

OPERA

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLliani inter Latinos ecclesiæ scriptores primi, sine quorum lectione nullum diem intermittebat olim diuus Cyprianus. [redacted] .

Floruit sub CAESS. Seuero Pertinace, & Antonino Caracalla, ualde uicinus Apostolorum temporibus, circa annũ à Christo passo CLX. Quare boni cõsulenda sunt, huius scripta, si alicubi uarient à receptis horum temporum dogmatis, cum omneis synodos antecesserit, Apostolicis illis exceptis, quarum in Actis Lucas commeminit.

Gaude lector, & hunc tibi rarum ac nouum thesaurum para, ac Vale.

IMAGO VITAE AVLICAE

CATALOGVS OPERVM Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, QVAE IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

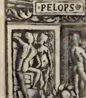
REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI, PRINCIPI, AC DOMINO D. STANISLAO TVRZO EPISCOPO OLOMVTZENSI &c. DIGNISSIMO, BEATVS RHENANVS SELETSTADIENSIS, S. D.

CVM in hoc uere aureo renascentiũ literarum seculo, STANISLAE præsul eximie, quo nõ modo tres illustres linguæ passim discuntur, sed & quanto quæque scripta sunt meliora, tanto pluris fiunt, ab omnibus operam dari uideam, ut optimis studijs quisque pro uirili sua consulat, Et alius quidem incognita adhuc Latinis auribus è Græco uertit, alius indocte uel perperam uersa castigat aut elimat, Alius Latinos autores iniuria temporũ deprauatos ueterum collatione exemplarium restituit, aut obscuros explicat, Ego sane ne prorsus sim asymbolus, operæprecium putaui, si Tertulliani lucubrationes in publicum emitterem autoris non minus uetusti quam insignis, quibus iam per tot secula studiosi sacrarũ literarum caruerunt. Atque cũ perdispicerem cui nam tam præclara monimenta consecrari deberent, in primis tu dignus mihi uisus es, cui scriptor antiquissimus tanquam optimo patrono dicaretur. Nam ea es eruditione & optimarũ disciplinarũ peritia præditus, & ijs perspicacissimi ingenij dotibus polles, eaque uitæ sanctimonia commendaris, ut autor eruditissimus, acutissimus, feruensque Christianæ pietatis assertor, libenter in sinum tuum conuolet, nimirum ut ipsum aduersus morosos quosdã qui perinde ueteribus ac nouis offenduntur, tuo patrocinio defendas. Nec uero patitur epistola... tis angustia

ris angustia, ut uirtutes tuas hic deprædicem, quas non solum Morauia
suspicit, sed & tota Germania admiratur, neque enim latere potest uirtus.
C. Vrsinus Velius. Volumen illæ non exiguũ desiderent. Quanquam has C. Vrsinus Veli-
us uir cum ob morum grauitatem, tum ob insignem literaturam non im
merito tibi charus, quem utriusque linguæ exornat peritia, felicissimum in
pangendis carminibus, in oratione soluta admirabilẽ, & Huttenus eque-
V dal. Huttenus. I. Vadianus. stris ordinis apud Germanos ingens ornamentũ, ac Ioachimus Vadi-
Ianus Dubrauius. anus, & clarissimus uir Ianus Dubrauius quo tu nunc à consilijs uteris,
iam pridem dignissimis æternorum monumentorum præconijs immor
talitati consecrauerunt. Meretur id eximia liberalitas tua, quam sic in ui-
ros doctos exerces, ut ueteris illius Mecœnatis laudem omnium calculis
proxime tibi uendicaris. Suffecerit aũt uel hoc unum incõparabilis pru-
Ludouicus rex Vngariæ. dentiæ probitatisq; tuæ euidentissimũ argumẽtũ, quod inclytus Hun
gariæ rex Ludouicus in maximis regni negocijs tuum plerunq; exqui
rit consilium, & in aulam suam huius rei gratia sæpe tè euocat. Quidni
Turzonũ familia. autẽ id faceret filius, cuius pater egregiam Turzonum fidem ac pruden
tiam iam olim expertus, ... & beneficijs non contemnendis libe
raliter exornauit? Sed cupis fortassis audire quo nam pacto Tertullia-
ni lucubrationes ad me peruenerint. Audi, rem paucis explicabo. Prose-
quebamur anno superiori eximium illum ciuilis prudentiæ & optima-
V. Zasius. rum literarum antistitem Vdalricum Zasium, cum sodalitatis literariæ
salutandæ gratia Selestadium uenisset, Colmariam usque. quò cum ue
Iacobus Zimermannus decan. Colmariensis. nissemus, insignem illum bonorũ studiorũ fautorem Dn. Iacobũ Zim-
mermanũ illic Decanum adiuimus. In cuius bibliotheca libris exquisitis
simis instructa, forte uetustum quendam codicem arripui, nõnulla Ter-
Paterniacum. tulliani continentem opuscula, quem is ex Paterniaco Transiurano cœ-
nobio cõmodũ attulerat. Hunc cum me uideret auidius euoluere, liben-
Th. Rappius. ter pro suo candore permisit ut mecũ auferrem. Deinde cum paulopost
agerem Argentorati, intellexissemq; Thomam Rappium uirum cũ pri-
mis integrum & literatũ ad Thermas Hercinias quas uulgus Syluestres
Hirsaugiense cœnobium. appellat proficisci uelle, rogaui hominẽ ut Hirsaugiense cœnobiũ quod
illinc non multum abest, adiret, & Tertulliani uolumina quæ illic extare
acceperam, ad nos commodato deferret. Is cum amore nostri tum adiu-
uandi literas studio, negocium id lubens suscepit. Atque (audi fortunã)
uix dum biduum fuerat in Thermis, cum Reuerendus Abbas Hirsaugi
ensis cœnobij Benedictinæ familiæ eximiũ decus unà cũ Venerabili pa-
Nicolaus Basellius. tre Nicolao Basellio nõ tam integritate morũ quàm nõ uulgari literarũ
cognitione sanè quàm celebri, illuc quoq; lotum uenit. Quæ res effecit ut
facilius impetraret quod uolebat, consuetudine uidelicet & cõtubernij &
conuictus ferme menstrua intercedẽte, & Basellio uehementer annitente

ut uotis

ut uotis meis satis fieret. Itaque Tertulliani libros secũ attulit, quos ab illo paulopost apud Basileã agẽs accepi nõ minori gaudio, quàm si gemmas mihi misisset. Clamabã statim ὦ τῆς εὐδαιμονίας, felicẽ me putãs cui tãtus thesaurus obtigisset. Et quia tum apud Frobeniũ præla uacabant, uixdũ perspecti libri typis excudi cœpti sunt. Nolebam enim prælorum & commodati uoluminis oportunitatem, hoc est occasionẽ ipsam amittere, quippe qui scirem intra præstitutum tẽpus codicẽ remittendum, & præla si semel alicui operi mancipentur, expectandum fore donec id absoluatur. Quod nisi hijs rationibus inductus maturandum putassem, nõ fuisset à nobis æditus Tertullianus. Nam si per ocium mihi contigisset opus euoluere priusquam informari cœpisset, tot mendis compertis ab ædendo supersedissem. quis enim cum tam corruptis exemplaribus quicquam ageret fœliciter? Enimuero sperabam ego Paterniacensis codicem in hijs saltẽ libris quos ille cõplectebatur, Hirsaugiensi medicaturũ, sed diuersum euenit. Si locus mẽdosus accidisset, ut sunt omnia mendis plena, tam erat utrobique corrupta scriptura, ut alter [illegible] altero uideretur descriptus. Sed quoniã hoc intriuerам (iuxta prouerbium) excudendum mihi fuit. Quàm uero molestus fuerit hic labor, dici non potest. Hoc unum tamen mihi solatio fuit, quod hac opera uidebam consuli bonis studijs, & gaudebã uetustissimũ inter ecclesiasticos scriptorem qui primus e Christianis apud Latinos rem euãgelicam à temeritate hæreticorũ studuit asserere, erutum e tenebris luce donari. Quanquã erant quæ inter legendum me offenderent, de quibus paulopost disputabimus: sed cogitabam apud me, esse ueterem autorẽ & inter Latinos omniũ primum, qui omnia concilia antecessisset, in quibus de uarijs rebus statutum est, de quibus aliter olim senserunt ueteres: itaque boni consulenda & in meliorẽ interpretanda partem, quæ apud hunc legerentur nõ apertis conciliorũ sanctionibus, aut illustrium doctorum scriptis damnata. Quem animũ si candidus quisque lector attulerit, nihil dubito quin in perquam paucis sit offendendus. Fateor enim in Nouæ prophetiæ mentione cuius nõnunquã meminit, & in Monogamiæ libro ubi uim facit uerbis Apostolicis, quæ ad suã causam contentiose torquet, quemlibet pium multũ offendi: sed illa magis est ridicula & stultior, quàm cui fides haberi possit, etiã si illam Romanus Pontifex nullus damnasset: ab hac autẽ hodie non ita multũ est discriminis, cum polygamia tam passim celebretur: ut mirum tam quod autoritate patrum orthodoxorum iuxta diui Pauli doctrinã, monogamia relata est in classem eorum quæ consuluntur non quæ præcipiuntur, imò semper in eo numero fuit, quemadmodũ & cœlibatus, contra quorundã hæreticorũ sententiam qui stupro secundas nuptias æquabant. Sed quanquã Tertullianũ diuus Hieronymus, æmulatione clericorũ Romanorũ in eam Montani hæresim se

secundas nuptias detestantis, prolapsum esse scribit. uideo tamen quid illum mouerit, ut monogamiã suaderet, nimirũ quod tẽpus illum ultimũ, quem ipse quodam loco diem expeditionis eleganter uocat, non multũ abesse putabat. in qua opinione nõ ea solum ætas fuit, sed & Gregorius magnus Tiberi inundante præter morem, adesse iam mundi finem arbitrabatur. Et quod uidebat quantũ periculi esset Christianismo ex nuptijs coniugijs, cum Christiana mulier gentili marito sociaretur, quod tunc crebro fiebat, ut de cæteris cõmunis uitæ officijs taceamus, quibus cũ magis astringantur coniugati, fortassis nonnihil impediatur interdum is qui toto pectore Christo seruire cupiat, præsertim ea ætate qua Christiani inter ethnicos degebant, illos nonnunquam affinitate contingentes. Et affectibus mundanis magis sunt obnoxij, qui liberos habent. Prima autẽ illa nascentis ecclesiæ tempora ferro transigebantur, & sanguine fundendo pro Christo & [illegible] crisis fortiter pro religione [illegible] erant occupata. Quam etiã ob causam diuus Hieronymus minus fauere nuptijs uisus est, ut nõ deessent, qui uirũ optimũ uelut Montanisten subaccusarent. Vnde purgans se sic ad Marcellam scribit. Nos (inquit) secundas nuptias non tam appetimus quàm cõcedimus Paulo iubente, ut uiduæ adolescentulæ nubant: Illi [illegible] putant scelerata coniugia iterata, ut quicunque hoc fecerit, adulter habeatur. Atque utinã Tertullianus tantũ consuluisset unas nuptias, nõ autẽ præcepisset, certe melius illius scripta audirent. Nam tametsi quasdã opiniones [illegible] secutus est, quæ hodie prorsus sunt ab orthodoxis dãnatæ, tamen [illegible] causa fuit ut [illegible] opuscula in numerũ apocryphorũ referretur, ut quod [illegible] prophetiæ nõnunquã meminit, & Monogamiam Montanicam propugnat. Siquidem in notissimo illo Gelasij Pontificis decreto, cuius initiũ Sancta Romana ecclesia, Tertulliani libellis primariæ autoritatis adimit pontificia censura. Nõ quod uetet illos legi, sed quod nolit illos publice legi in templis, propter [illegible] autoris uetustatem, aliter nõnunquã uel loquentis uel [illegible] dogmata secuti, quæ postea testimonijs sacrarũ literarũ cõuicta sint, & [illegible] damnata. Nã hoc significat apocryphi uocabulũ, occultũ uidelicet, quod nõ publice & in templis pronũciari debeat, sed priuatim & domi legi possit. Nec mirũ est uetustissimos illos scriptores Papiam, Meltiadem, Irenæum, & [illegible] apud Græcos, & Tertullianũ, Apollinariũ, Arnobiũ, & Lactantium apud nos, quædam fortassis prodidisse quæ postea fuerint per autoritatem synodalem reprobata, cũ hoc quod est in artibus & prophanis disciplinis ut à posterioribus maiores superent cottidie aliquid adijcientibus, & quod ab illis utcunque inuentũ est consumatius reddentibus, etiã in re Theologica usu uenerit, ut Hieronymi seculo homines multo purius fortasse philosophati sint de diuinis quã ætate Tertulliani. Et qui hodie uiuunt Theo

logi

logi multo se putarét etiam acutiores omnibus ueteribus, quibus acumen quidem non adimo, sed doctrinā parem nō concedo, cum hos multi potius philosophos appellādos censeant quàm Theologos. Tametsi fauore diuini numinis passim nunc Theologi, qui in solis istis contentiosis scriptoribus quos Scholasticos uocant, antehac uersabantur, nunc ueteres autores incipiūt euoluere. quæ res quantū emolumenti sit allatura toti mūdo, breui apparebit. Me sanè nihil magis extimulauit ut hunc uetustissimum Theologū in lucē emitterē, quàm ut Theologis gratificarer, quorū interest non summulas modo neotericorū deuorare, uerū præstātissimū atq; uetustissimū quemq; diuinarū literarū enarratorem perquam diligenter excutere. In quo genere primū occupat locum Tertullianus omnium disciplinarū exactè peritus, & in arcanis literis nulli secundus. Philosophiam calluit egregie, disputandi rationē summe tenuit. in rhetoricis exercitatissimus. in omni antiquitatis & gentiliū literarū cognitione consummatissimus. quam ei laudem Eusebij ecclesiastica historia tribuit. Nam in libro de carne Christi, & de resurrectione carnis quantus in philosophia fuerit aperte cōmonstrat, dum tantū argumentorū illinc profert, tam apposite, tam dense, tam acute, ut nihil apud nos extet in hac re quod cum illo conferri possit. In libris aduersus hæreticos quàm animose, quàm docte orthodoxam pietatē propugnat? quorū lectio nobis etiam hoc commodi præbet, quod cognoscimus plenius quibusnam præstigijs & erroribus ueteres illi hæretici, quorū hodie tantū nomina tenemus, hominum mentes ludificati fuerint. Nominatim autem quinq; libris illis aduersus Marcionē quid doctius? in quibus insanum hominē tam acriter urget, ut non habentem quod respondeat, aut quo elabatur, fortissimis argumentorum nexibus cōstringat. quod dum facit, totum Euangeliū & Paulinas epistolas omneis cum ueteri instrumento confert, & pulchre cōsentire docet, quæ ille ἐκ διαμέτρου discrepare contendebat. Acceptū dubioprocul diuinæ prouidētiæ ferre debemus, quod cum tot autorū monimenta perierint qui contra Marcionem stilum exeruerūt, hoc dumtaxat opus Tertulliani in nostram usq; ætatem incolume sit seruatum, ut appareat manifesta Marcionis dementia, & Tertulliani studium erga Christianam pietatē tandē orbi testatum fiat. Quod sanè uolumen Aur. Prudentius cū ἁμαρτιγένειαν scriberet, hauddubie uelut exemplar æmulatus est. In cæteris libris de pœnitentia, de cultu fœminarum, ad uxorem suam, bone deus quàm pie monet ut professionis nostræ memores, Christianismum non solum uerbis sed & factis exprimamus. Apologeticus postremo scriptus ad gētes pro Christianorum expurgatione, quas non & eloquentiæ & eximiæ eruditionis opes ostentat? in quo nō tam ethnicos superstitionis & impietatis arguit, quàm à Christianis omnem mali suspitionem grauiter depellit. An nō talia scripta à situ & tenebris uindicata publicare, est thesau

Theologi resipiscūt.

Tertulliani libros aduersus Marcionē ἐν τῇ ἁμαρτιγενείᾳ Prudētius graphice uidetur expressisse.

rum mundo cõmunicare? Quāquã, ut ante teſtatus ſum, ſunt quædam in hÿs quæ me offendant. Sed formoſo nõnunquam corpori omnibuſque pulchritudinis numeris cõmendato, neuus aliquis turpiculus ineſt. Enim uero diuus Hieronymus in epiſtola ad Tranquillinũ, cũ Origenem propter eruditionem ſic interdum legendum arbitratur, quomodo Tertullianum, Nouatum, Arnobium, Apollinariũ, & nonnullos eccleſiaſticos ſcriptores Græcos pariter & Latinos, ut bona eorum eligamus, uitemuſque contraria, iuxta Apoſtolũ dicentẽ, Omnia probate, quæ bona ſunt tenete, hauddubie ſignificat etiã in Tertulliani libris quædam ineſſe reprehendenda, præſertim in hÿs (ut conÿcio) quos de ecſtaſi conſcripſit, qui hodie non extant, fortaſſis ab illis ſuppreſſi qui tranquillitati eccleſiæ conſultũ uolebant. nam (eodem autore) in ſeptimo libro operis de ecſtaſi, Mõtani prophetiam pertinaciter aſſerit. Sed conſiliũ Hieronymi de legendo Origene, nos ad Tertullianũ quoqꝫ accõmodemus, ſic huius bona recipientes ut mala reſpuamus. nam & hic (quod idem de Origene narrat) ſcripturas in multis bene interpretatus eſt, & prophetarũ obſcura diſſeruit, & tam noui quàm ueteris teſtamenti reuelauit maxima ſacramenta. Porrò cum nihil ſit in gentilium literis uel tam prophanũ uel tã obſcœnũ quod nõ magnifice æditum à Chriſtianis legatur, cur tam uetuſtus autor qui primus inter Latinos ſacris enarrandis manus eſt admolitus, & naſcentem Chriſti doctrinam laborioſiſſimis ſcriptis adiuuare tentauit, ſupprimi debeat non uideo. Et quæ Chriſtianiſmi pernicies ex impuris quorundã ethnicorum libris oriatur, notius eſt quàm ut hic ſit indicandũ. Nos certe ne quid tale hic accideret, uarÿs modis occurrere ſtuduimus. Non enim argumenta ſingulis libris & marginarias annotationes addidiſſe contenti, præter admonitionẽ ad lectorem huius uoluminis quæ ſtatim hic ſubdetur, in operis calce Definitiones eccleſiaſticorũ dogmatũ adiecimus, ut ſi quid aliter à Tertulliano traditũ legerit, ex eo libello ſciat quid ab orthodoxis patribus in diuerſis ſynodis ſit ſtatutum, quas cum omneis anteceſſerit Tertullianus, exceptis illis quatuor ſynodis Apoſtolicis quarũ Acta meminerunt, minus mirandum eſt ſi ſui ſeculi ſit interdum opiniones ſecutus. Multũ ſanè ad huius nos autoris lectionẽ animare debet, quod diuus Cyprianus hunc ſuum magiſtrũ uocauerit, nullũ diem tranſmittens in quo non aliquid in huius opuſculis legeret. Et Nepotianum celebrãs Hieronymus à lectione Tertulliani cõmendat, cũ inquit, Sermo eius per omne conuiuiũ de ſcripturis aliquid proponere. Illud (aiebat) Tertulliani iſtud Cypriani: hoc Lactantÿ, illud Hilarÿ eſt. Idem ex damnato libro de Monogamia nõ ueritus eſt Paulinũ docere quomodo ſancti ſint qui de fidelibus ideſt baptizatis naſcuntur, ut appareat prudentẽ lectorem etiã ex ſpinis roſam, & undecunqꝫ profectũ capere poſſe. Quid quod ex his libris quædam in alÿs autoribus caſtigari poterũt. Verbi gratia, Marcion

hæreticus uolumẽ ædiderat de discrepãtia ueteris testamẽti & noui, quod ipse Antitheseis inscripsit. Proinde cum Ruffinus calumniator pugnãtes secum Hieronymi sententias colligere conaretur, diuus Hieronymus in sua ad Pammachiũ & Marcellam Apologia, ad id opus Marcionis alludens, Et ἀντιθέσεις (inquit) Marcionis, de meis opusculis fabricatus est. quan quam typis excusa uolumina [illegible] habent, sed istam lectionẽ nõ improbabunt qui libros Tertulliani legerint in Marcionẽ, & Hieronymi deinde locum perpenderint. Adhunc modum fortassis alia quoq; restituere licebit. Satis nũc puto liquere reuerendissime pater, quid spectãs has Tertulliani lucubrationes inuulgarim. Quæ sane æditio quantis mihi laboribus constiterit, paucis dici nequeat. Nõ enim solũ attulit difficultatẽ prodigiosa codicum deprauatio, uerumetiã affectati stili durities molestiam addidit. Itaque quãdo loca mendosa deprehendebã & nõ subueniređt exemplaria, sciens religiose esse tractanda autorũ scripta non secus ac res sacras, nihil mutare uolui (qui tamẽ multis mos est) sed cõiecturas quæ tũ in mentẽ forte ueniebãt in marginibus adieci, quarũ nõnullæ nec mihi multũ arridẽt, uerũ cupiebam lectorẽ dubitaturũ adiuuare. quod si non ubique successit, nõ est idcirco damnandus conatus. Vtinã mihi copia fuisset exemplaris quod in Gorziensi cœnobio seruatur, id abest ad tertiũ miliariũ ab urbe Mediomatricum, & itẽ eius quod apud Fuldã extat, uel eius quod esse Romæ ferunt. Sed spacijs iniqui tẽporis exclusi non potuimus ea nancisci. Quanquã uereor nihil nostris esse emendatiora. quando codices quibus usi sumus Hirsaugiensis & Paterniacensis tam constanter per omnia consentiebant, ex diuersis allati bibliothecis, & non uno tempore descripti. Sed hunc conferendi laborẽ alijs cõmittemus. Nec miretur quisquã cur tot mendæ in Tertulliani scriptis inoleuerint. quarum præcipuæ causæ sunt, neglectus autoris quo multis annis non est lectorum manibus tritus, & ipsum dicẽdi genus affectatum & Aphricanum, quod etiam magis effecit ut minus legeretur, quàm quiduis aliud. Quod superest precor ut tua celsitudo Tertullianũ uelut ab inferis in hanc lucem reuersum suscipiat ac legat, aperte cognitura quantum intersit inter modum tractandi diuinas literas ueterũ & recentiorum istorum. Et me suorum clientulorum numero ascribat. Bene ualeat R. D. T. cui me cõmẽdo. Basileæ. Calendis Iulijs.

Locus Hieronymi.

M. D XXI.

VITA Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI [redacted]

DE Tertulliano, cum uicinus uixerit Apostolorũ tẽporibus, pauca repẽriũtur apud autores qui adhuc extãt. Siquidẽ oẽs fermè qui illius ætate scripserũt, & paulopost, penitus intercideru nt, quorũ in catalogo scriptorũ ecclesiasticorũ à Hieronymo fit mentio. Proinde cũ antiquiora nõ habeamus, uitã illius ex eo Hieronymi libello huc trãscribemus. Tertullianus (inquit) presbyter, nũc demũ primus post Victorem & Apolloniũ latinorũ ponitur, prouinciæ Africæ, ciuitatis Carthaginensis, patre Centurione proconsulari. Hic acris & uehemẽtis ingenij sub Seuero principe & Antonino Caracalla floruit, multáq; scripsit uolumina, quæ quia nota sunt pluribus, prætermittimus. Vidi ego quẽdam Paulũ Concordiæ, quod oppidũ Italiæ est, senem, qui se beati Cypriani iam grandis ætatis notariũ, cũ ipse admodũ esset adolescens, Romæ uidisse diceret, referréq; sibi solitũ, nũquã Cyprianũ absq; Tertulliani lectione unam diem præterijsse: Ac sibi crebro dicere, Da magistrum, Tertullianũ uidelicet significans. Hic cum usq; ad mediã ætatem presbyter ecclesiæ permansisset, inuidia postea & cõtumelijs clericorũ Romanæ ecclesiæ, ad Montani dogma delapsus in multis libris nouæ pphetiæ meminit. Specialiter autẽ aduersum ecclesiã texuit uolumina, De Pudicitia, De persecutiõe, De ieiunijs, De monogamia, De ecstasi libros sex & septimũ quẽ aduersum Apolloniũ composuit. Ferturq; uixisse usq; ad decrepitam ætatem, & multa quæ non extant opuscula condidisse. Hactenus Hieronymus. Porrò quod inuidiã & cõtumelias clericorũ Romanæ ecclesiæ in causa fuisse scribit, ut ad Mõtani dogma fuerit prolapsus Tertullianus, forte hoc fuit quod cũ Montano fauere nonnihil uideretur, statim cõmunione ecclesiæ priuatus est priusquã illi se totũ addiceret. qua re commotus in partes Montani transijt, planè eas approbans, quas tantũ ante sibi non displicere significauerat. Atque hoc propemodũ est quod Paulinus de clericis Romanis Seuero Sulpitio conqueritur, cũ inquit, Romæ quoque pauci etiã in clero ipso, à quo solo uidemur scandalizari, morsu inuidiæ cõmouentur. Sed domino gratias qui & mihi miserrimo peccatori suo dedit dicere, Quoniã oderũt me gratis. Quod tamen ad me pertinet, cum ipsis quoq; qui oderunt pacem meam, mente pacificus sum. Si quis enim uult contentiosus esse, hoc nostra consuetudo non recipit. Horum tamen ipsorum qui nos odisse & à consortio sanctitatis suæ segregare

A consortio sanctitatis suæ segregare.

gare

gare dicuntur, uix ad nos tenuis fama perlabitur, & ab auribus nostris spinarũ sepe munitis & aura frigida, uelut importunũ uacui culicis murmur excludit. Hæc Paulinus. Eusebius etiã in opere suo Chronico testatur Tertullianũ sub Seuero floruisse quum hoc imperante gesta adnotans inquit, Tertullianus Afer Centurionis Proconsularis filius, omnium ecclesiarum sermone celebratur. Cæterum cum in libro de Monogamia Tertullianus ait, Magis nunc tempus in collecto factũ est, annis circiter CLX exinde productis, ab ætate diui Pauli supputationẽ temporis init. Nam post mediã ætatẽ (ut inquit Hieronymus) ad partes Montani defecit. Igitur non admodũ iuuenis de Monogamia scripsit. Lactantius Firmianus diuinarũ institutionũ libro quinto capite primo, recensens quosdam ex ueteribus qui rem Christianam tutandam aduersus ethnicos susceperunt, Septimius quoque Tertullianus (inquit) fuit omni genere literarum peritus, sed in loquendo parũ facilis, & minus comptus, & multũ obscurus fuit. Ergo ne hic quidem satis celebritatis inuenit. Idem in tertio capite eiusdẽ libri, Quanquam, inquit, Tertullianus eandẽ causam plene perorauerit in eo libro cui Apologetico nomẽ est. Loquitur aũt de causa Christianorum. Vxorem porrò habuit, ad quam scripsit duos libros, adhortans eam ad castitatem & uitam uidualem, si ipsum contingat priorẽ è uiuis excedere. Autor est Aur. Augustinus illum relictis Montani sectatoribus, sua separatim instituisse cõuenticula. Forte quod Montanistarũ impietatem non probaret. Meminit in opusculis quæ nos ædidimus quorundam aliorũ librorum quos non putamus hodie extare, uidelicet De spectaculis, De spe fidelium, De testimonio animæ, aduersus Apellem hæreticum, De anima. Quorundam etiam meminit Hieronymus qui nõ comperiuntur. Vixit aũt usque ad decrepitam ætatem. Cæterũ omittere nõ possumus quod Regino scriptor ille rerum Germanicarũ inter martyres Tertullianũ recenset, qui in ecclesiæ persecutione pro Christo sanguinẽ fuderũt. Quod quia non traditur à diuo Hieronymo, qui tam candide huic fauit, ut hoc haud fuerit omissurus, apud me fidem non meretur.

ADMONITIO AD LECTOREM DE QVI-
busdam Tertulliani dogmatis.

APVD Patriarchas & Prophetas dei nomen olim ineffabile erat, abstrusissima diuinitatis mysteria magis solitos reuereri quàm enunciare. Et CHRISTVS ipse seruator noster, & Apostoli, nobis sacrosanctæ trinitatis arcanum paucissimis commendarũt. At postquã hæreticorũ temeritas omnia curiosissime [illegible] tari cœpit, ac de omnibus loqui, etiã altissima fidei secreta in disputationẽ uocãdo quæ rectius adoret quis quàm excutiat, coacti sunt primi illi Theologi Tertullianus, Origenes, Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, & illorũ temporum alij, quanquã subinuiti de diuinis disputare. quod quàm ab illis reuerẽter factum sit & modeste, scripta ipsa testantur. Iohannem sanè Euangelistam, Hieronymus refert, propter Ebionitas refellendos cõpulsum, diuinã edisserere Christi natiuitatẽ. Deinde cũ circa salutis annũ M. CXL. apud Parisios multi essent qui Sũmulas consarcinarent ex antiquis Theologis, ut Petrus Langobardus, Petrus Abelardus, Ioannes Belethus, summulæ Langobardi, qui tum in Academia Parisiensi docebat, à scholasticis recipi cœperunt. Abelardi Theologia, sic enim librũ suũ inscripsit, à quibusdam est erroris notata, cũ tamen non ineleganter scripta sit, nam admodum nuper illam in quadam bibliotheca reperi. Belethus utroq; istorũ posterior fuit. Receptis igitur Langobardi Collectaneis qui postea Parisiorũ præsul factus est, tum primum cœperunt qui hæc edidicissent & alijs item prælegisent doctoris titulũ accipere. Quod sub idem tempus in iure apud Botoniam aiunt accidisse post æditam à Gratiano decretorum rhapsodiã. Mox cum doctorum numerus augeretur, æditæ sunt constitutiones de promotione, de numero annorũ, & sancitum est ut de diuinis differentes non modo recepta scholæ decreta sequerentur, sed & uocabulis uterentur, & loquẽdi formulis in ea schola natis. Ad quæ scriptorũ quorũlibet siue ueterũ siue nouorũ sentẽtias exigerent, tantũnõ hæreseos arguẽdas si dissideret. Quod genus sunt in disputatiõe Trinitatis, Essentia, Personæ, supposita, notiones, relatiões cõmunes, personales, personarũ constitutiuæ, principia generationis, spirationis, distinctionis, relatiões originis, circũincesio, signa naturæ & ordinis, & ex natura rei & originis, & huiusmodi alia multa. Atque tale quidẽ est initiũ regni Theologorum. Porrò qui fieri potest ut ueteres sic locuti fuerint, ut loquuntur isti qui totam Aristotelis philosophiã indocte uersam in suam Theologiam

giam deriuarũt. Differẽs itaque de Trinitate Tertullianus in libro aduer
sus Praxeã, Pater, inquit, tota substantia, filius deriuatio totius & portio.
Quod Theologi Parisiẽses dicerẽt iuxta suæ scholæ morẽ, Pater plenitu-
dinẽ deitatis possidet in primo signo originis, quia à se eam habet, Filius
in secũdo signo originis, quia ab uno ꝑ generationẽ cõmunicatã à patre:
Spiritus sanctus in tertio signo, quia à duobus per spirationẽ, eandẽ nu
mero essentiam cum omnibus essentialibus nõ notionalibus accepit. At
que hoc est quod alijs uerbis extulit Tertullianus cũ inquit, Ex uno patre
omnia quæ in deo, per substantiæ unitatẽ, & in unitate trinitas unius sub
stantiæ. Item, Vnitas ex semetipsa deriuãs trinitatem, nõ destruitur ab il
la, sed administratur, ut tota substantia sit id quod una substantia indiui
sa in tribus non solum in altera. Siquidẽ & Theologis mos est totum id
uocare, quod perfectum uolunt dicere. Deniq; uidetur à Tertulliano fi-
lius appellari portio, quia nec pater nec spiritus sanctus est, tametsi unus
sunt deus tres ꝑsonæ, & nõ filius qui pater, nec pater qui spiritus sanctus.
Iam cum filiũ minorẽ patre dicit, intelligi debet, nõ quo ad deitatẽ quæ sit
minor in eo, sed quatenus à patre generãte genitus, mittẽte missus, dante
accipiẽs, faciẽte factus, (ut ipse loquit̃) subijciẽte sibi omnia à quo accepit
etiã quæ dei. Id quod scholastici uocant in patre autoritatẽ, in filio subau
toritatẽ, concedentes alium esse habẽdi modum ea quæ cõmunicata sunt
per productiones personis duabus. Per gradum in deitate nil aliud in-
telligit quàm signa originis, & non eundẽ modum habendi essentiam &
essentialia. Quid ni aũt gradum concedant, ordinẽ admittentes? Itaq; cũ
sic dicit, Tres sunt nõ statu sed gradu, non substantia sed forma, nec pote
state sed specie, unius autẽ substantiæ & unius status & unius potestatis,
quia unus deus ex quo & gradus isti, & formæ & species, statum uocat
quod scholastici substãtiam, gradum quod illi notionem, formã quod illi
proprietates, speciẽ, quod illi habendi modũ uel signa. Quod aũt dicit fili
us & spiritus sanctus secundũ & tertiũ locum sortiti, tam consortes sub-
stantiæ patris, membra, pignora, & instrumẽta, hauddubie significare uo
luit duabus emanationibus productos filiũ & spiritũ sanctũ à patre im-
producto. In eadem substantia eiusdem naturæ tres personas, tres res
appellat, intelligens realiter non essentialiter distinctas, quod Scholastici
subtilius tria supposita uocant. Adhæc filiũ qui & sermo & sophia pa
tris dicitur, nõ tam genitũ, productũ, natũ, procedentẽ, & emanãtem dicit
ꝙ creatũ à patre, cõditũ & factũ, quod alioqui sacris literis peculiare est.
Sed malo te (inquit) ad sensum rei quàm ad sonũ uocabuli exerceas. Cer-
ti enim deũ creari nõ posse, nec fieri, à quo & per quẽ omnia, deferamus
locutionibus sacris. Proinde propositiones istæ, Omnis origo parẽs est:
quod ab origine est, progenies est, Item, Trinitas per consertos & connex

os gradus à patre decurrit, De uulua cordis sui pater generat, ad bonũ sensum sunt interpretandæ. Hoc sanè constat, uocabulũ alius pro aliud ab illo usurpatũ, cum inquit, Sermo nunq̃ separatus à patre, aut alius à patre, quia Ego & pater unũ sumus. Nam alibi dicit Aliũ patrẽ aliũ filiũ, Aliũ (inquit) nõ diuersitate aut diuisione, sed distributiõe & distinctione Patrẽ eñ & filiũ (inquit) duos dico coniũctos, indiuisos, cohærẽtes, nõ se paratos, nõ diuersos. Itẽ alio loco, ipsum quod pater & filius dicunẽ, nõne aliud ab alio est? Itaq; clare uides his uocabulis alius & aliud secus usum quàm utitur hodie schola Theologorũ. Alioqui in nullo libro cautius le gi debet quàm in eo quẽ aduersus Praxean scripsit, unde periculum esse possit imprudenti lectori.

Excusatur Tertull. ab Augustino. Animæ corpus tribuit Tertullianus sed sui generis, qualẽ etiã de deo habuit opinionẽ. Nec tamẽ hinc (ut Aur. Augustinus inquit) hæreticus creditur factus. Posset enim quoquo modo putari ipsam naturam sub stãtiamq; diuinã corpus uocare, nõ tale corpus cuius partes aliæ maiores aliæ minores ualeãt uel debeãt cogitari, qualia sunt oĩa quæ ꝓprie dici mus corpa, quãuis de aĩa tale aliquid sentiat. Sed potuit (ut dixi) ꝓpte rea putari corpus deum dicere, quia nõ est nihil, nõ est inanitas, nõ est cor poris uel animæ qualitas, sed ubiq; totus & per locorũ spacia nulla parti tus, in sua tamẽ natura atq; substantia immutabiliter ꝑmanet. Hæc Aur. Augustinus ad Quoduultdeũ. Extat etiã ecclesiasticũ dogma, tale. Crea tura omnis corporea est. angeli & oẽs cœlestes uirtutes corporeæ, licet nõ carne subsistant. Ex eo aũt corporeas esse credimus intellectuales naturas quod localiter circũscribuntur, sicut & anima quæ carne clauditur, & dæ mones, qui per substantiã angelicæ naturæ sunt. Est aũt hoc dogma in or dine xij. Cæterũ diuus Augustinus libro decimo de Genesi ad literã er *Cap. 25. lib. 10. de Genesi ad litteram.* rorẽ Tertulliani his duobus capitibus refellit, sic scribẽs, Deniq; Tertulli anus, inquit, quia corpus esse animã credidit, nõ ob aliud nisi quod eã in corpoream cogitare nõ potuit, & ideo timuit ne nihil esset, si corpus non esset, nec de deo uoluit aliter sapere. Qui sanè quoniã acutus est, interdũ contra opinionẽ suam uisa ueritate superatur. quid enim uerius dicere po tuit, quàm quod id quod ait quodam loco, Esse corporale, passibile est? Debuit ergo mutare sententiam, qua paulo superius dixerat etiã deum corpus esse. Neq; eñ arbitror eum ita desipuisse, ut etiã dei naturã passi bilem crederet, ut iã non Christus in carne tantũ, neq; in carne & anima, sed in ipso uerbo ꝑ quod facta sunt omnia, passibilis & cõmutabilis esse credatur, quod absit à corde Christiano. Item cũ animæ etiã colorem da ret aëreũ ac lucidũ, uentũ est ad sensus, quibus eam mẽbratim quasi cor pus instituere conatus est, & ait, hic erit homo interior, alius exterior du pliciter unus habens & ille oculos & aures suas, quibus populus deum au dire

dire & uidere debuerat, habens & cæteros artus, per quos in cogitationibus utitur, & in somnis fungitur. Ecce quibus auribus, & quibus oculis debuit audire & uidere deum populus, quibus anima in somnis fungitur, cum si ipsum Tertullianũ quisq; uideret in somnis, nunquã se diceret ab eo uisum, & cum eo locutum, quem uicissim ipse non uidisset. Postremo si anima seipsam uidet in somnis cum iacentib. utiq; uno in loco mẽbris corporis sui, ipsa per uarias imagines euagatur, quas uidet, quis eã uidit aliquando in somnis aërei coloris, ac lucidi, nisi forte ut cætera, quæ similiter falso uidet? Nam & hoc potest uidere, sed absit ut eam talem cũ euigilauerit credat, alioquin quando se aliter uiderit quod magis crebrũ est, aut mutata erit anima eius, aut nec tunc animæ uidetur substantia, sed imago corporis incorporea, quæ miro modo sicut in cogitatione formatur. Quis enim æthiops non penè semper nigrum se uidet in somnis, aut si in alio colore se uidit, nõ magis miratus est, si fuit cum illo memoria? Aëreo tamen colore ac lucido nescio utrũ se unquàm uidisset, si nunquàm istum legisset, uel audisset. Quid quod ducuntur homines talibus uisis, & de scripturis nobis uolunt præscribere tale aliquid esse, non animam, sed ipsum deum, qualis figuraliter sanctorum spiritibus demõstratus est, qualis etiam in sermone allegorico ponitur. Similia quippe sunt illa uisa talibus dictis, ac sic errant cõstituentes in corde suo simulacra uanæ opinionis, nec intelligentes ita sanctos de suis uisis talibus iudicasse, qualiter iudicant si talia diuinitus in figuris dicta legerent uel audirent: sicut septem spicæ, & septem boues, septem anni sunt: sicut linteum quatuor lineis alligatum, uelut discus plenus uarijs animalibus, orbis terrarũ est cum omnibus gẽtibus: sic etiam cætera, & multo magis quæ de rebus incorporeis corporalibus significantur: nõ rebus, sed imaginibus. Et itẽ sequenti capite. Voluit tamen Tertullianus animam crescere substantia, *Caput. 16.* sicut corpus, asserens etiam timoris sui causam, ne etiã decrescere substantia dicatur inquit, atq; ita defectura credatur. & tamẽ quia per corpus eã localiter tendit, non inuenit exitum incremẽtorum eius, quam uult de semine exiguo æquari corporis quantitati, & ait: Si uis eius in quo naturalia peculia consita retinentur, saluo substantiæ modulo, quo à primordio inflata est, paulatim cum carne producatur in membris. hoc forte non intelligeremus, nisi adhibita similitudine eorũ quæ uidemus, planum faceret quod dicebat. Constitue, inquit, certum pondus auri, uel argenti rudem adhuc massam, collectus habitus est illi & futuro, interim minor, tamen continens intra lineam moduli totum, quod natura est auri uel argenti: dehinc cum in laminã massa laxatur, maior efficitur initio suo per dilatationem ponderis certi, non per adiectionem, dum extenditur non

dum augetur: & si sic quoq; augetur, dum extẽditur. licet enim & habitu augeri cum statu non licet. tunc & splendor ipse perhibetur auri uel argenti qui prius fuerat quidem & in massa, sed obscurior, non tamen nullus. Tunc & alij atq; alij habitus accedunt pro facilitate materiæ, qua duxerit eam qui agit, nihil conferens modulo nisi effigiem. Ita & animæ incremẽta reputanda non substantiua, sed prouocatiua. Quis hunc crederet cum isto corde tam disertum esse potuisse? sed tremenda ista sunt, non ridẽda. ad hoc enim nunq; cogeretur si aliquid cogitare posset quod & sit, & corpus non sit. Quid autem absurdius q̃ putare massam cuiuspiam metalli ex aliqua parte crescere posse dum tunditur, nisi decrescat ex altera, uel augeri latitudine, nisi crassitudine minuatur? Aut ullum esse corpus manẽte naturæ suæ quãtitate, quod undiq; crescat nisi rarescat? Quomodo igitur implebit anima ex illa stilla seminis magnitudinẽ corporis quod animat, si & ipsa corpus est, cuius substãtia nullo accessu crescat? quomodo inquã implebit carnem, quam uiuificat, nisi tanto rarior fuerit, quanto grandius quod animauerit? Timuit uidelicet ne deficeret etiam minuendo si cresceret, & non timuit ut deficeret rarescendo, cum non cresceret. Sed quid amplius immorer, quãdo & sermo pergit in prolixiorem modum, quã petit terminandi necessitas, & sententia mea iam satis sit nota, uel quid certũ teneam, uel unde adhuc dubitem, & quare dubitẽ. Proinde & hoc uolumen iã cõcludatur, ut quæ sequunt deinde uideamus. Hactenus Augustinus.

Error putantium corpus Christi in eucharistia tantum esse sub figura, iam olim condemnatus est, primum (ut scribit Lanfrancus in libro suo cõtra Berengarium) in synodo Vercellensi sub Leone põtifice Romano: deinde in concilio Turonensi sub Victore pontifice. Postremo in cõcilio sub Nicolao. Ad hæc Theologi Parisienses hoc dogma cõmunibus calculis inter impia retulerunt.

Institutum ecclesiæ Halberstadiensis. Pius. II. R. Volaterranus.

In libro de Pœnitentia meminit publicæ tantum confessionis. Cuius adhuc clarum uestigium extat in Halberstadiensi ecclesia, quæ est in Saxonibus. Quam rem & Pius pontifex, & post hunc Volaterranus in literas retulerũt, sed uelut ritum barbaricum. Neuter enim intellexit. Volaterranus institutum uocat inauditum. Est autem huiusmodi. Singulis annis eligit aliquis è plebe, qui comœdiam pœnitentis ac confitentis agat. Is in capite ieiunij quadragesimalis ad templum adductus in cultu lugubri & qui pœnitentem deceat, nimirum caput obuolutum habens, post sacrum inde eijcitur. Percq; totos illos quadraginta dies nudis pedibus uias urbis terit. Templorum moles circuit tantum, non subintrat. Nec cum quoquam ser

monem

monem miſcet. Canonici huic cibum præbent, quē ille qualem qualē bo-
ni conſulit. Non indulget ſomno niſi poſt mediam noctem, idq́ in plate
is. At in die quæ dominicæ cœnæ dicata eſt, ad templum reducitur, & à ſa-
cerdote non abſque longis, ſed pulchris ceremonijs abſolutus, à plebe ſti-
pē accipit. Hunc Adamum uocare ſolent. Atque hoc eſt quod nonum
caput Agathenſis concilij præcipit, & refertur etiam à Gratiano diſtinc. L.
Eſt autem tale. In capite quadrageſimæ omnes publice pœnitētes qui pu-
blicam ſuſcipiunt aut ſuſceperunt pœnitentiā, ante fores eccleſiæ ſe repræ-
ſentent epiſcopo ciuitatis, ſacco induti, nudis pedibus, uultibus in terram
proſtratis, reos ſe eſſe ipſo habitu & uultu proclamantes. Ibi adeſſe debēt
Decani, id eſt, Archipreſbyteri, Presbyteri parochiarum, & preſbyter
pœnitentū, qui eorum conuerſationem diligenter inſpicere debent. & ſe- *Presbyter pœnitentium.*
cundum modum culpæ pœnitentiam per præfixos gradus iniungāt. Poſt
hæc epiſcopus in eccleſiam eos introducat, & cū omni clero ſeptē pœniten-
tiæ pſalmos in terram proſtratus cum lachrymis pro eorum abſolutione
decantet. Tunc reſurgens ab oratione, iuxta quod canones iubent, manus
eis imponat, aquam ſuper eos benedictam ſpargat, cinerem prius mittat,
deinde cilicio capita eorum cooperiat, & cum gemitu & crebris ſuſpirijs
eis denunciet, quod ſicut Adam proiectus eſt de paradiſo, ita & ipſi ab ec
cleſia pro peccatis ſuis abijciuntur. Poſt hæc iubeat miniſtris, ut eos ex-
tra ianuas eccleſiæ expellant. Clerus uero proſequatur eos cum reſponſo
rio: In ſudore uultus tui ueſceris. & cætera, ut uidentes ſanctam eccleſiam
pro facinoribus ſuis tremefactam, atque commotam, non paruipendant
pœnitentiam. In ſacra autem domini cœna, rurſum ab eorum decanis, &
preſbyteris eccleſiæ liminibus repræſententur. Hactenus decretum Aga-
thenſis concilij retulimus. Porrò de ſecreta iſta confeſſione re longe ſalu
berrima qua hodie eccleſia utitur, Decretum Vuormacienſis concilij rep
peri, in hunc modum: Si quis pro aliquo criminali peccato ad nos pœni
tentiam acturus uel ſuſcepturus acceſſerit, oportet nos in primis rei uerita
tem ad liquidum interrogando diſcutere. Deinde ſi fidem rectam & Chri
ſtianam credulitatem fideliter pronunciet, id eſt, Pater noſter, & Credo in
deum, quam ſtatim coram nobis memoriter canere compellatur. Et ſi ta
lis perſona eſt quæ non intelligat, neque etiam bene illam memoriter te
neat, exponamus illi prout tunc neceſſe eſt. Et ut melius nobis ſtatuto die
reddat, præcipiamus. Præterea ſtudioſe perſcrutādum, an diuerſis errori
bus ſit implicitus: ſicut quidam increduli, lapides, lucos, arbores, & huiuſ
modi uanitates relicta eccleſia uenerantur, & uaniſſimam phantaſiæ dece
ptionis illuſionem in ſomnijs obſeruant. Inquirendum etiam ab eo ſi ue
lit pro Chriſti amore omnem iracundiam dimittere illi cui inimicus eſt.

Aut si habeat quis aliquid aduersus eum, unde reconciliari debeat: sicut dominus in Euangelio docet: Si ergo offers munus tuum ad altare &c. Et alibi ait: Sic & pater meus faciet uobis, si non remiseritis, & caetera. Et deo in oratiōe cottidie dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et de aliis uitiis quantum ei deus dederit posse, deinceps se emēdaturum promiserit, tunc cū omni deuotione, ante absidem suscipi debet ad poenitentiā. Atque tale quidem est Vuormaciense decretū. Quod uero in capite quadragesimae fieri confessio debeat, aliud decretum repperi, cuius synodi sit nescio, nā titulo carebat. Estq; huiusmodi: Presbyteri admonere debent plebē sibi subiectam, ut omnis qui se sentit mortifero peccati uulnere sauciatum, feria quarta ante quadragesimam cum omni festinatione recurrat ad uiuificatricem matrem ecclesiam, ubi quod male commisit cum omni humilitate & contritione cordis simpliciter confessus, suscipiat remedia poenitentiae, secundum modū canonicis autoritatibus praefixum. Non solum autem ille qui mortale aliquid commisit, sed etiam omnis homo quicunque se recognoscit immaculatam Christi tunicam, quam in baptismo accepit, peccati macula polluisse, ad propriū sacerdotē festinet uenire, cum puritate mentis omnes transgressiones, omnia peccata, quibus dei offensam se incurrisse meminit, humiliter confiteat. Et quicquid à sacerdote fuerit iniunctū, ac si ab ipso omnipotētis dei ore esset prolatū, ita diligēter attēdat, & cautissime obseruet.

Attende ueterem consuetudinem. Consentit cum hoc quod in Poenitentiario Romano legitur, in hunc modum: Hebdomada priori ante initium quadragesimae, presbyteri plebium ad se conuocent populum, & discordantes canonica autoritate reconcilient, & omnia iurgia sedent. Et tunc primum confitentibus peccata, dent poenitentiam, ita ut antequam caput ieiunij ueniat, omnes confessi poenitentiam acceptam habeāt, ut liberius dicere possint: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. hucusq; ex Poenitentiario. Caeterum nō solum apud Tertullianum, sed etiam apud eos, qui multis seculis post uixerunt, de publica tantum poenitentia & confessi*Caesarius Arelaten.* one fit mentio. De qua complures elegantissimi sermones extant Caesarij illius Arelatensis, inter quos eminet ille, cuius initium, Quotienscunque. Quin ipse Iohannes Chrysostomus, quanquam pluribus locis suam de confessione & poenitentia sententiam indicat, uix tamen alibi id uel magis ingenue, uel apertius testatur, quam in sermone, cui titulus est: περὶ μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως, quem ego nuper inter alia eius opera nondū uersa repperi: ubi sic scribit de confessione: Νυνὶ δὲ οὔτε ἀνάγκη παρόντων μαρτύρων ἐξομολογεῖσθαι. παρὰ τοῖς λογισμοῖς γινέσθω τῶν πεπλημμελημένων ἡ ἐξέτασις. ἀμάρτυρον ἔσω τὸ δικαστήριον. ὁ θεὸς ὁράτω μόνος ἐξομολογούμενον. καὶ τὰ λοιπά.

Et paulo

Et paulopost, ἐνταῦθα ἀμάρτυρόν ἐστι δικαστήριον, καὶ σὺ αὐτὸς δικάζεις ὁ ἡμαρτηκώς. Porrò tametsi in collectaneis quibusdam Græcis multa cõpererim de pœnitentia ac confessione, partim ex ueteribus Basilio, Chrysostomo, Maximoq́ꝫ, partim ex iunioribus Nilo, Climace, Isaaco, & Thalassio monachis desumpta, placuerunt tamen in primis quæ nuper ex codice quodam uetustiori excripsi, ex libello, de medicina pœnitentiæ, qui Augustino inscribitur, & aliunde etiam, per studiosum quẽpiã sublecta. Nam à Gratiano uarijs locis uarijs titulis citãtur. Eásq; uisum est huc transponere, quod hic simul legi possint, quæ alibi uel sparsim, uel truncatæ habentur. Imò libellus de pœnitentiæ medicina sic latet inter opera Augustini, ut raro legatur. Vnde hæc sunt pro maiori parte ad uerbum accepta. Sic autem exorditur, Vita (inquit) humana quãtalibet præpolleat fœcunditate iustitiæ sine peccatorũ remissione nõ agitur. Quoniam filij dei quamdiu mortaliter uiuunt, cum morte confligunt, & sic spiritu dei excitantur, & tanq; filij dei proficiunt ad deum, ut etiam spiritu sancto, adgrauante corruptibili corpore tanquam filij hominis, in quibusdã motibus deficiãt ad seipsos & ideo peccent. Interest quidem quantum. neq; enim quia peccatum est omne crimen, ideo crimen est etiã omne peccatũ. Itaq; sanctorum uitam q̃diu in hac morte uiuitur, inueniri posse dicimus sine crimine. Vnde Apostolus eligendũ dicit episcopũ, si quis sine crimine est. Peccatum autẽ si dixerimus quia nõ habemus, ait alius Apostolus, nosipsos seducimus, & ueritas in nobis non est. Sed neq; de ipsis criminibus q̃libet magnis in sancta ecclesia remittendis dei misericordia desperanda est agentibus pœnitentiã, secundũ modũ cuiusq; peccati. In actione aũt pœnitentiæ ubi tale commissum est, ut is qui cõmisit, à Christi etiã corpore separetur, nõ tam cõsideranda est mensura temporis quàm doloris. Cor enim contritum & humiliatum, deus non spernit. Verum quia plerũq; dolor alterius cordis occultus est alteri, nec ad aliorum notitiam per uerba uel quæcunq; alia signa procedit, cum sit coram illo cui dicitur, Gemitus meus à te nõ est absconditus, rectè constituuntur ab his qui ecclesijs præsunt, tempora pœnitentiæ ut satisfiat etiam ecclesiæ in qua remittuntur ipsa peccata, extra eam quippe nõ remittuntur. Ergo cum tanta est plaga peccati atq; impietas morbi, ut medicamenta corporis & sanguinis domini differenda sint, autoritate antistitis debet se quisq; ab altario remouere ad agendam pœnitentiam, & eadem autoritate reconciliari. Hoc est enim indigne accipere corpus & sanguinem domini, si eo tempore accipiat, quo debet agere pœnitentiam. Nam & ipsa pœnitentia quando digna causa est, ut secundum morem ecclesiæ agatur, plerũq; infirmitate non agitur, quia & pudor timor est displicendi, dũ plus delectat ho

Vt satisfiat ecclesiæ.

Quid retraheret à publica pœnitentia.

minum existimatio quàm iustitia,qua se quisq; humiliat pœnitendo.
Vnde non solum cum agitur pœnitentia,uerũ etiam ut agatur dei mi-
sericordia est necessaria. Alioquin nõ diceret Apostolus de quibusdã:
Ne forte det illis deus pœnitẽtiam.Et ut Petrus amare fleret, præmisit
Euangelista & ait:Respexit eum dominns.Iudicet ergo seipsum homo
uoluntate dum potest, & mores conuertat in melius,ne cũ iam nõ po-
terit,etiam præter uoluntatẽ à domino iudicetur.Et cum in se protule-
rit seuerissimæ medicinæ,sed tamen medicinæ sententiam,ueniat ad an
tistites,per quos illi in ecclesia claues ministrantur,& tanq; bonus inci-
piens esse filius, maternorũ membrorũ ordine custodito à præpositis
sacramẽtorũ accipiat satisfactionis suæ modũ,& supplex.Id tamẽ agat
quod nõ solũ ipsi prosit ad recipiendã salutẽ,sed etiam cæteris ad exẽ-
plum,ut si peccatũ eius non solũ in graue eius malũ,sed etiam in tanto
scandalo aliorũ est,atq; hoc expedire utilitati ecclesiæ uidet ac plebis,
agere pœnitentiã nõ recuset.Non resistat,ne lætali & mortiferæ plagæ
per pudorẽ addat tumorẽ.Meminerit semper,Quia deus superbis resi
stit,humilibus autẽ dat gratiam.Quid enim infelicius,quid peruersius
q; de ipso uulnere quod latere nõ potest nõ erubescere, & de ligatura
plus erubescere.Nemo arbitretur ,ppterea se consiliũ salubre huius pœ
nitentiæ debere contemnere,quia multos forte aduertit & nouit ad sa-
cramenta altaris accedere,quorũ talia crimina nõ ignorat. Multi enim
corriguntur ut Petrus,multi tolerantur ut Iudas,multi nesciuntur do-
nec ueniet dñs & inluminabit abscondita tenebrarũ & manifestabit co
gitationes cordis.Nã pleriq; ,ppterea nolũt alios accusare, quia se per
illos cupiunt excusare. Pleriq; aũt boni Christiani propterea tacent, &
sufferunt aliorũ peccata quæ nouerunt,quia documẽtis sæpe destituũ-
tur,ut ea quæ ipsi sciunt iudicibus ecclesiasticis probari possint.Quãuis
enim uera sint quædã,nõ tamen iudici facile credẽda sunt,nisi certis in-
diciis demonstrentur.Nos uero à cõmunione quenq; ,phibere nõ pos
sumus,q̃uis hæc prohibitio nondum sit mortalis,sed medicinalis, nisi
aut sponte cõfessum,aut aliquo siue seculari,siue ecclesiastico iudicio ac-
cusatum atq; conuictũ.Quis enim sibi utrumq; audet assumere,ut cui-
quam ipse sit & accusator & index?Non enim temere & quomodoli-
bet,sed per iudicium ab ecclesiæ cõmunione separandi sunt mali,ut si p
iudicium auferri non possint,tolerentur potius uelut palea cum tritico
usq; ad ultimum uentilabrum,uel pisces mali cum bonis,usq; ad segre-
gationem quæ futura est in litore,hoc est in fine seculi.Pleriq; autem at
tendũt multos etiã in ipsis honoribus ecclesiasticis præpositorũ & mi-
nistrorum,non congruenter uiuere sermonibus & sacramẽtis quæ per
eos populis ministrantur.O miseros homines qui eos intuendo Chri-
sti obliuiscun

Et hæc primaria causa fuit instituẽdæ publicæ satisfactiõis siue pœnitentiæ.

Adtẽde lector quod dicit, cõsiliũ salubre.

Hoc quosdam retrahebat à pub. pœnitentia.

Accusabãtur apud ecclesiã homines.

Documẽtis et testimoniis cõuincebantur.

Quos olim excõmunicarit ecclesia.

Iudicium.

Alterũ q̃d retrahebat quosdã ab agenda publica pœnitentia.

sti obliuiscuntur, qui & tanto ante prædixit, ut legi dei potius obtem-
perent, quàm imitandi uideantur illi, qui ea quæ dicunt non faciunt.
Et traditorē suum tolerans usq; in finem, etiam ad euāgelizandū cum
cæteris misit. Quinam hominū erit, qui sibi manendum existimet in *Statuæ Mercuriales.*
itinere, cum uiderit, miliaria lapidea literis plena, uiam docere & non
ambulare? Fortasse alius dicat: Ego iam baptizatus in Christo, quo
mihi omnia præterita peccata dimissa sunt. Vilis factus sum nimis, ite
rans uias meas, & canis horribilis oculis dei conuersus ad uomitum su
um, quò abibo à spiritu eius, & à facie eius quò fugiam? Quo frater?
nisi ad eius misericordiam pœnitendo, cuius potestatem peccando cō *Amplectenda pœnitentia.*
tempseras. Nemo enim rectè fugit ab illo, nisi ad illum, ab eius seueri
tate ad eius bonitatem. Quis enim locus te excipiet fugientem, ubi
eius præsentia non inueniat? Si ascenderis in cœlum ibi est, si descen-
deris in infernum adest. Recipe ergo pennas tuas in directum, & ha-
bita in spe. In extremo huius seculi. Etenim illuc manus sua perducet
te, & perducet te dextera sua. Quicquid enim feceris, quæcunq; pecca-
ueris, adhuc in hac uita es, unde omino si sanare nollet, auferret. Cur er
go ignoras, quia patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Qui enim
clamando non tibi persuasit ut non recederes, parcendo clamat ut re-
deas. Sed non sufficit mores in melius cōmutare, & à factis malis rece- *Satisfactio p perpetratis criminibus.*
dere, nisi etiam de his quæ facta sunt, satisfiat domino, per pœniten-
tiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium,
cooperantibus eleemosynis: Beati misericordes, quoniā ipsis miserebi
tur deus. Non enim dictum est, ut tantum abstineamus à peccatis, sed
& de præteritis (inquit) deprecare dominū, ut tibi dimittantur. O por *Ex lib. dogmatum ecclesiasticorum.*
tet igitur ad pœnitentiam accedere cum omni fiducia, & ex fide crede-
re indubitáter, pœnitentia aboleri posse peccata, etiam si in ultimo ui-
tæ spiritu admissorum pœniteat, & publica lamentatione peccata pro-
dantur, quia propositū dei quo decreuit saluare quod perierat, stat im
mobile. Et ideo quia uolūtas eius nō mutatur, siue emēdatione uitæ, si *Quedā exemplaria habēt, publica cōfessione, sicut docuimus in præfatione ecclesiasticorum dogmatum.*
tempus cōceditur, siue supplici cōfessione, si continuo uita exceditur, ue
nia peccatorū fideliter præsumatur, ab illo, qui non uult mortem pec-
catoris, sed ut conuertatur à perditione pœnitendo, & saluatus misera-
tione domini uiuat. Sed fac incertum esse, utrum ignoscat deus, quid
perdit homo cum supplicat deo, qui salutem perdere nō dubitauit, cū
offēderet deū. Quis enim certus est etiā quod Imperator ignoscat? &
tamē pecunia funditur, maria transeunt, procellarū incerta subeunt,
& ut mors uitetur, penè mors ipsa suscipitur, supplicatur deinde per
homines homini. Sine dubitatione fiunt ista, cum sit dubiū quo fine *Claues ecclesiæ.*
proueniāt. Et tamen certiores sunt claues ecclesiæ, quàm corda regum.

quibus clauibus quodcunq; in terra soluitur, etiam in cœlo solutum promittitur. Et multo honestior est humilitas, qua se quisque humiliat ecclesiæ dei: & labor minor imponitur, & nullo temporalis mortis periculo mors æterna uitatur. Hæc dicta sunt de publica satisfactione, qua quisq; humiliãdo se non solum coram deo, sed etiam coram ecclesia, quæ habet claues regni cœlorum, in qua fit remissio peccatorũ ad arbitrium antistitis satisfacere debet. Sed & secreta satisfactione sol ni mortalia crimina non negamus. Sed mutato prius seculari habitu, indefesso religionis studio, per uitæ correctionem, & iugi imò perpetuo luctu, miserante deo. Ita duntaxat, ut contraria pro his quæ pœnitet, agat. De quotidianis autem leuibusq; peccatis, sine quibus hæc uita non ducitur, quotidiana fidelium oratio satisfacit. Eorum est enim dicere: Pater noster qui es in cœlis, quia iam tali patre regenerati sunt. ex aqua & spiritu. Delet om̃ino hæc oratio dominica quotidiana peccata. Delet & illa à quibus uita fidelium etiam scelerata gesta à se pœnitendo in melius mutata discedit, si quemadmodũ ueraciter dicitur: Dimitte nobis debita nostra, quoniam non desunt quæ dimittantur. ita ueraciter dicatur: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, id est, fiat quod dicitur, quia & ipsa eleemosyna est, ueniam homini petenti ignoscere. Ac per hoc ad omnia quæ utili misericordia fiũt, ualet quod dominus ait: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. Non solum ergo qui dat esurienti cibum, sitienti potum, nudo uestimentum, peregrinanti hospitium, fugienti latibulum, ægroto uel incluso uisitationẽ, captiuo redemptionẽ, debili subuectionem, cæco deductionem, tristi consolationem, non sano medelam, erranti uiam, deliberanti consilium, & quodcunq; necessarium est indigenti: uerum etiam qui dat ueniam peccanti, eleemosynam dat. Et qui emendat uerbere, in quẽ potestas datur, uel coërcet aliqua disciplina, & tamen peccatũ eius quod ab illo læsus aut offensus est, dimittit ex corde, id est, orat ut ei dimittat͛, nõ solũ in eo quod dimittit atq; orat, uerũetiam in eo qd͛ corripit, & aliqua emẽdatoria pœna plectit, eleemosynã dat, quia misericordiã præstat. Multa enim bona præstant͛ inuitis, quãdo eorũ cõsulitur utilitati nõ uolũtati. Multa itaq; sunt genera eleemosynarũ, quæ cum facimus adiuuamur, ut dimittantur peccata nostra, sed ea nihil est maius qua ex corde dimittimus, quod in nos quisq; peccauit. Quisqs autem roganti & pœnitenti, ex corde non dimittit, nullo modo existimet à deo sua peccata dimitti. Quæ sint autẽ leuia, quæ grauia peccata non humano, sed diuino sunt pensanda iudicio. Videmus eni quædã ab ipsis quoq; apostolis ignoscẽdo fuisse cõcessa, quale illud est qd͛ ue-

nerabilis

Secreta satisfactio.

Venialia peccata.

Per orationẽ dominicã etiã crimina pœnitenti remittũtur.

Ignoscentia eleemosynæ genus.

Castigatio, eleemosyna.

Peccatorũ discrimen.

nerabilis Paulus coniugibus ait: Nolite fraudare inuicem, nisi ex consensu ad tempus ut uacetis orationi, & iterum reuertamini in idipsum, ne tentet uos satanas propter incontinentiam uestram. Quod putari posset nō esse peccatum misceri scilicet coniugi non filiorū procreādorū causa (quod bonum est nuptiale) sed carnalis etiam uoluptatis: ut fornicationes siue adulterium, siue cuiusquam alterius immunditiæ mortiferum malum, quod turpe est etiā dicere, quò potest tētante satana libido pertrahere, incōtinētium deuitet infirmitas. Posset ergo, ut dixi, hoc putari non esse peccatū, nisi addidisset: Hoc autem dixi secundum ueniam, non secundum imperium. Quis autem iam neget esse peccatum, cum dari ueniam facientibus apostolica autoritas fateatur? Tale quiddam est, ubi dicit: Iam quidem omnino delictum est, quia iudicia habetis uobiscum. Quare non magis iniquitatē patimini? quare non potius fraudamini, ut ad illud redeatur, quod Dominus ait: Si quis uoluerit tunicā tuam tollere, & iudicio tecū contendere, dimitte illi & pallium. Et alio loco: Qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. Prohibuit itaque suos Apostolos de secularibus rebus, cū alijs habere iudicium. quod dicit esse delictum. Et tamen cum sinit in ecclesia talia iudicia finiri, inter fratres fratribus iudicantibus, extra ecclesiam uero terribiliter uetat, manifestum est, etiam hic quod secundum ueniam concedatur infirmis. Sunt autem quædam, quæ leuissima putarentur, nisi in scripturis demonstrarentur opinione grauiora. Quis enim dicentem fratri suo, Fatue, reum gehennæ putaret, nisi ueritas diceret? Aut quis existimaret, quā magnum peccatum sit, dies obseruare & menses, & annos, & tempora, sicut obseruant qui certis diebus, siue mensibus, siue annis uolunt aut nolunt aliquid inchoare: eo quod secundum uanas doctrinas hominum fausta uel infausta existiment tempora, nisi magnitudinem ex timore Apostoli pensaremus, qui talibus ait: Timeo uos ne forte sine causa laborauerim in uobis. Quā multa sunt alia peccata, siue in loquendo de rebus & negotijs alienis, quæ non ad te pertinent, siue in uanis cachinnationibus, cum scriptum sit: Stultus in risu exaltat uocem suam, sapiens autē uix tacite ridebit. Siue in ipsis escis quæ ad necessitatē sustentandæ huius uitæ præparant, auidior atq; immoderatior appetitus: siue in uendendis & emēdis rebus caritatis & utilitatis uota peruersa. Propter hæc & huiusmodi peccata, & alia, licet his minora, quæ fiunt uerborum & cogitationum offensionibus, apostolo Iacobo confitente ac dicente: In multis enim offendimus omnes, oportet cottidie crebroq; oremus dominū, atq; dicamus: Dimitte nobis debita nostra. Nec in eo qd' sequit', mētiamur: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Pro qbus etiam sacrificia & eleemosynarum & ieiuniorum quisque pro suis uiribus

offerre

Peccata aduersus decem præcepta. offerre non cesset. Cæterum pro illis peccatis quæ legis decalogus cõtinet, & de quibus Apostolus ait: Quoniam qui talia agũt, regnum dei nõ possidebunt, illa actio pœnitentiæ subeunda est, in qua maiorem in se quisque seueritatem debet exhibere, ut à seipso iudicatus non iudicetur à domino.

Modus seuerioris pœnitentiæ. Quæ actio pœnitentiæ tunc erit perfecta & deo acceptabilis, si ascenderit homo aduersum se tribunal mentis suæ, & constituerit se ante faciem suam, ne hoc ei postea fiat, sicut cõminatur deus peccatori. Atque ita constituto in corde iudicio adsit accusatrix cogitatio, testis conscientia, carnifex timor. Inde sanguis animæ confitentis per lachrymas profluat. Postremo ab ipsa mente talis sententia proferatur, ut se indignum homo iudicet participatione corporis & sanguinis domini. Versetur ante oculos imago futuri iudicij. & cum alij accedunt ad altare dei, ipse uero non accedit, cogitet quàm sit contremiscenda illa pœna, qua percipientibus alijs uitam æternam, alij in mortem præcipitantur æternam. Mensuram autem temporis in agenda pœnitentia idcirco non satis adtente præfigunt canones pro unoquoque crimine, sed magis in arbitrio antistitis relinquendũ statuunt: quia apud dominum non tam ualet mẽsura temporis quàm doloris, nec abstinentia tãtum ciborum, sed mortificatio potius uitiorum. Propter quod tempora pœnitentiæ fide & conuersatione penitus abbreuianda præcipiunt, & negligentia protelanda. Extant tamen pro quibusdam culpis modi pœnitentiæ impositi, iuxta quos cæteræ perpendendæ sunt culpæ, cum sit facile per eosdẽ modos uindictam & censurã canonum æstimare. Hæc dicta sunt uelut à præfante in uolumen tribus distinctũ libris, quorum primum ea continebat quæ sunt de pœnitentia, & pœnitẽtibus, criminibus, atque iudicijs. Secundus, maxime de accusatis & de accusatoribus ac testibus, cum cæteris ad hæc pertinentibus ecclesiasticis regulis. Tertius, de sacerdotũ ordinibus. Quos libros magno redimere cupiã. sed iniuria temporis & hominũ incuria deperditi sunt, solo hoc opusculo saluo quod præfationis illic uicem habet, & huc totum à me est appositum studiosis rerum Christianarum consulturo. Testatur in calce se non tantũ Oecumenica concilia secutum, sed quædam ex prouincialium synodorũ cõstitutionibus accepisse, in quibus præsidere solet Metropolitanus episcopus. quo libẽrius legere uellem modo dictos libros. Nã cõstitutiões

Constitutiões synodi Magonciacensis, in qua præsedit Rabanus. Prouincialis synodi, quam iussu Ludouici Pij Cæsaris Magõciaci habuit Rabanus Archiepiscopus cũ coẽpiscopis suis, Samuele, Gozbaldo, Hebone, Gozbratho, Hemone, Vualdgario, Ansgario, Otgario, Lãtone, Salomone & Gebaharto, cũ reliqs collegis, corepiscopis, abbatibus, monachis, presbyteris, & cæteris ecclesiasticis ordinibus, dici uix potest q̃ mihi placuerint, cũ nup in meas manus casu uenissent. sed nec hæ erãt integræ, & qđ

in primis

In primis ego cognoscere cupiebam, id deerat. Cæterum ex eo libro modũ inquirendorum criminũ deprehendi, ex urbe ut uidetur à Nicolao pontifice, Ratholdo sanctæ Argentoratensis ecclesiæ episcopo missum. Nam sæpe sum demiratus quonam pacto homines ad publicam pœnitẽtiam pertrahi potuerint, cum iste secretioris confessionis modus forte nondum esset institutus, & sua sponte nullus seipsum facile apud ecclesiam aut ecclesiæ ministrum antistitem accuset aut prodat. Sic autem illic scriptum erat. In concilio publico ab episcopo habito primitus iurare debẽt de uillis singulis fidelissimi quique liberi & serui tres uel quatuor, seu etiam plures, ut rei ueritas omnino inquiratur. Iuramẽtum autem illud huiuscemodi esse debet. Quicquid in illa uilla, in qua habitat, ueraciter sciat uel serio audierit actum contra fidem rectam & Christianitatem, episcopũ aut eius nuncium, quantum recordari possit, & scientia subministrat, non lateat. Post iuramentum uero episcopus per singula numerare debet, quæ prius iuramento comprehendit: hoc est, si uit super uxorem suam, aliquam clanculo corrupit, si cum duabus cognatis, siue mulier cum duobus propinquis fornicata sit. Si cõmatrem spiritalem aut filiolam suã stupro uiolauit. Si qua mulier partum suum necauit uel conceptum quocunque modo excussit: si quis cognatum suum uoluntate an casu occidit seu mordridum fecit, & necdum ad publicam pœnitentiam uenit. Si mulier maritum suum, aut maritus uxorem consilio iniquo interemit. Si quis uirum aut fœminã ueneno aut alia aliqua potione occidit, & qui hoc (scilicet uenenũ) machinatur. Si sciant diuinatrices uel augures, etiam illos qui per incredulitatem illas inquirant. Si sciant meretrices, quia meretrix appellatur, si uno contempto cum aliis fornicatur licet nupta non sit. Si illos etiam sciant, qui cũ excõmunicatis habent cõmunionem. Si illos sciant, qui conuicti sunt periurium perpetrasse. Si & illos nouerint, qui loca nõ deo dicata contra fidem ecclesiasticam colunt, & ad Christi ecclesias uenire contemnunt. Illos etiã si sciant, qui indictum obseruare ieiunium negligunt. Hæc omnia dũ episcopus habeat recitata, iuratores per iuramentum cõmoneat. Cæteros uero omnes, nobiles & ignobiles, per bannum Christianitatis constringat, ut suprascriptas res minime celent, ac sic in die iudicii ante tribunal domini nostri Iesu Christi rei occultationis præfatarum rerum nefandarum nõ inueniantur. Hoc etiam indicat & per bannum contestetur, ut nemo per ullius timorem nec fauorem, uel etiam amicitiam, præfata reticeat ueraciter scita, neque per odium neque inimicitiam ullam quicquam alicui inroget, quæ ueraciter nõ possit probare. Horum aliqua si antea in præsentiã episcopi allata essent, eiusq; iudicio terminata, & postea iterata comperta fuerint, ueluti in initio referantur, & episcopali decreto constituantur.

Modus inquirẽdi in criminosos, ut publice pœniterent.

Attende hæc uerba necdum ad publicã pœnitentiam uenit.

Habes igitur ex hac inquirẽdi formula, quomodo homines ad publicam pœnitentiam etiam inuiti fuerint pertracti, nam uerisimile est quosdam

dam melioris naturæ ſuapte ſponte fuiſſe pœnitentiam amplexos, nemi ne accuſante aut denunciante, ſed ualde paucos. Quem morem deprehẽ dendorum criminum gratia inſtitutum, quo flagitioſi ad pœnitentiã pu blice peragendã adducerẽtur, ut pleraq; alia, ex uetuſtate relictũ, adhuc obſeruãt apud nos Archidiaconi, cum anno quem biſextilem uocant, di

Enormiter flagitioſi Romam mittebãtur.

œceſim circueunt & uiſitãt. Porrò ſi quis atrocius aut inſolẽtius aliquod crimen deſignaſſet, cui dignam pœnam ex pœnitentiario ſuo non poſſet iniungere epiſcopus, ut erat illorum temporum mira ſimplicitas, quibus oẽs eccleſiæ cathedrales à cœnobitis, quales hodie canonicos Auguſtinia nos mutatis ceremonijs appellãt, poſſidebant, ſi inq; epiſcopus ſibi nõ fi deret, mittebat talẽ ad apoſtolicã urbis Romanæ ſedẽ, ad quã olim reli gionis cauſa freques confluebat populus ex omnibus orbis regionibus, ubi presbyterorum erat multitudo, quos & uitæ ſanctitas & eruditio ſa crarum literarum pariter cõmendabant. Sic Ratholdus Argentoratẽſis epiſcopus, presbyterum quendam occiſæ matris reum ad Nicolaũ ponti ficem Romam miſit. Quemadmodũ indicat huius epiſtola, qua Rathol do reſpõdet, quam Conſtitutionibus Magontiacẽſis ſynodi, quarũ ante memini repperi coniunctam unà cum duabus alijs ad Carolũ Magon tiacenſem epiſcopum, quem confratrem ſuum uocat Nicolaus, & itẽ du abus ad Salomonem Conſtantienſem epiſcopum. Citatur hæc à Grati ano. xxxiij. q. ij. Latorẽ. ubi mendũ inoleuit in omnibus codicibus, quos

Reſtituitur Argẽtoratẽſi eccleſiæ ſuũ nomen.

ego uiderim, nõ excuſis modo, uerum etiam manu ſcriptis. nam pro Ar genteæ retenſis, legendum eſt, Argentoratenſis, ab Argentorato, quam Germani maiores noſtri tranſito Rheno cum magna parte Belgicæ oc cupatã, mox pro ſuæ linguæ cõmoditate duabus primoribus ſyllabis ſpo

Argẽtoratũ hodie Straſburgum corrupte.

liantes, & torato burgũ adijciẽtes, primo Toratburg, deinde Stratiſpurg appellarunt, ut in antiquis codicibus adhuc legitur, hodie Strasburgum uocamus. Eſt autem exemplum pontificiæ epiſtolæ huiuſmodi.

NICOLAVS epiſcopus, ſeruus ſeruorum dei, Reuerendiſſimo & ſanctiſ

Frequens hominum concurſus olim ad urbem.

ſimo Ratholdo, epiſcopo ſanctæ Argentoratenſis eccleſiæ. Dum uniuer ſis mundi partibus credentium agmina principis Apoſtolorũ liminibus properãt, quidam uir nomine N. uenit ueſtræ beatitudinis epiſtolam ge rens, quam noſtro contulit præſulatui. cuius paginam perlegentes matri cidam illum eſſe cognouimus. Quo facto multis fletibus contriſtati ſu mus, lachrymiſq; profuſis ualde doluimus. Idcirco præcipimus & patrũ

Talis erat ueterum pœnitentia.

almorum cenſuris ſtatuimus, ut ſub pœnitentiæ iugo permaneat, ita ut unum per annum eccleſiam non ingrediatur, ſed ante fores baſilicæ orãs ac deprecans deum perſeueret, qualiter tãto eripiatur piaculo. Completo

Inter audientes, hoc eſt inter catechumenos.

uero anni curriculo introeundi in eccleſiã licentiã habeat. Tamẽ inter au dientes ſtet, & nondum cõmunicet. Completo autem trium annorũ cur riculo

riculo, sacræ cõmunionis illi gratia cõcedat. Oblationes uero nõ offerat, nisi postquam aliorum vij annorũ curricula expleantur. In his aũt omnibus annis atq; temporibus carnẽ non manducet, nec uinum bibere præsumat, exceptis festis diebus atq; dominicis, & à Pascha usq; ad Pentecosten. Et quocunq; ire uoluerit, nullo uehiculo deducatur, sed pedibus proficiscatur. arma non sumat, nisi contra paganos. Ieiunet autem tres dies per hebdomadam usque ad uesperam. A propria quidẽ ac legitima sua coniuge non separetur, ne fornicationis uoragine corruat, quod nolumus nec optamus. Si autem ante trium annorum cursum, finis uitæ illius adpropinquauerit, corporis & sanguinis domini nostri Iesu Christi particeps fiat. Sin autem, ut supra statuimus, cuncta efficiantur. Tamẽ si illius conuersationem & lachrymarum fontem in omnibus uideritis, floridis actionibus & optimis operibus pullulare, humanius circa eum uestra solicitudo peruigil appareat, mitisque omnibus demonstretur. Optamus uos in Christo bene ualere. Sed de his iã plus satis, cũ quod hic locus plura addere non patitur, tum quod eximius theologus Iohannes Oecolampadius non minor eruditione quàm uita prorsus inculpata, de confessione nuper librum ædidit, optimi cuiusque calculo cõprobatum, quo multis subuenit, quos hactenus superstitiosæ quorundam traditiones nimium uexarunt. Excussit autem hanc materiam diligentissime consultis ueterũ theologorum monimentis, adiuuandi non innouandi quicquam studio. Nos sanè de hac re paulo copiosius hic & in argumento libri de Pœnitentia disseruimus ex aliorũ cõmẽtarijs, nõ quod cõfessionẽ improbemus ullo modo, quã unice ueneramur (ut decet) & saluberrimã pronũciamus, sed quia res hæc in uulgi sermones incidit, ob libellos quosdã de hoc argumento tractantes, in Germanicam linguam uersos, existimauimus non iniucũdum, nec infrugiferum lectoribus futurum, si nos quoq; quædam ad rem facientia paucis indicaremus, quibusdã è uulgo nos impellentibus, qui, ita me deus amet, exactius de his rebus loquuntur uersionibus adiuti, quàm nõnulli qui decẽnalẽ operã in Sũmulis cõsumpserũt. Ioannes Oecolampadius.

In libro de Monogamia perperam sentit de perpetua uirginitate deiparæ Mariæ, scribens Christum uirginem enixam, semel nupturam post partum. unde hunc etiam in testem aduocarat Heluidius in libro suo quẽ refellit Hieronymus. Qui calore quidem disputationis cõmotior factus regessisse uidetur, De Tertulliano nihil (inquiens) amplius dico, quam ecclesiæ hominem nõ fuisse. Huic errori opponemus Ecclesiasticũ dogma, quod incipit, Integra fide credendum est. in ordine LXIX.

Quod si his Theologi placari non poterunt, diui Hieronymi consilium

sequamur

sequamur, Tertullianum sic interdum esse legendum monētis quomodo Origenem, Nouatum, Arnobium, Apollinarium, & nōnullos ecclesiasticos scriptores Græcos pariter & Latinos, ut bona eorū eligamus, uitemúsque contraria, iuxta Apostolum dicentē, Omnia probate, quæ bona sunt tenete. Quod Hieronymi consilium ante etiam indicauimus.

De Tertulliano sic meminit diuus Aur. Augustinus in libro de hæresibus ad Quoduultdeū: Tertullianistæ, inquit, à Tertulliano, cuius multa leguntur opuscula eloquentissime scripta, usque ad nostrū tempus paulatim deficientes, in extremis reliquijs durare potuerunt in urbe Carthaginensi. Me autem ibi posito ante aliquot annos (quod etiam te meminisse arbitror) omni ex parte consumpti sunt. Paucissimi etiam qui remanserāt in Catholicam transierunt, suamque basilicam quæ nunc etiam notissima est, catholicæ tradiderunt. Tertullianus ergo, sicut scripta eius indicant, animam dicit immortalem quidem, sed eam effigiatum corpus esse cōtēdit, neque hanc tantum, sed ipsum etiam deum corporeum esse dicit, licet nō effigiatum. Nec tamen hinc hæreticus credit̄ factus. Posset enim quoquo modo putari ipsam naturam substantiamque diuinā corpus uocare, non tale corpus cuius partes aliæ maiores, aliæ minores ualeant uel debeant cogitari, qualia sunt omnia quæ proprie dicimus corpora, quāuis de anima tale aliquid sentiat. Sed potuit, ut dixi, propterea putari corpus deum dicere, quia non est nihil, non est inanitas, non est corporis uel animæ qualitas, sed ubique totus, & per locorum spacia nulla partitus, in sua tamen natura atque substantia immutabiliter permanet. Non ergo ideo est Tertullianus factus hæreticus, sed quia transiēs ad Cataphrygas, quos ante destruxerat, cœpit etiam secundas nuptias cōtra Apostolicam doctrinam tanquam stupra damnare, & postmodum etiam ab ipsis diuisus, sua conuenticula propagauit. Dicit sanè ipse animas hominum pessimas post mortem in dæmones uerti. Statum autem animæ credit per traducem propagari. Hæc diuus Augustinus. Cuius ætate uides libros Tertulliani passim legi solitos, cum dicat, cuius multa leguntur opuscula eloquentissime scripta. Legantur itaque & à nobis, sed cum iudicio. Deferendū enim est ecclesiæ, deferendū sanctorū patrū cōstitutiōibus.

FINIS.

[redacted]

[redacted]

Q · SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, PRESBYTERI, DE PATIENTIA, LIBER.

ONFITEOR ad dominum deũ ſatis temere me ſi non etiam impudenter de patientia componere auſum, cui præſtãdæ idoneus omnino non ſim, ut homo nullius boni, quãdo oporteat demonſtrationẽ & cõmendationẽ alicuius rei adortos, ipſos prius in adminiſtratione eius rei deprehendi, & conſtantiam cõmonendi propriæ conuerſationis autoritate dirigere, ne dicta factis deficientibus erubeſcant. Atq; utinam erubeſcere iſtud remediũ ferat, uti pudor nõ exhibẽdi quod alijs ſuggeſtum imus, exhibendi fiat magiſteriũ, niſi quod bonorum quorundam ſicuti & malorum, intolerabilis magnitudo eſt, ut ad capienda & præſtanda ea, ſola gratia diuinæ inſpirationis operetur. NAM quod maxime bonum, id maxime penes deum, nec alius id quàm qui poſſidet diſpenſat, ut cuiq; dignatur. Itaq; uelut ſolatiũ erit diſputare ſuper eo quod frui non datur, uice languentiũ, qui cum uacent à ſanitate, de bonis eius tacere non norunt. Ita miſerimus ego

mus ego, semper æger caloribus impatientiæ, quam non optineo patien-
tiæ sanitatem, & suspirem & inuocem & perorem necesse est, cum recordor, & in meæ imbecillitatis contemplatione digero, bonam fidei ualetudinem, & dominicæ disciplinæ sanitatem, non facile cuiquam, nisi patientia adsideat, prouenire. Ita proposita dei rebus est, ut nullum præceptũ obire quis, nullum opus domino complacitũ perpetrare extraneus à patientia possit. Bonum eius etiam qui cæca uiuunt summæ uirtutis appellatione honorãt. Philosophi quidem qui alicuius sapientiæ animalia deputantur, tantũ illi subsignant, ut cum inter sese uarijs sectarum libidinibus & sententiarum æmulationibus discordent, solius tamen patientiæ in commune memores huic uni studiorum suorum commiserint pacem. In eam cõspirant, in eam fœderantur, illam in adfectatione uirtutis unanimiter student, omnem sapientiæ ostentationem de patientia præferunt. Grande testimonium eius est, cũ etiam uanas seculi disciplinas, ad laudem & gloriam promouet. Aut numquid potius iniuria, cum diuina res in secularibus artibus uolutatur? Sed uiderint illi quos mox sapientiæ suæ cum seculo destructæ ac dedecoratæ pudebit. Nobis exercendæ patientiæ autoritatem, non adfectatio humana caninæ æquanimitatis stupore formata, sed uiuæ ac cœlestis disciplinæ diuina dispositio †diligat, deum ipsum ostendens patientiæ exemplum. Iam primum qui florem lucis huius super iustos & iniustos æqualiter spargit, qui temporum officia, elementorum seruitia, totius genituræ tributa dignis simul & indignis patiatur occurrere, sustinens ingratissimas nationes, ludibria artium & opera manuum suarum adorantes, † nomen familiam ipsius persequentes, luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem cottidie insolescentem, ut sua sibi patientia detrahat: plures enim dominum idcirco non credunt, quia seculo iratũ tam diu nesciunt. Et hæc quidem diuinæ patientiæ species, quasi de longinquo, fors ut de supernis, æstimetur. Quid illa autem quæ inter homines palàm in terris quodammodo manu apprehensa est. Nasci se deus in utero patitur matris, & expectat, natus adolescere sustinet, & adultus non gestit agnosci, sed cõtumeliosus insuper sibi est, & à seruo suo tingitur, & tentatoris congressus solis uerbis repellit cum de domino fit magister, docens hominem euadere mortem, absolute scilicet ueniam offensæ patientiæ eruditus, non contendit, non reclamauit, nec quisquam in plateis uocem eius audiuit. Arundinem quassatam non fregit, linum fumigans non restinxit. nec enim mentitus fuerat propheta, imò ipsius dei contestatio, spiritum suum in filio cum tota patientia collocantis. Nullum uolentem sibi adhærere non suscepit: nullius mẽsam tectumue despexit. Atqui ipse lauandis discipulorum pedibus ministrauit. Non peccatores, non publicanos aspernatus est. Non illi saltim ciuitati quæ eum recipere noluerat iratus est, cum etiam discipuli tam contumelioso oppido cœlestes ignes repræsentari uoluissent. Ingratos curauit insidiatoribus

† dñs dirigat.

† In Hirsaugiẽsi codice quidã hũc locum sic emẽdarat nomẽ cũ familia fortassis legendũ, oẽm familiã, uel nomẽ ac familiã

diatoribus

diatoribus cessit. Parum hoc, si non etiam proditorem suum secum habuit, nec constãter denotauit. Cum uero traditur, cum adducitur, ut pecus ad uictimam, sic enim non magis aperit os, q̃ agnus sub tondentis potestate. Ille, cui legiones angelorum, si uoluisset, uno dicto de coelis adfuissent: ne unius quidem † educentis gladium ultorem probauit. Patientia domini in Malcho uulnerata est. Itaq; & gladij opera maledixit in posterum, & sanitatis restitutione ei, quem non ipse uexauerat, satisfecit. Proh patiẽtiam, misericordiæ matrem! Taceo quod figitur, in hoc enim uenerat. Nunquid tamen subeundæ morti etiam contumelijs opus fuerat? Sed saginari uoluptate patientiæ discessurus uolebat. Despuitur, uerberatur, deridetur, foedis uestitur, foedioribus coronatur. Mira æquanimitatis fides. Qui in hominis figura proposuerat latere, nihil de impatientia hominis imitatus est. Hinc uel maxime pharisæi dominum agnoscere debuistis: patientiam huiusmodi nemo hominum perpetraret. Talia tantaq; documenta, quorum magnitudo penes nationes quidẽ detrectatio fidei est, penes nos uero ratio & † structio, satis aperte non sermonibus modo in præcipiẽdo, sed etiã passionibus domini sustinẽdo, probant, his, quibus credere datum est, patientiam dei esse naturam effectam, & præstantiam ingenitæ cuiusdã proprietatis. Igitur si probos quosq; seruos, & bonæ mẽtis pro ingenio dominico conuersari uidemus (siquidem artificiũ promerẽdi obsequium est: obsequij uero disciplina, morigera subiectio est) quanto magis nos secũdum moratos inueniri oportet? Seruos scilicet dei uiui; cuius iudiciũ in suos, nõ in compede, aut pileo uertitur, sed in æternitate, aut poenæ, aut salutis. Cui seueritati declinandæ, uel liberalitati inuitandæ, tanta obsequij diligentia opus est, quanta sunt ipsa, quæ aut seueritas cõminatur, aut liberalitas pollicetur. Et tamen nos non de hominibus modo seruitute subnixis, uel quolibet alio iure debitoribus obsequij, uerum etiam de pecudibus, etiam de bestijs obedientiam exprimimus, intelligẽtes usibus nostris eas à domino prouisas traditasq;. Meliora ergo nobis erunt in obsequij disciplina, quæ nobis deus subdit? Agnoscunt deniq; quæ obediunt, nos. Cui soli subditi sumus, domino scilicet auscultare dubitamus? At q̃ iniustum est, q̃ etiam ingratum, quod per alterius indulgẽtiam de alijs consequaris, idem illi per quem consequeris, de temetipso non rependere. Nec pluribus de obsequij exhibitione debita, à nobis domino deo. Satis enim agnitio dei quid sibi incumbat, intelligit. Ne tamen ut extraneum de obsequio uideamur inter iecisse, ipsum quoq; obsequium de patientia trahitur. Nunq̃ impatiẽs obsequitur, aut patiens quis non oblectatur. Quam ergo dominus omniũ bonorum & demonstrator & acceptor, deus in semetipso circumtulit, quis de bono eius late retractet? cui item dubium sit omne bonum, quia ad deum pertineat, pertinentibus ad deum tota mente sectandum: per quæ in expedito & quasi in præscriptionis compendio & commendatio & exhortatio de

† Hirsaug. codex habet discentis, & sic est legendũ, ut discẽtis uocabulo discipulũ intelligas, uidelicet Petrũ. Nã alibi quoq; Tert. hãc uocẽ sic usurpat.

† ds instructio.

tatio de patientia constitutum est. Veruntamen procedere disputationem de necessarijs fidei non est ociosum, quia nec infructuosum. Loquacitas in ædificatione nulla turpis, siquando turpis. Itaq; si de aliquo bono sermo est, res postulat, contrarium quoque boni recensere. Quid enim sectãdum

al.* proinde. sit, magis inluminabis, siquod uitandum sit *proinde digesseris. Considere mus igitur de impatientia: an sicut patientia in deo, ita aduersaria eius in aduersario nostro nata atque cõperta sit, ut ex isto appareat, quàm princi paliter fidei aduersetur. Nam quod ab æmulo dei conceptum est, utique non est amicum dei rebus. Eadem discordia est rerum, quæ et autorum. Porrò cum deus optimus, diabolus econtrario pessimus: ipsa sui diuersita te testantur, neutrum alteri facere, ut nobis non magis à malo aliquid bo ni, quàm à bono aliquid mali dictum uideri possit. Igitur natales impatiẽ tiæ in ipso diabolo deprehendo, iam tunc cum dominum deum uniuersa opera quæ fecisset, imagini suæ id est homini subiecisse impatienter tulit. Nec enim doluisset, si sustinuisset: nec inuidisset homini, si non doluisset.

* al. Ideo * Adeo decepit eum, quia inuiderat. Inuiderat autem, quia doluerat. Doluerat, quia patienter utique non tulerat. Quid primum fuerit ille angelus perditionis, malus an impatiens contemno quærere: palàm cum sit, im patientiam cum malitia, aut malitiam ab impatientia auspicatam, deinde inter se conspirasse, et indiuiduas in uno patris sinu adoleuisse. At enim quam primus senserat, per quam primus deliquerat, de suo experimento quid ad peccandum adiuuaret structus, eandem impingendo in crimẽ ho mini aduocauit: conuenta statim illi mulier, non temere dixerim per con loquium ipsum eius afflata est spiritu impatientia infecto, usq; adeo nun quàm omnino peccasset, si in diuino interdicto patientiam præseruasset. Quid quod non sustinuit sola conuenta: sed apud Adã nondum maritũ, nondum aures sibi debentem, impatiens etiam tacendi est, ad traducem il lum eius quod à malo hauserat, facit. Perit igitur et alius homo per impa tientiam alterius: perit mox et ipse per impatientiam suam utrobique com missam: et circa dei præmonitionem, et circa diaboli circumscriptionem, il lam seruare, hanc refutare non sustinens. Hinc prima iudicij unde delicti origo: hinc deus irasci exorsus, unde offendere homo inductus. Inde in deo prima patientia, unde indignatio prima. Qui tunc maledictione so la contentus, ab animaduersionis impetu in diabolo temperauit. Aut quod crimen ante istud impatientiæ admissum homini imputatur? Inno cens erat et deo de proximo amicus, et paradisi colonus. At ubi succidit im patientiæ, desinit deo sapere, desinit cœlestia sustinere posse. Exinde homo terræ datus, et ab oculis dei eiectus, facile usurpari ab impatientia cœpit in omne quod deum offenderet. Nam statim illa semine diaboli concepta,

Ira. malitiæ fœcunditate, iram filium procreauit: æditum suis artibus erudijt. Quod enim ipsum Adam et Euam morti immerserat, docuit et filium ab

homicidio

homicidio incipere. Frustra istud impatientiæ adscripserim, si Cain ille primus homicida, & primus fratricida, oblationes suas ad dominum recusatas æquanimiter, nec impatienter tulit: si iratus fratri suo non est, si neminē denique interemit. Cum ergo nec occidere potuerit, nisi iratus: nec irasci, nisi impatiens, demonstrat quod per iram *cessit ad eam referendum, à qua ira suggesta est. *Per hæc impatientiæ tunc infantis quodammodo incunabula. Nec mirum, si prima deliquit: consequens est, ut quia prima, idcirco & sola sit matrix in omne delictum, defundens de suo fonte uarias criminū uenas. De homicidio quidem dictum est. Sed ira æditum à primordio, etiam quascunq; postmodum causas sibi inuenit, ad impatientiam ut ad originem sui confert. Siue enim quis inimicitijs, siue prædæ gratia id scelus cōficit, prius est ut aut odij, aut auaritiæ fiat impatiens. Quicquid compellit sine impatientia sui non est, ut perficere possit. Quis adulterium sine libidinis impatientia subijt? Quod & si precio in fœminis cogitur uenditio illa pudicitiæ, utique impatientia contemnendi lucri ordinatur. Hæc ut principalia penes dominum delicta. Nam ut compēdio dictum sit, omne peccatum impatientiæ adscribendum. Malum impatiētia est boni. Nemo impudicus non impatiens pudicitiæ, & improbus probitatis, & impius pietatis, & inquietus quietis. Vt malus unusquisque fiat, bonus perseuerare nō poterit. Talis igitur exedra *delictorum, cur non dominum offendat improbatorem malorum? An non ipsum quoque Israël per impatientiā semper in deum deliquisse manifestum, est? exinde cū oblitus brachij cœlestis quo Aegyptijs afflictationibus fuerat extractus, de Aaron sibi duces postulat, cū in idolum auri sui collationes defundit: tā necessarias enim Moysei cum domino congredientis impatienter exceperat moras. Post mannæ escatilem pluuiam, post petræ aquatilem sequelam desperant de domino, tridui sitim non sustinendo. Nā hæc quoque illis impatientia à domino exprobratur. Ac ne singula peruagemur, nunquàm non per impatientiam delinquendo perierunt. Quomodo autem prophetis manus intulerunt, nisi per impatientiam audiendi? domino autem ipsi, per impatientiam etiam uidendi. Quod si patientiam inissent, liberarentur. Ipsa adeo est, quæ fidem & subsequitur, & antecedit. Denique Abraham deo credidit, & iustitiæ deputatus ab illo est: sed fidem eius patientia probauit, cū filiū immolare iussus est, ad fidei non tentationem dixerim sed typicā cōtestationem. Cæterum deus quem iustitiæ deputasset, sciebat. Tam graue præceptum, quod nec domino perfici placebat, patienter & audiuit, & si deus uoluisset, impleßet. Merito ergo benedictus, quia & fidelis: merito fidelis, quia & patiens. Ita fides patientia illuminata, cū in nationes seminaretur, per semē Abrahæ, quod est CHRISTVS, & gratiam legi superduceret, ampliandæ

*al's gessit.

*Hirsaugi. exēplar sic habet: Per hæc impatientia est, tūc infantis quodāmodo incunabula. Cæterū quāta mox incremēta. Ego malim legere, Sed hæc impatiētiæ tunc infan.

*Puto legendum excetra, uel exhedra

adimplendaeq; legi adiutricem suam patientiam præfecit, quod ea sola ad iustitiæ doctrinam retro defuisset. Nam olim & oculum pro oculo, & dentem pro dente repetebant, & malum malo fœnerabant: nondum enim patientia in terris, quia nec fides: scilicet interim impatientia occasionibus legis fruebatur. Facile erat absente domino patientiæ & magistro. Qui postquàm superuenit, & gratiam fidei patientia composuit, iam nec uerbo quidem lacessere, nec fatue quidem dicere sine iudicij periculo licet. Prohibita ira, restricti animi, compressa petulantia manus, exemptum linguæ uenenum, plus lex quam amisit, inuenit: dicente CHRISTO: Diligite inimicos uestros, & maledicẽtibus benedicite: & orate pro persecutoribus uestris, ut filij sitis patris uestri cœlestis. Vides quem nobis patrem patientia adquirat? Hoc principali præcepto uniuersa patientiæ disciplina succincta est, quando ne digne quidem malefacere concessum est. Iam uero percurrentibus nobis causas impatientiæ: cætera quoque præcepta suis locis respondebunt. Si detrimento rei familiaris animus concitatur, omni penè in loco de contemnendo seculo, scripturis dominicis commonetur: nec maior ad pecuniæ contemptum exhortatio subiacet, quàm quod ipse dominus in nullis diuitijs inuenitur. Semper pauperes iustificat, diuites prædamnat. Ita detrimentum patientiæ, fastidium opulentiæ præministrauit, demonstrans per abiectionem diuitiarum, læsuras quoque earum computandas non esse. Quod ergo nobis appetere minime opus est, quia nec dominus appetiuit, detruncatum uel etiam ademptum non ægre sustinere debemus. Cupiditatem omnium malorum radicem spiritus domini per Apostolum pronunciauit. Eam non in concupiscentia alieni tantum constitutã interpretemur: nam & quod nostrum uidetur, alienum est: nihil enim nostrum, quoniam dei omnia, cuius ipsi quoque nos. Itaque si damno adfecti impatienter senserimus, non de nostro amissum dolentes adfines cupiditatis deprehendemur. Alienum quærimus, cum alienum amissum, ægre sustinemus. Qui damni impatientia concitatur, terrena cœlestibus anteponendo, de proximo in deum peccat. Spiritum enim quem à domino sumpsit, secularis rei gratia concutit.* Libenter igitur terrena amittamus, cœlestia tueamur. Totum licet seculum pereat, dum patientiam lucrifaciam. Iam qui minutum sibi aliquid aut furto, aut etiam ignauia, non constanter sustinere constituit: nescio an facile, uel ex animo ipse rei suæ manum inferre posset in causa eleemosynæ. Quis enim ab alio secari omnino non sustinens, ipse ferrum in corpore suo ducit. Patientia in detrimentis, exercitatio est largiendi & communicandi. Non piget donare eũ, qui non timet perdere. Alioquin quomodo duas habens tunicas, alteram earum nudo dabit: nisi idem sit, qui auferenti tunicam, etiam pallium offerre possit

al.* Libentes

ferre possit? Quomodo amicos de mammona fabricabimus nobis, si eũ intantum amauerimus, ut amissum non sufferamus? Peribimus cum perdito. Quid hic inuenimus, ubi habemus amittere? Gentilium est omnibus detrimentis impatientiam adhibere, qui rem pecuniariam fortasse animæ anteponant. Nam & faciunt, cum lucri cupiditatibus quæstuosa pericula mercimoniorum in mari exercent: cum pecuniæ causa etiam in foro nihil damnationi timendum adgredi dubitant. Cum denique ludo & castris sese locant, *cum per uia inmemores bestiarum latrocinantur. Nos uero secundum diuersitatem, qua cum illis sumus, non animam pro pecunia, sed pecuniam pro anima deponere conuenit: seu sponte in largiendo, seu patienter in amittendo. Ipsam animam, ipsumq; corpus in seculo isto expositum omnibus ad iniuriam gerimus, eiusq; iniuriæ patientiam subimus, minorum deliberatione lædemur. Absit à seruo CHRISTI tale inquinamentum, ut patientia maioribus tentationibus præparata, in friuolis excidat. Si manu quis tentauerit prouocari, præsto est dominica mo nela, uerberanti te (inquit) in faciem, etiam alteram genam obuerte. Fatigetur improbitas, patientia tua. Cuius ictus ille sit, dolore & contumelia constrictus, grauius à domino uapulat. Plus improbum illum cædis sustinendo. Ab eo enim uapulabit, cuius gratia sustines. Si linguæ amaritudo, maledicto siue conuitio eruperit, respice dictum: Cũ uos maledixerint, gaudete. Dominus ipse maledictus in lege est, & tamen solus est benedictus. Igitur dominum serui consequamur, & maledicamur patienter, ut benedicti esse possimus. Si parum æquanimiter audiam dictum aliquod in me proteruum aut nequam, reddam & ipse amaritudinis uicem necesse est, aut cruciabor impatientia muta. Cum ergo percussero maledictus, quomodo secutus inueniar doctrinam domini, qua traditum est, non uasculorum inquinamentis, sed eorum quæ ex ore promuntur, hominem * communicare. Item, Manere nos omnis uani & superuacui dicti reatum. Sequitur ergo ut à quo nos dominus, idem ab alio æquanimiter pati * admoneat, hic iam* de patientiæ uoluntatem. Nam omnis iniuria, seu lingua, seu manu incussa, cum patientiam offenderit, eodem exitu dispungetur, quo telum aliquod in petra constantissimæ duritiæ libratum, & obtusum. Concidet enim ibidem inrita opera & infructuosa, & nonnunquàm repercussum in eum, qui emisit reciproco impetu sæuiet. Nempe idcirco quis te lædit ut doleas: quia fructus lædentis in dolore lesi est. Ergo cum fructum eius euerteris non dolendo, ipse doleat necesse est amissione fructus sui:

*Sic puto legendũ, cũ per uiã more bestiarum latr.

* coinquinari

al's * admonuerat.

al's * det

tunc tu nō modo inlæsus ibis, quod etiam solum tibi sufficit, sed insuper aduersarij tui & frustratione oblectatus, & dolore defensus. Hæc est patientiæ utilitas & uoluntas. Ne illa quidem impatientiæ species excusatur, in amissione nostrorum, ubi aliqua doloris patrocinatur adsertio. Præponendus est enim respectus denunciationis Apostoli, qui ait: Ne contristemini dormitione cuiusque, sicut nationes quæ spe carent & merito. Credentes enim resurrectionem CHRISTI, in nostram quoq; credimus, propter quos ille & obijt & resurrexit. Ergo cum constet de resurrectione mortuorum, uacat dolor mortis, uacat & impatientia doloris. Cur ergo doleas, si perisse non credis? Cur impatienter feras subductum interim, quē credis reuersurum? Profectio est quam putas mortem. Non est lugendus qui antecedit, sed planè desiderandus. Id quoque desiderium patientia temperandum. Cur enim immoderate feras abisse, quem mox subsequêris? Cæterum impatientia in huiusmodi, & spei nostræ male ominatur, & fidem præuaricatur. Et CHRISTVM lædimus cum euocatos quosq; ab illo quasi miserandos non æquanimiter accipimus. Cupio, inquit Apostolus, recipi iam & esse cum domino. Quanto melius ostendit uotum Christianorum. Si alios consecutos impatienter dolemus, ipsi consequi nolumus. Est & alius summus impatientiæ stimulus, ultionis libido, negotium curans aut gloriæ, aut malitiæ. Sed & gloria ubique unà & malitia, nunquàm non domino odiosa. Hoc quidem loco cum maxime, cum alterius malitia prouocata superiorem se in exequenda ultione constituit, & remunerans nequam duplicat quod semel factum est. Vltio penes errorem solatium uidetur doloris, penes ueritatem certam redarguitur malignitatis. Quid enim refert inter prouocantem & prouocatum, nisi quod
» ille prior in maleficio deprehenditur, at ille posterior. Tamen uterq; læ-
» si hominis domino reus est: qui omne nequam & prohibet & damnat.
» Nulla in maleficio ordinis ratio est: nec locus secernit, quod similitudo
» coniungit. Absolute itaque præcipitur malum malo non rependendum. Par factum, par habet meritum. Quomodo id obseruabimus, si fastidiētes in fastidio ultionis non erimus? Quem autem honorem litabimus domino deo, si nobis arbitrium defensionis arrogauerimus? Nos putres, uasa fictilia, seruulis nostris adsumentibus sibi de conseruis ultionem, grauiter offendimur: eosq; qui nobis patientiam obtulerint suam, ut memores humilitatis, seruitutis, ius dominici honoris diligentes, non probamus modo, sed ampliorē q̃ ipsi sibi præsūpsissent satisfactionē facimus. Id nobis in domino tā iusto ad æstimandū, tā potēti ad pficiendū periditatur? Quid ergo credimus iudicē illū si non & ultorē? Hoc se nobis repromittit,
dicēs:

dicens: Vindictam mihi, et ego uindicabo: id est, Patientiam mihi, et ego patientiam remunerabo. Cum enim dicit, Nolite iudicare, ne iudicemini, nónne patientiam flagitat? Quis enim non iudicabit alium, nisi qui patiens erit non defendi? Quis idcirco iudicat, ut ignoscat? Ac si ignoscet, tamen iudicantis impatientiam* cauit, et honorem unici iudicis, idest dei abstulit. Quantos uero casus huiusmodi impatientia incusare consueuerat? Quotiens pœnituit defensionem? Quotiens instantia eius deterior inuēta est causis suis? Quoniā nihil impatientia susceptum, sine impetu transigi nouit, nihil impetu actum, non aut offendit, aut corruit, aut præceps abijt. Iam si leuius defendaris, insanies: si uberius, oneraberis. Quid mihi cū ultione, cuius modum regere non possum per impatientiā doloris? Quod si patientiæ incubabo, non dolebo: si non dolebo, ulcisci non desiderabo. Post has principales impatientiæ materias, ut potuimus, regestas, quid inter cæteras euagemur? quæ domi, quæ foris. Lata atq; diffusa est operatio mali. Multiplicia spiritus incitamenta iaculantis, et modo paruula, modo maxima. Sed paruula de sua mediocritate contemnas, maximis pro sua exuperantia cedas. Vbi minor iniuria, ibi nulla necessitas impatientiæ. At ubi maior iniuria, ibi necessarior iniuriæ, medela patientia. Certemus igitur quæ à malo infliguntur sustinere, ut hostis studium, æmulatio nostræ æquanimitatis eludat. Si uero quædam ipsi in nos, aut imprudentia, aut sponte etiam superducimus, æque patienter obeamus, quæ nobis imputamus. Quod si à domino nonnulla credimus incuti, cui magis patientiam quàm domino præbeamus? Quin insuper gratulari et gaudere nos docet, dignatione diuinæ castigationis. Ego, inquit, quos diligo, castigo. O seruum illum beatum, cuius emēdationi dominus instat: cui dignatur irasci, quem admonendi dissimulatione non decipit. Vndiq; igitur adstricti sumus officio patientiæ administrandæ. Quia qua ex parte, aut erroribus nostris, aut Mali insidijs, aut admonitionibus domini interuenimus, eius officij magna merces, felicitas scilicet. Quos enim felices dominus, nisi patientes nuncupauit, dicendo: Beati pauperes spiritu, illorum est enim regnum cœlorū. Nullus profecto spiritu pauper, nisi humilis. Quis enim humilis, nisi patiens? quia nemo subijcere sese potest, sine prima patientia subiectionis ipsius. Beati, inquit, flentes atq; lugentes. Quis talia sine patientia tolerat? Itaq; talibus & aduocatio et risus promittitur. Beati mites. Hoc quidem uocabulo, impatientes non licet omnino censeri. Item cum pacificos eodem titulo felicitatis notat, et filios dei nūcupat, nunquid impatientes pacis adfines? Stultus hoc senserit. Cum uero gaudete et exultate dicit, quotiens uos maledicent et psequentur: merces enim uestra plurima in cœlo, Id utiq; nō exultationis impatiētiæ pollicetur, quia nemo in aduersis exultauit, nisi ante ea cōtēpserit. Nemo cōtēnet, nisi patiētiā gesserit. Quod

als non cauit.*

Mali uocabulo, diabolum intelligit.

ſerit. Quod pacis gratiſſimæ deo attinet diſciplinam, quis omnino impatientiæ natus, uel ſemel ignoſcit fratri ſuo? non dicam ſepties, ſed ſeptuagies ſepties: quis iudicem cum aduerſario ſuo dirigens, negocium conuenientia ſoluet, niſi prius iam doleret, duritiam, amaritudinem, uenena ſcilicet impatientiæ amputaret? Quo modo remittes, & remittetur tibi, ſi tenax iniuriæ per abſentiam patientiæ fueris? Nemo cõuulſus animum in fratrem ſuum, munus apud altare perficiet, niſi prius reconciliando fratri reuerſus ad patientiam fuerit. Sol ſuper iram noſtram ſi occiderit, periclitamur. Nõ licet nobis una die ſine patientia manere. At enim cum omnem ſpeciem ſalutaris diſciplinæ gubernet, quid mirum quod etiam pœnitentiæ miniſtrat, ſolitæ lapſis ſubuenire, cum disiuncto matrimonio, ex ea tamen cauſa, qua licet ſeu uiro, ſeu fœminæ ad uiduitatis perſeuerantiam ſuſtineri, hæc expectat, hæc exoptat [†] pœnitentiam quandoq; inituris ſalutẽ. Quantum boni utriq; confert, alterum ad alterum non facit, alterum emendat. Sic et illis dominicarum ſimilitudinum exemplis de patientia ſanctis adeſt. Erroneam ouem patientia paſtoris requirit et inuenit. Nam impatientia unam facile contemneret. Sed laborem inquiſitionis patientia ſuſcipit, et humeris inſuper aduehit baiulus patiens peccatricem derelictam. Illum quoq; prodigum filium patiẽtia patris et recipit, et ueſtit, et paſcit, et apud impatientiam irati fratris excuſat. Saluus eſt igitur qui perierat, quia pœnitentiam iniit. Pœnitentia non perit, quia patientiam inuenit. Nam dilectio ſummum fidei ſacramentum, Chriſtiani nominis theſaurus, quam Apoſtolus totis uiribus ſancti ſpiritus commẽdat, cuius niſi patientiæ diſciplinis eruditur? Dilectio, inquit, magnanimis eſt. Ita patientiam ſumit. Benefica eſt: malum patientia non facit, non æmulatur: id quidem patientiæ proprium eſt. Nec proteruum ſapit, modeſtiam de patientia traxit: non inflatur, nõ ꝓterit. non eñ ad patientiã pertinet. Nec ſua requirit, ſuffert ſua, dum alteri proſit, nec incitatur. Cæterum quid impatiẽtiæ reliquiſſet? Ideo, inquit, dilectio omnia ſuſtinet, om̃ia tolerat, utiq; quia patiens. Merito ergo nunquam excidet: nam cætera euacuabuntur, conſumabuntur. Exhauriuntur linguæ, ſcientiæ, prophetiæ: permanent fides, ſpes, dilectio. Fides, quam CHRISTI patientia induxit. Spes, quam homini patienti induxit. Dilectio, quam deo magiſtro patientia comitatur. Vſq; huc de patientia tandem ſimplici et uniformi, et tantum in animo conſtituta, [†] cum eandem etiam in corpore demerendo domino multipliciter ad laborem: utpote quæ ab ipſo domino in Apoſtolis ſuſtinendo uicerit. His patientiæ uiribus ſecatur Eſaias, et de domino non tacet. Lapidatur Stephanus, ſed ueniam hoſtibus ſuis poſtulat. O feliciſſimum illum quoq;, qui omnem patientiæ ſpeciem aduerſus omnem diaboli uim expunxit.

Quem non abacti greges, non illæ in pecore diuitiæ, non filij uno ruinæ impetu

[†] Poſt hæc exoptat ſcriptum erat hæc exortat, legendum exhortatur, niſi qs oſcitãtia librarij, repetitum putet.

[†] Fortaſſis legẽdũ cũ eadẽ adlaboret.

uno ruinæ impetu adempti, nō ipsius deniq; corporis in uulnere cruciatus à patientia fide domino dedita exclusit, quem diabolus totis uiribus frustra cæcidit. Neq; eñ à respectu dei tot doloribus auocatus ille est: sed cōstitit nobis in exemplum & testimonium, tam spiritu q̃ carne, tam animo q̃ corpore, patientiæ perpetrandæ: ut neq; damnis secularium, nec amissionibus charissimorum, nec corporis quidem conflictationibus succidamus. Quale in illo uiro feretrū deus diabolo extruxit: quale uexillum de inimico gloriæ suæ extulit? cū ille homo ad omnem acerbum nunciorum, nihil ex ore promeret: nisi deo gratias, cum uxorem iam malis delassatam, & ad praua remedia suadentem execraretur. Quid ridebat deus, quid dissecabatur malus, cum Iob immundam ulceris sui redundantiam, magna æquanimitate destringeret? Cum erumpentes bestiolas, inde in eosdem specus, & pastus [†] reformasse carnis ludendo reuocaret. Itaq; operarius ille uictoriæ dei, retusis omnibus iaculis tentationum, lorica, dypeóq; patiētiæ, & integritatem mox corporis à deo recuperatam, & quæ amiserat centuplicata possedit. Et si filios quoq; restitui uoluisset, pater iterum uocaretur. Sed maluit in illo die reddi sibi tantum gaudij, securus sic de domino, distulit: sustinuit tam uoluntariam orbitatem, ne sine aliqua patiētia uiueret, Adeo satis idoneus patiētiæ sequester deus. Si iniuriam deposueris penes eum, ultor est. Si damnum, restitutor est: si dolorem, medicus est: si mortē, resuscitator est. Quantum patientiæ licet, ut deum habeat debitorē? Nec immerito enim. Omnia enim placita eius tuetur: omnibus mandatis eius interuenit. Fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adiuuat, humilitatem instruit, pœnitētiam expectat; exhomologesin adsignat, carnem regit, spiritum seruat, linguam frenat, manum continet, tentationes inculcat, scandala pellit, martyria consumat, pauperem consolatur, diuitem temperat, infirmum nō extendit, ualentem non consumit, fidelem delectat, gentilem inuitat, seruum domino, dominum deo commēdat, fœminam exornat, uirum approbat: amatur in puero, laudatur in iuuene, suspicitur in sene: in omni sexu, in omni ætate formosa est. Age iam si & effigiem, habitumq; eius comprehendamus. Vultus illi tranquillus & placidus, frons pura, nulla mœroris aut iræ rugositate contracta: remissa æque in lætum modum supercilia, oculis humilitate, non infelicitate deiectis. Os taciturnitatis honore signatum. Color, qualis securis & innoxijs. Motus frequens capitis in diabolum, & minax risus. Cæterum amictus circum pectora candidus, & corpori impressus: ut qui nec inflatur, nec inquietatur. Sedet enim in throno spiritus eius mitissimi & mansuetissimi, qui non turbine glomeratur: non nubilo liuet, sed est teneræ serenitatis, apertus & simplex, quem tertio uidit Helias. Nam ubi deus, ibidem & alumna eius, patientia scilicet. Cum ergo spir itus dei descendit, indiuidua patiētia comitatur eū. Si nō cū spiritu

admiserimus

[†] *stus refor mate*

De exhomologesi, id est, cōfessiōe deo facienda, habes i libro de pœnitentia.

admiserimus, in nobis morabitur semper: imò nescio an diutius perseueret
sine sua comite ac ministra. Omni loco ac tempore tangatur, necesse est.
Quodcũq; inimicus eius inflixerit, solus sustinere non poterit, carens instru
mento sustinendi. Hæc patientiæ ratio, hæc disciplinæ, hæc opera cæle-
stis, & uere scilicet Christiana: non ut illa patientia gentium ter-
ræ, falsa, probrosa. Nã ut in isto quoque domino diabolus
æmularetur, quasi planè ex pari, nisi quod ipsa diuer-
sitas mali & boni æqualiter magnitudinis par
est, docuit & suos patientiam propriam:
illam dico, quæ maritos dote uenales,
aut lenocinijs negociantes uxo-
rum potestatibus subijcit.
Quæ aucupandis orbi
tatibus omnẽ coa-
cti obsequij la-
borẽ men
titis ad-
fectioni-
bus tolerat: quæ
uentris operarios con
tumeliosis patrocinijs sub
iectione libertatis gulæ addicit.
Talia nationes patientiæ studia noue
runt: & tanti boni nomẽ, fœdis operationi
bus occupant: patiẽtes solius dei uiuunt. Sed ui-
† derint sua & sui præsides †qua patiẽtia subter ignis ex
al's quos pectat. Cæterum nos amemus patientiam dei, patientiam
Christi: rependamus illi, quam pro nobis ipse defendit. Offera
mus patientiam spiritus, patientiã carnis, qui in resurrectio
nem carnis & spiritus credimus.

Q. SEPTIMII FLOREN-
TIS TERTVLLIANI,
DE PATIENTIA
FINIS.

[redacted]

[redacted]

❧ Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE CARNE CHRISTI, LIBER.

VI FIDEM resurrectionis ante istos Sadducæorum propinquos sine controuersia moratam student inquietare, ut eam spem negent etiam ad carnem pertinere, merito quoq; carnem CHRISTI quæstionibus distrahunt, tanquàm aut nullam omnino, aut quoquo modo aliam præter humanam: ne si humanam constiterit fuisse, præiudicatum sit aduersus illos eã resurgere omni modo, quæ in CHRISTVM resurrexerit. Igitur unde illi destruunt carnis uota, inde nobis erunt præstruẽ

 da. Exami

da. Examinemus corporalem substātiam domini: de spiritali enim certum est. Caro quæritur, ueritas & qualitas eius retractantur, an fuerit, & unde, & cuiusmodi fuerit. Renunciatio eius dabit legem nostræ resurrectioni. Marcion ut carnem Christi negaret, negauit etiam natiuitatem: aut ut natiuitatem negaret, negauit & carnem: scilicet ne inuicem sibi testimoniū redderent. Responderet natiuitas & caro, quia nec natiuitas sine carne, nec caro sine natiuitate: quasi non eadē licentia hæretica & ipse potuisset, aut admissa carne natiuitatem negare, ut Apelles discipulus, & postea desertor ipsius, Aut & carnem & natiuitatem cōfessus aliter illis interpretari, ut condiscipulus & cōdesertor eius Valentinus. Sed & qui carnē Christi putatiuā introduxit, æque potuit natiuitatis quoque phātasmata cōfingere, ut & con-
* ceptus, & pregnatus, & partus uirginis, & ipsius exinde infantis ordo toco/xin haberetur: eosdē oculos, eosdemque sensus fefellissent, quos carnis opinio inlusit. Planè natiuitas à Gabriele adnunciatur. Quid illi cū angelo creatoris? & in uirginis uterū conceptus inducitur. quid illi cum Esaia? creato-
al. * auferas. ris odit moras, qui subito CHRISTVM de cœlis deferebat, aufers hinc (inquit) molestos semper Cæsaris census, & diuersoria angusta, & sordidos pannos, & dura præsepia. Viderit angelica multitudo deum suū noctibus honorans. Seruent potius pecora pastores: & magi ne fatigentur de longinquo, dono illis aurum suū. Melior sit & Herodes, ne Hieremias glorietur: Sed nec circūcidatur infans, ne doleat: nec ad templū deferatur, ne parentes suos oneret sumptu obligationis: nec in manus tradatur Simeoni, ne senē moriturum exinde constet. Taceat & anus illa, ne fascinet puerum. His opinor consilijs tot originalia instrumenta CHRISTI, delere Marcion ausus est, ne caro eius probaretur. Ex qua oro te autoritate? si ppheta es, prænūcia aliquid: si Apostolus, prædica publice: si apostolicus, cum apostolis senti: si tantum Christianus es, crede quod traditum est: si nihil istorū es, merito dixerim morere: nam & mortuus es, qui non es Christianus, non credendo quod traditum Christianos facit. Et eo magis mortuus es, qui nōn es Christianus. Qui cum fuisses, excidisti, rescindendo quod retro credidi-
Epistola Marcionis sti. Sicut & ipse confiteris in quadam epistola: & tui non negant, & nostri probant. Igitur rescindens quod credidisti, iam non credens rescidisti: non tamen quia credere desisti, rectè rescidisti. Atqui rescindendo quod credidisti, pbas ante, quàm rescinderes aliter fuisse quod credidisti, aliter illud ita erat traditum. Porrò quod traditum erat, id erat uerum ut ab eis traditū, quorum fuit tradere. Ergo quod erat traditum rescindens, quod erat uerū
Librū de præscriptione hæreticorū ante hūc librū scripsit rescidisti. Nullo iure fecisti: sed plenius eiusmodi præscriptiōibus aduersus omnes hæreses, alibi iam usi sumus. Post quas nunc ex abundāti retractamus, desiderantes rationem qua non putaueris natum esse Christum. Necesse est quatenus hoc putas arbitrio tuo licuisse: ut aut impossibilem, aut incōuenientem deo existimaueris natiuitatē. Sed deo nihil impossibile, nisi quod non uult. An ergo uoluerit nasci? quia si uoluit, & natus est, consideremus.

deremus. Ad compendiũ decurro. Si enim nasci se deus noluisset, quacũq; de causa, nec hominem se uideri præstitisset. Nam quis hominem uidens, eum negaret natũ? Itaq; quod noluisset esse, nec uideri omnino uoluisset. Omnis rei displicentis etiam opinio reprobatur. Quia nihil interest, utrum sit quid, an non sit: si cum nõ sit, esse præsumitur. Planè interest illud, ut falsum non patiatur, quod uere non est. Sed satis erat illi, inquis, conscientia sua. Viderint homines, si natum putabant, quia hominem uidebant. Quãto ergo dignius, quantóq; constantius humanam sustinuisset existimationem uere natus, eandem existimationem etiam non natus subiturus cum iniuria conscientiæ suæ, quam tu ad fiduciam reputas, ut non natus aduersus conscientiam suam natum se existimari sustineret. Quid tanti fuit *edo cuit, qũ sciens CHRISTVS quid esset, esse se quod non erat exhiberet. Non potes dicere, si natus fuisset, & hominem uere induisset, deus esse desisset, amittens quod erat, dum assumit quod non erat. Periculum enim status sui deo nullum est. Sed ideo, inquis, nego deum in hominem uere conuersum, ita ut & nasceretur, & carne corporaretur: quia, qui sine fine est, etiã inconuertibilis sit, necesse est. Conuerti enim in aliud, finis est pristini. Nõ competit ergo conuersio, cui non competit finis. Planè natura conuertibiliũ ea lege est, ne permaneant in eo quod conuertitur in eis: & ita non permanendo pereant, dum perdunt cõuertẽdo quod fuerũt: sed nihil deo par est, natura eius ab omniũ rerum conditione distat. Si ergo à deo distãt, à quibus deus distat, cum cõuertuntur amittunt quod fuerũt. Vbi erit diuersitas diuinitatis à cæteris rebus, nisi ut contrarium obtineat: id est, ut deus & in omnia conuerti possit, & qualis est perseuerare. Alioquin par erit eorũ, quæ conuersa amittũt quod fuerũt, quorũ utiq; deus in omnibus par non est: *si nec in exitu conuersionis. Angelos creatoris conuersos in effigiẽ humanam aliquando legisti, & credidisti, & tantam corporis gestasse ueritatem, ut & pedes eis lauerit Abraham, & manibus ipsorum ereptus sit Sodomitis Loth: colluctatus quoq; homini angelus toto corporis pondere dimitti desiderauerit, adeo detinebatur. Quod ergo angelis inferioribus deo licuit, uti conuersi in corpulentiam humanam, angeli nihilominus permanerent: hoc tu potentiori deo aufers, quasi nõ ualuerit CHRISTVS uere hominem indutus, deus perseuerare? Aut nunquid & angeli illi phantasma carnis apparuerunt? sed non audebis hoc dicere. Nam si sic apud te angeli creatoris, sicut & CHRISTVS: eiusdem substãtiæ erit CHRISTVS, cuius angeli: angeli tales, qualis & CHRISTVS. Si scripturas opinioni tuæ resistentes, non de industria alias reiecisses, alias corrupisses: confudisset te hinc euangelium Ioannis, prædicans spiritũ columbæ corpore lapsum desedisse super dominum. Qui spiritus cum hoc esset, tam uere erat & columba, quàm & spiritus: nec interfecerat substantiam propriã, adsumpta substantia extranea. Sed quæris corpus columbæ ubi sit resumpto spiritu in

*Al. *edocet*

*Al. *sic nec.*

coelum. Atque angelorum, & eadẽ ratione interceptum est, qua & aditũ fuerat. Si uidisses cũ de nihilo proferebatur, scisses, cũ in nihilũ subducebatur. Si non fuit initium uisibile, nec finis. Tamẽ corporis soliditas erat, quo momento corpus uidebatur. Non potest non fuisse quod scriptum est. Igitur si neq; ut impossibilem, neq; ut periculosam deo repudias corporationem, superest ut quasi indignam reijcias & accuses. Ab ipsa quidem exorsus natiuitate perora. Age iam spurcitias genitalium in utero elementorum, humoris & sanguinis, foeda coagula carnis ex eodem coeno alendæ, per nouẽ menses describe. Vterum de die insolescentem, grauem, anxium, nexum, totum incertum libidinibus fastidij & gulæ. Inuehere iam & in ipsum mulieris enitentis pudorem, uel pro periculo honorandum, uel pro natura religiosum. Horres utiq; & infantem cum suis impedimentis, profusum utiq; & oblitum. Dedignaberis quod pannis dirigitur, quod unctionibus formatur, quod blanditijs deridetur. Hanc * uenationem ó Marcion naturæ despuis. Et quomodo natus es, odisti nascentem hominem: & quomodo diligis aliquem? te quidem planè non amasti: cum ab ecclesia & fide CHRISTI recessisti. Sed uideris si tibi displices, aut si aliter natus. Et certe CHRISTVS dilexit hominem illum in immunditijs, in utero coagulatum, illum per pudenda prolatum, illum per ludibria nutritum. Propter eum descendit: propter eum prædicauit: propter eum omni se humilitate deiecit usq; ad mortem, & mortem crucis: amauit utiq; quẽ magno redemit. Si CHRISTVS creator eius est, suum merito amauit: si ab alio deo est, magis adamauit, quando alienum redemit. Amauit ergo cum homine etiam natiuitatem, etiã carnem eius. Nihil amari potest sine eo per quod est, id quod est. Aut aufer natiuitatem, & exhibe hominem. Adime carnem, & præsta quem deus redemit. Si hæc sunt homo quem deus redemit, tu hæc erubescenda illi facis, quæ redemit & indigna? quæ nisi dilexisset, nõ redemisset. Natiuitate reformata regeneratione coelesti, carnem ab omni uexatiõe restituit. Leprosam emaculat, caecam perluminat, paralyticã redintegrat, dæmoniacam expiat, mortuam resuscitat, & nasci in illam erubescit. Si reuera de lupa, aut sue, aut uacca, prodire uoluisset: & feræ aut pecoris corpore indutus regnũ coelorum prædicaret: tua, opinor, illi cẽsura præscriberet? Turpe hoc deo, & indignum hoc dei filio & stultum. Propterea qui ita credat, sit. Planè stultum, si de nostro sensu iudicemus deum. Sed circũspice Marcion, si tamen non delesti. stulta mundi elegit deus, ut confundat sapientes. Quæ nam hæc stulta sunt, conuersio hominis ad cultum ueri dei, reiectio erroris, disciplina iustitiæ, pudicitiæ, patiẽtiæ, misericordiæ, innocẽtiæ? omnia hæc quidem stulta non sunt. Quære ergo de quibus dixerit. Et si te præsumpseris inuenisse, non erit iam stultum credere in deum, natũ & quidem ex uirgine: & quidem carneum, qui per illas naturæ contumelias uolutatus sit. Dicat hæc aliquis stulta non esse: & alia sint, quæ deus in æmulationem de-

Al's * uenerationem

tionē elegerit sapientiæ secularis. Et tamen apud illam facilius creditur, Iupiter taurus factus aut cygnus, quàm uere homo CHRISTVS penes Marcionem. Sunt planè & alia tam stulta, quæ pertinent ad contumelias & passiones dei. Aut prudētiam dicam deum crucifixū? Aufers hoc quoq; Marcion, imò hoc potius. Quid enim indignius deo? quid magis erubescēdum, nasci, an mori? Carnem gestare, an crucem? circūcidi an suffigi? educari, an sepeliri? in præsepe deponi, an in monumentum recondi? Sapientior eris, si nec ista credideris. Sed non eris sapiens, nisi stultus seculo fueris, dei stulta credendo. An ideo passiones à CHRISTO non rescidisti, quia ut phantasma uacabat ad sensum earum. Diximus retro æque illum & natiuitatis & infantiæ imaginarium imaginariæ, uacua ludibria subire potuisse. Sed iam hic responde interfector ueritatis. Nónne uere crucifixus est deus? nónne uere mortuus, & uere crucifixus? nónne uere resuscitatus? Vt uere scilicet mortuus. Falsò statuit inter nos scire Paulus tantum crucifixum: falsò sepultum ingessit, falsò resuscitatum inculcauit. Falsa est igitur & fides nostra, & phantasma est totum quod speramus à CHRISTO. Scelestissime hominum, qui interemptores excusas dei. Nihil enim ab eis passus est CHRISTVS, si nihil uere est passus. Parce unicæ spei totius orbis, qui destruis necessarium decus fidei. Quodcunque deo indignum est, mihi expedit. Saluus sum, si non confundar de domino meo. Qui me, inquit, confusus fuerit, confundar & ego eius. Alias non inuenio materias confusionis, quæ me per contemptum ruboris probent, bene impudentem, & feliciter stultum: Natus est dei filius non pudet, quia pudendum est. Et mortuus est dei filius. Prorsus credibile est, quia ineptum est: & sepultus, resurrexit. Certum est, quia impossibile. Sed hæc quomodo in illo uera erunt, si ipse non fuit uerus, si non uere habuit in se quod figeretur, quod moreretur, quod sepeliretur & resuscitaretur? carnem scilicet hanc sanguine suffusam, ossibus substructam, neruis intextam, uenis implexam, quæ nasci & mori nouit, humanam sine dubio, ut natam de homine. Ideo quia mortalis hæc est, in CHRISTO homo & filius hominis. Aut cur homo CHRISTVS, & filius hominis, si nihil hominis & nihil ex homine? nisi si aut aliud est homo quàm caro: aut aliūd e caro hominis, quàm ex homine: aut aliud MARIA, quàm homo. *Deus Marcionis aut aliter non diceretur homo CHRISTVS sine carne: nec hominis filius sine aliquo parente homine: sicut nec deus sine spiritu dei, nec dei filius sine deo patre. Ita utriusq; substantiæ census hominē & deum exhibuit. Hinc natum, inde non natum: hinc carneum, inde spiritalem: hinc infirmum, inde præfortem: hinc morientem, inde uiuentē. Quæ proprietas cōditionum, diuinæ & humanæ æqua utiq; naturæ ueritate dispuncta est, eadem fide spiritus & caro: uirtutes spiritum dei, passiones carnem hominis probauerunt. Si uirtutes non sine spiritu, proinde & passiones non sine carne. Si caro cum passionibus ficta, & spiritus ergo cum uir-

tutibus falsus. Quid dimidias mendacio CHRISTVM? totus ueritas fuit.
Als *credi. Maluit, *crede, nasci, quàm ex aliqua parte mentiri. Et quidẽ in semetipsum
ut carnem gestaret, sine ossibus duram, sine musculis solidam, sine sangui-
ne cruentam, sine tunica uestitam, sine fame esurientem, sine dentibus eden
tem, sine lingua loquentem: ut phantasma auribus fuerit sermo eius p ima
ginem uocis. Fuit itaq; phantasma etiã post resurrectionẽ, cũ manus & pe-
des suos, discipulis inspiciendos offert: aspicite, dicens, quod ego sum: quia
spiritus ossa non habet, sicut me habentem uidetis: sine dubio manus &
pedes & ossa, quæ spiritus non habet, sed caro. Quomodo hanc uocem in-
terpretaris Marciõn: quia deo optimo, & simplici, & bono tantum infers
Als *Ecce. IESVM? * cæce fallit & decipit, & circumuenit omnium oculos, omniũ sen-
sus, omnium accessus, & contactus. Ergo iam CHRISTVM non de cœlo
deferre debueras, sed de aliquo circulatorio cætu: nec deum præter hominẽ
sed magum hominem: nec salutis pontificem, sed spectaculi artificem: nec
mortuorum suscitatorem, sed uiuorum auocatorẽ. Nisi quod & si magus
Marcionẽ intelligit oriundũ ex Ponto. fuit, natus est. Sed quid iam discentes Pontici illius, supra magistrum sa-
Discentes uocat discipulos, ut supra. pere compulsi, concedunt CHRISTO carnis ueritatem, sine præiudicio ta-
men renuendæ natiuitatis. Habuerit, inquiunt, carnem, dum omnino non
Forte legendum * paruifacimus. natam *paruimus. Igitur de calcaria (quod dici solet) in carbonariã à Mar-
Prouerbium. cione ad Apellen, qui posteaquàm à disciplina Marcionis * in muliere la-
Als * in mulierẽ carne. psus, & dehinc in uirgine Philumene spiritu euersus est, solidũ CHRISTI
corpus & sine natiuitate suscepit ab ea: prædicans ut angelus quidem illi
Philumenes. Eadem uoce Apostolus respondebit: quia ipsum illum iam
tunc præcinebat, dicens: Etiam si angelus de cœlis aliter euãgelizauerit uo-
bis, quàm nos euangelizauimus, anathema sit. His uero qui insuper ar-
gumentantur, nos resistimus. Confitentur uere corpus habuisse CHRI-
STVM: unde materia, si non ex ea qualitate, in qua uidebatur? Vnde cor-
pus, si non caro corpus? Vnde caro, si non nata? quia nasci haberet ea futu
ra quæ nascitur. De syderibus, inquiunt, & de substantijs superioris mun-
di mutuatus est carnem. Et utiq; proponunt non esse mirandum corpus
sine natiuitate, cum & apud nos angelis licuerit, nulla uteri opera in carnẽ
processisse. Agnoscimus quidem ita relatum, sed tamen quale est ut alteri-
Als * instrumentum us regulæ fides, ab ea fide quam impugnat * instruẽdum argumentationi
bus suis mutuetur. Quid illi cum Moysi, qui deum Moysi reijcit? Si alius
deus est, aliter sint res eius. Et utantur hæretici omnes scripturis eius, cuius
utuntur etiam mundo. Erit illis hoc quoq; in testimonium iudicij, quod de
exemplis ipsius blasphemias suas instruunt. Facile est ueritati etiam nihil
tale aduersus eos præscribenti obtinere. Igitur qui carnem CHRISTI ad
exemplum proponunt angelorum: non natam dicentes scilicet carneã: com
parent uelim & causas tam CHRISTI, quàm & angelorum, ob quas in car
Als * uenerunt. nem *processerunt. Nullus unquam angelus ideo descẽdit ut crucifigeretur,

ut mortem

ut mortem experiretur, ut à morte resuscitaretur. Si nunquam eiusmodi fuit causa angelorum corporandorum, habes causam cur non nascendo acceperint carnem. Non uenerant mori, ideo nec nasci. At uero CHRISTVS mori missus, nasci quoq; necessario habuit, ut mori posset. Non enim mori solet, nisi quod nascitur. Mutuũ debitum est inter se, natiuitati cũ mortalitate. Forma moriendi, causa nascendi est. Si propter id quod moritur mortuus est CHRISTVS, id autem moritur quod & nascitur: consequens autem erat, imò præcedens, ut æque nasceretur propter id quod nascitur: quia propter idipsum mori habebat. Quod quia id quod nascitur, moritur: non competebat non nasci, pro quo mori competebat? Atqui tunc quoque inter illos angelos ipse dominus apparuit Abrahæ sine natiuitate, cum carne scilicet, pro eadem causæ diuersitate. Sed uos hoc non recipitis, non eum CHRISTVM recipientes: quia iam tunc & adloqui, & liberare, & iudicare humanum genus ediscebat in carnis habitu nõ natæ adhuc quia nondum moriturae, nisi prius & natiuitas eius & mortalitas adnũciarentur. Igitur probent angelos illos de syderibus accepisse substantiam carnis: si non probant, quia nec scriptum est, nec CHRISTI caro inde erit, cui angelorum accommodant exemplum. Constat angelos carnem non propriam gestasse, utputa natura substantiæ spiritalis: et si corporis alicuius, sui tamen generis, in carnem autem humanam transfigurabiles ad tẽpus, ut uideri & congredi cum hominibus possent. Igitur cum relatum non sit, unde sumpserint carnem, relinquitur intellectui nostro, non dubitare, hoc esse proprium angelicæ potestatis ex nulla materia corpus sibi sumere: quãto magis inquis ex aliqua certum est: sed nihil de eo constat, quia scriptura non exhibet. Cæterum quia ualent facere semetipsos quod natura non sunt, cur non ualeãt & ex nulla substantiam facere? si fiunt quod non sunt, cur non ex eo fiant quod non est? Quod autem non est, cum fit, ex nihilo est. Propterea nec requiritur, nec ostenditur, quid postea factũ sit corporibus illorum. Quod de nihilo fuit, nihil factũ est. Possunt nihil ipsum conuertere in carnem, qui semetipsos potuerunt conuertere in carnẽ. Plus est naturam demutare, quàm facere materiam. Sed si de materia necesse fuisset angelos sumpsisse carnem, credibilius utique est de terrena materia, quàm de ullo genere cœlestium substantiarum. Cum adeo terrenæ qualitatis extiterit, ut terrenis pabulis pasta sit. Nunc sic quoque sydera* eadem modo terrenis pabulis pasta, quando terrena non esset, quo terrena cœlestibus pasta est, quando cœlestis non esset. Legimus enim, manna esui populo fuisse: Panem, inquit, angelorum edit homo. Non tamen infringitur semel separata conditio dominicæ carnis, ex causa alterius dispositionis. Homo uere futurus usque ad mortem, eam carnem oportebat, indueret: cuius est mors. Eam porrò carnem, cuius est mors, natiuitas antecedit. Sed quotiens de natiuitate contenditur, omnes

Als* eodem.

 qui respuũt

qui respuunt eam ut præiudicantem de carnis in CHRISTO ueritate, ipsum deum uolunt negare esse natum, quod dixerit, Quæ mihi mater, & qui mihi fratres? Audiat igitur & Apelles quid iam responsum sit à nobis Marcioni, eo libello, quo euangelium ipsius prouocauimus: considerandā scilicet materiam pronunciationis istius. Primo quidem nunquam quisquam adnunciasset illi matrem & fratres eius foris stare: qui nō certus esset habere illum matrem & fratres, & ipsos esse quos tunc nunciabat, uel retro cognitos, uel tunc ibidem *compertos. Licet propterea abstulerint hæreses istæ de euangelio, quod & creditum patrem eius Ioseph fabrū, & matrem Mariam, & fratres, & sorores eius optime notos sibi esse dicebāt, qui mirabantur doctrinam eius: sed tentandi gratia nunciauerant ei matrē & fratres, quos non habebat. Hoc quidem scriptura non dicit, aliâs non tacēs, cum quid tentationis gratia factum est circa eum. Ecce, inquit, surrexit legis doctor, tentans eum. Et alibi: Et accesserūt ad eum pharisæi, tentātes quod nemo prohibebat. Hic quoq; significari, tentandi gratia factum. Non recipio quod extra scripturam de tuo infers. Dehinc materia tentatiōis debet subesse, quid tētandū putauerūt in illo, utiq; natus ne esset, an nō? Si enim hoc negauit responsio eius, hoc captauit nunciatio *tentaris. Sed nulla tentatio tendens ad agnitionem eius, de quo dubitando tentat, ita subito procedit, ut non ante præcedat quæstio, quæ dubitationem inferens cogat tentationem. Porrò si nusquàm de natiuitate CHRISTI uolutatum est, quid tu argumentaris uoluisse illos per tentationem sciscitari, quod nunquam ꝓduxerunt in quæstionem. Eò adijcimus etiam, si tentandus esset de natiuitate: nō utiq; hoc modo tentaretur, earum personarum adnunciatiōe, quæ poterant etiam nato CHRISTO non fuisse. Omnes nascimur, & tamē nō omnes aut fratres habemus, aut matrem. Adhuc potest & patrē magis habere quàm matrem, & auunculos magis quàm fratres: adeo non competit tentatio natiuitatis, quam licebat & sine matris, & sine fratrū nominatione constare. Facilius planè est, ut certi illum & matrem & fratres habere, diuinitatem potius tentauerint eius quàm natiuitatem, an intus agens, sciret quid foris esset, mendatio potius præsentiæ eorum, qui in præsenti nō erāt nisi quod & si *uacuisset tentationis ingenium, poterat euenire ut quos illi nunciabant foris stare, ille eos sciret absentes esse, uel ualetudinis, uel negocij, uel peregrinationis nota iam necessitate. Nemo tentat eo modo, quo posse se sciat ruborem tentationis referre. Nulla igitur materia tentationis competente, liberatur simplicitas nunciatoris, quod uere mater & fratres eius superuenissent. Sed quæ ratio responsi matrem & fratres ad præsens negantis, discat etiam Apelles. Fratres domini non crediderant in illum: sicut & in euangelio ante Marcionem ædito continetur. Mater æque non demonstratur adhæsisse illi, cum Marthæ & Mariæ aliæ in commercio eius frequententur. Hoc denique in loco apparet incre-

Signat librū contra Marcionē quartum, ut puto.

*Alī *repertos*

*Alī *tentatoris.*

*Alī *uacauisset.*

paret incre-

paret incredulitas eorum, cum is doceret uiam uitæ, cum dei regnum prædicaret, cum languoribus & uitijs medendis operaretur, extraneis defixis in illum, tam proximi aberant. Denique superueniunt, & foris subsistunt, nec introëunt: non computantes scilicet quid intus ageretur, nec sustinent saltem, quasi * necessarius aliquid adferrent eo quod ille tum maxime agebat: sed amplius interpellant, & à tanto opere reuocatum uolunt. Oro te Apêlles, uel tu Mârcion, si forte tabula ludens, uel de histrionibus, aut aurigis contendens, tali nuncio auocareris: nónne dixisses, quæ mihi mater, aut qui fratres? deum prædicans & probans CHRISTVS, legem & prophetas adimplens, tanti retro æui caliginem dispargens, indigne usus est hoc dicto ad percutiendam incredulitatem foris stantium, uel ad excutiendam importunitatem ab opere reuocâtium? Cæterum ad negandam natiuitatem, alius necessarius fuisset ei locus, & tempus, & ordo sermonis: non eius qui possit pronunciari etiam ab eo, cui & mater esset & fratres, cum indignatio parentes non neget, sed obiurget. Denique potiores fecit alios, & meritum prælationis ostendens, audientiam scilicet uerbi, demonstrat qua conditione negauerit matrem & fratres. Qua enim alios sibi adoptauit, qui ei adhærebant: ea abnegauit illos, qui ab eo absistebant. Solet etiam adimplere CHRISTVS quod alios docet. Quale ergo erat, si docens non tanti facere matrem aut fratres, quanti dei uerbum, ipse dei uerbũ nũciata matre & fraternitate desereret? Negauit itaq; parentes, quomodo docuit negandos pro dei opere. Sed aliâs figura est synagogæ in matre abiuncta, & Iudæorum in fratribus incredulis. Foris erat in illis Israël: discipuli autem noui intus audientes, & credentes, & cohærentes CHRISTO, ecclesiam deliniabant: quam potiorem matrem, & digniorem fraternitatem, recusato carnali genere * nuncupant. Eodem sensu denique & illi exclamationi respondit, non matris uterum & ubera negãs, sed feliciores designãs, qui uerbum dei audiunt. Solis istis capitulis, quibus maxime instructi uidentur, sibi Marcion & Apelles secundum ueritatem integri & incorrupti euangelij interpretatis, satis esse debuerat, ad probationem carnis humanæ in CHRISTO, per defensionẽ natiuitatis. Sed quoniã & isti * Apellaciani carnis ignominiam prætendunt maxime, quam uolunt ab igneo illo præside mali solicitatis animabus abstructam: & idcirco indignã CHRISTO, & idcirco de syderibus illi substantiã cõpetisse, debeo illos de sua paratura repercutere. Angelum quendam indytum nominant, qui mundũ hunc instituerit, & instituto eo pœnitentiam admiserit. Et hoc suo loco tractauimus. Nam est nobis aduersus illos libellus. An qui spiritum & uoluntatem & uirtutem CHRISTI habuerit ad ea opera, dignum aliquid pœnitentia fecerit, cum angelum etiam de figura erraticæ ouis interpretentur? Teste igitur pœnitẽtia institutoris sui delictum erit mundus, siquidẽ omnis pœnitentia confessio est delicti, quia locum non habet nisi in delicto. Si mun

*Necessarius cõparatiuum est.

Al's * nuncupauit.

Al's * Apelliaci.

Libellus Tertulliani aduersus Apelliacos.

cto. Si mundus delictum est, quia corpus & membra, delictũ erit proinde & cœlum & cœlestia cum cœlo. Si cœlestia, & quicquid inde conceptum plātũq; est: mala arbor malos fruct⁹ ædat, necesse est. Caro igitur CHRISTI de cœlestibus structa, de peccatis constitit elementis, peccatrix de peccatorio censu: & par erit eius substantiæ, id est nostræ, quam ut peccatricem CHRISTVS dedignatur induere. Ita si nihil de ignominia interest, aut aliam purioris notæ materiam excogitent CHRISTO, quibus displicet nostra. Aut eam cognoscant, qua etiam *cœlesti melior esse non potuit. Legimus planè, primus homo de terræ limo, secundus homo de cœlo. Non tamen ad materiæ differentiam spectat, sed tantum terrenæ retro substātiæ carnis, primi hominis, id est Adæ, cœlestem de spiritu substantiam opponit, secundi hominis, id est CHRISTI. Et adeo ad spiritum, nō ad carnem cœlestem hominem refert: ut quos sic comparat, constet in hac carne terrena, cœlestes fieri, spiritu scilicet. Quod si secundum carnem quoq; cœlestis CHRISTVS, non cōpararentur illi non secũdum carnem cœlestes. Si ergo fiunt cœlestes qualis est CHRISTVS, terrenam carnis substantiā gestant. Hic quoq; confirmatur ipsum etiam CHRISTVM in carne terrena fuisse cœlestem, sicut sunt qui ei adæquantur. Prætēdimus adhuc, nihil quod ex alio acceptum sit, ut aliud sit quàm id de quo sit acceptum: ita in totum aliud est, cui non suggerat unde sit acceptum. Omnis materia sine testimonio originis suæ non est, & si demutetur in nouam proprietatem. Ipsum certe corpus hoc nostrum quod de limo figulatum, etiam ad fabulas nationum ueritas transmisit, utrũq; originis elementum confitetur. Carne terrenā, sanguine aquanā: licet alia sit facies qualitatis. Hoc est quod ex alio aliud fit. Cæterum quid est sanguis quàm rubēs humor? quid caro quàm terra conuersa in figuras suas? Considera singulas qualitates, musculos ut glebas, ossa ut saxa, etiam circum papillas calculos quosdam. Aspice neruorum tenaces connexus, ut traduces radicum: & uenarum ramosos discursus, ut ambages riuorum. Et lanugines ut muscos, & comam ut cespitem, & ipsos medullarũ in abdito thesauros, ut metalla carnis. Hæc omnia terrenæ originis signa & in CHRISTO fuerunt: hæc sunt quæ illum dei filiũ cœlauere, non aliàs tantummodo hominem existimatum, quàm ex humani substantia corporis. Aut ædite aliquid in illo cœleste de Septentrionibus, & Vergilijs, &* Siculis emendatum. Nam quæ enumerauimus, adeo terrenæ testimonia carnis sunt, ut & nostræ. Sed nihil nouum, nihil peregrinum deprehendo. Denique uerbis tantummodo & factis, doctrina & uirtute sola CHRISTI homines obstupescebant. Notaretur etiam carnis in illo nouitas miraculo habita. Sed carnis terrenæ non mira conditio: ipsa erat quæ cætera eius mirāda faciebat, cũ dicerēt: Vnde huic doctrina & signa ista. etiā despicientiũ formam eius, hæc erat uox. Adeo nec humanæ honestatis corpus fuit, nedum cœlestis claritatis. Tacentibus apud uos

quoq; prophe

Ali* peccati.
Ali* cœlestis
Ali* siculis.

quoque prophetis de ignobili aspectu eius, ipsæ passiones, ipsæque contumeliæ loquuntur. Passiones quidem humanam carnem, contumeliæ uero inhonestam probauere. An ausus esset aliquis ungue summo perstringere corpus nouũ, *ullam sputaminibus contaminare faciem nisi merẽtem? Quid dicis cœlestem carnem, quam unde cœlestem intelligas, non habes? Quid terrenam negas, quam unde terrenam agnoscas, habes? Esurijt sub diabolo, sitijt sub Samaritide, lachrymatur super Lazarum, trepidat ad mortem. Caro enim, inquit, infirma. Sanguinem fudit postremo. Hæc sunt, opinor, signa cœlestia. Sed quomodo inquam contemni & pati posset, sicut & dixi, si quid in illa carne cœlesti generositate radiasset. Ex hoc ergo conuincimus nihil in illa de cœlis fuisse, propterea ut contemni & pati posset. Conuertor ad illos æque sibi prudentes, qui carnem Christi animalẽ affirmãt, quod anima caro sit facta, ergo & caro anima. Et sicut caro animalis, ita & anima carnalis. Et hic itaque causas requiro, si ut animam saluam faceret in semetipso suscepit animã Christus: quia salua non esset nisi per ipsum, dũ in ipso non uideo cur eam carnem fecerit animalem, induendo carnẽ, qua si aliter animam saluam facere nõ posset, nisi carneam factam. Cum enim nostras animas non tantum nõ carneas, sed etiam in carne, disiunctas saluas præstet: quanto magis illam, quam ipse suscepit, etiam non carneã redigere potuit in salutem. Item cum præsumat non carnis, sed animæ nostræ solius liberandæ causa processisse Christum: primo quàm absurdum est, ut animam solam liberaturus, id genus corporis eam fecerit, quod non erat liberaturus. Deinde si animas nostras per illam quã gestauit liberare susceperat, illam quoque quam gestauit, nostrã gestasse debuerat: id est, nostræ formæ, cuiuscũque formæ est in occulto anima nostra, nõ tamẽ carneæ. Cæterum non nostram animam liberauit, si carneam habuit: nostra enim carnea non est. Porrò si nõ nostram liberauit, nihil ad nos: quia carnea nõ est, quia nõ nostram liberauit. Sed nec liberanda erat, quæ nõ erat nostra, ut scilicet carnea: non enim periclitabatur, si non erat nostra: id est, non carnea: sed liberatam constat illã. Ergo nõ fuit carnea, & fuit nostra,* si ea fuit quæ liberaretur, quoniam periclitabatur. Iam ergo si anima non fuit carnalis in Christo, nec caro potest animalis fuisse. Sed aliam argumẽtationem eorum conuenimus, exigẽtes cur animalem carnẽ subeundo Christus, animam carnalem uideatur habuisse. Deus enim, inquit, gestauit animã uisibilem hominibus exhibere, faciendo eam corpus, quæ retro inuisibilis extiterit. Natura nihil, nec semetipsam uidens, præ impedimẽto carnis huius, ut etiam disceptaretur, nata est anima an non? Itaque animã corpus effectã in Christo, ut eã & nascentẽ & morientẽ, & quod sit amplius, resurgentẽ uideremus. Ex hoc autẽ quale erit, ut per carnẽ demonstraretur anima sibi aut nobis, quæ per carnem non poterat agnosci, ut sic ostenderetur: dum id fit cui latebat, id est, caro: tenebras uidelicet accepit, ut lucere possit. Denique ad hoc prius retractemus, an isto modo ostendenda fuerit anima, an in totum in-

Al's *illam.

Al's * si ea non fuit quæ liberaretur quo modo piclitabatur.

totum inuisibilem eam retro allegēt, utrum quasi incorporalem: an etiam habentē aliquod genus corporis proprij? & tamen cum inuisibilem dicant corporalem eam constituunt, habentem quod inuisibile sit. Nihil enim habens inuisibile, quomodo potest inuisibilis dici? sed ne esse quidem potest *nisi habens per quod sit. Cum autē sit, habeat necesse est aliquid, p quod est. Si aliquid per quod est, hoc erit corpus eius. Omne quod est, corpus est sui generis: nihil est incorporale, nihil quod non est. Habente igitur anima inuisibile corpus, qui uisibilem eam facere susceperat, utiq; dignius id eius uisibile fecisse, quod inuisibile habebatur. Quia nec hic mendacium, aut infirmitas deo competit. Mendacium, si aliud animā quàm quod erat demonstrauit. Infirmitas, si id quod erat demonstrare non ualuit. Nemo ostendere uolens hominem, cassidem aut personā ei inducit. Hoc autē factum est animale, si in carne conuersam alienā induit superficiem. Sed & si incorporalis anima deputetur, ut aliqua ui rationis occulta sit quidē anima, corpus tamen nō sit, quicquid est anima. Proinde impossibile deo nō erat, & proposito ei9 congruētius competebat, noua aliqua corporis specie eam demonstrare, quàm ista cōmuni omniū, alterius iam noticiæ: ne sine causa uisibilem, ex inuisibili facere gestisset animam, istis scilicet quæstionibus oportunam, per carnis humanæ defensionem. Sed nō poterat CHRISTVS inter homines, nisi homo uideri. Redde igitur CHRISTO fidē suā: ut qui homo uoluerit incedere, animam quoq; humanæ conditionis ostēderit: non faciens eam carneam, sed induens eam carne. Ostēsa sit nūc anima per carnem, si constiterit illam ostendendam, * quomodo fuisse: id est, incognitam sibi & nobis. Quanq; in hoc uana distinctio est, quasi nos seorsum ab anima simus, cum totū quod sumus anima sit. Deniq; sine anima nihil sumus: ne hominis quidem, sed cadaueris nomen. Si ergo ignoramus animam, ipsa se ignorat. Ita superest hoc solūmodo inspicere, an se anima ignorarit, ut nota quo modo fieret. Opinor sensualis est animæ natura. Adeo nihil animale sine sensu, nihil sensuale sine anima. Et ut* pressius dixerim, animæ anima sensus est. Igitur cū, omnibus anima sentire præstet, & ipsa sentiat omniū etiā sensus, nedū qualitates, qui uerisimile est, ut ipsa sensum sui ab initio sortita nō sit? Vnde illi scire quod interdum sibi sit necessarium, ex naturalium necessitate, si non scit suam qualitatē, cui quid necessariū est? Hoc quidem in omni anima recognoscere est, noticiā sui dico, sine qua noticia sui nulla anima se ministrare potuisset. Puto autē magis hominem animal solum rationale computes & animam esse sortitum, quæ illum faciat animal rationale: ipsa in primis rationalis quæ efficit hominem rationale animal, si ipsa rationem suam nescit, ignorans semetipsam. Sed adeo non ignorat, ut autorem & arbitrum & statum suum norit. Nihil adhuc de deo discēs, deum nominat. Nihil adhuc de iudicio eius admittens, deo cōmendare se didicit. Nihil magis audiens, quā spem nullā esse post mortem, & bene & male defuncto cuiq; imprecatur. Plenius hæc

Als* nihil.

Als* quoquo modo.

Als* impressius.

prosequitur

prosequitur libellus, quem scripsimus de testimonio animæ. Alioquin si anima semetipsam ignorans erat ab initio, nihil à CHRISTO cognouisse debuerat, nisi qualis esset. Nunc autem non effigiem suam didicit à CHRISTO, sed salutem. Propterea filius dei descendit, & animam subijt: non ut ipsa se anima cognosceret in CHRISTO, sed ut CHRISTVM in semetipsa. Non enim se ignorando de salute periclitatur, sed dei uerbũ. Vita, inquit, manifestata est, non anima. Et ueni, inquit, animã saluam facere. Nõ dixit, ostendere. Ignorabamus nimirum animam, licet inuisibilem nasci & mori, nisi corporaliter exhiberetur. Ignorauimus planè resurrecturam cum carne: hoc erit quod CHRISTVS manifestauit. Sed & hoc non aliter in se, quàm in Lazaro aliquo, cuius caro nõ erat animalis, ita nec anima carnalis. Quid ergo amplius innotuit nobis, de animæ * ignorantiæ retro dispositione? quid inuisibile eius fuit, quod uisibilitatẽ per carnem desideraret? Caro facta est anima, ut anima ostenderetur. Nunquid ergo & caro anima facta est, ut caro manifestaretur? Si caro anima est, iam non anima est, sed caro. Si anima caro est, iam nõ caro est, sed anima. Vbi ergo caro, & ubi anima est, alterutrum facta est. Imò si neutrum sunt, dum alterutrum alterũ fiũt, certe peruersissimum, ut carnem nominantes, animam intelligamus: & animam significantes, carnem interpretemur. Omnia periclitabuntur aliter accipi quàm sunt, & amittere quod sunt, dum aliter accipiũtur. Si aliter quàm sunt, cognominantur: fides nominum, salus est proprietatum. Etiam cũ demutantur qualitates, accipiunt uocabulorũ possessiones. Verbi gratia: Argilla excocta, testæ uocabulum suscipit. Nec cõmunicat cum uocabulo pristini generis, quia nec cum ipso genere. Proinde & anima CHRISTI caro facta, non potest non id esse quod facta est, & id nõ esse quod fuerit, aliud scilicet facta. Et quoniam proximum adhibuimus exemplum plenius eo utemur. Certe enim testa ex argilla unum est corpus, unumq; uocabulum unius scilicet corporis. Nec potest testa dici & argilla: quia quod fuit, non est: non adhæret. Ergo & anima caro facta uniformis, solidata: sed singularitas tuta est, & indiscreta substãtia. In CHRISTO uero inuenimus animã & carnẽ simplicibus & nudis uocabulis æditas, id est animã animã, & carnem carnem: nusquam animã carnem, aut carnem animam: quando ita nominari debuissent, si ita fuissent. Sed etiã sibi quamq; substãtiam diuise pronunciata sub ipso, utiq; pro duarum qualitatum distinctione seorsum animam, & seorsum carnem. Quid anxia est, inquit, anima mea usq; ad mortem. & Panis quẽ ego dedero pro salute mundi, caro mea est. Porrò si anima caro fuisset, unum esset in CHRISTO carnea anima, aut caro animalis. At cum diuidit species, carnem & animam, duo ostendit. Si duo, iam non unum: si non unum, iam nec anima carnalis, nec caro animalis. Vnũ enim est anima caro, aut caro anima. Nisi & seorsum aliam gestabat animã, præter eam quæ caro erat: & aliam circumferebat carnem, præter illã quæ anima erat. Quòd si una caro, & una anima, illa tristis usq; ad mortem: & illa

Libellus de testimonio animæ

*Al's * ignoratæ.*

panis pro mundi salute, saluus est numerus duarum substantiarum, in suo genere distantium, excludens carneæ animæ unicam speciem. Sed angelũ, aiunt, gestauit CHRISTVS. Qua ratione? qua & hominem. Eadem ergo est & causa, ut hominem gestaret. CHRISTVS salus hominis fuit, causa scilicet ad restituendum quod perierat. Homo perierat, hominẽ restitui oportuerat. Vt angelum gestaret CHRISTVS, nihil tale de causa est. Nã & si angelis perditio reputatur, in ignem præparatum diabolo & angelis eius, nũquam tamen illis restitutio repromissa est. Nullum mandatũ de salute angelorũ suscepit CHRISTVS à patre. Quod pater neq; repromisit, neq; mãdauit, CHRISTVS administrare non potuit. Cui igitur rei angelum quoq; gestauit, nisi ut satellitem fortem, cum quo salutẽ hominis operaretur. ideo reus enim non erat dei filius, qui solus hominem liberaret, à solo & singulari serpente deiectum. Ergo iam non unus deus, nec unus salutificator, si duo salutis artifices, & utique alter altero indigens. An uero ut per angelũ liberaret hominem? cur ergo descendit ad id quod per angelum erat expediturus? Si per angelum, quid & ipse? Si per se, quid & angelus? Dictus est quidem magni consilij angelus, id est nuncius: officij, non naturæ uocabulo. Magnum enim cogitatum patris, super hominis scilicet restitutione, adnunciaturus seculo erat. Non ideo tamen sic angelus intelligendus, ut aliq. Gabriël aut Michaël. Nam & filius à domino uineæ mittitur ad cultores, sicut & famuli, de fructibus petitum. Sed non propterea unus ex famulis deputabitur filius: quia famulorum successit officio. Facilius ergo dicam, si forte ipsum filium angelum, id est nũcium patris, q̃ angelum in filio. Sed cum de filio ipso sit pronunciatum, minuisti eum modico quid citra angelos, quomodo uidebitur angelum induisse, sic infra angelos diminutus, dũ homo fit, quâ caro & anima & filius hominis? Quia autẽ spiritus dei & uirtus altissimi, non potest infra angelos haberi, deus scilicet & dei filius, quanto ergo dum hominem gestat minor angelis factus est, quanto dum angelum gestat. Poterit hæc opinio Ebioni conuenire, qui nudum hominem & tantum ex semine Dauid, non idem & dei filium constituit IESVM. Planè prophetis aliquo gloriosiorem, ut ita in illo angelum fuisse edicat, quemadmodũ in aliquo Zacharia, nisi quod CHRISTO nunq̃ est dictũ: & ait mihi angelus, qui in me loquebatur. Sed nec quotidianũ illud omniũ ꝓphetarum: Hæc dicit dominus, Ipse enim erat dominus corã ex sua autoritate pronuncians. Ego aũt dico uobis: Quid ultra? ad hæc Esaiam exclamantẽ audi. Non angelus neq; legatus, sed ipse dominus saluos eos fecit. Licuit & Valentino ex priuilegio hæretico carnem CHRISTI spiritalem cõminisci. Quiduis eã fingere potuit, quisquis humanã credere noluit. Quãdo quod ad omnes dictũ est: si humana non fuit, nec ex homine: non uideo ex qua substantia ipse CHRISTVS hominẽ & filium hominis pronunciarit. Nũc autem uultis occidere hominẽ, ueritatem ad uos locutum. Et dominus est sabbati filius hominis. De ipso enim Esaias: Homo in plaga, & sciens ferre

imbecillitatem. Et Hieremias: Et homo est, & quis cognouit illum? Et Daniel: Et super nubes tanquam filius hominis. Etiā Paulus apostolus: Mediator dei & hominum, homo CHRISTVS IESVS. Item Petrus in actis Apostolorum: IESVM Nazarenum uirum uobis à deo destinatū, utique hominem. Hæc sola sufficere uice præscriptionis debuerunt ad testimonium carnis humanæ & ex homine sumptæ, & non spiritalis, sicut nec animalis, nec sydereæ, nec imaginariæ, si sine studio & artificio contentionis hæreses esse potuissent. Nam ut penes quendā ex Valentini ratione legi, primo nō putant terrenā CHRISTO substantiā informatā: ne deterior angelis dn̄s deprehendatur, qui non terrenæ carnis extiterit. Dehinc quod oporteret simi lem nostri carnem similiter nasci, non de spiritu, nec de deo, sed ex uiri uolūtate. Et cur non de corruptela? sed de incorruptela, & quare non, sicut & illa resurrexit, & in cœlo resumpta est, ita & nostra par eius statim adsumitur. Aut cur illa par nostræ non æque in terram dissoluta est? Talia ethnici uolutabant. Ergo dei filius intantum humilitatis exhaustus: & si resurrexit in exemplum spei nostræ, cur nihil tale de nobis probatum est? Merito ethnici talia, sed merito & hæretici. Nūquid enī inter illos distat? nisi quod ethnici non credendo credunt. At hæretici credendo non credūt. Legunt denique minorasti eum modico citra angelos, & negant inferiorem substantiā CHRISTI, nec hominem se, sed uermem pronunciantis, qui nec formā habuit, nec speciem, sed forma eius ignobilis, despecta, citra omnes homines. Homo in plaga, & sciens ferre imbecillitatem. Agnôscunt hominē deo mixtum, & negant hominē. Mortuū credunt, & quod est mortuū ex incorruptela natum esse contendunt, quasi corruptela aliud sit à morte. Sed & nostra caro statim resurgere debebat. Expecta, nōdum inimicos suos CHRISTVS oppressit, ut cum amicis de inimicis triumphet. Insuper argumentādi libidine ex forma ingenij hæretici, locum sibi fecit Alexander ille, quasi nos adfirmemus, CHRISTVM terreni census induisse carnem, ut euacuaret in semetipso carnē peccati. Quod & si diceremus quacunque ratione, muniremus sententiā nostram, dum ne tanta amentia qua putauit, tanquam ipsam carnē CHRISTI opinemur ut peccatricē, euacuatā in ipso, cum illam & ad dexterā patris in cœlis præsidere meminerimus, & uēturā inde suggestu paternæ claritatis prædicemus. Adeo ut euacuatam non possumus dicere, ita nec peccatricem. Nec euacuatā, in qua dolus non fuit. Defendimus aūt, nō carnem peccati euacuatā esse in CHRISTO, sed peccatū carnis: non materiam, sed naturam: nec substantiā, sed culpā. Secundū Apostoli autoritatē dicentis: Euacuauit peccatū in carne. Nam & alibi: in similitudine, inqt, carnis peccati fuisse Christū: non quod similitudinē carnis acceperit, quasi imagine m corporis, & non ueritatis: sed similitudinē peccatricis carnis uult intelligi. Quod ipsa non peccatrix caro Christi eius fuit par, cuius erat peccatum, genere, non uitio Adæ: quando hinc etiā confirmamus eā fuisse carnem in Christo, cuius natura est in homine peccatrix. Et sic in illa peccatū euacuatum, quod

Valent. Ru.

Alexander.

tum:quod in CHRISTO ſine peccato habeatur,quæ in homine ſine pecca-
to non habebatur.Nã neq; ad propoſitũ CHRISTI faceret euacuãtis pec
catũ carnis,non in ea carne euacuare illud,in qua erat natura peccati. Neq;
ad gloriã:quid enim magnum,ſi in carne meliore & alterius,id eſt nõ pec-
catricis natura,neuũ peccati redemit?Ergo,inquis,ſi noſtram induit,pecca-
trix fuit caro CHRISTI.Noli conſtringere explicabilẽ ſenſum:noſtrã enim
induens,ſuã fecit.Cæterum quod ad omnes dictum ſit,qui ideo nõ putant
carnem noſtram in CHRISTO fuiſſe,quia non fuit ex uiri ſemine,recordẽ
tur Adam ipſum in hanc carnem,non ex ſemine uiri factũ.Sicut terra con
uerſa eſt in hanc carnem ſine uiri ſemine, ita & dei uerbum potuit ſine co-
agulo in eiuſdem carnis tranſire materiam.Sed remiſſo Alexandro cũ ſuis
Pſalmi Valentini ſyllogiſmis,quos in argumentationibus torquet,etiã cũ pſalmis Valentini
quos magna impudentia quaſi idonei alicuius autoris interſerit,ad unã iã
lineam congreſſionem dirigamus:An carnem CHRISTVS ex uirgine ac-
ceperit,ut hoc præcipue modo humanã eam conſtet,ſi ex humana matri-
ce ſubſtantiam traxit.quanq; licuit iã & de nomine hominis, de ſtatu qua
litatis,& de ſenſu tractationis,& de exitu paſſionis humanã conſtitiſſe.An
te omnia aũt cõmẽdanda erit ratio quæ præfuit,ut dei filius de uirgine na
ſceretur.Noue naſci debebat,nouæ natiuitatis dedicator.De qua ſignũ da
turus dominus,ab Eſaia prædicabatur.Quod eſt iſtud ſignum?Ecce uirgo
concipiet in utero,& pariet filiũ.Concepit igitur uirgo & peperit Emanue-
lem,nobiſcum deum.Hæc eſt natiuitas noua,dum homo naſcitur in deo.
In quo homine deus natus eſt,carne antiqui ſeminis ſuſcepta, ſine ſemine
antiquo,ut illam nouo ſemine,id eſt ſpiritaliter reformaret,excluſis antiq-
tatis ſordibus expiatam.Sed tota nouitas iſta ,ſicut & in omnibus,de uete
ri figurata eſt,rationali per uirginem diſpoſitione domino naſcente.Virgo
erat adhuc terra,nondum opere compreſſa, nondum ſementi ſubacta: ex
ea hominem factum accipimus à deo in animam uiuam. Igitur ſi primus
Adam terra traditur,merito ſequens,uel nouiſſimus Adam:ut Apoſtolus
dixit:proinde de terra,id eſt carne non generationi reſignata in ſpiritum ui
uificantem à deo eſt prolatus.Et tamẽ ne mihi uacet incurſus nominis ad
eundem CHRISTVM,Adam ab apoſtolo dictus eſt,ſi terreni nõ fuit cen-
ſus homo eius.Sed & hic ratio defendit,q; dei imaginẽ & ſimilitudinẽ ſuã
à diabolo captã æmula opatiõe recuperauit.In uirginem enim adhuc Euã
inrepſerat uerbum ædificatorium mortis.In uirginẽ æque introducendum
erat dei uerbum extructorium uitæ,ut quod per eiuſmodi ſexum abierat
in perditionem,per eũdem ſexum redigeretur in ſalutem. Crediderat Eua
ſerpenti,credidit MARIA Gabrieli:quod illa credendo deliquit, hæc credẽ
do deleuit.Sed & Eua nihil tunc cõcepit in utero ex diaboli uerbo,imò cõ-
cepit.Nam exinde ut abiecta pareret,& in doloribus pareret,uerbum dia-
boli ſemen illi fuit.Enixa eſt deniq; diabolũ fratricidam. Contra MARIA
eum edidit,qui carnalem fratrem Iſraël interemptorem ſuum ſaluũ quan
doq; præſtaret.

doq; præstaret. In uuluā ergo deus uerbū suū detulit, bonū fratrem, ut me moriā mali fratris redderet. Inde prodeundū fuit CHRISTO, ad salutē ho minis, quò homo iam damnatus intrauerat. Nunc ut simplicius respōdea-mus, nō cōpetebat ex semine humano dei filiū nasci, nisi totus esset fili9 ho minis, nō esset & dei filius: nihilq; haberet amplius Salomone, & amplius Iona, & de Ebionis opinione credendus erat. Ergo iam dei filius ex patris dei semine, id est spiritu, ut esset hominis filius, caro ea sola quæ erat ex ho minis carne sumēda, sine uiri semine. Vacabat enim semē uiri, apud haben tē dei semē. Itaq; sicut nondū natus ex uirgine, patrē deū habere potuit si-ne homine, æque cū de uirgine nasceretur potuit matrē habere sine homi-ne patre. Sic deniq; homo cū deo, dū caro hominis cū spū dei. Caro sine semine, ex homine: spūs cū semine, ex deo. Igit' si fuit dispositio ratiōis sup filiū dei, ex uirgine proferendū, cur nō ex uirgine acceperit corpus, quod de uirgine protulit? qa aliud est quod à deo sumpsit. Quoniā, inquiūt, uerbū caro facta est. Vox ista qd caro factū sit cōtestat': nec tamē periclitat' quasi statim aliud sit factū, caro & nō uerbū. Si ex carne factū est uerbum caro, aut si ex semine ipso factū est, scriptura dicat, cū scriptura nō dicat nisi qd sit factū: nō, & unde sit factū. Ergo ex alio, non ex semine ipso suggerit fa-ctū: si nō ex semine ipso, sed ex alio, iā hinc tracta, ex q̄ magis credere con-gruat, carnē factū uerbum: nisi ex carne, in qua & factū est: uel qa ipse dn̄s sentētialiter & definitiue pronūciauit: Quod in carne natū est, caro est: qa ex carne natū est. Sed si de homine tantūmodo dixit, non & de semetipso: planè nega hominē Christū, & ita defēde nō & in ipsum cōpetisse. * Adqn subijcit: Et quod de spū natū est, spūs est. Quia deus spūs est, & de deo na tus est: hoc utiq; uel eo magis in ipsum tendit, si & in credētes eius. Si ergo & hoc ad ipsum, cur nō & illud supra? neq; em̄ diuidere pōt hoc ad ipsum, illud supra ad cæteros hoīes, q utrāq; substātiā CHRISTI, & carnis & spūs nō negas. Cæterū tā carnē habuit q̄ spiritū. De duarū substantiarū cōdi-tione pronūciat, quas & ipse gestat. Nō pōt uideri de spū qdē suo, de car-ne uero nō sua determinasse. Ita cum ipse sit de spū dei, & spūs deus est, ex deo natus ipse est & ex carne hominis, homo in carne generatus. Quid est ergo nō ex sanguine, nec ex uolūtate carnis, nec ex uolūtate uiri, sed ex deo natus est? Hoc qdē capitulo ego potius utar, cū adulteratores eius obdu-xero. Sic em̄ scriptū esse cōtendūt: Nō ex sanguine, nec ex carnis uolūtate, nec ex uiri, sed ex deo natus est. Quasi supra dictos credētes in nomine ei9 designet, ut ostēdat esse semē illius arcanū electorū, & spiritaliū, qd sibi im buunt. Quomodo aūt ita erit, cū oēs q credūt in nomine dn̄i, cōmuni lege generis humani ex sanguine, & ex carnis, & ex uiri uoluntate nascāt': etiam Valentinus ipse: adeo singulariter, ut de dn̄o scriptū est, & ex deo nat9 est. Merito quia uerbū dei, & cū uerbo dei spūs, & in spū dei uirtus, & quicqd dei est CHRISTVS. Quâ caro aūt, nō ex sanguine, nec ex carnis & uiri uo-luntate, quia ex dei uoluntate uerbū caro factū est. Ad carnē enim non ad

Alś * Atqui

Alś * ideo

uerbũ ꝑtinet negatio formalis noſtræ natiuitatis,qa caro ſic habebat naſci,
nõ uerbũ. Negãs aũt ex carnis ꝙꝙ uolũtate natũ,cur nõ negauit etiam ex
ſubſtãtia carnis:neqꝫ eñ qa ex ſanguine negauit,ſubſtãtiã carnis rẽnuit,ſed
materiã ſeminis,quã cõſtat ſanguinis eſſe calorẽ:ut deſpumatione mutatũ
in coagulũ,in caſeo eius eſt ſubſtãtiæ,quã medicando conſtringit,id eſt la-
ctis. Intelligimus ergo ex cõcubitu natiuitatẽ dñi negatã,quod ſapit uolũ
tas uiri,& carnis,nõ ex uuluæ participatione. Et quid utiqꝫ tã exaggeranter
inculcauit,nõ ex ſanguine,nec ex carnis uolũtate aut uiri natũ: niſi quia ea
erat caro,quã ex cõcubitu natã nemo dubitaret. Negans porrò ex cõcubi-
tu, nõ negauit ex carne,imò confirmauit ex carne:quia non proinde nega
uit ex carne,ſicut ex concubitu negauit. Oro uos ſi dei ſpũs non de uulua
carnẽ participaturus deſcendit in uuluã,cur deſcẽdit in uuluã? potuit enim
extra eam fieri caro ſpiritalis ſimplicius multo, quàm intra uuluam fieret
extra uuluam. Sine cauſa eò ſe intulit,unde nihil extulit. Sed nõ ſine cauſa
deſcendit in uuluã,ergo ex illa accepit. Quia ſi non ex illa accepit,ſine cauſa
in illam deſcendit,maxime eius qualitatis caro futurus,quæ nõ erat uuluæ
id eſt ſpiritalis. Qualis eſt autem tortuoſitas ueſtra, ut ipſam ex ſyllabam
Ex. propoſitionis officio adſcriptã auferre quæratis:& alia magis utiqꝫ in hac
ſpecie non inueniť,penes ſcripturas ſanctas. Per uirginẽ dicitis natum,non
ex uirgine. Et in uulua,nõ ex uulua. Quia & angelus in ſomnis ad Ioſeph:
Nam quod in ea natũ eſt,inquit,de ſpũ ſancto eſt. nõ dixit ex ea. Nẽpe ta
mẽ,&ſi ex ea dixiſſet,in ea dixerat: In ea enim erat. Tantundẽ ergo & cũ di
cit,in ea,& ex ea,conſonat:quia ex ea erat,quod in ea erat. Sed bene,quod
idem dicit Matthæus,originẽ dñi decurrens,ab Abrahã uſqꝫ ad Mariã: Ia
cob,inquit,generauit Ioſeph,uirum Mariæ,ex qua naſciť Chriſtus. Sed &
Paulus Grãmaticis iſtis ſilentiũ imponit. Miſit,inqt,deus filiũ ſuũ factum
ex muliere. Nunqd ꝑ mulierẽ,aut in mulierẽ? Hoc quidẽ impreſſius, quod
factũ dicit,ꝙ̃ natũ:ſimplicius eñ enũciaſſet natũ. Factũ aũt dicẽdo, & uer
bũ caro factum eſt,cõſignauit,& carnis ueritati ex uirgine factæ adſeuera-
uit. Nobis quoqꝫ ad hanc ſpeciẽ Pſalmi patrocinabunť, non quidem apo-
Valentinus Platonicus. ſtatæ & hæretici & Platonici Valentini,ſed ſanctiſſimi & receptiſſimi pro-
phetæ. Dauid ille apud nos canit Chriſtũ,ꝑ quẽ ſe cecinit ipſe Chriſtus. Ac
cipe & Dauid dño patri deo eloquentẽ:quia tu es qui auulſiſti me ex ute-
ro matris meæ. Ecce unũ: Et ſpes mea ab uberibus matris meæ, ſuꝑ te ſum
proiectus ex uulua. Ecce aliud: Et ab utero matris meæ deus meus es tu. Ec
ce aliter: Nunc ad ſenſus ipſos decertemus. Auulſiſti,inquit,ex utero. Quid
auellitur,niſi quod inhæret? quod infixũ,innexũ eſt ei, à quo ut auferatur,
auelliť. Si nõ adhæſit utero, quomodo auulſus eſt? ſi adhæſit qui auulſus
eſt,quõ adhæſiſſet,niſi dũ ex utero eſt ꝑ illũ neruũ umbilicarem quaſi folli
culi ſui traducẽ adnexã origini uuluæ? Etiã cũ quid extraneũ extraneo ad-
glutinať:ita concarnať & conuiſcerať cũ eo cui adglutinať: ut cũ auellitur,
rapiat ſecũ ex corpore aliquid,à quo auelliť, quaſi ſequelã quandam abru

ptæ unita-

ruptæ unitatis, & producem mutui coitus. Cæterum quæ ubera matris suæ
nominat? sine dubio quæ hausit. Respondeãt obstetrices, medici & physici
de liberorum natura, an aliter manare soleant sine uulua: genitali passiõe
pendentibus exinde uenis inferni sanguinis in mamillam, & ipsa transla-
tione decoquentibus in materiã lactis latiorem. Inde adeo fit, ut uberum
tempore, menses sanguinum uacent. Quod si uerbum caro ex se factum
est, non ex uuluæ communicatione, nihil operata uulua, nihilo iuncta, ni-
hil passa, quomodo fontem suum transfudit in ubera, quæ nisi habendo
non mutat? Habere autem sanguinem non potuit lacti subministrando,
si non haberet causas sanguinis ipsius, auulsionem scilicet suæ carnis. Quid
fuerit nouitatis in CHRISTO ex uirgine nascendi, palàm est: scilicet solum-
modo hoc quod ex uirgine, secundum rationem quam ædidimus: & uti
uirgo esset regeneratio nostra spiritaliter ab omnibus inquinamentis san-
ctificata p CHRISTVM uirginẽ & ipsum etiã carnaliter ut ex uirginis car-
ne. Si ergo cõtendũt hoc cõpetisse nouitati, ut quẽadmodũ nõ ex uiri semi-
ne, ita nec ex uirginis carne caro fieret dei uerbũ: quare nõ hoc sit tota noui-
tas, ut caro nõ ex semine nata, carne pcesserit? Accedãt adhuc cõmunius ad
cõgressum: Ecce, inqt, uirgo cõcipiet in utero. Quid nã? utiq; dei uerbũ non
uiri semine: certe ut pareret filiũ. Nã & pariet, inqt, filiũ. Ergo ut ipsius fuit
cõcepisse, ita ipsius est quod peperit: licet nõ ipsius fuerit quod cõcepit. Cõ-
tra, si uerbũ ex se caro factũ est, iã ipsum se cõcepit & pepit, & uacat pphe-
tia. Nõ em̃ uirgo cõcepit, neq; pepit, si nõ qcqd pepit ex uerbo cõcepto ca-
ro ipsius est sola. Hæc aũt prophetæ uox euacuabit? an & angeli conceptũ
& partũ uirginis annũciantes: an & omnis iã scriptura quæcũq; matrẽ pro
nũciat Christi? Quõ enim mater, nisi qa in utero eius fuit? sed nihil ex ute-
ro eius accepit, quod matrẽ eã faceret, in cuius utero fuit, hoc nomẽ non de
bet caro extranea. Matris uterũ non appellat, nisi filia uteri, caro. Filia uteri
porrò nõ est, si sibi nata est. *Tacebat igit & Elisabeth prophetam p̃dicãs, Al's *Tacebit
iã dñi sui cõsciũ infãtẽ: & insup spũ sancto adimpleta. Sine causa em̃ dicit:
Et unde mihi ut mater dñi mei ueniat ad me? Si MARIA nõ filiũ, sed ho-
spitẽ in utero gestabat IESVM, quomõ dicit: Beatus fruct9 uteri tui? Quis
hic fructus uteri, q nõ ex utero germinauit, q nõ in utero radicẽ egit? Qui
nõ eius est, cuius est uter9? Et q utiq; fruct9 uteri? Christus. An qa ipse est
flos de uirga proiecta ex radice Iesse. Radix aũt Iesse, gen9 Dauid: uirga ex
radice, Maria ex Dauid: flos ex uirga, filius Mariæ, q dicit Iesus Christus,
ipse erit & fructus. Flos em̃ fructus, qa p florẽ, & ex flore oĩs fructus *erudit Al's *eruitur,
in fructũ. Quid ergo? negãt & fructui suũ florẽ, & flori suã uirgã, & uirgæ
suã radicẽ, qmin9 radix sibi uendicet p uirgã pprietatẽ eius qd ex uirga est
floris & fructus. Siqdẽ oĩs gradus generis ab ultimo ad principalẽ recense
tur, ut iã nunc carnẽ Christi, nõ tantũ Mariæ, sed & Dauid p Mariã sciant
adhærere deo. Hũc fructũ ex lumbis Dauid, id est ex posteritate carnis ei9
iurat illi deus cõsessurũ in throno ipsius. Si ex lumbis Dauid, quanto ma-

 gis ex lum-

gis ex lũbis Mariæ,ob quã in lumbis Dauid.Deleãt igit & testimonia dæ
monũ,filiũ Dauid proclamantia ad Iesum:sed testimonia Apostolorũ de
Al's *poterunt. lere nõ* potuerũt,si dæmonũ indigna sũt. Ipse in primis Matthæ9 fidelissi
mus euangelij cõmentator,ut comes domini: nõ aliã ob causam,q̃ ut nos
MATTHAEVS. originis CHRISTI carnalis cõpotes faceret,ita exorsus est: Liber genituræ
IESV CHRISTI filij Dauid,filij Abrahã,his originis fontibus genere ma
nante cũ gradatim ordo deducitur,à CHRISTI natiuitate,quid aliud q̃ ca
ro ipsa Abrahæ & Dauid,p singulos traducẽ sui faciens in uirginẽ usq; de-
scribitur inferens Christũ:imò ipse Christus prodit de uirgine.Sed & Pau
Al's *quia lus,utpote eiusdẽ euangelij & discipulus,& magister,& testis,*quã eiusdem
Christi apostolus,cõfirmat Christũ ex semine Dauid secundũ carnẽ,utiq;
ipsius.Ergo ex semine Dauid caro Christi.Sed secundũ Mariæ carnẽ ex se
mine Dauid:ergo ex Mariæ carne est,dũ ex semine est Dauid.Quócunq;
detorseris dictũ,aut ex carne est Mariæ:quod ex semine est Dauid, aut ex
Dauid semine est,quod ex carne est Mariæ.Totã hãc controuersiã dirimit
idẽ apostolus,ipsum definiẽs esse Abrahæ semen.Cũ Abrahã,utiq; multo
magis Dauid,quasi recẽtioris.Retexẽs enĩ ꝓmissionẽ benedictionis natio
nũ in nomine Abrahã,& in semine tuo benedicent oẽs nationes: nõ,inqt,
dixit seminibus tanq̃ de pluribus, sed semine: de uno, quod est Christus.
Qui hæc legimus & credimus,quã debemus & possum9 agnoscere in Chri
sto carnis qualitatẽ:utiq; nõ aliã,q̃ Abrahã.Siquidẽ semẽ Abrahã Chri-
stus.Nec aliã q̃ Iesse,siquidẽ ex radice Iesse flos Christus.Nec aliã q̃ Da
uid,siquidẽ fructus ex lumbis Dauid Christus.Nec aliã q̃ ex Maria,siqui
dẽ ex Mariæ utero Christus.Et adhuc supius:nec aliã q̃ Adã,siqdẽ secun-
dus Adã Christus.Cõsequens ergo est,ut aut illos spiritalẽ carnẽ habuisse
cõtendãt,quo eadẽ cõditio substãtiæ deducat in Christo,aut cõcedãt carnẽ
Chtisti spiritalẽ nõ fuisse,quæ nõ de spiritali stirpe censet.Sed agnoscimus
adimpleri propheticã uocẽ Simeonis,sup adhuc recentẽ infantẽ dñm pro-
nunciatã.Ecce hic positus est in ruinã & suscitationẽ multorũ in Israël,& in
Al's *contradicetur signũ quod cõtradicit.Signũ enĩ natiuitatis Christi,secũdũ Esaiã,propte-
rea dabit uobis dñs ipse signũ,Ecce uirgo cõcipiet in utero,& pariet filium.
Agnoscimus ergo signũ cõtradicibile,cõceptũ & partũ uirginis Mariæ: de
quo Academici,uti peperit,& nõ peperit:uirgo,& nõ uirgo: quasi nõ & (si
ita dicendũ esset) à nobis magis dici cõueniret. Peperit enĩ,quæ ex sua car-
Al's* uiri ne:& nõ pepit,quæ nõ ex * uirili semine.Et uirgo quantũ à uiro,non uirgo
Al's *peperit quantũ à partu.Nõ tamẽ ut ideo nõ peperit: & ideo uirgo, quæ nõ uirgo:
qa nõ de uisceribus suis mater.Sed apud nos nihil dubiũ,nec retortũ in an
cipitẽ defẽsionẽ.Lux,lux:& tenebræ,tenebræ:& est,est:& nõ,nõ.Quod am
plius hoc,hoc à malo.Pepit,quæ pepit.Etsi uirgo cõcepit,in partu suo nu-
psit.Ipsa patefacti corpis lege,in quo nihil interfuit de ui masculi admissi,
an emissi,id est illud sexus resignauit.Hæc deniq; uulua est,propter quam
& de alijs scriptum est:Omne masculinũ adaperiẽs uuluã,sanctũ uocabit
domino.

dño. Quis uere sanct⁹, q̃ *dei fili⁹? Quis proprie uuluã adapuit, q̃ q dusã *Als* sancti*
patefecit? Cæterũ omnibus nuptiæ patefaciunt. Itaq; magis patefacta est,
quia magis erat dausa. Vtiq; magis non uirgo dicenda est q̃ uirgo, saltu
quodã mater anteq̃ nupta. Et quid ultra de hoc retractandũ est? cum hac
ratione Apostolus non ex uirgine, sed ex muliere æditum filiũ dei pronun-
ciauit, agnouit adaptæ uuluæ nuptialem passionem. Legimus quidẽ apud
Ezechielẽ de uacca illa, quæ pepit, & non peperit. Sed uidete ne nos iã nũc
prouidens spiritus sanctus notarit hac uoce, disceptatoros sup uterũ Ma-
riæ. Cæterũ non contra illã suã simplicitatẽ pronunciasset dubitatiue, Esaia
dicente, concipiet & pariet. Quod enim Esaias iaculatur in suggillatiõe hæ-
reticorum ipsorum: & in primis, Væ qui faciunt dulce amarũ, & tenebras lu-
cem: istos scilicet notat, qui nec uocabula ista in luce proprietatum suarum
conseruant: ut anima non alia sit, q̃ quæ uocatur: & caro non alia, q̃ quæ
uidetur: & deus non alius, q̃ qui prædicatur. Ideo etiã Marcionem prospi-
ciens, Ego sum, inquit, deus: & alius absq; me non est. Et cum alio idipsum
eodem modo dicit: Ante me deus non fuit, nescio quas illas Valentiniano
rum æonũ genealogias pulsat. Et nõ ex sanguine, neq; ex carnis & uiri uo-
luntate, sed & ex deo natus est, Hebioni respondit æque: Etiã si angelus de
coelis aliter euãgelizauerit uobis q̃ nos, anathema sit, ad Energema Apel- *Energema, Philumenes filius.*
liacæ uirginis Philumenes filiũ dirigit. Certe qui negat CHRISTVM in car-
ne uenisse, hic antichristus est: Nudam & absolutã & simplici nomine na-
turæ suæ pronuncians carnẽ, oẽs disceptatores eius ferit. Sicut & definiens
ipsum quoq; CHRISTVM unũ, multiformis Christi argumẽtatores qua-
tit, qui aliũ faciũt Christũ, aliũ IESVM: aliũ elapsum de medijs turbis, aliũ
detentũ: aliũ in secessu montis, in ambitu nubis sub tribus arbitris clarum,
aliũ cæteris passiuũ, ignobilẽ, aliũ magnanimũ: aliũ uero trepidantẽ: nouis-
sime aliũ passum, aliũ resuscitatum: p quod suã quoq; in alia carne resurre-
ctionẽ adseuerant. Sed bene quod idẽ ueniet de coelis, q est passus: idẽ omni
bus apparebit, q est resuscitatus. Et uidebunt & agnoscent, q eũ cõfixerunt:
utiq; ipsam carnẽ in quã sæuierunt: sine qua, nec ipse esse poterit, nec agno-
sci. Vt et illi erubescant, qui adfirmant carnẽ in coelis uacuam sensu, ut uagi
nam exempto Christo sedere: aut qui carnẽ et animã tantundẽ, aut tantũ-
modo animã, carnẽ uero nõ iam. Sed hactenus de materia præsenti satis.
Iam eñ arbitror instructã esse carnis in Christo, & ex uirgine natæ & hu-
manæ probationẽ, quod & solũ discussum sufficere potuisset, sed citra sin-
gularum ex diuerso opinionũ congressionẽ, quàm & argumentationibus
earũ, & scripturis quibus utuntur prouocauimus: ex abũdanti. uti eo quod
probauimus quid, & unde fuerit Christi caro, quid nõ fuerit aduersus om-
nes præiudicauerimus. Vt aũt dausula de præfatione communi faciat, re-
surrectio nostræ carnis alio libello defendenda, hic habebit præstructionẽ,
manifesto iam quale fuerit quod in CHRISTO * resurrexerit. *Als* resurrexit.*

Q. SEPT. FLOR. TERTVL. DE CARNE CHRISTI FINIS.

Argumentum

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI, DE RESURRECTIONE CARNIS, LIBER.

FIDVCIA Chriſtianorum, reſurrectio mortuorum: illa credētes ſumus, hoc credere ueritas cogit. Veritatem deus aperit. Sed uulgus irridet, exiſtimans nihil ſupereſſe poſt mortem. Et tamē defunctis parentant, & quidem impenſiſſimo officio pro moribus eorum, pro temporibus eſculentorum: ut quos negat ſentire quicq̃, etiam deſiderare præſumat. At ego magis ridebo uulgus, tunc quoq; cū ipſos defunctos atrociſſime exurit, quos poſtmodum guloſiſſime nutrit, iiſdem ignibus & promerens & offendens. O pietatem de crudelitate ludentem: ſacrificat, an inſultat, cum *crematis cremat? PLANE cum uulgo interdum & ſapientes ſententiam iungunt, Nihil eſſe poſt mortē, Epicuri ſchola eſt. Ait & Seneca, omnia poſt mortem finiri, etiam ipſam. Satis eſt autē, ſi nō minor philoſophia Pythagoræ & Empedocli. Sed Platonici immortalem animam è contrario reclamant: imò adhuc proxime etiam in corpora remeabilem adfirmant, Etſi non in eadem, & ſi non in humana tantummodo, ut Euphorbus in Pythagoram, Homerus in Pauum recēſeantur. Certe recidiuatum animæ corporalem pronunciauerūt, tolerabilius mutata quàm negata qualitate: pulſata ſalute, licet non addita ueritate. Ita ſeculum reſurrectionem mortuorum, nec cum errat, ignorat. Si uero & apud deum aliqua ſecta eſt Epicureis magis adfinis quàm prophetis, ſciemus quid audiāt à CHRISTO Sadducæi. CHRISTO enim ſeruabatur omnia retro occulta nudare, dubitata dirigere, prælibata ſupplere, prædicata repræſentare: mortuorum certe reſurrectionem, non modo per ſemetipſum, uerum etiam in ſemetipſo probare. Nunc autem ad alios Sadducæos præparamur, partiarios ſententiæ illorum. Ita dimidiam agnoſcunt reſurrectionem, ſolius ſcilicet animæ, aſpernati carnem ſicut & ipſum dominū carnis. Nulli deniq; alij ſalutem corporali ſubſtantiæ inuident, quàm alterius diuinitatis hæretici. Ideoq; & CHRISTVM aliter diſponere coacti ne creator carnis habeatur, in ipſa prius carne eius errauerunt, aut nullius ueritatis cōtendentes eam ſecundum Marcionem, & Baſiliden, aut propriæ qualitatis ſecundum hæreſes Valentini, & Apellen. Atq; ita ſequitur, ut ſalutem eius ſubſtantiæ excludant, cuius CHRISTVM negant, certi illam ſummo præiudicio reſurrectiōis inſtructam, ſi iam in CHRISTO reſurrexerit caro. Proinde & nos uolumē præmiſimus de carne CHRISTI, quo eam & ſolidā probamus aduerſum phantaſmatis uanitatem, & humanam uindicamus aduerſus qualitatis proprietatem, cuius conditio CHRISTVM & hominē & filium

Als *crematos.
Epicurus.
Seneca.
Pythagoras.
Empedocles.
Euphorbus.
Homerus.
Liber de carne CHRISTI

a & filium hominis inſcripſerit. Carneum enim atq; corporeum probantes eum. Proinde & obducimus, præſcribendo nullum alium credẽdum deum præter creatorem, dum talem oſtendimus CHRISTVM, in quo dinoſcitur deus, qualis promittitur à creatore obducti. Dehinc de deo, carnis autore, & de CHRISTO carnis redemprore, iam & de reſurrectione carnis reuincentur, congruenter ſcilicet & de deo carnis autore, & de CHRISTO carnis redemptore. Hoc fermè modo dicimus ineundam cum hæreticis diſceptatione. NAM ET ORDO ſemper à principalibus deduci expoſcit, ut de ipſo prius conſtet à quo dicatur diſpoſitum eſſe quod quæritur. Atq; adeo & hæretici ex conſcientia infirmitatis, nunq̃ ordinarie tractãt. Certi enim quàm laborent, in alterius diuinitatis inſinuatione, aduerſus deum mũdi omnibus naturaliter notum de teſtimonijs operum, certè et in ſacramẽtis priorem, et in prædicationibus manifeſtiorem, ſub obtentu quaſi urgẽtioris cauſæ, id eſt ipſius humanæ ſalutis ante omnia requirendæ, à quæſtionibus reſurrectionis incipiunt: quia durius creditur reſurrectio carnis, quàm una diuinitas: atq; ita tractatum uiribus ordinis ſui deſtitutum, et ſcrupulis potius oneratum, depreciatibus carnis paulatim alterius diuinitatis temperant ſenſum, ex ipſa ſpei cõcuſſione et demutatiõe. Deiectus enim unuſquiſq; uel motus de gradu eius ſpei quam ſuſceperat apud creatorem, facile iam declinatur ad alterius ſpei autorem, etiam ultro ſuſpicãdum. Per diuerſitatem enim promiſſionum, diuerſitas inſinuatur deorum. Sic multos inretitos uidemus, dum ante de reſurrectione carnis eliduntur, q̃ de unione diuinitatis elidunt. Igitur quantũ ad hæreticos, demõſtrauimus quo cuneo decurrendum ſit à nobis: et occurſum eſt etiã ſuo quoq; titulo, de deo quidem unico et CHRISTO eius aduerſus Marcionem: de carne uero domini, etiam aduerſus quatuor hæreſes. Ad hanc maxime quæſtionem præſtruendam, uti nunc de ſola carnis reſurrectione ita digeram, tanq̃ penes nos incertum, dum ſit quoq; certum penes creatorem. Nã et multi rudes, et pleriq; ſua fide dubij et ſimplices: plures quos inſtrui, dirigi, muniri oportebit: quia et hoc latere unio diuinitatis defendetur: ſicut eñ negata carnis reſurrectione concutitur, ita uindicata conſtabilitur. Animæ autem ſalutẽ credo retractatu carere. Omnes enim ferè hæretici eã* quomodo uolũt, tamen non negant. Viderit unus (aliqui Lucanus) nec huic quidem ſubſtantiæ parcens, quam ſecundũ Ariſtotelem diſſoluens, aliud quid pro ea ſubijcit quiddam reſurrecturũ. Neq; anima, neq; caro, id eſt non homo, ſed urſus. forſitan tanq̃ Lucanus. Habet et iſte à nobis pleniſſimũ de omni ſtatu animæ ſtilum, quam in primis immortalem tuentes, ſolius carnis et defectionem cummaxime adſerimus, redactis in ordinariũ materiæ corpus, ſiqua & alibi pro cauſarum incurſione præſtricta diſtulimus. Nã ut quædam prælibari ſolenne eſt: ita & differri neceſſe eſt, dum modo & prælibata ſuppleantur ſuo corpore, & dilata reddantur ſuo nomine. Eſt quidẽ & * cõmunibus ſenſibus ſapere in dei rebus, ſed in teſtimoniũ ueri, nõ in adiutoriũ falſi

Al's * quoquo modo

De Lucano hæretico meminit Tertul. in libro quẽ ſcripſit aduerſus oẽs hæreſes. Ceterũ hæc duo uerba (aliqui Lucanus) in cõtextum ex margine puto relata

Al's * de cõmunibus.

iutoriũ falſi

iutorium falsi:quod sit secundum diuinam,non contra diuinam dispositionem. Quædam enim & natura nota sunt, ut immortalitas animæ penes plureis,ut deus noster penes omneis. Vtar ergo & sententia Platonis alicuius pronunciantis: Omnis anima immortalis. Vtar & conscientia populi, contestantis deum deorum:utar & reliquis cõmunibus sensibus,qui deum iudicem prædicant:Deus uidet,& deo commendo. At cum aiunt,Mortuũ quod mortuum:&,Viuendum uiuis:&,Post mortem omnia finiũtur,etiã ipsa:tunc meminero & cor uulgi cinerem à deo deputatum, & ipsam sapiẽtiam seculi,stulticiam pronũciatam. Tunc si hæreticus ad uulgi uitia,uel seculi ingenia confugerit,discede dicam ab ethnico hæretice: & si unum estis omnes,qui deum fingitis,dum hoc tamẽ in CHRISTI nomine facis, dum Christianus tibi uideris alius ab ethnico,redde illi suos sensus,quia nec ille de tuis instruitur. Quid cæco duci inniteris,si uideris? quid uestiris à nudo, si CHRISTVM induisti? Quid alieno uteris dypeo,si ab Apostolo armatus es? Ille potius à te discat carnis resurrectionem confiteri,quàm tu ab illo diffiteri. Quia si & à Christianis negari eam oporteret, sufficeret illis de sua scientia,non de uulgi ignorantia instrui. Adeo nõ erit Christianus, qui eam negabit,quam confitentur Christiani:& his argumentis negabit,quibus utitur nõ Christianus. *Aufers deniq; hæreticis quæcunq; ethnici sapiunt,ut de scripturis solis quæstiones suas sistant:& stare non poterunt. Cõmunes enim sensus simplicitas ipsa commendat,& compassio sententiarũ, & familiaritas opinionum,eoq; fideliorius existimãtur:quia nuda & aperta & omnibus nota definiunt. Ratio autem diuina in medulla est,nõ in superficie,& plerũq; æmula manifestis. Itaq; hæretici inde statim incipiũt, & inde præstruunt:dehinc interstruunt,unde sciunt facile capi mentes,de cõmunione fauorabili sensuum. An aliud prius uel magis audias ab hæretico quàm ab ethnico:& non protinus,& non ubiq; conuicium carnis,in originem,in materiam,in casum,in omnem exitum eius, immundæ à primordio,ex fecibus terræ immũdioris,deinceps ex seminis sui limo friuolæ,infirmæ,criminosæ,onerosæ,molestæ:& post totum ignobilitatis elogium caducæ,in originem terram,& cadaueris nomen:& de isto quoq; nomine periturae in nullum inde iam nomen,in omnis iam uocabuli mortem. Hãc ne ergo uir sapiens & uisui & contactui & recordatui tuo ereptam *persuadere,quod se receptura quandoq; sit in integrum,de corrupto in solidum, de casso in plenum,de inanito in aliquid,omnino de nihilo,& utiq; rehibentibus ea imaginibus & undis,& alius ferarum, & ruinis alitum, & iactibus piscium, & ipsorum ptopria gula? Adeóne autem eadem sperabitur quæ intercidit,& daudus,et luscus,cæcus,et leptosus, et paralyticus reuertantur ut redisse nõ libeat ad pristinum? an integri? ut iterum talia pati timeant. Quid tum de cõsequentijs carnis? Rursus ne omnia necessaria illi, et in primis pabula atq; potacula,et pulmonibus natandum,et intestinis æstuandum,et pudendis non pudendum,et omnibus membris laborandũ? Rursus ulcera

In cõtextũ ex margine puto relata.

als *Aufer

Als *fideliores.

Legend. psuadere.

sus ulcera, & uulnera, & febris, & mors redoptanda. Nimirum hæc erũt uota carnis recuperandæ, iterum cupere de ea euadere. Et nos quidem hæc aliquanto honestius pro stili pudore: cæterum quantum etiam spurciloquio, liceat illorum in congressibus experiri, tam ethnicorum quàm hæreticorũ. Igitur quoniam & rudes quiq; de cõmunibus adhuc sensibus sapiunt, & dubij & simplices per eosdem sensus denuo inquietantur, & ubiq; in primis iste in nos aries temperatur, quo carnis conditio quassatur, necessario & à nobis carnis primum conditio munietur, uitupetatione, laudatione depulsa. Ita nos rhetoricari quoq; prouocant hæretici, sicut etiam philosophari. Futile & friuolum istud corpusculum quod malũ deniq; appellare non horrent, & si angelorum fuisset operatio, ut Menandro & Marco placet: etsi ignei alicuius exstructio æque angeli, ut Apelles docet, sufficeret ad autoritatem carnis. Secundæ diuinitatis patrocinium, angelos post deũ nouimus. Iam nunc quisquis ille summus deus hæretici cuiusq; est, non inmerito ab ipso quoq; deducerem carnis dignitatem, à quo uoluntas producendæ ei adfuisset. Vtiq; enim prohibuisset fieri, quam fieri sciisset, si fieri noluisset. Ita & secundum illos æque caro dei res nihil operis nõ est, eius est qui passus est esse. Bene autẽ quod & plures & duriores quæq; doctrinæ, totam hominis figulationem deo nostro cedunt. Quantus hic sit, satis nosti, qui unicum credidisti. Incipiat iam tibi caro placere, cuius artifex tantus est. Sed & mundus, inquis, dei opus est, & tamen præterit habitus huius mũdi, Apostolo quoq; autore. Nec idcirco restitutio mundi præiudicatur, quia dei opus est: & utiq; si uniuersitas inreformabilis post decessum, quid portio planè? si portio uniuersitati adæquatur: ad distantiã enim prouocamus. Primo quidem, quod omnia sermone dei facta sunt, & sine illo nihil. Caro autem & sermone dei constitit propter formã, ne quid sine sermone. Faciamus enim hominem. ante præmisit. Et amplius, manu propter prælationem, ne uniuersitati compararetur. Et finxit deus hominem, inquit, Magnæ sine dubio differentiæ ratio pro conditione scilicet rerum. Minora enim quæ fiebant, eo cui fiebant. Siquidem homini fiebant, cui mox à deo addicta sunt. Merito igit̃ ut famula, iussu & impio, & sola uocali potestate uniuersa processerant. Contra, homo ut dominus eorum, in hoc ab ipso deo extructus est, ut dominus esse possit, dũ fit à domino. Hominem autem, memento carnem proprie dici, quæ prior uocabulum hominis occupauit: & finxit deus hominem, limum de terra. Iam homo, qui adhuc limus. Et insufflauit in faciem eius, flatum uitæ: & factus est homo, id est, limus, in animam uiuam. Et posuit deus hominem, quem finxit in paradiso: Adeo homo figmentum primo, dehinc totus. Hoc eo cõmendarim uti quicquid omnino homini à deo prospectum atq; promissum est: non soli animæ, uerum & carni scias debitum: ut si non ex consortio generis, certe uel ex priuilegio nominis. Persequar itaq; propositum, si tamen tantum possim carni uindicare, quãtum contulit ille, qui eam fecit: iam tunc gloriantem quod

tem quod illa pusillitas, limus, in manus dei, quæcunq; sunt, peruenit, satis
beatus & si solummodo contactus. Quid enim si nullo amplius opere, sta-
tim figmentum de contactu dei constitisset. Adeo magna res agebat, qua
ista materia extruebatur. Itaq; toties honoratur, quoties manus dei pa-
titur, dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum effingitur. Reco-
gita totum illi deum occupatum ac *dedicatum, manu, sensu, opere, cōsilio,
sapientia, prouidentia, & ipsa in primis adfectione, quæ liniamēta decebat.
Quodcūq; enim limus exprimebatur, CHRISTVS cogitabatur homo fu
turus, quod & limus & caro. Sermo, quod & terra tunc. Sic enim præfatio
patris ad filium: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinē nostrā.
Et fecit hominem deus. Id utiq; quod finxit ad imaginem dei fecit illū, scili
cet CHRISTI. Et sermo enim deus, qui in effigie dei constitutus, non rapi-
nam existimauit *par in deo. Ita limus ille iam tūc imaginē induens CHRI Als * parē esse deo.
STI futuri in carne, non tantum dei opus erat, sed & pignus. Quo nunc fa
cit ad infuscandam originem carnis nomen terræ uentilare, ut sordentis, ut
iacentis elementi? cum etsi alia materia excudendo homini competisset, ar-
tificis fastigium recogitari oporteret: qui illam & eligendo dignam iudicas-
set, & tractando fecisset. Phidiæ manus Iouem Olympium ex ebore moli-
tur, & adoratur: nec iam bestiæ & quidem insulsissimæ dens. Est & summū
seculi numen elephantus. Sed quia Phidias tantus: deus uiuus, deus uerus;
quamcunq; materiæ uilitatē, non de sua operatione purgasset, & ab omni
infirmitate sanasset? An hoc superest, ut honestius homo deū, quàm ho-
minem deus finxerit? Nunc etsi scandalum limus, alia iam res est. Carnem
iam teneo, non terram: licet & caro audiat, Terra es, & in terram ibis. Ori-
go recensetur, non substantia reuocatur. Datum est esse aliquid origine ge
nerosius, & demutatione felicius. Nam & aurum terra, quia de terra, hacte
nus tamen terra. Exquo aurum, longe alia materia, splendidior atq; nobi-
lior de obsolentiore matrice. Ita & deo licuit carnis aurum de limi, quibus
putas, sordibus excusato censu eliquasse. Sed dilutior uideatur autoritas car-
nis, quia non & ipsam proprie manus diuina tractauit, sicuti limum. Quā-
do in hoc tractauit limum, ut postmodum caro fieret ex limo, carni utique
negotium gessit. Sed adhuc uelim discas quomodo & quando caro floruе
rit ex limo. Neq; enim, ut quidam uolunt, illæ pelliciæ tunicæ, quas Adam
& Eua paradisum exuti induerunt, ipsæ erunt carnis ex limo reformatio,
cum aliquanto prius et Adam substantiæ suæ traducem in fœmina iā car
ne recognouerit: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea: Et ipsa
delibatio masculi in fœminam carne suppleta sit, limo opinor supplenda: si
Adam adhuc limus. Obliteratus igitur & deuoratus est limus in carnem.
Quando? cum factus est homo in animam uiuam, de dei flatu, uaporeo
scilicet & idoneo torrere quodammodo limum in aliam qualitatem, quasi
in testam, ita in carnem. Sic et figulo licet argillam temperato ignis adflatu

 in materiā

in materiam robustiorem recorporare,& aliam ex alia stringere speciē,apti orem pristina,& sui iam generis ac nominis.Nam etsi scriptū est,nunquid argilla dicet figulo,id est homo deo:etsi Apostolus in testaceis ait uasculis, tamen & argilla homo,quia limus ante.Et testa caro,quia ex limo per adflatus diuini uaporem,quam postea pelliceæ tunicæ,id est cutes superductæ uestierunt. Vsq; adeo,si detraxeris cutē,nudaueris carnē, Ita quod hodie spolium efficitur,si detrahatur:hoc fuit indumentum,cum superstruebatur.Hinc & Apostolus circumcisionem,despoliationem carnis appellās, tunicam cutem adfirmauit.Hæc cum ita sint,habes & limum de manu dei gloriosum,& carnem de adflatu dei gloriosiorem,quo pariter caro & limi rudimenta deposuit,& animæ ornamenta suscepit.Non es diligētior deo: Vri tu quidem Scythicas & Indicas gemmas,& rubentis maris grana can dentia:non plumbo,non ære,nō ferro,ne argento quoq; oblaqueasset, sed electissimo & insuper operosissimo descrobes auro,& unguentis preciosissimis quibusq;,uasculorum prius congruentiam cures,proinde perfecte ferrugineis gladijs uaginarum adæques dignitatē:Deus uero animæ suæ umbram,spiritus sui auram,oris sui operam uilissimo alicui cōmiserit capulo, & indigne collocando utiq; damnauerit.Collocauit autem an potius inseruit & immiscuit carni,tanta quidem concretione, ut incertum haberi possit,utrum ne caro animam,an carnem anima circumferat:utrum ne animæ caro,an anima pareat carni.Sed & magis animā inuehi atq; dominari credendum est,ut magis deo proximam:hoc quoq; ad gloriam carnis exuberat,quod proximam deo & continet & ipsius dominationis compotē præstat.Quē enim naturæ usum,quem mundi fructum,quem elementorū saporem,non per carnem anima depascitur?quid ni?per quam omni instrumento sensuum fulciatur? Visu,auditu,gustu,odoratu,cōtactu: per quam diuina potestate respersa est.Nihil non sermone perficiens, uel tacite præmisso.Et sermo enim de organo carnis est.Artes per carnem.Studia,ingenia,per carnem.Opera,negotia,officia,per carnem:atq; adeo totum uiuere animæ carnis est,ut non uiuere animæ*aliud sit,quàm a carne diuertere. Sic etiam ipsum mori carnis est,cuius & uiuere.Porrò si uniuersa per carnē subiacent animæ,carni quoq; subiaceant per quod utaris necesse est. Ita caro dum ministra & famula animæ deputatur,consors & cohæres inuenitur si temporalium,cur non & æternorum?Et hæc quidē uelut de publica forma humanæ conditionis suffragia carni procurauerim.Videamus nunc de propria etiam Christiani nominis forma,quanta huic substantiæ friuolæ ac sordidæ,apud deum prærogatiua sit:& si sufficeret illi quod nulla omnino anima salutem possit adipisci,nisi dum est in carne,crediderit: adeo caro salutis est cardo.De qua cum anima deo alligitur,ipsa est quæ efficit, ut anima alligi possit.Sed & caro abluitur,ut anima emaculetur.Caro ungitur,ut anima consecretur.Caro signatur,ut et anima muniatur.Caro manus impositiōe

L. oblaqueet,hoc est circūsepias, cingas, integas.

Ast* nil aliud.

impositione adumbratur, ut & anima spiritu illuminetur. Caro corpore & sanguine CHRISTI uescitur, ut & anima de deo saginetur. Nō possunt ergo separari in mercede, quas opera coniungit. Nam & sacrificia deo grata, conflictationes dico animæ, ieiunia, & seras & aridas escas, & adpendices huius officij sordes. Caro de proprio suo incommodo instauratur: uirginitas quoq; & uiduitas, & *modestia in occulto matrimonij dissimulatio, & una noticia eius, de bonis carnis deo * adolantur. Age iam quid de ea sentis, cum pro nominis fide in mediū extracta, & odio publico exposita decertat, cum in carceribus maceratur, teterrimo lucis exilio, penuria mundi, squalore, pædore, contumelia uictus, ne somno quidem libera, quippe ipsis etiam cubilibus uincta, ipsisq; stramentis lancinata, cum iā & in luce omni tormentorum machinatione laniatur, cum deniq; supplicijs erogatur enisa reddere CHRISTO uicem moriendo pro ipso, & quidem per eandē crucem sæpe, nedum per atrociora quoq; ingenia pœnarum. Næ illa beatissima & gloriosissima, quæ potest apud CHRISTVM dominum parere debito tanto, ut hoc solum debeat ei, quod ei debere desierit: hoc magis uincta quod absoluta. Igitur ut retexam quam deus manibus suis ad imaginem dei struxit, quam de suo adflatu ad similitudinem suæ uiuacitatis animauit: quam incolatui, fructui, dominatui totius suæ operationis præposuit: quam sacramentis suis disciplinisque uestiuit, cuius mundicias amat, cuius castigationes probat, cuius passiones sibi adpreciat, hæccine non resurget totiens dei? Absit ut deus manuum suarum operam, ingenij sui curam adflatus sui uaginam, molitionis suæ reginam, liberalitatis suæ hæredem, religionis suæ sacerdotem, testimonij sui militem, CHRISTI sui sororem, in æternum destituat interitum. Bonum deum nouimus: solum optimum *à CHRISTO addiscimus, qui dilectionem mandans, post suam in proximum, faciet & ipse quod præcepit: diliget carnem tot modis sibi proximā. Etsi infirmam, sed uirtus in infirmitate perficitur. Etsi imbecillam, sed medicum nō desiderant nisi male habentes. Et si inhonestam, sed inhonestioribus maiorem circumdamus honorem. Etsi perditam: sed ego, inquit, ueni, ut quod perijt, saluum faciam. Etsi peccatricem: sed malo mihi, inquit, salutem peccatoris, quàm mortem. Etsi damnatam: sed ego, inquit, percutiam, & sanabo. Quid ea exprobras carni, quæ deum expectant, quæ in deū sperant? honorantur ab illo? quibus subuenit? Ausim dicere, si hæc carni nō accidissent, benignitas, gratia, misericordia, omnis uis dei benefica * uacuisset. Tenes scripturas, quibus caro infuscatur? tene etiam quibus inlustraŕ. Legis cum quando deprimitur? adige oculos & cū quando releuatur. Omnis caro fœnum. Nō hoc solum pronunciauit Esaias, sed et, Omnis caro uidebit salutare dei. Notatur in Genesi, dicēs deus: Nō manebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt. Sed & auditur per Iohelem: Effundam de spiritu meo in omnem carnem. Apostolum quoq;, ne de uno stilo no-

Al's *modesta.

* Pro adulantur. Sic enim ueteres usurpabant, id quod ex uetustis codicibus liquet.

Al's * à Christo eius

Al's *uacauisset.

ris, quo carnem plerũq; compungit. Nam etsi negat habitare boni quicquam in carne sua: etsi adfirmat eos qui in carne sint deo placere nõ posse: quia concupiscat aduersus spiritum: etsi qua alia ita ponit, ut carnis non tamen substantia, sed actus inhonoretur: dicemus quidem alibi nihil ꝓprie carni exprobrari oportere, nisi in animæ suggillationem, quæ carnem ministerio sibi subigit. Verum interim & in illis literis Paulus est, cum stigmata CHRISTI in corpore suo portat: cum corpus nostrum ut dei templum uitiari uetat: cum corpora nostra, membra CHRISTI facit: cum monet tollere & magnificare deum in corpore nostro. Itaq; si ignominiæ carnis resurrectionem eius expellunt, cur non dignitates potius inducent? Quoniam deo magis congruit in salutem redigere, quod reprobarit interdum, quàm in perditionem dedere, quod etiam probauit. Hucusq; de præconio carnis aduersus inimicos, & nihilominus amicissimos eius. Nemo enim tam carnaliter uiuit, quàm qui negant carnis resurrectionem. Negantes enim pœnam, despiciunt & disciplinam. De quibus luculenter & paracletus ꝑ Prophetidem Priscam, Carnes sunt, & carnem oderunt. Quam si tanta autoritas munit, quanta illi ad meritum salutis patrocinari possit, nunquid etiam dei ipsius potentiam, & potestatem, & licentiam recensere debemus, an tantus sit qui ualeat dilapsum & deuoratum, & quibuscunq; modis ereptũ tabernaculum carnis reædificare, atq; restituere? an & aliqua nobis exempla huius sui iuris in publico naturæ * promulgaret, ne qui forte adhuc sitiant deum nosse: qui non alia lege credendus est, quàm ut omnia posse credatur. Planè apud philosophos habes, qui mundum hũc innatum infectũq; defendant: sed multo melius quod omnes ferè hæreses natum & factũ mũdum annuentes, conditionem deo nostro adscribunt. Igitur cõfide illum totum hoc ex nihilo protulisse, & deum nosti fidendo, quod tantum deus ualeat. Nam & quidam infirmiores, hoc prius credere de materia potius subiacenti uolunt: ab illo uniuersitatem dedicatam secundũ philosophos. Porrò etsi ita in uero haberetur, cum tam longe alias substantias longéq; alias species ex reformatione materiæ diceretur protulisse, quàm fuisset ipsa materia: non minus defenderem ex nihilo eum protulisse, si ea protulerat, quæ omnino non fuerãt. Quo enim interest ex nihilo quid proferri, an ex aliquo? dum quod non fuit, fiat: quando etiam nõ fuisse, nihil sit fuisse. Sic & fuisse econtrario nonnihil est fuisse. Nunc etsi interest, tamen utrũq; mihi adplaudit. Siue enim ex nihilo deus molitus est cuncta, poterit & carnẽ in nihilum productam exprimere de nihilo. Siue de materia * moderatus est alia, poterit & carnem quocunq; dehaustã euocare de alio. Et utiq; idoneus est reficere, qui fecit. Quanto plus est fecisse, quàm refecisse: initiũ dedisse, quàm reddidisse. Ita restitutionem carnis, faciliorem credas institutione. Aspice nunc ad ipsa quoq; exempla diuinæ potestatis. Dies moritur in noctem, & tenebris usquequaq; sepelitur. Funestatur mundi honor, omnis substantia denigratur. Sordent, silent, stupent cuncta, ubiq; iustitium est,

Prisca prophetis.

Als * promulget.

Als * modulatus.

quies

quies rerum. Ita lux amissa lugetur. Et tamen rursus cum suo cultu, cũ dote, cũ sole, eadem & integra & tota uniuerso orbi reuiuiscit, interficiens mortem suam noctem, rescindens sepulturam suam tenebras, hæres sibimet existens, donec & nox reuiuiscat cum suo & illa suggestu. Redaccenduntur enim & stellarum radij, quos matutina suggestio extinxerat. Reducuntur & syderum absentiæ, quas temporalis distinctio exemerat. Redonantur & specula lunæ, quæ menstruus numerus adtriuerat. Reuoluũtur hyemes & æstates, & uerna, & autumna, cum suis uiribus, moribus, fructib9. Quippe etiam terræ de cœlo disciplina est, arbores uestire post spolia, flores denuo colorare, herbas rursus imponere, exhibere eadẽ quæ absumpta sint semina: nec prius exhibere, quàm absũpta. Mira ratio: de fraudatrice seruatrix. Vt reddat, intercipit: ut custodiat, perdit: ut integret, uitiat: ut etiã ampliet, prius decoquit. Siquidem uberiora & cultiora restituit, quàm exterminauit. Re uera fœnore interitu, & iniuria usura, & lucro damno, semel dixerim uniuersa conditio recidiua est. Quodcunq; conueneris, fuit. Quodcũq; amiseris, nihil non iterum est. Omnia in statum redeunt, cum abscesserint. Ideo finiuntur ut fiant. Nihil deperit, nisi in salutem. Totus igitur hic ordo reuolubilis rerum, testatio est resurrectionis mortuorum. Operibus eã præscripsit de9 ante, quàm literis. Viribus prædicauit ante, quàm uocibus. Præmisit tibi naturam magistram, summissurus & prophetiã: quo facilius credas prophetiæ, discipulus naturæ: quo statim admittas cum audieris, quod ubiq; iam uideris. Nec dubites deum carnis etiam resuscitatorẽ, qui omniũ noris restitutorem. Et utiq; si omnia homini resurgunt cui procurata sunt: porrò nõ homini nisi & carni, quale est ut ipsa depereat in totum, propter quam & cui nihil deperit? Si parum uniuersitas resurrectionem figurat, si nihil tale conditio signat: quia singula eius nõ tam mori quàm desinere dicantur, nec redanimari, sed reformari existimentur: accipe plenissimũ atq; firmissimum huius spei specimen. Siquidem animalis est res & uitæ obnoxia & morti: illum dico alitem orientis peculiarem, de singularitate famosum, de posteritate monstruosum: qui semetipsum libenter funerans, renouat natali fine decedens atq; succedens iterum Phœnix. Vbi iam nemo, iterum ipse: qui non iam, alius idem. Quid expressius atque signatius in hanc causam, aut cui alij rei tale documentum? Deus etiam scripturis suis: Et florebis enim, inquit, uel ut phœnix, id est de morte, de funere, uti credas, de ignibus quoque substantiam corporis exigi posse. Multis passeribus antestare nos dominus pronunciauit. Si non & phœnicibus, nihil magnum. Sed homines semel interibunt, auibus Arabiæ de resurrectione securis. Talia interim diuinarum uirium liniamenta, non minus parabolis operato deo quàm locuto, ueniamus & ad ipsa edicta, atq; decreta eius, quo cum maxime diuisionem istam materiæ ordinamus. Exorsi enim sumus ab autoritate carnis, an ea sit cui dilapsæ salus competat: dehinc prosecuti de potentia dei, an tanta sit quæ salutem conferre di-

 lapsæ rei

lapsæ rei soleat. Nunc si probauimus utrunque, uelim etiam de causa requiras: an sit aliqua tam digna quæ resurrectionem carnis necessariam, & rationi certe omni modo debitam uindicet: quia subest dicere, & si caro capax restitui, & si diuinitas idonea restituendi, & si causa restitutionis præesse debebit. Accipe igitur & causam, qui apud deum discis tam optimum, quàm & iustum. De suo optimum, de nostro iustum. Nisi enim homo deliquisset, optimum solūmodo deum nosset, ex naturæ proprietate. At nūc etiam iustum eum patitur, ex causæ necessitate. Tamen & hoc ipso, optimū deum & iustum. Et bono enim iuuando, & malo puniendo, iustitiam exhibens, utrāq; sententiam bono præstat. Hinc uindicans istud, inde remunerans illud. Sed cum Marcione plenius disces, an hoc sit dei totū. Interim talis est merito noster iudex, quia dominus. Merito dominus, quia autor. Merito autor, quia deus. Hinc & ille, nescio quis, hæreticorum: Merito nō iudex, non enim deus. Merito: non dominus: non enim autor. Nescio iam si deus, qui nec autor: quod deus, nec dominus autor. Igitur si deo & domino & non autori congruentissimū est iudicium in hominem destinare, de hoc ipso an dominū & autorem suum agnoscere & obseruare curaret: an non itaq; iudicium resurrectio expunget? Hæc erit tota causa, imò necessitas resurrectionis, congruentissima scilicet & deo destinatio. Dicis, de cuius dispositione dispicias, an utriq; substantiæ humanæ diiudicandæ, cēsura diuina præsideat, tam animæ quàm & carni. Quod enim congruet iudicari, hoc competet etiam resuscitari. Dicimus plenum primo perfectū'q; credendum iudicium dei, ut ultimū iam atq; exinde perpetuū. Vt sic quoq; iustum, dum non in aliquo minus. Vt sic quoq; deo dignū, dum pro tanta eius patiētia plenum atq; perfectum. Itaq; plenitudinem perfectionem'q; iudicij, non nisi de totius hominis repræsentatione constare. Totum porrò hominem ex utriusq; substātiæ congregatiōe parere: idcircóque in utraq; exhibendum, quem totum oporteat iudicari: qui nisi totus, utiq; non uixerit. Qualis ergo uixerit, talem iudicari: quia de eo quod uixerit, habeat iudicari. Vita est enim causa iudicij, per tot substantias dispungēda, p quod & functa est. Age iam scindant aduersarij nostri carnis animæ'q; cōtextū, prius in uitæ administratione, ut ita audeant scindere illud etiam in uitæ remuneratione. Negent operarum societatem, ut merito possint etiā mercedem negare. Non sit particeps in sententia caro, si nō fuerit & in causa. Sola anima reuocetur, si sola decedit. At enim non magis sola decedit, quàm sola decucurrit. Illud unde decedit uitam hanc dico. Adeo autē non solum anima transigit uitam, ut nec cogitatus licet solos, licet nō ad adfectum per carnem deductos auferamus à collegio carnis. Siquidem in carne, & cū carne, & per carnem agitur ab anima, quod agitur in corde. Hanc deniq; carnis speciem, arcē animæ etiā dominus in suggillationem cogitatuū taxat. Quid cogitatis in cordibus uestris nequā? Et, Qui conspexerit ad concupiscendū, iā adulterauit in corde. Adeo & sine opere, & sine effectu, cogitat?

Fort. & causa

carnis est

carnis est actus. Sed & si in cerebro, uel in medio superciliorum discrimine, uel ubi philosophis placet, principalitas sensuum consecrata est, quod egemonicon appellatur: caro erit omne animæ cogitatorium. Nunquàm anima sine carne est. Nihil non cum illa agit, sine qua non est. Quære adhuc an cogitatus quoq; per carnem administrantur, qui per carnem dinoscunt extrinsecus. Volutet aliquid anima, uultus operatur indicium: facies intentionum omniũ speculum est. Negent factorum societatem, cui negare non possunt cogitatorum. Et illi quidem delinquentias carnis enumerant: ergo peccatrix tenebitur supplicio. Nos uero etiam uirtutes carnis opponimus: ergo et bene operata tenebitur præmio. Etsi anima est, quæ agit et impellit in omnia, carnis obsequium est. Deum non licet aut iniustum iudicem credi, aut inertem. Iniustum, si sociam bonorum operum à præmijs arceat. Inertem, si sociã malorũ à supplicijs secernat, cum humana censura eo pfectior habeatur: quo etiã ministros facti cuiusq; deposcit, nec parcens, nec inuidens illis, quo minus cum autoribus aut pœnæ, aut gratiæ cõmunicent fructum. Sed cum imperium animæ, obsequium carni distribuimus, prospiciendum est, ne * & ex hoc alia argumentatione subuertant, ut uelint carnẽ sic in officio animæ collocare, non quasi ministram, ne & sociã cogantur agnoscere. Dicent enim ministros & socios habere arbitrium ministrãdi atq; sociandi, & potestatem suæ uoluntatis in utrũq;, homines scilicet: & ipsos idcirco cum autoribus merita cõmunicare, quibus operam sponte accõmodarint. Carnem autem nihil sapientem, nihil sentientem per semetipsam, non uelle, non nolle de suo habentem, uice potius uasculi apparere animæ, ut instrumentum, non ut ministerium. Itaq; animæ solius iudicium præsidere, qualiter usa sit uasculo carnis: uasculum uero ipsum non esse sententiæ obnoxium: quia nec calicem damnari, siquis eum ueneno temperarit: nec gladium ad bestias pronunciari, siquis eo latrocinium fuerit operatus. Iam ergo innocens caro, ex ea parte qua non reputabuntur illi operæ malæ: & nihil prohibet innocentiæ nomine saluã eam fieri. Licet enim nec bona opera reputentur illi, sicut nec mala: diuinæ tamen benignitati magis competit innocentes liberare: beneficus enim est atq; optimus. Debet autem etiam quod non deberetur offerre: & tamẽ calicẽ nõ dico uenenariũ, in quẽ mors aliqua ructaret, sed fictricis, uel archigalli, uel gladiatoris, aut carnificis spiritu infectum: quæro an minus damnes, quàm oscula ipsorũ: nostris quoq; sordibus nubilũ, uel nõ pro animo temperatũ, elidere solemus: quo magis puero irascamur. Gladiũ uel latrocinijs ebriũ quis nõ à domo tota, nedũ à cubiculo, nedũ à capitis sui officio relegabit: præsumẽs scilicet, nihil aliud quàm inuidia animarũ, somniaturũ, urgentiũ & inquietantium sanguinis sui concubinũ. At enim & calix bene sibi cõscius, & de diligentia ministerij cõmẽdatus, coronis quoq; potatoris sui *inorbit, aut aspergine florum honorabit. Et gladius bene de bello cruẽtus, & melior homicida, laudẽ suã cõsecratione

Marginal notes: τὸ ἡγεμονικόν. — Ex. uidetur dispungendũ — Fortassis ornabitur

secratione pensabit. Est ne ergo et in uascula et in instrumenta sententiam figere, ut dominorũ & aurorum meritis & ipsa cõmunicent. Vt huic quoq; argumentationi satisfecerim, licet ab exemplo uacet diuersitas rerũ, Omne enim uas uel instrumentum aliunde in usus uenit, extranea omnino materia à substantia hominis. Caro autem ab exordio uteri consita, conformata, congenita animæ, etiam in omni operatione miscetur illi. Nam & si uas uocatur apud Apostolum, quam iubet in honore tractare, eadem tamen ab eodem homo appellatur exterior: ille scilicet limus, qui prior titulo hominis incisus est: non calicis, aut gladij, aut uasculi ullius. Vas enim capacitatis nomine dicta est, qua animam capit & continet: homo uero de communione naturæ, quæ eam non instrumentum in operationibus præstat, sed ministerium. Ita & ministerium tenebitur iudicio, ut de suo nihil sapiat: quia portio est eius, quæ sapit, non suppellex. Hoc & Apostolus sciens nihil carnem agere per semetipsam, quod non animæ deputetur: nihilominus peccatricem iudicat carnem, ne eo quod ab anima uideatur impelli, iudicio liberata credatur. Sic & cum aliquas laudis operas carni indicit, glorificate, tollite deũ in corpore uestro, certus & hos *coronatus ab anima agi: idcirco tamen & carni eos mandat, quia & illi fructum repromittunt. Alioquin nec exprobratio cõpetisset in alienam culpæ, nec adhortatio in extraneam gloriæ: & exprobratio enim, & exhortatio uacarent erga carnẽ, si uacaret & merces, quæ in resurrectione captatur. Simplicior quisq; fautor sententiæ nostræ putabit, carnem etiam idcirco repræsentandam esse iudicio: quia aliter anima non capiat passionem tormenti seu refrigerij, utpote incorporalis: hoc enim uulgus existimat. Nos autem animam corporalem, & hic profitemur, & in suo uolumine probamus, habentem proprium genus *substãtiæ soliditatis, per quam quid & sentire & pati possit. Nam & nũc animas torqueri, fouerìq; penes inferos, licet nudas, licet adhuc exules carnis, probabit Lazari exemplum. Dedi igitur aduersario dicere. Ergo quæ habet corpulentiam propriam de suo, sufficiet ad facultatem passionis & sensus, ut non egeat repræsentatione carnis, imò eatenus egebit: non quia sentire quid sine carne non possit, sed quia necesse est illam etiam cum carne sentire. Quantum enim ad agendum de suo sufficit, tantum & ad patiendum. Ad agendum autem minus de suo sufficit. Habet enim de suo solummodo cogitare, uelle, cupere, disponere. Ad perficiendum autem operam carnis expectat. Sic itaq; et ad patiendum societatem carnis expostulat, ut tã plene per eã pati possit, q̃ sine ea plene agere non potuit. Et ideo in quæ de suo sufficit, eorũ interim sententiã pendit, cõcupiscentiæ, et cogitatus, et uoluntatis. Porrò si hæc satis essent ad plenitudinem meritorũ, ut non requirerentur et facta, sufficeret in totũ anima ad perfectionem iudicij de his iudicanda, in quæ agenda sola suffecerat. Cum uero etiam facta deuincta sint meritis, facta autem per carnem administrentur: iam non sufficit animã

Marginal notes: Als *conatus. — Liber de anima. — Als *substantiuæ. — Als *quã.

ficit animã ſine carne foueri,ſiue cruciari pro operibus etiam carnis:&ſi ha-bet corpus ,&ſi habet membra,quæ proindè illi non ſufficiunt adſentiẽdũ nec ad agẽdum perfecte. Idcirco pro quo modo egit,pro eo & patit' apud inferos,prior deguſtãs iudicium ſicut prior induxit admiſſum: expectans tamen & carnem,ut per illam etiam facta compenſet,cui cogitata mandauit. Denique hæc erit ratio in ultimum finem deſtinati iudicij,ut exhibitione carnis omnis diuina cenſura perfici poſſit. Alioquin non ſuſtineretur in finem,quod & nunc animæ decerpũtur apud inferos,ſi ſolis animabus deſtinaretur. Hucuſq; præſtructionibus egerim ad muniendos ſenſus omniũ ſcripturarum,quæ carnis recidiuatum pollicentur. Cui cum tota autoritate ſi iuſtorum patrociniorum procurent honores dico ſubſtantiæ ipſius, tum uires dei,tum exempla earum,tũ rationes iudicij & neceſſitates ipſius:utiq; ſecundũ præiudicia tot autoritatũ, ſcripturas intelligi oportebit:non ſecundum ingenia hæreticorum,de ſola incredulitate uenientia: quia incredibile habeatur reſtitui ſubſtantiam interitu ſubductam,non quia & ſubſtantiæ ipſi * inemeribile ſit,aut deo impoſſibile,aut iudicio inhabitabile:planè incredibile , ſi nec præiudicatum diuinitus fuerit:niſi quod &ſi prædicatum id à deo non fuiſſet,ultro præſumi debuiſſet,ut propterea non prædicatũ, quia tot autoritatibus præiudicatum. At cum diuinis quoq; uocibus perſonat,tanto abeſt ut aliter intelligatur quàm deſiderant illa,à quibus etiam ſi ne diuinis uocibus perſuaderetur. Videamus igitur hoc primum, quonam * ſtilo ſpes iſta proſcripta ſit. Vnum opinor,apud omnes edictum dei pendet reſurrectio mortuorum. Duo uerba expedita,deciſa,deterſa:ipſa conueniam,ipſa diſcutiam,cui ſe ſubſtantiæ addicant. Cum audio reſurrectionẽ homini imminere,quæram neceſſe eſt quid eius cadere ſortitum ſit. Siquidem nihil reſurgere expectabit,niſi quod ante ſucciderit. Qui ignorat carnem cadere per mortem,poteſt eam nec ſtantem noſſe per uitam. Sententiam dei,natura pronunciat: Terra es,& in terram ibis. Et qui non audit,uidet. Nulla mors non ruina membrorum. Hanc corporis ſortem dominus quoq; expreſſit,cum ipſa ſubſtantia indutus, Diruite,inquit,templũ iſtud, & ego illud triduo reſuſcitabo. Oſtendit enim cuius ſit dirui , cuius elidi , cuius iacere,cuius & releuari,& reſuſcitari:quanq; & animã circũferat trepidantẽ uſq; ad mortẽ,ſed nõ cadentẽ p mortẽ. Quia & ſcriptura de corpore inquit,ſuo dixerat. Atq; adeo caro eſt,quæ morte ſubruitur: ut exinde à cadendo cadauer renuncietur. Anima porrò nec uocabulo cadit , quia nec habitu ruit. Atqui ipſa eſt quæ ruinã corpori infert,cũ efflata eſt: ſicut ipſa eſt,quæ illud de terra ſuſcitabit ingreſſa. Non poteſt cadere quæ ſuſcitauit ingreſſa. Non poteſt ruere,quæ eligit egreſſa. Artius dicã,ne in ſomnũ quidem cadit anima cum corpore,ne tum quidẽ ſternitur cũ carne. Sed enim agitat' in ſomnis & iactitat': quieſceret autem ſi iaceret. Ita nec in ueritate mortis cadit,quæ nec in imagine eius ruit. Sequens nunc uocabulum mortuorum æque diſpice cui ſubſtantiæ inſidat:quanq; in hac materia admittamus

Fortaſſ. * inremeabile.

Al's * titulo

tamus,interdum mortalitatem animæ aſſignari ab hæreticis: ut ſi anima mortalis reſurrectionem conſecutura eſt,præiudicium ſit & carni nō minus mortali reſurrectionem cōmunicaturæ.Sed nunc proprietas uocabuli uindicanda eſt ſuæ ſorti.Iam quidem eo ipſo quod reſurrectio caducæ rei eſt, id eſt carnis,eadē erit & in nomine mortui:quia caducæ rei eſt reſurrectio, quæ dicitur mortuorum.Sic & per Abraham patrem fidei,diuinæ familiaritatis uirū diſcimus.Poſtulans enim Saræ humandæ locū de filijs Heth: date ergo,inquit,mihi poſſeſſionem ſepulchri uobiſcum,& humabo mortuam meam,carnem ſcilicet.Neq; enim animæ humandæ ſpacium deſideraſſet,etſi anima mortalis crederetur,etſi mortuus dici mereretur. Quod ſi mortuus corpus eſt,corporum erit reſurrectio cum dicitur mortuorum.Et hæc itaq; diſpectio tituli,& præconij ipſius,fidem utiq; defendens uocabulorum,illuc proficere debebit:ut ſiqua pars diuerſa turbat obtentu figurarum & ænigmatum,manifeſtiora quæq; præualeant,& de incertis certiora præſcribant.Nacti enim quidam ſolenniſſimam eloquij prophetici formā allegorici & figurati plerūq;,non tamen ſemper, reſurrectionē quoq; mortuorum manifeſte annunciatam,in imaginariam ſignificationē diſtorquēt aſſeuerantes ipſam etiam mortem ſpiritaliter intelligendam. Non enim hanc eſſe in uero,quæ ſit in medio,diſſidium carnis atq; animæ,ſed ignorātiam dei,per quam homo mortuus deo,non minus in errore iacuerit q̄ in ſepulchro. Itaq; & reſurrectionem eam uindicandam,qua quis addita ueritate redanimatus & reuiuiſicatus deo,ignorantiæ morte diſcuſſa, uelut de ſepulchro ueteris hominis eruperit:quia & dominus ſcribas & phariſæos ſepulchris dealbatis adæquauerit. Exinde ergo reſurrectionem fide cōſecutos cum domino eſſe,cum baptiſma induerint. Hoc deniq; ingenio etiam in colloquijs ſæpe noſtros decipere conſueuerunt: quaſi & ipſi reſurrectionem carnis admittant. Væ,inquiunt,qui non in hac carne reſurrexerit:ne ſtatim illos percutiant,ſi reſurrectionem ſtatim abnuerint. Tacite autem ſecundum conſcientiam ſuam hoc ſentiunt. Væ qui non,dū in hac carne eſt,cognouerit arcana hæretica:hoc eſt enim apud illos reſurrectio. Sed & pleriq; ab exceſſu animæ reſurrectionem uindicantes,de ſepulchro exire,de ſeculo euadere interpretantur: quia & ſeculum mortuorum ſit habitaculum,id eſt ignorantium deum. Vel etiam de ipſo corpore, quia & corpus uice ſepulchri concluſam animam,in ſecularis uitæ morte detineat. Ob huiuſmodi igitur coniecturas primam præſtructionem eorū depellā, qua uolunt omnia prophetas per imagines concionatos:quando ſi ita eſſet, ne ipſæ quidē imagines diſtingui potuiſſent,ſi non & ueritates prædicatæ fuiſſent,ex quibus imagines deliniarētur. Atq; adeo ſi omnia figuræ, quid erit illud cuius figuræ.quomodo ſpeculū obtēdes,ſi nuſq; eſt facies? Adeo autem non omnia imagines,ſed & ueritates:nec omnia umbræ,ſed & corpora:ut in ipſum quoq; dominum inſigniora quæq; luce clarius prædicarentur. Nam et uirgo concepit in utero non figurate,et peperit Emanuelē,nobiſcū dominum

Reſurrectio ſpiritalis quorundam.

biscum dominũ IESVM, non oblique. Etsi oblique accepturum uirtutem Damasci & spolia Samariæ:sed manifeste uenturum in iudicium cũ presbyteris & principibus populi. Nam & tumultuatæ sunt gentes in persona Pilati, & populi meditati sunt inania,in persona Israëlis. Astiterunt reges terræ,Herodes & archontes. Cõgregati sunt in unum, Annas & Caiphas aduersus dominũ & aduersus CHRISTVM eius. Qui & tanquàm ouis ad iugulationem adductus est,& tanquam agnus ante tondentem, scilicet Herodem sine uoce, sic non aperuit os suum: dorsum suum ponens ad flagella, & maxillas ad palmas,& faciem non auertens à sputaminũ iaculis: deputatus etiam inter iniquos, perfossus manus & pedes: sorte passus in uestimento,& potus amaros,& capitum irridẽtium nutus, triginta argenteis appreciatus à proditore. Quæ hic figuræ apud Esaiam? quæ imagines apud Dauid? quæ ænigmata apud Hieremiam? ne uirtutes quidem eius per parabolas prosatos, Aut nunquid nec oculi patefacti sunt cæcorum, nec indaruit lingua mutorum, nec manus aridæ, & genua dissoluta reualuerunt, nec claudi salierũt ut ceruus: quæ etsi spiritaliter quoque interpretari solemus secundum comparationem animalium, uitiorum à domino remediatorum, cum tamen & carnaliter adimpleta sunt, ostendunt prophetas in utramque speciem prædicasse, saluo eo quod plures uoces eorum nudæ & simplices, & ab omni allegoriæ nubilo puræ defendi possunt: ut cum exitus gentium & urbium resonant, Tyri & Aegypti,& Babylonis, Idumææ, & Carthaginensium nauium: ut cum ipsius Israëlis plagas, aut uenias, captiuitates, restitutiones, ultimæque dispersionis exitum perorant. Quis hæc interpretabitur magis quàm recognoscet? res in literis tenentur, ut terræ in rebus leguntur: Ita nõ semper, nec in omnibus allegorica forma est prophetici eloquij, Sed interdum & in quibusdam. Si ergo interdum & in quibusdã inquis, cur non & in edicto resurrectionis spiritaliter intelligendæ? quoniamquidẽ plurima ratio intercedit. Primo enim quid facient tot alia instrumenta diuina, ita aperte corporalem contestantia resurrectionẽ, ut nullam admittãt figuratæ significantiæ suspicionem. Et utique æquũ sit quod & supra demandauimus, incerta de certis,& obscura de manifestis præiudicari: uel ne inter discordiam certorum & incertorum, manifestorum & obscurorũ fides dissipetur, ueritas periclitetur, ipsa diuinitas ut inconstans denotetur: Tũc quod uerisimile non est, ut ea species sacramenti, in quam fides tota cõmittitur, in quam disciplina tota cõnititur, ambigue * annuata,& obscure proposita uideatur: quando spes resurrectiõis nisi manifesta de periculo & præmio, neminem ad eiusmodi præsertim religionẽ publico odio & hostili elogio obnoxiam persuaderet. Nullum opus certum, est mercedis incertæ. Nullus timor iustus, est periculi dubij. Et merces autem,& periculum, in resurrectionis pendet euentu. Etsi temporalia & localia & personalia dei decreta atque iudicia in urbes & gentes,& reges, tam aperta prophetia iaculata est, quale est ut æternæ dispositiones eius & uniuersales in omne hominũ genus lucem sui

Malim le. Tũ quod.

Fortass. lege annũciata.

cem sui fugerint:quæ quanto maiora,tanto clariora esse deberent,ut maio
ra crederentur.Et puto deo nec liuorem,nec dolum,nec inconstantiã,nec le
nocinium asscribi posse,per quæ ferè promulgatio maiorũ cauillatur.Post
hæc ad illas etiam scripturas respiciendum est,quæ non sinunt resurrectio
nẽ secundũ animales istos,ne dixerim spiritales,aut hic iã in ueritatis agni-
tione præsumi,aut ab excessu statim uitæ uindicari. Cum enim & tempo-
ra totius spei fixa sint sacro sancto stilo,nec liceat eam ante constitui,in ad-
uentu(opinor)CHRISTI,[illegible]a nostra suspirãt seculi huius occasum,in trãs
itum mundi quoq; ad diem domini magnũ,diem iræ & retributionis, diẽ
ultimum et occultum:nec ulli præter q̃ patri notũ,et tamen signis atq; por
tentis et concussionibus elementorũ,et conflictationibus nationũ præno-
tatum.Euoluerem prophetias,si dominus ipse tacuisset,nisi quod et ꝓphe
Prophetiæ. tiæ uox erant domini,sed plus quod illas suo ore consignat. Interrogatus
à discipulis quando euentura essent,quæ interim de templi exitu eruperat,
ordinem temporum primo Iudaicorum usq; ad excidium Hierusalem,de
hinc cõmuniũ usq; ad conclusionem seculi dirigit.Nam posteaq; edixit,&
tunc erit Hierusalem conculcatui nationibus donec adimpleantur tempo-
ra nationũ allegendarum scilicet à deo & congregandarum cum reliquijs
Israëlis:Inde iam in orbem & in seculum prædicat secũdum Iohelẽ & Da-
nielem & uniuersum concilium prophetarũ,futura signa in sole & luna &
in stellis,conclusionem nationum cum stupore sonitus maris & motus re-
frigescentium hominũ præ metu & expectatione eorũ quæ immineant or
bi terræ.Virtutes enim,inquit,cœlorum cõmouebunt,& tunc uidebunt fi-
lium hominis uenientẽ in nubibus cũ plurimo potentatu et gloria.Vbi au
tem cœperint ista fieri,emergetis et eleuabitis capita uestra,quod redẽptio
uestra adpropinquauerit.Et tamen appropinquare eam dixit, non adesse
iam:& cũ cœperint ista fieri,nõ cũ facta fuerint: quia cũ facta fuerint, tunc
aderit redemptio nostra, quæ eo usq; adpropinquare dicitur: erigens inte-
rim et excitãs animos,ad proximũ iã spei fructũ.Cuius etiã parabola sub-
texitur tenerescentiũ arborũ in caulẽ floris, et dehinc frugis antecursorem.
Ita et uos cum uideritis omnia ista fieri,scitote in proximo esse regnũ dei.
Vigilate ergo omni tẽpore,ut digni habeamini effugere omnia ista.Et ste
tis ante filiũ hominis,utiq; ꝑ resurrectionẽ omnibus ante transactis.Ita et
si in agnitione sacramẽti fructificasset,sed in domini repræsentatiõe flore-
scit atq; frugescit. Quis ergo dominũ tã intẽpestiue,tã acerbe excitauit iã
Christiani ad Leonẽ ad dexterã dei,ad confringendã terrã secundũ Esaiam,quæ puto adhuc in-
tegra est? Quis inimicos CHRISTI iã subiecit pedibus eius secundum Da
uid,quasi uelocior patre,omni adhuc populariũ cœtu reclamante Christia
nos ad leonẽ? Quis cœlo descendentẽ IESVM talẽ conspexit, qualẽ ascen-
dentẽ Apostoli uiderant,secundũ angelorũ cõstitutũ? Nulla ad hodiernũ
tribus ad tribũ pectora ceciderũt,agnoscentes quẽ pupugerunt.Nemo ad
huc excepit Heliã,nemo adhuc fugit antichristũ, nemo adhuc Babylonis

Vulgus ethnicorum odio Christianæ professionis,clamabat Christianos esse leonibus obijciendos, quæ sæuissima erat eorũ pœna, qui de capitali noxa conuicti forent.

exitum

exitũ fleuit. Eſt iam qui reſurrexerit niſi hæreticus: exijt planè iã de corpis ſepulchro, etiã nũc febribus & hulceribus obnoxius, & cõculcauit iam inimicos, etiam nunc luctari habens cũ mundi potentibus. Et utiq; iam regnat, etiã nunc cæſari quæ ſunt cæſaris, debens. Docet quidem Apoſtolus Coloſſenſibus ſcribens, mortuos fuiſſe nos aliquãdo alienatos & inimicos ſenſus dñi, cũ in opibus peſſimis agebamus. Dehinc conſepultos CHRISTO in baptiſmate, & conreſuſcitatos in eo per fidẽ efficaciæ dei, q illũ ſuſcitarit à mortuis. Et uos cũ mortui eſſetis delictis, & pputiatiõe carnis ueſtræ, uiuificauit cũ eo, donatis uobis omnibus delictis. Et rurſus: Si cum CHRISTO mortui eſtis ab elementis mundi, quomodo quidã quaſi uiuentes in mũdo ſententiã fertis? Sed cũ ita nos mortuos faciat ſpiritaliter, ut tamen & corporaliter quandoq; morituros agnoſcat, utiq; & reſuſcitatos, proinde ſpiritaliter deputans, æque nõ negat etiam corporaliter reſurrecturos. Deniq; ſi teſurrexiſtis, inquit, cũ CHRISTO, ea quæ ſurſum ſunt quærite: ubi eſt CHRISTVS in dextera dei reſidẽs. Ea quæ ſurſum ſunt ſapite, nõ quæ deorſum. Ita animo oſtendit reſurgere, quo ſolo adhuc poſſumus cœleſtia adtingere. Quæ nõ quæreremus, nec ſaperemus, ſi poſſideremus. Subijcit etiã: Mortui enim eſtis, ſcilicet delictis: nõ nobis, ſed uita ueſtra abſcondita eſt cũ CHRISTO in deo. Nondũ ergo adprehenſa eſt, quæ abſcõdita eſt. Sic & Ioãnes: Et nondũ ait *manifeſtũ eſt, quid futuri ſumus. Scimus quia ſi manifeſtauerit, ſimiles ei erimus. Tanto abeſt, ut ſimus iã quod neſcim⁹: utiq; ſcituri ſi iã eſſemus. Adeo cõtemplatio eſt ſpei in hoc ſpatio p fidẽ, nõ præſentatio: nec poſſeſſio, ſed expectatio. De qua ſpe & expectatiõe Paulus ad Galatas: Nos enim ſpiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectamus: nõ ait tenemus. Iuſticiæ aũt dei dicit ex iudicio quo iudicabit̃ de mercede: ad quã pendens & ipſe, cũ Philippenſibus ſcribit, Siqua, inquit, cõcurrã in reſuſcitationẽ quæ à mortuis, nõ quia iã accepi aut cõſumatus ſum. Et utiq; credi derat, & omnia ſacramẽta cognouerat, uas electionis, doctor nationum, & tamẽ adicit: Perſequor aũt ſi adprehendã in quo ſum adprehẽſus à Chriſto. Eo amplius, ego me, fratrẽs, nõ puto adprehendiſſe, unũ planè, oblitus poſteriorũ in priora me extendens, ſecundũ ſcopũ pſequor ad palmam in criminationis p quã cõcurrerẽ, utiq; in reſuſcitationẽ à mortuis, ſuo tamen tẽpore, ſicut ad Galatas: Bene aũt facientes ne tedeat: tẽpore enim ſuo metemus. Sicut & ad Timotheũ de Oneſiphoro: Det illi dñs inuenire miſericordiã in illo die. In quẽ diẽ ac tẽpus & ipſi præcipit cuſtodire mandatum immaculatũ, inreprehenſibile, in apparentiã dñi IESV CHRISTI, quã ſuis tẽporibus oſtendet, beatus & ſolus potentator, & rex regnantiũ de deo dicens: De quibus tẽporibus & Petrus in Actis: Pœniteat uos & reſpicite ad abolenda delicta ueſtra, ut tẽpora uobis ſupueniant refrigerij ex perſona dei, & mittat prædeſignatũ nobis CHRISTVM, quẽ oportet accipere cœlos aduſq; tẽpora exhibitiõis omniũ quæ locutus eſt deus ore ſanctorum prophetarũ. *Quæ tẽpora, cũ Theſſalonicenſibus diſce. Legimus ẽm qualiter cõuerſi ſitis ab idolis, ad ſeruiendũ uiuo & uero deo, & ad expectandũ

Al's *manifeſtatum.

Al's *Hæc.

 à cœlis

à cœlis filiũ eius, quẽ suscitauit ex mortuis, Iesum. Et rursus: Quæ enim spes nostra uel gaudiũ uel exultationis corona, quam ut uos corã dño deo nostro Iesu Christo in aduentu ipsius? Item, Corã deo & patre nostro in aduentũ dñi nostri Iesu Christi, cũ uniuersis sanctis eius. De quorũ dormitione minus mœrenda docens, simul & tẽpora resurrectionis exponit, dicẽs: Si eñ credimus q Iesus mortuus sit & resurrexerit, sic & deus eos qui dormierunt, p Iesum adducet cũ ipso. Hoc enim dicimus uobis in sermõe dei: q nos q uiuimus, q remanemus in aduentũ dñi nostri, nõ præueniem⁹ eos q dormierũt. Quoniã ipse dñs in iussu & in uoce archangeli & tuba dei descendet de cœlo, & mortui in Christo primi resurgent. Deinde nos q uiuimus, q simul cũ illis tollemur in nubibus obuiã Christo in aerẽ: & ita semp cũ dño erimus. Quæ uox archangeli, quæ tuba dei audita iã, nisi forte in cubiculis hæreticorũ? Nã & si tuba dei euangelicus sermo dici pōt, q illos iam uocaret: Sed aut mortui erunt iã corpaliter ut resurrexerint. Et quõ uiuũt, aut in nubes erepti? & quõ hic sunt miserrimi. Reuera ut Apostolus pnunciauit, qui in ista tantũ uita sperantes habebunť excludendo, dũ præripiũt quod post illã repromittiť, frustrati circa ueritatẽ, nõ minus q̃ Phygelus & Hermogenes. Et ideo maiestas spũs sancti pspicax eiusmodi sensuũ, & in ipsa ad Thessalonicenses epistola suggerit. De tẽporibus aũt & tẽporum spatijs, frãtres, nõ est necessitas scribendi uobis. Ipsi eñ certissime scitis q dies dñi quasi fur nocte ita adueniet. Cũ dicent pax & tuta somnia, tunc illis repentinus insistet interitus. Et in secũda, pleniore sollicitudine ad eosdem: Obsecro uos, fratres, p aduentũ dñi nostri & congregationẽ nostrã ad illũ, ne cito cõmoueamini animo, neq turbemini, neq p spiritũ, neq p sermonẽ, scilicet pseudoapostolorũ: neq p epistolã scilicet pseudoprophetarum ac si nostrã, quasi insistat dies dñi. Ne quis uos seducat ullo modo: quõ nisi ueniat abscessio primo, huius utiq regni & reueleť delinquentiæ homo, id est, antichristus, filius pditionis, qui aduersať & supextollitur omne quod deus diciť, uel religio, uti sedeat in tẽplo dei, adfirmans deũ se. Nõnne meministis q cum apud uos essem, hæc dicebam uobis? Et nũc q teneat scitis ad reuelandũ eũ in suo tẽpore. Iã eñ arcanũ iniquitatis agitať tantũ qui nũc tenet teneat, donec de medio fiat: quis? nisi Rhomanus status, cui⁹ abscessio in decẽ reges dispersa antichristi supducet: & tunc reuelabiť iniquus, quẽ dñs Iesus interficiet spũ oris sui, & euacuabit apparentia aduentus sui. Cuius est aduẽtus secundũ opationẽ satanæ in omni uirtute & signis atq portentis mendacij, & in omni seductione iniustitiæ eis qui pereunt. Etiã in Apocalypsi ordo tẽporũ sternitur, quẽ martyrũ quoq animæ sub altari ultionem & iudiciũ flagitantes sustinere didicerunt: ut prius & orbis de pateris angelorũ, plagas suas ebibat, & prostituta illa ciuitas à decẽ regib⁹ dignos exitus referat, & bestia antichristus cũ suo pseudopropheta certamen ecclesiæ inferat: atq ita diabolo in abyssum interim religato, primæ resurrectiõis prærogatiua de solis ordineť. Dehinc & igne dato, uniuersalis resurrectiõis cẽsura de libris iudicetur. Cum igitur & status temporum ultimorum

Al' antichristum.

rum scripturæ notent,& totã Christianæ spei frugẽ in exordio seculi collocent:apparet autem tunc adimpleri totum quodcunq; nobis à deo repromittitẽ:& uacat,quod hic iam ab hæreticis uindicatur. Aut si & agnitio sacramenti,resurrectio salua utiq; illa creditur quæ in ultimo prædicatur:& sequitur ut eo ipso quod hæc spiritalis uindicetur,illa corporalis præiudicetẽ. Quia si nulla tunc annunciaretur,merito sola hæc & tantummodo spiritalis uindicaretur. Cum uero & in ultimũ tempus educitur,corporalis agnoscitur. Quia nõ & tunc spiritalis annunciaretur resurrectio eiusdem cõditionis,id est spiritalis:cum aut nunc eam deceret expungi sine ulla differentia temporum,aut tunc sub omni clausula temporum. Ita nobis magis cõpetit etiã spiritalẽ defendere resurrectionẽ ab ingressu fidei,q plenitudinem eius agnoscimus* exitum seculi. Vnum adhuc respondebo ad propositionẽ priorem allegoricarũ scripturarũ: licere & nobis corporalem resurrectionem de patrocinio figurati proinde eloquij prophetici uindicare. Ecce enim diuina primordio sententia terram hominem pronunciando: Terra es,& in terram ibis,secundum substantiam scilicet carnis,quæ de terra erat sumpta,& quæ prior homo fuerat appellata,sicut ostendimus,dat mihi disciplinã in carnem quoq; interpretãdi,siquid iræ uel gratiæ in terrã deus statuit: quia nec proprie terra iudicio eius obnoxia est,quæ nihil boni seu mali admisit. Maledicta qdem quo hauserit sanguinem. Sed & hoc ipsum in figurã carnis homicidæ. Nã &si iuuari seu lædi habet terra quoq; propter hominem uti ille iubetur,siue lædatur per cõsistoris sui exitus:quo magis ipse pensabit,quæ propter illũ etiam terra patietur. Itaq; & cũ cõminatur terræ deus, carni potius cõminari eum dicã:& cum qd terræ pollicetẽ,carni potius pollicerì eum intelligã,ut apud Dauid: Dñs regnauit,exultauit terra:id est,caro sanctorũ,ad quã pertinet regni diuini fructus. Dehinc subiungit: Vidit & cõcussa est terra. Montes sicut cera liquefacti sunt à facie dñi:caro scilicet prophanorum:& uidebunt enim eum in quẽ cõfixerunt. Atq; adeo si simpliciter de terræ elemento utrũq; existimabitur pronunciatũ, quõ cõgruet, & cõcutiet liquefieri eã à facie dñi q̃ supra regnante exultauit? Sic & apud Esaiã bona terræ edetis. Bona carnis intelligentur,quæ illã manẽt in regno dei reformatã & angelificatã: & cõsecuturã quæ nec oculus uidit,nec auris audiuit,nec in cor hõis ascenderũt. Alioqn satis uanum,ut ad obsequiũ deus fructibus agri,& cibarijs uitæ huius inuitet:quæ etiã inreligiosis & blasphemis semel homini addicta cõditione cõmunicat,pluens super bonos & malos,& solẽ suum mittens super iustos & iniustos. Felix nimirum fides,si ea cõsecutura sunt,qbus hostes dei & CHRISTI,nõ modo utuntur,uerum etiã abutuntur,ipsam cõditionem colentes aduersus cõditorem: bulbos & tubera in terra bonis deputabis,dño pronunciante,ne in pane qdem uictu rum hoiem. Sic Iudæi terrena solummodo sperando,cœlestia ammittunt, ignorantes & panem de cœlesti repromissum,& oleum diuinæ unctiõis, & uinũ spiritus,aquã animæ uigorantis ex uite CHRISTI. Sicut et ipsam terram sanctam,Iudaicum proprie solum reputant,carnem potius dñi interpretandam

Al's *exitu

al's * quod.

pretandã, quæ exinde & in oĩbus CHRISTVM indutis, sancta sit terra. Vere sancta, per incolatũ spiritussancti: uere lacte & melle manãs p̃ suauitatem spei ipsius: uere Iudæa per dei familiaritatẽ. Non eñ qui in manifesto Iudæus sed qui in occulto ut & tẽplũ eadẽ sit & Hierusalẽ audiẽs ab Esaia, ex

Alš *primordij die urge exurge Hierusalẽ indue fortitudinẽ brachij tui, Exurge sicut i *primordio, scilicet in illa integritate qua fuerat ante delictũ trãgressiõis. Quæ enim in eã Hierusalẽ uoces eiusmodi cõpetẽt exhortatiõis & aduocatiõis, quæ occidit p̄phetas & lapidauit ad se missos, & ip̃m postremo dominũ suũ cõfixit? sed nec ulli omnino terræ salus repromittit̃, quã optet cũ totius mũdi habitu præterire, etiã si quis audebit terrã sanctã paradisum potius argumẽtari, quã & patrũ dici capiat Adæ scilicet & Euæ. Proinde & in paradisum restitutio carni uidebit̃ repromissa quæ eũ incolare & custodire sortita est, ut talis illuc homo reuocet̃ qualis inde * pulsus est. Habem⁹ etiã ue

Alš *depulsus.

stimẽtorũ in scripturis mẽtionẽ ad spẽ carnis allegorizare, quia & Apocalypsis Iohãnis, hi sunt, ait qui uestimẽta sua nõ coinquinauerũt cũ mulieribus, uirgines scilicet significãs, & qui semetipsos castrauerũt p̄pt̃ regna cœlorũ. Itaq; in albis erũt uestibus id est, in claritate, in nube carnis. Et in euãgelio indumẽtũ nuptiale, sanctitas carnis agnosci potest. Itaq; Esaias docẽs q̃le ieiuniũ elegerit dñs cũ subijcit de mercede bonitatis, tũc, inqt, lumẽ tuũ tẽporaneũ erumpet & uestimẽta tua citius orient̃ur, non subscribã utiq; nec palliũ sed carnẽ. Volẽs accipi ortũ carnis resurrecturæ, de mortis occasu prædicauit. Adeo nobis q̃q; suppetit allegoricæ defensio corporalis resurrectiõis. Nã & cũ legimus Populus meus introite in cellas promas, quãtulũ, donec ira mea prætereat, sepulchra erũt cellæ promæ, in q̃bus paulisp̃ requiescere habebũt, q in finibus seculi sub ultima ira p̃ Antichristi uim excesserint. Aut cur cellarũ p̄marũ potius uocabulo usus est, & nõ alicuius loci receptorij, nisi qa in cellis promis caro salita & usui reposita seruatur depromẽda illinc suo tempore. p̄inde eñ & corpora medicata cõdimentis sepulturæ, mausoleis & monumẽtis sequestrant̃, processura inde cũ iusserit dñs. Q d' cũ ita intelligi cõgruat, & quæ enim ab ira dei cellariorũ nos refugiã seruabũt hoc ipso q̃d ait donec ira prætereat quæ extinguet antichristũ, post irã ostẽdit p̄cessurã carnem de sepulchro, in q̃ ante irã fuerit inlata. Nã & de cellarijs nõ aliud effert̃ q̃ quod infert̃, & post antichristi eradicationẽ agitabit̃ resurrectio. Scim⁹ autẽ sicut uocibus ita & rebus prophetatũ. Tã dictis q̃ & factis prædicat̃ resurrectio, cũ Moyses manũ in sinũ cõdit & emortuã profert, & rursus insinuat & uiuidã explicat, nõne hoc de toto homine portẽdit siqdem trina uirtus dei p̃ illa trina signa denotabat̃ cũ suo ordine primo diabolũ serpentẽ quãq; formidabilẽ subactura homini, de hinc carnem de sinu mortis retractura, atq; ita omnem sanguinẽ executura iudicio. De q̃ apud eundem propheten quoniã & uestrũ, inquit deus, sanguinẽ exquirã de oĩbus bestijs, & de manu hominis & de manu fratris exquirã eũ, Porrò nihil exqrit̃ nisi quod reposcit̃: Nihil reposcit̃ nisi quod & reddetur: & utiq; reddetur, quod ultiõis nomine reposcetur & exquiret̃. Neq; enim uindicari poterit, quod oĩno nõ fuerit. Erit aũt dum

restituitur,uti uindicetur. In carnē itaq; dirigit̄,quicqd in sanguinē prædicatur,sine qua nō erit sanguis. Caro suscitabitur,ut sanguis uindicetur. Sūt & quædā ita pronunciata, ut allegoriæ quidē nubilo careant: nihilominus tamē ipsius simplicitatis suæ sitiant interpretationē,quale est apud Esaiā: Ego occidā & uiuificabo. Certe posteaq; occiderit,uiuificabit. Ergo p mortē occidens,p resurrectionē uiuificabit. Caro est aūt quæ occiderit p mortē, caro itaq; & uiuificabitur p resurrectionē. Certe si occidere carni animā referet,caro resurgat necesse est,cui anima p occisionē erepta, referenda est p uiuificationē. Igitur si & allegoricæ scripturæ,& argumēta rerū, & simplices uoces resurrectionē carnis quanq; sine nominatione ipsius substantiæ sub radiant:quanto magis quæ hanc spem in ipsas substantias corporales speciali mentione determinant,non erunt deducendæ in quæstionem? Accipe Ezechielem: Et facta est,inquit,sup me manus dñi,& extulit me in spū dñs & posuit me in medio campi. Is erat ossibus refertus,& circūduxit me sup ea p circuitū,& ecce multa sup faciē campi:& ecce arida satis. Et ait ad me: Fili homīs si uiuent ossa ista? Et dixi: Adonai dñe tu scis. Et ait ad me: Propheta in ossa hæc & dices: Ossa arida audite sermonē dñi. Hæc dicit dñs adonai,ossibus istis: Ecce ego adfero in uos spiritū et uiuetis, et dabo i uos spiritum,& reducā uos in carnes & circūdabo in uobis cutē,& dabo in uobis spiritū,& uiuetis,& cognoscetis q. ego dñs. Et pphetaui secundū præceptū,& ecce uox dū ppheto & ecce motus,& accedebāt ossa ad ossa. Et uidi, & ecce sup ossa nerui & caro ascēdit:& circūpositæ sunt eis carnes,& spūs in eis nō erat:& ait ad me: Propheta ad spm̄ fili hominis ppheta & dices ad spm̄: Hæc dicit dñs adonai: A q̄tuor uētis ueni spūs et spira in istis interemptius et uiuāt. Et pphetaui ad spm̄ sicut pcepit mihi,et introiuit in ea spiritus, et uixerūt et steterūt sup pedes suos ualētia magna satis. Et ait ad me: Fili hoīs,ossa ista oīs domus Israel est. Ipsi dicunt: Exaruerunt ossa nostra, et perijt spes nostra,auulsi sumus in eis. Propterea ppheta ad eos: Ecce ego patefacio sepulchra uestra,et eueham uos de sepulchris uestris populus me⁹, et inducā uos in terrā Israel: et cognoscetis q. ego dñs apui sepulchra uestra et eduxerim uos de sepulchris uestris popul⁹ me⁹,et dabo uobis spiritū et uiuetis et reqescetis in terra uestra,et cognoscetis q. ego dñs locutus sim et fecerim,dicit dñs. Hanc quoq; prædicationē scio qualiter cōcutiant in allegoriæ argumentationē:quia dicendo ossa ista oīs domus est Israel,in imaginē ea fecerit Israeli,sed à propria cōditiōe trāstulerit,atq; ita figuratā esse nō uerā resurrectionis prædicationē. Statū eñ Iudæorū deformari q̄dam mō emortuū et exaridū et dispersū in cāpo orbis. Itaq; et imaginē resurrectiōis in illū allegorizari,qa recolligi habeat et recōpingi os ad os, id est tribus ad tribū,et populus ad populū:et recorpari carnis facultatē neruis regni. Atq; ita de sepulchris,id est de habitaculis captiuitatis tristissimis atq; teterrimis educi,et refrigerij noīe respirari,et uiuere exinde in terra sua Iudæa. Et qd post hæc? morienē sine dubio et qd post mortē? Nulla,opinor resuscitatio,si nō hæc erit ipsa quæ Ezechieli reuelat̄. Sed cū et aliās prædicat̄ resurrectio, ergo et hæc erit,et temere in statū eā Iudaicarū rerum conuertunt. Aut si alia est illa quā defendim⁹,nihil mea interest,dū sit et corpo

rum resurrectio, sicut & rerũ Iudaicarũ. Deniq; hoc ipso quod recidiuatus Iudaici status de recorporatiõe & redanimatione ossiũ figuratur, id quoq; euenturum ossibus probatur. Non enim posset de ossibus figura componi, si non idipsum & ossibus euenturum esset. Nã & si figmentum ueritatis in imagine est, imago ipsa in ueritate est sui. Necesse est esse prius sibi, quo aliĳ configuretur. De uacuo similitudo nõ cõpetit. De nullo parabola non cõuenit. Ita oportebit ossiũ quoq; credi reuisceratione & respiratione qualis dicit, de qua possit exprimi Iudaicarum rerum reformatio qualis adfingitur. Sed magis religiosum est ueritatẽ de suæ ueritate simplicitatis defendi, quam sensus diuinæ propositionis expostulat. Si enim ad res Iudaicas spectaret hæc uisio: statim reuelato situ ossiũ subiecisset: Ossa ista omis domus Israelis est, & cætera deinceps. At cum ostensis ossibus de propria spe eorum, quid obloquitur, nondũ nominato Israele, fidẽ tentat prophetæ: Fili hois, si uiuent ossa, ut & ille respõderet, dñe tu scis. Nõ utiq; de⁹ prophetæ fidẽ de ea re tentasset, quæ futura nõ esset, quã nũq; Israel audisset, quã credi nõ oporteret: sed quoniã prædicabat qdẽ resurrectio mortuorũ, Israel uero pro sua incredulitate diffidens scandalizabat: & aspiciens habitum senescentis sepulturæ desperabat resurrectionẽ, uel nõ in eã potius animũ dirigebat, sed in circũstantias suas. Idcirco deus & prophetã quasi & ipsum dubiũ præstruxit ad cõstantiã prædicationis, reuelato ordine resurrectiõis. & populo id credendũ mãdauit, quod prophetæ reuelauit, ipsos dicens esse ossa, quæ erãt resurrectura, q nõ credebãt resurrectura. Deniq; in clausula, & cognoscetis, inqt, q ego dñs locutus sim, & fecerim, id utiq; factur⁹, quod fuerat locutus. Cæterũ nõ id facturus quod locut⁹, si aliter facturus. Planẽ si & populus allegorice mussitaret, ossa sua arefacta, & spem suã pditã, dispsionis exitũ, querulus merito uideret, & deus figuratã desperationẽ figurata promissione cõsolatus. Sed cũ dispersionis qdẽ iniuria nondũ populo accidisset, resurrectiõis uero spes apud illum sepissime cecinisset, manifestus est de corporum interitu labefactans fiduciã resurrectiõis: ita & deus eã restruebat fidẽ, quã populus destruebat. Quanq; & si aliqua præsentiũ rerũ tunc conflictatione hærebat, Israeli nõ idcirco in parabola accipienda esset reuelationis intentio, sed in testationẽ resurrectionis: ut in illã spem erigeret illos æternæ scilicet salutis & necessariotis restitutionis, & auerteret à respectu præsentiũ rerũ. Ad hoc eñ & *aliĳ prophetes: Exibitis de sepulchris ueAls*alibi. lut uituli de uinculis soluti, & cõculcabitis inimicos. Et rursus: Gaudebit cor uestrũ, & ossa uestra uelociter orient: qa & herba de dissolutiõe & corrupte la seminis reformat. In sũma: si proprie in Israelis statum resurgẽtium ossium imago contenditur, cur etiam non Israeli tantũmodo, uerum & omnibus gentibus eadem spes annunciatur, & recorporandarum & redanimandarum reliquiarũ, & de sepulchris excitandorum mortuorũ? de omnibus eni dictũ est: Viuent mortui, & exurgent de sepulchris: ros eni qui à te, medela ossibus eorũ. Itẽ alibi: Veniet adorare ois caro in conspectu dñi, eo dicit dñs: quãdo? cũ præterire cœpit habitus mũdi huius. Supra eñ, quemadmodũ

admodum cœlum nouum & terra noua, quæ ego facio in cõspectu meo di cit dñs, ita stabit semen uestrum, Tunc ergo & quod suũ dicit, implebit. Et exibunt, utiq; de sepulchris, & uidebunt artus eorum q impie egerunt: quo niam uermis illorum nõ decidet, & ignis eorum nõ extinguetur: & erit sa tis cõspectui omi carni, scilicet quæ resuscitata & egressa de sepulchris domi nũ ꝑ hac gratia adorabit. Sed ne solũmõ eorũ corporũ resurrectio uidea tur prædicari, quæ sepulchris demandant, habes scriptũ: Et mandabo pisci bus maris & eructabunt ossa quæ sunt cõmesta, & facient cõpaginem ad cõpaginẽ, & os ad os. Ergo, inquis, & pisces resuscitabũtur & cæteræ bestiæ & alites carniuoræ, ut uomant quos comederunt: qa & apud Moysen legis exquiri sanguinẽ de omnibus bestijs, nõ utiq;. Sed idcirco nominant be stiæ & pisces in redhibitionẽ carnis & sanguinis, quo magis exprimatur re surrectio etiã deuoratorũ corporũ, cũ de ipsis deuoratoribus exactio edi citur. Puto aũt huius quoq; diuinæ potestatis documentũ idoneũ Ionam cũ incorruptus utraq; substãtia carne atq; anima, de aluo piscis euoluitur, & utiq; triduo cõcoquendæ carni uiscera ceti sufficissent, *quã capulũ, quã sepulchrũ, quã seniũ requietæ atq; cõditæ alicui[9] sepulturæ: saluo eo quod & bestias feras in Christianũ uel maxime nomen hominis, uel ipsos etiam iniquitatis angelos figurauit, de qbus sanguis exigetur ꝑ ultionẽ pensan dã. Quis ergo discendi magis adfinis, q̃ præsumendi: & credendi diligen tior, q̃ contendendi: & diuinæ potius sapientiæ religiosus, q̃ suæ libidino sus, audiens aliquid à deo destinatũ in carnes, & cutes, & neruos, & ossa; ali ud quid hæc cõmẽtabitur, quasi nõ in hominẽ destinetur, quod in istas sub stantias prædicatur? Aut ẽm nihil in hominẽ destinatur, non liberalitas re gni, nõ seueritas iudicij, nõ quodcũq; est resurrectio: aut si in hominẽ desti natur, necesse est in eas substãtias destinetur, ex qbus homo structus est, in quẽ destinatur. Illud etiã de argutissimis istis demutatoribus ossiũ, & car niũ, et neruorũ, et sepulchrorũ reqro, cur siquãdo in animã qd pronunciat nihil aliud animã interpretãtur, nec trãsfigũt eã in alterius rei argumentũ. Cũ uero in aliquã speciẽ corporalẽ quid edicitur, oĩa potius adsceuerant, q̃ quod nominatur. Si corpalia parabolæ, ergo et animalia. Si nõ et anĩalia, ergo nec corpalia. Tã ẽm corpus homo, q̃ et anĩa, ut nõ possit altera speci es admittere ænigmata, altera excludere. Satis hæc de prophetico instrumẽ to, ad Euãgelia nunc prouoco. Hic quoq; occursurus prius eidẽ astutiæ eo rũ q proinde et dñm oĩa in parabolis pronunciasse cõtendunt, qa scriptũ est: Hæc oĩa locutus est Iesus in parabolis: et sine parabola nõ loquebatur ad illos, scilicet Iudæos. Nã et discipuli: Quare, aiunt, in parabolis loqueris? et dñs: Propterea in parabolis loqr ad eos, ut uidẽtes nõ uideãt, et audiẽtes nõ audiãt: secundũ Esaiã, Quod si ad Iudæos in parabolis, iã nõ ad oẽs. Si ad oẽs in parabolis, iã non semꝑ nec oĩa parabolæ, sed q̃dã cũ ad q̃sdã. Ad q̃sdã aũt dũ ad Iudæos. Nõnunq̃ planè et ad discipulos. Sed quõ referat scriptura, cõsidera. Dicebat aũt et parabolã ad eos: ergo et nõ parabolã di cebat: qa nõ notaretur cũ parabolã loq̃batur, si ita semꝑ loq̃batur: et tamẽ

nullam

Als *qua. Sed puto legendũ, quasi capu lũ, quasi sep. quasi sen. Nisi hic sit Tertulliano loquen di mos, ut quæ sic u tatur.

Als *homines.

Als *sit

nullã parabolã nõ aut ab ipso inuenias edisseratã, ut de seminatore in uer bi administratiõe, aut à cõmentatore euãgelij præluminatã, ut iudicis sup bi et uiduæ instãtis ad pseuerantiã orationis: aut ultro cõiectandã, ut arbo ris fici dilatæ in spem, ad instar Iudaicæ infructuositatis. Quod si nec para bolæ obũbrãt euãgelij lucem, tãto abest ut sententiæ et definitiones, quarũ apta natura est, aliter ꝙ sonãt, sapiãt. Definitionibus aũt et sententijs dñs edicit, siue iudicium, siue regnum dei, siue resurrectionẽ. Tolerabilius erit, inquit, Tyro, et Sidoni in die iudicij: Et dicite illis quod adpropinquaue rit regnũ dei. et, Retribuetur tibi in resurrectione iustorum. Si nomina ab solute sunt rerum, id est iudicij et regni dei, et resurrectionis, ut nihil eorum in parabolam comprimi possit: nec ea in parabolas compellantur, quæ ad *dispensationem et trãsactionem, et passionem regni, iudicij, et resurrectio nis prædicantur: atq; ita corporalia defendẽtur, ut corporalibus destinata: id est, non spiritalia, quia nõ figurata. Nam et ideo præstrinximus tam cor pus animæ, ꝙ et carnis obnoxiũ esse mercedibus pro cõmuni operatione pensandis, ne corporalitas animæ occasionẽ subministrans figurarũ, corpo ralitatẽ carnis excludat: cũ utrãq; participẽ et regni, et iudicij, et resurrectio nis oporteat credi: et nunc eò pergimus, uti corporalitatẽ, carnalem proprie demonstremus à domino significari in omni resurrectionis mentione, sal ua animali, quã et ipsam pauci receperunt. In primis cũ ad hoc uenisse se dicit, uti quod perijt, saluũ faciat. Quid dicis? perisse hominẽ? sine dubio. Totumne an ex parte? utiq; totũ. Siquidẽ transgressio quæ perditiõis hu manæ causa est, tam animæ instinctu ex cõcupiscentia, ꝙ et carnis actu ex degustatione cõmissa, totum hominẽ elogio transgressionis inscripsit, atq; exinde merito pditiõis impleuit. Totus itaq; saluus fiet, qui perit totus de linquendo: nisi si et ouis illa sine corpore amittitᵉ, et sine corpore reuocatur. Nã si caro quoq; eius cũ anima, quod pecus totũ est, humeris boni pasto ris aduehitur, ex utraq; utiq; substantia restituendi hominis exemplũ est. Aut quàm indignũ deo, dimidiũ hominẽ redigere in salutẽ, penè minus fa cere, cũ etiã secularium principũ plena semp indulgentia uindicetᵉ. Diabolus ualidior in hominis iniuriã intelligitᵉ, totũ eũ elidens: deus infirmior renun ciabitᵉ, nõ totũ eũ releuans. Atqui & Apostolus suggerit: Vbi delictũ abũ dauerit, illic gratiã supabundasse. Quomodo deniq; saluus habebitᵉ, q po terit & pdit⁹? carne scilicet pditus, aĩa uero saluus: nisi ꝙ iã & anima in pdi to constituatᵉ necesse est, ut salua effici possit? id enim saluũ effici oportebit quod pditũ fuerit. Porrò aũt recipimus animæ immortalitatẽ, ut pdita nõ in interitũ credatᵉ, sed in suppliciũ, id est in gehennã. Etsi ita est, iam nõ ani mã spectabit salus saluã scilicet sua natura p ĩmortalitatẽ, sed carnẽ potius quã interibilẽ cõstat apud omnes. Aut si & anima interibilis, id est, non im mortalis quod & caro, iam & carni forma illa ex æquo ꝓficere debebit, ꝓ inde mortali & interibili: qa id quod perit, saluũ factur⁹ est dñs. Nolo nũc cõtẽtioso fune deducere hac, an illac hominẽ pditio depostulet, dũ utrũq; eũ salus *destinet, in ambas substãtias pæquata. Ecce eñ ex quacũq; substã tia hominẽ

Al's * dispositionem.

Al's * utrinq; distinet.

tia hominē pisse præsumpseris,ex altera nō perit. Saluus ergo erit iā ex qua nō perit, & saluus nihilominus fiet,ex qua perit. Habes totius hois restitutionem dum & quodcūq; eius perit,saluū facturus est dñs:& quodcūq; non perit,utiq; non erit perditurus. Quis ultra de utriusq; substantiæ securitate dubitabit,cum alterutra salutem consecutura sit? & tamē adhuc sensum rei exprimit dominus:ego,dicens,ueni non ut meam,sed ut patris,qui me misit,faciam uoluntatem. Quam oro te? ut omne quod dedit mihi non perdā ex eo quicquam,sed resuscitem illud in nouissima die. Quid à patre CHRISTVS acceperat,nisi quod & induerat? hominē sine dubio,carnis animæq; textaram. Neutrum ergo eorum quæ accepit perire patietur: imò nec qcq; utriusq;,imò nec modicum. Quod si modicum caro,ergo nec carnem:quia nec modicum,nec quicquam. Atqui si non & carnem resuscitabit nouissima die,iam non modicum patietur perire de homine. Sed pro tanta dixerim parte propè totum ingerens. Amplius: Hoc est patris uoluntas,ut omnis qui aspicit filium & credit in eum,habeat uitam æternam:& suscitem illum nouissima die. Plenitudinem extruit resurrectionis: distribuit enim utrique substantiæ per officia propriam mercedem salutis. Et carni per quam*filius hominis aspiciebatur,& animæ per quam credebatur. Ergo dices,illis erit promissa res,à quibus CHRISTVS uidebatur. Sit planè ita, ut & ad nos eadem spes inde manauerit. Nam si uidentibus & idcirco credentibus fructuosa tunc fuerunt opera carnis atq; animæ,multo magis nobis. Feliciores enim qui non uident & credent,quando & si illis negaretur carnis resurrectio certe felicioribus competisset. Quomodo enim felices, si ex parte perituri? Sed & præcipit eum potius timendum,qui corpus& animā occidat in gehennam,id est dominū solum:non qui corpus occidāt,animæ autem nihil nocere possint,id est humanas potestates. Adeo hic & anima immortalis natura recognoscitur,quæ non possit occidi ab hominibus, & carnis esse mortalitatem cuius sit occisio. Atq; ita resurrectionē quoq; mortuorum carnis esse,quæ in gehennam nisi resuscitata nō poterit occidi. Sed quoniam & hic de interpretatione corporis quæstio cauillatur,ego corpus hominis non aliud intelligam,quàm omnem istam struem carnis,quoquo genere materiarum concinnatur atq; uariatur,quod uidetur, quod tenet, quod deniq; ab hominibus occiditur. Sic & parietis corpus non aliud admittam quàm cæmenta,quàm saxa, quàm lateres. Siquis arcanū aliquod corpus inducit,ostendat,reuelet,probet ipsum esse etiam quod occidatur ab homine,& de illo erit dictum: Item si animæ corpus opponitur,uacabit astutia. Cum enim utrūq; proponitur,corpus atq; animā occidi in gehennam,distinguitur corpus ab anima,et relinquitur corpus. Intellige id quod in promptu sit,caro scilicet quæ sicut occidetur in gehennam, si non magis à deo timuerit occidi, ita & uiuificabitur in uitam æternam, si maluerit ab hominibus potius interfici. Proinde siquis occisionem carnis atq; animæ in gehennam,ad interitum et finem utriusq; substantiæ arripiet:non ad supplicium

Als *filium aspiciebatur.

plicium quasi cõsumendarum, non quasi puniendarum: recordetur ignem gehennæ æternum prædicari, in pœnam æternam, & inde æternitatem occisionis agnoscat propterea humanæ* ut temporali prætimendam. Tũc & æternas substantias credet, quarum æterna sit occisio in pœnam. Certe cũ post resurrectionem corpus cum anima occidi habeat in gehennam, satis de utroq; constabit, & de carnali resurrectione, & de æterna occisione. Absurdissimum alioquin si idcirco resuscitata caro occidatur in gehennam, uti finiatur, quod & non resuscitata pateretur. In hoc scilicet reficietur ne sit, cui non esse iam euenit. Eidem nos spei fulciens, passerũ quoq; subiungit exẽplum, quod ex duobus non cadat alter in terrã sine dei uoluntate: ut & carnem quæ ceciderit in terram, proinde credas & resurgere posse per eiusdem dei uoluntatem. Nam etsi passeribus hoc non licet, sed nos multis passeribus antestamus, eo quod cadentes resurgamus. Quorum deniq; capillos capitis omnes numeratos adfirmans, saluos uniq; repromittit. Perituros enim quæ ratio in numerũ redegisset? nisi quia hoc est ut omne quod pater mihi dedit, non perdam ex eo quicq̃: id est, nec capillum, sicut nec oculũ nec dentem. Cæterum unde erit fletus & dentium frendor, nisi ex oculis & ex dentibus? occiso scilicet etiam corpore in gehennã, & detruso in tenebras exteriores, quæ oculorum propria sunt tormenta. Siquis in nuptijs minus dignis operibus fuerit indutus, constringẽdus statim manibus & pedibus, utpote qui cum corpore surrexerit. Sic ergo & recumbere ipsum in dei regno, & sedere in thronis CHRISTI, & assistere tunc ad dexteram uel sinistrã, & edere de ligno uitæ, corporalis dispositionis fidelissima indicia sunt. Videamus nunc an & Sadducæorum uersutiam elidens, nostrã magis sententiam erexerit. Causa opinor quæstionis, fuit destructio resurrectiõis. Siquidem Sadducæi neq; animæ neq; carnis admittunt salutem: & ideo ex qua uel maxime specie resurrectionis fides labefactatur; ex ea argumentũ problemati suo accõmodauerunt. De carnis scilicet obtẽtu nupturæ nec ne post resurrectionem, sub eius mulieris persona quæ septẽ fratribus nupta, in dubio haberetur, cui eorum restitueretur. Porrò seruẽtur sensus tã quæstionis quàm responsionis, & controuersiæ occursum est. Si enim Sadducæi quidem respuebant resurrectionem, dominus autem eam confirmat, & scripturarum ignaros increpans, earum scilicet quæ resurrectionem prædicassent, & uirtutis dei incredulos, idoneæ utiq; mortuis resuscitãdis, postremo subijciens: quàm autem mortui resurgant sine dubio, & confirmando esse quod negabatur: id est, resurrectionem mortuorũ apud dominũ uiuorum: talem quoq; eam confirmabat esse, qualis negabatur, utriusq; scilicet substantiæ humanæ. Neq; enim si nupturos tunc negabit, ideo nec resurrecturos demonstrabit. Atqui filios resurrectionis appellat, ut per eã quodãmodo nasci habentes, postq̃ non nubent, sed resuscitati, similes enim erũt angelis: quà non nupturi, quia nec morituri, sed quà transituri, in statũ angelicum, per indumentum illud incorruptibilitatis, per substantiæ resuscitatæ tamẽ

Melius h. & tẽpo.

tæ tamẽ

tæ tamen demutationem. Cæterum nec quæreretur nupturi, siue moritu/
ri, nec ne rursus essemus, si non eius uel maxime substantiæ restitutio*in Fort.le. *in dubiũ.
deũ uocaretur, quæ proprie & morte & nuptijs fungitur, id est carnis. Ha-
bes igitur dominum confirmantem aduersus hæreticos Iudæorum, quod
& nunc negatur apud Sadducæos Christianorum, solidam resurrectioné.
Licet si carnem ait nihil prodesse, ex materia dicti dirigẽdus est sensus. Nã
quia durum & intolerabilem existimauerũt sermonem eius quasi uere car
nem suam illis edendam determinasset, ut in spiritum disponeret statũ sa-
lutis: Præmisit: Spiritus est qui uiuificat. Atq; ita subiunxit: Caro nihil pro
dest, sed ad uiuificãdum, scilicet exequitur etiam quid uelit intelligi spiritũ:
Verba quæ locutus sum uobis, spiritus sũt, uita sunt: sicut & supra: Qui au
dit sermones meos, & credit in eum qui me misit, habet uitam æternam, &
in iudicium non ueniet, sed transiet de morte ad uitam. Itaq; sermoné con
stituens uiuificatorem, quia spiritus et uita sermo, eundem etiam carné suã
dixit; quia & sermo caro erat factus. Proinde in causam uitæ adpetendus,
& deuorandus auditu, & ruminandus intellectu, & fide dirigendus. Nam
& pauloante carnem suam, panem quoq; cœlestem pronunciarat, urgens
usq; quaq; per allegoriam necessariorum pabulorum, memoriam patrum,
qui panes & carnes Aegyptiorum præuerterãt diuinæ uocationi. Igitur cõ
uersus ad recogitatus illorum, quia senserat dispargendos, caro, ait, nihil ꝓ/
dest. Quid hoc ad destruendam carnis resurrectionem? quasi nõ liceat esse
aliquid: quod etsi nihil prosit, aliud tamen ei prodesse possit. Spiritus pro-
dest, uiuificat enim. Caro nihil prodest, mortificatur enim. Itaq; secundum
nos magis collocauit utriusq; propositionem. Ostendens enim quid pro-
sit, & quid non prosit, pariter inluminauit, quid cui prosit: spiritũ scilicet car
ni mortificatæ uiuificatorem. Veniet enim hora, inquit, cum mortui audiẽt
uocem filij dei: & qui audierint, uiuent. Quid mortuum, nisi caro? & quid
uox dei, nisi sermo? Et quid sermo, nisi spiritus? Meriro carnem resuscitatu/
rus quod factum est ipse, & ex morte quam passus est ipse, & ex sepulchro al's *factus
quo illatus est ipse. Deniq; cũ dicit: Ne miremini quod ueniet hora in qua
omnis qui in monumentis sunt, audient uocem filij dei, & procedent, q bo
na fecerunt in uitæ resurrectionem: qui mala, in resurrectionem iudicij. Ne
mo iam poterit aliud mortuos interpretari, qui sint in monumẽtis, nisi cor
pora & carnem: quia nec ipsa monumenta aliud, quàm cadauerum stabu-
la. Siquidẽ & ipsi homines ueteres, id est peccatores: id est, mortui per igno
rantiam dei, quos monumenta intelligendos argumentantur hæretici, de
monumẽtis processuri in iudicium, aperte prædicãtur. Cæterum quomodo
de monumentis monumẽta procedent? Post dicta domini, facta etiã eius
quid sapere credamus, de capulis, de sepulchris mortuos resuscitantis? Cui
rei istud? si ad simplicem ostentationem potestatis: aut ad præsentem gra-
tiam redanimationis? non adeo magnum illi, denuo morituros suscitari.
Enimuero si ad fidem potius sequestrandam futuræ resurrectionis, ergo &

f illa corpo

illa corporalis præscribitur, de documenti sui forma. Nec sustinebo dicêtes, idcirco tunc resurrectionem animæ soli destinatam, in carnem quoque præcucurrisse, quia nõ potuisset aliter ostendi resurrectio animæ inuisibilis, nisi per uisibilis substantiæ resuscitationem. Male deum norunt, qui non putant illum posse, quod non putant, et tamen sciunt potuisse, si instrumentũ Ioannis norunt. Qui enim animas adhuc solas martyrum sub altari quiescentes conspectui subdidit, posset utique et resurgentes oculis exhibere sine carne. At ego deum malo decipere non posse de fallacia solummodo infirmum, ne aliter documēta præmisisse quàm rem disposuisse uideatur. Imò ne si exemplum resurrectionis sine carne non ualuit inducere, multo magis plenitudinem exempli in eadem substantia exhibere non possit. Nullũ uero exemplum maius est eo, cuius exemplum est. Maius est autẽ si animæ cum corpore resuscitabuntur in documentum sine corpore resurgendi, ut tota hominis salus dimidiæ patrocinaretur, quando exemplorum cõditio illud potius expeteret. quod minus haberetur, animæ dico solius resurrectionem uelut gustum carnis etiam resurrecturæ suo in tempore. Atque adeo secundum nostram uero æstimationem exempla illa mortuorum à domino suscitatorum, cõmendabant quidem et carnis et animæ resurrectionem ne cui substantiæ negaretur hoc donum. Quæ tamẽ exempla eo minus aliquid ædebant. Nõ enim in gloriam, nec in incorruptibilitatem, sed in mortem aliam suscitabantur. Quam ediderit CHRISTVS resurrectionem, apostolica quoque instrumenta testantur. Nam et Apostolis nullũ aliud negocium fuit dũtaxat apud Israëlem, quàm ueteris testamenti resignãdi et noui consignandi, et potius iam dei in CHRISTO concionãdi. Ita et de resurrectione nihil noui intulerant, nisi quod et ipsam in gloriam CHRISTI annunciabant, de cætero simplici et nota iam fide receptam sine ulla qualitatis quæstione, solis refragantibus Sadducæis: adeo facilius fuit negari in totum mortuorum resurrectionem, quàm aliter intelligi. Habes Paulũ apud summos sacerdotes sub tribuno inter Sadducæos et Pharisæos fidei suæ professorem. Viri, inquit, fratrês, ego pharisæus sum, filius pharisæorum, de spe nunc et de resurrectione iudicor apud uos utique cõmuni. quia iã transgressor legis uidebatur, de præcipuo fidei totius articulo, id est de resurrectione ad Sadducæos sapere existimaretur. Ita quam nolebat uideri rescindere fidem resurrectionis utique confirmabat secundum pharisæos, respuẽs negatores eius Sadducæos. Proinde et apud Agrippam nihil se ait proferre, citra quàm prophetæ annunciassent. Ergo seruabat resurrectionem quoque qualem prophetæ annunciarant. Nam et de resurrectiõe mortuorũ apud Moysen scriptum cõmemorans, corporalem eam norat, in qua scilicet sanguis hominis exquiri habebit. Itaque talem prædicabat, qualem et pharisæi susceperant, et dominus ipse defenderat, et Sadducæi ne talem quoque crederent, in totũ esse noluerant. Sed Athenienses aliã intellexerant à Paulo portendi. Denique irriserant, nõ irrisuri omnino si animæ solius restitutionẽ ab

Apocalypsis Ioan.

Apostolorum negocium

Athenienses

eo audissent, suscepissent enim uernaculæ suæ philosophiæ frequentiorem præsumptionem. At ubi nationes præconium resurrectiõis inauditæ retro ipsa nouitate concussit, & digna incredulitas rei tantæ quæstionibus fidem extorquere cœpit: tunc & Apostolus per totum penè instrumentum fidem huius spei corroborare curauit, & esse eam ostendens, & nondũ transactã: &(de quo magis quærebatur) corporalem: & quod insuper dubitabat, nõ aliter corporalem. Nihil aũt mirum, si & ex ipsius instrumento captent argumenta, cum oporteat hæreses esse, quæ esse non possent, si non & perperã scripturæ intelligi possent. Natæ deniq; hæreses, duos homines ab Apostolo æditos interiorẽ, id est animã: & exteriorẽ, id est carnem: salutem quidem animæ, id est interiori homini: exitiũ uero carni, id est exteriori adiudicauerunt: quia scriptũ sit Corinthijs: Nam & si homo noster exterior corrumpitur, sed interior renouatur de die & die. Porrò nec anima ꝑ semetipsam homo, quæ figmento iã homine appellato postea inserta est: nec caro sine anima homo, quæ post exiliũ animæ cadauer inscribitur. Ita uocabulum homo consertarum substantiarũ duarum quodãmodo fibula est, sub quo uocabulo nõ possunt esse* cohærentes. Porrò Apostolus interiorẽ hominem nõ tam animã quã mentẽ atq; animũ intelligi mauult, id est, nõ substantiã ipsam, sed substantiæ saporẽ. Siquidẽ Ephesijs scribens in interiorẽ hominẽ habitare CHRISTVM, sensibus utiq; intimandũ dominũ significauit. Deniq; adiunxit: Per fidem, & in cordibus uestris & in dilectiõe. Fidẽ quidẽ & dilectionẽ, nõ substantiua animæ ponens, sed conceptiua. In cordibus aũt dicens quæ substantiua sunt carnis, iã & ipsum interiorẽ hominem carni deputauit, quem in corde constituit. Inspice nunc quomodo exteriorẽ quidem hominem corrumpi* allegaret, interiorem uero renouari die ac die. Nec illam corruptelam carnis affirmes, quã ex die mortis in ꝑpetuũ defectura patiatur: sed quã in istius uitæ spacio ante mortẽ & usq; ad mortem uexationibus & pressuris, tormentis atq; supplicijs, nominis causa experietur. Nam & homo interior hic utiq; renouari habebit ꝑ suggestũ spiritus, ꝑficiens fide & disciplina die ac die: nõ illic, id est nõ post resurrectionem: ubi nõ utiq; die ac die renouari habemus, sed semel ad summã. De sequentibus disce. Quod enim ad præsens est, inquit, temporale & leue pressuræ nostræ supgressum insupgressum æternũ gloriæ pondus ꝑfici à nobis: nõ ut* tuentibus quæ uidẽtur, id est passiones, sed quæ nõ uidentur, id est mercedes. Quæ enim uidẽtur, temporalia sunt: quæ uero nõ uidẽtur æterna sunt. Pressuras enim & læsuras quibus corrũpitur homo exterior, ut leues & temporales, idcirco cõtemnendas affirmat, præferẽs mercedũ æternarum inuisibiliũ & gloriæ pondus in cõpensationem laborũ, quos hic caro patiẽdo corrũpitur. Adeo nõ illa est corruptio, quã in ꝑpetuũ carnis interitũ, ad resurrectionẽ expellendã exteriori homini ascribunt. Sic & alibi: Siquidem, ait, cõpatimur, uti & cõglorificemur. Reputo enim non dignas esse passiones huius temporis ad futurã gloriã, quæ in nos habet reuelari.

Marginal notes: al's * esse nisi cohærentes. — al's * allegarit. — Per nomen hic intelligit, professionẽ Christianam. — al's * intuentibus.

Et hic minora ostēdit in cōmoda præmijs suis, Porrò si per carnem cōpatimur cuius est proprie passionibus corrūpi, eiusdem erit et quod pro cōpassione ꝓmittit: Atq; adeo carni ascribitur ut pressurarū proprietatem mutet, supra dicit: Cū uenissemus autem in Macedoniam nullam remissionē habuit caro nostra. De hinc ut et animæ daret compassionem: In omnibus, inquit, cōpressi, Extrinsecus pugnæ, debellantes scilicet carnem, intrinsecus timor affiictans scilicet animā Adeo & si corrūpitur homo exterior nō amittēs resurrectionem, sed ut sustinens uexationem corrūpi intelligeretur, & hoc nō sine interiore. Ita amborū erit etiam conglorificari sicut & cōpati. Secundū collegia laborum, consortia quoq; decurrant necesse est præmiorum. Eandem ad hoc sententiam exequitur, remunerationes uexationibus preferens, Scimus enim, inquit, quoniam & si terrena domus nostri tabernaculi dissoluatur, habemus domū nō manufactā æternam in cœlis, idest quod pro hoc dissoluetur caro nostra per passiones, quod domicilium consecuturi sumus in cœlis. Meminerat euangelicæ diffinitionis, Beati qui persecutionē patiunt propter iustitiam, quia illorū esset regnum cœlorū. Non tamen carnis restitutionem negauit, si cōpēsationem mercedis opposuit, cum ipsi cōpensatio debeatur cui dissolutio reputatur, scilicet carni. Sed quia domū dixerat, carnem elegāter uoluit & in mercedis cōparatione uocabulo domus uti, ipsi domui quæ dissoluet per passionē meliorem domū repromittēs per resurrectionē. Nam & dominus multas māsiōes quasi domus apud patrē repromittit. Quāquā & de domicilio mūdi potest intelligi quo dissoluto æterna sedes repromittat in cœlis, quia & quæ sequuntur ad carnem manifeste pertinētia ostendūtur. diuisionem em̄ facit apostolus cū subijcit. Nā & hoc gemimus domiciliū nostrū quod de cœlo est superindui desiderātes siquidē exuti nō nudi inueniamur, id est, ante uolumus superinduere uirtutē cœlestē æternitatis, quàm carne exuamur: huius enim gratiæ priuilegiū illos manet, qui ab aduentu dñi deprehendent in carne, & propter duritias temporū antichristi merebunt cōpendio mortis per demutationē expunctæ cōcurrere cū resurgētibus, sicut Thessalonicensibus scribit, Hoc enim dicimus uobis in sermone dñi, quod nos q uiuimus q remanemus in aduentu dñi, nō præueniemus eos q dormierūt. Quoniam ipse dñs in iussu et in uoce angeli & tuba dei descendet de cœlo, & mortui in Christo resurgent primi. De hinc nos cū ipsis rapiemur in nubibus obuiā Christo et ita semp cū dño erimus. Horū demutationem ad Corinthios reddit dicens. Omnes qdem resurgemus, nō aūt omnes demutabimur, in atomo, in momentaneo motu oculi, in nouissima tuba: Sed illi soli cet soli q inuenient i carne. Et mortui, inqt, resurgēt, nos demutabimur. Hac ergo prius positione prospecta reliqua reuocabis ad superiorē sensum. Nā cum adijcit, Oportet em̄ corruptū istud induere incorruptelam, & mortale istud induere immortalitatē, hoc erit illud domiciliū de cœlo quod gementes in hac carne superinduere desideramus, utiq; super carnē in qua deprehendemur, quia

Hirsaugiense exemplar sic hab. ostendunt priora non ad carnem pertinere.

Al's simul rapiemur

hédemur qa grauari nos ait q simus in tabernaculo,qđ'nolim⁹exui sed po
tius supindui,uti deuoret mortale à uita:scilicet dũ demutat, supinduẽdo *als* demutamur.*
qđ'est de cœlis.Quis em̃ nõ desiderabit dũ in carne est supinducere immor
talitatẽ,& cõtinuare uitã lucrifactã morte per uicariã demutationẽ,ne infe
ros experiat, usq; nouissimum quadrantẽ exacturos? Cæterũ demutatio
nẽ etiã post resurrectionẽ consecuturus est, inferos iã expertus.Ab hinc em̃
definim⁹ carnẽ omi modo qdẽ resurrecturã,atq; illa ex demutatione sup/
uentura habitũ angelicũ suscepturã.Aut si in his solis q inuenient in carne
demutari eã oportebit,ut deuoret mortale à uita id est caro ab illo supin/
dumẽto cœlesti ,æterno:Ergo q mortui deprehendent uitã,nõ cõsequent,
priuati iam materia,et ut ita dixerim esca uitæ id est carne. Aut necesse est
recipiant eã et illi,ut & in ipsis mortale deuorari possit à uita,si uitã sunt cõ/
secuturi.Sed in mortuis,inquis,iã deuoratũ erit mortale istud.Nõ utiq; in
omnibus.Quãtos enim licebit uel pridianos inueniri,tam recentia cadaue
ra,ut nihil illis deuoratũ uideri possit.Vtiq; enim deuoratũ nõ aliud existi
mas q̃ interceptũ,q̃ abolitũ,q̃ omni sensu ereptũ:quod comparere omni
genere cessauerit:nec gigantũ aũt antiquissima cadauera deuorata consta
bit,quorũ crates adhuc uiuunt.Diximus iã de isto alibi.Sed & proxime in *De Carthagine lo/ quitur,ut puto.*
ista ciuitate cũ hodie fundamenta tot ueterũ sepulturarũ sacrilega conloca
rentur:quingentorũ ferè annorũ ossa adhuc succida,& capillos olentes po
pulus exhorruit.Constat nõ tantũ ossa durare,uerũ & dentes incorruptos
perennare ,quæ ut semina retinent fructificaturi corporis in resurrectione.
Postremo & si tunc deuoratũ inuenietur mortale in omnibus mortuis cer/
te à morte,certe ab æuo,certe p ætatem,nunquid è uita,nunquid à supin/
dumento,nunquid ab immortalitatis ingestu?Porrò quia his ait deuora/
tum iri mortale,ab alijs negauit.Et utiq; hoc à diuinis uiribus,nõ à natura/
libus legibus perfici præstariq; cõueniet.Ergo cum à uita habeat deuorari
quod mortale est,id exhiberi omnifariã necesse est ut deuoretur,& deuora
ri ut demutetur . Si ignem dicas accendi oportere,nõ potes id p quod accẽ
ditur alibi necessarium adfirmare,alibi non.Sic & cũ infulcit,Siquidem ex/
uti non inueniemur nudi,de eis scilicet qui nõ in uita,nec in carne deprehẽ
dentur à die dñi:non.aliâs negauit nudos,quos prædixit exutos, nisi quia
reuestitos uoluit intelligi eadem substantia,qua fuerant spoliati . Vt nudi
enim inuenientur:carne deposita,uel ex parte discissa siue detrita. Et hoc
enim nuditas potest dici.Dehinc recipient eam,ut redinduti carne fieri pos
sint etiam superinduti immortalitatẽ.Supindui enim nisi uestito iam con/
uenire nõ poterit.Proinde cum dicit, Itaq; cõfisi semper,& sciẽtes quod cũ
immoremur in corpore,peregrinemur à domino.Per fidẽ enim incedimus
non per speciem.Manifestũ est hoc quoq; non ptinere ad offuscationẽ car
nis quasi separantis nos à domino q̃diu uiuimus p fidem incedentes,nõ *als* ducentes.*
per speciem,id est spe,non re:& ideo subiungit:Fidentes aũt & bonũ*dicẽ
tes magis peregrinari à corpore & immorari ad dominũ,scilicet ut per spe

 ciem

ciē magis incedam⁹ quàm per fidē,per rē potius quàm p spem. Vides quā et hic corporū cōtemptum ad martyriorum præstantiā referat. Nemo em̄ peregrinatus à corpore statim immoratᷣ penes dn̄m nisi ex martyrij præro gatiua, scilicet paradiso non inferis deuersurus. Defecerant aūt Apostolo uerba ad significādū de corpore excessum, an ratione etiā noue loquitᷣ? tē poralē em̄ absētiā à corpore uolēs significare, peregrinari se deo ab eo dixit q̄niā q peregrinatᷣ etiā reuertetᷣ i domiciliū. Exinde etiā ad oēs gestim⁹ inqt, siue peregrinātes siue imorātes placibiles deo esse. Om̄es em̄ manifesta ri nos oportet p tribunali Christi Iesu. Si om̄es, & totos. si oēs & interio res & exteriores, id est tā animas quàm & corpora: uti unusq̄sq; inquit, reportet p corpus secundum quæ gessit bonū siue malū. Hoc iā quō legas, quæro: q̄si turbate em̄ p hyperbatō instruxit, utrūne quæ p corp⁹ reportan dā erūt an quæ p corpus gesta sūt. Sed & si quæ p corp⁹ reportāda sūt, cor poralis indubitate resurrectio est: & si quæ p corp⁹ gesta sūt p corpus utiq; pēsanda sunt p qdᷣ & gesta sunt. Ita totus hic à capite tractatus apostoli ta li clausula detextus qua carnis resurrectio ostēditᷣ, secūdū hæc erit intelligēdus quæ cū clausula consonāt. Si enim adhuc ad superiora respectes, unde mentio hominis exterioris et interioris inducta est, nónne et dignitatem & spem carnis integrā inuenies? Cū em̄ de lumine quod illuxerit deus in cordibus nostris ad illuminationē agnitionis gloriæ suæ in p̄sona Christi, dicit habere nos thesaurū istū in testaceis uasis, scilicet in carne, utrumne quia testacea est secūdū originē in limo destruetᷣ, an quia diuini thesauri conditoriū est, extolletᷣ? Atqui si lumē ipsū illud uerū quod est in p̄sona Christi, uitā in se cōtinet, eaq; uita cum lumine cōmittitᷣ i carnē, peritura est in quā uita cōmittitᷣ. Planē sic periturus & ipse thesaurus, perituris enim peritura credūtur, sicut ueteribus utribus nouū uinū. Cū item subijcit: semp morti ficationē Christi Iesu circūferētes i corpore nostro, q̄lis ista res est quæ post dei templū iā & sepulchrū Christi potest dici? Cur autem mortificationē dn̄i circūferimus in corpore? ut & uita, inqt, manifestetur. Vbi? in corpore. In quo? in mortali. ergo in carne plane mortali, secūdū culpā: sed & uitali se cundum gratiā, uide quantā, ut in illa uita Christi manifestetur. In re ergo aliena saluti sed in substātia p̄petuæ dissolutionis manifestabitur uita Christi æterna, iugis, incorrupta iā & dei uita? aut cuius temporis uita domini manifestabitᷣ in corpore nostro, illa quidē qua uixit usq; i passionem quæ nō modo apud Iudæos in manifesto fuit, uerū etiā omnibus nūc gentibus p̄dita est? Adeo eā significat quæ portas adamātinas mortis, et æneas seras inferorū infregit quæ exinde iā nostra est. Deniq; manifestabitur in corpore. quādo? post mortem. quomodo? dū resurgim⁹ in corpore, sicut & Christus. Ne enim quis argumētetur nūc habere manifestari uitā Iesu in corpore nostro per disciplinā sanctitatis & pacientiæ, & iustitiæ, & sapiētiæ quibus domini uita floruerit, p̄uidentissima apostoli intētio ingerit. Si enim nos q uiuimus, in mortē tradimur propter Iesum ut uita eius ma-

nifestetur

Al's diuersurus.

Al's * nos ab eo

nifestetur in corpore nostro mortali, ideo defunctis nobis hoc ait futurum in corpore nostro. Quod si tūc, quomodo nisi resuscitato eo? proinde & in clausula, sciētes, ait, quod qui suscitauit Iesum, & nos suscitabit cū ipso, quia iā resurrexerit à mortuis, nisi quia cum ipso sicut ipsum sapit. Si uero sicut ipsum, nō utiq; sine carne. Sed & rursus alia cæcitate in duos homines impingunt in ueterem et in nouū, monente Apostolo, deponere nos ueterē hominē qui corrūpitur p cōcupiscentiā seductionis, renouari autem spiritu sensus, & induere nouū hominem q secundum deū cōditus est, in iustitia, & religione ueritatis: ut & hic ad duas substantias distinguendo, uetustatē ad carnē, nouitatē ad animā, corruptionem ppetuā ueteri defendat id est carni. Porrò si secūdū substātias, nec anima nouus homo, quia posterior: nec caro ideo uetus, qa prior. quantulū eñ temporis inter manū dei & ad flatū ausim dicere, etiā si multo prior anima caro, eo ipso quod anima impleri se expectauit, priorē eā fecit. Omnis eñ cōsummatio atq; perfectio, etsi ordine posthumat, effectu anticipat. Magis illud prius est, sine quo priora nō possunt. Si caro uetus homo, quādo istud à primordio? atqui Adā nouus totus, & ex nouo uetus nemo. Nā et exinde à benedictione geniture, caro atq; anima simul fiūt sine calculo temporis, ut quæ simul in utero etiā seminant, quod docuimus in cōmētario animæ, cōtemperāt fœtu, coætāt natu, duos istos homines sanè ex substātia duplici, non tñ et ætate sic unū edūt, dū prior neutre citius est. Totos nos aut ueteres aut nouos esse, qua enim alterū possidemus esse nescim⁹. Sed Apostolus ueterē hominē manifeste notat. Expone eñ, inqt, secundū pristinā cōuersationē ueterem hominē nō secūdū alicuius substātiæ seniū. Neq; eñ carnē præcipit deponam⁹, sed quæ & alibi carnalia ostēdit opera nō corpora accusans, de qbus & hic subicit: deponētes mēdaciū, loqmini ueritatē unusqsq; ad pximū suum, quoniā membra alterutrū sum⁹. Irascimini aūt, & nolite delinquere. Sol nō occidat sup iracundiā uestrā. Neq; dederitis diabolo locū. Qui furatur, iā nō furet, immò potius laboret operādo manib⁹ uti habeat inpartire indigēti. Oīs sermo turpis nō procedat ex ore uestro, sed qs optim⁹ ad edificationem fidei, ut gratiā audientibus præstet. Et nolite cōtristare spiritum dei sanctū in q̃ signati estis, in redēptiōis die. Omnis amaritudo & ira, & clamor, & blasphemia, auferat à uobis, cū omni malitia. Estote aūt in alterutrū benigni, misericordes, donātes inuicē, sicut & deus uobis donauit in Christo. Igitur q carnē ueterem hominem existimant, cur nō mortem sibi properāt, ut uetere homine deposito præceptis Apostoli occurrant? Nos enim qui totam fidem in carne administrandam credidimus, immo & per carnem cuius est & os ad proferendum optimum quēq; sermonem, & lingua ad nō blasphemandum, & cor ad non indignādum, & manus ad operandum & largiendum, tam uetustatem hominis quàm nouitatem, ad moralem, non ad substantialem differentiam pertinere defendimus. Atq; ita pariter agnoscimus hominem, qui secundum pristinam conuersationem uetus fuerit

Margin notes: Al's resurrexit. — *Al's neuter. — Al's qui furabatur — Al's qui opt.

uetus fuerit,eundem & corrumpi,ita dictum secundum concupiscentiā seductionis,quemadmodum & ueterem secundum pristinam conuersationem,non secundum carnem per interitum perpetuū.Cæterum carne tā saluum q̄ eundem:utpote uitiosam disciplinam,non corpulentiā exutū. Talem ubiq; Apostolum recognoscas,ita carnis opera damnantē,ut carnem damnare uideatur:sed ne ita quis existimet,ex aliorum uel cohærentiū sen suū suggestu procurantem. Nam & dicens eos qui in carne sint deo placere nō posse,statim de prauo intellectu ad integrum reuocat,adijciēs: Vos autem non estis in carne,sed in spiritu.Eos enim quos in carne esse constabat,negando in carne esse,in operibus carnis nō esse monstrabat. Atq; ita illos demū deo placere non posse:non qui in carne essent,sed qui carnaliter uiuerent:placere aūt deo illos qui in carne positi,secundū spiritū incederēt. Et rursus:Corpus quidē ait mortuū,sed propter delinquentiā:sicut spiritū uitam propter iustitiam. Vitam aūt morti opponens in carne constitutæ, sine dubio illic & uitā repromisit ex iustitia,ubi mortē determinauit ex delinquentia. Cæterum frustra opposuit uitam morti, si nō est illic ubi est & ipsa,cui eam opposuit excludendæ utiq; de corpore.Porrò si uita mortem de corpore excludit,non potest id perficere,nisi illud penetret ubi est quod excludit.Et quid ego nodosius,cum Apostolus absolutius? Si enim,inqt, spiritus eius qui suscitauit IESVM,habitat in uobis:qui suscitauit IESVM à mortuis,suscitabit & mortalia corpora uestra propter inhabitātē spiritū eius in uobis,ut & si animā quis corpus mortale præsumpserit,cum hoc & carnem negare non possit:carnis quoq; resuscitationē cogatur agnoscere secundū eiusdem status cōmunionē.Ex sequentibus adhuc discas opera carnis damnari,non ipsam.Itaq; fratres,ait,debitores sumus nō carni ad uiuēdum.si secundū carnem uixeritis,futurum est ut moriamini:si uero spiritu carnis actus mortificaueritis, uiuetis. Porrò ut ad singula quæq; respondeam,si in carne constitutis secundū spiritum tamen degentibus salus repromittitur,iam non caro aduersatur saluti,sed operatio carnis. Operatiōe aūt carnis exclusa quæ causa est mortis,salua iam caro ostenditur causa carens mortis. Lex enim,inquit,spiritus uitæ in CHRISTO IESV manumisit me à lege delinquentiæ & mortis,certe quam præmisit habitare in mēbris uestris.Ergo iam membra nostra lege mortis non tenebuntur, qa nec delinquentiæ à quibus manumissa sunt. Quod enim inualidū erat legis in quo infirmabatur per carnē,misso deus filio suo in simulachro carnis delinquētiæ,& per carnē dānauit delinquentiā in carne,nō carnem in delinquētia:neq; enim domus cū habitatore damnabitur. Habitare em̄ peccatū dixit i corpe nostro.Dānata aūt delinquētia caro absoluta est,sicut indēnata ea lege mortis & delinquētiæ obstricta ē.Sic & si sensū carnis mortē appellauit,dehic & inimicitiā ad deū:sed nō carnē ipsā. Cui ergo,dices,reputabitē sensus carnis,si nō substātiæ ipsi? plane si ꝓbaueris aliqd carnē de suo sape. Si uero sine anima nullius est sensus,intellige sensum carnis ad animā esse

referendū

referendũ,carni interdũ * deputãdũ,quia propter carnem & p carnẽ admi Als deputatum.
nistratur:& ideo habitare ait delinquẽtiã in carne,quia & animæ delinquẽ
tia inducitur,inquilina est carnis mortificatæ quidẽ,sed nõ suo,uerũ delin-
quentiæ nomine.Nã & alibi quomodo,inquit,etiã nunc uelut uiuentes in
mundo sententiã fertis?nõ ad mortuos scribẽs,sed ad eos,qui desinere de-
berent mundialiter uiuere.Hæc enim erit uita mundialis,quam ueterẽ ho-
minem dicit cõfixũ esse CHRISTO:nõ corporalitatẽ,sed moralitatẽ.Cæte-
rum si nõ ita accipimus,nõ est corporalitas nostra cõfixa,nec crucẽ CHRI-
STI caro nostra ꝑpessa est:sed queadmodũ adiecit,uti euacuet corpus de
linquentiæ,p emendationem uitæ,non p interitũ substãtiæ,sicut ait,uti ha
ctenus delinquentiæ seruiamus.Et ut hac ratione cõmortui in CHRISTO
credamus q etiã cõuiuamus illi.Sic enim,inquit,& uos reputate mortuos
qdem uos,Cui nã?carni?Non,sed delinquientiæ.Ergo salui erunt carni,ui-
uentes autẽ deo in Christo Iesu p carnem,utiq; cui mortui nõ erunt,delin
quẽtiæ mortui , nõ carni . Nam & adhuc ingerit.Ne ergo regnauerit in cor
pore uestromortali delinquẽtia,ad obaudiendũ illi,& ad exhibẽdũ mẽbra
uestra arma iniustitiæ delinquẽtiæ,Sed exhibete uosmetipos deo uelut ex
mortuis uiuos,ñ uelut uiuos,sed uelut ex mortuis uiuos: & mẽbra uestra
arma iusticiæ et rursus, Sicut exhibuistis mẽbra uestra famula immũdiciæ
& iniquitatis ad iniqtatẽ,ita & nunc exhibete mẽbra uestra famula iusticiæ
in sacrificiũ.Cum enim serui essetis delinquentiæ,liberi eratis iusticiæ.Quẽ
ergo fructũ habebatis super his ,de quibus nũc cõfundimini?finis ergo il-
lorum mors.Nũc uero liberi facti à delinquẽtia,famulati autem deo habe-
tis fructum uestrũ in sacrificiũ,finem aũt uitam æternã.Stipendia enim de
linquentiæ mors , donatiuum autem dei, uita æterna in Christo Iesu do-
mino nostro.Ita per portã hãc sensuũ seriemq; ab iniustitia & delinquen-
tia membra nostra diuellẽs,& iustitiæ et sanctimoniæ adiũgens,& trãsfe-
rens eadẽ à stipẽdio mortis,ad donatiuũ uitæ æternæ.carni utiq; cõpensa-
tionẽ salutis re ꝓmittit,cui nullã omnino cõpetisset imperari ꝓpriã sancti-
moniæ & iusticiæ disciplinã,si nõ ipsius esset & præmiũ disciplinæ. Sed nec
ipsũ baptisma cõmitti per regenerationẽ * nõ etiã restitutioni inaugurare Als * nisi etiam
hoc quoq; Apostolo ingerẽte,an ignoratis quod qcũq; in Iesum tincti su-
mus,ĩ mortẽ eius tincti sumus:cõsepulti ergo illi sum9 p baptisma in mor-
tẽ ,uti queadmodũ surrexit Christus à mortuis,ita & nos in nouitate uitæ
incedamus.Ac ne de ista tantũ uita putes dictũ,quæ ex fide per baptisma
in nouitate uiuenda est,prouidẽtissime adstruit:Si enim cõplantati fueri-
mus,simulachro mortis Christi ,ita et resurrectionis erimus . Per simula-
chrũ eñ morimur in baptismate , sed p ueritatẽ resurgimus in carne, sicut
& Christus, ut sicut regnauit in morte delictũ,ita & gratia regnet per iusti
ciã in uitã sempiternã,p Iesum Christũ dñm nostrũ.Quomodo ista si nõ
æque in carne?ubi eñ mors,ibi & uita post mortẽ:quia & uita ibi ante,ubi
postea mors.Nam si regnum mortis nihil operatur quàm carnis dissoluti-
onem ꝓinde

onem:proinde uitam contrariã morti,contrarium oportet operari,id eſt car
nis redintegrationem,uti ſicut deuorauerat mors inualeſcendo,ita & mor-
tali deuorato ab ĩmortalitate,audire poſſit, Vbi eſt mors aculeus tuus?ubi
eſt mors contentio tua?ſic enim & gratia illic ſuperhabundauit,ubi & iniq
tas abundauit.Sic & uirtus in infirmitate perficietur,quod perit ſaluum fa
ciens,quod mortuũ eſt uiuificans,quod percuſſum eſt ſanans,quod lãguit
medicans,quod ereptum eſt redimẽs,quod famulatum eſt liberans, quod
ſeductum eſt reuocans,quod eliſum eſt ſuſcitans:& quidem de terra in cœ
lum,ubi noſtrum municipatum Philippenſes quoq; ab Apoſtolo diſcũt.
Vnde & ſalutificatorem noſtrum expectamus IESVM CHRISTVM, qui
transfigurauit corpus noſtræ humilitatis,conformale corpori gloriæ ſuæ. ſi
ne dubio poſt reſurrectionem:quia nec ipſe CHRIS̈TVS glorificatus eſt
ante paſſionem.Hæc erunt corpora noſtra quæ Rhomanos obſecrat exhi-
bere,hoſtiam uiuam,ſanctam,placabilem deo.Quomodo uiuam ſi peritu
ra ſunt?quomodo ſanctam,ſi prophana ſunt?quomodo placabilia,ſi dã-
nata ſunt?Age iam quod ad Theſſalonicenſes ipſius ſolis radio putẽ ſcri-
ptum,ita daret,qualiter accipient lucifugæ iſti ſcripturarum: ipſe autem de-
alij ſed ſequitur Hirſ. ex.* us pacis ſanctificet uos totos?Non ſufficit* quod ſequitur,& integrum cor
pus ueſtrum,& anima & ſpiritus ſine querela cõſeruentur in præſentia do-
mini?Habes omnem ſubſtantiam hominis ſaluti deſtinatam, nec alio tem
pore quàm in aduẽtu domini,qui clauis eſt reſurrectionis. Sed caro,inqs,
& ſanguis regnũ dei hæreditate poſſidere non poſſunt.Scimus hoc quoq;
ſcriptum,ſed de induſtria diſtulimus hucuſque,ut quod aduerſarij in pri-
alij diſiectis* ma ſtatim acie obſtruunt,in ultima congreſſione proſterneremus,omnib⁹
quæſtionibus quaſi auxilijs eius ante *deiectis.Sed & nunc expetent præ-
cedentia recognoſci,ut & huic ſenſui ſua origo præiudicet.Vt opinor Apo
ſtolus diſpoſita ad Corinthios omni diſtinctione eccleſiaſticæ diſciplinæ,
ſummam & ſui euangelij & fidei illorum in dominicæ mortis & reſurrecti-
De hoc in ultimo contra Marcionẽ libro plenius. onis demandatione concluſerat:ut & noſtræ ſpei regulam inde deduceret,
unde cõſtaret.Itaq; ſubijcit:Si autẽ CHRISTVS prædicatur,quod à mortu-
uis reſurrexerit,quomodo quidam dicunt in uobis,reſurrectionem mor-
orũ nõ eſſe? quæ ſi nõ eſt,nec CHRISTVS reſurrexit. Si CHRISTVS nõ
reſurrexerit,inanis eſt prædicatio ueſtra: inueniemur eñi falſi teſtes dei, q
teſtimonium dixerimus quod reſuſcitauerit CHRISTVM,quem non reſu
ſcitauit.Nam ſi mortui non reſurgũt,nec CHRISTVS reſurrexit.Si CHRI
STVS non reſurrexit,uana eſt fides ueſtra, quia adhuc in delictis ueſtris
eſtis.Et qui in Chriſto dormierunt,perierunt.Per hæc cui nos rei credendæ
uidetur extruere?reſurrectioni,inquis,mortuorum quæ negabatur . Certe
ſub exemplo dominicæ reſurrectionis,uolens eam credi,certe,inquis.Exem
plum porrò ex diuerſitate an ex parilitate componitur ? utique , inquis,
ex parilitate. Quomodo autem CHRISTVS reſurrexit, in carne,
an non?ſine dubio ſi mortuũ, ſi ſepultum audis ſecundum ſcripturas,non

aliâs

aliâs ꝗ̃ in carne, æque resuscitatum in carne concedis. Ipsum enim quod cecidit in morte, quod iacuit in sepultura, hoc & resurrexit, non tam CHRISTVS in carne quàm caro in Christo. Igitur si ad exemplũ Christi resurgemus, qui resurrexit in carne, iam non ad exemplum Christi resurgemus, si non in carne et ipsi resurgemus: quia per hominem, inquit, mors, & per hominem resurrectio, ut separet quidẽ autores, mortis Adam, Christum resurrectionis: eiusdem autem constitueret substantiæ resurrectionẽ cuius & mortem, per ipsorum autorum in nomine hominis cõparationẽ. Si enim sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur, carne uiuificabuntur in Christo, sicut in Adam carne moriuntur. Vnusqsque autem in suo ordine, scilicet quia & in suo corpore. Ordo enim meritorum, dispositorũ nomine disponetur. Merita autem cũ corpori quoq; adscribantur, ordo quoq; corporũ disponatur necesse est, ut possit esse meritorũ. Si autem & baptizãtur quidem pro mortuis, uidebimus an ratione certa illa præsumptione hoc eos instituisse portẽdit, qua alij etiã carni ut uicatium baptisma profuturum existimarent ad spem resurrectionis, quæ nisi corporalis, nõ nisi aliâs in baptismate corporali obligaretur: qui & ipsos baptizari ait id est, si non quæ baptizantur corpora resurgunt? Animæ enim non lauatione, sed responsione sancitur. Quid & nos, inquit, omni hora periclitamur, utiq; per carnem. Quotidie morior, utiq; periculis carnis, ꝑ quã. & depugnauit ad bestias Ephesi, illas scilicet bestias Asiaticæ pressuræ, de qua in secunda ad eosdẽ: Nolumus enim uos ignorare fratres de pressura nostra apud Asiam, quod super quã supragrauati sumus citra uires, uti ue de uita hæsitaremus. Omnia hæc, nisi fallor, eo enumerat, ut nolẽs uanã credi carnis cõflictationẽ, indubitate uelit credi carnis resurrectionem. Vana enim habenda est conflictatio eius, cuius nulla erit resurrectio. Sed dicet quis. Quomodo resurgent mortui quo autem corpore uenient? Iam hic de qualitatibus corporũ disserit, an eadem ipsa an alia resumantur. Sed cũ eiusmodi quæstio posterior habeatur, sufficiet interim ex hoc quoque corporalem definiri resurrectionem cũ de qualitate corporum quæriẽ. Ventum est nũc ad carnem & sanguinẽ reuera totius quæstionis, quas substantias, quali conditione exhæredauerit. Apostoli æque de antecedentibus discere est. Primus inquit homo de terra Choicus, id est, limacius, id est Adã Secundus homo de cœlo, id est sermo dei, id est Christus, non aliâs tamen homo licet de cœlo, nisi quia & ipse caro atq; anima, qđ homo, quod Adam. Nã & si supra nouissimus Adã dicet, de consortio substantiæ commercium nominis traxit: quia nec Adam ex semine caro quod & Christus. Qualis ergo choicus tales & choici, qualis cœlestis, tales & cœlestes. Substantia tales? an primo disciplina, de hinc & dignitate quàm disciplina captauit? At qui substantia nullo modo se parabuntur choici atq; cœlestes semel ab Apostolo homines dicti. Si enim & CHRISTVS solus uere cœlestis, immò & super cœlestis homo tamen quàm caro atque anima nihilo

For. præsumptio, & mox existimarunt, & supra quidam. fort. dicat ul dicerct

Als, exhæredauerit Apostolus æque

nihilo ex ista substantiarum conditione à choica qualitate discernit. Proinde & qui cœlestes secundum illum non de substantia præsenti, sed de futura claritate cœlestes prædicati intelliguntur: quia & retro unde distinctio ista manauit de dignitatis differentia ostensa est: alia supercœlestium gloria, alia superterrenorum: & alia solis, alia lunæ, alia stellarum. Quia & stella à stella differt in gloria, non tamen in substantia. Denique præmissa differentia dignitatis in eadem substantia & nunc sectandæ & tunc capessendæ subiungit etiam exhortationem, ut & hic habitum CHRISTI sectemur ex disciplina, & illic fastigium consequamur ex gloria. Sicut portauimus imaginem choici, portemus etiam imaginem supercœlestis. Portauimus enim imaginem choici per collegium transgressionis, per consortium mortis, per exilium paradisi. Nam si & in carne sic putatur imago Adæ, sed non carnē monemur exponere. Si non carnē, ergo conuersationem, ut proinde & cœlestis imaginem gestemus in nobis: non iam dei, nec iam in cœlo constituti, sed secundum liniamenta CHRISTI incedentes in sanctitate & iustitia & ueritate. Atque adeo ad disciplinam totum hoc dirigit, ut hic dicat portandam imaginem CHRISTI in ista carne et in isto tempore disciplinæ. Portemus enim præceptiuo modo, dicēs, huic tempori loquitur, in quo homo nulla alia substantia est, quàm caro et anima. Aut etsi quam aliā, id est cœlestem substantiam hæc fides spectat, huic tamen repromissa sit, cui ad illā elaborare mandatur. Cum igitur imaginem et choici et cœlestis in conuersatione constituat, illam gerendam, hanc uero sectandam: dehinc adiungit Hoc enim dico, id est, propterea. Quæ? quæ supra dixi, Propterea coniunctio est. Est enim sensus supplementum antecedentibus reddēs, quod caro et sanguis regnum dei hæreditate possidere non possunt, nihil aliud intelligi mandat carnem et sanguinem, quàm supradictam imaginē choici, quæ si in conuersatione censetur uetustatis, conuersatio autem uetustatis nō capiat dei regnum: proinde caro et sanguis non capiendo dei regnum ad conuersationem rediguntur ueritatis. Planè si nunc Apostolus pro operibus substantiam posuit, nec hic ita utatur. Si uero in carne adhuc cōstitutos negauit esse in carne, in operibus carnis negans esse, formā eius subruere non debes: non substantiam, sed opera substantiæ alienantis à dei regno. Quibus etiam ad Galatas manifestatis, prædicere se et prædixisse profitetur: quod qui talia agant, regnum dei non sint in hæreditate cōsecuturi: nō portantes scilicet imaginem cœlestis, sicut portauerant choici. Ideoque ex uetere conuersatione, nihil aliud deputandi, quàm caro et sanguis. Nam etsi subito in hanc definitionem erupisset Apostolus, eliminandam carnem et sanguinem à dei regno, sine ullius supra sensus præstructiōe, nónne duas istas substantias: proinde hominē ueterem interpretaretur carni et sanguini deditum, id est esui et potui, cuius sit dicere aduersus fidē resurrectionis, Manducemus et bibamus, cras eñ moriemur. Et hoc enim infulciēs Apostolus, carnem et sanguinem de fructibus ipsorum manducandi et bibendi sugillauit.

lauit. Sed & omissis huiusmodi interpretationibus carnis & sanguinis opera taxantibus, ipsas quoque substantias nō aliter, quàm sunt, intellectas licebit resurrectioni uindicare. Non enim resurrectio carni & sanguini directo negatur, sed dei regnum quod obuenit resurrectioni. Est autem & in iudicium resurrectio, imò & confirmatur carnis resurrectio generalis, cum specialis excipitur. Dum enim in quem statum non resurgat edicitur, in quē resurgat subauditur. Atque ita dum pro meritis distinctionem resurrectionis opus substantiæ non genus patitur, apparet hinc quoque carnem & sanguinem nomine culpæ, non substantiæ arceri à dei regno, nomine tamen formæ resurgere in iudicium: quia non resurgant in regnum. Adhuc dicam Caro & sanguis regnum dei hæreditate possidere non possunt: Merito sola & per semetipsa: ut ostenderet adhuc spiritum illi necessarium. Spiritus enim est qui uiuificat in regnum dei, caro nihil prodest. Prodesse tamen illi aliud potest, id est spiritus, & per spiritum opera quoque spiritus. Resurgunt itaque ex eo quo omnis caro & sanguis in qualitate sua. Sed quorum adire regnum dei, induere oportebit uim incorruptibilitatis & immortalitatis, sine qua regnum dei adire non possunt, antequam consequi eam possint. Merito ergo caro & sanguis ut diximus sola, regnum dei capere deficiunt. Iam uero cum deuorari habeat corruptiuum istud ab incorruptibilitate, id est caro: & mortale istud ab immortalitate, id est sanguis post resurrectionem ex demutatione merito demutata ac deuorata caro & sanguis, regnum dei hæreditati possidere nō possunt, non tamē nō resuscitata. Sunt qui carnem & sanguinem Iudaismum uelint accipi propter circumcisionem alienum & ipsum à dei regno: quia & ille uetustati deputetur, & hoc titulo iam & alibi ab Apostolo denotetur, qui post reuelatum in se filium dei, ad euangelizādum eum in nationibus, statim non retulerit ad carnem & sanguinem, id est ad circumcisionem, id est ad Iudaismum: sicut ad Galatas scribit. Sed pro omnibus iam stabit, quod clausulam reseruauimus etiā pro Apostolo ipso reuera maximæ inconsiderantiæ reuincendo, si tam abrupte ut quidā uolunt clausis (quod aiunt) oculis, sine distinctione, omnē passim carnem & sanguinem à regno dei extruxit, utique & ab ipsa regia cœlorum: cū illic adhuc sedeat IESVS ad dexteram patris, homo & si deus: Adam nouissimus & si sermo primarius: Caro & sanguis, & si nostris puriora: idem tamen & substantia & forma qua ascendit, talis etiam descensurus (ut angeli adfirmā) r agnoscendis scilicet eis qui illum conuulnerauerunt. Hic sequester dei atque hominū appellatus, ex utriusque partis deposito commisso sibi, carnis quoque depositum seruat in semetipso, arrabonē summæ totius. Quemadmodum enim nobis arrabonem spiritus reliquit, ita & à nobis arrabonem carnis accepit, & uexit in cœlum pignus totius summæ, illuc quandoque redigendæ. Securi estote caro & sanguis, usurpastis & cœlum & regnum dei in CHRISTO. Aut si negent uos in CHRISTO, negent & in cœlo Christum, qui uobis cœlum negauerunt. Ita nec corruptela, inquit, in incorruptelā hæreditati

Prouerbium.

Per angelos, prophetas intelligit.

reditati habebit:non ut carnem & sanguinem existimes corruptelam, quã
do ipsa sint potius obnoxia corruptelæ, per mortem scilicet. Siquidē mors
est,quæ carnem & sanguinem non modo corrumpit,uerum etiã consumit.
Sed quoniam opera carnis & sanguinis non posse consequi regnum dei
edixerat:quo magis hoc exaggeraret,ipsi quoq; corruptelæ,id est morti cui
carnis & sanguinis opera proficiũt,hæreditatem incorruptelæ ademit. Nã
& paulo post ipsius mortis quodammodo mortem expressit,deuorata est
mors,dicens in contentione. Vbi est mors aculeus tuus? ubi est mors potē-
tia tua? Aculeus autem mortis delinquentia:hæc erit corruptela. Virtus au
tem delinquentiæ lex:illa alia sine dubio quam constituit in membris suis
militãtē aduersus legem animi sui,ipsam scilicet uim delinquendi cõtra uo
lũtatem. Nam & si supra nouissimum inimicum mortem euacuari ait,hoc
modo nec corruptela hæreditatē incorruptelæ consequitur:id est,nec mors
perseuerauit,quando & quomodo defectura? cum in atomo,in momentæ
neo oculi motu,in nouissima tuba & mortui resurgent incorrupti,qui hi ni
si qui ante corrupti,id est corpa,id est caro & sanguis? & nos demutamur.
De qua habitudine nisi in qua deprehendemur? Oportet enim corrupti-
uum istud induere immortalitatē. Quid mortale,nisi caro? quid corrupti-
uum,nisi sanguis? ac ne putes aliud sentire apostolum prouidentem tibi,&
ut de carne dictum intelligas laborantem,cum dicit istud corruptiuum, &
istud mortale,cutem ipsam tenens dicit. Certe istud nisi de subiecto,nisi de
comparenti pronunciasse non potuit. Demonstrationis corporalis,est uer-
bum. Aliud autem erit corruptiuum,aliud corruptela: & aliud mortale, &
aliud mortalitas. Aliud eñi quod patit̃,aliud quod pati efficit. Ita quæ pa
tiuntur corruptelam & mortalitatē,caro scilicet & sanguis,ea necesse est pa
tiantur & incorruptelam & immortalitatem. Videmus iam nunc quo cor-
pore uenturos mortuos disputet. Et bene quod erupit statim ostēdere,qua
si quis eiusmodi quærat. Stulte,inquit,tu quod seminas nõnne uiuificatur,
nisi mortuũ fuerit? Hoc ergo iam de exemplo seminis constet, nõ aliam ui
uificari carnem,quàm ipsam quæ erit mortua, & ita sequentia relucebunt.
Nihil enim aduersus regulam exēpli licebit intelligi, quia sequit̃ & quod
seminas,non corpus quod futurũ est seminas:idcirco aliud resurrecturum
corpus:quàm quod moriendo seminatur existimes. Cæterum excidisti ab
exemplo. Nunquàm enim frumento seminato & in terra dissoluto horde-
um erumpit: & non idipsum genus grani, eademq; natura & qualitas &
forma. Deniq; unde? si non idipsum, & corruptela enim ipsum est, dũ ipsi-
us est. Non enim & suggerit quomodo non quod futurum est corpus se-
minetur dicens,sed nudum granum:si forte frumenti,uel alicuius eiusmo-
di:deus autem dat illi corpus prout uult,certe ei grano quod nudum semi-
nari ait. Certe inquis,ergo saluum est cui dare habet deus corpus. Quomo
do autem saluum est,si nusquam est:si non resurgit, si non id ipsum resur-
git? Si non resurgit,saluum non est. Si non est et saluum,accipere corpus à
deo

deo non potest. Sed enim saluum omni modo constat. Ad quid ergo da/bit illi deus prout uult corpus, habenti utiq; proprium corpus illud nudū, nisi ut iam * nōdum resurgat: ergo additum erit quod corpori supstruitur: nec exterminatur illud cui superstruitur, sed augetur. Saluum est aūt quod augetur: seritur enim solūmodo granum sine folliculi ueste, sine fundamē/to spicæ, sine munimento aristæ, sine superbia culmi. Exurgit autem copia fœneratum, compagine ædificatum, ordine structum, cultu munitū, & usq; quaq; uestitum. Hæc sunt ei corpus à deo aliud, in quod non abolitiōe, sed ampliatione mutatur. Et unicuiq; seminū suū corpus putari non suum, id est, nō pristinū: ut tunc & illud suū sit, quod extrinsecus à deo acquirit. Ser/ui igitur exemplo, & conserua speculum eius carni, eandem credens fructifi caturam quæ sit seminata. Ipsam, & si plenior est: non aliam, & si aliter reuer tentem. Accipiet enim & ipsa suggestum & ornatum, qualem illi deus uo/luerit superducere secundum merita. Sine dubio ad hoc direxit, nō omnis caro eadem caro, non ad denegandam substantiæ cōmunionē, sed prærogatiuæ, per æquationem corpus honoris, non generis in differentiam redigens. In hoc & figurata subijcit exempla animaliū & elementorū. Alia caro hominis, id est, serui dei, qui uere homo est: alia iumenti, id est, ethnici: de quo & propheta: Assimilatus est, inquit, homo inrationabilibus iumentis. Alia caro uolatilium, id est, martyrum, qui ad superiora conātur: alia pi/scium, id est, quibus aqua baptismatis sufficit. Sic & de supercœlestibus cor poribus argumentari conuenit. Alia solis gloria, id est, CHRISTI: & alia lu næ, id est, ecclesiæ: & alia stellarum, id est, seminis Abrahæ. Et stella enim à stella differt in gloria: & corpora terrena et cœlestia, Iudæos scilicet et *Christianos. Cæterum si non figurate, satis uane muliorū et miluorū carnes, et corpora cœlestium luminū apposuit humanis: non pertinentia ad conditionis comparationē, sicut nec ad resurrectionis consecutionem. Postremo cum per hæc differentiā gloriæ, non substantiæ conclusisset: sic, inquit, et re/surrectio mortuorū: quoniam non de alio aliquo, sed de sola gloria differens. Rursus enim resurrectionē ad eandem substantiam reuocans, et ad granum denuo spectans: seminatur, inquit, corruptela, resurgit incorrupte/la: seminatur in dedecoratione, resurgit in gloria: seminatur in infirmitate, resurgit in uirtute: seminatur corpus animale, resurgit spiritale. Certe nō ali/ud resurgit, quàm quod seminatur: nec aliud seminatur, quàm quod dissol uitur humi: nec aliud dissoluitur humi, quàm caro: hanc enim sententiā de us elisit: Terra es, et in terrā ibis: quia et de terra erat sumpta. Hinc et Apostolus concepit seminari eā dicere cū reddebetur in terram: quia et seminibus sequestratoriū terra est: illic deponēdis, et inde repetēdis. Ideoq; et cōsignat Imprimens, sic enim scriptū est: ne aliud existimes esse seminari, q; in terrā ibis, ex qua es sumptus, sic ne alterius q; carnis: sic eīn scriptū est. Sed corp⁹ animale animā quidā argumentantur, ut illā à carne auocent recidiuatam. Porrò cū constet fixūq; sit illud resurrecturū corpus quod fuerit seminatū

Al's *nudum.

Al's *Iudeus & Christianus.

ad ipsius rei exhibitionem prouocabuntur. Aut ostendant animã seminatam post mortẽ, id est, mortuã: id est, humi elisam, disiectam, dissolutam, quod in illam à deo decretũ non est: proponant corruptelã eius, & dedecorationẽ, infirmitatẽ, ut ipsius sit etiã consurgere in incorruptelã, & in gloriã, & in uirtutẽ. Sed enim in Lazaro præcipuo resurrectionis exemplo caro iacuit ĩ infirmitate, caro penè cõputruit in dedecorationẽ, caro interim putruit in corruptionẽ: & tamen Lazarus caro resurrexit, cum anima quidẽ, sed incorrupta: quã nemo uinculis linteis strinxerat, nemo in sepulchro collocarat, nemo iã fœtere senserat, nemo quatriduo uiderat seminatã. Totũ habitũ, totum exitũ Lazari, omniũ quoq; caro hodie experitur: anima uero nullius. In qua ergo stilus Apostoli cõparet, de qua eum loqui constat, ea erit & corpus animale cũ seminatur, & spiritale cũ suscitatur. Nam ut ita intelligas manũ adhuc porrigit, æque de eiusdẽ scripturæ autoritate factũ retexẽs primũ hominẽ Adam in animã uiuentẽ. Si Adam homo primus, caro autem homo ante animã, sine dubio caro erit facta in animã uiuentem. Porrò in animã cũ esset corpus, utiq; ad animale corpus est facta. Quid eam appellari uelint, quàm quod per animã facta est, q̃ quod ante animã non fuit, q̃ quod post animã non erit, nisi cũ resurgit. Recepta enim anima rursus animale corpus efficitur, ut fiat spiritale. Non enim resurgit, nisi quod fuit. Ita unde carni cõpetit corpus animale dici, inde animæ nullo modo competit. Caro enim ante corpus, q̃ animale corpus. Animata enim, postea facta est corpus animale. Anima uero & si corpus, tamen quia ipsa est corpus, nõ animata, sed anima potius: animale corpus non potest dici, nec fieri quod facit. Alij *aiunt, accidens facit: illud aũt non. Accidens aũt alij, quomodo se faciet animalẽ? sicut ergo animale corpus caro recipiens animã, ita & postea spiritale induens spiritũ. Hunc ordinẽ Apostolus dispon ẽs in Adã quoq; & in CHRISTO, eũ merito distinguit, ut in capitibus distinctionis ipsius: & cũ CHRISTVM nouissimũ Adã appellat. Hinc eũ recognosce ad carnis non ad animæ resurrectionẽ, omnibus doctrinæ uiribus operatũ. Si enim & primus homo Adam caro, non anima, qui deniq; in animã uiuã factus est: & nouissimus Adã CHRISTVS ideo Adã, quia homo: ideo homo, q̃a caro, non quia anima: atq; ita subiungit: Non primum quod spiritale, sed quod animale: postea quod spiritale, secundũ utrũq; Adã. Et quid tibi uidetur corpus animale & corpus spiritale in eadẽ carne distinguere: cuius distinctionẽ in utroq; Adã, id est, in utroq; homine præstruxit? ex qua enim substantia pariant inter se CHRISTVS & Adã, scilicet ex carne, licet & ex anima. Sed carnis nomine homo uterq; sunt. Prior enim caro homo, ex illa & ordinẽ admittere potuerunt: ut alter primus, alter nouissimus homo, id est, Adã, deputarentur. Cæterũ diuersa in ordinẽ disponi nõ possunt, de substantia dũtaxat. De loco eñi aut tẽpore, aut conditiõe forsitan possint. Hic aũt de substantia carnis, primus & nouissimus dicti sunt, sicut & rursus primus homo de terra, & secundus de cœlo. Quia & si de cœlo secundum spiri

Lazarus præcipuũ exẽplũ resurrectiõis

*Als * Alij enim.*

dum spiritum, sed homo secundum carnem. Itaq; cum carni conueniat ordo in utroq; Adam, non animæ: ut primus homo in animam uiuam, nouissimus in spiritũ uiuificantem, distincti sint: æque distinctio eorum carni distinctionem præiudicauit, ut de carne sit dictum: non primũ quod spiritale, sed quod animale: postea quod spiritale: atq; ita eadẽ sit & supra intellegenda: & quæ seminetur corpus animale, & quæ resurgat corpus spiritale: quia non primũ quod spiritale, sed quod animale: quia primus Adam in animam, nouissimus Adam in spiritum. Totum de homine, totum de carne, quando de homine. Quid ergo dicemus? nonne & nunc habet caro spiritum ex fide? ut quærendum sit, quomodo corpus animale dicat̃ seminari.* Planè accepit & hic spiritum ex fide, ut quærẽdum sit, quomodo corpus animale dicatur seminari. Planè accepit & hic spiritum caro, sed arrabonem. Animæ autem non arrabonem, sed plenitudinem. Itaq; etiã propterea maioris substantiæ nomine animale corpus nuncupata est, in qua seminatur futura. Proinde plenitudinem spiritus, insuper spiritale in qua resuscitatur. Quid mirum si magis inde uocitata est, unde cõferta est, quàm unde dispersa est? Ita de uocabulorum occasionibus plurimũ quæstiões subornantur, sicut & de uerborũ cõmunionibus. Nam quia & illud apud Apostolum positum est uti deuoretur mortale à uita, caro scilicet: deuorationẽ quoq; ad perditionem scilicet carnis arripiunt, quasi non bilem & dolorem dicamur deuorare, id est, abscondere, * adtegere, & intra nosmetipsos continere. Deniq; cum & illud scriptum sit: Oportet mortale hoc induere immortalitatẽ: ostenditur quomodo mortale deuoretur à uita, dum indutum immortalitate absconditur, & tegitur, & intus continetur: nondũ absumitur & amittit̃. Ergo & mors, inquis, salua erit, cum fuerit deuorata: ideo discerne pro sensibus cõmunionẽ uerborum, & integre intelligis. Aliud eñ mors, & aliud mortale. Mors non capit immortalitatẽ, mortale autem capit. Deniq; & scriptum est, quod necesse sit mortale hoc induere immortalitatem. Quomodo ergo capit, dum deuoratur à uita, dum recipitur, & redigitur, & induditur in ipsam? Cæterum mors merito interitu deuorat̃, quia et ipsa in hoc deuorat. Deuorauit, inquit, mors inualescendo, & ideo deuorata est in contentionem. Vbi est mors aculeus tuus? ubi est mors contentio tua? Proinde & uita mortis scilicet æmula per contentionẽ, deuorabit in salutem, quod per contentionem tuã deuorauerat mors in interitũ. Quan quàm igitur resurrecturam carnem probantes, hoc ipso non aliam resurrecturam probemus, quàm de qua agitur: tamen singulæ quæstiones et causæ earum proprios quoq; flagitant congressus, licet aliunde iam cæsæ. Interpretabimur itaq; plenius & uim & rationem demutationis quæ fermè subministrat alterius carnis resurrecturæ præsumptionem, quasi demutari desinere sit in totum, et de pristino perire. Discernenda est autem demutatio ab omni argumento perditionis. Aliud enim demutatio, aliud pditio:

*Hec uerba uidentur errore librarij repetita.

Al. *ac tegere.

Porrò non aliud, si ita demutabitur caro, ut pereat. Peribit autem demutata, si non ipsa permanserit in demutationem, quæ exhibita fuerit in resurrectione. Quemadmodum enim perit, si non resurgit: ita & si resurgit quidẽ, uerum in demutationem subducitur, æque perit. Aeque enim nõ erit, si nõ resurrexerit. Et quàm ineptum, si in hoc resurgit, ut non sit, quæ potuit non resurrexisse, necesse: quia non esse iam cœperat. Non miscebuntur omnino diuersa mutatio atq; perditio. Operibus utiq; diuersa. Perdit hæc, illa mutat. Quomodo ergo quod perditum est, mutatum nõ est: ita quod mutatum est, perditum non est. Perisse enim est in totum nõ esse quod fuerit: mutatum esse, aliter esse est. Sed porrò dum aliter est, idipsum potest esse: habet enim esse quod non perit. Mutationem enim passum est, non perditionem. Atq; adeo potest & demutari quid & ipsum esse nihilominus, ut & totus homo in hoc æuo substantia quidem ipse sit, multifariam tamẽ demutetur: & habitu, & ipsa corpulentia, & ualetudine, & conditione, & dignitate, & ætate, studio, negotio, artificio, facultatibus, sedibus, legibus, morib9, nec quicquam tamen admittat homini, nec ita alius efficiatur ut cesset idẽ esse: imò nec aliùs efficitur, sed aliud. Hanc formã demutationis diuina etiã documenta testãtur. Mutatur Mosei manus & quidem ad instar emortuæ exanguis & exalbida, frigida: sed & recepto calore, et refuso colore, eadẽ caro et sanguis est. Mutatur postea et facies eiusdem, incontemplabili claritate. Sed Moyses erat proinde qui non uidebatur. Sic et Stephanus angelicum iam fastigium induerat, sed non alia genua lapidationi succiderant. Dominus quoq; in secessu montis etiam uestimenta luce mutauerat, sed liniamenta Petro agnoscibilia seruauerat. Vbi etiam Moyses & Helias, alter in imagine carnis nondum receptæ, alter in ueritate nõdum defunctæ, eandem tamen habitudinem corporis, etiam in gloria perseuerare docuerunt. De quo exemplo instructus & Paulus: Qui transfigurauit, inquit, corpus humilitatis nostræ conformale corpori gloriæ suæ. Quod & si transfigurationem & conuersionem in transitum substantiæ cuiusq; defendis: ergo & Saul in alium uirum conuersus, de corpore suo excessit, Et ipse Satanas cum in angelum lucis transfiguratur, qualitatem suam amittit? nõ opinor. Ita & in resurrectionis euentum mutari, cõuerti, reformari licebit cum salute substantiæ. Etenim quàm absurdum, quàm uero ethnicum, utrunq; autem quàm deo indignum, aliam substantiam operari, aliam mercedem dispungi: ut hæc quidem caro per martyria lanietur, alia uero coronetur. Item econtrario hæc quidem caro in spurcitijs uolutetur, alia uero damnetur. Nõnne præstat omnẽ semel fidem à spe resurrectionis abducere, quàm de grauitate atq; iusticia dei ludere? Marcionem pro Valẽtino resuscitari? quando neque mentem, neque memoriam, neq; cõscientiam hominis hodierni credibile sit aboleri, per indumentum illud mutatorium immortalitatis & incorruptelæ, uacaturo scilicet emolumento & fructu resurrectiõis,

et statu di-

Marginal notes: Fort. amittat hõis. — Al's *euentu. — Al's *mercede.

& statu diuini utrobiq; iudicij. Si non meminerim me esse qui merui, quomodo gloriam deo dicam? quomodo canam illi nouum canticũ, nesciens me esse qui gratiam debeam? Cur autem solius carnis demutatio excipitur non & animæ simul quæ in omnibus præfuit carni: quale est? eadẽ anima quæ in hac carne totum uitæ ordinem decucurrit, quæ in hac carne deũ didicit, & CHRISTVM induit, & spem salutis seminauit: in alia nescio qua metat fructum? Næ illa gratiosissima caro, cui gratis uita constabit. Quod si non et anima mutabitur, iam nec animæ resurrectio est: nec ipsa enim resurrexisse credetur, si non alia resurrexerit. Hinc iam illa uulgaris incredulitatis argutia est: si, inquiunt, ipsa eademq; substantia reuocatur cũ sua forma, linea, qualitate: ergo et cum insignibus suis reliquis: Itaq; et cæci et claudi, et paralytici: et ut quis in signis excesserit, ita et reuertetur. Quid nunc? et si ita dedignaris tantam gratiam qualiscunq; à deo consequi. Non enim et nunc animæ solius admittẽs salutem, dimidiatis hominibus eadem adscribis. Quid est credere resurrectionem, nisi integram credere? Si enim caro de dissolutione reparabitur, multo magis de uexatione reuocabitur. MINORIBVS maiora præscribunt. Cuiuscũq; membri detrũcatio, uel obtusio, nónne mors membri est? si uniuersalis mors resurrectione rescindit, quid portionalis? Si demutamur in gloriam, quanto magis in incolumitatem? Vitiatio corporum accidẽs res est: integritas propria est. In hac nascimur. Etiam si in utero uexemur, iam hominis est passio. Prius est genus, quàm casus. Quomodo uita confertur à deo, ita et refertur. Quales eã accipimus, tales et recipimus. Naturæ, non iniuriæ reddimur: quod nascimur, non quod lædimur, reuiuiscimus. Si non integros deus suscitat, non suscitat mortuos. Quis enim mortuus integer, et si integer, moritur. Quis incolumis, qui exanimis? quod corpus inlæsum, cum interemptum, cum frigidũ, cum expallidum, cum edurum, cum cadauer? quãdo magis homo debilis, nisi cùm totus? quando magis paralyticus, nisi cum immobilis? ita nihil aliud est mortuum resuscitari, quàm integrũ fieri: ne ex ea parte mortuus adhuc sit, ex qua non resurrexerit. Idoneus deus reficere quod fecit. Hanc suam & potestatem & liberalitatem satis iam in CHRISTO spopondit, imò & ostendit: non tantum resuscitatorem carnis, uerum etiam redintegratorem. Atque adeo & Apostolus: Et mortui, inquit, resurgent incorrupti. Quomodo nisi integri, qui retro corrupti? tam uitio ualetudinis quàm & senio sepulturæ. Nam & supra utrunque proponens, oportet, et corruptiuum istud induere incorruptelam, & mortale istud immortalitatem: non iterauit sententiam, sed differentiam demandauit. Immortalitatem enim ad rescissionem mortis, incorruptelam ad obliterationem corruptelæ diuidendo: alteram ad resurrectionem, alteram ad redintegrationem temperauit. Puto autem & Thessalonicensibus omnis substantiæ integritatem repromisit. Itaq; nec in posterum timebuntur

corporum labes. Nihil poterit admittere integritas uel conseruata, uel restituta, exquo illi etiam siquid amiserat, redditur. Praescribēs enim ad hoc easdem passiones obituram carnem, si eadem resurrectura dicatur, naturā aduersus dominum suum temere defendis, legem aduersus gratiam impie asseris, quasi domino nō liceat & mutare naturam, & sine lege seruare. Quo ergo legimus: quae impossibilia apud homines, possibilia apud deum? & Stulta mundi elegit deus, ut sapientia mūdi confundat? Oro te si famulū tuum libertate mutaueris: quia eadem caro atque anima permanebunt, quae flagellis & compedibus & stigmatibus obnoxiae retro fuerant, idcircó ne illa eadem pati oportebit? non opinor. Atqui & uestis albae nitore, & aurei anuli honore, & patroni nomine, ac tribu mensaque honorat. Permitte hāc & deo potestatem per uim demutationis illius conditionem, non naturam reformandi, dum & passiones auferuntur, & munitiones conferuntur. Ita manebit quidem caro etiā post resurrectionē, eatenus passibilis quâ ipsa, quâ eadem, eâ tamen impassibilis: quia in hoc ipsum manumissa à domino, ne ultra pati possit. Iocunditas, inquit Esaias, aeterna super caput eorū. Nihil aeternum nisi post resurrectionem. Aufugit, inquit, dolor & moeror, & gemitus ab illis. Proinde & Ioanni angelus: Et delebit deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Vtique ex isdem oculis qui retro fleuerāt, quique adhuc flere potuissent, si non omnem lachrymae imbrem indulgentia diuina siccaret. Et rursus: Deus enim delebit omnem lachrymam ab oculis eorum: &, mors hactenus, igitur & corruptela hactenus. Proinde per incorruptelam fugata, quemadmodum per immortalitatem. Si dolor, & moeror, & gemitus, ipsaque mors ex laesuris & animae & carnis obueniunt, quomodo auferentur nisi cessauerint, causae scilicet laesurae carnis atque animae? ubi casus aduersi apud dominū? aut ubi incursus infesti apud CHRISTVM? ubi daemonici impetus apud spiritum sanctum, iam & ipso diabolo cū angelis suis ignibus merso? Vbi necessitas, aut quod dicit, fortuna uel, Fatū? quae resuscitatis plaga post ueniam? quae reconciliatis ira post gratiam? quae infirmitas post uirtutem, quae imbecillitas post salutem? Quod uestimenta & calciamenta filiorum Israelis quadraginta illis annis indetrita, inobsoleta manserunt: Quod & in ipsis corporibus unguium & capillorum, & facilia crementa habilitatis & dignitatis iustitia defixit, ne etiā enormitas corruptela deputaretur: Quod Babylonij ignes trium fratrum, nec Ali* sarabaeas. tiāras, nec *sarabas, quanquàm Iudaeis alienas laeserunt: Quod Ionas deuoratus à belua maris, in cuius aluo naufragia digerebantur, triduo post incolumis expuitur: Quod hodie Enoch & Helias, nondum resurrectione dispuncti: quia nec morte functi, quâ tamen de orbe translati: & hoc ipso iam aeternitatis candidati, ab omni uitio, & ab omni damno, & ab omni iniuria, & contumelia emunitatem carnis ediscunt: cui nam fidei testimonium signant, nisi qua credi oportet, haec futurae integritatis esse documenta

documenta. Figuræ enim nostræ fuerunt Apostolo autore, quæ scripta sunt, ut & dominum potentiorem credamus, omni corporum lege, & carnis magis utiq; & conseruatorem, cuius etiam uestimenta, etiam calciamēta protexit. Sed futurum, inquis, æuum alterius est dispositionis & æternæ: igitur huius æui substantiam non æternam diuersa possidere non posse. Planè si homo propter dispositionem futuram, & non dispositio ꝓpter hominem: sed enim Apostolus scribens, siue mundus, siue uita, siue mors, siue futura, siue præsentia, omnia uestra sunt. Eosdem constituit hæredes etiam futurorum. Nihil tibi largitur Esaias, dicens: Omnis caro fœnum. Et alibi: Et uidebit omnis caro salutare domini. Exitus non substantias distinxit. Quis enim iudicium dei non in sententia duplici statuit salutis & pœnæ? omnis igitur caro fœnum, quæ igni destinatur: & omnis caro uidebit salutare domini, quæ saluti ordinatur. Ego me scio neq; alia carne adulteria cōmisisse, neq; nunc alia carne ad continentiam eniti. Siquis est, bina pudēda circumferens, potest iam & demere fœnum carnis immundæ, & solam sibi reseruare quæ uisura sit domini salutare. Sed cum idem prophetes etiā nationes ostendat, nunc deputatas: uelut puluerem & saliuam, nunc speraturas & credituras in nomen & in brachium domini, nunquid & de nationibus fallimur? Et aliæ quidem sunt crediture, aliæ in puluerem deputatæ, ex diuersitate substantiæ. Sed & CHRISTVS intra oceanum, & de isto cœlo quod nobis incumbat, uerum lumē nationibus offulsit. Et ipsi Valentiniani hic errare didicerunt: nec alia erit forma nationum credentium, nisi quæ & non credentium, de carne, de anima. Sicut ergo easdem nationes non genere, sed sorte distinxit: ita & carnes quæ in ipsis nationibus una substātia est, non materia, sed mercede disiunxit. Ecce autem ut adhuc cōtrouersiam exaggerant carni maxime eidem, de officijs quoq; membrorū argumentātur, aut & ipsa dicētes permanere debere in suis operibus & fructibus, ut eidem corpulētiæ adscripta: aut quia constet discessura esse officia membrorum, corpulentiam quoq; eradant, cuius scilicet perseuerantia credenda non sit, utiq; sine membris: quia nec membra credenda sint sine officijs. Quò enim iam, inquiunt, spelunca hæc oris, & dentium statio, & gulæ lapsus, & competum stomachi, & aluei gurges, & intestinorum perplexa proceritas, cum esui & potui locus non erit? quo huiusmodi membra admittunt, subigunt, deuoluunt, diuidunt, digerunt, egerunt? quò manus ipsæ & pedes, & operarij quiq; artus, cum uictus etiam cura cessabit? quò renes conscij seminum, & reliqua genitalium utriusque sexus, & conceptuum stabula, & uberum fontes, discessuro concubitu, & fœtu, & educatu? Postremo, quo totum corpus, totum scilicet uacaturum? Ad hæc ergo præstruximus non oportere committi futurorum atque præsentium dispositiones, intercessura tunc demutatione: & nunc superstruimus officia ista mēbrorum necessitatibus uitæ huius, eò usq; consistere, donec & ipsa uita trāsferatur, à temporalitate in æternitatem, sicut animale corpus in spiritale:

Cōpitū stomachi uocat cōuenticulū & receptaculum, quod in hoc uidelicet conueniat, quicquid eduliorū per os immittitur. Sumpta est metaphora à uijs cōpetentibus ac cōuenientibus: nā hinc compitum deducunt Grāmatici.

dū mortale

dum mortale istud induit imortalitatem, et corruptiuum istud in corruptelam: et ipsa autem liberata tunc uita necessitatibus, liberabuntur et mēbra ab officijs: nec ideo non erunt necessaria. Licet enim officijs liberentur, sed iudicijs retinentur, ut quis referat per corpus prout gessit. Saluum enim hominem tribunal dei exigit: saluū uero sine mēbris non. Licet enim ex quorum nō officijs, sed substantijs constat: nisi forte, & nauem sine carina, sine prora, sine puppi, sine compaginis totius incolumitate saluā adseuerabis: & tamen nauem procella dissipatam, uel carie dissolutam, redactis & recuratis omnibus membris, eandem sæpe conspeximus etiam titulo restitutiōis gloriātem: de dei artificio & arbitrio & iure torquemur? Porrò si diues dominus & liberalis adfectui aut gloriæ suæ præstans, solam nauis restitutionem hactenus eam uoluerit operari: idcirco tunc negabis necessariā illi cōpaginem pristinam, ut exinde iam uacaturam, cū soli saluti nauis sine operatione conueniat. Igitur hoc tantummodo discere sufficit, an dominus hominem saluti destinando, carnem destinarit: an candē uelit denuo esse quā non debebis & futura membrorum uacatione præscribere denuo esse non posse. Licet enim esse quid denuo, & nihilominus uacare: nec potest autē dici uacare, si non sit. At enim si sit, poterit & non uacare. Nihil enī apud deū uacabit. Sed accepisti homo os ad uorandum atq; potandum: cur non potius ad eloquendum, ut à cæteris animalibus distes? cur non potius ad prædicandum deum? ut etiam hominibus antistes. Deniq; Adam ante nomina animalibus enunciauit, quàm de arbore decerpsit: ante etiam propheta uit, quàm uorauit. Sed accepisti dentes ad macellum corrodendum: cur nō potius ad omnem hiatum & rictum tuum coronandum? cur non potius ad pulsus linguæ temperandos, ad uocis articulos offensione signandos? deniq; & edentulus. Sed audi & uide ut honorem oris, & organum dentiū quæras. Forata sunt inferna in uiro & in fœmina, nimirum quâ libidines fluitent: cur non magis defluxura colentur? Est adhuc fœminis intus, quò semina congerantur, an quò sanguinis onera secedant, quem pigrior sexus discutere non sufficit. Dicenda enim & hæc, quatenus quæ uolunt & qualiter uolunt, & quorum uolunt officia membrorum ludibriose de industria suffundendæ resurrectionis oblatrant: non recogitantes ipsas prius causas necessitatis tunc uacaturas cibi famem, & potus sitim, & concubitus genituram, & operationis uictum. Sublata enim morte, neque uictus fulcimenta ad præsidia uitæ, neque generis *subparitura grauis erit membris. Cæterum & hodie uacare intestinis & pudendis licebit. Quadraginta diebus Moyses & Helias ieiunio functi, solo deo alebantur. Iam tunc enim dedicabatur: non in pane uiuit homo, sed in dei uerbo. Ecce uirtutis futuræ liniamenta. Nos quoque ut possumus, os cibo excusamus, etiam sexum à congressione subducimus: Quot spadones uoluntarij? quot uirgines CHRISTI maritatæ? quot steriles utriusque naturæ infructuosis genitalibus structi? Nam & si hic iam uacare est, & officia & emolumēta

Puto sic legendum, sine mēbris nō licet esse, ex quorum.

*Al's * subparatura.*

emolumenta membrorum temporali uacatione ut in temporali dispositione, nec homo tamen minus saluus est. Proinde homine saluo, & quidem magis tunc ut in æterna dispositione magis non desiderabimus, quæ iam hic non desiderare consueuimus. Sed huic disceptationi, finem dominica pronunciatio imponit. Erunt, inquit, tanquàm angeli. Si non nubendo, quia nec moriendo: utiq; nec ulli simili necessitati succidendo corporalis conditionis. Quia & angeli aliquando tanq; homines fuerunt, edendo & bibendo, & pedes lauacro porrigendo. Humanam enim induerant superficiem, salua intus substantia propria. Igitur si angeli facti tanq; homines in eadē substantia spiritus carnalem tractationem susceperunt, cur nō & homines facti tanq; angeli in eadem substantia carnis, spiritalem subeant dispositionem? non magis solennibus carnis obnoxij sub angelico indumēto, quàm angeli tunc solennibus spiritus sub humano. Nec ideo non permansuri in carne, quia non & in solennibus carnis, cum nec angeli ideo non & spiritu permanserint, quia non & in solennibus spiritus. Deniq; non dixit, erūt angeli ne homines negaret, sed tanq; angeli ut homines conseruaret. Nō abstulit substantiam, cui similitudinem attribuit. Resurget igitur caro, & quidem omnis, & quidem ipsa, & quidem integra: in deposito est ubicunque apud deum, per fidelissimum sequestrem dei & hominum IESVM CHRISTVM, qui & homini deum, & hominem deo reddet: carni spiritum, & spiritui carnem. Vtrūq; iam in semetipso fœderauit: sponsam sponso, & sponsum sponsæ comparauit. Nam & si animam quis contenderit sponsam, uel dotis nomine sequetur animam caro. Non erit anima prostituta ut nuda suscipiatur à sponso. Habet instrumentum, habet cultum, habet mancipiū suum carnem, ut collatanea comitabitur. Sed caro est sponsa, quæ & in CHRISTO IESV spiritum spōsum per sanguinem passa est. Huius interitum quem putas, secessum scias esse. Non sola anima seponitur: habet & caro secessus suos. Interim in aquis, in ignibus, in alitibus, in bestijs, cum in hæc dissolui uidetur, uelut in uasa transfunditur. Si etiam ipsa uasa defecerint, cum de illis quoq; effluxerit in suam matricem terram quasi per ambages resorbetur: ut rursus ex illa *præsentetur Adā auditurus à domino: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est: uere tunc compos mali quod euasit, & boni quod inuasit. Quid anima inuides carni? nemo tam proximus tibi quem post dominum diligas: nemo magis frater tuus, quæ tecū etiam in deo nascitur. Tu potius illi exorare debueras resurrectionem, per tē, si forte deliquit. Sed nihil mirum si odisti, cuius autorem quoq; respuisti: quā & in CHRISTO aut negare aut mutare cōsuesti. Proinde & ipsum sermonem dei, qui caro factus est, uel stilo uel interpretatione corrumpens arcana, etiam apocryphorum superducens blasphemiæ fabulas. At enim deus omnipotens aduersus hæc incredulitatis & peruersitatis ingenia, pro uidētissima

Alś * repræsentetur

uidentissima gratia sua, effundens in nouissimis diebus de suo spiritu in omnem carnem, in seruos suos & ancillas, & fidem laborantem resurrectionis carnalis animauit, & pristina instrumenta manifestis uerborũ & sensuum luminibus ab omni ambiguitatis obscuritate purgauit. Nã quia hæreses esse oportuerat, ut probabiles quicq; manifestentur; hæ autem sine aliquibus occasionibus scripturarum audere non poterant. Idcirco pristina instrumenta quasdam materias uidentur subministrasse, & ipsas quidem ijsdem literis reuincibiles. Sed quoniam nec dissimulare spiritum sanctum oportebat, quo minus & huiusmodi eloquijs superinundaret, quæ nullis hæreticorum uersutijs semina subspargerent, imò & ueteres eorum cespites uellerent, idcirco iam omnes retro ambiguitates & quas uolunt parabolas, aperta atq; perspicua totius sacramenti prædicatione discussit, per nouam prophetiam de paradeto inundantem: cuius si hauseris fontes, nullam poteris sitire doctrinam, nullus te ardor exuret quæstionum: resurrectionem quoq; carnis usq;quaq; potando, refrigerabis.

Videtur loqui de prophetia Montani.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE RESVRRECTIONE CARNIS, FINIS.

D[redacted]

h [redacted]

restum ab Apostolis facta. Hortatur insuper ut qui pie curiosus esse uelit, ecclesias Apostolicas percurrat, in Achaia Corinthiensem, in Macedonia Philippensem, Ephesinam in Asia, Rhomanam in Italia. Recenset institutionē Rhomanae ecclesiae. Haereses de nostro fructificasse non nostras. Ad haec scripturas nunc manu, nunc sensu fuisse ab haereticis interuersas, [illegible] diabolus sit autor [illegible] diuinae religionis aemulus. Mox depingit uitam ac mores haereticorum. Postremo fu[illegible] et nos admonet iudicii, in quo [illegible] à iusto iudice haeretici, frustra tū se excusaturi. Ibi deum per Ironiam haereticis loquentem facit. Ex hoc libro facile liquebit lectori, qui non [illegible], quo pacto [illegible] Pontifex [illegible] autoritatem [illegible] tametsi quidem honorifico laudis elogio Rhomanam [illegible] ecclesiam, non tamen [illegible] illam facit, quantum hoc [illegible] Apostolicis ecclesiis [illegible], non solam [illegible] Apostolicam, hoc est [illegible] facit non summam. [illegible] scribit quarto libro contra Marcionem, iis uerbis, In summa si constat id [illegible] prius, id prius quod & ab initio, ab initio quod ab Apostolis, pariter utique constabit id esse ab Apostolis traditum, quod apud ecclesias Apostolorum fuerit sacrosanctum. Videamus [illegible] lac à Paulo Corinthii hauserint, ad quam regulam Galatae sint recorrecti, [illegible] Philippenses, Thessalonicenses, Ephesii, quid etiam Rhomani de proximo [illegible], quibus Euangelium & Petrus & Paulus [illegible] quoque suo signatum relinquerunt. Habemus & Ioannis alumnas ecclesias. Et caetera. Porrò si [illegible] non istud [illegible] diceret nam quas tragoedias [illegible] ad [illegible] uidimus [illegible] cum Germanis [illegible] eos qui [illegible] pugnare gladio [illegible] Spes omnis in Christianam modestiam [illegible]

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE PRAESCRIPTIONIBVS HAERETICORVM.

CONDITIO praesentium temporum etiam hanc admonitionē prouocat nostram, non [illegible] mirari super haereses istas, siue [illegible] enim [illegible] [illegible] [illegible] Vane ergo & inconsiderate plerique hoc ipso [illegible] [illegible] quod tantum haereses ualeat [illegible] [illegible] omnimodo sit [illegible] accipi [illegible] Febre denique inter ceteros mortiferos & cruciarios exitus erogando homini deputatam, neque [illegible] est miramur: [illegible] enim: neque quia erogat homine[illegible] ad

Al's *quantum sint, fuissent.

Simile.

hoc enim [illegible] Proinde haereses ad languorē & interitum fidei [illegible] si expauescimus hoc eas posse, prius est ut expauescamus hoc eas esse: quae

cum

dũ sunt, habent posse: & dum possunt, habent esse. Sed enim febrẽ ut malum, & de causa & de potentia sua, ut notũ est, abominamur potius quàm miramur, & quantum in nobis est praecauemus, non habẽtes abolitionem eius in nostra potestate. Haereses uero mortem aeternam, & maioris ignis ardorẽ inferenteis malunt quidam mirari quod hoc possint, quàm deuitare ne possint: cum habeant deuitandi potestatem. Caeterum nihil ualebũt, si illas tantum ualere non mirentur. Aut enim dum mirantur, in scandalũ subministrantur: aut quia scandalizantur, ideo mirantur, quod tantum ualeant, quasi ex aliqua ueritate ueniant. Mirum scilicet ut malum uires suas habeat nisi quod haereses apud eos multum ualent, qui in fide non ualent. In pugna pugilum & gladiatorum, plerũq; non quia fortis est, uincit quis, aut quia non potest uinci: sed quoniã ille qui uictus est, nullis uiribus fuit: adeo idem ille uictor bene ualẽti postea comparatus, etiam superatus recedit. Non aliter haereses de quorundam infirmitatibus habent, quod ualent, nihil ualentes si in bene ualentem fidem incurrant. Solent quidem isti miriones etiam de quibusdã personis ab haeresi captis, aedificari in ruinã. Quare illa uel ille fidelissimi, & prudentissimi, & * uetustissimi in ecclesia, in illam partem transierunt? Quis hoc dicens, non ipse sibi respondit? Neque prudentes, neq; fideles, neq; usitatos aestimandos, quos haereses potuerint demutare? Et hoc mirum (opinor) ut probatus aliquis retro, postea excidat? Saul bonus prae caeteris, liuore postea euertitur. Dauid uir bonus secũdum cor domini, postea caedis & stupri reus est. Salomon omni gratia & sapientia donatus à domino, ad idololatriam à mulieribus inducitur. Soli enim dei filio seruabatur sine delicto permanere. Quid ergo si episcopus, si diaconus, si uidua, si uirgo, si doctor, si etiam martyr lapsus à regula fuerit: ideo haereses ueritatem uidebuntur obtinere? Ex personis probamus fidẽ, an ex fide personas? Nemo sapiens est, nemo fidelis, nemo maior nisi Christianus. Nemo autem Christianus, nisi qui ad finem usq; perseuerauerit. Tu ut homo extrinsecus unumquẽq; nosti: putas quod uides. Vides autẽ quousq; oculos habes. Sed oculi, inquit, domini alti. Homo in faciem, deus in praecordia contẽplatur. Et ideo cognoscit dominus qui sunt eius: & plantam quam non plantauit, eradicat: & de primis nouissimos ostendit: & uẽtilabrum in manu portat ad purgandam aream suam. Auolent quantum uolunt paleae leuis fidei, quocunq; adflatu tentationum, eo purior massa frumenti in horrea domini reponetur. Nónne ab ipso domino quidam discentium scandalizati deuerterũt? nec tamen propterea, caeteri quoq; discedendum à uestigijs eius putauerunt: sed qui scierunt illum uitae esse uerbũ, & à deo uenisse, perseuerauerunt in comitatu eius usq; ad finem: cum illi si * uellent, & ipsis discedere placide obtulisset. Minus est si & apostolum eius aliqui Phygelus, & Hermogenes, & Philetus, & Hymenaeus reliquerunt: ipse traditor CHRISTI de Apostolis fuit. Miramur de ecclesijs eius, si à qui-

Al's * usitatissimi.

Al's * ille uel illis.

busdam deseruntur, cum ea nos ostendunt Christianos quæ patimur, ad
exemplum ipsius CHRISTI. Ex nobis, inquit, prodierunt, sed non fuerunt
ex nobis. Si fuissent ex nobis, permansissent utiq; nobiscum. Quin potius
memores simus tam dominicarum pronunciationum, quàm apostolicarū
literarum, quæ nobis & futuras hæreses prænunciauerunt, & fugiēdas præ
finierunt: ut sicut esse illas non expauescimus, ita & posse id propter quod
fugiendæ sunt non miremur. Instruit dominus multos esse uenturos sub
pellibus ouium, rapaces lupos. Quæ nam istæ sunt pelles ouium, nisi nomi
nis Christiani extrinsecus superficies? Qui lupi rapaces, nisi sensus & spiri-
tus subdoli, ad infestandum gregem CHRISTI intrinsecus delitescentes?
Qui pseudoprophetæ sunt, nisi falsi prædicatores? Qui pseudoapostoli, ni
si adulteri euangelizatores? Qui antichristi interim & semper, nisi CHRI-
STI rebelles? Hoc erunt hæreses non minus doctrinarum peruersitate ec-
clesiam lacessentes, quàm tunc antichristus persecutionum atrocitate perse
quetur: nisi quod persecutio & martyres facit, Hæreses apostatas tantum.
Et ideo hæreses quoq; oportebat esse, ut probabiles quiq; manifestaren-
tur: tam qui in persecutionibus steterint, quàm qui ad hæreses non exorbi
Al's * iuuat. tauerunt. Neq; enim eos probatos intelligi * iuuet, qui in hæresim fidē de-
mutant. Sicut ex diuerso sibi interpretantur, quia dixit alibi: Omnia exami
nate, quod bonum est tenete. Quasi non liceat omnibus male examinatis
iniectione alicuius mali impingere per errorem. Porrò si dissensiones &
schismata increpat, quæ sine dubio mala sunt, & incontinenti, hæreses sub-
iungit: quod malis adiūgat malum utiq; profitetur, & quidem maius: cum
idem credidisse se dicat de schismatibus & dissensionibus: quia sciret etiam
hæreses oportere esse. Ostendit enim grauioris mali despectu de leuiorib9
se facile credidisse: certe non ut ideo de malis crediderit, quia hæreses bonæ
essent, sed uti de peioris quoq; notæ tentationibus præmoneret non esse
mirandum, quasi diceret tendere ad probabiles quosq; manifestandos, sci-
licet quos non potuerint deprauare. Deniq; si totum capitulum ad unita-
tem continendam, & separationes cohercendas aptes: hæreses uero nō mi-
nus ab unitate diuellunt, quàm schismata & dissensiones, sine dubio & hæ
reses in ea conditione reprehensionis constituit, in qua & schismata & dis-
sensiones. Ac per hoc non eos probabiles facit, qui in hæreses diuerterint,
cum maxime diuerti ab eiusmodi obiurgans, & docens unum omnes lo-
qui, & ipsum sapere: quod etiam hæreses non sinunt. Nec diutius de isto, si
idem & Paulus, qui & alibi hæreses inter carnalia crimina enumerat, scri-
bens ad Galatas: Et qui Tito suggerit hominem hæreticum, post primam
correptionem recusandum, quod peruersus sit eiusmodi & delinquat, ut à
semetipso damnatus. Sed & in omni penè epistola de adulterinis doctri-
nis fugiendis inculcans hæreses taxat: quarum opera sunt adulteræ doctri
Hæreses. næ, hæreses dictæ Græca uoce ex interpretatione electionis, qua quis siue

ad instituendas,siue ad suscipiendas eas utitur. Ideo & sibi damnatum dixit hæreticum:quia & in quo damnatur,sibi elegit. Nobis uero nihil ex nostro arbitrio indulgere licet,sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo induxerit. APOSTOLOS domini habemus autores,qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio,quod inducerent,elegerunt:sed acceptam à CHRISTO disciplinam fideliter nationibus adsignauerunt. Itaq; etiam si angelus de cœlis aliter euangelizaret, anathema diceretur à nobis. Prouiderat iam tunc spiritus sanctus futurum in uirgine quadam Philumene angelum seductionis, transfigurãtem se in angelum lucis:cuius signis & præstigijs Apelles inductus,nouam hæresim induxit. Hæ sũt doctrinæ hominũ & dæmoniorum,prurientibus auribus natæ,de ingenio sapiẽtiæ secularis:quã dominus stulticiam uocans,stulta mundi confusione etiam philosophiæ ipsius elegit. Ea est enim materia sapiẽtiæ secularis,temeraria interpres diuinæ naturæ dispositiõis. IPSAE DENIQVE hæreses à philosophia subornãtur. Inde æones & formæ,nescio quæ,& trinitas hominis apud Valentinum. Platonicus fuerat. Inde Marcionis deus melior de trãquillitate à Stoicis uenerat:& uti anima interire dicatur,ab Epicureis obseruatur. Et ut carnis restitutio negetur,de una omniũ philosophorum schola sumitur. Et ubi materia cũ deo æquatur,Zenonis disciplina est: & ubi aliquid de igneo deo alligatur,Heraclitus interuenit. Eædem materiæ apud hæreticos & philosophos uolutantur:ijdem retractatus implicantur. Vnde malum, & quare? & unde homo,& quomodo? Et quod proxime Valentinus proposuit, Vnde deus? Scilicet & de Enthymesi, & * Tectromate sequitur Aristotelem, qui illis Dialecticam instituit, artificem struendi & destruendi, uersipellẽ, in sententijs coactam,in coniecturis duram,in argumentis operariam,contentione molestam,etiam sibijpsi omnia tractantem,ne quid omnino tractauerit. Hinc illæ fabulæ & genealogiæ indeterminabiles, & quæstiões infructuosæ,& sermones serpentes,uelut cancer:à quibus nos Apostolus refrenans,nominatim philosophiam & inanem seductionem contestatus,caueri oportere,scribens ad Colossenses: Videte ne quis sit circumueniẽs uos per philosophiam & inanem seductionem,secundum traditionem hominum,præter prouidentiam spiritus sancti. Fuerat Athenis,& istam sapientiam humanam,adfectatricem & interpolatricem ueritatis, de cõgressibus nouerat:ipsam quoq; in suas hæreses*multipartitas uarietatis sectarũ inuicem repugnãtium. Quid ergo Athenis & Hierosolymis? quid Academiæ & ecclesiæ? quid hæreticis & Christianis? Nostra institutio de porticu Salomonis est:qui & ipse tradiderat dominũ in simplicitate cordis esse quærendum. Viderint qui Stoicum,& Platonicum,& Dialecticum Christianismo *protulerunt. NOBIS CVRIOSITATE opus non est post CHRISTVM IESVM,nec inquisitione post Euangelium. Cum credimus,nihil desideramus ul

APOSTOLI.

Sapientia secularis.

Ex philosophia hæresium origo.

** Leg. ectromate. Nã Hieronymus in Amos prophetã primo cõmentario scribit Valẽtinũ ex æonibus suis extremũ, hoc est trigesimum, Christũ uocare, & ἔκτρωμα, hoc est abortiuum.*

**Fort. le. multipartitam.*

**Melius pretulerũt*

mus ultra credere. Hoc eni prius credimus nõ esse, quod ultra credere debemus. Venio itaq; ad illũ articulũ, quẽ & nostri prætendũt ad ineundã curiositatẽ, & hæretici inculcãt ad importandã curiositatẽ. Scriptũ est inquiũt: Quærite, & inuenietis. Quãdo hãc uocẽ dominus emisit, recordemur. Puto in primitijs ipsis doctrinæ suæ cũ adhuc dubitaret apud oẽs, an CHRISTVS esset. Et cũ adhuc nec Petrus illũ dei filium, pnunciasset: cũ etiã Iohãnes de illo certus esse desisset. Quærite, & inuenietis, quando quærẽdus adhuc erat, & hoc quãtũ ad Iudæos. Ad illos enim pertinet totus sermo suggillationis istius, qui habebant ubi quærerẽt CHRISTVM. Habẽt, inquit, Moysen & Heliam: id est, legem & prophetas CHRISTVM prædicantes, secundum quod & alibi aperte: Scrutamini scripturas, in quibus salutẽ speratis. Illæ enim de me loquuntur. Hic erit, quærite & inuenietis. Nam & sequentia in Iudæos competere manifestum est, pulsate & aperietur uobis. Iudæi retro penes deum fuerant: dehinc eiecti ob delicta, extra deum esse cœperunt. Nationes uero nunquam penes deum, nisi stillicidium de situla, & puluis ex area, & foris semper. Itaque foris semper, quomodo pulsabit eò ubi nunquam fuit? quam ianuam nouit, in qua nec receptus, nec eiect9 aliquando? an qui scit se intus fuisse & foras actum: is potius pulsabit, & ostium nouit? Etiam petite & accipietis, ei competit, qui sciebat à quo erat aliquid promissum, à deo scilicet Abraham, Isaac & Iacob: quem nationes non magis nouerant, quàm ullã repromissionẽ eius. Et ideo ad Israël loq; bat: Non sum, inquit, missus, nisi ad oues pditas domus Israëlis. Nõdũ canibus iactabat panem filiorum: nondum in uiam gentium uel nationum ire mandabat. Siquidem in finem præcepit, ut uaderent ad docẽdas & tingendas nationes, consecuturi mox spiritum sanctum paradetum, qui illos

*Fort. erga. deducturus esset in omnem ueritatem. Et hoc ergo illos facit. Quod si nationibus destinati doctores Apostoli, ipsi quoq; doctorem consecuturi erãt paradetum, multo magis uacabat erga nos, quærite & inuenietis: quibus ultro erat obuentura doctrina per Apostolos, & ipsis Apostolis p spiritum sanctum. Omnia quidem dicta domini omnibus posita sunt: p aures Iudæorum ad nos transierunt. Sed pleraq; in personas directa, nõ proprietatem admonitionis nobis constituerunt, sed exemplum. Cedo nunc sponte de gradu isto: omnibus dictum sit, Quærite & inuenietis: tamen & hic expetit sensus, certare cum interpretationis gubernaculo. Nulla uox diuina ita dissoluta est & diffusa, ut uerba tantum defendantur, & ratio uerborum nõ constituatur. Sed in primis hoc propono. Vnum itaq; & certũ aliquid institutũ esse à CHRISTO, quod credere omni modo debeant nationes: & idcirco quærere, ut possint cum inuenerint credere. Vnius porrò & certi instituti, infinita inquisitio nõ potest esse: quærendũ est donec inuenias, & credendum ubi inueneris: & nihil amplius, nisi custodiendũ, quod

credidisti: dum insuper credis, aliud non esse credendum. Ideóq; nec requirendum cum id inueneris, & crediderís quod ab eo institutum est: qui non aliud tibi mandat inquirendum, quàm quod instituit. De hoc quidē siquis dubitat, constabit penes nos esse, id quod à CHRISTO institutum est. Interim ex fiducia probationis præuento, admonens quosdam nihil esse quærendum ultra quod crediderunt, id esse quod quærere debuerunt, Quærite & inuenietis, sine disciplina rationis interpretentur. Ratio autem dicti huius in tribus articulis constitit. In re, in tempore, in modo. In re: ut quid sit quærendum, consideres. In tempore, ut quando. In modo, ut quousq;. Igitur quærendum est quod CHRISTVS instituit, utiq; donec inuenias. Inuenisti autem cum credidisti. Nam non credidisses, si non inuenisses: sicut nec quæsisses, nisi ut inuenires. Ad hoc ergo quæris, ut inuenias: & ad hoc inuenies, ut credas. Omnem prolationem quærendi & inueniendi statuit fructus ipse quærendi. Hanc tibi fossam determinauit ipse qui te non uult aliud credere, quàm quod instituit, ideóq; nec quærere. Cæterum si quæ talia tanta ab alijs sunt instituta: propterea intantum quærere debemus, inquantum possumus inuenire. Semper quæremus, & nunquàm omnino credemus? Vbi enim erit finis quærendi? ubi statio credendi? ubi expunctio inueniendi? apud Marcionem: sed & Valentinus proponit, Quærite & inuenietis. Apud Valētinum: sed & Apelles hac me pronunciatione pulsauit, & Hebion, & Simon, & omnes ex ordine non habent aliud, quo se mihi insinuantes me sibi adducant. Et erit itaq; nusquàm dum ubiq; conuenio, Quærite & inuenietis: & uelint sic nusquàm, quasi qui nunquam adprehenderim illud quod CHRISTVS instituit: quod credi necesse est, quod quæri oportet. Impune erratur, nisi delinquatur: quamuis errare, delinquere est. Impune inquam uagatur, qui nihil deserit. At enim quod si debui credere, credidi: & aliud denuo puto requirendum: spero utiq; aliud esse inueniēdum, nullo modo speraturus istud nisi quia aut non credideram qui uidebar credidisse, aut desij credidisse. Ita fidem meam deserens, negator inuenior. Semel dixerim: Nemo quærit, nisi qui aut non habuit, aut perdidit. Perdiderat unam ex decem didragmis anus illa. & ideo quærebat. Vbi tamen inuenit, quærere desijt. Panem uicinus non habebat, & ideo pulsabat. Vbi tamen apertum est ei, & accepit, pulsare cessauit. Vidua à iudice petebat audiri, quia non admittebatur: sed ubi audita est, hactenus institit. Adeo finis est, & quærendi, & pulsandi, & petendi. Petenti enim dabitur, inquit, & pulsanti aperietur, & quærenti inuenietur. Viderit qui quærit semper, quia non inuenit. Illic enim quærit, ubi non inuenietur. Viderit qui semper pulsat, quia nunquàm aperietur. Illuc enim pulsat, ubi nemo est. Viderit qui semper petit, quia nunquā auditur. Ab eo enim petit, qui non

audit. Nobis & quærendum est adhuc & semper. Vbi tamen quæri opor-
tet? Apud hæreticos, ubi omnia extranea & aduersaria nostræ ueritati, ad
quos uetamur accedere? Quis seruus cibaria ab extraneo, ne dicam ab ini-
mico domini sui sperat? Quis miles ab infœderatis, ne dicam ab hostibus
regibus, donatiuum & stipendium captat, nisi planè desertor & transfuga
& rebellis? Etiam anus illa intra tectum suum dragmam requirebat: etiam
pulsator ille uicini ianuam tundebat: etiam uidua illa non inimicum licet
durum iudicem interpellabat. Nemo inde strui potest, unde destruit. Ne-
mo ab eo inluminatur, à quo contenebratur. Quæramus ergo in nostro, &
à nostris, & de nostro: in quo duntaxat, quod salua regula fidei potest in
REGVLA FIDEI. quæstionē deuenire. REGVLA EST AVTEM FIDEI, ut iam hinc quid
credamus profiteamur, illa scilicet qua creditur unum omnino deum esse,
nec alium præter mundi *creatorem, qui uniuersa de nihilo produxerit per
uerbum suum primo omnium emissum: id uerbum filius eius appellatum
in nomine dei, uarie uisum Patriarchis, in Prophetis semper auditū: postre-
Als *conditorem. mo delatum ex spiritu patris dei & uirtute, in uirginem MARIAM, carnē
" factum in utero eius, & ex ea natum, egisse IESVM CHRISTVM, exinde
" prædicasse nouam legem, & nouam promissionem regni cœlorum, uirtu-
" tes fecisse, sedisse ad dexteram patris, fixum cruci, tertia die resurrexisse: In
" cœlos ereptum, sedere ad dexteram patris, misisse uicariā uim spiritus san-
" cti, qui credentes agat: uenturum cum claritate ad sumendos sanctos: in ui-
" tæ æternæ & promissorum cœlestium fructum, & ad prophanos iudican-
" dos igni perpetuo, facta utriusq; partis resuscitatione cum carnis restitutio-
ne. Hæc regula à CHRISTO ut probabitur instituta, nullas habet apud
nos quæstiones, nisi quas hæreses inferunt, & quæ hæreticos faciunt. Cæte-
rum manente forma eius in suo ordine, quantum libet quæras & tractes:
& omnem libidinem curiositatis effundas: siquid tibi uidetur uel ambigui-
tate pendêre, uel obscuritate obumbrari. Est utiq; frater aliquis doctor gra-
tia scientiæ donatus: est aliquis inter exercitatos conuersatus, aliquid tecum
curiosius tamen quærens: nouissime ignorare melius est, ne quod non de-
FIDES. beas, noris. Fides, inquit, tua te saluum fecit: non exercitatio scripturarum.
Fides in regulà posita est: habet legem & salutem, de obseruatione legis:
exercitatio autem in curiositate consistit, habens gloriam solam de peritiæ
studio. Cedat curiositas fidei, cedat gloria saluti. Certe aut non obstrepãt,
" aut quiescant, aduersus regulam. Nihil scire, omnia scire est. Vt non inimi-
ci essent ueritatis hæretici, ut de refugiendis eis non præmoneremur, qua-
le est conferre cum hominibus, qui & ipsi adhuc se quærere confiten-
tur? Si enim uere adhuc quærunt, nihil adhuc certi reprehenderunt,
& ideo quodcunque uidentur interim tenere dubitationem suam osten-
dunt, quamdiu quærunt. Itaque tu qui proinde quæris, spectas ad eos

qui & ipsi

qui & ipsi quærunt, dubius ad dubios, incertus ad incertos, cæcus à cæcis in foueam deducaris necesse est. Sed cum decipiendi gratia prætendant se ad huc quærere, ut nobis per sollicitudinis iniectionem tractatus suos insinuent: denique ubi adierunt ad nos * statimque dicebant quærenda esse, defendunt: iam illos sic debemus refutare, ut sciant nos non CHRISTO, sed sibi negatores esse. Cum enim quærunt adhuc, nondum tenent. Cum autem tenent, nondum crediderunt, non sunt Christiani. At cum tenent quidem & credunt, quærendum tamen dicunt ut defendant. Antequàm defendāt, negant quod credunt: confitentes se nondum credidisse, dum quærunt. Qui ergo nec sibi sūt Christiani, quāto magis nobis, qui p fallaciā ueniūt? qualem fidem disputant, cui ueritati patrocinantur, qui eam à mendacio inducunt? sed ipsi de scripturis agunt, & de scripturis suadēt: aliunde scilicet suadere non possent de rebus fidei, nisi ex literis fidei. Venimus igitur ad propositum. Hoc enim dirigebam, & præstamus adlocutiōis præfationem, ut iam hinc de eo congrediamur, de quo aduersarij prouocant: scripturas obtendunt, & hac sua audacia statim quosdam mouent. In ipso uero cōgressu firmos quidem fatigant, infirmos capiunt, medios cum scrupulo dimittunt. Hunc igitur potissimum gradum obstruimus, non admittēdi eos ad illam de scripturis disputationem: si hæ sunt illæ uires eorum, uti ne eas habere possint. Dispici debet cui competat possessio scripturarum, ne is admittatur ad eandem, cui nullo modo competit. Hoc de consilio diffidētiæ, aut de studio aliter ineundæ constitutionis induxerim, nisi ratio constiterit: in primis illa, quod fides nostra obsequium Apostolo debeat, prohibēti quæstiones inire, nouis uocibus aures accommodare, hæreticum post unā correptionem conuenire, non post disputationem. Adeo interdixit disputationem, correptionem designans causa hæretici conueniendi. Et hoc unam scilicet, quia non est Christianus. Ne more Christiani semel & iterum, & sub duobus aut tribus testibus castigandus uideretur: cum ob hoc sit castigandus, propter quod non sit cum illo disputandum. Deinde quoniā nihil proficiat congressio scripturarum, nisi planè ut aut stomachi quis ineat uersionem, aut cerebri. Ista hæresis non recipit quasdam scripturas: & si quas recipit, adiectionibus & detractionibus ad dispositionem instituti sui interuertit. Et si recipit, non recipit integras. Et si aliquatenus integras præstat, nihilominus diuersas expositiones commentata conuertit. Tantum ueritati obstrepit adulter sensus, quantum & corruptor stilus: uariæ præsumptionis necessario uolunt agnoscere ea, per quæ reuincuntur. His nituntur quæ ex falso composuerunt, & quæ de ambiguitate cœperunt. Quid promouebis exercitatissime scripturarum? cū siquid defenderis, negetur ex diuerso. Siquid negaueris, defendatur. Et tu quidem nihil perdes, nisi uocem in contentionem. Nihil consequeris, nisi uilem de blasphematione laudem

Al. * statim quæ.

DIS PV TA TI O NES.

one laudem. Ille uero siquis est cuius causa in congressum descendis scripturarum, ut eum dubitantem confirmes ad ueritatem: an magis ad hæreses deuerget? hoc ipso motus, quod te uideat nihil ꝓmouisse æquo gradu negandi & defendendi, diuersa parte statutum, certe & pari altercatione incertior discedet, nesciens quam hæresin iudicet. Hæc utiq; & ipsi habēt in nos retorquere. Necesse est enim * ut illos dicere nobis potius adulteria scripturarum, & expositionum eorum mendacia inferri, qui proinde sibi defendāt ueritatem. Ergo non ad scripturas prouocandum est: nec in his constituendum certamen, quibus aut nulla aut incerta uictoria est, aut parū certa. Nā & si non ita euaderet conlatio scripturarum, ut utranq; partem parem sisteret ordo terum, desiderabat illud prius proponi, quod nunc solum disputādum est: quibus competat fides ipsa, cuius sint scripturæ: à quo, & ꝑ quos, & quando, & quibus sit tradita disciplina qua fiunt Christiani. Vbi enim apparuerit esse ueritatem disciplinæ & fidei Christianæ, illic erit ueritas scripturarum & expositionum, & omnium traditionum Christianorum. CHRISTVS IESVS dominus noster permittat dicere interim, quisquis est, cuiuscunque dei filius, cuiuscunque materiæ homo, & deus cuiuscunq; fidei præceptor, cuiuscunq; mercedis promissor: quid esset, quid fuisset, quā patris uoluntatem administraret, quid homini agendum determinaret, quàmdiu in terris agebat, ipse pronunciabat, siue populo palàm, siue discētibus seorsum. Ex quibus duodecim præcipuos lateri suo adlegerat destinatos nationibus magistros. Itaq; uno eorum decusso, reliquos undecim regrediens ad patrem post resurrectionem, iussit ire & docere nationes, tingendas in patrem & in filium & spiritum sanctum. Statim igitur APOSTOLI quos hæc appellatio missos interpretatur, assumpto per sortē duodecimo Matthia in locum Iudæ ex autoritate prophetiæ, qua est in psalmo Dauid consecutio promissa, uim spiritus sancti ad uirtutes & eloquiū primo per Iudæam contestata fide in IESVM CHRISTVM & ecclesijs institutis, dehinc in orbem profecti, eandem doctrinam eiusdem fidei nationibus promulgauerunt. Et proinde ecclesias apud unamquanq; ciuitatem condiderunt. Quibus traducem fidei & semina doctrinæ, cæteræ exindē *doctrinæ ecclesiæ multæ sunt, & quotidie mutuantur ut ecclesiæ fiant. Ac fiant. Ac per hoc & ipsæ apostolicæ deputabuntur, ut soboles Apostolicarum ecclesiarum. Omne genus ad originem suam censeatur. †Necesse est itaque tot ac tantæ ecclesiæ, unam esse illam ab Apostolis primam, ex qua omnes. Sic omnes primæ, & oēs Apostolicæ, dum unam omnes probant unitatem: Communicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & * contestatio hospitalitatis: quæ iura non alia ratio regit, quàm eiusdem sacramenti una traditio. Hinc igitur dirigimus præscriptionem: Si* deus Iesus Christus apostolos misit ad prædicandum,

Als * & illos.

Als * in spi.

*Doctrinæ uidetur esse superfluū, non erat in Hirsaug. codice. Ego sic leg. opinor, A quibus t. f. e. s. d. cæteræ exinde ecclesiæ mutuatæ sunt.

Als * contesseratio.

†Ex Hirsaug. codice nō minus mendoso q̄ erat Paterniacensis, cōijcio sic lege. Omne g. ad. o. s. censeatur necesse est. Itaq; tot ac tātæ ecclesiæ, una est illa ab

als. * dominus.

alios

alios non esse recipiendos prædicatores, quàm quos CHRISTVS instituit: quia nec alius patrem nouit nisi filius, & cui filius reuelauit: & nec alijs uidetur reuelasse filius, quàm apostolis quos misit ad prædicãdum, utiq; quod illis reuelauit. Quid autem prædicauerint, id est, quid illis CHRISTVS reuelauerit, & hic præscribam: non aliter probari debere, nisi per easdẽ ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderũt, ipsi eis prædicando, tã uiua (quod aiũt) uoce, quàm per epistolas postea. Si hæc ita sunt, constat proinde omnẽ doctrinam, quæ cum illis ecclesijs Apostolicis matricibus & originalibus fidei conspiret, ueritati deputandam: & sine dubio tenentes, quod ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli à CHRISTO, CHRISTVS à deo suscepit: Reliquã uero omnem doctrinam de mendacio præiudicandam, quæ sapiat contra ueritatem ecclesiarum, & Apostolorum, & CHRISTI, & dei. Superest ergo uti demonstremus, an nostra doctrina, cuius regulam supra edidimus de Apostolorum traditione censeatur, & ex hoc ipso, an cæteræ de mendacio ueniant. Cõmunicamus cum ecclesijs apostolicis, quod nulla doctrina diuersa: hoc est testimonium ueritatis. Sed quoniam tum expedita probatio est, ut si statim proferatur, nihil iam sit retractandum: ac si prolata non sit à nobis, locum interim demus diuersæ parti, siquid putant ad infirmandã hanc præscriptionem mouere se posse. Solent dicere non omnia Apostolos scisse, eadem agitati dementia qua rursus conuertunt: omnia quidem Apostolos scisse, sed nõ omnia omnib⁹ tradidisse. In utroq; CHRISTVM reprehensioni inijcientes, quia ut minus instructos, aut parũ simplices apostolos miserit. Quis enim integræ mentis, credere potest aliquid eos ignorasse, quos magistros dominus dedit? indiuiduos habitos in comitatu, in discipulatu, in conuictu, quibus obscura quæq; seorsum disserebat, illis dicens datum esse cognoscere arcana, quæ populo intellegere non liceret. Latuit aliquid Petrum ædificandæ ecclesiæ petram dictum, claues regni coelorum consecutũ, & soluendi & alligandi in coelis & in terris potestatẽ? Latuit & Iohannem aliquid dilectissimũ domino, pectori eius incubantem, cui soli dominus Iudam traditorem demonstrauit, quem loco suo filium MARIAE demandauit? Quid eos ignorasse uoluit, quibus etiam gloriã suã exhibuit, & Moysen, & Heliam, & insuper de coelo patris uocem? Nõ quasi cæteros reprobans, sed quoniã in tribus testibus stabit omne uerbũ. Ignorauerunt itaq; & illi quibus post resurrectionẽ quoq; in itinere omnes scripturas edisserere dignatus est. Dixerat planè aliquando: Multa habeo adhuc uobis loqui, sed non potestis modo ea sustinere: tamen adijciens: Cum uenerit ille spiritus ueritatis, ipse uos docet in omni ueritate: ostẽdit illos nihil ignorasse, quos omnem ueritatem cõsecuturos per spiritum ueritatis repromiserat. Et utique impleuit repromissum, probantibus Actis Apostolorũ descensum spiritus sancti. Nedum spiritum sanctũ possint agnoscere discẽtibus missum: sed nec ecclesiã se dicãt defendere, qui quãdo, & quibus incunabulis institutũ est hoc corpus ꝓbare nõ habẽt. Tãti ẽm est illis non habere

Apostolis prima, ex qua oẽs. Nec adhuc tamen perfecta est sententia. Malim repetere, necesse est. Alioquin sensus autoris est, Itaq; tot ac tantæ sunt ecclesiæ, sed una est illa.

habere probationes eorum quæ defendunt:ne pariter admittantur tradu/
ctiones eorum quæ mentiuntur.Proponunt ergo ad ſuggillandã ignoran
tiam aliquam Apoſtolorum,quod Petrus & qui cum eo erant, reprehenſi
ſint à Paulo.Adeo,inquiunt,aliquid eis defuit:Vt ex hoc etiam illud ſtru/
ant,potuiſſe poſtea pleniorem ſcientiã ſuperuenire,qualis obuenerit Pau/
lo reprehendenti anteceſſores.Poſſumus & hic Acta Apoſtolorũ repudiã
tibus dicere:Prius eſt uti oſtendatis quis iſte Paulus,& quid ante Apoſto
lum,& quomodo Apoſtolus:quatenus & aliâs ad quæſtiones plurimum
eo utuntur.Neq; enim pſeudoapoſtolũ ſe de perſecutore profitetur .ſuffi/
cit unicuiq; examinate credenti,quando nec deus de ſe teſtimoniũ dixerit:
Sed credẽt ſine ſcripturis,ut credant aduerſus ſcripturas:tamen doceant ex
eo quod allegant,Petrũ à Paulo reprehenſum, alius euangelij formam à
Paulo ſuperductã citra eam quã præmiſerat Petrus,& cæteri.Atqui demu
tatus in prædicatorẽ de perſecutore deducitur ad fratres à fratribus, ut un9
*ab illis. ex fratribus:*ab illo ad illos,qui ab Apoſtolis fidẽ induerant. Dehinc,ſicu
ti ipſe enarrat,aſcendit Hieroſolymã cognoſcendi Petri cauſa,ex officio &
iure ſcilicet eiuſdẽ fidei & prædicationis. Nã & illi non eſſent ammirati de
perſecutore factũ prædicatorẽ,ſi aliquid contrariũ prædicaret:nec dominũ
præterea magnificaſſent,quia aduerſarius eius Paulus obuenerat. Itaq; &
dexterã ei dederunt ſignũ concordiæ & conuenientiæ:& inter ſe diſtributio
nẽ officij ordinauerunt,non ſeparationẽ euangelij:nec ut aliud alter,ſed ut
alijs alter prædicarent,Petrus in circũciſionẽ,Paulus in nationes.Cæterum
ſi reprehenſus eſt Petrus quod conuixiſſet ethnicis, poſtea ſe à cõuictu eo/
rum ſeparabat perſonarũ reſpectu, utiq; conuerſatiõis fuit uitiũ nõ prædi
cationis.Non enim ex hoc alius deus quàm creator, & alius CHRISTVS,
quàm ex MARIA,& alia ſpes quàm reſurrectio annunciabatur . Non mi/
hi tã bene eſt,imò non mihi male eſt,ut Apoſtolos cõmittã. Sed quomo/
do peruerſiſſimi iſti illã reprehenſionẽ ad hoc obtendunt,ut ſuſpectam fa-
ciant doctrinã ſuperiorẽ:reſpondebo quaſi pro Petro,ipſum Paulũ dixiſ/
ſe factũ ſe omnibus eſſe omnia,Iudæis Iudæũ,non Iudæis non Iudæum,
ut omnes lucrifaceret.Adeo pro tẽporibus & perſonis & cauſis quædã re/
prehendebant,in quæ & ipſi æque pro temporibus , & perſonis , & cau/
ſis committebãt: quemadmodum ſi & Petrus reprehenderet Paulũ,quod
prohibens circũciſionẽ circũciderit ipſe Timotheũ . Viderint qui de Apo/
ſtolis iudicant.Bene quod Petrus Paulo & in martyrio adæquatur.Sed &
Fort. *& in paradiſum delatus audijt. in tertiũ uſq; cœlũ ereptus Paulus eſt*in paradiſum dilatus,audijt quædã
illic quæ non poſſunt uideri fuiſſe,quæ illũ in aliã doctrinã inſtructiorem
præſtarent:cũ ita fuerit cõditio eorũ ut nulli hominũ proderentur. Quod
ſi ad alicuius conſcientiã manauit,neſcio quid illud:& hoc ſe aliqua hæreſis
ſequi affirmat,aut Paulus ſecreti proditi reus eſt,aut et alius poſtea in pa/
radiſum ereptus debet oſtendi,cui permiſſum ſit eloqui,quæ Paulo muti/
re non licuit.Sed ut diximus eadem dementia eſt,cum cõfitentur quidem
nihil apo/

nihil Apostolos ignorasse, nec diuersa inter se prædicasse, sed non omnia
uolunt illos omnibus reuelasse: quædam palàm, & uniuersis: quædam secre-
to, & paucis demandasse: quia & hoc uerbo usus est Paulus ad Timotheũ:
O Timōthee depositum custodi. Et rursum: Bonum depositum custodi.
Quod hoc depositum est, tam idoneum, ut alterius doctrinæ deputetur?
An illius denunciationis, de quo ait? Hanc denunciationem cõmẽdo apud
te filiole Timōthee. Item illius præcepti, de quo ait: Denuncio tibi ante de-
um, qui uiuificat omnia, & IESVM CHRISTVM, qui testificatus est sub
Pontio Pilato bonam confessionem, ut custodias præceptum. Quod autẽ
præceptum, & quæ denunciatio supra & infra ex scriptis, * intellegerat: non
nescio quid subostendi hoc dicto * remotiore doctrina, sed potius inculca-
ri de non admittenda alia præter eam, quam audierat ab ipso: & puto, co-
ram multis, inquit, testibus. Quos multos testes, si nolunt ecclesiam intelli-
gi? nihil interest quomodo nihil tacitum fuerit, quod sub multis testibus ꝓ
ferebatur. Sed nec quia monet illum hæc fidelibus hominibus demandare
qui idonei sint, & alios docere: id quoq; argumentum occulti alicuius euan
gelij interpretandum est. Nam & cum dicit hæc, de eis dicit, de quib⁹ in præ
senti scribebat. De occultis autem ut de absentibus apud conscientiam, non
hæc, sed illa dixisset. Porrò consequens erat, ut cui demandabat euãgelij ad
ministrationem, non passim nec inconsiderate administrandam, adiecerat:
& secundum dominicam uocem, ne margaritam porcis, & sanctum canib⁹
iactaret. Dominus palàm edixit, sine ulla significatione alicuius taciti sacra
menti: Ipse præceperat: Siquid in tenebris & in abscondito audissent, in lu-
cem & in tectis prædicarent. Ipse per similitudinem præfigurauerat: ne unã
mnam, id est, unum uerbum eius, sine fructu in abdito reseruarent. Ipse do
cebat lucernam non sub modio * obstrui solere, sed in candelabrum consti-
tui, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Hæc Apostoli aut neglexerunt, si
non adimpleuerunt, abscondentes aliquid de lumine, id est, dei uerbo,
CHRISTI sacramento. Neminem quod scio uerebantur, non Iudæorum
uim, non ethnicorum: quo magis utiq; in ecclesia libere prædicabant, qui in
synagogis & in locis publicis nõ tacebãt: imò neq; Iudæos conuertere, neq;
ethnicos inducere potuissent, nisi quod credi ab eis uolebant, * ordinari ex-
ponerent. Multomagis iam credentibus ecclesijs, nihil subtraxissent, quod
alijs paucis seorsum demandarent: quanquàm & si quædam inter domesti
cos, ut ita dixerim, disserebant, non tamen ea fuisse credendum est: quæ ali
am regulam fidei superducerent, diuersam & contrariam illi, quam catholi
ce in medium proferebant: ut alium dominũ in ecclesia dicerent, aliũ in ho-
spitio: & aliam CHRISTI substantiam designarent in aperto, aliam in se-
creto: & aliam spem resurrectionis apud omnes annunciarent, aliam apud
paucos: cum ipsi obseruarent in epistolis suis, ut idipsum & unum loquerẽ
tur omnes: & non essent schismata & dissensiones in ecclesia: siue quia Pau-
lus, siue alij eadem prædicarent. Alioquin meminerant, Sit sermo uester est

*Puto leg. * intelligere erat. & paulo post remotioris doctrinæ.*

*Als * abstrudi.*

Puto leg. ordinarie.

est:non,non. Quod amplius,hoc à malo est,ne euangelium in diuersitate tractarent. Si ergo incredibile est,uel ignorasse Apostolos plenitudinē praedicationis,uel nō omnem ordinem regulæ omnibus ædidisse,uideamus ne Apostoli quidem simpliciter & plene,ecclesiæ autem suo uitio aliter acceperint quàm Apostoli proferebant. Omnia ista scrupulositatis incitamenta, inuenias prætendi ab hæreticis. Tenent correptas ab Apostolo ecclesias, O insensati Galatæ,quis uos fascinauit? &,tā bene currebatis,quis uos impedijt? ipsumq́ principium. Miror quod sic tam cito transferimini ab eo q uos uocauit in gratiā,ad aliud Euangelium. Item ad Corinthios scriptum. quod essent adhuc carnales qui lacte educarentur,nondum idonei ad pabulum:qui putarent se scire aliquid,quando nondum scirent,quemadmodum sciri oporteret. Cum correptas ecclesias opponunt,credant * emendatas. Sed & illas recognoscant, de quarum fide & scientia & conuersatione Apostolus gaudet,& deo gratias agit:qui tamen hodie cum illis correptis unius institutionis iura miscent. Age nunc omnes errauerint: deceptus sit & Apostolus de testimonio reddendo quibusdam,nullam respexerit spiritus sanctus uti eam in ueritate deduceret, ad hoc missus à CHRISTO, ad hoc postulatus de patre,ut esset doctor ueritatis. * Neglexit,ait,officiū dei uilic⁹. CHRISTVS uicari⁹:sinēs ecclesias aliter interim intellegere,aliter credere,quod ipse per apostolos prædicabat Et quid uerisimile est,ut tot ac tātæ in unam fidem errauerint? Nullus inter multos euentus unus exitus uariasse debuerat ordinem doctrinæ ecclesiarum. Cæterum quod apud multos unum inuenitur,non est erratum. Audeat ergo aliquis dicere illos erra sse qui tradiderunt? quoquo modo sit erratum:tam diu utiq́ errauit error, quàm diu hæreses non erant. Aliquos Marcionitas & Valentinianos liberāda ueritas expectabat. Interea perperam euangelizabatur. Tot milia milium perperam tincta, tot opera fidei perperam ministrata, tot uirtutes, tot charismata perperam operata,tot sacerdotia,tot ministeria perperā functa ,tot deniq́ martyria perperam & inuacuum. Quale est ut ante res dei current,quàm cuius dei notum esset? Ante Christiani, quàm CHRISTVS inuentus:ante hæreses,quàm uera doctrina:sed enim in omnibus ueritas imaginem antecedit. Postremo,similitudo succedit. Cæterum satis ineptū, ut prior in doctrina hæresis habeatur:uel quoniā ipsa est quæ futuras hæreses & cauendas prænunciabat. Ad eius doctrinæ ecclesiam scriptum est, imò ipsa doctrina ad ecclesiam suā scribit:Et si angelus de coelo aliter euangelizauerit citra quàm nos,anathema sit. Vbi tunc Marcion,Ponticus nauclerus,Stoicæ studiosus? Vbi tunc Valentinus Platonicæ sectator? Nā constat illos,neq́ adeo olim,fuisse Antonini ferè principatu,& in catholicā pene doctrinam credidisse apud ecclesiam Rhomanensem, sub episcopatu Eleutheri.* Benedicti,donec ob inquietam eorū semper curiositatem, qua fratres quoq́ uiciabant, semel & iterum eiecti. Marcion quidem cum ducentis S-H. quæ ecclesiæ intulerat nouissime in perpetuum discidium relegatus

Alij * *& emēdatas.*

Opinor le. * *neglexerit officiū, dei uillicus, Christi uicarius. Vt de spiritu sancto intelligas.*

Miror unde Benedictus huc irrepserit, qui nō sub Antonino Cæs. Rhomanum

legatus,uenena doctrinarum ſuarum diſſeminauit. Poſtmodum Marcion *egit epiſcopum, ſed*
pœnitentiam confeſſus,cum conditione datæ ſibi occurrit,ita pacē receptu- *ſub Tiberio ſecūdo*
rus,ſi cæteros quoque quos perditioni erudiſſet,eccleſiæ reſtitueret, morte *multis annis illo po*
præuentus eſt. Oportebat enim hæreſes eſſe:nec tamen ideo bonum hære *ſterior:appoſuit hūc*
ſis,quia eſſe eas oportebat:quaſi non & malum oportuerit eſſe. Nā & do- *monachus aliquis.*
minum tradi oportebat,ſed uæ traditori,ne quid etiam hinc hæreſis deſen-
dat. Sed & Apellis ſtemma retractādum eſt. Tam nō uetus & ipſe quàm
Marcion inſtitutor & præformator eius,ſed lapſus in fœmina deſertor cō-
tinentiæ Marcionenſis,ab oculis ſanctiſſimi magiſtri Alexandriam ſeceſ-
ſit. Inde poſt annos regreſſus non melior,niſi tantum quâ iam non Marci-
onites,in alteram fœminam impegit,illam uirginem Philumenen,quā ſu-
pra edidimus:poſtea ueto immane proſtibulum & ipſam in Ergemate cir-
cumuētus,quæ ab ea didicit * facinoroſus ſcripſit. Adhuc in ſeculo ſupſunt *Phaneroſeis.*
qui meminerint eorum,etiam proprij diſcentes, & ſucceſſores ipſorum, ne
poſteriores negare poſſint:quanquàm & de operibus ſuis,ut dixit domi-
nus,reuincuntur. Si enim Marcion nouum teſtamentum à uetere ſepara-
uit:quia ſeparare non poſſet,niſi quod unicum fuit. Vnitum ergo ante ꝗ̄
ſepararetur,poſtea factum ſeparatum,poſteriorem oſtendit ſeparatorem.
Item Valentinus aliter exponens & ſine dubio emendans,hoc nomine qc
quid emendat,ut mendoſum retro alterius fuiſſe demonſtret. Hos utiq; in
ſigniores,& frequentiores adulteros ueritatis nominamus. Cæterum & Ni
gidius neſcio qui & Hermogenes,& multi alij adhuc ambulant peruerten-
tes uias dei. Cupio oſtendant mihi ex qua autoritate prodierunt. Si aliū
deum prædicant,quomodo eius dei rebus & literis & nominibus utuntur,
aduerſus quem prædicant? ſi eiuſdem,quomodo aliter. Probent ſe nouos
Apoſtolos eſſe:dicant CHRISTVM iterum deſcendiſſe,iterum ipſum do-
cuiſſe,iterum crucifixum,iterum reſuſcitatum:ſic enim Apoſtolos ſolet fa-
cere,dare illis præterea uirtutem,eadem ſigna edendi,quæ & ipſi. Volo igi-
tur uirtutes eorum proferre,niſi quod agnoſco maximam uirtutem eorū,
quà Apoſtolos in peruerſum æmulantur. Illi enim de mortuis ſuſcitabant,
iſti de uiuis mortuos faciunt. Sed ab exceſſu reuertar ad principalitatē ueri
tatis, & poſteritatem mendacitati deputandam, ex illius quoque parabo-
læ patrocinio,quæ bonum ſemen frumēti à domino ſeminatum in primo
reconſtituit. Auenarum autem ſterilis fœni adulterium,ab inimico diabo-
lo poſtea ſuperducit. Pro parte enim doctrinarum,diſtinctionem figurat.
quia & alibi uerbū dei ſeminis ſimilitudo eſt,ita ex ipſo ordine manifeſta-
tur id eſſe dominicū & uerum,quod ſit prius traditū. Id aūt extraneum &
falſum,quod ſit poſterius immiſſum. Ea ſententia manebit aduerſus poſte
riores quaſcꝗ hæreſes,quibus nulla conſtantia & cōſcientia*cōcedit ad de- *Als *concepit.*
fendendā ſibi ueritatē. Cæterum ſi quæ audent interſerere ſe ætati apoſtoli-
cæ,ut ideò uideanť ab Apoſtolis traditæ,quia ſub Apoſtolis fuerūt:poſſu
mus dicere, Aedant ergo origines eccleſiarū ſuarum:euoluāt ordinem epi-

ECCLESIAE APOSTOLICAE.

scoporum suorum. Ita per successiones ab initio decurrente, ut primus ille episcopus aliquem ex Apostolis, uel Apostolicis uiris: qui tamen, cũ Apostolis perseuerauerit, habuerit autorem & antecessorem. Hoc enim modo ecclesiæ Apostolicæ census suos deferunt, sicut Smyrnæorum ecclesia Polycarpum ab Iohanne conlocatum refert: sicut Rhomanorum Clementem à Petro ordinatum, id & proinde utiq; & cæteræ exhibent, quos Apostoli in episcopatum constitutos, Apostolici seminis traduces habeant. Cõfingant tale aliquid hæretici. Quid enim illis post blasphemiam inlicitum est? sed & si confinxerint, nihil ꝓmouebunt. Ipsa enim doctrina eorum cum Apostolica comparata, ex diuersitate & contrarietate sua pronunciabit, neque Apostoli alicuius autoris esse neq; apostolici: quia sicut Apostoli nõ diuersa inter se docuissent, ita & Apostolici non contraria Apostolis ædidissent: nisi illi qui ab Apostolis desciuerunt, & aliter prædicauerunt. Ad hãc itaq; formam prouocabuntur ab illis ecclesijs, quæ licet nullam ex Apostolis uel Apostolicis autorem suũ proferant, ut multo posteriores, quæ deniq; quotidie instituuntur: tamen in eadem fide conspirantes, non minus Apostolicæ deputantur pro cõsanguinitate doctrinæ. Ita omnes hæreses ad utrãq; formam nostris ecclesijs prouocatæ, probent se quaquâ putant Apostolicas. Sed adeo nec sunt, nec possunt probare quod non sunt: nec recipiuntur in pacem & in cõmunicationem ab ecclesijs quoquo modo Apostolicis: sci licet ob diuersitatem sacramenti, nullo modo Apostolicæ. Adhibeo super hæc, ipsarum doctrinarum recognitionem, quæ sub Apostolis fuerunt, ab ijsdem Apostolis & demonstratæ & deieratæ. Nam & sic facilius traducentur: dum aut iam tunc fuisse deprehenduntur, aut ex illis quæ iam tunc fuerunt semina sumpsisse. Paulus in prima ad Corinthios, notat negatores & dubitatores resurrectiõis. Hæc opinio prima Sadducæorum. Partem eius usurpat Marcion, & Apelles, & Valentinus, & si qui alij resurrectionem infringunt. Ad Galatas scribens, inuehitur in obseruatores & defensores circumcisionis & legis. Hebionis hæresis sic est, Timotheum instruens, nuptiarum quoq; interdictores suggillat. Ita instituunt Marcion, & Apelles eius secutor. Aeque tangit eos qui dicerent factam iam resurrectionẽ: sic se Valentiniani adseuerant. Sed & cum genealogias indeterminatas nominat, Valentinus agnoscitur: apud quem æon ille, nescio qui, noui & non unius nominis generat, & sua charitate sensum & ueritatem, & hi æque procreant duo, sermonem & uitam. Dehinc & isti generant hominem & ecclesiã: de qua prima hæc ideo decas æonum: exinde decem alij, & duodecim reliqui æones miris nominibus oriuntur, in meram fabulam triginta æonum. Idem Apostolus cum improbat elementis seruientes, aliquem Hermogenem ostendit, qui materiam non natam introducens, deo non nato eã cõparat: & ita matrem elementorum deam faciens, potest ei seruire quã deo comparat. Iohannes uero in Apocalypsi idolothyta edentes & stupra committentes, iubet castigare. Sunt & nunc alij Nicolaitæ, Gaiana hæresis dicitur. At in

tur. At in epistola eos maxime antichristos uocat, qui CHRISTVM negarent in carne uenisse, & qui nõ putarent IESVM esse filium dei. Illud Marcion, hoc Hebeion uindicauit. Simonianæ autem magiæ disciplina angelis seruiens, utiq; & ipsa inter idololatrias deputabatur: & à Petro apostolo in ipso Simone damnabatur. Hæc sunt, ut arbitror, genera doctrinarũ adulterinarum, quæ sub Apostolis fuisse ab ipsis Apostolis discimus, & tamen nullam inuenimus institutionem: ut diuersitates peruersitatũ quæ de deo creatore uniuersorum controuersiam mouerint, nemo alterum deum ausus est suspicari, facilius de filio quàm de patre hæsitabatur, donec Marcion præter creatorem alium deum solius bonitatis induceret, Apelles creatorẽ angelum nescio quem gloriosum superioris dei, faceret deum legis & Isrâelis, illum igneum adfirmans. Valentinus æonas suos spargeret, & unius æonis uitium in originem deduceret dei creatoris. His solis & his primis reuelata est ueritas diuinitatis, maiorem scilicet dignationem & plenioré gratiam à diabolo consecutis: qui deum sic quoq; uoluerit æmulari, & de doctrinis uenenorum, quod dominũ negauit, ipse faceret discipulos sup magistrum. Eligant igitur sibi tempora uniuersæ hæreses, quæ quãdo fuerint, dum non intersit, quæ quando de ueritate non sint: utiq; quæ sub Apostolis non fuerunt, fuisse non possunt. Si enim fuissent, nominarentur & ipsæ, ut & ipsæ coërcendæ. Quæ uero sub Apostolis fuerunt, in sua nominatiõe *dignantur. Siue ergo eædem nunc sunt aliquanto expolitiores, quæ sub apostolis rudes, habent suam exinde damnationem: siue aliæ quidem illæ fuerunt, aliæ autem postea obortæ quasdã ex illis opiniones usurpauerũt, habendo cum eis consortium prædicationis, habent necesse est etiam cõsortium damnationis: præcedente illo fine supradicto posteritatis, quo & si nihil de damnatíc ijs participarentur, de ætate sola præiudicarentur. Tãto magis adulteræ, quanto nec ab Apostolis nominatæ. Vnde firmius cõstat has esse, quæ adhuc tunc nunciabantur futuræ. His definitionibus prouocatæ à nobis & reuictæ hæreses om̃es, siue quã posteræ, siue quã coætaneæ apostolorum, dummodo diuersæ: siue generaliter, siue specialiter notatæ ab eis dũmodo prædamnatæ audeant respondere, & ipsæ aliquas eiusmodi præscriptiones aduersus nostram disciplinam. Si enim negant ueritatẽ eius, debent probare illam quoq; hæresim eadem forma reuictam, qua ipsæ reuincuntur: & ostendere simul ubi nam quærenda sit ueritas, quã apud illas nõ esse iam constat. Posterior nostra res nomen, imò omnibus prior est. Hoc erit testimonium ueritatis ubiq; occupantis principatum. Ab apostolis nõ damnatur, imò defenditur. Hoc erit indicium proprietatis. *Quã enim dãnant, qui extraneam quãq; nõ damnauerũt: suã ostendũt, ideóq; & defendunt. Age iam qui uoles curiositatẽ melius exercere in negotio salutis tuæ, percurre ECCLESIAS APOSTOLICAS, apud quas ipsæ adhuc cathedræ apostolorum suis locis præsidentur, apud quas *autenticæ literæ eorũ recitantẽ, sonantes uocem, repræsentantes faciem. Proxima est tibi Achaia? habes Co

Als *damnãtur.

Puto le. * quã enim nõ damnant, qui extraneam quãq; damnauerunt.

Als *ipsæ autent.

ECCLESIAE APOSTOLICAE. Rhomana ecclesia.

bes Corinthum. Si non longe es à Macedonia, habes Philippos. Si potes in Asiā tēdere, habes Ephesum. Si autē Italiæ adijceris, habes Rhomanā: unde nobis quoq; autoritas præsto est statuta. Felix ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli, cum sanguine suo profuderunt. Vbi Petrus passioni dominicæ adæquat', ubi Paulus Iohannis exitu coronatur, ubi apostolus Iohannes postea quàm in oleum igneum demersus, nihil passus est, in insulā relegatur. Videamus quid dixerit, quid docuerit. Cum Aphricanis quoq; ecclesijs contestatur: unum deum nouit creatorem uniuersitatis, & CHRISTVM IESVM ex uirgine MARIA filium dei creatoris, & carnis resurrectionem. Legem & prophetas cum euangelicis & apostolicis literis miscet. Inde potat fidem, aqua signat, sancto spiritu uestit, eucharistia pascit, martyrium exhortatur: & ita aduersus hanc institutionem neminem recipit. Hæc est institutio, non dico iam quæ futuras hæreses prænunciabat, sed de qua hæreses prodierunt. Sed non omnes ex illa, ex quo factæ sunt aduersus illam. Etiam de oliuæ nucleo mitis & opimæ & suauissimæ, uentosa & uana caprificus exurgit. Ita & hæreses de nostro fructificauerunt, nō nostræ: degeneres uarietatis grano, & mendacio syluestres. Si hæc ita se habēt, ut ueritas nobis adiudicetur, quicunq; in ea regula incedimus, quam ecclesia ab Apostolis, Apostoli à CHRISTO, CHRISTVS à deo tradidit: cōstat ratio propositi nostri definientis non esse admittendos hæreticos * adeundā de scripturis prouocationē: quos sine scripturis probamus ad scripturas nō ptinere. Si enim hæretici sunt, Christiani esse non possunt: nō à CHRISTO habendo quod de sua electione sectati, hæreticorum nomine admittunt. Ita non Christiani, nullum ius capiunt Christianarum literarum, ad quos merito dicendum est, qui estis? quando, & unde uenistis? quid in meo agitis non mei? quo deniq; Marciō iure syluam meam cædis? qua licētia Valentīne fontes meos transuertis? qua potestate Apelles limites meos cōmoues? quid hic cæteri ad uoluntatem uestram seminatis & pascitis? Mea est possessio, olim possideo: habeo origines firmas, & ipsis autoribus quorum fuit res. Ego sum hæres Apostolorum. Sicut cauerunt testamēto suo, sicut fidei cōmiserunt, sicut adiurauerunt, ita teneo. Vos certe exhæredauerunt semper & abdicauerunt, ut extraneos, ut inimicos. Vnde autem extranei & inimici Apostolis hæretici, nisi ex diuersitate doctrinæ: quā unusquisq; de suo arbitrio, aduersus Apostolos, aut protulit aut recepit? Illic igitur & scripturarum & expositionū adulteratio deputanda est, ubi diuersitas inuenitur doctrinæ. Quibus fuit propositū aliter docendi, necessitas instituit aliter disponendi instrumenta doctrinæ. Aliâs enim nō potuissent aliter docere, nisi aliter haberent p quæ docerent. Sicut illis non potuisset succedere corruptela doctrinæ eius, ita & nobis integritas doctrinæ: non cōpetisset sine integritate eorū p quæ doctrina tractatur. Etenim quid contrarium nobis in nostris? quid de pprio intulimus, ut aliquid contrariū ei & in scripturis deprehēnsum, detractione uel adiectione uel transmutatione remedia-

Aphricanæ ecclesiæ

Tert. le. * ad inueniēdā

remus

remus? quod sumus, hoc sunt. Inde scripturæ ab initio suo. Ex illis sumus, ante q̃ nihil aliter fuit q̃ sumus, Quid deniq; fuit ante q̃ nobis interpolarent? Cū aūt oīs interpolatio posterior credēda sit, ueniens * itaq; ex causa æmulatiōis (qua neq; prior, neq; *domesticarū est eius q̃ qđ æmulatur) tā incredibile est sapiēti cuiq;, ut nō adulterū stilū intulisse uideamur scripturis, q sumus & primi & ex ipsis, q̃ illos nō intulisse qui sunt & posteri & aduersi. Alius manu scripturas, alius sensu expositiōes interuertit. Neq; enim si Valētinus integro instrumēto *& ut uidetur nō callidiore ingenio quàm Marcion? Marcion enim exerte & palàm machæra, non stilo usus est: quoniam ad materiam suam cædem scripturarum confecit. Valentinus autem pepercit: quoniam non ad materiam scripturas, sed materiam ad scripturas excogitauit: & tamen plus abstulit, & plus adiecit, auferens proprietates singulorum quoq; uerborum, & adijciens dispositiones non comparētium rerum. Hæc sunt ingenia de spiritalibus nequitiæ, cum quibus luctatio est nobis fratrēs, merito contemplandæ fidei necessaria, ut electi manifestentur, ut reprobi detegantur. Et ideo habent uim & excogitandis instruendisq; erroribus facilitatem: non adeo mirandam quasi difficilem & inexplicabilem, cum de secularibus quoque scripturis exemplum præsto sit eiusmodi facilitatis: quo ius hodie ex Vergilio fabula in totum, aliam componi materiam secundum uersus, uersibus secundum materias concinnatis. Denique Ouidius citra Medeam Tragœdiam ex Vergilio plenissime expressit. Meus quidam propinquus ex eodem Poëta, inter cætera stili sui otia pinacem Cebetis explicuit. Homeri centonas sententiam uocare solent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde compositis in unum sarciunt corpus. Et utique fœcundior diuina literatura ad facultatem cuiuscunque materiæ. Nec periditor dicere ipsas quoq; scripturas sic esse ex dei uoluntate dispositas, ut hæreticis materias subministrarent, cum legam oportere hæreses esse, quæ sine scripturis esse non possent. Sed quæritur, à quo intellectus interpretetur, eorum quæ ad hæreses faciant. A diabolo scilicet, cuius sunt pares interuertendi ueritatem: qui ipsas quoque res sacramentorum diuinorum, in idolorum mysterijs æmulatur. Tingit & ipse quosdam utiq; credentes & fideles suos: expiationem delictorum de lauacro repromittit, & si adhuc meminit Mythræ, signat illic in frontibus milites suos: celebrat & panis oblationem, & imaginem resurrectionis inducit: & sub gladio redimit coronam. Quid quod & summum pontificem * nuptijs statuit? Habet & uirgines, habet & continentes. Cæterum si Numæ Pompilij superstitiones reuoluamus, si sacerdotalia officia insignia & priuilegia, si sacrificantia ministeria, & instrumenta & uasa ipsorum sacrificiorum, ac piaculorum & uotorum curiositates consideremus: nónne manifeste diabolus morositatem illā Iudææ imitatus est? Qui ergo ipsas res de quibus sacramenta CHRISTI administrātur tam æmulanter adfectauit exprimere in negocijs idololatriæ, utique &

[Margin notes: Al's *utiq;. — Al's *uti. — Ouidius ex Vergilio tragœdiā expressit. — Tabula Cebetis. — Homeri centones. — Mythras. — Hirsau. exēp. habet *in unius nuptijs.]

idem & eodem ingenio gestijt & potuit instrumenta quoq; diuinarum re/rum & sanctorum Christianorũ,sensum de sensibus,uerba de uerbis, pa/rabolas de parabolis,prophanæ & æmulæ fidei attentare. Et ideo neq; à di/abolo immissa esse spiritalia nequitiæ,ex quibus etiam hæreses ueniũt, du/bitare quis debeat:neq; ab idololatria distare hæreses,cũ & autoris & ope/ris eiusdem sint cuius & idololatria. Deum aut fingunt alium aduersus cre/atorem:aut si unicum creatorem confitentur,aliter eum disserunt, quàm in/uero est. Ita omne mendacium de deo uel natio quodãmodo sexus est ido/lolatriæ. Non omittam ipsius etiam conuersationis hæreticæ descriptionẽ. Quàm futilis,quàm terrena,quàm humana sit:sine grauitate,sine autorita/te,sine disciplina aut fidei suæ congruens. In primis quis catechuminus, qs/fidelis incertum est:pariter adeunt,pariter audiunt,pariter orant:etiã ethni/ci si superuenerint sanctum canibus,& porcis margaritas: licet non uersas/iactabunt,simplicitatem uolunt esse,post rationem disciplinæ,cuius penes/nos curam lenocinium uocant:pacem quoq; passim cum omnibus miscẽt. Nihil enim *in uerum est illis,licet diuersa tractantibus dum ad unius ue/ritatis expugnationem conspirent. Omnes scientiam pollicẽtur:Ante sunt/perfecti cathecumini,quàm edocti. Ipsæ mulieres hæreticæ,quàm procaces/quæ audeant docere,contendere,exorcismos agere,curationes repromitte/re,fortasse an & tingere? Ordinationes eorum temerariæ,leues,inconstan/tes.*Tunc neophytos conlocãt:nunc seculo obstrictos,nunc apostatas no/stros,ut gloria eos obligent,quia ueritate non possunt. Nusquàm facilius/proficitur,quàm in castris rebellium,ubi ipsum esse illic promereri est. Itaq;/alius hodie episcopus,cras alius: hodie diaconus,qui cras lector:hodie pre/sbyter,qui cras laicus. Nam & laici sacerdotalia munera iniungũt. De uer/bi autem administratione quid tam? cum hoc sit negocium illis, non ethni/cos conuertendi,sed nostros euertendi,hanc magis gloriam captant,si stan/tibus ruinam non si iacentibus eleuationem operentur. Quoniã & ipsum/opus eorum non de suo proprio ædificio uenit,sed de ueritatis destructio/ne nostra suffodiunt,ut sua ædificent. Adime illis legem Moysi,& prophe/tas,& creatorem deum,accusationem & loqui non habent. Ita fit ut ruinas/facilius operentur stantium ædificiorum,quàm extructiones iacentiũ rui/narum. Ad hæc solũmodo opera humiles,& blandi,& summissi agunt. Cæ/terum nec suis præsidibus reuerentiam nouerunt. Et hoc est quod schisma/ta apud hæreticos ferè non sunt:quia cum sint, non parent schismata. Est/enim unitas ipsa. Mentior si non etiam à regulis suis uariant inter se, dum/unusquisq; proinde suo arbitrio modulatur quæ accepit,quemadmodum/de arbitrio ea composuit ille qui tradidit. Agnoscit naturam suam & ori/ginis suæ more profectus rei. Idem licuit Valentinianis quod Valenti/no, idem Marcionitis quod Marcioni de arbitrio suo fidem innouare. Denique penitus inspectæ hæreses omnes in multis cum autoribus su/is dissentientes deprehenduntur. Plerique nec ecclesias habent, sine

Al. *uerum in.

Al. *nunc.

matre

matre,sine deo orba fide exteriores quasi sibilatæ uagantur. Notata sunt etiã cõmercia hæreticorũ cũ magis quàm pluribus,cum circulatoribus,cum Astrologis,cum philosophis curiositati scilicet deditis. Quærite & inuenietis,ubiq; meminerunt. Adeò & de genere cõuersationis qualitas fidei æstimari potest,doctrinæ inde disciplina est. Negant deum timendum. Itaq; libera sunt illis omnia & soluta. Vbi autem deus non timetur,nisi ubi non est? Vbi deus non est,nec ueritas ulla est. Merito & talis disciplina est. At ubi deus,ibi metus in deum, qui est initium sapientiæ. Vbi metus in deum,ibi grauitas, honestas & diligẽtia adtonita,& cura sollicita,& adlectio explorata,& cõmunicatio deliberata,& promissio emerita,& subiectio religiosa,& apparitio deuota,& pressio modesta,& ecclesia unita,& dei omia. Proinde hæc pressiora apud nos testimonia disciplinæ ad probationẽ ueritatis accedunt:à qua diuertere nemini expedit,qui meminerit futuri iudicij quo omnes nos necesse est apud CHRISTI tribunal astare,reddentes rationem in primis ipsius fidei. Quid ergo dicent qui illam stuprauerint adulterio hæretico uirginem traditam à CHRISTO? *allegabũt nihil unquã sibi ab illo uel ab Apostolis eius,de sæuis & peruersis doctrinis futuris pronunciatum,& de cauendis & de abominãdis quid præceptum? Agnoscũt suam potius culpam,quàm suorum qui nos ante præstruxerunt. Adijcient præterea multa de autoritate cuiusq; doctoris hæretici, illos maxima doctrinæ suæ confirmasse,mortuos suscitasse,debiles reformasse,futura significasse:uti merito Apostoli crederent,*quia si nec hoc scriptum sit, uẽturos multos,qui etiam uirtutes maximas ædiderunt,ad fallaciam muniendam corruptæ prædicationis. Itaq; ueniam merebuntur. Si uero memores dominicarum & apostolicarum denunciationũ in fide integra steterint,credo de uenia peridi̇tabuntur,respondente deo:prænũciaueram planæ futuros fallaciæ magistros in meo nomine,& prophetarũ,& apostolorũ etiam. Et discentibus meis eadem ad uos prædicare mandaueram,sed cum uos non crederetis semel,Euangelium & eiusdem regulæ doctrinam apostolis meis delegaueram:sed libuit mihi postea aliqua indè mutare. Resurrectionem promiseram etiam carnis:sed recogitaui ne implere non possem. Natũ me ostenderam ex uirgine,sed postea turpe mihi uisum est. Patrem dixeram, qui solem & pluuias facit:sed alius me pater melius adoptauit. Prohibuerã uos autem accõmodare hæreticis,sed erraui. Alia capit opinari eos,qui exorbitant,& fidei ueritatis periculum non cauent. Sed nunc quidem generaliter actum est nobis aduersus hæreses omnes,certis & iustis & necessarijs præscriptionibus repellendas à conlatione scripturarum. De reliquo si dei gratia annuerit,etiam specialiter quibusdam respondebimus.

Als *Ordo adlega.

Puto le. *quasi nec.

Ironice.

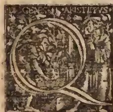
Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE PRAESCRIPTIONIBVS ADVERSVS HAERESES OMNEIS, FINIS.

ARGVMENTVM SEQVENTIS LIBELLI PER BEAT. RHENANVM.

HIC LIBELLVS nihil aliud continet, quàm catalogum ac nomenclaturam hæreticorum, non disputationem. Proinde sic illum eram inscripturus, quem ἀνεπίγραφον repereram in Paterniacensi codice: nisi in altero libro titulum habuisset aduersus omneis hæreses. Et Ang. Politianus opera Tertulliani recensens, libri meminit aduersus omneis hæreticos, hunc hauddubie designãs. Porrò in Hirsaugiensi codice præcedebat librũ de Præscriptionibus, sed id Librarij incuria factum putò: cum nihil aliud sit, quàm Appendix quædam superioris libri, indicans quo tempore quæque hæresis eruperit, & quam profiteatur impietatem,

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS OMNEIS HAERESES, SEV POTIVS DE HAERESIBVS LIBER.

Dositheus Samaritanus. *Sadducæi.* *Pharisæi.*

QVORVM hæreticorum, ut plura præteream, pauca perstringã: taceo enim Iudaismi hæreticos, Dositheum inquam Samaritanum, qui primus ausus est prophetas, quasi non in spiritu sancto locutos repudiare. Taceo Sadducæos, qui ex huius erroris radice surgentes, ausi sunt ad hãc hæresim etiam resurrectionem carnis negare. Prætermitto Pharisæos, qui additamẽta quædam legis adstruendo à Iudæis diuisi sunt. Vnde etiam hoc accipere ipsum quod habẽt nomen, digni fuerunt. Cum his etiam Herodianos, qui CHRISTVM Herodem esse dixerunt. Ad eos me conuerto, qui ex Euangelio hæretici esse uoluerunt: ex quibus est primus omniũ Simon Magus, qui in Actis Apostolorum condignam meruit ab apostolo Petro iustamq́ sententiam. Hic ausus est summam se dicere uirtutem, id est, summum deum. Mũdum autem ab angelis suis institutum, *ac dæmone se oberrante qui esset sapientia descendisse quærendum apud Iudæos, se in phantasmate dei nõ passum, sed esse quasi passum. Post hunc Menander, discipulus ipsius, similiter magus, eadem dicens quæ Simon ipse: quicquid se Simon dixerat, hoc ẽse Menander esse dicebat, Negans habere posse quenquam salutem, nisi in nomine suo baptizatus fuisset. Secutus est post hæc & Saturnin9, & hic similiter dicens. Innascibilem uirtutem, id est, deum: in summis & illis infinitis partib9 & in superioribus manere, longe autem distantur: & ab hoc angelos inferiores

Herodiani. *Simon Magus.* *Hirsaug. exẽ. sic habet, * à dæmõe se errante, qui esset sapiẽtis descendisse.* *Menander.* *Saturninus.*

ores mundum fecisse: & quia splendor quidam luminis desursum in inferioribus refulsisset, ad similitudinem illius luminis angelos hominem instituere, angelos curasse: hunc super terram iacuisse reptantem, cuius lumē illud & uirtutem illam superiorem propter misericordiam, scintillam saluā esse: cæteram hominis perire, CHRISTVM in substantia corporis non fuisse, & phantasmate tantum quasi passum fuisse, resurrectionem carnis nullo modo futuram esse. Postea Basilides hæreticus erupit: hic esse dicit, summum deum nomine Abraxaen, quo mentem creatam, quam Græce νοῦν appellat. Inde uerbum ex illo prouidentiam, uirtutem, & sapientiam. Ex ipsis inde principatus, & potestates, & angelos factos: deinde infinitas angelorū æditiones & probolas, ab istis angelis trecētos sexagintaquinque cœlos institutos: & mundum in honore Abranxat, cuius nomen hūc in se habeat numerum computatum. In ultimis quidem angelis, & qui hunc fecerunt mundum nouissimum ponit Iudæorum deum: id est, deum legis & prophetarum: quem deum negat, sed angelum dicit. Huic sortito obtigisse semē Abrahæ, atque ideo hunc de terra ex Aegypto filios Israēl in terra Chanaān transtulisse. Hunc turbulentiorem præ cæteris angelis, atque ideo & seditiones frequenter & bella concutere, sed & humanum sanguinem fundere: CHRISTVM autem non ab hoc qui fecerit mundum, sed ab illo Abraxa missum uenisse in phantasmate: sine substantia carnis fuisse. Hunc passum apud Iudæos nō esse, sed uice ipsius Simonem crucifixum esse: unde nec in eum credendum esse qui sit crucifixus, ne quis confiteatur in Simonem credidisse. Martyria negat esse facienda. Carnis resurrectionem grauiter impugnat, negans salutem corporibus repromissam. Alter hæreticus Nicolaus emersit: hic de septem diaconis, q in Actis Apostolorum allecti sūt, fuit. Hic dicit tenebras in concupiscentiam luminis, sed quidem fœda & obscœna fuisse ex hac permixtione: pudor est dicere quæ fœtida & immūda sunt & cætera obscœna. Omnes enim refert quosdā turpitudinis natos, & complexus, & permixtiones execrabiles obscœnasque coniunctas, & quædā ex ipsis adhuc turpiora. Natos præterea dæmones, & deos, & spiritus septem, & alia satis sacrilega pariter & fœda, quæ referre erubescim⁹, etiā præterim⁹. Satis est nobis quod totam istam hæresim Nicolaitarū, Apocalypsis domini grauissima sententiæ autoritate damnauit, dicendo quia hoc tenes: odisti doctrinam Nicolaitarum, quam & ego odi. Accesserunt his hæretici etiam illi, qui Ophitæ nuncupantur. Nam serpentem magnificant intantum, ut illum etiam ipsi CHRISTO præferant. Ipse enim, inquiunt, scietiæ nobis boni & mali originem dedit. Huius animaduertens potentiā & maiestatem Moyses, inquiunt, æreū posuit serpentē: & quicunque ipsum aspexerunt, sanitatem consecuti sunt. Ipsi aiunt: præterea CHRISTVS in Euangelio suo imitatur serpentis ipsius sacram potestatem docendo. Et sicut Moyses exaltauit serpentē in deserto, ita exaltari oportet filium hominis. Ipsum introducunt ad benedicenda eucharistia sua. Sed tota istius erroris & fœ

Basilides. *Nicolaus.* *Ophitæ.*

na & do

na & doctrina inde fluxit. Dicunt enim de illo summo primario æone cō plures alios æones extitisse inferiores, omnibus tamen istis æonem antesta re, cuius sit nomen Ialdabaoth. Hunc autem conceptum esse ex altero æone, à quibus infertoribus permixtus: seq; postea cum in superiora uoluisset eniti, grauitate materiæ permixta sibi, non potuisse ad superna peruenire, in medietate relictum, extendisse totum, effecisse sic cœlū. Ialdabaoth tamen inferius discendisse, & fecisse sibi filios septem: quem occlusisse superiora dilatione: ut quia angeli quæ superiora essent, scire non possent, ipsum solum deum putarent. Virtutes igitur illas & angelos inferiores hominem fecisse: & quia ab infirmioribus & mediocribus uirtutib⁹ institutus esset, quasi uermem iacuisse reptantem: illum uero æonem ex quo Ialdabaoth processisset, inuidia cōmotum, scintillam quandam iacenti homini immisisse, qua excitatus per prudētiam saperet & intellegere posset superiora. Sic rursum Ialdabaoth istum in indignationem conuersum ex semetipso ædidisse uirtutem, & similitudinem serpentis, & hanc fuisse uirtutem in paradiso: id est istum fuisse serpentem, cui Eua quasi filio dei crediderat. Decerpsit, inquiunt, de fructu arboris, atq; ideo generi humano scientiam bonorum & malorum contribuit. CHRISTVM autem non in substantia carnis fuisse: salutem carnis sperandam omnino non esse. Necnon etiam erupit alia

Chaldæi. quoq; hæresis, quæ dicitur Chaldæorum. Et ipsi enim magnificant Cain, quasi ex quadam potenti uirtute conceptum, quæ operata sit in ipso. Nā Abel ex inferiore uirtute conceptum, procreatum: & ideo inferiorem repertum. Hi qui hoc adserunt, etiam Iudam proditorem defendunt, admirabilem illum & magnum esse memorātes, propter utilitates quas humano generi cōtulisse iactatur. Quidam enim ipsorum gratiarum actionem Iudæ propter hanc causam reddendam putant. Animaduertens enim, inquiūt, Iudas, quod CHRISTVS uellet ueritatem subuertere, tradidit illum, ne subuerti ueritas posset. Et alij sic contra disputāt & dicūt. Quia potestates huius mundi nolebant pati CHRISTVM, ne humano generi per mortem ipsius salus pararetur, saluti consulens generis humani: tradidit CHRISTVM, ut salus quæ impediebatur per uirtutes, quæ obsistebant ne pateret CHRISTVS, impediri omnino non posset: & ideo per passionem CHRISTI nō posset salus humani generis retardari. Sed & illa hæresis processit, quæ di-

Setthoitæ. Hos alij Sethianos appellāt citur Setthoitarum. Huius peruersitatis doctrina hæc est: Duos homines ab angelis constitutos, Cain & Abel: propter hos magnas inter angelos cōtentiones & discordias extitisse: ob hanc causam illam uirtutem quæ super omnes uirtutes esset, quam matrem pronunciant, dum Abel interfectū di-

*Als *uoluisse.* cerent, *uoluisset concipi & nasci hunc Seth loco Abelis: ut euacuarent angeli illi, qui duos priores illos homines condidissent: dum hoc semen mundum moritur & nascitur. Permixtiones enim dicunt angelorum & hominum iniquas fuisse: ob quam causam illam uirtutē quam (sicut diximus) pnunciant matrē, ad uindictam etiam catadysmum inducere, ut & illud p

mixtiōis

mixtionis ſemen tolleretur:& hoc ſolum ſemen,quod eſſet purum,integrũ
cuſtodiretur.Sed enim illos *quo ſeminis illos priores inſtituiſſent, occulte *Als *quos priores.*
& latenter,& ignorãte illa matre uirtute, cum illis octo animabus in arcam
miſiſſe,etiam ſemen*Cham quo ſemen malitiæ non periret, ſed cum cæte- *Fort. *Cain.*
ris cõſeruatũ,& poſt catadyſmum terris redditũ, exemplo cæterorum excre
ſceret,& effunderetur,& totum orbem & impleret & occuparet.De CHRI-
STO autem ſic ſentiunt,*ut dicant illum tantummodo, ſed & pro ipſo,ſed **Fort.leg. ut dicãt illum nõ pro nobis tantũmodo, ſed & pro ipſo ſeipſum fuiſſe.*
ipſum fuiſſe.Carpocrates præterea hanc tulit ſectam: Vnam eſſe dicit uir-
tutem,in ſuperioribus principalem,ex hac prolatos angelos,atque uirtutes,
quos diſtantes longe à ſuperioribus uirtutum, mundum iſtum in inferiori
bus partibus condidiſſe, CHRISTVM non ex uirgine Maria natum, ſed *Carpocrates.*
ex ſemine Ioſeph*hominem tantũmodo genitum,ſanè præ cæteris iuſtitiæ *Als *homine.*
cultu *integritate meliorem, hunc apud Iudæos paſſum, ſolam animam *Als *uite integritate.*
ipſius in cœlo receptam, eo quod & firmior & robuſtior ex cæteris fuerit:
& quo colligeret tentata animarum ſola ſalute,multas corporis reſurrectio
neis.Poſt hunc Corinthus hæreticus erupit,ſimilia docens.Nã & ipſe mun *Corinthus.*
dum inſtitutũ eſſe ab illis dicit,CHRISTVM ex ſemine Ioſeph natum pro
ponit,hominem illum tantũmodo ſine diuinitate cõtendens, ipſam quoq;
legem ab angelis datam perhibens:Iudæorum deum,non dominũ, ſed an-
gelum promens:huius ſucceſſor Ebion fuit, Corintho non in omni parte *Ebion.*
conſentiens,quod à deo dicat mundum,non ab angelis factum:& quia ſcri
ptum ſit,nemo diſcipulus ſuper magiſtrum,nec ſeruus ſuper dominum,le-
gem eſſe proponit,ſcilicet ad excludendum euangelium,& uindicandũ Iu-
daiſmum. Valentinus autem hæreticus multas introduxit fabulas,has ego *Valentinus.*
*circumdicens breuiter expediam. Introducit enim pleromate æones trigin *Als *circũcidens.*
ta: exponit autem hos per ſyzygias,id eſt coniugationes quaſdam. Nam
dicit in primis eſſe bythom & ſilentium,ex his proceſſiſſe ſemen,mentem,&
ueritatem,ex quibus erupiſſe uerbum & uitam:de quibus rurſum creatum
hominẽ & eccleſiam. Sed enim ex eis quoq; proceſſiſſe duodecim æonas,
de ſermone autem & uita:æonas alios decem.hæc eſſe æonum triacontada,
quæ*ſint in pleromate ex octoade & decade,ac duodecade. Triceſimũ au- *Als *ſit.*
tem æonem bython illum uidere uoluiſſe, & ad uidendũ illum auſum eſſe
in ſuperiora conſcendere.Et quoniam ad magnitudinem ipſius uidendam
capax nõ fuit,in defectione fuiſſe, & penè diſſolutum eſſe,niſi quia*miſiſſet *Als *miſſus.*
ad conſtabiliendum illum,ille quem appellat Horon confirmaſſet illum di
cto,hoc pronunciatio appellat.Iſtum autem æonem in defectionẽ factum
Achamote,dicit in paſſionibus deſiderij quibuſdam fuiſſe,& ex paſſioni-
bus materias ædidiſſe.Expauit enim,inquit, & extimuit,& contriſtatus eſt,
& ex his paſſionibus concepit & ædidit. Hinc fecit cœlum & terram, & ma-
re,& omnia quæcunq; ſunt in eis, ob quam cauſam omnia infirma eſſe &
fragilia,& caduca,& mortalia quæcũq; ſunt ab ipſo facta:quoniã quidem

ipse fuerit deceptatione conceptus, atque prolatus, hunc tamen instituisse
istum mundum ex his materijs, quas Achamote uel pauendo, uel ti-
mendo, uel contristando, uel suadendo præstiterat. Nam ex pauore, inquit,
tenebræ factæ sunt: ex timore & ignorantia, spiritus nequitiæ & malignita-
tis: ex tristitia & lachrymis, humida fontium, fluminum materia, marisque.
*Al's * quē bython, fort. qui est bythos.* CHRISTVM autem missum ab illo propatore, qui est *bythion. Hunc au-
tem in substantia corporis nostri nō fuisse, sed spiritale, nescio quod corpus
de cœlo deferentem: quasi aqua per fistulam, sic per Mariam uirginē trans-
measse. Nihil inde uel accipientem, uel mutuantem: resurrectionem huius
carnis negat, sed alterius. Legis & prophetarum quædam probat, quædam
improbat: id est, omnia improbat, dum quædam reprobat: euangelium ha
Ptolemæus. bet etiam suum, præter hæc nostra. Post hunc extiterunt Ptolemæus, & Se
Secundus. cundus hæretici, qui cum Valentino per omnia consentiunt, in illo solo dis-
ferunt. Nam cum Valentinus æonas tantū triginta finxisset, isti addiderūt
alios complures. quatuor enim primum, deinde alios octo adgregauerunt.
Et quod dicit Valentinus æonem triginta excessisse de pleromate ut in de-
fectionem, negant isti. Non enim ex illa triacontade fuisse hunc, qui fuerit
in defectionem propter desiderium uidendi propatoris. Extitit præterea
Heracleon. Heracleon alter hæreticus, qui cū Valentino paria sentit. sed nouitate qua-
dam pronūciationis, uult uideri alia sentire. Introducit enim in primis illud
fuisse quod pronunciat, & deinde ex illa monade duo, ac deinde reliquos
Marcus. æonas, deinde introducit totum Valentinū. Non defuerunt post hos Mar
Colarbasus. cus quidam & Colarbasus, nouam hæresim ex Græcorum alphabeto com
ponentes. Negant enim ueritatē sine istis posse literis inueniri, imò totam
plenitudinem & perfectionem ueritatis, in istis literis esse dispositam. Pro-
pter hanc eñ causam CHRISTVM dixisse: Ego sum α & ω. Deniq; IESVM
CHRISTVM descendisse, id est, columbam in IESVM uenisse, quæ Græ-
co nomine cum περιστερὰ pronuncietur, habere secundum numerū, DCCCI.
percurrunt isti ω, ψ, χ, φ, υ, τ, totum usq; ad alphabeta, & computant og-
doadas & decadas, ita afferre illorum omnes uanitates ut ineptum sit &
ociosum, quod tamen non tantum iam uanum, sed etiam periculosum sit.
Alterum deum fingunt præter creatorem, CHRISTVM in substantia ne-
Cerdon. gant carnis fuisse, negant carnis resurrectionē futuram. Accedit his Cerdon
quidam, hic introducit initia duo, id est duos deos, unū bonum, & alterū sæ
uum. Bonum superiorem: sæuum hunc, mundi creatorem. Hic prophetias
& legem repudiat, deo creatori renunciat, superioris dei filiū CHRISTVM
uenisse tractat: hunc in substantia carnis negat, in phantasmate solo fuisse
pronunciat: nec omnino passum, sed quasi passum: nec ex uirgine natum,
sed omnino nec natum. Resurrectionem animæ tantummodo probat, cor
poris negat. Solum euangelium Lucæ, nec tamen totum recipit. Apostoli
Pauli neq; omnes, neq; totas epistolas sumit. Acta Apostolorum & Apo-

calypsim

calypsim quasi falsa reijcit. Post hunc discipulus ipsius emersit Marcion qui *Marcion.*
dam nomine, Ponticus genere, episcopi filius, ptopter stuprum cuiusdam
uirginis ab ecclesiæ communicatione abiectus: hic ex occasione qua dictum
sit. Omnis arbor bona, bonos fructus facit: mala autem, malos. hæresim
Cerdonis adprobare conatus est, eadem dicere, quæ ille superior hæreticus
ante dixerat. Extitit post hunc Lucanus quidam nomine, Marcionis secta *Lucanus.*
tor atque discipulus, & hic per eadem uadens blasphemiæ genera, eadem
docet quæ Marcion & Cerdon docuerant. Post hos subsequitur Apelles *Apelles.*
discipulus Marcionis. qui postea quàm in carnem suam lapsus est, à Mar-
cione segregatus est: hic introducit unum deum infinitis superioribus parti
bus, hunc potestates multas, angelosque fecisse: propterea & aliam uirtutẽ
quam dicit, dominum dicit, sed angelum ponit: hoc uult uideri mundum
institutum ad imitationem mundi superioris: cui*mundi permiscuisse pœ- *Fort. *mundo.*
nitentiam, quia non illum tam perfecte fecisset, quàm ille superiot mundus
institutus fuisset. Legem & Prophetas repudiat: CHRIRTVM neque in
phantasmate dicit fuisse sicut Marcion, neque in substantia ueri corporis,
ut euangelium docet, sed in eo quo de superioribus partibus descenderet,
ipso descensu sydeream sibi carnem, & aëream contexuisse: hunc in resurre-
ctione singulis quibusque elementis, quæ in descensu suo mutata fuissent,
in ascensu reddidisse, & sic dispersis quibusque corporis sui partibus, in cœ-
lo spiritum tantum reddidisse: hic carnis resurrectionem negat: solo utitur
& apostolo, sed Marcionis, id est, non toto. Animarum solarum dicit salu-
tem. Habet præterea priuatas, sed extraordinarias lectiones suas, quas ap
pellant phanerosẽis Philumenis cuiusdam puellæ, quanquam si*prophetis *Philumene.*
sam sequitur. Habet præterea suos libros, quos inscripsit syllogismorum, in *Fort. leg. quam ipse sicut prophetissam sequitur.*
quibus probare uult, quod omnia quæcunque Moyses de deo scripserit,
uera non sint, sed falsa sint. His hæreticis omnibus accedit Tacianus qui- *Syllogismi Apellis.*
dam alter hæreticus, hic Iustini martyris discipulus fuit, post hunc diuisa *Tacianus.*
sentire cœpit. Totus enim secundum Valentinũ capit, adijciens illud, quod
iam nec salutem consequi posse, quasi non si rami salui fiunt, & radix salua
sit. Accesserunt alij hæretici, qui dicuntur secundum Phrygas: sed horum *Secundũ Phrygas.*
non una doctrina est. Sunt enim qui Cata Ptodum dicantur, hi habent *Cata Proclum.*
aliam communem blasphemiam, aliam blasphemiam uou communem,
sed peculiarem & suam: & communem quidem illam, qua in Apostolis qui
dem dicant spiritum sanctum fuisse, paradetum non fuisse. Et quia di-
cant paradetum plura in Montano dixisse, quàm CHRISTVM in euan-
gelium protulisse: nec tantum plura, sed etiam meliota atque maiora. Pri-
uatam blasphemiã illi qui sunt Cata Aeschinen hanc habent, qua adijciũt *Cata Aeschinen.*
etiam hoc, uti dicant, CHRISTVM ipsum esse filium & patrem. Est præ-
terea his omnibus etiam Blastus accedens, qui latenter Iudaismum uult in- *Blastus.*
troducere. Pascha enim dicit non aliter custodiendum esse, nisi secundum

legem Moysi xiiij. mensis. Quis autem nesciat, quoniam euangelica gratia euacuatur, si ad legem CHRISTVM redigit? Accedit his Theodotus haereticus Byzantius, qui postea quàm CHRISTVM *pro nomine adprehensus negauit, in CHRISTVM blasphemare non destitit. Doctrinam enim introduxit, qua CHRISTVM hominem tantummodo diceret, deum autem illum negaret. Ex spiritu quidem sancto natum ex uirgine, sed hominem solitarium atque nudum, nullo alio prae caeteris, nisi sola iustitiae autoritate. Alter post hunc Theodotus haereticus erupit, qui & ipse introduxit alteram sectam, & ipsum hominem CHRISTVM tantummodo dicit ex spiritu sancto, ex uirgine Maria conceptum pariter & natum, sed hunc inferiorem esse quàm Melchisedech, eo quod dictum sit de CHRISTO: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Nam illum Melchisedech praecipua*& Graecia coelestem esse uirtutem, eo quod agat CHRISTVS pro hominibus, deprecator & aduocatus ipsorum factus: Melchisedech, facere pro coelestibus angelis atque uirtutibus. Nam esse illum usque adeo CHRISTO meliorem, ut apator sit, ametor sit, agenealogitus sit, cuius neque initium, neque finis comprehensus sit, aut cõprehendi possit. Sed post hos omnes etiã Praxeas quidam haeresim introduxit, quam Victorinus corroborare curauit: hic deum patrẽ omnipotentem IESVM CHRISTVM esse dicit, hunc crucifixum passumque contendit, mortuum, praeterea seipsum sibi sedere ad dexterã suam, cum profana & sacrilega temeritate proponit.

Theodotus.

Pro nomine, hoc est ob professionem nominis Christiani.

Theodotus posterior.

*Fort. egregiam.

Praxeas.

Victorinus.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE HAERESIBVS LIBRI, FINIS.

Argumentum

[illegible]GVMENTVM I[illegible]IS
L[illegible]BRI SEP[illegible] BR[illegible]VM
[illegible]HEN[illegible]NVM.

ARrogans Iudæorum supercilium ex Paulinis epistolis satis notum esse potest. Nulla gens unquam alienos à sua religione magis est execrata, cunctis uicissim inuisissima, sic nimirũ dignam inexpiabilis odij sui mercedem reportãs odium. Quo minus mirandũ est si Iudæi qui CHRISTO nomen dederant, ethnicos non putabant recipiendos, sibi tantum Euangelicam legem datam contendentes, ut quondam lex illa Mosaica tradita fuit. Proinde disputationem Christiani hoc est qui ex ethnicis Seruatori nostro fuerat initiatus, cum Iudæo proselyto suæ duntaxat genti CHRISTVM uendicante habitam, Tertullianus in literas retulit. Ostendit autem per figuras instrumenti ueteris, ethnicos ad Euangelicam legem admittendos, negans interim Mosaicam legem primam fuisse quam deus hominibus præscripserit, sed omnium antiquissimam in paradiso, mox patriarchis naturalem fuisse datam, deinde Mosaicam prodijsse quæ pro tempore sit exhibita. Porrò legis præcepta pro conditione temporum à deo mutari, nostræ saluti consultum esse uolente. Itaque circuncisionem carnalem obseruationem sabbati, sacrificiaque terrenarum oblationum, rebus spiritalibus cessisse quarum erant figuræ. Prosequitur præcipua disputationis capita Prophetarum agens testimonijs, De sabbato, circuncisione, & legis utriusque obseruatione, De natiuitate CHRISTI, qui prior fuit aduentus, nimirum sese deijcientis, De eius æterno regno, De illius Passione, & euersione Hierusalem, De probatione Natiuitatis, ubi refelluntur argumenta quibus CHRISTI passionem impugnant Iudæi, De figuris dominicæ passionis ex ueteri instrumento, De uastatione Israel, De gentibus quæ CHRISTO crediture forent, Iudæis illum respuentibus. Demum de posteriore CHRISTI aduentu qui cũ magnificus sit futurus, solus Iudæis arridet, sublimem duntaxat CHRISTVM agnoscẽtibus. Ex hoc libro diuus Hieronymus bonam capitis partem citat Danielem prophetam enarrans. Et uidetur Cyprianus hoc uolumen æmulatus suos illos ad Quirinum libros texuisse, nam is Tertullianum sedulo solet imitari, cuius scriptis assidue lectis pectus suum egregie referserat. Exemplo sit unicus de patientia libellus, quem Cyprianus totum sibi uendicauit, uerbis tantum non etiam sententijs interpolatis. Est autem candidior Tertulliano faciliórq;. Porrò nõ fugit lectorem, huius operis materiam etiam in libris aduersus Marcionem haberi, præsertim in tertio, ijsdem sanè uerbis, sed nonnihil fusius tractatam, ubi hoc ipsum probat, CHRISTVM uidelicet fuisse de quo tot olim oracula Prophetæ ædiderint.

Q. SEPTIMII TERTVLLIANI, ADVERSVS IVDAEOS, LIBER.

ROXIME accidit, disputatio habita est Christiano & proselyto Iudæo. Alternis uicibus contentioso fune, uterq; diē in uesperā traxerunt. Obstrepentibus etiam quibusdam spectātibus, singulorū nubilo quodā ueritas obūbrabatur. Placuit ergo quod per concentum disputationis minus plene potuit dilucidari, inspici curiosius, & lectionibus stilo quæstiones retractatas terminare. Nam occasio quidem defendendi etiam gentibus sibi diuinam gratiam, habuit hinc prærogatiuam quod sibi uindicare dei legem instituerit homo ex gētibus, nec de prosapia Israelitum Iudæus: hoc enim sat est, posse gentes admitti ad dei legem, ne Israël adhuc superbiat, quod gentes uelut stillicidium situlæ, aut puluis ex area depntentur. Quanquam habeamus ipsum deum idoneum pollicitatorem, & fidelem sponsorem, qui Abrahæ promiserat, quod in semine eius benedicerētur nationes terræ, & quod ex utero Rebeccæ duo populi & duæ gētes essent processuræ utiq; Iudæorū, id est Israëlis, & gētium, id est noster: uterq; ergo & populus & gens est appellatus, ne de nominis appellatione priuilegiū gratiæ sibi quis audeat defendere. Duos etenim populos & duas gentes processuras ex unius fœminæ utero deus destinauit, nec discreuit gratiam in nominis appellatione, sed in partus æditione: ut qui prior esset de utero processurus, minori subijceretur, id est posteriori. Sic namq; ad Rebeccam deus locutus est: Duæ gentes in utero tuo sunt, & duo populi de uentre tuo diuidentur, & populus populū superabit, & maior seruiet minori. Itaq; cū populus seu gens Iudæorū anterior sit tempore, & maior per gratiā primæ dignationis in lege, noster uero minor ætate temporum de Rebecca, de duobus populis intelligitur, id posse in ultimo seculi spacio adeptos noticiam diuinæ miserationis, proculdubio secundū *dictū diuinæ locutionis, prior maior populus, id est iudaicus, seruiat necesse est minori, & minor populus, id est Christianus, superet maiorē. Nā & secundū memorias populus Iudæorum, id est antiquior, derelicto deo, idolis seruiuit, & diuinitate abrelicta simulachris fuit deditus, dicente populo ad Aaron: Fac nobis deos qui nos antecedant. Quod cū ex monilibus fœminarum & anulis uirorū aurum fuisset igne conflatū, & processisset eis bubulum caput, cui figmēto uniuersus Israël ab relicto deo honorē dederunt dicētes: Hi sunt dij qui nos eiecerūt de terra Aegypti. Sic nāq; posterioribus temporibus quibus reges eis imperabāt, & cū Hieroboam uaccas aureas & lucos colebāt, & Bahali se mancipabāt. Vnde probatur eos semper idololatriæ crimine reos designatos ex

Als* edictum.

instrumento

instrumēto diuinarū scripturarū. Noster uero populus minor, id est posterior, relictis idolis quibus ante deseruiebat, ad eundē deum conuersus est, à quo Israel, ut supra memorauimus, abscesserat. Sic nãq; populus minor, id est posterior, populū maiorē superauit, dū gratiã diuinæ dignationis consequitur, à qua Israel est repudiatus. Igitur gradū conferamus, & summam quæstionis ipsius, certis lineis determinemus. Cur etem̃ deus uniuersitatis conditor, mundi totius gubernator, hominis plasmator, uniuersarū gentiū sator, legē per Moysen uni populo dedisse credatur, & non omnibus gentibus attribuisse dicatur? Nisi enim omnibus eam dedisset, nullo pacto ad eam etiã proselytos ex gentibus accessum habere permitteret. Sed ut congruit bonitati dei & æquitati ipsius, utpote plasmatoris generis humani omnibus gentibus eandē legē dedit, quã certis & statutis temporibus obseruari præcepit, quando uoluit, & per quos uoluit, & sicut uoluit. Namque in principio mūdi ipsi Adæ & Euæ legē dedit, ne de fructu arboris plãtatæ in medio paradisi ederēt: quod si cõtra fecissent, morte morerētur. Quæ lex eis sufficeret si esset custodita. In hac enim lege Adæ data, omnia præcepta condita recognoscimus, quæ postea pullulauerunt data per Moysen, id est Diliges dominū deum tuū de toto corde tuo, & ex tota anima tua, & diliges proximū tibi tanq̃ te. Et non occides, nõ mœchaberis, non fraudaueris, falsum testimoniū non dices. Honora patrem tuū & matrem, & alienū non cõcupisces. Primordialis lex est em̃ data Adæ & Euæ in paradiso quasi matrix omniū præceptorū dei. Deniq; si dominū deū suū dilexissent, contra præceptū eius nõ fecissent: si proximū diligerēt, id est semetipsos, persuasioni serpentis nõ credidissent, atq; ita in semetipsos homicidiū non cõmisissent, *excedendo de immortalitate, faciendo contra dei præceptū. A furto quoq; abstinuissent, & de fructu arboris clàm nõ degustassent, nec à cõspectu domini dei nostri sub arbore delitescere gestissent. Nec falsum asseuerãti diabolo participes efficerent̃, credendo ei quod similes deo essent futuri. Atq; ita nec deū offendissent ut patrē, qui eos de limo terræ quasi ex utero matris figurauerat. Si alienū non cõcupiscerēt, de fructu inlicito non gustassent. Igitur hac generali & primordiali dei lege quã in arboris fructu obseruari deus sanxerat, omnia præcepta legis posterioris specialiter indita fuisse cognoscimus, quæ suis tēporibus ædita germinauerūt. Eiusdē est em̃ postea docere legē, q ante præmiserat præceptū, quoniã & ipsi⁹ est erudire postea, q ante iustos formare instituerat. Quid em̃ mirū si is auget disciplinã, q instituit: si is pficit q cœpit. Deniq; ante legē Moysi scriptã in tabulis lapideis, legē fuisse cõtendo nõ scriptã, quæ naturaliter intellegebat̃ & à patrib⁹ custodiebat̃. Nã unde Noe iustus inuētus, si nõ illū naturalis legis iustitia pcedebat? unde Abrahã amicus dei deputatus, si nõ de æquitate & iustitia legis naturalis? unde Melchisedech sacerdos dei sūmi nūcupatus, si nõ ante Leuiticæ legis sacerdotiū Leuitæ fuerunt, q sacrificia deo offerebãt? sic em̃

Al's *excidendo

post supra scriptos patriarchas data lex est Moysi,eo tẽpore posteaquàm ab Aegypto excesserunt,post interuallum multorum temporum & spacia. Deniq; post quadringentos & triginta annos Abrahæ data est lex. Vnde intellegimus dei legem etiam ante Moysen, nec in Oreb tantum,aut in Syna & in eremo primum,sed antiquiorem primum in paradiso,post patriarchis,atq; ita & Iudæis certis temporibus reformatam,ut nõ iam ad Moysi legem ita attendamus,quasi ad principalem legem, sed ad subsequentem, quã certo tempore deus & gentibus exhibuit,& repromissam per Prophetas in melius reformauit:& præmonuit futuram.ut sicuti certo tempore data est lex per Moysen,ita temporaliter obseruata & custodita credatur.Nec adimamus hanc dei potestatem,pro temporum conditione legis præcepta reformantem in hominis salute. Deniq; qui contendit & sabbatum adhuc obseruandum quasi salutis medelam, & circũcisionem octaui diei propter mortis cõminationem,doceat in præteritum iustos sabbatizasse, aut circũcidisse,& sic amicos dei effectos. Nam si circuncisio purgat hominem, deus Adã incircũcisum cũ faceret,cur eũ non circũcidit,uel postea quàm deliquit si purgat circũcisio? Certe in paradiso constituens eum incircũcisum,colonũ paradisi præfecit.Igitur cũ neq; circũcisum, neq; sabbatizantẽ deus Adam instituerit,consequẽter quoq; sobolem eius Abel offerentem sibi sacrificia, incircuncisum,nec sabbatizantem laudauit,accepto ferens quæ offerebat in simplicitate cordis, & reprobans sacrificium fratris Cain, qui quod offerebat,non recte diuidebat.Noe quoq; incircũcisum deus, sed & non sabbatizantem de diluuio liberauit.Nam & Enoch iustissimum nõ circũcisum nec sabbatizantem de hoc mundo transtulit, qui necdum mortem gustauit,ut æternitatis candidatus, iam nobis ostenderet,nos quoque sine legis onere, Moysi,deo posse placere.Melchisedech quoq; summi dei sacerdos,incircũcisus & non sabbatizans,ad sacerdotium dei allectus est.Et probatus Loth frater Abrahæ,quod pro meritis iustitiæ suæ sine legis obseruatione de Sodomitarum incendio sit liberatus.Sed Abraham,inquis,circũcisus est. Sed ante deo placuit quàm circũcideretur, nec tamẽ sabbatizauit.Acceperat enĩ circũcisionem,sed quæ esset in signũ temporis illius,non in salutis prærogatiuam. Deniq; sequentes patriarchæ incircuncisi fuerunt, ut Mechisedech, qui ipsi Abrahæ iam circunciso reuertenti de prælio, panem & uinum obtulit incircuncisus. Sed & filius,inquit,Moysi cum ab angelo præfocatus fuisset,si nõ Seffora mater eius calculo præputium infantis circũcidisset. Vnde, inquit,circũcisionis maximum periculum est,si præputium carnis quis non circunciderit.Et ideo si salutem circuncisio omnimodo adfert,etiã ipse Moyses in filio suo non intermisisset,quo minus octaua die circũcideret eũ,quando constet Sepphorã coactam ab angelo id fecisse in itinere. Cõsideremus itaq; qđ nõ potuerit unius infantis coacta circũcisio omni populo præscribere,& quasi legẽ huius præcepti cõdere in salutẽ. Nã prouidẽs deus quod
hanc

hanc circũcisionẽ in signũ, non in salutẽ esset daturus populo Israel, iccirco filiũ Moysi ducis futuri instigat circuncidi, ut cum cœpisset per eum populo dare præceptũ circũcisionis, nõ aspernaretur populus, uidẽs exemplũ istud in*iudicis filiũ iam celebratum. Dari enim habebat circũcisio, sed in signũ: unde Israel in nouissimo tempore dinosci haberet, quãdo secundũ sua merita in sanctam ciuitatem ingredi prohiberetur, secundum uerba prophetarum dicentium: Terra uestra deserta, ciuitates uestræ igni exustæ, regionẽ uestram in conspectu uestro alieni comedent, & deserta & subuersa à populis extraneis. Derelinquetur filia Syon sicut casa in uinea, & sicut custodiarium in cucumerario, & quasi ciuitas quæ expugnatur. Et ideo subsequẽs sermo Prophetæ exprobrat eis Esaias dicẽs: Filios generaui & exaltaui, ipsi autem spreuerũt me. Et iterũ: Et si extenderitis manus, auertam faciem meam à uobis. Et si multiplicaueritis preces, non exaudiã uos: manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. Et iterum: Væ gens peccatrix, populus plenus peccatis, filij scelerati: dereliquistis deum, & in indignationem misistis sanctum Israel. Hæc igitur dei prouidẽtia fuit, dandi circũcisionem Israel in signum, unde dinosci posset cum adueniret tempus, quod meritis suis supradictis in Hierusalem admitti prohiberentur, quod & quia futurum erat nunciabatur, & quia factũ uidemus recognoscimus. Sic ergo circũcisio carnalis, quæ temporalis erat, *imbuta est in signum populo cõtumaci: ita spiritalis circũcisio est in salutem populo obaudienti, dicente propheta Hieremia: Innouate uobis nouitatem, & nolite seminare in spinis. Circũcidimini deo, & circuncidite præputium cordis uestri. Et alio loco dicit: Ecce enim dies ueniẽt dicit dominus, & disponam domui Iudæ & domui Iacob testamentum nouum, nõ tale quale iam dedi patribus eorum, in die quo eos eduxi de terra Aegypti. Vnde intellegimus & priorem circũcisionem tunc datam cessaturam, & nouam legem nõ talem qualem iam dederat patribus processuram annunciari, sicut Esaias prædicauit dicens: Quod in nouissimis diebus manifestus futurus esset mons domini, & domus dei super uertices montium: & exaltabitur, inquit, super colles, & ueniẽt super illum omnes gentes, & ambulabunt multi & dicent: Venite ascendamus in montẽ domini, & in domũ dei Iacob: *nõ in Esau prioris populi, sed in Iacob sequẽtis, id est populi nostri, cuius mons CHRISTVS est sine manibus concidentiũ præcisus, implẽs omnẽ terrã, apud Danielem ostensus. Deniq; ex hac domo dei Iacob, etiã legẽ nouam processurã sequentibus uerbis annũciat Esaias dicẽs: De Syon enim exiet lex & uerbũ domini ex Hierusalẽ, & iudicabit inter gẽtes, id est inter nos qui ex gentibus sumus uocati, & concident, inquit, gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces, & nõ accipiet gens super gentẽ gladiũ, & iam nõ dicentur præliari. Igitur intellegunt alij q̃ nos, qui noua lege edocti ista obseruamus, obliterata ueteri lege, cui⁹ obolitionẽ futurã actus ipse demõstrat. Nã uetus lex ultione gladij se uindicabat, & oculũ pro oculo eruebat, & uindictam

Al's * ducis.

Fort. * tributa.

al's * non in E.p. filijs

& uindictam iniuriæ retribuebat. Noua autem dementiam designabat,& pristinam ferocitatem gladiorum & lancearum ad tranquillitatem conuertebat, & belli pristina in æmulos legis, & hostis executionem, in pacificos actus arandæ & colendæ terræ reformabat. Igitur, sicut supra ostendimus, quod uetus lex & circuncisio carnalis cessatura pronunciata est, ita & nouæ legis, & spiritalis circuncisionis obseruantia, in pacis obsequia eluxit. Populus enim, inquit, quem non noueram seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi, Prophetæ adnunciauerunt. Quis autem populus qui deum ignorabat, nisi noster, qui retro deum nesciebamus, & quis in auditu auris obediuit ei, nisi nos, qui relictis idolis, ad deum conuersi sumus. Nam Israël, qui deo fuerat cognitus, quiqȝ ab eo in Aegypto exaltatus fuerat, & per Erythræum pelagum transuectus est, quiqȝ in eremo manna cibatus XL. annis, ad instar æternitatis redactus, nec humanis passionibus contaminatus, aut seculi huius cibis pastus, sed angelorum panibus manna cibatus, satisque beneficijs deo obligatus, domini & dei sui oblitus est, dicens ad Aaron: Fac nobis deos qui nos præcedant: Moyses enim ille, qui nos eiecit de terra Aegypti, dereliquit nos, & quid illi acciderit nescimus. Et ideo nos qui non populus dei retro, facti sumus populus eius, accipiendo nouam legem & supra dictam, & nouam circuncisionem ante prædictam. Sequitur itaqȝ, ut quatenus circuncisionis carnalis, & legis ueteris abolitio expuncta suis temporibus demonstratur, itaque sabbati quoque obseruatio temporalis fuisse demonstretur. Dicunt enim Iudæi, quod à primordio sanctificauerit deus diem septimum, requiescendo in eo ab omnibus operibus suis quæ fecit, & inde etiam Moysen dixisse ad populum: Memento te diem sabbatorum sanctificare eum: omne opus seruile non facietis in eo, præterquàm quod ad animam pertinet. Vnde nos intellegimus magis sabbatizare nos ab omni opere seruili semper debere, & non tantum septimo quoqȝ die, sed per omne tempus. Ac per hoc quærendum nobis, quod sabbatum nos deus uellet custodire. Nam sabbatum æternũ, & sabbatum temporale scripturæ designãt. Dicit enim Esaias propheta: Sabbata uestra odit anima mea, Et alio loco dicit: Sabbata mea profanastis. Vnde dinoscimus sabbatum temporale esse humanum, & sabbatum æternum censeri diuinum, de quo per Esaiam prædicat: Et erit, inquit, mensis ex mense, & dies de die, & sabbatum de sabbato, & ueniet omnis caro adorare in Hierusalem, dicit dominus. Quod intellegimus adimpletum temporibus CHRISTI, quando omnis caro, id est omnis gens adorare in Hierusalem uenit deum patrẽ, per IESVM CHRISTVM filiũ eius, sicut per prophetã prædictũ est: Ecce Proselyti per me ad te ibunt. Sic igitur ante hoc sabbatũ temporale erat, & sabbatũ æternũ præostensum & prædictum, quomodo & ante circuncisionem carnalem fuit & spiritalis circuncisio præostensa. Deniqȝ doceant sicuti iam prælocuti sumus, Adam sabbatizasse, aut Abel hostiam

ftiam deo fanctam offerenté, fabbati religionem placuiffe: aut Enoch tranf latum, fabbati cultorem fuiffe: aut Noe arcæ fabricatorem propter diluuium immenfum, fabbatum obferuaffe: aut Abraham in obferuatione fabbati, Ifaac filium fuum obtuliffe, aut Melchifedech in fuo facerdotio legem fabbati accepiffe, Sed dicturi funt Iudæi, ex quo hoc præceptum datum eft per Moyfen, exinde obferuandum fuiffe. Manifeftum eft itaq;, non æternum nec fpiritale, fed temporale fuiffe præceptum, quod quandoque ceffaret. Denique adeo non in uacatione fabbati, id eft diei feptimi, hæc folennitas celebranda eft, ut IESVS Naue eo tempore quo Hiericho ciuitatem debellabat, præceptum fibi à deo diceret, uti populo mandaret, ut facerdotes arcam teftamenti dei feptem diebus circũferrent in circuitu ciuitatis: atque ita feptimi diei circuitu peracto, fponte ruerunt muri ciuitatis. Quod ita factum eft, & finito fpacio diei feptimi, ficut prædictum erat ruerunt muri ciuitatis. Ex quo manifefte oftenditur, in numero iftorum dierum feptem incurriffe diem fabbati. Septem enim dies undecunque initium acceperint: fabbati diem fecum concludant neceffe eft, quo die non tantum facerdotes fint operati, fed & in ore gladij præda facta fit ciuitas ab omni populo Ifraël. Nec dubium eft opus feruile eos operatos, cum prædas belli agerent ex dei præcepto. Nam & temporibus Machabæorum fabbatis pugnando fortiter fecerunt, & *hoftiles Allophylos expugnauerunt, legemque paternam ad priftinum uitæ ftatum pugnando fabbatis reuocauerunt. Nec putem aliam legem eos defendiffe, nifi in qua de die fabbatorum meminerant effe præfcriptum. Vnde manifeftum eft ad tempus & præfentis caufæ neceffitatem conualuiffe, ut non ad perpetui temporis obferuationem huiufmodi legem eis deus ante dediffet: Sic & facrificia terrenarum oblationum, & fpiritalium facrificiorum prædicta oftendimus. Et quidem à primordio maioris filij, id eft Ifraël, terrena fuiffe in Cain præoftenfa facrificia, & minoris filij Abel, id eft populi noftri facrificia diuerfa demonftrata. Namque maior natu Cain de fructu terræ obtulit munera deo: minor uero filius Abel de fructu ouium fuarum. Refpexit deus in Abel & in munera eius, in Cain autem & in munera eius non refpexit. Et dixit deus ad Cain: Quare concidit uultus tuus, quoniam fi recte quidem offeras, non recte autem diuidas, peccafti. quiefce. Ad te enim conuerfio eius, & tu dominaberis eius. Et tunc dixit Cain ad Abel fratrem fuum: Eamus in campum, & abijt cum eo illic, & interfecit eum. Et tunc dixit deus ad Cain: Vbi eft frater tuus? Et dixit: Nefcio. Nunquid cuftos fum ego fratris mei? Et dixit ei deus: Vox fanguinis fratris tui damat ad me de terra. Propter quod maledicta terra, quæ aperuit os fuum ad excipiendum fanguinem fratris tui. Gemens & tremens eris fuper terram, & omnis qui te inuenerit occidet. Ex hoc igitur duplicia duorum populorum facrificia præoftenfa, iam nunc à primordio animaduertimus.

Al. *hoftes.

Deniq;

Deniq; cum per Moysen in Leuitico lex sacerdotalis conscriberetur, inueni mus præscriptum populo Israeli, ut sacrificia nullo in loco offerrentur deo, quàm in terra promissionis, quam dominus deus daturus esset populo Israeli, & patribus eorum. Et introducto Israel, illic celebrarentur sacrificia & holocausta tam pro peccatis quàm pro animabus, & nusquam alibi nisi in terram sanctam. Cur itaq; postea per prophetas prædicat spiritus futurum, ut in omni terra, aut in omni loco offerātur sacrificia deo, sicuti ipse per Malachiam angelum nnnm ex duodecim prophetis dicit: Non recipiam sacrificium de manibus uestris, quoniam ab oriente sole, usque ad occidentem nomen meum clarificatum est in omnibus gentibus, dicit dominus omnipotens. Et in omni loco offeruntur sacrificia munda nomini meo. Item in Psalmis Dauid dicit: Adferte deo patriæ gentiū. Indubitate quod in omni terra exire habebat prædicatio Apostolorū. Adferte deo claritatē & honorem, adferte deo sacrificia nominis eius. Tollite hostias & introite in atria eius. Namq; quod non terrenis sacrificijs, sed spiritalibus deo litandum sit, ita legimus ut scriptum est: Cor contribulatum hostia est dei. Et alibi: Sacrifica deo sacrificium laudis, & redde altissimo uota tua. Sic itaq; sacrificia spiritalia laudis designantur, & cor contribulatum acceptabile sacrificium deo demonstratur. Itaq; quomodo carnalia sacrificia reprobata intelleguntur, de quibus & Esaias loquitur dicens: Quò mihi multitudinem sacrificiorum uestrorum dicit dominus? ita sacrificia spiritalia accepta prædicātur, ut prophetæ adnunciant: Quoniam & si adtuleritis, inquit, mihi similam, uanum est: incensum abominatio est mihi. Et alibi dicit: Holocaustomata & sacrificia uestra, & adipem hircorum, & sanguinem taurorum nolo. Nec si ueniatis nideri mihi, quis enim exquisiuit hæc de manibus nestris? Spiritalia uero sacrificia de quibus prædictum est, & sicut supra dicit: Non est mihi uoluntas in uobis, dicit dominus. Sacrificia non accipiam de manibus uestris: quoniam ab oriente sole usq; in occidentem nomen meum clarificatum est in omnibus gentibus, dicit dominus. De spiritalibus nero sacrificijs, addit dicens: Et in omni loco sacrificia munda offerentur* mihi, dicit dominus. Al's *nomini meo.

DE SABBATO ET CIRCVNCISIONE, ET LEGIS ET VETERIS ET NOVAE OBSERVATIONE, SIC DICIT.

Igitur cum manifestum sit, & sabbatum temporale ostensum, & sabbatum æternū prædicatum: circūcisionem carnalem prædictam, & circūcisionem spiritalem prædicatā: legem quoq; temporalem, & legem æternalem denunciatam: sacrificia carnalia, & sacrificia spiritalia præostensa: sequitur, ut præcedenti tempore datis omnibus istis præceptis carnaliter populo Israel, superueniret tempus quo legis antiquæ & ceremoniarum ueterum præcepta cessarent, & nouæ legis promissio, & spiritalium sacrificiorum agnitio, & noui testamenti pollicitatio

tatio superueniret, fulgente nobis lumine ex alto, qui sedebamus in tene-bris, & in umbra mortis detinebamur, oriretᷓ lumē. Itaq; necessitas nobis in cumbit, ut quoniā prædicatam nouā legem à prophetis prædiximus eam & non talis qualis iam data esset patribus eorū, eo tempore quo eos de terra Aegypti produxit, ostendere & probare debeamus, tā legem illā ueterē cessasse, quā legem nouam promissam nūc operari. Et quidē in primis quærendum, an expectetur nouæ legis lator, & noui testamenti hæres & nouorum sacrificiorum sacerdos, & nouæ circūcisionis purgator, & æterni sabbati cultor, qui legem ueterem compescat, & uetus testamentū statuat, & noua sacrificia offerat & ceremonias antiquas reprimat: & circumcisionē ueterem cum suo sibi sabbato compescat, & nouum regnū quod non corrumpatur adnuntiet.

DE NATIVITATE CHRISTI. ADVENTVS PRIMVS. Hic

Nam etiam nouæ legis lator, sabbati spiritalis cultor, sacrificiorū æternorum antistes, regni æterni æternus dominator, quærendum an iā uenerit, an nec ne. Et si iam uenit seruiendū est illi. Si nec dum uenit: sustinendus est, dum modo manifestus sit aduētus eius* cum primæ legis ueteris præcepta, & operari debere nouæ legis exordia, & in primis definiendum est nō potuisse cessare legem antiquā & prophetas, nisi uenisset is qui per eandem legem, & per eosdem prophetas uenturus adnuntiabatur. Igitur in isto gradu conferamus an qui uenturus est CHRISTVS iam uenerit, an uenturus adhuc speretur. Quod ipsum ut probari possit: etiam tempora sunt nobis requirēda quando uenturum CHRISTVM prophetæ annunciauerunt, ut si in ista tempora recognouerimus uenisse eum, sine dubio ipsum esse credamus, quē uenturum prophetæ canebant. In quem nos gentes scilicet credituri annuntiabamur. Et cum constiterit uenisse, indubitate etiam legem nouam ab ipso datam esse credamus, & testamentū nouum ab ipso & per ipsum nobis dispositum nō diffiteamur. Venturum enim CHRISTVM nec Iudæos refutare scimus utpote qui in aduentum eius spē suam porrigant. Nec de isto pluribus quærendū cum retro omnes prophetæ de eo precinuerint ut Isaias dicit, Sic dicit dominus deus CHRISTO meo domino, cuius tenui dextrā ut exaudiant illū gētes, fortitudines regū disrumpam: aperiā ante illum portas, & ciuitates non claudentur illi. Quod ipsum adimpletū uidemus. Cui enim dexteram tenet pater deus, nisi CHRISTO filio suo? quem exaudierūt omnes gentes id est cui oēs gentes crediderunt, cuius & prædicatores Apostoli in psalmis Dauid ostenduntᷓ, in uniuersa, inquit, terra exijt sonus eorum: & usq; ad terminos terræ uerba eorū. In quē enim aliū uniuersæ gētes crediderunt, nisi in CHRISTO qui iā uenit? Cui enim & aliæ gētes crediderunt, Parthi, Medi Elamitæ & qui inhabitant Mesopotamiam, Armeniā, Phrygiam, Cap-

Al. *comprimere.

Al. *an qui uenturus Christus adnuntiabatur.

padociam,& incolentes Pōtum & Asiam,Pamphyliam,inmorantes Aegyptum,& regionem Africæ quæ est trās Cyrenen.inhabitantes Romā & incolæ tunc, & in Hierusalem Iudæi,& cæteræ gētes: etiam Getulorum uarietates,& Maurorum multi fines,Hispaniarū omnes termini, & Galliarum diuersæ nationes, & Britannorum inaccessa Rhomanis loca CHRISTO uero subdita,& Sarmatarum & Dacorum,& Germanorū, & Scytharum & abditarum multarum gentium, & prouinciarum & insularum multarū nobis ignotarum:& quæ enumerare minus possumus, in quibus omnibus locis CHRISTI nomen qui iam uenit, regnat,utpote ante quē omniū ciuitatū portæ sunt apertæ,& cui nullæ sunt clausæ,ante quē seræ ferreæ sunt cōminutæ, & ualuæ æreæ sunt apertæ:quāquam & ista spiritaliter sint intellegenda quo præcordia singulorū uarijs modis à diabolo obsessa,fide Christi sint reserata, attamen perspicue sunt adimpleta,utpote in quibus omnibus locis populus nominis CHRISTI inhabitet.Quis enim omnibus gentibus regnare potuisset,nisi Christus dei filius?qui omnibus in æternum regnaturus nuntiabatur.

Esa. 45.

DE REGNO CHRISTI AETERNO.

Nam si Salomon regnauit,sed in finibus Iudææ tātum, à Bersabeæ usque Dan termini regni eius signant.Si uero Babylonijs & Parthis regnauit Darius, nō habuit potestatem ulterius,ultra fines regni sui, non habuit in omnibus gentibus potestatem. Si Aegyptijs Pharao uel quisque ei in hæreditate regni successit, illic tātum potitus est regni sui dominium.Si Nabuchodonosor cum suis regulis,ab India usque Aethiopiam habuit regni sui terminos. Si Alexander Macedo nunquā Asiam uniuersam & cæteras regiones postea quàm deuicerat tenuit,Si Germani adhuc usque limites transgredi non sinuntur.Britanniæ intra Oceani ambitum cōdusæ sunt. Maurorum gentes, & Getulorum barbariæ à Rhomanis obsidentur, ne *religionum suarum fines excedant.Quid de Rhomanis dicā qui de legionum suarum præsidijs imperiū suum muniunt. Nec trans istas gentes porrigere uires regni sui possunt. CHRISTI autem regnum & nomen ubique porrigitur, ubique creditur ab omnibus gentibus supra enumeratis colitur,ubique regnat, ubique adoratur, omnibus ubique tribuitur æqualiter: non regis apud illum maior gratia, non *Barbara alicuius imperiosi lætitia, non dignitatum aut natalium cuiusquam discreta merita,omnibus æqualis, omnibus rex,omnibus iudex,omnibus deus & dominus est. Nec dubites credere quod asseueras, cum uideamus fieri. Itaque requirenda tempora prædicta & futuræ natiuitatis CHRISTI, & passionis eius, & exterminij ciuitatis Hierusalem, id est uastationis eius.

Puto regionum legendum.

*Alij *Barbari.*

De passione

DE PASSIONE CHRISTI, ET VASTATIONE HIERVSALEM.

Dicit enim Daniel: Et ciuitatem sanctam, & sanctum terminari cum duce uenturo,& destrui pinnaculum usque ad interitum. Venturi itaque CHRISTI ducis sunt tempora requirenda. quæ inuestigabimus in Daniele,quibus computatis probabimus uenisse eum,etiam ex temporibus præscriptis, & ex signis competentibus, & ex operationibus eius.quæ probamus, & ex consequentibus quæ post aduentum eius futura adnunciabantur, ut tam adimpleta omnia, quàm perspecta credamus. Sic igitur de eo Daniel prædicauit, ut & quando,& quo in tempore gentes esset liberaturus ostenderet,& quoniam post passionem CRHISTI ista ciuitas exterminari haberet. Dicit enim sic: In primo anno sub Dario filio Assueri ex semine Medorum,qui regnauit super regnum Chaldæorum, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum. Et adhuc me loquente in oratione, ecce uir Gabriel quem uidi in uisione in principio,uolans,& tetigit me,quasi hora sacrificij uespertini, & intellegere fecit me,& locutus est mecum,& dixit: Daniel,nunc exiui imbuere te intelligentia,in principio obseruationis tuæ exiuit sermo. Et ego ueni ut adnunciem tibi,quia uir desideriorum tu es, & cogita in uerbo & intellege in uisione. LXX hebdomadæ breuiatæ sunt super plebem tuam & super ciuitatem sanctam,quo adusq; inueteretur delictum, & signentur peccata, & exorentur iustitiæ,& inducatur iustitia æterna. Et ut signetur uisio & prophetes,& ut ungatur sanctus sanctorum. Et scies & perspicies, & intelleges à profectione sermonis,integrando & reædificando Hierusalem usque ad CHRISTVM ducem,hebdomades LXII & dimidia,& conuertet & ædificabitur in lætitiam,& conuallationem, & innouabuntur tempora, & post hebdomadas has LXII,& exterminabitur unctio, & non erit,& ciuitatem sanctam exterminabit cum duce adueniente, & concidentur quomodo in cataclysmo usque in finem belli quod concidetur usque ad interitum: & confirmabit testamentum in multis: hebdomada una, & dimidia hebdomadis auferetur meum sacrificium & libatio, & in sancto execratio uastationis,usque ad finem temporis consummatio dabitur super hac uastatione. Animaduertamus igitur terminũ, quomodo in uerbo quas dixit LXX hebdomadas futuras,in quibus si receperint eum,ædificabitur in latitudinem,& in longitudinem,& innouabuntur tempora. Prouidens autem deus quid esset futurum,quoniam non tantum non recipienr eum, uerum & insequentur,& tradent eum morti,& recapitulauit & dixit: In LXXII hebdomadibus nasci illum & ungi sanctum sanctorum. Hebdomades autem

VII & dimidia cum impleretur, pati haberet, & ciuitatem exterminari post unam & dimidiam hebdomadam, quo scilicet septem & dimidia hebdomadæ completæ sunt. Dicit enim sic: Et ciuitatē & sanctum exterminari cū duce uenturo, & concidentur sicut in catadysmo, & destruet pinnaculū usq; ad interitum. Vnde igitur ostendimus quoniam uenit CHRISTVS intra LXII & dimidiam hebdomadas? Numerabimus autem à primo anno Darij, quomodo in ipso tempore ostenditur Danieli uisio ipsa. Dicit enim: Er intellege & conijce * à profectione sermonis, respondere me tibi hæc. Vnde à primo anno Darij debemus computare, quando hanc uisionem uidit Daniel. Videamus igitur anni quomodo impleantur usq; ad aduentum CHRISTI. Darius enim regnauit annis XVIIII. Artaxerxes regnauit annis XL. Deinde rex Ochus, qui & Cyrus, regnauit annis* XXIIII. Argus anno uno. Alius Darius, qui & Melas nominatus est, annis XXI. Alexander Macedo annis * X. Deinde post Alexandrum, qui & Medis & Persis regnarat, quos reuicerat, & in Alexandriam regnum suum firmauerat, quando & nomine suo eam appellauit. Postea regnauit illic in Alexandria Soter annis XXXV, cui succedit Philadelphus, & regnauit annis XXXVIII. Huic succedit Euergetes, annis XXV. deinde Philoparor annis XVII. post hunc Epiphanes, annis XXIIII. Item alius Euergetes, annis* XXVII. Soter annis XXXIIII. Ptolemæus annis* XXXVII. Cleopatra annis XX. mensibus V. Item adhuc Cleopatra conregnauit sub Augusto annis XIII. Post Cleopatram Augustus alijs annis XLVIII. nam omnes anni imperij Augusti, fuerūt anni LVI. Videamus autē quoniā quadragesimo & primo anno imperij Augusti, quo post mortem Cleopatræ imperauit, nascitur CHRISTVS. Et superuixit idem Augustus, ex quo nascitur CHRISTVS, annis XV. & erunt reliqua tempora annorum in diem natiuitatis CHRISTI anni XLI. Efficiuntur autem anni CCCCXXXVI, menses V. Vnde adimplentur LXII hebdomadæ & dimidia, quæ efficiunt annos CCCCXXXVII, menses VI, in diem natiuitatis CHRISTI. Et manifesta est iustitia æterna, & unctus est sanctus sanctorum, id est CHRISTVS, &* signata est uisio & prophetes, & dimissa sunt peccata, quæ per fidē nominis CHRISTI, omnibus in eum credentibus tribuuntur. Quid est autem quod dicit signari uisum & prophetam? quoniam omnes Prophetæ nunciabant de illo, quod esset uenturus & pati haberet. Igitur quoniam adimpleta est prophetia per aduentum eius, propterea signari uisionem & prophetiam dicebat, quoniam ipse est signaculum omniū Prophetarum, adimplens omnia quæ retro de eo Prophetæ nunciauerant. Post enim aduentum CHRISTI & passionem ipsius, iam non uisio, neque prophetes est, qui CHRISTVM nunciet uenturum. Denique hoc si non ita est, exhibeant Iudæi prophetarum

Margin notes: Al's* à prophetatiōe. — Al's* XII. — Al's* XXVIIII. — Al's* XXXVIII — Al's* manifestata.

tarũ post CHRISTVM aliqua uolumina, angelorum aliquorũ uisibilia miracula, quæ retro patriarchæ uiderunt usq; ad aduentum CHRISTI, qui iam uenit, ex quo signata est uisio & prophetia, id est statuta. Et merito Euangelista: Lex & prophetæ usque ad Ioannem baptizatorem. Baptizato enim CHRISTO, id est sanctificante aquas in suo baptismate, omnis plenitudo spiritalium retro charismatum in CHRISTO cessenunt, signante uisionem & prophetias omnes, quas aduentu suo adimpleuit. Vnde firmissime dicit aduentum eius signare uisum & Prophetas. Itaque ostendentes & numerum annorum & tempus, LX duarum & dimidiæ hebdomadarum adimpletarum, tunc uenisse CHRISTVM, id est natum. Videamus quid aliæ VII & dimidiæ hebdomades, quæ sunt subdiuisæ in abscisione priorum hebdomadarum, in quo actu sint adimpletæ. Post enim Augustum, qui superuixit post natiuitatẽ CHRISTI, anni XV efficiuntur, cui succedit Tiberius Cæsar, & imperium habuit annis XXII, mensibus VII, diebus*XX. huius quintodecimo anno imperij passus est CHRISTVS, annos habens quasi XXX cum pateretur. Item Caius Cæsar, qui & Caligula, annis III, mensibus VIII, diebus XIII. Tiberius Claudius annis XIII, mensibus VII, diebus XX. Nero Cæsar annis XI, mensibus VIIII, diebus XIII. Galba mensibus VII, diebus * VI. Otho mensibus III, diebus V. Vitellius mensibus VIII, diebus*X. Vespasian9 anno primo imperij sui debellauit Iudæos, & fiunt, anni * XLII, menses VI. nam imperauit annis XI, atque ita in diem expugnationis suæ Iudæi impleuerunt hebdomadas LXX, prædictas in Daniele. Igitur expletis his quoque temporibus, & debellatis Iudæis, postea cessauerunt illic libamina & sacrificia, quæ exinde illic celebrari non potuerunt. Nam & unctio illic exterminata est post passionem CHRISTI. Erat enim prædictum exterminari illic unctionem, sicut est in Psalmis, prophetatum: Exterminauerunt manus meas & pedes. Quæ passio huius exterminij intra tempora LXX hebdomadarũ perfecta est sub Tiberio Cæsare, COSS. Rubellio Gemino, & Rufio Gemino, mense Martio, temporibus paschæ, die VIII Calendarũ Aprilium, die prima azymorum, quo agnum ut occiderent ad uesperam, à Moyse fuerat præceptum. Itaque omnis synagoga filiorum Israel eum interfecit, dicentes ad Pilatum, cum uellet eum dimittere: Sanguis huius super nos & super filios nostros. Et si hunc dimiseris, non es amicus Cæsaris: ut adimpleri possent omnia que de eo fuerant scripta.

Al's *XXVIII.
Refertur hæc tert. sententia ab Eusebio in opere Chronico.
Al's *XXVIII.
Al's * XXVIII.
Al's *LII.

ITEM PROBATIO NATIVITATIS CHRISTI.

INcipiamus igitur probare natiuitatem CHRISTI, à Prophetis esse nunciatam: sic Esaias dicit: Audite domus Dauid, non pusillum uobis certamen cum hominibus, quoniam deus præstat certamen, propter hoc ipse deus dabit uobis signum: Ecce uirgo concipiet & pariet filium, & uocabitis nomen eius Emanuel, quod interpretatur nobiscum deus, butyrum & mel manducabit: quoniam prius quàm cognoscat infans uocare patrem aut matrem, accipiet uirtutem Damasci, & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum. Itaque dicunt Iudæi, prouocemus istam prædicationem Esaiæ, & faciamus comparationem, an CHRISTO qui iam uenit, competat illi primo nomen quod Esaias prædicauit, & insignia eius quæ de eo nunciauit. Equidem Esaias prædicat eum Emanuelem uocari oportere, dehinc uirtutem sumpturũ Damasci, & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorũ. Porrò, inquiunt, iste qui uenit, neq; sub eiusmodi nomine est dictus, neque re bellica functus. At nos econtrario, admonendos eos existimauimus, uti cohærentia quoque huius capituli recognoscant: subiuncta est enim & interpretatio Emanuel nobiscum deus, uti non solum sonum nominis expectes, sed & sensum. Sonus enim Hebraicus, quod est Emanuel, id est nobiscum deus, suæ gentis est. *Quære ergo an ista uox nobiscum deus, quod est Emanuel, exinde quo CHRISTVS inluxit agitetur in CHRISTO: & puto ex toto nõ negabis. Nam qui ex Iudaismo credunt CHRISTO, ex quo in eum credunt, Emanuel cum uolent dicere, nobiscum deum esse significant, atque ita constat iam uenisse illum qui prædicabat Emanuel, quia quod significat Emanuel uenit, id est nobiscum deus. Aeque sono nominis inducuntur, cũ uirtutem Damasci & spolia Samariæ, & regnum Assyriorum sic accipiunt, quasi bellatorem portendant CHRISTVM, non animaduertentes quid scriptura præmittat: quoniam prius quàm cognoscat puer uocare patrem aut matrem, accipiet uirtutem Damasci, & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum. Ante est enim inspicias ætatis demonstrationem, an uirum iam CHRISTVM exhibere ista ætas possit, nedum imperatorẽ, scilicet uagitu ad arma esset conuocaturus infans, & signum belli

Hæc erant in Paterniacensi codice in margine asscripta, sed sic ut uiderẽtur referenda in contextũ. Sẽsus autẽ eius, quod est deus nobiscum, ex interpretatione communis est.

Vide tertium librũ aduersus Marcionẽ.

belli non tuba,sed crepitaculo daturus, nec ex equo uel de muro, sed de nutricis & gerulæ suæ dorso siue collo hostem designaturus: atque ita Damascum & Samariam pro mammis subacturus. Aliud est,si penes uos infantes in prælio erumpunt, credo ad solem uncti prius, dehinc pannis armati,& butyro stipendiati,qui ante norint lanceare,quàm lan cinare. Etenim uero si nusquam hoc natura concedit, ante militare quàm uirum facere,ante uirtutem Damasci sumere quàm patrem nosse,sequitur ut figurate pronunciatum uideatur. Sed & uirginem,inquiunt,parere natura non patitur, & tamen credendum est Prophetæ, & merito, Præstruxit enim fidem incredibili rei, dicendo quod signum esset futurum. Propterea,inquit,dabitur uobis signum, Ecce uirgo concipiet in utero & pariet filium.Signum autem à deo, nisi nouitas aliqua monstruosa fuisset, signum non uideretur. Denique si quando ad deijciendos aliquos ab hac diuina prædicatione uel conuertere singulos simplices quosque gestitis,mentiri audetis quasi non uirginem, sed iuuenculam concepturam & parituram scriptura contineat. Hinc quoque reuincimini,quod nihil signi uideri possit,res cottidiana, iuuenculæ scilicet prægnatus & partus:in signum ergo nobis posita uirgo mater merito creditur,infans uero bellator non æque: & hic enim signi ratio uersatur. Sed signo natiuitatis nouæ adscripto, exinde post signum alius iam ordo infantis edicitur,mel & butyrum manducaturi. Nec hoc utiq; in signum est,infantia est.sed accepturum uirtutem Damasci, & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum, hoc est mirabile signum. Seruate modum ætatis,& quærite sensum prædicationis, imò reddite ueritati, quæ credere non uultis, & tam intelligitur prophetia renunciata, quàm creditur expuncta. Accepit CHRISTVS infans uirtutem Damasci,& spolia Samariæ. Maneant enim orientales illi Magi,infantiam CHRISTI ut regem auro,thure,& myrrha remunerantes, & accepit infans uirtutem Damasci sine prælio & armis. Nam præter quod omnibus notum est orientis uirtutem, id est uires auro & odoribus pollere solitam,certe est creatori, & ex diuinis scripturis uirtutem quoque cæterarum gentium aurum constituere.Sicut per Zachariam dicit: Et Iudas prætendit Israël,& congregauit omnem ualentiam populorum per circuitum aurum & argentum. Nam de hoc auri munere etiam Dauid dixit:Et dabitur illi de auro Arabiæ. Et iterum: Reges Arabum & Saba

munera adferent illi. Nam & magos reges ferè habuit Oriens, & Damascus Arabiæ retro deputabatur, antequàm transscripta esset in Syro phœnicen ex distinctione Syriarum, cuius tunc uirtutem CHRISTVS accepit, accipiendo insignia eius, aurum scilicet & odores. Spolia autem Samariæ ipsos magos, qui cum illum cognouissent, & muneribus honorassent, & genu posito adorassent, quasi dominum regem sub testimonio iudicis & indicis stellæ spolia sunt facti Samariæ, id est idololatriæ credentes uidelicet in CHRISTO. Idololatriam enim Samariæ nomine notauit, ut ignominiosæ ob idololatriam, quæ desciuerat tunc à deo sub rege Hieroboam. Nec hoc enim nouum scripturis diuinis figurate uti translatione hominum, ex comparatione criminum. Nam & archontas Sodomorum appellat archontas uestros, & populum uestrum populum Gomorræ uocat, cum iam olim essent ciuitates istæ extinctæ. Et alibi per Prophetam ad populum Israël dicit: Pater, inquit, tuus Amorreus & mater tua Cethea. Quorum ex genere procreati nõ sunt, sed ob consimilem impietatem quos aliquando etiam filios suos dixerat per Esaiam prophetam: Filios generaui & exaltaui. Sic & Aegyptus nonnunquam totus orbis intellegitur apud illum, superstitionis & maledictionis elogio. Sic & Babylon apud Ioannem nostrum, RHOMANAE urbis figuram portat, proinde & magnæ & regno superbæ, & sanctorum debellatricis. Hoc itaque modo magos quoque Samaritanorum appellatione titulauit, & despoliatos quod habuerant, cum Samaritis, ut diximus, idololatriam aduersus dominum. Aduersus regem autem Assyriorum, aduersus diabolum, qui ad hoc se regnare putat, si sanctos à religione dei deturbat. Adiuuabitur autem hæc nostra interpretatio, dum & alibi bellatorem CHRISTVM scripturæ designant, ob armorum quorundam uocabula, & eiusmodi uerba. Sed ex reliquorum sensuum comparatione conuincentur Iudæi: Accingere, inquit Dauid, ensem supra femur. Sed quid supra legis de CHRISTO ὡραῖος τῷ κάλλει. tempestiuus decore super filios hominum; diffusa est gratia in labijs tuis. Valde autem absurdum est, si quem ad bellum ense cingebat, ei de tempestiuitate decoris, & labiorum gratia blandiebatur: de quo subiungens dicebat: Extende & prospera & regna. Et adiecit: Propter lenitatem & iustitiam tuam. Quis ensem accingetur, & non contraria lenitati & iustitiæ exercet? id est dolum, & asperitatem

Babylon Rhoma.

tem

tem & iniustitiam, propria scilicet negocia præliorum. Videamus ergo an alius sit ensis ille, cuius est alius actus, id est dei sermo diuinus, bis acutus, ut duobus testamentis legis antiquæ & legis nouæ, acutus sapientiæ suæ æquitate, reddens unicuique secundum actum suum. Licuit ergo & CHRISTO dei in Psalmis sine bellicis rebus, ensem sermonis dei præcingi figurato, cui prædicta tempestiuitas congruat cum gratia labiorum, quem tunc cingebatur super femur apud Dauid, quando uenturus in terras ex dei patris decreto nunciabatur: Deducit, inquit, te magnitudo dexteræ tuæ*uirtus scilicet gratiæ spiritalis, de qua CHRISTI agnitio deducitur: Sagittæ tuæ, inquit, acutæ, peruolantia ubique dei præcepta, minantes traductionem uniuscuiusque cordis & compungentis & transfigentis conscientiam. Namque populi sub te cadent, utique adorantes: Sic bellipotens & armiger CHRISTVS accipiet spolia non solius Samariæ, uerum & omnium gentium. Agnosce & spolia figurata, cuius & arma allegorica didicisti, atque ita intantum CHRISTVS qui uenit non fuit bellator, quia non talis ab Esaia prædicabatur. Sed si CHRISTVS, inquiunt, qui uenturus creditur à Iudæis & dicitur,*non est IESVS, quare is qui uenit IESVS CHRISTVS appellatur? Constabit autem utrumque nomen in CHRISTO dei, in quo inuenitur etiam IESVS appellatus. Disce erroris tui morem, dum Moysi successor destinaretur, Auses filius Naue transfertur, certe de pristino nomine incipit uocari IESVS. Certe, inquis, hanc prius dicimus figuram futuri fuisse. Nam quia IESVS CHRISTVS secundum populum quod sumus nos nationes in seculo in deserto commorantes, antea introducturus esset in terrã repromissionis melle & lacte manantem, id est in uitæ æternæ repromissionẽ, qua nihil dulcius: in quam non per Moysen, id est non per legis disciplinam, sed per Iesum, id est per nouæ legis gratiam prouenire habebat circuncisus nobis petrina acie, id est CHRISTI præceptis. Petra enim CHRISTVS multis modis & figuris prædicatus est: ideo is uir qui in huius sacramenti imagine sperabatur, etiam nominis dominici inauguratus est figura, ut Iesus nominaretur. Nam qui ad Moysen loquebatur, ipse erat dei filius, qui & semper uidebatur. Deum enim patrem nemo uidit unquam, & uixit: & ideo constat ipsum dei filium Moysi esse locutum, & dixisse ad populũ: Ecce mitto angelum meũ ante faciem tuã, id est populi, qui te custodiat in itinere, & introducat in terram quã præparauit tibi. Intende illi & audi eum, & ne inobediens fueris ei, non enim cælauit te, quoniã nomen meũ super illum est. Populũ enim introducturus erat Iesus in terrã repromissionis, nõ Moyses: angelum quidem dixit eum, ob magnitudinẽ uirtutũ, quas erat æditurus, quas uirtutes fecit Iesus Naue, & ipsi legitis, & officiũ prophetæ nũciantis scilicet diuinã uoluntatẽ: sicuti & præcursorem

Negocia præliorũ, dolus & iniustitia.

Al. *uirtutis.

*Puto sic leg. non etiam Iesus à Iudæis dicitur.

sorem CHRISTI Ioannem, futurum angelum appellat,per prophetam spiritus dicens. ex persona patris: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam,id est CHRISTI,qui præparabit uiam tuam ante te. Nec nouum est spiritui sancto,angelos appellare eos,quos ministros suæ uirtutis deus præfecit.Idem enim Ioannes non tantum angelus CHRISTI uocatus est, sed & lucerna lucens ante CHRISTVM. Paraui enim,inquit,lucernam CHRISTO meo Dauid prædicat,quem ipse CHRISTVS ueniens adimplere Prophetas,dicit ad Iudæos: Ille fuit,inquit,lucerna ardens & lucens: Vtpote qui non tantum uias eius parabat in eremo, sed & agnum dei demonstrando,inluminabat mentes hominum,præconio suo, ut eum esse intellegerent agnum, quem Moyses passurum nunciabat. Sic & IESVS ob nominis sui futurum sacramentum:id enim nomen suum confirmauit. quod ipse ei indiderat, quia non angelum nec auxen,sed IESVM eum iusserat exinde uocari. Sic igitur utrumque nomen competit CHRISTO dei, ut & IESVS appellaretur:& quoniam ex semine Dauid,genus trahere deberet uirgo,ex qua nasci oportuit CHRISTVM, ut supra memorauimus,euidenter Esaias Propheta in sequentibus dixit: Et nascetur,inquit, uirga de radice Iesse,quod est Maria, & flos de radice, Ascendet in illum spiritus dei, & spiritus sapientiæ & intellectus,spiritus agnitionis & pietatis, spiritus consilij & uirtutis, spiritus dei timoris implebit illum. Neque enim ulli hominum uniuersitas spiritalium documentorum competebat,nisi CHRISTO florido quidem ob gloriam, ob gratiam adæquatum, ex stirpe autem Iesse deputatum. per Mariam scilicet inde censendum. Fuit enim de patria Bethlehem & de domo Dauid,sicut apud Rhomanos in cēsu descripta est Maria,ex qua nascitur CHRISTVS. Expostulo etiam & quia à Prophetis prædicabatur ex Iesse genere uenturus, & omnem humilitatem & patientiam,& tranquillitatem esset exhibiturus an uenerit, atque ita is homo qui talis ostenditur,ipse erit CHRISTVS,qui uenit. De hoc enim Propheta Esaias dicit: Homo in plaga positus, & sciēs ferre imbecillitatē,qui tanq̄ ouis ad uictimam ductus est,& sicut agnus coram tondente se,non aperuit os suum. Sic neque contendit, neque clamauit, neque audita est foris uox eius, qui arundinem contusam Israëlis fidem non comminuit: qui linum ardens, id est momentaneum ardorem gentium non extinxit, sed lucernam magis fecit ortu luminis sui, non potest alius esse quàm qui prædicabatur. Oportet itaque actum CHRISTI eius qui uenit ad scripturarum regulam recognosci. Duplici enim, nisi fallor, operatione distinctum eum legimus,prædicationis & uirtutis, sed de utroque populo sic dispositam: itaque specialiter dispungamus ordinem cœptum, docentes prædicatorem adnunciatum CHRISTVM, ut per Esaiam dixit: Exclama, inquit,in uigore,

uigore,& ne peperceris, exalta ut tuba uocem tuam, adnuncia plebi meæ facinora ipsorum,& domui Iacob delicta eorum. Me de die in diem quærunt,& cognoscere uias meas cupiunt. Quasi populus qui iustitiam fecerit, & iudicium dei non dereliquerit.& reliqua. Virtutes autem facturum à patre, Esaias dicit: Ecce deus noster iudicium retribuet, ipse ueniet & saluos faciet nos. Tunc infirmi curabuntur, & oculi cæcorum uidebunt, & aures surdorum audient,& mutorum linguæ soluentur,& claudus saliet uelut ceruus,& cætera quæ operatum CHRISTVM, nec nos diffitemini, utpote qui dicebatis, quod propter opera eum non lapidaretis, sed quoniam ista sabbatis faciebat.

ITEM NEGANTES IVDAEI PASSIONEM CHRISTI IN CRVCE.

DE exitu planè passionis eius ambigitis, negantes passionẽ crucis in Christum prædicatam: & argumentantes insuper non esse credendum ut ad id genus mortis exposuerit deus filium suũ quod ipse dixit: Maledictus omnis homo qui pẽdet in ligno. Sed huius maledictionis sensum antecedit rerum probatio. Dicit enim in Deuteronomio, si autem fuerit in aliquo delictum, ita ut iudicium mortis sit, & morietur,& suspendetis eum in ligno. Sed & sepultura sepelietis ipsa die: quoniam maledictus à deo est omnis qui suspensus fuerit in ligno, & non inquinabitis terram quam dominus deus tuus dabit in sortem. Igitur non in hanc passionem Christum maledixit, sed distinctionem fecit, ut in aliquo delicto iudicium mortis habuisset & moreretur suspensus in ligno. Hic maledictus à deo esset qui propter merita delictorum suorum suspenderetur in ligno. Alioquin Christus qui dolum de ore suo locutus non est, quique omnem iustitiam & humilitatem exhibuit,& ut supra de eo prædictum memorauimus non pro meritis suis, in id genus mortis expositus est: sed ut ea quæ prædicata sunt à prophetis, per uos ei obuentura implerentur, sicut in psalmis ipse spiritus Christi iam canebat dicens: Retribuebãt mihi mala pro bonis,& quæ non rapueram tunc exsoluebam. Exterminauerunt manus meas & pedes,& miserunt in potum meum fel,& in siti mea potauerunt me aceto, super uestem meam miserunt sortem, sicuti cætera quæ in illum commissuri essetis prædicta sunt. Quæ quidem omnia ista perpessus non pro actu suo aliquo malo passus est, sed ut scripturæ implerentur de ore prophetarum. Et utique sacramentum passionis ipsius figurari in prædicationibus oportuerat: quantóque incredibile tanto magis scandalum futurum, si nude prædicetur: quantóque magnificum, tanto magis obumbrandum, ut difficultas intellectus gratiam deo quæreret.

ITEM PATRIARCHAE OSTENDVNT FIGVRAM CRVCIS.

Taque in primis Isaac cum à patre hostia duceretur, lignumq; ipse sibi portans, CHRISTI exitum iam tunc denotabat, in uictima concessi à patre, lignum passionis suæ baiulantis. Ioseph & ipse CHRISTVM figurauit, uel hoc solo, ne cursum demorer ipse, quod persecutionem à fratribus passus est & uenundatus est in Aegyptum, ob dei gratiam. sicut & CHRISTVS ab Israël à fratribus uenundatus, à Iuda cũ traditur. Nam & benedicitur à patre in hæc uerba. Ioseph tauri decor eius, cornua unicornis cornua eius, in eis nationes uentilabit pariter ad summum usq; terræ. Non utiq; rhinoceros destinabatur unicornis, uel Minotaurus bicornis, sed Christus in illo significabat, Taurus ob utrãq; dispositionẽ, alijs ferus ut iudex, alijs mãsuetus ut saluator. cuius cornua essent æstimata. Nam & in antẽna nauis quæ crucis pars est, hoc extremitates huius uocantur. Vnicornis autem media stipite palus: hac denique uirtute crucis, & hoc more cornutus, uniuersas gentes & nunc uentilat per fidem, auferens à terra in cœlum, & tũc uentilabit per iudicium descendens de cœlo in terram. Idem erit & alibi taurus apud eãdem scripturam, cum Iacob Simeõ & Leui exporrigit benedictionẽ, de scribis & pharisæis prophetat, ex illis enim deducitur census illorum. Interpretatur enim spiritaliter sic. Simeon & Leui perfecerunt iniquitatem ex sua secta, qua scilicet Christum sũt persecuti. In cõciliũ eorum ne ueniat anima mea, & in stationem eorum ne incubuerint uiscera mea, quoniam in indignatiõe sua interfecerũt homines id est prophetas, in cõcupiscẽtia sua subneruauerunt taurũ: id est Christum, quẽ post necem prophetarum interfecerũt, & neruos eius suffigendo clauis deseuierunt. Cæterum uanum, si post homicidium iam ab eis commissum, alijs & non ipsis exprobrat carnificinã. Iam uero Moyses, quid utique tantum tunc cum Iesus aduersus Amelech præliabatur, extensis manibus orabat residens, quando in rebus tam attonitis magis utiq; genibus positis & manibus cædentibus pectus, & facie humi uolutata orationem commẽdare debuisset? nisi quia illic ubi nomen IESV dicebatur dimicaturi quandoq; aduersus diabolum, crucis habitus quoq; erat necessarius, per quã IESVS uictoriã esset relaturus. idem rursus Moyses post interdictam omnis rei similitudinem, cur æneum serpentem ligno impositũ pendentis habitu in spectaculum Israëli salutare proposuit, eo tempore quo à serpentibus post idololatriam exterminabantur? nisi quod hic dominicã crucem intentabat qua serpẽs diabolus designabatur & læso cuiq; ab eiusmodi colubris id est angelis eius, à delictorum peccantia ad Christi crucis sacramenta intentus, saluus efficiebatur. Nam qui in illam tunc respiciebat, à morsu serpentiũ liberabat. Age nũc si legisti penes prophetam in psalmis, Dominus regnauit à ligno, expecto quid intelligas, ne forte lignariũ aliquem regem significari putetis, & non Christũ, qui exinde à passione Christi superata morte

Al. * christi crucẽ liminsã.:

rata morte regnauit. Proinde & Esaias: Quoniam puer, inquit, natus est nobis, & datus est nobis filius. Quid nouum, si non de filio dei dicit, & natus est nobis, cuius imperium initium factum est super humerum ipsius? Quis omnino regum, insigne potestatis suæ *humero præfert, & non aut capite diadema, aut in manu sceptrum, aut aliqua proprietate usus noua? sed solus nouus rex seculorum, CHRISTVS IESVS nouam gloriam & potestatem & sublimitatem suam in humero extulit, crucem scilicet, ut secundum priorem prophetiam exinde dominus regnaret à ligno. De hoc enim ligno etiam deus insinuat per Hieremiam quod essetis dicturi: Venite mittamus in panem eius lignum, & conteramus eum à terra uiuorum, & nomen illius non memorabitur amplius. Vtiq; in corpus eius lignum missum est. Sic enim CHRISTVS reuelauit, panem corpus suum appellans, cuius retro corpus in panem prophetes nũciauit. Si adhuc quæres dominicæ crucis prædicationes, satis iam poterit tibi facere XXI psalmus totam CHRISTI continens passionẽ, canentis iam tunc gloriam suam, Foderunt, inquit, manus meas & pedes: quæ propria est atrocitas crucis. Et rursus cum auxilium patris imploraret: Saluum me fac, inquit, ex ore leonis, utiq; mortis, & de cornibus unicornuorum humilitatem meam. De apicibus scilicet CHRISTI crucis, ut supra ostendimus. quam crucem nec ipse Dauid passus est, nec ullus regum Iudæorũ, ne putetis alterius prophetari passionem, quàm eius qui solus à populo tam insigniter crucifixus est. Nunc si omnes interpretationes istas respuerit & inriserit duritia cordis uestri, probauimus sufficere posse mortẽ CHRISTI prophetatam, ut ex hoc quod non esset ædita, qualis mors intelligatur p crucẽ euenisse, nec alij deputandũ fuisse passionẽ crucis quàm cuius mors prædicabatur. Nam mortẽ eius & passionem eius, & sepulturam una uoce Esaias dicit: A facinoribus, inquit, populi mei perductus est ad mortẽ, & dabo malos pro sepultura eius, & diuites pro morte eius, quia scelus nõ fecit, nec dolus in ore eius inuentus est, & deus uoluit eximere à morte animam eius, & cætera. Dicit etiam adhuc: Sepultura eius *ablata est è medio. Quomodo nisi per resurrectionem? Deniq; subiungit idem Esaias: Propterea ipse multos in hæreditatem habebit, & multorum diuidet spolia. Quis enim alius, nisi qui natus est, ut supra ostendimus, pro eo quo tradita est in morte anima eius? Ostensa enim causa gratiæ eius, pro iniuria scilicet mortis repensandæ, pariter ostensum est hæc illum propter mortem consecuturum, post mortem utiq; post resurrectionem consecuturum. Nam quod in passione eius accidit, ut media dies tenebresceret, Amos propheta annũciat dicẽs: Et erit, inquit, in die illa dicit dominus, occidet sol media die, tenebrescet super terram dies luminis, & conuertam dies festos uestros in luctum, & omnia cantica uestra in lamentationem, & imponam super lumbos uestros saccum, & super omne caput caluitium, & ponam eum quasi luctum delicti, & eos qui cũ illo quasi diem mœroris. Hoc

Als *humerum.

Corpus Christi, panis.

*Exemp. Hirsaug. sic habet, sublata ẽ è medio, nec sepult⁹ est eni nisi mortuus, nec sepultura eius sublata est è medio, nisi p resurrectionẽ

enim & Moyses initio primi mensis nouorum facturos uos prophetauit, cum omne uulgus filiorum Israël ad uesperam agnum esset immolaturũ, & hanc solennitatem diei huius, id est paschæ azymorum, cum amaritudine manducaturos præcanebat: & adiecit pascha esse domini, id est passionẽ CHRISTI. Quod ita quoq; adimpletum est, ut prima die azymorum interficeretis CHRISTVM, *ut & prophetiæ implerentur. Prophetabit dies uesperam facere, id est tenebras efficere: quæ media die factæ sunt. atq; ita dies festos uestros conuertit deus in luctum, & cantica uestra in lamentationem. Post passionem enim CHRISTI etiam captiuitas uobis & dispersio obuẽnit, prædicata per spiritum sanctum.

*Al's * & ut, et mox, properauit.*

DE VASTATIONE ISRAEL POST PASSIONEM DOMINI.

Am & pro istis meritis uestris, cladem uestram futuram Ezechiel nunciat: & non solum in isto seculo quæ iam euenit, sed in die tribulationis quæ subsequetur. Qua clade nemo liberabitur, nisi qui passione CHRISTI, quem respuitis, fuerit obsignatus. Sic enim scriptum est: Et dixit dominus ad me, Fili hominis, uidisti quæ seniores Israël faciunt: unusquisq; eorum in tenebris, unusquisq; in cubiculo absconso. quoniam dixerunt: Non uidet nos dominus, dereliquit dominus terrã. & dixit ad me: Adhuc conuersus uidebis facinora maiora quæ isti faciunt. Et introduxit me ad limina ianuæ domus domini quæ aspicit ad Aquilonem, & ecce illic mulieres sedentes & plangentes Thãmuz. & dixit dominus ad me: Fili hominis, uidisti? Nunquid modica domui Iuda, ut faciant facinora quæ fecerunt? & adhuc uisurus es adfectiones maiores eorum. Et introduxit me in ædem domus domini interiorem, & ecce in liminibus templi domini inter medium elam & inter mediũ altaris, quasi *uiginti uiri posteriora sua dederunt ad templum domini, & facies suas cõtra orientem, hi adorabãt solem. & dixit ad me: Vides fili hominis? Nunquid pusilla domui Iudæ, ut faciant facinora quæ fecerunt hi? quoniam impleuerunt impietates suas, & ecce ipsi quasi subsannãtes. Ego faciam cum indignatione mea, non parcet oculus meus, neque miserebor. Exclamabunt ad aures meas uoce magna, & non exaudiam eos, sed neq; miserebor, & exclamabit in aures meas uoce magna dicens: Adproximauit uindicta ciuitatis huius, & unusquisq; habuit uasa exterminij in manu sua. Et ecce sex uiri ueniebãt à uia portæ altæ, quæ respiciebat ad Aquilonem, & uniuscuiusq; bipennis dispersionis erat in manu eius, & unus uir in medio eorum indutus poderem, & zona saphyri in lumbis eius, & introierunt & steterunt in proximis altaris ærei, & claritas dei Israël ascendit à Cherubin quæ fuerũt super eam in subdiuali domus, & uocauit hominem qui indutus erat poderem, qui habuit super lumbos suos zonam, & dixit ad eum dominus: Transi per mediam Hierusalem, & scribe signum Tau in frontibus uirorum qui gemunt

Ezech. 8

*Al's * uigintiquinq;*

& dolent

& dolent super omnia facinora quæ fiunt in medio eorum. Et in his dixit ad audientem: Ite post eum in ciuitatem & concidite, & nolite parcere oculis uestris, & ne misereamini senioris aut iuuenis aut uirginis, & paruulos & mulieres interficite omnes ut perdeleantur. Omnes autem super quos est Tau signum ne accesseritis, & à sanctis meis incipite. Huius autem signi sacramentum uarijs modis prædicatum est, in quo uita hominibus præstruebatur, in quo Iudæi non essent credituri. sicut Moyses ante nunciabat in Exodo dicẽs: Eijciemini de terra in qua introibitis, & in nationibus illis nõ eritis in requiem. Et non erit stabilitas uestigij pedis tui, & dabit tibi deus cor tædians, & tabescentem animam, & oculos deficientes, ut non uideant, & erit uita tua pendens in ligno ante oculos tuos, & non credes uitæ tuæ. Itaq; quoniam impleta est prophetia per aduentum eius, id est per natiuitatem, quam supra memorauimus, & passionem quam euidẽter ediximus, propterea & Daniel signari uisionem & propheten dicebat, quoniã CHRISTVS est signaculum omnium prophetarum, adimplens omnia quæ retro erant de eo nunciata: post enim aduentũ eius & passionem ipsius iam non uisio, neq; prophetes. Vnde firmissime dicit aduentum eius signare uisum & prophetiam. Itaq; ostendentes & numerum annorum, & tempus LXII. & dimidiæ hebdomadarũ adimpletarum, probauimus tunc uenisse CHRISTVM, id est natum, & quatuor & dimidiæ hebdomadarũ, quæ sunt subdiuisæ in abscisionem priorum hebdomadarum, intra quæ tempora passum ostendimus CHRISTVM, atq; ita LXX hebdomadibus conclusis, & ciuitate exterminata, & sacrificium & unctionem, exinde cessare. Sufficit huc usq; de his interim ordinem CHRISTI decurrisse, quod talis probatur qualis adnunciabatur, etiam ex ista consonantia scripturarum, qua ex præiudicio maioris partis, aduersum Iudæos, elocuti sumus. Neq; enim in dubium deducant uel negent, quæ scripta proferimus: ut ex hoc quoq; paria esse scripturis diuinis negare non possint: ut quæ post CHRISTVM futura præcanebantur adimpleta cognoscantur, nisi ille uenisset post quem habebant expungi quæ nunciabantur, quæ completa sunt etiam probarentur.

ITEM DE CLARITATE GENTIVM IN CHRISTO IESV.

Spicite uniuersas nationes, de uoragine erroris hunani, exinde emergẽtes ad dominũ deum creatorem & CHRISTVM eius. Et si audes negare prophetarum, statim tibi promissio patris occurrit in Psalmis dicens: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ. Nec poteris eũ Dauid filiũ dicere, quàm CHRISTVM: aut terminos terræ Dauid potius promissos, qui intra unicam Iudæam regnauit, quàm CHRISTO, qui totũ iam orbem euangelij sui fide cepit, sicut per Esaiam dicit: Ecce dedi te in dispositionem generis mei in lucem gentium, ut aperias oculos cæcorum utiq; errantium, exsoluere de uinculis uinctos,

id est delictis liberare:& de domo carceris,id est mortis,sedētes in tenebris ignorantiæ scilicet.Quæ si per CHRISTVM eueniunt, non in alium erunt,
Fort.*per quem. prophetata quàm per*aliquem expuncta consideramus.Igitur quoniā filij Israël adfirmant nos errare recipiendo CHRISTVM,qui iam uenit,præscribamus eis ex ipsis scripturis iam uenisse CHRISTVM qui prædicabatur. Quamuis ex temporibus Danielis prædicantis probauerimus iam uenisse CHRISTVM qui nunciabatur.Nasci enim eum oportuit in Bethlehem Iudæ.Sic enim scriptum est in propheta: Et tu Bethlehem non minima es in ducibus Iudæ.Ex te enim exiet dux qui pascet populum meū Israël. Si autem adhuc natus non est,qui processurus dux de tribu Iuda ex Bethlehem nunciabatur, oportet enim eum de tribu Iuda & à Bethlehem procedere: animaduertimus autem tunc neminem de genere Israël in ciuitate Bethlehem remansisse,& exinde quod interdictum est,ne in confinio ipsius regionis demoretur quisquam Iudæorum, ut hoc quoq; esset adimpletum per prophetam: Terra uestra deserta, ciuitates uestræ igni exustæ, id est quod belli tempore eis euenerit,regionem uestram in conspectu uestro exteri comedent,& deserta & subuersa erit à populis alienis. Et alio loco sic per Prophetam dicitur:Regem cum claritate uidebitis,id est CHRISTVM facientem uirtutes in gloria dei patris,& oculi uestri uidebunt terram de longinquo,quod uos pro meritis uestris post expugnationē Hierusalē prohibiti ingredi in terrā uestram,de longinquo eam oculis tantū uidere permissum est.Anima,inquit,uestra meditabitur timorem,scilicet quo tempore excidium sui passi sunt.Quomodo igitur nascetur dux de Iudæa, & quatenus procederet de Bethlehem,sicuti diuina prophetarum uolumina nunciant, cum nullus omnino sit illic in hodiernum derelictus ex Israël,cuius ex stirpe possit nasci CHRISTVS. Secundum Iudæos adhuc non uenit cum uenire cœperit. Vnde ungetur? Lex em̄ præcepit in captiuitate non licere unctionē chrismatis regalis confici.Si autē iam nec unctio nō est illis,ut Daniel prophetauit.Dicit em̄,exterminabitur unctio,ergo iam nō est illic unctio,quia nec templum ubi erat cornu de quo reges ungebantur. Si ergo non est unctio,unde ungetꝛ dux qui nascetur in Bethlehem? aut quomodo procedet
Als*de semine. de Bethlehem,cum de*germine Israël nullus omnino sit in Bethlehem? Iterato deniq; ostendimus, & uenisse iam CHRISTVM secundum prophetas,& passum,& in cœlis iam receptum,& inde uenturum secundum prædicationes prophetarum,nam post aduentum eius secundū Danielem,quod ipsa ciuitas exterminari haberet legimus,& ita factum recognoscimus. Dicit enim scriptura:Sic & ciuitatem & sanctum simul exterminari cum duce, indubitate qui de Bethlehem & de tribu Iuda esset processurus. Vnde & manifestum est quod ciuitas simul eo tempore exterminari deberet, cum ducator eius in ea pati haberet,secundum scripturas prophetarum dicentium:Expandi manus meas tota die ad populum contumacem & contra dicentem

dicentem mihi. Qui ambulat uiam non bonam, sed post peccata sua. Et in Psalmis dicit: Exterminauerunt manus meas & pedes, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi autem contemplati sunt & uiderunt me, & in siti mea potauerunt me aceto. Hæc Dauid passus non est, ut de se merito dixisse uideatur, sed CHRISTVS qui crucifixus est. Manus autem & pedes nō exterminantur, nisi eius qui in ligno suspenditur. Vnde & ipse Dauid regnaturum ex ligno dominū dicebat: nam & alibi Propheta ligni huius fructum prædicat dicens: Terra dedit benedictiones suas. Vtiq; illa terra uirgo nondum pluuijs rigata, nec imbribus fœcundata, ex qua homo tunc primum plasmatus est, ex qua nūc CHRISTVS secundum carnem ex uirgine natus est. Et lignum, inquit, attulit fructum suum. Non illud lignum in paradiso, quod mortem dedit protoplastis, sed lignum passionis CHRISTI, unde uita pendens à uobis credita non est. Hoc enim lignum tunc in sacramento erat, quo Moyses aquā amarā indulcauit, unde populus qui siti peribat in eremo, bibēdo reuixit: sicuti nos qui de seculi calamitatibus extracti, in quo cōmorabamur siti pereuntes, id est uerbo diuino propinati, ligno passionis CHRISTI aquam baptismatis potantes, fide quæ est in eum reuiximus, à qua fide Israël excidit, secundum Hieremiam dicentem: Mittite, & interrogate nimis, si facta sunt talia. Si mutabunt gentes deos suos, & isti non sunt dij. Populus autē meus mutauit gloriam suam, ex quo nihil proderit eis. Expauit cœlum super isto. Et quomodo & quando expauit? Indubitate quando passus est CHRISTVS. Et horruit, inquit, plurimum nimis, & sol media die tenebrificauit. Et quando horruit nimis, nisi in passione CHRISTI, cum terra quoq; contremuit, & uelum templi scissum est, & monumenta dirupta sunt? Quoniam duo hæc mala fecit populus. Me, inquit, dereliquerunt fontem aquæ uitæ, & foderunt sibi lacus contritos, qui non poterant aquam continere, indubitate non recipiendo CHRISTVM fontē aquæ uitæ. Lacus cōtribulatos cœperunt habere, id est synagogas in dispersiones gentium, in quibus iam spiritus sanctus non immoratur, ut in prætéritum in templo commorabatur ante aduentum CHRISTI, qui est uerum dei templum. Nam & istam sitim diuini spiritus eos passuros dixerat propheta Esaias dicens: Ecce qui seruiunt mihi manducabunt, uos autem esurietis. Seruientes mihi potabuntur, uos autem sitietis, & ad contribulationē spiritus ululabitis. Remittetis enim nomen uestrum, in satietatem electis meis, uos autem interficiet dominus. Eis autem qui seruiunt mihi, nomen nominabitur nouum, quod benedicetur in terris. Adhuc huius ligni sacramentum etiam in Regnorū legimus celebratum. Nam cùm filij prophetarum super flumen Iordanen lignū securibus cæderent, exilijt ferrum, & mersum est in flumine, atq; ita Helisæo propheta superueniente petunt ab eo filij prophetarum uti ferrum flumini quod mersum fuerat erueret. Atq; ita Heliseus accepto ligno, & misso in eum locū ubi submersum fuerat ferrum,

statim supernatauit,& lignum mersum est,quod receperunt filij prophetarum.Ex quo intellexerunt quod Heliæ spiritus in eum sit repræsentatus. Quid manifestius huius ligni sacramento? quod duritia huius seculi mersa in profundo erroris,& à ligno CHRISTI,id est passionis eius in baptismo liberatur,ut quod perierat olim per lignum in Adam,id restitueretur per lignum CHRISTI. Nobis igitur qui successimus in loco prophetarum ea sustinentibus hodie in seculo quæ semper passi sunt prophetæ propter diuinam religionem. Alios enim lapidauerũt,alios fugauerunt, plures uero ad mortis necem tradiderunt, quod negare non possunt. Hoc lignum sibi & Isaac filius Abrahæ ad sacrificium ipse portabat,cũ sibi eum deus hostiam fieri præcepisset. Sed quoniam hæc fuerant sacramenta, quæ temporibus CHRISTI perficienda seruabãtur, Et Isaac cũ ligno reseruatus est,& ariete oblato in uepre cornibus hærẽte,Et CHRISTVS suis temporibus lignũ humeris suis portauit, inhærens cornibus crucis corona spinea in capite eius circũdata. Hunc enim oportebat pro omnibus gẽtibus fieri sacrificium,qui tanquam ouis ad uictimam ductus est:& uelut agnus coram tondente se sine uoce,sic non aperuit os suum.Hic enim Pilato interrogante,nihil locutus est:in humilitate enim iudicium eius sublatum est. Natiuitatem autem eius,quis enarrauit? quia nullus omnino hominum natiuitatis CHRISTI fuit conscius,in conceptu,cũ uirgo Maria uerbo dei prægnans inueniretur, & quia tolleretur à terra uita eius. Cur itaq; post resurrectionem eius à mortuis,quia dies tertia effecta est,cœli eum receperũt, secundum prophetiam Esaiæ emissam huiusmodi:Ante lucem surgent ad me dicentes, Eamus & reuertamur ad dominum deum,quoniam ipse eripiet & liberabit nos.post biduum,die tertia, quæ est resurrectio eiũs gloriosa de terra in cœlos eum recepit,unde & uenerat ipse spiritus ad uirginem:cuius neque natiuitatem, neque passionem Iudæi agnouerunt. Igitur quoniam adhuc contendunt Iudæi,uecdum uenisse CHRISTVM,quem tot modis adprobauimus uenisse,recognoscant Iudæi,exitum suum, quem post aduentum CHRISTI relaturi præcinebantur ob impietatem,qua eum & despexerunt,& interfecerunt.Primo enim ex qua die secundum dictum Esaiæ:Proiecit homo abominamẽta sua aurea & argẽtea quæ fecerũt,adorare uanis & nociuis,id est ex quo gentes nos dilucidata pectora, per CHRISTI ueritatẽ proiecimus idola, Videant Iudæi,& quod sequitur expunctum est, Tulit enim dominus sabaoth à Iudæis & ab Hierusalem, inter cætera, & sapientem architectum,qui ædificat ecclesiam dei templum,& ciuitatem sanctam & domum domini. Nam exinde destitit apud illos dei gratia. Et mandatum est nubibus ne pluerent imbrem super uineam Soreth, id est cœlestibus beneficijs, ne prouenirẽt domus Israelis. Fecerat enim spinas,ex quibus CHRISTVM coronauerat, & non iustitiam, sed clamorem, quo in cruce eum extorserat, & ita subtractis charismatis prioribus. Lex & prophetæ usq; ad Ioannem

Hoc caput restitui potest ex tertio lib. aduersus Martionẽ. ubi hæc oia ad uerbum inuenies. Idem fieri poterit in cæteris capitibus, illinc emendandis.

fuerunt,

fuerunt,& piscina Bethsaida usq; ad aduentum CHRISTI curando ualetudines ab Israël. Desijt à beneficijs deinde,cum perseuerantia furoris sui nomen domini per ipsos blasphemaretur. Sicut scriptum est: Propter uos nomen dei blasphematur in gẽtibus. Ab illis enim incepit infamia,& tempus medium à Tiberio usque ad Vespasianum.*Quæ cum ita cõmisissent, nec intellexissent CHRISTVM in tempore suæ uisitationis inueniendum, facta est terra eorum deserta,& ciuitates eorum igni exustæ. Regiones ipsorum in conspectu eorum extranei deuorantes, derelicta filia Syon tanquã specula in uinea,uelut in cucumerario casula,ex quo scilicet Israël dominum non cognouit,& populus eum nõn intellexit,sed dereliquit magis,& ad indignationẽ prouocauit sanctũ Israël. Sicut Machæræ cõditionalis cõminatio:Si nolueritis,nec obaudieritis,gladius uos comedet. Ex quo probamus Machæram CHRISTVM fuisse, quem non audiendo perierunt, qui & in Psalmo dispersionem eius postulat à patre dicens: Disperge illos in uirtute tua. Qui & rursum per Esaiam in exustionem eorum orat: Propter me,inquit,hæc facta sunt uobis,in anxietate dormietis. Hæc igitur cũ pati prædicẽtur Iudæi ꝑpter CHRISTVM,& passos eos esse inueniamus, & in dispersionem demorari cernamus,manifestum est propter CHRISTVM Iudæis ista accidisse,conspirante sensu scripturarũ cum exitu rerum,& ordinis temporum. Aut si nondum uenit CHRISTVS,propter quem hæc passuri prædicabantur:cum uenerit ergo patientur,& ubi tunc filia Syon relinquenda; quæ inuida hodie est?ubi ciuitates exurendæ, quæ iam in tumulis exustæ sunt?ubi dispersio gentis,quæ iam extitit res?Redde statum Iudææ quem CHRISTVS inueniat,& alium contende uenire. Discite nunc ex abundantia erroris uestri ducatum. Duos dicimus CHRISTI habitus à Prophetis demonstratos, totidem aduentus eius prænotatos. Vnum in humilitate utiq; primum,cum tanquam ouis ad uictimam duci habebat, & tanquam agnus ante tondentem sine uoce,sic non aperuit os,ne aspectu quidem honestus. Annunciauimus enim,inquit,de illo sicut puerulus,sicut radix in terra sitienti,& non erat ei species neque gloria. Et uidimus eum & non habebat speciem neq; decorem,sed species eius inhonorata, deficiens citra filios hominũ,homo in plaga,& sciens ferre infirmitatem,scilicet ut positus à patre in lapidem offensionis, & minoratus ab eo modicum citra angelos:uermem se pronunciat,& non hominem,ignominiam hominis, & abiectionẽ populi. Quæ ignobilitatis argumenta, primo aduentui competunt, sicut sublimitatis secundo cum fiet.

Alij * Qui cum.

ITEM DE SECVNDO ADVENTV CHRISTI.

Iam non lapis offensionis, nec petra scandali, sed lapis summus angularis,post reprobationẽ adsumptus, & sublimatus in consummationẽ.Et petra sanè illa apud Danielem de monte præcisa, quæ imaginem secularium regnorum cõminuet &

conteret. De quo secundo aduentu eiusdem, Daniel dixit: Et ecce cum nubibus coeli tanquam filius hominis ueniens, uenit usque ad ueterem dierum, & aderat in conspectu eius. Et qui adsistebant adduxerunt illum, & data est ei potestas regia, & omnes nationes terrae secundum genus, & omnis gloria seruient illi, & potestas illius aeterna, quae non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Tunc scilicet speciem honorabilem, & decorem habiturus est indeficientem supra filios hominum: tempestiuus enim decore citra filios hominum. Effusa est gratia, inquit, in labijs tuis, propterea benedixit te deus in secula. Accingere ensem tuum circa femur tuũ potens tempestiuitate & pulchritudine tua. cum & pater postea cum diminuit illum, modicum quid citra angelos, gloria & honore coronauit illum & subiecit omnia sub pedibus eius, & tunc cognoscent eum quem pupugerunt. Et caedent pectora sua tribus ad tribum, utique quod retro non agnouerint eum, in humilitate conditionis humanae constitutum. Hieremias inquit, Homo est, & quis cognoscet illum? quia & natiuitaté eius, inquit Esaias, quis enarrauit? Sic & apud Zachariam ait, in persona ipsius, imò & in ipsius nominis sacramẽto uerissim[9] sacerdos patris CHRISTVS ipsius duplici habitu in duos aduentus deliniatur. Primo sordibus indutus est, id est carnis passibilis & mortalis indignitate, cum & diabolus aduersabatur ei, autor scilicet Iudae traditoris, qui eum etiam post baptismum tentauerat. Dehinc spoliatus pristinas sordes, exornatus podere & mitra, & cidarim mundum, id est secundi aduentus, quoniam gloriam & honorem adeptus demonstratur. Nec poteritis eum Ioseph filium dicere, qui nulla omnino ueste sordida, sed semper sacerdotali fuit exornatus, nec unquam sacerdotali munere priuatus. Sed IESVS iste CHRISTVS dei patris summi sacerdos, qui primo aduentu suo humana forma & passibilis uenit in humilitate usque ad passionem, ipse etiam effectus hostia per omnia pro omnibus nobis, qui post resurrectionem suam indutus poderem, sacerdos in aeternum dei patris nuncupatus est. Sic enim & duorum hircorum qui ieiunio offerebantur faciam interpretationem. Nónne & illi utrumq; ordinem nominis CHRISTI qui iam uenit ostendunt? pares quidem atque consimiles, propter eundem domini conspectum, quia non in alia uenturus est forma, ut quia cognosci habet à quibus & laesus est. Vnus autem eorum circundatus coccino, maledictus & consputatus, & conuulsus, & cõpunctus, à populo extra ciuitatem abijciebatur in perditionem manifestis*notis insignibus CHRISTI passionis, qui coccinea circũdatus ueste, & cõsputatus, & omnibus cõtumelijs afflictus, extra ciuitaté crucifixus est. Alter uero pro delictis oblatus, & sacerdotibus tantum templi in pabulum datus, secundae repraesentationis argumenta signabat, qua delictis omnibus expiatis, sacerdotes tẽpli spiritalis, id est ecclesiae, dominicae gratiae quasi uisceratione quadam fruerẽtur, ieiunantibus caeteris à salute. Igitur quoniã primus aduẽtus

Ali *notatus.

& plurimis

& plurimis figuris obscuratus. & omni inhonestate prostratus canebatur. secundus uero & manifestus & deo condignus, icirco quem facile & intelligere & credere potuerunt, eum solum intuentes, id est secundum qui est in honore & gloria, non immerito decepti sunt circa indigniorem certe obscuriorem, id est primum. Atq; ita in hodiernū negant uenisse CHRISTVM, quia non in sublimitate uenerit, dum ignorant in humilitate primo fuisse uenturum. Sufficit huc usq; de his, interim ordinē CHRISTI decucurrisse, quo talis probatur, qualis annunciabatur: ut iam ex ista cōsonantia scripturarum diuinarum intelligamus. & quæ post CHRISTVM futura prædicabantur, ex dispositiōne diuina credantur expuncta. Nisi enim ille uenisset post quem habebāt expungi, nullo modo uenissent, quæ in aduentum eius futura prædicabantur. Igitur si uniuersas nationes de profundo erroris humani exinde emergentes ad deum creatorem & CHRISTVM eius cernitis, quod prophetatum nō audetis negare. Quia & si negaretis, statim uobis in psalmis sicuti iā prælocuti sumus, promissio patris occurreret dicētis: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete à me & dabo tibi gētes hæreditatē tuā & possessionē tuā terminos terræ. Nec poteritis in istā prædicationem magis Dauid filiū Salomonē uindicare, quā CHRISTVM dei filiū diceremnec terminos terræ, Dauid filio promissos, qui intra unicā Iudæā regnauit, quā CHRISTO filio dei, qui totum iam orbem euangelij sui radijs inluminauit. Deniq; & thronus in æuum magis CHRISTO dei filio competit, quàm Salomoni temporali scilicet regi, qui solo Israeli regnauit. CHRISTVM enim hodie inuocant nationes, quæ eum non sciebant, & populi hodie ad CHRISTVM confugiunt, quem retro ignorabant. Non potes futurū contendere, quod uides fieri. Hæc autem prophetata nega, cum coràm uidentur, aut adimpleta cum legūtur: aut si non negas utrumq;, in eo erunt adimpleta, in quem sunt prophetata.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS IVDAEOS LIBRI, FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM LIBRI PRIMI ADVERSVS MARCIONEM, PER BEAT. RHENANVM.

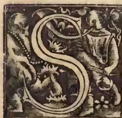

MARCION, ut autor eſt Tertullianus in catalogo Hæreſum, natione Ponticus, epiſcopi filius, cum ob uiolatam uirginem eccleſiaſtica communione priuatus eſſet, ultionis (ut uериſimile eſt) ſtudio, quod etiam aliâs plus ſemel accidiſſe legimus, Cerdonis hæreſim amplecti cœpit, permotus, ut uolunt, Euangelica illa ſententia, Omnis arbor bona, bonos fructus profert: mala autem, malos. Quam CHRISTVS non dijs, ſed hominibus per allegoriam adcommodauit. Itaque Cerdonis impij magiſtri impius diſcipulus, profiteri cœpit quæ ille docuerat, duo uidelicet eſſe initia, duos, inquam, deos, ſed longe diſſimillimos, Alterum bonum, mitem, ac ſedatum, & nihil aliud quàm optimum, qui per CHRISTVM filium ſuum paulo ſerius nobis ſit reuelatus, hunc ſuperiorem uocat, Alterum truculentum, ac ſæuum, ſanguinariumque, quippe qui bellis ac cædibus delectetur. Ab hoc uult mundum eſſe conditum, quem minorem appellat, & aſſerit ueteris teſtamenti promulgatorem, ut ſuperior ille noui fuit. Proinde legem & prophetas reijcit, indigne de Creatore ſentiens. At melioris illius dei ſui filium eſſe CHRISTVM affirmat, quem tamen haud uera carne fuiſſe ueſtitum tradit, ſed ſolum imaginaria: nec uere paſſum nec natum. Reſurrectionem animæ tantum cõcedit, corporis negat. Ex Euangeliſtis ſolum Lucã agnoſcit, ſed tamen non totũ. Nec Paulinas epiſtolas omneis recipit, nec totas. Acta Apoſtolorum & Apocalypſim pro falſis damnat. Huius itaque dogmata deſtructurus Tertullianus, oſtendit nouum illum deum meram eſſe fabulam, quando conſtet duos deos eſſe non poſſe, uel ex hac regula, quod deus quiddam ſumme magnum ſit, at hoc non fuerit, ſi ſit cui adæquetur. Nec uero diuerſitatem duos admittere deos, nedum æqualitatem. Nolebant autem inconueniens uideri Marcionitæ, duos eſſe deos, modo diſpareis affirmarent. Et quia mire ſibi placebãt de nouo deo ſuo, docet nouitatem haud abeſſe à ſpecie fictionis, id quod ex dijs Rhomanæ ſuperſtitionis liquet, quos illa leui de cauſa cottidie nouos commenta eſt. Sed enim huic malo occurrentes Marcionitæ, dicebant agnitione duntaxat nouum eſſe non re ipſa. Quod egregie confutat Tertullianus, probans deum nunquam latuiſſe, ſed à primordio conditi mundi cum ipſis ſtatim rebus in hominum deueniſſe cognitionem, utputa cuius ampliſſima ſint teſtimonia totum quod nos ſumus, & in quo ſumus, nempe mundus uniuerſus. Proinde cum peculiariter deo conueniat, aliquid condere, hoc argumento nullus eſſe comperietur deus Marcionis, cuius nullum opus demonſtrari poſſit. Quod ſi eſſet, eſſet utique ſine cauſa, quando re caret, quæ ſolet eſſe cauſa, ut ſit aliquis, cuius res eſt: & impudentiæ malitiæque notam non effugeret. Iam ut dei ſui ignauiã excuſarent Marcionitæ, mundum hunc aiebant opus eſſe parum deo dignũ, beſtiolas & alia ad exornandam hanc rerum uniuerſitatem creata, palàm irridentes. Quibus reſpondens Tertullianus, de dignitate pulchritudinéque mundi nonnihil obiter diſſerit. Deinde probat deum Marcionis non habere ſuum mundum ſupra Creatorem, nec eſſe rerum inuiſibilium autorem, nec item à CHRISTO reuelatum, ſed ab illo mendaciter confictum, uel hoc argumento certiſſimo, quod ætatẽ Pauli nulla ſit de deo facta quæſtio, quem omnes unum credant

dant

debant, nempe creatorem. quanquam de conuersatione interim & disciplina uariatũ est etiam inter Apostolos, ut indicat Pauli illa cum Petro disceptatio. Sub hæc ostendit deum Marcionis esse mali permissorem, ac planè malignum, ut qui non statim homini succurrerit. Nec fuisse rationem cur illius benignitas alieno homini subuenire uoluerit: quando sic benignum esse, sit iniuriam facere. Præterea non solum iniustam esse, sed inperfectam illius benignitatem, quod animam tantum liberet, corpus perire sinens, cuius apud Marcionē resurrectio negat̃. In summa, bonitatē (ut ipsius utar uerbis) minime deo adæquari, ut neq; ingenitā, neq; rationalē, neq; perfectam, sed improbam & iniustam, & ipso iam bonitatis nomine indignam. His absolutis tractat quæstionem, An deus de sola bonitate sit censendus, ostendens etiam iudicium deo conuenire. Epicuricum uero Marcionis deum, stupidum esse, qui non offendatur hominibus ipsius præcepta cōtemnentibus, non irascatur, nō sumat uindictam, omnium affectuum expers. Demum rursus summatim colligit, dei Marcionici neq; statum, neque conditionem, neq; naturam, neq; ullam rationem, denique nec fidei eius sacramentum baptismū consistere. Porrò quoniam nullum regenerationis lauacro censebat abluendum, nisi cœlibem aut matrimonio uel huius fructui renunciantem, ostendit hanc institutionem absurdam esse atque damnabilem. Vbi de matrimonio ualde Christiane loquitur, admiscens tamen paululum de dogmate Montani, de unis uidelicet nuptijs, cum inquit, Sed etsi nubendi iam modus ponitur, quem quidem apud nos spiritalis ratio Paracleto autore defendit, unum in fide matrimonium præscribens. &c. Atque hæc libro primo. Refert diuus Hieronymus in catalogo scriptorum ecclesiasticorū, Smnyrnensem episcopum Polycarpum, cum huic Rhomæ forte fortuna Marcion obuius factus, dixisset, Cognoscis nos? respondisse, cognosco primogenitum diaboli. Eodem autore, nominatim aduersus Marcionem scripsere, Theophilus Antiochensis episcopus, Philippus episcopus Cretensis, Modestus & Rhodon. Ipse uero passim in suis scriptis hominem dementiæ arguit, in Paulinis præcipue commentarijs.

Q. SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER PRIMVS.

SIQVID RETRO gestum est nobis aduersus Marcionem, iam hinc uiderit. Nouam rem aggredimur ex uetere. Primum opusculum quasi properatum pleniore postea compositione rescideram. Hanc quoque nondum exemplarijs suffectam fraude tunc fratris dehinc apostatæ amisi, qui forte descripserat quædam mendosissime & *exhibuit. Frequentiæ emendationis necessitas facta est. Innouationis eius occasio aliquid adijcere persuasit. Ita stilus iste nunc de secundo tertius, & de tertio iam hinc primus, hunc opusculi sui exitum necessario præfatur, ne quenquā uarietas eius in disperso reperta confundat. Pontus qui igitur Euxinus negatur,

Fratrē uocat Christianum.

**For. leg. exhib. frequentiæ. Emend. n. f. est innouationis. Innouationis. Nisi malis legere frequētis, aut frequentia.*

gatur,

gatur, nomine illuditur. Cæterũ hospitalem Pontum nec de situ æstimes: ita ab humanioribus fretis nostris,quasi quodam barbariæ suæ pudore secessit:gentes ferocissimæ inhabitant, si tamen habitatur in plaustro. Sedes incerta,uita cruda,libido promiscua & plurimum nuda,etiam cum abscon dunt,suspensis de iugo pharetris:ut indicibus notentur ne quis intercedat. Ita nec armis suis erubescunt.Parentum cadauera cum pecudibus cæsa,con uiuio cõuorant.Qui non ita decesserint,ut escatiles fuerint,maledicta mors est. Nec fœminæ sexu mitigantur secundum pudorem, ubera excludunt, pensum securibus faciunt, malunt militare quàm nubere.Duritia de cœlo quoq;.Dies nunquam patens,sol nunquam libens,unus aër, nebula:totus annus hybernũ,omne quod flauerit Aquilo est.Liquores ignibus redeũt, amnes glacie negãtur,montes pruina exaggerãtur.Omnia torpent,omnia rigent:nihil illic nisi feritas calet,illa scilicet,quæ fabulas scenis dedit,de sacrificijs Taurorum,& amoribus Colchorum,& crucibus Caucasorum.Sed nihil tam barbarum ac triste apud Pontum,quàm quod illic Marcion natus est,Scytha tetrior, Hamaxobio instabilior,Massageta inhumanior,Amazonia audacior,nubilo obscurior,hyeme frigidior,gelu fragilior,Histro fallacior,Caucaso abruptior.Quid ni?Penes quem uerus Prometheus deus omnipotens blasphemijs laciniatur.Iam & bestijs illius barbariei importunior Marcion. Quis enim tam castrator carnis Castor, quàm qui nuptias abstulit? Quis tam cõmesor mus Ponticus, quàm qui euangelia corrosit? Næ tu Euxine probabiliorem feram philosophis ædidisti, quàm Christianis.Nam ille canicula Diogenes hominem inuenire cupiebat, lucernam meridie circũferens: Marcion deũ quẽ inuenerat,extincto lumine fidei suæ amisit. Non negabũt discipuli eius primã illis fidem nobiscum fuisse,ipsius literis testibus,ut hinc iam destinari possit hæreticus,qui deserto quod prius fuerat,id postea sibi elegerit,quod retro non erat. Intantum enim hæresis deputabitur,quod postea inducitur:inquãtum ueritas habebitur,quod retro & à primordio traditum est.Sed alius libellus hunc gradum sustinebit aduersus hæreticos,etiam sine retractatu doctrinarũ reuincendos,quod hoc sint de præscriptione nouitatis. Nunc quatenus admittenda cõgressio est,interdum ne compendium præscriptionis ubiq; aduocatum, diffidẽtiæ deputetur,regulam aduersarij prius prætexam, ne cui lateat,in qua principalis quæstio dimicatura est. Duos Ponticos deos affert, tanq; duas Symplegadas naufragij sui,quem negare non potuit, id est creatorem,id est nostrum:& quem probare non poterit, id est suum:passus infelix huius præsumptionis instinctum,de simplici capitulo dominicæ prænunciationis, in homines non in deos disponẽtis exempla illa bonæ & malæ arboris,quod neq; bona malos,neq; mala bonos proferat fructus,id est,neque mens uel fides bona,malas ædat operas,neq; mala bonas.Languens enim(quod & nunc multi,& maxime hæretici)circa mali quæstionẽ, Vnde malum,& obtunsis

tunsis sensibus, ipsa enormitate curiositatis, inueniens creatorē pronunciantem: Ego sum qui condo mala, quanto ipsum præsumpserat mali autorem, & ex alijs argumētis quæ ita persuadent peruerso cuiq;, tanto in creatorem interpretatus, malam arborem malos fructus condentē, scilicet mala, alium deum præsumpsit esse debere in partem bonæ arboris bonos fructus. Et ita in CHRISTO quasi aliam inueniens dispositionem, solius & puræ benignitatis ut diuersæ à creatore, facile nouam & hospitam argumentatus est diuinitatem in CHRISTO suo reuelatam, modicóque exinde fermento totam fidei massam hæretico acrore decepit. Habuit & Cerdonē quendam informatorem scandali huius, quo facilius duos deos cæci perspexisse se existimauerunt. Vnum enim non integre uiderant. Lippientibus etiam singularis lucerna numerosa est. Alterum igitur deum quem confiteri cogebatur, de malo infamando destruxit. Alterū quem cōmentari connitebatur, de bono præstruendo construxit. Has naturas quibus disposuerit articulis, per ipsas responsiones nostras ostendimus. Principalis itaq; & exinde tota cōgressio de numero, an duos deos liceat induci, si forte Poëtica & Pictoria licentia, & tertia iam hæretica. Sed ueritas Christiana destricte pronunciauit, Deus si non unus est, non est. Quia dignius credimus non esse, quodcunq; nō ita fuerit ut esse debebit. Deum autem ut scias unum esse debere, quære quid sit deus, & non aliter inuenies. Quantum humana conditio de deo definire potest, id definio quod & omnium conscientia agnoscet, deum summū esse magnum, in æternitate cōstitutum, innatum, infectum, sine initio, sine fine. Hunc enim statum æternitati censendum, quæ summum magnum, deum efficiat, dum hoc est in deo ipsa, atq; ita & cætera, ut sit deus summum magnum, & forma, & ratione, & ui, & potestate. Cum de isto conueniat apud omnes (nemo enim negabit deum, summum magnū quid esse, nisi qui poterit deum, imum, modicum quid econtrario pronunciare, ut deum neget, auferendo quod dei est) quæ erit iam conditio ipsius summi magni? nempe ut nihil illi adæquetur, id est ut non sit aliud summum magnum: quia si fuerit, adæquabitur: & si adæquabitur, non erit iam summum magnū euersa conditione, & ut ita dixerim lege, quæ summo magno nihil finit adæquari. Ergo unicum sit necesse est quod fuerit summum magnum, par non habendo, ne non sit summum magnum. Ergo non aliter erit quàm per quod habet esse, id est unicum omnino. Proinde deus cum summum magnū sit, recte ueritas nostra pronunciauit. Deus si non unus est, non est. Non quasi dubitemus esse deum, dicendo si non unus, non est: sed quia quem confidimus esse, ijdem definiamus esse. Quod si non est, deus non est, & summum scilicet magnū. Porrò summū magnū unicū sit necesse est. Ergo & deus unicus erit, non aliter deus, nisi summum magnum. Nec aliter summum magnum, nisi parem non habens. Nec aliter parem nō habens, nisi unicus fuerit. Certe quemcunq; alium deum induxeris, non alia poteris eum forma

Cerdon.

tueri deum, quàm ut & illi proprium diuinitatis asscripseris, sicut æternum ita & summum magnum. Duo ergo summa magna quomodo consistent, cum hoc sit summum magnum, par non habere? Par autem nõ habere, uni competat, in duobus esse nullo modo possit. Sed argumentabitur quilibet, posse & duo summa magna consistere distincta atque disiuncta in suis finibus. & utique aduocabit exemplum: Regna terrarum tanta numero, & tamen summa magna in suis quibusq; regionibus, & putabit ubiq; humana diuinis conferenda. Iam ergo si huic argumẽtationi locus dabitur, quid prohibet nõ dico & tertium & quartum deum inducere, uerum tot iam numero, quot & gentium reges. De deo agitur, cuius hoc principaliter proprium est, nullius exempli capere comparationem. Hoc natura ipsa, si non aliquis Esaias, uel ipse per Esaiam deus concionabitur, Cui me similabitis? Diuinis forsitan comparabuntur humana: deo nostra. Aliud enim deus, aliud quæ dei. Deniq; qui exemplo uteris regis quasi summi magni, uide ne iam non possis eo uti. Rex enim etsi summũ magnũ est in suo solio usq; ad deum, tamen infra deum. Comparatus autem ad deum, excidet iam de summo magno trãslatio in deum. Hoc si ita, quomodo uteris eius rei exemplo ad dei comparationẽ? quæ dum ad comparationem accedit, amittitur. Quid nunc, si nec inter reges plurifarium uideri potest summum magnũ, sed unicum & singulare, apud eum scilicet qui rex regum ob summitatẽ magnitudinis & subiectionem cæterorum graduum quasi culmen dominationis excipitur? Sed etiam alterius formæ reges, qui singulares in unione imperij præsunt, si in minutalibus, ut ita dixerim, regnis undiq; conferantur in examinationem, qua constet quis eorum præcellat in substantijs & uiribus regni, in unum necesse est summitas magnitudinis eliquetur, omnibus gradatim per comparationis exitum de magnitudinis summa expressis & exclusis. Adeo etsi in disperso multifarium uidetur summum magnum, suis uiribus, & sua natura, & suo statu unicum est. Proinde cum duo dij conferuntur ut duo reges & duo summa magna, in alterum cõcedat necesse est unio summi magni ex sententia comparationis, quia summum ex uictoria sua constat, superato æmulo alio magno, non tamen summo, atq; ex defectione æmuli solitudinem quandã de singularitate præstantiæ suæ possidens, unicum est. Ineluctabilis iste complexus, in hoc sententiam constringit, aut negandum deum esse summũ magnum, quod nemo patietur sapiens, aut nulli alij cõmunicandum. Aut quæ ratio duo summa magna composuit? Primo enim exigam, cur nõ plura si duo, quando locupletiorem oporteret credi substantiam diuinitatis, si competeret ei numerus. Honestior & liberalior Valentinus, qui simul ausus est duos concipere Bythiun & Sigeneũ. usq; ad XXX æonum fœtus, tanquam Aeoneiæ scrofæ examen diuinitatis effudit. Quæcunq; ratio plura summa magna non patitur admitti, eadem nec duo ut ipsa plura post unum. Post unum enim numerus. Quæ potuit duo

duo admittere, eadem potuit, & plura potest. Duo enim multitudo, unione iam excessa. Denique apud nos uis rationis istius ipso termino plures deos credi non sinit, quod nec duos illa regula unum deum sistens, qua deum id esse oporteat, cui nihil adæquetur ut summo magno: unicum autem sit, cui nihil adæquetur. Iam nunc duo summa magna, duo paria, cui operæpretio, cui emolumento deputarentur? quid interfuit numeri, cum duo paria nō differant uno? Vna enim res est, quæ eadem in duobus est. etiam si plura essent paria, tantundem omnia unum fuissent, nullo inter se differendo quâ paria. Porrò si neutrum ex duobus altero distat, iam ut ambo summa magna, quæ dei ambo, neutrum plus altero præstat, nullam rationem numeri sui ostendunt, præstantiam non habentes. Numerus autem diuinitatis summa ratione constare deberet, uel quoniam & cultura eius in anceps deduceretur. Ecce em̄ duos intuens deos, tam pares quàm duo summa magna, quid facerem si ambos colerem? Vererer ne abundantia officij superstitio potius quàm religio existimaretur, quia duos tam pares, & in altero ambos possem in uno demereri: Hoc ipsum testimonio præstans parilitati & unitati eorum, dum alterum in altero uenerarer, dum in uno mihi duo sunt. Si alterum colerem, æque recogitarem ne suffundere uiderer numeri uanitatem sine differentia superuacui, hoc est, ut tutius censerem neutrum colendum, quàm alterum cum scrupulo colendum, aut ambos uane. Sic adhuc uidemur disputare, quasi Marcion duos pares cōstituat. Nam dum defendimus deum summum magnum unicum credi oportere, excludentes ab eo parilitatem, tanquam de duobus paribus, de his retractauimus, nihilominus tamen docendo pares esse non posse secundum summi magni formam, satis confirmauimus duos esse non posse. Alioqui certi, Marcionem dispares deos constituere, alterum, iudicem, ferum, bellipotentem: alterum mitem, placidum, & tantūmodo bonum atque optimum. Dispiciamus æque & hanc partem, an diuersitas saltim duos capiat, si parilitas capere non potuit. Porrò & hic eadem regula summi magni patrocinabitur nobis, utpote quæ totum statum uindicet diuinitatis. Conueniens enim & quodāmodo iniecta manu detinens aduersarij sensum non negantis creatorem deum, iustissime præscribo, illi diuersitati locum non esse inter eos qui ex æquo deos confessus, non potest facere diuersos. Non quia non & homines, licet sub eadem appellatione diuersissimos esse, sed quia deus non erit dicendus, quia nec credendus nisi summum magnum. Cum ergo summū magnum cogatur agnoscere quem deum non negat, non potest admitti ut summo magno aliquam ascribat diminutionem, qua subijciatur alij summo magno. Desinit enim si subijciatur. Non est autem dei desinere de statu suo, id est de summo magno. Nam & in illo deo potiore periclitari poterit summum magnum, si depreciari capit in creatore. Ita cum duo dij pronuncientur duo summa magna, necesse est neutrum altero aut maius sit aut minus,

neutrũ altero aut sublimius aut deiectius. Nega deum quem dicis deteriorem. Nega summũ magnum, quem credis minorem. Deum uero cõfessus utrumcq, duo summa magna confessus est. Nihil alteri adimes, aut alteri asscribes. Agnoscens diuinitatem, negasti diuersitatem. Tentabis ad hæc de nomine dei concutere retractatum, ut passiuo & in alios quoque permisso, quia scriptum sit, Deus deorum stetit in ecclesia deorum, in medio autem deos dijudicauit: Et, ego dixi, uos dij estis. Nec tamen idcirco eis competat possessio summi magni, quia dei cognominentur, ita nec creatori, respondebo, & stulto qui nec hoc recogitauerit, ne tantundem & in deum Marcionis possit retorqueri, ut & illum deum dictum, nec ideo tamen summum magnum probatum, sicut nec angeli aut homines creatoris. Sic communio nominum conditionibus præiudicat, quanti nequam serui regum nominibus insultant, Alexandri & Darij & Olofernis. Nec tamẽ ideo regibus id quod sunt, detrahetur. nam & ipsa idola gentium dei uulgo, sed deus nemo ea re qua deus dicitur. Ita ego nõ nomine dei nec sono nec*notæ nominis huius summũ magnum in creatore defendo, sed ipsi substantiæ cui nomen hoc contigit, hanc inueniens solam innatam, infectam, solam æternam, & uniuersitatis conditricem, non nomini, sed statui: nec appellationi, sed conditioni eius summũ magnum, & asscribo & uendico. Et ideo quia deus iam uocari obtinuit substãtia cui asscribo, nomini me asscribere putas, quia necesse est per nomen ostendam cui asscribam substantiæ, scilicet qua constat qui deus dicitur, & summũ magnum ex substantia, non ex nomine deputatur. Denicq hoc & Marcion suo deo uendicans, secundum statum, nõ secundũ uocabulũ uendicat. Id ergo summũ magnũ, quod deo asscribimus ex substãtiæ lege, nõ ex nominis sorte, cõtendimus ex pari esse debere in duobus, qui ea substantia constant qua deus dicitur: quia qui in quantum dij uocantur, id est summa magna, substantiæ scilicet merito innatæ & æternæ, ac per hoc magnæ & summæ, in tantum non possit summum magnum minus & deterius alio summo magno haberi. Si summi magni felicitas & sublimitas & integritas stabit in deo Marcionis, stabit æque & in nostro. Si non & in nostro, æque nec in Marcionis. Ergo nec paria erunt duo summa magna, quia prohibet disposita iam regula summi magni comparationem nõ sustinentis. Nec dispari, quia alia summi magni regula occurrit, diminutionem non admittens. Hæsisti Marcion in medio Ponti tui æstu, utrimque te fluctus inuolũt ueritatis, nec pares nec dispares deos sistere potes. Duo enim non sunt quod pertineat proprie ad numeri retractatum. Quanquã tota materia de duobus dijs dimicetur, his interim lineis eã clausimus, intra quas de singularibus iam proprietatibus congrediemur. Primo, supercilio stuporem suum ædificant Marcionitæ, quod nouum deum præferãt, quasi nos ueteris dei pudeat. Inflantur & pueri nouis calceis, sed à uetere pædagogo calceati, mox uanam gloriam uapulabunt. Nouũ igitur audiens deũ in uetere

Ali*uoce uel nota.

in uetere mundo, & in uetere æuo, & sub uetere deo ignotum, inauditum, quem tantis retro seculis neminem, & ipsum ignorantia antiquũ, quidam IESVM CHRISTVM, & ille in ueteribus nominibus nouus reuelauerit, nec alius ante hac. Gratias ago huic gloriæ eorum maximo adiutorio eius: hinc iam hæresim probaturus, nouæ scilicet diuinitatis professionem. Hæc erit nouitas quæ etiam ethnicis deos peperit, nouo semper ac nouo titulo consecrationis cuiusq;. quis deus nouus, nisi falsus? Ne Saturnum quidem tãta hodie antiquitas deũ probabit, quia & illũ nouitas aliquãdo produxerit, cum primum consecrauit. At enim uiua & germana diuinitas, nec de nouitate, nec de uetustate, sed de sua ueritate censetur. Non habet tẽpus æternitas. Omne enim tempus ipsa est. Quod facit, pati non potest. Caret ætate, quod non licet nasci. Deus si est, uetus non erit: si est nouus, non fuit. Nouitas initium testificatur: uetustas finem cõminatur. Deus autem tam alienus ab initio & fine est, quàm à tempore arbitro & metatore initii & finis. Scio quidem quo sensu nouũ deum iactitẽt, agnitione utiq;. Sed & ipsam nouitatis cognitionẽ, percutientẽ rudes animas, ipsamq; naturalẽ nouitatis gratiositatem uolui repercutere: & hinc iam de ignoto deo prouocare: utiq; enim quem agnitione nouũ opponunt, ignotum ante agnitionem demonstrant. Age igitur ad lineas rursum & in gradum. Persuade deum ignotum esse potuisse. Inuenio planè ignotis deis aras prostitutas, sed Attica idololatria est. Item incertis deis, sed superstitio Rhomana est. Porrò incerti dei minus noti ut minus certi, & proinde ignoti quâ minus certi, quem titulum incidemus ex duobus deo Marcionis? Vtrumq; opinor, & nunc incerto & retro ignoto. Sicut enim ignotum eum fecit deus notus creator, ita & incertũ deus certus. Sed nõ euagabor uti dicam, deus si ignotus fuit, latuitq;, illum regio latebrarum obumbrauit, noua utiq; & ipsa & ignota, & similiter nunc quoq; incerta certe immensa aliqua & maior indubitato eo quem abscondit. Sed breuiter proponam, & plenissime exequar, præscribens deum ignorari nec potuisse nomine magnitudinis, nec debuisse nomine benignitatis, præsertim in utroq; prælatiorem nostro creatore. Sed quoniam animaduerto in quibusdam ad formã creatoris prouocari oportere, omnis dei noui & retro ignoti probationem, hoc ipsum ratione fieri à nobis prius commendare debebo, quo constantius utar rationis æditæ patrocinio. Ante omnia quidem quale est, ut qui deũ agnoscis creatorem, & priorem de notitia confiteris, non iisdem modis & alium scias tibi examinandum? quibus iam in alio didicistis, deum nosse omneis res. Anterior posteriori normam præministrauit. Duo nunc dei proponuntur, ignotus & notus. De noto uacat quæstio: esse eum constat, quia notus nõ fuisset, nisi esset. De ignoto instat altercatio: potest enim & nõ esse, quia si esset, notus fuisset. Quod ergo quæritur, quamdiu ignoratur, in incerto est, quãdiu quæritur: & potest non esse, quamdiu in incerto est. Habes deum certum quâ notum, & incertum

quâ ignotum. Si ita est, ecquid tibi uidetur iusta ratione defendi, ut ad normam & formam & regulam certorum probentur incerta? Cæterum si ad hāc causam & ipsam adhuc incertam, etiā argumenta de incertis adhibeantur, series implicabitur quæstionum, ex ipsorum quoque argumentorum æque incertorum retractatu periditantium de fide per incertum, & ibitur in illas iam indeterminabiles quæstiones, quas Apostolus non amat: *si non de certis & indubitatis, & absolutis regulæ partibus, incertis & dubijs & inexpeditis præiudicabunt planè, in quibus diuersitas status inuenitur: forsan an nō prouocentur incerta ad formam certorum, ut liberata à reliqua comparationis prouocatione per diuersitatem status principalis? Cum uere duo dij proponuntur, communis est illis status principalis. Quid enim deus est? ambo sunt innati, infecti, æterni. Hic erit status principalis. Cætera uiderit Marcion, si in diuersitate disposuit. Posteriora enim sunt in retractatu, imò nec admittentur si de principali statu constet. Porrò cōstat quia dij ambo: & ita de quorum statu constat communem esse, cum sub eo ad probationem deuocantur, si incerta sunt, ad eorum certorum formam prouocanda erunt, cum quibus de cōmunione status principalis censentur, ut proinde & de probatione cōmunicent. Hinc itaq; constantissime dirigam deum nō esse qui sit hodie incertus, quia retro ignotus: quando quem constat esse, ex hoc ipso constat, quod nunquā fuerit ignotus, ideo nec incertus. Siquidem à primordio rerum, conditor earum cum ipsis pariter compertus est, ipsis ad hoc prolatis, ut deus cognosceretur. Nec enim si aliquando posterior Moyses, primus uidetur in templo literarum suarum deum mundi dedicasse, idcirco à Pentateucho natales agnitionis supputabuntur, cum totus Moysi stilus noticiam creatoris nō instituat, sed à primordio enarret à paradiso & Adam, non ab Aegypto & Moyse recensendam. Deniq; maior popularitas generis humani, ne nominis quidem Moysi compotes, nedum instrumenti, deum Moysi tamē norunt: etiam *tantam idololatriæ dominationem obumbrante, seorsum tamen illum quasi proprio nomine deū perhibent, & deum deorum, & si deus dederit, & quod deo placet, & deo commendo. Vide an nouerint, quē omnia posse testantur. Nec hoc ullis Moysi libris debent. Ante anima, quàm prophetia. Animæ enim à primordio conscientia, dei dos est: eadem nec alia & in Aegyptijs & in Syris & in Pōticis. Noli barbare hæretice priorem Abraham constituere, quàm mundum. Et si unius familiæ deus fuisset creator, tamen posterior tuo non erat, etiā Ponticis ante eum notus. Accipe igitur ab antecessore formam, à certo certus, à cognito incognitus. Nunquam deus latebit, nunquam deus deerit: semper intelligitur, semper audietur, etiam uidebitur quomodo uolet. Habet deus testimonia totū hoc quod sumus, & in quo sumus. Sic probatur & deus & unus, dum nō ignoratur, alio adhuc probari laborante. Et merito, inquiūt: Quis enim non tam suis notus est quàm extraneis? Nemo. Teneo & hanc uocem.

Fort. *Si uero de certis.

*Fort. leg. tanta id. dominatione.

uocem. Quale est enim, ut aliquid extraneũ deo sit, cui nihil extraneũ esset, si quis esset: quia dei hoc est, omnia illius esse, & omnia ad illum pertinere: uel ne statim audiret à nobis, quid ergo illi cũ extraneis? Quod plenius suo loco audiet. At nunc satis est, nullum probari cuius nihil probatur. sicut ẽm creator, ex hoc & deus, & indubitatus deus, quia omnia ipsius, & nihil extra neum illi: ita & alius idcirco non deus, quia omnia non eius, ideóq; & extranea. Deniq; si uniuersitas creatoris est, iam nec locum uideo dei alterius: plena & occupata sunt omnia suo autore. Si uacat aliquid spacij alicuius diuinitati in creaturis, planè falsę uacabit. Patet mẽdacio ueritas. Tanta uis idolorum, cur nõ recipiat alicubi deum Marcionis? Igitur ex forma hoc & creatoris expostulo, deũ ex operibus cognosci debuisse alicuius, ꝓprij sui mundi & hominis & seculi: Quando etiam error orbis propterea deos præsumpserit, quos homines interdum confitetur, quoniam ab unoquoq; prospectum uidetur utilitatibus & cõmodis uitæ: Ita & hoc ex forma dei creditum est diuinũ esse instituere uel demonstrare, quid aptum & necessarium sit rebus humanis. Adeo inde autoritas accõmodata si falsæ diuinitati, unde præcesserat ueræ, unã saltim cicerculã deus Marcionis propriã protulisse debuerat, ut nouus aliquis Triptolemus prædicaretur. Aut exhibe rationẽ deo dignam, cur nihil condiderit, si est: quia condidisset, si fuisset, illo scilicet præiudicio, quo & nostrum deum non aliâs manifestum est esse, quàm quia totũ condidit hoc. Semel enim præscriptio stabit non posse illos, & deum confiteri creatorem, & eum quẽ uolunt æque deum credi, non ad eius formã probare, quem & ipsi & omnes deum: ut quãdo hoc ipso nemo creatorem deũ dubitet, quia totum hoc condidit, hoc ipso nemo debeat credere deum & illum qui nihil condidit, nisi ratio forte proferatur. Duplex ista uideatur necesse est, ut aut noluerit condere quid, aut non potuerit. Tertium cessat: sed non potuisse, indignum deo est. Noluisse, an dignum, uolo inquirere. Dic mihi Marciõn, uoluit deus tuus cognosci se quocunq; in tempore, an non? alio proposito & descendit & prædicauit & passus resurrexit, quàm uti cognosceretur? Et sine dubio si cognitus est, uoluit. nihil enim circa eum fieret nisi uoluisset. Quid ergo tantopere noticiam sui procurauit, ut in dedecore carnis exhiberetur, & quidẽ maiore si falsę. Nam hoc turpius, si & mentitus est substantiam corporis, qui & maledictum in se creatoris admisit, ligno suspensus. Quanto honestius per aliqua propriæ molitionis indicia cognitionem sui præstruxisset, maxime aduersus eum cognosci habens, apud quem ex operibus ab initio cognitus non erat. Nam & quale est ut creator quidem ignorans esse alium super se deum, ut uolunt Marcionitæ, qui solum se etiam iurans asseuerabat, tantis operibus noticiam sui armauerit, quam potuerat non ita curasse secundum singularitatis suæ præsumptionem: Ille autem sublimior sciens inferiorem deum tam instructum, nulla sibi prospexerit, agnoscendo paraturam. Quando etiam insigniora

& superbiora

& superbiora opera debuisset condidisse, ut & deus ex operibus cognosceretur secundum creatorem, ut ex honestioribus potior & generosior creatore. Cæterum & si esse eum possemus confiteri, sine causa esse eum deberemus argumentari. Sine causa enim esset, qui rem non haberet, quia res omnis causa est, ut sit aliquis cuius res sit. Porrò in quantum nihil oportet esse sine causa, id est sine re, quia si sine causa sit, perinde est atq; si non sit, non habens rei causam res ipsa: In tantum deum dignius credam non esse, quàm esse sine causa. Sine causa est enim, qui rem non habendo, non habet causam. Deus autem sine causa, id est sine re esse non debet. Ita quoties ostendo eum sine causa esse tanquam sit, hoc constituo non esse illum: quia si fuisset, omnino sine causa non fuisset. Sic & ipsam fidem dico illum sine causa ab homine captare, aliter solito deum credere ex operum autoritate formatum, quia nihil tale prospexit, per quod homo deum didicit. Nam & si credunt plerique in illum, non statim ratione credunt, non habentes dei pignus, opera eius deo digna. Itaq; hoc nomine cessationis & defectionis operum, & impudentiæ & malignitatis affinis est. Impudentiæ, qua fidem non debitam sibi captat, cui præstruendæ nihil prospexit. Malignitatis, qua plures incredulitatis reos fecit, nihil fidei procurando. Cum deum hoc gradu expellimus, cui nulla conditio tam propria & deo digna, quàm creatoris testimonium præsignauerit, narem cõtrahentes impudentissimi Marcionitæ, conuertuntur ad destructionem operum creatoris. Nimirum, inquiunt, grande opus & dignum deo mũdus. Nunquid ergo creator minime deus? Planè deus. Ergo nec mundus deo indignus: nihil etenim deus indignũ se fecit. Etsi mundum homini, non sibi fecit: etsi omne opus inferius est suo artifice, Et tamen si quale quid fecisse indignum est deo, quãto indignius deo est nihil eum omnino fecisse, uel indignum, quo posset etiam digniorũ autor sperari? Vt ergo aliquid & de isto huius mundi indigno loquar, cui & apud Græcos ornamenti & cultus, non sordium nomen est, indignas uidelicet substantias ipsi illi sapientiæ professores, de quorum ingenijs omnis hæresis animatur, deos pronunciauerunt, ut Thales aquam, ut Heraclitus ignem, ut Anaximenes aërem, ut Anaximander uniuersa cœlestia, ut Strato cœlum & terram, ut Zeno aërem & ætherem, ut Plato sydera, quod genus deorum igneum appellat. Cum de mundo, considerando scilicet & magnitudinem, & uim & potestatem, & honorem, & decorem, opem, fidem, legem singulorum elementorum, quæ omnibus gignendis, alendis, conficiendis, reficiendisq; conspirant, ut plerique Physicorum formidauerint initiũ ac finem mundo constare, ne substantiæ eius tantæ scilicet minus dij haberentur: quos colunt & Persarum Magi, & Aegyptiorum Hierophantæ, & Indorum Gymnosophistæ. Ipsa quoq; uulgaris superstitio communis idololatriæ, cum in simulachris de nominibus & fabulis ueterum mortuorum pudet, ad interpretationem naturalium refugit, & dedecus suum ingenio obumbrat,

De philosophorum ingenijs omnis hære sis animatur.

obumbrat, figurans Iouem in substantiam feruidam, & Iunonem eius in aëream, secundum sonum Græcorũ uocabulorum, item Vestam in ignem, & Camenas in aquas, & Magnam matrẽ in terram, seminalia demessam, lacertis aratam, lauacris rigatã. Sic & Osiris quod semper sepelitur & in uiuido quæritur, & cum gaudio inuenitur, reciprocarũ frugum & uiuidorum elementorum, & recidiui anni fidem argumentantur: sicut aridæ & ardentis naturæ sacramenta leones mire philosophantur. Et superiores quidem situ aut statu substantias sufficit, facilius deos habitas, quàm deo indignas. Ad humilia deficiam. Vnus opinor, de sæpibus flosculus, non dico de pratis, una cuiuslibet maris conchula, non dico de rubro, una tetra pauonis pennula, taceo de pauo, sordidum artificem pronunciabit tibi creatorẽ? At cum & animalia irrides minutiora, quæ maximus artifex de industria ingenijs aut uiribus ampliauit, sic magnitudinem in mediocritate probari docens, quemadmodum uirtutem in infirmitate secundum Apostolum, imitare si potes apis ædificia, formicæ stabula, araneæ retia, bombycis stamina: sustine si potes illas ipsas lectuli & tegetis tuæ bestias, cantharidis uenena, muscæ spicula, culicis & tubam & lanceam, qualia erunt maiora cum tam modicis aut iuuaris aut læderis, ut nec in modicis despicias creatorem? Postremo te tibi circumfer intus ac foris, considera hominẽ, placebit tibi uel hoc opus dei nostri, quod tuus domin⁹ ille deus melior adamauit, ꝑpter quẽ in hæc paupertina elementa de tertio cœlo descendere laborauit, cuius causa in hac cellula creatoris etiam crucifixus est. Sed ille quidem usque nũc nec aquam reprobauit creatoris qua suos abluit, nec oleum quo suos unguit, nec mellis & lactis societatem qua suos infantat, nec panem quo ipsum corpus suum repræsentat, etiam in sacramentis proprijs egens mendicitatibus creatoris. At tu super magistrum discipulus, & seruus super dominum, sublimius illo sapis, destrues quæ ille desiderat. Volo inspicere si ex fide saltim, ut non & ipse quæ destruis appetas. Aduersaris cœlo, & libertatẽ cœli inhabitationibus captas. Despicis terrã, planè inimica, iam tuæ carnis matricẽ, & omnes medullas eius uictui extorques? Reprobas & mare, sed usq; ad copias eius quas sanctiorem cibum deputas. Rosam tibi si obtulero, nõ fastidies creatorem. *Hypocrita muta porcarcere si probes te, id est repudiatorẽ Marcionitam creatoris. Nam hæc apud uos pro martyrio affectari debuisset, si uobis mundus displiceret. In quamcunq; materiam resolueris, substantia creatoris uteris. Quanta obstinatio duritiæ tuæ. Deprecias in quibus & uiuis & moreris. Post hæc uel ante hæc cum dixeris esse & illi conditionem suam, & suum mundum, & suum cœlum, de cœlo quidem illo tertio uidebimus, si & ad Apostolum uestrum discutiendum peruenerimus. Interim quæcunq; substantia est, cum suo utiq; deo apparuisse debuerat. At nunc quale est ut dominus à XII Tiberij Cæsaris reuelatus sit, substantia uero à XV iam Seueri imperatoris nulla omnino comperta sit, quæ friuolis creatoris præcellens

Iupiter. Iuno. Vesta. Camenæ. Magna mater. Osiris.

SACRAMENTA.

*Post multas coniecturas, sic mihi tãdẽ huius loci germana lectio restitui posse uisa est, si legas muta apocarteresi. Nã ἀποκαρτερεῖν Græcis ẽ, autore Suida, cũ quis uel fame uel laqueo uitã finit. unde ἀποκαρτέρησις. Quod uocabulũ in Apologetico quoq; Tertullianus usurpat, sic scribens, Lycurgus ἀποκαρτέρησιν optauit, qđ leges ei⁹ Lacones emẽdassẽt. Elegãter aũt muta dixit, qđ hoc uidelicet pacto respondendi difficultate se liberare possit.

lens utiq; latere desisset, nō latēte iam domino suo & autore? Et ideo si ipsa non potuit manifestari in hoc mundo, quomodo dominus paruit eius in hoc mundo? Si dominum cepit hic mundus, cur substantiam capere non potuit, nisi domino fortasse maiorem? Iam nunc de loco quæstio est, pertinens & ad mundum illum superiorem, & ad ipsum deum eius. Ecce enim si & ille habet mundum suum infra se super creatorem, in loco utique fecit eum, cuius spaciū uacabat inter pedes suos & caput creatoris. Ergo & deus ipse in loco erat, & mundum in loco faciebat. Et erit iam locus ille maior, & deo & mundo. Nihil enim non maius est id quod capit, eo quod capitur.

Al. *subsicidiua. Et uidendum ne qua adhuc illic uacent *subsciua, in quibus & tertius aliqui

Aliqui pro aliquis. stipare deus se cum mundo suo possit. Ergo iam incipe deos computare. Erit enim & locus deus, non tantum quâ deo maior, sed & quâ innatus & infectus, ac per hoc æternus, & deo par, in quo semper deus fuerit. Dehinc si & ille mundum ex aliqua materia subiacente molitus est, innata & infecta & cōtemporali deo, quemadmodū de creatore Marcion sentit, redigis & hoc ad maiestatem loci, qui & deum & materiā duos deos clusit. Et Materia enim deus secundum formam diuinitatis innata scilicet, & infecta, & æterna. aut si de nihilo molitus est mundum, hoc & de creatore sentire cogetur, cui materiam subijcit in substantia mundi. Sed ex materia & ille fecisse debebit, eadem ratione occurrente illi quoq; deo, quæ opponeretur creatori, ut æque deo. Atque ita tres interim mihi deos numera Marcionis, factorem, & Locum, & Materiam. Proinde & creatorem in loco facit, utiq; eadē conditione censendo, & materiam ei subijcit, utiq; innatam & infectam, & hoc nomine æternam, ut domino amplius, & malum materiæ deputans, innatum innatæ, infectum infectæ, & æternum æternæ, quartum iam hic deū fecit. Habes igitur in superioribus tres substātias diuinitatis, in inferioribus quatuor. His cū accedunt & sui CHRISTI, alter qui apparuit sub Tiberio, alter qui à creatore promittitur, manifestam iam fraudē Marcion patitur ab eis, qui duos illum deos inferre præsumunt, cum nouem assignet licet nesciens. Non comparente igitur mundo alio, sicut nec deo eius, cōsequens est ut duas species rerum, uisibilia & inuisibilia duobus autoribus deis diuidant, & ita suo deo inuisibilia defendant. Quis autē poterit inducere in animum nisi spiritus hæreticus, eius esse inuisibilia qui nihil uisibile præmiserit, quàm eius qui uisibilia operatus, inuisibilium quoq; fidem fecerit: cum iustius multo sit aliquibus exemplarijs annuere quàm nullis? Videbimus & Apostolus cui autori inuisibilia deputet, cū & illum explorauerimus. Nunc enim cōmunibus plurimum sensibus, & argumētationibus iustis secuturæ scripturarum quoq; aduocationi fidem sternimus, confirmantes diuersita-

Al. * deo creatori. tem hanc uisibilium & inuisibilium à *deo creatore deputandam, sicuti tota operatio eius ex diuersitatibus constat, ex corporalibus & incorporalibus, ex animalibus & inanimalibus, ex uocalibus & mutis, ex mobilibus & sta-

tiuis,

tiuis,ex genitalibus & ſterilibus,ex aridis & ſiccis,ex calidis & frigidis. Sic & hominem ipſum diuerſitas temperauit,tam in corpore quàm in ſenſu. Alia membra fortia,alia infirma:alia honeſta,alia inhoneſta:alia gemina, alia unica:alia comparia,alia diſparia. Proinde & in ſenſu nunc lætitia,nunc anxietas:nunc amor,nũc odium:nunc ira,nũc lenitas. Quod ſi ita eſt,ut æmula inter ſe conditionis uniuerſitas, iſta modulata ſit,iam igitur & uiſibilibus inuiſibilia debentur,nõ alteri autori deputanda,quàm cui & æmula eorum ipſum creatorem diuerſum notant,iubentem quæ prohibuit, & prohibentem quæ iuſſit,percutientem & ſanantem. Cur in hac ſola ſpecie uniformẽ eum capiunt uiſibilium ſolũmodo conditorem, quem proinde credendum ſit,& uiſibilia & inuiſibilia condidiſſe, quemadmodũ & uitam & mortem, & mala & pacem? Et utiq; ſi illa inuiſibilia maiora ſunt uiſibilibus creaturis ſuo loco magnis, ſic quoq; congruit eius eſſe maiora,cuius & magna,quia nec magna nedum maiora ei competant,cuius nec modica comparent. His compreſſi,erumpunt dicere: Sufficit unicum hoc opus deo noſtro,quod hominem liberauit ſumma & præcipua bonitate ſua,& omnibus locuſtis anteponenda. O deum maiorem,cuius tam magnum opus non potuit inueniri,quàm in homine dei minoris. Enimuero prius eſt ut probes eum eſſe per quem deum probari oportet,per opera tunc,deinde per beneficia. Primo enim quæritur an ſit, & ita qualis ſit. Alterum de operibus, alterum de beneficijs dei dinoſcitur, Cæterum nõ quia liberaſſe dicitur hominem,ideo eſſe eum conſtat:ſed ſi eſſe conſtiterit,tunc & liberaſſe dicetur,ut & an liberauerit conſtet,quia potuerit & eſſe, & non liberaſſe. Quomodo ergo quia liberaſſe dicetur, etiam eſſe credetur, cum potuerit & eſſe, & non liberaſſe? nunc in iſto articulo ab ignoti dei quæſtione deducta,ſatis conſtitit,tam nihil illum condidiſſe,quàm debuiſſe condidiſſe:uti cognoſceretur ex operibus,quia ſi fuiſſet, cognoſci debuiſſet, Et utiq; à primordio rerum, deum enim non decuiſſe latuiſſe: Regrediar neceſſe eſt ad originem quæſtionis dei ignoti,ut cæteros quoq; ramulos eius excutiã. Primo enim quæri oportebit,qui poſtea ſe protulerit in noticiam,cur poſtea & non à primordio rerum:quibus utique neceſſarius,quâ deus,& quidem melior quo neceſſarior latere non debuit. Non enim poteſt dici non fuiſſe aut materiã aut cauſam cognoſcendi deum,cum & homo à primordio eſſet in ſeculo,cui nũc ſubuenit & malicia creatoris,aduerſus quã ut bonus ſubuenit. Igiť aut ignorauit & cauſam & materiam ſuæ reuelationis neceſſariæ,aut dubitauit,aut nõ potuit,aut noluit. Omnia hæc deo indigna maxime optimo. Sed & hũc locũ alibi implebim⁹ exprobratiõe ſeræ reuelatiõis, ſicut nũc ſola demõſtratiõe. Proceſſerit age iã in noticiã quãdo uoluit,quãdo potuit,quãdo hora fatalis aduenit:fortaſſe eñ Anabibazon ei obſtabat,aut aliquæ maleficæ, aut Saturnus quadratus,aut Mars trigonus. Nam & Mathematici plurimũ Marcionitæ,nec hoc erubeſcentes de ipſis etiam ſtellis uiuere creatoris. Tractandum

Anabibazon,hoc eſt aſcendens.

dum & hic de reuelationis qualitate, an digne cognitus sit, ut constet an uere, & ita credatur esse quem digne cōstiterit reuelatum. digna enim deo, probabunt deum. Nos definimus deum primo natura cognoscendum, deinde doctrina recognoscendum. Natura ex operibus, doctrina ex prædicationibus. Sed cui nulla natura est, naturalia instrumenta nō suppetunt. Ergo uel prædicationibus reuelationem sui debuerat operari maxime aduersus eum reuelandus, qui & conditionis & prædicationis operibus tot ac tantis, uix tamen hominem fide impleuerat. Quomodo itaq; reuelatus est, si per humanā coniecturā negas deum aliâs cognosci posse quàm per semetipsum: nec tantum ad formam prouocans creatoris, uerum & ad cōditionem tam diuinæ magnitudinis quàm humanæ mediocritatis: ne maior deo homo uideri possit, qui eum non ultro uolentem cognosci, suis uiribus quodammodo in publicum agnitionis extraxerit: cum humana mediocritas facilius deos fingere sibi norit, secundum totius æui experimenta, quàm uerum sectari, quem natura iam intelligunt. Alioquin si sic homo deum cōmentabitur, quomodo Romulus Consum, & Tatius Cloacinam, & Hostilius Pa-

Adrianum Imp. designat.

uorem, & Metellus Albumum, & quidam ante hoc tempus Antinoum, hoc alijs licebit: nos Marcionem naucleram nouimus, nō regem nec imperatorem. Imò, inquiunt Marcionitæ, deus noster, etsi non ab initio, etsi non per conditionem, sed per semetipsum reuelatus est, in CHRISTO IESV.

Nēpe tertius liber huius opis aduersus Marcionem.

Dabitur, & in CHRISTVM, liber de omni statu eius. Distingui enim materias oportet, quo plenius & ordinatius retractentur. Interim satis erit, ad præsentem gradum ita occurrere, ut ostendam CHRISTVM IESVM non alterius dei circūlatorem quàm creatoris. Et quidem paucis. Anno XV Tiberij CHRISTVS IESVS de cœlo manare dignatus est, spiritus salutaris Marcionis salutis, qui ita uoluit. Quoto quidem anno Antonini Maioris

Quid si legas aura canicularis, respondet enī ei quod ante dictū est, spiritus salutaris.

de Ponto suo exhalauerit, aula canicularis non curaui inuestigare, de quo tamen constat, Antoninus hæreticus est, sub Pio impius. A Tiberio autem usq; ad Antoninum anni ferè C. XV. & dimidium anni cum dimidio mensis: tantundem temporis ponunt inter CHRISTVM & Marcionem. Cum igitur sub Antonino primus Marcion hunc deum induxerit, sicut probauimus, statim qui sapis plana res est. præiudicant tempora quod sub Antonino primum processit, sub Tiberio nō processisse, id est deum Antonini, imperij Tiberiani non fuisse: atq; ita non à CHRISTO reuelatum, quem constat à Marcione primo prædicatum. Hoc nunc ut probem constare, quod superest ab ipsis aduersarijs sumam. Separatio legis & Euangelij, propriū & principale opus est Marcionis: nec poterunt negare discipuli eius quod in summo instrumento habent, quo deniq; initiantur & indicantur in hanc

Antitheses Marcionis.

hæresim. Nam hæ sunt Antithesis Martionis, id est cōtrariæ oppositiones, quæ conantur discordiam cum lege cōmittere, ut ex diuersitate sententiarū utriusq; instrumenti, diuersitatem quoq; argumētentur deorum. Igitur cū ea separatio

ea separatio legis & Euangelij, ipsa sit, quæ alium deum Euangelij insinuauerit, aduersus deum legis, apparet ante eam separationem deũ in notitia non fuisse, qui ab argumẽto separationis innotuit, atq; ita nõ à CHRISTO reuelatum, qui fuit ante separationem, sed à Marcione cõmentatum, qui instituit separationem aduersus Euangelij legisq; pacem, quam retro illæsam & inconcussam ab apparentia CHRISTI usque ad audaciam Marcionis, illa utiq; ratio seruauit, quæ nõ alium deum & legis & Euangelij tuebatur, præter creatorem, aduersus quem tanto post tempore separatio à Pontico immissa est. Huic expeditissimæ probationi defensio quoq; à nobis necessaria est, aduersus obstrepitacula diuersæ partis. Aiũt enim Marcionem non tam innouasse regulã separatione legis & Euangelij, quàm retro adulteratam recurasse. O CHRISTE patientissime domine, qui tot annis interuersionem prædicationis tuæ sustinuisti, donec tibi Marcion subueniret. Nam & ipsum Petrum cæterósque, columnas Apostolatus à Paulo reprehensos opponunt, quod non recto pede incederent ad Euangelij ueritatem, ab illo certe Paulo qui adhuc in gratia rudis, trepidans deniq; ne in uacuum cucurrisset aut curreret, tunc primũ cum antecessoribus Apostolis cõferebat. Igitur si feruẽter adhuc ut Neophytus aduersus Iudaismũ aliquid in cõuersatione reprehendendum existimauit, passiuum scilicet con uictum, postmodum & ipse usu omnibus omnia futurus ut omnes lucraretur, Iudæis quasi Iudæus, & eis qui sub lege tanquam in lege, tu illam solius conuersationis placituræ postea accusatori suo reprehensionem, susceptam uis haberi etiam de prædicationis erga deum præuaricatione. Atqui de prædicationis unitate, quod supra legimus, dextras iunxerãt, & ipsa officij distributione de Euangelij societate condixerant: sicut & alibi, Siue ego, inquit, siue illi, sic prædicamus. Sed & si quosdam falsos fratres irrepsisse describit, qui uellent Galatas ad aliud Euangelium transferre, ipse demonstrat adulterium illud Euangelij non ad alterius dei & CHRISTI fidem transferendam, sed ad disciplinam legis conseruandã habuisse intentionem, deprehendens scilicet illos circũcisionem uindicantes, & obseruantes tempora, & dies, & menses, & annos Iudaicarum ceremoniarũ, quas iam exclusas agnouisse debuerant, secundum innouatam dispositionẽ creatoris, olim de hoc prædicantis per prophetas suos, ut per Esaiam: Vetera transierunt, inquit, ecce noua quæ ego nunc facio. Et alibi: Et disponam testamentũ, non quale disposui ad patres uestros, cũ illos eduxissem de terra Aegypti. Sic & per Hieremiam: Renouate uobis nouamen nouum, & circumcidimini deo uestro, & circumcidimini præputia cordis uestri. Hanc ergo circũcisionem iam sistens Apostolus, & hoc nouamen: illas quoq; uetustates ceremoniarum dissuadebat, de quibus idem conditor earum quandoq; cessaturis profitebatur, per Osee: Et auertam omnes iucunditates eius, & dies festos eius, & Neomenias, & sabbata, & omnes ceremonias eius. Sic enim & per Esaiam:

Columnæ apostolatus.

o Neomenias

Neomenias uestras & sabbata & diem magnum non sustineo, ferias & ieiunium, & dies festos uestros, odit anima mea. Quod & si creator omnia hæc iam pridem recusauerat, & Apostolus ea iam recusanda pronũciabat, ipsa Apostoli sententia consentanea decretis creatoris, probat non alium deũ ab Apostolo prædicatũ, quàm cuius decreta cupiebat iã agnosci, falsos & apostolos & fratres notans in hac causa, qui Euangelium CHRISTI creatoris transferrent, à nouitate prænunciata à creatore, ad uetustatem recusatam à creatore. Cæterum si quâ nouum deum prædicans, ueteris dei legem cupiebat excludere, quare de deo quidem nouo nihil præscribit, sed de uetere lege solummodo: nisi quoniam fide manente in creatorem, sola lex eius concessare debebat? ut & Psalmus ille præcinuerat: Disrumpamus uincula à nobis eorum, & abijciamus eorũ iugum à nobis: Ex quo scilicet tumultuatæ sunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ & magistratus circumuenerunt in unum, aduersus dominum & aduersus CHRISTVM eius. Et utiq; si alius deus prædicaretur à Paulo, nulla disceptatio esset, seruandæ legis, nec ne, non pertinẽtis scilicet ad dominum nouum, & æmulum legis. Ipsa enim dei nouitas atq; diuersitas abstulisset non modo quæstionem, ueteris & alienæ legis, uerum omnem eius mentionem. Sed hic erat totus status quæstionis, quod cum idem deus legis in CHRISTO prædicaretur, legi eius derogaretur. Stabat igitur fides semper in creatore & CHRISTO eius, sed cõuersatio & disciplina nutabat. Nam & alij de idolothyto edendo, alij de mulierum uelamento, alij de nuptijs uel repudijs, nonnulli & de spe resurrectionis disceptabant, de deo nemo. Nam fuisset hæc quoq; quæstio disceptata, & ipsa apud Apostolũ inueniretur, uel quanto principalis. Quod si post Apostolorum tempora adulteriũ ueritas passa est, circa dei regulam, ergo iam Apostolica traditio nihil passa est in tempore suo circa dei regulam. Et nõ alia agnoscenda erit traditio Apostolorum, quàm quæ hodie apud ipsorũ ecclesias æditur. Nullam autem Apostolici census ecclesiam inuenias, quæ nõ in creatore Christianizet. Aut si hæ erunt à primordio corruptæ, quæ erunt integræ? nimirum aduersariæ creatoris. Exhibe ergo aliquam ex tuis Apostolici census, & obduxeris. Igitur cum omnibus modis constet alium deum in regula sacramenti istius non fuisse à CHRISTO usq; ad Marcionem quàm creatorem, satis iam & probatio nostra munita est, qua ostendimus notíciam dei hæreticæ ex Euangelij & legis separatione cepisse, & definitio superior instructa est, non esse credendum deum quem homo de suis sensibus composuerit, nisi planè prophetes id est nõ de suis sensibus. Quod si Marcion poterit dici, debebit etiam probari. Nihil retractare oportebat. hoc enim cuneo ueritatis, omnis extruditur hæresis, cum CHRISTVS non alterius dei quàm creatoris circumlator ostẽditur. Sed quomodo funditus euẽtetur Antichristus, nisi cæteris quoq; iniectionibus eius elidendis locus detur, relaxata præscriptionum defensione?

ECCLESIAE APOSTOLORVM.

ne? Accedamus igitur iam hinc ad ipsam dei personam, uel potius umbrã & fantasma, secundum CHRISTVM ipsius, per idq; examinetur per quod creatori præfertur. Et utiq; erunt regulæ certæ ad examinandam dei bonitatem. Sed prius est ut inueniam illam & apprehendã, & ita ad regulas perducam. Cum enim circumspicio tempora, nusquam est, à primordio materiarum, & in introitu causarũ, cum quibus debuerat inueniri, exinde agens quo agi habuit. Erat enim iam mors, & aculeus mortis delictum, & ipsa malitia creatoris, aduersus quam subuenire deberet alterius dei bonitas. Primæ huic regulæ diuinæ bonitatis occurreris, si se naturalem probaret, statim succurrens ut causa cœpit. Omnia enim in deo naturalia & ingenita esse debebunt, ut sint æterna secundum statum ipsius, ne obuenientia & extranea reputentur, ac per hoc temporalia & æternitatis aliena, ita & bonitas perennis & iugis exigetur in deo, quæ in thesauris naturalium proprietatũ reposita & parata antecederet causas & materias suas, & primam quamq; susciperet, non despiceret & destitueret si antecedebat. Deniq; & hic non minus quæram, cur non à primordio operata sit bonitas eius, quàm de ipso quæsiuimus, cur non à primordio sit reuelatus. Quid ni? Qui per bonitatẽ reuelari haberet, si qui fuisset. Non posse quid, deo non licet, nedum naturalibus suis fungi: quæ si cõtinentur quo minus currant, naturalia nõ erunt. & ocium enim sui natura nõ nouit. Hinc censetur si agatur. Sic nec noluisse uidebitur exercere bonitatem interim naturæ nomine. Natura enim si non potest nolle, quæ si ita dirigit, ut si cessauerit non sit. Sed cessauit aliquando in deo Marcionis de opere bonitatis. Ergo non fuit naturalis bonitas, quæ potuit aliquando cessasse, quod naturalibus non licet. Et si non erit naturalis, iam nec æterna credenda, nec deo par, quia non æterna, dum non naturalis: quæ deniq; nullam sui perpetuitatem, aut de præterito constituat, aut de futuro repromittat. Nam & à primordio non fuit, & in finem sine dubio non erit. Potest enim & non esse quandoq;, sicut non fuit aliquando. Igitur cum constet in primordio cessasse bonitatem dei, illius enim à primordio liberauit hominem, & uoluntate potius eam quàm infirmitate cessasse, iam uoluntas suppressæ bonitatis, finis inuenietur malignitatis. Quid enim tam malignum quàm nolle prodesse cum possis? quàm utilitate cruciari, quàm iniuriam sinere? totum deniq; creatoris elogium in illum rescribetur, qui sæuitias eius, bonitatis suæ mora iuuit. Nam in cuius manu est quid, ne fiat, eius iam deputatur cũ iam fit. Homo damnatur in mortem ob unius arbusculæ delibationem, & exinde prosiliunt delicta cum pœnis. & pereunt iam omnes qui paradisi nullum cespitem norunt. Et hoc melior aliqui deus aut nescit aut sustinet? Sic ut ex hoc melior inueniretur, quanto creator deterior haberetur. Satis & in isto consilio maliciosus, qui & illum uoluit * oneratum operationibus eius admisisset, seculum in uexatione detinuit. Quid de tali medico iudicabis, qui nutriat morbum mora præsidij, & periculum *Leg. honoratũ operatiõibus eius admisisse, & seculum.*

extendat dilatione remedij, quo preciosius aut famosius curet? Talis & in deum Martionis dicenda sententia est, mali permissorem, iniuriæ fautorem, gratiæ lenocinatorem, benignitatis præuaricatorem, quam non statim causæ suæ exhibuit. Planè si natura bonus, exhibiturus, & non accessione, si ingenio optimus & nō disciplina, si ab æuo deus & non à Tiberio, imò (quod uerius) à Cerdone & Marcione. Tiberio nunc deus ille præstiterit, ut imperio eius diuina bonitas in terris dedicaretur. Aliam illi regulam prætendo, sicut naturalia ita rationalia esse in deo omnia. Exigo rationem bonitatis: quia nec aliud quid bonum haberi liceat, quod non rationaliter bonum sit, nedum ut ipsa bonitas irrationalis deprehendatur. Facilius malum cui rationis aliquid affuerit, pro bono habebitur, quàm ut bonum ratione desertum non pro malo iudicetur. Nego rationalem bonitatem dei Marcionis, iam hoc primo quod in salutem processerit hominis alieni. Scio dicturos, atquin hanc esse principalem & perfectam bonitatem, cum sine ullo debito familiaritatis, in extraneos uoluntaria & libera effunditur, secundum quam inimicos quoque nostros & hoc nomine iam extraneos diligere iubeamur. Cum ergo non à primordio hominem respexit, à primordio extraneum cessando, præiudicauit, cum extraneo nihil sibi esse. Cæterum disciplinam diligendi extraneum uel inimicum, antecessit præceptum diligendi proximum tanquam teipsum. Quod etsi ex lege creatoris & tu quoque illud excipere debebis, ut à CHRISTO nō destructum, sed potius extructum. Nam quo magis proximū diligas, diligere iuberis inimicum & extraneum. Exaggeratio est debitæ bonitatis, exactio indebitæ. Antecedit autem debita indebitam, ut principalis, ut dignior ministra & comite sua, id est indebita. Prior igitur cum prima bonitatis ratio sit, in rem suam exhiberi ex iustitia, secunda autem in alienam ex redundantia iustitiæ super Scribarū & Phariseorum, quale est secundam ei rationem referri, cui deficit prima, nō habentis propriū hominem, ac per hoc quoque exiguæ? Porrò exigua quæ suum
Fort. *Exhibe rel. nō habuit, quomodo in alienum redundauit? *Exhibere principalem rationem, & tūc uendica sequentem. Nulla res sine ordine rationalis potest uendicari, tanto abest ut ratio ipsa in aliquo ordinem amittat. Sit nunc & à secundo gradu incipiens ratio bonitatis in extraneum scilicet, nec secūdus illi gradus ratione constabit, alio modo destructus. Tunc enim rationalis habebitur uel secūda in extraneum bonitas, si sine iniuria eius operetur, cuius est res. Quamcunque bonitatem, iustitia prima efficit rationalem. Sic & in principali gradu rationalis erit, cum in rem suam exhibetur, si iusta sit. Sic & in extraneum rationalis uideri poterit, si non sit iniusta. Cæterum qualis bonitas quæ per iniuriam constat, & quidem pro extraneo? fortasse enim pro domestico aliquatenus rationalis habeatur bonitas iniuriosa, Pro extraneo uero, cui nec proba legitime deberetur, qua ratione tam iniusta rationalis defendetur? Quid em iniustius, quid iniquius & improbius, quàm

ita alieno benefacere seruo,ut domino eripiatur,ut alij uendicetur,ut aduersus caput domini subornetur? Et quidem quo indignius,in ipsa adhuc domo domini,de ipsius adhuc horreis uiuens, sub ipsius adhuc plagis tremens? Talis assertor etiam damnaretur in seculo, nedum plagiator. Non aliter deus Marcionis inrumpens in alienum mundum, eripiens deo hominem,patri filium,educatori alumnum,domino famulum,ut eum efficiat deo impium, patri irreligiosum, educatori ingratum, domino nequam. Oro te si rationalis bonitas talem facit, qualem faceret irrationalis? Non putem impudentiorem, quàm qui in aliena aqua alij deo tinguitur. Ad alienum coelum alij deo expanditur:in aliena terra alij deo sternitur:super alienũ panem alij deo gratiarum actionibus fungitur:de alienis bonis ob alium deum nomine eleemosynæ & dilectionis operatur. Quis iste deus tam bonus,ut homo ab illo malus fiat:tam propitius,ut alium illi deum & dominum quidem faciat iratum? Sed deus sicut æternus & rationalis, ita opinor & perfectus in omnibus. Eritis enim perfecti quemadmodum pater uester qui in coelis est. Exhibe perfectam quoque bonitatem eius. Et si de imperfecta satis constat,quæ neque naturalis inuenitur, neque rationalis,nunc & alio ordine traducetur:nec iam imperfecta, imò & defecta exigua & exhausta, minor numero materiarum suarum,quæ nõ in omnibus exhibetur. Non enim omnes salui fiunt, sed pauciores omnibus & Iudæis & Christianis creatoris. Pluribus uero pereuntibus, quomodo perfecta defenditur bonitas ex maiore parte cessatrix,paucis aliqua, pluribus nulla, cedens perditioni,partiaria exitij? Quod si plures salui non erunt, erit iam non bonitas,sed malitia perfectior. Sicut enim bonitatis operatio est,quæ facit saluos,ita malignitatis quæ non facit saluos.Magis autem non faciens saluos, dum paucos facit, perfectior erit in non iuuando quàm iuuando. Non poteris & in creatorem referre bonitatem, in omnes defectionem: Quem enim iudicem tenes, dispensatorem si forte bonitatis ostendis intelligendum,non profusorem, quod tuo uendicas,usqueadeo hac sola eum præfers bonitate creatori, quam si solam profitetur & totam, nulli deesse debuerat. Sed nolo iam de parte maiore pereuntium,imperfectum bonitatis arguere deum Marcionis:sufficit ipsos qui saluos facit, imperfectæ salutis inuentos, imperfectam bonitatem eius ostendere: scilicet animatenus saluos,carne deperditos,quæ apud illum non resurgit. Vnde hæc dimidiatio salutis,nisi ex defectione bonitatis? Quid erat perfectæ bonitatis,quàm totum hominem redigere in salutem? Totum damnatum à creatore, totum à deo optimo allectum? Quod si iam & caro tinguitur apud illum, & caro de nuptijs tollitur, & caro in confessione nominis deseuitur, sed & si carni delicta reputãtur, præcedit animæ reatus,& culpæ principatus animæ potius adscribendus,cui caro ministri nomine occurrit. Carẽs deniq; anima

Eucharistia.

caro, hactenus peccat. Ita & in hoc iniusta bonitas: & sic quoque imperfecta, innocentiorem substantiam relinquens in exitium, obsequio non arbitrio delinquentem: cuius CHRISTVS etsi non induit ueritatem ut tuæ hæresi uisum est, imaginem tamen eius subire dignatus est, ipsum quod mentitus est illam aliquid ei *debui debuisse. Quid est autē homo aliud quàm caro? Siquidem nomen hominis, materia corporalis, non animalis, ab autore sortita est. Et fecit hominem deus, inquit, limum de terra, non animam. anima enim de afflatu. Et factus est homo in animam uiuam. Quid, utiq; qui de limo? Et posuit deus hominem in paradiso quod finxit, non quod flauit. Qui caro nunc, non qui anima. Itaque si ita est quo ore contendes perfectum bonitate titulum, quæ non iam à partitione speciali hominis liberandi defecit, sed à ꝓprietate generali? Si plena est gratia, & solida misericordia quæ soli animæ salutans est, plus præstat hæc uita, qua toti & integri fruimur. Cæterum ex parte resurgere, multari erit, non liberari. Erat & illud perfectæ bonitatis, ut homo liberatus in fidem dei optimi, statim eximeretur de domicilio atq; dominatu dei sæui. At nunc & febricitas ó Marcionita, & cæteros tribulos & spinas dolor carnis tuæ tibi edit, nec fulminibus tantum, aut bellis, & pestibus, alijsque plagis creatoris, sed & scorpijs eius obiectus, in quo te putas liberatum de regno eius, cuius te muscæ adhuc calcant? Si de futuro erutus es, cur non & de præsenti, ut perfecta est? Alia est nostra conditio, apud autorem, apud iudicem, apud offensum principem generis: Tu tantummodo bonum deum præfers, non potes autem perfecte deum ostendere, à quo non perfecte liberaris. Quod attinet ad bonitatis quæstionem, his lineis deduximus eam minime deo adæquari, ut neque ingenitam, neque rationalem, neque perfectam, sed & improbam & iniustam, & ipso iam bonitatis nomine indignam, quod scilicet in quantum deo congruat, in tantum deum non esse conueniat, qui de tali bonitate etiam præferatur; nec de tali modo, uerum & sola. Iam enim & hoc discuti par est, an deus de sola bonitate censendus sit, negatis cæteris appendicibus, sensibus & affectibus, quos Marcionitæ quidem à deo suo abijgunt in creatorem: nos uero & agnoscimus in creatore ut deo dignos. Et ex hoc quoque negabimus deum, in quo non omnia quæ deo digna sint, constent. Si aliquem de Epicuri schola deū, affectauit CHRISTI nomine titulare, ut quod beatum & incorruptibile sit, neque sibi neque alij molestias præstet, Hanc enim sententiam ruminans Marcion, remouit ab illo seueritates & iudiciarias uires: aut in totum immobilem & stupentem deum concepisse debuerat, Et quid illi cum CHRISTO molesto & Iudæis per doctrinam, & sibi per IESVM: aut & de cæteris motibus eum agnouisse, Et quid illi cum Epicuro, nec sibi nec Christianis necessario? Ecce enim hoc ipso quod retro quietus, qui nec notitiam sui aliquo interim opere curauerit.

*Debui uidetur superesse.

Deus de Epicuri schola.

rauerit, post tantum æui senserit in hominis salutem, utique per uoluntatem, nónne concussibilis tunc fuit nouæ uoluntati, ut & cæteris motibus uideatur obnoxius? Quæ autem uoluntas sine concupiscentiæ stimulo est? Quis uolet, quod non concupiscet? Sed & cura accedet uoluntati. Quis enim uolet quod & concupiscet & non curauit? Igitur cum & uoluit & concupijt in hominis salutem, iam & sibi & alijs negocium fecit, Epicuro nolente, consiliario Marcionis. Nam & aduersarium sibi constituit, ipsum illud, aduersus quod & uoluit & concupijt & curauit, siue delictum, siue mortem, In primis ipsum arbitrum eorum, & dominum hominis creatorem. Porrò nihil sine æmulatione decurret, quod sine aduersario non erit. Denique uolens & concupiscens, & curans hominem liberare, hoc ipso iam æmulatur, & eum à quo liberat, aduersus eum scilicet sibi liberaturus, cum de quibus liberat in alia liberaturus. Proinde enim æmulationi occurrant necesse est officiales suæ in ea quæ æmulatur, ira, discordia, odium, dedignatio, indigna bilis, nolentia, offensa. Hæc omnia si æmulationi assistunt, æmulatio autem liberando homini procurat: liberatio autē hominis operatio bonitatis est, nō poterit ea bonitas sine suis dotibus, id est sine sensibus & affectibus per quod administratur aduersus creatorē: ne sic quoque irrationalis præscribatur, si careat & sensibus & affectibus debitis. Hæc multo plenius defendemus in causa creatoris, in qua & exprobrantur. At hic sufficit peruersissimum deum ostendi, in ipso præconio solitariæ bonitatis, qua nolunt ei asscribere eiusmodi motus animi, quos in creatore reprehendūt. Si enim neque æmulatur, neque irascitur, neque damnat, neque uexat, utpote qui nec iudicem præstat, non inuenio quomodo illi disciplinarum ratio consistat, & quidem plenior. Quale est enim ut præcepta constituat non executurus, ut delicta prohibeat non uindicaturus, quia non iudicaturus: extraneus scilicet ab omnibus sensibus seueritatis & animaduersionis. Cur enim prohibet admitti, quod non defendit admissum? cum multo rectius non prohibuisset quod defensurus non esset, quàm ut non defenderet quod prohibuisset: imò & permisisse directo debuit, sine causa prohibiturus, non ut defensurus. Nam & nunc tacite permissum est, quod sine ultione prohibetur: Et utique non aliud prohibet admitti, quàm quod non amat fieri. Stupidissimus ergo qui non offenditur facto, quod non amat fieri: quando offensa comes sit frustratæ uoluntatis. Aut si offenditur, debet irasci: si irascitur, debet ulcisci. Nam & ultio fructus est iræ: & ira debitum offensæ, & offensa ut dixi comes frustratæ uoluntatis. Sed non ulciscitur, ergo nec offenditur. Sed non offenditur, ergo nec læditur uoluntas eius cum fit quod fieri noluit: & fit iam delictum secundum uoluntatem eius, quia non fit aduersus uoluntatem, quod non lædit uoluntatem. Aut si hoc erit

Epicurus, consiliarius Marcionis.

diuinæ uirtutis sine bonitatis, nolle quidem fieri, & prohibere fieri, non moueri tamen si fiat: Dicimus iam motum esse illum qui noluit, & uane non moueri ad factum, qui motus sit ad non faciendum, quando noluit fieri.
*Fort. nōne & iud. Nolendo enim prohibuit: *non enim & iudicauit nolendo fieri, & idcirco prohibendo. non faciendum enim iudicauit, & prohibendum pronunciauit. Ergo & ille iam iudicat, si indignū est deum iudicare, aut si eatenus dignum est deum iudicare, quâ tantummodo nolit & prohibeat, non etiam defendat admissum. Atquin nihil deo tam indignum quàm non exequi quod noluit, & prohibuit admitti. Primo quod qualicunque sententiæ suæ & legi, debeat uindictam in auctoritatem & obsequij necessitatem. Secundo quia æmulum sit necesse est, quod noluit admitti, & nolendo prohibuit. Malo autem parcere deum, indignius sit, quàm animaduertere. Et quidem deo optimo, qui non aliâs plene bonus sit, nisi mali æmulus, uti boni amorem odio mali exerceat: ut boni tutelam expugnatione mali impleat. Sed iudicat planè malum nolendo, & damnat prohibendo: dimittit autem non uindicando, & absoluit non puniendo. O deum ueritatis præuaricatorem, sententiæ suæ circumscriptorem, timet damnare quod damnat, timet odisse quod non amat, factum sinit quod fieri non finit, mauult ostendere quid
*Fort. bonitatis imaginaria disc. nolit quàm probare. Hoc erit *bonitas imaginaria, disciplina, phantasma, & ipsa transfunctoria præcepta, secura delicta. Audite peccatores, quiq; nondum hoc estis ut esse possitis, deus melior inuentus est, qui nec offenditur, nec irascitur, nec ulciscitur, cui nullus ignis coquitur in gehenna, cui nullus dentium frendor horret in exterioribus tenebris, bonus tantum est. Denique prohibet delinquere, sed literis solis. In uobis est si uelitis illi obsequium subsignare, ut honorem deo habuisse uideamini: timorem enim non uult. Atque adeo se præferunt Marcionitæ, quod deum suum omnino non timeant: malus autem, inquiunt, timebitur, bonus autem diligitur. Stulte, quem dominum appellas, negas timendum, cum hoc nomen potestatis sit etiam timendæ. At quomodo diliges, nisi timeas non diligere? Planè nec pater tuus est in quem competat & amor propter pietatem, & timor propter potestatem: nec legitimus dominus ut diligas propter huma
Plagiarij. nitatem, & timeas propter disciplinam. Sic denique Plagiarij diliguntur, non etiam timentur. Non enim timebitur nisi iusta & ordinaria dominatio: diligi autem potest etiam adultera. Sollicitatione enim constat, non autoritate: & adulatione, non potestate. Quid denique adulantius quàm delicta non exequi? Age itaque qui deum non times quasi bonum, quid nō in omnem libidinem ebullis, summum quod sciam fructum uitæ omnibus qui deum non timent? Quid non frequentas tam solenneis uoluptates circumfurenteis, & caueæ sæuientis & scenæ lasciuientis? Quid non & in persecutionibus statim oblata acerra animam negatione lucraris?

ris? Absit, inquis, absit. Ergo iam times delictum, & timendo probasti illum
timeri, qui prohibet delictum. Aliud est si eadem dei tui peruersitate, quem
non times obseruas, qua & ille quod non uindicat prohibet. Multo adhuc
uanius cum interrogati quid fiet peccatori cuique dei illorum, respondent,
abijci illum quasi ab oculis. Nonne & hoc iudicio agitur? iudicatur enim
abijciendus & utique iudicio damnationis: nisi in salutem abijciatur pec-
cator, ut & hoc deo optimo competat. Et quid erit abijci, nisi amittere id
quod erat consecuturus si non abijceretur? id est salutem. Ergo salutis in
detrimentum abijcietur: & hoc decerni non poterit nisi ab irato, & offen-
so, & executore delicti, id est iudice. Exitus autem illi abiecto quis? ab igne
inquiunt, creatoris deprehendetur. Adeó ne nullum habet elementum, uel
in hanc causam prouisum, quo peccatores suos uel sine sæuitia religet, ne
illos dedat creatori? Quid tunc creator? Credo sulphurationem eis gehen
nam præparauit ut blasphemis suis scilicet: nisi quod deus zelotes fortasse,
an desertoribus aduersarij sui parcat? O deum usquequaque peruersum,
ubique irrationalem, in omnibus uanum, atque ita neminem: Cuius non
statum, non conditionem, non naturam, non ullum ordinem uideo consi-
stere, iam nec ipsum fidei eius sacramentum. Cui enim rei baptisma quoque
apud eum exigitur, si remissio delictorum est? Quomodo uidebitur deli-
cta dimittere, qui non uidebitur retinere? Quia retineret, si iudicaret. Si ab-
solutio mortis est, quomodo absolueret à morte, qui non deuinxit ad mor
tem? deuinxisset enim, si à primordio damnasset. Si regeneratio est homi-
nis, quomodo regenerat qui non generauit? Iteratio enim non competit
ei, à quo quid nec semel factum est. Si consecutio est spiritus sancti, quo-
modo spiritum attribuet, qui animam non prius contulit? quia suffectura
est quodammodo spiritus anima. Signat igitur hominem nũquam apud
se resignatum: Lauat hominem, nunquam apud se coinquinatum: & in hoc
totum salutis sacramentum, carnem mergit exortem salutis: nec rusticus ter
ram rigabit fructum non relaturam, nisi tam uanus, ut deus Marcionis,
proinde cum tantam siue sarcinam siue gloriam infirmissimæ aut indi-
gnissimæ carni imponit sanctitatem. Quid dicam autem de disciplinæ ua-
nitate, qua sanctificat substantiam sanctam? Quid autem onerat infirmã,
aut exornat indignam? Quid non salute remunerat, quam onerat uel exor
nat? Quid fraudat mercedem operis, non *reprehendens carni salutem? *Fort. rependens.
Quid & honorem sanctitatis in illa mori patitur? Non tinguitur apud il-
lum caro nisi uirgo, nisi uidua, nisi cœlebs, nisi diuortio baptisma mercata,
quasi non etiam Spadonibus ex nuptijs nata. Sine dubio ex damnatione
coniugij, institutio ista constabit. Videamus an iusta, non quasi destructu-
ri felicitatem sanctitatis, ut aliqui Nicolaitæ assertores libidinis atque luxu- Nicolaitæ.
riæ, sed qui sanctitatem sine nuptiarum damnatione nouerimus, & secte-
mur, & præferamus, non ut malo bonum, sed ut bono melius. non enim
proijcimus,

proiicimus, sed deponimus nuptias: nec præscribimus, sed suademus, sancti tatem seruantes, & bonum, & melius pro uiribus cuiusque sectando: Tunc deniq; coniugium exerte defendentes cum inimice accusatur, spurcitiæ nomine, in destructionem creatoris, qui proinde coniugium pro rei honestate benedixit, in crementum generis humani, quemadmodum & uniuersum conditionis in integros & bonos usus. Non ideo autem & cibi damnabuntur, quia operosius exquisiti, in gulam cõmittunt, tunc. Nec uestitus ideo accusabuntur, quia preciosius comparati, in ambitionem tumescunt. Sic nec matrimonij res ideo despuentur, quia intemperantius diffusæ in luxuriam inardescunt. Multum differt inter causam & culpam, inter statum & excessum. Ita huiusmodi non institutio, sed exorbitatio reprobanda est, secundũ censuram institutoris ipsius, cuius est, tam, Crescite & multiplicamini, quàm &, Non adulterabis, & uxorem proximi tui nõ concupisces, Morte puniens, & incestam sacrilegam atq; monstruosam in masculos & in pecudes libidinum insaniam. Sed & si nubendi iam modus ponitur, quem quidem apud nos spiritalis ratio Paracleto autore defendit, unum in fide matrimonium præscribens, eiusdem erit modum figere, qui modum aliquando diffuderat, is colliget, qui sparsit, is cædet syluam, qui plantauit, is metet segetẽ, qui seminauit, is dicet, superest ut & qui uxores habent, sic sint quasi non habeant, cuius & retro fuit, Crescite & multiplicamini: eiusdem finis cuius & initium. Non tamen accusanda cæditur sylua, nec ut damnanda secatur seges, sed ut tempori suo parens. Sic & connubij res non ut mala, securem & falcem admittit sanctitatis, sed ut matura, defungi ut ipsi sanctitati reseruata, cui cædendo præstaret esse. Vnde iam dicam deum Marcionis, cum matrimonium ut malum & impudicitiæ negocium reprobat, aduersus ipsam facere sanctitatem, cui uidetur studere. Materiam enim eius eradit. Quia si nuptiæ non erunt, sanctitas nulla est. Vacat enim abstinentiæ testimoniũ, cum licentia eripitur. quoniam ita quædam in diuersis probantur. Sicut & uirtus in infirmitate perficit̃, sic & abstinentia nubendi in facultate dinoscitur. Quis deniq; abstinens dicetur, sublato eo à quo abstinendũ est? Quæ temperantia gulæ in fame? quæ ambitionis repudiatio in egestate? quæ libidinis infrenatio in castratione? Iam uero sementem generis humani compescere totum, nescio an hoc quoq; optimo deo cõgruat. Quomodo enim saluum hominem uolet, quem uetat nasci, de quo nascitur auferendo? quomodo habebit in quo bonitatem suam signet, quem esse nõ patitur? Quomodo diligit, cuius originem non amat? Timet forsitan redundantiam sobolis, ne laboret plures liberando, ne multos faciat hæreticos, ne generosiores habeat Marcionitas ex Marcionitis. Non erit humanior duricia Pharaonis nascentiũ enecatrix. nam ille animas adimit, hic non dat. Ille aufert à uita, hic non admittit in uitam. Nihil apud ambos de homicidio differt. sub utroq; homo interficitur, sub altero iam æditus, sub altero ædendus.

Gratus

MATRIMONIVM.

Montanizat hic.

Gratus esses ó dee hæretice, si isses in dispositionem creatoris, quod marem & fœminam miscuit, utiq; enim & Marcion tuus ex nuptijs natus est. Satis hæc de deo Marcionis, quę & definitiones unicæ diuinitatis, & conditiones statum eius omnino non esse confirmantes, sed & totius opusculi series in hoc utiq; succedit. Proinde si cui minus quid uidemur egisse, speret reseruatum suo tempore, sicut & ipsarum scripturarū examinatione, quibus Marcion utitur.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM, LIBRI PRIMI, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SECVNDI ADVERSVS MARCIONEM, PER BEAT. RHENANVM.

VEMADMODVM primo libro deum Marcionis esse non posse ualidissimis argumentis comprobauit, sic hoc secundo quicquid unquam à deo patre & creatore factum est, sapientissime factū demonstrat, proinde præter hunc non alium credendum. Atque in ipso quidē libri uestibulo curiositatis quosdam notat, qui humanæ conditionis obliti magno supercilio de diuinis censuram peragunt, Marcionitarum temeritatem taxans. Mox exorsus institutam disputationem, creatoris bonitatem probat non nuperam esse, sed æternam. Quod dum facit creationem hominis & mundi recenset, & de lege cōmeminit quam homini deus præscripsit. Quoniam autem in hac re uersantes hæretici, urgere solebant orthodoxos, Cur deus passus sit hominem labi, quando bonus est, quando futuri præscius, quando prohibere potuit, alioqui non omnipotens auditurus, ad hanc quæstionem argute respondet, materiam liberi arbitrij elegantissime explicans, & ostendēs bonitatem dei semper cum ratione conspirare: proinde ob grauitatem, patientiam ac fidem dei decuisse, ut homo sibi liber relinqueretur. Non erant segnes in excogitandis argumentis aduersarij pietatis, sic obijciētes, Si est afflatus dei anima, aliquo modo hominis peccatum ad deum pertingit. Hoc iaculum depellit ea dexteritate, qua deum mox uindicat immunem à flagitio diabolicæ seductionis, quo deum hæretici aspergebant, ut conditorem. Ibi de præstantia angelicæ naturæ, ex literis arcanis. Post hæc ostendit donec diuinū præceptum homo præuaricaretur, deum tantum bonum fuisse, post uero iudicem & seuerum, Item nihil bonum quod iniustum, ut bonum omne quod iustum, itaq; iustitiam bonitati diuinæ coæternam existere, Ad hæc, timorem iudicij salutem afferre, subinferēs iustitiam esse plenitudinem ac perfectionem diuinitatis. Exponit obiter quo sensu deus malorum conditor dicatur. Et mox argute colligit, Si quis bene rem expendat, iustitiam esse, quæ primum seueritas uideatur, quod hæc sit iustitiæ debitum. Nec exprobrari posse iudici quæ accidunt iudici, uacantia & ipsa culpa sicut & iudex. Quo loco quorundam stultæ obiectioni respondens, de affectibus humanis & diuinis, sed suo modo & ex nostra comparatione, non nihil differere cogitur. Sub hæc de doctrinis, dis

explic

plinis, præceptis & consiliis creatoris disputaturus, ut deo dignis & bonitati cōsentaneis, à scelere primum excusat Aegypti direptionem ab Hebræis factam. Deinde refellit aliquot Antitheseis de arcæ circumlatione, de æneo serpētis simulachro, de sacrificiis, de reprobatione quorundam probatorum, & approbatione reproborum, de pœnitentia diuina, de Adæ & Abelis ignorantia, de descensu dei, de iuramento, ad demum de CHRISTI indignitatibus quas sponte suscepit. postremo Antithesibus Marcionis, Antitheseis alias opponit, malo nodo (quod aiunt) malum quærens cuneum, & ineptiis ineptias refellens. Porrò Marcion opus addiderat Antitheses inscriptum, hoc est pugnantes inuicem positiones, quo conabatur legem ab Euangelio separare, & duos indicare deos, sed diuersos, ueteris instrumenti sæuum, noui mitem. Aduersus id Antitheseon opus, hos quinque libros uelut quandam aciem Tertullianus dirigit, ne quis hic tantum putet contra illas agi. De hoc in principio quarti lib. plura reperies.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER SECVNDVS.

OCCASIO reformandi opusculi huius, cui quid acciderit, primo libello præfati sum⁹, hoc quoque contulit nobis, uti duobus diis aduersus Marcionem retractandis, suū cuique titulum & uolumen distingueremus pro materiæ diuisione, alterum deum definientes omnino non esse, alterum defendentes digne deum esse: quatenus ita Pontico placuit, alterum inducere, alterum excludere. Non enim poterat ædificare mendacium sine demolitione ueritatis: Aliud subruere necesse habuit, ut quod uellet extrueret. Sic ædificat, qui propria paratura caret. Oportuerat autem in hoc solum disceptasse, quod nemo sit deus ille qui creatori superducitur, ut falso deo depulso, regulis certis & unicam & perfectam præscribentibus diuinitatem, nihil iam quæreretur in deum uerum: quem quanto constaret esse, sic quoque dum alium esse non constat, tanto qualemcunque sine controuersia haberi deceret, adorandum potius quàm iudicandum, & demerendum magis quàm retractandum, uel quàm timendum ob seueritatē. Quid enim amplius homini necessarium, quàm cura in deum uerum, in quem (ut ita dixerim) inciderat, quia alius deus non erat. At nunc negocium patitur, deus omnipotens, dominus, & conditor uniuersitatis. Ideo tantum opinor, quia à primordio notus est, quia nunquam latuit, quia semper illuxit, etiam ante Romulum ipsum, nedum ante Tiberium, nisi quod solis hæreticis cognitus non est, qui ei negocium faciunt: Propterea alium deum existimantes.

mantes præsumendum, quia quem constat esse *reprehendendum magis possunt quàm negare, de arbitrio sensus sui pensitantes deum aliqui, proinde atque si cæcus uel fluitantibus oculis, ideo alium solem præsumere uelit mitiorem & salubriorem, quia quem uideat non uidet. Vnicus sol est, ó homo, qui mundum hunc temperat, & quando non putas optimus & utilis, & cum tibi acrior & infestior uel etiam sordidior atque corruptior, rationi tamen suæ par est. Eam tu si perspicere non uales, iam nec illius alterius solis, si qui fuisset, radios sustinere potuisses, utique maioris. Nam qui in inferiorem deum cæcutis, quid in sublimiorem? Quin potius infirmitati tuæ, parcis, nec in periculum extenderis, habens deum certum, & indubitatum; & hoc ipso satis uisum, cum id primum conspexeris eum esse, quē non scias nisi ex parte qua uoluit ipse. Sed deum quidem ut sciens non negas, ut nesciens retractas: imò & accusas quasi sciens, quem si scires nō accusares, imò nec retractares: reddens nomen illi, negas substantiam nominis, id est magnitudinis, quæ deus dicitur, nō tantam eam agnoscens, quantam si homo omnifariam nosse potuisset, magnitudo non esset. Ipse iam Apostolus prospiciens hæretica corda, Quis inquit, cognouit sensum domini, aut quis cōsiliarius eius fuit? aut ad quem consultauit, aut uiam intellectus & scientiæ quis demonstrauit ei? Cui & Apostolus contradicet, O profundum diuitiarum & sophiæ dei, ut inuestigabilia iudicia eius, utique dei iudicis: Et inuestigabiles uiæ eius, utique intellectus & scientiæ, quas ei nemo mōstrauit, nisi forte isti censores diuinitatis, dicentes, Sic non debuit deus: &, sic magis debuit: quasi cognoscat aliquis quæ sint in deo, nisi spiritus dei. Mundi autem habentes spiritum, non agnoscentes insipientiam dei, per sapientiam deū, consultiores sibimet uidentur deo. Quoniam sicut sapientia mundi stulticia est penes deum, ita & sapientia dei stulticia est penes mundum. Sed nos scimus stultum dei sapientius hominibus, & inualidum dei ualidius hominibus. Et ita deus tunc maxime magnus, cum homini pusillus, & tunc maxime optimus cum homini non bonus. Et tunc maximè unus, cum homini duo aut plures. Quod si à primordio homo animalis non recipiens quæ sunt spiritus, stulticiam existimauit dei legem, ut quam obseruare neglexit, ideóque non habendo fidem etiam quod uidebatur habere, ademptum est illi, paradisi gratia, & familiaritas dei, per quā omnia dei cognouisset, si obedisset, quid mirum si redhibitus materiæ suæ, & in ergastulum terræ laborandæ relegatus, in ipso opere prono & deuexo ad terram, usurpatum ex illa spiritū mundi uniuerso generi suo tradidit, dūtaxat animali & hæretico nō recipienti quæ sunt dei? Aut quis dubitabit ipsum illud Adæ delictum hæresim pronunciare, quod per *lectionem suæ potius quàm diuinæ sententiæ admisit, nisi quod Adam nunquam figulo suo dixit, non prudenter definxisti me: confessus est seductionem, non occultauit seductricem: rudis adhuc hæreticus fuit, Non obaudijt: non tamen blasphemauit creatorem,

*Fort. sic leg. esse, reprehendere.

* Leg. electionem.

nec reprehendit autoré,qué à primordio sui & bonũ & optimũ inuenerat,
*Fort.sibi. & ipse*si forte iudicé fecerat à primordio. Igitur oportebit ineũtes examina tioné in deũ notũ,si quæritur in qua conditione sit notus,ab operibus eius incipere,quæ priora sunt homine,ut statim cũ ipso comperta bonitas eius, & exinde constituta atq; præscripta, aliquem sensum suggerat nobis intelli gendi,qualiter sequẽs rerum ordinatio euaserit. Possunt aũt discipuli Mar cionis recognoscentes bonitatem dei nostri, dignam quoq; deo agnoscere per eosdem titulos,per quos indignã ostendimus in deo illorum. Iam hoc ipso quod materia est agnitionis suæ,non apud aliũ inuẽnit,sed de suo sibi fecit. Prima deniq; bonitas creatoris,qua se deus noluit in æternum latere, id est non esse aliquid cui deus cognosceretur. Quid enim tam bonũ quàm noticia & fructus dei? nam etsi nondum apparebat,hoc bonum esse, quia nondum erat quicquam cui appareret,sed deus præsciebat quid boni appa riturum esset:& ideo in suam summam cõmisit bonitatem,appariturí boni negociatricem,non utiq; repentinam nec obuenticiæ bonitatis, nec prouo catíciæ animationis,quasi exinde censendã quo cœpit operari. Si enim ipse constituit initium,exinde quo cœpit operari, non habuit initium ipsa cum fecit. Initio autem facto,ab ea etiã ratio temporum nata est,utpote quibus distinguẽdis & notandis,sydera & luminaria cœlestia disposita sunt. Erunt enim,inquit,in tempora,& menses,& annos. Ergo nec tempus habuit,ante tempus,quæ fecit tempus,sicut nec initium ante initiũ, quæ cõstituit initiũ. Atq; ita carẽs & ordine initij,& modo tẽporis,de immensa & interminabili ætate censebitur:nec poterit repẽtina uel obuenticia & ꝓuocatiria reputari, non habens unde reputetur,id est aliquã temporis speciẽ,sed æterna & deo ingenita, & perpetua præsumenda, ac per hoc deo digna, suffundens iam hinc bonitatem dei Marcionis,non dico initijs & temporibus,sed ipsa mali tia creatoris posteriorem,si tamẽ malitia potuit à bonitate cõmittere. Igitur cum cognoscendo deo hominem prospexisset bonitas dei ipsius,etiam hoc præconio suo addidit,quod prius domicilium homini commentata est, ali quam postmodum molem maximam,postmodum & maiorem,ut in ma gna tanquam in minore proluderet atq; proficeret,& ita de bono dei,id est de magno ad optimum quoq; eius,id est ad maius habitaculum promoue retur. Adhibet operi bono optimum etiam ministrum, sermonem suum, Eructauit,inquit,cor meum uerbum,sermonem optimum. Agnoscat hinc primum fructum optimũ utiq; optimæ arboris: Marcion imperitissimus, rusticus quidem in malam, bonam inseruit:sed nõ ualebit, blasphemiæ sar culus,arescet cum suo artifice,& ita se bonæ arboris natura testabitur. Aspi ce ad summã,qualia sermo fructificauerit, Et dixit deus,fiat: & factum est, & uidit deus quia bonum,non quasi nesciens bonum,nisi uideret, sed quia bonum,ideo uidens,honorans,& cõsignans, & dispungens bonitatem ope rum dignatione conspectus. Sic & benedicebat quæ benefaciebat,ut tibi to tus deus

tus deus cõmendaretur bonus, & dicere & facere. Maledicere adhuc sermo nõ norat, quia nec malefacere. Videbimus causas quæ hoc quoq; à deo exegerunt. Interim mundus ex bonis omnibus constitit, satis præmonstrans, quantum boni pararetur illi, cui præparabatur hoc totum. Quis deniq; dignus incolere dei opera, quàm ipsius imago & similitudo? Eam quoq; bonitas & quidem operantior operata est, non imperiali uerbo, sed familiari manu, etiam uerbo blandiẽte præmisso, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrám: bonitas dixit, bonitas finxit de limo, in tantam substantiam carnis ex una materia, tot qualitatibus extructam. Bonitas inflauit, in animam non mortuam, sed uiuam, Bonitas præfecit uniuersis fruendis atq; regnandis, etiam cognominandis, Bonitas amplius delitias adiecit homini, ut quanq; totius orbis possidens in amœnioribus moraretur, translatus in paradisum, iam tunc de mundo in ecclesiam. Eadem bonitas & adiutorium prospexit, ne quid non boni: Non est enim, inquit, bonum, solum esse hominem. Sciebat illi sexum Mariæ, & deinceps ecclesiæ profuturum. Sed & quam arguis legem, quam in controuersias torques, bonitas erogauit, consulens homini quo deo adhæreret, ne non tam liber quàm abiectus uideretur æquandus famulis suis, cæteris animalibus solutis à deo & ex fastidio liberis, sed ut solus homo gloriaretur, quod solus dignus fuisset, qui legẽ à deo sumeret, utq; animal intellectus rationale & scientiæ capax, ipsa quoque libertate rationali contineretur, ei subiectus qui subiecerat illi omnia. Cuius legis obseruandæ consilium, bonitas pariter asscripsit: Qua die autem ederitis, morte moriemini. Benignissime enim demonstrauit exitum transgressionis, ne ignorantia periculi negligentiam iuuaret obsequij. Porrò si legis imponendæ ratio præcessit, sequebatur etiam obseruandæ ut pœna transgressioni asscriberetur, quam tamẽ euenire noluit, qui ante prædixit. Agnosce igitur bonitatem dei nostri interim, uel hucusq; ex operibus bonis, ex benedictionibus bonis, ex indulgentijs, ex prouidẽtijs, ex legibus, & præmunitionibus bonis & benignis. Iam hinc ad quæstiones omneis, cãnes, quos foras Apostolus expellit, latrantes in deum ueritatis. Hæc sunt argumentationum ossa quæ obroditis, Si deus bonus, & præscius futuri, & auertendi mali potens, cur hominem & quidem imaginẽ & similitudinem suam, imò & substantiam suam, per animæ scilicet censum, passus est labi de obsequio legis in mortẽ, circũuentum à diabolo? Si enim & bonus, qui euenire tale quid nollet, & præscius qui euenturũ nõ ignoraret, & potẽs qui depellere ualeret, nullo modo euenisset, quod sub his tribus conditionibus diuinæ maiestatis euenire non posset. Quod si euenit, absolutum est è contrario deum neq; bonum credendum, neq; præscium, neq; potentem. Siquidem in quantum nihil tale euenisset, si talis deus, id est bonus & præscius & potens: in tantum ideo *uenit, quia non talis deus. Ad hæc prius est istas species in creatore defendere quæ in dubium uocantur, bonitatem dico & *Fort. euenit.

p 2 præscientiam

praescientiam & potentiam. Nec immorabor huic articulo praeeunte definitione etiam ipsius CHRISTI, Ex operibus ineuitdae probationis. Opera creatoris, utrumque testantur, & bonitatem eius qua bona, sicut ostendimus, & potētia qua tanta, & quidem ex nihilo. Nam & si ex aliqua materia, ut quidam uolunt, hoc ipso tamen ex nihilo dum non id fuerunt quod sunt. Postremo uel sic magna dum bona, uel sic deus potens dum omnia ipsius, unde & omnipotens. De praescientia uero quid dicam, quae tātos habet testes, quantos fecit prophetas? Quanquam quis praesciētiae titulus in omnium autore, qua uniuersa utique disponendo praescijt, & praesciendo disposuit certe ipsam transgressionem, quam nisi praescisset, nec cautionem eius delegasset sub metu mortis. Igitur si & fuerunt in deo istae facultates, prae quibus nihil mali euenire homini aut potuisset aut debuisset, & nihilominus euenit: uideamus & hominis conditionem, ne per illam potius euenerit, quod per deum euenire non potuit. Liberum & sui arbitrij & suae potestatis inuenio hominem à deo institutum, nullam magis imaginem & similitudinem dei in illo animaduertens, quàm eiusmodi status formam. Neque enim facie & corporalibus lineis tam uarijs in genere humano ad uniformem deum expressus est, sed in ea substantia quam ab ipso deo traxit, id est animam, ad formam dei spondentis, & arbitrij sui libertate, & potestate signatus est. Hunc statum eius confirmauit etiam ipsa lex, tunc à deo posita. Non enim poneretur lex ei, qui non haberet obsequium debitum legi in sua potestate: nec rursus comminatio mortis trāsgressioni adscriberetur, si non & contemptus legis in arbitrij libertatem homini deputaretur. Sic & in posteris legibus creatoris, inuenias proponētis ante hominem, bonum & malum, uitam & mortem. Sed nec aliâs totum ordinem disciplinae per praecepta dispositum, auocāte deo & minante, exhortante, nisi & ad obsequium & ad contemptum, libero & uoluntario homini. Sed quoniam ex hoc iam intelligimus eos struētes liberam hominis potestatem arbitrij sui, ut quod ei euenit, non deo sed ipsi debeat exprobrari, ne & tu hinc iam opponas, non ita illum institui debuisse, si libertas & potestas arbitrij exitiosa futura esset, hoc quoque prius defendā, ita institui debuisse, quo fortius commendem, & ita institutū & digne deo institutum, potiore ostensa ea causa, quae ita fecit institui. Bonitas dei & ratio eius, huic quoque instituto patrocinabuntur, in omnibus conspirantes apud deum nostrum. Nec ratio enim sine bonitate ratio est, nec bonitas sine ratione bonitas, nisi forte penes deū Martionis, irrationaliter bonū, sicut ostendimus. Oportebat deum cognosci bonum, hoc utique & rationale. Oportebat dignū aliquid esse, quod deū cognosceret. Quid tam dignum prospici posset, quàm imago dei & similitudo? Et hoc bonum sine dubio & rationale. Oportebat igitur imaginem & similitudinem dei, liberi arbitrij & suae potestatis institui, in qua hoc ipsum imago & similitudo dei deputaretur: Arbitrij scilicet libertas & potestas. In quam

Margin notes: *Bonitas.* *Potentia.* *Praescientia.* *Liberum arbitriū.*

quam rem ea substantia homini accomodata est, quæ huius status esset, afflatus dei utique liberi & suæ potestatis. Sed & aliâs, quale erat ut totius mundi possidens homo, non in primis animi sui possessione regnaret, alio rum dominus sui famulus? Habes igitur & bonitatem dei agnoscere, ex di gnatione, & rationem ex dispositione. Sola nunc bonitas deputetur, quæ tantum homini largita sit, id est arbitrij libertatem. Aliud sibi ratio defen dat in eiusmodi institutionem. Nam bonus natura deus solus. Qui enim quod est sine initio habet, non institutione habet illud, sed natura. Homo autem qui totus ex institutione est, habens initium, cum initio sortitus est formam qua esset: atq; ita non natura in bonum dispositus est, sed institu tione, non suum habens bonus esse, quia non natura in bonum dispositus est, sed institutione, secundum institutorem bonum, scilicet bonorum condi torem. Vt ergo bonum iam suum haberet homo, emancipatum sibi à deo, & fieret proprietas iam boni in homine, & quodammodo natura, de insti tutione asscripta est illi, quasi libripense mancipati à deo boni, libertas & po testas arbitrij: quæ efficeret bonũ ut proprium iam sponte præstari ab ho mine, quoniam & hoc ratio bonitatis exigeret uoluntarie exercendæ, ex li bertate scilicet arbitrij non fauente, institutionis nõ seruiente: ut ita demum bonus consisteret homo, si secundum institutionem quidem, sed ex uolun tate iam bonus inueniretur, quasi de ꝓprietate naturæ: proinde ut & cõtra malum. Nam & illud utiq; deus prouidebat, ut fortior homo prætenderet, liber scilicet & suæ potestatis, quia si caperet hoc iure, ut bonum quoq;, non uoluntate abiret sed necessitate, usurpabilis etiam malo futurus esset ex in firmitate seruitij, proinde & malo sicut bono famulus. Tota ergo libertas ar bitrij in utramq; partem concessa est illi, ut sui dominus constanter occurre ret, & bono sponte seruando, & malo sponte uitando. quoniam & aliâs po situm hominem sub iudicio dei, oportebat iustum illud efficere de arbitrij sui meritis, liberi scilicet. Cæterum nec boni nec mali merces iure pensaretur ei, qui aut bonus aut malus necessitate fuisset inuentus, non uoluntate. In hoc & lex constituta est, nõ excludens sed probans libertatem de obsequio sponte præstando, uel transgressione sponte cõmittenda, ita in utrumq; exi tum libertas patuit arbitrij. Igitur si & bonitas & ratio dei, inuenitur circa li bertatem arbitrij concessam homini, non oportet omissa prima definitione bonitatis atq; rationis, quæ ante omnem tractatum constituenda est, post factis præiudicare, non ita deum instituere debuisse, qui aliter quàm deo deceret euasit, sed dispecto quia ita debuerit instituere, saluo eo quod dispe ctum est, cætera explorare. Cæterum facile est offendentes statim in homi nis ruinam, antequam conditionem eius inspexerint, in autorem referre quod accidit, quia nec autoris examinata sit ratio. Deniq; & bonitas dei à primor dio operum perspecta, persuadebit nihil à deo mali euenire potuisse: Et li bertas hominis recogitata se potius ream ostendit, quod ipsa cõmisit. Hac

definitione omnia deo salua sunt, & natura bonitatis, & ratio dispositionis, & præscientiæ & potentiæ copia. Exigere tamen à deo debes & grauitatem summam, & fidem præcipuam in omni institutione eius, & desinas quærere an deo nolente potuerit quid euenire. Tenens enim grauitatem & fidem dei boni, sed rationalibus institutionibus uindicandas, nec illud miraberis quod deus non intercesserit aduersus ea quæ noluit euenire ut conseruaret ea quæ uoluit. Si enim semel homini permiserat arbitrij libertatem & potestatem, & digne permiserat, sicut ostendimus, utique fruendas eas ex ipsa institutionis autoritate permiserat, fruendas autem quantum in ipso, secundum ipsum, id est secundum deum, id est in bonum. Quis enim aduersus se permittet aliquid? Quantum uero in homine secundum motus libertatis ipsius. Quis enim non hoc præstat ei cui quid semel frui præstat, ut pro animo & arbitrio suo fruatur? Igitur consequens erat uti deus secederet à libertate, semel concessa homini, id est contineret in ipso & præscientiam & præpotentiam suam, per quas intercessisse potuisset, quo minus homo male libertate sua frui aggressus, in periculum laberetur. Si enim intercessisset, rescidisset arbitrij libertatem, quam ratione & bonitate permiserat. Denique puta intercessisse, puta rescidisse illum arbitrij libertatem, dum reuocat ab arbore, dum ipsum circumscriptorem colubrum à congressu fœminæ arcet, nónne exclamaret Marcion, O dominum futilem, instabilem, infidelem, rescindentem quæ instituit? Cur permiserat liberum arbitrium, si intercedit? Cur intercedit, si permisit. Eligat ubi semetipsum erroris notet, institutiõe an in rescissione. Nõne tũc magis deceptus ex inpræscientia futuri uideretur cum obstitisset, & quod quasi ignorans quomodo euasurum esset indulserat, quis non diceret? Sed & si præscierat male hominem institutione sua usurum, quid tam dignum deo, quàm grauitas, quàm fides institutionum qualiumcunque? Vidisset homo si non bene *depinxisset, quod bene acceperat, ipse legi reus fuisset, cui obsequi noluisset, non ut legislator ipse fraudem legi suæ faceret non sinendo præscriptum eius impleri. Hæc dignissime peroraturus in creatorem, si libero arbitrio hominis ex prouidentia & potẽtia, quas exigis, obstitisset, nunc tibi insusurra pro creatore & grauitatem & patientiam & fidem, institutionibus suis functo ut & rationalibus & bonis. Neque enim ad uiuendum solummodo produxerat hominem, ut non ad recte uiuendum, in respectu scilicet dei legisque eius. Igitur uiuere quidem illi ipse præstiterat, facto in animam uiuam. Recte uero uiuere demandarat, admonito in legis obsequium. Ita nõ in mortem institutũ hominem probat, qui nunc cupit in uitam restitutum, malens peccatoris pœnitentiam quàm mortem. Igitur sicut deus homini uitæ statum induxit, ita homo sibi mortis statum attraxit. Et hoc non per infirmitatem, sicuti nec per ignorantiam, ne quid autori imputaretur. Nam & si angelus qui seduxit, sed liber & suæ potestatis qui seductus est, sed imago &

Fort. *expunxisset uel depunxisset.

go & similitudo dei, fortior angelo, sed afflatus dei generosior spiritu materiali quo angeli constiterunt. Qui facit, inquit, spiritus angelos, & apparitores flammam ignis. Quia nec uniuersitatem homini subiecisset infirmo dominandi, & non potiori angelis, quibus nihil tale subiecit: sic nec legis pondus imposuisset, si grauis lex inualido sustinendi: nec quem excusabilem sciret nomine imbecillitatis, cum definitione mortis conuenisset. Postremo non libertate nec potestate arbitrij fecisset infirmum, sed potius defectione earum. Atque adeo eundem hominem, eandem substantiam animæ, eundem Adæ statum, eadem arbitrij libertas & potestas, uictorem efficit hodie de eodem diabolo, cum secundum obsequium legum eius administratur. Quoquo tamen, inquis, modo substantia creatoris delicti capax inuenitur, cum afflatus dei, id est anima in homine deliquit. Nec potest non ad originalem summam referri corruptio portionis. Ad hoc interpretanda erit qualitas animæ. In primis tenendum quod Græca scriptura signauit, afflatum nominans, non spiritum. Quidam enim de Græco interpretantes, non recogitata differentia, nec curata proprietate uerborum, pro afflatu spiritum ponunt, & dant hæreticis occasionem spiritum dei delicto infuscandi, id est ipsum deum: & usurpata iam quæstio est. Intellige itaque afflatum minorem spiritum esse, & si de spiritu accidit, ut aurulam eius, non tamen spiritum. nam & aura uento rarior: etsi de uento aura, non tamen uentus aura. Capit etiam imaginem spiritus dicere flatum. nam & ideo homo imago dei, id est spiritus: deus enim spiritus. Imago ergo spiritus, afflatus. Porrò imago ueritati non usquequaque adæquabitur. Aliud est enim secundum ueritatem esse, aliud ipsam ueritatem esse. Sic & afflatus cum imago sit spiritus, non potest ita imaginem dei comparare, ut quia ueritas, id est spiritus, id est deus sine delicto est, ideo & afflatus, id est imago non debuerit admisisse delictum. In hoc erit imago minor ueritate, & afflatus spiritu inferior, habens illas utique lineas dei, quâ immortalis anima, quâ libera & sui arbitrij, quâ præscia plerumque, quâ rationalis, capax intellectus & scientiæ, tamen & in his imago, & non usque ad ipsam uim diuinitatis. Sic nec usque ad integritatem à delicto: quia hoc soli deo cedit, id est ueritati, & hoc solum imagini non licet. Sicut enim imago cum omnes lineas exprimat ueritatis, ui tamen ipsa caret, non habens motum: ita & anima imago spiritus, solam uim eius exprimere non ualuit, id est non delinquendi felicitatem. Cæterum non esset anima sed spiritus, nec homo qui animam sortitus est, sed deus. Et aliâs autem non omne quod dei erit, deus habebitur, ut expostules deum & afflatum, id est uacuum à delicto, quia dei sit afflatus. Nec tu enim si in tibiam flaueris, hominem tibiam feceris, quanquam de anima tua flaueris. Sicut & deus de spiritu suo. Denique cum manifeste scriptura dicat, flasse deum in faciem hominis, & factum hominem in animam uiuam, non in spiritum

 uiuificatorem,

uiuificatorem, separauit eam à conditione factoris. Opus enim aliud sit necesse est ab artifice, id est inferius artifice. Nec urceus enim factus à figulo ipse erit figulus, ita nec afflatus factus à spiritu, ideo erit spiritus, ipsum quod anima uocitatus est flatus. Vide etiam ne de afflatus conditione transierit in aliquam diminutiorem qualitatem. Ergo, inquis, dedisti animæ infirmitatem supra negatam. Planè cum illam exigis deo parem, id est delicti immunem, dico infirmam. Cum uero ad angelum prouocatur, fortiorem defendam necesse est dominum uniuersitatis, cui iam angeli administrant. Qui etiam angelos iudicaturus est, si in dei lege constiterit, quod in primordio noluit. hoc ipsum ergo potuit afflatus dei admittere: potuit, sed non debuit. Potuisse enim habuit per substantiæ exilitatem, qua afflatus non spiritus: non debuisse autem per arbitrij potestatem, qua liber non seruus, assistente amplius demonstratione non delinquendi sub comminatione moriendi, qua substrueretur substantiæ exilitas, & regeretur sentētiæ libertas. Itaq; non per illud iam uideri potest anima deliquisse, quod illi cū deo affine est, id est per afflatum, sed per illud quod substantiæ accessit, id est per liberum arbitrium, à deo quidem rationaliter attributum, ab homine uero quâ uoluit agitatum. Quod si ita se habent, omnis iam dei dispositio de mali exprobratione purgatur. Libertas enim arbitrij non ei culpam suā respuet à quo data est, sed à quo non ut debuit administrata est. Quod deniq; malum describes creatori? Si delictum hominis, non erit dei quod est hominis. nec idem habēdus est delicti autor, qui inuenitur interdictor, imò & condemnator. Si mors malum, nec mors comminatori suo, sed contemptori faciet inuidiam, ut autori. Contemnendo enim eam fecit, nō utiq; futurā si non contempsisset. Sed & si non ab homine in diabolum transcripseris mali elogium, ut instinctorem delicti, uti sic quoq; in creatorem dirigas culpam, ut in autorem diaboli, qui fecit angelos spiritus: ergo quod factus à deo est, id est angelus, id erit eius qui fecit. Quod autem factus à deo non est, id est diabolus, id est delator, superest ut ipse sese fecerit deferendo deo & quidē falsum, primo quod deus illos ex omni ligno edere uetuisset, dehinc quasi morituri non essent si edissent, tertio quasi deus illis inuidisset diuinitatem. Vnde igitur malitia mendacij & fallaciæ in homines, & infamiæ in deū? à deo utiq; non, qui & angelum ex forma operum bonorū instituit bonum. Deniq; sapientissimus omniū æditur, antequàm diabolus, nisi malum est sapiētia. Et si euoluas Ezechielis prophetiam, facile animaduertes tam institutione bonum angelum illum, quàm sponte corruptum: in personā enim principis Sor, ad diabolū pronūciatur. Et factus est sermo domini ad me dicens: Fili hominis sume planctum super principem Sor, & dices: Hæc dicit dominus, Tu es resignaculum similitudinis, qui scilicet integritatem imaginis & similitudinis resignaueris corona decoris (hoc ut eminentissimò angelorum, ut archangelo, ut sapientissimo omnium) in delitijs
paradisi

paradisi dei tui natus es. Illic enim ubi deus in secunda animalium figuræ formatione angelos fecerat, lapidem optimum indutus est, Sardium, Topazium, Smaragdum, Carbunculum, Sapphirum, Iaspin, Ligurium, Achaten, Amethystum, Chrysolitum, Berillum, Onychinum, & auro replesti horrea tua & thesauros tuos. Ex qua die conditus es, cum Cherubin posui te in monte sancto dei, fuisti in medio lapidum igneorum, fuisti inuituperabilis in diebus tuis ex qua die côditus es, donec inuentæ sunt læsuræ tuæ de multitudine negociationis tuæ. Promas tuas replesti, & dereliquisti. & cætera, quæ ad sugillationem angeli, non ad illius principis, proprie pertinere manifestum est, eo quod nemo hominum in paradiso dei natus sit, ne ipse quidem Adam, translatus potius illucnec cũ Cherubin positus in monte sancto dei, id est in sublimitate cœlesti, de qua Satanan dominus quoq; decidisse testatur: nec inter lapides igneos demoratus, inter gẽmantes sydetum ardentium radios, unde etiam quasi fulgur deiectus est Satanas. Sed ipse autor delicti in persona peccatoris uiri denotabatur, retro quidem inuitupe rabilis à die conditionis suæ, à deo in bonum conditus, ut à bono côditore inuituperabilium conditionum, & excultus omni gloria angelica, & apud deum constitutus quâ bonus apud bonũ: postea uero à semetipso translatus in malum. Ex quo eñ, inquit, apparuerunt læsuræ tuæ, illi cas reputans, quibus scilicet læsit hominem electum à dei obsequio, & ex illo deliquit, ex quo delictũ seminauit, atq; ita exinde negociationis, id est malitiæ suæ multitudinem exercuit delictorum scilicet & censuum, non minus & ipse liberi arbitrij institutus, ut spititus. Nihil enim deus proximum sibi non libertate eiusmodi ordinasset. Quẽ tamen & prædamnãdo testatus est, ab institutionis forma libidine propria conceptæ ultro malitiæ exorbitasse, & commeatum operationibus eius admetiendo rationem bonitatis suæ egit: eodem consilio differẽs extinctionẽ diaboli, quo hominis restitutionẽ. Certamini enim dedit spatiũ, ut & homo eadem arbitrij libertate elideret inimicũ qua succederet illi, probans suam non dei culpam: & ita salutem digne per uictoriam recuperaret, & diabolus amarius puniretur, ab eo quem eliserat ante, deuictus: & deus tanto magis bonus inueniretur, sustinens hominem gloriosiorem in paradisum ad licentiam decerpendæ arboris uitæ iam de uita regressurum. Igitur usq; ad delictum hominis deus à primordio tantum bonus, exinde iudex & seuerus, & quod Marcionitæ uolunt, sæuus: Statim mulier in doloribus parere, & uiro seruire damnatur. sed quæ ante sine ulla contristatione per benedictionem incrementũ generis audierat, crescite tantum & multiplicamini: sed quæ in adiutorium masculo, non in seruitiũ fuerat destinata. Statim & terra maledicit, sed ante benedicta. Statim tribuli & spinæ, sed ante fœnum & herbæ & arborum fructuosa. Statim sudor & labor panis, sed ante ex omni ligno uictus immunis, & alimẽta secura. Exinde homo ad terram, sed ante de terra. Exinde ad mortem, sed ante ad uitã.

Exinde

Exinde in ſcorteis ueſtibus,ſed ante ſine ſcrupulo nudus. Ita prior bonitas
Fort. *poſterior ſeueritas. dei ſecũdum naturam,*ſeuerior poſteritas ſecundum cauſam. Illa ingenita,
hæc accidens. Illa propria,hæc accõmodata. Illa ædita,hæc adhibita. Nec
natura enim inoperatam debuit continuiſſe bonitatem,nec cauſa diſſimu-
latam euaſiſſe ſeueritatem. Alteram ſibi, alteram rei deus præſtitit. Incipe
nũc etiam iudicis ſtatum ut adfinem mali arguere, qui idcirco alium deum
ſomniaſti ſolummodo bonum,quia non potes iudicem:quanquã & illum
ut iudicem oſtendimus. Aut ſi non iudicem,certe peruerſum ac uanum di-
ſciplinæ non uindicandæ,id eſt,nõ iudicandæ conſtitutorem.non reprobas
autem deum iudicem,qui non iudicem deum probas. Ipſam ſine dubio iu-
Fort. *aut & eam. ſtitiam accuſare debebis,quæ iudicẽ præſtat.*aut det eam in ſpecies malitiæ
deputare,id eſt iniuſtitiam in titulos bonitatis aſſcribere. Nunc enim iuſti-
tia malum,ſi iniuſtitia bonum. Porrò cum cogeris iniuſtitiam de peſſimis
pronunciare,eodem iugo urgeris iuſtitiam de optimis cenſere. Nihil enim
æmulum mali non bonum,ſicut & boni æmulum nihil non malum. Igitur
quanto malum iniuſtitia,tanto bonum iuſtitia. Nec ſpecies ſolummodo,
ſed tutela reputãda bonitatis:quia bonitas niſi iuſtitia regatur ut iuſta ſit,
nõ erit bonitas ſi iniuſta ſit. Nihil enim bonũ quod iniuſtum.bonum autẽ
omne,quod iuſtum. Ita ſi ſocietas & conſpiratio bonitatis atq; iuſtitiæ,ſepa
ratione earum nõ potes carere,quo ore conſtitues diuerſitatẽ duorum deo-
rum in ſeparatione ſeorſum deputans deũ bonũ,& ſeorſum deũ iuſtum?
Illic cõſiſtit bonũ ubi & iuſtũ. A primordio deniq; creator tã bonus, quàm
& iuſtus. pariter utrũq; proceſſit. bonitas eius operata eſt mundum: iuſtitia
modulata eſt. Quæ etiã dum mundũ iudicauit ex bonis faciendũ, quia cũ
bonitatis cõſilio iudicauit, iuſtitiæ opus eſt, quod inter lucẽ & tenebras ſepa
ratio pronũciata eſt, inter diem & noctem, inter cœlum & terrã, inter aquã
ſuperiorẽ & inferiorẽ, inter maris cetũ & aridæ molem, inter luminaria ma
iora & minora, diurna atq; nocturna, inter marem & fœminam, & inter ar
borem agnitionis mortis & uitæ, inter orbem & paradiſum, inter aquige-
na & terrigena animalia. Omnia ut bonitas concepit, ita iuſtitia diſtinxit.
totum hoc iudicato, diſpoſitum & ordinatum eſt. Omnis ſitus, habitus ele
mentorum, effectus, motus, ſtatus, ortus, occaſus ſingulorum, iudicia ſunt
creatoris, ne putes eum exinde iudicem definiendũ quo malum cœpit, atq;
ita iuſtitiam de cauſa mali offuſces. His enim modis oſtendimus eam cum
auctrice omniũ bonitate prodiſſe, ut & ipſam ingenitam deo & naturalem
nec obuentitiam deputandam, quæ in domino inuenta ſit arbitratrix ope-
rum eius. At enim ut malum poſtea erupit, atq; inde iam cœpit bonitas dei
cum aduerſario agere, aliud quoq; negocium eadem illa iuſtitia dei nacta
eſt iam ſecundum aduerſionem dirigendæ bonitatis, ut ſe poſſit à libertate
eius, qua & ultro deus bonus pro meritis cuiuſq; penſetur, dignis offeratur,
indignis denegetur, ingratis auferatur, proinde omnibus æmulis uindicet.

Ita

Ita omne hoc iustitiæ opus procuratio bonitatis est,quod iudicãdo damnat,
quod damnãdo punit,quod ut dicitis sæuit,utiq; bono non malo,proficit.
Deniq; timor iudicij ad bonũ,nõ ad malũ confert. Nõ enim sufficiebat bo
num per semetipsum commendari, iam sub aduersario laborans. Nam &
si cõmendabile per semetipsum,non tamen & conseruabile quia expugna-
bile iam per aduersarium,nisi uis aliqua præesset timendi,quæ bonũ etiam
nolentes appetere & custodire compelleret. Cæterum tot illecebris mali ex-
pugnantibus bonũ,quis illud appeteret quod impune contemneret? Quis
custodiret quod sine periculo amitteret? Legis mali uiam latam & multo
frequentiorem,nónne omnes illaberentur,si nihil in illa timeretur? Horre-
mus terribiles minas creatoris,& uix à malo auellimur. Quid si nihil mina-
retur? Hanc iustitiam malum dices,quæ malo non fauet? Hanc bonum ne-
gabis,quæ bono non prospicit? Qualẽ oportet deũ uelles? qualem malles?
Expediret sub quo delicta gauderent, cui diabolus illuderet: illum bonum
iudicares deum,qui hominẽ posset magis malum facere,securitate delicti?
Quis boni autor,nisi q & exactor? Proinde quis mali extraneus,nisi qui &
inimicus? Quis inimicus,nisi qui & expugnator? Quis expugnator,nisi qui
& punitor? Sic totus deus bonus est,dum pro bono omnia est. Sic denique
omnipotens, quia & iuuandi & lædendi potens. Minus est, tantummodo
prodesse,quia nõ aliud quid possit*cum prodesse: de eiusmodi qua fiducia *Al's* quàm pdesse*
bonũ sperẽ,si hoc solũ potest? quomodo innocentiæ mercedẽ sector,si non
& nocentiæ speciem? diffidam necesse est,ne nec alteram partem remunere
tur,qui utramq; non ualuit. usqueadeo Iustitia etiam plenitudo est diuini- *Iustitia.*
tatis ipsius,exhibens deum perfectum, & patrem & dominum: Patrem,cle
mentia: dominum,disciplina. Patrem,potestate blanda: dominum, seuera.
Patrem,diligendum pie: dominũ,timendum necessarie. Diligendum, quia
malit misericordiam quàm sacrificium, & timendum quia nolit peccatum,
diligendum quia malit pœnitentiam peccatoris quàm mortem, & timen-
dum quia nolit peccatores sui iam non pœnitentes. Ideo lex utrũq; definit,
diliges deum & timebis deum. Aliud obsecutori proposuit, aliud exorbita
tori. Ad omnia tibi occurrit deus,id est percutiens sed & sanans, mortificans
sed & uiuificans, humilians sed & sublimans. Condens mala, sed & pacem
faciens,ut etiam & hic respondeam hæreticis. Ecce enim,inquiũt,ipse se con
ditorem profitetur malorum, dicens: Ego sum qui condo mala. Amplexi
enim uocabuli cõmunionem,duas malorum species in ambiguitate turban
tem,quia mala dicuntur & delicta & supplicia, passim uolunt eum condito
rem intelligi malorum,ut malitiæ autor renuncietur. Nos autem adhibita
distinctione utriusq; formæ,separatis malis delictis & malis supplicijs, ma
lis culpæ,& malis pœnæ,suum cuiq; parti definimus autorem. Malorũ qui-
dem peccati & culpæ diabolum, Malorũ uero supplicij & pœnæ deum crea
torem: ut illa pars malitiæ deputetur, ista iustitiæ mala cõdentis iudicia ad-
uersus

uersus mala delicti. De his ergo creator profitetur malis quæ congruunt iudici. Quæ quidem illis mala sunt quibus rependuntur. Cæterũ suo nomine bona quâ iusta, & bonorum defensoria, & delictorum inimica. Atq; in hoc ordine deo digna. Aut proba ea iniusta, ut probes malitiæ deputanda, id est iniustitiæ mala: quia si iustitiæ erunt, iam mala non erunt, sed bona, malis tantũmodo mala, quibus etiã directo bona pro malis damnantur. Constitue igitur iniuste hominem diuinæ legis uoluntarium contemptorem id retulisse quo noluit caruisse: iniuste malitiam æui illius imbribus, dehinc & ignibus cæsam: iniuste Aegyptum fœdissimã, superstitiosam, amplius hospitis populi conflictatricem, decemplici castigatione percussam. Indurat cor Pharaonis, & meruerat in exitiũ subministrari, qui iam negauerat deũ, qui iam legatos eius toties superbus excusserat, qui iam populo laborem operis adiecerat: postremo quâ Aegyptius, olim deo reus fuerat gẽtilis idololatriæ, ibi & Crocodilum citius colens quàm deũ uiuũ. Impedit & ipsum populũ, sed ingratũ. Immisit & pueris ursos, sed irreuerẽtibus in prophetã. Iustitiã ergo primo iudicis despice, cuius si ratio constiterit, tunc & seueritas & per quæ seueritas decurrit, rationi & iustitiæ reputabũtur. Ac ne pluribus immoremur, asserite causas cæteras quoq; ut sententias condemnetis: excusate delicta, ut iudicia reprobetis. Nolite reprehendere iudicem, sed reuincite malum iudicem. Nam & patrum delicta de filijs exigebat: duritia populi talia remedia compulerat, ut uel posteritatibus suis prospicientes, legi diuinæ obedirent. Quis enim non magis filiorum salutem, quàm suam curet? Sed & si benedictio patrum semini quoque eorum destinabatur, sine ullo adhuc merito eius, cur non & reatus patrum in filios quoq; redundaret? Sicut gratia, ita & offensa: ut per totum genus, & gratia decurreret, & offensa, saluo eo quod postea decerni habebat, non dicturos acidam uuam patres manducasse, & filiorum dentes obstupuisse, id est non sumpturum patrem delictum filij, nec filium delictum patris, sed unũquemq; delicti sui reum futurum: ut post duritiã populi, duritia legis edomita, iustitia iam nõ genus, sed personas iudicaret: Quanq̃ si Euangelium ueritatis accipias, ad quos pertineat sententia reddentis in filios patrum delicta, cognosces, ad illos scilicet qui hanc ultro sibi sententiam fuerant irrogaturi, Sanguis illius super capita nostra & filiorum nostrorum. Hac itaq; omnis prouidentia dei censuit, quod iam audierat. Bona igitur & seueritas quia iusta, si bonus iudex, id est iustus. Item cætera bona per quæ opus bonum currit bonæ seueritatis, siue ira, siue æmulatio, siue sæuitia. Debita ẽm omnia hæc sunt seueritati, sicut seueritas debitum est iustitiæ. Vindicanda erat procacitas ætatis uerecundiam debentis. Atq; ita non poterunt iudici exprobari, quæ iudici accedunt, carentia & ipsa culpa sicut iudex. Quid enim si medicum quidem dicas esse debere, Ferramẽta uero eius accuses, quod secent tonsuram & amputent, & constrictent, quando sine instrumento artis medicus esse nõ possit?

Sed

Sed accusa male secantem, importune amputantē, temere inurentem, atque ita ferramēta quoq; eius ut mala ministeria reprehende, Proinde est enim cum deum quidem iudicem admittis, eos uero motus & sensus per quos iu dicat destruis. Deū nos à prophetis & à CHRISTO, non à philosophis nec ab Epicuro erudimur, qui credimus deum etiam in terris egisse & humani habitus humilitatē suscepisse, ex causa humanæ salutis, longe sumus à sententia eorum qui nolunt deum curare quicquam. Inde uenit ad hæreticos quoq; definitio eiusmodi, Si deus irascitur & æmulatur, & extollitur, & exacerbatur: ergo & corrumpetur, ergo & morietur. Bene autem quod Christianorum est, etiam mortuum deum credere, & tamen uiuentem in æuo æuorum. Stultissimi qui de humanis diuina præiudicant, ut quomodo in homine corruptoriæ conditionis habētur huiusmodi passiones, idcirco & in deo eiusdem status existimentur. Discerne substantias, & suos eis distribue sensus, tam diuersos quàm substantiæ exigunt, licet uocabulis communicare uideantur. Nam & dexteram, & oculos, & pedes dei legimus, nec ideo tamen humanis comparabuntur, quia de appellatione sociantur. Quanta erit diuersitas diuini corporis & humani sub eisdem nominibus membrorū, tanta erit & animi *diuinitas, & humani differentia sub eisdem licet uocabulis sensuū, quos tam corruptorios efficit in homine corruptibilitas substantiæ humanæ, quàm incorruptorios in deo efficit incorruptibilitas substantiæ diuinæ. Certe deum confiteris creatorem? Certe, inquis. Quomodo ergo in deo humanum aliquid existimas, & nō diuinum omne? Quem deum non negas, confiteris non humanum. Siquidem deum confitendo, præiudicasti utiq; illum ab omni humanarum conditionum qualitate diuersum. Porrò cum pariter agnoscas hominem à deo inflatum in animā uiuam, nō deum ab homine, satis peruersum est ut in deo potius humana constituas, quàm in homine diuina, & hominis imagine deum imbuas potius, quàm dei hominē. Et hæc ergo imago censenda est dei in homine, quod eosdem motus & sensus habeat humanus animus, quos & deus, licet non taleis qualeis deus. Pro substantia enim & status eorum & exitus distant. Denique contrarios eorum sensus lenitatem dico, patientiam, misericordiam, ipsamque matricem earum bonitatem, cur diuina præsumitis? Nec tamen perfecte ea obtinemus, quia solus deus perfectus. ita & illas species prædico, & exasperationeis non tā feliciter patimur, quia solus deus de incorruptibilitatis proprietate felix. Irascetur enim, sed non exacerbabitur, sed non periclitabitur, mouebitur sed non euertetur. Omnia necesse est adhibeat propter omnia, tot sensus, quot & causas, Et iram propter scelestos, & bilem propter ingratos, & æmulationem propter superbos, & quicquid non expedit malis. Sic & misericordiam propter errantes, & patientiam propter non respicientes, & præstantiam propter merentes. & quicquid bonis opus est. Quæ omnia patitur suo more, quo eum pati condecet, propter quem homo eadem patitur æque

Port. *diuini.

q

tur æque suo more. Hæc ita dispecta totum ordinem dei iudicis operariũ, & (ut dignius dixerim) protectorem catholicæ & summæ illius bonitatis ostendunt, quam semotam à iudiciarijs sensibus, & in suo statu puram, nolunt Marcionitæ in eodem deo agnoscere, pluentẽ super bonos & malos, & solem suum oriri facientẽ super iustos & iniustos: quod alius deus omnino non præstat. Nam & si hoc quoq; testimonium CHRISTI in creatorem, Marcion de Euangelio eradere ausus est, sed ipse mundus inscriptus est, & omni à cõscientia legitur: & erit hæc ipsa patientia creatoris in iudiciũ Marcionis, illa patientia quæ expectat pœnitentiã potius peccatoris, quàm mortem, & mauult misericordiam quàm sacrificium, auertens iam destinatum exitium Niniuitis, & largiens spatium uitæ Ezechiæ lachrymis, & restituens statum regni Babylonis tyranno pœnitentia functo: Illam dico misericordiam, quæ & filium Saulis moriturum, ex deuotione populi cõcessit, & Dauid delicta in domũ Vriæ confessum, uenia liberauit: & ipsum Israël toties restituit, quoties iudicauit: toties refouit, quoties & increpuit. Non solum igitur iudicem aspiciens, conuertere & ad optimi exempla, notans cum ulciscitur, considera cum indulget, repende austeritati lenitatem: cum utrumq; conueneris in creatore, inuenies in eo & illud propter quem alterum deum credis. Veni denicq; ad inspectationem doctrinarum, disciplinarum, præceptorum, consiliorumq; eius. Dices forsitan, hæc etiam humanis legibus determinatis. Sed ante Lycurgos & Solonas omneis, Moyses & deus. Nulla posteritas non à primordijs accipit. Tamen non à tuo deo didicit creator meus præscribere, Non occides, non adulterabis, non furaberis, non falsum testimonium dices, alienum non concupisces, Honora patrẽ & matrem, & diliges proximum tuum ut teipsum. Ad hæc innocentiæ, pudicitiæ, & iustitiæ, & pietatis, principalia consulta: accedunt etiam humanitatis præscripta, cum septimo quoq; anno seruitia libertate soluuntur: cum eodem tempore agro parcitur egenis cedendo locum: boui etiam terenti uincula oris remittuntur ad fructum præsentis laboris, quo facilius in pecudibus præmeditata humanitas, in hominum refrigeria erudiretur. Sed quæ potius legis bona defendam, quàm quæ hæresis cõcupijt, ut talionis definitionem, oculum pro oculo, dentem pro dente, & liuorẽ pro liuore repetentis? Non enim iniuriæ mutuo exercendæ licentiam sapit, sed in totum cohibendæ uiolentiæ prospicit, ut quia durissimo & infideli in deum populo longum uel etiam incredibile uideretur à deo expectare defensam, edicendam postea per prophetam: Mihi defensam, & ego defendam dicit dominus: interim cõmissio iniuriæ metu uicis statim occursuræ repastinaretur, & licentia retributionis, prohibitio esset prouocatiõis, ut sic improbitas æstuata cessaret, dum secunda permissa, prima terretur: & prima deterrita, nec secunda cõmittitur, quæ & aliâs facilior timor talionis per eundẽ saporem passionis. Nihil amarius, quàm id ipsum pati, quod feceris alijs. Et si lex aliquid cibis detrahit, & immunda

munda pronũciat animalia, quæ aliquando benedicta sunt, consilium exercendæ continentiæ intellege, & frenos impositos illi gulæ agnosce, quæ cum panem ederet angelorum, cucumeres & pepones Aegyptiorũ desiderabat. Agnosce simul & comitibus gulæ, libidini scilicet atque luxuriæ prospectum, quæ ferè uentris castigatione frigescunt. Manducauerat enim populus & biberat, & surrexerat ludere: proinde ut & pecuniæ ardor restringeretur ex parte qua de uictus necessitate causatur, preciosorum ciborum ambitio detracta est. Postremo ut facilius homo ad ieiunandũ deo formaretur, paucis & nõ gloriosis escis assuefactus, & nihil de lautioribus esuriturus. Reprehẽdendus sanè creator, quod cibos potius populo suo abstulit, quàm ingratioribus Marcionitis. Sacrificiorũ quoque onera, & operationum & oblationũ negociosas scrupulositates nemo reprehendat, quasi deus talia sibi proprie desiderauerit, qui tam manifeste exclamat, Quo mihi multitudinem sacrificiorum uestrorum? Et quis exquisiuit ista de manibus uestris? sed illam dei industriam sentiat qua populum pronum in idololatriam & transgressionem, eiusmodi officijs religioni suæ uoluit astringere, quibus superstitio seculi agebatur, ut ab ea auocaret illos, sibi iubens fieri quasi desideranti ne simulachris faciendis delinqueret. Sed & in ipsis commercijs uitæ & conuersationis humanæ domi ac foris, adusque curam uasculorum omnifariã distinxit, ut istis legalibus disciplinis occurrentibus ubique, ne ulli momenta uacarent à dei respectu. Quid enim faceret beatũ hominẽ, quàm in lege domini uoluntas eius, & in lege domini meditabitur die ac nocte? Quam legẽ non duritia promulgauit autoris, sed ratio summæ benignitatis populi potius duritiam edomãtis, & rudem obsequio fidem operosis officijs dedolantis, ut nihil de arcanis attingam *significantis legis spiritalis scilicet & propheticæ, & in omnibus penè argumẽtis figuratæ. Sufficit enim in præsenti si simpliciter hominẽ deo obligabat, ut nemo eam reprobare debeat, nisi cui non placet deo deseruire. Ad hoc beneficium non onus legis adiuuandum, sed etiam prophetas eadem bonitas dei ordinauit docentes deo digna, auferre nequitias de anima, discere benefacere, exquirere iudicium, iudicare pupillo, & iustificare uiduam, diligere quæstiones, fugere improborũ contactum, dimittere cõflictam integram, dissipare scripturam iniustam, infringere panem esurienti, ut tectum non habentem inducere in domum tuam, nudum si uideris contegere, & domesticos seminis tui non despicere, compescere linguam à malo, & labia ne loquantur dolum, declinare à malo & facere bonum, quærere pacem & sectari eam: irasci & non delinquere, id est in ira non perseuerare, siue sæuire: non abire in concilium impiorum, nec stare in uia peccatorum, nec in cathedra pestilentium sedere, Sed ubi? Vide quàm bonum & iucundum habitare fratres in unum, meditantes die ac nocte in lege domini. Quia bonum scilicet fidere in deum, quàm fidere in hominẽ: & sperare in deum, quàm sperare in hominem. Qualis enim apud deũ mer

for. *significatijs

ces homini? & erit tanquam lignum quod plantatum est iuxta exitus aquarũ, quod fructum suum dabit in tempore suo: Et folium eius non decidet, & omnia quæcunque faciet prosperabuntur illi: Innocẽs autem & purus corde, qui non accipiet inuanum nomen dei, & non iurauit ad proximum suum in dolo, iste accipiet benedictionem à domino, & misericordiam à deo salutificatore suo. Oculi enim domini super timentes eum, sperantes in misericordiam ipsius, ad deliberãdas animas eorum de morte, utique æterna, & nutricandos eos in fame, utique uitæ æternæ. Multæ enim pressuræ iustorũ, & ex omnibus liberauit eos dominus. Honorabilis mors in cõspectu domini sanctorum eius. Dominus custodiuit omnia ossa eorum, & non cõminuetur. Redemit dominus animas seruorum suorum. Pauca ista de tantis scripturis creatoris intulimus, & nihil puto iam ad testimonium dei optimi deesse, quod satis & præcepta bonitatis, & promissa consignant. Sed enim sæpe isti, quorum figura, illud quoque pisculentum de cibis lex recusauit, ut traductionem sui sentiunt, tenebras hinc blasphemiæ interuomunt, atque ita intentionem uniuscuiusque iam proximã dispargunt, iactando & asseuerando ea quæ relucentem bonitatem creatoris infuscent. Sed & per istas caligines, sequemur nequitiam, & in lucem extrahemus ingenia tenebrarum, obijcientia creatori uel maxime fraudẽ illam & rapinã auri & argẽti, mandata ab illo Hebræis in Aegyptios. Age infelicissime hæretice, te ipsũ expostulo arbitrũ, cognosce in utramque gentem prius, & ita de autore præcepti iudicabis. Reposcunt Aegyptij de Hebræis uasa aurea & argentea, cõtra Hebræi mutuas petitiones instituunt, allegantes sibi quoque eorundem patrum nomine, ex eodem scripturæ instrumẽto, mercedes restitui oportere illius operariæ seruitutis, pro laterinis deductis, pro ciuitatibus & uillis ædificatis. Quid iudicabis optimi dei elector? Hebræos fraudem agnoscere debere, an Aegyptios cõpensationem? Nam & aiũt ita actum per legatos utrimque Aegyptiorum quidem repetentium uasa, Iudæorum uero reposcentiũ operas suas: & tamen has iustitia renunciauerunt sibi Aegyptij. Hodie aduersus Marcionitas amplius allegant Hebræi, negantes compensationi satis
Fort. *si sexcẽtorũ, esse, quantumnis illud auri & argenti, *sexcentorum milium operæ per tot annos uel singulis nummis diurnis æstimentur. quæ autem pars maior repetentium uasa, an incolentium uillas & urbes? Querela ergo maior Aegyptiorum, an gratia Hebræorum? ut solo iniuriarum iudicio Hebræi Aegyptios repercuterent, liberi homines in ergastulum subacti, ut solas scapulas suas scribæ eorum apud subsellia sua ostenderent flagellorum contumeliosa atrocitate laceratas, non paucis lancibus & scyphis paucorum utique diuitum ubique, sed totis & ipsorum facultatibus, & popularium omniũ collarionibus satisfaciendum Hebræis pronũciasset. Igitur si bona Hebræorũ causa, bona iam & causa, id est mandatum creatoris, qui & Aegyptios gratos fecit nescientes, & suum populum in tempore expeditionis angusto, aliquo

solatio tacitæ compensationis expunxit. Planè minus exigi iussit. Hebræis etiã filios Aegyptij restituere debuerant. Sic & in cæteris contrarietates præceptorum ei exprobras, ut mobili & instabili, prohibentis sabbatis operari, & iubentis arcam circũferri per dies octo, id est etiam sabbato, in expugnatione ciuitatis Hiericho. Nec sabbati enim inspicis legem, opera humana non diuina prohibentem. Siquidem sex, inquit, diebus operare, & facies omnia opera tua. Septima autem die sabbata domino deo tuo, non facies in ea omne opus: quod utiq; tuum. Consequens enim est, ut ea opera sabbato auferret, quæ sex diebus supra indixerat, tua scilicet, id est humana & cottidiana. Arcam uero circumferre, neq; cottidianum opus uideri potest, neq; humanum, sed & rarum & sacrosanctum, & ex ipso tunc dei præcepto utiq; diuinũ. Quod & ipse quid significaret edissererem, ni nimis longum esset figuras argumentorum omniũ creatoris expandere, quas forsitan nec admittis. Sed plus est si de absolutis reuincamini, simplicitate ueritatis, non curiositate. sicut & nunc certa distinctio est sabbati, humana nõ diuina opera ptohibentis. Ideóq; qui sabbatis lignatum ierat, morti datus est. suum enim opus fecerat, lege interdictum. Qui uero arcam sabbatis circumtulerant, impune gesserunt. non suum enim opus. sed dei, ex præcepto scilicet ipsius amministrauerant. Proinde & similitudinem uetans fieri omnium, quæ in cælo & in terra & in aquis, ostendit & causas idololatriæ scilicet, quæ substantiam cohibentes, subijcit enim, non adorabitis ea neq; seruietis illis. Serpentis autẽ ænei effigies postea præcepta Moysi à domino, non ad idololatriæ titulum pertinebat, sed ad remediandos eos, qui à serpentibus infestabantur. Et taceo de figura remedij. Sic & Cherubin & Seraphin aurea in arcæ figuratũ exemplum, certe simplex ornamentum, accõmodata suggestui, longe diuersas habendo causas ab idololatriæ conditione, ob quã similitudo prohibetur, non uidentur similitudinũ prohibitarum legi refragari, non in eo similitudinis statu deprehensa, ob quem similitudo prohibetur. Diximus de sacrificiorum rationali institutione, auocanti scilicet ab idolis ad deum officia ea, quæ si rursus eiecerat, dicens, Quò mihi multitudinem sacrificiorum uestrorum? hoc ipsum uoluit intelligi, quod non sibi ea proprie exegisset. Non enim bibam, inquit, sanguinem taurorum. quia & alibi ait, Deus æternus non esuriet nec sitiet. Nam & si ad oblationes Abel aduertis, & holocausta Noe odoratus est libenter, quæ iocunditas siue uiscerũ ueruecinorum, siue nidoris ardentiũ uictimarum? Sed animus simplex & deum metuens offerentium ea, quæ à deo habebãt & pabuli & suauis olentiæ, gratiæ apud deum deputabatur, nõ quæ fiebant exigentis, sed illud propter quod fiebant, ob honorem scilicet dei. Si diens diuiti aut regi nihil desideranti, tamen aliquid uilissimi munusculi obtulerit, quantitas & qualitas muneris infuscabit diuitẽ & regem, an delectabit titulus officij? At si cliens ei munera ultro uel etiam dicto ordine suo offerat, & solennia regis obser-

uet,non ex fide tamen nec corde puro nec pleno circa cætera quoque obsequia,nónne consequens ut rex ille uel diues exclamet, quò mihi multitudinem munerum tuorum? Plenus sum.Et solennitates & dies festos & uestra sabbata dicendo,quæ secundum libidinem suam,nō secundum religionem dei celebrabant deo,sua iam non dei fecerant: conditionalem idcirco & rationalem demonstrauit recusationem eorum quæ administranda præscripserat.Si uero etiam circa personas legem uultis intellegi,cum reprobat aliquando probatos,aut improuidum cum probat quandoq; reprobandos, quasi iudicia sua aut damnet præterita,aut ignoret futura. Atquin nihil tā bono & iudici conuenit, quàm pro præsentibus meritis & rejicere & adligere.Eligitur Saul,sed nondum despector prophetæ Samuelis. Rejicitur Salomon,sed iam à mulieribus alienis possessus, & idolis Moabitarū & Sidoniorum mancipatus. Quid faceret creator ne à Marcionitis reprehenderetur? Bene adhuc agentes prædamnaret iam propter futura delicta.sed dei boni non erat,nondū merentes prædamnare.Proinde peccantes nunc non recusaret propter pristina benefacta.sed iusti iudicis non erat, rescissis iam bonis pristinis scelera donare. Aut quis hominū sine delicto,ut eum deus semper eligeret,quem nunq̄ posset recusare? Vel quis item sine aliquo bono opere,ut eum deus semper recusaret,quē nunq̄ posset eligere? Exhibe bonum semper,& non recusabitur:exhibe malum, & nunq̄ eligetur. Cæterum si idem homo ut in utroq; pro temporibus,in utroque dispungetur à deo,& bono & iudice,qui non leuitate aut improuidentia sententias uertit, sed censura grauissima & prouidentissima merita temporis cuiusq; dispensat. Sic & pœnitentiam *apud praue interpretaris, quasi proinde mobilitate uel improuidētia,imò iam ex delicti recordatione pœniteat, quoniam quidem dixerit,pœnituit quod regem fecerit Saul,præscribens scilicet pœnitentiam,confessionem sapere mali operis alicuius uel erroris. Porrò nō semper. Euenit enim in bonis factis pœnitētiæ confessio,ad inuidiam & exprobrationem eius,qui beneficij ingratus extiterit.sicut & tunc circa personam Saulis honorandam annunciatur à creatore,qui non deliquerat cum Saulem assumit in regnum,& sancto spiritu auget,optimum enim adhuc,qualis,inquit,non erat in filijs Israelis,dignissime adlegerat,sed nec ignorauerat ita euenturum. Nemo enim te sustinebit improuidentiā ascribentem deo, ei,quem deum nō negans confiteris & prouidum. Hæc enim illi propria diuinitas constat. Sed malum factum Saulis (ut dixi) onerabat pœnitentiæ suæ professione,quam uacante delicto circa Saulis adlectionē, consequens est,inuidiosam potius intellegi, non criminosam. Ecce,inquis, criminosam eam animaduerto,circa Niniuitas dicente scriptura Ionæ: Et pœnituit dominum de malitia quam dixerat facturum se illis,nec fecit. Sicut & ipse Ionas ad deum,Propterea præueni profugere in Tharsos,quia cognoueram te esse misericordem & miserescentem,patientem & plurimū misericordiæ,

for. *apud creatorē

pœnitentem

pœnitentem malitiarum. Bene igitur quod præmisit optimi dei titulum, patientissimi scilicet super malos, & abundantissimi misericordiæ & miserationis super agnoscentes & deplangentes delicta sua, quales tunc Niniuitæ. Si enim optimus, qui talis, de isto prius cessisse debebis, non competere in talem, id est in optimum, etiam malitiæ cõcursum. Et quia & Marcion defendit arborem bonam malos quoque fructus non licere producere, sed malitiã tamen nominauit quod optimus non capit, nunquid aliqua interpretatio subest earum malitiarum intelligendarum, quæ possint & in optimum decucurrisse? Subest autem. Dicimus denique malitiam nũc significari, nõ quæ ad naturam redigatur creatoris quasi mali, sed quæ ad potestatem quasi iudicis, secundum quam enũciarit, Ego sum qui condo mala: & ecce ego emitto in uos mala nõ peccatoria, sed ultoria, quorum satis diluimus infamiam ut congruentium iudici. Sicut autem licet mala dicantur non reprehendun tur in iudice, nec hoc nomine suo malum iudicem ostendunt, ita & malitia hæc erit intelligenda, nunc, quæ ex illis malis iudiciarijs deputata, cum ipsis competat iudici. Nam & apud Græcos interdũ malitiæ pro uexationibus & læsuris, non pro malignitatibus ponũt, sicut & in isto articulo. Atque adeo si eius malitiæ pœnituit creatorem, quasi creaturæ reprobandæ scilicet, & *delictum uindicandæ: Atqui nec hic ullum admissum criminosum reputabitur creatori, qui iniquissimam ciuitatem digne meritóque decreuerat abolendam: Ita quod iuste destinauerat non male destinans, ex iustitia non ex malitia destinãrat: sed pœnam ipsam malitiam nominauit, ex malo & merito & passionis ipsius. Ergo dices, si malitiam iustitiæ nomine excusas, quia iuste exitium destinarat in Niniuitas, sic quoque culpandus est, qui iustitiæ utique non pœnitendæ pœnitentiam gessit: imò nec iustitiæ *inquam pœnitebit deum, & superest iam agnoscere quid sit pœnitẽtia dei. Non enim si hominem ex recordatione plurimum delicti interdum, & ex alicuius boni operis ingratia pœnitet, ideo & deum proinde. In quantum enim deus nec malum admittit, nec bonum damnat, in tantum nec pœnitentiæ boni aut mali apud eum locus est. Nam & hoc tibi eadem scriptura determinat, dicente Samuele Sauli, Discidit dominus regnum Israëlis de manu tua hodie, & dabit illud proximo tuo, optimo super te, & scindetur Israel in duas partes, & non conuertetur, neque pœnitentiam aget, quia non sicut homo est ad pœnitendum. Hæc itaque definitio in omnibus aliam formam diuinæ pœnitentiæ statuit, quæ neque ex improuidẽtia, neque ex lenitate, neque ex ulla boni aut mali operis damnatione reputetur, sicut humana. Quis ergo erit mos pœnitentiæ diuinæ iam relucet, si non ad humanas conditiones eam referas. Nihil enim aliud intellegetur, quàm simplex conuersio sententiæ prioris, quæ etiam sine reprehensione eius possit admitti, etiã in homine nedum in deo, cuius omnis sententia caret culpa. nam & in Græco sono, pœnitentiæ nomen non ex delicti cõfessione, sed ex animi demutatione compositum est,

Fort. *ob delictum.

Fort. *unquam.

Pœnitentia dei.

μετάνοια.

quam apud deum pro rerum uariantium sese occursu, rei ostendimus. Iam nunc ut omnia eiusmodi expediam, ad cæteras pusillitates & infirmitates & incongruentias (ut putatis) interpretandas purgandásque pertendam: Indamat deus, Adam ubi es? scilicet ignorãs ubi esset: & causato nuditatis pudore, an de arbore gustasset interrogat, scilicet incertus: imò nec incertus admissi, nec ignorans loci. Enimuero oportebat conscientia peccati delitescentem, euocatum prodire in conspectum domini, non sola nominis indamatione, sed cum aliqua iam tunc admissi sugillatione. Nec enim simplici modo, id est interrogatorio sono legendum est, ubi es Adam? sed impresso & incusso & imputatiuo, Adam ubi es? id est in perditione es, id est iã hic non es, ut & increpandi & dolendi exitus uox sit. Cæterum qui totum orbẽ comprehendit manu uelut nidum, cuius cœlum thronus, & terra scabellum, nimirũ huius oculos aliqua paradisi portio euaserat, quo minus illi ubicunque Adam ante euocationem uiseretur, tam latens quàm de interdicta fruge sumens? Speculatorem uineæ uel horti tui, lupus aut furũculus non latet: deũ pnto de sublimioribus oculatiorẽ aliquid subiecti præterire nõ posse. Stulte

Naso agis. qui tantum argumentum diuinæ maiestatis & humanæ instructionis, naso agis. Interrogat deus quasi incertus, ut & hic liberi arbitrij improbans hominem in causa, aut negationis, aut ut confessionis daret ei locũ sponte confitenti delictum, & hoc nomine releuandi, sicut de Cain sciscitatur, ubi nam frater eius, quasi non iam uociferatum à terra sanguinem Abelis audisset, sed ut & ille haberet potestatem ex eadem arbitrij potestate sponte negandi delicti, & hoc nomine grauandi: atque ita nobis conderentur exempla confitendorum potius delictorum, quàm negandorum, ut iam tũc initiaretur Euangelica doctrina, Ex ore tuo cõiustificaberis, & ex ore tuo damnaberis. Nam etsi Adam propter statũ legis deditus morti est, sed spes ei salua est, dicente domino: Ecce Adam factus est tanquam unus ex nobis, de futura scilicet adlectione hominis in diuinitatem. Denique quid sequitur? Et nunc nequando extendat manum & sumat de ligno uitæ & uiuat in æuum. Interponens enim & nunc præsentis temporis uerbum temporale, & ad præsens dilationem uitæ fecisse se ostendit. Ideóque nec maledixit ipsum Adam nec

Candidati restitutionis. Euam, ut restitutioni candidatos, ut confessione releuatos. Cain uero & maledixit, & cupidum morte luere delictum, mori interim uetuit: ut præter admissum, etiam negationis eius oneratum. Hæc erit ignorantia dei nostri, quæ ideo simulabatur, ne delinquens homo quid sibi agendum sit ignoret. Sed ad Sodomam & Gomorram descendens, Videbo, ait, si secundum clamorem peruenientem ad me consumantur, si uero nõ, ut agnoscam. Et hic uidelicet ex ignorantia incertus, & scire cupidus. An hic sonus pronũciationis necessarius, non dubitatiuum, sed cõminatiuum exprimens sensum sub sciscitationis obtentu? Quod si descensum quoque dei irrides, quasi aliter nõ potuerit perficere iudicium, nisi descendisset, uide ne tuum æque deum pulses.

fes. Nam & ille descẽdit, ut quod uellet efficeret. Sed & iurat deus: nunquid forte per deum Marcionis. imò, inquit, multo uanius, quod per semetipsum quid uellet faceret. Si alius deus non erat in conscientia eius, hoc cum maxime iurantis, alium absq; se omnino non esse, Igitur peierantẽ deprehendis, *ad uane peierantem. Sed non potest uideri peierasse, qui alium esse nõ sciuit, ut dicitis. Quod enim scit, hoc deierans, uere nõ peierauit. Sed nec uane deierat, alium deum non esse. Tunc enim uane deieraret, si non fuissent qui alios deos crederent, tunc quidem simulachrorum cultores, nunc uero & hæreticos. Iurat igitur per semetipsum, ut uel iuranti deo, credas alium deum omnino non esse. Hoc ut deus faceret, tu quoq; Marcion coegisti. Iam tunc enim prouidebaris. Proinde si & in promissionibus aut cõminationibus iurat, fidem in primordijs arduam extorquens, nihil deo indignum est, quod efficit deo credere. Satis & tunc pusillus deus in ipsa etiam ferocia sua, cum ob uituli consecrationẽ efferatus in populum, de famulo suo postulat Moyse, Sine me, & indignatus ira, disperdam illos, & faciam te in nationem magnam. Vnde meliorem soletis affirmare Moysen deo suo, deprecatorem, imò & prohibitorem iræ. Non facies enim istud, aut & me unà cum eis impende. Miserando uos quoque cum populo qui CHRISTVM non agnoscitis, in persona Moysi figuratum, patris deprecatorem, & oblatorem animæ suæ pro populi salute. Sed sufficit si & Moysi proprie donatus est populus ad præsens, quod ut famulus postulare posset à domino, id dominus à se postulauit. Ad hoc enim famulo dixit, Sine me, & disperdã illos, ut ille postulando & semetipsum offerendo non sineret: atq; ita disceres quantum liceat fideli & Prophetæ apud deum. Iam nũc ut & cætera compendio absoluam, quæcunq; adhuc ut pusilla & infirma, & indigna colligitis ad destructionem creatoris, simplici & certa ratione proponam: Deum non potuisse humanos cõgressus inire, nisi humanos & sensus & affectus suscepisset, per quos uim maiestatis suæ intolerabilem utiq; humanæ mediocritati, humilitate temperaret, sibi quidem indigna homini autem necessaria, & ita iam deo digna: quia nihil tam dignum deo, quàm salus hominis. De isto pluribus retractarem, si cum ethnicis agerem, quanq; & cum hæreticis nõ multo congressio stet. Quatenus & ipsi deum in figura & in reliquo ordine humanæ conditionis deuersatum iam credidistis, Non exigetis utiq; diutius persuaderi deum conformasse semetipsum humanitati, sed de uestra fide reuincimini. Si enim deus, & quidem sublimior, tanta humilitate fastigium maiestatis suæ strauit, ut etiam morti subijceret, & morti crucis, cur non putetis nostro quoque deo aliquas pusillitates congruisse, tolerabiliores tamen Iudaicis cõtumelijs & patibulis & sepulchris. An hæ sunt pusillitates, quæ iam hinc præiudicare debebũt CHRISTVM humanis passionibus obiectum, eius dei esse, cuius humanitates exprobrantur à uobis? Nam & profitemur CHRISTVM semper egisse in dei patris nomine, ipsum ab initio conuersatum,

Fort. *aut uane.

tum,ipſum cōgreſſum cum Patriarchis & Prophetis,filium creatoris,ſermo nem eius,quem ex ſemetipſo proferendo filium fecit,ut exinde omni diſpo ſitioni ſuæ uoluntatíq; præfecit,diminuēs illum modico citra angelos, ſicut apud eum ſcriptum eſt. Qua diminutione in hac quoq; diſpoſitus eſt à pa tre,quæ ut humana teprehenditis. Ediſcēs iam inde à primordio iam inde hominem,quod erat futurus in fine. Ille eſt qui deſcēdit,ille qui interrogat, ille qui poſtulat,ille qui iurat. Cæterum quia patrem nemini uiſum, etiam commune teſtabitur Euangelium,dicente CHRISTO:Nemo cognouit pa trem niſi filius. Ipſe enim & ueteri teſtamento pronunciarat, Deum nemo uidebit,& uiuet,patrem inuiſibilem determinans,in cuius autoritate & no mine ipſe erat deus,qui uidebatur dei filius.Sed & penes nos CHRISTVS in perſona CHRISTI accipitur, quia & hoc modo noſter eſt. Igitur quæ cunq; exigitis deo digna habebuntur in patre inuiſibili,incongreſſibilíq; & placido,& (ut ita dixerim) philoſophorum deo. Quæcunq; autem ut indi gna reprehenditis,deputabuntur in filio, & uiſo,& audito, & congreſſo,ar bitro patris & miniſtro,miſcentem in ſemetipſo hominem & deum, in uir tutibus deum,in puſillitatibus hominem,ut tantum homini conferat,quan tum deo detrahit:totum denicq; dei mei penes uos dedecus ſacramentū eſt humanæ ſalutis.*Conſeruabatur deus,ut homo diuina agere doceret. Ex æquo agebat deus cum homine, ut homo ex æquo agere cum deo poſſet. Deus puſillus inuentus eſt,ut homo maximus fieret.Qui talem deum dedi gnatis,neſcio an ex fide credas deum crucifixum. Quanta itaq; peruerſitas ueſtra erga utrumq; ordinem creatoris.Iudicem eum deſignatis,& ſeueritatem iudicis ſecundum merita cauſarum congruentem pro ſæuitia exprobra tis.Deum optimum exigitis,& lenitatem eius benignitati cōgruentem,pro captu mediocritatis humanæ deiectius conuerſatam,ut puſillitatem depre ciatis.Nec magnus uobis placet,nec modicus,nec iudex,nec amicus. Quid ſi non eadem & in ueſtro deprehendantur? Iudicem quidem & illum eſſe iam oſtendimus,in libello ſuo:& de iudice neceſſarie ſeuerum, & de ſeuero ſicut ſæuum,ſi tamen ſæuum. Nunc & de puſillitatibus, & malignitatibus, cæteriſq; notis,& ipſum aduerſus Marcionem Antitheſis æmulas faciam. Si ignorauit deus meus eſſe alium ſuper ſe,etiā tuus omnino non ſciuit eſſe alium infra ſe.Quod enim ait Heraclitus ille tenebroſus,eadem uia ſurſum & deorſum. Deniq; ſi nō ignoraſſet,& ab initio ei occurriſſet. Delictum & mortem,& ipſum autorem delicti diabolum,& omne malum, quem deus meus paſſus eſt eſſe,hoc & tuus qui illum pati paſſus eſt. Mutauit ſentētias ſuas deus noſter,proinde quâ & ueſter.qui enim genus humanū tam ſero reſpexit,eam ſententiam mutauit,quâ tanto æuo nō reſpexit? pœnituit ma li*quo deū noſtrum,ſed & ueſtrum. Eo enim quod tandem animaduertit, ad hominis ſalutem,pœnitentiam diſſimulationis priſtinam fecit,debitam malo facto.Porrò malum factum deputabitur negligētia ſalutis humanæ, non

for.* Cōuerſabat.

Fort. *quoque.

nisi per pœnitentiam emendata apud deum uestrum. Mandauit fraudem
deus noster, sed auri & argenti. Quanto autem homo preciosior auro & ar
gento, tanto fraudulentior deus uester, qui hominẽ domino & factori suo
eripit. Oculum pro oculo reposcit deus noster, sed & uester uicẽ prohibens,
iterabilem magis iniuriam facit. Quis enim nõ rursus percutiet, non reper-
cussus? Nescit deus noster quales adlegeret, ergo nec uester. Iudam tradito
rem non adlegisset, si præscisset. Si & mentitũ alicubi dicis creatorem, longe
maius mendacium est in tuo CHRISTO, cuius corpus nõ fuit uerum. Mul
tos sæuitia dei mei absumpsit, tuus quoq; deus quos saluos non facit, utiq;
in exitium disponit. Deus meus aliquẽ iussit occidi, tuus semetipsum uoluit
interfici, nõ minus homicida in semetipsum, quàm in eo à quo uellet occidi.
Multos autẽ occidisse deũ eius probabo Marcioni. Nam fecit homicidã,
utiq; periturũ, nisi si populus nihil deliquit in CHRISTVM. Sed expedita
uirtus ueritatis, paucis amat. Multa *mendacia erũt necessaria. Cæterũ ipsas *Fort* mendacio.*
quoq; Antitheseis Marcionis cominus cecidissem, si operosiore destructio-
ne earũ egeret defensio creatoris tam boni quàm & iudicis, secũdũ utriusq;
partis exempla cõgruentia deo, ut ostendimus. Quod si utraq; pars bonita
tis atq; iustitiæ dignã plenitudinẽ diuinitatis efficiunt, omnia potentis com
pendio, interim possum Antitheseis retudisse, gestiẽteis ex qualitatibus in-
geniorũ siue legum siue uirtutũ discernere, atq; ita alienare CHRISTVM à
creatore ut optimũ à iudice, & mitem à fero, & salutarẽ ab exitioso. Magis
enim eos cõiungunt, quos in eis diuersitatibus ponunt quæ deo cõgruunt.
Aufer titulũ Marcionis, & intentionẽ atq; propositũ operis ipsius, & nihil
aliud præstare quàm demonstrationẽ eiusdem dei optimi & iudicis, quia
hæc duo in solum deũ competunt. Nam & ipsum studiũ meis exemplis op
ponendi CHRISTVM creatori, ad unitatẽ magis spectat. Adeo eñ ipsa &
una erat substãtia *diuinitatibus bona & seuera, & eisdẽ exemplis & in simi- *Fort* diuinitatis.*
libus argumentis, ut bonitatẽ suã uoluerit ostendere, in quibus præmiserat
seueritatẽ. Quia nec mirũ erat, diuersitas tẽporalis, si postea deus mitior pro
rebus edomitis, q̃ retro austerior pro indomitis. Ita per Antitheseis facilius
ostẽdi potest ordo creatoris à CHRISTO reformatus. Quo repercussus &
redditus potius quàm exclusus, præsertim deũ tuũ ab omni motu amatio-
re secernas, utiq; & ab æmulatione creatoris scilicet. Nã si ita est, quomodo
eũ Antitheses singulas species creatoris æmulatũ demõstrant? Agnoscã igi
tur & in hoc p illas deũ meũ zelotẽ, qui res suas *arbustiores in primordi[illegible],
bona ut rationali æmulatiõe maturitatis præcurauerit suo iure, cuius Anti-
theseis etiã ipse mũdus eius agnoscet ex contrarietatibus elementorũ, sum-
ma tamẽ ratione modulatus. Quãobrem incõsiderantissime Marciõn aliũ
deũ lucis ostẽdisse debueras, aliũ uero tenebrarũ, quo facilius aliũ bonitatis
aliũ seueritatis psuasisses. Cæterũ eius erit Antithesis, cuius est & in mũdo.

** Arbustiores uidetur usurpare pro ferociores, sũpta metaphora ab arbustis luxuriantibus. Qua dictiõe si recte memini etiam alibi utitur. Alioq putabã l. austeriores, ut mox bona & rat. Nã cõparationẽ facit maturitatis ad nouũ testamentũ, & acerbitatis ad uetus. ó duritiem Aphricanã. Arbustandi uerbo Plinius utitur.*

SECVNDI ADVERSVS MARCIONEM LIBRI, FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM LIBRI TERTII ADVERSVS MARCIONEM, PER BEAT. RHENANVM.

[illegible]OSTQVAM primo libro ost[illegible] dit de [illegible] Marcionis [illegible], [illegible] pelli [illegible] cundo [illegible] [illegible] [illegible] et tot seuerum & [illegible] [illegible] tertium uolumen CHRISTO [illegible] [illegible] alium qui [illegible] [illegible] [illegible], quod a [illegible] ecclesias ab Apostolis institutas, [illegible] quam [illegible] confirmatas, de [illegible] fui, priusquam [illegible] insania, cum [illegible] [illegible] Igitur indecens [illegible] [illegible] iuxta prouerbium, nullis [illegible] Sic [illegible] CHRISTVM Marcionis [illegible] in aedes diuitum [illegible] autem est cum potius CHRISTVM [illegible], qui [illegible] [illegible] qui [illegible] prophetarum oraculis sit [illegible]. Q[illegible] argumenta, quàm quae ex arcanis [illegible] [illegible] fatus de [illegible] [illegible] ad ipsas ueteris [illegible] scriptura [illegible] [illegible] CHRISTO [illegible] CHRISTVM [illegible] Marcion [illegible] barbari [illegible] quidem tribuendum [illegible] pro [illegible] [illegible] CHRISTVM ut alienum [illegible] haud [illegible] fuerit [illegible] illorum iudicio, [illegible] CHRISTVM Iudaeis [illegible] fuisse [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] plex aduentus CHRISTI [illegible] non fore [illegible], & ideo in crucem [illegible] [illegible] tum qui [illegible] [illegible] Marcion [illegible] crassis Iudaeis [illegible] [illegible] ob quas [illegible] CHRISTVM [illegible] CHRISTVM carne uestitum [illegible] [illegible], reputa [illegible] ne CHRISTVM [illegible] peculiare uolunt [illegible] [illegible] praedictis CHRISTVM [illegible] uocandum [illegible] [illegible] spolia Samariae [illegible] regem Assyriorum [illegible] CHRISTI [illegible] uolebat Marcion [illegible] nolo [illegible] STI uocabitur, non Marcionis dei filio comp[illegible] sed filio creatoris. Atque ita pergit [illegible] de CHRISTI [illegible] tate & eius contemptibili forte, ac figura atrocissima [illegible] quo [illegible] est, olim prophetae [illegible] derant. Postremo probat CHRISTVM [illegible] [illegible] quae post illum futura [illegible] [illegible] [illegible] & Iudaei ob [illegible] CHRISTO [illegible] tem [illegible] [illegible]. Quis [illegible] expectet Iudaeam [illegible] [illegible] iri, quae [illegible] euastata [illegible] populum Iudaicum ex [illegible] [illegible] andum, qu[illegible] hinc tot annos e suis sedibus est [illegible] [illegible] ubi in calce [illegible] Iudaea loquitur, apparet eum [illegible] [illegible] in campis [illegible] Elysiis [illegible] [illegible]. Nam [illegible] nomine [illegible]

[illegible]

Definitionibus ecclesiasticorum dogmatum. Qui error insignes aliquot uiros etiam inuoluit, uidelicet Lactantium, Victorinum, Seuerum, è Graecis Irenaeum & Apollinarium, ceu Hieronymus autor est exponens Ezechielis caput xxxvj. Hos quidam Milliarios uocant. Opus uero de spe fidelium, in quo uerisimile est hoc ab illo astrui, hodie non extat, citatur tamen à Hieronymo loco quo diximus. Porrò huius libri nonnulla capita reperiuntur in uolumine quod scripsit aduersus Iudaeos, quaedam in libro de carne CHRISTI, ut nescias an hinc illuc transtulerit, an e diuerso. Habebāt enim olim eruditi certos locos paratos, quibus ubilibet uti poterāt, si exigeret materia.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER TERTIVS.

SECVNDVM uestigia pristini operis qđ amissum reformare perseueramus, iam hinc ordo de CHRISTO, licet ex abundanti, post decursam defensionē unicae diuinitatis. Satis etenim praeiudicatum est, CHRISTVM nō alterius dei intelligendum, quàm creatoris, cum determinatum est, alium deum nō credendum praeter creatorem, quem adeo CHRISTVS praedicauerit, & deinceps Apostoli non alterius CHRISTVM annunciauerint, quàm eius dei quem CHRISTVS praedicauit, id est creatoris, ut nulla mentio alterius dei, atq; ita nec alterius CHRISTI agitata sit, ante scandalum Marcionis. Facillime hoc probatur Apostolicarū & haereticarum ecclesiarum recensu: illic scilicet pronūciandam regulae interuersionē, ubi posteritas inuenitur. Quod etiam primo libello*intexuisset & nūc congressio ista seorsum in CHRISTVM examinatura, eo utiq; ꝓficiet, ut dum CHRISTVM probamus creatoris, sic quoque deus Marcionis excludatur. Decet ueritatem totis uiribus uti suis, non ut laborantem. Caeterum in praescriptionum compendijs uincit. Sed decretum est ut gestientē ubiq; aduersario occurrere, in tantū furenti, ut facilius praesumpserit eum uenisse CHRISTVM, qui nunq; sit annunciatus, quàm eum qui semper sit praedicatus. Hinc deniq; gradū confero, an debuerit tam subito uenisse. Primo, quia & ipse dei sui filius. hoc enim ordinis fuerit, ut ante pater filium profiteretur, quàm patrem filius: & ante pater de filio testaretur, quàm filius de patre. Dehinc & qua missus praeter filij nomen. Proinde enim praecessisse debuerat mittentis patrocinium in testimonium missi, quia nemo ueniens ex alterius autoritate, ipse eam sibi ex sua affirmatione defendit, sed ab ipsa defensionem potius expectat, praeeunte suggestu eius, qui autoritatem

Fort. * intexui. Sed & nunc.

præstat. Cæterum nec filius agnoscetur, quem nunquam pater nuncupauit: nec missus credetur, quem nunquam mandator designauit. Nuncupaturus pater, & designaturus mandator, si fuisset. Suspectũ habebitur omne, quod *exorbitaria regula rerumq; principales gradus non finit posterius agnosci patrem post filium, & mandatorem post mandatum, & CHRISTVM post deum. Nihil origine sua prius est in agnitione, quia nec in dispositione, subito filius & subito missus & subito CHRISTVS. Atqui nihil putem à deo subitum, quia nihil à deo non dispositum. Si autem dispositum, cur & non prædicatum, ut probari posset & dispositum ex prædicatione, & diuinũ ex dispositione. Et utiq; tantum opus, quod scilicet humanæ saluti parabatur, uel eatenus subitum non fuisset, quâ per fidem profuturũ. In quantũ enim credi habebat ut prodesset, in tantũ paraturam desiderabat ut credi posset, substructam fundamentis dispositionis & prædicationis, quo ordine fides informata, merito & homini indicaretur à deo, & deo exhiberetur ab homine. Ex agnitione debes credere quia posset, quæ scilicet credere didicisset ex prædicatione. Non fuit, inquis, ordo eiusmodi necessarius, quia statim se & filium & missum, & dei CHRISTVM, rebus ipsis esset probaturus per documenta uirtutum. At ego negabo solam hanc illi speciem ad testimonium competisse, quam & ipse postmodum exautorauit. Siquidem edicens multos uenturos, & signa facturos, & uirtutes magnas æderituros, auersionem etiam electorum, nec ideo tamen admittendos, temerariam signorũ & uirtutum fidem ostendit, ut etiam apud pseudochristos facillimarũ. Aut quale est si inde se uoluit probari, & intelligi, & recipi, ex uirtutibus dico, unde *cæteris noluit æque & ipsos tam subito uenturos, quàm à nullo autore prædicatos? Sed quia prior eis uenit, & prior uirtutum documẽta signauit, idcirco quasi locum in balneis, ita fidem occupauit, posteris quibusq; præripuit. Vide ne & ipse in cõditione posteriorũ deprehendatur, posterior inuentus creatore, ante iam cognito, & proinde uirtutes ante operato, & nõ aliter præfato, nõ esse aliis credendũ, post eũ scilicet. Igitur sic priorẽ uenisse, & priorẽ de posteris pronunciasse, Hoc fidem cludet, prædamnatus erit & ipse iam ab eo quo posterior est agnitus, & solius erit autoritas creatoris hoc in posteris constituendi, qui nullo posterior non potuit. Iam nunc cum probaturus sim creatorẽ, easdem uirtutes, quas solas ad fidem CHRISTO tuo uendicas, interdum per famulos suos retro ædidisse, interdũ per CHRISTVM suum ædendas destinasse, possum & ex hoc merito præscribere, tanto magis CHRISTVM non ex solis uirtutibus credendũ fuisse, quanto illum non alterius quàm creatoris interpretari potuissent, ut respondentes uirtutibus creatoris, & æditis per famulos suos, & in CHRISTVM suum repromissis: quanquam etsi alia documenta inuenirentur in tuo CHRISTO, noua scilicet, facilius crederemus etiam noua eiusdem esse cuius & uetera, quàm cuius tantummodo noua, egentia experimentis fidei uictricis uetustatis: ut sic quoq; prædicatus

For. *exorbitarit à regula. Rerũq; principalis.

Fort. cæteros.

Locum in balneis occupare.

prædicatus uenire debuerit, tam prædicationibus proprijs extruentibus ei fidem, quàm & uirtutibus, præsertim aduersus CHRISTVM creatoris uenturum, & signis & prophetis proprijs munitum, ut æmulus CHRISTI per omnes diuersitatum species reluceret. Sed quomodo à deo nunquam prædicato CHRISTVS eius prædicaretur? Hoc est ergo quod exigit, nec deum, nec CHRISTVM tuum credi, quia & deus ignotus esse non debuit, & CHRISTVS agnosci per deum debuit. Dedignatus opinor est imitari ordinē dei nostri, ut displicentis, ut cūmaxime reuincendi: Nouus noue uenire uoluit; filius ante patris professionem, & missus ante mandatoris autoritatem, ut & ipse fidem monstruosissimam induceret, qua ante crederetur CHRISTVM uenisse, quàm sciretur fuisse. Competit mihi etiam illud retractare, cur non post CHRISTVM uenerit. Nam cum intueor dominum eius, tanto æuo patientissimum acerbissimi creatoris annunciantis interea in homines CHRISTVM suum, quacunque id ratione fecit, tam reuelationem quàm intercessionem suam differens, eadem ratione dico illum patientiam debuisse creatori, in CHRISTO quoque suo dispositiones suas executuro, ut pfecta & expleta omni operatione æmuli dei & æmuli CHRISTI, tunc & ipse proprias dispositiones superduceret. Cæterum pœnitentia tantæ patientiæ fecit, quod nō in finem rerum creatoris perseuerauerit. Vane sustinuit prædicari CHRISTVM eius, quem non sustinuit exhiberi. Aut sine causa intercidit temporis alieni decursum, aut sine causa tam diu non intercidit. Quid illum detinuit, quidúe turbauit? Atquin in utrumque commisit, post creatorem quidem tam tarde reuelatus, ante CHRISTVM uero eius tam propere. Alterum uero iam dudum debuerat traduxisse, alterum nondum: Ne illum quidem tam diu sæuientē sustinuisse: Istum uero adhuc quiescentem inquietasse, circa ambos excidens ab optimi dei titulo: certe uarius & ipse & incertus, tepidus scilicet in creatorem, & calidus in CHRISTVM, & uanus utrobique. Non magis enim compescuit creatorem, quàm obstitit CHRISTO. Manet & creator, qualis omnino est: ueniet & CHRISTVS qualis & scribitur. Quid uenit post creatorem, quem emendare non ualuit? Quid ante CHRISTVM eius reuelatus est, quem reuocare non potuerit? Aut si emendauit creatorem, post illum reuelatus, ut emēdanda præcederent: ergo & CHRISTVM eius æque emendaturus expectasse debuerat, proinde & illius posterior emendator futurus, sicut creatoris. Aliud est si & ipse post illum rursus adueniet, ut primo quidē aduentu processerit aduersus creatorem, legem & prophetas destruens eius: Secundo uero procedat aduersus CHRISTVM, regnum redarguens eius. Tunc ergo conclusurus ordinem suum, tunc si forte credendus est: aut si iam hinc perfecta res est eius, uane ergo uenturus est, nihil scilicet peracturus. His præluserim quasi de gradu primo adhuc, & quasi de longinquo. Sed & hinc iam ad certum & cominus dimicaturus, uideo aliquas etiam nūc lineas præducendas,

ad quas erit dimicandum, ad scripturas scilicet creatoris. Secundum eas enim probaturus, CHRISTVM creatoris fuisse, ut postea CHRISTO suo adimpletas, necesse habeo ipsarum quoque scripturarum formam, & (ut ita dixerim) naturam demandare, ne tunc in controuersiam deductæ cum adhibentur ad causas, & sua & causarum defensione commixtæ, obtundant lectoris intentionem. Duas itaque causas Prophetici eloquij adlego agnoscēdas abhinc aduersarijs nostris, Vnā qua futura interdum pro iam transactis enunciantur. Nam & diuinitati competit, quæcunq; decreuerit, ut perfecta reputare, quia non sit apud illam differentia temporis, apud quam uniformem statum temporis dirigit æternitas ipsa. Et diuinationi propheticæ magis familiare est, id quod prospiciat, dū prospicit, iam uisum atq; ita iam expunctum, id est omni modo futurū demonstrare: Sicut per Esaiam, Dorsum meum posui in flagella, maxillas autem meas in palmas, faciem meam uero nō auerti à sputaminibus. Siue enim CHRISTVS iam tunc in semetipsum secundum nos, siue Prophetes de semetipso secundum Iudæos pronūciabat, nondum tamen factum pro iam transacto sonabat. Alia species erit, qua pleraq; figurate portenduntur per ænigmata, & allegorias, & parabolas, aliter intelligenda quàm scripta sunt. Nam & montes legimus destillaturos dulcorem, non tamen ut sapam de petris, aut fructum de rupibus speres. Et terram audimus lacte & melle manantē, ut de glebis credas te unquā placentas & samias coacturum: quia nec statim aquilicem & agricolam se deus repromisit, dicens: Ponam flumina in regione sitienti, & in solitudine buxum & cedrum. Sicut & prædicans de nationum conuersione, Benedicent me bestiæ agri, syrenes & filiæ passerum. Non utiq; ab hirundinum pullis & uulpeculis, & illis monstruosis fabulosisque canticibus fausta omnia relaturus est. Et quid ego de isto genere amplius? cū etiā hæreticorum Apostolus ipsam legem indulgentem bubus terentibus, os liberum, nō de bubus sed de nobis interpretetur: & petram potui subministrantdo comitem CHRISTVM adlēget fuisse: docens proinde ad Galatas, duo argumenta filiorū Abrahæ allegorice cucurrisse: & suggerēs Ephesijs quod in primordio de homine prædicatum est, relicturum patrem & matrem: & futuris duobus in unam carnem, id se in CHRISTVM & ecclesiām agnoscere. Si satis constat de istis interim duabus proprietatibus Iudaicæ literaturæ, memento lector constitisse, ut cum tale quid adhibuerimus, nō retractetur de forma scripturæ, sed de statu causæ. Cum igitur hæretica dementia eum CHRISTVM uenisse præsumeret, qui nunq; fuerat annūciatus, sequebatur ut eum CHRISTVM nondum uenisse contenderent, qui semper fuerat prædicatus: Atq; ita coacta est cum Iudaico errore sociari, & ab eo argumentationem sibi struere, quasi Iudæi certi & ipsi alium fuisse qui uenit, nō modo respuerint eum ut extraneum, uerum & interfecerint eum ut aduersarium: agnituri sine dubio, & omni officio religionis prosecuturi, si ipsorū fuisset.

Proprietas eloquij prophetici.

fuisset. Scilicet naudero illi non quidem Rhodia lex, sed Pontica cauerat, er-
rare Iudæos in CHRISTVM suum non licere, quando etsi nihil tale prædi
catum in illos inueniretur, uel sola utiq; humana conditio deceptui obno-
xia, persuasisset, Iudæos errare potuisse, quâ homines: nec statim in præiudi
cium sumendum de sententia eorum, quos credibile fuerit errasse. Porrò
cum & prædicatum sit non agnituros eos CHRISTVM, ideóq; etiã perem-
pturos: Iam ergo ipse erit & ignoratus & interemptus ab illis, in quem ita
admissuri prænotabantur. Hoc si probari exigis, non eas scripturas euoluã,
quæ interemptibilẽ CHRISTVM edicentes utiq; & ignorabilem affirmãt:
nisi enim ignoratus nihil scilicet pati posset: Sed reseruatis eis ad causam
passionum, eas prædicationes in præsenti sufficiet adhibere, quæ interim
ignorabilem probent CHRISTVM: Et hoc breuiter, dum ostendunt omnẽ
uim intellectus ademptam populo à creatore, Auferam, inquit, sapientiam
sapientium illorum, & prudentiam prudentium eorum abscondam: Et au
re audietis, & non audietis: & oculis uidebitis, & non uidebitis: Incrassatum
est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos concluse
runt, nequãdo auribus audiant, & oculis uideant, & corde coniiciant, & con
uertantur, & sanem illos. Hanc enim obtunsionem salutarium sensuũ me-
ruerant, labijs diligentes deum, corde autem longe absistentes ab eo. Igitur
si CHRISTVS quidem annunciabatur à creatore solidante tonitruũ, & con
cludente spiritum, & annunciante in homines CHRISTVM suum secundũ
Iohelem prophetam: si omnis spes Iudæorum nedum dicam etiam gen-
tium, in CHRISTI reuelationem destinabatur, sine dubio id demõstraban
tur non agnituri & non intellecturi, ablatis & intelligentiæ uiribus sapien-
tia atq; prudentia, quod annunciabatur, id est CHRISTVS, erraturis in cũ
principalibus sapientibus eorum, id est scribis: & prudentibus, id est Phari-
sæis, pariter & populo auribus audituro, & non audituro, utique CHRI-
STVM docentem: & oculis uisuro, & non uisuro, utiq; CHRISTVM signa
facientem: secundum quod & alibi, Et quis cæcus, nisi pueri mei? Et quis sur
dus, nisi qui dominatur eorum? Sed & cum exprobrat per eũdem Esaiam,
filios generaui & exaltaui, at illi me reiecerunt, Agnouit bos possessorẽ suũ,
& asinus præsepe domini sui, Israël autem me nõ cognouit, & populus me
nõ intellexit. Nos quidem certi, CHRISTVM semper in prophetis locutũ,
spiritum scilicet creatoris, sicut Propheta testatur, Persona spiritus nostri
CHRISTVM dominum, quia ab initio uicarius patris in dei nomine & au
ditus sit & uisus: Scimus ipsius uoces eiusmodi fuisse iam tunc Israëli expro
branti, quæ in illum cõmissuri prædicabãtur, Dereliquistis dominum, & in
iram prouocastis sanctum. Israël uero si non in CHRISTVM, sed in ipsum
potius deum uolueris referre, omnem Iudaicæ ignorantiæ de pristino repu
tationem, nolens etiam retro sermonem & spiritum, id est CHRISTVM
creatoris despectum ab eis & non agnitum, sic quoq; reuinceris. Non ne-

gans enim filium & spiritum & substantiã creatoris esse CHRISTVM eius, concedas necesse est, eos qui patrem non agnouerint, nec filium agnoscere potuisse, per eiusdem substantiæ conditionem, cuius si plenitudo intellecta non est, multo magis portio, certe quâ plenitudinis consors. His ita dispe-ctis, iam apparet quomodo & respuerint Iudæi CHRISTVM, & intereme-rint, non ut extraneum CHRISTVM intellegentes, sed ut suum non agno-scentes: quia nec extraneum intellegere potuissent. de quo nihil unquã fue-rat annũciatum: nõ intellegere potuissent, de quo semper fuerat prædicatũ. Id enim intellegi uel non intellegi capit, quod habendo substantiam prædi-cationis, habebit & materiam uel agnitionis uel erroris. Quod uero mate-ria caret, non admittit sapientiæ euentum. Et adeo non quâ alterius dei, CHRISTVM auersati persecutiq; sunt, sed quâ solũmodo hominem, quẽ planum in signis, & æmulum in doctrinis existimabant, ut & ipsum homi-nem quâ suum, id est Iudæum, sed Iudaismi exorbitatorem & destructorẽ, deduxerint in iudicium, & suo iure punierint, alienũ scilicet non iudicaturi. Tanto abest ut alienum CHRISTVM intellexisse uideantur, qui nec homi-nem eius ut alienum iudicauerunt. Dicat nũc hæreticus, ex abundanti cum ipso licebit Iudæo rationem quoque errorum eius, à quo ducatum mutua-tus, in hac argumentatione, cæcus à cæco in eandem decidit foueam. Duos dicimus CHRISTI habitus à prophetis demonstratos, totidem aduentus eius prænotasse: unum in humilitate, utiq; primum, cum tanquam ouis ad uictimam deduci habebat, & tanquam agnus ante tondẽtem sine uoce ita non aperiens os, ne aspectu quidem honestus: Annunciauimus enim, in-quit, de illo sicut puerulus, sicut radix in terra sitienti, & non est species eius neq; gloria, Et uidimus eum, & non habebat speciẽ neq; decorẽ: sed species eius inhonorata, deficiens citra filios hominum, homo in plaga, & sciens fer-re infirmitatem, ut positus à patre in lapidem offensionis & petram scanda-li, minoratus ab eo modicum citra angelos, uermem se pronuncians, & non hominem: ignominiam hominis, & nullificamẽ populi. Quæ ignobilitatis argumenta primo aduentui competunt, sicut sublimitatis secundo cum fiet iam non lapis offensionis nec petra scandali, sed lapis summus angularis post reprobationem assumptus, & sublimatus in consummationẽ templi, ecclesiæ scilicet. Et petra sanè illa apud Danielem de monte præcisa, quæ ima-ginem secularium regnorum cõminuet & conteret. De quo aduentu idem prophetes: Et ecce cum nubibus cœli tãquam filius hominis ueniens uenit usq; ad ueterem dierum, aderat in conspectu eius: Et qui assistebant addu-xerunt illum, & data est ei potestas regia: & omnes nationes terræ secundũ genera, & omnis gloria famulabunda, & potestas eius usque in æuum, quæ non auferetur: & regnum eius, quod non uitiabitur. Tunc scilicet habiturus & speciem honorabilem, & decorem indeficientem super filios hominum: Tempestiuus enim, inquit, decore citra filios hominum, effusa est gratia in labijs

Hic uidetur facta transpositio.

Planum, hoc est impostorem.

labijs tuis, propterea benedixit te deus in æuum, Accingere ensem super femur tuũ, potens tẽpestiuitate tua & pulchritudine tua: cũ & pater postea diminuit eum modicũ quid citra angelos, gloria & honore coronabit illum & subijciet omnia pedibus eius, Tunc & cognoscent eum qui compugerũt, & cædent pectora sua tribus ad tribum, utiq; quod retro non agnouerunt eum in humilitate conditionis humanæ: Et homo est, inquit Hieremias, & quis cognoscet illum? quia & Natiuitatẽ eius Esaias, quis, inquit, enarrabit? Sic & apud Zachariam in persona IESV, imò & in ipso nominis sacramento, uerus summus sacerdos patris CHRISTVS IESVS, duplici habitu in duos aduentus deliniatur, Primo sordidis indutus, id est carnis passibilis & mortalis indignitate, cum & diabolus aduersabatur ei, autor scilicet Iudæ traditoris, ne dicam etiam post baptisma tentator. Dehinc despoliatus pristinas sordes, & exornatus podere & mitra & cidari munda, id est secundi aduentus gloria & honore. Si enim & duorum hircorum qui ieiunio offerebãtur, faciam interpretationem, nónne & illi utrumq; ordinem CHRISTI figurãt? Pares quidem atq; consimiles propter eundem dominum conspectum, quia non in alia uenturus est forma, ut qui agnosci habeat à quibus læsus est. Alter autem eorum circumdatus coccino, maledictus & cõsputus, & conuulsus, & compunctus à populo extra ciuitatem abijciebatur in perditionem, manifestis notatus insignibus dominicæ passionis. Alter uero pro delictis oblatus, & sacerdotibus templi in pabulum datus, secundæ repræsentationis argumẽta signabat, qua delictis omnibus expiatis sacerdotes templi spiritalis, id est ecclesiæ, dominicæ gratiæ quasi uisceratione quadam fruerentur ieiunantibus cæteris à salute. *Visceratio.* Igitur quoniã primus aduentus & plurimum figuris obscuratus, & omni inhonestate prostratus canebatur, Secundus uero & manifestus & deo condignus: idcirco quem facile & intellegere & credere potuerunt, eum solum intuentes, id est secundum, non immerito decepti sunt circa obscuriorem certe indigniorem, id est primum: Atq; ita in hodiernum negant uenisse CHRISTVM suũ, quia non in sublimitate uenerit, dum ignorãt etiam in humilitate fuisse uenturum. Desinat nunc hæreticus, à Iudæo, Aspis (quod aiunt) à uipera mutuari uenenum: *Prouerbium.* euomat iam hinc proprij ingenij uirus, phantasma uindicãs CHRISTVM, nisi quod & ista sententia alios habebit autores, præcoquos & abortiuos quodãmodo Marcionitas, quos Apostolus Ioannes Antichristos pronunciauit, negantes CHRISTVM in carne uenisse, & tamen non ut alterius dei ius constituerent, quia &* de isti notati fuissent, sed quoniam incredibile præ *Fort. *de isto.* sumpserãt deũ carnem. Quo magis Antichristus Marcion sibi eam rapuit præsumptionem, aptior scilicet ad renuendã corporalem substantiã CHRISTI, qui ipsum deum eius nec autorem carnis induxerat, nec resuscitatorẽ, optimum uidelicet, & in isto, & diuersissimum à mendacijs & fallacijs creatoris. Et ideo CHRISTVS eius ne mentiretur, ne falleret, & hoc modo creato-

ris forsitan deputaretur, non erat quod uidebatur, & quod erat mentiebat, caro nec caro, homo nec homo. Proinde deus CHRISTVS nec deus. Cur enim non etiam dei phantasma portauerit? An credam ei de interiore substantia, qui sit de exteriore frustratus? Quomodo uerax habebitur in occulto, tam fallax repertus in aperto? Quomodo autem in semetipso ueritaté spiritus fallaciã carnis confundés, negatã ab Apostolo, lucis, id est ueritatis, & fallaciæ, id est tenebrarum commisit cõmunicationem? Iam nunc cũ mendacium deprehéditur CHRISTVS, caro: sequitur, ut & omnia quæ per carnem CHRISTI gesta sunt, mendacio gesta sint, Congressus, contactus, conuictus, ipsæ quoq; uirtutes. Si enim tangendo aliquem liberauit à uitio, uel tactus ab aliquo, quod corporaliter actum est, non potest uere actum credi, sine corporis ipsius ueritate. Nihil solidum ab inani, nihil plenũ à uacuo perfici licuit. Putatiuus habitus, putatiuus actus: imaginarius operator, imaginariæ operæ. Sic nec passiones CHRISTI eius fidem merebuntur. Nihil enim passus est, qui non uere est passus. Vere autem pati, phantasma non potuit. Euersum est igitur totum dei opus. Totum Christiani nominis & pondus & fructus, mors CHRISTI negatur, quam tam impresse Apostolus demandat, utiq; ueram, summum eam fundamentum Euangelij constituens, & salutis nostræ & prædicationis suæ, Tradidi enim, inquit, uobis in primis, quod CHRISTVS mortuus sit pro peccatis nostris, & quod sepultus sit, & quod resurrexit tertia die. Porrò si caro eius negatur, quomodo mors eius asseueratur, quæ propria carnis est passio, per mortem deuertentis in terram, de qua est sumpta, secundum legem sui autoris? Negata uero morte dum caro negatur, nec de resurrectione constabit. Eadem enim ratio ne non resurrexit, qua mortuus non est, non habendo substantiam scilicet carnis, cuius sicut & mors, ita & resurrectio est. Proinde resurrectiõe CHRISTI infirmata, etiam nostra subuersa est. Nec ea enim ualebit, propter quã CHRISTVS uenit, si CHRISTVS non ualebit. Nam sicut illi qui dicebant resurrectionem mortuorum non esse, reuincuntur ab Apostolo ex resurrectione CHRISTI, ita resurrectione CHRISTI non consistente, aufertur & mortuorum resurrectio. Atq; ita inanis est & fides nostra, inanis est prædicatio Apostolorum. Inueniũtur autem etiam falsi testes dei, quod testimonium dixerint quasi resuscitauerit CHRISTVM, quem non resuscitauit. Et sumus adhuc in delictis. Et qui in CHRISTO dormierunt, perierunt: sanè resurrecturi, sed phantasmate forsitan sicut & CHRISTVS. In ista quæstione qui putaueris opponendos esse nobis angelos creatoris, quasi & illi in phantasmate putatiuæ utiq; carnis egerint apud Abraham & Loth, & tamen uere sint & congressi, & pasti, & operati quod mandatũ eis fuerat. Primo nõ admitteris ad eius dei exempla quem destruis. Nam & quanto meliorem & perfectiorem deum inducis, tanto non competunt illi eius exempla, quo nisi diuersus in totum, non erit omnino melior atq; perfectior. De

hinc

hinc scito nec illud concedi tibi, ut putatiua fuerit in angelis caro, sed ueræ & solidæ substantiæ humanæ. Si enim difficile non fuit illi, putatiuæ carnis ueros & sensus & actus exhibere, multo facilius habuit ueris & sensib⁹ & actibus ueram dedisse substantiā carnis, uel quā proprius autor & artifex eius. Tuus autē deus eo quod carnē nullam omnino produxerit, merito fortasse phantasma eius intulerit, cuius non ualuerat ueritatem. Meus autem deus qui illam de limo sumptam, in hac reformauit qualitate, nondum ex semine coniugali, & tamen carnem, æque potuit ex quacunq; materia angelis quoq; astruxisse carnem, qui etiam mundum ex nihilo in tot & talia corpora, & quidem uerbo ædificauit. Et utiq; si deus tuus ueram quandoq; substantiam angelorum hominibus pollicetur, erunt enim, inquit, sicut angeli, cur non & deus meus ueram substantiam hominum angelis accōmodarit, unde sumptam? Quia nec tu mihi respondebis; unde illa apud te angelica sumat, sufficit mihi hoc definire, quod deo congruit, ueritatē scilicet eius rei quā tribus testibus sensib⁹ obiecit, uisui, tactui, auditui: Difficilius deo mentiri, quàm carnis ueritatē unde producere, licet non natæ. Cæterū & alijs hæreticis definientibus carnem illam in angelis ex carne nasci debuisse, si uere fuisset humana, certa ratione respondemus, qua & humana uere fuerit, & innata, Humana uere propter dei ueritatem à mēdacio & fallacia extranei. Et quia nō possent humanitus tractari ab hominibus, nisi in substantia humana. Innata autem, quia solus CHRISTVS in carnem ex carne nasci habebat, ut natiuitatem nostram natiuitate sua reformaret. Atq; ita etiā mortem nostram, morte sua dissolueret, resurgendo in carne in qua natus est, ut & mori posset. Ideóq; & ipse cum angelis tunc apud Abraham in ueritate quidem carnis apparuit, sed nondum natæ, quia nondum morituræ, sed & discentis iam inter homines conuersari. Quo magis angeli neq; ad moriendum pro nobis dispositi, breuem carnis cōmeatum non debuerunt nascendo sumpsisse, quia nec moriendo deposituri eam fuerant, sed unde sumptā; & quoquo modo mentiti omnino dimissam. Mentiti eā tamen non sunt, si creator facit angelos spiritus, & apparitores suos ignem flagrantē: tam uere spiritus quàm & ignē. idē illos uere fecit & carnē: ut nunc recordemur & hæreticis renunciemus eius esse promissum, homines in angelos reformandi quandoq;, qui angelos in homines formarit aliquādo. Igitur nō admissum ad consortium exemplorum creatoris ut alienorum, & suas habentiū causas, uelim ædas & ipse consilium dei, uti quo CHRISTVM suum non in ueritate carnis exhibuit, si aspernatus est illam ut terrenam, & (ut dicitis) stercoribus infersam, cur non & simulachrū eius proinde despexit? Nullius enim dedignādæ rei imago dignāda est. Sequitur statū similitudo. Sed quomodo inter homines conuersaretur, nisi per imaginem substantiæ humanæ? Cur ergo non potius per ueritatem, ut uere cōuersaretur si necesse habebat conuersari? quanto dignius necessitas fidem, quàm *stofam administrasset? Fort. *stropham.

fet? Satis miserum deum instituis, hoc ipso quod CHRISTVM suum non potuit exhibere nisi in indignæ rei effigie, & quidem alienæ. Aliquantis enim indignis conueniet, ut si nostris sicut alienis non congruet uti, licet dignis. cur enim non in aliqua alia digniore substantia uenit, & in primis sua, ne & indigna & aliena uideretur eguisse? Si creator meus per rubũ quoque & ignem, id est postea per nubem & globum cum homine congressus est, & elementorũ corporibus in repræsentationibus sui usus est, satis hæc exempla diuinæ potestatis ostendũt, deũ nõ eguisse aut falsæ aut etiã ueræ carnis paratura. Cæterum si ad certum spectamus, nulla substantia digna est quã deus induat. Quodcunq; induerit ipse dignum facit, absq; mendacio tamẽ. Et ideo quale est, ut dedecus existimarit ueritatem potius quàm mendaciũ carnis? Atquin honorauit illam fingendo. Quanta iam caro est, cuius phantasma necessarium fuit deo superiori? Totas istas præstigias putatiuæ in CHRISTO corpulentiæ, Marcion illa intẽtione suscepit, ne ex testimonio substantiæ humanæ, natiuitas quoq; eius defenderet, atq; ita CHRISTVS creatoris uindicaretur, ut qui nascibilis ac per hoc carneus annunciaretur. Stultissime & hic Ponticus, quasi non facilius crederetur caro in deo nõ nata, quàm falsa, præstruentibus uel maxime fidem istam angelis Creatoris in carne uera conuersatis, nec tamẽ nata. Nam & Philumene illa magis persuasit Apelli, cæterisq; desertoribus Marcionis, ex fide quidẽ CHRISTVM circumtulisse carnem, nullius tamẽ natiuitatis, utpote de elementis eam mutuatum. Quod si uerebatur Marcion, ne fides carnis, natiuitatis quoq; fidẽ induceret, sine dubio qui homo uidebatur, natus utiq; credebatur. Nam & mulier quædam exclamauerat, Beatus uenter qui te portauit, & ubera quæ hausisti. Et quomodo mater & fratres eius dicti sunt foris stare? Et uidebimus de his capitulis suo tempore. Certe cum & ipse se filium hominis prædicaret, natum scilicet profitebatur. Nunc & hæc omnia ad Euangelij distulerim examinationem: tamen quod supra statui, si omni modo natus credi habebat qui homo uidebatur, uane natiuitatis fidem consilio imaginariæ carnis expugnandam putauit. Quid enim profuit nõ uere fuisse quod pro uero haberetur, tam carnẽ quàm natiuitatem: aut si dixeris, uiderit opinio humana, Iam deum tuum honoras fallaciæ titulo, si aliud se sciebat esse, quàm quod homines fecerat opinari. Iam tunc potuisti etiam natiuitatem putatiuam illi accõmodasse, ne in hanc quoq; impegisses quæstionẽ. Nam & mulierculæ nõnunq́ prægnantes sibi uidentur, aut sanguinis tributo, aut aliqua ualetudine inflatæ. Et utiq; debuerat phantasmatis scenam decucurrisse, ne originem carnem non dealtasset, qui personam substantiæ ipsius egisset. Planè natiuitatis mendacium recusasti. Ipsam enim carnem ueram edidisti. Turpissimũ scilicet dei, etiã uera natiuitas. Age iam perora in illa sanctissima & reuerenda opera naturæ, inuehere in totum quod es, carnis atq; animæ originem destrue: cloacam uoca uterum tanti animalis, id est hominis

Sic uidetur legendũ & distinguendum, cõueniet uti nostris, sicut &c.

Philumene.

Fort. expungendã.

Fort. carne.

hominis producendi officinam, persequere & partus immūda & pudenda tormenta. Et ipsius exinde puerperij spurcos, anxios, ludicros exitus. Tamē cum omnia ista destruxeris, ut deo digna confirmes, nō erit indignior morte natiuitas, & cruce infantia, & natura poena, & carne damnatio. Si uere ista passus est CHRISTVS, minus fuisset nasci. Si mendacio passus est, ut phantasma, potuit & mendacio nasci. Summa ista Marcionis argumenta, per quæ alium efficit CHRISTVM, satis opinor ostendimus, nō consistere omnino, dum docemus magis utiq; competere deo ueritatem quàm mendaciū eius habitus, in quo CHRISTVM suū exhibuit. Si ueritas fuit, caro fuit: si caro fuit, natus est. Ea eñ quæ expugnat hæc hæresis, cōfirmantur, cū ea per quæ expugnat destruūtur. Itaq; si carneus habebit, quia natus, & natus quia carneus, quia phantasma non fuerit, ipse erit agnoscendus, qui in carne & ex natiuitate uenturus annunciabatur à creatoris Prophetis, utpote CHRISTVS creatoris. Prouoca nūc, ut soles, ad hanc Esaiæ comparationem CHRISTI, contendens illam in nullo conuenire. Primo enim, inquis, CHRISTVS Esaiæ Emmanuel uocari habebit, dehinc uirtutem sumere Damasci & spolia Samariæ, aduersum regem Assyriorum. Portò iste qui uenit, neq; sub eiusmodi nomine est æditus, neq; ulla re bellica functus est. At ego te admonebo uti cohærentia quoq; utriusq; capituli recognoscas. Subiuncta est enim & interpretatio Emmanuelis, nobiscum deus, uti non solū sonū nominis spectes, sed & sensum. Sonus enim Hebraicus, quod est Emmanuel, suæ gentis est. Sensus autem eius, quod est deus nobiscum, ex interpretatione cōmunis est. Quære ergo an ista uox, nobiscum deus, quod est Emmanuel, exinde quod CHRISTVS illuxit, agitetur in CHRISTO. Et puto nō negabis, utpote qui & ipse dicas, deus nobiscum dicitur, id est Emmanuel. Aut si tam uanus es, ut quia penes te nobiscū dicitur, non Emmanuel, idcirco nolis uenisse illum cuius proprium sit uocari Emmanuel, quasi non hoc sit & deus nobiscū: inuenies apud Hebræos Christianos, imò & Marcionitas Emmanuelem nominare, cum uolunt dicere nobiscum deus: sicut & omnis gens quoquo sono dixerit, deus nobiscum deus, Emmanuelem pronunciauit, in sensu sonum expungens. Quod si Emmanuel nobiscum deus est, deus autem nobiscum CHRISTVS est, qui etiā in nobis est, quotquot eñ in CHRISTVM tincti estis, CHRISTVM induistis, tam proprius est CHRISTVS in significatione nominis, quod est nobiscum deus, quàm in sono nominis, quod est Emmanuel. Atq; ita constat uenisse iam illum qui prædicabatur Emmanuel, quia quod significat Emmanuel uenit, id est nobiscum deus. Aeque sono nominū duceris, cum uirtutē Damasci, & spolia Samariæ, & regem Assyriorum, sic accipis quasi bellatorem portendant CHRISTVM creatoris, nō animaduertens quid scriptura promittat. Quoniam priusquàm cognoscat uocare patrem & matrem, accipiet uirtutē Damasci & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum. Ante est enim inspiciat

ciat ætatis demonstrationem, an hominē iam CHRISTVM exhibere posſit, nedum imperatorē. Scilicet uagitu ad arma eſſet conuocaturus infans, & ſigna belli non tuba, ſed crepitacillo daturus: nec ex equo uel de curru uel de muro, ſed de nutricis aut gerulæ ſuæ collo ſiue dorſo hoſtem deſtinaturus: atq; ita Damaſcum & Samariam pro mammillis ſubacturus. Aliud eſt ſi penes Ponticos Barbaricæ gentis infantes in prælium erumpunt, credo ad ſolem uncti prius, dehinc pannis armati, & butyro ſtipendiati, qui ante norint lanceare quàm lancinare. Enimuero ſi nuſquam hoc natura concedit, ante militare quàm uiuere, ante uirtutem Damaſci ſumere quàm patris & matris uocabulum noſſe, ſequitur ut figurata pronunciatio uideatur. Sed & uirginem, inquit, parere natura non patitur, & tamen creditur prophetæ. Et merito. Præſtruxit enim fidem incredibili rei, rationem ædendo quod in ſigno eſſet futura. Propterea, inquit, dabit nobis dominus ſignum, Ecce uirgo cōcipiet in utero, & pariet filium. Signū autem à deo niſi nouitas aliqua monſtruoſa tam dignum non fuiſſet, Denique & Iudæi ſiquando ad nos deijciendos mentiri audent, quaſi non uirginem, ſed iuuenculam cōcepturam & parituram contineat, hinc reuincuntur, quod nihil ſigni uideri poſſit, res cottidiana iuuenculæ ſcilicet prægnatus & partus. In ſignum ergo diſpoſita uirgo, & mater, merito crederetur: infans uero bellator non æque. Non enim & hic ſigni ratio uerſatur, ſed ſigno natiuitatis nouæ aſſcripto, exinde poſt ſignum alibi ordo iam infantis edicitur, mel & butyrum manducaturi. Nec hoc utiq; in ſignum eſt, malitiæ nō aſſentaturi, & hoc enim infantia eſt, ſed accepturi uirtutem Damaſci & ſpolia Samariæ aduerſus regem Aſſyriorum. Serua modum ætatis, & quære ſenſum prædicationis: imò redde Euangelio ueritatis, quæ poſterior detraxiſti, & tam intellegitur prophetia, quàm renunciatur expuncta. Maneant autem orientales illi Magi, in infantia CHRISTVM recentem auro & thure munerantes, & accepit infans uirtutem Damaſci ſine prælio & armis. Nam præter quod omnibus notum eſt, orientis uirtutem, id eſt uim & uires auro & odoribus pollere ſolitam, certe eſt creatori uirtutem cæterarum quoque gentium aurum conſtituere, ſicut per Zachariam, Et Iudas prætendet apud Hieruſalem, & congregauit omnem ualentiam populorum per circuitum aurum & argentum. De illo autem tunc auri munere etiam Dauid, Et dabitur illi ex auro Arabiæ. Et rurſus, Reges Arabum & Saba munera offerent illi. Nam & Magos reges habuit ferè Oriēs. & Damaſcus Arabiæ retro deputabať, antequàm trāſcripta erat in Syrophœnicen, ex diſtinctione Syriarū, cuius tunc uirtutem CHRISTVS accepit, accipiendo inſignia eius, aurum ſcilicet & odores: Spolia autē Samariæ, ipſos Magos: qui cum illum cognouiſſent, & muneribus honoraſſent, & genu poſito adoraſſent quaſi deum & regem ſub teſtimonio indicis & ducis ſtellæ, ſpolia ſunt facti Samariæ, id eſt idololatriæ, credentes uidelicet in CHRISTVM. Idololatriam enim Samariæ no

mine

mine notauit,ut ignominiose ob idololatriam qua desciuerat tūc à deo sub
rege Hieroboam. Nec hoc enim nouum est creatori figurate uti translatio
ne nominum,ex comparatione criminum. Nam & archontas Sodomorū,
appellat archontas Iudæorum,& populum ipsum,populum Gomorræ uo
cat.Et idem alibi:Pater,inquit,tuus Amorreus,& mater tua Cethea:ob con
similem impietatem.Quos aliquando etiam suos filios dixerat, filios gene
raui & exaltaui.Sic & Aegyptus nōnunquam totus orbis intellegitur apud
illum,superstitionis & maledictionis elogio.Sic & Babylon etiam apud Io *Rhoma Babylon.*
annem nostrum Rhomanæ urbis figura est, proinde magnæ & regno su-
perbæ & sanctorum dei debellatricis. Hoc itaq; usu Magos quoq; Samari
tarum appellatione titulauit, despoliatos quod habuerant cum Samaritis,
ut diximus,idololatriam. Aduersus regem autem Assyriorū, aduersus He-
rodem intellege, cui utiq; aduersati sunt Magi, tunc non renunciando de
CHRISTO,quem intercipere quærebat. Adiuuabitur hæc nostra interpre-
tatio,dum & alibi bellatorē existimans CHRISTVM, ob armorū quorun-
dam uocabula & eiusmodi uerba,ex reliquorum quoq; sensuum compara
tione conuinceris:Accingere,inquit Dauid, ense super femur. Sed quid su-
pra legis de CHRISTO? Tempestiuus decore præter filios hominum,effu
sa est gratia in labijs tuis.Rideo,si quem ad bellum ense cingebat,ei de tem
pestiuitate decoris,& labiorum gratia blandiebatur. Sic item subiungens,
& extende & prosperare & regna:adiecit, propter ueritatem & lenitatem &
iustitiam.Quis enim ense operabitur,& nō contraria potius dolum & aspe
ritatem & iniustitiam,propria scilicet negocia præliorum? Videamus ergo
an alius sit ensis ille,cuius alius est actus. Nā & Apostolus Ioannes in Apo
calypsi ensem describit ex ore dei prodeuntē bis acutum, præacutum,quem
intellegi oportet sermonem diuinum,bis acutum duobus testamentis legis
& Euangelij,acutum sapientia,infestum*diabolum,armantem nos aduer- *Fort. *diabolo.*
sus hostes spiritalis nequitiæ,& concupiscentiæ omnis,amputantem etiam
à charissimis ob dei nomen. Quod si Ioannem agnitum nō uis,habes com
munem magistrum Paulum,præcingentem lumbos nostros ueritate & lo-
rica iustitiæ,& calciantem nos præparatione Euangelij pacis,non belli, assu
mere iubentē scutum fidei, in quo possimus omnia diaboli ignita tela ex-
tinguere,& galeam salutaris,& gladiū spiritus, quod est,inquit, dei sermo.
Hanc & dominus ipse machæram uenit mittere in terram, non pacem. Si
tuus CHRISTVS est,ergo & ipse bellator est. Si bellator nō est,machæram
intentans allegoricam,licuit ergo & CHRISTO creatoris in psalmo sine bel
licis rebus ense sermonis præcingi figurato,cui supradicta tempestiuitas cō
gruat,& gratia labiorum, quem tunc iam cingebatur super femur apud Da
uid,quādoq; missurus in terram. Hoc est enim quod ait, Et extende & pro-
sperare & regna. Extendens sermonem in omnem terram, ad uniuersarum
gentium uocationem, prosperaturus successu fidei, qua est receptus, & re-

gnans exinde quâ mortem resurrectione deuicit. Et deducet te, inquit, mirifice dextera tua. Virtus scilicet gratiæ spiritalis, qua CHRISTI agnitio deducitur. Sagittæ tuæ acutæ, peruolantia ubiq; præcepta, & minæ & traductiones cordis compungentes & transfigentes cõscientiam quamq;. Populi sub te concident, utiq; adorantes. Sic bellipotens & armiger CHRISTVS creatoris: sic & nunc accipiens spolia non solius Samariæ, uerum & omnium gentium. Agnosce & spolia figurata, cuius & arma allegorice didicisti. Figurate itaq; & domino eiusmodi loquente, & Apostolo scribente, non temere interpretationibus eius utimur, quarum exempla etiam aduersarij admittũt, atq; ita in tantum Esaiæ erit CHRISTVS qui uenit, in quantum nõ fuit bellator, quia non talis ab Esaia prædicatur. De quæstione carnis, & per eam natiuitatis, & unius interim nominis Emmanuelis huc usq;. De cæteris uero nominibus, & in primis CHRISTI, quid pars diuersa respondebit? Si proinde cõmune est apud uos CHRISTI nomen, quemadmodum & dei, ut sicut utriusq; dei filium CHRISTVM competat dici, sic utrumq; patrem dominum: certa ratio huic argumentationi refragabitur. Dei enim nomen quasi naturale diuinitatis, potest in omnes communicari, quibus diuinitas uindicatur, sicut & idolis, dicente Apostolo, Nam & sunt qui dicuntur dij, siue in cœlo, siue in terris. CHRISTI uero nomen non ex natura ueniens, sed ex dispositione, propriũ eius efficitur, à quo dispositum inuenitur. Nec in cõmunicationem alij deo subiacet, maxime æmulo, & habenti suã dispositionem, cui & nomina priuata debebit. Quale est enim quod diuersas dispositiones duorum cõmentati deorum, societatem nominum admittunt, in discordiam dispositionum? quando nulla magis probatio assisteret duorum & æmulorum deorum, quàm si in dispositionem eorum etiam diuersitas nominum inueniretur. Nullus enim status differentiarum, non nisi pro prietatibus appellationum consignatur. Quibus deficientibus siquando, nunc Græca catachresis de alieno abutendo succurrit: apud deum autem deficere puto nihil debet, nec de alieno instrui dispositiones eius. Quis hic deus est, qui filio quoq; suo nomina à creatore uendicat? non dico aliena, sed ueteta & uulgata, quæ uel sic non competerent deo nouo & incognito. Quomodo deniq; docet nouã plagulam non adsui ueteri uestimento, nec uinum nouum ueteribus utribus credi, assutus ipse & indutus nominum senio? Quomodo abscidit Euãgelium à lege, tota lege uestitus? in nomine scilicet CHRISTI. Quis illum prohibuit aliud uocari, aliud prædicantem, aliunde uenienté, cum propterea nec corporis susceperit ueritaté, ne CHRISTVS creatoris crederetur? Vane autem noluit eum se uideri, quem uoluit uocari: quando & si uere corporeus fuisset, magis CHRISTVS creatoris nõ uideretur, si non uocaretur. At nunc substantiam respuit, cuius nomen accepit, etiam substantiam probaturus ex nomine. Si enim CHRISTVS unctus est, ungui utiq; corporis passio est. Qui corpus nõ habuit, ungui omnino non

no non potuit. Qui ungui omnino non potuit, CHRISTVS uocari nullo modo potuit. Aliud est, si & nominis phātasma affectauit. Sed quomodo, inquit, irreperet in Iudæorum fidem, nisi per solenne apud eos & familiare nomen? Inconstantem aut subdolum deum narras. aut diffidentiæ aut malitiositatis consilium est, fallendo quid promouere. Multo liberius atq; simplicius egerunt pseudoprophetæ, aduersus creatorem in sui dei nomine uenientes. Sed nec effectum consilij huius inuenio, cum facilius aut suum crediderint CHRISTVM, aut planū potius aliquem, quàm alterius dei CHRISTVM, sicut Euangelium probabit. Nunc si nomē CHRISTI ut sportulam furunculus captauit, cur etiam IESVS uoluit appellari, non tam expectabili apud Iudæos nomine? Nec enim si nos per dei gratiam intellectum consecuti sacramentorum eius, hoc quoq; nomen agnoscimus CHRISTO destinatum, ideo & Iudæis quibus adempta est sapientia, nota erit res. Deniq; ad hodiernum, CHRISTVM sperant non IESVM, & Heliam potius interpretantur CHRISTVM quàm IESVM. Qui ergo & in eo nomine uenit in quo CHRISTVS præsumebatur, potuit in eo solo nomine uenisse, quod solum præsumebatur. Cæterum cum duo miscuit, speratum & insperatum, expugnatur utrumq; consilium eius. Siue enim in deo CHRISTVS, ut interim quasi creatoris irreperet, obrepit IESVS, quia non sperabatur IESVS in CHRISTO creatoris. siue ut alterius haberetur, non sinit CHRISTVS, quia non alterius sperabatur CHRISTVS quàm creatoris. Quid horū constare possit ignoro. Constabit autem utrumq; in CHRISTO creatoris, in quo inuenitur etiam IESVS. Quomodo inquis? disce & hic cum partiarijs erroris tui Iudæis. Cum successor Moysi destinaretur Auses filius Naue, transfertur certe de pristino nomine, & incipit uocari IESVS. Certe, inquis, hanc prius dicimus figuram futuri fuisse. Nam quia IESVS CHRISTVS secundum populum, quod sumus nos, nati in seculi desertis, introducturus erat in terram promissionis melle & lacte manantē, id est uitæ æternæ possessionem, qua nihil dulcius, idq; non per Moysen, id est non per legis disciplinam, sed per IESVM per Euangelij gratiam prouenire habebat, circumcisis nobis petrina acie, id est CHRISTI. Petra enim CHRISTVS. Ideo is uir qui in huius sacramenti imagines parabatur, etiam nominis dominici inaugurat⁹ est figura, IESVS cognominatus. Hoc nomē ipse CHRISTVS suum iam tunc esse testatus est, cum ad Moysen loquebatur. Quis enim loquebatur nisi spiritus creatoris, qui est CHRISTVS? Cum ergo mandato diceret populo, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui te custodiat in uia, & introducat in terram quam paraui tibi, intendite illi & exaudite eum, ne inobaudieritis eum. Non enim celaui te, quoniā nomen meū super illum est. Angelum quidem meū dixit ob magnitudinem uirtutum quas erat æditurus, & ob officium prophetæ nunciantis scilicet diuinam uoluntatem: IESVM autem ob nominis sui futuri sacramentū. Identidem nomen

Planum, hoc est impostorem.

Fort. ideo.

men suum confirmauit, quod ipse ei indiderat, quia non angelum nec Ausen, sed IESVS eum iusserat exinde uocitari. Ergo si utrumq; nomen competit in CHRISTVM creatoris, tanto utrumq; non cōpetit in CHRISTVM non creatoris, sicut non reliquus ordo. Facienda est deniq; iam hinc inter nos certa ista & iusta præscriptio, & utriq; parti necessaria, qua determinatū sit nihil omnino cōmune esse debere alterius dei CHRISTVM cum CHRISTO creatoris. Nam & à nobis proinde diuersitas defendenda est, sicut à nobis repugnanda est: quia nec uos probare poteritis alterius dei uenisse CHRISTVM, nisi eum longe alium demonstraueritis à CHRISTO creatoris: nec nos eum creatoris uendicare, nisi talem eum ostenderimus, qualis cōstituitur à creatore. De nominibus iam obduximus. Mihi uēdico CHRISTVM, mihi defendo IESVM. Reliquum ordinem eius cum scripturis conferamus. Quodcūq; illud corpusculum sit, quoniā habitū, & quoniā conspectum fuit, si inglorius, si ignobilis, si inhonorabilis, meus erit CHRISTVS, talis enim habitu & aspectu annunciabatur. Adest rursus Esaias: Annūciauimus, inquit, coram ipso uelut puerulus, uelut radix in terra sitienti, & non est species eius neq; gloria: & uidimus eum, & nō habebat speciem neq; decorem, Sed species eius inhonorata, deficiens citra omnes homines. Sicut & supra patris ad filium uox, Quemadmodum expauescent multi super te, sic sine gloria erit ab hominibus forma tua. Nā etsi tempestiuus decore apud Dauid citra filios hominū, sed in allegorico illo statu gratiæ spiritalis, cum accingitur ense sermonis, qui uere species & decor & gloria ipsius est. Cæterum habitu incorporabili apud eundem Prophetam, uermis etiam & non homo, ignominia hominis & nullificamen populi. Neq; interiorem qualitatem eius cuiusmodi annūcias. Si enim plenitudo in illo spiritus constitit, agnosco uirgam de radice Iesse. flos eius meus erit CHRISTVS, in quo requieuit secundum Esaiam spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus cōsilij & uigoris, spiritus agnitionis & pietatis, spiritus timoris dei. Neq; eñ ulli hominum, diuersitas spiritalium documentorum competebat nisi in CHRISTVM, flori quidem ob gratiam spiritus adæquatum, ex stirpe autē Iesse deputatum per Mariam inde censendam. Expostulo autem de proposito, si das ei omnis humilitatis & patientiæ & tranquillitatis intentionem, & ex his Esaiæ erit CHRISTVS, homo in plaga, & sciēs ferre imbecillitatem: qui tanquam ouis ad uictimam adductus est, & tanquam agnus ante tondentem non aperuit os. Qui neq; contendit neq; clamauit, nec audita est foris uox eius, qui harundinem contusam, id est quassam Iudæorum fidem non cōminuit, qui linum ardens, id est momentaneum ardorem gentium non extinxit. Nō potest alius esse, quàm qui prædicebat. Oportet actum eius ad scripturarum regulam recognosci, duplici, nisi fallor, operatione distinctum, prædicationis & uirtutis. Sed de utroq; titulo sic disponam, ut quoniam ipsum quoq; Marcionis euangelium excuti placuit, de speciebus doctrinarum

ctrinarum & signorum *illud differamus quasi in rem præsentẽ. Hic autẽ generaliter expungamus ordinem cœptum, docentes prædicatorem interim annunciari CHRISTVM per Esaiam: Quis enim, inquit, in uobis qui deũ metuit, & exaudiet uocem filij eius. Item medicatorẽ. Ipse enim, inquit, imbecillitates nostras abstulit, & languores portauit. De exitu planè puto diuersitatem tentatis inducere, negantes passionẽ crucis in CHRISTVM creatoris prædicatam, & argumentantes insuper non esse credendũ, ut in id genus mortis exposuerit creator filium suum, quod ipse maledixerat: Maledictus, inquit, omnis qui pepẽderit in ligno. Sed huius maledictionis sensum differo digne sola prædicatione crucis, de qua nunc maxime quæritur, quia & aliâs antecedit rerũ probatio, rationẽ. De figuris prius edocebo. Et utiq; uel maxime sacramentũ istud figurari in prædicatione oportebat: quanto incredibile, tanto magis scandalo futurum, si nude prædicaretur: quantóq; magnificum, tanto magis obumbrandũ, ut difficultas intellectus gratiã dei quæreret. Itaq; in primis Isaac cum à patre in hostiam deditus, lignum sibi ipse portaret, CHRISTI exitum iam tunc denotabat, in uictimã concessi à patre, & lignũ passionis suæ baiulantis. Ioseph & ipse CHRISTVM figuratus, nec hoc solo (ne demorer cursum) quod persecutionẽ à fratribus passus est ob dei gratiam, sicut & CHRISTVS à Iudæis, carnaliter fratribus cũ benedicitur à patre, etiã in hæc uerba, Tauri decor eius, cornua unicornis, cornua eius, in eis nationes uentilabit pariter ad summũ usq; terræ. Non utiq; rhinoceros destinabatur unicornis, nec Minotaurus bicornis, sed CHRISTVS in illo significabatur, taurus ob utramq; dispositionem, alijs ferus ut iudex, alijs mansuetus ut saluator. Cuius cornua essent crucis extrema. Nã & in antemna, quæ crucis pars est, extremitates cornua uocãtur. Vnicornis autẽ media stipitis palus. Hac deniq; uirtute crucis, & hoc more cornutus, uniuersas gentes & nunc uentilat per fidẽ, auferens à terra in cœlum, & tunc per iudicium uentilabit, deijciens de cœlo in terrã. Idem erit & alibi Taurus apud eandem scripturã, cum Iacob in Simeonem & Leui, id est in Scribas & Pharisæos. Ex illis enim deducitur sensus istorũ. Spiritaliter interpretatẽ, Simeon & Leui pfecerũt iniquitatẽ, ex sua hæresi, qua scilicet CHRISTVM sunt persecuti. In cõcilium eorũ ne uenerit anima mea, & in stationẽ eorum ne incubuerint iecora mea, quia in indignatione sua interfecerũt homines, id est Prophetas, & in cõcupiscẽtia sua ceciderũt neruos, tauro id est CHRISTO, quẽ post necem Prophetarũ suffigendo, neruos utiq; eius clauis desæuierunt. Cæterũ uanũ si post homicidia, alicuius bouis illis exprobrat carnificinã. Iam uero Moyses quid utiq; tunc tantũ cũ IESVS aduersus Amalech præliabatur, expansis manibus orat residens, quãdo in rebus tã attonitis, magis utiq; genibus dispositis, & manibus cædẽtibus pectus, & facie humi uolutante, orationẽ cõmendare debuisset: nisi quia illic ubi est nomẽ domini, dimicabat, dimicaturi quãdoq; aduersus diabolũ, crucis quoq; erat habitus necessarius, p quã IESVS uictoriã esset relaturus. Idẽ rursus Moyses

Fort. *illuc.

post interdictã omnis rei similitudinẽ, cur æreũ serpentem ligno impositũ, pendentis habitu in spectaculũ salutare proposuit? An & hic dominicæ crucis uim intentabat, qua serpẽs diabolus publicabatur, & læso cuiq; à spiritalibus colubris, intuenti tamẽ & credẽti in eã, sanitas morsuũ peccatorũ, & sanitas exinde prædicabatur. Age nũc si legisti penes Dauid, dominus regnauit à ligno, expecto quid intelligas, nisi forte lignariũ aliquẽ regẽ significari Iudæorũ, & nõ CHRISTVM, qui exinde à passione ligni superata morte regnauit. Etsi enim mors ab Adam regnauit usq; ad CHRISTVM, cur CHRISTVS nõ regnasse dicat̃ à ligno, ex quo crucis ligno mortuus, regnũ mortis exclusit? Proinde & Esaias: Quoniã, inqt, puer natus est nobis. Quid noui si nõ de filio dei? dicit, & datus est nobis, cuius imperiũ factum est super humerũ ipsius. Quis omnino regũ insigne potestatis suæ humero præfert, & non aut capite diadema, aut manu sceptrũ, aut aliquã propriæ uestis notã? Sed solus nouus rex nouorũ æuorũ CHRISTVS IESVS, nouæ gloriæ & potestatẽ & sublimitatẽ suã humero extulit, crucẽ scilicet ut secundũ superiorem prophetiã exinde dominus regnaret à ligno. Hoc lignũ & Hieremias
„ tibi insinuat, dicturis prædicans Iudæis, Venite iniiciamus lignũ in panem
„ eius, utiq; in corpus. Sic eñ deus in euangelio quoq; uestro reuelauit, panẽ
„ corpus suũ appellãs, ut & hinc iam eum intelligas corporis sui figurã panis
Corpus domini. „ dedisse, cui9 retro corpus in panẽ Prophetes figurauit, ipso domino hoc sa-
„ cramentũ postea interpretaturo. Si adhuc quæris dominicæ crucis prædicationẽ, satis iam tibi potest facere xxi. psalmus totã CHRISTI cõtinens passionẽ, canentis iam tunc gloriã suã: Foderunt, inquit, manus meas, & pedes, quæ propria atrocia crucis. Et rursus cum auxiliũ patris implorat: Saluũ, inquit, fac me ex ore leonis, utiq; mortis, & de cornibus unicornis humilitatẽ, de apicibus scilicet crucis, ut supra ostendimus. Quam crucẽ nec ipse Dauid passus est, nec ullus rex Iudæorũ, ne putes alterius alicuius, q̃ solus à populo tã insigniter crucifixus est. Nũc & si omnes istas interp̃tationes respuerit & irriserit, hæretica duritia, concedã illi nullam CHRISTI crucẽ significare *me à creatore: quia nec ex hoc ꝓbabit aliũ esse qui crucifixus est, nisi forte ostenderit hunc exitũ eius à suo deo prædicatũ, ut diuersitas passionũ, ac per hoc etiã ꝑsonarũ, ex diuersitate prædicationũ uindicet̃. Cæterũ nec ipso CHRISTO eius prædicato, nedũ cruce ipsius, sufficit in meũ CHRISTVM solius mortis prophetia: Ex hoc eñ quod nõ est ædita qualitas mortis, potuit & per crucẽ euenisse, Tunc alij deputanda, si in aliũ fuisset prædicatũ: nisi si nec mortẽ uolet CHRISTI mei prophetatã, quo magis erubescat si suũ quidẽ CHRISTVM mortuũ annũciat, quẽ negat natum: meũ uero mortalem negat, quẽ nascibilem confitetur. Et mortẽ autẽ & sepulturã & resurrectionem CHRISTI mei, una uoce Esaiæ uolo ostendere, dicẽtis, Sepultura eius sublata de medio est. Nec sepultus eñ esset nisi mortuus, nec sepultura eius sublata de medio, nisi ꝑ resurrectionẽ. Deniq; subiecit: Propterea ipse multos hæreditati habebit, & multorũ diuidet spolia, pro eo quod tradita est anima eius

*Forte leg. Christi mei crucem significari à creat.

ma eius in mortē. Ostensa est eīm causa gratiæ huius, ꝑ iniuria scilicet mortis repensandæ. pariter ostensum est, hæc illū propter mortē consecuturum. post mortē utiqꝫ per resurrectionē consecuturus. Sufficit hucusqꝫ de his interim ordinē CHRISTI decucurrisse, quo talis ꝓbatus qualiter annūciabatur, nō alius haberi debeat, quàm qui talis annūciabatur, ut iam ex ista consonantia rerū eius, & scripturarū creatoris, illis etiam restituenda sit fides ex præiudicio maioris partis, quæ ad diuersas sententias uel in dubium deducuntur uel negantur. Amplius nūc superstruimus ea quoqꝫ paria ex scripturis creatoris, quæcꝫ post CHRISTVM futura prædicabantur. Nec enim dispositio expuncta inueniretur, si non ille uenisset, post quem habebat euenire. Aspice uniuersas nationes de uoragine erroris humani, exinde emergentes ad deum creatorem, ad deum CHRISTVM, & si audes nega prophetatum. Sed statim tibi in psalmis promissio patris occurrit: Filius meus es tu, ego hodie generaui te. Postula de me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Nec poteris magis Dauid filium eius uendicare quàm CHRISTVM: aut terminos terræ Dauid potius promissos, qui intra unicam Iudæorum gentem regnarit, quàm CHRISTO, qui totum iam orbem Euāgelij sui fide cepit. Sic & per Esaiam: Ecce dedi te in dispositionem generis, in lucem nationum aperire oculos cæcorum, utique errantium, exoluere de uinculis uinctos, id est de delictis liberare, & de cella carceris, id est mortis, sedentes in tenebris, ignorantiæ scilicet. Quæ si per CHRISTVM eueniunt, non in alium erunt prophetata, quàm per quem eueniunt. Item alibi: Ecce testimonium eum nationibus posui, principem & imperantem nationibus. Nationes quæ te non sciunt, inuocabunt te, & populi confugient ad te. Nec enim hæc in Dauid interpretaberis, quia præmisit, Et disponam uobis dispositionem æternam, religiosa & fidelia Dauid. Atquin hinc magis CHRISTVM intelligere debebis ex Dauid deputatum carnali genere ob MARIAE uirginis censum. De hoc enim promisso iuratur in psalmo ad Dauid: Ex fructu uentris tui collocabo super thronum tuum. Quis iste uenter est? Ipsius Dauid? Vtique non. Neqꝫ enim pariturus esset Dauid. Sed nec uxoris eius. Non enim dixisset, ex fructu uentris tui, sed potius, ex fructu uentris uxoris tuæ. Ipsius autem dicendo uentrem, superest ut aliquem de genere eius ostenderit, cuius uentris futurus esset fructus caro CHRISTI, quæ ex utero MARIAE floruit. Ideóque & fructum uentris tantum nominauit, ut proprie uentris, quasi solius uentris, non etiam uiri: & ipsum uentrem ad Dauid redegit, ad principem generis, & familiæ patrem: quia uiro deputare non poterat uirginis uentrem. Itaque in CHRISTO noua dispositio inuenitur hodie. Hæc erit quam tunc creator pollicebatur, religiosa & fidelia Dauid appellans quæ erant CHRISTI, quia CHRISTVS ex Dauid, imò ipsa erit caro eius religiosa & fidelia Dauid, tam sancta religione, & fidelis ex resurrectione. Nam & Nathan propheta in prima Basiliarum, professionem ad Dauid *Hoc est, in primo Regnorum.*

ad Dauid facit: Semini eius quod erit, inquit, ex uẽtre ipsius. Hoc si in Salomonẽ simpliciter edisseres, risum mihi incuties. Videbitur eñ Dauid pepe risse Salomonẽ. An & hic CHRISTVS significať, ex eo uẽtre semẽ Dauid, qui esset ex Dauid, id est Mariæ: quia & ædem dei magis CHRISTVS ædificaturus esset hominẽ scilicet sanctũ, in quo potiore tẽplo inhabitaret dei spiritus, in dei filiũ magis CHRISTVS habendus esset ꝙ Salomon filius Dauid. Deniq; & thronus in æuũ, & regnũ in æuũ, magis CHRISTO competit quàm Salomoni temporali scilicet regi: sed à CHRISTO misericordia dei non abscessit, Salomoni uero etiã ira dei accessit, post luxuriã & idololatriã. Suscitauit enim illi Satan hostẽ Idumæum. Cum ergo nihil horũ competat in Salomonẽ, sed in CHRISTVM, certa erit ratio interpretationũ nostrarũ, ipso etiã exitu rerũ probante, quas in CHRISTVM apparet prædicatas: & ita in hoc erũt sancta & fidelia Dauid. Hũc deus testimoniũ nationibus posuit, nõ Dauid: principẽ & imperantẽ nationibus, nõ Dauid, qui soli Israeli imperauit. CHRISTVM hodie inuocãt nationes quæ eũ nõ sciebant, & populi ad CHRISTVM hodie cõfugiunt, quẽ retro ignotabãt. Non potest futurũ dici, quod uides fieri. Sic nec illã iniectionẽ tuã potes sistere ad differẽtiã duorũ Christorũ, quasi Iudaicus quidẽ CHRISTVS populo soli ex dispersione redigendo destinetur à creatore, Vester uero omni humano generi liberando, collatus sit à deo optimo: cũ postremo priores inueniãtur Christiani creatoris ꝙ Marcionis, exinde uocatis omnib⁹ populis in regno eius, ex quo deus regnauit à ligno. nullo adhuc Cerdone, nedũ Marcione. Sed & reuictus de nationũ uocatione, cõuertere iam in proselytos. Quæris qui de nationibus trãseunt ad creatorẽ, quãdo & proselyti diuersæ & ꝓpriæ cõditionis seorsum à Propheta nominẽtur: Ecce, inquit Esaias, proselyti per me accedẽt ad te, ostendẽs ipsos quoq; proselytos ꝑ CHRISTVM accessuros ad deũ. & nationes quod sumus nos, proinde suã habeãt nominationẽ sperãtes in CHRISTVM, Et in nomine, inquit, eius natiões sperabũt. Proselyti autẽ quos in nationũ prædicatione substituis, non in CHRISTI nomine sperare solent, sed in Moysi ordine, à quo institutio illorũ est. Cæterũ allectio nationũ à nouissimis diebus exorta est. Iisdem uerbis Esaias: Et erit, inquit, in nouissimis diebus manifestus mons dñi, utiq; sublimitas dei, ædes dei super summos mõtes, utiq; Christus catholicũ dei templũ, in quo deus coliť constitutũ, super omnes eñ eminẽtias uirtutũ, & potestatũ. Et uenient ad eũ uniuersæ nationes, & ibũt multi, & dicẽt: Venite ascẽdamus in montẽ domini, & in ædẽ dei Iacob, & annũciabit nobis uiã suã, & incedemus in ea. Ex Sion eñ exibit lex, & sermo dñi ex Hierusalem. Hæc erit uia nouæ legis euangeliũ, & noui sermonis in Christo, iã nõ in Moysen: Et iudicabit inter natiões, de errore scilicet earũ. Et reuincet pplm amplũ, ipsorũ in primis Iudæorũ & ꝓselytorũ. Et cõcident machæras suas in aratra, & libinas in falces, .i. animorũ nocentiũ & linguarũ infestarũ, & oĩs malitiæ atq; blasphemiæ ingenia, cõuertent in studia modestiæ & pacis. Et nõ accipiet gens sup gentẽ

machæram

machæram utiq; discordiæ, & non discent amplius bellare, id est inimicitias perficere, ut & hic discas CHRISTVM non bellipotentem, sed paciferum repromissum. Hæc autē prophetata nega, cum cotàm uidentur, aut adimpleta cum leguntur. Aut si nō negas utrumq;, in eo erunt adimpleta, in quem sunt prophetata. Inspice enim adhuc etiam ipsum introgressum, atq; decursum uocationis in nationes à nouissimis diebus adeuntes ad deum creatorem, non in proselytos, quorum à primis magis diebus allectio est. Etenim fidem istam Apostoli induxerunt. Habes & Apostolorum opus prædicatum, Quàm tempestiui pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona, non bellum nec malum. Respondit & Psalmus: In omnē terram exiuit sonus eorum, & in terminos terræ uoces eorum, circūferentium scilicet legem ex Sion profectam, & sermonē domini ex Hierusalem, ut fieret quod scriptum est: Longe quiq; à iustitia mea, appropinquauerunt iustitiæ meæ & ueritati. Cum huic negocio accingerētur Apostoli, renūciauerunt presbyteris, & archontibus, & sacerdotibus Iudæorū. An non uel maxime, inquit, ut alterius dei prædicatores? Atquin ipsius eiusdem, cuius scripturam cū maxime implebāt, diuertite diuertite indamat Esaias, excedite illinc, & immundum ne attigeritis, blasphemiā scilicet in CHRISTVM. Excedite de medio eius, utiq; synagogæ, separamini qui domini causam portatis. Iam enim secundum suprascripta reuelauerat dominus brachio suo sanctum, id est uirtute sua CHRISTVM coram nationibus, ut uiderint uniuersæ nationes & summa terræ salutem, quæ erat à deo. Sic & ab ipso Iudaismo diuertentes, cum legis obligamēta & onera, euangelica iam libertate mutarent, psalmū exequebantur, Disrumpamus uincula eorum, & abijciamus à nobis iugum eorum: Postea certe quàm tumultuatæ sunt gentes, & populi meditati sunt inania, Astiterunt reges terræ, & principes congregati sunt in unū, aduersus dominū & aduersus CHRISTVM eius. Quæ dehinc passi sūt Apostoli? Omnē, inquis, iniquitatē persecutionū ab hominibus scilicet creatoris, ut aduersarij eius, quem *prædicabas: & quæ creator si aduersarius erat CHRISTI, non modo prædicat hoc passuros Apostolos eius, uerū & exprobrat. Nam neq; prædicaret alterius dei ordinem quē ignorabat, ut uultis, neque exprobrasset quod ipse curasset. Videte quomodo erit iustus, nec quisq; excipit corde, & uiri iusti auferentur, nec quisq; animaduertit. A persona enim iustitiæ sublatus est iustus, quis nisi CHRISTVS? Venite, inquiunt, auferamus iustum, quia inutilis est nobis. Præmittēs itaq; & subiungens proinde passum etiā CHRISTVM, æque iustos eius eadē passuros, tam Apostolos quàm & deinceps omnes fideles prophetauit signatos, illa nota scilicet de qua Ezechiel: Dicit dñs ad me, Pertrāsi in medio portæ in media Hierusalē, & da signa Thau in frontibus uirorū. Ipsa est enim litera Græcorum Tau, nostra aūt T. species crucis quā portēdebat futurā in frōtibus nostris apud uerā & catholicā Hierusalē, in qua fratres CHRISTI filios scilicet dei gloriā

Fort. *prædicabāt.

forte

Mel. relaturos. forte deo relaturus Psalmus uigesimusprimus canit ex psona ipsius CHRISTI ad patrem: Enarrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ hymnum tibi dicam. Quod enim in nomine & spiritu ipsius hodie fieri habebat, merito à se futurum prædicabat. Et paulo infra: A te laus mihi in ecclesia magna. Et in quinquagesimoseptimo: In ecclesijs benedicite dominũ deum, ut pariter concurreret & Micheæ prophetia: Non est uoluntas mea dicit dominus, & sacrificia uestra non accipiam: quoniam ab ortu solis usq; in occasum nomen meum gloriatum est in nationibus, & in omni loco sacrificium nomini meo offertur, & sacrificium mũdum: Gloriæ scilicet relatio & benedictio & laus & hymni. Quæ omnia cum in te quoq; deprehendantur, & signaculum frontium, & ecclesiarum sacramenta, & mundiciæ sacrificiorum, debes iam erumpere uti dicas, spiritũ creatoris tuo CHRISTO prophetasse. Nunc quia cum Iudæis negas uenisse CHRISTVM eorum, recognosce & exitum ipsorum, quem post CHRISTVM relaturi prædicabãtur ob impietatem qua eum despexerunt & interemerunt. Primũ enim ex die qua secundum Esaiam proiecit homo aspernamẽta sua aurea & argentea, quæ fecerunt adorandis uanis & nociuis, id est ex quo genus hominum dilucidata per CHRISTVM ueritate idola proiecit, uide an quod sequitur expunctum sit: Abstulit enim dominus sabaoth à Iudæa, & ab Hierusalem inter cætera, & prophetam, & sapientem architectum, spiritum scilicet sanctum, qui ædificat ecclesiam, templum scilicet & domum & ciuitatem dei. Nam exinde apud illos destitit dei gratia, & mandatũ est nubibus ne pluerent imbrem super uineam Soreth, id est cœlestibus beneficijs, ne prouenirent domui Israëlis. Fecerat enim spinas, ex quibus dominum coronauerat: & non iustitiam, sed clamorem quo in crucem eum extorserat. Et ita subtractis charismatũ roribus, lex & Prophetæ usq; ad Ioannẽ. dehinc cũ ea perseuerantia furoris, & nomẽ domini per ipsos blasphemaretur, sicut scriptũ est: Propter uos blasphematur nomen meum in nationibus, Ab illis enim cœpit infamia: & tempus medium à Tiberio usq; ad Vespasianũ, non pœnitentiam intellexissent, facta est terra eorũ deserta, ciuitates eorũ exustæ, regionem eorum sub ipsorum conspectu extranei deuorant, derelicta filia Sion, & tanquam specula in uinea uel in cucumeratio casula, ex quo scilicet Israël dominũ non cognouit, & populus eum non intellexit, sed dereliquit, & in indignationem prouocauit sanctum Israëlis. Sic & machæræ conditionalis cõminatio, Si nolueritis nec audieritis me, machæra uos comedet, probauit CHRISTVM fuisse, quem nõ audiendo, perierunt. Qui & in psalmo quinquagesimoseptimo dispersionem eis postulat à patre: Disperde eos in uirtute tua. Qui & rursus per Esaiam in exustionem eorum perorans: Propter me hæc, inquit, facta sunt uobis: in anxietate dormietis. Satis uane, si hæc non propter eum passi sunt, qui propter se passuros pronunciarat, sed propter CHRISTVM dei alterius. Atquin CHRISTVM, inquã, alterius dei dicitis,

dicitis, à creatoris uirtutibus & potestatibus, ut ab æmulis in crucem actum. Sed ecce defensus ostenditur à creatore, & dati sunt pessimi pro sepultura eius, qui scilicet subreptam eam asseuerauerãt: & locupletes pro morte eius, qui scilicet & à Iuda traditionem redemerant, & à militibus falsum testimoniũ cadaueris subrepti. Igitur aut non propter illum acciderunt ista Iudæis, sed reuinceris conspirante & sensu scripturarum cum exitu rerum & ordine temporum: aut si propter illum acciderunt, non potuit creator ulcisci, nisi suum CHRISTVM, remuneraturus potius Iudam, si aduersarium domini sui peremissent. Certe si nondum uenit CHRISTVS creatoris, propter quẽ hæc passuri prædicantur, cum uenerit ergo, patientur. Et ubi tunc filia Sion derelinquenda, quæ nulla hodie est? Vbi ciuitates exurendæ, quæ iam in tumulis? Vbi dispersio gentis, quæ iam extorris? Redde statum Iudææ, quem CHRISTVS creatoris inueniat, & alium contende uenisse. Iam uero quale est ut per cœlum suum admiserit, quem in terra sua esset interempturus, honestiore & gloriosiore regni sui regione uiolata, ipsa aula sua & arce, calcata? An hoc magis affectauit? Plane zelotes, tamen uicit. Erubesce qui uicto deo credis. Quid sperabis ab eo qui se protegere nõ ualuit? Aut enim per infirmitatem oppressus est à uirtutibus & hominibus creatoris, aut per malitiositatem: ut tantum illis sceleris patientia infigeret. Imò, inquis, spero ab illo: quod & ipsum faciat, ad testimonium diuersitatis regnum dei æternæ & cœlestis possessionis. Cæterum uester CHRISTVS pristinum statum Iudæis pollicetur, ex restitutione terræ, & post decursum uitæ apud inferos, in sinu Abrahæ refrigerium. deum optimũ si reddit placatus, quod & abstulerat iratus. O deum tuum, qui & cædit & sanat: condit mala & facit pacem. O deum etiam ad inferos usq; misericordem. Sed de sinu Abrahæ suo tempore. De restitutione uero Iudææ, quã & ipsi Iudæi ita, ut describitur, *separant, locorum & regionũ nominibus inducti, quomodo allegorica interpretatio in CHRISTVM & in ecclesiam, & habitum & fructum eius spiritaliter competat, & longum est persequi, & in alio opere digestum, quod inscribimus de spe fidelium, & in præsenti uel eo ociosum, quia non de terrena, sed de cœlesti promissione sit quæstio. Nam & confitemur in terra nobis regnũ repromissum, sed ante cœlum, sed alio statu, utpote post resurrectionem in mille annos in ciuitate diuini operis Hierusalem cœlo delata: quam & Apostolus matrem nostram sursum designat: & πολίτευμα nostrum, id est municipatum in cœlis esse pronuncians, alicui utiq; cœlesti ciuitati eum deputat. Hanc & Ezechiel nouit, & apostolus Ioannes uidit. Et quia apud fidem nostram est nouæ prophetiæ sermo testatus, ut etiam effigiem ciuitatis ante repræsentationem eius conspectui futuram in signũ prædicarit. Deniq; expunctum est Orientali expeditione. Constat enim, ethnicis quoque testibus, in Iudæa per dies quadraginta matutinis momentis ciuitatem de cœlo pepẽdisse, omni mœniorum habitu euanescente

Fort. *sperant.

Opus de spe fideliũ

de profectu

de profectu diei,& aliâs de proximo nullam. Hanc dicimus excipiendis resurrectione sanctis,& refouendis omnium bonorum utique spiritalium copia,in compensationem eorum quæ in seculo uel despeximus uel amisimus à deo prospectam. Siquidem & iustum & deo dignum,illic quoque exultare famulos eius,ubi sunt & afflicti in nomine ipsius. Hæc ratio regni cœlestis, post cuius mille annos,intra quam ætatem concluditur sanctorum resurrectio pro meritis maturius uel tardius resurgentium, tunc & mundi destructione & iudicij conflagratione commissa, demutati in atomo in angelicam substantiam,scilicet per illud incorruptelæ superindumentum transferemur in cœleste regnum: de quo nunc sic ideo retractatur, quasi non prædicato apud creatorem,ac per hoc alterius dei CHRISTVM,probante, à quo primo & solo sit reuelatum. Disce iam hinc illud & prædicatum à creatore, & sine prædicatione credendũ apud creatorem. Quid tibi uidetur cum Abrahæ semẽ post primam promissionem quam in multitudinem arenæ repromittitur,ad instar quoque stellarum destinatur:nónne & terrenæ & cœlestis dispositionis auspicia sunt? Cum Isaac benedicens Iacob filium suum,dedit ait tibi deus de rore cœli,& de opimitate terræ. Nónne utriusque indulgẽtiæ exempla sunt? Denique animaduertenda est hic etiam structura benedictionis ipsius. Nam circa Iacob, qui quidem posterioris & prælatioris populi figura est,id est nostri: prima promissio cœlestis est roris:secunda, terrenæ opimitatis. Nos enim primo ad cœlestia inuitamur, cum à seculo auellimur: & ita postea inuenimur etiam terrena consecuti. Et euangelium quoque uestrum habet: Quærite primum regnum dei, & hæc adijcientur uobis. Cæterum ab Esau promittit benedictionem terrenam,& subijcit cœlestem,de opimitate terræ dicens,Erit inhabitatio tua & à rore cœli. Iudæorum enim dispositio in Esau priorum natu, & posteriorum affectu filiorũ, à terrenis bonis imbuta,per legem postea ad cœlestia per euangelium credendo deducitur. Cum uero Iacob somniat scalas obfirmatas in terra ad cœlum,& angelos alios ascendẽtes,& alios descendentes, innixum desuper dominum,temere si forte interpretabimur,scalis his iter ad cœlum demonstrari,quò alij perueniant,alij decidant,domini constitutum esse iudicium? Cur autem ut euigilauit,& primum loci horrore concussus est,conuertitur ad interpretationem somnij? Cum enim dixisset, quàm terribilis est locus iste, Non est,inquit,aliud:sed ædes dei,& hæc porta cœli. CHRISTVM dominum enim uiderat, templum dei, & portam eundem per quem aditur cœlum. Et unique portam cœli non nominasset,si cœlum non aditur apud creatorem. Sed est & porta quæ recipit,& quæ perducit,strata iam à CHRISTO,de quo Amos: Qui ædificat in cœlum ascensum suum,utique non sibi soli,sed & suis qui cum illo erunt. Et circumdabis enim illos tibi,inquit, tanquam ornamentum sponsæ. Ita per illum ascensum ad cœlestia regna tendentes,miratur spiritus dicens: Volant uelut qui sunt milui, ut nubes uolant,

lant,& uelut pulli columbarum,ad me scilicet simpliciter ut columbæ. Auferemur enim in nubes obuiam domino, secundum Apostolum, illo scilicet filio hominis ueniente in nubibus,secundum Danielem:& ita semper cum domino erimus,eatenus dum & in terra & in cœlo,qui ob utriusq; promissionis ingratos,ipsa enim etiam elementa testantur: Audi cœlum & in aures percipe terra. Et ego quidem,etiamsi nullam spei cœlestis manum mihi toties scriptura porrigente,satis haberem,huius quoque promissionis præiudicium,quod iam terrenam gratiam teneam, expectarem aliquid & de cœlo à deo cœli sicut & terræ, ita crederem CHRISTVM sublimiora pollicentem,eius esse qui & humiliora promiserat:qui experimenta maiorum de paruulis fecerat,qui hoc inauditi si forte regni præconiū soli CHRISTO reseruauerat:ut per famulos quidem terrena gloria,cœlestis uero per ipsum deum annunciaretur. At tu hinc quoq; alium argumentaris CHRISTVM, quod regnum nouum annunciet. Prius est, aliquod exemplum indulgentiæ proferas, ne merito dubitem de fide tantæ promissionis quam spero. Nam didici,imò ante omnia est,ut quem cœlestia prædicas repromittere, aliquod cœlum probes eius. At nunc uocas ad cœnam, nec domum ostendis:allegas regnum,nec regiam monstras. An quia CHRISTVS tuus cœleste regnum repromittit, non habens cœlum, quomodo & hominem præstitit non habens carnem? O phantasma omne:ò præstigia magnæ etiam promissionis.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI TERTII, ADVERSVS MARCIONEM, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI QVARTI ADVERSVS MARCIONEM, PER BEAT. RHENANVM.

SCRIPSERAT Marcion opus Antitheseon,quibus Euangelium suum impudenter adulteratum fulciebat,uendicans id CHRISTO melioris dei filio. Nam uetus instrumentum Creatoris uideri uolebat, cuius scripturæ cum Euangelica doctrina ex diametro,quod aiunt, pugnarent. Eas Antitheseis in hoc quarto libro sic conuincit, ut planum faciat nihil inesse nouo instrumento,quod non in ueteri contineatur figuris & umbris pleno. Et quanquam utriusq; præceptorum & ceremoniarum diuersitatem non negat,docet tamē illam eōdem tendere,nempe in unum deum. Nam & Euangelica

[illegible]

[illegible] Et doce [illegible]

[illegible] quadam [illegible] pradu [illegible]
[illegible] Iudaico populo [illegible]
[illegible] CHRISTO
[illegible] in Euan [illegible]

[illegible] quas [illegible]
[illegible] ntia, De populis [illegible]
[illegible] olis facta, Tu es [illegible] Dea [illegible]
[illegible] cum Moyse & [illegible]
[illegible] enitatem CHR [illegible]
[illegible] scipulis adlectis. Atqu [illegible]
[illegible] angelium transcurre [illegible]
[illegible] lectori generatura, [illegible]
[illegible] hus disputatio [illegible]
[illegible] excoluisse qu [illegible]
[illegible] que extr [illegible]
[illegible] transf [illegible]
[illegible] TVM, pro [illegible]
[illegible] etiam [illegible]
[illegible] brev [illegible]

Q, Septimij

Q· SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER QVARTVS.

MNEM sententiam, & omnem paraturam impij atque sacrilegi Marcionis, ad ipsum iam euangelium eius prouocamus, quod interpolando suum fecit. Et ut fidem instrueret, dotem quandam cõmentatus est illi, opus ex contrarietatum oppositionibus, Antithesis cognominatũ, & ad separationem legis & euangelij coactum: qua duos deos diuidens, proinde diuersos, alterum alterius instrumenti, uel (quod magis usui est dicere) testamenti, ut exinde euangelio quoque secundum Antitheseis credendo patrocinaretur. Sed & istas proprio congressu cominus, id est per singulas iniectiones Pontici cecidissem, si non multo oportunius in ipso, & cum ipso euangelio, cui procurant, retunderentur: quanquam tam facile est praescriptiue occurrere. Equidem ut accepto eas faciam ut rato habeam, ut nobiscũ facere dicã, quo magis de caecitate autoris sui erubescant, nostrae iam Antitheses aduersus Marcionem. Atque adeo confiteor alium ordinem decucurrisse in ueteri dispositione apud creatorem, alium in nouo apud CHRISTUM. Nónne ergo distare documenta eloquij, praecepta uirtutis, legis disciplinas, dum tamen tota diuersitas in unum & eundem deum competat, illum scilicet à quo constat eam dispositam sicut & praedicatam. Olim concionatur Esaias prodituram ex Sion legem, & sermonem domini ex Hierusalem, aliam utique legem, aliumque sermonem: denique iudicabit, inquit, inter nationes, & traducet populum plurimũ, scilicet nõ unius gentis Iudaeorũ, sed nationum quae per nouam legem euangelij, & nouum sermonem Apostolorũ iudicantur & traducuntur apud semetipsas de pristino errore, simul crediderunt: atque exinde concidunt machaeras suas in aratra, & sibinas, quod genus uenabulorum est, in falces, id est feros & saeuos quondam animos conuertunt in sensus probos, & bonae frugis operarios. Et rursus: Audite me audite me, & populus meus & reges auribus intẽdite in me, quoniã lex prodibit à me, & iudicium meum in lucem nationum, quo iudicauerat atque decreuerat nationes quoque illuminandas per euangelij legem atque sermonem. Haec erit lex, & apud Dauid inuituperabilis, quâ perfecta, conuertens animã, utique ab idolis ad deum, hic erit & sermo, de quo idem Esaias: Quomodo, inquit, decisum sermonẽ faciet dominus in terra. Compendiatum est

Antitheses Marcionis.

tum est enim nouum testamentum,& à legis laciniosis oneribus expeditũ. Sed quid pluribus,cum manifestius,& luce ipsa clariùs nouatio prædicetur à creatore per eundẽ.Ne rememineritis proprium,& antiqua ne recogitaueritis. Vetera transierunt,noua oriuntur.Ecce facio noua quæ nũc orientur. Item per Hieremiam:Nouate uobis nouamẽ nouum,& ne seueritis in spinas,& circumcidimini præpucio cordis uestri. Et alibi:Ecce uenient dies dicit dominus,& perficiã domui Iacob & domui Iudæ testamentum nouũ, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum,in die qua arripui dispositionem eorum,ad educendos eos de terra Aegypti. Adeo pristinum testamentum temporale significat, dum mutabile ostendit, etiam dum æternum de postero pollicetur.Nam per Esaiam: Audite me & uiuetis,& disponam uobis testamentum æternum,adijciẽs sancta & fidelia Dauid,ut id testamentum in CHRISTO decursurum demonstraret.Eundem ex genere Dauid secundũ MARIAE censum,etiam in uirga ex radice Iesse processura figurate prædicabat.Igitur si alias leges aliosq; sermones,& nouas testamentorum dispositiones à creatore dixit futuras, ut etiam ipsorũ sacrificiorum alia officia potiora,& quidem apud nationes destinarit,dicente Malachin: Non est uoluntas mea in uobis, inquit dominus, & sacrificia uestra non excipiam de manibus uestris,quoniam à solis ortu usq; ad occasum glorificatum est in nationibus nomen meum,& in omni loco sacrificiũ nomini meo offeretur,& sacrificium mundum,scilicet simplex oratio de conscientia pura. Necesse est omnis demutatio ueniens,ex innouatione,diuersitatem ineat cum his quorum sit, & contrarietatẽ ex diuersitate.Sicut enim nihil demutatum quod non diuersum,ita nihil diuersum quod non contrarium.Eiusdem ergo deputabitur etiam contrarietas ex diuersitate,cuius fuerit demutatio ex innouatione. Qui disposuit demutationem, iste instituit & diuersitatem.Qui prædicauit innouationem,iste prænunciauit & contrarietatem.Quid differentiã rerum ad distantiam interpretaris potestatum? Quid Antitheseis exemplorũ distorques aduersus creatorem,quas in ipsis quoq; sensibus & affectiõibus eius potes recognoscere?Ego,inquit,pcutiã, & ego sanabo:Ego,inquit,occidam,& ego uiuificabo, condens scilicet mala & faciens pacem. Qua etiam soles illum mobilitatis quoq; & inconstantiæ nomine reprehendere, prohibentem quæ iubet, & iubentem quæ prohibet. Cur ergo non & Antitheseis ad naturalia reputasti,cõtrarij sibi semper creatoris? Nec mundum saltim recogitare potuisti, nisi fallor,etiã apud Ponticos ex diuersitatibus constructum æmularum inuicem substantiarũ. Prius itaq; debueras alium deum luminis, alium tenebrarũ determinasse, ut ita posses alium legis,alium euangelij asseuerasse.Cæterum præiudicatũ est ex manifestis,cuius opera & ingenia per Antitheseis constant, eadẽ forma constare etiam sacramenta.Habes nunc Antithesis expeditam à nobis responsionem.Transeo nunc ad euangelij sanè non Iudaici,sed Pontici interim

Sacrificiũ mũdum.

terim

terim adulterati demonstrationem, præstructuram, ordinem, quem aggredimur. Constituimus in primis, euangelicum instrumentum, Apostolos autores habere, quibus hoc munus euangelij promulgandi ab ipso domino sit impositum, Si & apostolicos, nō tamen solos, sed cum apostolis, & post apostolicos: quoniam prædicatio discipulorum suspecta fieri posset de gloriæ studio, si non assistat illi autoritas magistrorū, imò CHRISTI, quæ magistros Apostolos fecit. Deniq; nobis fidem ex apostolis Ioannes & Matthæus insinuant, ex apostolicis Lucas & Marcus instaurant, iisdem regulis exorsi, quantum ad unicum deum attinet creatorem & CHRISTVM eius, natum ex uirgine, supplementū legis & prophetarum. Viderit enim si narrationum dispositio uariauit, dummodo de capite fidei conueniat, de quo cum Marcione nō conuenit. Contra, Marcion euangelio scilicet suo nullum adscribit autorem, quia non licuerit illi titulum quoq; affigere, cui nefas nō fuit ipsum corpus euertere. Et possem hic iam gradum figere, nō agnoscendum contendens opus, quod non erigat frontem, quod nullam constantiam præferat, nullam fidem repromittat de plenitudine tituli, & professione debita autoris. Sed per omnia cōgredi maluimus, nec dissimulamus quod ex nostro intellegi potest. Nam ex his cōmentatoribus quos habemus, Lucam uidetur Marcion elegisse, quem cæderet. Porrò Lucas non apostolus, sed apostolicus: nō magister, sed discipulus, utiq; magistro minor, certe tanto posterior, quanto posterioris apostoli sectator, Pauli sine dubio: ut etsi sub ipsius Pauli nomine euangelium Marcion intulisset, non sufficeret ad fidem singularitas instrumenti destituta patrocinio antecessorum. Exigeretur enim id quoque euāgelium quod Paulus inuenit, cui fidem dedidit, cui mox suum congruere gestijt. Siquidem propterea Hierosolymam ascendit ad cognoscendos Apostolos, & consultandos, ne forte in uacuū cucurrisset, id est ne non secundum illos credidisset, & non secundum illos euangelizaret. Deniq; ut cum autoribus contulit & conuenit de regula fidei, dexteras miscuere, & exinde officia prædicandi distinxerunt, ut illi in Iudæos, Paulus in Iudæos & in nationes. Igitur si ipse illuminator Lucæ, autoritatem antecessorum & fidei & prædicationi suæ optauit, quanto magis eam euangelio Lucæ expostulem, quæ euangelio magistri eius fuit necessaria? Aliud est, si penes Marcionem à discipulatu Lucæ, cœpit religionis Christianæ sacramentum. Cæterum si & retro decucurrit, habuit utiq; autenticam paraturam, per quam ad Lucam usq; peruenit, cuius testimonio assistente Lucas quoq; possit admitti. Sed enim Marcion nactus epistolam Pauli ad Galatas, etiam ipsos Apostolos suggillantis, ut non recto pede incedentes ad ueritatē euangelij, simul & accusantis pseudapostolos quosdam peruertentes euāgeliū CHRISTI, connititur ad destruendum statum eorum euangeliorum, quæ propria & sub Apostolorum nomine æduntur, uel etiam Apostolicorum, ut scilicet fidem quam illis adimit, suo conferat. Porrò etsi reprehensus

Euangelium instrumentum.

Iohannes. Mattheus. Lucas. Marcus.

Lucas euāgelij Paulini scriptor.

Paulus.

Columnæ. hensus est Petrus & Iohannes & Iacobus, qui existimabãtur columnæ, ma
» nifesta causa est. Personarum enim respectu uidebantur uariare cõuictum.
» & tamen cum ipse Paulus omnibus omnia fieret, ut omnes lucraretur, po-
» tuit & Petro hoc in consilio fuisse, aliquid aliter agendi quàm docebat. Pro
» inde si & pseudapostoli irrepserant, horum quoq; qualitas ædita, circumcisi
» onem uindicantiũ & Iudaicos fastus: adeo non de prædicatione, sed de con
» uersatione à Paulo denotabãtur, æque denotaturo, si quid de deo creatore aut CHRISTO eius errassent. Igit' distinguẽda erũt singula. Si Apostolos præuaricationis & simulationis suspectos Marcion haberi queritur, usq; ad Euangelij deprauationẽ, CHRISTVM iam accusat, accusando quos CHRISTVS elegit. Si uero Apostoli quidem integrum euangelium cõtulerunt, de sola conuictus inæqualitate reprehensi, pseudapostoli autem ueritatem eorum interpolauerunt, & inde sunt nostra digesta, quod erit germanum illud Apostolorũ instrumentũ, quod adulteros passum est, quod Paulum illuminauit, & ab eo Lucam? Aut si tam funditus deletũ est, ut catadysmo quodam, ita inundatione falsariorum obliteratum, iam ergo nec Marcion habet uerum. Aut si ipsum erit uerum, id est Apostolorum quod Marcion habet solus: & quomodo nostro consonat, quod non Apostolorũ, sed Lucæ refertur? Aut si non statim Lucæ deputandum est quo Marcion utitur, quia nostro consonat scilicet adulterato, etiam circa titulum cæterorũ Apostolorum est, iam ergo & nostrum quod illi consonat æque Apostolorum est, sed adulteratum. De titulo quoq; funis ergo ducendus est cõtentionis, pari hinc inde nisu fluctuãte. Ego meum dico uerum, Marcion suum. Ego Marcionis affirmo adulteratum, Marcion meum. Quis inter nos determi-

Inuenietur supererit. nabit, nisi temporis ratio, ei præscribens autoritatem, quod antiquius reperietur, & ei præiudicans uitiationẽ, quod posterius reuincetur,* inuenietur? In quantum enim falsum corruptio est ueri, in tantum præcedat necesse est ueritas falsum. Prior erit res passione, & materia æmulatione. Alioquin quàm absurdum ut si nostrũ antiquius probauerimus, Marcionis uero posterius, & nostrum ante uideatur falsum, quàm habuerit de ueritate materiam, & Marcionis ante credatur æmulationem à nostro expertum quàm est æditum, & postremo id uerius existimetur, quod est serius, post tot ac tanta iam opera atque documenta Christianæ religionis seculo ædita, quæ ædi utiq; non potuissent sine euangelij ueritate, id est ante euangelij ueritatem. Quod ergo pertinet ad euangelium interim Lucæ, quatenus cõmunio eius inter nos & Marcionem de ueritate disceptat, adeo antiquius Marcion est, quod est secundum nos, ut & ipse illi Marcion aliquãdo crediderit, cum & pecuniã in primo calore fidei catholicæ ecclesiæ contulit, proiectam mox cum ipso postea quàm in hæresim suam à nostra ueritate desciṽt. Quid nũc si negauerint Marcionitæ, primam apud nos fidẽ eius, aduersus epistolam quoq; ipsius? Quid si nec epistolam agnouerint? Certe Antitheses nõ modo fatẽtur

do fatētur Marcionis,sed & præferūt:ex his mihi probatio sufficit.Si enim id euangelium quod Lucæ refertur,penes nos,uiderimus an & penes Marcionem,ipsum est quod Marcion per Antitheseis suas arguit,ut interpolatum à protectoribus Iudaismi ad cōcorporationem legis & prophetarum, qua etiam CHRISTVM inde confingerent. Vtiq; non potuisset arguere, nisi quod inuenerat. Nemo post futura reprehendit quæ ignorat futura. emendatio culpam non antecedit. Emendator sanè euangelij à Tiberianis usque ad Antoniana tempora euersi,Marcion solus & primus obuēnit,expectatus tam diu à CHRISTO,pœnitēte iam quod Apostolos præmisisse properasset sine præsidio Marcionis, nisi quod humanæ temeritatis, non diuinæ autoritatis negocium est hæresis, quæ sic semper emēdat euangelia dum uitiat: Cū & si discipulus Marcion,non tamen super magistrum, Et si apostolus Marcion, Siue ego, inquit Paulus, siue illi sic prædicamus, Et si prophetes Marcion, Et spiritus prophetarū prophetis erunt subditi,non euersionis sunt,sed pacis.Etiam si angelus Marcion, citius anathema dicendus quàm euangelizator,quia aliter euangelizauit. Itaque dum emendat, utrumq; confirmat,& nostrum alterius,id emēdans quod inuenit:& id posterius,quod de nostri emendatione constituens suum & nouum fecit. In summa,si constat id uerius quod prius,id prius quod & ab initio, ab initio quod ab Apostolis, pariter utiq; constabit id esse ab Apostolis traditum, quod apud ecclesias Apostolorū fuerit sacrosanctum. Videamus quod lac à Paulo Corinthij hauserint,ad quā regulam Galatæ sint recorrecti,quid legāt Philippenses,Thessalonicenses,Ephesij,quid etiam Rhomani de proximo sonent,quibus euangelium & Petrus & Paulus sanguine quoq; suo signatum reliquerunt. Habemus & Iohannis alumnas ecclesias. Nam & si Apocalypsim eius Marcion respuit,ordo tamen episcoporum ad originem recensus,in Iohannem stabit autorem.Sic & cæterorū generositas recognoscitur.Dico itaq; apud illas,nec solas iam Apostolicas,sed apud uniuersas, quæ illis de societate sacramenti confœderātur,id euangelium Lucæ ab initio æditionis suæ stare,quod cummaxime tuemur.Marcionis uero plerisq; nec notum,nullis notum,ut non eodem natum. Habet planè & illud ecclesias,sed suas,tam posteras quàm adulteras,quarum si censum requiras,facilius apostaticum inuenias quàm Apostolicum,Marcione scilicet conditore, uel aliquo de Marcionis examine. Faciunt fauos & uespæ, faciunt ecclesias & Marcionitæ.Eadem autoritas ecclesiarum Apostolicarum,cæteris quoq; patrocinabitur euangelijs,quæ proinde per illas & secundū illas habemus, Iohannis dico & Matthæi:licet & Marcus quod æddidit Petri affirmetur,cuius interpres Marcus.Nam & Lucæ digestum,Paulo adscribere solent,capita magistrorū uideri quæ discipuli promulgarint. Itaq; & de his Marcion flagitandus,quod omissis eis,Lucæ potius institerit,quasi non & hæc apud ecclesias à primordio fuerint, quemadmodum & Lucæ. Atquin hæc magis

ECCLESIAE APOSTOLICAE.

Autoritas ecclesiarū apostolicarum.

à primordio fuisse credibile est, ut priora quâ Apostolica, ut cum ipsis ecclesijs dedicata. Cæterum quale est, si nihil Apostoli ædiderunt, ut discipuli potius ædiderint, qui nec discipuli existere potuissent sine ulla doctrina magistrorum? Igitur dum constet hæc quoque apud ecclesias fuisse, cur non hæc quoque Marcion attigit, aut emendanda si adulterata, aut agnoscenda si integra? Nam & competit ut si qui euangelium peruertebant, eorum magis curarent peruersionem, quorum sciebant autoritatẽ receptiorem. Ideo & pseu-
Pseudapostoli. dapostoli, quod per falsum Apostolos imitarentur. In quãtum ergo emendasset quæ fuissent emendanda si fuissent corrupta, in tantum confirmauit non fuisse corrupta, quæ nõ putauit emendanda. Deniq; emendauit quod corruptum existimauit. Sed nec hoc merito: quia non fuit corruptum. Si enim Apostolica integre decucurrerũt, Lucæ autem quod est secundũ nos, adeo congruit regulæ eorum, ut cum illis apud ecclesias maneat, iam & Lucæ constat integrũ decucurrisse usq; ad sacrilegium Marcionis. Deniq; ubi manus illi Marcion intulit, tunc diuersum & æmulum factum est Apostolicis. Igitur dabo consilium discipulis eius, ut aut & illa cõuertant, licet sero ad formam sui, quo cum Apostolicis conuenire uideantur. Nam & cottidie reformant illud prout à nobis cottidie reuincuntur, aut erubescunt de magistro utrobiq; traducto, cum euangelij ueritatem nunc ex conscientia tramittit, nunc ex impudentia euertit. His ferè compendijs utimur, cum de euangelijs aduersus hæreticos expedimur, defendentibus, & temporum ordinem
Autoritas ecclesiarum. posteritati falsariorũ præscribentem, & autoritatem ecclesiarum traditioni Apostolorum patrocinantem: quia ueritas falsum præcedat necesse est, & ab eis præcedat à quibus tradita est. Sed alium iam hinc inimus gradum, ipsum (ut professi sumus) euangelium Marcionis prouocantes, sic quoque
Fort. elaborauit. probaturi adulteratum. Certe enim totũ quod *elorabit etiam Antitheseis præstruendo, in hoc cogit ut ueteris & noui testamenti diuersitatem constituat, proinde CHRISTVM suum à creatore separaturũ ut deum alterius, ut alienum legis & prophetarum. Certe propterea contraria quæq; sententiæ suæ erasit cõspirantia cũ creatore, quasi ab assertoribus eius intexta: cõpetentia autem sententiæ suæ reseruauit. Hæc conueniemus, hæc amplectemur, si nobiscum magis fuerint, si Marcionis præsumptionem percusserint. Tunc & illa constabit eodem uitio hæreticæ cæcitatis erasa, quo & hæc reseruata. Sic habebit intentio & forma opusculi nostri, sub illa utiq; conditione quæ ex utraq; parte cõdicta sit. Constituit Marcion aliũ esse CHRISTVM qui Tiberianis temporibus à deo quondam ignoto reuelatus sit in salutem omniũ gentium, Alium qui à deo creatore in restitutionem Iudaici status sit destinatus, quandoq; uenturus. Intra hos magnam & omnem differentiam scindit, quantam inter iustum & bonum, quantã inter legem & euangelium, quantam inter Iudaismum & Christianismum. Hinc erit & nostra præscriptio qua defigimus nihil dei alterius cõmune esse debere cum creatore. Cæterũ

re. Cæterum creatoris pronunciandũ, si administrauerit dispositiones eius, si impleuerit prophetias eius, si adiuuerit leges eius, si repræsentauerit promissiones eius, si restaurauerit uirtutes eius, si sentẽtias reformauerit, si mores, si proprietates expresserit. Huius pacti & huius præscripti, quæso te, lector memineris ubiq;, & incipe recognoscere aut Marcionis CHRISTVM aut creatoris. Anno quintodecimo principatus Tiberiani, proponit eũ descendisse in ciuitatẽ Galilææ Capharnaum, utiq; de cœlo creatoris, in quo de suo ante descenderat. Et quid ergo ordinis fuetat, ut prius de suo cœlo in creatoris descendens describeretur. Cur enim non & ista reprehẽdam quæ non implent fidem ordinariæ narrationis, deficientis in mendacio semper. Planè semel dicta sint, per quæ iam alibi retractauimus, An descẽdens per creatorem, Et quidem aduersus ipsum, potuerit ab eo admitti, & inde transmitti in terram æque ipsius. Nunc autem & reliquum ordinem descensionis expostulo, tenens descendisse illum. Viderit enim sicubi apparuisse positum est. apparere subitum, ex inopinato, sapit conspectum qui semel impegerit oculos in id quod sine mora apparuit. Descendisse autem dum fit uidetur, & subijcit oculos, de facto etiam ordinem facit. Atq; ita cogit exigere, quali habitu, quali suggestu, quonam impetu uel temperamento, etiam quo in tempore diei noctisue descenderit. Præterea quis uiderit descendentem, quis retulerit, quis asseuerauerit, rem utiq; nec asseueranti facile credendam. Indignum deniq; ut Romulus quidem ascensus sui in cœlum habuerit Proculũ affirmatorem, CHRISTVS uero dei, descensus de cœlo sui non inuenerit annunciatorem, quasi non sic & ille ascenderit ijsdẽ mendacij scalis, sicut & iste descendit. Quid autem illi cum Galilæa, si non erat creatoris, cui ista regio destinabatur ingressuro prædicationem, dicente Esaia. Hoc primum bibito cito facito, regio Zabulon & terra Neptalim, & cæteri qui maritimam & Iordanis Galilææ nationũ populus, qui sedetis in tenebris, uidete lumen magnum, qui habitatis, sedentes in umbra mortis, lumen ortum est super uos. Bene autem quod & deus Marcionis illuminator uindicatur nationum, quo magis debuerit, uel de cœlo descendere, & si utiq; in Pontum potius descendere quàm in Galilæam. Cæterum & in loco & illuminationis opere secundum prædicationem occurrentibus CHRISTO, iã eum prophetatum incipimus agnoscere, ostendẽtem in primo ingressu uenisse se, nõ ut legẽ & prophetas dissolueret, sed ut potius adimpleret. Hoc enim Marcion, ut additum erasit. Sed frustra negauit CHRISTVM dixisse, quod statim fecit ex parte, prophetiã enim interim de loco adimpleuit, de cœlo statim ad synagogã, ut dici solet. Ad quod uenimus. Hoc age Marcion. Aufer etiam illud de euangelio, Non sum missus, nisi ad oues perditas domus Israel. Et non est, auferre panem filijs, & dare eũ canibus, ne scilicet CHRISTVS Israelis uideretur. Sufficiant mihi facta pro dictis. Detrahe uocem CHRISTI mei, res loquentur. Ecce uenit in synogagam certe ad

Deest uerbum estis uel habitatis.

oues

oues perditas domus Israelis. Ecce doctrinæ suæ panē prioribus offert Israelitis: certe ut filios præfert. Ecce alijs eum nondum impertit: certe ut canes præterit. Quibus autem magis impertisset quàm extraneis creatoris, si ipse in primis non fuisset creatoris? Et tamen quomodo in synagogam potuit admitti, tam repentinus, tã ignotus, cuius nemo adhuc, certus, de tribu, de populo, de domo? de censu deniq; Augusti, quem testem fidelissimum dominicæ natiuitatis Romana archiua custodiunt? Meminerant certe, nisi circumcisum scirent, non admittendum in sancta sanctorum. Sed & si passim synagoga adiretur, non tamen ad docendum nisi ab optime cognito & explorato, & probato, iam pridem in hoc ipsum, uel aliunde cōmendato cum hoc munere. Stupebant autem omnes ad doctrinam eius, planè quoniam, inquit, in potestate erat sermo eius. Non quoniam aduersus legem & prophetas docebat. Vtiq; enim eloquiū diuinum & uim & gratiā præstabat, magis extruens ꝙ destruens substantiam legis & prophetarum. Alioquin non stuperent, sed horrerent. Nec mirarentur, sed statim auersarentur destructorem legis & prophetarum, & utiq; in primis alterius dei prædicatorem, quia nec potuisset aduersus legem & prophetas docere, & hoc nomine aduersus creatorem, non præmissa diuersæ atq; æmulæ diuinitatis professiōe. Cum ergo nihil tale scriptura significet, nisi solam uim & potestatē sermonis admirationi fuisse, facilius ostendit, secundum creatorem docuisse illum, quia non negauit, quàm aduersus creatorem, quia non significauit. Atq; ita aut eius erit agnoscendus secundum quem docuit, aut præuaricator iudicandus, si secundum eum aduersus, quem uenerat docuit. Exclamat ibidem spiritus dæmonis: Quid nobis & tibi est IHESV? Venisti perdere nos. Scio qui sis, sanctus dei. Hic ego non retractabo, an & hoc cognomentum competierit ei, quem nec CHRISTVM uocari oporteret, si non creatoris. Alibi iam de nominibus expostulatum est. At nunc discepto, quomodo eum uocari cognouerit dæmon, nulla unꝗ retro emissa prædicatione in illum, à deo ignoto, & in id temporis muto, cuius nec sanctum eum contestari potuit, ut ignoto iam ipsi suo creatori. Quid autem iam tale ædiderat nouæ diuinitatis, per quod possit alterius dei sanctus intelligi? Tantum quod synagogam introgressus, & nec sermone operatus aliquid aduersus creatorem? Sicut ergo quem ignorabat, nullo modo poterat IHESVM & sanctum dei agnoscere, ita quem norat agnouit. Nam & prophetam meminerat sanctum dei prædicasse, & IHESVM nomen dei esse in filio Naue. Hæc & ab angelo exceperat secundū nostrum euāgelium. Propterea quod in te nascet̄, uocabitur sanctū filius dei, & uocabis nomē eius IESVM. Sed & habebat utiq; sensum aliquē dominicæ dispositionis, licet dæmon tamē magis ꝙ alienæ & nondū satis cognitæ, nā & præmisit. Quid nobis & tibi? Non quasi in extraneum IHESV, ad quem pertinēt spiritus creatoris. Nec enim dixit, quid tibi & nobis, sed quid nobis & tibi. Sed deplorans & sorti suæ exprobrans quam iam uidens, adijcit, Venisti perdere nos. Adeo iudicis &

Census Augusti. (margin)

cis & ultoris,& ut ita dixerim fæui dei filium agnouerat IHESVM,non optimi illius & perdere & punire nefcientis. Quorfum hunc locũ præmifimus? ut IHESVM & à dæmone non alium doceamus agnitum,& à femetipfo nõ alium cõfirmatum q̃ creatoris. Atquin, inquis, increpuit illum IHESVS: planè ut inuidiofum,& in ipfa cõfeffione petulantem,ut male adulantem: quafi hæc effet fumma gloria CHRISTI, fi ad perditionem dæmonum ueniffet,& non potius ad hominum falutem,qui nec difcipulos de fubactione fpirituũ,fed de candida falutis gloriari uolebat. Aut cur eum increpuit? Si quafi mentitum in totum: ergo non fuit IHESVS,nec dei fanctus omnino. Si quafi ex parte mentitum,quod eum IHESVM quidẽ & fanctũ dei, fed creatoris exiftimaffet,iniuftiffime increpuit hoc fentientem,quod fciebat fentiendũ,& hoc nõ æftimantẽ quod ignorabat æftimandũ, aliũ IHESVM & alterius dei fanctum. Quod fi uerifimiliorẽ ftatum nõ habet increpatio,nifi quẽ nos interpretamur, iam ergo & dæmon nihil mentitus eft, nõ ob mẽdaciũ increpitus.ipfe enim erat IHESVS,præter quẽ aliũ dæmon agnouiffe non poterat,& IHESVS eum confirmauit quem agnouerat dæmon,dum non ob mendacium increpat dæmonem. Nazaræus uocari habebat fecundum prophetiam CHRISTVS creatoris. Vnde & ipfo nomine nos Iudæi Nazarenos appellant per eum. Nam & fumus de quibus fcriptum eft: Nazaræi exaltati funt fuper niuem. Qui fcilicet retro luridati delinquentiæ maculis,& nigrati ignorantiæ tenebris. CHRISTO autem appellatio Nazaræi competitura erat ex infantiæ latebris quas apud Nazareth defcendit uitãdo Archelaum filiũ Herodis. Hoc propterea non omifi, quia CHRISTVM Marcionis oportuerat omne cõmercium eieraffe etiam locorum familiarium CHRISTI creatoris,habentem tanta Iudææ oppida non ita CHRISTO creatoris per prophetas emancipata. Cæterum propheta rum erit CHRISTVS,ubicunq; fecundum prophetas inuenitur. Et tamẽ apud Nazareth quoq; nihil noui notatẽ prædicaffe,dum aliò merito unius prouerbij eiectus refertur. Hic primum manus ei iniectas animaduertens, neceffe habeo iam de fubftantia eius corporali præfinire, quod non poffit phantafma credi,qui contactum,& quidem uiolentia plenum, detentus & captus & ad præcipitium ufq; protractus,admiferit. Nam & fi per medios euafit,fed ante iam uim expertus,& poftea dimiffus,fcilicet foluto,uti affolet,tumultu,uel etiam irrupto,non tamen per caliginem eius, o quæ nulli omnino tactui fuccidiffet, fi fuiffet.

Tangere enim & tangi, nifi corpus,nulla poteft res,

etiam fecularis fapientiæ digna fententia eft. Ad fummam,& ipfe mox tetigit alios quibus manus imponens utiq; fentiẽdas,beneficia medicinarũ cõferebat,tã uera,tam nõ imaginaria,quàm erãt per quas cõferebat. Ipfe igitur eft CHRISTVS Efaiæ, remediator ualitudinum. Hic,inquit,imbecillitates noftras aufert,& languores portabit. Portare autẽ Græci etiam pro eo folent

Candidam fubftantiue uidetur pro uefte ufurpare. à qua dicti funt cãdidati. Poteris hic rectè beneficiũ interpretari

Nazareni

Fort. in quas.

Forte leg. per caliginem elufo quæ n.

Lucretius.

solent ponere quod est tollere. Sufficit interim mihi generalis repromissio. Quodcunque curauerit IHESVS, meus est. Veniemus tamē & ad species curationum. Cæterū & à dæmonijs liberare, curatio est ualitudinis. Itaque spiritus nequam quasi ex forma iam prioris exempli, cum testimonio excedebant uociferātes, Tu es filius dei. Cuius dei, uel pateat: sed proinde increpabantur & iubebantur tacere. Proinde enim CHRISTVS ab hominibus nō à spiritibus immūdis uolebat se filium dei agnosci. Ille CHRISTVS duntaxat cui hoc congruebat, quia præmiserat per quos posset agnosci, & utique digniores prædicatores. Illius erat, præconium immundi spiritus respuere, cui sancti abundabant. Porrò qui nunquam fuerat annunciatus, si tamen uolebat agnosci, frustra autem uenerat si nolebat non esse, & aspernatus testimonium alienæ & cuiuscunque substantiæ qui propriæ non habebat, qui in alienam descenderat: Iam nunc & quā destructor creatoris, nihil magis gestisset quàm à spiritibus ipsius agnosci, & diuulgari præ timore, nisi quod Marcion deum suum timeri negat, defendens bonum non timeri, sed iudicem, apud quē sint materiæ timoris, ira, sæuitia, iudicia, uindicta, damnatio. Sed & dæmonia timore utique cedebant. Ergo timendi dei filium confitebātur, occasionem habitura non cedendi, si non timendi. Et ille iussu & increpitu ea expellens, non suasu quā bonus timendum se exhibebat. Aut nunquid ideo increpabat quia timebatur nolens timeri? Et quomodo ea uolebat excedere, quod nisi timore non facerent? Cecidit ergo in necessitatem quā disparem se naturæ suæ ageret, cum posset, ut bonus semel eis parcere. Cecidit & in aliam præuaricationis notam, cum se à dæmonijs quasi filiū creatoris sustineret timeri, ut iam non proptia potestate expelleret dæmonia, sed per creatoris autoritatē,* in solitudinem procedij solennis. Et huiusmodi regio creatoris. Oportebat sermonem illic quoque uideri in corpore, ubi egerat aliquando & in nube. Competebat & euāgelio habitus loci, qui placuerat & legi. Capiat itaque iocunditatem solitudo. hoc Esaias promiserat. Detentus à turbis, oportet me, inquit, & alijs ciuitatibus annunciate regnū dei. Offenderat iam alicubi deum suum non puto adhuc usque. Sed de his loquebatur qui alium quoque deum nouerant, nec hoc credo. Ergo si nec ille alium deum ædiderat, nec illi nouerant præter creatorem, eiusdem dei regnum portendebat, quem solum sciebat notum eis, qui audiebant de tot generibus operum. Quid utique ad piscaturam respexit, ut ab illa in Apostolos sumeret Symonem, & filios Zebedæi? Non enim simplex factū uideri potest, de quo argumentum processurum erat, dicens Petro trepidanti de copiosa indagine piscium. Ne time, ab hinc enim homines eris capiens. Hoc enim dicto intellectū illis suggerebat adimpletæ prophetiæ,* se enim esse qui per Hieremiam pronunciarat. Ecce ego mittam piscatores multos, & piscabuntur illos homines scilicet. Denique relictis nauiculis secuti sunt eū, ipsum intellegentes, qui cœperat facere quod edixerat. Aliud est si affectauit de naui

Sic puto leg. & distinguendū: In solitudinem procedit. Solēnis & huiusmodi regio creatoris.

Forte se eum esse

uit de nauiculariorum collegio allegere, habiturus Apostolum quandoq; nauderũ Marcionem. Præstruximus quidẽ aduersus antitheseis nihil ꝓficere proposito Marcionis, quam putat diuersitatem legis & euangelij, ut & hanc à creatore dispositam, deniq; prædicatam in promissione nouæ legis, & noui sermonis, & noui testamenti. Sed quoniam attentius argumẽtatur apud illum suum, nescio quem σωταλαίπωρον, id est, cõmiseronem, & σωμασοδύλιτορ, id est coodibilem, in leprosi purgationem, non pigebit ei occurrere: & in primis figuratæ legis uim ostendere, quæ in exemplo leprosi nõ cõtingendi, imò ab omni cõmercio submouendi, cõmunicationem prohibebat hominis delictis cõmaculati, cum qualibus & Apostolus cibum quoq; uetat sumere. Participari enim stigmata delictorum quasi ex contagione, si qui se cum peccatore miscuerit. Itaq; dominus uolens altius intelligi legem, per carnalia spiritalia significantem: & hoc nomine non destruens, sed magis extruens, quam pertinentius uolebat agnosci: tetigit leprosum, à quo et si homo inquinari potuisset, deus utiq; non inquinaretur, incõtaminabilis scilicet. Ita non præscribetur illi quod debuerit legẽ obseruare, & nõ cõtingere immundum, quem contactus immundi non erat inquinaturus. Hoc magis meo CHRISTO competere, sic doceo, dum tuo non competere demonstro. Si enim ut æmulus legis tetigit leprosum, nihil faciẽs præceptum legis, per contemptum inquinamenti, quomodo posset inquinari, qui corpus non habebat quod inquinaretur? Phantasma enim inquinari nõ posset. Qui ergo inquinari non poterat ut phantasma, iam non uirtute diuina incontaminabilis erit, sed phantasmatis inanitate: nec contempsisse uideri potest inquinamentum, cuius materiam nõ habebat. Ita nec legem destruxisse qui inquinamentum ex occasione phantasmatis non ex ostentatione uirtutis euaserat. Si autem Helisæus prophetes creatoris unicum leprosum Naaman Syrum ex tot leprosis Israhelitis emundauit, nec hoc ad diuersitatem facit CHRISTI, quasi hoc modo meliori se dum Israhelitẽ leprosum emundat extraneus, quem suus dominus emundare non ualuerat, Syro facilius emundato, significat per nationes emundationis in CHRISTO lumine earum quæ septem maculis capitalium delictorum inhorrerẽt idololatria, blasphemia, homicidio, adulterio, stupro, falso testimonio, fraude. Quapropter septies quasi per singulos titulos in Iordane lauit: simul & ut totius hebdomadis caneret expiationem. Et quia unius lauacri uis & plenitudo CHRISTO soli dicabatur, facturo in terris, sicut sermonem compendiatum, ita & lauacrum. Nam & hoc opponit Marcion, Helisæum quidẽ materia eguisse, aquam adhibuisse, & eam septies, CHRISTVM uerbo uero solo, & hoc semel functo, curationem statim repræsentasse, quasi non audeam & uerbum ipsum in substantiam creatoris uindicare. Nullius rei non ille potior autor, qui prior. Incredibile planè, ut potestas creatoris uerbo remedium uitij unius operata sit, quæ uerbo tantam mundi molem semel ꝓtulit

Forte leg. *melior is dum.*

Septem maculæ capitalium delictorũ.

tulit? Vnde magis dinoscitur Christus creatoris, quàm ex uerbi potestate? Sed ideo alius Christus, quia aliter quàm Helisæus, quia potentior dominus famulo suo. Quid constituis Marciōn, proinde res agi à seruis, quéadmodum ab ipsis dominis? Nō times, ne in dedecus tibi uertat, si ideo Christum negas creatoris, quia potentior fuerit famulo creatoris, qui ad Helisæi pusillitatem maior agnoscitur, si tamen maior. Par enim curatio, licet distet operatio. Quid amplius præstitit tuus Christus, quàm meus Helisæus? Imò quid magnum præstitit tui Christi uerbum? cum id præstiterit quod fluuius creatoris. Secundum hæc cætera quoque occurrunt. Quantū enim ad gloriæ humanæ auersionem pertinebat, uetuit eum diuulgare. Quantum autē ad tutelam legis, iussit ordinem impleri. Vade, ostende te sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses. Argumenta enim figurata utputa prophetæ legis adhuc in suis imaginibus tuebatur, quæ significabant hominē quōdam peccatorem, uerbo mox dei emaculatum, offerre debere munus deo apud templum, orationem scilicet & actionem gratiarum apud ecclesiam, per Christum Iesum catholicum patris sacerdotem. Itaque adiecit, ut sit uobis in testimonium. Sine dubio quo testabatur, se legem non dissoluere, sed adimplere. Quo testabatur seipsum esse, qui morbos & ualetudines eorum suscepturus annunciabatur. Hanc tam congruentem & debitam interpretationem testimonij adulator Christi sui Marcion, sub obtentu mansuetudinis & lenitatis quærit excludere. Nam & bonus inquit, præterea sciens omnem qui lepra esset liberatus, solennia legis executurū, ideò ita præcipit. Quid tum? Perseuerauit ne in bonitate, id est, permissione legis, aut non? Si enim bonus perseuerauit, nusquàm destructor erit legis, nec dei alterius habebitur, cessante legis destructione per quam alterius dei uindicatur. Si non perseuerauit bonus, destruendo postea legem, falsum ergo testimonium postea collocauit apud illos in curatione leprosi: deseruit enim bonitatem, dum destruit legem. Malus iam, quando legis euersor: si bonus cum legis indultor. Sed & eo quod indulsit legi obsequium, bonam legem confirmauit. Nemo enim malo * obsequio patitur. Ergo & sic malus, si obsequium malæ legi indulsit: & sic deterior, si bonæ legis destructor aduenit. Proinde si ut sciens omnem qui lepra liberatus esset, ita facturum: ideo præcepit munus offerre: potuit & non præcepisse quod sciebat ultro futurum. In uanum ergo descendit quasi legem destructurus, cum cedit obsecutoribus legis. Atquin quasi sciens formam eorum magis ab ea auertendos præuenire debuerat, si in hoc uenerat. Cur enim non tacuit, ut homo solo suo arbitrio, legi obediret? tunc enim aliquatenus posset uideri patientiæ suæ præstitisse. Sed adijcit etiam autoritatem suam exaggeratam testimonij pondere: cuius iam testimonij, nisi legis assertæ? certe nihil interest quomodo firmauerit legem, siue quâ bonus, siue quâ superuacuus, siue quâ patiens, siue quâ inconstans, dum

VADE, OSTENDE TE SACERDOTI.

Forte * obsequi.

stans, dum te Marcion de gradu pellam. Ecce præcepit legem impleri. Quocunque modo præcipit, eodem potuit etiam illam præmisisse sententiam: Non ueni legem dissoluere, sed adimplere. Quid ergo tibi fuit de euangelio erasisse quod saluum est? confessus es enim præ bonitate fecisse illum quod negas dixisse. Constat ergo dixisse illum, quia & fecit, & te potius uocem domini de Euangelio eradicasse, quàm nostras inieciſſe. Curatur & paralyticus, & quidem in cœtu spectãte populo. Videbit enim, inquit Esaias, populus sublimitatem domini, & gloriam dei. Quam sublimitatem, & quã gloriam? Conualescite manus dimissæ, & genua dissoluta: hoc erit paralysis. Conualescite, nec timete. Non ociose iterans: conualescite, nec uane subiungens, nec timete: quoniam cum redintegratione membrorũ, uiriũ quoque repræsentationem pollicebatur, Exurge, & tolle grabatum tuum, simul & animi uigorem. At non timendos qui dicturi erant, Quis dimittet peccata nisi solus deus? Habes itaque & specialis medicinæ dispunctam prophetiã, & eorum quæ medicinam sunt secuta. Pariter & dimissorem delictorum CHRISTVM recognosce apud eundem prophetam, Quomodo, inquit, in plurimis dimittet delicta eorum: & delicta nostra ipse aufert. Nam & in priore ex ipsius domini persona: Et si fuerint delicta uestra tanquam roseum, uelut niuem exalbabo. Et si tanquam coccinium, uelut lanam exalbabo. In roseo, sanguinem ostendens prophetarum: in coccino domini, ut clariorem. Etiam Micheas de uenia delictorum: Quis deus, quomodo tu? eximẽs iniquitates & præteriens iniustitias residuis hæreditatis tuæ, & nõ tenuit in testimonium iram suam, quia uoluit: & misericordem auertet, & miserebitur nostri. Dimerget delicta nostra, & dimerget in profundo maris peccata nostra. Sed & si nihil tale in CHRISTVM fuisset prædicatum, haberem huius benignitatis exempla in creatore, promittentia mihi & in filio patris affectus. Video Niniuitas scelerum ueniam consecutos à creatore: ne dixerim tunc quoque à CHRISTO, qui à primordio egit in patris nomine. Lego & Nathan prophetam agnoscenti Dauid delictum suũ in Vriam, dixisse: Et dominus circunduxit delictum tuũ, & non morieris. Proinde & Achab regem, maritum Iezabel, reum idololatriæ & sanguinis Nabuthæ, ueniam meruisse, pœnitentiæ nomine. Ionathan, filium Saulis, resignati ieiunij culpam deprecatione delesse. Quid de ipso populo retexam totiens delictorũ indulgẽtia restituto, ab eo scilicet deo, qui mauult misericordiam, quàm sacrificium: & peccatoris pœnitentiam, quàm mortem. Prius est igitur, neges creatorem indulsisse aliquando delicta. Consequens est, ut ostendas nec in CHRISTVM suum tale quid eum prædicasse: & ita probabis nouam istã CHRISTI noui scilicet benignitatem, si probaueris, nec parem creatori, nec prædicatam à creatore. Sed & peccata dimittere, an eius possit esse qui negetur tenere: & an eius sit absoluere, cuius non sit etiam damnare: & an cõgruat eum ignoscere, in quem nihil sit admissum, alibi iam congressi malumus

admonere quàm retractare. De filio hominis duplex est nostra præscriptio neq; mentiri posse CHRISTVM, ut se filium hominis pronunciaret, si non uere erat: neq; filium hominis constitui, qui non sit natus ex homine, uel patre, uel matre: atq; ita discuriendum, cuius hominis filius accepi debeat, patris an matris. Si ex deo patre est, utiquè non est ex homine. Si nō & ex homine, superest ut ex homine sit matre. Si ex homine, iam apparet, quia ex uirgine. Cui enim pater non datur, nec uir matri eius deputabitur. Porrò cui uir non deputabitur, uirgo est. Cæterum duo iam patres habebuntur, deus & homo, si non uirgo sit mater. Habebit enim uirum ut uirgo nō sit, & habendo uirū duos patres faciet, deum & hominem, ei q & dei & hominis esset filius. Talem si forte Castori aut Herculi natiuitatem tradunt fabulæ. Si hæc ita distinguuntur, id est, si ex matre filius est hominis, quia ex patre non est: ex matre autem uirgine, quia non ex patre homine: hic erit CHRISTVS Esaiæ, quem concepturam uirginē prædicat. Qua igitur ratione admittas filium hominis Marcion circunspicere non possum: si patris hominis, negas dei filium: si & dei, Herculē de fabula facis Christum: si matris tantum hominis, meum concedis: si neque patris hominis, ergo nullius hominis est filius: & necesse est mendacium admiserit, qui se quod nō erat, dixit. Vnum potest angustijs tuis subuenire, si audeas aut deum tuum patrem CHRISTI hominem quoque cognominare: quod de eo nec fecit Valentinus: aut uirginem hominem negare, quod nec Valentinus quidem fecit. Quid nūc si ipso titulo filij hominis, censetur CHRISTVS apud Danielem? nónne sufficit ad probationem prophetici Christi? Cum enim id se appellat quod in Christū prædicabatur creatoris, sine dubio ipsum se præstat intelligi in quem prædicabatur nominum cōmunio simplex, si forte uideri potest, & tamen nec Christum, nec Iesum uocari debuisse defendimus, diuersitatis conditionē tenētes. Appellatio autem quod est filius hominis
Forte ex accidenti ei uenit, uel aduenit.* inquantum ex accidentia inuenit, intantum difficile est ut & ipsa concurrat super nominis cōmunionem. Ex accidenti enim proprio est, maxime cum causa non conuenit eadem, per quam deueniat in cōmunionem. Atq; adeo si & Christus Marcionis natus ex homine diceretur, tunc & ipse caperet appellationis cōmunionem, & essent duo filij hominis: sicut & duo Christi, & duo Iesus. Ergo cum appellatio propria est eius in quo habet causam, si & alij uendicetur in quo est cōmunio nominis, non etiam appellationis, suspecta iam fit cōmunio nominis quoque in eo cui uēdicatur, in eo sine causa cōmunio appellationis: & sequitur ut unus idemq; credatur, qui & nominis & appellationis capacior inuenitur, dum alter excluditur, qui nō habet appellationis cōmunionem, carens causa. Nec alius erit capacior utriusque, quàm qui prior, & nomen sortitus est Christi, & appellationem filij hominis, Iesus scilicet creatoris. Hic erat uisus Babylonio regi in fornace cum martyribus suis quartus, tanquàm filius hominis. Item ipse Daniel, reuelatus
directo

directo filius hominis ueniẽs cum cœli nubibus iudex, sicut & scriptura demonstrat. Hoc dixi sufficere potuisse de nominatione prophetica circa filiũ hominis. Sed plus mihi scriptura confert, ipsius scilicet domini interpretatione. Nam cum Iudæi solummodo hominem eius intuẽtes, nec dum & deum, certi, quâ dei quoque filium merito retractarent, non posse hominem delicta dimittere, sed deum solum, cur non secundum intentionem eorum de homine eis respondit, Habere eum potestatem dimittendi delicta, quãdo & filium hominis nominans hominem nominaret? nisi quia ideo ipsa uoluit eos appellatione filij hominis ex instrumento Danielis repercuteret ut ostenderet & hominem qui delicta dimitteret, illum scilicet solum filium hominis apud Danielis prophetiam, consecutum, iudicandi potestatem, ac per eam utique & dimittẽdi delicta. Qui enim iudicat & absoluit. Vt scandalo isto discusso per scripturæ recordationem facilius eum agnoscerent, ipsum esse filium hominis ex ipsa peccatorum remissiõe. Deniq; nusquàm adhuc professus est se filium hominis, quàm in isto loco primum, in quo primum peccata dimisit, id est, in quo primum iudicauit, dum absoluit. Ad hæc quodcunque diuersa pars fuerit argumentata quale sit inspice. Nam in illam necesse est amentiã tendat, ut & filium hominis defendat, ne mendacẽ eũ faciat, & ex homine neget natum, ne filium uirginis cõcedat. Quod si & autoritas diuina, & rerum natura, & cõmunis sapientia non admittunt in insaniam hæreticam, occasio est & hic, interpellandi quàm breuissime de substãtia corporis aduersus phantasmata Marcionis. Si natus ex homine est, ut filius hominis, corpus ex corpore est. Planè facilius inuenias hominẽ natum cor non habere uel cerebrum, sicut ipsum Marcionem, quàm corpus ut CHRISTVM Marcionis. Atque adeo inspice cor Pontici aut cerebrum. Publicanum adlectum à domino in argumentum deducit, quasi ab aduersario legis adlectum, extraneum legis & Iudaismi prophanum. Excidit ei uel de Petro legis homine, & tamen non tantum adlecto, sed etiam testimonium consecuto agnitionis præstitæ à patre. *Petrus.* Nusquàm legerat lumen, & spem, & spectationem nationum, prædicari Christum. Atquin probauit potius Iudæos, dicendo, Medicum sanis non esse necessariũ, sed male habentibus. Si enim male ualentes uoluit intelligi ethnicos & publicanos, quos adlegebat, sanos Iudæos confirmabat, quibus medicum necessarium negabat. Hoc si ita est, male descendit ad legem destruendam, quasi ad malam ualetudinem remediãdam: in qua qui agebant, bene ualebant, quibus medicus necessarius non erat. Quale est autem ut similitudinẽ medici proposuerit, nec impleuerit? Nam sicut sanis medicum nemo adhibet, ita nec intantum extraneis, quantum est homo à deo Marcionis, suum habens & autorem & protectorem, & ab illo potius medicũ Christum. Hoc similitudo præiudicat ab eo magis præstari medicũ, ad quẽ ptinẽt qui languent. Vnde autem & Iohannes uenit in medium? subito CHRISTVS,

subito & Iohannes. Sic sunt omnia apud Marcionem, quæ suum & plenũ habent ordinem apud creatorem. Sed de Iohanne cætera alibi. Ad præsentes enim quosq; articulos respondendum est. Nunc illud tuebor ut demonstrem & Iohannem CHRISTO, & Christum Iohanni conuenire, utiq; prophetæ creatoris, quâ Christum creatoris: atq; ita erubescat hæreticus, Iohãnis ordinem frustra frustratus. Si enim nihil omnino administrasset Iohãnes, secundum Esaiam, uociferator in solitudinem, & præparator uiarũ dominicarum per denunciationem & laudationem pœnitentiæ, si non etiam ipsum inter cæteros tinxisset, nemo discipulos Christi manducantes & bibẽtes ad formam discipulorum Iohannis assidue ieiunantium & orantium prouocasset: quia si qua diuersitas staret intra Christum & Iohannem, & gregem utriusq;, nulla esset comparationis exactio, uacaret prouocationis intentio. Nemo enim miraretur, & nemo torqueretur, si diuersæ diuinitatis æmulæ prædicationis, de disciplinis quoq; inter se non conuenirent, nõ cõuenientes prius de autoritatibus disciplinarum: adeo Iohannis erat Christus, & Iohãnes Christi: ambo creatoris, & ambo de lege & prophetis, prædicatores & magistri. Sed Christus reiecisset Iohannis disciplinam ut dei alterius, & discipulos defendisset, ut merito aliter *intercedentes, aliam scilicet & contrariam initiatos diuinitatem. At nunc humiliter reddens rationem, quod non possent ieiunare filij sponsi quàm diu cũ eis esset spõsus: postea uero ieiunaturos promittens cum ablatus ab eis sponsus esset: nec discipulos defendit, sed potius excusauit, quasi non sine ratione reprehẽsos: nec Iohannis reiecit disciplinam, sed magis concessit tempori Iohannis, eam præstans ut temporis, ut tempore suo eam destinãs reiecturos. Alioquin eã & defensuros, æmulos eius si non ipsius fuisset. Iam quærat, teneo meũ Christum etiam in nomine sponsi: de quo psalmus: Ipse tanquàm sponsus egrediens de thalamo suo. A summo cœli profectio eius, & deuersio eius ad summum usq; eius. Qui etiam per Esaiam gaudens ad patrem: Exultet, inquit, anima mea in domino: induit enim me indumentum salutaris, & tunicam iocunditatis, uelut sponso, circumposuit mihi mitram uelut sponsæ. In se & ecclesiam deputat: de qua idẽ spiritus ad ipsum: Et circunpones tibi omnes eos uelut ornamentum sponsæ. Hanc sponsam Christus sibi per Salomonem ex uocatione gentium arcessit: *Siquit est legisti, ueni sponsa de Libano. Eleganter Libani utiq; montis mentiõe iniecta, qui turris uocabulo est penes Græcos: de idololatria enim sibi sponsabat ecclesiam. Nega te nunc demenrissimum Marcion. Ecce legem tui quoq; dei impugnas, nuptias nõ coniungit, coniunctas non admittit: neminem tingit, nisi cœlibem, aut spadonem. Mortis autem repudio baptisma seruat. Quid itaq; Christum ei9 sponsum facis? Illius hoc nomen est, qui masculum & fœminam cõiunxit: non qui separauit. Errasti in illa etiam domini pronunciatiõe, qua uidetur noua & uetera discernere. Inflatus es utribus ueteribus, & excerebratus es

Forte *incedentes

Forte *Siquidem.

nouo ui

nouo uino: atque ita ueteri, id est priori euangelio pannum hæreticæ nouitatis assuisti. In quo alter creator uelim discere, cum per Hieremiam præcepit: Nouate uobis nouamē nouū, nónne à ueteribus auertit? cū p Esaiā edicit: Vetera transierunt, & ecce noua quæ ego facio, nónne ad noua conuertit? Olim hāc statuimus destinationē pristinorū à creatore potius repromissā à CHRISTO exhiberi, sub unius dei & eiusdē dei autoritate, cuius sint & uetera & noua. Nā & uinū nouū id non cōmittit in ueteres utres, qui & ueteres utres habuerit: & nouū additamentū nemo inijcit ueteri uestiméto, nisi cui nō defuerit & uetus uestimentū. Ille nō facit quid, si faciendū nō est, q habeat unde faciat, si faciendum esset. Itaque si in hoc dirigebat similitudinē, ut ostenderet se euangelij nouitatē separare à legis uetustate, suā demōstrabat & illā à qua separabat, alienorū separationē nō fuisse notandā, quia nemo alienis sua adiungit, ut ab alienis separare possit. Separatio p cōiunctionē capit de qua fit. Itaque sepabat, & in uno ostendebat fuisse, sicut & fuissent si nō separaret. Et tamē si cōcedim⁹ separationē istā p reformationē, p amplitudinē, p pfectū: sicut fructus separat à semine, cū sit fructus ex semine: sic & euāgeliū separat à lege, dū puehit ex lege. Aliud ab illa, sed non alienū. Diuersū, sed nō cōtrariū. Nec forma sermonis in CHRISTO noua cū similitudines obijcit, cū quæstiōes refutat, De septuagesimo uenit psalmo: Aperiā, inqt, in parabolā os meū: id est, similitudinē: eloquar pblemata, id est, edisserā quæstiōes. Si hominē alterius gētis pbare uoluisses, utique de pprietate loquelæ probares. De sabbato quoque illud præmitto, nec hāc quæstionē cōsistere potuisses, si nō deū sabbati circūferret CHRISTVS. Nec em̄ disceptaret cur destrueret sabbatū, si destruere deberet, Porrò destruere deberet, si alterius dei esset: nec quisque miraret facientē quod illi cōgruebat. Mirabant ergo, qa nō cōgruebat illi deū creatorē circūferre, & sabbatū eius impugnare. Et ut prima quæque decidamus, ne eadē ubique nouemus ad omnē argumētationē aduersarij ex aliqua noua CHRISTI institutiōe nitentem. Hæc iā definitio stabit, ideo de nouitate institutionis cuiusque disceptatū, qa de nouitate diuinitatis nihil erat usque adhuc æditū, sicuti nec disceptatum: nec posse retorqueri ex ipsa nouitate institutiōis cuiusque, satis aliā à Christo demōstratā diuinitatē, quādo & ipsam nouitatē pronūciatā à creatore cōstiterit, in Christo nō esse mirandā. Et oportuerit utique prius aliū deū exponi, postea disciplinā eius induci: qa deus autoritatē præstet disciplinæ, non deo disciplina: nisi si & Marcion planè tā puersas nō p magistrū literas didicit, sed p literas magistrū. Cætera de sabbato ita dirigo. Si sabbatū Christ⁹ interuertit, secundū exēplū fecit creatoris. Siquidē in obsidiōe ciuitatis Hierichōtis circūlata p mutos arca testamēti octo diebus, etiā sabbato: ex præcepto creatoris sabbatū opatione destruxit, ut putāt q hoc & de Christo existimāt, ignorātes neque Christum sabbatū destruxisse, neque creatorē, ut mox docebimus. & tamen per IESVM tunc quoque concussum est sabbatū, ut & hoc in CHRISTVM renunciaretur, etiam si odio insecutus est solennissi-

Porta* aliter

mum Iudæorum diem, ut CHRISTVS nō Iudæorum, de odio quoq; sabbati professus creatorem, ut CHRISTVS ipsius sequebatur, exclamantem ore Esaiæ: Neomenias & sabbata uestra odit anima mea. Sed & hæc quoquo modo dicta sint, scimus adhibendam tamen in hac specie etiam abruptam defensionem aduersus abruptam prouocationem. Nūc & ad ipsam materiam disceptabo, in qua uisa est destruere sabbatum CHRISTI disciplina. Esurierant discipuli, ea die spicas decerptas manibus efflixerant, cibū operati, ferias ruperāt. Excusat illos CHRISTVS, & reus est sabbati læsi, accusant pharisæi, Marcion captat status cōtrouersiæ, quasi ut aliquid eludā cum mei domini ueritate scripti & uoluntatis: de scriptura enim sumit creatoris, & de CHRISTI uoluntate color, *quia si de exēplo Dauid introgressi sabbatis templum, & operati cibum, audenter fractis panibus propositionis. Meminerat enim & ille hoc priuilegium donatum sabbato à primordio, quo die ipse cōpertus est, ueniam, ieiunij dico. Cum enim prohibuisset creator in biduum legi manna, solummodo pmisit in parasceue, ut sabbati sequētis ferias pridiana pabuli paratura ieiunio liberaret. Bene igit quod & causam eandem secutus est dominus in sabbati, si ita uolunt, diei destructione: bene quod & affectum creatoris expressit in sabbati non ieiunandi honore. Deniq; tunc demum sabbatum destruxisset, etiam ipsum creatorem, si discipulos sabbato ieiunare mandasset aduersus statum scripti & uoluntatis creatoris. Sed quoniam discipulos non cōstanter tuebatur, sed excusat, quoniam humanā opponit necessitatē quasi deprecatricem: quoniā potiorem honorem sabbati seruat non contristandi quàm uocādi: quoniā Dauid comitesq; eius cū discipulis suis æquat in culpa & in uenia: quoniā placet illi quia creator indulsit: quoniam de exemplo eius & ipse tā bonus est, ideo alienus est à creatore? Exinde obseruāt pharisæi, si medicinas sabbatis ageret, ut accusarent eum, certe quā sabbati destructorem, nō quā noui dei professorem: fortasse enim solum articulū utiq; ingeram, aliū CHRISTVM nusquàm prædicatum. Intotum autem errabunt pharisæi circa sabbati legem, non animaduertentes conditionaliter eum indicentē ferias operum sub certa specie eorum. Nam cum de die sabbati dicit, Omne opus tuum non facies in ea, dicendo tuum, de humano opere definijt, quod quisq; ex artificio uel negotio suo exequitur, non de diuino. Opus autem salutis & incolumitatis non est hominis, sed dei propriū, sicut & rursus in lege: Nō facies, inquit, omne opus in ea, nisi quod fiet omni animæ, id est, in causa animæ liberandæ. Quia opus dei etiā p hominē fieri potest in salutē animæ, à deo tamē, quod facturus fuerat & CHRISTVS homo, qa & deus. In hūc ergo sensū legis inducere uolens illos, p manus arefactæ restitutionē, interrogat, Licet ne sabbatis benefacere, an non? Animā liberare, an pdere? Vt id operis promittēs quod pro anima facturus esset, admoneret eos, quæ opera sabbati lex prohiberet, humana scilicet. Et quæ præciperet, diuina scilicet.

Forte *quasi

quæ fieret

quæ fierent animæ omnia. Dominus sabbati dictus, quia sabbatum ut rē suam tuebatur. Quod etiam si destruxisset, merito, quâ dominus magis ille qui instituit. Sed non omnino destruxit quâ dominus, ut hinc iam apparere possit, ne tum quidem in arcæ circũlatione apud Hierichontem sabbatum à creatore destructum. Nam & illud opus dei erat, quod ipse præceperat, & quod propter animas dispo suerat hominum suorum, in discrimine belli constitutas. Sed & si odium alicubi sabbatorum professus est, uestra sabbata dicendo, hominũ ea deputans, non sua: quæ sine dei timore celebrat populus plenus delictis, labijs deum diligens, non corde: suis sabbatis id est quæcũq; disciplina eius agerentur, alium statũ fecit, quæ per eundem postea prophetem tenuerat delicta, & nõ profananda pronunciat. Ita nec Christus omnino sabbatũ rescindit, cuius legẽ tenuit: & supra in causa discipulorũ pro anima operatus. Esurientibus enim solatiũ cibi indulsit: & nunc manũ aridã curans: factis ubiq; ingerens, Nõ ueni dissoluere legẽ, sed adimplere, si Marcion hac uoce os ei obstruxit. Adimpleuit enim & hic legẽ, dũ cõditionẽ interpretat eius, dũ operũ differentiã illuminat, dũ facit quæ lex de sabbati ferijs excipit, dũ ipsum sabbati diẽ benedictione patris à primordio sanctũ, benefactiõe sua efficit sanctiorẽ, in quo scilicet diuina præsidia ministrabat, quod aduersarius alijs dieb9 præstitisset, ne sabbatũ creatoris ornaret, ne opa debita sabbato redderet. In quo die si & Helisæus ꝓphetæ Sunamitidis filiũ mortuũ restituit in uita, uides pharisæe, tuq; Marciõn, olim creatoris esse sabbatis benefacere: animã liberare, nõ ꝑdere: nihil Christũ noui intulisse, quod nõ sit ex forma, ex lenitate, ex misericordia, ex prædicatione quoq; creatoris. Nã & hic specialis medicinæ ꝓphetiã repræsentat. Inualescunt manus dissolutæ, sicut & genua dissoluta in paralytico. Certe euangelizat Sion & Hierusalẽ pacẽ, & bona omnia: certe ascendit in mõtẽ, & illic ꝑnoctat in oratione, & utiq; audit à patre. Euolue igitur prophetas, & ordinẽ totũ recognosce. In montẽ, inquit, excelsum Esaias ascende, qui euangelizas Sion: extolle cũ uigore uocẽ tuã, qui euangelizas Hierusalẽ. Adhuc in uigore obstupescebant in doctrina eius: erat enim docens tanq; uirtutẽ habens. Et rursus: Propterea cognoscet populus nomẽ meũ in illa die. Quod nomen nisi Christi, quod ego sum ipse qui loquor? Tunc enim ipse erat, qui in prophetis loquebatur, sermo, filius creatoris. Assum dum hora est in montibus, ut euangelizans auditionem pacis, ut euangelizans bona. Item Naum ex duodecim, quoniã ecce ueloces pedes in monte euangelizantis pacem. De uoce autem nocturnæ orationis ad patrẽ manifeste psalmus: Deus meus clamabo per diem, & exaudies, & nocte, & nõ in uanitatem mihi. Et alibi de loco & uoce eadem psalmus: Voce mea ad dominum exclamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo. Habes nominis repræsentationem, habes sanctum euangelizantis: habes locum, montis, & tempus noctis, & sonum uocis, & auditum patris, habes

Christum

CHRISTVM prophetarum. Cur autem duodecim Apostolos elegit, & nõ alium quemlibet numerum, ne & ex hoc meum CHRISTVM interpretari possem, non tantum uocibus prophetarum, sed & argumentis rerum prædicatum? Huius enim numeri figuras apud creatorem deprehendo: Duodecim fontes Elim, & duodecim gemmas in tunica sacerdotali Aaronis, & duodecim lapides ab IESV de Iordane electos, & in arcam testamenti conditos. Totidem enim Apostoli portendebãtur, proinde ut fontes & amnes rigaturi, aridum retro & desertum à notitia orbem nationum: sicut & p Esaiam: Ponam intra in aquosa flumina. Proinde ut gemmæ illuminaturæ, sacram ecclesiæ uestem, quam induit CHRISTVS pontifex patris. Proinde ut & lapides solidi fide, quos de lauacro Iordanis IESVS uerus elegit, & in sacrarium testamenti sui recepit. Quid tale de numeri defensione competit CHRISTO Marcionis? Non potest simpliciter factum ab illo quid uideri, quod potest uideri non simpliciter factum à meo. Eius erit res, apud quẽ inuenitur rei præparatura. Mutat & Petro nomen de Simone, quia & creator Abrahæ & Saræ, & Ausæ nomina reformauit, hunc uocando IESVM, illis syllabas adijciendo. Sed & cur Petrum? Si ob uigorem fidei: multæ materiæ solidæq; nomen de suo accommodarent. An quia & petra & lapis CHRISTVS? Siquidem & legimus positum eum in lapidem offendiculi, & in petram scandali. Omitto cætera. Itaque affectauit charissimo discipulorum, de figuris suis peculiariter nomen cõmunicare, puto propius quàm de non suis. Conueniunt à Tyro & ex alijs regionibus multitudo etiã trãsmarina. Hoc expectabat psalmus. Et ecce Allophyli & Tyrus, & populus Aethiopum isti fuerunt illic. Mater Sion dicet homo, & homo factus est in illa, quoniam deus homo natus est, & ædificauit eam uolũtate patris, ut scias ad eum tunc gentiles conuenisse: qui deus homo natus erat, ædificaturus ecclesiam ex uolũtate patris, ex Allophylis quoq;. Sic & Esaias: Ecce isti ueniunt de longinquo, isti autem ueniunt ab Aquilone & mari: alij autẽ de terra Persarum. De quibus & rursus: Attolle per circuitum oculos tuos, & uide, omnes congregati sunt. De quibus & infra: Vides ignotos & extraneos, & dices cordi tuo, Quis istos genuit mihi? Porrò hos quis mihi educauit? At hi mihi ubi fuerunt? Hic erit CHRISTVS non prophetarum? Et quis erit CHRISTVS Marcionitarum? si peruersitas placet, qui non fuerit prophetarum. Venio nunc ad ordinarias sententias eius, per quas proprietatem doctrinæ suæ inducit ad edictum (ut ita dixerim) CHRISTI, Beati mendici (sic enim exigit interpretatio uocabuli quod in Græco est) quoniã illorum est regnum dei. Iam hoc ipsum quod à benedictionibus cœpit creatoris est: qui uniuersa prout ædidit, nulla alia uoce quàm *bene dignis dedicauit. Eructuauit, inquit, cor meum sermonem optimum. Hic erit sermo optimus, benedictionis scilicet, qui & noui quoq; testamẽti iniciator agnoscitur de ueteri exemplo. Quid ergo mirum, si & ab affectibus creatoris ingressus

APOSTOLI. *De nomine Petri.* *Petrus charissimus discipulus.* *fortè benedictionis.*

ingressus est: per huiusmodi dictionem, semper mendicos, & pauperes, & humileis, ac uiduas, & pupillos usque diligentis, consolantis, asserentis, uindicantis, ut hanc CHRISTI quasi priuatam benignitatem, riuulum credas de fontibus saluatoris. Reuera quò dirigam nescio, in tanta frequẽtia eiusmodi uocum, tanquàm in sylua, uel in prato, uel in nemore, pomorum passim, prout incidit res, petenda est: inclamat psalmus: Iudicate pupillo & mẽdico, & humilem & pauperem iustè tractate. Liberate pauperem, & mendicum de manu peccatoris eruite. Item psalmus septuagesimus primus: Iustitia iudicabis mendicos populi, & faciet saluos filios pauperum. Et in sequentibus de CHRISTO: Omnes nationes seruient ei. Dauid autem uni genti Iudaicæ præfuit, ne qui in Dauid putet dictum: quia & ille susceperat humileis, & necessitatibus laboranteis. Quod liberauerit, inquit, à dynasta mendicum, parcet mendico & pauperi: & animas pauperum saluas faciet, ex usura, & iniustitia redimet eorum animas: & honoratum nomẽ eorum in conspectu ipsius. Item: Auertantur peccatores in inferos, omnes nationes quæ dei obliuiscuntur: quoniam non in finem obliuioni habebitur mendicus: tolerantia pauperum non peribit in finem. Item: Quis sicut deus noster, qui habitat in excelsis, & humilia prospectat in cœlo & in terra. Qui suscitat mendicum de terra, & de stercore exaltat pauperem, uti sedere eum faciat cum principibus populi, utique in regno suo. Sic & retro in Basilijs, Anna mater Samuhelis spiritu gloriam deo reddens: Qui, inquit, excitat pauperem de terra, & mendicum, uti sedere eum faciat cum dynastis populi, & in thronis gloriæ utique regalibus. Per Esaiam uerò quomodo inuehitur in uexatores egenorum: Vos autem ad quid incenditis uineam meam, & rapinam mendici in domibus uestris? Cur uos læditis populum meum, & faciem mendicorum confunditis? Et rursus: Væ qui scribunt nequitiam, scribentes enim scribunt nequam, uitantes iudicia mendicorum, & diripientes iudicata pauperum populi mei. Quæ iudicia pupillis quoque & uiduis exigit, ut & ipsis egenis solatij. Iudicate pupillo, & iuste tractate uiduam, & uenite conciliemur, dicit dominus. Cui tantus affectus in omnem conditionem humilitatis creatoris est, eius erit & regnum quod à CHRISTO repromittitur, ad cuius affectum iam dudum pertinẽt hij, quibus repromittitur. Nam etsi putas creatoris quidem terrenas promissiones fuisse, Christi uero cœlestes, bene quod cœlum nullius alterius usque adhuc dei apparet, nisi cui⁹ & terra. Bene quod creator uel minora promisit, ut facilius illi & de maioribus credam, quàm qui nunquam de minoribus prius fidem liberalitatis suæ struxit: Beati esurientes, quoniam saturabuntur. Possem hunc titulum superiorem transmisisse, quod nõ alij sunt esurientes, quàm paupes & mendici: si non & hãc promissionẽ creator specialiter in Euãgelio scilicet sui præstructionẽ destinasset. Siquidẽ per Esaiã de eis quos uocaturus esset à summo terræ nationes, Ecce, inquit, uelociter, leuiter aduenient. Velociter

lociter, quia properãtes sub finibus temporum. Leuiter, quia sine oneribus pristinæ legis. Non esurient, neq; sitient. Ergo saturabuntur. Quod utiq; nisi esurientibus & sitientibus non promittitur. Et rursus: Ecce, inquit, qui seruiunt mihi saturabuntur, uos autem esurietis. Ecce qui seruiunt mihi, bibẽt, uos autẽ sitietis. Videbimus & contraria ista, an CHRISTO præministrentur interim. Quod esurientibus saturitatem repromittit, dei creatoris est. Beati plorantes, quia ridebunt. Decurre sententiam Esaiæ: Ecce qui seruiunt mihi, oblectabũtur, uos autem confundemini. Ecce qui seruiunt mihi, exultabunt in iocunditate: uos autem clamabitis præ dolore cordis. Et hæc contraria apud CHRISTUM recognosce. Certe oblectatio & exultatio in iocunditate illis promittitur, qui in diuersa conditione sunt, mœstis & tristibus & anxijs. Scilicet etiam psalmus CXXVII. Qui seminant, inqt, in lachrymis, in exultatione metent. Porrò tam exultantibus & iocunditatem capientibus risus accedit, quàm mœrentibus & dolentibus fletus. Ita creator materias risus & fletus prædicãs, risuros plorantes prior dixit. Igit̃ qua consolatione pauperum, & humilium, & esurientium, & flentium exorsus est, statim se illum repræsentare gestiuit, quem demonstrauerat per Esaiam: Spiritus domini super me, propter quod unxit me ad euangelizãdum pauperibus, Beati mendici, quoniam illorum est regnum cœlorũ. Misit me, curare obtritos corde: Beati qui esuriunt, quoniam saturabũtur. Aduocare languentes: Beati qui plorant, quoniam ridebunt. Dare lugentibus Sionis gloriam, & pro cinere unguẽti iocunditatem, & gloriæ habitum pro spiritu tædij. Hæc si statim admissus CHRISTUS administrauit, aut ipse est qui se ad hæc uenturum prædicauit: aut si nondum uenit qui prædicauit, ridicule, sed necessarie dixerim fortasse, mandauerit CHRISTO Marcionis. Beati eritis cum uos odio habebunt homines, & exprobrabunt, & eijcient nomen uestrum, uelut malum, propter filium hominis. Hac pronunciatione sine dubio ad tolerantiam exhortatur. Quid minus creator per Esaiam? Ne metueritis ignominiam ab hominibus, & nullificatione eorum ne minuamini. Quæ ignominia, quæ nullificatio? quæ futura erat propter filium hominis. Quem istum? qui est secundum creatorẽ. Vnde probabimus? Excidio in ipsum quoq; prædicato: sicut per Esaiam ad autores Iudæos: Propter uos blasphematur nomen meum in nationibus. Et alibi: Sancite eum qui circumscribit animam suam, qui aspernamẽto habetur à nationibus famulis & magistratibus. Si enim odium in illum filiũ hominis prædicabatur, qui secundum creatorem est, Euangelium autẽ nomẽ Christianorum, utiq; à CHRISTO deductum, odio futurum contestatur, propter filium hominis, quod est CHRISTUS: eum filium hominis in causa odij constituit, qui erat secundum creatorem, in quem odium prædicabatur. Et utiq; si nondum uenisset, nõ potuisset nominis odium, quod agitur hodie, personam nominis antecessisse. Nam & sancit̃ penes nos, & animã

suam circũ

suam circumscribit, Propter nos eam ponens, & aspernamento habetur à nationibus. Et qui natus est ipse erit filius hominis, propter quem & nomẽ nostrum recusatur. Secundum hæc inquit faciebant prophetis patres eorũ: Et CHRISTVM uersipellem nunc destructorem, nunc assertorem prophetarum, destruebat ut æmulus, conuertens discipulos eorum sibi asserebat ut amicus, suggillans insectatores eorũ. Porrò inquantum congruisset CHRISTO Marcionis assertio prophetarũ ad quorum uenerat destructionẽ, intantum cõgruit CHRISTO creatoris suggillatio in insectatores prophetarum quos in omnibus adimplebat. Vel quia magis creatoris est delicta patrũ filijs exprobrare, quàm eius dei qui nec propria cuiusq; castigat. Sed nõ statim, inquis, prophetas tuebatur, si iniquitatem Iudæorũ affirmatã uolebat, quod nec cũ prophetis suis pie egissent. Atquin nulla hic iniquitas exprobranda erat Iudæis, laudandis potius & probandis si eos figurauerunt ad quorũ destructionem, post tantũ æui deus optimus motus est. Sed puto iam & non optimus, iam aliquid & cum creatore moratus, nec in totum Epicuri deus. Ecce enim demutat in maledictione, & ostendit eũ se esse qui nouit offendi & irasci: Væ enim dicit. Sed sit nobis quæstio de uerbi istius qualitate, quasi nõ tam maledictionis sit quàm admonitionis. Et quid causæ interest quando & admonitio non sit sine aculeo cõminationis, maxime per uæ amarior facta? & admonitio autem & cõminatio eius erũt qui norit irasci. Nemo eni admonebit & nemo cõminabitur, ne quid faciat, nisi qui factum uindicabit. Nemo uindicarit, nisi qui norit irasci. Alij ignoscũt quidem uerbum maledictionis, sed uolũt CHRISTVM sic uæ pronũciasse, nõ quasi ex sentẽtia sua proprie, sed quod uæ à creatore sit, & uoluerit illis asperitatem creatoris opponere, quo suã supra in benedictionibus sufferẽtiam cõmendaret, quasi nõ creatori cõpetat, quã utrumq; præstãti & bonum deũ & iudicem, ut quia promiserat in benedictionibus benignitatem, subijceret etiam in maledictionibus seueritatẽ, amplitudinem disciplinæ utriusq; instruendæ, tam ad benedictionem sectãdam, quàm ad maledictionem præcauendam. Nam & ita præmiserat. Ecce posui ante uos benedictionẽ & maledictionem. Quod etiã in hanc euangelij dispositionem portendebat. Alioquin qualis est ille qui ut suã insinuaret bonitatẽ, creatoris opposuit asperitatẽ? dei alterius infirma cõmendatio est, quæ destructione fulcitur. Atquin opponens asperitatem creatoris, timendũ eum confirmauit. Si timendum, magis utiq; obaudiendum quàm negligẽdum. Et incipit iam CHRISTVS Marcionis creatori docere: tunc, si uæ creatoris est quod induit & expectat, ergo CHRISTVS non est diuitibus offensus, sed creator, & ratas habet CHRISTVS diuitum causas, superbiam dico, & gloriam & seculi studia, & dei incuriam, per quæ mœrentibus à creatore. Sed quomodo nõ eiusdẽ sit diuites reprobare, qui supra mendicos probarit? Nemo non contrarium eius quod probauerit reprobat. Itaq; si creatori deputabitur maledictio in

Væ. (margin, beside "qualitate")

Diuitum causæ. (margin, beside "CHRISTVS diuitum causas")

diuites, eiusdem defendetur benedictio in mendicos, & totum iam opus CHRISTI, creatoris est. Si deo Marcionis ascribetur benedictio in mendicos, eiusdem imponetur & maledictio in diuites: & erit par iam creatoris tã bonus quàm & iudex: nec erit iam discrimini locus quo duo dei fiunt, sublatóq; discrimine supererit unum deum renunciari creatorem. Igitur uæ, si & uox maledictionis est, uel alicuius austerioris inclamationis, & à CHRISTO dirigitur in diuites, debeo creatorem diuitum quoque aspernatorem probare, sicut probaui mendicorum aduocatorem: ut CHRISTVM in hac quoque sententia creatoris ostendam locupletantis Salomonem. Sed quia permissa sibi optione maluit ea postulare quæ sciebat deo grata, sapientiã, & meruerat etiam diuitias consequi, quas non magis uoluit: quanquam & Fort. diuites. diuitias præstare non incongruens deo sit. Per quas & diuitiæ solatio iuuantur, & multa in deo opera iustitiæ & dilectionis administrantur. Sed accidentia uitia diuitijs illa in euangelio quoq; uæ diuitibus asscribunt: Quoniam, inquit, recepistis aduocationem uestram. Vtiq; & diuitijs de gloria earum & secularibus fructibus, utiq; in Deuteronomio, Moyses, ne inquit cum manducaueris, & repletus fueris, & domus magnas ædificaueris, pecoribus, & bubus tuis multiplicatis, & pecunia & auro exaltetur cor tuum, & obliuiscaris domini dei tui. Quemadmodum & Ezechiam regem thesauris inflatum, & de eis potius quàm de deo gloriatum apud illos qui ex Perside aduenerant, insilit per Esaiam. Ecce dies ueniunt & auferentur omnia, quæ in domo tua sunt, & quæ patres tui congesserunt in Babylonem transferuntur. Sic & per Hieremiam quoq; ædidit. Ne glorietur diues in diuitijs suis, & qui gloriatur scilicet in deo glorietur. Sic & in filias Sionis inuehitur per Esaiam, cultu & diuitiarum abundantia inflatas comminabundus. Et alibi, Nobilibus & superbis dilatabit Orcus animã suam, & aperuit os suũ, & descendent indyti, & magni, & diuites. Hoc erit CHRISTI uæ super diuites: & humiliabitur homo utiq; exaltatus diuitijs, & honorabitur uir utiq; ob substantiam honorabilis. De quibus & rursus. Ecce dominus uirtutum conturbabit gloriosos cum ualentia, & elati comminuẽtur, & ruent gladio sublimes qui magis quàm diuites? Quia receperint scilicet aduocationem suam, gloriam & honorem, sublimitatem & diuitias. A quibus auertẽs nos Fort. ex diuitijs. & in psalmo XLVIII. Ne timueris inquit cum diues factus fueris homo, & cum abundabit gloria eius, quoniam cum morietur non tollet omnia, sed descendet cum illo gloria sua. Item in LXI. Ne desideraueris diuitias, & si relucent ne adieceris cor. Idipsum postremo uerbum, Væ, olim per Amos in diuites affluentes diuitijs destinatur: Væ enim inquit, qui dormiunt in lectis eburnacijs, & delicijs fluunt in thoris, qui edũt hœdos de gregibus caprarum, & uitulos de gregibus boum, lactantes, complaudentes ad sonum organorum, tanquam perseuerantia deputauerunt, & nõ tanquam fugientia, qui bibunt uinum liquatum, & unguentis primarijs unguntur. Igitur

&si

& si tantummodo dehortantem à diuitijs ostenderem creatorem, non etiã prædamnantem diuites etiam uerbo ipso quo & CHRISTVS, nemo dubitaret ab eodem adiectam in diuites cõminationem per uæ CHRISTI, à quo ipsarum materiarũ, id est diuitiarum dehortatio præcucurrisset. comminatio enim dehortationis accessio est. Ingerit uæ etiam saturatis, quia esurient: etiam ridentibus nunc, quia lugebunt. Hic respondebunt illa quæ supra benedictionibus opposita sunt apud creatorem. Ecce qui mihi seruiunt saturabuntur, Vos autem esurietis, utique quia saturati estis. Et ecce qui mihi seruiunt oblectabuntur, uos autem confundemini, utique ploraturi qui nunc ridetis. Sicut enim in psalmo: Qui seminant in lachrymis in lætitia metent: ita in euangelio: Qui in risu seminant scilicet & lætitia, in lachrymis metent. Hæc olim creator simul posuit, CHRISTVS solummodo distinguendo, non mutando renouauit. Væ cum uobis benedixerint homines, secundum hæc faciebant & pseudoprophetis patres illorum: Aeque creator benedictionis & laudis humanæ sectatores incusat per Esaiam: Populus meus qui uos beatos dicunt, seducunt uos, & uias pedum uestrorum disturbant. Prohibet & aliâs fidere omnino in hominem, sic & in laudem hominis, ut per Hieremiam, Maledictus homo qui spem habet in homine. Nam & in psalmo CXVIII. Bonum est fidere in deum quàm fidere in hominem. Et bonum est sperare in deum, quàm sperare in principes. Ita totum quod ab homine captatur, abdixit creator, nedum benedictionem. Pseudoprophetas autem laudatos siue benedictos à patribus eorum, tam eius est exprobrare, tam prophetas uexatos & recusatos: sicut iniuriæ prophetarum non pertinuissent ad deum ipsorum, ita nec gratiæ pseudoprophetarum displicuissent, nisi deo prophetarum: Sed uobis dico, inquit, qui auditis: ostendens hoc olim mandatum à creatore, Loquere in aures audientium. Diligite inimicos uestros, & benedicite eos qui uos oderunt, & orate pro eis qui uos calumniantur. Hæc creator una pronunciatione dusit per Esaiam: Dicite fratres nostri estis, eis qui uos oderunt. Si enim qui inimici sunt & oderunt & maledicent, & calumniantur, fratres appellandi sunt, utique & benedici odientes & orari pro calumniatoribus iussit, qui eos fratres deputari præcepit. Nouam planè patientiam docet CHRISTVS, etiam uicem iniuriæ cohibens permissam à creatore, oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente: contra ipse alteram amplius maxillam offerri iubens, & super tunicam pallio quoque cedi. Plane hæc CHRISTVS adiecerit ut suppleméta cõsentanea disciplinæ creatoris. Atque adeo hoc statim renunciandum est, an disciplina patientiæ prædicat penes creatorem. Sic per Zachariam præcepit, ne unusquisque malitiæ fratris sui meminerit, sed nec proximi. Nam & rursus: Maliciam, inquit, proximi sui

Fort. quàm prophetas.

Noua Christi patientia.

al. prædicatur.

quisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit iniuriæ, qui indixit obliuionem. Sed & cum dicit: Mihi uindictam, & ego uindicabo: proinde patientiam docet uindictæ, & peccatricem. Inquantum ergo fidem non capit, ut idem uideatur, & dentem pro dente, oculum pro oculo, in uicem iniuriam exigere, qui non modo uicem, sed etiam ultionem, etiam recordationem & recogitationem iniuriæ prohibet: Intantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo & dentem pro dente censuerit, non ad secundam iniuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, sed ad primam coërcēdam quam prohibuerat talione opposito, ut unusquisq; respiciēs lætitiā secūdæ iniuriæ à prima semetipsum cōtineret. Facilius enim uim comprimi scit repræsentatione talionis, quàm repromissione ultionis. Vtrumq; autem constituendum fuit pro natura & fide hominum, ut qui deo crederet, ultionem à deo expectaret: qui minus fideret, legis talionis timeret. Hanc legis uoluntatem de intellectu laborantem, dominus & sabbati & legis, & omnium paternarum dispositionum CHRISTVS & reuelauit & compotem fecit, mandans alterius quoque maxillæ oblationem, ut tanto magis uicem iniuriæ extingueret, quam & lex per talionem uoluerat impedisse, certe quam prophetia manifeste coërcuerat, & memoriam iniuriæ prohibens, & ultionem ad deum redigens. Ita si quid CHRISTVS intulit, non aduersario, sed adiutore præcepto, non destruxit disciplinas creatoris. Denique si in ipsam rationem patientiæ præcipiendæ, & quidem tam plene atque perfecte considerem, non consistet, si non est creatoris, qui uindictam repromittit, qui iudicem præstat. Alioquin si tantum patientiæ pondus non modo non repercutiendi, sed & aliam maxillam præbendi: & non modo non remaledicendi, sed etiam benedicendi: & non modo non retinendi tunicam, sed & amplius & pallium concedendi, is mihi imponit qui non sit me defensurus, inuácuum patientiam præcepit, non exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum, quod est ultio, quam mihi permisisse debuerat, si ipse non præstat: aut si mihi non permittebat, ipse præstaret. Quoniā & disciplinæ interest iniuriā uindicari. metu enim ultionis omnis iniquitas refrenatur. Cæterum passim emissa libertate dominabitur, utrumque oculum effossura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis securitate. Sed hoc est dei optimi & tantum boni, patientiæ iniuriam facere, uiolentiæ ianuam pandere, probos non defendere, improbos non coërcere. Omni petenti te dato, utique indigenti, uel tantomagis indigenti, si etiam & abundanti. Ne quis ergo indigeat, datorem imparatam habens in deuteronomio formam creatoris: Non erit, inquit, in te indigens: uti benedicens benedicat te dominus deus tuus. Datorem scilicet, qui fecerit non esse indigentem. Et plus hic, non enim petenti iubet dari

[Margin notes: "Fort. expectatricem" (beside line 3); "Fort. in datorem habes" (beside "tantomagis indigenti" / "torem imparatam habens")]

iubet dari: Sed non sit, inquit, indigens in te, id est cura ultro ne sit. quo magis petenti præiudicat dandum, etiam in sequentibus: Si autem fuerit indigens è fratribus tuis, non auertes cor tuum, nec constringes manum tuam à fratre indigente. Aperiens aperies illi manum, fœnus fœnerabis illi quantum desiderat, fœnus enim nisi petenti dari nō solet, sed daro fœnore postmodum. Nunc si qui uoluerit argumentari, creatorem quidem fratribus dari iussisse, CHRISTVM uero omnibus petentibus, ut hoc sit nouum atq; diuersum, imò unum erit, & his per quæ lex creatoris erit in CHRISTO. Non enim aliud CHRISTVS in omnes præcepit, quàm quod creator in fratres. Nam & si maior est bonitas quæ operatur in extraneos, sed non prior ea quæ ante deberet in proximos. Quis enim poterit diligere extraneos? Quod si secundus gradus bonitatis est in extraneos, qui in proximos primus est, eiusdem erit secundus gradus cuius & primus, facilius, quàm ut eius sit secundus, cuius non existit primus. Ita creator & secundum naturæ ordinem, primum in proximos docuit benignitatem, emissurus eā postea in extraneos, & secundum rationem dispositionis suæ, primo in Iudæos, postea & in omne hominum genus. Ideóq; quamdiu intra Israelem erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mādabat. At ubi CHRISTO dedit gentes hæreditatem, & possessionem terminos terræ, & cœpit expungi quod dictum est per Osee: Non populus meus, populus meus: & non misericordiam cōsecuta, misericordiam cōsequuta, natio scilicet: & inde CHRISTVS in omnes legem paternæ benignitatis extendit, neminem excipiens in miseratione sicut in uocatione. Ita & si quid amplius docuit, hoc quoque in hæreditatem gentium accepit: Et sicut uobis fieri uultis ab hominibus, ita & uos facite illis. In isto præcepto utiq; alia pars eius subauditur: Et sicut uobis non uultis fieri ab hominibus, ita & uos ne faciatis illis. Hoc si nouus deus & ignotus retro, & nondum planè æditus præcepit, qui me nulla ante hac institutione formauerit, qua prius scirem quid deberem mihi uelle uel nolle: atq; ita & alijs facere, quæ & mihi uellem nō facere, & quæ mihi nollem, passiuitatem sententiæ meæ permisit: nec astrinxit me ad conuenientiam uoluntatis & facti, ut id alijs faciam quod mihi uelim, & id nec alijs faciam quod mihi nolim. Nō enim definijt quid mihi atq; alijs debeā uelle uel nolle ut ad legem uoluntati sperem factum, & possim alij non præstare, quod ab alio mihi uelim præstitum, amorem, obsequium, solatium, præsidium, & eiusmodi bona, proinde & alij facere quod ab alio mihi fieri nolim, uim, iniuriam, contumeliam, fraudem, & eiusmodi mala. Deniq; hac inconuenientia uoluntatis & facti, agunt Ethnici nondum ab eo instructi. Nam & si natura bonum & malum notum est, non tamen dei disciplina, ā

omnia. Nam tam pater omnium qui conditor uniuersitatis, quàm spado qui nullius substantiæ conditor. & si marem ac fœminam non miscuisset creator, & si non uniuersis quoque animalibus filios concessisset, hoc eram eius ante paradisum, ante delictum, ante exilium, ante duos. unum denuo factus. filius sui statim cum è manibus enixus est, cum de suo halitu mouit. Ille me nunc rursus filium nuncupat, iam non in animam, sed in spiritum pariens, quia ipse, inquit, suauis est aduersus ingratos & malos. Euge Marcion, satis ingeniose detraxisti illi pluuias & soles, ne creator uideretur. Sed quis iste suauis, qui ne cognitus quidem usque adhuc. quomodo suauis à quo nulla beneficia præcesserant. Hoc genus suauitatis qua sol & imbres qui fœnerauerat, non recepturus ab humano genere ut creator, qui pro tanta elementorum liberalitate facilius idolis quàm sibi debitum gratiæ referentes homines usque adhuc sustinet: Vere suauis etiam spiritalibus commodis. Eloquia enim domini dulciora super mel & fauos. Ille igitur & ingratos sugillauit qui gratos experiri merebatur. Cuius solem & imbres, tu quoque Marcion ingratos habuisti. Cæterum tuus non poterat iam queri ingratos qui non parauerat gratos: Misericordiam quoque præcipiens, Estote inquit misericordes, sicut pater misertus est uestri. hoc erit, Panem infringito esurienti, & sine tecto in domum tuam inducito. Et nudum si uideris tegito, & iudicate pupillo, & iustificate uiduam. agnosco doctrinam eius ueterem qui mauult misericordiam, quàm sacrificium. Aut si aliud nunc misericordiam præcepit, quia & ipse misericors sit, cur tanto æuo misericors mihi non fuit? Nolite iudicare ne iudicemini. Nolite condemnare ne condemnemini. Dimittite & dimittemini. Date & dabitur uobis, mensuram bonam pressam ac fluentem dabunt in sinum uestrum. Eadem qua mensi eritis mensura remetietur uobis: Vt opinor hæc retributionem pro meritis prouocatam sonat. A quo ergo retributio? Si ab hominibus tantum, ergo humanam docet disciplinam & mercedem, & in totum hominibus obediemus. si à creatore ut à iudice, & dispunctore meritorum, ergo illi nostrum impellit obsequium, apud quem constituit retributionem captandam uel timendam pro ut quisque iudicauerit, aut condemnauerit, aut dimiserit, aut mensus fuerit. Si ab ipso, Ergo & ille iam iudicat, quod Marcion negat. Eligant itaque Marcionitæ ne tanti sit, de magistri regula excidere, quàm CHRISTVM aut hominibus aut creatori docentem habere. Sed cæcus cæcum ducit in foueam. Credunt aliqui Marcioni. Sed non est discipulus super magistrum.

Hoc meminisse

Hoc meminisse debuerat Apelles, Marcionis de discipulo emendator. Eximat & de oculo suo trabem hæreticus, tunc in oculo CHRISTIANI. si quam putasti stipulam, reuincat: proinde & arbor bona non proferat malum fructum, quia nec ueritas hæresim: nec mala bonum: quia nec hæresis ueritatem. Sic nec Marcion aliquid boni de thesauro Cerdonis malo protulit, nec Apelles de Marcionis. Multo enim hæc congruentius in ipsos interpretabimur, quæ CHRISTVS in homines allegorizauit non in duos deos, secundum scandalum Martionis. Puto me non timere huic usque adhuc lineæ insistere, qua definio nusquam omnino alium deum à CHRISTO reuelatum. In hoc solo adulterium Marcionis manus stupuisse miror, nisi quod etiam latrones timent. Nullum maleficium sine formidine est, quia nec sine conscientia sui. Tam diu ergo & Iudæi non alium deum norant, quàm præter quem neminem adhuc norant: nec alium deum appellabant, quàm quem solum norant. Si ita est, quis uidebitur dixisse, quid uocas domine domine? Vtrum ne qui nunquam hoc fuerat nocatus, ut nusquam adhuc æditus? An ille qui semper dominus habebatur, ut à primordio cognitus? deus scilicet Iudæorum. Quis item adiecisse potuisset, & non facitis quæ dico? Vtrum ne qui cum maxime edocere tentabat: an qui à primordio ad illos & legis & prophetarum eloquia mandauerat? Qui & inobaudientiam illis exprobrare posset, etiam si nunquam aliâs exprobrasset? Porrò qui ante CHRISTVM, Populus iste me labijs diligit, cor autem eorum longe abs sistit à me, concionatus est, ueterem utique illis contumaciam imputabat. Alioquin quàm absurdum, ut nouus deus nouus CHRISTVS nouæ, tantæque religionis illuminator, contumaces & inobsequentes pronunciaret, quos non potuisset experiri: proinde extollenda fide Centurionis, incredibile, si is professus est talem se fidem nec in Israhêle inuenisse. ad quem non pertinebat fides Israhel. Sed nec exinde pertinere poterat adhuc cruda ut probaretur nel compararetur, ne dixerim adhuc nulla. Sed cur non licuerit illi alienæ fidei exemplo uti. Quoniam si ita esset talem fidem nec in Israhêle unquam fuisse. Cæterum dicens talem fidem debuisse inuenire in Israhêle, quiq; ad hoc uenisset, ut eam inueniret, deus scilicet & CHRISTVS Israhêlis, quam non suggillasset, nisi exactor & spectator eius. Aemulus uero etiã maluisset eam talem inuentã, ad quam infirmandam & destruendam magis uenerat, non ad comprobandam. Resuscitauit & mortuum filium niduæ. non nouũ documentum. Hoc & prophetæ creatoris æddiderant? quanto magis filius? Adeo autem in illud usque momenti, nullum alium dominus CHRISTVS intulerat, ut mnes illic

ocreator

creatori gloriam retulerint, dicentes magnus prophetes prodijt in nobis, & respexit deus populum suum. Quis deus? utique cuius populus, & à quo Prophetæ. Quod si illi quidem creatorem glorificabant, CHRISTVS & audiens & sciens non corrigebat, & quidem in tanto documento mortui resuscitati creatorem adhuc orantes, sine dubio aut non alium circumferebat deum, quàm quem in suis beneficijs atque uirtutibus honorari sustinebat: aut quale est ut illos tam diu errantes sustineret, ad hoc ueniens ut errori eorum mederetur. Sed scandalizatur Ioannes auditis uirtutibus CHRISTI, ut alterius. ad decorationem scandali prius expediam quo facilius hæretici scandalum explodam. Ipso iam domino uirtutum sermone & spiritu patris operante in terris, & prædicante, necesse erat portionem spiritus sancti, qui & forma prophetici moduli in Ioanne egerat præparaturam uiarum dominicarum, abscedere iam ab Ioanne, redactam scilicet in domino, ut in massalem suam summam. Itaque Ioannes communis iam homo & unus de turba, scandalizabatur quidem quâ homo, sed non quâ alium CHRISTVM sperans uel intelligens, qui neque unde speraret ut nihil noui docentem uel operantem. Nemo hæsitabit de aliquo quem dum scit non esse, nec sperat nec intelligit. Ioannes autem certus erat neminem deum præter creatorem, uel quâ Iudæus etiam Prophetes planè facilius: quasi hæsitauit de eo quem cum sciat esse, an ipse sit nesciat. Hoc igitur metu & Ioannes, Tu es, inquit, qui uenis. an alium speramus? Simpliciter inquirens an ipse uenisset quem expectabat, Tu es, qui uenis, uel qui uenturus est, an alium expectamus? Id est an alius est quem expectamus, si non tu es quem uenturum expectamus? Sperabat enim sicut omnes opinabantur, ex similitudine documentorum, potuisse & prophetam, interim missum esse, à quo alius esset, id est maior ipse scilicet dominus, qui uenturus expectabatur. Atque adeo hoc erat Ioannis scandalum, quod dubitabat ipsum uenisse quem expectabât, quem & prædicatis operationibus agnouisse debuerant, ut dominus, per easdem operationes agnoscendum se nũciauerit Ioanni. Quæ cum constent prædicata in CHRISTVM creatoris, sicut ad singula ostendimus, satis peruersum, ut CHRISTVM non creatoris per eas renunciarit intelligendum, per quæ magis CHRISTVM creatoris agnosci compellebat. Multo peruersius, si & testimonium Ioannis perhibet non Ioannis CHRISTVS, propheten eum confirmans, immò & supra ut angelum ingerens, etiam scriptum super illo, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparet uiam tuam. Eleganter ad superiorem sensum scandalizati Ioannis commemorans prophetiam: ut confirmans præcursorem Ioannem iam aduenisse, extingueret scrupulum interrogationis illius, Tu es qui uenis, an alium expectamus?

Fort. At ego rationem.

Præcursore

Præcursore enim iam functo officium, præparata uia domini, ipse erat intelligendus, cui præcursor ministrauerat, maior quidem omnibus natis mulierum. Sed non ideo subiecto ei qui minor fuerit in regno dei, quasi alterius sit dei regnum in quo modicus quis maior erit Ioanne, alterius Ioannis qui omnibus natis mulierum maior sit. Siue enim de quocunque dicit modico per humilitatem, siue de semetipso, quia minor Ioanne habebatur, omnibus scilicet in solitudinem concurrentibus ad Ioannem potius quàm ad CHRISTVM, Quid existis uidere in solitudinem? Tantundem & creatori competit, & Ioannem ipsius esse maiorem natis mulierum, & CHRISTVM uel quemque modicum, qui maior Ioanne futurus sit in regno æque creatoris, & qui sit maior tanto propheta, qui non fuerit scandalizatus in CHRISTVM, quod tunc Ioannem minuit. Diximus de remissione peccatorum. Illius autem peccatricis fœminæ argumentum eò pertinebit, ut cum pedes domini osculis figeret, lachrymis inundaret, crinibus detergeret, unguento perduceret, solidi corporis ueritatem nō phantasma inane tractauerit, & ut peccatricis pœnitentia secūdum creatorem meruerit ueniam, præponere solitum sacrificio. Sed & si pœnitentiæ stimulus ex fide acciderat, per pœnitentiam ex fide iustificatam, ab eo audijt, fides tua te saluam fecit, qui per Abacuc pronunciarat, Iustus ex fide sua uiuit. Quod diuites CHRISTO mulieres adhærebant, quæ & de facultatibus suis ministrabant ei, inter quas & uxor Regis procuratoris, de prophetia est. Has enim uocabat per Esaiam mulieres diuites, Exurgite & audite uocem meam: ut discipulas primo, dehinc ut operarias & ministras ostenderet, filiæ in spe audite sermones dei. Anni mementote cum labore in spe. Cum labore enim quò sequebantur, & ob spem ministrabant. Aeque de parabolis semel sufficiat probatum, hoc genus eloquij à creatore promissum. At nunc illa quoque pronunciatio eius ad populum, Aure audietis & non audietis, dedit CHRISTO frequenter inculcare, qui habet aures audiat. Non quasi ex diuersitate auditum permitteret CHRISTVS, quem ademisset creator: sed quia comminationē exhortatio sequebatur. Primo aure audietis & non audietis, dehinc qui habet aures audiat. non enim audiebant ultro qui aures habebant: sed ostendebat aures cordis necessarias quibus illos auditurus negarat creator. Et ideo per CHRISTVM adijcit, Videte quomodo audiatis & non audiatis: non corde scilicet audientes, sed aure. Si dignum sensum pronunciationi accommodes, pro sensu eius qui auditui suscitabat etiam dicendo, Videte quomodo audiatis, non audituris minabatur. Sanè nominatur mitissimus deus, quia nec iudicat, nec irascitur. Hoc probat etiam subiacens sensus. Ei qui habet dabitur, ab eo autem qui non habet etiam

Port. misericordiam præponere.

bet, etiam quod habere se putat auferetur ei. Quid dabitur? Adiectio fidei uel intellectus uel salus ipsa. Quid auferetur? Vtique quod dabitur A quo dabitur, & auferetur. Si à creatore auferetur, ab eo & dabitur. Si à deo Marcionis dabitur, ab eo & auferetur, quoquo tamen nomine comminatur ablationem, non erit eius dei qui nescit comminari, quia non nouit irasci. Miror autem cum lucernam negat abscondi solere, qui se tanto seculo absconderat maius & necessarius lumen. Cum omnia de occulto, in apertum repromittit, qui deum suum usque adhuc obumbrat, expectans opinor nasci Marcionem. Venimus ad constantissimum argumentum omnium qui domini natiuitatem in controuersiam* defuerunt, Ipse, inquiunt, contestatur se non esse natum, dicendo, Quae mihi mater, & qui mihi fratres? Ita semper haeretici aut nudas & simplices uoces, coniecturis quo uolunt rapiunt, aut rursus conditionales & rationales, simplicitatis conditione dissoluunt. Vt hoc in loco nos contrario dicimus, Primo, non potuisse illi annunciari, quod mater & fratres eius foris starent quaerentes uidere eum, si nulla illi mater & fratres nulli fuissent, quos utique norat, qui annuntiarat, uel retro notos, uel tunc ibidem compertos, dum eum uidere desiderant, uel dum ipsi nuntium mandant. Ad hanc primam propositionem nostram solet ex diuerso responderi, Quid enim si tentandi gratia nunciatum est ei? Sed hoc scriptura non dicit, quae quanto significare solet ex tentatione quid factum, ecce legis doctor assurrexit tentans eum, & de tributi consultatione, & accesserunt ad eum Pharisaei tentantes eum, tanto ubi non facit tentationis mentionem, non admittit tentationis interpretationem. Et tamen ex abundanti causas tentationis expostulo, cui rei tentauerint illum, per nominationem matris & fratrum. Si ut scirent natusne esset, an non, quando de hoc fuit quaestio quam ex ista tentatione discuterent? Quis autem dubitaret natum, quem uideret hominem? Quem audisset filium se hominis professum: Quem de conspectu omnis humanae qualitatis dubitaret deum, aut filium dei credere, propheten facilius existimantes, Licet magnum aliquem utique tamen natum. Etiam si in exploratione natiuitatis tentandus fuisset, quodcunque aliud argumentum tentationi competisset, quàm per earum personarum mentionem quas potuit etiam natus non habere. Dic mihi, omnibus natis mater aduiuit? omnibus natis adgenerantur & fratres? non licet patres magis & sorores habere, uel & neminem? Sed & census constat actos sub Augusto nunc in Iudaeam per Sentium Saturninum, apud quos genus eius inquirere potuissent. Adeo nullo modo constitit ratio tentationis istius: & uere mater & fratres eius foris stabant. Et superest inspicere sensum non simpliciter pronunciantis, Quae mihi mater aut fratres, quasi ad generis & natiuitatis negationem. Sed & ex causae necessitate & conditione rationali, Tam proximas enim personas foris stare extraneis intus defixis ad sermones eius,

Fort. defeceru

Fort. magnum

Sentius Saturninus

amplius

amplius & auocare eum à solenni opere quærentes, merito indignatus est. non tam negauit quàm abdicauit. Atq; adeo cũ præmisisset, quis mihi mater & qui mihi fratres? subiungens, nisi qui audiunt uerba mea & faciunt ea, transtulit sanguinis nomina in alios quos magis proximos pro fide iudicaret. Nemo autem transfert quid, nisi ab eo qui habet id quod transfert. Si ergo matrem & fratres eos fecit qui non erant, quomodo negauit eos qui erant? meritorum scilicet conditione, non ex proximorum negatione: in semetipso docens, qui patrem aut matrem aut fratres præponeret uerbo dei, non esse dignum discipulum. Cæterũ ex hoc magis matrem & fratres confitebatur, quod illos nolebat agnoscere: quod alios adoptabat, cõfirmabat, quos & offensa negauit, quibus non ut ueriores substituit sed ut digniores. Denicq; nihil magnum, si fidem sanguini præposuit, quem non habebat. Quis autem iste est qui uentis & mari imperat? Nimirum nouus dominator atq; possessor elementorum, subacti iam & exclusi creatoris: non ita est. Sed agnorant substantiæ autorẽ suum, quæ famulis quoq; eius obaudire consueuerant. Inspice Exodum Marcion, Aspice mari rubro uastiori super omnia stagna Iudææ, uirga Moysi imperantem, ut funditus proscissum, & pari utrinq; stupore discriminis fixum, sicco populum pede, intestino itinere transmitteret, rursusq; sub eiusdẽ uirgæ nutu, redeunte natura, Aegyptiũ & exercitum undarũ concordia obrueret, in quod opus & Austri seruierũt. Lege ex sorte familiæ dirimendæ in trãsitu eius Iordanis machæram fuisse, cuius impetũ atq; decursum planè & IESVS docuerat prophetis transmeantibus stare. Quid ad hæc? Si tuus CHRISTVS est, non erit potentior famulis creatoris. Sed his solis exemplis usus essem, si non etiam prædicatio marinæ istius expeditionis CHRISTVM antecessisset. Nam cum transfretat: psalmus expungitur, Dominus, inquit, super aquas multas. Cũ undas freti discutit, Abacuc adimpletur, Dispergens, inquit, aquas itinere. Cum ad minas eius eliditur mare, Naum quoq; absoluitur, comminans, inquit, mari & arefaciens illud, utiq; cũ uentis quibus inquietabatur. Vnde uis meũ uindicem CHRISTVM, de exemplis an de prophetis creatoris? Age nunc qui militarem & armatum bellatorem prædicare putas, nõ figurate nec allegorice, qui bellũ spiritale aduersus spiritales hostes, spiritali militia, & spiritalibus armis, spiritaliter debellaturus esset. Cum inuenis in uno homine multitudinem dæmonũ, legionem se professam, utiq; spiritalem, disce & CHRISTVM expugnatorem spiritalium hostium, spiritaliter armatum. Et spiritaliter bellicosum intelligendum, Atq; ita ipsum esse, qui cum legione quoq; dæmonum erat dimicaturus. Et ut de hoc bello psalmus possit uideri pronunciasse. Dominus ualidus, dominus potens in bello. Nam cũ ultimo hoste morte præliatus per trophæũ Crucis triumphauit. Cuius autem dei filium Iesum legio testatus est? Sine dubio cuius tormenta & abyssum nouerant & timebant. nec enim uidebant posse ignorasse adhuc quod noui & ignoti

Aegyptium hoc est Pharaonem.

ignoti

ignoti dei uirtus operaretur in terris:quia uerisimile non est creatorē ignorasse. Si enim alium superesse deum ignorauerat aliquando, tamē iam infra cœlum suum agentem, utiq; compererat. Quod autem dominus comperisset, iam & uniuersæ familiæ innotuisset in eodem mundo & intra eundem ambitum cœli, quo peregrina diuinitas cōuersaretur. Inquātum ergo & creator sciisset eam, & substantiæ eius, si fuisset, intantum quia nulla fuit, non alium dæmones sciebant quàm dei sui CHRISTVM. Non depetunt ab alio quod meminissent petendum sibi à creatore, ueniam scilicet abyssi creatoris. Deniq; impetrauerunt, quo merito? Quia mentiti erāt, quia sæui dei filium eum fecerant? Et qualis erit qui mentitos iuuabat, qui infamantes sustinebat? Sed enim quia mentiti non erant, quia deum abyssi & suū cognouerunt, ita eum se & ipse confirmauit, quem cognouerūt dæmones IESVM iudicem & ultoris dei filiū. Ecce aliquid & de illis pusillitatibus & infirmitatibus creatoris in CHRISTO. Ignorantiam enim & ego ascribere ei uolo. Permittite mihi aduersus hæreticum. Tangitur à fœmina quæ sanguine fluitabat, & nesciuit à qua. Quis me, inquit, tetigit? Etiam excusantib9 discipulis, perseuerat in ignorātiæ uoce. Tetigit me aliquis, idq; de argumento affirmat. Sensi enim uirtutē ex me profectam. Quid dicit hæreticus? Sciebát ne personam? Et cur quasi ignorans loquebatur? Vt confessionem certe prouocaret, ut timorem probaret. Sic & Adam aliquādo quæsierat, quasi ignorans, Adam ubi es? Habes & creatorem cum CHRISTO excusatū, & CHRISTVM creatori adæquatum. Sed & hoc, qui aduersarius legis: ut quia lex à contactu fœminæ sanguinantis summouet, idcirco gestierit non tantum contactum eius admittere, sed etiam sanitatem donare. O deū nō natura beneficum, sed æmulatiōe. At enim si fidem mulieris inuenimus ita meruisse, cum dicit: Fides tua te saluam fecit, quis es ut æmulationē legis interpreteris in isto facto, quod ipse dominus ex fidei remuneratiōe æditum ostendit? Sed hanc uis mulieris fidem constituere, qua cōtempserat legem. Et cui credibile, ut mulier nullius adhuc dei conscia, nullius adhuc nouæ legis initiata, legem irrumperet, eam cui adhuc tenebatur? Qua deniq; fide irrupit? in quem deum credens, quem spernens? Creatorem? Certe enim ex fide tetigit. Si ex fide creatoris, quæ alium deum ignorabat: & quomodo legem eius irrupit? Tam enim irrupit, si irrupit quàm ex fide creatoris. Quomodo enim utrunq; cōueniet, ut & irruperit, & ex fide eam irruperit, propter quam irrupisse nō debuit? dicam: fides hæc fuit primo, qua deum suū confidebat misericordiā malle quàm ipsum sacrificium, qua eum deum certa erat operari in CHRISTO, qua sic eum tetigit, non ut hominem sanctum, nec ut prophetam, quem contaminabilem pro humana substantia sciret: sed ut ipsum deum, quem nulla spurcitia pollui posse præsumpserat. Itaq; non temere interpretata est sibi legem, ea contaminari significantem,

quæ essent contaminabilia: non deum, quem in CHRISTO cōfidebat. Sed & illud recogitauit, ordinarium & solenne mēstrui uel partualis sanguinis fluxum in lege taxari, qui ueniat ex officio naturæ, non ex uitio ualetudinis. Illa autem ex uitio ualetudinis redundabat, cui non modum temporis, sed diuinæ misericordiæ auxilium necessarium sciebat. Atque ita potest legem nō irrupisse, sed distinxisse. Hæc erit fides, quæ contulerat, etiam intellectum. Nisi credideritis, inquit, non intelligetis. Hanc fidem probans CHRISTVS eius fœminæ, quæ solum credebat creatorem, eius fidei se deum respondit, quam probauit. Nec illud omittam, quod dum tangitur uestimentum eius, utique corpori non phantasmati inditum, corpus quoque demonstrabatur. Non quasi iam de hoc retractemus, sed quia ad præsentem conspirat quæstionem. Si enim non erat ueritas corporis, phantasma utique contaminari quâ res uacua non posset. Qui ergo non potest contaminari præ inanitate substantiæ, quomodo uoluisset. ut æmulus legis mentiebatur, qui non uere polluebatur. Dimittit discipulos ad prædicandum dei regnum. Nunquid uel hic ædidit, cuius. Prohibet eos uictui aut uestitui quid in uiam ferre. Quis hoc mandasset, nisi qui & coruos pauit, & flores agri uestit? Qui boui quoque terenti libertatem oris ad ueniam pabuli ex opere summouendi ante præcepit: quia dignus operarius mercede sua. Hæc Marcion deleat, dum sensui salua sint. At cum iubet puluerem excutere de pedibus, in eos à quibus excepti non fuissent, & hoc in testimonium mandat fieri: nemo testatur quod non iudicio destinatur: inhumanitatem qui in testationem redigi iubet, iudicem comminatur. Nullum deum nouum à CHRISTO probatum, illa etiam opinio omniū declarauit, quia CHRISTVM IESVM, alij Iohannem, alij Heliam, alij unum aliquem ex ueteribus prophetis Herodi asseuerabant. Ex quibus quicunque fuisset, non utique ob hoc est suscitatus, ut alium deum post resurrectionem prædicaret. Pascit populum in solitudine, de pristino scilicet more. Aut si non eadem & maiestas, ergo iam minor est creatore, qui non uno die, sed annis quadraginta, nec de inferioribus materijs panis & piscis, sed de manna cœlesti, nec quinque circiter, sed sexcenta milia hominum protelauit. Adeo autem ea fuit maiestas, ut & pabuli exiguitatem non tantum sufficere, uerum etiam exuberare, de pristino uoluerit exemplo. Sic enim & in tempore famis sub Helia uiduæ Sareptensi modica & suprema alimenta, ex prophetæ benedictione per totum famis tempus redundauerant. Habes tertiam Basiliarum, si & quartam resoluas, inuenies totum hunc ordinem, CHRISTVM circa illum dei hominem, qui oblatos sibi decem hordeaceos panes cum populo distribui iussisset, & minister eius proinde comparata multitudine & pabuli mediocritate, respondisset, quid ergo hoc idem inspectum centum milibus hominum? Da, inquit, & manducabunt:

ducabunt:quoniam hoc dicit dominus:Manducabunt & relinquent reliquias secundum dictum domini.O CHRISTVM & in nouis ueterē. Hæc itaque quæ uiderat Petrus, & cum pristinis compararat, & non tantum retro facta, sed & in futurum iam tunc prophetantia recognouerat: interroganti domino, quis nam illis uideretur, cum pro omnibus responderet: Tu es CHRISTVS: non potest non eum sensisse CHRISTVM, nisi quem nouerat in scripturis, quem iam recensebat in factis. Hoc & ipse confirmat usque adhuc patiens, imò & silentium indicens. Si enim Petrus quidem non poterat alium eum confiteri, quàm creatoris: ille autem præcepit, ne cui dicerent, utique id noluit prouulgari quod Petrus senserat. Imò inquis quia non recte senserat, noluit mendacium disseminari. Sed aliam silentij causam edixit, quia oporteret filium hominis multa pati, & reprobari à presbyteris & scribis & sacerdotibus, & interfici, & post tertium diem resurgere. Quæ cum prædicata sint, & ipsa in CHRISTVM creatoris, sicut suis locis implebimus: sic quoque ipsum se ostendit esse, in quem prædicabantur. Certe & si non essent prædicata, eam causam indicti silentij protulit, quæ non Petri errorem demonstraret, obeundarum passionum necessitatem. Qui uoluerit, inquit, animam suam saluam facere, perdet illam: & qui perdiderit eam propter me, saluam faciet eam. Certe filius hominis hanc sententiam emisit. Perspice igitur & tu cum rege Babylonio, fornacem eius ardentem, & inuenies illic tanquàm filium hominis (nondum enim uere erat, nondum scilicet natus ex homine) iam tunc istos exitus constituentem. Saluas facit animas trium fratrum, qui eas pro deo perdere conspirauerant: Chaldæorum uero perdidit, quas illi per idololatriam saluas facere maluerant. Quæ est ista noua doctrina, cuius uetera documenta sunt? Quanquàm & prædicationes martyriorum tam futurorum, quàm à deo mercedem relaturorum decucurrerunt. Vide, inquit Esaias, quomodo perit iustus, & nemo excipit corde. Et uiri iusti auferuntur, & nemo considerat. Quando magis hoc fit, quàm in persecutione sanctorum eius? Vtiq; non simplex, nec de naturæ lege communis. Et illa insignis & pro fide militaris: in qua qui animam suam propter deum perdit, seruat illam: ut & hic tamen iudicem cognoscas, qui malum animæ lucrum perditione eius, & bonum animæ detrimentum, salute eius remuneraturus. Sed & zeloten deum mihi exhibet, malum malo reddentem, Qui confusus, inquit, me fuerit, & ego confundar eius. Quando nec confusionis materia cōueniat, nisi meo CHRISTO: cuius ordo magis pudendus, ut etiam hæreticorum conuicijs pateat, omnem natiuitatis & educationis fœditatem, & ipsius etiam carnis indignitatem, quanta amaritudine possunt perorantibus. Cæterum quomodo ille erit obnoxius confusionis, qui eam non capit. Non uulua

Petrus respōdit pro omnibus Apostolis.

licet uirginis, tamen fœminæ coagulatum: & si non semine, tamen ex lege substantiæ corporalis, ex semine & humore: non caro habitus ante formã: non pecus dictus post figuram: non decem mensium cruciatu deliberatus: non subita dolorum concussione cum tãti temporis cœno per corporis cloacam effusus ad terram, nec statim lucem lachrymis auspicatus, & primo retinaculi sui uulnere, nec multum ablutus, nec sale & melle medicatus: nec pannis iam sepulturæ inuolucrum initiatus: nec exinde per immundicias

Fort. *tardius inter sinus uolutatus, molestus uberibus, diu infans, uix puer,* tardus homo: sed de cœlo expositus, semel grandis, semel totus, statim CHRISTVS, spiritus, & uirtus, & deus tantum. Cæterum non uerus, qui non uidebatur, ita nec de crucis maledicto erubescendus, cuius carebat ueritate carens corpore. Non poterat itaque dixisse: Qui mei confusus fuerit. noster hoc debuit pronunciasse, minoratus à patre modico citra angelos: uermis, & non homo: ignominia hominis, & nullificamen populi: quatinus ita uoluit, ut liuore eius sanaremur: ut dedecore eius salus nostra constaret. Et merito se pro suo homine depósuit, pro imagine & similitudine sua, non aliena: tunc, ut quoniam homo erubuerat lapidem & lignum adorans, eadem constantia non confusus de CHRISTO, pro impudentia idololatriæ, satis deo faceret per impudentiam fidei. Quid horum CHRISTO tuo competit Martiõn ad meritum confusionis? Planè pudere te debet, quod illum ipse finxisti. Nam & hoc uel maxime erubescere debuisti, quod illum cum Moyse & Helia in secessum montis conspici pateris, quorum destructor aduenerat. Hoc scilicet intelligi uoluit, uox illa de cœlo: Hic est filius meus dilectus, hunc audite: id est, non Moysen, iam & Heliam. Ergo sufficiebat uox sola sine ostentatione Moysi & Heliæ. Definiendo enim quem audirent, quoscunque alios uetuisset audiri. Aut nunquid Esaiam & Hieremiam, cæterosque quos non ostendit, permisit audiri, si uetuit quos ostendit? Nunc & si præsentia illorum fuit necessaria, non utique in colloquio ostenderentur, quod familiaritatis indicium est, nec in consortio claritatis, quod dignationis & gratiæ exemplum est: sed & in sordibus aliquibus, quod destructionis argumentum est, imò in tenebris creatoris, quibus discutiendis erat missus, longe etiam discreti à claritate CHRISTI, qui uoces & literas ipsas eorum, ab Euangelio suo erat separaturus. Sic in alienos demonstrat illos, dum secum habet? Sic relinquendos docet, quos sibi iungit? Sic destruit, quos de radijs suis extruit? Quid faceret CHRISTVS ipsorum? Credo secundum peruersitatem, tales eos reuelasset, quales CHRISTVS Marcionis debuisset: aut quoscunque alios secum, quàm prophetas suos. Sed quid tam CHRISTVS creatoris, quàm secum ostendere prædicatores suos? Cum illis uideri quibus in

bus in reuelationibus erat uisus. Cum illis loqui, qui eum fuerant locuti. Cum eis gloriam suam communicare, à quibus dominus gloriæ nuncupabatur, cum principalibus suis: quorum alter populi informator aliquando, alter reformator quandoque: alter initiator ueteris testamenti, alter consummator noui. Igitur & Petrus meritum contubernium CHRISTI sui agnoscens indiuiduitate eius, suggerit consilium, Bonum est nos hic esse. Bonum planè, ubi Moyses scilicet & Helias. Et faciamus hic tria tabernacula. Vnum tibi, & Moysi unum, & Heliæ unum. Sed nesciens quid diceret. Quomodo nesciens? utrum ne simplici errore an ratione, quam defendimus in causa nouæ prophetiæ, gratiæ extasin, id est amentiã conuenire? In spiritum enim homo constitutus, præsertim cum gloriam dei conspicit, uel cum per ipsum deus loquitur, necesse est excidat sensu, obumbratus scilicet uirtute diuina, de quo inter nos & Psychicos quæstio est. Interim facile est amentiam Petri probare. Quomodo enim Moysen & Heliam cognouisset nisi in spiritu? Nec enim imagines eorum uel statuas populus habuisset & similitudines lege prohibente, nisi quia in spiritu uiderat: & ita quod dixisset in spiritu, non in sensu constitutus, scire non poterat. Cæterum si sic nescit quasi errans, eo quod putaret illorum esse CHRISTVM, ergo iam constat & supra Petrum interrogatum à CHRISTO quem se existimarent, ut de creatoris dixisse, Tu es CHRISTVS: quasi tunc alterius dei illum cognouisset, hic quoque non errasset. Quod si ideo & hic errauit, quia & supra, ergo certus es in illum diem quoque nullam nouam diuinitatem à CHRISTO reuelatam, & usque adhuc non errasse Petrum, CHRISTO usque adhuc nihil eiusmodi reuelante: & tam diu non alterius deputandũ CHRISTVM, quàm creatoris, cuius omnem & hic ordinem expressit. Tres de discentibus arbitros futuræ uisionis & uocis assumit. Et hoc creatoris est, In tribus, inquit, testibus stabit omne uerbum. In montem secedit: agnosco formam loci. Nam & pristinum populum apud montem & uisione & uoce sua creator initiarat. Oportebat in eo suggestu consignari nouum testamentum, in quo conscriptum uetus fuerat. Sub eodem etiam ambitu nubis, quam nemo dubitauit de aëre creatoris conglobatam, nisi & nubes suas illò deduxerat, quia & ipse per cœlum creatoris uiam ruperat: aut proinde & nubilo creatoris precario usus est. Itaque nec nunc muta nubes fuit, sed uox solita de cœlo, & patris nouum testimonium super filio. atq; in primo psalmo, Filius meus es tu: ego hodie genui te. De quo & per Esaiã, Quis deum metuens, audiat uocem filij eius? Itaque iam repræsentans eum, Hic est filius meus, Vtique subauditur quem repromisit. Si enim repromisit aliquando, & postea dicit, Hic est: eius est exhibentis uoce uti in demonstratione promisit qui aliquando promisit, non eius cui possit responderi

Videtur mẽtionem facere septem librorum de ecstasi.

Psychici.

Fort. quia si.

Fort. in demonstratione promissi.

ſponderi. Ipſe enim tu quis es qui dicas? Hic eſt filius meus. de quo non magis præmiſiſti quàm te ipſum, quod prius erat reuelaſti. Hunc igitur audite quem ab initio edixerat audiendum in nomine prophetæ, quoniã & prophetes exiſtimari habebat à populo. Prophetam inquit Moyſes, ſuſcitabit uobis deus ex filijs ueſtris, ſecundum carnalem ſcilicet cenſum: tanquam me audietis illum. Omnis autem qui illum nõ audierit, exterminabitur anima eius de populo ſuo. Sic & Eſaias. Quis in uobis metuens exaudiat uocem filij eius. Quam & ipſe pater commendaturus erat: Siſtens, enim, inquit uerba filij ſui, dicendo ſcilicet hic eſt filius meus dilectus, hunc audite. Itaque & ſi facta tranſlatio ſit auditionis à Moyſe & Helia in CHRISTO, ſed non ut ab alio deo, nec ad alium CHRISTVM, ſed à creatore in CHRISTVM eius ſecundum deceſſionem ueteris, & ſucceſſionem noui teſtamenti. Non legatus, inquit Eſaias, nec nuntius, ſed ipſe deus ſaluos eos faciet, ipſe iam prædicans & implens legem & prophetas. Tradidit igitur pater filio diſcipulos nouos, oſtenſis prius cum illo Moyſe & Helia in claritatis prærogatiua, atque ita dimiſſis quaſi iam & officio & honore diſpunctis, ut hoc ipſum confirmaretur propter Marcionem, ſocietatem, eſſe etiam claritatis CHRISTI cum Moyſe & Helia. Totum autem habitum uiſionis iſtius habemus etiam apud Abacuc, ubi ſpiritus ex perſona interdum Apoſtolorum, Domine audiui auditum tuum & extimui. Quam magis quàm uocis cœleſtis iſtius, hic eſt filius meus dilectus hunc audite? Conſideraui operam tuam excidi mente. Quando magis quàm cum uiſa claritate eius, neſcijt quid diceret Petrus. In medio duorum animalium cognoſceris Moyſi & Heliæ. De quibus & Zacharias uidit in figura duarum olearum, & duorum ramulorum oleæ. Nam hi ſunt de quibus dictum eſt, Illi duo filij opimitatis aſſiſtunt domino uniuerſæ terræ. Et rurſum idem Abacuc. Operuit cœlos uirtus, utique nubilo illo. Et ſplendor eius ut lux erit: Vtique qua etiam ueſtitus eius refulſit. Et ſi commemoremur promiſſionis Moyſi, hic inuenietur expuncta. Cum enim deſideraſſet conſpectum domini Moyſes dicens, ſi inueni gratiam coram te manifeſta te mihi ut cognoſcenter uideam te: eũ conſpectum deſiderans in quo hominem eſſet acturus, quod Propheta ſciebat, cæterum dei faciem, iam audierat: Nemo homo uidebit me & uiuet. Et hunc, inquit, ſermonẽ quem dixiſti faciam tibi: Et rurſus Moyſes. Oſtẽde mihi gloriam tuam. Et dominus ſimiliter de futuro, Ego præcedam in gloria mea. Et reliqua. Et in nouiſſimo. Et tunc uidebis poſteriora mea, non lumbos nec ſuras, ſed quam deſiderauerat gloriam in poſterioribus temporibus reuelandam, in qua facie ad faciem uiſibilem ſe ei repromiſerat, etiam ad Aaronem dicens, Et ſi fuerit Prophetes in uobis in uiſione cognoſcar illi, & in uiſionem loquor ad eum, non quomodo ad Moyſen, os ad os lo-

quar, in specie itaque hominis quam erat gestaturus, non in ænigmate. Nam & si Marcion noluit eum colloquentem domino ostensum, sed stantem tamen, & stans os ad os stabat, & faciem ad faciem cum illo, inquit, non extra illum in gloriam ipsius nedum in conspectu: de qua gloria non aliter illustratus discessit à CHRISTO quàm solebat à creatore, proinde tunc oculos percutere filiorum Israhelis quemadmodum & nunc excæcati Marcionis, qui hoc quoque argumentum aduersus se facere non uidit. Suscipio in me personam Israhelis. Stet CHRISTVS Marcionis & exclamet: O genitura incredula, quousque ero apud uos? Statim à me audire debebit. Quisquis es ἐπιτχόμιν prius æde qui sis, & à quo uenias, & quod in nobis tibi ius. Vsque adhuc creatoris est totum apud: planè si ab illo uenis, & illi agis, admittimus increpationem. Si uero ab alio, dicas uelim quid nobis unquam de tuo commisisti, quod credere debuissemus, ut exprobes incredulitatem, qui nec te ipsum aliquando nobis reuelasti. Quàm olim apud nos agere cœpisti? ut tempus queraris in quibus nos sustinuisti, ut patientiam imputes. Asinus de Aesopi puteo, modo uenis, & iam exclamas. Suscipio adhuc & personam discipulorum in quos insilijt. O natio incredula quàm diu ero uobiscum, quàm diu uos sustinebo? Hanc eruptionem, eius utique hoc modo iustitiæ repercuteterem, Quisquis es ἐπιτχόμιν prius æde, qui sis, à quo uenias, quod tibi ius sit in nobis usque adhuc? puto creatoris es, & ideo secuti sumus recognoscentes omnia illius in te. Quod si ab illo uenis, admittimus increpationem. Si uero alij agis, oro te, dicas, quid nobis aliquando duntaxat de tuo, quod iam credidisse debuissemus, ut exprobes incredulitatem, qui nec auditorem tuum usque adhuc ædis. Quam olim autem apud nos agere cœpisti? ut tempus quoque opponas. in quibus autem nos sustinuisti? ut & patientiam iactes. Asinus de Aesopi puteo modo huc apparuit, & iam exclamat: Quis nouit iniustitiam increpationis retudisset, si eius eum credidisset qui nondum quæri debuisset: nisi quod nec ille eos insilisset, si non olim apud illos in lege, prophetis, in uirtutibus & beneficijs diuersatus, incredulos semper fuisset expertus. Sed ecce CHRISTVS diligit paruulos, taleis esse docens debere qui semper maiores uelint esse. Creator autem ursos pueris immisit, ulciscens Heliseum propheten, conuitia ab eis passum. Satis impudens Antithesis, cum tam diuersa committit, paruulos & pueros: innocentem adhuc ætatem, & iudicij iam capacem, quæ conuitiari poterat, ne dicam blasphemari. Quâ ergo iustus deus, nec pueris impijs pepercit, exigens maiori ætati honorem & utique magis à minore. Quâ uero bonus, adeo diligit paruulos, ut apud

Fort. caput.

Fort. autorem

Fort. non ita iniu.

Aegyptum benefecerit obstetricibus protegentibus partus Hebraeos peri-
Fort. creatore. ditantes aedicto Pharaonis. Ita & haec affectio CHRISTI, cum creator est.
Iam nunc deus Marcionis qui connubium auersatur, quomodo uideri
potest paruulorum dilector quorum tota causa connubium est? Qui se-
Fort. Ne ille. men odit, fructum quoque execretur necesse est. Nec ille saeuior habendus
Aegyptio rege. Nam Pharao educari non sinebat infantes. Iste nec nasci,
auferens uitam illis etiam decem mensium in utero. At enim quanto credi-
bilius, ut eius deputetur affectio in paruulos, qui benedicendo connubium
in propagationem generis humani, ipsum quoque fructum connubij be-
nedicendo promisit, qui de infantia primus est. Repraesentat creator igni-
um plagam Helia postulante in illo pseudopropheta. Agnosco iudicis se-
ueritatem. Econtrario CHRISTI eandem animaduersionem, destinan-
tis discipulos super illum uiculum Samaritarum. Agnoscat & haereticus ab
eodem seuerissimo iudice promitti hanc CHRISTI lenitatem, Non con-
tendet, inquit, nec uox eius in platea audietur. Harundinem quassatam
non comminuet, & linum fumigans non extinguet. Talis utique multo
magis homines non erat crematurus. Nam & tunc ad Heliam, non in igni,
inquit, dominus sed in spiritu miti. At enim humanissimus deus cur recu-
sat eum, qui se tam indiuiduum illi comitem offert? Si quia superbe uel ex
hypocrisi dixerat, sequar te quocunque ieris, ergo aut superbiam aut hy-
pocrisin recusandam iudicando, iudicem gessit. Et utique damnauit, quem
recusauit, non secuturum scilicet salutem. Nam sicut ad salutem uocat quem
non recusat, uel etiam quem ultro uocat, ita in perditionem damnat quem
recusat. Illi autem causato patris sepulturam cum respondet, Sine mortui
sepeliant mortuos suos, tu autem uade & annuntia regnum dei, utramque
legem creatoris manifeste confirmauit, & de sacerdotio in Leuitico prohibē
tem sacerdotes supremis etiam parentum interesse: Super omnem, inquit,
animam defunctam sacerdos non introibit, & super patrem suum non cō-
taminabitur: Et de deuotione in Arithmis, Nam & illic qui se deo uouerit,
inter caetera iubet, ne super ullam animam introeat defunctam, ne super pa
tris quidem, aut matris, aut fratris. Puto autem & deuotioni & sacerdotio
destinabat, quem praedicando regno dei imbuerat. At si nō ita est, satis im-
pius pronunciandus, qui nulla ratione legis intercedente, sepulturas paren-
tum despici à filijs imperabat. Cum uero & tertium illum, prius suis uale-
dicere parantem, prohibet retro respectare, sectam creatoris exequitur.
Hoc & ille noluerat fecisse quos ex Sodomis liberarat. Allegit & alios sep-
tuaginta Apostolos super duodecim. Quò enim XII. secundum totidem
fontes in Elim, si non & septuaginta secundum totidem orbusta palma-
rum? Antithesis, plurimum, causarū diuersitas fecit nō potestatū. Sed qui
diuersitatem

diuersitatem causarum non respexit, facile eam potestatum existimauit. Profectionem filiorum Israhelis, creator, etiam illis spolijs aureorum & argenteorum uasculorum, & uestium, præter oneribus consparsionum offarcinatam educit ex Aegypto: CHRISTVS autem nec uirgam discipulis in uiam ferre præscripsit. Illi enim in solitudinem promouebantur, hij autẽ in ciuitates mittebantur. Considera causarum offerentiam, & intelliges unã & eandem potestatem, quæ secundum penuriam & copiam expeditionem suorum disposuit, proinde per ciuitates habundaturam circuiens, sicut & egituram per solitudinem struxerat. Etiam calciamenta portare uetuit illos. Ipse enim erat sub quo nec in solitudine per tot annos populus calciamenta detriuerat. Neminem, inquit, in uia salutaueritis. O CHRISTVM destructorem prophetarũ, à quibus hoc quoq; accepit Helisæus, cum Gezin puerum suum mitteret in uiam ad filium Sunamitidis, resuscitandum de morte, puto sic ei præcepit: Accinge lumbos tuos, & sume bacillum meũ in manum, & uade: quemcunque conueneris in uia, ne benedixeris eum: id est, ne salutaueris. Et qui te benedixerit, ne responderis ei: id est, ne resalutaueris. Quæ est enim inter uias benedictio, nisi ex occursu, mutua salutatio? Sic & dominus, Vt in quam introissent domum, pacem ei dicere: exemplo eodem est. Mandauit enim & hoc Helisæus, cum introisset ad Sunamiten, diceret ei: Pax uiro tuo, pax filio. Hæc erunt potius nostræ Antithesis, quæ comparant non quæ separant CHRISTVM. Dignus autem operarius mercede sua: quis magis pronunciarit, quàm deus iudex? Quia & hoc ipsum, iudicare est, dignum facere mercede operarium. Nulla retributio non ex iudicatione cõstitit. Iam nunc & hic lex consignatur creatoris, etiam boues operantes, dignos operarios mercede iudicantis. Boui, inquit, terenti os non colligabis. Quis tam præstans in homines, nisi qui & in pecudes? Quod si & CHRISTVS dignos pronunciat mercede operarios, excusauit præceptum illud creatoris de uasis aureis & argenteis Aegyptiorum auferendis. Qui enim uillas & urbes operati fuerint Aegyptijs, digni utiq; operarij mercede, non ad fraudem sunt instincti, sed ad mercedis compensationem, quam aliâs à dominatoribus exigere non poterant. Regnũ dei neq; nouum, neque inauditum sic quoque confirmauit, dum illud iubet annunciari appropinquasse. Quod enim longe fuerit aliquando, id potest dici appropinquasse. Si autem nunquàm retro fuisset, antequàm appropinquasset, nec dici potuisset appropinquasse, quod nunquàm longe fuisset. Omne quod nouum & incognitum est, subitum est. Omne quod subitum est, cum annunciatur, tunc primum spem inducens, tunc primum accepit tẽpus. Cæterum nec retro tardasse poterit, quàm diu non annunciabatur: nec ex quo annunciari cœperit, appropinquasse. Etiam adijcit, ut eis qui illos non

Als* strinxerat.

los non recepissent, dicerent: Scitote tamen appropinquasse regnum dei: si hoc non & comminationis gratia mādat, uanissime mandat. Quid enim ad illos si appropinquaret regnum, nisi quia cum iudicio appropinquat, in salutem scilicet eorum, qui annunciationem eius recepissent. Quomodo? Si comminatio non potest sine executione, habes deum executorem in cōminatore, & iudicem in utroque. Sic & puluerem iubet excuti in illos, in testificationem & haeret etiam terrae eorum, nedum cōmunicationis reliquae. Si enim inhumanitas & inhospitalitas nullam ab eo relaturae sunt ultionem: cui rei praemittit testificationem minas utique portendentem? Porrò cum etiam creator in Deuteronomio Ammonitas & Moabitas prohibeat recipi in ecclesia, quod populum Aegypto profectum inhumane & inhospitaliter copijs defraudassent: ergo in CHRISTVM inde manasse constabit cōmunicationis interdictum, ubi habet formam. Qui uos spernit, me spernit. Hoc & Moysi creator: Non te contempserunt, sed me. Tam enim Apostolus Moyses, quàm & Apostoli Prophetae. Aequāda erit autoritas utriusque officij, ab uno eodemque domino Apostolorum & Prophetarum. Quis nunc dabit potestatem calcandi super colubros & scorpios. Vtrum ne omnium animalium dominus, an nec unius deus? Sed bene quod creator hanc potestatem etiam paruulis puerulis per Esaiam repromisit, conijcere manum in cauernam aspidum, & in cubile natorum aspidum, nec omnino laedi. Et utique sciemus salua simplicitate scripturae. Nam nec & ipsae bestiae nocere potuerunt, ubi fides fuerit, figurate scorpios & colubros portēdi spiritalia malitiae, quorum ipse quoque princeps in serpentis & draconis, & eminentissimae cuiusque bestiae nomine deputetur penes creatorem, largitum hanc potestatem priori CHRISTO suo, sicut nonagesimus psalmus ad eum: Super aspidem & basiliscum incedes, & conculcabis leonē & draconem. Sicut etiam Esaias: Illa die superducet dominus deus machaeram sanctam, magnam & fortem, CHRISTVM scilicet suum in draconem illū colubrum magnum & tortuosum, & interficiet eum illa die. Sed cū idem uia munda & uia sancta uocabitur, & non transibit illic immundum, nec erit illic uia immunda: qui autem dispersi erunt, uadent in ea, & non errabunt: & non erit iam illic leo, nec ex bestijs pessimis quicquàm ascendet in eam, nec inuenietur illic cum uiam fides demonstret, per quam ad deū perueniemus: iam tunc eidem uiae, id est, fidei hanc euacuationem & subiectionem bestiarum pollicetur. Denique & tempora promissionis congruere inuenias, si quae antecedunt, legas: Inualescite manus dimissae & genua resoluta. Tunc patefient oculi caecorum, & aures exaudient surdorum. Tunc saliet claudus ut ceruus, & clara erit lingua mutorum. Igitur ubi medicinarum edidit beneficia, tunc & scorpios & serpentes sanctis suis subdidit, ille

scilicet qui

ſcilicet qui hanc poteſtatem, ut & alijs præſtaret, prior acceperat à patre: & ſecundum ordinem prædicationis exhibuit. Quis dominus cœli inuocabitur, qui non prius factor oſtenditur? Gratias enim inquit ago, & confiteor domine cœli, quod ea quæ erant abſcondita ſapientibus & prudentibus, reuelauerit paruulis. Quæ iſta? & cuius? & à quo abſcōdita? & à quo reuelata? Si à deo Marcionis abſcondita, & à quo reuelata? Si à deo Marcionis abſcondita & reuelata, qui omnino nihil præmiſerat in quo aliquid abſconditum eſſe potuiſſet, non prophetias, non parabolas, non uiſiones, non ulla rerum, aut uerborum, aut nominum argumenta, per allegorias & figuras, uel ænigmatum nebulas obumbrata: ſed ipſam magnitudinem ſui abſconderat, quam cummaxime per CHRISTVM reuelabat. Satis inique. Quid enim deliquerant ſapientes & prudentes, ut abſconderetur illis deus: ad quem cognoſcendum non ſuffecerat ſapientia atque prudentia illorum. Nulla uia data ab ipſo per aliquam operum prædicationem, uel ueſtigia, per quæ ſapientes atque prudentes deducerentur: quanque etſi in aliquo deliquiſſent erga deum ignotum, pone nunc notum, non tamen zeloten eum experiri debuiſſent, qui diſſimilis creatoris inducitur. Igitur ſi nec materias præmiſerat, in quibus aliquid occultaſſet: nec reos habuerat, à quibus occultaſſet, nec debuerat occultaſſe, etiam ſi habuiſſet: iam nec reuelator, ipſe erit, qui abſconditor non fuit: ita nec dominus cœli, nec pater CHRISTI, ſed ille, in quem competunt omnia. Nam & abſcondit præmiſſo obſcuritatis propheticæ inſtrumento cuius intellectum fides mereretur: niſi credideritis, non intelligetis, & reos habuit ſapientes atque prudentes ex ipſis operibus tot ac tantis intelligibilem deum non requirentes, uel perperam in illum philoſophantes, & ingenia hæreticis ſubminiſtrantes: & nouiſſime zelotes eſt. Denique olim hoc per Eſaiam concionabatur, quod CHRISTVS gratulatur. Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium zelabo. Sicut & alibi tam abſcōdiſſe, quàm reuelaturū eſſe ſignificat. Et dabo illis theſauros abſconditos, inuiſibiles aperiam illis. Et rurſus: Quis alius diſijciet ſigna uentriloquorum, & diuinationes ex corde: auertens in poſteriora ſapientes, & cogitationes eorum infatuans? Si autem & CHRISTVM ſuum illuminatorem nationum deſignauit: poſui te in lucem nationum, quas interpretamur in nomine paruulorum, ſenſu ſcilicet retro paruos, & imprudentia infantes, iam uero & humilitate fidei puſillas: facilius utique credemus eundem etiam paruulis reuelaſſe per CHRISTVM, qui & retro abſconderit, & per CHRISTVM reuelationē repromiſerit. Aut ſi deus Marcionis ea quæ à creatore abſcōdita retro fuerāt, patefecit: ergo iā creatori negotiū geſſit, res eius ediſſerēs. Sed in deſtructionē, inq̄s, uti traduceret eas. Ergo illis traduxiſſe debuerat, q̄bus creator abſcōdidit ſapiētibus & prudentibus. Si em̄ benignitate faciebat, illis erat

agnitio præ-

agnitio præstanda, quibus fuerat negata: non paruulis, quibus nihil creator inuiderat. Et tamen usq; adhuc, puto, probamus extructionem potius legis & prophetarum inueniri in CHRISTO, quàm destructionẽ. Omnia sibi tradita dicit à patre. Credas, si creatoris est CHRISTVS, cuius omnia, & quia non minorum, si tradidit omnia filio creator, quæ per eum cõdidit, per sermonem suum scilicet. Cæterum si eperchomenus ille, quæ sũt omnia quæ illi à patre sunt tradita? quæ sunt creatoris. Ergo bona sunt quæ pater filio tradidit: & bonus iam creator, cuius omnia bona sunt: & ille iam nõ bonus, qui in aliena bona inuasit, ut filio traderet, docens alieno abstinere. Certe mendicissimus, qui nec filium unde ditaret, habuit, nisi de alieno. Aut si nihil de creatoris traditũ est ei à patre: & quomodo hominem creatoris sibi uendicat? Aut si solus homo ei traditus est, omnia homo non est. Scriptura autem omnium edicit traditionem filio factã. Sed & si omnia ad hominum genera, id est, ad omnes nationes interpretaberis, & has filio tradidisse creatoris est. Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Aut si habet & ipse aliqua sua, quæ omnia filio traderet, pariter cum homine creatoris, ostende unum aliquem, ex omnibus in fidem, in exemplum, ne tam merito nõ credam eius esse omnia, cuius nihil uideo, quàm merito credam, etiam quæ non uideo eius esse, cuius sunt uniuersa quæ uideo. Sed nemo scit qui sit pater, nisi filius: & qui sit filius, nisi pater. Nemo enim scit patrem, nisi filius, & filium nisi pater, & cuicunque filius reuelauerit. Atque ita CHRISTVS ignotum deum prædicauit. Hinc enim & alij hæretici fulciuntur, opponentes creatorem omnibus notum, & Israheli secundum familiaritatem, & nationibus secundum naturalem. Et quomodo ipse testatur nec Israheli cognitum se, Israhel autem me non cognouit, & populus me non intellexit, nec nationes. Ecce enim nec de nationibus, inquit, nemo: propter quod & illas stillicidium situlæ deputauit. Et Sionem tanquàm speculam in uinea dereliquit. Vide ergo an cõfirmatio sit propheticæ uocis & exprobrantis ignorantiam in deum humanam, quæ fuerit ad filium usque. Nam & ideo subtexuit ab eo cognosci patrem, cui filius reuelauerit: quoniam ipse erat qui positus à patre illuminatio nationum annunciabatur, utique de deo illuminandarum, etiam Israhelem utique per agnitionem dei pleniorem. Ita non proficient argumenta in fidem dei alterius, quæ creatori competere possunt: quia quæ competunt creatori, hæc poterunt in fidem proficere dei alterius: si & sequentia inspicias. Beati oculi qui uident quæ uidetis. Dico enim uobis, quia prophetæ non uiderunt quæ uos uidetis: de superiori sensu descendunt. Adeo neminem ut decuit deũ cognouisse, quando nec prophetæ uidissent, quæ sub CHRISTO uidebãt. Nam si non meus esset CHRISTVS, nec prophetarum hoc in loco mentionem collocasset. Quid enim mirum, si non uiderant tes dei ignoti, & tanto post

ἐπερχόμενος

to post æuo reuelati. Quæ autem fuisset felicitas eorum qui tunc uidebant quæ alij merito uidisse non poterant, si non erant consecuti repræsentationem eorum quæ nunquam prædicarant, nisi quoniam qui poterant uidisse, qui dei sui res quas etiam prædicauerant nõ tamen uiderant. Hæc autem felicitas erit aliorũ, qui uidebant quam alij tantũ prædicauerant. Denique ostendemus & ia mostendimus ea uisa in CHRISTO quæ fuerãt prædicata: abscondita tamen, & ab ipsis prophetis, ut absconderentur & à sapientibus & à prudentibus seculi. In Euangelio ueritatis legis doctor dominũ aggressus quid faciens, inquit, uitam æternam cõsequar. Ita hæretico uita solumodo posita est sine æternæ mentione, ut doctor de ea uita uideatur cõsuluisse, quæ in lege promittitur à creatore longæua æterna. Et dominus, ideo illi secundum legem responsum dedit: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua & totis uiribus tuis, quoniã de lege uitæ sciscitabatur. Sed sciebat utique legis doctor quo pacto uitam legalem cõsequi posset, ut non de ea interrogasset, cuius regulas etiam docebat. Sed quia & mortui iam suscitabantur à CHRISTO, exsuscitatus ad spem æternæ uitæ per exempla recidiuæ, ne plus aliquid obseruationis aliquid exigeret sublimior spei, idcirco consuluit de æternæ uitæ consecutione. Itaque dominus ut nec ipse alius, nec aliud nouum inferens præceptum, quàm quod principaliter ad omnem salutem, & utramque uitam facit, ipsum caput ei legis opponit omnifariam diligendi dominũ deum suũ. Denique si de uita longæua & ille consuluit & CHRISTVS respondit, quæ sit penes creatorem, nõ de æterna quæ sit penes Martionis deum, quomodo consequitur æternã. Non utique eodem modo quo & longæuam. Pro differẽtia enim mercedũ, operarum quoque credenda distantia est. Ergo non ex dilectione dei tui consequetur uitam æternam Marcionites: Sicut longæuam dilector creatoris. Sed quale est, ut nõ magis diligendus sit qui æternam pollicetur, si diligendus est qui longæuam repromittit. Ergo eiusdem erit utraque uita, cum eadem est utriusque uitæ captanda disciplina. Quod creator docet, id et CHRISTO opus est diligi, ut præstet, interueniente & hic illa præscriptione qua facilius apud eum debeãt credi maiora, apud quẽ minora præcedunt, quàm apud eum cui nullam de maioribus fidem aliqua minora præparauerũt. Viderit nũc si æternam nostri addiderunt. Hæc mihi satis est, quod CHRISTVS ille æternæ longæ uitæ inuitator, de longæua consultus quam destruebat, nõ æternam, potius exhortatus est hominẽ quam inferebat. Quid oro te fecisset CHRISTVS creatoris, si qui creatori diligendo ædificauerat hominem, non erat creatoris. Credo negasset diligendum creatorem. Cum in quodã loco orasset ad patrem illum superiorẽ, satis impudẽtibus & temerarijs oculis suspiciens ad cœlum creatoris, à quo tam aspero & sæuo & grandine, & fulmine potuisset elidi, sicut & th_i m suffugi ab eo potuit. Aggressus eum ex discipulis quidam Domine, inquit, doce nos orare, sicut & Ioãnes discipulos suos Fort. thymiamã.

z docuit.

docuit, Scilicet quia alium deū aliter existimaret orādum. Hoc qui præsumpserat, prius est probet alium deum æditū à CHRISTO. Nemo enim ante uoluisset orare nosse, quàm didicisset quē oraret. Igitur si didicerat, pba. Si nusquā, usque adhuc pbas, scito illū in creatorē formā orationis postulasse, in quem etiā discipuli Ioānis orabant. Sed quia & Ioānes nouū aliquē ordinem orationis induxerat, ideo hoc & à CHRISTO discipulus eius expostulandū nō immerito præsumpserat, ut & illi de proprio magistri sui instituto, non aliū, sed aliter deū orarent. Proinde nec CHRISTVS ante orationis notitiam discipulo cōtulisset, quàm dei ipsius. Ita & ipse in eū docuit orationem quē discipulus usq; adhuc nouerat. Deniq; sensus orationis quē deum sapiant recognosce. Cui dicā pater? Ei qui me omnino nō fecit, à quo originem non traho, an ei qui me faciūdo & instruendo generauit? A quo spiritum sanctum postulem? à quo nec mundialis spiritus præstatur? an à quo fiūt etiā angeli, spiritus, cuius & in primordio spiritus sup aquas ferebatur? Eius regnū optabo uenire, quē nunquam regem gloriæ audiui? an in cuius manu etiā corda sunt regum? Quis dabit mihi panem cottidianū? qui nec milium mihi condit, an qui etiā de cœlo panē angelorū cottidianū populo suo præstitit? Quis mihi delicta dimittet? qui ea non iudicando non retinet, an qui si non dimiserit retinebit ut iudicet? Quis non sinet nos deduci in tentationem? quem poterit tentatot non timere, an qui à primordio tentatorem angelū prædamnauit? Hoc ordine qui alij deo supplicat & nō creatori, non orat illum sed infamat. Proinde à quo petam ut accipiam? Apud quem quærā ut inueniā? Ad quem pulsabo ut aperiatur mihi? Quis habet petenti dare, nisi cuius omnia? Cuius sum etiā ipse qui peto. Quid aūt perdidi apud deū illum, ut apud eum quæram & inueniā? Si sapiētiā atq; prudentiam? has creator abscōdit. apud eum ergo quærā? Si salutem & uitam, & has apud creatorem. Nihil alibi quæretur ut inueniatur, quàm ubi latuit ut appáruit. Sic nec aliorsum pulsabo, quàm unde sum functus. Deniq; sic accipere & inuenire, & admitti, laboris & instātiæ fructus est, illi qui petit, & quæsiuit, & pulsauit. Intellige hæc à creatore mādari & repromitti. Ille enim

Port. suo. deus optimus, ultro ueniens ad præstandum non sui homini, nullum illi laborem, nec instantiam induxisset. Iam enim non optimus si non ultro daret petenti, & inuenire præstaret non quærenti, & aperiret nō pulsanti. Creator autem potuit indicere ista per CHRISTVM, ut quia delinquendo homo offenderat deum suū, laboraret, & instantia petendi acciperet, & quærēdi inueniret, & pulsandi introiret. Sic & præmissa similitudo nocturnū panis petitorem amici facit non alienū, & ad amicū pulsantem nō ad ignotū. Amicus aūt etiā si offendit, magis creatoris est homo quàm dei Marcionis. Itaq; ad eum pulsat, ad quem ius illi erat, cuius ianuam norat, quem habere panes sciebat, cubantem iam cum infantibus quos nasci uoluerat. Etiam quod sero pulsatur, creatoris est tempus, illius & serū, cuius seculū & seculi occasus.

occasus. Ad deum autem nouum, nemo sero pulsasset, tantũ quod lucescens tum creator est, qui & ianuam olim nationibus clauserit quæ olim pulsabatur. O, deus iste exurgit & dat, & si iam non quasi amico non tamen quasi extraneo homini, sed quasi molesto inquit. Molestum autem tam cito deus recens neminem pati potuit. Agnosce igitur & patrem quem etiã appellas creatorem. Ipse est qui scit quid filij postulẽt. Nam & panem petentibus, de cœlo dedit manna, & carnem desiderãtibus emisit ortygometram, non serpentem pro pisce, nec scorpium pro ouo. Illius autem erit non dare malum pro bono, cuius utrumq; sit. Cæterũ deus Marcionis nõ habens scorpium, non poterat id se dicere non daturum, quod non habebat. Sed ille qui habens & scorpium non dat. Itaque & spiritum sanctũ is dabit, apud quẽ est, & non sanctus. Cũ surdũ dæmoniũ expulisset, ut & in ista specie curationis Esaiæ occurrisset, in Belzebule dictus eijcere dæmonia, si ego in Belzebule eicio dæmonia, filij uestri in quo eijciunt? Hac uoce quid magis portendit, quàm in eo eicere se, in quo & filij eorum? In uirtute scilicet creatoris. Nam si putas sic accipiendum, Si ego in Belzebule, filij uestri in quo? quasi illos suggillaret in Belzebule eijcientes, resistet tibi prior sensus, non posse Satanam diuidi aduersus semetipsum. Adeo nec illi in Belzebule eiciebant, sed ut diximus in uirtute creatoris, quam ut intellegi faceret, subiungit: Quod si ego in digito dei expello dæmonia, ergó ne appropinquabit in uos regnũ dei? Apud Pharaonem enim uenefici illi adhibiti aduersus Moysen, uirtutem creatoris digitum dei appellauerunt. Digitus dei est hoc quod significaret etiam modicum, ualidissimum tamen. Hoc & CHRISTVS ostendens, cõmemorator non obliterator uetustatum scilicet suarum, uirtutem dei digitum dei dixit non alterius intelligendam, quàm eius apud quem hoc erat appellata. Ergo & regnum ipsius appropinquauerat, cuius & uirtus digitus uocabatur. Merito igitur applicuit ad parabolã fortis illius armati, quẽ ualidior alius oppressit, principem dæmoniorum quem Belzebulem & Satanam supra dixerat, significans digito dei oppressum, non creatorem ab alio deo subactum. Cæterum quo modo adhuc staret regnũ eius in suis terminis, & legibus & officijs, quem licet integro mundo uel sic potuisset uideri superasse, ualidior ille deus Marcionis, si nõ secundũ legem eius etiã Marcionitæ morerentur, in terrã defluendo sæpe, & à scorpio docti nõ esse superatum creatorem. Exclamat mulier de turba, beatũ uterum qui illũ portasset, & ubera quæ illum educassent: Et dominus, imò beati qui sermonẽ dei audiunt & faciunt. Quia & retro sic reiecerat matrem aut fratres, dum auditores & obsecutores dei præfert. Nam nec hic mater assistebat illi. Adeo nec retro negauerat natum cum id rursus habiturus proinde felicitatem ab utero & uberibus matris suæ transtulit in discipulos, à qua nõ transtulisset si eam non haberet. Alibi malo purgare quæ reprehendunt Marcionitæ in creatore. Hic enim sufficit si ea in CHRISTO reperiũtur. Ecce inæqualis & ipse in-
 constans,

constans,leuis,aliud docens aliud faciens: Iubet omni petenti dare,& ipse signum petentibus non dat. Tãto æuo lucem suam ab hominibus abscondit,& negat lucernam abstruendã sed confirmat super cãdelabrum proponendam,ut omnibus luceat:uetat remaledicere,multomagis utique maledicere.Et uæ ingerit Pharisæis & doctoribus legis. Quis est tam similis dei mei CHRISTVS nisi ipsius? Sæpe iam finximus nullo modo potuisse illũ destructorem legis denotari,si alium deum prouulgasset. Ideo & tunc Pharisæus qui illum uocarat ad prandium, retractabat penes se cur non prius tinctus esset quàm recubuisset,secundum legem qui deum legis circumferret.Iesus autem etiam interpretatus est ei legem ,dicens,illos calicis & catini exteriora emundare,interiora autem ipsorum plena esse rapina & iniquitate,ut significaret uasculorum munditias hominum esse intelligendas apud deum.Quia & Pharisæus de homine non de calice illoto apud se tractauerat.Ideo exteriora,inquit,calicis lauatis,id est carnẽ:interiora autem uestra non emundatis ,id est animam: adijciens, Nónne qui exteriora fecit ,id est carnem & interiora fecit ,id est animam:quod digito aperte demonstrauit, ad eundem deum pertinere munditias hominis exterioris & interioris,cuius uterque sit,præponentis misericordiam nõ modo lauacro hominis ,sed etiam sacrificio.Subiũgit enim.Date quæ habetis eleemosynam,& omnia munda erunt uobis.Quod si & alius potest deus misericordiam mandasse, non tamen antequam cognitus.Porrò & hic apparet illos non de deo increpitos ,sed de eius disciplina ,à quo illis & figurate uasculorum munditiæ,& manifeste misericordiarum opera imperabantur.Sic & holuscula decimantes,uocationem autem & dilectionem dei prætereũtes obiurgat. Cuius dei uocationem & dilectionem,nisi cuius & rutam & mentam ,ex forma legis & decimis offerebant? Totum enim exprobrationis hoc erat quod modica curabant,ei utique cui maiora non exhibebant,dicenti , Diliges dominum deum tuum ex toto corde ,& ex tota anima tua ,& ex totis uiribus tuis ,qui te uocauit ex Aegypto.Cæterũ nec tempus admisisset,ut CHRISTVS tam præcoquam imò tam acerbam adhuc dilectionem expostularet nouam,& recenti deo,ne dixerim nondum palàm facto. Primatum quoque captantes locorum,& honorem salutationum,cum incusat,sectam creatoris administrat,eiusmodi principes Sodomorum archontas appellans: Prohibens etiam confidere in præpositos,imò & in totum,miserrimum hominũ pronunciãtis qui spem habet in homine.Quod si propterea quis affectat principatum ut de officijs aliorum glorietur,qui officia uetuit eiusmodi sperandi,& confidendi in hominem idem & affectatores principatuum increpuit. Inuehitur & in doctores ipsos legis ,quod onerarent alios importabilibus
Onera legis. oneribus,quæ ipsi ne digito quidem aggredi auderent,nõ legis onera suggillans quasi detestator eius. quomodo enim detestator? qui cum maxime potiora legis prætereuntes incusabat ,eleemosynam & uocationem & dilectionem

ctionem dei,ne hæc quidem grauia,ne dum decimas rutarum & mũditias catinorum. Cæterum excusandos potius censuisset, si importabilia portare non possent. Sed quæ onera taxat,quæ ipsi de suo exaggerabant,docentes præcepta doctrinas hominũ,cõmodorum suorũ causa,iungentes domum ad domũ,ut quæ proximi sunt auferrẽt damãtes populũ,amãtes munera, sectantes retributionẽ,diripientes iudicata pauperum,uti esset illis uidua in rapinam,& pupillus in prædam. De quibus idem Esaias,uæ qui ualent in Israhele. Et rursus. Qui uos postulant,dominãtur uestri. Qui magis quàm legis doctores? Hi si & CHRISTO displicebant,ut sui displicebant. Alienæ enim legis doctores nõ omnino pulsasset. Cur autem uæ audiũt etiã quod ædificarent prophetis monimenta interemptis à patribus eorum,laude potius digni,qui ex isto opere pietatis testabantur se nõ consentire factis patrum,si non erat zelotes,qualem arguunt Marcionitæ,delicta patrum de filijs exigentem usq; in quartam natiuitatem? Quam uero clauem habebant legis doctores,nisi interpretationem legis? ad cuius intellectũ neq; ipsi adibant non credentes scilicet. Nisi enim credideritis,nõ intelligetis. Neq; alios admittebãt.utiq; docebãt præcepta potius & doctrinas hominũ. Qui ergo nec ipsos introeũtes,nec alijs aditum præstãtes,increpabat,obtrectator habendus est legis an fautor? Si obtrectator,placere debebant & præclusores legis. Si fautor,iam nõ & æmulus legis. Sed hæc omnia ad infuscandũ creatorem ingerebat ut sæuũ,erga quẽ delinquentes uæ habituri essent. Et quia sæuum nõ potius timeret prouocare despiciendo,ab eo,tãto magis ergo demerẽdum docebat quem timendũ ingerebat. Sic oportebat CHRISTVM creatoris. Merito itaq; non placebat illi hypocrisis Pharisæorũ labijs scilicet amantium deum non corde. Cauete,inquit discipulis,à fermento Pharisæorum quod est hypocrisis,non prædicatio creatoris. Odit contumaces patris filius,non uult suos tales existere in illum,non in alium,in quem hypocrisis fuisset admissa,cuius exemplum à discipulis caueretur. Ita Pharisæorũ perhibet exemplũ. In eum prohibebat illud admitti,in quem admittebãt Pharisæi. Igitur quoniã hypocrisim eorũ taxarat utiq; celantem occulta cordis, & incredulitatis secreta superficij talibus officijs obumbrãtem,quæ clauem agnitionis habens,nec in ipsa introiret nec alios sineret:ideo adijcit,Nihil autem opertum quod non patefiet & nihil absconditum quod non dinoscetur:ne quis existimet illum dei ignoti retro & occulti reuelationem & adagnitionem intentare cum subijciat,etiam quæ inter se mussitarent uel tractarent,scilicet super ipso dicentes, Hic non expellit dæmonia nisi in Belzebul,in apertum processura,& in ore hominum futura,& Euangelij promulgatione. Dehinc conuersus ad discipulos,Dico autem,inquit,uobis amicis, nolite terreri ab eis qui uos solummodo occidere possunt,nec post hoc ullã in nobis habent potestatem. Sed hijs erit Esaias prædicẽs: Vide quomodo iustus aufertur,& nemo aduertit. Demonstrabo autem uobis quem timeatis. Timete

Fort. superficialibus.

tis. Timete eum qui postquam occiderit, potestatem habeat mittendi in gehennam, creatorem utiq;. Ita dico uobis hunc timete. Et hoc in loco sufficeret mihi, si quem timeri iubet, offendi uetat: & quem offendi uetat, demereri iubet: & qui hæc mandat ipsius est, cuius timendo, & non offendendo, & demerendo procurat. Sed habeo & de sequentibus sumere. Dico enim uobis, omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor in illo coram deo. Qui cõfitebuntur autem in CHRISTO, occidi habebunt coram hominibus, nihil utique amplius passuri post occisionem ab illis. Hi ergo erunt quos supra præmonet, ne timeant tantummodo occidi. Ideo præmittens non timendam occisionem, ut subiungeret sustinendam confessionem. Et omnis qui negauerit me coram hominibus, denegabitur coram deo. ab eo utiq; qui illum confitentem confessurus fuisset. Si enim confessorem confitebitur, ipse est qui & negatorem negabit. Porrò si confessor est, cui nihil timendum est post occisionem, negator erit cui timendum est etiã post mortem. Itaque cum creatoris sit quod timendum est post mortem, gehennæ scilicet poena, & negator ergo creatoris est. Si autem negator, & confessor, qui post occisionem nihil ab homine passurus est, à deo planè passurus si negaret: atque ita CHRISTVS creatoris est qui ostendit negatores suos creatoris gehennam timere debere. Post deterritam itaque negationem, sequitur & blasphemiæ formidandæ admonitio, Qui dixerit in filium hominis remittetur, illi autem qui dixerit in spiritum sanctum, non remittetur ei remissio. Quod si iam & retentio delicti, iudicem deum sapiunt, cuius erit spiritus sanctus non blasphemandus: non remissuri scilicet blasphemiam, Sicut & supra non negandus, occisuri scilicet etiam in gehennam. Quod si & blasphemiam CHRISTVS à creatore auertit, quomodo aduersarius ei uenerit non scio. Aut si & per hæc seueritatem eius infuscat non remissuri blasphemiam, & occisuri etiam in gehennã, superest ut & illius diuersi dei impune & spiritus blasphemetur, & CHRISTVS negetur, & nihil intersit de cultu eius deue contemptu: Et sicut de contemptu nulla poena, ita & de cultu nulla speranda sit merces. Perductos ad potestates, prohibet ad interrogationem cogitare de responsione. Sanctus enim, inquit, spiritus docebit uos ipsa hora, quid eloqui debeatis. Si eiusmodi documẽtum creatoris est, eius erit & præceptũ cuius præcessit exemplũ. Balaam Prophetes in Arithmis arcessitus à rege Balach, ad maledicendum Israhẽlem, cum quo prælium inibat, simul spiritu implebatur, non ad quam uenerat maledictionem, sed quam illi ipsa hora spiritus suggerebat, benedictionem pronunciabat, ante professus apud nuntios regis, mox etiam apud ipsum, id se pronunciaturũ quod deus ori eius indidisset. Hæ sunt nouæ doctrinæ noui CHRISTI quas olim famuli creatoris initiauerunt. Ecce planè diuersum exemplum Moysi & CHRISTI. Moyses rixantibus fratribus ultro intercedit, & iniuriosum increpat. Quid proximum tuum percutis: Et reijcitur ab illo. Quis te constituit

te constituit magistrum aut iudicem super nos? CHRISTVS uero postulatus à quodam, ut inter illum & fratrem ipsius diuidunda hæreditate componeret, operam suam, & quidem tam probæ causæ denegauit. Iam ergo melior Moyses meus CHRISTO tuo, fratrum paci studens, iniuriæ occurrens. Sed enim optimi & nō iudicis dei CHRISTVS, quis me, inquit, iudicem cōstituit super uos? Aliam uocem excusationis inuenire nō potuit, ne ea uteretur, qua improbus uir, & impius frater assertorem ꝓbitatis atque pietatis excusserat. Deniq; ꝓbauit malam uocem, utendo ea, & malum factū, pacis inter fratres componendæ declinationem. Aut nunquid indigne tulerit, hoc dicto fugatum Moysen? Ideóq; in causa pari disceptantium fratrum, uoluit illos commemoratione eiusdem dicti confudisse? planè ita. Si ipse enim tunc fuerat in Moyse, qui talia audierat spiritus scilicet creatoris. Puto iam alibi satis commendasse nos diuitiarum gloriam dānari à deo nostro, ipsos dynastas detrahente de solio, & pauperes alleuante de sterquilinio. Ab eo ergo erit & parabola diuitis blandientis sibi de prouentu agrorum suorum, cui deus dicit: Stulte hac nocte animam tuā reposcent. Quæ autem parasti cuius erūt? Sic deniq; rex de gazis & apothecis deliciarum suarum, apud Persas gloriatus, per Esaiam male audiuit. Quis nollet curā nos agere animæ de uictu, & corpori de uestitu, nisi qui ista homini ante prospexit, & exinde præstans merito curam eorum, tanquam æmulam liberalitatis suæ prohibet, qui & substantiam ipsius animæ accommodauit potiorem esca, & materiam ipsius corporis figurauit potiorem tunica, cuius & corui non serunt, nec metunt, nec in apothecas cōdunt, & tamen aluntur ab ipso: Cuius & lilia & fœnum non texunt, nec nent, & tamen uestiuntur ab ipso. Cuius & Salomon gloriosissimus, nec ullo tamen flosculo cultior. Cæterum nihil tam abruptum quàm ut alius præstet, alius de præstantia eius securos agere mandet, & quidem derogator ipsius. Deniq; si quasi derogator creatoris, non uult de eiusmodi friuolis cogitari, de quibus nec corui, nec lilia laborēt, ultro scilicet pro sua uilitate subiectis, paulopost parebit. Interim cur illos modicæ fidei incusat, id est cuius fidei? eius ne quam nondum poterāt perfectam exhibere deo: tantū quod uelato cummaxime discētes eum: an quam hoc ipso titulo debebant creatori, uti crederent hæc illum ultro generi humano sumministrare, nec de eis cogitarent? Nam & cum subijcit. Hæc enim nationes mundi quærunt, non credendo scilicet in deum conditorem omnium & probatorem: quos pares gentium nolebat in eundem deū, modicos fidei increpabat, in quem gentes incredulos notabat. Porrò cū & adijcit, scit autem pater opus esse hæc uobis, prius quæram quem patrem intelligi uelit CHRISTVS. Si ipsorum creatorem demonstrat, & bonum confirmat, qui scit quid filijs opus sit. Sin illum alium deum, quomodo scit necessarium esse homini uictū atq; uestitū, quorū nihil præstitit? Si enim scisset præstitisset. Cæterū si scit quæ sūt homini necessaria, nec tamē præstitit, aut

modo & partem eius cum infidelibus ponere, ac si non sit uocatus ut statui suo redditos, quasi non & hoc ipsum iudicato fiat. stultitia. Quis erit exitus segregatorum? Nónne amissio salutis? Si quidem ab eis segregabũtur qui salutem cõsequentur. Quid igitur infideliũ status? Nónne dãnatio? Aut si nihil patientur segregati & infideles, æque ex diuerso nihil consequentur retenti & fideles. Si uero cõsequentur salutem retenti & fideles, hanc amittant necesse est ex diuerso segregati & infideles. Hoc erit iudicium, quod qui intendit creatoris est. Quem alium intellegam cedentẽ seruos paucis aut multis plagis, & pro ut commisit illis, ita & exigentem ab eis, quàm retributorẽ deum? Cui me decet obsequi, nisi remuneratori. Proclamat CHRISTVS tuus, Ignem ueni mittere in terram. Ille optimus, nullius gehennæ dominus qui paulo ante discipulos ne ignem postularent inhumanissimo uiculo coercuerat, quando iste Sodomam & Gomorram nimbo igneo exussit, quãdo cantatum est, ignis ante ipsum procedet, & cremabit inimicos eius, quando per Osee cõminatus est, ignẽ emittam in ciuitates Iudææ, uel per Esaiã, Ignis exarsit ex indignatione mea. nõ mentiatur. si non est ille qui de rubo quoque ardenti, uocem suam emisit: uiderit quem ignem intellegendum contendas. Etiam si figura est: hoc ipso quod de meo elemento argumenta sensui suo sumit, meus est qui de meis utitur. Illius erit similitudo ignis, cuius & ueritas. Ipse melius interpretabitur ignis istius qualitatem, adijciens. Putatis uenisse me pacem mittere in terram? non, dico uobis, sed separationem. Machæram quidem scriptum est. Sed Martion emendat, quasi non & separatio opus sit machæræ. Igitur & ignem euersionis intendit, qui pacem negauit. Quale prælium, tale & incendium. Qualis machæra talis & flamma, neutra congruens domino. Denique diuidetur, inquit, pater in filium, & filius in patrem: & mater in filiam, & filia in matrem: & nurus in socrum, & socrus in nurum. Hoc prælium inter parentes si in ipsis uerbis tuba cecinit prophetæ, uereor ne Micheas CHRISTO Marcionis prædicaret. Et ideo hypocritas pronunciabat, cœli quidem & terræ faciem probantes, tempus uero illud non dinoscentes. Quo scilicet adimplens omnia quæ super ipsos fuerant prædicata, nec aliter docens debuerat agnosci. Cæterum quis posset eius tempora nosse, cuius per quæ probaret non habebat. Merito & probat etiam quod iustum non à semetipsis iudicarent. Olim hoc mandat, per Ezechielem, Iustum iudicium & pacatorium iudicate. Per Hieremiam, facite iudicium & iustitiã. Per Esaiam, iudicate pupillo & iustificate uiduam imputans etiam uineæ Soreth, quod nõ iudiciũ fecisset sed damorem. Qui ergo docuerat ut facerent ex præcepto, is exigebat ut facerẽt & ex arbitrio. Qui seminauerit præceptum, ille & redundantiã eius urgebat. Iam uero quàm absurdum ut ille mandaret iuste iudicare, qui deum iudicem iustum destruebat. Nam & iudicem qui mittit in carcerẽ, nec ducit inde, nisi soluto etiã nouissimo quadrante, in persona creatoris obtrectatiõis nomine

Fort. exprobat.

differunt

differunt. Ad quod necesse habeo eodem gradu occurrere. Quotiescumque enim seueritas creatoris opponitur, totiēs illius est CHRISTVS, cui per timorem cogit obsequiū. Quæstionem rursus de curatiōe sabbati facta quomodo discussit? Vnusquisque uestrum sabbatis non soluet asinū aut bouem suum à præsepi, & ducit ad potū? Ergo secundum conditionem legis, operatus legem, confirmauit, non dissoluit, iubentem nullum opus fieri, nisi quod fieret omni animæ. quanto potius humanæ? Parabolarum congruentiam ubique recognoscor exigere. Simile est regnū dei, inquit, grano sinapis, quod accepit homo, & seminauit in horto suo. Quis in persona hominis intelligēdus? Vtique CHRISTVS: Quia licet Marcionis, filius hominis est dictus, qui accepit à patre semen regni, sermonem scilicet Euangelij, & seminauit in horto isto, utique in mūdo, puta nūc in homine. Sed cū in suo horto dixerit, nec mundus aūt nec homo illius sit sed creatoris, ergo qui in suū seminarit, creator ostenditur. Aut si (ut hunc laqueū euadant) cōuerterint hominem in personam CHRISTI, in hominē accipientem semen regni, & seminātem in horto cordis sui, nec ipsa materia alij conueniet quàm creatori. Quale est enim ut lenissimi dei regnū, quod etiā iudicij feruor lachrymosa austeritate subsequitur? De sequenti planè similitudine, Vereor, ne forte alterius dei regno portendat. Fermento enim comparauit illud, non azymis quæ familiariora sunt creatori. Congruit & hæc coniectura mendicantibus argumenta. Itaque & ego nanitatem uanitate depellam, fermentationem quoque congruere dicens regno creatoris, quia post illam clibanus uel furnus gehennæ sequatur. Quoties adhuc se iudicem ostendit, & in iudice creatorem? Quoties utique eiecit & damnat reiciendo. Sicut hic quoque cum surrexerit, inquit, pater familiæ. Quò? nisi quo dixit Esaias, Cum surrexerit comminuere terram, & cluserit ostium, utique excludendis iniquis, quibus pulsantibus respondebit, nescio unde sitis. Et rursus enumerātibus quod coram illo ediderint, & biberint, & in plateis eorum docuerit, adijciet, Recedite à me omnes operarij iniquitatis, illic erit fletus & frendor dentium. Vbi? foris scilicet, ubi erunt exclusi, ostio cluso ab eo. Ergo erit pœna, à quo fit exclusio in pœnam, cum uidebunt iustos introeuntes in regnum dei, se uero detineri foris. A quo? Si à creatore? quis erit ergo intus recipiens iustos in regnum? deus bonus. Quid ergo illuc creatori, ut foris detineat in pœnam, quod aduersarius eius exclusit suscipiēdos à se? Si utique magis in aduersarij bilem? Sed & ille exclusurus iniquos, sciat utique creatorem illos detenturum in pœnam, an non sciat oportet. Ergo, aut nolente eo detinebuntur, & minor est illo qui detinet, cedens ei nolens: aut si uult ita fieri, ipse ita faciendum iudicauit, & non erit melior creatore ipse autor infamiæ creatoris. Hæc si nulla ratione consistunt, ut alius punire, alius liberare credatur, unius erit tam iudicium quàm & regnum: & dum unius est utrunque, qui & iudicat creatoris est. Ad prandiū uel ad cœnā qualeis uocari iubet? Qualeis

ostenderat per Esaiam, Confringe panem tuũ esurienti, & mendicos & qui sine tecto sunt induc in domũ tuam, qui scilicet & humanitatis istius uicem retribuere non possint. Hanc si CHRISTVS captari uetat, in resurrectione eam repromittens, creatoris est forma cui nõ placent amãtes munera, sectãtes retributionem. Etiam inuitatoris parabola cui magis parti occurrat expendo. Homo quidã fecit cœnam & uocauit multos: Vtiq; cœnæ paratura, uitæ æternæ saturitatẽ figurat. Dico primo extraneos & nullius iuris affines inuitari ad cœnã nõ solere, certe facilius solere domesticos & familiareis. Ergo creatoris est inuitasse, ad quẽ pertinebãt qui inuitabãtur, & per Adã quâ homines, & patres, quâ Iudaici, non eius ad quem neq; natura pertinebant neq; prærogatiua. De hinc si is mittit ad cõuiuas qui cœnam parauit, sic quoq; creatoris est cœna qui misit ad conuiuas admonendos, ante iam uocatos per patres, admonẽdos aũt per Prophetas, nõ qui neminem miserit admonendũ, nec qui nihil prius egerit ad uocandum, sed ipse descẽderit subito. tantũ quod innotescẽs, iam inuitãs: tantũ quod inuitãs iam in cõuiuiũ cogens, eãdem faciẽs horam cœnandi & ad cœnam inuitandi. Excusant se inuitati. Si ab alio deo, merito, quia subito inuitati. Si nõ merito, ergo nec subito. Si aũt non subito inuitati, ergo à creatore à quo olim: Cuius deniq; dedinauerant uocationẽ, tunc primo dicentes ad Aaronem, fac nobis deos qui præeant nobis. Atq; exinde aure audiẽtes & nõ audiẽtes uocationẽ scilicet dei, qui pertinẽtissime ad hãc parabolã per Hieremiã, audite inquit uocẽ meã, & ero uobis in dominũ & uos mihi in populũ, & ibitis in omnibus uijs meis quascũq; mãdauero uobis. Ecce inuitatio dei. Et non audierũt, inquit, & non aduerterũt aurẽ suã. Ecce recusatio populi. Sed abierunt in hijs quæ concupiuerunt corde suo malo. Agrum emi, & boues mercatus sum, & uxorem duxi. Et adhuc ingerit, Et emisi omneis ad uos famulos meos Prophetas. Hic erit spiritus sanctus admonitor cõuiuarũ, die & ante lucẽ. Et nõ audijt populus meus. & nõ intẽdit auribus suis. Et obdurauit collũ suũ. Hoc ut patrifamiliæ renũciatũ est, motus tũc (Bene quod & motus. Negat enim Marcion moueri deũ suum ita & hoc meus est) mandat de plateis & uicis ciuitatis facere sublectionẽ. Videamus an eo sensu quo rursus per Hieremiam, Nunquid solitudo factus sum domui Israhelis? aut terra in incultum derelicta? Id est, Nunquid non habeo quos allegam, aut unde allegã. Quoniã dixit populus meus nõ uenimus ad te. Itaq; misit ad alios uocandos, ex eadẽ adhuc ciuitate. De hinc loco abũdante, præcepit etiã de uijs & sepibus colligi, id est nos iam de extraneis gentibus, illa scilicet æmulatione, qua in Deuteronomio, Auertam faciem meam ab eis, & monstrabo quid illis in nouissimis, id est alios possessuros locum eorum: quoniam genitura peruersa est, filij in quibus fides non est. Illi obæmulati sunt me in non deo, & prouocauerunt me in iram in idolis suis: & ego obæmulabor eos in non natione insipienti: prouocabo eos in irã, in nouis scilicet quorũ spem Iudæi

gerunt:de qua illos gustaturos negat dominus,derelicto Sione tanquã spe
cula in uinea & in cucumerario casula,posteaquam & nouissimã in CHRI-
STO inuitationem recusauit.Quid ex hoc ordine secundum dispositionem
& prædicationes creatoris recensendo,cõpetere potest illic cuius nec ordinẽ
habet nec dispositionem ad parabolæ conspirationem ,qui totum opus se-
mel fecit? Aut quæ erit prima uocatio eius ,& quæ secũdo actu admonitio?
Ante debent alij excusare,postea alij cõuenisse. Nunc autem pariter utrãq;
partem inuitare uenit,de ciuitate,de sepibus,aduersus speculum parabolæ:
nec potest iam fastidiosos iudicare quos nunquam retro inuitauit ,quos cũ
maxime aggreditur.Aut si de futuro eos iudicat,contempturos uocationẽ:
ergo & sublectionem loco eorum ex gentibus de futuro portẽdit.Planè ad
hoc secundo uenturus est ut gentibus prædicet. Et si uenturus est aũt ,puto
non quasi uocaturus adhuc cõuiuas,sed iam collocaturus.Interea qui cœnæ
istius uocationem in cœleste conuiuiũ interpretaris spiritalis saturitatis,&
iocunditatis,memento & terrenas promissiones uini & olei & frumenti &
ipsius ciuitatis æque in spiritalia figurari à creatore.Ouem & Dragmã per-
ditam quis requirit? Nónne qui perdidit? Quis autem petdidit? Nónne
qui habuit? Qui uero habuit? Nónne cuius fuit? Si igitur homo non alte-
rius est res,quàm creatoris,is eum habuit cuius fuit. Is perdidit qui habuit,
Is requisiuit ,qui perdidit. Is inuenit ,qui quæsiuit.Is exultauit ,qui inuenit.
Ita utriusq; parabolæ argumentum ,uacat circum eum ,cuius non est ouis
neque dragma,id est homo. Non enim perdidit quia nõ habuit:nec requi-
siuit;quia nõ perdidit:nec inuenit,quia nec requisiuit:nec exultauit , quia nõ
inuenit.Atq; adeo exultare illius est de pœnitentia peccatoris,id est de per-
diti recuperatione , qui se ptofessus est olim,malle peccatoris pœnitentiam
quàm mortem.Quibus duobus dominis neget posse seruiri , quia alterum
offendi sit necesse,alterũ defendi,ipse declarat,deum ptoponens & Mam-
monam.Deinde Mammonam quem intellegi uelit,si interpretem non ha
bes,ab ipso potes discere.Admonens enim nos,de secularibus suffragia no-
bis prospicere amicitiarum,secundum serui illius ęxemplũ,qui ab actu sum-
motus,dominicos debitotes diminuit cautiõibus.releuat in subsidium sibi,
Et ego,inquit ,dico uobis facite uobis amicos de Mammona iniustitiæ,de
nũmo,scilicet de quo & seruus ille. Iniustitiæ enim autorem & dominatorẽ
totius seculi nũmum scimus omnes,cui famulatam uidens Pharisæorũ cu-
Amentauit , id est, emisit, ab amento qd' lorũ significat. piditatem amentauit hanc sententiam , Non potestis deo seruire & Mam-
monæ.Irridebãt deniq; Pharisæi pecuniæ cupidi,quod intellexissent scilicet
Mammonam de nũmo dictum,ne quis existimet in Mammona creatorẽ
intelligendum ,& CHRISTVM à creatoris illos seruitute reuocasse. Quid
Fort. Quin nunc p. ex hoc. nunc potius? Ex hoc disce unum à CHRISTO deum ostẽsum. Duos enim
dominus nominauit Deum & Mammonã,creatorem & nũmum.Deniq;
non potestis deo seruire , utiq; ei cui seruire uidebantur:& Mammonæ cui

magis

magis destinabãtur. Quod si ipse alium se ageret, non duos dominos, sed tres demonstrasset. Et creator enim dominus, quia deus. Et utiq; magis dominus, quàm mammonas: magísque non obseruandus, quâ magis dominus. Quale est enim, ut qui mammonã dominũ dixerat, & cum deo iunxerat, uere ipsorum dominũ taceret, id est, creatorem? Aut nunquid tacẽdo eo concessit, seruiendum ei esse. Si solũmodo sibi & mammonæ negauit posse seruiri? Ita cum unũ deum ponit nominaturus & creatorem, si alius esset ipse, creatorem nominauit, quem dominũ sine alio deo non posuit. Et illud itaq; relucebit, quomodo dictum sit: In mammona iniusto fideles nõ extitistis: quod uerum est, quis uobis credet? In nummo scilicet iniusto, non in creatore: quem & Marcion iustum facit. Et si in alieno fideles inuenti non estis, meum quis dabit uobis? Alienũ enim debet esse à seruis dei, quod iniustum est. Creator alio modo alienus erat pharisæis, proprius deus Iudaicæ gentis. Si ergo hæc non cadunt in creatorem, sed in mammonam, quis uobis credet, quod uerius est? & quis uobis dabit quod meum est? non potest quasi alius dixisse de alterius dei gratia. Tũc enim uideretur ita dixisse, si eos in creatorem, non in mammonã infideles notando, per creatoris mentionem distinctiones fecisset dei alterius nõ cõmissuri suam ueritatem infidelibus creatoris. Quoniam tunc alterius uideri potest, si non ad hoc ꝓponatur, ut à re de qua agitur separetur. Si autem & iustificantes se coram hominibus pharisæi spem mercedis in homine ponebant, illo eos sensu increpabat, quo & propheta Hieremias: Miser homo qui spem habet in homine. Si & adijcit: Scit autẽ deus corda uestra, Illius dei uim cõmemorabat: Lucernam se pronunciabat, scrutantẽ renes & corda. Si superbiam tangit, quod elatum est apud homines perosum est deo, Esaiam ponit ante oculos: Dies enim domini sabaoth, in omnem cõtumeliosum & superbum, in omnem sublimem & elatum, & humiliabuntur. Possum iam colligere cur tãto æuo deus Marcionis fuerit in occulto. Expectabat, opinor, donec hæc omnia disceret à creatore. Didicit ergo usq; ad Iohãnis tempora, atq; ita exinde processit annunciare regnum dei, dicens: Lex & prophetæ usq; ad Iohannem, ex quo regnum dei annunciatur: quasi nõ & nos limitem quendã agnoscamus Iohannem constitutum inter uetera & noua, ad quem desineret Iudaismus, & à quo inciperet Christianismus: non tamẽ ut ab alia uirtute facta sit sedatio legis & prophetarum, & initiatio Euãgelij, in quo est dei regnum, CHRISTVS ipse. Nam & si probauimus & uetera trãsitura, & noua successura prædicari à creatore, si & Iohannes antecursor & præparator ostenditur uiarum domini, Euangelium superducturi, & regnum dei promulgaturi: & ex hoc iam, quod Iohãnes uenit, ipse erit CHRISTVS, qui Iohannem erit subsecuturus ut antecursorem: & si desierũt uetera, & cœperũt noua interstite Iohanne, nõ erit mirum quod ex dispositione est creatoris: ut unde magis probetur, quàm ex legis & prophetarum in Iohannem oc-

A casu, &

casu,& exinde ortu regnum dei. Transeat igitur coelum & terra citius, sicut & lex & prophetæ, quàm unus apex uerborum domini. Verbum enim, inquit Esaias, dei nostri manet in æuum. Nam quoniam in Esaia iam tunc CHRISTVS, sermo scilicet & spiritus creatoris, Iohannem prædicarat, uocē clamantis in deserto parare uiam domini: in hoc uenturum, ut legis & prophetarum ordo exinde cessaret, per adimpletionem, nō per destructionē, & regnū dei à Christo annūciaretur: ideo subtexuit, facilius elementa transitura, quàm uerba sua: confirmans, hoc quoq; quod de Iohāne dixerat, nō præterisse. Sed Christus diuortium iubet, dicēs: Qui dimiserit uxorem suā & aliam duxerit, adulterium cōmittet. Qui dimissam à uiro duxerit, æque adulter est: ut sic quoq; prohibeat diuortium, illicitum facit repudiatæ matrimonium. Moyses uero permittit repudium in Deuteronomio: Si sumpserit quis uxorē, & habitauerit cum ea, & euenerit non inuenire eam apud eum gratiam, eo quod inuentum sit in illa impudicum negocium: scribet libellum repudij, & dabit in manū eius, & dimittet illam de domo sua. Vides diuersitatem legis & Euangelij, Moysi & Christi? Planè: non enim recepisti illud quoq; Euangeliū eiusdē ueritatis, & eiusdē Christi, in quo prohibēs diuortium, propriam quæstionē eius absoluit: Moyses propter duritiam cordis uestri præcepit libellum repudij dare: à primordio autem non fuit sic: quia scilicet qui marem & fœminam fecerat, erūt duo, dixerat, in carne una. Quod deus itaq; iunxit, homo disiunxerit? Hoc enim responso, & Moysi constitutionem protexit, ut sui & creatoris institutionem direxerit, ut Christus ipsius. Sed quatenus ex his reuincendus es, quærere cœpisti, sic tibi occurram. Ac si meus Christus, nónne & ipse prohibēs diuortiū, & patrē tamen gestans eum qui marē & fœminā iunxit, excusauerit potius quàm destruxerit Moysi cōstitutionē. Sed ecce sic tuus sit iste Christus cōtrariā docens Moysi, & creatori: ut si non contrarium ostēdero meus sit. Dico enim illum conditionaliter nūc fecisse diuortij prohibitionem, si ideo quis dimittat uxorem & aliam ducat. Qui dimiserit, inquit, uxorem, & aliam duxerit, adulterium cōmisit. Et qui à marito dimissam duxerit, æque adulter est, ex eadem uti q; causa dimissam qua nō licet dimitti ut alia ducat: illicite enim dimissam pro indimissa ducens, adulter. Manet enim matrimonium quod non rite diremptū est. Manente matrimonio, nubere adulteriū est. Ita si cōditionaliter prohibuit dimittere uxorē, non in totū prohibuit. Et quod nō prohibuit in totum, permisit. Alia subijci causa cessat, ob quam prohibuit: etiā nō cōtrariū Moysi docet, cuius præceptū alicubi cōseruat. Nondū dico cōfirmat: aut si omnino nō negas pmitti diuortiū à Christo, quomodo tu nuptias dirimis, nec cōiungens marē & fœminā, nec alibi coniunctos ad sacramentū baptismatis & eucharistiæ admittēs, nisi intra se cōiurauerint aduersus fructum nuptiarum, ut aduersus ipsum creatorem. Certe quid facit apud te maritus, si uxor eius cōmiserit adulterium. Habebit ne illam? Sed nec tuū

*For. * quæ recepisti.*

Baptisma et eucharistia duo sacramēta primitiuæ ecclesiæ.

nec tuũ Apoſtolũ ſinere cõiungi proſtitutæ,membra Chriſti. Habet itaq;
& Chriſtum aſſertorem iuſtitia diuortij. Iam hinc cõfirmatur ab illo Moy/
ſes ex eodem titulo prohibens repudium,quo & Chriſtus,ſi inuentum fue
rit in muliere negotium impudicum. Nam & in Euangelio Matthæi: Qui
dimiſerit,inquit,uxorem ſuam præter cauſam adulterij,facit eam adultera/
ri,atq; adulter cenſetur:& ille qui dimiſſam à uiro duxerit. Cæterum præter
& cauſa adulterij,nec creator diſiungit quod ipſe ſcilicet cõiunxit, eodẽ alibi
Moyſe conſtituente eum qui ex compreſſione matrimoniũ fecerat,nõ poſ/
ſe dimittere uxorem in omne tempus. Quod ſi ex uiolentia coactum matri
moniũ ſtabit,quanto magis & conuẽnientia uoluntariũ? Sicut & ꝓphetiæ
autoritate,uxorem iuuentutis tuæ non dimittes. Habes itaq; Chriſtum ul·
tro ueſtigia ubiq; creatoris ineuntem,tam in permittendo repudio, q̃ in ꝓ
hibendo. Habes etiam nuptiarum quóque uelis latere proſpectorem,quas
nec ſeparari uult prohibendo repudium, nec cum maſculo haberi tunc ꝑ·
mittendo diuortium. Erubeſce non coniungens quos tuus quoq; Chriſtus
cõiunxit. Erubeſce etiam diſiungens ſine eo merito,quos diſiungi uoluit & *Forte noluit*
tuus Chriſtus. Debeo nũc & illud oſtendere,unde hanc ſententiã deduxe/
rit dominus, quóue direxerit. Ita enim plenius conſtabit,eadẽ ad Moyſen
deſtruendum expectaſſe per repudij propoſitionem ſubito interpoſitam:
quia nec ſubito interpoſita eſt,habens radicem ex eadem Iohãnis mentio·
ne. Iohãnes enim retundens Herodem,quod aduerſus legem uxorem fra·
tris ſui defuncti duxiſſet,habentis filiam ex illa,nõ alia:hoc ꝑmittente,imò
& præcipiente lege:quia ſi frater*illecebris deceſſerit, ut à fratre ipſius & ex
coſta ipſius ſuparetur ſemen illi,coniectus in carcerẽ fuerat ab eodẽ poſt·
modũ & occiſus. Facta igitur mentiõe Iohãnis dominus,& utiq; ſucceſſus
exitus eius,illicitorum matrimoniorũ & adulteri figura iaculatus eſt in He/
rodem,adulterum pronuncians,etiã qui dimiſſam à uiro duxerit:quo ma/
gis impietatem Herodis oneraret:qui nõ minus morte quàm repudio di·
miſſam à uiro duxerat. Et hoc fratre habente ex illa filiam, & uel eo nomi·
ne illicita ex libidinis,non ex legis inſtinctu:ac propterea propheten quoq;
aſſertorem legis occiderat. Hoc mihi diſſeruiſſe proficiet,etiã ad ſubſequẽs
argumẽtũ diuitis apud inferos dolentis,& pauperis in ſinu Abrahæ requie/
ſcentis. Nam & illud quantũ ad ſcripturæ ſuperficiẽ ſubito propoſitum eſt,
quantum ad intentionem ſenſus, & ipſum cohæret mentioni Iohãnis ma/
le tractati,& ſuggillati Herodis male meritati,utriuſq; exitum deformans,
Herodis tormenta,& Iohãnis refrigeria,ut iam audiret Herodes: Habent
illic Moyſen & prophetas,illos audiant. Sed Marcion aliorſum cogit, ſcili/
cet ut utrãq; mercedem creatoris,ſiue tormenti,ſiue refrigerij apud inferos,
determinet eis poſitam qui legi & prophetis obedierint,Chriſti uero & dei
ſui cœleſtem definiat ſinum & portum. Reſpõdebimus,& hæc ipſa ſcriptu/
ra reuincente oculos eius,quæ ad inferos diſcernit Abrahæ ſinum pauperi.

*Puto legendũ * illiberis. Qua noua dictione ſignificat eũ qui ſine liberis eſt. Nec hoc alienũ uidetur ab affectatiõe Africana. Librarius inſolentia dictionis offenſus,illecebris ſuppoſuit.*

Aliud enim inferi,ut puto,aliud quoq; Abrahæ sinus. Nam & magnũ ait intercidere regiones istas profundum,& transitum utrunq; prohibere. Sed nec alleuasset diues oculos & quidem de longinquo,nisi in superiora, & de altitudinis longinquo per immensam illam distantiã sublimitatis & ,pfunditatis. Vnde apparet sapienti cuiq;,qui aliquando Elysios audierit,esse aliquam localem determinationẽ,quæ sinus dicta sit Abrahæ ad recipiendas animas filiorum eius,etiã ex nationibus,patris scilicet multarũ nationũ in Abrahæ censum deputandarum,& ex eadẽ fide qua & Abraham deo credidit:nullo sub iugo legis,nec in signo circũcisionis. Eam itaq; regionem,sinũ dico Abrahæ,& non cœlestem,sublimiorẽ tamen inferis: interim refrigerium,præterea animabus iustorũ,donec consumatio rerum resurrectionem omniũ plenitudine mercedis expungat: Tunc apparitura cœlesti promissione quã Marcion suo uendicat,quasi non à creatore promulgatã. Ad quam ascensum suũ CHRISTVS ædificat in cœlum,secundũ Osee:utique suis,ubi est & locus æternus, de quo Esaias: Quis annũciabit uobis locum æternum,nisi scilicet CHRISTVS incedens in iustitia,loquens uiam rectã, odio habens iniustitiã & iniquitatem? Quod si æternus locus repromittetur,& ascensus in cœlum ædificatur à creatore,promittente etiã semẽ Abrahæ uelut stellas cœli futurũ,utiq; ob cœlestem promissionem:salua ea promissione,cur nõ capiat sinũ Abrahæ dici,temporale aliquod animarum fidelium receptaculum,in quo iam delinietur futuri imago, ac candida quædam utriusq; iudicij prospiciatur. Admonens quoq; uos hæreticos dum in uita estis Moysen & prophetas unũ deum prædicãtes creatorem,& unum CHRISTVM prædicantes eius,& utrũq; iudicium pœnæ & salutis æternæ apud unicum deum positum,qui occidat & uiuificet. Imò,inquit,nostri dei monela de cœlo,nõ Moysen & prophetas iussit audiri,sed CHRISTVM: Hunc audite. Merito. Tunc enim Apostoli satis iam audierant Moysen & prophetas,qui secuti erãt CHRISTVM,credẽdo Moysi & prophetis. Nec enim accepisset Petrus dicere: Tu es CHRISTVS,anteq; audisset & credidisset Moysi & prophetis. A quibus solis adhuc CHRISTVS annunciabatur. Hæc igitur fides eorum meruerat,ut etiam uoce cœlesti cõfirmaretur iubente illum audiri,quem agnouerant euangelizantẽ pacem,euangelizantẽ bona,annunciantem locum æternum,ædificantem illis ascẽsum suũ in cœlum. Apud inferos autem de eis dictum est:Habent illic Moysen & ,prophetas,audiant illos:qui nõ credebant,uel qui nec omnino *si credebãt esse post mortem superbiæ diuitiarum, & gloriæ delitiarum,supplicia annunciata à Moyse & prophetis:decreta autem ab eo deo,qui de thronis deponit dynastas,& de sterquilinijs eleuat inopes. Ita cum utriq; pronunciatiõis diuersitas competat creatori,non erit diuinitatum statuenda distantia,sed ipsarum materiarũ. Conuersus ibidem ad discipulos, Væ dicit autori scandalorum, expedisse ei si natus non fuisset, aut si molino saxo ad collum deligato præcipi

Marginal notes: *Sinus Abrahæ* (beside "quam localem determinationẽ"); *Candida prospe & expectatione.* (beside "delium receptaculum"); *Tert. *sic cre.* (beside "tas,audiant illos")

to præcipitatus esset in profundũ,quàm unũ ex illis modicis utiq; discipu/
lis eius scandalizasset. Aestima quale supplicium cõminetur illi. Nec enim
alius ulciscetur scandalum discipulorum eius. Agnosce igitur & iudicem, &
illo affectu pronunciantem de cura suorum, quo & creator retro: Qui te-
tigerit uos,ac si pupillam oculi mei tangat. Idem sensus eiusdem est: Peccã/
tem fratrem iubet corripi:quod qui non fecerit,utique deliquit,aut ex odio
uolens fratrem in delicto perseuerare, aut ex acceptione personæ, par-
cens ei: habens Leuiticum: Non odies fratrem tuum in animo tuo. Tra-
ductione non traduces proximũ tuũ,utiq; & fratrem, & non sumes ꝓpter
illum delictum. Nec mirum si ita docet,qui pecora quoq; fratris tui,si errã/
tia in uia inueneris,prohibet despicias:quo minus ea reducas fratri,nedum Forte* dei fra.
ipsum sibi. Sed & ueniã* dei fratri in te delinquenti iubet etiam septies. pa/
rum planè. Plus est enim apud creatorem,qui nec modum statuit, in infi-
nitum pronuncians, Fratris malitiæ memor ne sis.nec peteti eã præstes mã/
dat,sed & nõ petenti. Non enim dones offensam uult,sed obliuiscaris. Lex
leprosorũ quantæ sit interpretationis erga species ipsius uitij,& inspectatio
nis summi sacerdotis.nostrum erit scire, Marcionis,morositatẽ legis oppo-
nere,ut & hic CHRISTVM æmulum eius affirmet præuenientem solẽnia
legis etiam in curatione decem leprosorum,quos tantũmodo ire iussos, ut
se ostenderent sacerdotibus, in itinere purgauit,sine tactu iam & sine uer-
bo tacita potestate,& sola uoluntate:quasi necesse sit semel remediatore lã/
guorum & uitiorum annunciato CHRISTO,& de effectibus probato, de
qualitatibus curationum retractari:aut creatorem in CHRISTO ad legem
prouocari:si quid aliter quàm lege distinxit,ipse perfecit:cum aliter utiq; do
minus per semetipsum operetur,siue per filium,aliter prophetas famulos
suos maximæ documenta uirtutis & potestatis,quæ ut clariora & ualidio/
ra quâ propria,distare à uicarijs fas est. Sed eiusmodi & alibi iã dicta sint
in documento superiore. Nunc & si præfatus est multos tũc fuisse leprosos
apud Israhel, in diebus Helisæi prophetæ,& neminem eorum purgatum
nisi Neeman Syrum:non utiq; & numerus faciet ad differentiam deorum,
in destructionem creatoris,unum remediantis,& prælationem eius qui de
cem emundarit. Quis enim dubitabit pluris potuisse curari ab eo, q unũ
curasset,quàm ab illo decem,qui nunquàm retro unum. Sed hac cumma-
xime pronunciatione diffidentiam Israhelis uel superbiam pulsat: quod cũ
multi essent illic leprosi,& prophetes non deesset,etiam in ædito documen
to,nemo decucurrisset ad deum operantem in prophetis. Igitur quoniam
ipse erat autenticus pontifex dei patris,inspexit illos secundum legis arca/
num,significantis CHRISTVM esse uerum disceptatorem & elimatorẽ hu
manarum macularũ. Sed & quod in manifesto fuit legis,præcepit: Ite ostẽ/
dite uos sacerdotibus. Cur,si illos ante erat emundaturus. An quasi legis il/
lusor,ut in itinere curatis ostenderet,nihil esse legẽ cũ ipsis sacerdotibus? &

utique:uiderit si cui tam opiniosus uidebitur CHRISTVS, imò digniora sunt interpretanda, & fidei iustiora. Ideo illos remediatos, quâ secundum legẽ iussi abire ad sacerdotes obaudierant:neq; enim credibile est emeruisse medicinã à destructore legis *obsecratores legis. Sed cur pristino leproso nihil tale præcepit, qa nec Helisæus Syro Neman:& tamẽ nõ idcirco non erat creatoris. Satis respondi, sed qui credidit, intelligit etiã altius aliqd. Disce igitur & causas. In Samariæ regionibus res agebatur, unde erat & unus interim ex leprosis. Samaria aũt desciuerat ab Israhele, habẽs schisma illud ex nouẽ tribubus, quas auulsas per Achiam prophetã, collocauerat apud Samariã Hieroboam. Sed & aliàs semper sibi placentes erant Samaritani de montibus & puteis patrũ:sicut in Euangelio Iohannis Samaritana illa in colloquio domini apud puteum, Nẽ tu maior sis, & cætera. Et rursus: Patres nostri in isto monte adorauerunt, & uos dicitis qa Hierosolymis oportet adorare. Itaq; qui & per Esaiam: Væ qui dixerit eis qui cõfidunt in monte Samariæ, iã & ipsam restituere dignatus, de industria, iubet ostendere se sacerdotibus, utiq; qui nõ erant nisi ubi & templum, subijciẽs, Samaritani Iudæo, quoniã ex Iudæis salus, licet Israhelitæ & Samaritæ:tota enim promissio tribui Iudæ CHRISTVS fuit, ut scirent Hierosolymis esse & sacerdotes & templum, & matricẽ religionis, & fontẽ nõ puteum salutis. Et ideo ut uidit agnouisse legem illos Hierosolymis expungendam, ex fide iam iustificandos sine legis ordine remediauit. Vnde & unũ illũ solutum ex decẽ, memorẽ diuinæ gratiæ Samariten miratus: non mãdat offerre munus ex lege, quia satis iam obtulerat, gloriam deo reddens:hoc & domino uolẽte interpretari legem. Et tamen cui deo gratiã reddidit Samarites, quando nec Israhelites alium deum usq; adhuc didicisset? Cui alij quàm cui omẽs remediati retro à CHRISTO? Et ideo fides tua te saluũ fecit, audijt: qa intellexerat ueram se deo omnipotenti oblationẽ, gratiarum scilicet actionẽ, apud uerum templum & uerum pontificẽ eius, CHRISTVM facere debere. Sed nec pharisæi possunt uideri de alterius dei regno consuluisse dominum, quando uenturum sit, quàm diu alius à CHRISTO æditus deus non erat:nec ille de alterius regno respondisse, q̃ de cuius cõsulebatur. Non uenit, inquit, regnũ dei cum obseruatione. nec dicunt: Ecce hic, ecce illic. Ecce ẽm regnum dei intra uos est, Quis nõ ita interpretabitur, intra uos est, id est, in manu, in potestate uestra: si audiatis, si faciatis dei præceptum? Quod si in præcepto est dei regnũ, propone igitur contra, secundũ nostras antitheses, Moysen, & una sentẽtia est. Præceptũ, inquit excelsum nõ est, nec lõge à te. Nõ in cœlo est, ut dicas, quis ascendit in cœlũ, & deponit nobis illud? Et auditũ illud faciemus. Nec ultra mare est, ut dicas, quis trãsfretabit & sumet illud nobis, & auditũ illud faciemus. Propè te est uerbũ, in ore tuo, & in corde tuo, & in manibus tuis facere illud. Hoc erit nõ hic, nec illic: Ecce ẽm intra uos est regnũ dei. Et ne argumentet audacia hæretica, de regno creatoris, de

Forte *obseruatores.

Vera oblatio

toris, de quo cõsulebatur, nõ de suo respondisse eis dominũ, sequentia obsistunt. dicens enim filium hominis ante multa pati & reprobari oportere, ante aduentũ suũ, in quo & regnũ substantialiter reuelabit, suũ ostendit & regnũ de quo responderat, quod passiones & reprobatiões ipsius expectabat. Reprobari aũt habẽs & postea agnosci, & assumi, & extolli, etiã ipsum uerbum reprobari, inde decerpsit ubi in lapidis ænigmate utraq; reuelatio eius apud Dauid canebatur. Prima recusabilis, secunda honorabilis. Lapis inquit, quẽ reprobauerunt ædificantes, iste factus est in caput anguli. A domino factũ est hoc. Vanũ enim si credidimus deum de contumelia aut gloria scilicet alicuius prædicasse: non ut eum portenderet, quẽ & in lapidis & in petræ & in montis figura portenderat. Sed si de suo loquitur aduẽtu, cur eum diebus Noë & Loth comparat tetris & atrocibus, deus & lenis & mitis? Cur admonet meminisse uxoris Loth, quæ præceptũ creatoris non impune cõtempsit, si nõ cũ iudicio uenit uindicãdorũ præceptorũ suorũ? Etiã si uindicatur, & ille si iudicat me, non debuit per eius documenta formare quẽ destruit, ne ille me formare uideat. Si uero & hic nõ de suo loquit adu entu, sed de Iudæi CHRISTI, expectemus etiã nunc ne quid de suo prædicet, illũ interim esse credentes, quẽ omni loco prædicat. Nã & orandi perseuerantiã & instantiã mandans, parabolã iudicis ponit, coacti audire uiduam, instantia & perseuerantia interpellationũ eius. Ergo iudicẽ deum ostẽdit orandũ, nõ se, si nõ ipse est iudex: sed subiunxit facturũ deũ uindictam electorum suorum. Si ergo ipse erit iudex qui & uindex: si creatorem ergo meliorem deum probauit, quem electorum suorum damãtium ad eum die & nocte uindicem ostendit. Et tamen cum templum creatoris inducit, & duos adorantes diuersa mente describit, Pharisæum in superbia, publicanum in humilitate: ideoq; alterum reprobatum, alterum iustificatum descendisse: utiq; docendo qua disciplina sit orandum, eum & hic orandum cõstituit, à quo relaturi essent. Iam orandi disciplinã siue reprobatricẽ superbiæ, siue iustificationẽ humilitatis alterius dei: nec templũ, nec oratoris, nec iudiciũ inuenio penes CHRISTVM, nisi creatoris. Illũ iubet adorare in humilitate ut alleuatorẽ humiliũ: nõ in superbia, ut destructorẽ superborũ. Quẽ aliũ adorãdũ mihi ostẽdit, qua disciplina, qua spe? Neminẽ opinor. Nã & quã docuit orationẽ creatori probauimus cõuenire. Aliud est si etiã adorari*quam deus optimus & ultro bonus nõ uult. Sed qs optimus, nisi unus, inquit, deus? Nõ quasi ex duobus dijs unũ optimũ ostenderit, sed unũ esse optimũ deũ solum, qui sic unus sit optimus, q̃ solus deus. Et utiq; optimus, qui pluit sup iustos & iniustos. & solẽ suũ oriri facit sup bonos & malos: sustinẽs & alẽs & iuuans etiam Marcionitas. Deniq; interrogatus ab illo quodam, præceptor optime, qd faciens uitã æternã possidebo: de præceptis creatoris an ea sciret, id est, faceret, expostulauit: ad contestandũ præceptoris creatoris uitã acquiri sempiternã. Quiq; illũ principaliora quæq; affirmasset obseruasse

Forte* quã uel quia deus optimus.

Forte* quã uel quia solus deus.

Forte* præceptis

se ab adolescentia. Vnum, inquit, tibi deest. Omnia quæcũq; habes, uende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me. Age Marciõn omnesq; iam cõmiserones & coodibiles eius hæretici quid audebitis dicere? Recidit ne CHRISTVS priora præcepta, non occidendi, non adulterandi, non furandi, nõ falsum testandi, diligendi patrem & matrem?

Forte * An ne Ante & illa seruauit, & quod deerat adiecit? quanq; & hoc præceptum largitionis in egenos ubiq; diffusum sit in lege & prophetis, uti gloriosissim?

Forte * multo ille obseruator præceptorum, pecuniam *multã cariorem habiturus traduceretur. Saluũ est igitur & hoc in Euangelio: Non ueni dissoluere legem & prophetas, sed potius adimplere. Simul & cætera dubitatione liberauit, manifestando unius esse & dei nomen & optimi, & uitam æternam & thesaurum in cœlo, & semetipsum, cuius præcepta supplendo & conseruauit & auxit: secundũ Micheam quoq; hoc loco recognoscendus, dicentẽ: Si annunciauit tibi homo quid bonũ? Aut quid à te dominus exquirit, quàm facere iudicium, diligere misericordiã, & paratum esse sequi dominũ deum tuum? Et homo enim CHRISTVS annuncians quid sit bonũ, scientiã legis præcepta, inquit, scis? facere iudicium. Vende, inquit, quæ habes: dilige misericordiã, & da, inquit, egenis. Paratũ se, inquit, ire cum domino, & Veni, inquit, sequere me. Tam distincta fuit à primordio Iudæa gens, p tribus & populos & familias, & domos, ut nemo facile ignorari de genere potuit. Sed uel de recentibus Augustianis censibus adhuc tũc fortasse pendẽtibus. IESVS autem Marcionis & natus nõ dubitaretur, qui homo uidebatur: utiq; quâ non natus nullam potuerat generis sui in publico habuisse notitiã: sed erat unus aliqui deputandus ex ijs, qui quo modo ignoti habebantur. Cum igitur prætereuntẽ illum cæcus audisset, cur exclamauit, IESV fili Dauid miserere mei: nisi quia filius Dauid est, ex familia Dauid nõ temere deputabat per matrẽ & fratres, qui aliquando ex notitia utiq; annũciati ei fuerãt? Sed antecedentes increpabant cæcum, uti taceret. Merito, quoniam quidem uociferabatur, nõ quia de Dauid filio mentiebatur. Aut doce increpãtes illos scisse, quod Iesus non esset filius Dauid: ut idcirco silentium cæco indixisse credantur. Sed & si doceres, facilius illos ignorasse præsumeret, quàm dominum palàm in se prædicationẽ sustinere potuisse. Sed patiens dominus, nõ tamẽ cõfirmator erroris, imò etiam detector creatoris: ut nõ prius hanc cæcitatem hominis illius enubilasset, ne ultra Iesum filiũ Dauid existimaret. Atquin ne patientiã eius infamaretis, nec ullam rationem dissimulationis illi affigeretis, ne filiũ Dauid negaretis, manifestissime cõfirmauit cæci prædicationẽ, & ipsa remuneratione medicinæ, & testimonio fidei. Fides, inqt, tua te saluũ fecit. Quid uis cæcum credidisse? Ab illo deo descendisse Iesum ad detectionem creatoris, ad destructionem legis & prophetarum, nõ illũ esse qui ex radice Iesse, & ex fructu lumborũ Dauid destinabatur: cæcorũ quoq; remunerator. Sed nondum puto eiusmodi tunc cæci erant, qualis

Marcion

Marcion, ut hæc fuerit cæci illius fides, qua crediderit in uoce, Iesu fili Dauid: qui hoc se & cognouit, & cognosci ab omnibus uoluit. Fidem hominis & si melius oculatam, & si ueri luminis compotem, exteriore quoque uisione donauit, ut & nos regulam simulque mercedem fidei disceremus: Qui uult uidere Iesum Dauid filium, credat per uirginis censum. Qui non ita credet, nō audiet ab illo, Fides tua te saluū fecit. Atque ita cæcus remanebit ruens in antithesim, ruentem & ipsam antithesim. Sic enim cæcus cæcū deducere solet. Nam si aliquando Dauidem in recuperatione Sionis, offenderant cæci resistentes, quo minus admitteretur, in figuram populi, proinde cæci nō admissuri quandoque CHRISTVM filium Dauid: ideo CHRISTVS ex diuerso cæco subuenit, ut hinc se ostenderet nō esse filium Dauid, & ex animi diuersitate bonus cæcis, quos ille iusserat cædi. Et cur fidei, & quidem prauæ præstitisse se dixit? Atquin & hoc filius Dauid antithesim de suo retundendam. Nam qui Dauid offenderant cæci? Nunc uero eius, deinde carnis homo supplicem se obtulerat filio Dauid, idcirco ei satisfacienti quodāmodo placatus filius Dauid restituit lumina: cui testimonio fidei, qua hoc ipsum ædiderat exorandum sibi esse filium Dauid: & tamen Dauid audacia hominum puto offenderit, non ualetudo. Consequitur & Zachæi domus salutem. Quo merito? Nunquid uel ille crediderat CHRISTVM à Marcione uenisse? Atquin adhuc in aurib⁹ erat omniū uox illa cæci, Miserere mei Iesu fili Dauid: & omnis populus laudes referebant deo: nō Marcionis, sed Dauid. Enimuero Zachæus & si allophylus, fortasse tamen aliqua notitia scripturarum ex cōmercio Iudaico afflatus: plus est autem, & ignorās Esaiā præcepta eius impleuerat. Confringito, inquit, panē tuū esurienti: & nō habentes tectum, in domū tuam inducito. Hoc cummaxime agebat, excepcū domo sua pascens dominū. Et nudum si uideris, tegito. Hoc cummaxime promittebat, in omnia misericordiæ opera dimidium substantiæ offerens, dissoluens uiolentiorum contractum obnoxijs, & dimittens conflictatos, in laxamentum, & omnem cōscriptionem iniquam dissipans, dicendo: & si cui quid per calumniā eripui, quadruplū reddo. Itaque dominus: Hodie, inquit, salus huic domui. Testimoniū dixit salutaria esse quæ præceperat prophetes creatoris. Cum uero dicit: Venit enim filius hominis saluum facere quod perijt. Iam nō contendo eum uenisse, ut saluū faceret quod perierat, cuius fuerat, & cui perierat, quod saluū uenerat facere: sed in alterius quæstionis gradum dirigo. De homine agi nulla dubitatio est hic, cū ex duabus substantijs constet, ex corpore & anima: quærendū est, ex qua substantiæ specie perijsse uideatur. Si ex corpore, ergo corpus perierat, anima non. Quod perierat, saluū facit filius hominis: habet igitur & caro salutem. Si & anima perierat, animæ pditio saluti destinat: caro quæ nō perijt, salua est. Si totus homo perierat ex utraque substātia, totus homo saluus fiat, necesse est: & elisa est sententia hæreticorum negantium carnis salutem. Iā & Christus creato

stus creatoris confirmatur, qui secundum creatorem totius hominis salutẽ pollicebatur. Seruorum quoq; parabola, qui secundum rationem fœneratæ pecuniæ dominicæ diiudicatur: iudicem ostẽdit deum, etiam ex parte seueritatis: non tantũ honorãtem, uerũ & auferentem quod quis uideat habuisse. Aut si & hic creatorem finxerit austerum, tollentem quod non posuerit, & metentem quod non seuerit: hic quoq; me ille instruit, cuius pecuniã ut fœnerem edocet. Sciebat CHRISTVS baptisma Iohannis unde esset, & cur quasi nesciens interrogabat? Sciebat non responsuros sibi pharisæos, & cur frustra interrogabat? An ut ex ore ipsorũ iudicaret illos, uel ex corde? Refer ergo & hæc ad excusationẽ creatoris, & ad comparationẽ CHRISTI: & considera iam, quid secuturum esset, si quid pharisæi ad interrogationem renunciassent. Puta illos renunciasse humanũ Iohãnis baptisma: statim lapidibus elisi fuissent. Existeret aliquis Marcion aduersus Marcionem qui diceret: O deum optimum, ô deum diuersum à creatoris exemplis. Sciens præceps ituros homines, ipse illos in * prærupiũ imposuit. Sic enim de creatore in arboris lege tractatur. Sed de cœlis fuit baptisma Iohannis. Et quare, inquit CHRISTVS, nõ credidistis ei? ergo qui credi uoluerat Iohãni increpaturus quod non credidissent, eius erat cuius sacramentum Iohannes administrabat. Certe nolentibus renunciare quid saperent, cũ & ipse uicem opponit: & ego non dico uobis in qua uirtute hæc facio, malum malo reddidit. Reddite quæ Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei deo. Quæ erũt dei? quæ similia sint denario Cæsaris, imago scilicet & similitudo eius. Hominẽ igitur reddi iubet creatori, in cuius imagine & similitudine & nomine & materia expressus est. Quærat sibi monetam deus Marcionis. CHRISTVS denarium hominis suo Cæsari iubet reddi, non alieno: nisi quod necesse est qui suum denariũ non habet. Iusta & digna præscriptio est in omni quæstione, ad propositum interrogationis pertinere debere sensum responsionis. Cæterum aliud consulenti, aliud respondere dementis est. Quo magis absit à CHRISTO quod ne homini quidem conuenit. Sadducæi resurrectionis negatores, de ea habentes interrogationem proposuerãt domino, ex lege materiam mulieris, quæ septem fratribus ex ordine defunctis, secundũ præceptum legale nupsisset, cuius uiri deputanda esset in resurrectiõe. Hæc fuit materia quæstionis, hæc substantia consultationis. Ad hoc respondisse CHRISTVM necesse est. Neminẽ timuit, ut quæstiones aut declinasse uideatur: aut per occasionem earum, quod aliâs palàm non docebat subostẽdisse. Respondit igitur. Huius quidem æui filios nubere. Vides quàm pertinenter ad causam. Quia de æuo uenturo quærebatur, in quo neminem nubere definiturus præstruxit: hic quidem nubi ubi sit & mori. Quos uero dignatus sit deus illius æui possessione & resurrectione à mortuis, neque nubere, neque nubi, quia nec morituri iam sint, cum similes angelorum fiant, dei resurrectionis filij facti. Cum igitur census responsionis nõ ad aliud sit dirigendus

Fer. * in præcipitiũ Nisi prærupiũ usurpat nouo more.

dirigendus, quàm ad propositum interrogationis: si hoc censu responsiõis propositum absoluitur interrogationis: non ad aliud responsio domini sapit, quàm quo quæstio absoluitur. Habes & tempora permissarũ & negatarum nuptiarum, non ex sua propria, sed ex resurrectionis quæstione. Habes & ipsius resurrectionis confirmationem, & totum quod Sadducæi sciscitabantur, non de alio deo interrogantes, nec de proprio nuptiarum iure quærentes. Quod si ad ea facis respondere CHRISTVM, de quibus nõ est consultus, negas eum, de quibus interrogatus est, respondere potuisse, Sadducæorum scilicet sapientia captum. Ex abundanti nunc & post præscriptionem retractabo aduersus argumentationes cohærentes. Nacti enim scripturæ textum, ita in legendo decucurrerunt. Quos autem dignatus est deus, illius æui deo adiungat, quo alium deum faciunt illius æui. Cum sic legi oportet: Quos autem dignatus est deus, ut facta hic distinctione post deũ ad sequẽtia pertineat illius æui: id est, quos dignatus sit deus, illius æui, possessione & resurrectione. Non enim de deo, sed de statu illius æui consulebatur, cuius uxor futura esset post resurrectionem in illo æuo. Sic & de ipsis nuptijs responsum subuertunt: ut filij huius æui nubunt, & nubẽtur, de hominibus dictum sit creatoris nuptias promittentis: se autem quos deus illius æui alter scilicet dignatus sit resurrectione iam & hic non nubere: qa nõ sunt filij huius æui, quando de nuptijs illius æui consultus nõ de huius eas negauerat de quibus consulebatur. Itaq; q ipsam uim & uocis & pronũciationis & distinctionis exceperant: nihil aliud senserunt, quàm quod ad materiam consultationis pertinebat. Atq; adeo scribæ Magister, inquiunt, bene dixisti. Confirmauerat enim per resurrectionem formam eius ædendo aduersus Sadducæorum opinionem. Deniq; testimonium eorum qui ita eum respondisse præsumpserant, non recusauit. Si aũt scribæ CHRISTVM filium Dauid existimabãt, ipse autem Dauid dominũ eum appellat, quid hoc ad CHRISTVM? Non Dauid errorem scribarum obtundebat, sed honorem CHRISTO Dauid procurabat: quem dominum CHRISTVM magis quàm filium Dauid confirmabat, quod non congrueret destructori creatoris. At ex nostra parte quanquàm cõueniens interpretatio: nã qui olim à cæco illo filius Dauid fuerat inuocatus, quod tunc reticuit, non habens in præsentia scribas, nunc ultro coram eis de industria protulit, ut se quem cæcus secundum scribarum doctrinam, filium tantum Dauid prædicarat, dominum quoq; eius ostenderet, remunerata quidem fide cæci, qua filiũ Dauid crediderat in illum: pulsata uero traditione scribarum, qua nõ & dominum eum norant: quodcunq; ad gloriam spectaret CHRISTI creatoris, sic non alius tueretur, quàm CHRISTVS creatoris. Olim constitit de nominum proprietate, ei illam, qui prior & CHRISTVM suum in homines annunciaret, & IESVM transnominaret. Cõstabit itaq; & de impudẽtia eius, qui multos dicat uenturos in nomine ipsius: quod non sit ipsius, si nõ Christus &

ftus & Iesus creatoris est,ad quem proprietas nominũ pertinet. Amplius, & prohibeat eos recipi quorum & ipse par sit utiq;: & proinde in nomine uenit alieno,si non ipsius erat à mendacio nominis præuenire discipulos, q per proprietatem nominis possidebat ueritatem eius. Venient deniq; illi, dicentes:Ego sum Christus. Recipies eos qui consimilem recepisti. Et hic eñ in nomine suo uenit. Quid nunc,quod & ipse ueniet nominũ dominus Iesus creatoris? Reijcies illum? Et quàm iniquũ,quàm iniustũ,& optimo deo indignum,ut non recipias eum in suo nomine uenientem,qui alium in nomine eius recepisti. Videamus & quæ signa tẽporibus imponat. Bella,opinor,& regnum super regnum,& gentem super gentem,& pestem,& fames terræq; motus,& formidines,& ꝓdigia de cœlo:quæ omnia seuero & atroci deo congruunt. Hæc cum adijcit etiam oportere fieri,quem se præstat destructorem,an ꝓbatorem creatoris? cuius dispositiones confirmat impleri oportere,quas ut optimus tam tristes,quàm atroces abstulisset,potius ꝙ constituisset,si non ipsius fuissent. Ante hæc autem persecutiones eis prædicat & passiones uenturas, in martyrium,utiq; & in salutem : accipe prædicatum in Zacharia: Dominus,inquit,omnipotens proteget eos & cõsument illos,& lapidabunt lapidibus fundæ:& bibunt sanguinẽ illorum uelut uinũ,& replebũt pateras quasi altaris:& saluos eos faciet illo die,uelut oues populum suũ,qui lapides sancti uolutãt. Et ne putes hæc in passiones prædicari,quæ illos tot bellorum nomine ab Allophylis manebant, respice ad species. Nemo in prædicatione bellorum legitimis armis debellandorum, lapidationem enumerat popularibus cœtibus magis & inermi tumultui familiarem. Nemo tanta in bello sanguinis flumina paterarũ capacitate metitur,aut unius altaris cruentatione adæquat. Nemo oues appellat eos, qui in bello armati & ipsi ex eadem feritate certantes,cadunt. sed qui in sua proprietate atq; patientia dedentes potius semetipsos, quàm uindicantes trucidantur. Deniq; qui lapides,inquit,sancti uolutant: non quia milites pugnant. Lapides enim sunt & fundamenta,super quæ nos ædificamur,extructi secundum Paulum,super fundamentum Apostolorum qui lapides sancti oppositi omniũ offensui uolutabant. Et hic igitur ipse uetat cogitari,qđ responderi oporteat apud tribunalia,q & Balæ quod non cogitauerat,imò contra quàm cogitauerat,suggessit:& Moysi causato linguæ tarditatem,os repromisit:& sapientiam ipsam,cui nemo resisteret,per Esaiã demõstrauit. Hic dicent,ego dei sum,& clamabit in nomine Iacob,& alius inscribetur in nomine Israhelis. Quid enim sapientius & incontradicibilius confessione simplici & exerta in martyris nomine cum deo inualescentis: Quod est interpretatio Israhelis. Nec mirum si is cohibuit præcogitationem,qui & ipse à patre excepit pronũciandi tempestiue subministrationem. Dominus mihi dat linguam disciplinæ,quando debeam proferre sermonem,nisi Marcion Christum non subiectum patri infert. A proximis quoq; ꝑsecutiones

& nominis

& nominis ex odio utiq; blasphemiã prædicatã, nõ debeo usus ostendere. Sed per tolerantiam, inquit, saluos facietis uosmetipsos, de qua scilicet psalmus. Tolerantia, inquit, iustorum non periet in finem. Quia & alibi. Honorabilis mors iustorum: ex tolerantia sine dubio, quia & Zacharias: Corona autem erit eis qui tolerauerint. Sed ne audeas argumentari Apostolos ut alterius dei præcones, à Iudæis uexatos, memento Prophetas quoq; eadem à Iudæis passos, tamen non alterius dei Apostolos fuisse, quàm creatoris. Sed monstrato dehinc tẽpore excidiũ cœpisse uallari exercitibus Hierusalẽ, Signa iam ultimus finis enarrat solis & lunæ syderumq; prodigia. Et inter angustias nationũ obstupescẽtiũ uelut à sonitu maris fluctuãtis pro expectatione imminentiũ orbi malorũ. Quod & ipsæ uires cœlorum concuti habeant, accipe Iohelem. Et dabo prodigia in cœlo, & in terra sanguinẽ & ignẽ & fumi uaporem. Sol cõuertetur in tenebras & in sanguinem luna, priusq; adueniat dies magnus & illustris domini. Habes & Abacũ, Fluminibus dissrumpetur terra: uidebunt te & parturient populi dispergens aquas gressu. Dedit abyssus sonum suũ: sublimitas timoris eius elata est: Sol & luna constitit in suo ordine, in lucem coruscationis tuæ ibunt in fulgorem, fulgur scutum tuum, in cõminatione tua diminues terram, Et indignatione tua depones nationes. Conueniunt opinor & domini pronũciationes & prophetarum de concussionibus mundi, & orbis elementorum, & nationũ. Post hæc quid dominus? Et tunc uidebunt filium hominis uenientem de cœlis cum plurima uirtute. Cum autem hæc fient erigetis uos, & leuabitis capita, quoniam appropinquabit redemptio uestra. In tempore scilicet regni, de quo subiecta erit ipsa parabola. Sic & uos cũ uideritis omnia hæc fieri, scitote appropinquãsse regnũ dei. Hæc erit dies magnus domini & illustris, uenientis de cœlis filij hominis secũdum Danielem, Ecce cũ cœli nubibus tanq; filius hominis adueniens &c. Et data est illi regia potestas, quam in parabola postulaturus exegerat, relicta pecunia seruis, qua fœneraretur, & uniuersæ nationes quas promiserat ei in psalmo pater. Postula de me & dabo tibi gẽtes hæreditatem tuam. Et gloria omnis seruiens illi, & potestas eius æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur, quia nec moriẽtur in illo, nec nubent, sed erunt sicut angeli. De eodem aduẽtu filij hominis & fructu eius apud Abacum. Existi in salute populi tui ad saluos faciendos CHRISTOS tuos. Erecturus scilicet se & capita leuaturus in tempore regni redemptus. Igitur cum & hæc quæ sunt promissionum proinde conueniant sicut & illa quæ sunt cõcussionum ex cõsonantia propheticarum & dominicarum pronũciationum, nullam hic poteris interstruere distinctionẽ, ut concussiones quidem referas ad creatorem seuitiæ scilicet deum, quas nec sinere necdum expectare deberet deus optimus. Promissiones uero deo optimo deputes, quas creator ignorãs illum non prophetasset. Aut si suas prophetauit non distãtes à promissionibus CHRISTI, par erit in libertate optimo

Fort. excidij.

Fort. erecturos.

B deo: nec

deo:nec plus uidebit᾽ à CHRISTO tuo repromitti, q̃ à meo filio hominis.
Ipsum decursum scripturæ euãgelicæ ab interrogatione discipulorũ usq; ad
parabolã fici,ita inuenies cõtextu sensus,filio hominis hinc atq; illinc adhæ-
rere,ut in illũ cõpingat,& tristia & læta,& concussiones,& promissiones:nec
possis separare ab illo alterã partẽ. Vnius enim filij hominis aduẽtu cõstitu
to inter duos exitus concussionũ & promissionum,necesse est ad unũ perti
neant filiũ hominis,& incõmoda nationũ,& uota sanctorũ, qui ita positus
est in medio ut cõmunis exitibus ambobus,alterũ cõclusurus aduentu suo,
id est incõmoda nationũ,alterum incipiẽs, id est uota sanctorũ :ut siue mei
CHRISTI cõcesseris aduentũ filij hominis,quo mala imminẽtia ei reputes
quæ aduentũ eius antecedunt cogaris etiã bona ei asscribere,quæ ab aduẽ-
tu eius oriuntur,cogaris mala quoque ei deputare quæ aduentũ eius antece
dunt. Tam enim mala cohærent aduentui filij hominis antecedẽdo, quàm
& bona subsequendo. Quære igitur quem ex duobus Christis cõstituas in
persona unius filij hominis,in quam utraq; dispositio referatur. Aut & crea
torem optimũ aut & deũ tuũ asperum dedisti natura. In summa ipsius pa-
rabolæ considera exemplũ,aspice ficũ & arbores omnes cũ fructũ protule-
rint,intelligent homines æstatẽ appropinquasse. Sic & uos cũ uideritis hæc
fieri,scitote in proximo esse regnũ dei. Si enim fructificationes arbuscularũ
signũ æstiuo tempori præstant antecedendo illud:ꝑinde conflictationes
orbis,signũ prænotãt regni præcedendo illud. Omne aũt signũ eius est res,
cuius est signũ. Et omni rei ab eo imponit᾽ signũ,cuius est res. Ita si cõflicta
tiones signa sunt regni,sicut fructificationes æstatis, ergo & regnũ creatoris
est,cuius cõflictationes deputãtur,quæ signa sunt regni. Præmiserat oporte
re hæc fieri tam atrocia tam dira deus optimus,certe à ꝓphetis & à lege præ
dicata,adeo legẽ & prophetas nõ destruebat :cũ q̃ prædicauerant cõfirmat
perfici oportere. Adhuc ingerit nõ trãsiturũ cœlum ac terrã, nisi omnia per-
agantur. Quæ nã ista? Si quæ à creatore fiunt,merito sustinebũt elementa
domini sui ordinẽ expungi. Si quæ à deo optimo, nescio an sustineat cœlũ
& terra perfici,quæ æmulus statuit. Hoc si patietur creator, zelotes deus nõ
est. Trãseat age nũc terra & cœlũ. Sic enim dominus eorũ destinauit, dum
uerbũ eius maneat in æuum. Sic enim & Esaias ꝓnunciauit. Admoneantur
& discipuli ne quãdo grauentur corda eorũ crapula & ebrietate & seculari-
bus curis,& insistat eis repentinus dies ille uelut laqueus,utiq; oblitis deum
& plenitudine & cogitatione mundi. Moysi erit admonitio. Adeo is libera-
uit à laqueo diei illius,q hãc admõitionẽ retro intulit. Erãt & loca alia apud
Hierusalẽ ad docendũ,erãt & extra Hierusalẽ ad secedendũ. Sed enim per
diem in templo docebat,ut qui per Osee prædixerat, in tẽplo meo me inue
Ἐλαιὼν, id est Oliuetum. nerunt,& illic disputatũ est ad eos:ad noctẽ uero in elæonem secedebat. Sic
enim Zacharias demonstrarat. Et stabãt pedes eius in monte elæone. Erãt
horæ quoq; auditorio cõpetẽtes. Diluculo cõueniendũ erat, quia per Esaiã

cum dixiſſet dominus, Dat mihi linguam diſciplinæ, adiecit, appoſuit mihi
mane aurẽ ad audiendũ. Si hoc eſt prophetias diſſoluere, quid erit adimple
re? Proinde ſcit & quando pati oporteret eũ, cuius paſſionẽ lex figurat. Nã
& tot feſtis Iudæorũ Paſchæ diem egit. In hoc enim ſacramentũ pronũcia-
rat Moyſes, Paſcha eſt domini. Ideo & affectũ ſuum oſtendit, Cõcupiſcen-
tia cõcupiui Paſcha edere uobiſcũ ante quàm patiar. O legis deſtructorem
qui cõcupierat etiã Paſcha ſeruare. Nimirum ueruecina illum Iudaica dele-
ctaret? An ipſe erat qui tanꝗ ouis ad uictimã adduci habens, & tãꝗ ouis
corã tondente, ſic os nõ aperturus, figurã ſanguinis ſui ſalutaris implere con
cupiſcebat? Poterat & ab extraneo quolibet tradi, ne dicerem & in hoc pſal-
mum expunctum, qui mecũ panẽ edit leuabit in me plantã. Poterat & ſine
præmio tradi. Quãta enim opera traditoris circa eũ, qui populũ corã offen-
dens, nec tradi magis potuiſſet quàm inuadi? Sed hoc alij cõpetiſſet CHRI-
STO, nõ qui prophetias adimplebat. Scriptũ eſt enim, Pro eo quod uenũ-
dedere iuſtum. Nã & quãtitatem & exitiũ precij, poſtea Iuda pœnitente re
uocati & in emptionẽ dati agri figuli, ſicut in Euangelio Matthæi cõtinetur
Hieremias præcanit, Et acceperunt triginta argenteos pretiũ appreciati uel
honorati, & dederunt ea in agrũ figuli. Profeſſus itaꝗ ſe cõcupiſcentia cõcu
piſſe edere paſcha ut ſuũ (indignum enim ut quid alienũ cõcupiſceret deus)
acceptũ panẽ & diſtributum diſcipulis, corpus ſuũ illũ fecit, hoc eſt corpus
meum dicendo, id eſt figura corporis mei. Figura autẽ non fuiſſet, niſi ueri-
tatis eſſet corpus. Cæterũ uacua res, quod eſt phantaſma, figurã capere non
poſſet. Aut ſi propterea panem corpus ſibi finxit, quia corporis carebat ue-
ritate, ergo panẽ debuit tradere pro nobis. Faciebat ad uanitatẽ Marcionis *EVCHARISTIA.*
ut panis crucifigeretur. Cur aũt panem corpus ſuũ appellat, & nõ magis pe
ponem, quem Marcion cordis loco habuit, nõ intelligensueterẽ fuiſſe iſtã
figuram corporis CHRISTI, dicentis per Hieremiã: Aduerſus me cogitaue-
runt cogitatũ, dicentes, Venite coiciamus lignũ in panem eius, ſcilicet crucẽ
in corpus eius: Itaꝗ illuminator antiquitatũ quid tunc uoluerit ſignificaſſe
panem, ſatis declarauit, corpus ſuũ uocans panem. Sic & in calicis mentione
teſtamentũ conſtituens, ſanguine ſuo obſignatum, ſubſtantiã corporis con
firmauit. Nullius enim corporis ſanguis poteſt eſſe, niſi carnis. Nã & ſi qua
corporis qualitas non carnea opponetur nobis, certe ſanguinem niſi carnea
non habebit. Ita conſiſtit probatio corporis de teſtimonio carnis, probatio
carnis de teſtimonio ſanguinis. Vt autem & ſanguinis ueterem figuram in
uno recognoſcas, aderit Eſaias. Quis, inquit, qui aduenit ex Edom? rubor
ueſtimentorũ eius ex Buſor? Sic decorus in ſtola uiolenta cum fortitudine?
Quare rubra ueſtimenta tua? & indumenta ſicut de foro torcularis pleno
conculcato? Spiritus enim propheticus uelut iam cõtẽplabundus dominũ
ad paſſionẽ uenientẽ, carne ſcilicet ueſtitũ, ut in ea paſſum, cruẽtum habitum
carnis, in ueſtimentorum rubore deſignatum, cõculcatæ & expreſſæ ui paſ-

Lactãtius F. corpus Chriſti ideo ſcribit Panem à Hieremia appellatũ, quia ipſe eſt, inquit, cibus, & uita hominum, qui credunt in carnem quam portauit li. IIII. Cap. XVIII

 ſionis

sionis tanq; in foro torcularis, quia exinde quasi cruentati homines de uini rubore descendant. Multo manifestius Genesis in benedictione Iudæ, ex cuius tribu, carnis census CHRISTI processurus, iam tunc CHRISTVM in Iuda declinabat. Lauabit, inquit, in uino stolam suã, & in sanguine uuæ amictum suũ, stolã & amictum carnem demõstrans, & uinũ sanguinem. Ita & nũc sanguinem suũ in uino cõsecrauit, qui tũc uinum in sanguine figurauit. Væ ait, per quẽ traditur filius hominis. Ergo iam uæ cõstat imprecatiõis & cõminationis indamationem intelligendã, & irato & offenso deputãdam, nisi si Iudas impune erat tantũ sceleris relaturus. Aut si impune, uacat uæ. Si non impune, utiq; ab eo puniendus in quẽ scelus traditionis admisit. Porrò si sciens passus est hominem, quem ipse comitatui suo asciuerat, in tantũ scelus ruere, noli iam de creatore circa Adam retractare, quæ in tuum quoq; deum retorquentur: aut ignorasse illũ qui nõ ex prouidentia obstitit peccaturo: aut obsistere non potuisse, si ignorabat: aut noluisse si & sciebat & poterat: atq; ita maliciosum iudicandum, qui passus sit hominem suum ex delicto perire. Suadeo igitur agnoscas potius & in isto creatorem, quàm parẽ illi deum optimũ, aduersus sententiam tuã facias. Nã & Petrũ præsumptorie aliquid elocutũ, negationi potius destinando, Zelotem deum tibi ostendit. Debuit etiã osculo tradi Propheticus scilicet CHRISTVS, ut eius scilicet filius qui labijs à populo diligebatur. Perductus in consessum an ipse esset CHRISTVS, interrogatur. De quo CHRISTO Iudæi quæsissent nisi de suo? Cur ergo non uel tunc aliũ eis prodidit? ut pati posset, inquis, id est ut ille optimus ignorãtes adhuc in scelus mergeret. Atquin & si dixisset, passurus esset. Si dixero enim, inquit, uobis nõ creditis. Porrò non credituri, perseuerassent in necem eius. Et cur nõ magis passurus esset, si alterius dei, ac per hoc aduersarium creatoris manifestasset? Ergo non ut pateretur, aliũ se tũc quoq; supersedit ostendere: sed quomodo ex ore eius confessionem extorquere cupiebant, nec cõfesso tamẽ credituri, qui eum ex operibus scripturas adimplentibus agnouisse debuerãt: Ita eius fuit occultasse se, cui ultro debebatur agnitio. Et tamen adhuc eis manũ porrigẽs, Abhinc, inquit, erit filius hominis sedens ad dexteram uirtutis dei. Suggerebat enim se esse Danielis prophetia filium hominis, & de psalmo Dauid sedentem ad dexteram dei. Itaq; & isto dicto & scripturæ cõparatione illuminati, quem se uellet intelligi, ergo inquiunt, tu dei filius es. Cuius dei, nisi quem solũ nouerant? Cuius dei nisi quem in psalmo meminerãt dixisse filio suo, Sede ad dexterã meã. Sed respondit, uos dicitis: quasi non ego. Atquin cõfirmauit id se esse quod illi dixerant, dum rursus interrogant. Vnde autem probabis interrogatiue, & non ipsos confirmatiue pronunciasse, Ergo tu filius dei es? Vt quia oblique ostenderat se per scripturas filium dei intelligendum, sic senserint, ergo tu dei es filius quod te non uis aperte dicere: atq; ita & ille, uos dicitis, confirmatiue respondit: & adeo sic fuit pronunciatio eius, ut perseuerauerit in eo,

Furt. deliniabat, uel declarabat.

quod

quod pronunciatio sapiebat. Perductum enim illum ad Pilatum onerare coeperunt, quod se regem diceret CHRISTVM, sine dubio dei filiũ sessurũ ad dei dexteram. Cæterum alio eum titulo grauassent incerti an filium dei se dixisset, si Vos dicitis sic pronunciasset, hoc se esse quod dicerent. Pilato quoq; interroganti, tu es CHRISTVS, proinde tu dicis, ne metu potestatis uideretur amplius respondisse. Constitutus est igitur dominus in iudicio. Et statuit in iudicio populum suũ. Ipse dominus in iudicium uenit cũ presbyteris & archontibus populi, secundum Esaiã. Atque exinde omne scriptũ passionis suæ impleuit. Tumultuatæ sunt ibidem nationes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ, & archontes congregati sunt in unũ aduersus dominum & aduersus CHRISTVM eius. Nationes, Romani, qui cum Pilato fuerant. Populi, tribus Israhelis. Reges in Herode, Archontes in summis sacerdotibus. Nam & Herodi uelut munus à Pilato missus, Osee uocibus fidem reddidit, de CHRISTO enim prophetauerat. Et uinctũ eũ ducent xenium regi. Delectatus est deniq; Herodes uiso IESV, nec uocem ullam ab eo audiuit. Tanq; agnus enim coram tondente, sic non aperuit os suũ, quia dominus dederat illi linguam disciplinæ, ut sciret quomodo eum oporteret proferre sermonem: Illam scilicet linguã quam in psalmo adglutinatam gutturi suo tunc probabat non loquendo. Et Barrabas quidem nocentissimus, uita, ut bonus, donatur CHRISTVS uero iustissimus, ut homicida morti expostulatur. Sed & duo scelesti circũfigũtur illi, ut inter iniquos scilicet deputaretur. Vestitum planè eius à militibus diuisum, partim sorte concessum Marcion abstulit, respiciens psalmi prophetiam. Dispertiti sibi sunt uestimenta mea, & in uestitum meum sortem miserunt. Aufer igitur & tamen ipsam. Idem enim psalmus de eo non tacet, Foderunt manus meas & pedes: totus in illo exitus legitur. Circundederũt me canes, synagoga malignantium circumuallauit me. Omnes qui spectabant me, naso irridebant me. Locuti sunt labijs, & capita mouerũt. Sperauit in deum, liberet eũ. Quo iam testimonium uestimentorũ habe falsi tui prædam? Totus psalmus uestimenta sunt CHRISTI. Ecce autẽ & elementa cõcutiuntur, dominus enim patiebatur ipsorum. Cæterum aduersario læso coelum luminibus floruisset, magis sol radijs insultasset, magis dies stetisset, libenter spectans pendẽtem in patibulo CHRISTVM Marcionis. Hæc argumenta quoq; mihi competissent, & si non fuissent prædicata. Coelum, inquit Esaias, uestiam tenebris. Hic erit dies de quo & Amos, Et erit illa die, dicit dominus, occidet sol meridie. Habes & horæ sextæ significationem, & contenebrauit super terrã. Scissum est & templi uelum, angeli eruptione derelinquentis filiam Sionis, tanquam in uinea speculam, & in cucumerario casulam. O quãtũ perseuerauit etiam XXX. psalmo CHRISTVM ipsum reddere, Vociferatur ad patrem, ut & moriens ultima uoce ꝓphetas adimpleret. Hoc dicto expirauit. Quis? Spiritus semetipsum, an caro spiritum? Sed spiritus semetipsum expirare

Fort. eam et ipsam.

Fort. habes.

bus quæ locutus est ad uos. Quæ nam locutus? Alterius se dei esse probat, & manus de deo. An eadem & angeli ad mulieres? rememoramini quæ locutus sit uobis in Galilæa dicens, quod oporcet tradi filium hominis & tamen figi, & tertia die resurgere. Et quare oportebat? nisi quia ita à deo creatore scriptum. Igitur increpauit illos ut de sola passione scandalizatos, & ut dubios de fide resurrectionis annunciatæ sibi à fœminis, per quæ non crediderant ipsum fuisse quem existimarant. Itaq; quod existimauerant id uolens credidisse, cum se confirmabat quem existimauerant, creatoris scilicet CHRISTVM redemptorem Israhelis. De corporis autem ueritate quid potest darius? cum hæsitantibus eis ne phantasma esset, imò phantasma credentibus: quid turbati estis? Et quid cogitationes subeunt in corda uestra? Videte manus meas & pedes, quia ego ipse sum, quoniam spiritus ossa nō habet sicut me uidetis habere. Et Marcion quædam contraria sibi illa, credo industria eradere de Euangelio suo noluit, ut ex his quæ eradere potuit nec erasit, illa quæ erasit nec negetur erasisse, aut merito erasisse dicatur. Nec parcit nisi eis quæ non minus aliter interpretando quam delendo subuertit. Vult itaque sic dictum, quasi, spiritus ossa non habet, sicut me uidetis habentem, ad spiritum referatur, sicut me uidetis habentem, uel non habentem ossa, sicut & spiritus. Et quæ ratio tortuositatis istius? cum simpliciter pronunciare potuisset, quia spiritus ossa non habet, sic me uidetis non habentem. Cur autem inspectui eorum manus & pedes suos offert, quæ membra & ossibus constant? Si ossa nō habebat, cur adijcit. Et scitote quia ego sum, quem scilicet corporeum retro nouerāt? Aut si phantasma erat usq; quaq;, cur illos phantasma credentes increpabat? Atquin adhuc eis non credentibus propterea cibum desiderauit, ut se ostenderet etiam dentes habere. Impleuimus, ut opinor, sponsionem, Exhibuimus IESVM CHRISTVM prophetarum doctrinis, sententijs, affectibus, sensibus, uirtutibus, passionibus, etiam resurrectione; non alium quàm creatoris. Siquidem & Apostolos mittens ad prædicandum uniuersis nationibus, in omnem terram exire sonum eorum, & in terminos terræ uoces eorum, psalmum adimplendo, præcepit. Misereor tui Marcion, frustra laborasti. CHRISTVS enim IESVS in Euangelio tuo, meus est.

Fort. cruci figi, uel carnem.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBRI QVARTI, FINIS.

ARGVMENTVM [illegible]

[illegible]

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER QVINTVS.

NIHIL sine origine nisi deus solus. Quæ quantum præcedit in statu omnium rerum, tantum præcedat necesse est etiam in retractatu earum, ut cōstare de statu possit. Quia nec habeas despicere quid quale sit, nisi certus an sit, cū cognoueris unde sit. Et ideo ex opusculi ordine ad hanc materiam deuolutus, Apostoli quoque originem à Marcione desidero, nouus aliqui discipulus, nec ullius alterius auditor, qui nihil interim credam nisi nihil temere credēdum: temere porrò credi quodcūq; sine originis agnitione credetur: quicq; dignissime ad sollicitudinem

tudinem redigam istam inquisitionem, cum is mihi adfirmatur Apostolus quem in albo Apostolorũ apud Euãgelium non deprehendo. Deniq; audiens postea eũ à domino allectũ iam in cœlis quiescentẽ, quasi inprouidẽtiam existimo si nõ ante scit illũ sibi necessarium CHRISTVS, sed iam ordinato officio Apostolatus & in sua opera dimisso, ex incursu nõ ex prospectu adijciendũ existimauit, necessitate, ut ita dixerim, nõ uoluntate. Quamobrem Pontice naucere si nunq̃ furtiuas merces uel illicitas in acatos tuas recepisti, si nullũ omnino onus auertisti uel adulterasti, cautior utiq; & fidelior in dei rebus, ædas uelim nobis quo symbolo susceperis Apostolum Paulum, quis illum tituli charactere percussit. Quis trãsmiserit tibi, quis imposuerit ut possis eum constanter exponere, ne illius probetur qui omnia Apostolatus eius instrumenta protulerit. Ipse se, inquit, Apostolũ est professus, & quidem non ab hominibus, nec per hominem, sed per IESVM CHRISTVM. Planè profiteri potest semetipsum quis. Verum professio eius alterius autoritate cõficitur: alius scribit: alius subscribit, alius obsignat, alius actis refert. Nemo sibi & professor & testis est. Præter hæc utiq; legisti multos uẽturos, qui dicãt, ego sum CHRISTVS. Si est qui se CHRISTVM mentiatur, quantomagis qui se Apostolum prædicet CHRISTI? Adhuc ego in persona discipuli & inquisitoris cõuersor, ut iam hinc & fidem tuam obrundam, qui unde eam probes non habes: & impudentiam: suffundam, qui uindicas, & unde possis uindicare non recipis. Sic CHRISTVS, sic Apostolus, ut alterius dum non probantur nisi de instrumento creatoris. Non mihi Paulum etiam Genesis olim repromisit? Inter illas enim figuras & propheticas super filios suos benedictiones, Iacob cum ad Beniamin dixisset, Beniamin, inquit, lupus rapax ad matutinum comedet adhuc, & ad uesperam dabit escam. Ex tribu enim Beniamin oriturum Paulum prouidebat, lupum rapacem, ad matutinum comedentem, id est prima ætate uastaturũ pecora domini, ut persecutorem ecclesiarum, dehinc ad uesperam escam daturum, id est deuergẽte iam ætate oues CHRISTI educaturum, ut doctorem nationũ. Nã & Saulis primo asperitas insectatiõis erga Dauid, dehinc pœnitentia & satisfactio, bona pro malis recipientis, non aliud portendebat quàm Paulum in Saule secundum tribus, & IESVM in Dauid secundum uirginis censum. Hæc figurarum sacramenta si tibi displicent, certe Acta Apostolorum hinc mihi ordinem Pauli tradiderunt à te quoque non negandum. Inde Apostolum ostendo persecutorem, non ab hominibus, neque per hominem: inde & ipsi credere inducor: inde te à defensione eius expello, nec timeo dicentem, Tu ergo negas Apostolum Paulum? Non blasphemo quem tueor. Nego ut te probare compellam. Nego ut meum esse conuincam. Aut si ad nostram fidem spectas, recipe quæ eam faciant. Statiuam prouocas, æde quæ eam præstruunt: Aut proba esse quæ credis: aut si non probas, quomodo credis? Aut qualis

Album Apostolorũ

ἀκάτος Græcis cymbam seu lintrem significat.

P A V L V S.

Fort. Si ad tuum.

qualis es aduersus eum credens, à quo solo probatur esse quod credis? Habe nunc Apostolum de meo sicut & CHRISTVM: quàm meum Apostolum, quàm & CHRISTVM. Iisdem & hic dimicabimus lineis: in ipso gradu prouocabimus præscriptiõis, Oportere scilicet & Apostolũ qui creatoris negetur, imò & aduersus creatorẽ, pferatur, nihil docere, nihil sapere, nihil uelle secundũ creatorẽ. Et in primis tãta constãtia aliũ deum edicere, quãta à lege creatoris abrupit. Neq; enim uerisimile est ut auertens à Iudaismo nõ pariter ostenderet in cuius dei fidem auerteret: quia nemo trãsire posset ad creatorẽ, nesciens ad quem trãseũdũ sibi esset. Siue enim CHRISTVS iam aliũ deũ reuelauerat, sequebatur etiã Apostoli testatio, uel ne nõ eius dei Apostolus haberetur quem CHRISTVS reuelauerat, & quia nõ licebat abscõdi ab Apostolo qui iam reuelatus fuisset à CHRISTO: Siue nihil tale de deo CHRISTVS reuelauerat, At tãto magis ab Apostolo debuerat reuelari, q iam nõ posset ab alio, nõ credẽdus sine dubio si nec ab Apostolo reuelatus. Quod idcirco præstruximus, ut iam hinc profiteamur nos proinde probaturos, nullum alium deũ ab Apostolo circumlatum, sicut probauimus nec à CHRISTO, ex ipsis utiq; epistolis Pauli, quas proinde mutilatas etiam de numero, forma iam hæretici Euangelij præiudicasse debebit.

Tert. lam.

DE EPISTOLA AD GALATAS.

Rincipalem aduersus Iudaismũ epistolã nos quoq; cõfitemur quæ Galatas docet, & amplectimur. Etenim omnẽ illã legis ueteris abolitionem, ut & ipsam de creatoris uenientẽ dispositiõe, sicut sæpe iã in isto ordine tractauimus, de prædicata nouatiõe à prophetis dei nostri. Quod si creator quidẽ uetera cessura promisit nouis scilicet orituris, Christus uero tẽpus distinctiõis isti⁹, Lex & pphetæ usq; ad Ioãnẽ, terminũ in Ioãne statuẽs, intra utrũq; ordinẽ desinentiũ exinde ueterũ & incipientiũ nouorũ, necessarie & Apostolus in CHRISTO post Ioãnẽ reuelato, uetera infirmat, noua uero cõfirmat: atq; ita nõ alterius dei fidẽ curat quàm creatoris, apud quẽ & uetera decessura prædicabãtur. Igit̃ & legis destructio, & Euãgelij ædificatio, p me faciũt in ista quoq; epistola, ad eam Galatarũ præsumptionẽ pertinẽtes, qua præsumebãt CHRISTVM utputa creatoris (salua creatoris lege) credẽdũ: quod adhuc incredibile uideret̃ legẽ à suo autore deponi. Porrò si omnino aliũ deũ ab Apostolo audissent ultro utiq; scissent abscedendũ sibi esse à lege eius dei quẽ reliquissent, aliũ secuti. Quis eni expectaret diutius discere, quod nouã deberet sectari disciplinã, q nouũ deũ recepisset? Imò qa eadẽ quidẽ diuinitas prædicabatur in Euãgelio, quæ semper nota fuerat in lege, disciplina uero nõ eadem, hic erat totus quæstionis status, an lex creatoris ab Euangelio deberet excludi in CHRISTO creatoris. Denique aufer hunc statum, & uacat quæstio. Vacante autem quæstione, ultro omnibus agnoscentibus discedendum sibi esse ab ordine creatoris per fidem dei alterius, nulla Apostolo materia competisset, id tam

tiſſet,id tam preſſe docēdi,quod ultro fides ipſa dictaſſet. Igitur tota intentio epiſtolæ iſtius nihil aliud docet quàm legis deceſſionē uenientē de creatoris diſpoſitione,ut adhuc ſuggeremus. Si itē nullius noui dei exerit mētionem,quod nuſq̃ magis feciſſet quàm in iſta materia,ut rationē ſcilicet ablegendæ legis,unica hac & ſufficientiſſima definitione ꝓponeret nouæ diuinitatis,apparet quomodo ſciebat mirari uos tam cito trāſferri ab eo q uos uocauit in gratiā,ad aliud Euāgeliū,Ex cōuerſatione aliud,nō ex religione. Ex diſciplina,nō ex diuinitate. Quoniā quidē euāgelium CHRISTI à lege euocare deberet ad gratiā, non à creatore ad aliū deum. Nemo enim illos mouerat à creatore,ut uiderentur ſic ad aliud euāgelium transferri,quaſi dū ad creatorem tranſferuntur. Nā & adijciens,quod aliud euangeliū,omnino non eſſet creatoris,cōfirmat id,quod eſſe defendit. Si enim & creator euāgeliū repromittit,dicens per Eſaiā: Aſcende in mōtem excelſum,qui euāgelizas Sioni,extolle uocem in ualentia tua qui euāgelizas Hieruſalem. Item ad Apoſtolorū perſonā: Quàm tēpeſtiui pedes euangelizantiū pacem,euāgelizantiū bona,utiq; & nationibus euangelizātiū,quoniam & in nomine eius,inquit,nationes ſperabūt,CHRISTVS ſcilicet cui ait, Poſui te in lumen nationū. Fort.Chriſti. Eſt aūt euangelium etiā dei noui,quod uis,tūc ab Apoſtolo defenſum. Iam ergo duo ſunt euangelia apud duos deos, & mentitus erit Apoſtolus dicens,quod aliud omnino non eſt,cum ſit & aliud,cum ſic ſuū Euāgelium defendere potuiſſet,ut potius demonſtraret non ut unum determinaret. Sed fortaſſe ut fugias hinc. Et ideo dices, Subtexuit, licet angelus de cœlo aliter euangelizauerit,anathema ſit,quia & creatorem ſciebat euangelizaturū. Rurſus ergo te implicas. Hoc eſt enim quo aſtringeris, Duo enim Euangelia cōfirmare,nō eſt eius qui aliud iam negarit. Tamen lucet ſenſus eius qui ſuā præmiſit perſonā. Sed & ſi nos aut angelus de cœlo aliter euangelizauerit. Verbi enim gratia dictū eſt. Cæterum,ſi nec ipſe aliter euangelizaturus,utiq; nec angelus. Ita angelū ad hoc nominauit quo multomagis hominibus non eſſet credendum,quando nec angelo,& nec Apoſtolo: non angelum ad Euangelium referret creatoris. Exinde decurrens ordinē cōuerſionis ſuæ de perſecutore in Apoſtolum ſcripturā Apoſtolicorū confirmat, apud quā ipſa etiā epiſtolæ iſtiꝰ materia recognoſcitur,interceſſiſſe quoſdā qui dicerēt circūcidi oportere,& obſeruādū eſſe Moyſi legē,tūc Apoſtolos de iſta quæſtione cōſultos ex autoritate ſpiritus renūciaſſe,nō eſſe imponēda onera hominibus quæ patres ipſi nō potuiſſent ſuſtinere. Quod ſi & ex hoc cōgruūt Paulo Apoſtolorū Acta,cur ea reſpuatis iam apparet,ut deū ſcilicet nō aliū prædicātia q̃ creatorem,nec CHRISTVM alterius q̃ creatoris,quādo nec promiſſio ſpiritusſancti aliūde ꝓbetur exhibita quàm de inſtrumēto autorū. Quæ utiq; uериſimile nō eſt,ex parte qdē Apoſtolo cōuenire,cū ordinē eius ſecūdū ipſius teſtimoniū oſtēdūt,ex parte uero diſſidere,cū diuinitatē in CHRISTO creatoris annūciant,ut prædicationē quidem

Apoſtolorum non ſit ſecutus Paulus,qui formã ab eis dedocendæ legis a c/
cepit.Deniq; ad patrocinium Petri cæterorumq; Apoſtolorum aſcendiſſe
Hieroſolymã poſt annos XIIII.ſcribit ut cõferret cum illis de Euangelij ſui
regula,ne inuacuum tot ãnis cucurriſſet,aut curreret ,ſi qua citra formã illo/
rum euangelizaret:adeo ab illis probari & conſtabiliri deſiderarat.Quod ſi
quando uultis Iudaiſmi magis adfines ſubintellegi:cum uero nec Titum di
cit circumciſum,iam incipit oſtendere ſolam circumciſionis quæſtionem,&
defenſionem adhuc legis concuſſam ab eis ,quos propterea falſos & ſuper/
ductitios fratres appellat,nõ aliud ſtatuere pergentes quàm perſeuerantiã
legis,ex fide ſine dubio integra creatoris,atq; ita peruertentes euangeliũ,nõ
interpolatione ſcripturæ,qua CHRISTVM creatoris effingerent,ſed reten/
tione ueteris diſciplinæ,ne legem creatoris excluderent.Ergo propter falſos,
inquit,ſuperductitios fratres ,qui ſubintrauerant ad ſpeculandam liberta/
tem noſtram quam habemus in CHRISTO,ut nos ſubigerẽt ſeruituti ,nec
ad horã ceſſimus ſubiectioni.Intendamus enim & ſenſui ipſi,& cauſæ eius,
& apparebit uitiatio ſcripturæ.Cum præmittit,ſed nec Titus qui mecũ erat,
cum eſſet Græcus,coactus eſt circũcidi:dehinc ſubiungit,propter ſuperindu
ctitios falſos fratres,& reliqua:contrarij utiq; facti incipit reddere rationẽ,
oſtendens propter quid fecerit,quod nec feciſſet,nec oſtendiſſet,ſi illud pro/
pter quod fecit non accidiſſet.Deniq; dicas uelim,ſi non ſubintroiſſent falſi
illi fratres ad ſpeculandam libertatem eorũ ,ceſſiſſent ſubiectioni? non opi/
nor.Ergo ceſſerunt,quia fuerunt ,ppter quos cederetur.Hoc enim rudi fidei
& adhuc de legis obſeruatione ſuſpenſæ competebat,ipſo quoq; Apoſtolo
ne in uacuum cucurriſſet aut curreret ſuſpecto.Itaq; fruſtrandi erãt falſi fra/
tres,ſpeculantes ueritatem CHRISTIANAM ,ne ante eam in ſeruitutẽ ab/
ducerent Iudaiſmi,quàm Paulus ſciret ſe non uacuũ cucurriſſe,quàm dexte
ras ei darent anteceſſores,quàm ex cenſu eorũ in nationes prædicandi mu/
nus ſubiret.Neceſſariũ igitur ceſſitat tẽpus,& ſic ei ratio conſtat Timotheũ
circumcidendi,& raſos introducendi in templum,quæ in Actis educuntur,
adeo uera ut Apoſtolo conſonent profitenti factum ſe Iudæis Iudæum,ut
Iudæos lucrifaceret,& ſub lege agentem propter eos qui ſub lege agerent.
ſic & propter ſuperinductos illos,& omnibus nouiſſime omnia factum,ut
omnes lucraretur. Si hæc quoq; intelligi ex hoc poſtulãt. Id quoque nemo
dubitabit eius dei & CHRISTI prædicatorem Paulum,cuius legem,quam/
uis excludens interim,tamen pro temporibus admiſerat,ſtatim amoliendã
ſi nouum deũ protuliſſet.Bene igitur quod & dexteras Paulo dederunt Pe
trus & Iacobus,& Ioãnes,& de officij diſtributione pepigerunt ,ut Paulus
in nationes,illi in circũciſione,tantum ut meminiſſent egenorum. Et hoc ſe-
cundum legem creatoris,pauperes & egenos fouentis,ſicut in Euangelij ue/
ſtri retractatu probatum eſt.Adeo conſtat de lege ſola fuiſſe quæſtionem,
dum oſtenditur quid ex lege cuſtodiri conuenerit, Sed reprehẽdit Petrum

non recto pede incedentem ad Euangelij ueritatem. Planè reprehendit, non ob aliud tamen, quàm ob inconstantiam uictus, quem pro personarũ qualitate uariabat, timens eos qui erant ex circumcisione: non ob aliquã diuinitatis peruersitatem, de qua & alijs in faciẽ restitisset, qui de minore causa conuersatiõis ambiguæ Petro ipsi non pepercit: si quomodo Marcionitæ uolunt credi. De cætero pergat Apostolus negans ex operibus legis iustificari hominem, sed ex fide, eiusdem tamen dei cuius & lex. Nec enim laborasset fidem à lege discernere, quam diuersitas ipsius diuinitatis ultro discreuisset, si fuisset. Merito non reædificabat, quæ destruxit. Destrui autẽ lex habuit, & quo uox Iohannis damauit in eremo, Parate uias domini, ut fierent riui & colles, & montes repleti & humiliati, & tortuosa & aspera in rectitudinẽ & in campos, id est, legis difficultates in Euangelij facilitates. Meminerat iam & psalmi esse tempus: Disrumpamus à nobis uincula eorum, & abijciamus à nobis iugum ipsorum, ex quo tumultuatæ sunt gentes, & populi meditati sunt inania: Astiterunt reges terræ, & magistratus congregati sunt in unum, aduersus dominũ, & aduersus CHRISTVM ipsius, ut iã ex fidei libertate iustificetur homo, non ex legis seruitute: quia iustus ex fide uiuit. Quod si prophetes Abacum pronunciauit, habes & Apostolum prophetas confirmantẽ, sicut & CHRISTVS. Eius ergo dei erit fides in qua uiuet iustus: cuius & lex, in qua non iustificatur operarius. Proinde si in lege maledictio est, in fide uero benedictio: utrũq; habes propositum apud creatorem: Ecce posui, inquit, ante te maledictionem & bene dictionẽ. Non potest distantiam uindicare: quæ & si rerum est, non ideo autorum, quæ ab uno autore proponitur. Cur autem CHRISTVS factus sit pro nobis maledictio, ipso apostolo edocente manifestum est, quàm nobiscum faciat. id est, secundum fidem creatoris. Neq; enim quia creator pronunciauit, Maledictus omnis in ligno suspẽsus: ideo uidebitur alterius dei esse Christus, & idcirco à creatore iam tunc in lege maledictus. Et quomodo præmaledixisset eum creator quem ignorat? Cur autem non magis competat creatori filium suum dedisse maledictioni suæ, quàm illi deo tuo subdidisse maledictioni? Et quidem pro homine alieno? Deniq; si atrox uidetur hoc in creatore circa filium, proinde tuo in deo. Si uero ratio, nec lex in tuo: proinde & in meo, & magis in meo. Facilius enim crederetur eius esse per maledictionem CHRISTI, benedictionẽ prospexisse homini, qui & maledictionẽ aliquando & benedictionem proposuerit ante hominem, quàm qui neutrũ unquàm sit apud te professus. Accepimus igitur benedictionem spiritalẽ. Per fidem, inquit, ex qua scilicet uiuit iustus secundum creatorem. Hoc est ergo quod dico eius dei fidem esse, cuius est forma gratiæ fidei. Sed & cum adijcit, Omnes enim filij estis fidei. ostẽditur, quid supra hæretica industria erasserit, mentionem scilicet Abrahæ, qua nos Apostolus filios Abrahæ ꝑ fidem affirmat: secundum quam mentionem hic quoq; filios fidei notauit.

For. * Sed q. M. u. c de cætero pergat Apostolus.

C Cæterũ

Cæterum quomodo filij fidei? Et cuius fidei, si nõ Abrahæ? Si enim Abraham deo credidit, & deputatum est iustitiæ: atq; exinde pater multarũ nationum meruit nuncupari, nos autem credendo deo magis proinde iustificamur, sicut Abraham, & uitam proinde consequimur, sicut iustus ex fide uiuit. Sic fit ut & supra, filios nos Abrahæ pronunciarit, qua patres fidei, & hic filios fidei per quam Abrahã pater nationũ fuerat repromissus. Ipsum quod fidem à circũcisione reuocabat, nónne Abrahæ filios cõstituere quærebat, qui in carnis integritate crediderat? Denique alterius dei fides ad formam dei alterius nõ potest admitti. Vt credẽtes iustitiæ deputet, ut iustos uiuere faciat, ut nationes filios fidei dicat: totum hoc eius est, apud quẽ ante iam notum est sub eadem Abrahæ mentione dum ipso sensu reuincat. Adhuc, inquit, secundum hominem dico, dum essemus paruuli sub elementis mundi eramus positi ad deseruiendum eis. Atquin nõ est hoc humanitus dictum, Nõ enim exemplum est, sed ueritas. Quis enim paruulus utiq; sensu, quod sunt nationes: non elementis subiectus est mundi, quæ ꝓ deo suspicit? Illud autem facit, quod cum secundum hominem dixisset, tamẽ testamẽtum hominis nemo spernit aut superordinat. Exemplo enim humani testamenti permanentis diuinum tuebatur. Abrahæ dictæ promissiões & semini eius. Nõ dixit seminibus, quasi pluribus, sed semini tanquàm uni quod CHRISTVS est. Erubescat spongia Marcionis, nisi quod ex abundanti retracto quæ abstulit, cum ualidius sit illum ex his reuinci quæ seruauit. Cum autem euenit impleri tempus, misit deus filium suum, utiq; is qui etiam ipsorum temporum deus est, quibus seculũ constat: qui signa quoq; temporũ ordinauit, soles, & lunas, & sydera, & stellas: qui filij deniq; sui reuelationem in extremitatem temporum & disposuit & prædicauit. In nouissimis diebus erit manifestus mõs domini, & in nouissimis diebus effundam de spiritu meo in omnem carnem, secundum Iohelem. Ipsius erat sustinuisse tempus impleri, cuius erat etiam finis temporis sicut initium. Cæterum deus ille otiosus, nec operationis, nec prædicatiõis ullius, atq; ita nec temporis alicuius quid omnino egit. quod efficeret tempus impleri, etiã implendum sustineri? Si nihil, satis uanum est ut creatoris tempora sustinuerit seruiens creatori. Cui autem rei misit filium suũ? ut eos qui sub lege erãt, redimeret: hoc est, ut efficeret tortuosa in uiam rectam, & aspera in uias leues, secundum Esaiam, ut uetera transirent, & noua orirentur. Lex noua ex Sion, & sermo domini ex Hierusalem: & ut adoptionem filiorum acciperemus, utiq; nationes quæ filij nõ eramus. Et ipse enim erit lux nationum, & in nomine eius nationes sperabunt. Itaque ut certum est, & nos filios dei esse, misit spiritum suum in corda nostra clamantem, Abba pater. In nouissimis enim, inquit, diebus effundam de meo spiritu in omnem carnem. Cuius gratia, nisi cuius & ꝓmissio gratiæ? Quis pater, nisi qui & factor? Post has itaq; diuitias nõ erat reuertendum ad infirma & mendica elemẽta. Elemẽta

Spongia Marcionis.

Elementa

menta autem apud Rhomanos quoque etiam primæ literæ solẽt dici. Nõ
ergo per mundialium elementorum derogationem à deo eorum auertere
cupiebat: & si dicendo supra, si ergo his qui in natura sunt dei, seruitis, Phy
sicæ, id est, naturalis superstitionis elementa pro deo habentis suggillat er-
rorem, nec sic tamẽ elementorum deum taxans. Sed quæ uelit intelligi ele-
mẽta, primas scilicet literas legis. ipse declarat. Dies obseruatis & mẽses, &
tempora. & annos, & sabbata, ut opinor, & cœnas puras, & ieiunia, & dies
magnos. Cessare enim ab his quoque sicut & circũcisione oportebat, ex de-
cretis creatoris: qui & per Esaiam, Neomenias uestras, & sabbata, & diẽ ma
gnum nõ sustinebo, ieiuniũ, & ferias, & cerimonia uestra odit anima mea.
Et per Amos: Odi, reieci cerimonias uestras, & nõ adorabor in frequentijs
uestris. Item per Osee: Auertam uniuersas iocunditates eius, & cerimonia
eius, & sabbata, & neomenias eius, & omnes frequentias eius. Quæ ipse cõ-
stituerat, inquis, erasit, magis quàm alius. Aut si alius, ergo ille adiuuit, sen-
tentiam creatoris auferens, quæ & ille damnauerat. Sed nõ huius loci quæ-
stio, cur leges suas creator infregerit. Sufficit quod infracturum ꝓbauimus
ut cõfirmetur nihil Apostolum aduersus creatorem determinasse, cũ & ipsa
amolitio legis à creatore sit. Sed ut furibus solet aliquid excidere de præda
in iudicium, ita credo & Marcionem nouissimã Abrahæ mentionem dere-
liquisse, nullam magis auferendam, & si ex parte conuertit. Si enim Abrahã
duos liberos habuit, unum ex ancilla, & alium ex libera: sed qui ex ancil-
la, carnaliter natus est: qui uero ex libera, per repromissionem. Quæ sunt al-
legorica, id est, aliud portendentia. Hæc sunt enim duo testamẽta, siue duæ *Allegorica.*
ostensiones, sicut inuenimus interpretatum. Vnum à monte Syna in syna-
gogam Iudæorum, secundum legem, generãs in seruitutem. Alium super
omnem principatum generãs, uim, dominationẽ, & omne nomẽ quod no
minatur: nõ tantũ in hoc æuo, sed & in futuro, quæ est mater nostra, in quẽ
repromisimus sanctam ecclesiam: ideóq; adijcit: Propter quod fratres nõ su
mus ancillæ filij, sed liberæ: utique manifestauit & Christianismi generosita
tem in filio Abrahæ ex libera nato, allegoriæ habere sacramentum, sicut & *Sacramentũ alle-*
Iudaismi seruitutem legalem in filio ancillæ. Atq; ita eius dei esse utrãq; dis *goriæ.*
positionem, apud quem inuenimus utriusq; dispositionis declinationem. *Forte* deliniationẽ*
Ipsũ quod ait, qua libertate CHRISTVS uos manumisit, nónne eũ cõstitu
it manumissorẽ, q fuit dominus? alienos eñi seruos ne Galba manumisit,
facilius liberos solutos. Ab eo igitur præstabitur libertas, apud quẽ fuit ser- *Forte* libertos*
uitus legis. Et merito non decebat manumissos rursus iugo seruitutis uel le *solitus, aut libertis*
gis astringi, iam psalmo adimpleto: Disrumpamus uincula eorum, & abij- *solutus*
ciamus à nobis iugum ipsorum. Postquàm archontes congregati sunt in
unum, aduersus dominũ & aduersus CHRISTVM ipsius. De seruitute igi
tur exemptos, ipsam seruitutis notam eradere perseuerabat circũcisionẽ, ex *Circũcisio, notæ*
prædicationis scilicet propheticæ autoritate, memor dictum per Hieremiã: *seruitutis.*

Et circũcidimini præputia cordis ueſtri. Quia & Moyſes: Circũcidetis duri/cordiam ueſtram: id eſt, nõ carnem. Deniq; ſi circũciſionem ab alio deo ueniens excludebat, cur etiam præputiationem negat quicq̃ ualere in CHRISTO ſicut ex circũciſione: præferre enim debebat æmulam eius quam expugnabat, ſi ab æmulo circũciſionis deo eſſet. Porrò quia & circũciſio & præputiatio uni deo deputabãtur, ideo utraq; in CHRISTO uacabat, propter fidei prælationem, illius fidei de qua erat ſcriptum: Et in nomine eius nationes credent: illius fidei quam dicendo per dilectionem perfici, ſic quoq; creatoris oſtẽdit. Siue enim dilectionem dicit quæ in deum: & hoc creatoris eſt: Diliges deum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis uiribus tuis: ſiue quæ in proximum: & proximum tuum tanquàm te, creatoris eſt. Qui autem turbat uos, iudicium feret. A quo deo? Ab optimo. Sed ille nõ iudicat. A creatore? Sed nec ille damnabit aſſertorem circũciſionis. Quod ſi non erit alius qui iudicet niſi creator: iam ergo nõ damnauit legis defenſores, niſi qui ipſe eam ceſſare conſtituit. Quid nunc ſi & confirmat illam ex parte, quia debet. Tota enim, inquit, lex in uobis adimpleta eſt: Diliges ꝓximũ tuũ tanquàm te. Aut ſi ſic uult intelligi, adimpleta eſt, quaſi iam non adimplenda: ergo nõ uult ut diligam proximũ tanquàm me, ut & hoc cum lege ceſſauerit. Sed perſeuerandũ erit ſemper in iſto præcepto. Ergo lex creatoris etiam ab aduerſario probata eſt: nec diſpendiũ, ſed compendium ab eo conſecuta eſt, redacta ſumma in unũ iam præceptũ. Sed nec hoc alij magis competit quàm autori. Atq; adeo cum dicit, Onera ueſtra inuicem ſuſtinete, & ſic adimplebitis legem CHRISTI: ſi hoc non poteſt fieri, niſi quis diligat proximũ ſibi tanquàm ſe, apparet: diliges proximũ tibi tanquàm te: per quod auditur, inuicem onera ueſtra portate, CHRISTI eſſe legem, quæ ſit creatoris: atq; ita CHRISTVM creatoris eſſe, dum Chriſti eſt lex creatoris. Erratis deus non deridetur. Atquin derideri poteſt deus Marcionis, qui nec iraſci nouit, nec ulciſci. Quod enim ſeuerit homo, hoc & metet. Ergo retributionis & iudicij deus intentat. Bonum autem facientes nõ fatigemur: & dum habemus tempus, operemur bonum. Nega creatorem bonum facere præcepiſſe, & diuerſa doctrina ſit diuerſæ diuinitatis. Porrò ſi retributionem prædicat, ab eodem erit & corruptionis, meſſis & uitæ. Tempore autẽ ſuo metemus, quia & Eccleſiaſticus, Tempus, inquit, erit omni rei. Sed & mihi famulo creatoris mundus crucifixus eſt, nõ tamẽ deus mũdo. Et ego mũdo, nõ tamẽ deo mundi. Mundũ enim quantum ad conuerſationẽ eius po-
Stigmata. ſuit, cui renunciando mutuo tranſfigimur, & inuicem morimur, perſecutores uocat Chriſti. Cum uero adijcit ſignata Chriſti in corpore ſuo geſtare ſe, utiq; corporalia competunt: iam non putatiuam, ſed ueram & ſolidã carnem profeſſus eſt Chriſti, cuius ſtigmata corporalia oſtendit.

DE EPISTOLA AD CORINTHIOS PRIMA.

Præſtructio ſuperioris epiſtolæ ita duxit, ut de titulo eius nõ retractauerim, certus

rim,certus & alibi retractari eum posse,cōmunē scilicet & eundē in epistolis omnibus,Quod nō utiq; salutem præscribit eis: quibus scribit,sed gratiam & pacem ,nō dico quid illi cum Iudaico adhuc more destructori Iudaismi. Nam & hodie Iudæi in pacis nomine appellant,& retro in scripturis sic salutabant.Sed intelligo illum defendisse officio suo prædicationem creatoris,Quàm maturi pedes euangelizantium bona,euangelizantium pacem. Euangelizator enim bonorum,id est,gratiæ dei pacem quam præferēdam sciebat.Hæc cum adeo patre nostro & domino Iesu annunciās,cōmunibus nominibus utatur,competentibus nostro quoq; sacramento:non puto despici posse quis deus pater & dominus Iesus prædicetur,nisi ex accedētibus cui magis competant.Primo quidem patrem dominū præscribo, nō alium agnoscendum, quàm & hominis & uniuersitatis creatorem & institutorē. Porrò patri etiam domini nomen accedere ob potestatem ,quod & filius per patrem capiat.Dehinc gratiam & pacem nō solum eius esse à quo prædicabantur,sed eius qui fuerit offensus.Nec gratia enim fit,nisi offensæ:nec pax,nisi belli.Et populus autem per disciplinæ trāsgressionem,& omne hominū genus per naturæ dissimulationem,& deliquerat,& debellauerat aduersus creatorem.Deus autem Marcionis,& quia ignotus,nō potuit offendi,& quia nescit irasci:quæ ergo gratia à non offenso?quæ pax à nō rebellato?aut crucem CHRISTI,stultitiam esse perituris:uirtutem autē & sapientiam dei, salutem consecuturis.Et ut ostenderet unde hoc eueniret aliquid. Forte * Ait crucem.
Scriptum est enim:Perdam sapientiam sapientiū,& prudentiā prudētium irritam faciam.Si hæc creatoris sunt & ad causam crucis pertinent, stultitiā deputat:ergo & crux & per crucem CHRISTVS ad creatorem pertinebit,à quo prædicatum est quod ad crucem pertinet. Aut si creator quâ æmulus, idcirco sapientiā abstulit,ut crux Christi scilicet aduersarij stultitia deputetur:& quomodo potest aliquid ad crucem Christi nō sui,creator pronunciasse,quē ignorabat cū prædicabat.Sed & cur apud dominū optimum & profusæ misericordiæ:alij salutem referunt,credentes crucem uirtutem & sapientiam dei esse:alij perditionem quibus Christi crux stultitia reputatur, si non creatoris est aliquā & populo & humani generis offensam,detrimento sapientiæ atq; prudentiæ multasse.Hoc sequentia confirmabunt,cum dicit:Nónne infatuauit deus sapientiā mundi.Cūq; & hic adijcit,quare?quoniam in dei sapientia non intellexit mundus per sapientiam dominum boni,dixit deus per stultitiā prædicationis saluos facere credentes. Sed prius de mundo disceptabo,quatinus subtilissimi hæretici hic uel maxime mundum per dominū mundi interpretantur,nos autem hominē qui sit in mūdo intelligimus ex forma simplici loquelæ humanæ,qua plerūq; id quod continet ponimus pro eo quod continetur.Circus damauit,& forum locutum est,& basilica fremuit:id est,qui in his locis rem egerunt.Igitur, qa homo,nō deus mundi,in sapientia nō cognouit deum, quam cognoscere de-

buerat,& Iudæus in sapientia scripturarũ,& omnis gens in sapientia operum: ideo deus idem, qui sapientia sua nõ erat agnitus, statuit sapientiã hominũ stultitia repercutere, saluos faciendo credentes quosq; in stultam crucis prædicationẽ. Quoniã Iudæi signa desiderant, qui iam de deo certi esse debuerant: & Græci sapientiã quærunt, qui suam scilicet nõ dei sapientiam sistunt. Cæterũ si nouus deus prædicaretur, quid deliquerant Iudæi, signa desiderantes quibus crederent? aut Græci sapientiã sectantes, cui magis crederent? Ita & remuneratio ipsa in Iudæos & Græcos, & zeloten deũ confirmat & iudicẽ, qui ex tributione æmula & iudice, infatuauerit sapientiã mundi. Quod si eius sunt & causæ, cuius adhibentur scripturæ, ergo de creatore tractans Apostolus nõ intellecto, creatore utiq; docet intelligendũ. Etiam quod scandalum Iudæis prædicat CHRISTVM: prophetiã super illo consignat creatoris dicentis per Esaiam: Ecce posui in Sion lapidẽ offensionis, & petram scãdali: petra autem fuit CHRISTVS. etiam Marcion seruat. Quid est autem stultũ dei, sapiẽtius hominibus, nisi crux & mors Christi? Quid infirmũ dei, fortius homine, nisi natiuitas & caro dei? Cæterũ si nec natus ex uirgine CHRISTVS, nec carne constructus, ac per hoc neq; crucem, neq; mortem uere perpessus est, nihil in illo fuit stultũ & infirmũ: nec iam stulta mundi elegit deus, ut confundat sapientiã: nec infirma mũdi elegit deus, ut confundat fortia: nec inhonesta & minima & contemptibilia, quæ nõ sunt, id est, quæ nõ uere sunt, ut confundat, quæ sunt, id est, quæ uere sunt. Nihil enim à deo dispositum, uere modicum & ignobile & cõtẽptibile. Sed quod ab homine, apud creatorem aut etiam uetera, stultitiæ, & infirmitati, & inhonestati, & pusillitati, & cõtemptui deputari possunt. Quid stultius, quid infirmius, quàm sacrificiorũ cruentorum, & holocaustomata idolorũ à deo exactio? Quid infirmius, quàm uasculorum & grabatorũ purgatio? Quid inhonestius, quàm carnis iam erubescentis alia dedecoratio? Quid tam humile, quàm talionis indictio? Quid tam contemptibile, quàm ciborũ exceptio? Totum quod sciam uetus testa mentũ omnis hæreticus irridet. Stulta enim mundi elegit deus, ut confundat sapientiã. Marcionis deus nihil tale, quia nec æmulatur contraria à contrarijs redarguere, ne glorietur omnis caro: ut quemadmodũ scriptum est: Qui gloriatur, in deo glorietur. In quo? Vtiq; in eo, qui hoc præcepit: nisi creator præcepit ut in deũ Marcionis glorietur. Igitur per hæc omnia ostendit, cuius dei sapiẽtiam loquatur inter perfectos: eius scilicet, qui sapientiã sapientũ abstulerit, & prudentiã prudentiũ irritam fecerit: qui infatuauerit sapientiã mundi, stulta eligens eius & disponens in salutem: hanc dicit sapientiã in occulto fuisse, quæ fuerit in stultis & in pusillis & inhonestis: quæ latuerit etiã sub figuris allegoricis & ænigmatibus reuelãda postmodũ in Christo, posito in lumẽ nationũ, à creatore promittente p Esaiæ uocẽ, patefacturũ se thesauros inuisibileis & occultos. Nã ut abscõderit aliqd is deus, q nihil egit omnino in quod aliqd abscondisse

existimaretur

existimaret, satis incredibile. Ipse si esset, latere nō posset, nedū aliqua eius sacramenta. Creator aūt tam ipse notus, q̃ & sacramēta eius, palàm scilicet decurrentia apud Israhel, sed de significantijs obumbrata, in quibus sapientia dei delitescebat inter pfectos narrāda suo in tēpore: ꝓposita uero inproposita dei ante secula. Cuius & secula, nisi creatoris? Si enim & secula temporibus structa sunt, tēpora aūt diebus & mensibus & annis cōpinguntur, dies porrò & menses, & anni, solibus & lunis & syderibus creatoris signant, in hoc ab eo positis, Et erunt enim, inquit, in signa mensiū & annorū, apparet & secula creatoris esse: & omne quod ante secula propositū dicat, nō altetius esse, q̃ cuius & secula. Aut probet dei sui secula Marcion: ostendat & mundū ipsum, in quo secula deputent, uas quodāmodo tēporum & signa aliqua uel ortaneorū. Si nihil demonstrat, reuertor ut & illud dicā: cur autē ante secula creatoris proposuit gloriā nostrā? posset uideri eam ante secula proposuisse, quam introductione seculi reuelasset. At cū id facit penè iā totis seculis creatoris prodactis, uane ante secula proposuit, & nō magis intra secula quod reuelaturus erat penè post secula. Non enim eius est festinasse in proponendo, cuius & retardasse in reuelādo. Creatori aūt cōpetit utrūq; & ante secula* pfuisse, & in fine seculorū reuelasse: quia & quod ꝓposuit, & reuelauit medio spacio seculorū in figuris & ænigmatibus & allegorijs præministrauit. Sed quia subijcit de gloria nostra, quod eā nemo ex principib9 huius æui scierit: cæterū si sciissent, nunq̃ dominū gloriæ crucifixissent: argumentat hæreticus, principes huius æui, dominū, alterius scilicet dei CHRISTVM, cruci eū fixerint: ut hoc & in ipsum redigat creatorem. Porrò cui supra ostēderimus, quibus modis gloria nostra à creatore sit deputanda, præiudicatū esse debebit, eā quæ in occulto fuerit apud creatorē, merito ignotam etiā ab omnibus uirtutibus & potestatibus creatoris: quia nec famulis liceat cōsilia nosse dominorū, nedū illis apostatis angelis, ipsiq̃ principi trāsgressionis diabolo, quos magis extraneos fuisse cōtenderim ob culpam, ab omni cōsciēntia dispositionū creatoris. Sed iā nec mihi cōpetit principes huius æui uirtutes & potestates interpretari creatoris: qa ignorātiā illis adscribit Apostolus: Iesum aūt & secundū nostrū Euangeliū Diabolus quoq; in tentatiōe cognouit: & secundū cōmune instrumentū, spiritus nequā, sciebat eū sanctū dei esse, & Iesum uocari, & in pditionē eorū uenisse. Etiā parabola fortis illius armati, quem alius ualidior obrepsit, & uasa eius occupauit, si in creatoris accipitur apud Marcionem, iam nec ignorasse ultra potuit creator deū gloriæ, dum ab eo opprimitur: nec in cruce eū figere, aduersus quē ualere non potuit: & superest ut secundum me quidem credibile sit, sciētes uirtutes & potestates creatoris deū gloriæ CHRISTVM suū crucifixerint, qua desperatione & malitiæ redundantia serui quoque scelestissimi dominos suos interficere non dubitant. Scriptum est enim apud me, Satanam in Iudam introisse. Secundum autem Marcionem, nec Apostolus hoc loco

Forte *ortū eorum.

Fort. *proposuisse.

C 4 patic

patitur ignorantiam aſſcribi uirtutibus creatoris in gloriæ dominum, quia
ſcilicet non illas uult intelligi principes huius æui. Quod ſi non uidetur de
ſpiritalibus dixiſſe principibus, ergo de ſecularibus dixit, dei populo princi/
pali utiq; non inter natiões, de ipſis Archontibus eius, de rege Herode, etiã
de Pilato, & quo maior principatus huius æui Romana dignitas præſide/
bat. Ita & cum deſtruuntur argumentatione diuerſæ partis, noſtræ expoſi/
tiones ædificantur. Sed uis adhuc gloriam noſtram dei tui eſſe, & apud eũ
in occulto fuiſſe, & quare adhuc edom & deus inſtrumento & Apoſtolus
nititur. Quid illi cum ſententijs prophetarum ubiq;? Quis enim cognouit
ſenſum domini, & quis illi conſiliarius fuit. Eſaias eſt: Quid illi etiã cum exẽ
plis dei noſtri? Nam quod architectum ſe prudẽtem affirmat, hoc inueni/
mus ſignificari depalatorem diſciplinæ diuinæ à creatore, per Eſaiam: Au-
feram enim, inquit, à Iudæa inter cætera & ſapientem architectum. Et nun
quid ipſe tunc Paulus deſtinabatur, de Iudæa, id eſt, de Iudaiſmo aufferri
habens in ædificationem Chriſtianiſmi, poſiturus unicum fundamentum
quod eſt CHRISTVS. Quia & de hoc per eundem prophetam creator: Ec
ce ego, inquit, inijcio in fundamẽta Sionis lapidẽ precioſum honorabilem
& qui in eum crediderit, nõ cõfundetur: niſi ſi ſtructorẽ ſe terreni operis de-
Chriſtus, fun/ damentũ credentium. us profitebat̃, ut nõ de Chriſto ſuo ſignificaret, qui futurus eſſet fundamen
tum credentium in eum, ſuper quod prout quiſq; ſuperſtruxerit dignã ſcili
cet uel indignam doctrinam, ſi opus eius per ignem probabitur: ſi merces
illi per ignẽ rependetur creatoris eſt: quia p̃ ignẽ iudicatur ueſtra ſuperædi-
ficatio, utiq; ſui ſuper fundamẽti, id eſt, ſui Chriſti. Neſcitis quod templum
dei ſitis, & in uobis inhabitet ſpiritus dei? Si homo & res, & opus, & imago
*Forte * tuus i. a. b. d. Marciõ ſi nos.* & ſimilitudo, & caro per terram, & anima per afflatũ creatoris eſt: tutus er-
go in alieno habitat deus Marcionis, ſi nõ creatoris ſumus templũ. Quod
ſi templum dei quis uitiauerit, uitiabitur utiq; à deo templi. Vltorem inten
tans, creatorẽ intentabis. Stulti eſtote, ut ſitis ſapientes. Quare? Sapientia
enim huius mundi, ſtultitia eſt penes deum. Penes quem deũ? Si nihil no/
bis & adhuc ſenſum priſtina præiudicauerũt, bene quod & hic aſtruit: Scri
ptum eſt enim: Deprehendes ſapientes in nequitia illorũ. Et rurſus: Domi
nus ſcit cogitationes ſapientium, quod ſint ſuperuacuæ: in totum eñ præ-
ſcriptum à nobis erit, nulla illum ſententia uti potuiſſe eius dei, quẽ deſtru
ere deberet, ſi nõ illi doceret. Ergo, inquit, nemo glorietur in homine. Et hoc
ſecundũ creatoris diſciplinam, miſerum hominẽ qui ſpem habet in homi-
nem, & bonũ & fidere in deo, quàm fidere in hominibus: ita & gloriari. Et
occulta tenebrarũ ipſe illuminabit, utiq; p̃ CHRISTVM, qui CHRISTVM
illuminationẽ repromiſit, ſe quoq; lucernã pronunciauit, ſcrutantem corda
& renes. Ab illo erit & laus unicuiq;, à quo & contrarium laudis ut à iudice.
Certe, inquis, uel hic mundũ deum mundi interpretatur, dicendo: Specta-
culum facti ſumus mundo, & angelis & hominibus. Qui ſi mundũ homi-
nes mun-

nes mundi significasset, non etiam homines postmodum nominasset. Imò ne ita argumentareris prouidentia spiritus sancti demonstrauit, quomodo dixisset, Spectaculum facti sumus mundo, dum angelis qui mundo ministrant, & hominibus quibus ministrant: Verebatur nimirum tantæ cōstantiæ uir, ne dicam spiritus sanctus, præsertim ad filios scribens, quos in Euangelio generauerat, libere deum mundi nominare *aduersus, nisi exerte non posset uideri prædicare. Non defendo secundum legem creatoris displicuisse illum, qui mulierem patris sui habuit: cōmunis & publicæ religionis secutus sit disciplinam. Sed cum eum damnat dedendum Satanæ, damnatoris dei præco est. Viderit & quomodo dixerit in interitū carnis, ut spiritus saluus sit in die domini, dum & de carnis interitu, & de salute spiritus iudicarit: & auferri iubens malum de medio, creatoris frequentissimā sententiā cōmemorauerit. Expurgate uetus fermentū, ut sitis noua cōspersio, sicut estis azymi. Ergo azymi figuræ erant nostræ apud creatorem. Sic & pascha nostrum immolatus est CHRISTVS. Quare pascha CHRISTI, si nō pascha figura Christi? per similitudinem sanguinis salutaris & pecoris Christi. Quid nobis & CHRISTO imagines imbuit solennium creatoris, si nō erāt nostræ? Auertens autem nos à fornicatione, manifestat carnis resurrectionem. Corpus, inquit, non fornicationi, sed domino, & dominus corpori, ut templum deo, & deus templo. Templum ergo dei peribit, & deus templo. Atquin uides quem dominus suscitauit. Et nos suscitauit, in corpore quoq; suscitauit: quia corpus domino, & dominus corpori. Et bene quod aggerat Nescitis corpora uestra membra esse Christi. Quid dicet hæreticus: Mēbra Christi non resurgent, quæ nostra iam non sunt. Empti enī sumus magno. Planè nullus in phātasma fuit CHRISTVS, nec habuit ullā substantiā corporis, quam pro nostris corporibus dependerit: ergo & CHRISTVS habuit quo nos redimeret: & si aliquo magno redemit hæc corpora, in quæ eadē mittenda fornicatio non erit ut in membra iam Christi, non nostra, utiq; sibi salua præstabit, quæ magno comparauit. Iam nunc quomodo honorabimus, quomodo tollemus deum in corpore perituro? Sequitur de nuptijs congredi, quas Marcion constantior Apostolo prohibet. Etenim Apostolus, & si bonum continentiæ præfert, tamen coniugium & contrahi permittit, usui esse, & magis retineri quàm disiungi suadet. Planè Christus uetat diuortium, Moyses uero permittit. Marcion totum concubitum auferēs fidelibus (uiderint enim catechumeni eius) repudium ante nuptias iubens, cuius sententiam sequitur, Moysi an Christi? Atquin & Christus cū præcipit mulierē à uiro non discedere: aut si discesserit, manere innuptam: aut reconciliari uiro: & repudium permisit, quod non in totum prohibuit, & matrimonium confirmauit, quod primo uetuit disiungi: & si forte disiunctum, uoluit reformari. Sed & continentiæ quas ait causas? Quia tempus in collecto est, putaueram quia deus alius in Christo: & tamen quod est collectio temporis

For. *aduersus quē

For. *nullo si phāt.

temporis, ab eo erit & quod collectioni temporis cõgruit. Nemo alieno tẽpori consulit. Pusillum deum affirmas tuum Marcion, quem in aliquo coangustat tempus creatoris. Certe praescribens tantum in domino esse nubendum, *ne quid fidelis ethnicum matrimoniũ contrahat: legem tuet creatoris allophylorum nuptias ubiq; prohibẽtis. Sed & si sunt qui dicunt dei, siue in coelis, siue in terris, apparet quomodo dixerit, non quia si uere sint, sed quia sint qui dicantur quando non sint. De idolis enim coepit de idolothytis disputaturus: Scimus quod idolum nihil sit. Creatorem aũt & Marcion deum non negat: ergo non potest uideri Apostolus creatorem quoq; inter eos posuisse, qui dei dicantur, & tamẽ non sint, quãdo & si fuissent, nobis tamen unus esset deus pater. Ex quo omnia nobis, nisi cuius omnia? Quae nã ista? Habes in p̃teritis, omnia uestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas: siue mundus, siue uita, siue mors: siue praesentia, siue futura: adeo omniũ deum creatorem facit: à quo & mundus, & uita, & mors, quae alterius dei esse non possunt. Ab eo igitur inter omnia & CHRISTVS. Ex labore suo unumquenq; docens uiuere oportere: satis exempla praemiserat militum, pastorum, rusticorum, sed diuina illa autoritas deerat. Legem igitur opponit creatoris ingratis, quam destruebat: sui enim dei nullam talem habebat. Boui, inquit, terenti os non obligabis. & adijcit: Nunquid de bubus pertinet ad dominũ, etiam de bubus propter homines benignum: propter nos enim scriptum est, inquit. Ergo & legem allegoricam secundũ nos probauit, & de Euangelio uiuentibus patrocinantem, ac propter hoc nõ alterius esse euangelizatores, quàm cuius lex, quae prospexit illis cum dicit: p̃pter nos enim scriptum est. Sed noluit uti legis potestate, quia maluit gratis laborare. Hoc ad gloriam suam retulit, quam negauit quenquam euacuaturum, non ad legis destructionem, qua alium probauit usurum. Ecce eñ & in petram offendit caecus Marcion, de qua bibebant in solitudine patres nostri. Si enim petra illa CHRISTVS fuit, utiq; creatoris, cuius & populus. Cui rei figuram extranei sacramenti interpretatur? An ut hoc ipsum doceret, figurata fuisse uetera in CHRISTVM ex illis recensendum? Nam & reliquum exitum populi decursurus praemittit. Haec autem exẽpla nobis sunt facta. Dic mihi, à creatore alterius quidem ignoti dei hominibus exempla sunt facta, an alius deus ab alio mutuatur exempla? Equidem aemulo de illo me terret sibi, à quo fidem meam transfert. Meliorem me illi aduersarius faciet. Iam si deliquero eadem quae & populus, eadém ne passurus sum, an non? Atquin si non eadem, uane mihi timenda proponit, quae nõ sum passurus. Passurus autem à quo ero? Si à creatore, qualia infligere ipsius est? Et quale erit ut peccatorem aemuli sui puniat magis, quàm cõtrario foueat deus zelotes. Si ab illo deo? Atquin punire nõ nouit. Ita tota ista propositio Apostoli, nulla ratione consistit, si non ad disciplinam creatoris est. Deniq; & in clausula praefationi respondet. Haec autem quemadmodum euenerũt illis

For. *ne quis

illis,scripta sunt ad nos cōmonendos,in quos fines æuorum decucurrerūt. O creatorem & præscium iam & admonitorem alienorum Christianorū. *Præter eos quando paria eorum quæ retractata sunt quædam,& breuiter expugno. Magnum argumētum dei alterius,permissio omniū obsoniorum,aduersus legem:quasi non & ipsi confiteamur legis onera dimissa;sed ab eo qui imposuit, qui nouationē repromisit:ita & cibos qui abstulit,reddidit,quod & à primordio præstitit. Cæterum si quis alius deus fuisset destructor dei nostri,nihil magis suos prohibuisset,quàm de copijs aduersarij uiuere. Caput uiri CHRISTVS est. Quis Christus,qui nō est uiri autor? Caput enim ad autoritatem posuit:autoritas autem nō alterius erit,quàm autoris. Cuius deniq; uiri caput est? Certe de quo subijcit: Vir enim nō debet caput uelare,cum sit dei imago. Igitur si creatoris est imago, ille enim CHRISTVM sermonem suum intuens hominē futurū: Faciamus,inquit, hominē ad imaginē & similitudinem nostram, quomodo possum alterū habere caput,non eum cuius imago sum? Cum enim imago sim creatoris, nō est in me locus capitis alterius. Sed & quare mulier potestatē sup caput habere debebit? Si quia ex uiro,& propter uirum facta est secundū institutionem creatoris,sic quoq; eius disciplinam Apostolus curauit,de cuius institutione causas disciplinæ interpretatur. Adijcit etiam propter angelos. Quos? id est,cuius? Si creatoris,apostatas, merito ut illa facies quæ eos scādalizauit notā quandam referat de habitu humilitatis & obscuratione decoris. Si uero propter angelos dei alterius,quid uereretur si nec ipsi Marcionitæ fœminas appetunt. Sæpe iam ostendimus hæreses apud Apostolum inter mala ut malum poni,& eos probabiles intelligēdos,qui hæreseis ut malum fugiant. Proinde panis & calicis sacramentū iam in Euangelio probauimus,corporis & sanguinis dominici ueritatē aduersus phantasma Marcionis. Sed & omnem iudicij mentionem creatori competere ut deo iudici, toto penè opere tractatum est. Nunc de spiritalibus dico, hæc quoque in CHRISTVM à creatore promissa,sub illa proscriptione iustissima opinor, qua non alterius credenda sit exhibitio,quàm cuius probata fuerit repromissio. Pronunciauit Esaias: Prodibit uirga de radice Iesse,& flos de radice ascendet,de uirga,& requiescet super eum spiritus domini. Dehinc species eius enumerat. Spiritus sapientiæ & intelligentiæ,spiritus consilij & ualentiæ,& spiritus agnitionis, & religionis. Spiritus eum repleuit timoris dei. CHRISTVM enim in floris figura ostendit oriturum,& uirga profecta de radice Iesse,id est,uirgine generis Dauid filij Iesse,in quo CHRISTVS consistere habere tota substantia spiritus, non quasi postea obuētura illi. qui semper spiritus dei fuerit,ante carnem quoq;,ne ex hoc argumenteris prophetiam ad eum CHRISTVM pertinere,qui ut homo tantum ex solo censu Dauid,postea cōsecuturus sit dei sui spiritum. Sed quoniam exinde quo floruisset in carne sumpta ex stirpe Dauid,requiescere in illo omnis haberet

Forte *præterea & mox expungo.

operatio

operatio gratiæ ſpiritalis, & conceſſare & finem facere quãtum ad Iudæos: ſicut & res ipſa teſtatur, nihil exinde ſperãte penes illos ſpiritu creatoris, ablato à Iudæa ſapiente & prudente architecto & conſiliario & propheta, ut hæc ſit lex & propheta uſq; ad Iohannẽ. Accipe nunc quomodo & à Chriſto in cœlum recepto chariſmata obuentura pronunciarit. Aſcendit in ſublimitatem, id eſt, in cœlum, captiuam duxit captiuitatem, id eſt, mortem uel humanã ſeruitutem, dedit data filijs hominũ, id eſt, donatiua quæ chariſmata dicimus. Eleganter filijs hominũ ait, non paſſim hominibus, nos oſtẽdens filios hominũ, id eſt, uere hominũ Apoſtolorũ. In Euangelio enim, inquit, ego uos generaui. Et filij mei quos parturio rurſus. Iam nunc ex illa promiſſio ſpiritus abſolute facta per Iohelem: In nouiſſimis temporib9 effundam de meo ſpiritu, in omnem carnem & prophetabunt filij filiæq; eorum. Et ſuper ſeruos & ancillas meas de meo ſpiritu effundam. Et utique ſi in nouiſſimos dies gratiam ſpiritus creator repromiſit, CHRISTVS autẽ ſpiritalium diſpenſator in nouiſſimis diebus apparuit, dicẽte Apoſtolo: At ubi tempus expletum eſt miſit deus filium ſuum. & rurſus: Quia tẽpus iam in collecto eſt, apparet & de temporum ultimorum prædicatione, hãc gratiam ſpiritus, ad CHRISTVM prædicatoris pertinere. Compara denique ſpecies Apoſtoli & Eſaiæ: Alij, inquit, datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ. Statim & Eſaias ſpiritum ſapientiæ poſuit. Alij ſermo ſcientiæ. Hic erit ſermo intelligentiæ & conſilij: alij fides in eodem ſpiritu. Hic erit ſpiritus religionis & timoris dei. Alij donũ curationũ, alij uirtutum. Hic erit ualentiæ ſpiritus. Alij prophetia, alij diſtinctio ſpirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio linguarum. Hic erit agnitionis ſpiritus. Vides Apoſtolũ & in diſtributione facienda unius ſpiritus, & in ſpecialitate interpretanda prophetæ conſpirantem. Poſſum dicere ipſum qui corporis noſtri permulta & diuerſa membra unitate chariſmatum uariorum compagini adæquauit, eundẽ & corporis humani & ſpiritusſancti dominũ oſtendit, qui* meritus chariſmatũ, noluerit eſſe in corpore ſpiritus, quæ nec in corpe humano collocauit, qui de dilectione quoq; omnibus chariſmatibus proponẽda, Apoſtolorum inſtruxerit principali præcepto, quod probauit & Chriſtus, Diliges dominũ de totis præcordijs, & totis uiribus, & tota anima tua, & pximum tibi tanquàm te. Quod & ſi in lege ſcriptum eſſet, cõmemorat in alijs linguis, & in alijs labijs locuturum creatorem. Cum hac cõmemoratiõe chariſma linguarum confirmat, nec hic poteſt uideri alienum chariſma creatoris prædicationes cõfirmaſſe: æque præſcribens ſilẽtium mulieribus in eccleſia, ne quid diſcendi dũtaxat gloria loquantur. Cæterum prophetandi ius & illas habere iam oſtendit, cum mulieri etiam prophetandi uelamẽ imponit. Ex lege accipit ſubijciẽdæ fœminæ autoritatem, quam ut ſemel dixerim noſſe nõ debuit niſi in deſtructionem. Sed ut iam à ſpiritalibus recedam9, res ipſæ probare debebunt, quis noſtrum temere deo ſuo uindicet, & à noſtræ partis

Chariſmata, id eſt, donatiua.

For. *merita chariſmatum.

For. *Aplm.

For. *docẽdi.

ſtræ partis poſſit opponi. Hæc & ſi creator repromiſit in ſuũ CHRISTVM nondum reuelatum, ut Iudæis tantum deſtinatum, ſuas habitura in ſuo tẽ pore, in ſuo CHRISTO, & in ſuo populo operationes: exhibeat itaq; Marcion dei ſui dona, aliquos prophetas, qui tamen non de humano ſenſu, ſed de dei ſpiritu ſint locuti, qui & futura pronunciarint & cordis occulta traduxerint. Aedat aliquem pſalmũ, aliquam uiſionem, aliquam orationẽ, dumtaxat ſpiritalem, in extaſi, id eſt amentia, ſi qua linguæ interpretatio acceſſit. Probet etiam mihi mulierem apud ſe prophetaſſe, ex illis ſuis ſanctioribus fœminis, magnis. Dicam. Si hæc omnia facilius à me proferuntur, & utique conſpirantia regulis & diſpoſitionibus & diſciplinis creatoris, ſine dubio dei mei erit & CHRISTVS, & ſpiritus, & Apoſtolus. Habet profeſſionem meã qui uoluerit eam exigere. Interim Marcionites nihil ex huiuſmodi exhibebit, qui tum etiam pronunciare cuius magis CHRISTVS non dum ſit reuelatus: ſicut meus expectandus eſt, qui à primordio prædicatus eſt, illius idcirco non eſt, quia non à primordio ſit. Melius nos credimus in CHRISTO futurum, quàm hæreticus in nullum. Mortuorum reſurrectionem quomodo quidam tunc negarint prius deſpiciendum eſt. Vtiq; eodem modo quo & nunc. Si quidem ſemper reſurrectio carnis negatur. Cæterum animam & ſapientiũ plures diuinam uindicantes ſaluã repromittunt, & uulgus ipſum ea præſumptione defunctos colit, qua animas eorũ manere confidit. Cæterum corpora aut ignibus ſtatim aut ferris, aut etiam diligentiſſime cõdita, temporibus tamen aboleri manifeſtum eſt. Si ergo carnis reſurrectionem negãtes, Apoſtolus retundit, utiq; aduerſus illos tuetur, quod illi negabant, carnis ſcilicet reſurrectionem. Habes compendio reſpõſum. Cætera iam ex abundanti. Nam & ipſum quod mortuorũ reſurrectio dicitur, exigit defendi proprietates uocabulorum mortuorum. Ita mortuũ uocabulum non eſt niſi quod amiſit animam, de cuius facultate uiuebat. Corpus eſt quod amittit animã, & amittẽdo fit mortuũ: ita mortui uocabulum corpori competit. Porrò ſi reſurrectio mortui eſt, mortuũ autem non aliud eſt quàm corpus, corporis erit reſurrectio. Sic & reſurrectionis uocabulũ, non aliam rem uindicat, quàm quæ cecidit. Surgere enim poteſt dici & quod omnino non cecidit, quod ſemper retro iacuit. Reſurgere autem nõ eſt niſi eius quod cecidit. Iterum enim reſurgendo quia cecidit reſurgere dicitur. Re enim ſyllaba iteratiõi ſemper adhibetur. Cadere ergo dicimus corpus in terrã per mortem, ſicut & res ipſa teſtatur, Ex dei lege corpori enim dictum eſt, Terra es & in terrã ibis. Ita quod de terra eſt, ibit in terram. Hoc abit quod in terram ibit, hoc reſurgit quod cadit. Quia per hominem mors, & per hominem reſurrectio. Hic mihi & CHRISTI corpus oſtenditur in nomine hominis, qui conſtat ex corpore, ut ſæpe iã docuimus. Quod ſi ſic in CHRISTO uiuificamur omnes ſicut mortificamur in Adam, quãdo in Adã corpore mortificemur, ſic neceſſe eſt & in CHRISTI corpore uiuificemur. Cæterũ ſimilitudo nõ cõ

Fort. Qui timet id.

D ſtat

Salomon uni & modicæ Iudææ imperauit. Adorabũt illum omnes reges. quẽ omnes nisi CHRISTVM? Et seruient ei omnes natiões.cui omnes nisi Christo? Sit nomẽ eius in æuũ. Cuius nomen æternũ nisi Christi? Ante solem manebit nomen eius. Ante solẽ enim sermo dei, id est CHRISTVS. Et benedicẽtur in illo uniuersæ gẽtes. In Salomone nulla natio benedicitur: in Christo uero omnis. Quid nunc si & deũ eũ iste psalmus demõstrat, & beatum eũ dicent. Quomodo benedictus dominus deus Israhelis qui facit mirabilia solus. Benedictũ nomen gloriæ eius & replebitur uniuersa terra gloria eius. Contra Salomonẽ audeo dicere, etiã quam habuit in deo gloriam amisit per mulierẽ in idololatriã usq; pertractus. Itaq; cũ in medio psalmo illud quod positũ sit, inimici eius puluerem lingunt, subiecti utiq; pedibus ipsius, ad illud pertinebit, ꝓpter quod hunc psalmũ & intuli & ad meã sententiã defendi, ut cõfirmauerim & regni gloriã, & inimicorũ subiectionẽ, secundum dispositionem creatoris, cõsecuturum, nõ aliũ credendũ, quàm creatoris. Reuertamur nunc ad resurrectionẽ, cui & aliàs quidem proprio uolumine satisfecimus omnibus hæreticis resistentes, sed nec hic desumus ꝓpter eos qui illud opusculũ ignorant. Quid, ait, facient qui pro mortuis baptizãtur, si mortui nõ resurgunt? Viderit institutio iste Calendæ si forte Februariæ respondebunt illi pro mortuis petere. Noli ergo Apostolũ nouũ statim autorem aut cõfirmatorem eum denotare, ut tanto magis sisteret carnis resurrectionem, quãto illi qui uane pro mortuis baptizarẽtur, fide resurrectionis hoc facerent. Habemus illũ alicubi unius baptismi definitorem. Igitur & pro mortuis tingi pro corporibus est tingi, mortuũ enim corpus ostendimus. Quid facient qui pro corporibus baptizãtur, si corpora nõ resurgunt? atq; adeo recte hunc gradum figimus, ut & Apostolus secundã discrepationem æque de corpore induxerit. Sed dicent quidã: Quomodo mortui resurgent? Quo aũt corpore uenient? Defensa etenim resurrectione quæ negabatur, cõsequẽs erat de qualitate corporis retractare, quæ nõ uidebat. Sed de ista cum aliis cõgredi conuenit. Marcion enim in totũ carnis resurrectionem nõ admittẽs, & soli animæ salutẽ repromittẽs, nõ qualitatis, sed substãtiæ facit quæstionẽ. Porrò & ex his manifestissime obducitur quæ Apostolus ad qualitatẽ corporis tractat propter illos qui dicunt, Quomodo resurgent mortui? Quo aũt corpore uenient? Iam enim prædicauit resurrecturũ esse corpus, id de corporis qualitate tractauit. Deniq; si proponit exempla grani tritici, uel alicuius eiusmodi, quibus det corpus deus ꝓ ut uolet, si unicuiq; seminum proprium ait esse corpus, ut aliam quidem carnem hominum, aliam uero pecudum & uolucrum, & corpora cœlestia atq; terrena & aliam gloriã solis, & lunæ aliam, & stellarum aliã, non carnalem & corporalem portendit resurrectionem, quam per carnalia & corporalia exempla cõmendat, nónne etiam ab eo deo eam spondet à quo sunt & exempla? Sic & resurrectio inquit. Quomodo? Sicut & granũ corpus seritur, corpus resur-

Fort. deum meum.

Fort. Contra Salomon (audeo dicere)

Liber de resurrectione carnis.

Fort. ista.

git. Seminationem deniq; nocauit dissolutionem corporis in terrã, quia seritur in corruptela, in honestatem, in uirtutem, cuius ille ordo in dissolutione eius, & hic in resurrectione corporis scilicet sicut & granũ. Cæterũ si auferas corpus resurrectioni quod dedisti dissolutioni, ubi consistet diuersitas exitus? Proinde & si seritur anima, resurgit spiritale. Et si habet aliquod proprium corpus anima uel spiritus, ut possit uideri corpus animale animam significare, & corpus spiritale spiritum, non ideo animã dicit in resurrectione spiritum futuram, sed corpus quod cum anima nascendo & per animam uiuendo, animale dici capit, futurum spiritale, dum per spiritum surgit in æternitatem. Deniq; si non anima sed caro seminatur in corruptela dum dissoluitur in terra, iam non anima erit corpus animale, sed caro quæ fuit corpus animale. Siquidem de animali efficitur spiritale, sicut & infra dicit: Nõ primum quod spiritale. Ad hoc enim & de ipso CHRISTO præstruit factus primus homo Adam, in animam uiuam, nouissimus Adam in spiritũ uiuificantem, licet stultissimus hæreticus noluerit ita esse. Dominum enim posuit nouissimum, pro nouissimo Adam, ueritus scilicet nisi & dominum nouissimum haberet Adam, & eiusdem CHRISTVM defenderemus in Adam nouissimo cuius & primum. Sed falsum relucet. Cur enim primus Adam nisi quia & nouissimus Adam? Non habent ordinem inter se nisi paria quæq; & eiusdem uel nominis uel substantiæ uel autoris. Nam & si potest in diuersis quoq; esse aliud primum aliud nouissimum, sed unius autoris. Cæterum si & autor alius, & ipse quidẽ potest nouissimus dici. Quod tamen intulerit primum est, nouissimum autem si primo par sit. Par autem primo non est, quia non eiusdem autoris est. Eodem modo & in nomine hominis reuincetur. Primus, inquit, homo de humo terrenus, secundus dominus de cœlo. Quare secundus si non homo quod & primus? Aut nunquid & primus dominus, si & secundus? Sed sufficit, si in Euangelio filium hominis adhibet CHRISTVM & hominem, & in homine Adam eum negare non poterit. Sequẽtia quoq; eum cõprimunt. Cum enim dicit Apostolus, qualis qui de terra, homo scilicet, tales & terreni homines utiq;. Ergo & qualis qui de cœlo homo, tales & qui de cœlo homines. Non enim poterat hominibus terrenis non homines cœlestes opposuisse, ut statũ ac spem studiosius distingueret in appellationis societate. Statu enim ac spe dicit terrenos atq; cœlestes homines, tamen ex pari, qui secundum exitum aut in Adam aut in CHRISTO deputantur. Et ideo iam ad exhortationem spei cœlestis, sicut portauimus, inquit, imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis, non ad substantiam ullam referens resurrectionis, sed ad præsentis temporis disciplinam. Portemus enim, inquit, non portabimus, præceptiue, non promissiue, uolens nos sicut ipse incessit ita incedere, & à terreni, id est ueteris hominis imagine abscedere, quæ est carnalis operatio. Deniq; quid subiungit? Hoc enim dico fratres, quia caro & sanguis regnum dei nõ possi-

debunt: Opera scilicet carnis & sanguinis. Quibus & ad Galatas scribēs, abstulit dei regnū, solitus & aliās substantiā pro operibus substantiæ ponere, ut cū dicit, eos qui in carne sunt deo placere non posse. Quando enim placere poterimus deo nisi dum in carne hac sumus? Aliud tēpus, operationis nullū opinor est. Sed si in carne quāquā cōstituti carnis opera fugiamus, tū nō erimus in carne, dū nō in substātia carnis nō sumus, sed in culpa. Quod si in nomine carnis, opera non substātiā carnis iubemur exponere, operibus ergo carnis nō substātiæ carnis in nomine denegatur dei regnū. Non enim id dānatur in quod male fit, sed id quod fit. Venenū dare scelus est, calix tamen in quo datur reus non est. Ita & corpus carnaliū operū uas est, anima est aūt quæ in illo uenenū alicuius mali facti tēperat. Quale est aūt, ut si anima auctrix operū carnis merebitur dei regnū, per expiationem eorū quæ in corpore admisit: corpus ministrū, solūmodo in dānatione permaneat? Beneficio absoluto calix erit puniēdus. Et tamē nō utiq; carni defendimus dei regnū, sed resurrectionē substantiæ suæ, quasi ianuam regni per quam aditur. Cæterū aliud resurrectio, aliud regnum. Primo enim resurrectio, dehinc regnū. Resurgere itaq; dicimus carnem, sed mutatā consequi regnū. Resurgent enim mortui incorrupti, illi scilicet qui fuerāt corrupti dilapsis corporibus in interitum. Et nos mutabimur in atomo, in oculi momentaneo motu. Oportet enim corruptiuū hoc, tenēs utiq; carnē suā dicebat Apostolus, induere incorruptelā, & mortale hoc immortalitatē, ut scilicet habilis substātia efficiatur regno dei. Erimus enim sicut angeli. Hæc erit demutatio carnis, sed resuscitatæ. Aut si nulla erit, quomodo induet incorruptelā, & immortalitatem? Aliud igitur facta per demutationē, tūc cōsequetur dei regnū, iam nō caro nec sanguis, sed quod illi corpus dei dederit. Et ideo recte Apostolus, Caro & sanguis regnum dei non consequetur, demutationi illud adscribēs quæ accedit resurrectioni. Si autem tunc fiet uerbū, quod scriptum est apud creatorem, Vbi est mors uictoria uel contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Verbum autem hoc creatoris est, per Prophetam, eius erit & res, id est regnum, cuius & uerbum fiet in regno: nec alij deo gratias dicit quod nobis uictoriam utiq; de morte referre præstiterit, quàm illi à quo uerbū insultatorium de morte & triumphatorium accepit.

Fort. in quo male.

Fort. deus dederit.

DE EPISTOLA SECVNDA AD CORINTHIOS.

SI deus cōmune uocabulum factū est uitio erroris humani, quatinus plures dei dicūtur atq; credūtur in seculo, benedictus tamen deus domini mei IESV CHRISTI nō alius quàm creator intellegetur qui & uniuersa benedixit: habes Genesim: Et ab uniuersis benedicit: habes Danielē: proinde si pater potest dici sterilis dei nullius magis nomie quàm creatoris, misericordiarū tamen pater idem erit qui misericors & miserator & misericordiæ plurimus est dictus. Habes apud Ionam cū ipso misericordiæ exemplo, quā Niniuitis exorantibus præstitit facilius, & Ezechiæ

fletibus flecti,& Achab marito Iezabel deprecanti sanguinẽ ignoscere Nabuthæ,& Dauid agnoscẽti delictũ statim indulgere,malens scilicet pœnitẽtiam peccatoris quam mortem,utiq; & misericordiæ affectum. Si quid tale Martionis deus ædidit uel edixit,agnoscam patrem misericordiarũ.Si uero ex eo tempore hunc titulum ei asscribit,quo reuelatus quasi exinde sit pater misericordiarũ,quo liberare instituit genus humanũ: Atquin & nos ex eo tempore negamus illũ,ex quo dicitur reuelatus. nõ potest igitur aliquid ei ascribere,quem tũc ostẽdit cũ aliquid ei ascribit. Si enim prius cõstaret eum esse,tunc & ascribi ei potest. Accidens enim est quod ascribitur:accidẽtia aũt antecedit ipsius rei ostensio cui accidũt,maxime cum iam alterius est quod ascribitur ei qui prius nõ sit ostensus. Tãto magis negabitur esse quãto per quod affirmatur esse,eius est qui iam ostensus est. Sic & testamentũ nouũ non alterius erit,quàm qui illud repromisit:& si nõ litera,& eius spiritus hoc erit nouitas. Deniq; qui literã tabulis lapideis inciderat,idẽ & de spiritu edixerat,Effundã de meo spiritu in omnẽ carnem. Et si litera occidit,spiritus uero uiuificat,eius utrunq; est qui ait,Ego occidam & ego uiuificabo,percutiã & sanabo. O lim duplicem uim creatoris uindicamus & iudicis & boni,litera occidentis per legem,& spiritu uiuificãtis per Euãgeliũ. Nõ possunt duos deos facere,qui & si diuersa,apud unũ recenseri præuenerũt. Cõmemorat & de uelamine Moysi quo faciem tegebat incontemplabilem filijs Israhel. Si ideo ut claritatẽ maiorẽ defenderet noui testamenti,quod manet in gloria,

Fort. quam ueteris. quod ueteris quod euacuari habebat,hoc & meæ cõuenit fidei proponenti Euangeliũ legi. & uide ne magis meæ. Illic enim erit superponi quid ubi fuerit & illud cui superponitur. At cum dicit sed obtunsi sunt sensus mũdi non utiq; creatoris,sed populi qui in mũdo est. De Israhel enim dicit,ad hodiernum usq; uelamen,id ipsum in corde eorũ figuratũ ostendit fuisse uelamen faciei in Moyse uelaminis cordis in populo,quia nec nũc apud illos perspiciatur Moyses corde,sicut ne facie tũc. Quid est ergo adhuc uelatũ in Moyse quod pertineat ad Paulũ? Si CHRISTVS creatoris à Moyse prædicatus

Fort. iam opertus. nondũ uenit,quomodo iam optatus & uelata adhuc denotãtur corda Iudæorũ,nõdũ exhibitis prædicationibus Moysi,id est de CHRISTO in quo eũ intelligere deberent? Quid & Apostolũ CHRISTI alterius,si dei sui sacramenta Iudæi nõ intelligebãt,nisi quia uelamen cordis illorũ ad cæcitatẽ qua nõ perspexerãt CHRISTVM Moysi pertinebat? Deniq; quid sequtur? Cũ uero cõuerterit ad deũ auferetur uelamẽ,hoc Iudæo ꝓprie dicit ad quẽ & est uelamẽ Moysi,qui cũ trãsierit in fidẽ CHRISTI,intelligit Moysen de CHRISTO prædicasse. Cæterũ quomodo auferetur uelamentũ creatoris in Christo dei alterius,cuius sacramẽta uelasse nõ potuit creator? ignoti uideli cet ignota dicit. Ergo nos iam aperta facie utiq; cordis quod uelatum est in Iudæis,cõtemplãtes CHRISTVM,eadẽ imagine trãsfigurari à gloria,qua scilicet & Moyses trãsfigurabatur à gloria domini in gloriã:ita corporalem

Moysi illuminationẽ de cõgressu domini,& corporale uelamẽ de infirmita
te populi proponens,& spiritalẽ reuelationẽ & spiritalem charitatẽ in Chri
sto superducẽs,tãquã à domino,inquit,spirituũ,totũ ordinem Moysi,figu-
ram ignorati apud Iudæos,agniti uero apud nos Christi fuisse testatur.Sci
mus quosdã sensus ambiguitatẽ pati posse,de sono pronũciationis,aut de
modo distinctionis,cũ duplicitas earũ intercedit. Hãc Marcion captauit sic
legẽdo,in qbus deus æui hui⁹:ut creatorẽ ostẽdẽs deũ huius æui,aliũ sugge
rat deũ alterius æui.Nos cõtra sic distinguẽdũ dicim⁹,In qbus deus.Dehic
æui hui⁹ excæcauit mẽtes infideliũ:in qbus,Iudæis infidelib⁹ in qbus optũ
est aliquibus Euãgeliũ adhuc sub uelamine Moysi.Illis em̃ deus labijs dili-
gẽtibus eũ,corde aũt lõge absistẽtibus ab eo ,minatus fuerat,Aure audietis
& nõ audietis.Oculis uidebitis &nõ uidebitis,Et nisi credideritis ,nec intelle
getis,Et auferã sapiẽtiã sapiẽtiũ,& prudẽtiã prudentiũ irritã faciã. Hæc aũt
nõ utiq; de Euãgelio dei ignoti abscõdendo minabatur. Ita & si huius æui
deus,sed infideliũ huius æui excæcat cor,quod Christũ ei⁹nõ ultro recogno
uerint,de scripturis intelligẽdũ.Et positũ in ãbiguitate distinctiõis hactenus
tractasse ne aduersario ꝓdesset cõtẽtus uictoriæ,næ ultro possum & in totũ
cõtẽtionẽ hãc prætermisse.simpliciori respõso præ manu erit,esse huius æui do
minũ,diabolũ interpretari,q dixerit Propheta referẽte ,Ero similis altissimi,
ponã in nubibus thronũ meũ:sicut & tota huius æui supstitio illi mãcipata
est,q excæcet infideliũ corda ,& in primis apostatæ Marcionis.Deniq; non
uidit occurrẽtẽ sibi clausulã sensus,quoniã deus q dixit ex tenebris lucẽ luce
scere,reluxit in cordibus nostris ad illuminationẽ agnitiõis suæ. In perso na
Christi qs dixit fiat lux? Et inluminatione mũdi quis Christo ait? Posui te
in lumẽ nationũ sedentiũ scilicet in tenebris,& in umbra mortis.Cui respon
det spiritus in psalmo ex ꝓuidẽtia futuri,Significatũ est,inqt,sup nos lumẽ
ꝑsonæ tuæ domine.Persona aũt dei CHRISTVS dominus.Vnde & Apo-
stolus supra,Qui est imago,inqt,dei.Igitur si Christus ꝑsona creatoris dicẽ
tis,fiat lux,& Christus & Apostoli,& Euãgeliũ,& uelamẽ & Moyses ,& to-
ta series secũdũ testimoniũ clausulæ creatoris est,dei huius æui certe nõ eius
qui nũq; dixit,fiat lux. Præterea hic & de alia epistola quã nos ad Ephesios Fort. Præterea
ꝓscriptã habem⁹ ,hæretice uero ad Laodicenos. Ait em̃ meminisse natiões
quod illo in tẽpore cũ essent sine Christo,alieni ab Israhẽle sine cõuersatiõe
& testamẽtis,& spe ꝓmissiõis,etiã sine domino essent,in mũdo utiq;,& si de
creatore.Ergo si nationes sine deo dixit esse ,deus aũt illis diabolus est non
creator,apparet dominũ æui huius eum intellegendum quem nationes pro 31
deo receperũt,nõ creatorem quẽ ignorãt.Quale est aũt ut nõ eiusdẽ habea-
tur thesaurus in fictilib⁹ uasis nostris,cuius & uasa sunt? Nã si gloria dei est
in fictilibus uasis tantum thesauri haberi,uasa autem fictilia creatoris sunt,
ergo & gloria creatoris est , cuius uasa eminentiam uirtutis dei sapiunt , &
uirtus ipsa, Quia propterea in uasa fictilia commissa sunt ,ut eminentia

eius probaretur. Cæterum iam nō erit alterius dei gloria, ideoq; nec uirtus, sed magis dedecus & infirmitas cuius eminentiam fictilia & quidem aliena ceperunt. Quod si hæc sunt fictilia uasa in quibus tanta nos pati dicit, in quibus etiam mortificationem circūferimus dei, satis ingratus deus & iniustus, si non & hanc substantiam resuscitaturus, in qua pro fide eius tanta tolerantur, in qua & mors CHRISTI circumfertur, in qua & eminentia uirtutis consecratur. Sed enim proponit ut & uita CHRISTI manifestetur in corpore nostro, scilicet sicut & mors eius circumfertur in corpore. De qua ergo CHRISTI uita dicit? Qua nunc uiuimus in illo? Et quomodo in sequentibus nō ad uisibilia nec ad tēporalia, sed ad inuisibilia & ad æterna, id est nō præsentia sed ad futura exhortat? Quod si de futura uita dicit CHRISTI, in corpore eā dicens appariturā, manifeste carnis resurrectionē prædicauit, exteriorē quidem hominem nostrū corrūpi dicens, & nō quasi æterno interitu post mortē: uerū laboribus & incōmodis de quibus præmisit adijciens, & nō deficiemus. Nā & interiorē hominem nostrū renouari de die in diem dicens, hic utrūq; demōstrat: & corporis corruptionē ex uexatione tentationum, & animi renouationē ex cōtemplatione promissionū. Terreni domicilij nostri. nō sic ait habere nos domū æternā, nō manu factā, in cœlo, quia quæ manu facta sit creatoris intereat, in totū dissoluta post mortē. Hæc eī ad mortis metū & ad ipsius dissolutionis cōtristationē cōsolandā, retractās etiā per sequentia manifestius, cū subijcit, ingemere nos de isto tabernaculo corporis terreni, quod de cœlo est superinduere cupientes. Siquidem & despoliati nō inueniemur nudi, id est recipiemus quod despoliati sumus, id est corpus. Et rursus. Etenim q sumus in isto tabernaculo corporis ingemimus quod grauemur, nolentes exui, sed superindui. Hic enim expressit, quod in prima epistola strinxit, Et mortui resurgent incorrupti, qui iam obierunt: & nos mutabimur, qui in carne fuerimus reprehēsi à deo. Hij & illi enim resurgent incorrupti, recepto scilicet corpore: & qui de integro ut ex hoc sint incorrupti, & hi propter temporis ultimum iam momentum, & propter merita uexationū antichristi, compendium mortis: & mutati consequentur superindui magis quod de cœlo est, quàm exui corpus. Ita si hij super corpus induent cœleste illud, utiq; & mortui recipient corpus super quod & ipsi induant incorruptelam de cœlo: quia & de illis ait, necesse est corruptiuum istud induere incorruptelam, & mortale istud immortalitatem. Illi induunt cum receperint corpus, isti superinduunt quia non amiserint corpus: & ideo temere dixit, nolentes exui corpore, sed superindui, id est nolentes mortē experiri sed uita præueniri: uti deuoretur mortale hoc à uita, dū eripitur morti per supindumētū demutatiōis. Ideo qa ostendit hoc melius esse ne cōtristemur mortis si forte præuentu, & arrabonē nos spiritus dicit à deo habere, quasi pignoratos in eādē spē supindumenti: & abesse à domino quā diu in carne sumus, ac ppterea debere boni ducere abesse potius à corpore & esse cum

Fort. non temere.

cũ domino,ut & mortẽ excipiamus:atq; adeo omnes ait nos oportere manifestari ante tribunal CHRISTI,ut recipiat unusquisq; quæ per corpus admisit siue bonũ siue malũ. Si enim tũc retributio meritorũ quomodo iã aliqui cũ deo poterunt deputari? Et tribunal aũt nominando,& dispunctionẽ boni ac mali operis,utriusq; sententiæ iudicem ostẽdit,& temporaliũ omniũ repræsentationẽ cõfirmauit. Nõ enim poterit quod corpore admissum est, non corpore iudicari. Iniquus enim deus,si nõ per id punitur quis aut iuuatur,per quod operatus est? Si qua ergo conditio noua in CHRISTO,uetera transierunt,ecce noua facta sunt omnia,impleta est Esaiæ prophetia. Si etiã iubet ut mundemus nos ab inquinamento,carnis & sanguinis,nõ substantiã capere regnũ dei,si & uirginem sanctã destinat, ecclesiam assignare CHRISTO utiq; ut spõsam sponso:nõ potest imago cõiungi inimico ueritatis rei ipsius. Si & pseudapostolos dicit operarios dolosos trãsfigutatores sui per hypocrisin scilicet, cõuersationis non prædicationis adulteratæ reos taxat:adeo de disciplina nõ de diuinitate dissidebatur. Si trãsfiguratur satanas in angelũ lucis,nõ potest hoc dirigi in creatorẽ. Deus enim nõ angelus creator,in deũ lucis nõ in ãgelũ trãsfigurare se dictus esset,si nõ eũ Satanan significaret,quẽ & nos & Marcion angelũ nouim⁹ de paradiso. Suus stilus est ad omnẽ quã patitur quæstionẽ. Hic illud forte mirabor si propriũ potuit habere paradisum deus,nullius terrenæ dispositiõis,nisi si etiã paradiso creatoris precario usus est sicut & mũdo. Et tamẽ hominem tollere ad cœlũ creatoris exemplũ est in Helia. Magis uero mirabor dominũ optimũ percutiendi & sæuiendi alienũ,nec propriũ saltẽ sed creatoris angelũ Satanæ colaphizando Apostolo suo applicuisse,& ter ab eo obsecratũ non cõcessisse. Emendat igitur & deus Marcionis secundũ creatorem elatos æmulãtem ut deponentem scilicet de solio dynastas. Aut nũquid ipse est qui & in corpus Iob dedit Satanæ potestatem,ut uirtus in infirmitate cõprobaretur? Quid & formã legis adhuc tenet Galatarũ castigator,in tribus testibus præfiniẽs staturum omne uerbum? Quid & nõ parsurum se peccatoribus comminatur,lenissimi dei prædicator? Imò & ipsam dutius agendi in præsentia potestatem à domino datam sibi affirmat. Nega nũc hæretice timeri deũ tuum cuius Apostolus timebatur.

DE EPISTOLA AD ROMANOS.

QVanto opusculum profligatur breuiter,iam retractanda sunt quæ rursus occurrunt,quædam uero extra mittenda quæ sæpius occurrerunt. Piget de lege adhuc congredi,quoties probat uera concessionem eius,nullum argumentum præstare diuersi dei in CHRISTO prædicatam scilicet,& repromissam in CHRISTVM apud creatorem,quatinus & ipsa epistola legem plurimũ uidetur excludere. Sed & iudicẽ deũ ab Apostolo circũferri sæpe iam ostẽdimus,& in iudice ultorem,& creatorem in ultore. Itaq; & hic cum dicit non enim me pudet

Fort. Quando,nisi sit quãto pro inquãtum.

Fort. quoties probatur con.

Euāgelij. Virtus enim dei est in salutē omni credenti Iudæo & Græco, quia iustitia dei in eo reuelatur, ex fide in fidem: sine dubio & Euangeliū & salutē iusto deo deputat, nō bono, ut ita dixerim secundū hæretici distinctionem, trāsferenti, ex fide legis in fidē Euāgelij, suæ utiq; legis, & sui Euāgelij. Quoniam & irā dicit reuelari de cœlo super impietatem loci, in iustitiā hominum qui ueritatem in iustitia detineant. Cuius dei ira? utiq; creatoris. Ergo & ueritas eius erit, cuius & ira quæ reuelari habet in ultionem ueritatis. Etiā adijciens, scimus autem iudicium dei secundum ueritatem esse, & iram ipsa probauit, ex qua uenit iudicium pro ueritate, & ueritatem rursus eiusdem dei confirmauit, cuius iram probauit probādo iudicium: Aliud est si ueritatem dei alterius in iniustitia detentam creator iratus ulciscitur. Quantas autem foueas in ista uel maxime epistola Marcion fecerit, aut referendo quæ uoluit, de nostri instrumenti integritate parebit. Mihi sufficit quæ proinde eradenda non uidit, quasi negligentias & cæcitates eius accipere. Si enim iudicauit deus occulta hominum, tam eorum qui in lege deliquerunt, quàm eorum qui sine lege, quia & hi legem ignorāt, & natura faciunt quæ sunt legis: utiq; is deus iudicabit cuius sunt & lex, & ipsa natura, quæ legis est instar, ignorantibus legem: iudicabit autem. Quomodo? Secundū Euāgeliū, inquit, per CHRISTVM. Ergo & Euangelium & CHRISTVS illius sunt, cuius & lex & natura, quæ per Euāgeliū & CHRISTVM uindicabuntur, adeo illo iudicio dei quod & supra secundū ueritatem. Ergo qua defendenda reueletur de cœlo ira, nō nisi à deo iræ: ita & hic sensus pristino cohærēs, ī quo iudiciū creatoris edicitur, nō potest in aliū deum referri, qui nec iudicat nec irascitur, sed in illū cuius dum hæc sunt, iudiciū dico & ira, etiā illa ipsius sint necesse est, per quē hæc habent transigi euangelium & CHRISTVS. Et ideo uehitur in trāsgressores legis, docentes non furari & furātes, ut homo dei legis, nō ut creatorē ipsum his modis tangens, qui & furari uetans fraudē mādauerit in Aegyptios auri & argenti, quēadmodum & cætera in illū retorquent. Scilicet Apostolus uerebatur cōuitiū deo palàm facere, à quo nō uerebatur diuertisse? Adeo autem Iudæos ingesserat, ut ingesserit propheticā increpationē, Propter uos nomen dei blasphematur. Quàm ergo peruersum, ut ipse blasphemaret eū, cuius blasphemādi causa malos exprobrat. Præfert & circūcisionem cordis præputiationi: apud deū legis, est facta circumcisio cordis non carnis, spiritu non litera. Quod si hæc est circumcisio Hieremiæ, & circumcidemini præputia cordis: sicut & Moyses circumcidemini duricordiam uestram, eius erit spiritus circumcidens cor, cuius & litera metens carnem eius: & Iudæus qui in occulto, cuius & Iudæus in aperto: quia nec Iudæum nominare uellet Apostolus non Iudæorum dei seruū. Tunc lex, nūc iustitia dei per fidē CHRISTI. Quæ est ista distinctio? Seruiuit deus dispositioni creatoris, dans ei tempus & legi eius: An eius tunc cuius & nunc? eius lex, cuius & fides. CHRISTI distinctio dispositio nunc est, nō deorum

monet

monet iustificatos ex fide Christi,nō ex lege pacē ad deū habere. Ad quē? cuius nusquā fuimus hostes,an cuius legi & naturæ rebellauimus? Nā si in eū cōpetit pax,cū quo fuit bellū,ei & iustificabimur,& ei⁹ erit CHRISTVS, ex cuius fide iustificabimur,ad cuius pacē cōpetit redigi,hostes eius aliquando. Lex aūt,inquit,subintroiuit,ut abundaret delictū. Quare? ut superabundaret,inquit,gratia. Cuius dei gratia,si nō cuius & lex? nisi si creator ideo intercalauit,ut negociū procuraret gratiæ dei alterius & quidem æmuli,ne dixerim ignoti,ut quēadmodum apud ipsum regnauerat peccatum in mortem,Ita & gratia regnaret in iustitia,in uitā per IESVM CHRISTVM aduersariū ipsius. Propter hoc omnia cōcluserat lex creatoris sub delictum,& totum mundū deduxerat in reatum,& omne os obstruxerat ne qui glorietur per illam:ut gratia seruaretur in gloriam CHRISTI non creatoris,sed Marcionis. Possum & hic de substantia Christi præstruere, ex prospectu quæstionis subsecuturæ. Mortuos enim nos,inquit,legi. Ergo corpus Christi & potest corpus cōtendi,non statim caro. Sed & quæcūq; substantia sit, cū eius nominat corpus quē subijcit,ex mortuis resurrexisse,nō potest aliud corpus intelligi quàm carnis,in quā lex mortis est dicta. Ecce aūt & testimonium perhibet legi,& causa delicti eam excusat. Quid ergo dicemus? Quia lex peccatū? Absit. Erubesce Marcion. Absit abominari. postulo criminationem legis. Sed ego delictū nō scio nisi per legē. O summū ex hoc præconiū legis,per quam licuit delictū latere. Non ergo lex seduxit,sed peccatum per præcepti occasionē. Quid deo imputas legis,quod legi eius Apostolus imputare nō audet? Atquin & accumulat lex sancta,& præceptū eius iustū & bonū. Si taliter ueneratur legē creatoris, quomodo ipsum destruat nescio. Quis discernit duos deos iustū aliū,bonū aliū,cū is utrūq; debeat credi,cuius præceptū & bonū & iustū est. Si aūt & spiritalē cōfirmat legē,utiq; & prophetică,utiq; & figuratā. Debeo enim & hinc cōstituere CHRISTVM in lege figurate prædicatū,quo nec à Iudæis omnibus potuerit agnosci. Hunc si pater misit in similitudinē carnis peccati,nō ideo phātasma dicetur caro quæ in illo uidebat. Peccatū eñ carni supra ascripsit,& illā fecit legē peccati habitantē in mēbris suis,& aduersantē legi sensus:ob hoc igitur missum filiū in similitudinē carnis peccati,ut peccati carnē simili substantia redimeret,id est carni,quæ peccatrici carni similis esset,cū peccatrix ipsa non esset. Nā & hæc erit dei uirtus in substātia pari perficere salutē. Non enim magnū,si spiritus dei carnem remediaret,sed si caro consimilis peccatrici,dū caro est,sed non peccati. Ita similitudo ad titulum peccati pertinebit,non ad substantiæ mendatium. Nam nec addidisset,peccati,si substātiæ similitudinē uellet intelligi, ut negaret ueritatem. Tantū enim carnis posuisset,nō & peccati. Cum uero tunc sic struxit carnis peccati,& substātiā cōfirmauit,id est carnē,& similitudinē ad uitiū substātiæ retulit,id est ad peccatū. Puta nūc similitudinē substātiæ dictā,nō ideo negabit substātiæ ueritas. Cur ergo similis uera? Quia

uera

uera quidem sed non ex semine de statu simili, sed uera de censu, non uero dissimilis. Cæterū similitudo in cōtrarijs nulla est. Spiritus nō diceretur carnis similitudo, quia nec caro similitudinē spiritus caperet. Sed phantasma diceretur, si id quod nō erat uidebatur. Similitudo aūt dicitur, cū est quod uidetur. Est enim, dū alterius par est. Phantasma aūt quâ hoc tantū est, non est similitudo. Et hic aūt est. Ipse edisserēs, quomodo nolit esse nos in carne, cū simus in carne, ut scilicet nō simus ex operibus carnis, ostēdit hac ratione scripsisse, caro & sanguis regnū dei cōsequi nō possunt, nō substātiā dānās, sed opera eius, quæ possūt nō admitti à nobis in carne adhuc positis: nō ad reatum substātiæ, sed ad conuersationis pertinebūt. Item si corpus quidem mortuū ꝓpter delictū, adeo nō animæ & corporis mors est, spiritus autē uita propter iustitiā, cui mors obuenit propter delictū, id est corpori. Non enim alicui restituitur, nisi qui illud amisit, & ita erit resurrectio mortuorum, dum est corporum. Nam subiungit, Qui suscitauit CHRISTVM à mortuis uiuificauit & mortalia corpora uestra. Adeo & carnis resurrectionem cōfirmauit, absq; qua nec corpus aliud dici capit, nec mortale aliud intellegi, & CHRISTI substantiam corporalem ꝓbauit. Siquidem ꝓinde uiuificabuntur & mortalia corpora nostra, quēadmodum & ille resuscitatus est, nō aliâs ꝓinde, nisi quia in corpore. Salio & hic amplissimum abruptū intercisæ scripturæ, sed apprehēdo testimoniū perhibentē Apostolū Israheli qđ zelum dei habeāt, sui utiq;, nō tamen per scientiā. Deū enim, inquit, ignorātes, & suam iustitiam sistere quærentes, non subiecerunt se iustitiæ dei. Finis etenim legis Christus in iustitia omni credenti. Hic erit, argumentatio hæretici, quasi deum superiorem ignorauerint Iudæi, qui aduersus eū iustitiam suā, id est legis suæ cōstituerint, nō recipientes Christum finem legis. Cur ergo zelo eorū erga deū ꝓpriū testimoniū perhibet, si nō & inscitiā erga eūdem deū eis exprobrat? quod zelo quidē dei agerentur, sed nō per scientiā, ignorātes scilicet eū dum dispositiōes eius in Christo ignorāt cōsumationē legi staturo atq; ita suam iustitiā tuentur aduersus illū. Atq; adeo ipse creatot & ignorātiā erga se eorū cōtestatur, Israhel me nō agnouit & populus me nō intellexit. Et quod iustitiā suā magis sisterēt, docētes doctrinas præcepta hominū, necnō & cōgregati essent aduersus dominū & aduersus Christū ipsius, ex inscitia scilicet. Nihil igitur potest in aliū deū exponi quod cōpetit in creatorem, quia & aliâs immerito Apostolus Iudæos de ignorantia suggillasset, erga deum ignotum. Quid enim deliqnerāt, si iustitiam dei sui aduersus eum sistebant, quem ignorabant? Atquin exclamat, O profundum diuitiarum & sapientiæ dei, & inuestigabiles uiæ eius. Vnde iræ eruptio? ex recordatione scilicet scripturarum quas retro reuoluerat ex contemplatione sacramentorum quæ supra disseruerat in fidem CHRISTI, ex lege uenientem. Hæc si Marcion de industria erasit, quid Apostolus eius exclamat, nullas intuens diuitias dei tam pauperis & egeni, quàm qui nihil condidit

Fort. sed corp.

condidit, nihil prædicauit, nihil denicp habuit, ut q in aliena descēdit? Sed enim & Apostolus, & diuitiæ creatoris olim absconditæ nunc reseratæ. Sic enim repromiserat: Et dabo illis thesauros occultos, inuisibiles aperiam eis. Inde ergo exclamatum est: O profundum diuitiarum & sapientiæ dei, cuius iam thesauri patebant. Id Esaiæ, & sequētia de eiusdē prophetæ instrumento. Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius fuit? quis porrexit ei, & retribuetur illi? Qui tanta de scripturis ademisti, quid ista seruasti, quasi nō & hæc creatoris? Planè noui dei præcepta, uideamus. Odio, inquit, habentes malum, & bono adhærentes. Aliud est enim apud creatorem: Auferte malum de uobis, & declina à malo & fac bonum. Amore fraternitatis inuicem affectuosi: nō enim idipsum est, Diliges proximū tancp te. Spe gaudentes uticp dei. Bonum est enim sperare in domino, quàm sperare in magistratus. Pressuram sustinentes: Exaudiet enim te dominus in die pressuræ. Habes psalmū: Benedicite, & nolite maledicere. Quis hoc docebit, quàm qui omnia benedictionibus cōdidit. Nō altum sapiētes, sed humilibus assentantes, ne sitis apud uos sapientes. Væ enim audiunt p Esaiā: Malum p malo nemini retribueritis. Et malitiæ fratris tui ne memineritis. Nec uosmetipsos ulciscentes: Mihi enim uindictam & ego uindicabo, dicit dominus. Pacem cum hominibus habetote: ergo & legalis talio nō retributionem iniuriæ, sed inceptionem metu retributionis comprimebat. Merito itacp totam creatoris disciplinam principali præcepto eius cōclusit: Diliges proximū tancp te. Hoc legis supplementū, si ex ipsa lege est: quis sit deus legis, iam ignoro. Metuo ne deus Marcionis. Si uero Euangeliū Christi hoc præcepto adimpletur, Christi autem non est creatoris, quo iam contendimus? Dixerit CHRISTVS, aut non ego ueni legem dissoluere, sed implere. Frustra de ista sententia neganda Pontus laborauit, si Euangeliū legē non adimpleuit. Ecce lex Euangelium adimpleuit. Bene autē quod & in clausula, tribunal Christi comminatur, uticp iudicis & ultoris, uticp creatoris, illum certe constituens promerendū quē intentat timendū, etiā si aliū pdicaret.

Talio legelis

Ponticus

DE EPISTOLA AD THESSALONICENSES PRIMA.

BReuioribus quocp epistolis non pigebit intendere. Est sapor & in paucis. Occiderāt Iudæi prophetas suos. Possum dicere, Quid ad Apostolum dei alterius & quidem optimi, qui nec suorū delicta damnare dicatur: quicp & ipse prophetas eosdē destruendo quodāmodo pimat? Quid mali admisit apud illum Israhel, si occidit, quos & ille reprobauit? si prior inimicam in eos sententiā statuit? deliquit autē apud deum ipsorum. Is & pbauit iniquitatem ad quam ptinet læsus. Certe quiuis alius quàm aduersari9 læsisset: nec onerasset illos, imputando etiā domini necem, qui & dominum interfecerunt dicēdo, & pphetas suos: licet suos adiectio sit hæretici. Quid enim tam acerbū, si alterius dei prædicatorē CHRISTVM interemerūt, qui sui dei prophetas cōtrucidauerunt? Status aūt exaggerationis, quod & do

 minum

minũ & famulos eius peremissent. Deniq; si alterius dei CHRISTVM, alterius prophetas peremerũt: æquauit impietates, non exaggerauit. Aequanda aũt non fuit, ergo exaggerari non potuit, nisi in eundem dominũ commissa, ex utroq; titulo: ergo eius dominus deus CHRISTVS & prophetæ. Quam autem sanctitatẽ nostram, uoluntatẽ dei dicat, ex contrarijs quæ ꝓhibet, agnoscere s. Abstinere enim, inquit, à stupro, nõ à matrimonio. Scire unumquẽq; suũ uas in honore tractare. Quomodo? dum non in libidine qua gentes. Libido aũt nec apud gentes matrimonio ascribitur, sed extraordinarijs, & nõ naturalibus & portẽtuosis. Luxuria est turpitudini quoq; & immundiciæ non contraria: quæ non matrimoniũ excludat, sed libidinẽ: quæ uas nostrum in honore matrimonij tractet. Hunc autẽ locum salua alterius, id est, plenioris sanctitatis prælatione, tractauerim: continentiã & uirginitatem nuptijs anteponens, sed non prohibitis: destructores eñ dei nuptiarum, non sectatores castitatis retundo. Ait eos qui remaneant in aduẽtu Christi, cum eis qui mortui in Christo primi resurgẽt, quod in nubibus auferentur in aëre obuiam domino. Agnosco his iam tunc prospectis mirari substantias cœlestes ipsam Hierusalẽ quæ sursum est: & per Esaiã pronunciare, qui nam huc uelut nubes uolant, tanq; columbæ cũ pullis ad me. Hũc ascẽsum si Christus nobis præparauit, ille erit Christus de quo Osee, qui ascensum suũ ædificat in cœlos, utiq; sibi & suis. Exinde à quo sperabo nunc nisi à quo hæc audiui? Quem spiritũ prohibet extingui, & quas prophetias uetat nihil haberi? utiq; non creatoris spiritũ, nec creatoris prophetias secundũ Marcionẽ. Quæ enim destruit, ipse iam extinxit, & nihil fecit, nec potest prohibere quæ nihil fecit. Ergo incumbit Marcioni exhibere hodie apud ecclesiam suam exinde spiritum dei sui, quod non sit extinguendus, & prophetias quæ non sint nihil habendæ. Et si exhibuit quod putat, sciat nos quodcũq; illud ad formã spiritalis & propheticæ gratiæ atq; uirtutis prouolaturos, ut & futura prænunciet, & occulta cordis reuelet, & sacramenta edisserat. Cũ nihil tale protulerit ac probarit nos proferemus & spiritum & prophetias creatoris secundum ipsum prædicantes: atq; ita constabit Apostolũ de qbus dixerit, de eis scilicet quæ futura erant in ecclesia eius dei, qui dum est, spiritus quoq; eius operatur, & promissio celebrat. Age nunc qui salutem carnis abnuitis, & si quando corpus in huiusmodi prænominatur, aliud nescio quid interpretamini illud, quàm substantiã carnis: quo modo Apostolus omnes in nouis substantijs certis nominibus distinxit: & omnes in uno uoto constituit salutis, optans ut spiritus noster & corpus & anima sine querela in aduentu domini & salutificaris nostri Christi cõseruentur. Nam & animã posuit & corpus, tam duas res quàm diuersas: licet enim & anima & corpus sit aliquod suæ qualitatis, sicut & spiritus: cum tamen & corpus & anima distincte nominantur, habet anima suũ uocabulum proprium, nõ egens cõmuni uocabulo corporis, id relinquitur carni quæ

Salutificatoris.

*For. * & anima corpus.*

ni quæ nõ nominata proprio, cõmuni utatur necesse est. Etenim aliam substantiam in homine nõ uideo post spiritum & animã, cui uocabulum corporis accõmodetur: præter carnem. Hanc totiens in corporis nomine intellegens quotiens non nominatur: multo magis hic, cũq; dicitur corpus, suo nomine appellatur.

DE EPISTOLA AD THESSALONICENSES SECVNDA.

Ogimur quædam identidem iterare, ut cohærente eis cõfirmemus. Dominũ & hic retributorem utriusq; meriti, dicimus circũferri ab Apostolo aut creatorem, aut quod nolit Marcion parẽ creatoris, apud quem iustum sit afflictatoribus nostris rependi afflictationem: & nobis qui afflicte mur requietem, in reuelatione domini Iesu uenientis à cœlo cum angelis uirtutis suæ, & in flãma ignis. Sed flãmam & ignem delendo hæreticus extinxit, ne scilicet nostratem deum faceret. Lucet tamen uanitas lituræ. Cum enim ad ultionem uenturum scribat Apostolus dominũ exigendam de eis qui deum ignorent, & qui nõ obaudiant Euangelio, quos ait pœnam luituros exitialem æternam à facie domini, & à gloria ualentiæ eius: sequitur ut flammã ignis inducat, scilicet ueniens ad puniendũ: ita & in hoc nolente Marcione crematoris dei CHRISTVS, & in illo creatoris est, quod etiam de ignorantibus dominũ ulciscit: id est, de ethnicis. Seorsum enim posuit, Euangelio non obaudientes, siue Christianos peccatores, siue Iudæos. Porrò de ethnicis exigere pœnas, qui Euangeliũ forte non norint: non est dei eius, qui naturaliter sit ignotus: nec usquàm nisi in Euangelio sit reuelatus, non omnibus scibilis. Creatori autẽ etiam naturalis agnitio debetur ex operibus intelligendo, & exinde in pleniorem noticiam requirendo. Illius est ergo etiam ignorantes deum plectere, quem non liceat ignorare. Ipsum quod ait à facie domini & à gloria ualentiæ eius: uerbis usus Esaiæ: ex ipsa causa eundem sapit dominũ cõsurgẽtem ut cõminuat terrã. Quis est autem homo delicti, filius perditionis, quẽ reuelari prius oportet ante domini aduentũ, extollens se super omne quod deus dicitur, & omnẽ religionem cõsecuturus in templo dei, & deũ se iactaturus? Secundum nos quidem Antichristus, ut docent ueteres ac nouæ ꝓphetiæ: ut Iohannes apostolus, qui iam Antichristos dicit processisse in mũdum præcursores Antichristi, spiritus, negantes CHRISTVM in carne uenisse: & soluentes Iesum scilicet in deo creatore. Secundum uero Marcionẽ nescio ne CHRISTVS sit creatoris. Nõdum uenit apud illum, cuius? quis est autem ex duobus? Quæro, cur ueniat in omni uirtute & signis & ostentis mendacij? propterea, inquit, quod dilectionem ueritatis nõ susceperint, ut salui essent: & propter hoc erit eis instinctum fallaciæ, ut iudicẽt omnes, qui non crediderunt ueritati, sed consenserunt iniquitati. Igitur si Antichristus & secundum creatorem, deus erit creator qui eum mittit ad impingendos eos in errorem, qui non crediderunt ueritati, ut salui fierent: eiusdẽ erit Coherentia.

E 2 ueritas

ueritas & salus, qui ea summissu erroris ulciscitur, id est, creatoris: cui & competit zelus ipse, errore decipere quos ueritate non cepit. Si uero nō est Antichristus secundum nos, ergo CHRISTVS est creatoris secundū Marcionem. Et quale erit ut ad ulciscendam ueritatem suam CHRISTVM creatori summittat? Sed & de Antichristo consentit. Proinde dixerim, quale est ut illis Satanas angelus creatoris sit necessarius, & occidatur ab eo, habens fallaciæ operatione fungi creatori? In summa si indubitatum est eius esse & angelum, & ueritatem, & salutem, cuius & ira & æmulatio, & fallaciæ immissio aduersus contemptores & desultores, etiam aduersus ignorantes: ut iam & Marcion de gradu cedat, deum quoq; summū zeloten concedens, quis dignius irascetur? puto qui à primordio rerum naturam, opibus, beneficijs, plagis, prædicationum testibus, ad agnitionē sui præstruxit, nec tamen agnitus est: an qui semel unico Euangelij instrumento, & ipso incerto, næ palàm alium deum prædicante, productus est. Ita cui competit uindicta, ei competit materia uindictæ: Euangelium dico, & ueritas, & salus. Iubere autem operari eum qui uelit manducare, eius disciplina est, qui boui trituranti os liberum iussit.

DE EPISTOLA AD LAODICENOS.

Ephesiorū inscriptionē, in Laodicenos trāstulit Marcion.

Ecclesiæ quidem ueritate epistolam istam ad Ephesios habem9 emissam, non ad Laodicenos, sed Marcion ei titulum aliquando interpolare gestijt: quasi & in isto diligētissimus explorator. Nihil autem de titulis interest, cum ad omnes Apostolus scripserit dum ad quosdam: Certe tamen eum deum prædicans in Christo, cui competunt quæ prædicantur. Cui ergo competent secundū boni existimationem quam proposuerit in sacramento uolūtatis suæ, in dispensationem adimpletionis temporum (uti pax dixerim, sicut uerbum illud in Græco sonare) recapitulare, id est, ad initium redigere, uel ab initio recēsere omnia in CHRISTVM, quæ in cœlis, & quæ in terris, nisi cuius omnia erūt ab initio: etiam ipsum initium, à quo & tempora & temporum adimpletiones: dispēsatio ob quam omnia ad initium recēsentur in Christo? Alterius autē dei quod initium, id est, unde: cuius opus nullum? quæ tēpora sine initio? quæ adimpletio sine temporibus? quæ dispensatio sine adimpletione? Deniq; quid in terris egit iam olim, ut longa aliqua temporum adimplendorū dispensatio reputetur, ad recensenda omnia in Christo, etiam quæ in cœlis? Nec in cœlis autem res ab altero actas existimabimus quæcūq; sunt, quàm ab eo à quo & in terris acta omnibus constat. Quod si non capit, alterius omnia ista deputari ab initio, quàm creatoris: quis credet ab alio ea recenseri in Christum alium & nō à suo autore, & in suum Christum? Si creatoris sunt diuersa sint necesse est à diuerso deo. Si diuersa, utiq; contraria. Quomodo ergo cōtraria recenseantur in eum, à quo deniq; destruuntur? Nā & sequentia quem renunciant Christum, cum dicit: Vt simus in laudem glo-

Fort. legenqū Vt ita dixerim. & mox, ĩ græco sonat Interpretatur autem Græcū Pauli uerbum quod est, ἀνακεφαλαιώσασθαι. Nisi intelligas pace grāmaticorū.

riæ nos

riæ nos qui præsperauimus in Christum? Qui enim præsperasse potuerũt, id est, ante sperasse in deum, quàm uenisset, nisi Iudæi quibus Christus prænunciabatur ab initio? Qui ergo prænunciabatur, ille præsperabatur. Atque adeo hoc ad se, id est, ad Iudæos refert, ut distinctionem faciat cõuersus ad nationes: in quo & uos cum audissetis sermonem ueritatis Euangelium, in quo credidistis & signati estis spiritu promissionis eius sancto. Cuius promissionis? factæ per Iohelem: In nouissimis diebus effundam de meo spiritu in omnem carnem: id est, & in nationes. Ita spiritus & Euangeliũ in eo erit CHRISTO, qui præsperabatur, dum prædicabatur. Sed & pater gloriæ ille est, cuius Christus rex gloriæ canitur in psalmo ascendens: Quis est iste rex gloriæ? dominus uirtutum ipse est rex gloriæ. Ab illo spiritus sapientiæ optatur: apud quem hæc quoque spiritalium species enumerantur, inter septẽ spiritus per Esaiam. Ille dabit illuminatos cordis oculos, qui etiam exteriores oculos luce ditauit, cui displicet cæcitas populi. Et quis cæcus nisi pueri mei: & excæcati sunt famuli dei. Apud illum sunt & diuitiæ hæreditatis in sanctis, qui eam hæreditatem ex uocatione nationum repromisit: Postula de me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Ille inoperatus est in Christum ualentiam suam, suscitando eum à mortuis, & collocando eũ ad dexteram suam, & subijciendo omnia, qui & dixit: Sede ad dexteram meam, donec ponã inimicos tuos scabellũ pedũ tuorũ. Quia & alibi spiritus ad patrem de filio: Omnia subiecisti sub pedibus eius. Si ex his alius deus, & alius Christus infertur, quæ recognoscuntur in creatore, quæramus iam creatorẽ. Planè puto inuenimus, cum dicit illos delictis mortuos, non in quibus ingressi erant secundum æuũ mundi huius, secundum principem potestatis aëris, q operat in filijs incredulitatis. Sed mundũ nõ potest & hic pro deo mundi Marcion interpretari. Nõ enim simile est creatũ creatori, factũ factori, mundus deo. Sed nec princeps ptãtis aëris dicet, q est princeps ptãtis seculorũ. Nũquam enim præses superiorũ de inferiorib9 notat, licet & inferiora ipsi deputentur. Sed nec incredulitas operator uideri potest, quã ipse potius & à Iudæis & à nationibus patitur. Sufficit igitur si hæc non cadunt in creatorem. Si autem & est in quem magis competat, utique magis hoc Apostolus scrip. quis iste? Sine dubio ille, qui ipsi creatori filios incredulitatis obstruit, aëre isto potius, sicut dicere eum profert & refert: Ponam in nubibus thronum meum, ero similis altissimo. Hic erit diabolus, quem & alibi, si tamen ita & Apostolum legi uolunt, deum æui huius agnoscemus. Ita enim totum seculum mendacio diuinitatis impleuit. Qui planè si nõ fuisset, tunc hæc in creatorem spectasse potuissent. Sed & in Iudaismo conuersatus fuerat Apostolus: nõ quia interposuit de delictis, in quibus & nos omnes cõuersati sum9: ideo delictorum dominũ & principem aëris huius creatorem præstat intelligi, sed quia in Iudaismo unus fuerat de filijs incredulitatis, diabolũ * habẽtis operatorem, cum persequerentur ecclesiam & Christum creatoris: pro- *For. *habẽs & mox persequeretur*

pter quod & nõ iracundiæ filij fuimus, inquit, sed naturæ. Ne quia filios appellauit Iudæos creator, argumentetur hoc hæreticus dominũ iræ creatorẽ. Cum enim dicit: Fuimus natura filij iracundiæ: creatoris autem non natura sunt filij Iudæi, sed allectione patrum: iræ filios ad naturam retulit, nõ ad creatorem, ad summã subiungens: sicut & cæteri, qui utiq; filij dei non sunt. Apparet cõmuni naturæ omniũ hominũ & delicta & concupiscentias carnis, & incredulitatem & iracundiam reputari, diabolo tamen captante na-

Forte * suã fecit turam, quam & ipse iam fecit delicti semine illato. Ipsius, inquit, sumus factura conditi in CHRISTO. Aliud est facere, aliud condere. Sed utrũq; uni dedit. Homo autem factura creatoris est. Idem ergo cõdidit in CHRISTO qui & fecit. Quantum enim ad substantiam, fecit: quantum ad gratiã, condidit. Inspice & cohærentia Memores uos aliquando nationes in carne, qui appellamini præputiũ ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manu facta. quod essetis illo in tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israhelis & peregrini testamentorum & promissionis eorum: spem non habentes, & sine deo in mundo. Sine quo autem deo fuerunt natiões, & sine quo Christo? Vtiq; eo cuius erat conuersatio Israhelis, & testamenta, & ꝓmissio. At nunc, inquit, in Christo uos qui eratis lõge, facti estis propè in sanguine ei⁹. A quibus erant retro longe? A quibus supra dicit: A Christo creatoris, à cõuersatione Israhelis, à testamentis, à spe promissionis, à deo ipso. Si hæc ita sunt, ergo his propè fiunt nunc nationes in CHRISTO, à quibus tunc longe fuerant. Si autem conuersationi Israhelis, quæ est in religione dei creatoris, & testamentis, & promissioni, & ipsi deo eorum, proximi sumus facti in CHRISTO: ridiculum satis si non alterius dei CHRISTVS de longinquo admouit creatori. Meminerat Apostolus ita prædicatum de nationum uocatione ex longinquo uocandarum. Qui longe erant à me appropinquauerunt iustitiæ meæ. Tam enim iustitia, quàm & pax creatoris, in CHRISTO annunciabatur, ut sæpe iam ostendimus. Itaq; ipse est, inquit, pax nostra q fecit duo unum, Iudaicum scilicet populum & Gentilem. Quod propè & quod longe soluto medio pariete inimicitiæ in carne sua. Sed Marcion abstulir, sua: ut inimicitiæ daret carnẽ, quasi carnali uitio, nõn CHRISTO æmulæ. Sic ubi alibi dixit, & hic nõ Marrucine? sed Pontice, cuius supra sanguinem cõfessus es, hic negas carnem. Si legem præceptorum sententijs uacuã fecit, adimplendo certe legem (uacat enim iam nõ adulterabis, cum dicit, nec uidebis ad concupiscendum: uacat nõ occides, cũ dicitur, nec maledices) aduersariũ legis de adiutore nõ potest facere, ut duos cõderet in semetipso q fecerat idem condens. Secundum quod & supra, Ipsius enim factura sum⁹ conditi in CHRISTO, in unũ nouũ hominẽ faciens pacem. Si uere nouũ, uere & hominẽ, nõ phantasma: nouũ autem & noue natum ex uirgine, dei spiritu: ut reconciliet ambos deo, & deo quem utrũq; genus offenderat. Et

For. * tum interficeret inimicitiam. Iudaicum & Gẽtilem populum in uno corpore, inquit, tum interfecit. Sed inimicitiã

inimicitiam in eo per crucem. Ita & hic caro corpus in Christo, quod crucē pati potuit. Hoc itaq; annunciare pacem eis qui propè, & eis qui longe accessum consecuti simul ad patrem. Iam non sumus peregrini, nec aduenæ, sed conciues sanctorum, sed domestici dei: utiq; eius, à quo supra ostendimus alienos fuisse nos, & longe constitutos. Superædificati sup fundamentum Apostolorum. Abstulit hæreticus & prophetarum oblitus dominum posuisse in ecclesia, sicut apostolos, ita & prophetas. Timuit si nónne & super ueterum prophetarum fundamenta ædificatio nostra cōstaret in Christo, cum ipse apostolus ubiq; nos de prophetis extruere non cesset. Vnde enim accepit summū lapidem angularem dicere CHRISTVM, nisi de psalmi significatione: Lapis quem reprobauerunt ædificantes, iste factus est in summo anguli, de manibus hæretici præcidendis? Nō miror si syllabas subtrahit, cum paginas totas plerunq; subducit. Datam, inquit, sibi apostolus gratiam nouissimo omniū, illuminandi omnes: quæ dispensatio sacramenti occulti ab æuis in deo qui omnia cōdidit, rapuit hæreticus in præpositionem, & ita legi fecit, occulti ab æui deo, qui omnia condidit. Sed emicat falsum. Infert enim Apostolus, ut nota fiat principatibus & potestatibus, insuper cœlestibus, per ecclesiam, multifaria sapientia dei. Cuius dicit principatibus & potestatibus? Si creatoris? quale est ut principatibus & potestatibus eius ostendi uoluerit deus ille sapientiam suam, ipsi autem nō? quādo nec potestates sine suo principe potuissent quid cognoscere: aut si ideo deū nō nominauit hic, quasi in illis & princeps ipse reputetur, ergo & occultatū sacramentum principatibus & potestatibus eius, qui omnia condit, pronunciasset: proinde in illis deputans ipsum. Quod si illis dicit occultatum, ille debebat dixisse manifestum: ergo nō deo erat occultatū, sed in deo omniū cōditore, occultum autem principatibus & potestatibus eius. Quis eñ cognouit sensum domini, aut quis consiliarius ei fuit? Hic captus hæreticus fortasse mutauit uti dicat, deum suum suis potestatibus & principatibus notā facere uoluisse dispensationem sui sacramenti, quam ignorasset deus cōditor omniū. Et quo competebat prætendere ignorantiam creatoris extranei & longa separatiōe discreti? cum domestici quoq; superioris dei nescissent tamen & creatori notum erat futurum. An non utiq; notum quod sub cœlo & in terra eius habebat reuelari? Ergo ex hoc cōfirmat quod supra struximus: si enim creator cogniturus erat quandoq; occultum illud dei supioris sacramentū: & ita scriptura habebat occulti deo, qui omnia condidit: sic inferre debuerat, ut nota fiat illi multifaria sapientia dei, tunc & potestatibus & principatibus cuiuscūq; dei, cum quibus sciturus esset creator. Adeo subtractum cōstat, quod & sic ueritati suæ saluum est. Volo nunc & ego tibi de allegorijs Apostoli controuersiam nectere, quas nouas in prophetis habuisset formas? Captiuam, inquit, duxit captiuitatem. Quibus armis? quibus prælijs? de cuius gentis uastatiōe? de cuius ciuitatis euersiōe? quas fœ-

Forte *timuit Sinône &c. ut alludat ad Sinonē Vergilianū*

Forte *precidēdus.*

minas,quos pueros,quosue regulos catenis uictor inferuit? Nã & cũ apud Dauid CHRISTVS canitur fuccinctus gladio fuper femur:aut apud Efaiã fpolia accipiens Samariæ & uirtutem Damafci,uere eum & uifibilem excõdis præliatorem:agnofce igitur iam & armaturam & militiam eius fpiritalem,fi iam didicifti effe captiuitatem fpiritalem,ut & hanc illius agnofcas: uel quia & captiuitatis huius mẽtionem de prophetis Apoftolus fumpfit, à quibus & mandata,deponentes mendacium,loquimini ueritatẽ ad proximũ quifq;:Et irafcimini & nolite delinquere,ipfis uerbis quibus pfalmus exponeret fenfus eius,* fol ut nõ excidat fuper iracudiam ueftram. Nolite cõmunicare operibus tenebrarum.Cum iufto enim iuftus eris, & peruerfo peruerteris.Et auferte malum de medio ueftrum. Et exite de medio eorũ: & inmundũ ne attigeritis.Separamini q ferris uafa domini.Sic & inebriari uino dedecori inde eft,ubi fanctorum inebriatores increpantur. Et potũ dabitis fanctis meis uinũ,quod prohibitus erat potare & Aaron facerdos, & filij eius,cum adirent ad fancta,& pfalmis & hymnis deo canerent:docere illius eft,qui cum tympanis potius & pfalterijs uinũ bibentes incufari à deo norat.Ita cuius inuenio præcepta & femina præceptorum uel augmenta,eius Apoftolum agnofco.Cæterum mulieres uiris fubiectas effe debere unde confirmat? quia uir,inquit,caput eft mulieris. Dic mihi Marciõn de opere creatoris,deus tuus legi fuæ aftruit autoritatem? Hoc iam planè minus eft,cũ & ipfi Chrifto fuo & ecclefiæ eius inde fatũ fumit,ficut & CHRISTVS caput eft ecclefiæ.Similiter & cum dicit:Carnem fuam diligit,q uxorem diligit,ficut & CHRISTVS ecclefiam. Vides comparari operi creatoris CHRISTVM tuum,& ecclefiam tuam:quantum honoris carni datur in ecclefiæ nomine.Nemo ,inquit,carnem fuam odio habet,nifi planè Marcion folus:fed & nutrit & fouet eam,ficut Chriftus ecclefiam. At tu folus eã odifti,auferens illi refurrectionẽ:odiffe debebis & ecclefiã,quia proinde diligitur à Chrifto.At enim Chriftus amauit & carnẽ ficut ecclefiã.Nemo nõ diliget imaginem quoq; fponfæ,imò & feruabit illam,& honorabit ,& coronabit:habet fimilitudo cum ueritatis honore cõfortium. Laborabo ego nunc eundem deum probare mafculi,& Chriftum mulieris,ecclefiæ carnis & fpiritus:ipfo Apoftolo fententiam creatoris adhibente, imò & differente:Propter hanc relinquet homo patrem & matrem,& erunt duo in carne una.Sacramentũ hoc magnũ eft.Sufficit inter ifta,fi creatoris magna funt apud Apoftolum facramenta,minima apud hæreticos.Sed ego autem dico,inquit in Chriftum & ecclefiam.Habet interpretationem,non feparationem facramenti.Oftẽdit figurã facramẽti ab eo præminiftratam,cui⁹ erat utiq; facramentum.Quid uidetur Marcioni? creator quidem ignoto deo figuras præminiftrare non potuit,etiam quia aduerfario.Si noto, deus fuperior ab inferiore,& ad deftruendum potius mutuari nihil debuit.Obaudiant & parentibus filij.Nam & fi Marcion abftulit:hoc eft enim primum in promiffione

Forte * Sol autem nõ occid.

Forte * ftatũ.

For. * Habes inter. & mox Audifti figuram facr.

promissione præceptum: Lex loquitur: honora patrem & matrem: & parẽtes enutrite filios in disciplina & correptione domini. Audisti enim & ueteribus dictum: Narrabitis hæc in auribus filiorum uestrorum, & filij uestri æque in aures filiorum suorũ. Quo iam mihi duos deos si una est disciplina? Et si duo sunt, illum sequar qui prior docuit. Sed aduersus munditenẽtes luctatio si nobis, ó quanti iam dij creatores. Cur enim non & hoc uindicem unum munditenentem nominari debuisset, si creatorem significabat, cuius essent quas præmisit potestates? Porrò cũ supra quidem induere nos iubeat armaturam, in qua stemus ad machinationes diaboli, iam ostendit diaboli esse quæ diabolo subiungit, potestates & munditenẽtes tenebrarũ istarum, quæ & nos diabolo deputamus. Aut si diabolus creator est, quis erit diabolus apud creatorem? An si duo dij, ita & duo diaboli, & pluraliter potestates & munditenentes? Sed quomodo creator, & diabolus & deus idem? cũ diabolus nõ idem & deus & diabolus. Aut ẽm ambo & dei si iã diaboli: aut qui deus hic & nõ diabolus, sicut nec diabolus deus. Ipsum uocabulum diaboli, quæro ex qua delatura competat creatori: fortasse detulit aliquam dei superioris intentionem, quod ipse ab archangelo passus est, & quidem mentito. Non ideo enim interdixerat illius arbusculæ gustũ, ne dei fierent, sed ne de transgressione morerentur. Nec spiritalia autem nequitiæ ideo creatorem significabunt, quia adiecit in cœlis. Sciebat enim & Apostolus in cœlis operata esse spiritalia nequitiæ angelorum scandalizatorũ in filias hominũ. Et quale erat ut ambiguitatibus & per ænigmata nescio quæ creatorem taxaret, qui in catenis iam constitutus, quo ob libertatem prædicationis constantiam manifestandi sacramenti in apertione oris, quam ibi expostulare à deo mandabat, ecclesiæ utiq; præstabat. *Diabolus.*

DE EPISTOLA AD COLOSSENSES.

Oleo in præscriptione aduersus hæreses omnes de testimonio temporum compendium figere, priorem uindicans regulam nostram omni hæretica posteritate. Hoc nunc probabit & Apostolus, dicens: De spe reposita in cœlis, quã audistis in sermone ueritatis Euangelij, quod peruenit ad uos sicut & in totum mundum. Nam si iam traditio euangelica ubiq; manauerat, quanto magis nunc? Porrò si nostra est, quæ ubiq; manauit, magis quàm omnis hæretica, nedũ Antoniniani Marcionis, nostra erit apostolica. Marcionis autem cum totum impleuerit mundum, ne tunc quidem se defendere poterit de apostolica. Eam enim & sic cõstabit esse, quæ prior mundum repleuit illius scilicet dei Euangelio: q & hæc cecinit de prædicationibus eius: In omnem terram exijt sonus eorum, & in terminos orbis uerba eorum. Inuisibilis dei imaginem ait CHRISTVM. Sed nos enim inuisibilem dicimus patrem CHRISTI, scientes filium semp retro uisum, si quibus uisus in dei nomine, ut imaginem ipsius: ne quam & hinc differentiam scindat dei uisibilis & inuisibilis, cũ olim dei nostri sit definitio: Dominũ nemo uidebit, & uiuet. Si nõ est CHRISTVS primogenitus conditionis, ut sermo creatoris, per quem omnia facta sunt, & sine quo *Antoninianũ uocat Marcionẽ, quod sub Antonino Cæs. floruerit.* *Deũ nemo uidebit.*

nihil

nihil factum est:si non in illo condita sunt uniuersa in cœlis & in terris,uisibilia & inuisibilia,siue throni,siue dominationes,siue principatus,siue potestates,si non cuncta per illum & in illo sunt cōdita(hæc enim Marcioni displicere oportebat)non utiq; tam nude posuisset Apostolus:Et ipse est ante omnes.Quomodo enim ante omnes,si non ante omnia?Quomodo ante omnia,si nō primogenitus cōditionis,si nō sermo creatoris?Vnde ante oēs probabitur fuisse,qui post omnia apparuit?Quis scit priorem fuisse quē esse nesciit?Quomodo autem boni duxit omnem plenitudinem in semetipso habitare?Primo enim,quæ est ista plenitudo,nisi ex illis quæ Marcion detraxit:conditis in CHRISTO, in cœlis & in terris, angelis & hominibus:nisi ex illis inuisibilibus & uisibilibus,nisi ex thronis & dominationibus,& principatibus,& potestatibus?Aut si hæc pseudoapostoli nostri & Iudaici euangelizatores de suo intulerint,& ad plenitudinem sui dei Marcion qui nihil condidit:cæterum quale est ut plenitudinem creatoris, æmulus & destructor ei⁹ in suo CHRISTO habitare uoluerit?Cui deniq; recōciliat omnia in semetipsum,pacem faciens per crucis suæ sanguinē,nisi quē offenderant una ipsa,aduersus quem rebellauerant per transgressionē, cuius nouisse fuerant?Conciliari enim extraneo possent,reconciliari uero nō aliȷ quàm suo.Ita & nos quondam alienatos & inimicos sensu,in malis opibus creatori redigit in gratiam,cuius admiseramus offensam colentes conditionem aduersus creatorem. Sicubi autem & ecclesiā corpus CHRISTI dicit esse,ut hic,ait,adimplere se reliqua pressuratum CHRISTI in carne, pro corpore eius quod est in ecclesia:nō propterea & in totum mentionem corporis transferes à substantia carnis.Nam & supra reconciliari nos ait in corpore eius morte,quod est ecclesia,sed nō prospere & in totum mentionem corporis transferes à substantia carnis.Nam & supra reconciliari nos ait in corpore eius,per mortem utiq; in eo corpore,in quo mori potuit per carnem.Mortuus est,nō per ecclesiam planè propter ecclesiam corpus commutando pro corpore,carnale pro spiritali.At cum monet cauendū à subtiliIoquentia & philosophia,ut inani seductione,quæ sit secundum elemēta mundi:nō secundum cœlum aut terram dicens,sed secundum literas seculares,& secundum traditionem scilicet hominum subtililoquorum & philosophorum:longum est quidem & alterius operis ostendere, hac sententia omnes hæreses damnari.quod omnes & subtililoquentiæ uiribus & philosophiæ regulis constent.Sed Marcion principalem suæ fidei terminum de Epicuri schola agnoscat, dominum inferens, nec hebetem nec timeri dicat: eum,collocans & cum deo creatore materiam de porticu Stoicorū, negans carnis resurrectionem,de qua proinde nulla philosophia consentit. Cuius ingenȷs tam longe abest ueritas nostra,ut & iram dei excitare formidet, & omnia illum ex nihilo protulisse confidat,& carnem eandem restituturum repromittat,& CHRISTVM ex uulua uirginis natum non erubescat,ridentibus philosophis & hæreticis & ethnicis ipsis.Stulta enim mūdi elegit deus,ut confundat sapientes:ille sine dubio qui ex respectu huius suæ dispositionis

Forte offendit uniuersa, & mox cuius nouissime.* [margin note beside "offenderant": *Forte* of. uniuersa, & mox. cuius nouissime.]

Philosophia

VERITAS CHRISTIANA.

tionis,perditurum se sapientiam sapientium præminabatur. Hac simplicitate ueritatis contraria subtililoquentiæ & philosophiæ,nihil peruersi possumus sapere. Deniq; si nos deus cum CHRISTO uiuificat, donās delicta nobis,nō possumus credere ab eo delicta donari,in quem admissa non fuerint,ut retro ignotum. Age iam cum dicit: Nemo uos iudicet in cibo & potu & in parte diei festi,& Neomeniæ,& sabbati,quæ est umbra futurorum: corpus autem Christi,quid tibi uidetur Marcion? De lege iam non retractamus,nisi quod & hic quemadmodum exclusa sit edocet,dum scilicet de umbra transfertur in corpus,id est,de figuris ad ueritatem,quod est Christus. Ergo & umbra eius cuius & corpus,id est, & lux eius & CHRISTVS. Segrega alij deo legem,& alij deo CHRISTVM,si potes aliquā umbrā ab eo corpore,cuius umbra est separare. Manifeste legis est Christus,si corpus est umbræ. Si autem & aliquos taxat,qui ex uisionibus angelicis dicebant, cibis abstinēdum, ne attigeris, ne gustaueris uolentes in humilitate sensus incedere nō tenentes caput:nō ideo legem & Moysen pulsat,quasi de angelica superstitione cōstituerit interdictionem quorundam edulium. Moysen enim à deo accepisse legem cōstat. Deniq; hanc disciplinam secundum præcepta,inquit,& doctrinam hominū deputauit in eos,qui caput non tenerēt:id est,in ipsum,in quo omnia recensentur,in Christum ad initium reuocata,etiam in differentia escarum cætera præceptorum:ut eadem satis sit iam alibi docuisse quàm à creatore manarit:qui cum uetera prædicaret trāsitura, noua facturus uniuersa:mandās etiam: Nouate uobis nouamen nouum, iam tum docebat exponere ueterem hominem,& nouū induere.

DE EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

CVm prædicationis enumerat ueritatē quod alij ex fiducia uinculorum eius,audentius sermonem enunciarent,alij per inuidiam & cōtentionem:quidam uero & per sermonis existimationem, pleriq; ex dilectione,nōnulli ex æmulatione: iā aliqui & ex simulate Christum prædicarent,erat utiq; uel hic locus taxandi ipsius prædicationis de diuersitate sentētiæ,quæ tantā efficeret etiam animorū ueritatem. Sed causas solas animorum nō regulas sacramētorum in diuersitate proponēs,unū tamē Christum & unum eius deum,quocūq; cōsilio prædicatum cōfirmat: & ideo nihil mea,inquit,siue causatiōe siue ueritate Christus annūcietur:quia unus annūciabatur siue excusatione,siue ex ueritate fidei. Ad fidem enim prædicationis retulit mētionem ueritatis,nō ad regulæ ipsius,quia una quidem erat regula:sed fides prædicantium quorundā uera:id est, simplex,quorundam animis docta. Quod cum ita sit,apparet eū Christū prædicatū,qui semper annūciabat. Nā si alius lōge ab Apostolo induceret,fecisset diuersitatē non ita spei. Nec enim defuisset qui prædicationē euāgelicā nihilominus in Christū creatoris interpretarent,cū & hodie maior pars sit oibus in locis sentētiæ nostræ q̄ hæreticæ:quo nec hic Apostolus de diuersitatis denotatiōe & increpatiōe tacuisset:ita cū diuersitas ne taxat qdē,nouitas nō probat. Planè de substantia CHRISTI putāt & hic

Ex simultate, uel simulato.

Forte quorundam nimis suspecta.*

Forte sec. diuersitatem nouitas rei.*

Marcioni

Marcionitæ suffragari apostolũ sibi,quod phantasma carnis fuerit in Christo,cũ dicit,quod in effigie dei cõstitut⁹,nõ rapinã existimauit pariari deo. Sed & hæc sit,semetipsum accepta effigie serui non ueritate,& in similitudine hõmis,nõ in homine,& figura inuẽtus homo nõ substãtia:id est,nõ carne,quasi & nõ figura & similitudo & effigies substãtiæ quoq; accedant.Bene aũt quod & alibi Christi imaginẽ dei inuisibilis appellat. Nunqd ergo & hic qua in effigie eum dei collocat æque nõ erit dei? CHRISTVS uero si nec homo uere fuit in effigie hoĩs cõstitutus,utrobiq; eñ ueritas necesse habebit exdudi,si effigies,& similitudo, & figura phantasmati uindicabitur. Quod si in effigie & in imagine qua fili⁹ in patris uere dei præiudicat⁹ est: & iã * ne effigie & imagine hoĩs qua filius hoĩs. Vere hominẽ inuentũ, nã & inuentũ ratiõe posuit,id est,certissime hominẽ:quod enim inuenitur,constat esse.Sic & deus inuẽtus est p uirtutẽ,sicut homo p carnẽ: qa nec morti subditũ pnũciasset,nõ in substãtia mortali cõstitutũ.Plus est aũt quod adiecit,& mortẽ crucẽ.Nõ eñ exaggerat atrocitatẽ,extollẽdo uirtutẽ collectionis,quã imaginariã phantasmate fecisset frustrato potius eã quam expto, nec uirtutẽ functo in passione,sed lusu.Quæ aũt retro lucri duxerat? Quæ & supra numerat gloriã carnis in nota circũcisionis generis Hebræi, ex Hebræo *censum titulũ tribus Beniamin pharisææ cãdidæ dignitatẽ. Hæc nõ detrimẽto sibi deputat,non deũ,sed stuporẽ Iudæorũ.Hæc existere cor existimat præ cõpatiõe agnitiõis Christi,nõ præ reiectiõe dei creatoris.habẽs iustitiã non suã iã quæ ex lege,sed quæ p ipsum scilicet Christũ.Ex deo ergo inqs,hac distinctiõe lex non ex deo erat Christi.Subtiliter satis. Accipe itaq; subtilius.Cũ eñ dicit non quæ ex lege,sed quæ p ipsum,nõ dixisset p ipsum de alio q̃ cuius fuit lex.Noster,inqt,municipatus in cœlis. Agnosco ueterẽ ad Abrahã pmissionẽ creatoris:Et faciã semẽ tuũ tãq; stellas in cœlo Ideo stella à stella differt in gloria.Quod si Christus adueniẽs de cœlis, trãsfigurauit corpus humilitatis nostræ cõformale corpori gloriæ suæ:resurget ergo corpus hoc nostrum quod humiliat̃ in passionibus,& in ipsa lege mortis in terrã deiectũ. Quomodo eñ trãsfigurabit̃,si nullũ erit? aut si de eis dictũ,q in aduẽtu dei deprehẽsi in carne deputari habebũt,qd facient q primi resurgent? Nõ habebũt de quo trãsfigurẽt̃.Atqn,cũ illis dicit,simul rapiemur in nubib⁹ obuiã dño.Si cũ illis sublati,utiq; cũ illis & trãsfigurati.

Margin notes: For. * hæc sic uel sed. — In effigie — Forte *censu. Candidam uestem uocat — Forte *hæc ꝑ stercora exist.

DE EPISTOLA AD PHILEMONEM.

SOli huic epistolæ breuitas sua pfuit,ut falsarias man⁹ Marciõis euaderet.Miror tñ cũ ad unũ hoĩem literas factas recepit, qd ad Timotheũ duas,& unã ad Titũ de ecclesiastico statu compositas recusauerit.Affectauit,opinor,etiã numerũ epistolarũ interpolare.Memẽto inspector,q; æque ptractata sũt retro de apostolo quoq; pbauerim⁹: & si q̃ in hoc op⁹ dilata erãt expunxerim⁹:ne aut hic supuacuã existimes iteratione,q̃ cõfirmauim⁹ spem pristinã:aut illic suspectã habeas dilationẽ,qua eruimus tpa ista.Si totũ opusculũ inspexeris,nec hic redũdãtiã,nec illic diffidentiã iudicabis.

Margin note: For. * ea quæ retractata

LIBRI QVINTI FINIS.

[illegible]VMENTVM LIBRI [illegible]
PER BEATVM RH[illegible]NAN[illegible]

HErmogenes Stoicorum opinionem secutus, asserebat materiam sem per fuisse, nec initium habentem, nec finem: & deum [illegible] appropin quando cōdidisse mundum: ut rursus uerissimum [illegible] quod hoc libro scribit Tertullianus, Philosophos Patriarchas esse hæretic[illegible]. Contra hunc solidis argumentis disputat, [illegible] rationes quibus in h[illegible] sententiam inductus uidebatur: ac ostendens hoc esse pr[illegible] deo, [illegible] subiicere [illegible] de materia cuncta produxerit. [illegible] P[illegible] hæreticorum. Idem Apostolus [illegible] [illegible] Hermogenem ostendit, qui mat[illegible] non [illegible] eam comparat. & ita [illegible] elementorum [illegible] re quam [illegible] cōparat. Hactenus [illegible]. Porro liber [illegible] dum deprauatus. Q[illegible] tioris alicuius exemplaris [illegible]

Q· SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, ADVERSVS HERMOGENEM LIBER.

SOlemus hæreticis compendij gratia de posteritate præscribere. in quantū enim ueritatis regula prior quæ etiam futuras hæreses renunciauit, intantum posteriores quæque doctrinæ hæreses præiudicabuntur, quia sunt quæ futuræ ueritatis antiquiore regula prænūciabantur. Hermogenis autem doctrina tam nouella, denique ad hodiernū homo in seculo, & natura quoque hæreticus, etiam turbulentus, qui loquacitatem facundiā existimet, & impudentiam constantiam deputet, & maledicere singulis officium bonæ constantiæ iudicet. Præterea pingit licite, nubit assidue, legem dei in libidinem defendit, in artem cōtemnit, bis falsarius & cauterio & stilo. totus adulter, & prædicationis & carnis. Siquidem & nubētium contagio fœtet: nec ipse apostolicus Hermogenes in regula perseuerauit. Sed uiderit persona, cū doctrina mihi quæstio est: CHRISTVM dominū non alium uidetur aliter cognoscere, alium tamē facit quem aliter cognoscit: imò totum quod est deus aufert, nolens illū ex nihilo uniuersa fecisse. A Christianis enim cōuersus ad philosophos, de ecclesia in Academiam & Porticum, inde sumpsit à Stoicis materiam cū domino ponere, quæ & ipsa semper fuerit neque nata, neque facta, nec initiū habens *Philosophi*

 omnino

omnino nec finem, ex qua dominus omnia postea fecerit. Hanc primā umbram planè sine lumine pessimus pictor illis argumētationibus colorauit: Præstruens aut dominum de semetipso fecisse cuncta, aut de nihilo, aut de aliquo: ut cum ostenderit neq; ex semetipso fecisse potuisse, neq; ex nihilo: quod superest exinde cōfirmet, ex aliquo eum fecisse, atq; ita aliquid illud materiā fuisse. Negat illum ex semetipso facere potuisse: quia partes ipsius fuissent, quæcūq; ex semetipso fecisset dominus. Porrò in partes nō deueni re, ut indiuisibilem & indemutabilem, & eundem semper quâ dominus. Cæterum si de semetipso fecisset aliquid, ipsius fuisset aliquid. Omne autem & quod fieret & quod faceret imperfectum habendum: quia ex parte fieret, & ex parte faceret: ut si totus totum fecisset, oportuisset illum simul & totum esse & non totum, quia oporteret & totum esse ut faceret semetipsum, & totum non esse ut fieret de semetipso. Porrò difficillimum. Si enim esset, non fieret, esset enim: si uero non esset, non faceret: quia nihil esset. Eum autem qui semper sit non fieri, sed esse illum in æuum æuorū. Igitur non de semetipso fecisse illum qui non eius fieret conditionis, ut de semetipso facere potuisset: proinde ex nihilo non potuisse eum facere sic cō tendit, bonum & optimum definiens dominū, qui bona atq; optima tā uelit facere quàm sit imò nihil non bonum atq; optimum & uelle eum & face re. Igitur omnia ab eo bona & optima oportuisse fieri secundum conditionem ipsius. Inueniri autem & mala ab eo facta, utiq; non ex arbitrio, nec ex uoluntate: quia si ex arbitrio & uoluntate, nihil incongruēs & indignum sibi faceret. Quod ergo non arbitrio suo fecerit, intelligi oportere ex uitio alicuius rei factum, ex materia esse sine dubio. Adijcit & aliud: Deum semper deum etiam dominū fuisse, nunquàm non deum. Nullo porrò modo potuisse illum semper dominū haberi, sicut & semper deus: si non fuisset aliquid retro semper, cuius semper dominus haberetur: fuisse itaq; materiam semper deo domino. Hanc coniecturam eius iam hinc destruere properabo, quam hactenus propter non intelligentes adiecisse duxi, ut sciat, cætera q̄q; argumēta tā intelligi, q̄ reuinci. Dei nomē dicim⁹ semp̄ fuisse apud semetipsum & in semetipso, dominū uero non semper: diuersa enim utriusq; cōditio: sed deus substātiæ ipsius nomē, illud diuinitatis, dominus uero nō substātiæ, sed potestatis: substātiā semper fuisse cum suo nomine, quod est deus: postea dominus accedētis scilicet rei mētio. Nam ex quo esse cœperūt in quæ potestas domini ageret, ex illo per accessionem potestatis & factus & dictus est dominus: quia & pater deus est, & iudex deus est: non tamen ideo pater & iudex semper, quia deus semper. Nā nec pater potuit esse ante filium, nec iudex ante delictum. Fuit autem tempus cum ei delictum & filius non fuit, quod iudicem & qui patrem dominū faceret. Sic & dominus non antea quorum dominus existeret, sed dominus tātum futurus quandoq;, sicut pater per filium, sicut iudex per delictum, ita & dominus per ea,
quæ

quæ sibi seruitura fecisset. Argumentari tibi uideor Hermogenes. Nauiter scriptura nobis patrocinatur, quæ utrunque nomen ei distinxit, & suo tempore ostendit. Nam dominus quidem quod erat semper, statim nominat: In principio fecit deus cœlum & terram. Ac deinceps quàm diu faciebat, quorum dominus futurus erat, deus solummodo ponit. Et dixit deus, & fecit deus, & uidit deus: & nusquàm adhuc dominus. At ubi uniuersa perfecit, ipsumq; uel maxime hominem qui proprie dominus & intellecturus erat, dominus etiam cognominaturus, tunc etiam dominus nomen adiunxit. Et accepit deus dominus hominem quem finxit, & præcepit dominus deus.* Ac exinde dominus qui retro deus tantũ, ex quo habuit cuius esset. Nam deus sibi erat, rebus autem tunc deus cum & dominus. Igit inquantum putabit ideo materiam semper fuisse, quia dominus semper esset: intãtum constabit nihil fuisse, quia constat dominũ non semper fuisse. Adijciã & ego propter non intelligentes, quorum Hermogenes extrema linea est: & quidem ex pœnitentia illius retorquebo aduersus illum. Cum enim neget materiam natam aut factam, sic quoq; inuenio domini nomen deo nõ competisse in materiam: quia libera fuerit necesse est, quæ originem non habendo, non habuit rem, quod erat nemini seruiens. Itaq; exquo deus potestatem suam exercuit in eam faciendo ex materia, ex illo materia dominũ deum passa, demonstrat hoc, illum tam diu non fuisse, quàm diu fuit hoc. Hinc deniq; incipiam de materia retractare, quod eam deus sibi comparet proinde non natam, proinde non factam, proinde æternam: sine initio, sine fine proposita. Quis enim alius dei census, quàm æternitas? quis alius æternitatis status, quàm semper fuisse & futurum esse, ex prærogatiua nullius initij & nullius finis? Hoc si dei est proprium, solius dei erit, cuius est proprium. Sed quia & si alij ascribatur, iam non erit dei proprium, sed cõmune cum eo cui & ascribitur. Nam & si sunt qui dicuntur dij siue in cœlo, siue in terra nomine: cæterũ unus deus pater, ex quo omnia: qui eo magis apud nos solius dei esse debeat, quod dei proprium est: & ut dixi iam non ppriũ esset, quia alterius esset. Quod si deus est, unicum sit necesse est, ut unius sit. Aut quid erit unicum & singulare, nisi cui nihil adæquabitur? quid principale, nisi quod super omnia, nisi quod ante omnia, & ex quo omnia? Hæc deus solus habẽdo unus est. Si & alius habuerit: tot iam erunt dij, quot habuerint quæ dei sunt. Ita Hermogenes duos deos infert. Materiam parem deo infert. Deum autem unum esse oportet: quia quod summũ sit, de9 est: summum autem non erit, nisi quod unicum fuerit. Vnicum autem esse nõ poterit, cui aliquid adæquabitur. Adæquabitur autem deo materia, cum æterna censetur. Sed deus, deus est: & materia, materia est. Quasi diuersitas nominũ comparationi resistat, si status idem uindicetur: sit & natura diuersa, sit & forma non eadem, dum nomini ipsius status una sit ratio. Innatus

Aliâs Ade.

Extrema linea non intelligentium.

deus,an non,& innata materia? Semper deus, an non semper & materia? Ambo sine initio,ambo sine fine,ambo etiam autores uniuersitatis:tam q fecit,quàm de qua fecit. Neque enim potest non & materia auctrix omniũ deputari,de qua uniuersitas consistit. Quomodo respondebit,non statim materiam comparari deo,si quid dei habeat:quia non totum habendo nõ concurrat in plenitudinem comparationis? Quid deo reliquit amplius,ut nõ totum dei,materiæ dedisse uideatur,uel qua inquit:& sic habente materia salua sit deo & autoritatis & substantiæ,qua solus & primus autor est, & dominus omnium censeatur. Veritas autem sic unum deum exigit defendendo, ut solius sit quicquid ipsius est. Ita enim ipsius erit si fuerit solius:& ex hoc alius deus non possit admitti,dum nemini licet habere de deo aliquid. Ergo,inquis,nec nos habemus dei aliquid:imò habemus & habebimus,sed ab ipso,non à nobis. Nam & dei erimus, si meruerimus illi esse de quibus prædicauit,Ego dixi,uos dij estis:& stetit deus in ecclesia deorũ: sed ex gratia ipsius, non ex nostra proprietate: quia ipse est solus, qui deos faciat. Materia autem proprium facit,quod cum deo habet. Aut si à deo accepit,quod est dei,ordinem dico æternitatis,potest & credi & habere illã cum deo aliquid,& deum illam non esse. Quale est autem cum confitetur ille aliquid cum deo habere,& uult solius dei esse,quod materiam non negat habere? Dicit saluum deo esse,ut & solus sit & primus, & omnium autor,& omnium dominus,& nemini comparandus,per quæ nec est. Materiæ quoque adscribit,ille quidem deus,contestabitur deus, & iurauit nonnunquàm per semetipsum,quod alius non sit qualis ipse: sed mendacem eum faciet Hermogenes:erit enim & materia qualis deus, infecta, innata, initium non habens,nec finem. Dicet deus:ego primus, & quomodo primus,cui materia coætanea est? Inter coætaneos autem & cõtemporales ordo non est,aut & materia prima est. Extendi, inquit, cœlum solus: atquin non solus,cum ea enim extendit,de qua & extendit. Cum proponit saluo dei statu fuisse materiã,uide ne irrideatur à nobis,proinde saluo statu materiæ fuisse deus,cõmuni tamen statu amborum. Saluum ergo erit & materiæ ut & ipsa fuerit:sed cum deo,quia & deus solus: sed cum illa. Et ipsa prima cum deo,quia & deus primus cum illa: sed & illa incomparabilis cũ deo,quia & deus incomparabilis cum illa,& auctrix cum deo,& domina cũ deo:sic aliquid & non totum materiæ habere. Ita illi nihil reliquit Hermogenes,quod nõ & materiæ cõtulisset:ut nõ materia deo,sed de[9] potius materiæ comparetur. Atque adeo cum ea propria dei uindicamus semper fuisse,sine initio,sine fine,& primum fuisse & solum,& omnium autorem, materiæ quoque competat: Quæro quid diuersum & alienum à deo,ac p hoc priuatum materia possederit, per quod deo non compararetur? In qua omnia dei propria recensentur, satis præiudicant de reliqua comparatione,si

for. * salua ratio

one, si minorem & inferiorem materiam deo, & idcirco diuersam ab eo, & idcirco incomparabilem illi contendit, ut maiori, ut superiori: præscribo non capere ullam diminutionem & humiliationem, quod sit æternum & innatum: quia hoc & deum faciat tantum, quantus est, nullo minorem, neque subiectiorem, imò omnibus maiorem & sublimiorem. Sicut enim cætera quæ nascuntur, aut finiunt, & idcirco æterna non sunt semel opposita fini, quæ & initio admittunt ea quæ deus non capit, diminutionem dico interim & subiectionem: quia nata & facta sunt, ita & deus ideo ea non capit: quia nec natus omnino, nec factus est. Et materiæ autem status talis est. Igitur & duobus æternis, ut innatis, ut infectis deo atque materiæ ob eandem rationem communis status, ex æquo habentibus id, quod neque diminui, nec subijci admittit, id est, æternitatem: neutrum dicimus altero esse minorem siue maiorem: neutrum altero humiliorem, siue superiorem, sed stare ambo ex pari magna, ex pari sublimia, ex pari solidæ & perfectæ felicitatis, quæ censetur æternitas. Neque enim proximi erimus opinionibus nationum, quæ si quando coguntur deum confiteri, tamen & alios infra illum uolunt. Diuinitas autem gradum non habet utpote unica, quæ si & in materia erit, ut proinde innata & infecta, & æterna, aderit utrobique: quia minor se nusquàm poterit esse. Quomodo ergo discernere audebit Hermogenes, atque ita subijcere deo materiam, æternam æterno, innatam innato, autricem autori: dicere audentem, & ego prima, & ego ante omnia, & ego à qua omnia: pares fuimus, simul fuimus: ambo sine inicio, sine fine: ambo sine autore, sine deo. Quis me deus subijcit contemporali, coætaneo? si quia deus dicitur, Habeo & ego meum nomen. Aut ego sum deus, aut ille materia: quia ambo sumus quod alter est nostrum. Putas itaque materiam deo non comparasse, quam scilicet subijciat illi? Atquin etiam præponit illam deo, & deum potius subijcit materiæ, cum uult eum de materia cuncta fecisse. Si enim ex illa usus est ad opera mundi, iam & materia superior inuenitur, quæ illi copiam operandi subministrauit, & deus subiectus materiæ uidetur, cuius substantiæ eguit. Nemo enim non eget eo de cuius utitur: nemo non subijcitur ei cuius eget, ut possit uti: sic & nemo de alieno utendo non minor est eo de cuius utitur. Et nemo qui præstat de suo uti, non in hoc non superior est eo cui præstat uti. Itaque materia ipsa quidem deo non eguit, sed eguisse deo præstitit, diuite & locuplete & liberali, minori opinor & inualido & minus idoneo de nihilo facere quæ uelit. Grande reuera beneficium deo contulit, ut haberet hodie per quem deus cognosceretur, & omnipotens uocaretur, nisi quod iam non omnipotens:

Nationes

sinon & hoc potens,ex nihilo omnia proferre. Sanè & sibi præstitit aliquid materia, ut & ipsa cum deo possit agnosci coæqualis deo, immò & adiutrix: nisi quod solus eam Hermogenes cognouit, ET HAERETICORVM PATRIARCHAE PHILOSOPHI. Prophetis enim & Apostolis usque adhuc latuit. Puto & CHRISTVM non potest dicere deum ut dominum materia usum ad opera mundi: deus enim non potuit esse substantiæ coæqualis. sed precario forsitan usus est: & ideo precario, non dominio, ut cum ea mala non esset, de mala tamen sustinuerit uti, scilicet ex necessitate mediocritatis suæ,qua non ualebat ex nihilo uti:non ex potestate quam sibi habuisset omnino ut deus in materiam, quam malã norat ante eam in bono conuertisset ut dominus & bonus, ut ita de bono, non de malo uteretur. sed quia bonus quidem:deum autem non ideo qualem habuit alia usus,necessitatem suam ostendit cedentem conditioni materiæ: quã si dominus fuisset,emendasset. Sic enim Hermogeni respondendum est cum ex dominio defendit deum materia usum, & de re non sua, scilicet non facta ab ipso. Iam ergo malum ab ipso qui est mali si non autor, quia non effector: certe permissor, quia dominator. Si uero materia non & ipsius qua malum dei non erit,de alieno ergo usus, aut precario usus est qua egens eius:aut & iniuria,qua præualens eius. His enim tribus modis aliena sumuntur. Iure,beneficio,impetu, id est dominio precario,ui,dominio non suppetente. Eligat Hermogenes,quid deo cõgruat,precario an ui de materia cuncta fecisse. Non ergo melius censuisset deus nihil omnino faciendum quàm precario,aut ui faciendum, & quidem de malo. Nónne etiam si materia optima fuisset, quæ indecorum sibi existimasset de alieno licet bono factæ satis. Itaque gloriæ suæ causa molitus est mundum,ut debitorem se alienæ substantiæ ostenderet &quidem non bonæ. Ergo,inquit,ex nihilo faceret,ut mala quoque arbitrio eius imputarentur. Magna, bona fide,cæcitas hæreticorum pro huiusmodi argumentatione, cum ideo aut alium deum bonum & optimum uolunt credi,quia mali autorem existiment creatorem: & materiam cum creatore proponunt, ut alium à materia,non à creatore deducant, quando nullus omnino deus liberetur ista quæstione, ut non autor mali uideri proinde possit,quisquis ille est qui malum & si non ipse fecit,tamen à quocunque & unde unde passus est fieri. Audiat igitur & Hermogenes,dum alibi de mali ratione distinguimus,interim se quoq; nihil egisse hac sua iniectione. Ecce enim & si non autor, sed assentator mali inuenitur deus, qui malum materiæ tanto sustinuit de bono ante mundi constitutionem,quam ut bonus & mali æmulus emendasse debuerat. Aut enim potuit emendare,sed noluit:aut uoluit quidem,uerum non po-

Philosophi hæreticorum patriarchæ. Citatur à Hieronymo in epistola ad Ctesiphontem.

Fort. si habuisset.

Fort. sed quia bonus quidẽ, non aũt dominus, ideo qualem habuit, tali usus.

Fort. quàm indec. & mox, faceret satis.

non potuit infirmus deus. Si potuit & noluit, malus & ipse, quia malo fauit: & sic iam habetur eius quod licet non instituerit, qui tamen si noluisset illud esse non esset, ipse iam fecit esse, quod noluit non esse. Quo quid est turpius? si id uoluit esse quod ipse noluit fecisse, aduersũ semetipsum egit, cũ & uoluit esse quod noluit fecisse, & noluit fecisse quod uoluit esse. Quasi bonum uoluit esse, & quasi malum noluit fecisse. Quod non faciendo malum iudicauit, id sustinendo bonum prænunciauit: malum pro bono sustinendo, & non potius eradicando, assertor eius inuentus est. Male si per uoluntatem, turpiter si per necessitatem: aut famulus erit mali deus aut amicus, cum materiæ malo conuersatus, nedum etiam de malo eius operatus. Et tamen non de nobis persuadet Hermogenes malam esse materiam. Non enim poterit non malum dicere, cui malũ ascribit: nam definimus diminutionem & subiectionem capere nõ posse. Quod si ita erit æternum, ut alij coæterno inferius deputetur, ita & nũc nec malum dicimus competere illi: quia nec subijci ex hoc possit, quod nullo modo potest subijci, quia æternum est. Sed cum aliâs summũ bonum constet esse quod sit æternum ut deus, per quod solus est deus, dũ æternus est: & ita bonus, dum deus, quomodo materiæ inerit malum, quam ut æternam summũ bonum credi necesse est? Aut si quod æternũ est, poterit & mali capax esse, poterit hoc & in deum credi, & sine causa gestiuit malum à deo transferre, si competit & æterno, competendo materiæ. Iam uero si quod æternum est malum potest credi, inuincibile & insuperabile erit malum ut æternum: & tamen nos frustra laboramus de auferendo malo ex nobis ipsis, cum & deus hoc frustra mandat & præcipit: imò & iudicium frustra constituit deus, in iustitia utiq; puniturus, quibus contra malum finis, cum præses eius diabolus abierit in ignem, quẽ præparauit illi deus & angelis eius prius in puteum abyssi religatus, cũ reuelatio filiorum dei redemerit conditionem à malo utiq; uanitatis obiectam, cum restituta innocentia & integritate conditionis pecora condixerint bestijs, nec paruuli de serpentibus luserint, cum pater filio posuerit inimicos sub pedes utiq; operarios mali. Itaque si finis malo competit, necesse est competierit initium. Erit materia habens initium, habendo & finem mali. Quæ enim malo deputantur, secundum mali statum computantur. Age nunc malam ac pessimam credamus esse materiam utique natura: sicut deum bonum & optimum credimus proinde natura: porrò naturam certam & fixam haberi oportebit tam in malo perseuerantem apud materiam, quàm & in bono apud deum inconuertibilem & indemutabilem. Scilicet qua si demutabitur natura in materia de malo in bonum demutari poterit, & in deo de bono non in malum. Hoc loco dicet aliquis: Ergo de lapidibus filij Abra-

hæ non suscitabuntur, & genimina uiperarum non facient pœnitentiæ fructum, & filij iræ non fient filij pacis, si natura mutabilis non erit. Temere ad ista exempla respicies ó homo: non enim competunt ad causam materiæ, quæ innata est, ea quæ nata sunt lapides & uiperæ & homines: horum enim natura habendo institutionem, habere poterit & cessationem. Materiam uero tene semel æternam determinatam, ut infectam, ut innatam: & ideo indemutabilis & incorruptibilis naturæ credendam, ex ipsius etiam sententia Hermogenis, quam opponit cum deum negat ex semetipso facere potuisse: quia non demutetur quod sit æternum, amissurum scilicet quod fuerat, dum fit ex demutatione quod non erat, si non esset æternum. Dominum uero æternum aliud esse non posse, quàm quod est semper. Hac & ego definitione merito illum repercutiam, materiam æque reprehendo, cum ex illa mala pessima, etiam bona atque optima fiunt: & uidit deus quia bona, & benedixit ea deus, utique quasi optima, non certe quasi mala ac pessima. Demutationem igitur admisit materia, & si ita est, statum æternitatis amisit: mortua est denique sua forma. sed æternitas amitti non potest: quia nisi amitti non possit, æternitas non est. Ergo nec demutationem potuit admisisse: quia si æternitas est, demutari nullo modo potest: & quæretur, quomodo ex ea bona facta sint, quæ ex demutatione nullo modo facta sunt? Vnde in mala ac pessima boni atque optimi semen? Certe nec bona arbor, fructus malos ædit: quia nec deus nisi bonus: nec mala arbor, bonos: quia nec materia est *pessima. Aut si dabimus illi aliquid, etiam boni germinis, iam non erit uniformis naturæ, id est, malæ in totum: sed & tantum duplex, id est, bonæ & malæ naturæ. Et quæretur iterum, an in bono & malo potuerit conuenire luci & tenebris, dulci & amaro. Aut si potuit utriusque diuersitas boni & mali concurrisse, & duplex natura fuisse materiæ amborum ferax fructuum, iam nec bona ipsa deo deputabuntur, ut nec mala illi imputentur: sed utraque species de materiæ proprietate sumpta, ad materiam pertinebit. Quo pacto neque gratiam bonorum deo debebimus, nec inuidiam malorum, quia nihil de suo operatus ingenio: per quod probabitur manifeste materiæ deseruisse. Nam & si dicatur, licet ex occasione materiæ, suo tamen arbitrio bona protulisse, quasi nactus bonum materiæ, quanquàm & hoc turpe sit: Certe cum ex eadem etiam mala profert, uel hæc utique non de suo arbitrio proferendo seruit materiæ, aliud non habens facere quàm ex malo proferre, inuitus utique quâ bonus, ex necessitate ut inuitus, & ex seruitute ut ex necessitate. Quid ergo dignius, ex necessitate eum condidisse mala, an ex uoluntate? Siquidem ex necessitate

Forte * *nisi pessima.*

ſitate condidit, ſi ex materia. Ex uoluntate, ſi ex nihilo. Iam enim ſine cau-
ſa laboras, ne malorum autor conſtituatur deus: quia & ſi de materia
fecit, ipſi deputabuntur qui fecit. proinde quatenus fecit. Planè ſic intereſt
unde fecerit, ac ſi de nihilo feciſſet: nec intereſt unde fecerit, ut inde fecerit,
unde eum magis decuit. Magis autem eũ decuit ex uoluntate feciſſe quàm
ex neceſſitate: id eſt ex nihilo potius quàm ex materia. Dignius eſt deum
etiam malorum autorem liberum credere, quàm ſeruum: quæcunque po-
teſtas ei, quàm puſillitas competit. Si & ſic concedimus materiam quidem
nihil boni habuiſſe, dominum uero ſi quid boni ædidit ſua uirtute ædidiſ-
ſe, aliæ æque oborientur quæſtiones. Primo ſi bonum in materia omnino
non fuit, nõ ex materia bonum factum, quod materia ſcilicet non habuit.
Dehinc ſi non ex materia, iam ergo ex deo factum. Si nec ex deo, iam er-
go ex nihilo factum. Hoc enim ſupereſt ſecundum Hermogenis diſpoſitio-
nem. Porrò ſi bonum, neque ex materia factum eſt: quia non erat in illa ut-
in mala, neque ex deo: quia nihil potuit ex deo fieri, ſicut definit Hermoge-
nes: inuenitur bonum iam ex nihilo factum, ut ex nullo factum, ut neque
ex materia neque ex deo. Et ſi bonum ex nihilo, cur non & malum? imò
cur non omnia ex nihilo, ſi aliquid ex nihilo? niſi ſi inſufficiens fuit diuina
uirtus omnibus producendis, quæ aliquid protulerit ex nihilo: aut ſi ex ma-
teria mala bonum proceſſit: quia neque ex nihilo, neque ex deo, ſequetur
ut ex conuerſione proceſſerit materiæ. Contra denegant iam æterni con-
uerſionem: ita unde bonum conſtitit, iam negabit Hermogenes inde illud
conſtare potuiſſe. Neceſſe eſt autem ex aliquo eorum proceſſerit, ex qui-
bus negauit procedere potuiſſe. Cæterum ſi ideo malum non ex nihilo, ne
dei fiat, de cuius arbitrio uidebitur factum, ſed ex materia: ut ipſius ſit, de
cuius ſubſtantia erit factum: & hic ut dixi autor mali habebitur deus, qui
cum eadem uirtute & uoluntate debuiſſet omnia ex materia protuliſſe: aut
tantum bona non omnia tamen bona, protuliſſet etiam mala, utique aut *Forte *ne eſſent*
uolens eſſe mala ſi poterat efficere neceſſe eſſet: aut non ualens efficere om-
nia bona, ſi uoluit & non fecit, dum nihil interſit per infirmitatem domi-
nus autor mali extiterit an per uoluntatem. Aut quæ fuit ratio, ut cum bo-
na feciſſet quaſi bonus, etiam mala protuliſſet quaſi non bonus, cum non
congruentia ſibi ſolummodo ædidit. Quid neceſſe erat ſuo opere prolato,
etiam materiæ negocium curare, proinde & malum proferendo, ſolus ut co-
gnoſceretur bonus de bono? Materia autem ne cognoſceretur mala de ma
lo plus bonum floruiſſet ſine mali afflatu. Nam & Hermogenes expu-
gnat quorundam argumentationes, dicentium mala neceſſaria fuiſſe ad
inluminationem bonorum, ex contrariis intelligendorum. Ergo aut nec
propterea locus mali proferendi fuit. Aut ſiqua alia ratio exegit illud
induci, cur non & ex nihilo potuerit induci ipſa ratione excuſatura
dominum

dominum ne mali autor existimaretur: quæ nunc de materia operatur, cum mala excusat, si excusat: adeo ubique & undique illuc compellitur quæstio quo nolunt: qui ipsam mali rationem nõ examinando nec dinoscẽdo, quomodo illud aut deo adtribuant, aut à deo separent, pluribus & indignioribus destructionibus deo obijciunt. Igitur in præstructione huius articuli, & alibi forsitan retractandi quidem, definio, aut deo adscribendum & bonum & malum, quæ ex materia fecit: aut materiæ ipsi ex qua fecit: aut utrũque utriq; qui ambo sibi obligantur, qui fecit, & de qua fecit: aut alterum alteri. tertius enim præter materiam & deus non est. Porrò si deus erit utrũque, uidebitur deus etiam mali autor: deus autem ut bonus autor mali nõ erit. si materia utrũq;, uidebitur materia etiam boni matrix, mala autem in totum materia boni non erit matrix. si utriusq; erit utrunq;: in hoc quoque comparabitur deo materia, & pares erunt ambo, ex æquo mali ac boni adfines: æquari autem deo materia non debet, ne duos deos efficiat: si alterum alterius, utique deo bonum, & materiæ malum: neque malum deo, neq; materiæ bonum adscribetur: & bona autem & mala deus de materia faciendo cum ea facit. Hæc si ita sunt, nescio qua possit euadere sententia Hermogenes, qui, deus quoquomodo de materia malum condidit, siue uoluntate, siue necessitate, siue ratione, non putet mali autorem. Porrò si mali autor est ipse qui fecit, planè socia materia per substantiæ suggestum. excusas iã causam materiæ introducendæ. Nihilominus enim, & per materiam deus autor mali ostenditur, si ideo materia præsumpta est, ne deus mali autor uideretur: exclusa itaque materia dum excluditur causa eius, superest uti deus omnia ex nihilo fecisse constet. Videbimus an & mala: cum apparuerit quæ mala, & an mala. Interim & quæ putas: dignius enim de suo arbitrio produxit, hæc quoque producendo de nihilo, quàm de præiudicio alieno, si de materia produxisset. Libertas, non necessitas, deo competit: malo uoluerit mala à semetipso condidisse, quàm non potuerit non condidisse. Vnici dei status hanc regulam uindicat: non aliter unici, nisi quia solius: nõ aliter solius, nisi quia nihil cũ illo: sic & primus erit, quia omnia post illum: sic omnia post illum, quia omnia ab illo: sic ab illo, quia ex nihilo: ut illi quoque scripturæ ratio constet, Quis cognouit sensum domini? aut quis illi consiliarius fuit? aut quem consultatus est? aut uiam intelligentiæ & scientiæ quis demonstrauit illi? quis tradidit & retribuetur ei? Nemo utique: quia nulla uis, nulla materia, nulla natura substantiæ alterius aderit illi. Porrò si de aliquo operatus est, necesse est ab eaipsa acceperit & consilium & tractatum dispositionis, ut uiam intelligentiæ & scientiæ. Pro qualitate enim rei operari habuit, & secundum ingenium materiæ, non secundum suum arbitrium: adeo ut & mala pro natura non sua, sed substantiæ fecerit. Si necessaria est deo materia ad opera mundi ut Hermogenes

Forte * excludas iam

mogenes existimauit:habuit deus materiam longe digniorem & idoniorẽ, non apud philosophos æstimandam,sed apud prophetas intelligendã, sophiã suã scilicet: hæc deniq; sola cognouit sensũ domini. Quis ẽm scit quæ sunt dei,& quæ in ipso,nisi spiritus qui in ipso? Sophia aũt spiritus.hæc illi cõsiliarius fuit,uia intelligentiæ & scientiæ ipsa est. Ex hac fecit,faciendo per illã,& faciendo cum illa. Cum pararet cœlum,inquit,aderam illi,& cum fortia faciebat super uentos,quæ sursum nubila, & cum firmos ponebat montes eius quæ sub cœlo est,ego eram compingens cum ipso. Ego erã ad quẽ gaudebat:cottidie autem oblectabar in persona eius. Quando oblectabatur? Cum perfecisset orbem,& inoblectabatur in filijs hominum. Quis nõ hanc potius omnium fontem & originem cõmendet? materiã uero materiarum,non sibi subditam,nõ statu diuersam,nõ motu inquietam, non habitu informem,sed insitam,& propriam, & compositam,& decoram. Quali deo potuit eguisse? Sui magis quàm alieni. Deniq; ut necessariam sensit ad opera mundi,statim eam condit & generat in semetipso. Dominus,inquit,condidit me initium uiarum suarum in opera sua:ante secula fundauit me:prius quàm faceret terram.prius quàm montes collocarentur:ante oẽs autem colles generauit me:prior autem abysso genita. Cum agnoscat ergo Hermogenes idcirco etiam sophiam dei natam & conditam prædicari, ne quid innatum & inconditum præter solum deum crederemus. Si enim intra dominũ quod ex ipso & in ipso fuit,sine initio non fuit: sophia scilicet ipsius exinde nata & cõdita,ex quo in sensu dei ad opera mundi disponenda cœpit agitari:multo magis non capit sine initio quicquàm fuisse, quod extra dominũ fuerit. Si uero sophia eadem dei sermo est sensu sophia, & sine quo factum est nihil,sicut & dispositũ sine sophia,quale est ut filio dei sermone unigenito & primogenito aliquid fuerit præter patrem antiquius: & hoc modo utique generosius,nedum quod innatum fortius,& quod infectum factũ ualidius? quia quod ut esset nullius eguit autoris,multo sublimius erit eo quod ut esset aliquem habuit autorem:proinde si malum quidem innatum est,id est sermo dei. Eructauit enim,inquit,sermonem optimum:non scio an à bono malum possit adduci,ualidius ab infirmo,ut innatum à nato. Ita & hoc nomine materiã deo præponit Hermogenes,præponendo eam filio. Filius enim sermo,& deus sermo:& ego & pater unum sumus:nisi quod sustinebit æquo animo filius eam præponi sibi , quæ patri adæquatur. Sed & ad originale instrumentum Moysi prouocabo, unde & diuersa pars suspiciones suas ingratis fulcire conatur,ne scilicet nõ inde instrui uideretur unde oportet. Itaque occasiones sibi sumpsit quorundam uerborum,ut hæreticis ferè mos est simplicia quæque torquere. Nam & ipsum principium, in quo deus fecit & cœlum & terram, aliquid uolunt fuisse,quasi substantiuum & corpulentum,quod in materiam interpretari possit. Nos autem uniuicuiq; uocabulo proprietatem,cum uindicamus principium

*Aliàs *non sic.*

*Aliàs * alienigenis, sic enim habet exemplar Hirsaugiense, unde etiã cõijcio suis legendũ, non sui, & fortassis paulo ante nõ deo, sed deus.*

cipium initiũ esse, & cõpetisse ita poni rebus incipientibus fieri. Nihil enim quod fieri habet sine initio esse, quin initium sit illi ipsum dum incipit fieri. Ita principium siue initium inceptionis esse uerbum, non alicuius substantiæ nomen. Iam nunc si principalia deo opera cœlum & terra sunt, quæ ante omnia deus fecit suorum esse proprie principium, quæ priora sunt facta meritóque sic perfectam scripturam, In principio fecit deus cœlum & terram, quemadmodum dixisset, in finem deus fecit cœlum & terram: si post uniuersa fecisset: aut si principium aliqua substantia est, erit & finis aliqua materia. Planè licebit etiam substantiuum aliquid principium esse alij rei, quæ ex ipso sit futura: ut argilla principium testæ, ut semen principium herbæ. Sed cum ita utimur uocabulo principij quasi originis, non quasi ordinis nomine: adijcimus & mentionem ipsius rei specialiter, quam uolumus principium alterius rei. De cætero si sic ponamus, uerbi gratia: In principio fecit figulus peluim uel urnam: iam non materiam significauit principium: non enim argillam nominaui principium, sed ordinem operis: quia figulus ante cætera primum peluim & urnam fecit, exinde facturus & cætera: ad ordinationem operum principij uocabulum pertinebit, non ad originem substantiarum. Possunt & aliter principium interpretari non ab re tamen: nam & in græco principij uocabulum, quod est arche, nõ tantum ordinatiuum, sed & potestatiuum capit principatum. Vnde & archontes dicunt principes & magistratus. Ergo secundum hanc quoque significationem principium pro principatu & potestate sumetur. In principatu enim & in potestate deus fecit cœlum & terram. Sed ut nihil aliud significet græca uox, quàm principium: & principium nihil aliud capiat, quàm initium: habemus etiam illam initium agnoscere, quæ dicit: Dominus condidit me in opera sua. Si enim per sophiam dei omnia facta sunt, & cœlum ergo & terram deus faciens in principio, id est, initio in sophia sua fecit. Denique si principium materiam significaret, non ita scriptura instruxisset, In principio deus fecit, sed ex principio. Non enim in materia, sed ex materia fecisset. De sophia autem potuit dici in principio. In sophia enim primo fecit, in qua cogitando & disponendo iam fecerat: quoniam & si ex materia facturus fuisset, ante in sophia cogitando & disponendo iam fecerat. Quoniam & si erat initium uiarum: quia cogitatio & dispositio prima sophiæ sit operatio, de cogitatu uiam operibus instituens, hanc & inde autoritatem scripturæ mihi uindico, quod & deus qui fecit, & ea quæ fecit, ostenderis unde fecerit, non proinde testatur. Nam cum in omni operatiõe tria sint principalia, qui facit, & quod fit, & ex quo fit: tria nomina sũt ædẽda in legitima operis enarratione: persona factoris, species facti, forma materiæ. Si materia non ædetur, ubi & opera & operæ operator æduntur, apparet ex nihilo eum operatum. Proinde enim æderetur ex quo, si ex aliquo fuisset operatus. Denique Euangelium ut supplementum instrumenti ueteris ad

ἀρχή.
ἄρχοντες

tis adhibebo, in quo uel eo magis debuerat ostendi deus ex aliqua materia uniuersa fecisse, quo illic etiã per quem omnia fecerit reuelatur. In principio erat sermo. In quo principio scilicet deus fecit coelum & terrã. Et sermo erat apud deum, & deus erat sermo. Omnia per illũ facta sunt, & sine illo factũ est nihil. Cum igitur & hic manifestetur & factor, id est deus, & facta, id est omnia. Et per quem, id est sermo, nónne & unde omnia facta essent à deo, per sermonẽ exegisset ordo profiteri, si ex aliquo facta essent? ita quod non fuit, non potuit scriptura profiteri. Et non profitendo, satis probauit non fuisse: quia profiteretur si fuisset. Ergo inquis, si tu ideo præiudicas ex nihilo facta omnia quia non sit manifeste relatum de materia præcedenti factum quid, uide ne diuersa pars ideo cõtendat ex materia omnia facta, quia proinde non aperte significatum sit, ex nihilo quid factum. Planè retorqueri quædam facile possunt non statim & ex æquo admitti, ubi diuersitas causa est. Dico enim & si non aperte scriptura pronũciauit ex nihilo facta omnia, sicut nec ex materia, non tãtam fuisse necessitatem aperte significãdi de nihilo facta omnia, quanta esset, si ex materia facta fuissent. Quoniã quod fit ex nihilo, eo ipso dum non ostenditur ex aliquo factum, manifestatur ex nihilo factum: & nõ periclitatur ne ex aliquo factũ existimetur, quãdo non demonstretur ex quo fit factum. Quod autem ex aliquo fit, nisi hoc ipsum aperte declaratur ex aliquo factum, illud dum ex quo factum sit ostẽditur periclitabitur, primo uideri ex nihilo factum, quia non æditur ex quo sit factum. Dehinc & si ea sit conditione ut non possit uideri ex aliquo, proinde periclitabitur, ex alio lõge factum uideri, quàm ex quo factum est, dum non proponitur unde sit factum. Ita si ex nihilo deus cuncta fecisse non potuit, scriptura non adiecisset illum ex nihilo fecisse. Ex materia eum fecisse omnimodo debuit edixisse, licet ex materia fecisset, quia illud in toto habebat intellegi, & si nõ significaretur. At istud in dubio, nisi significaretur. Atq; adeo spiritus sanctus hanc scripturæ suæ rationem cõstituit, ut cum quid ex aliquo fit, & quod fit, & unde fit, referat. Fructificet, inquit, terra herbam fœni, seminantem semen secundum genus, & secundum similitudinem, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semen in ipso in similitudinem. Et factum est sic. Et produxit terra herbam fœni seminantem semen secundum genus, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semen in ipso in similitudinem. Factum est sic. Et produxit terra herbam fœni seminantem semen secundum genus, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semẽ in ipso secundum genus. Et rursus. Et dixit deus: Producant aquæ repentia animarum uiuarum, & uolatilia uolantia super terram per firmamentũ coeli. Et factum est sic. Et fecit deus cetos magnos, & omnem animam animalium repentiũ, quæ produxerũt aquæ secundum genus ipsorum. Item post hæc. Et dixit deus. Producat terra animam uiuentem secũdum genus, quadrupedia & repentia, & bestias terræ, secundum genus ipsorum. Si ergo ex

iam factis rebus, alias res deus proferens, ostendit p prophetā & dicit quid unde protulerit, quāquam possimus unde illas prolatas estimare, dū ne ex nihilo. Iam enim facta erāt quædā ex quibus prolatæ uideri possent. Si tātam curā instructionis nostræ insumpsit spūsanctus, ut sciremus qd unde processerit, nónne proinde nos & de cœlo & de terra cópores reddidisset significādo unde ea esset operatus? Si de aliqua materia origo constaret illorum: ut tātomagis ex nihilo ea uideretur operatus, quanto nihil adhuc erat factum, ex quo operatus uideretur. Itaq; sicut ea quæ de aliquo plata sunt ostendit unde prolata sint: Ita quæ nō ostendit unde prolata sint, ex nihilo prolata confirmat. Igitur in principio deus fecit cœlū & terrā. Adoro scripturæ plenitudinē qua mihi & factorem manifestat & facta. In euāgelio uero amplius & ministrū atque arbitrum rectoris inuenio sermonem. An aūt de aliqua subiacenti materia facta sint omnia, nusquā adhuc legi. Scriptū esse doceat Hermogenis officina. Si nō est scriptū, timeat uæ illud adijcientibus aut detrahentibus destinatum. Sed ex sequentibus argumentatur, quia scriptum sit, Terra aūt, erat inuisibilis & incōposita. Nā & terræ nomen redigit materiam, quia terra sit quæ facta est ex illa. Et erat, in hoc dirigit, quasi quæ semper retro fuerit innata & infecta. Inuisibilis aūt & rudis quia informem & confusam & inconditam uult fuisse materiā. Has quidem opiniones eius singillatim reuincā, sed interim uolo sic ei respondere. Putamus his articulis materiam demōstrari. Nunquid tamē, quia erat ante omnia & tale aliquid esse ex ea factum scriptura significat? Atquin nihil tale significat. Fuerit licet materia, quantum sibi licet, uel potius Hermogeni, potuit & fuisse, & tamen nihil deus ex illa fecisse, uel quia non decebat deū alicuius eguisse, certe quia nec ostenditur quicquā ex materia fecisse. Sine causa ergo esset inquis. Non planè adeo sine causa. Nā & si mundus non est factus ex illa, sed hæresis facta est, & quidē hoc impudentior, quod nō ex materia facta est hæresis, sed materiā ipsam potius hæresis fecit. Reuertor nūc ad singulos articulos, per quos putauit significatā esse materiā, & primo de nominibus expostulabo. Horū em̄ alterū legimus, quod est terræ: alterū nō inuenimus, quod est materiæ. Quæro ergo cū materiæ nominatio nō extet i scriptura, quomodo ei etiā terræ appellatio adcōmodetur in alio iam genere substantiæ nota, quo magis materiæ quoq; nominatio extitisse debuerat, cōsecuta etiā terræ appellationem, ut scirem terram cōmune cū materia esse nomen ne illud ei soli substātiæ uindicarē, cuius & proprium, in qua magis natum est, uel ne illud in quācunq; aliam speciē, nec utiq; omni materiæ cōmunicare possem si uellem. Cum enim nō extat proprium uocabulum eius rei cui cōmune uocabulum adscribitur, quanto nō comparet cui adscribatur, cuicumq; alij poterit adscribi. Ita Hermogenes, & si materiā ostenderet nominatam, deberet eandem probare terram quoq; cognominatā, ut ita utrūq; illi uocabulum uindicaret. Vult igitur duas proponi terras in ista scriptura, unam quā in principio deus

Fort. & in terræ. (margin, beside "ptum sit, Terra aūt")

Fort. notum est. (margin, beside "substātiæ uindicarē")

cipio deus fecit. Aliã materiã ex qua fecit, de qua dictũ sit, terra aũt erat inuisibilis & rudis. Vtiq; si quærã ex duabus quæ cui nomen terræ adcõmodari id dicetur, hãc quæ facta sit ex illa ex qua facta est uocabulũ deriuasse, quia ueri similius sit ab origine sobolẽ potius quàm originem à sobole uocitari, hoc si ita est, alia nobis obuoluitur quæstio, an cõpetat terrã hanc quam deus fecit, ex illa ex qua fecit cognomentũ deriuasse. Audio eñ apud Hermogenem cæterosq; materiarios hæreticos terrã quidẽ illã informẽ & inuisibilẽ & rudem fuisse. Hanc uero nostrã proinde & formã & conspectũ, & cultũ, à deo consecutã. Aliud ergo factã quàm erat ea ex qua facta est. Porrò aliud facta, nõ potuit cũ ea de nomine sociari, à cuius cõditione desciuerat. Si nomen propriũ materiæ illius fuit terra hæc quæ non est materia, aliud scilicet facta, terræ quoq; nõ capit nomen alienũ & statu suo extraneũ. Sed materia facta, id est ex terra habuit cũ sua origine cõsortiũ nominis, sicut & generis. Non à deo. Nã & testam licet ex argilla confectã iam non argillã uocabo, sed testam, & electrum licet ex auro & argẽto fœderatum, nec argentum tamen nec aurũ appellabo, sed electrũ, à cuius habitu quod diuertit, pariter & à uocatu eius recedit appellationis, sicut & cõditionis proprietate. Quàm aũt trãsierit de statu terræ illius, id est materiæ ista terra, uel eo palàm est, quòd hæc apud Genesim testimoniũ boni accipit. Et uidit deus quia bonum, illa aũt apud Hermogenẽ in originẽ & causam malorũ deputatur. Postremo si ideo hæc terra, quia & illa, cur non & materia hæc quoq; quia & illa? Imò iã & cœlum & omnia, si ex materia cõstant, & terræ & materiæ uocari debuerunt. Satis ista de terræ nomine, in quo materiam intellegi uoluit, quod nomen unius elementi omnes sciũt, natura primũ, dehinc scriptura docẽte, nisi si & Sileno illi apud Midam regem adseuerãti de alio orbe credendum est autore Theopompo, sed & deos multos idem refert. Nobis aũt unus deus & una est terra, quam in principio deus fecit. Cuius ordinẽ incipiens scriptura decurrere, Primo factã eam edicit, dehinc qualitatẽ ipsius edisserit, sicut & cœlum primo factum professa, in principio deus fecit cœlum. Dehinc dispositionem eius superducit, & separauit inter aquã quæ erat infra firmamentum, & quæ erat super firmamẽtum. Et uocauit deus firmamentum cœlum, ipsum quod in primordio fecerat. Proinde & de homine, & fecit deus hominem, ad imaginẽ dei fecit illũ. Dehinc qualiter fecerit reddit. Et finxit deus hominem de limo terræ, & adflauit in faciẽ eius flatũ uitæ, & factus est homo in animã uiuã. Et utiq; sic decet narrationẽ inire: Primo præfari, postea prosequi. Nominare, deinde describere. Alioquin uanũ, si eius rei cuius nullam præmiserat mentionẽ, id est materiæ, ne ipsum quidem nomen, subito formam & habitum promulgauit. Ante enarrat qualis esset, antequam an esset. Ostendit figuram deformati, nomen abscõdit. At quanto credibilius secundum nos eius rei dispositionẽ scriptura subiunxit, cuius institutionem simulq; nominationem præmisit. Quàm deniq; integer sensus est, in principio deus fecit cœlum & terram, terra aũt erat inuisibilis & rudis, quam deus

Materiarij hæretici

Silenus.
Midas.
Theopompus.

scilicet fecit.de qua scriptura cũ maxime edixerat. Nam & autem ipsum ue
Autem. lut fibula coniunctiuæ particulæ ad cõnexũ narrationi adpositum est,terra
aũt.Hoc eñ uerbo reuertitur ad eã,de qua supra dixerat,& alligat sensum.
adeo aufer hinc aũt,& soluta compago est,ut tunc possit de alia terra dictũ
uideri,terra erat inuisibilis & rudis. Sed tu supcilio capitis & nutu digiti ad
cõmodato altius tollens,& quasi retro iactans,erat inquis,quasi semp fuerit
scilicet innata & infecta,& idcirco materia credenda. At ego sine ullo lenoci
nio pronunciationis simpliciter respondebo,de omni te posse dici erat,etiã
de ea quæ facta,quæ nata sit,quæ aliquando non fuerit,& quæ materia nõ
sit.Omne enim quod habet esse, unde habet siue per initiũ,siue initio,hoc
ipo quod est,etiã erat dicet.Cui cõpetit prima uerbi positio,in definitionẽ,
eiusdem etiam declinatio uerbi decurret in relationẽ.Est definitionis caput,
erat relationi facit.Hæ sunt argutiæ & subtilitates hæreticorũ simplicitatem
cõmunium uerborũ torquentes in quæstionẽ magnam.Scilicet quæstio est
si erat terra quæ facta est. Sanè discutiẽdũ,an ei cõpetat inuisibilem & rudẽ
fuisse quæ facta est,an ei ex qua facta est,ut eiusdem sit erat,cuius & quod
erat. Atquin non tantũ probabimus istũ habitũ huic terræ cõpetisse,sed &
illi alij nõ competisse. Nam si nuda sit materia deo subiacebat,nullo scilicet
elemento obstruente.Siquidẽ nondũ quicq̃ erat præter ipsam & deũ,utiq;
inuisibilis esse non poterat,quia & si tenebras uolet in substantia fuisse ma-
teriæ(cui articulo respõdere debebimus suo ordine) etiam homini tenebræ,
uisibiles sunt. Hoc eñ ipsum quod sunt tenebræ uident,nedũ deo.Et utiq;
si inuisibilis esset,nullo modo cognosceretur qualitas eius.Vnde ergo com-
pertus est Hermogenes informẽ & cõfusam & inquietã illã fuisse,quæ ut in-
uisibilis latebat:aut si hoc à deo reuelatũ est,pbare debet. Sic & an rudis di
ci potuerit expostulo.Certe enim rude illud est quod imperfectũ est.Certe
imperfectũ nõ potest esse,nisi quod factũ est.Quod enim minus factũ est,
impfectũ est.Certe inquis.Ergo materia quæ facta nõ erat,in totũ imperfe
cta esse nõ potuit,Quæ impfecta nõ fuit,etiã rudis nõ fuit,initiũ nõ habẽs.
Quia facta nõ fuit,caruit & rudimento.Initij eñ accidens est rudimentum.
Terra uero quæ facta est,meruit & rudis dici. Statim enim ut facta est,ha-
buit impfectæ locũ,ante pfectionẽ. Siquidẽ omnia opera sua deus ordine
cõsummauit,incultis primo elemẽtis,depalans quodãmodo mũdũ,dehinc
exornatis uelut dedicans.Nã & lumen nõ statim splẽdore solis impleuit,&
tenebras nõ statim solatio lunæ temperauit,& cœlũ nõ statim syderibus stel
lisque signauit,& mariã nõ statim beluis frequentauit,& ipsam terrã non
statim uaria fœcunditate dotauit.Sed primo esse ei cõtulit. Dehinc nõ inua
cuum esse suppleuit.Sic enim & Esaias non inuacuũ ait fecit illã,sed inhabi-
tari.Postea ergo quã facta est,futura etiã perfecta,interim erat inuisibilis &
rudis.Rudis quidem,hoc quoque ipso quod inuisibilis.Vt nec uisui pfecta
simul & ut de reliquo nondum instructa. Inuisibilis uero ut adhuc aquis
tanq̃ monimento genitalis humoris obducta:qua forma,etiã adfinis eius
caro

caro nostra producitur. Nã & Dauid ita canit. Domini est terra & plenitudo eius, orbis terræ, & omnes qui habitant in illa. Ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum. Segregatis enim aquis in cauatiorẽ sinũ, emicantior facta est arida, quæ ante hac aquis tegebatur. Exinde itaq; & uisibilis efficitur, dicente deo: Congregetur aqua incongregatione una, & uideatur arida. Videatur, inquit, non fiat. Iam enim facta erat, sed inuisibilis usq; tunc uideri sustinebat. Arida autem quod erat futura ex diuortio humoris tamen terra & uocauit deus aridam terram, non materiam. Sic & perfectionem postea consecuta, desinit rudis haberi, cum pronunciat deus. Fruticet terra herbam fœni seminantem semen secundum genus, & secundum similitudinem, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semen in ipso in similitudinẽ. Item. Producat terra animã uiuam secundum genus, & quadrupedia & repentia, & bestias terræ secundum genus. Impleuit igitur ordinem suũ scriptura diuina. Quam enim prædixerat inuisibilẽ & rudem, ei & uisionem reddidit & perfectionem. Non alia autem materia erat inuisibilis & rudis. Ergo materia erit postea uisibilis & perfecta. Volo itaq; uidere materiã. Visibilis enim facta est. Volo & perfectã eã recognoscere, ut ex illa etiã fœni herbã, & ex illa decerpã lignum fructũ, & ex illa animalia usui meo famulentur, sed materia quidem nusquã. terra uero hæc, id est coram. hanc uideo. hac perfruor, ex quo inuisibilis & rudis esse desijt, de qua manifestissime Esaias. hæc dicit dominus qui fecit cœlũ. Iste deus qui demonstrauit terram & facit illã. Certe eandem demõstrauit, quam & fecit. Quomodo demõstrauit? utiq; dicendo, uideatur arida. Quare uideri iubet, nisi quia retro non uidebatur? ut sic quoq; eam nõ inuacuũ fecisset faciendo uisibilem & ita habilem: & sic per omnia probatur nobis, hãc quam incolimus eãdem & factã esse à deo & ostensam, nec aliã fuisse rudẽ & inuisibilẽ quàm quæ & facta & ostẽsa est. atq; ita terra aũt erat inuisibilis & rudis, ad eã ptinet quã deus cũ cœlo separauit. Sic & sequentia cõiecturam Hermogenis instruere uidebũtur, & tenebræ super abyssum, & spiritus dei super aquas ferebatur, quasi & hæ confusæ substantiæ, massalis illius molis argumenta portendãt. Atquin singillatim definiens, tenebras, abyssum spiritus dei aquas, nihil cõfusum, nec in cõfusione incertũ æstimari facit tam diuisa relatio certorum & distinctorum elementorum. Hoc quidem amplius, cum situs proprios eis adscribit, tenebras super abyssum, spiritus super aquas negauit confusionẽ substantiarum, quatũ demonstrando dispositionẽ, demonstrauit etiam distinctionem. Vanitimum deniq; ut materia quæ informis inducitur, de tot formarum uocabulis informis adseueretur non ædito quid sit illud corpus confusionis quod unicũ utiq; credendũ est, si informe est. uniforme etenim quod informe est, informe autem quod ex uarietate cõfusum est, unam habeat necesse est speciem: quod non habet speciem, dum ex multis unam habet speciem. Cæterũ aut habebat in se species istas materia de quarum uocabulis intellegẽdas esse tenebras dico & abyssum, & spiritum, & aquas, aut

Fort. ligni fructum.

Fort. vanissimum.

non habebat. Si enim habebat, quomodo inducitur non habens formas? Si non habebat, agnoscitur. sed & illud utiq; captabitur de cœlo solo & de terra ista scripturam significasse quod eā in principio deus fecerit. De speciebus autem supradictis nihil tale: & ideo eas quæ factæ nō significentur, ad infectam materiā pertinere. respondebimus huic quoq; scrupulo. Scriptura diuina satis differeret, summas ipsas rerū à deo factas cōmendasset cœlum & terram, habētes utiq; suggestus suos proprios qui in ipsis summis intelligi possent. Suggestus autē cœli & terræ primo tūc fuerint tenebræ & abyssus & spiritus & aquæ. Nā terræ quidem suberat abyssus tenebræ. Si enim abyssus infra terram, tenebræ autem super abyssum, sine dubio & tenebræ & abyssus infra terrā. Cœlo uero spiritus & aquæ subiacebant. nam si aquæ super terram, quale eam texerāt, spiritus autem super aquas, pariter & spiritus & aquæ super terram. Quæ uero super terram, ea utiq; infra cœlum, & sicut terra abysso & tenebris, ita & cœlum spiritus & aquis incubabat & cōplectebantur: & ita nouum nō est ut id solum quod cōtinet nominetur quâ summale. In isto autē intellegatur & quod continetur quâ portionale. Ecce si dicam ciuitas extruxit theatrum, & circū, scena autem erat talis & talis, & statuæ super euripum, & obeliscus super omnia ferebatur, quia non & has species edixerim factas à ciuitate, non erunt ab ea cum circo & theatro? an ideo non adieci factas has quoq; species, qua inerant eis quæ facta prædixeram, & inest se quibus inerāt intellegi poterant. sed nacet hoc exemplum ut humanū. aliud de autoritate scripturæ ipsius arripiam. Fecit inquit deus hominem de terra, & adflauit in faciem eius flatum uitæ, et factus est homo in animam uiuam. Faciem quidem eius hic nominat, sed nec ipsam factā à deo dixit, cui tam uero & ossa & carnē & oculos & sudorem & sanguinem postea loquitur, quæ nec tunc facta à deo significauit. Quid respondebit Hermogenes? Nunquid & membra hominis ad materiā pertinebūt, quia nō nominatim facta referūtur. An & hæc in hominis factitatione censetur: proinde mēbra erāt cœli & terræ abyssus & tenebræ spiritus. ea quæ in corporibus in membra sunt facta, in corporibus & mēbra sunt nominata. Nullū elementū non membrū est eius elemēti quo cōtinetur. Omnia autē elementa cœlo aut terra cōtinentur. Hæc responderim pro scriptura præsenti quatinus hic solorū corporū factitationem cōmendari uidetur cœli & terræ, scit esse qui ultro in corporibus & membra cognoscerent. Et ideo compēdio usa est. prouidit tamen & hebetes & insidiosos, qui dissimulato tacito intellectu ipsius quoq; membris uerbum factitationis significatorum exigerent. Itaq; & propter istos singulas species factas, docet alijs in locis habere sophiam, Prior autem abysso genita sum dicentē, ut credas abyssum quoq; genitam id est factā quia & filios facimus, licet generemus, nihil interest facta an nata sit abyssus, dum initium detur illi quod non daretur si materiæ subijciat. esset de tenebris uero ipse ad minus per Esaiā, ego, qui struxi lucē & feci tenebras. De spiritu æque Amos qui soli dat tonitruū & condit spiritum, &

Fort. differit. & mox cōmendans & coe.

Fort. quæ eam.

Fort. inesse.

Fort. enim uero & ossa.

Fort. cōmentari.

tũ, & adnunciat in homines CHRISTVM ſuũ: eũ ſpiritũ cõditũ oſtẽdens,
qui in terras cõditas deputabatur, qui ſuper aquas ferebatur, librator & ad
flator & animator uniuerſitatis, nõ ut quidam putãt ipſum deũ ſignificari
ſpiritũ qa deus ſpirit9. Neq; enim aquæ dominũ ſuſtinere ſufficerẽt, ſed eũ
ſpiritũ dicit de quo etiã uẽti cõſtiterũt, ut ait p Eſaiã, quia ſpirit9 à me exiuit,
& flatũ omnem ego feci. Item de aquis eadẽ ſophia. Et quom firmos pone-
bat fontes quæ ſub cœlo, ego erã modulãs cũ ipſo. Cũ ergo & eas ſpecies p- *Fort. fontes aquarũ quæ ſub.*
bamus à deo factas, & ſi in Geneſi tantũmodo nominat̃ ſine factitationis *Alias, prodamus.*
mẽtiõe, reſpõdebitur fortaſſe ex diuerſo planè factas eas, ſed ex materia: ut
ſtilus quidẽ Moyſi & tenebræ ſup abyſſum & ſpiritus dei ſup aquas fereba
tur materiã ſonet. Cæteræ uero ſcripturæ quæ ex materia factæ ſunt ſpecies
in diſperſo demõſtrent. Ergo ſicut terra de terra, ita & abyſſus ex abyſſo, &
tenebræ ex tenebris, & ſpiritus & aquæ ex ſpiritu ex aquis cõſtiterũt. Et ſicut
ſupra diximus, nõ potuit informis fuiſſe materia, ſpecies habebat ut & aliæ
ex ea ſint cõfectæ, niſi quod non aliæ, ſed ipſæ ex ſemetipſis. Siquidẽ nõ ca-
pit diuerſas fuiſſe quæ ijſdem nominibus æduntur: quod iam operatio di-
uina ocioſa uideri poſſit, ſi qua ferant fecit, cũ generoſiora eſſet, quæ nõ erãt *Fort. ſi quæ erant*
facta, quàm ſi fierent. Igitur ut cõcludam aut materiã tũc ſignificauit, Moy- *ex mox eſſent.*
ſes ſcribit, & tenebræ ſuper abyſſum, & ſpiritus dei ſuper aquas ferebatur, At *Fort. dum ſcribit.*
tum hæ ſpecies alibi poſtea demonſtrãtur factæ à deo, debuerũt æque de-
monſtrari ex materia quam Moyſes promiſerat factæ: aut ſi ſpecies iſtas &
non materiã ſignificauit Moyſes, ubi materia demõſtrata ſit quæro. ſed dũ
illã Hermogenes inter colores ſuos inuenit (inter ſcripturas enim dei inueni
re non potuerit) ſatis eſt quod omnia & facta à deo cõſtat & ex materia fa-
cta non cõſtat, quæ etiam ſi fuiſſet ipſam quoq; à deo factã crediduſſemus,
quia nihil innatũ præter deũ præſcribentes optineremus. In hunc uſq; arti-
culum locus eſt retractaui donec ad ſcripturas prouocata deficiat exhibitio *Fort. retractaui.*
materiæ: expedita ſumma eſt: nihil inuenio factũ, nihil ex nihilo, quia quod
factum inuenio non fuiſſe cognoſco, etiam ſi quid ex aliquo factum eſt ex
facto habet cenſum, ut ex terra herba & fructus & pecudes, & figuratio ho-
minis ipſius, ut ex aquis natatiles & uolatiles animæ. huiuſmodi originis re
rum ex his prolatarum, potero materias appellare. Sed factas à deo & ip-
ſas. Cæterum omne ex nihilo conſtitiſſe illa poſtremo diuina diſpoſitio
ſuadebit, quæ omnia ex nihilo redactura eſt. Siquidem & cœlum conuol- *Fort. in nihilo.*
uetur ut liber, immò nuſquam fiet cum ipſa terra cum qua primordio fa-
ctum eſt. Cœlum & terra præteribunt inquit, cœlum primum & terra pri-
ma abierunt, & locus non eſt inuentus illis, quia ſcilicet quod & finitio cum *Fort, quod & finit, locum a. m.*
amittit. Sic & Dauid, opera manuum ſuarum cœli & ipſi peribunt. Nam
& ſi mutauit illos uelut opertorium & mutabuntur. Sed & mutari peri-
re eſt priſtino ſtatui, quæ dum mutantur amittunt. & ſtellæ quidem
de cœlo ruent, ſicut fici arbor cum ualido commota uento acerua ſua
amittit, Montes uero tanquam cera liqueſcent à conſpectu domini

cum surrexerit, scilicet confringere terram. Sed & paludes, inquit, arefaciam & quærent aquam nec inuenient, etiam mare hactenus. Quæ omnia & si aliter putauerit spiritaliter interpretanda non tamen poterit auferre ueritatem ita futurorũ quomodo scripta sunt. Si quæ enim figuræ sunt, ex rebus cõsistentibus fiant necesse est, non ex uacantibus, quia nihil potest ad similitudinem de suo præstare, nisi sit ipsum quod tali similitudine præstet. Reuertor igitur ad causam definientem omnia ex nihilo ædita, in nihilo peruẽtura, ex æterno em̃ id est ex materia nihil deus interibile fecisset, nec ex maioribus minora condidisset cui magis congruat ex minoribus maiora pducere, id est ex interibili æternum quod & carni nostræ pollicetur, cuius uirtutes & potestates suas hũc iã adrabonem uoluit in nobis collocasse, ut credamus etiã illũ uniuersitatẽ ex nihilo uelut emortuã quæ scilicet nõ erit in hoc ut esset suscitasse. De cætero uero statu materiæ, & si nõ est retractãdũ, prius enim erat ut eã esse constaret, tamen ac si constiterit, persequendus est ordo, quo magis eã nõ esse cõstet, cuius nec reliquo statu cõsistat, simul ut cõtrarietates suas agnoscat Hermogenes: prima inquit facie uidetur nobis incorporalis esse materia. Exquisita aũt ratiõe recta inuenitur, neq; corporalis, neq; incorporalis. quæ est ista ratio recta quæ nihil recti renunciat, & est nihil certi? Nisi fallor enim omnis res aut corporalis sit necesse est, ut cõcedã interim esse aliquid incorporale de substãtijs dũtaxat cũ ipsa substantia corpus sit rei cuiusq;, certe post corporale & incorporale nihil tertiũ, age nunc sit & tertium, quod illa recta ratio Hermogeniana cõpererit, quod neq; corporalẽ neq; incorporalem materiã facit, ubi est, quale est, quid uocatur, quid descri bitur, quid intelligit? tantũ hoc ratio renunciauit nec corporalẽ materiã nec incorporalẽ? Sed ecce contrariũ subijcit, aut alia fortasse ratio ei occurrit ex parte corporalem renũcians materiã & ex parte incorporalẽ. Iã ergo nõnne utrum sit utrunq; materia censenda est. Erit enim corporalis & incorporalis aduersus renũciationem* reparationis illius, planè rationem non reddentes sentẽtiæ suæ, sicut hæc alia reddit. Corporale enim materiæ uult esse de quo corpora ædãtur: incorporale uero, incõditum motum eius. Si enim, ait, corpus tãtũmodo esset, nihil ei incorporale appareret, id est motus. Si uero in totũ incorporalis fuisset, nullũ corpus ex ea fieret. quãto hæc rectior ratio is, si quod sit rectas lineas duci Hermogenes quam rationi satis, pictor te bardior nõ est. Qui enim tibi cõcedit motũ, in secundã partẽ substantiæ deputaretcũ substantiua res nõ sit, quia nec corporalis, sed accidens si forte substãtiæ & corpori, ut actus & pulsus, ut lapsus, ut casus, ita & motus. Nam siue à semetipso quid mouetur, actus eius est motus, certe pars substantiæ non est, sicut tu motum substantiã facis materiæ incorporalem. Omnia denique mouentur, aut à semetipsis ut animalia, aut ab alijs ut inanimalia, tamen nec hominem, nec lapidem & corporalem & incorporalem dicemus, quia & corpus habeat & motũ, sed unã omnibus formã solius corporalitatis, quæ substãtiæ res est, si qua incorpora eis adsunt, aut actus, aut passiones aut officia

Fort. reliquus status.

als reciprocationis.
Fort. reddentis.

Fort. l. rectior ratio nisi qd' scit quã rat. loquitur autem εἰρωνικῶς, Hermogenem ridens qui pictor esset.

Fort. incorporalia.

ſicia,aut libidines eorũ nõ portiones deputamus. Quo ergo facit,portionẽ
materiæ in motũ diſponere qui nõ ad ſubſtantiã pertinet,ſed ad ſubſtãtiæ
habitũ? Quid enim ſi immobilẽ placuiſſet tibi inducere materiã,nunqd im
mobilitas ſecũda pars formæ uideret'? Sic itaq; nec motus. ſed de motu &
alibi licebit. Nũc eñ uideo te ad illã rurſus rationẽ reuerti,quæ tibi nihil cer-
ti renunciare cõſueuit. Nã ſicut nec corporalẽ nec incorporalẽ infert materiã,
ita nec bonã nec malã adlegaſſet. Proinde ſuperargumẽtaſſet. Si enim ini-
quis eſſet bona quæ ſemp hoc fuerat,nõ deſideraret cõpoſitionẽ dei:ſi eſſet
natura mala,non accepiſſet trãſlationẽ in melius:nec quicquã cõpoſitionis
ſuæ adplicuiſſet illi deus tali natura: In uacuũ eñ laboraſſet. Verba hæc tua
ſunt:quorũ te & alibi meminiſſe oportuerat nequid his cõtrariũ infert. Sed
quoniã de mali & boni ambiguitate ſuper materiã in præteritis aliquid re-
tractauimus,nunc ad præſentẽ,& ſolã propoſitionẽ & argumentationẽ tuã
reſpondebo. Nec dicã & hic te certum aliquid debuiſſe pronũciaſſe,aut bo-
na aut mala aut tertium aliquid,ſed nec hic quod tibi libuit pronũciaſſe cu-
ſtodiſſe. Reſcindes enim quod pronũciaſti nec bonã nec malã,quia cũ dicis
ſi eſſet bona non deſideraret cõponi,habeo mala portẽtis:& cũ adpones ſi
eſſet mala natura non admitterẽ in melius tranſlationẽ,bona ſuboſtendes:
atq; ita & boni & mali adfinẽ cõſtituiſti,ei quam nec bonã nec malã ꝓnun
ciaſti. Si aũt & argumentationẽ qua putaſti te ꝓpoſitionẽ tuã cõfirmaturũ,
retundam,illud: Oppono etiã illud,ſi bona fuiſſet materia ſemp,quare non
deſideraſſet in melius reformari:quod bonũ nõ deſiderat,aut nõ optat,aut
nõ capit profectũ,ut fiat de bono melius:æque ſi mala natura fuiſſet,quare
nõ potuerit à deo cõuerti,ut à potẽtiore,ut ab eo q lapidũ quoq; naturã cõ-
uertere ualeat in filios Abrahæ. Nẽpe ergo nõ tantũ cõparas dominũ mate
riæ,ſed & ſubicis,à quo naturã materiã deuinci & edomari melius potuiſſet.
Sed & quam hic nõ uis naturã malã alibi te cõfeſſum negauit. De ſitu mate
riæ id tracto,quod & de modo ut ꝑuerſitatẽ tuã traducat:ſubiacẽtẽ facit deo
materiã,& utiq; locũ illi q ſit intra deũ,in loco ergo materia,ſi in loco,ergo
intra locũ:ſi intra locũ,ergo determinat' à loco,intra quẽ eſt:ſi determinatur
habet lineã extremã,quã quantũ proprie pictor agnoſcit finẽ eſſe omni rei
cuius linea extrema eſt.nõ ergo erit infinita materia,quæ dũ in loco quo eſt
à loco determinatur,& dum determinatur ab illo,extrema cũ linea patit'.at
tu infinitam facis dicens, Infinita eſt aũt eo quod ſemp eſt. Et ſi qui diſcipu-
lorũ tuorũ uoluerit argumẽtari,quaſi infinitã æuo nõ modo corporis intelle
gi uelis:atquin corparaliter ĩfinitã ut corporaliter immẽſam & ĩcircũſcriptã,
ſequentia oſtendũt,unde inquis nec tota fabricat',ſed partes eius.adeo cor-
pore infinita non tẽpore eſt:& obduceris corporeã infinitam facies eũ locũ,
& adſcribens,intra locum & extremum loci lineam indudes. Sed tamen cur
non totam eam formauerit deus. Non ſcio niſi quâ,aut inualidus aut inui-
dus,itaq; ut dimidiũ eius quæ nõ tota formata ſit,quæro qualis tota fuerit
agnoſcam. Debuerat enim deus ut exẽplariũ antiquitatis ad gloriã operis
palàm

Fort.ſuper argumẽtas,Sed enim ſi.

Fort,inferres.

Sic puto leg.cõponi à deo malam portẽdis.& mox,non admitteret,bonam ſub oſtẽdis.& ſupra,reſcindis,& adponis. ei quam,ei uidetur ſupereſſe.ſicut & ꝓnomẽ illud poſt retundam uidetur expungendum.

Fort.natura materiæ,& mox,natura malam negabit.

Fort,corpore eam finitam faciens cum locum ei.

palàm fecisse,sit nũc definitiua sicut rectius tibi uidetur per demutationes
suas & trãslatiões,sic & cõprehensibiles ut quæ fabricatur inquis à deo quia
& cõuertibilis & demutabilis & dispartibilis. Demutationes eẽ eius,inqs,
dispartibilem eã ostendũt. Et hic à lineis tuis excidisti,quibus circa personã
dei usus es,præscribẽs deũ illũ nõ ex semetipso fecisse qa in partes uenire nõ
posset.Quis ita æternus & manens in æuũ,ac per hoc immutabilis & indiui
sibilis.si & materia eadẽ æternitate censetur,neq; initiũ habens neq; finem.
Fort. pati disp. quã eadẽ ratione nõ poterit pater dispertitionẽ & demutationẽ qua nec deus.in
nec cum illo necess. æternitatis cõsortio posita participet eũ illi necesse est ut uires & leges & con
& uires. ditiones æternitatis.Atq; cũ dicis partes aũt eius omnia simul ex oibus ha-
bent ut ex partibus totũ dinoscatur,utiq; eas partes intelligi uis,quæ ex illa
prolatæ sunt quæ hodie uident̃ à nobis. Quomodo ergo oia ex oĩbus ha
bẽt utiq; ex pristinis. Quãdo quæ hodie uidẽtur aliter habeãt quã pristina
fuerũt.Dicis ĩ melius reformatã materiã utiq; deteriorib⁹,& uis meliora,de-
teriorũ exẽplariũ ferre.cõfusa res erat.Nũc uero cõposita est,& uis ex cõposi
tis,incõposita præberi nulla res speculũ est alterius,id est nõ coæqualis.Ne-
mo se apud tonsorẽ pro homine mulũ inspexit,nisi si q putat in hac extru-
Fort.concepta. ctiõe mũdi disposita iã & cõtẽpta informẽ & incultã materiã respõdere.qd
hodie informe ĩ mũdo,qd tetrũ speciatũ in materia?aut speculũ sit mũdus
materiæ cũ ornamenti nomine sit penes Græcos mũdus,quomodo inorna
Fort.ex partibus. ta materiæ imaginẽ præfert ut dicas totũ ei⁹ ex passib⁹ cognosci,certe ex illo
totũ erit etiã hoc quod nõ uenit in deformationẽ,& supra ædidisti nõ totã
Fort. rude & cõfu- eã fabricatã.Igitur uel hoc rude & cõfugi & mihi cõputum nõ in potest ex
sum & incõpositũ politis & distinctis & cõpositis recognosci,quæ nec partes materiæ appella-
non potest. ri conuenit,cum à forma eius ex mutatione diuisa recesserunt. Reuertor ad
motũ ut ubiq; te lubricum ostendã,incõditus & incõfusus & turbulẽtus fuit
materiæ motus. Sic enim & ollæ undiq; ebulliẽtis similitudinẽ oppones.&
quomodo alibi ali⁹ à te adfirmat̃?cũ eẽ uis materiã nec bonã nec malã in-
ducere,Igitur inquis subiacẽs materia æqualis momenti habens motũ,neq;
ad bonũ neq; ad malũ plurimũ uertit.si æqualis momẽti iam nõ turbulen-
tus,nec cacabacius,sed compositus & tẽperatus scilicet,qui inter bonũ & ma
lum suo arbitrio agitatus in neutrã tamẽ partẽ ꝑnus & præceps mediar qd
Fort. mediarquate aiunt ginaten ex ui librato ĩpetu ferebat̃.Hæc inges nõ est hæc turbulẽta &
(quod aiunt.) passiuitas nõ est,sed moderatio & modestia & iustitia mutationis neutram
Fort.in alterum. partẽ iudicãtis. Planè si huc & illuc aut in tale rerũ magis ꝑcliuarũt tũc incõ
cinnitatis & inæqualitatis & turbulentiæ denotari mereret̃.Porrò si neq; ad
bonũ neq; ad malũ ꝑnior erat motus,utiq; iter bonũ & malũ agebat̃.Et ex
hoc quoq; materiam determinabilẽ adparet,cuius motus nec malo nec bo-
no ꝑnus,eo quod in neutrũ uertebat intra utrũq; ab utroq; censebat,& hoc
nomine ab utroq; determinabat̃.Sed & bonũ & malũ in loco facis,cũ dicis
motũ materiæ in neutrũ eorũ fuisse propẽsum.Materia eẽ quæ ĩ loco erat,
neq; huc neq; illuc deuergẽs,ĩ loca nõ deuergebat in qbus erat bonũ & ma-
lum.Dans

lũ dãs aũt locum bono & malo, corporalia ea facis faciẽdo localia, q̃a quæ lo cũ habent, prius eſt ut corporalia ſint. Deniq; incorporalia propriũ locũ nõ haberent, niſi in corpore cum corpori accedunt. Bonum autẽ & malum non deuergent materia ut aut corporalia aut localia non deuergebat. Bonum ergo & malum erraſſe ſubſtantias eſſe uis. Subſtantias enim facis quibus lo ca adſignas. Loca autem adſignas cum materiæ motum ab utraq; regione ſuſpendis. Diſperſiſti omnia ne de ꝓxio quàm cõtraria ſibi ſint relucerẽt. At ego colligã ſingula & conferã: inconditũ adſeueras motũ materiæ eãq; adi- cis ſectari informitatem. Dehinc alibi deſiderare cõponi. adeo deſidera: for- mationẽ quæ ſectatur informitatem, aut ſectatur iformitatẽ quæ deſiderat formationẽ. nõ uis uideri deũ æquari materiæ, & ſubijcis habere illa cũ deo cõmune. Impoſſibile enim inquis nõ habentem illã cõmunionẽ aliquod cũ deo, ornari eã ab ipſo. Atquin ſi cõmune aliquid habebat cũ deo nõ deſide rabat exornari ab ipſo, pars ſcilicet dei per cõmunionẽ. Aut & deus poterat ornari à materia habendo cũ illa aliquid, & ipſe cõmune: etiã in hoc neceſſi- tati ſubijci dei ſi fuit aliquid in materia propter quod eam formare. Cõmu- ne aũt inter illos facis quod à ſemetipſis mouentur & ſemper moueãtur: qd minus materiæ quàm deo adſcribis, totũ cõſortiũ diuinitatis, hoc erit liber- tas & æternitas motus. ſed deus cõpoſite, materia incondite mouent̃ tamẽ diuinũ proinde motu, proinde libero & æterno. Atquin plus materiæ das cui licuit ſic moueri quomodo deo non licuit. De motu & illud notauerim. Nã ſecundũ ollæ ſimilitudinẽ. ſic erit inquis materiæ motus, antequã diſpo neret, concretus, inquiet?, inadprehẽſibilis præ nimietate certaminis: dehinc ſubijcis. Stetit aũt in dei cõpoſitionẽ, & inadprehenſibilẽ habuit inconditũ motũ præ tarditate inconditi motus, ſupra certamen motus adſcribis, ſic tar ditatẽ. Nã de natura materiæ quoties cadas accipis ſupra iudices. Si autem eſſet materia natura mala, non accepiſſet trãſlationẽ in melius: nec dei aliqd cõpoſitionis accommodaſſet illi. Inuacuũ enim laboras, nõ iuſti igitur duas ſententias, nec materiã natura malã, nec naturã eius à deo potuiſſe cõuerti, hotũ immemor poſtea inferens. At ubi accepit cõpoſitionẽ à deo & ornata eſt, ceſſauit à natura: ſi in bonũ reformata eſt, utiq; de malo reformata eſt. Et ſi per cõpoſitionẽ dei ceſſauit à natura mali, natura ceſſauit ergo, & mala fuit natura ante cõpoſitionem, & deſinere potuit à natura poſt reformatio- nẽ. Sed & qualiter opatũ facias deũ, ſequit̃ ut oſtendã. Planè à philoſophis receſſiſſe, tamẽ & à prophetis. Stoici eñ uolũt deũ ſic p materiã decucurriſſe quomodo mel p fauos. At tu nõ inquis pertrãſiens illã facit mũdũ, ſed ſolũ- modo apparẽs & appropinquans ei ſicut facit quid decor ſolũmodo appa- rens, & magnes lapis ſolũmodo adpropinquãs. Quid ſimile deus fabricãs mũdũ & decor uulnerãs animũ, aut magnes adtrahẽs ferrũ? Nã & ſi appa- ruit deus materiæ, ſed nõ uulnerauit illã qd' decor animũ: & ſi adpropinqua uit, ſed nõ cohæſit illi, quod magnes ferro. Puta nũc exẽpla ut cõpetere, certe ſi apparendo

Fort. communa aliquid. *Fort. ſubijcis & mox formaret.* *Fort. deus.* *Fort. nouiſti igitur* *Fort. receſſiſſe te & à p.*

si apparendo & adpropinquando materiæ, fecit ex illa deus mundũ, utique ex quo apparuit fecit, & ex quo adpropinquauit. Ergo quando non fecerat retro, nec apparuerat illi, nec appropinquauerat. Et cui credibile est deum non apparuisse materiæ? uel qua consubstantiali suæ per æternitatem ab ea longe fuisse? quam credimus ubiq; esse, & ubiq; apparere. Cui etiam inanimalia & incorporalia laudes canunt apud Danielem. quantus hic locus in quo deus à materia tantum distabat, ut neq; appareret, neq; adpropinquaret ante mũdi molitionem? credo peregrinatus est ad illã de longinquo, cũ primũ ei uoluit apparere & adpropinquare. At enim prophetæ & Apostoli non ita tradũt mundũ à deo factũ, apparẽte solũmodo & adpropinquãte materiæ, quia nec materiã ullã nomiauerũt. Sed primo sophiã cõditã initia uiarũ in opera ipsius. Dehinc & sermonẽ prolatũ per quẽ omnia facta sunt & sine quo factũ est nihil. Deniq; sermone eius coeli cõfirmati sunt, & spiritu ipsius uniuersæ uirtutes eorum. Hic est deus dextra & manus ambæ per quas operatus est atq; molitus est. Opera enim manuũ tuarũ, inquit, coeli ꝑ quas & mẽsus est coelũ, & palmo terrã. Non ita deo adulari ut uelis illũ solo uisu & solo accessu tot ac tãtas substãtias ꝓtulisse & non proprijs uiribus instituisse. Sic enim & Hieremias cõmendat, deus faciẽs terrã in ualẽtia sua, parans orbẽ in intellegẽtia sua, & suo sensu extẽdit coelos: hæc sunt uires ei9 quibus enixus, totũ hoc condidit. Maior est gloria eius, si laborauit. Deniq; septima die requieuit ab operibus, utrũq; suo more. Aut si adpresso dũmodo & adpropinquãs fecit hũc mundũ, nũquid cũ facere desijt, rursus adparere & adpropinquare cessauit? Atquin magis apparere coepit & ubiq; cõueniri deus, ex quo factus est mũdus. Vides ergo quẽadmodũ operatione deus uniuersa cõstituit, ualẽtia faciẽtis terrã, i telligẽtia parãtis orbẽ, & sensu extẽdentis coelũ: nõ adparentis solũmodo nec adpropinquãtis, sed adhibẽtis tãtos animi sui nisus, sophiã, ualentiã, sensum, sermonẽ, spiritũ, uirtutem. Quæ illi nõ erũt necessaria: ut adparendo tãtũmodo & adpropinquãdo ꝑfectus fuisset. Hæc autẽ sunt inuisibilia eius quæ secũdũ ea coelũ ab institutiõe mũdi factis eius cõspici, unũ ne materiæ nescio quæ, sed sensualia ipsi9. Quis enim cõstituit sensum domini, de quo & clamat, ꝓfundũ diuitiarũ & sophiæ, ut inuentibilia iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. Quid hæc magis sapiũt, quàm ut ex nihilo omnia facta sint? quæ nec inueniri nec inuestigari nisi solo deo possent, alioqui inuestigabilia, si ex materia sunt inuestigata & nõ inuenta. Igitur inqnãtum constituit materiam nullam fuisse, ex hoc etiã quod nec talẽ cõpetat fuisse qualis inducitur, in tãtũ probaretur omnia à deo ex nihilo facta, nisi quod Hermogenes eodẽ statũ describendi materiæ quod est ipse, incõditũ, cõfusum, turbulentũ ancipitis & præcipitis & feruidi motus, documentis artis suæ de ostendit ipse pinxit.

Fort. noli ita.

Fort. si ad partus tantummodo.

Fort. quo sic, & mox cõspici posset, non mat. & mox de quo exclamat.

Fort. eũdem describendo, quo est ipse, deo ostendit.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI ADVERSVS HERMOGENEM, FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

VALENTINVS Platonicæ Philosophiæ sectator, cum cuiusdam ecclesiæ episcopatū ambiret, & ipsius nō fuisset habita ratio, quodam alio qui pro nomine Christi multa passus erat, ad id muneris ascito, offensus hac re, ueteris cuiusdam opinionis præstigias aduersus orthodoxos docere cœpit, hoc uidelicet pacto sui contemptum ulturus. Id autem tanto facilius potuit, quanto Platoni magis solenne est, suam philosophiam quibusdam obumbrare figmentis, in cuius ille schola fuerat uersatus. Itaq; nænias excogitauit Platonicis numeris obscuriores, & Silenis Alcibiadeis re ipsa magis ridiculas, non in speciem tantum, quas suis sectatoribus uelut mera diuinitatis mysteria proponebat. Vide quantum Christianissimo semper nocuerit philosophia. Cupiebat hic præstigiator purissimæ simplicissimæq; religioni Christianæ, Platonicas fabulas inuehere. Quam impietatē ineptijs [illegible] as addentes propagarūt postea Ptolemæus, Heracleon, Secūdus, Marc[illegible] timus, quos hic collegium Valentinia[illegible] am appellat. Atq; adue[illegible] uolumine, peregrinis & coactis n[illegible] uanitatem suam tege[illegible] sunt Bythios Sige, Nus, Arrhetos, Ach[illegible] sen, & similia mult[illegible] sic scribit in libro de p[illegible] num. Sed & cum [illegible] (inquit) indeterminatas no[illegible] agnoscitur. A[illegible], nescio qui, non & non [illegible] Charite & [illegible] Veritatē & hij æque procrean[illegible] hominē & ecclesiam, de qua prima hæc [illegible] duodecim reliquæ Aeones mi[illegible] is nominibus ornantur [illegible] Hæc ibi. Meminit rursus eiusdē in Catalogo hæreseon aliquanto copiosius. Nec tacet Augustinus in libro de hæresibus ad Quoduultdeum. Diuus Hieronymus exponēs illud Nahum prophetæ Ex te enim exiuit cogitans contra dominū maliciā, An non, inquit, uidetur esse aduersus deum malicia & præuaricatio, dicere, quod Valentinus, quasi abortiuū errantis sapientiæ extremum æditum creatorem? Hæc illic. Idem alibi principes hæreticorū recensens, Marcionem, Bardesanem, Tatianum, primo loco ponit Valentinū. Quem secundo anno Antonini Pij sub pontifice Higino Romā [illegible] Eusebius autor est in Chronicis, quo tempore Cerdon Marcionis Magister etiam in urbem uenit. Porrò Gnosticorum [illegible] à Valentinianis descendisse, uulg[illegible] eps fuit Basilides. Ipsi sibi hoc uocabulum indide[illegible], ex [illegible] se præditos iactabant.

ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS VALENTINIANOS, LIBER.

ALENTINIANI frequentissimũ planè collegiũ inter hæreticos, quia plurimũ ex apostatis ueritatis, & ad fabulas facile est, & disciplina nõ terret. nihil magis curãt quàm occultare quod prædicãt, si tamen prædicãt qui occultant. Custodiæ officiũ conscientiæ officiũ est. Confusio prædicatur, dum religio adseueratur. Nã & illa Eleusinia, hæresis & ipsa Atticæ superstitionis, quod tacent pudor est. Idcirco & aditum prius cruciant, diutius initiant, quàm consignant, cum & portas ante quinquennium instituunt, ut opinionem suspẽdio cognitionis ædificent: atq; ita tantam maiestatem exhibere uideantur, quantam præstruxerunt cupiditatem. Sequitur iam silentij officium. adtente custoditur quod tarde inuenitur. Cæterum tota in adytis diuinitas, tot suspiria portarum, totum signaculum linguæ, simulachrum membri uirilis reuelatur. Sed naturæ uenerãdũ nomẽ allegorica dispositio prætendẽs, patrocinio coactæ figuræ sacrilegium obscurat, & cõuitium falsis simulachris excusat. Proinde quos nunc destinamus hæreticos, sanctis nominibus & titulis & argumẽtis ueræ religionis, uanissima atq; turpissima figmenta configurantes, facili claritati ex diuinæ copiæ occasione, quia de multis multa succedere est, Eleusiniana Valentiniana fecerunt lenocinia, sancta silentio magno, sola taciturnitare cœlestia. Si bona fide quæras, concreto uultu, suspenso supercilio, Altum est aiunt. Si subtiliter tentes, per ambiguitates bilingues communem fidem adfirmãt. Si scire te subostendas, negãt quicquid agnoscunt. Si cõminus certe statuam, simplicitatem sua cæde dispergunt. ne discipulis quidem proprijs ante committũt, quàm suos fecerint. Habent artificium quo prius persuadeant, quàm edoceant. Veritas autem docẽdo persuadet: non suadẽdo docet. Ideóq; simplices notamur apud illos, ut hoc tantum, non etiam sapientes: quasi statim desigere cogitur à simplicitate sapiẽtia, domino utrãq; iungente. Estote prudentes ut serpentes, & simplices ut columbæ. Aut si nos propterea insipientes quia simplices, Num ergo & illi propterea non simplices, quia sapientes? Nocentissimi autẽ qui non simplices, sicut stultissimi qui non sapientes. Et tamen malim in eam partem, meliori sumi uitio, si forte

Eleusina.

Initiandi modus in Eleusinijs sacris.

Phallus.

Eleusinia.

Altum est.

Fort. certes, tuam simpl.

Simplices.

Fort. l. deficere cogatur.

præstat

præſtat minus ſapere quàm peius,errare quàm fallere. Porrò facies dei ex-
pectat in ſimplicitate quærendi,ut docet ipſa Sophia,non quidem Valen-
tini,ſed Salomonis.Deinde infantes teſtimonium CHRISTI,ſanguine lita
uerunt.Pueros uocem qui crucē clamant? nec pueri erant,nec infantes,id eſt
ſimplices non erant.Repueraſcere nos & Apoſtolus iubet ſecūdum deum,
ut malitia infantes per ſimplicitatem,ita,demū ſapientes ſenſibus ſimul de-
di in ſapientiæ ordinem ,de ſimplicitate manādi. In ſumma , CHRISTVM
columba demonſtrare ſolita eſt,ſerpens uero tentare.Illa & à primordio di
uinæ pacis præco.Ille à primordio diuinæ imaginis prædo. Ita facilius ſim-
plicitas ſola deum & agnoſcere poterit & oſtendere ,prudentia ſola concu-
tere potius & prodere. Abſcōdat itaq; ſe ſerpens quantum poteſt,totamq;
prudentiam in latebrarū ambagibus torqueat:alte habitet,in cæca detruda
tur,per amfractus ſeriem ſuam euoluat ,tortuoſe procedat nec ſemel totus,
lucifuga beſtia. Noſtræ columbæ domus ſimplex , etiam in æditis ſemper
& apertis & ad lucem,amat figuram ſpiritus ſancti,orientē CHRISTI figu
ram.Nihil ueritas erubeſcit,niſi ſolūmodo abſcondi: quia nec pudebit ullū
aures ei dedere,eū deum recognoſcere,quem iam illi natura cōmiſit ,quem
quotidie in operibus omnibus ſentit,hoc ſolo minus notū quod unicū non
putauit,quod in numero nominauit,quod in alijs adorauit.Alioquin à tur
ba eorum & aliam frequētiam ſuadere,à domeſtico principatu ad incogni-
tum transmouere,à manifeſto ad occultum retorquere,de limine offendere *Aliâs de limine fidē*
eſt.Iam ſi & in totā fabulā initietur ,nónne tale aliquid dabitur te in infan- *offendere eſt.*
tia inter ſomni difficultates à nutricula audiſſe,Lamiæ turres,& pectines ſo *Turres lamiæ.*
lis? Sed qui ex alia conſcientia uenerit fidei,ſi ſtatim inueniat tot nomina *Pectines Solis.*
æonum,tot coniugia,tot gemina,tot exitus,tot euentus,felicitatis,infelicita- *Fort.germina.*
tes diſperſæ atq; conciſæ diuinitatis ,dubitabit ne ibidem pronunciare has
eſſe fabulas & genealogias indeterminatas,quas Apoſtoli ſpiritus his iam
tunc pullulantibus ſeminibus hæreticis dānare præuenit? Merito itaq; non
ſimplices,merito tantūmodo prudentes,qui talia neq; facile producūt,neq;
exerte defendunt,ſed nec omnes quos edocent,perdocent. Vtiq; aſtute,ut
pudenda.Cæterum inhumane , ſi honeſta. Et tamen ſimplices nos omnes *Aliâs nos,omnia*
ſumus.Denique hunc primum cuneum congreſſionis armauimus ,detecto *ſcimus.*
rem & deſignatorem totius conſcientiæ illorum,primamq; hanc uictoriam
auſpicamur,quia quod tanto impendio abſconditur,etiam ſolūmodo de-
monſtrare,deſtruere eſt.Nouimus inquam optime originem quoq; ipſo-
rum,& ſcimus cur Valentinianos appellemus,licet non eſſe uideantur.Ab-
ſceſſerunt enim à conditore,ſed minime origo deletur,& ſi forte mutatur:te
ſtatio eſt ipſa mutatio.Sperauerat Epiſcopatum Valentinus,quia & inge- *Valentinus.*
nio poterat & eloquio.Sed alium ex martyrij prærogatiua loci potitum in-
dignatus,de eccleſia autenticæ regulæ abrupit(ut ſolent animi pro prioratu
exciti ,præſumptione ultionis accendi)ad expugnandam conuerſus uerita-

 tem,&

tem,& cuiusdam ueteris opinionis semini nactus colubroso niam delinia-
Ptolemeus. uit.Eam postmodum Ptolemæus intrauit,nominibus & numeris æonum
distinctis in personale substantia,sed extra deum determinatas quas Va-
lentinus in ipsa summa diuinitatis ut sensus & adfectus motus incluserat.
Heracleon. Secundus. Marcus. Deduxit & Heracleon inde tramites quosdam, & Secundus, & Magus
Marcus:multum circa imagines legis Theotimus operatus est. Ita nusquā
Theotimus. iam Valentinus,& tamen Valentiniani qui per Valentinum.Solus ad ho-
Antiochia. Axionicus. diernum Antiochiæ Axionicus memoriam Valentini integra custodia re-
Ars regulare eius consolatur. gulareius consulatur. Alioquin tantum se huic hæresi suadere permissum
est,quantum lupæ fœminæ formam quotidie superare solenne est. Quid
iniquum spiritale illud semen suum sic in uno quoque recenseāt?Si aliquid
noui adstruxerint reuelationem statim appellant presumptionem,& cha-
risma ingenium,nec unitatem,sed diuersitatem.Ideóq; prospicimus sepo-
sita illa solenni dissimulatione sua, plerosque diuidi, quibusdam articulis,
etiam bona fide dicturos, hoc ita non est,& hoc aliter accipio ,& hoc non
agnosco. Varietate enim innouatur regularum facies. Habet etiam colores
ignorantiarum.Mihi autem cum Archetypis erit limes principalium ma-
gistrorum,non cum adfectatis ducibus passiuorum discipulorum.Nec un-
dique dicemur ipsi nobis finxisse materias, quas tot iam uiri sanctitate,&
præstantia insignes,nec solum nostri antecessores, sed ipsorum hæresiar-
charum contemporales ,instructissimis uoluminibus & prodiderunt & re-
Iustinus. tuderunt,ut Iustinus Philosophus & martyr, ut Miltiades ecclesiarum so-
Miltiades. Irenæus. phista,ut Irenæus omniū doctrinarum curiosissimus explorator,ut Procu-
Proculus. lus nostræ uirginis senectæ,& CHRISTIANAE eloquentiæ dignitas:quos
in omni opere fidei, quemadmodum in isto optauerim assequi. Aut si in
totū hæreses non sunt,ut qui eas pellunt finxisse credantur,mentietur Apo
stolus prædicator illarum.Porrò si sunt,non aliæ erunt quàm quæ retractā
tur. Nemo tam ociosus fertur stilo,ut materias habens fingat.Igitur hocli-
bello quo demonstrationem solum præmittentes solius arcani,ne quem ex
nominibus tam peregrinis ,& coactis,& compactis,& ambiguis ,caligo suf
fundat,quomodo eis usuri simus prius demandabo. Quorundam enim
de Græco interpretatio nō occurrit ad expeditam proinde nominis formā,
quorundam,nec de sexu genera conueniunt,quorundam usitatior in Græ-
Fort.in Græca. co notitia est.Itaq; plurimum Græco ponemus,significantiæ per paginarū
limites aderunt,nec Latinis quidem deerūt Græca,sed in lineis desuper no-
tabuntur,ut signum hoc sit personalium nominum propter ambiguitates
eorum qui cum alia significatione cōmunicant. Quanquam autem distule-
rim congestionem,solam interim professus narrationem,sicubi tamen indi
gnitas meruerit suggillari,non erit delibatione transpunctoria expugna-
tio congressionis.Lusionem deputa lector ante pugnam ostendam ,sed nō
in prima uulnera.Si & ridebitur alicubi,materijs ipsis satisfiet. Multa sunt

sic digna

ſic digna reuinci,ne grauitate adorentur. Vanitati proprie feſtiuitas cedit. Congruit & ueritati ridere,quia lætans de æmulis ſuis ludere quia ſecura eſt. Curandum planè,ne riſus eius rideatur,ſi fuerit indignus. Cæterum ubiq; dignus riſus,officium eſt. Deniq; hoc modo incipiā. Primus omnium Ennius poëta Romanus,cœnacula maxima cœli ſimpliciter pronūciauit,ela ti ſitus nomine, uel quia Iouē illic epulātē legerat apud Homerū. Sed hære tici quātas ſuꝑnitates ſupernitatū,& quātas ſublimitates ſublimitatū in ha bitaculum dei ſui cuiuſq; ſuſpēderint,extulerint,expanderint,mirū eſt,etiā creatori noſtro. Enniana cœnacula in ædicularum diſpoſita ſint forma,alijs atq; alijs pergulis ſuperſtructis,& unicuiq; deo per totidē ſcalas diſtributis, quot hæreſes fuerint. Meritoriū factus eſt mūdus. Inſulā credas,tanta tabu lata cœlorum neſcio ubi. Illic etiā Valentinianorū deus ad ſummas tegulas habitat,hunc ſubſtantialiter quidem αἰῶνα τέλειον appellant. Perſonaliter ue ro προάρχην & τὴν ἀρχήν,etiam Bythion,quod in ſublimibus habitanti mini me congruebat,innatum,immenſum,infinitum,inuiſibilem,æternumq; de finiunt,quaſi ſtatim probent eſſe,ſi talem definiant qualem ſcimus eſſe debere,ſic & ante omnia fuiſſe dicatur. Sed ut ſit expoſtulo,nec aliud magis in huiuſmodi denoto, quàm quod poſt omnia inueniuntur,qui ante omnia fuiſſe dicuntur,& quidem non ſuaſe. Itaq; Bythios iſte infinitis retro,æuis in maxima & altiſſima quiete in ocio plurimo,placidæ & ut ita dixerim ſtu pentis diuinitatis,qualem iuſſit Epicurus,& tamē quē ſolū uolūt,dant ei ſe cundā in ipſo & cū ipſo perſonā & notam,quā & Charin & Sigen inſuper nominant,& forte accedunt in illa cōmendatiſſima quiete,mouere eum de proferendo tandem initio rerum à ſemetipſo. Hoc uice ſeminis in Sigæ ſuæ uelut in genitalibus uuluæ locis collocat. Suſcipit illa ſtatim & prægnās efficitur,& parit utiq; ſilētio Sigen,& quem parit Nus eſt,ſimillimum patri & parem per omnia. Denique ſolus hic capere ſufficit immenſam illam & incomprehenſibilem magnitudinem patris,ita & ipſe pater dicitur,& initium omnium & proprie Monogenes. Atquin non proprie,ſiquidem non ſolus agnoſcitur. Nam cum illo ꝓceſſit & fœmina,cui ueritas Monogenes,quia prior genitus,quanto congruētius Protogenes uocaretur. Ergo Bythios,& Sige,Nus,& Veritas,prima quadriga defenditur,Valentinianæ factionis, matrix & origo cunctorum. Namq; ibidem Nus ſimul accepit prolationis ſuæ officium,emittit & ipſe ex ſemetipſo Sermonem & Vitam,quæ ſi retro non erat utiq; nec in Bythion. Et quale eſt ut inde obita non fuerit: ſed & hæc ſoboles,ad initium uniuerſitatis,& formati Pleromatis totius emiſſa, facit fructum,Hominem & Eccleſiam procreat,habes Ogdoadem,tetradē duplicem,ex cōiunctionibus maſculorū & fœminarū,cellas ut ita dixerim, primordialiū Aeonum,fraterna connubia Valentinianorū deorum,cenſus omnes ſanctitatis & maieſtatis hæreticæ,neſcio criminū an numinū turbā, certe fontem reliquæ fœcunditatis. Ecce enim ſecunda tetras,ſermo & Vita

Ennius.

Aliâs,inſulam ſeticulam credas.

Charis gratia

Sige,Silentium.

Fort.l. & parit utiq; Sige hoc eſt Silentium.

Nūs.

Veritas.

μονογενής.

Sermo.

Vita.

Homo.

Eccleſia.

Homo & Ecclesia, quod in patris gloriam fruticasset, huic numero gestien-
tes, & ipsi tale quid patri de suo offerre alios ebulliunt fœtus, proinde coniu
galis, per copulã utriusq; naturæ, Ac Sermo & Vita decuriã æonum simul
fundunt: illac Homo & Ecclesia, duos amplius æquip arãdo parẽtibus, quia
& ipsi duo cũ illis decẽ tot efficiunt, quot ipsi ꝓcreauerũt. Reddo nũc nomi
na quos decuriã dixi. Bythios, & Mixis, & Hedone, Acinetos, & Syncrasis
Monogenes, & Macaria. Contra duodenarius numerus hi erunt: Paracle-
tus, & Pistis, Patricos, & Elpis, Metricos, & Agape, Aenos, & Synesis, Eccle-
siasticus, & Macariotes, & Eletus, & Sophia. Cogor hic quid ista nomina

Fort. In scholis. Phosphorus.

desiderẽt proferre de pari exemplo, In isdis Karthaginiensibus, fuit quidã
rigidissimus rhetor Latinus Phorphorus nomine, cũ uirum fortem perora
ret: Venio, inquit, ad uos optimi ciues de prælio cũ uictoria mea cum felici-
tate uestra, ampliatus, gloriosus, fortunatus, maximus, triũphalis. Et schola

Fort. Phosphoricæ & mox, Ptolemeicæ.

stici statim familiæ Phorphorisæ acclamant. Audisti fortunatam, & Hedo-
nen, & acinetum & hæletum, acclama familiæ Ptolemæisæ. Hoc erit Plero-
ma illud arcanum diuinitatis tricenariæ plenitudo. Videamus quæ sint isto
rum priuilegia numerorũ, quaternarij, & octonarij, & duodenarij. Interim
in tricenario fœcunditas tota deficit. castrata est uis & potestas & libido ge-
nitalis æonum, quasi nõ & numerorum tanta adhuc coagula superessent,
& nulla alia de pædagogio nomina. Quare enim nõ & quinquaginta & cẽ-
tum procreantur? quare non & sterceiæ & Syntrophi nominantur? Sed &
hoc exceptio personarum est, quod solus ille Nus ex omnibus immensi pa
tris fruitur notione: gaudens & exultans, illis utiq; merentibus. Planè Nus
& quantum in ipso fuit, & uoluerat & tentauerat, cæteris quoq; communica
re quæ norat, quantus & quàm incomprehensibilis pater, sed intercessit ma
ter Sige. Illa scilicet quæ & ipsis hæreticis suis tacere præscribit. Etsi de patris
nutu aiunt factum, uolentis omnes in desiderium sui accendi. Itaque dum
macerantur intra semetipsos, dum tacita cupidine cognoscendi patrem urũ
tur, penè scelus factum est. Namque ex illis duodecim æonibus quos Ho-
mo & Ecclesia ædiderant, nouissima natu Aeon, uiderit Solœcismus, So-

Aliâs sui ne cõiugis Phileti.

phia enim nomen est, incontinentia suísne coniugis Philetis societate pro-
rumpit in patrem inquirere, & genus contrahit uitij, quod exorsum quidem
fuerat in illis alijs qui circa Nun, in hunc autem uel in Sophiam deriuarat,
ut solent uitia in corpore alibi connata in aliud membrum perniciem suam
efflare. Sed enim sub prætexto dilectionis in patrem æmulatio superabat
in Nun solum de patre gaudentem. Vt uero impossibilia contendens So-
phia frustrarat, & uincitur difficultate & extenditur affectione, modico ab-
fuit præ sui dulcedinis & laboris deuorari, & in reliquam substantiã dissolui:
nec aliâs quam pereundo cessasset, nisi bono fato in Horon incursasset.
Quædam & huic uis est fundamentum, uniuersitatis illius extrinsecus cu-
stos, & quem Crucem appellant & Lytroten, & Carpisten. Ita Sophia peri-
culo

culo exempta & tarde persuasa, de inclinata inuestigatione patris conquieuit, & totam animationem Enthymesi cum passione quæ insuper acciderat Enthymesis.
exposuit. Sed quidam exitum Sophiæ & restitutionem aliter somniauerunt. Post irritos conatus & spei deiectionem, deformatam eam pallore credo & macie & incuria, propè utique patrem non minus denegatum dolebat quàm amissum. Dehinc in illo mœrore ex semetipsa sola, nulla opera coniugij concepit, & procreat fœminam. Miraris hæc? Et gallina sortita est de suo parere. Sed & uultures fœminas tantum parere aiunt & tamen sine masculo mater. Et metuere postremo ne finis quoque insisteret, hærere de ratione casus, curare de occultatione. Remedia nusquam. Vbi enim iam Tragœdiæ & comœdiæ à quibus forma mutuaretur exponendi, quod circa pudorem erat natum. Dum in malis res est: suspicit, conuertit ad patrem, sed incassum enisa, & uires deserebant, in preces succedit. Tota etiam propinquitas pro ea supplicat, uel maxime Nus, quid in causa mali tanti? Nullus tamen Sophiæ exitus. uacuit omnes ærumnæ eius operantur. Siquidem & illa tunc conflictatio in materiæ originem peruenit. ignorantia pauorem, mœror substantiæ fiunt. Ibidem pater motus, aliquando motus, quē supra diximus Horon per monogenē Nun in hæc promit in imagine sua fœmina marem, qui æde patris ex uita u ariant. Adijciunt autem Horo etiam metagogia circunductorem uocari, & Horoten huius prædicant opera, & repressam ab inlicitis & purgatam à malis, & deinceps confirmatam Sophiam & coniugio restitutam, & ipsam quidem in Pleromatis censura mansisse. Enthymesin uero eius & illam adpendicen passione abhorrere, ligatam & crucifixam, & extra æuum factā malum (quod aiunt) foras. spiritalem tamen substantiam illam, ut naturalem quendam impetum Aeonis, sed informem & inspectatam, quatenus nihil adprehendisset, Ideóque fructum infirmum, & fœminam pronunciatam. Igitur post Enthymesin extorrem & matrem eius Sophiam coniugi reducem, ille iterum Monogenes, ille Nous, ociosus planè de patris cura, atq; prospectus solidandis rebus, & Pleromati muniendo iamq; figendo, ne qua eiusmodi rursus concussio incuteret, nouam excludit copulationem CHRISTVM, & spiritum sanctum turpissimum putem duorum masculorum, aut fœmina erit spiritus sanctus, & uulneratur à fœmina masculus. nomen in his datur unum, procurare concinnationem Aeonum, & dabis officij societatem. duæ Scholæ, protinus duæ cathedræ, inauguratio quædam diuidendæ doctrinæ Valentini, CHRISTI erat inducere æonas naturam coniugiorum. Vides quam rem planè & innati coniectationem, & idoneos efficere generandi in se agnitionem patris, quod capere eum non sit neque comprehendere, non uisu denique, non auditu compotiri eius nisi per Monogenen. Et tamen tolerabo quod ita discedunt patrem nosse ne nos & illud magis. Doctrinæ denotabo peruersitatem, quod doce-

bantur,incóprehensibilem quidem patris causam esse perpetuitatis ipsorũ. Comprehensibilẽ uero eius,generationis illorum & formationis esse rationem.Hac enim dispositione illud opinor insinuatur experiri deum non adprehendi,siquidem inadprehensibile eius perpetuitatis est causa. Adprehẽsibilem autẽ nõ perpetuitatis,sed natiuitatis & formationis egentiũ perpetuitatis.Filiũ autem constituũt adprehensibilem patris,quomodo tamẽ adprehendatur,tũ prolatus CHRISTVS edocuit:spiritus uero sanctij propria unde doctrinæ studio omnes peræquati,gratiarũ actionẽ prosequi nossẽt. & uerã inducerentur quietẽ.Itaq; omnes forma & sciẽtia peræquãtur,facti omnes quod unusquisq;,nemo aliud,qa alteri omnes refundũtur in Nun, omnes in Homines,in Philetos.Et quæ fœminæ in Sicas,in Zoas,in Ecclesias,in fortunatas,ut Ouidius metamorphoseis suas deleuisset,si hodie maiorem cognouisset. Exinde refecti sunt,& constabiliti sunt,& in requiem ex ueritate cõpositi,magno cũ gaudij fructu hymnis patrẽ cõcinũt.Diffundebatur & ipse lætitia,& utiq; bene cantantibus filijs nepotibus. Quidni diffunderetur omni iocunditate Pleromate liberato? Quis nauderus non etiã cũ dedecore lætatur? Videm⁹ quotidie nauticorũ lasciuias gaudiorũ.Itaq; ut nautæ ad symbolã semper exultãt,tale aliquid & Aeones unũ iã omnes etiã forma,nedũ sententia,cõuenientibus ipsis quoq; fratribus & magistris CHRISTO & spiritu,quod optimũ atq; pulcherrimũ unusquisq; florebat, cõferũt in mediũ. Vane opinor.Si enim unũ erant omnes ex supradicta peræquatione uacabat symbolæ ratio, quæ fermè ex uarietatis gratia constat. Vnũ omnes bonũ cõferebãt,quod omnes erãt.De modo forsitan fuerit ratio,aut de forma ipsius iã peræquationis.Igit' ex ære collocatio(quod aiũt) in honorem & gloriã patris,pulcherrimũ Pleromatis sydus fructũq; perfectum cõpingunt.Ieiuniũ eũ cognominant Soterẽ,& CHRISTVM,& Sermonem de patruitis,& omnia iam ut ex omniũ defloratione constructum graculũ Aesopi,Pandorã Hesiodi,Acci Patinã, Nestoris cocetũ,Miscellaneam Ptolemæi. Quã propius fuit, de aliquibus hostias curis pancapipannitapiã uocari,à tã ociosis autoribus nominũ. Vt aũt tantũ sigillariũ extrinsecus quoq; inornassent,satellites ei angelos proferunt.Par genus,si inter se potest fieri.Si uero Soteri constantiuos (ambigue enim positũ inueni)quæ erit eminẽtia eius inter satellites coæquales? Cõtinet hic igitur ordo primã professionem,pariter & nascentiũ & nubentiũ & generãtiũ æonũ Sophiæ ex desiderio patris,periculosissimũ casum mori oportunissimũ,auxiliũ Enthymeseos,& cõiũctæ passiõis expiatũ CHRISTO,& spiritus sancti pædagogatũ,æonũ tutelarẽ reformatũ,Soteris pauoninũ ornatum,Angelorum cõparaticium antistatum.quod superest inquis,uos ualete & plaudite.Imò quod superest,inquã,uos audite & proicite. Cæterum hæc intra cœtum pleromatis decucurrisse dicuntur. Prima tragediæ scena. Alia autem transpatiũ cothurnatio est,extra pleroma dico,& tamẽ exit⁹ sub sinu patris intra ambitum

Ouidius.

Collato uel collatitio.

Al's Quin propius.

Locus hic est mire deprauatus. Fort. l. pancapiã & panrapiã quod omnia capiat omniáq; rapiat de prioribus ipse diuinabis. nam mihi diu cogitanti nihil in mentẽ uenit quod ad modum quadret.

ambitum Hori custodes qualis extra iam in libero ubi deus nõ erat. Nãq; Enthymesis siue iam Achamoth, quod abhinc scriptam hoc solo ininterpretabili nomine, ut cum uitio indiuiduæ passionis explosa est in loca luminis aliena quod pleromatis res est, in uacuum atque inane illud Epicuri miserabilis, etiam de loco est: certe nec forma nec facies ulla, deuestiua scilicet & abortiua genitura. dum ita rerum habet flectitur, à superioribus CHRISTVS deducitur, per Horon aborsum ut illud informat de suis uiribus, solius substantiæ non etiam scientiæ forma, & tamen cum aliquo peculio relinquitur: iteratur odor incorruptibilitatis quo compos se casus sui potiorum desiderio suppararetur. hac misericordia functus non sine spiritus sancti societate, recurrit CHRISTVS in pleroma. Vsus est rerum, ex liberalitatibus quoque nomina accedere. Enthymesis de actu fuit, Achamoth unde, adhuc quæritur. Sophia de matre manat. Spirit9 sanctus ex angelo accipit CHRISTVM, à quo derelicta se statim senserat, desiderium. Itaq; prosiluit & ipsa lumen eius inquirere, quem si omnino non nouerat, ut inuisibiliter operatum, quomodo lumen eius ignotum cum ipso requirebat? Tamẽ tentauit, & fortasse adprehendisset, si non idem Horos qui matri eius tam prospere uenerat, nunc tam importune filiæ occurrisset, ut etiam indamauerit in eam Iao. quasi porrò Quirites, aut fidem Cæsaris. inde inuenitur Iao in scripturis. Ita depulsa quominus pergeret, nec habens superuolare crucem, id est Horon, quia nullum catuli laureolum fuerit exercitata, ut destituta ut passioni illi suæ in trichea multiplicia atque perplexa, omni genere eius cœpit adfligi mœrore, quod non perpetrasset inceptum metum, ne si ut luce, ita & uita orbaretur, consternatione tum ignorantia. Nec ut mater eius. Illa enim Aeon ad hæc pro conditione deterius insurgente, adhuc & alio fluctu conuersionis in CHRISTVM, à quo uiuificata fuerat, & in hanc ipsam conuersionem temperata. Age nunc discant Pythagorici agnoscãt Stoici, Plato ipse, unde materiam quam innatam uolũt & originem & substantiam traxerit in omnem hanc struem mundi, quod nec Mercurius ille Trismegistus magister omnium Physicorum recogitauit. Audisti conuersionem, genus aliud passionis. Ex hac omnis anima huiusmodi dicitur constitisse, etiam ipsius Demiurgi, id est dei nostri. Audisti mœrorem & timorem. Ex his initiata sunt cætera. Nam ex lachrymis eius uniuersa aqua rum natura manauit. Hic æstimandum quem exitum duxerit, quantis lachrymarum generibus inundauerit. Habuit & salsas, habuit & amaras & dulces, & calidas, & frigidas guttas, & bituminosas, & ferruginantes, & sulphurãtes utiq;, & uenenatas, ut & Nonacris inde sudauerit quæ Alexãdrũ occidit, & licestarium inde defluxerit quæ ebrios efficit, & Salmacis inde se soluerit quæ masculos mollescit. Cœlestes ibres pipiauit Achamothe. Nos in cisternis etiã alienos luctus & lachrymas seruare curamus. Proinde ex cõsternatione & pauore corporali elemẽta ducta sunt. & tamẽ in tãta circũstã

Fort. de festiua scil. *Fort. habens.* *Pythagorici.* *Stoici.* *Plato.* *Mercurius.* *Nonacris.* *Licestarium.* *Salmacis.*

tia ſolitudinis, in tanto circumſpectu deſtitutionis ridebat interdum, qua
conſpecti CHRISTI recordans, eodē gaudio riſu lumen effulſit. Cuius hoc
prouidētiæ beneficium quæ illam ridere cogebat? idcirco ne ſemper nos in
tenebris moraremur. Nec obſtupeſcas, quis lætitia eius tam ſplendidum ele
mentum radiauerit mūdo, cum mœſticia quoque eius tam neceſſarium in-
ſtrumentum defuerit ſeculo. O riſum illuminatorem, ó fletū rigatorem. &
tamen poterat remedio iam agere cum illius loci horrore. Omnē enim ob-
ſcuritatē eius diſcuſſit. ſed quoties ridere uoluiſſet, uel ne cogeretur deſerto-
res ſuos ſupplicare? Conuertitur enim ad preces & ipſa more materno. Sed
CHRISTVS quem iam pigebat extra Pleroma proficiſci, uicarium præfi-
Fort. uniuerſorum. cit Paradetū, Soterem. Hic erit IESVS, largito ei patre uniuerſo æonū ſum-
mam poteſtatem ſubijciendis eis omnibus, uti in ipſo ſecundum Apoſtolū
omnia cōfœderentur: Ad eam emittit cū officio atq; comitatu coætaneorū
Cum duodecim facibus, aduentu pompatico. Angelorū, credas & cum duodecim facibus. ibidē aduentu pompatico eius
concuſſa Achamoth, protinus uelamentum ſibi obduxit, ex officio primo
uenerationis & uerecundiæ. Dehinc contemplatur eum fructiferum ſugge-
Fort. l. κύριε χαῖρε. ſtum, quibus inde conceperat uiribus occurrit illi quirie chære. Hic opinor
ſuſceptam ille confirmat atq; confirmat agnitione iam & ab omnibus iniu-
rijs paſſionis expumicat, non eadem negligentia in exterminium diſcretis
quæ acciderat in caſibus matris. Sed enim exercitata uicia, & uſu uirioſa con
fudit. Atq; ita maſſaliter ſolidata defixit ſeorſum in materiæ corporalē pa-
raturam, commutans ex incorporali paſſione indita habilitatem atq; natu
ram qua peruenire mox poſſet in æmulas æquiparantias corpulētiarum, ut
duplex ſubſtantiarum conditio ordinaretur, de uicijs peſſima, de conuerſio
Hermogenes. ne paſſionalis. Hæc erit materia quæ nos cōmiſit cū Hermogene cæteriſq;
qui deum ex materia non ex nihilo operatum cuncta præſumunt. Abhinc
Achamota expedita tandem de malis omnibus, ecce iam proficit, & inope-
ra maiora frugeſcit. Præ gaudio enim tanti ex infelicitate ſucceſſus concale-
facta, ſimulq; contemplatione ipſa angelicorum luminum, ut ita dixerim,
ſubfermentata, pudet, ſed aliter exprimere nō eſt, quodāmodo ſubſtruit in-
tra & ipſa in illos, & conceptu ſtatim intumuit ſpirituali ad imaginē ipſam,
quā uis lætantis ex lætitia prurientis intentionis imbiberat, & ſibi intima-
rat. Peperit denique & facta eſt exinde trinitas generum ex trinitate cau-
ſarum. Vnum materiale quod ex paſſione. Aliud animale quod ex conuer
Autoritas trium liberorum. ſione. Tertium ſpiritale, quod ex imaginatione. Hac autoritate trium ſcilicet
liberorum agendis rebus exercitior facta, formare ſingula genera cōſtituit.
Sed ſpiritale quidem non ita potuit attingere ut & ipſa ſpiritalis. Ferè enim
paria & conſubſtantiua, in alterutrum ualere ſocietas naturæ negauit.
Eo animo ſi unum ad animale conuertit, prolatis Soteris diſciplinis. Et
primum, quod cum magno horrore blaſphemiæ & pronunciandum &
legendum eſt & audiendum deum fingi adhuc noſtrum & omnium

præter

(præter hæreticorum)patrem & deum Demiurgum & regem uniuersorum quæ postea illum. Ab illo enim, si tamen ab illo & non ab ipso potius Achamoth à quo occulto nihil sentiēs eius, & uelut singillario extrisecus ductu, in omnem operationem mouebatur. Deniq; ex hac personarum in operibus ambiguitate nomen illi Metropatoris miscuerunt, distinctis appellationibus cæteris secūdum status & situs operum. ut animalium quidem substantiarum quas ad dextram commendant, patrem nūcupent. Maternarū uero quas ad læuam delegāt, Demiurgum nominent. Regem autem communiter in uniuersitatē. Sed nec nominū proprietas competit proprietati operū de quibus nomina omnia, cum deberet illa hæc uocitari à qua res agebantur, nisi quod iam nec ab illa. Cum enim dicāt Achamoth in honorem æonum imagines commentatam, rursus hoc in Soterem autorem detorquent, qui per illam sit operatus, ut ipsam quidem imaginem patris inuisibilis, & incogniti darent incognitam. Licet & inuisibilis Demiurgo: eūdem aūt Demiurgum nōn filiū effingerēt. Archangeli uero Demiurgi opus, reliquos æonas exprimerent. Cum imagines audio tantas trium, quæro non ius, nunc ut imagines rideam peruersissimi pictoris illorum? Fœmina Chamoth, imaginem patris, & ignarum matris demiurgum, multo magis patris imaginem, non ignorantis patrem, & Angelos famulos simulacra dominorum, hoc est mulum de asino pingere, & Ptolemæum describere de Valentino. Igitur Demiurgus extra pleromatis limites constitutus, in ignominiosa æterni exilij uastitate nouam prouinciam condidit, hunc mundum repurgata confusione & distincta diuersitate duplicis substantiæ illius destrusæ, animaliū & materiarum, ex incorporalibus corpora ædificat, grauia, læuia, sublimantia, atque uergentia, cœlestia atque terrena, cum ipsam cœlorum septemplicem scenam solio desuper suo finit. Vnde & sabbatum dictum est, ab hebdomade sedis suæ. & Ogdoada mater Chamoth ab argumēto Ogdoadis primi genitalis. Cœlos autem noëros deputant, & interdum angelos eos faciunt, sicut & ipsum Demiurgum, sicut & Paradisum archangelum quartū, quomodo & hunc supra cœlum tertium pangunt, ex cuius uirtute sumpserit Adam deuersatus illic inter nubeculas & arbusculas. Satis meminerat Ptolemæus puerilium dicibulorum, in mari poma nasci, & in arbore pisces, sic & in cœlestibus nuceta præsumpsit. Operatur Demiurgus ignorās, & ideo fortasse non scit arbores in sola terra institui oportere. Planè mater sciebat. Quid ni suggerebat? quæ & effectū suū ministrabat. Sed tātū fastigium filio exstruēs per ea opera quæ illū & patrē & deū & regē ante Valentinianorū ingenia testātur, cur sibi quoq; ista noluit esse nota, postea quæram. Interim teneā deū Sophiā cognominari, & terrā, & matrē quasi matrē terrā, & quod magis rideas etiam spiritū sanctū. Ita omnē illi honorē cōtulerūt fœminæ puto & barbā: ne dixerim cætera: alioquin Demiurgus adeo terū nō erat cōpos de animalibus scilicet censu inualitudinis spiritalia accedere,

Fort. post illum. & mox, ab ipsa potius.

Mulum de asino pingere.

Puerilia dicibula.

dere,

dere,ut se solũ ratus,concionaret̃,Ego deus & absq; me non est.certe tamen non fuisse se retrosciebat.Ergo & factum intelligebat, & factitatorem facti esse quẽcumq;.Quomodo ergo solus sibi uidebatur, & si non certus,saltim suspectus de aliquo factitatore? Tolerabilior infamia est apud illos in diabolũ,uel quia origo sordidior capit.Ex nequitia eñ̃ mœroris illius deputatur,ex qua angelorum & dæmonum ,& omnium spiritalium militarium genituras notant,& tamen diabolum quoq; opus demiurgi affirmant & Mũditenentem appellant & superiorum magis gnarum defendunt ut spiritalem natura,quàm demiurgum,ut animalem.Meretur ab illis prælationem, cui omnes hæreses procurantur. Singularium autem potestatum arces his finibus collocãt.In summis summitatibus præsident,Tricenarius pleroma, Horo signante lineam extremam:inferius illũ metatur medietatem Achamoth filium calcans. Subest enim Demiurgus in hebdomade sua ,magis diabolus. In isto nobiscum conuenit mundo,coẽlementato & concorporificato (ut supra æditũ est)ex Sophiæ utilissimis casibus,qua nec aẽrem habere reciprocandi spiritus spacium ,teneram omnium corporum uestem,colorem omnium iudicem,organũ temporũ,si non & istum Sophiæ mœstitia colasset,sicut animalia metus,sicut conuersio eius ipsum Demiurgũ.His omnibus elementis atq; corporibus,ignis inflabellatus est:cuius originalẽ Sophiæ passionem ,quia nondum æddiderunt ,ego interim argumentabor motiunculis eius excussum. Credas enim illam in tãtis uexationibus etiam febricitasse.Cum talia de deo uel de dijs,qualia de homine figmenta? Molitus enim mũdum Demiurgus,ad hominem manus confert,& substantiã si capit non ex ista,inquiunt,arida quam nos unicam nouimus terram. quasi non & si arida postmodum,adhuc tamen tunc aquis ante segregatis superstite limo siccauerit:sed ex inuisibili corpore materiæ illius, scilicet philosophicæ,defluxili & fusili eius:quod unde fuerit,audeo æstimare:quia nusquã est.Si enim fusile & fluxile liquoris est qualitas,liquor autem omnis de Sophiæ fletibus,fluxit,sequitur ut limum ex pituitis & gramis Sophiæ constituisse credamus,quæ lachrymarũ proinde sunt feces ,sicut aquarum ,quod desidet limus est.Figulat ita hominem Demiurgus ,& de afflatu suo animat,sic erit & choicus & animalis,ad imaginẽ & similitudinem factus:quadruplex res,ut imago quidem choicus deputetur,materiali scilicet.Et si non ex materia Demiurgus.Similitudo aũt animalis.Hoc enim & Demiurgus. habes duos interim.Carnalem superficiem postea aiunt choico supertextã. & hanc esse pelliceam tunicã obnoxiam sensui.Inerat autem in Achamoth, ex substantia Sophiæ matris,peculium quoddam seminis spiritalis,sicut & ipsa Achamotha in filio Demiurgo sequestrauerat,ne hoc quidem gnaro. Accipe industriam clandestinæ prouidentiæ huius. Ad hoc enim & deposuerat & occultauerat ,ut cum Demiurgus animam mox de suo afflatu in Adam cõmunicaret,pariter & semen illud spiritale quasi per carnalem animam

Fort. militiarum.

mam deriuaretur in choicum: atq; ita fœturatum in corpore materiali, uelut in utero & adultum illic idoneum inueniret suscipiendo quandoq; sermone perfecto. Itaq; cũ demiurgus traducẽ animæ suæ cõmittit in Adam, latuit homo spiritalis flatu, IESVS insertus. & pariter corpori inductus, quia non magis semen nouerat matris demiurgus quàm ipsam. Hoc semẽ ecclesiã dicunt, ecclesiæ supernæ speculũ, & hominis incẽsum. Proinde eum ab Achamoth deputantes quemadmodũ animalẽ à demiurgo: choicum substantia arches carne, materia. Habes nouũ, id est, in quadruplũ Gerionem. Sic & exitũ singulis diuidunt. Materiali quidẽ, id est, carnali, quẽ & sinistrũ uocant indubitatũ interitũ. Animali uero quẽ & dextrũ appellãt dubitatũ euentum, utpote inter materialẽ spiritalemq; nuncianti & illac debito quam plurimũ adnuerit. Cæterũ spiritalẽ emitti in animalis cõparationẽ ut erudiri cũ eo & exerceri in conuersationibus potuit. Indiguisse enim animalẽ etiam sensibilium disciplinarũ, in hoc & paraturã mundi prospectam, in hoc & Soterem in mũdo repræsentatũ, in salutẽ scilicet animalis. Alia adhuc cõpositione monstrosum, uolunt illũ prospicias earũ substantiarũ induisse, quarũ summã salutis esset redacturus, ut spiritalẽ quidẽ susceperis ab Achamoth: animalẽ uero quẽ mox à demiurgo induit CHRISTVM. Cæterũ corporalẽ ex animali substantia. sed miro & inenarrabili ratiõis ingenio constructã, administrationis causam ui contulisse, quo congressui & conspectui & contactui & defunctui ingratis *subiacent. Materiale autẽ nihil in illo fuisse utpote salutis alienũ, quasi alijs fuerit necessarius quàm egẽtibus salute. Et totum hoc, ut carnis nostræ habitũ alienando à CHRISTO à spe etiã salutis excipiant. Nunc reddo de CHRISTO in quẽ tanti licentiã Ien inserunt quidã, quanta spiritale semen animali cũ inflatu infulciũt, fartilia nescio quæ cõmenti, & hominũ & deorũ suorũ: esse etiã demiurgo suũ CHRISTVM filium naturalẽ. Deniq; animalẽ prolatum ab ipso promulgatum profertis, in præpositionũ quæstiõibus positũ, id est per uirginẽ, nõ ex uirgine æditum: quia delatus in uirginẽ transmeatorio potius quàm generatorio more processerit, per ipsam, non ex ipsa: nõ matrẽ eam, sed uiam passus. Super hunc itaq; CHRISTVM deuolasse tunc in baptismatis sacramento Ien per effigiem columbæ. Fuisse aũt & in CHRISTO etiã ex Achamoth spiritalis seminis condimentũ ne marcesceret, scilicet reliqua farsura. Nam in figurã principalis tetradis, quatuor eum substantijs stipant: spiritalis Achamothiana, animalis Demiurgina, corporalis Ine enarratiua, & illa sotericiana. id est, columbina. Et soter quidẽ permãsit in CHRISTO, impassibilis, inlæsibilis, inadprehensibilis. Deniq; cum ad adprehensiones uenitur, discessit ab illo in cognitione Pilati. Proinde nec matris semen admisit, iniurias æque in subditiuũ, & ne ipsi quidem Demiurgo compertũ. Patitur uero animalis & carneus CHRISTVS, in deliniatione superioris CHRISTI, qui Achamoth formandũ, substantiuali, non agnitionali forma cruci,

Forte *subiaceret

id est, Horo fuerat innixus. Ita omnia in imagine surgēt, planè & ipsi imaginarij Christiani. Interea Demiurgus omniū adhuc nescius, ut si aliquid & ipse per prophetas concionabitur, ne huius quidē operis sui intelligens. Diuidunt enim & prophetiare patrocinium in Achamoth, semen in Demiurgum. Vbi aduentū Soteris accepit propere & ouanter accurrit, cū omnibus uiribus suis, Centurio de Euangelio. Et de omnibus inluminatus, ab illo etiam spem suam discit, quod successurus sit in locū matris. Ita exinde securus dispensationē mūdi huius uel maxime ecclesiæ protegendæ nomine quāto te oportuerit insequitur. Colligam nunc ex disperso ad cōcludendū, quæ de totius generis humani dispositione iusserat, triformē naturam primordio profecti: & tamen *inunitā in Adam: inde iam diuidūt p singulares generum proprietates, nacti occasionem distinctionis huiusmodi ex posteritate ipsius Adæ, moralibus quoq; differentijs tripartitæ Cain & Abel. Sed fontes quodāmodo generis humani in totidē deriuant argumenta, naturæ atq; sententiæ, choicum saluti degeneratū: ad Cain redigūt animale mediæ spei deliberatū. Ad Abel cōponūt spiritale certæ saluti præiudicatū in Seth recondunt. Sic & animas ipsas duplici proprietate discernunt bonas & malas: secundū choicum statū ex Cain, & animalē ex Abel, spiritalem ex Seth. De obuenientia superducunt, iam non naturā, sed indulgentiam, ut quos Achamoth in supiorib⁹ in animas bonas depluat, id est animali sensui inscriptas. Choicum enim genus id est malas animas nūquàm capere salutaria. Inmutabilē enim & inreformabilē naturā pronunciauerūt. Id ergo granum seminis spiritalis modicū & paruulum iactu, sed eruditus huius fides augetur atq; prouehitur. Supra diximus animæ quæ hoc ipso ita cæteris præuertant: ut Demiurgus tunc ignorans magni eas fecerit. Ex eorum ergo laterculo, & in reges & in sacerdotes allegare cōsueuerat, quæ nūc quoq; si plenam atq; perfectam notitiam adprehenderint, istarum næniarū naturificatæ iam spiritalis conditionis germanitate certam obtinebunt salutē, imò omnimodo debitā. Ideóq; nec operationes necessarias sibi existimāt, ne ulla disciplinæ munia obseruant. Martyrij quoq; eludentes necessitatē, qua uolunt interpretatione. Hanc enim regulam animali semini præstitutam: ut salutē quā non de priuilegio status possidemus, de suffragio actus elaboremus. Nobis enim in scriptura huius seminis qui imperfectæ essentiæ sumus, quia norimus Philetū, & utiq; abortui deputatur, quod mater illorum. Sed nobis quidem quasi excesserimus in aliquod disciplinæ iugū, si *obtortuerimus in operibus sanctitatis atq; iustitiæ. si confitendum alibi, nescio ubi, & non sub potestatibus istius seculi, apud tribunalia præsidum optauerimus. Illi uero & de passiuitate uitæ, & diligentia delictorum, generositatem suam uindicent, blandiuntur suis Achamoth, quoniā & ipsa delinquendo proficit. Nam & honorandorum coniugiorum supernorū gratiæ dicitur apud illos meditandū atq; celebrandū semper sacramentū com

mitti,

Aliàs unitatē in Adam

*Aliàs *ex earū eni.*

*Forte *obtorpuerimus, uel obtorti erimus.*

mitti,id est,femini adhærendū. Alioquin degenerem nec legitimū ueritatis qui deuersatus in mundo non amauerit fœminā,nec se ei iunxerit. Et quid facient spadones,quos uidemus apud illos? Superest de cōsummatione & dispensatione mercedis. Subito Achamoth totam massam seminis sui pressi serit,dein colligere in horreum cœperit,uel cū ad molas delatū & defarinatum in conspersionis salutaria absconderit,donec totū confrequentet, tunc consummatio urgebit. Igitur in primis ipsa Achamoth,de regione medietatis,de tabulato secundo in summū transferetur restituta pleromatiæ,statim excipit comparcinus ille Soter sponsus,scilicet ambo coniugiū nouum fiet. Hic erit in scripturis sponsus,& sponsalis Pleroma. Credas enim ubi de loco in locum trāsmigratur,leges quoq; Iulias interuenire,sicut & Cainam Et Demiurgus,tunc de hebdomade cœlesti in superiora mutauit,in uacuum iam cœnaculū matris scientiā,nec uidens illam. Nam si ita erat, semper ignorare maluisset. Humana uero gens in hos exitus ibit choicæ & materialis notæ,totum interitū:quia omnis caro fœnū. Et anima mortalis apud illos,nisi quæ salutem fide inuenerit. Iustorum animæ,id est,nostræ ad Demiurgum in medietatis receptacula transmittentur. Agimus gratias,cōtenti erimus cū deo nostro deputari,qua census nihil animale in Pleromatis palatiū admittitur,nisi spiritale examen Valentini. Illic itaq; primo dispoliantur homines ipsi,id est,interiores. Despoliari est autē deponere animas, quibus induti uidebantur,easq; Demiurgo suo reddent,quas ab eo auerterant. Ipsi autem spiritus in totum fient intellectuales:neq; *detenui,neq; conspectui obnoxij,atq; ita inuisibiliter in Pleroma recipiuntur furtim. Si ita est,quid deinde? Angelis distribuentur satellitibus Soteris,in filio putas? non. Sed in adparatoris. Ne istud quidē. Sed in imaginis? utinam uel hoc inquit. Erro si nō putet dicere in sponsa est. Tunc illi Sabinas raptas inter se de matrimonijs laudēt. Hæc erit spiritaliū merces:hoc præmiū credēdi. Fabulæ tales utiles, ut Marcus,aut. Gaius in hanc carnem barbatus, & hæc anima seuerus,maritus,pater,auus,proauus:certe quod sufficit masculus in symphone Pleromatis ab angelo tacendo iam dixi,& forsitan pariasaliquē Onesimū æonem his nuptijs recte deducendis pro face & flammeo. Tunc credo ille ignis arcanus erumpet,& uniuersam substantiā depopulatus,ipse quoq; decineratis omnibus in nihilum finietur,& nulla iam fabula. Sed ne ego temerarius,qui tantū sacramentū etiam inludendo prodiderim. Verendū mihi est,ne Achamoth quæ se nec filio agnitā uoluit,insaniatne Philetus irascatur,ne fortuna acerbetur. Et tamen homo sum Demiurgi,illuc habeo deuertere,ubi post excessum omnino non nubitur,ubi superindui potuit,quàm despoliari:ubi & si despolior,sexui meo deputor angelis:nō angelus,nō angela:nemo mihi quicquā faciet,quē & tūc masculum inuenient. Producam deniq; uelut epicitharisma post fabulā tantam etiam illa quæ ne ordini obstreperent,& lectoris intentionem interiectiōe

Alias *salutar

Forte *detentui

ἐπικιθάρισμα.

disspargerent hunc malui in locum distulisse, aliter atque aliter cōmēdata ab emendatoribus Ptolemæi. Extiterunt enim de schola ipsius discipuli sup magistrum, qui duplex coniugium Bythio suo adfingerent, Cogitationem & uoluntatem. Vna enim satis non erat cogitatio, qua nihil producere potuisset. Ex duabus facillime prolatum, primū coniugium Monogenes ueritatem. Ad imagines quidem cogitatiōis fœminā Veritatem, ad imaginem uoluntatis, marem Monogenen. Voluntas enim uisa, utique effectum præstat cogitationi, ueritatis obtinet sensum. Pudiciores alij honorem diuinitatis recordati, ut etiam unius coniugis dedecus ab eo auellerēt, maluerūt nullum Bythio sexum deputare: & fortasse hoc dominū non hic deus neutro genere pronuncient. Alij contra magis & masculum & fœminā dicunt. Ne apud solos Lunenses Hermaphroditū existimet annaliū cōmentator Fenestella, Sunt, inquit, qui nec principatū Bythio defendant, sed posthumatum. Ogdoadē ante omnia præmittentes ex tetrade quidem & ipsam, sed & alijs nominibus deriuatam. Primo enim constituunt proarchen & secundum Anennoëton, tertio archeton, quarto aoraton. Ex proarche itaque processisse primo & quinto loco archen, ex anennoëton secundo & sexto loco acataleptō, ex arceto, tertio & septimo loco Anonomastū: ex inuisibili, quarto & octauo loco Ageneton. Hoc quæ ratio disponat ut singula binis locis & quidem tam intercisis nascantur malo ignorare quàm discere. Quid enī recti habent, quæ tam peruerse proferuntur? Quanto meliores qui totum hoc tædium de medio amoliti, nullum æonem uoluerunt, alium ex alio per gradus reuera Gemonio structum. Sed mappa (quod aiunt) missa semel octoiugem istam & ex parte Ennoea eius ex causa. Ex ipso denique rerū motum ominare gerunt, cum inquiunt cogitauit proferre. Hoc pater dictus est cū protulit: quia uero protulit hic ueritas appellata est. Cū semetipsum uoluit probari, hoc homo pronunciatus est. Quos autem præcogitauit, cū protulit, tunc ecclesia nuncupata est. Sonuit homo sermonē, & hic est primogenitus filius, & sermoni accessit uita, & Ogdoas prima cōclusa est, sed hoc tædium nō pusillum. Accipe alia ingenia Circurianiana insignioris apud eos magistri, qui & pontificali sua autoritate in hunc modū censuit. Est, inquit, ante omīa Proarche, inexcogitabile & inenarrabile. Inenarrabile, quod ego nomino Monoteta. Cum hac erat alia uirtus, quam & ipsam appello Enoteta, id est, solita: sed unitas cum unū essent, protulerunt: non præferentes initiū omniū intellectuale, innascibile, inuisibile, quod sermo uocauit. Huic adest cum substantia uirtus quam appellat unio. Hæc igitur uirtutes solita unitas unio cæteras prolationes eorum propagarunt, ó differentia. Mutetur unio & unitas, singularitas & suū & solita, quanque designaueris unū est. Humanior iam Secundus ut breuior, Ogdoaden in duas tetradas diuidens in dexteram & sinistram, in lumen & tenebras, tantum quod desultricem & defectricem illam uirtutem non uult ab aliquo deducere æonū, sed à fructib9

Fenestella

Forte * à dæmonio uel Gemonios.

à fructibus de substantia ueniant. De ipso* iam domino. Ien, quanta diuersitas scinditur. Hi ex omniũ æonum flosculis eum cõstruunt, illi ex solis decem constitisse cõtendũt, quos Sermo & Vita ꝓtulerunt. Inde & in ipsum sermonis & uitæ concurrerunt oculi: isti ex CHRISTO potius ex hominis & ecclesiæ fœtu: ideóq; filium hominis auite pronũciatũ, *alia CHRISTO & spiritu sancto constabiliendæ cõuersitati prouisis, confictum, & in se paternæ appellationis hæredem. Sunt qui filium hominis aliunde conceperint dicendum: quanquàm ipsum patrem pro magno nominis sacramẽtó hominẽ appellasse præsumpserint. Vt quid amplius speres de eius dei fide cui nunc adæquaris? Talia ingenia *superfruticãt apud illos ex materni seminis redundantia: atq; ita insolescentes doctrinæ Valentinianorum, in syluas iam exoleuerunt Gnosticorum.

Aliàs* iam dicto.

Forte* alij à Chri. & mox, uniuersitati

Aliàs* superfructificant.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI ADVERSVS VALENTINIANOS, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

[redacted]

si quo minus die suo colligentur omnes adulteræ fruges,& cũ cæteris scandalis igni inextinguibili cremabũtur. Itaq; post tempus pater natus,& pater passus,ipse deus dominus omnipotẽs IESVS CHRISTVS prædicatur. Nos uero & semp,& nunc magis ut instructiores p Paracletũ deductorẽ, scilicet omnis ueritatis unicũ quidẽ deũ credimus:sub hac tamẽ dispensatione quã οἰκονομίαν dicimus,ut unici dei sit & filius sermo ipsius,qui ex ipso ꝓcesserit, p quẽ omnia facta sunt,& sine quo factũ est nihil.Hũc missum à patre in uirginẽ,& ex ea natum hominẽ & deum,filium hominis & filium dei,& cognominatũ IESVM CHRISTVM.Hunc passum,hunc mortuum & sepultum secũdũ scripturas,& resuscitatum à patre,& in cœlo resumptũ, sedere ad dexterã patris,uenturum iudicare uiuos & mortuos. Qui exinde miserit secundũ ꝓmissionẽ suã à patre spiritũ sanctũ paracletũ,sanctificatorẽ fidei eorum qui credunt in patrẽ & filium & spiritũ sanctũ.Hanc regulam ab initio Euãgelij decucurrisse,etiam ante priores quosq; hæreticos, nedum ante Praxeã hesternum,probabit tam ipsa posteritas omniũ hæreticorum,quàm ipsa nouellitas Praxeæ hesterni.Quo peræque aduersus uniuersas hæreses iam hinc præiudicatum sit,id esse uerum quodcũq; primũ: id esse adulterũ,quodcunq; posterius.Sed salua ista præscriptione,ubique tamen propter instructionem & munitionem quorundam,dandus est etiam retractatibus locus:uel ne uideatur unaquæq; peruersitas,nõ examinata,sed præiudicata damnari,maxime hæc,quæ se existimat merã ueritatem possidere,dum unicum deum nõ aliàs putat credendũ,quàm si ipsum eundemq; & patrem & filium & spiritum sanctũ dicat:quasi nõ sic quoq; unus sit omnia,dum ex uno omnia,per substãtiæ scilicet unitatẽ: & nihilominus custodiatur οἰκονομίας sacramentum,quæ unitatẽ in trinitatẽ disponit, tres dirigens,patrẽ,& filium,& spiritum sanctũ.Tres autẽ non statu,sed gradu: nec substãtia,sed forma:nec potestate,sed specie.Vnius autẽ substantiæ, & unius status,& unius potestatis: qa unus deus,ex quo & gradus isti & formæ & species,in nomine patris & filij & spiritus sancti deputantᷣ.Quomodo numerum sine diuisione patiuntur,procedentes tractatus demonstrabunt.Simplices enim quiq;,ne dixerim imprudentes & idiotæ, quæ maior semper credentium pars est:quoniam & ipsa regula fidei à pluribus dijs seculi,ad unicum & uerum deum transfertnõ intelligentes unicum quidem, sed cum sua οἰκονομίᾳ esse credendum, expauescunt ad οἰκονομίαν numerũ & dispositionem trinitatis,diuisionem præsumunt unitatis. Quando unitas ex semetipsa deriuans trinitatem,non destruatur ab illa,sed administretur. Itaque duos & tres iam iactitant à nobis prædicari, se uero unius dei cultores præsumunt:quasi non & unitas inrationaliter collecta hæresim faciat, & trinitas rationaliter expensa, ueritatem constituat. Monarchiam (inquiunt)tenemus. Et ita solium ipsum uocaliter exprimunt etiam Latini, & tam opifice: ut putes illos tam bene intelligere monarchiam,

Paracletus Montanicus.

quàm enunciant. Sed monarchiam sonare student Latini, οἰκονομίαν in-
telligere nolunt etiam Græci. At ego si quid utriusque linguæ præcer-
psi, monarchiam nihil aliud significare scio, quàm singulare & unicum
imperium: non tamen præscribere monarchiam ideo, quia unius sit eius,
cuius sit aut filium non habere, aut ipsum se sibi filium fecisse, aut mo-
narchiam suam non per quos uelit administrare. Atquin nullam dico do-
minationē ita unius sui esse, ita singularem, ita monarchiam, ut non etiam
per alias proximas personas administretur, quas ipsa prospexerit officiales
sibi. Si uero & filius fuerit ei, cuius monarchia sit, nō statim diuidi eam, &
monarchiam esse desinere, si particeps eius adsumatur & filius: sed proinde
illius esse principaliter à quo cōmunicatur in filium: & dum illius est, proin-
de monarchiam esse quæ à duobus tam unicis continetur. Igitur si & mo-
narchia diuina per tot legiones & exercitus angelorum administratur, sicut
scriptum est: Milies centies centena milia adsistebāt ei, & milies centena mi
lia apparebant ei: nec ideo unius esse desijt, ut desinat monarchia esse, quia
per tāta milia uirtutum procuratur, quale est ut deus diuisionem & disper-
sionem pati uideatur in filio & in spiritu sancto, secundum & tertium sorti-
tis locum, tam cōsortibus substantiæ patris, quas non patitur in tot ange-
lorum numero? Et quidem tam à substantia patris membra & pignora, &
instrumenta, & ipsam uim, ac totum censum monarchiæ, euersionem depu
For. * Valētinianos tas eius non recte. Malo te ad sensum rei, quàm ad sonum uocabuli exerce-
as. Euersio enim monarchiæ illa est tibi intelligenda, cū alia dominatio suæ
cōditionis & proprij status, ac per hoc æmula superducitur, cū alius deus in
fertur aduersus creatorem. Tunc male, cum plures secūdum Valentinos, &
prodigos tūc in monarchiæ euersionem, cum in creatoris destructionē. Cæ
terum, qui filium nō aliunde deduco, sed de substātia patris nihil faciētem
sine patris uoluntate, omnem à patre consecutum potestatē, quomodo pos
sum de fide destruere monarchiam, quam à patre filio traditam, in filio ser
uo? Hoc mihi & in tertium gradum dictum sit, quia spiritum non aliunde
puto, quàm à patre per filium. Vide ergo ne tu potius monarchiā destruas
qui dispositionem & dispensationem eius euertis in tot nominibus cōstitu-
tam, in quot deus uoluit. Adeo autem manet in suo statu, licet trinitas infe
ratur, ut etiam restitui habeat patri à filio. Siquidem Apostolus scribit de
ultimo fine, cum tradiderit regnum deo & patri. Oportet enim eū regnare
usq; dum ponat inimicos eius deus sub pedes ipsius, scilicet secundum psal-
mum: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellū pe-
dum tuorum. Cum autem subiecta erunt illi omnia, absq; eo qui ei subie-
cit omnia, tunc & ipse subijcietur illi, cui ei subiecit omnia, ut sit deus omnia
in omnibus. Videmus igitur nō obesse monarchiæ filium, & si hodie apud
For. * destruet, si fi- filium est, quia & in suo statu est apud filiū, & cum suo statu restituetur pa
lium admittat. tri à filio: ita eam nemo hoc nomine destruet. Filium admittat, cui & tradi-
tam eā

tam eam à patre,& à quo quandoq; restituẽdam patri constat. Hoc uno ca pitulo epistolæ Apostolicæ potuimus iam & patrem & filium ostendisse duos esse, præterquàm ex nominibus patris & filij, etiam ex eo quod qui tradidit regnum, & cui tradidit, item qui subiecit, duo sint necesse est. Sed quia duos unum uolunt esse, ut idem pater & filius habeatur: oportet & totũ de filio examinari, an sit, & qui sit, & quomodo sit: & ita res ipsa formã suam scripturis & interpretationibus earum patrocinantibus uindicabit. Aiunt quidem & Genesim in Hebraico ita incipere: In principio deus fecit sibi filium. Hoc ut firmum nõ sit, alia me argumẽta deducunt ab ipsa dei dispositione, qua fuit ante mundi cõstitutionem, adusq; filij generationem. Ante omnia enim deus erat solus, ipse sibi, & mundus, & locus, & omnia. Solus autem: quia nihil extrinsecus præter illum. Cæterum ne tũc quidem solus: habebat enim secum, quam habebat in semetipso, rationem suam scilicet. Rationalis enim deus, & ratio in ipso prius: & ita ab ipso omnia. Quæ ratio sensus ipsius est, hanc Græci λόγον dicunt, quo uocabulo etiam sermonem appellamus. Ideóq; iam in usu est nostrorum per simplicitatem interpretatiõis, sermonem dicere in primordio apud deum fuisse, cum magis rationem competat antiquiorem haberi: quia nõ sermonalis à principio, sed rationalis deus etiam ante principium, & quia ipse quoq; sermo ratiõe cõsistens, priorem eam ut substantiam suam ostendat: tamen & sic nihil interest. Nam & si deus nondum sermonem suum miserat, proinde eum cum ipsa & in ipsa ratione intra semetipsum habebat, tacite cogitando & disponendo secum, quæ per sermonem mox erat dicturus. Cum ratiõe enim sua cogitans atq; disponens sermonem eam efficiebat, quam sermone tractabat. Idq; quo facilius intelligas ex teipso, à me recognosce, ut ex imagine & similitudine dei, quo habeas & tu in temetipso rationẽ, qui es animal rationale, à rationali scilicet artifice nõ tantum factus, sed etiam ex substãtia ipsius animatus. Vide cum tacitus tecum ipse congrederis rationẽ. Hoc ipsum age intra te, occurrente ea tibi cũ sermone ad omnẽ cogitatus tui motũ, ad omnẽ sensus tui pulsum. Quodcunq; cogitaueris, sermo est: quodcũq; senseris, ratio est. Loquaris illud in animo, necesse est: & dum loqueris, cõlocutorem pateris sermonem, in quo inest hæc ipsa ratio, qua cum eo cogitãs loquaris, per quem loquens cogitas. Ita secũdus quodãmodo in te est sermo per quẽ loqueris cogitando, & p quẽ cogitas loquendo, ipse sermo alius est. Quando ergo plenius hoc agit̃ in deo, cuius tu quoq; imago & similitudo censeris, quod habeat in se etiam tacendo rationem, & in ratione sermonẽ: possum itaq; non temere præstruxisse, & tunc deum ante uniuersitatis constitutionem solum non fuisse, habentem in semetipso proinde rationem, & in ratione sermonem, quem secundum à se faceret agitãdo intra se. Hæc uis & hæc diuini sensus dispositio, apud scripturas etiam in Sophiæ nomine ostenditur. Quid enim sapientius ratione dei, siue sermone? Itaque Sophiã

phiam quoq; exaudi,ut secundam personam conditam. Primo dominus creauit me initium uiarum in opera sua, prius quàm terram faceret, prius quàm montes collocarentur:ante omnes autem colles generauit me in sen su suo scilicet condens & generans:dehinc adsistentem eam ipsa separatio- ne cognosce. Cum pararet,inquit, coelum aderam illi simul. Et quom for- tia faciebat super uentos,quæ sursum nubila: & quom tutos ponebat fon- tes eius quæ sub coelo,ego eram cum illo compingens,ego eram ad quem gaudebat:cottidie autem oblectabar in persona ipsius. Nam ut primũ de- us uoluit ea quæ cum Sophiæ ratione & sermone disposuerat intra se, in substantias & species suas ædere,ipsum primum protulit sermonem,habẽ tem in se indiuiduas suas rationes Sophiam,ut per ipsum fierent uniuersa per quem erant cogitata atq; disposita,imò & facta iam quantũ in dei sen su. Hoc enim eis deerat,ut coràm quoque in suis speciebus atque substan- tijs cognoscerentur & tenerentur. Tunc igitur etiam ipse sermo speciẽ & or- natum suum sumit sonum & uocem,cum dicit deus:Fiat lux. Hæc est nati- uitas perfecta sermonis,dum ex deo procedit:cõditus ab eo primum ad co gitatum in nomine Sophiæ. Dominus condidit me initium uiarũ. Dehinc generatus ad effectum: Cum pararet coelum,aderam illi. Exinde eum parẽ sibi faciẽs,de quo procedẽdo filius factus est, Primogenitus,ut ante omnia genitus:& unigenitus,ut solus ex deo genitus:proprie de uulua cordis ipsi- us,secũdum quod & pater ipse testatur:Eructauit cor meum sermonẽ opti mum. Ad quem deinceps gaudens,proinde gaudenti in persona illius:Fili⁹ meus es tu,ego hodie genui te,& ante luciferum genui te. Sic & filius ex sua persona profitetur patrem in nomine Sophiæ: Dominus condidit me initium uiarum in opera sua. Ante omnes autem colles generauit me. Nam si hic quidem Sophia uidetur dicere conditam se à domino in ope- ra & uias eius:alibi autem per sermonem ostenditur,omnia facta esse,& si- ne illo nihil factum,sicut & rursum:Sermone eius coeli confirmati sunt, & spiritu eius omnes uires eorum:utique eo spiritu qui sermoni inerat, appa- ret unam eandemq; uim esse nunc in nomine Sophiæ,nunc in appellatio- ne sermonis,quæ initium accepit uiarum in dei opera,& quæ coelum confir mauit:per quam omnia facta sunt,& sine qua nihil factum est. Nec diuti⁹ de isto,quasi nõ ipse sit sermo,& in Sophiæ & in rationis,& in omnis diui- ni animi & spiritus nomine,qui filius factus est dei,de quo prodeundo ge- neratus est. Ergo,inquis,das aliquam substãtiam esse sermonem spiritu & Sophiæ traditione constructam. Planè. Non uis enim eum substantiuum habere in re per substantiæ proprietatem,ut res & persona quædam uide- ri possit,& ita capias secundus à deo constitutus duos efficere,patrem & fi- lium,deum & sermonẽ. Quid est enim dices sermo,nisi uox & sonus oris, & sicut Grãmatici tradunt,aër offensus intelligibilis auditu? cæterũ uacuũ nescio qd & inane & incorporale. At ego nihil dico de deo inane & uacuũ

prodire

prodire potuiſſe,ut nõ de inani & uacuo prolatum, nec carere ſubſtantia,
quod de tanta ſubſtantia proceſſit,& tantas ſubſtãtias fecit:fecit em̃ & ipſe
quæ facta ſunt per illum.Quale eſt ut nihil ſit ipſe,ſine quo nihil factũ eſt:
ut inanis ſolida,& uacuus plena,& incorporalis corporalia ſit operatus?Nã
& ſi poteſt aliquando,quid fieri diuerſum eius per quod fit:nihil tamẽ po-
teſt fieri per id quod uacuum & inane eſt. Vacua & inanis res eſt ſermo dei,
qui filius dictus eſt,qui ipſe deus cognominatus eſt:Et ſermo erat apud de
um,& deus erat ſermo.Scriptum eſt:Non ſumes nomẽ dei in uanum. Hic
certe eſt,qui in effigie dei cõſtitutus:non rapinam exiſtimauit eſſe ſe æqua-
lem deo.In qua effigie dei?utique in alia,nõ tamen in nulla.Quis enim ne *Hic notatur erroris*
gauit deum corpus eſſe,& ſi deus ſpiritus eſt?ſpiritus em̃ corpus ſui generis *Tertullianus.*
in ſua effigie.Sed & ſi inuiſibilia illa quæcunq; ſunt habent apud deũ, &
ſuum corpus & ſuam formam, per quæ ſoli deo uiſibilia ſunt,quanto ma-
gis quod ex ipſius ſubſtantiæ miſſum eſt,ſine ſubſtãtia non erit?quæcũq;
ergo ſubſtantia ſermonis fuit,illam dico perſonam,& illi nomen filij uindi-
co:& dum filium agnoſco,ſecundum à patre defendo.Hoc ſi qui putauerit
me probolen aliquam introducere,id eſt,prolationem rei alterius ex altera, *προβολή.*
quod facit Valentinus,alium atque alium æonem de æone producens:pri-
mo quidem dicam tibi,nõ ideo nõ utitur & ueritas uocabulo iſto, & reac-
ceſſu eius,quia & hæreſis utitur,imò hæreſis poti⁹ ex ueritate accepit,quod
ad mẽdacium ſuum strueret.Prolatus eſt ſermo dei an nõ?Hic mecum gra
dum figе.Si prolatus eſt,cognoſce probolen ueritatis, & uiderit hæreſis ſi
quid de ueritate imitata eſt. Iam nunc quæritur,quis quomodo utatur ali-
qua re,& uocabulo eius. Valentinus probolas ſuas diſcernit & ſeparat ab
autore:& ita longe ab eo ponit,ut æon patrem neſciat. Denique deſiderat
noſſe,nec poteſt,imò & penè deuoratur & diſſoluitur in reliquam ſubſtan
tiam.Apud nos autem ſolus filius patrem nouit,& ſinum patris ipſe expo
ſuit,& omnia apud patrem audiuit & uidit: & quæ mãdatus eſt à patre,ea
& loquitur. Nec ſuam,ſed patris perfecit uolũtatem:quam de ꝓximo, imò
de initio nouerat.Quis em̃ ſcit quæ ſint in deo, niſi ſpiritus qui in ipſo eſt?
ſermo autem ſpiritu ſtructus eſt,& ut ita dixerim,ſermonis corpus eſt ſpi-
ritus.Sermo ergo & in patre ſemper ſicut dicit:Ego in patre.Et apud deum
ſemper,ſicut ſcriptum eſt:Et ſermo erat apud deum.Et nunquàm ſeparat⁹
à patre,aut alius à patre:quia ego & pater unum ſumus. Hæc erit probola
ueritatis,cuſtos unitatis,qua prolatum dicimus filium à patre,ſed nõ para-
tum.Protulit enim deus ſermonem,quemadmodum etiam paracletus do-
cet:Sicut radix fruticem,& fons fluuium,& ſol radium. Nam & iſtæ ſpecies
probolæ ſunt earum ſubſtãtiarum,ex quibus prodeunt.Nec dubitauerim
filium dicere, & radicis fruticẽ, & fontis fluuiũ,& ſolis radium:quia omnis
origo parens eſt:& omne quod ex origine profertur, progenies eſt: multo
magis ſermo dei,qui etiam proprie nomẽ filij accepit:nec frutex tamẽ à ra-

phiam quoq; exaudi, ut secundam personam conditam. Primo dominus creauit me initium uiarum in opera sua, prius quàm terram faceret, prius quàm montes collocarentur: ante omnes autem colles generauit me in sensu suo scilicet condens & generans: dehinc adsistentem eam ipsa separatione cognosce. Cum pararet, inquit, cœlum aderam illi simul. Et quom fortia faciebat super uentos, quæ sursum nubila: & quom tutos ponebat fontes eius quæ sub cœlo, ego eram cum illo compingens, ego eram ad quem gaudebat: cottidie autem oblectabar in persona ipsius. Nam ut primũ deus uoluit ea quæ cum Sophiæ ratione & sermone disposuerat intra se, in substantias & species suas ædere, ipsum primum protulit sermonem, habẽtem in se indiuiduas suas rationes Sophiam, ut per ipsum fierent uniuersa per quem erant cogitata atq; disposita, imò & facta iam quantũ in dei sensu. Hoc enim eis deerat, ut coràm quoque in suis speciebus atque substantijs cognoscerentur & tenerentur. Tunc igitur etiam ipse sermo speciẽ & ornatum suum sumit sonum & uocem, cum dicit deus: Fiat lux. Hæc est natiuitas perfecta sermonis, dum ex deo procedit: cõditus ab eo primum ad cogitatum in nomine Sophiæ. Dominus condidit me initium uiarũ. Dehinc generatus ad effectum: Cum pararet cœlum, aderam illi. Exinde eum parẽ sibi faciẽs, de quo procedẽdo filius factus est, Primogenitus, ut ante omnia genitus: & unigenitus, ut solus ex deo genitus: proprie de uulua cordis ipsius, secũdum quod & pater ipse testatur: Eructauit cor meum sermonẽ optimum. Ad quem deinceps gaudens, proinde gaudenti in persona illius: Filius meus es tu, ego hodie genui te, & ante luciferum genui te. Sic & filius ex sua persona profitetur patrem in nomine Sophiæ: Dominus condidit me initium uiarum in opera sua. Ante omnes autem colles generauit me. Nam si hic quidem Sophia uidetur dicere conditam se à domino in opera & uias eius: alibi autem per sermonem ostenditur, omnia facta esse, & sine illo nihil factum, sicut & rursum: Sermone eius cœli confirmati sunt, & spiritu eius omnes uires eorum: utique eo spiritu qui sermoni inerat, apparet unam eandemq; uim esse nunc in nomine Sophiæ, nunc in appellatione sermonis, quæ initium accepit uiarum in dei opera, & quæ cœlum confirmauit: per quam omnia facta sunt, & sine qua nihil factum est. Nec diutius de isto, quasi nõ ipse sit sermo, & in Sophiæ & in rationis, & in omnis diuini animi & spiritus nomine, qui filius factus est dei, de quo prodeundo generatus est. Ergo, inquis, das aliquam substãtiam esse sermonem spiritu & Sophiæ traditione constructam. Planè. Non uis enim eum substantiuum habere in re per substantiæ proprietatem, ut res & persona quædam uideri possit, & ita capias secundus à deo constitutus duos efficere, patrem & filium, deum & sermonẽ. Quid est enim dices sermo, nisi uox & sonus oris, & sicut Grãmatici tradunt, aër offensus intelligibilis auditu? cæterũ uacuũ nescio qd & inane & incorporale. At ego nihil dico de deo inane & uacuũ prodire

prodire potuisse, ut nō de inani & uacuo prolatum, nec carere substantia, quod de tanta substantia processit, & tantas substātias fecit: fecit em̄ & ipse quæ facta sunt per illum. Quale est ut nihil sit ipse, sine quo nihil factū est: ut inanis solida, & uacuus plena, & incorporalis corporalia sit operatus? Nā & si potest aliquando, quid fieri diuersum eius per quod fit: nihil tamē potest fieri per id quod uacuum & inane est. Vacua & inanis res est sermo dei, qui filius dictus est, qui ipse deus cognominatus est: Et sermo erat apud deum, & deus erat sermo. Scriptum est: Non sumes nomē dei inuanum. Hic certe est, qui in effigie dei cōstitutus: non rapinam existimauit esse se æqualem deo. In qua effigie dei? utique in alia, nō tamen in nulla. Quis enim negauit deum corpus esse, & si deus spiritus est? spiritus em̄ corpus sui generis in sua effigie. Sed & si inuisibilia illa quæcunq; sunt habent apud deū, & suum corpus & suam formam, per quæ soli deo uisibilia sunt, quanto magis quod ex ipsius substantiæ missum est, sine substātia non erit? quæcūq; ergo substantia sermonis fuit, illam dico personam, & illi nomen filij uindico: & dum filium agnosco, secundum à patre defendo. Hoc si qui putauerit me probolen aliquam introducere, id est, prolationem rei alterius ex altera, quod facit Valentinus, alium atque alium æonem de æone producens: primo quidem dicam tibi, nō ideo nō utitur & ueritas uocabulo isto, & reaccessu eius, quia & hæresis utitur, imò hæresis potius ex ueritate accepit, quod ad mēdacium suum strueret. Prolatus est sermo dei an nō? Hic mecum gradum fige. Si prolatus est, cognosce probolen ueritatis, & uiderit hæresis si quid de ueritate imitata est. Iam nunc quæritur, quis quomodo utatur aliqua re, & uocabulo eius. Valentinus probolas suas discernit & separat ab autore: & ita longe ab eo ponit, ut æon patrem nesciat. Denique desiderat nosse, nec potest, imò & penè deuoratur & dissoluitur in reliquam substantiam. Apud nos autem solus filius patrem nouit, & sinum patris ipse exposuit, & omnia apud patrem audiuit & uidit: & quæ mādatus est à patre, ea & loquitur. Nec suam, sed patris perfecit uolūtatem: quam de ꝓximo, imò de initio nouerat. Quis em̄ scit quæ sint in deo, nisi spiritus qui in ipso est? sermo autem spiritu structus est, & ut ita dixerim, sermonis corpus est spiritus. Sermo ergo & in patre semper sicut dicit: Ego in patre. Et apud deum semper, sicut scriptum est: Et sermo erat apud deum. Et nunquàm separatus à patre, aut alius à patre: quia ego & pater unum sumus. Hæc erit probola ueritatis, custos unitatis, qua prolatum dicimus filium à patre, sed nō paratum. Protulit enim deus sermonem, quemadmodum etiam paracletus docet: Sicut radix fruticem, & fons fluuium, & sol radium. Nam & istæ species probolæ sunt earum substātiarum, ex quibus prodeunt. Nec dubitauerim filium dicere, & radicis fruticē, & fontis fluuiū, & solis radium: quia omnis origo parens est: & omne quod ex origine profertur, progenies est: multo magis sermo dei, qui etiam proprie nomē filij accepit: nec frutex tamē à radice,

Hic notatur erroris Tertullianus.

προβολή.

dice,nec fluuius à fonte,nec radius à ſole diſcernitur, ſicut nec à deo ſermo.
Igitur ſecundum horum exemplorum formã,profiteor me duos dicere,de-
um & ſermonem eius,patrem & filium ipſius.Nam & radix & frutex duæ
res ſunt,ſed coniunctæ.Et fons & flumen duæ ſpecies ſunt, ſed indiuiſæ.Et
ſol & radiꝰ duæ formæ ſunt,ſed cohærentes.Omne quod prodit ex aliquo,
ſecundum ſit eius neceſſe eſt de quo prodit,nõ ideo tamen eſt ſeparatum.
Secundus autem ubi eſt,duo ſunt.Et tertius ubi eſt,tres ſunt.Tertius enim
eſt ſpiritus à deo & filio,ſicut tertius à radice fructus ex frutice. Et tertius à
fonte,riuus ex flumine.Et tertius à ſole,apex ex radio.nihil tamẽ à matrice
alienatur,à qua proprietates ſuas ducit.Ita trinitas per cõſertos & cõnexos
gradus à patre decurrẽs,& monarchiæ nihil obſtrepit,& οἰκονομίας ſtatum
protegit.Hanc me regulam profeſſum, qua inſeparatos ab alterutro patrẽ
& filium & ſpiritum teſtor,tene ubique,& ita quid quomodo dicat agno-
ſces.Ecce enim dico alium eſſe patrem,& alium filium,& alium ſpiritũ. Ma
le accepit idiotes quiſque aut peruerſus hoc dictum,quaſi diuerſitatẽ ſonet
& ex diuerſitate ſeparationem protendat,patris & filij & ſpiritus.Neceſſita
te autem hoc dico,cum eundem patrem & filium & ſpiritum contendunt.
aduerſus οἰκονομίαν monarchiæ adulantes,non tamen diuerſitate alium fi-
lium à patre,ſed diſtributione:nec diuiſiõe alium,ſed diſtinctione: quia nõ

Hic & alibi caute legendus Tertullianus, & ab orthodoxis ſcriptoribus ſtã dum.

ſit idem pater & filius, uel modulo alius ab alio.Pater enim tota ſubſtan-
tia eſt,filius uero deriuatio totius & portio,ſicut ipſe profitetur: quia pater
maior me eſt.A quo & minor natu canit̃ in pſalmo:Modico quid,citra an-
gelos. Sic & pater alius à filio dum filio maior, dum alius qui generat, ali-
us qui generatur:dum alius qui mittit,alius qui mittitur:dum alius qui fa-
cit,alius per quem fit.Bene quod & dominus uſus hoc uerbo in pſona Pa-
racleti,non diuiſionem ſignificauit,ſed diſpoſitionem.Rogabo enim,inqt,
patrem,& alium aduocatum mittet uobis,ſpiritum ueritatis.Sic alium à ſe.
Paracletum, quomodo & nos à patre alium filium,ut tertium gradũ oſten
deret in Paracleto,ſicut nos ſecundum in filio,propter οἰκονομίας obſeruati-
onem.Ipſum quod pater & filius dicuntur,nonne aliud ab alio eſt: utique
enim omnia quod uocantur,hoc erunt:& quod erunt, hoc uocabuntur: &
permiſcere ſe diuerſitas uocabulorum nõ poteſt omnino: quia nec rerum,
quarum erunt uocabula,eſt eſt,non nõ:nam quod amplius eſt,hoc à malo
eſt.Ita aut pater aut filius eſt,& neq; dies eadem & nox,neq; pater idẽ & fi

Monarchiani.

lius,ut ſint ambo unus & utrũq; alter,quod uaniſſimi iſti Monarchiani uo
lunt,ipſe ſe inquiunt filium ſibi fecit.Atquin pater filium facit,& patrem fi-
lius.Et qui ex alterutro fiunt,à ſemetipſis ſibi fieri nullo modo poſſunt, ut
pater ſe ſibi filium faciat, & filius ſe ſibi patrem præſtet: quæ inſtituit deus
etiam ipſe cuſtodit.Habeat neceſſe eſt pater filium,ut pater ſit:& filius pa-
trem,ut filius ſit.Aliud eſt autem habere,aliud eſſe.Verbi gratia,ut maritꝰ
ſim,habeam oportet uxorem,non ipſe mihi ero uxor. Sic etiã ut pater ſim

filiũ ha

filium habeo,non ipse mihi ero filius.Et ut filius sim,patrē habeo ,non ipse mihi ero pater.Quæ enim me faciunt si habuero.Tunc ero pater si filiū habeam.Filius ero,si patrem.Porrò si ipse ero quid eorū,iam nō habeo quod ipse ero,nec patrem,quia ipse ero pater. nec filiū,quia ipse ero filius. In quātum autē alterum ex his habere me oportet,alterū esse: Intantū si utrumq; fuero,alterum nō ero,dum alterum nō habeo. Si enim ipse ero filius qui & pater,iam nō habeo filiū,sed ipse sum filius.Nō habendo aūt filiū,dū ipse sum filius,quomodo pater ero?Habere enim filiū debeo,ut pater sim.Non sum ergo filius,quia patrē nō habeo qui facit filiū.Aeque si ipse sum pater q & filius,iā nō habeo patrē,sed ipse sum pater.Nō habēdo aūt patrē,dū ipse sum pater,quomodo filius ero?Habere enim patrē debeo,ut filius sim. Nō ergo ero pater,qa filiū nō habeo,q facit patrē: hoc erit totū ingeniū diaboli,alterū ex altero excludere,dū utrūq; in unū sub monarchiæ fauore cōdudens,neutrū haberi facit.Vt & pater nō sit qui scilicet filiū nō habet.Et filius nō sit qui æque patrē nō habet.Dū enim pater est,filius nō erit.Sic monarchiam tenent,qui nec patrē nec filium cōtinent.Sed nihil deo difficile. Quis hoc nesciat:& impossibilia apud seculum,possibilia apud deū quis ignoret? & stulta mundi elegit deus,ut cōfundat sapientia.Legimus omnia.Ergo inquiunt difficile nō fuit deo:ipsum se & patrē & filiū facere ,aduersus traditā formā rebus humanis.Nam & sterilem parere contra naturam difficile deo nō fuit sicut nec uirginē.Planè nihil deo difficile sensi.Tam abrupte in præsumptionibus nostris hac sententia utamur,quiduis de deo confingere poterimus,quasi fecerit ,quia facere potuerit. Non autem quia omnia potest facere ,ideóq; credendum est illum fecisse,etiam quod non fecerit.Sed an fecerit requirendum.Potuit ita saluus sim ,deus pennis hominem ad uolandum instruxisse quod & miluis præstitit ,non tamen quia potuit statim & fecit.Potuit & Praxean &,omnes pariter hæreticos statim extinxisse,nō tamen quia potuit extinxit.Oportebat enī & miluos esse ,& hæreticos ,oportebat & patrem crucifigi. Hac ratione erit aliquid & difficile deo,id scilicet quodcunq; non fecerit,non quia non potuerit,sed quia noluerit. Dei enim posse,uelle est,& non posse,nolle.quod autem uoluit , & potuit & ostendit. Ergo quia si uoluit semetipsum sibi filium facere ,potuit:& quia si potuit fecit,tunc probabis illum & potuisse & uoluisse,si probaueris illum fecisse.Probare autem tam aperte debebis ex scripturis,quàm nos probamus illum sibi filium fecisse sermonem suum. Si enim filium nominat , filius autem nō alius erit quàm qui ex ipso prodijt.Sermo autem prodijt ex ipso,hic erit filius,non ipse de quo prodijt. Nō enim ipse prodijt ex semetipso. Porrò qui eundem patrem dicis & filium,eundē & protulisse ex semetipso facis & prodisse,quod deus est , si potuit fecisse quod tamen non fecit,aut exhibe ,pbationem quam expostulo meæ similem,id est sic scripturas eundem filium & patrem ostēdere,queādmodum apud nos distinctè pater & filius demonstrantur

Alias si uoluisset deus.

ſtrantur,diſtinctè inquam nō diuiſe,ſicut ego profero dictū à deo:Eructa uit cor meum ſermonem optimum. Hæc tu contra opponas alicubi dixiſſe deum:Eructuauit me cor meū ſermonem optimū,ut ipſe ſit qui & eructna uit,& quod eructuauit,& ipſe qui protulerit,& qui prolatus ſit,ſi ipſe eſt & ſermo & deus. Ecce ego propono patrem filio dixiſſe,filius meus es tu,ego hodie generaui te. Si uelis ut credam ipſum eſſe patrem & filium,oſtende ſic pronunciatum alibi. Dominus dixit ad ſe filius meus ſum ego,ego hodie generaui me.Proinde & ante luciferum generaui me. Et dominus condidi me initium uiarum in opera mea,ante omnes autē colles generaui me, & ſi qua alia in hunc modum ſunt. Quem autem uerebatur deus dominus uniuerſitatis ita pronunciare,ſi ita res erat: an uerebatur ne nō crederetur ſi ſimpliciter ſe & patrem & filium pronunciaſſet? Vnū tamen uetitus eſt mētiri.Veritus autem ſemetipſum & ſuam ueritatem. Et ideo ueracem deum credens,ſcio illum non aliter quàm diſpoſuit pronunciaſſe,nec aliter diſpoſuiſſe quàm pronunciauit. Tu porrò eum mendacem efficias & fallacem & deceptorem fidei huius,ſi cum ipſe eſſet ſibi filius,alij dabat filij perſonam: quando ſcripturæ omnes & demonſtrationem & diſtinctionem trinitatis oſtendant,à quibus & præſcriptio noſtra deducitur,non poſſe unum atque eundem uideri qui loquitur,& de quo loquitur,& ad quem loquitur, quia neq; peruerſitas neq; fallacia deo congruat,ut cum ipſe eſſet ad quem loquebatur,ad alium potius & non ad ſemetipſum loquebatur. Accipe igitur & alias uoces patris de filio per Eſaiam.Ecce filius meus quem elegi dilectus meus in quem bene ſenſi.Ponam ſpiritum meum ſuper ipſum,& iuditium nationibus annunciabit.Accipe & ad ipſum.Magnum tibi eſt ut uoceris filius meus ad ſtatuendas tribus Iacob,& ad conuertendam diſperſionem Iſrahēlis.Poſui te in lucem nationum,ut ſis ſalus in extremum terræ. Accipe nunc & filij uoces de patre. Spiritus domini ſuper me quapropter unxit me ad euangelizandum hominibus.Item in pſalmo ad patrem de eodem. Ne derelinqueris me donec annuntiem brachium tuum natiuitati uniuerſæ uenturæ.Item in alio. Domine quid multiplicati ſunt qui comptimunt me.Sed & omnes penè pſalmi,CHRISTI perſonam ſuſtinent,filium ad patrem,id eſt CHRISTVM ad deum uerba facientem repræſentant. Animaduerte etiā ſpiritum loquentem ex tertia perſona de patre & filio. Dixit dominus domino meo ſede ad dextram meam,donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.Item per Eſaiam.Hec dicit dominus domino meo CHRISTO.Item per eundem ad patrem de filio.Domine quis credidit auditui noſtro,& brachium domini cui reuelatum eſt? Annunciauimus de illo,ſicut puerulus,ſicut radix in terra ſitienti,& non erat forma eius,nec gloria.Hæc pauca de multis.Nec enim affectamus uniuerſas ſcripturas euoluere cum & in ſingulis capitulis plenam maieſtatem & autoritatem conteſtantes maiorem congreſſum in retractatibus habemus.His itaque paucis,tam

ds,tam manifeste distinctio trinitatis exponitur. Est enim ipse qui pronunciat,spiritus,& pater ad quem pronunciat,& filius de quo pronunciat. Sic & cætera quæ nũc ad patrem de filio uel ad filium,nunc ad filium de patre,uel ad patrem,nunc ad spiritum pronuntiantur,unamquãq; personam in sua proprietate constituunt. Si te adhuc numerus scandalizat trinitatis quasi non cõnexæ in unitate simplici,interrogo quomodo unicus & singularis pluraliter loquitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram,cum debuerit dixisse, Faciam hominem ad imaginem & similitudinẽ meam,utpote unicus & singularis? sed & in sequentibus. Ecce Adam factus est tanq; unus ex nobis, Fallit aut ludit ut cum unus & solus & singularis esset numerose loqueretur: aut nunquid angelis loquebatur ut Iudæi interpretantur,quia nec ipsi filium agnoscunt: an quia ipse erat pater,filius,spiritus,ideo pluralem se præstans,pluraliter sibi loquebatur,imò quia iam adhærebat illi filius secũda persona sermo ipsius,& tertia,spiritus in sermone. ideo pluraliter pronunciauit,faciamus,& nostram;& nobis. Cum quibus enim faciebat hominem,& quibus faciebat similem, filio quidem qui erat induiturus hominem, spiritu uero qui erat sanctificaturus hominem quasi cum ministris & arbitris ex unitate trinitatis loquebatur. Denique sequens scriptura distinguit inter personas. Deus hominem, ad imaginem dei fecit illum. Cur non suam si unus qui faciebat,& non erat ad cuius faciebat. Erat autem ad cuius imaginem faciebat. Ad filij scilicet qui homo futurus certior & uerior imaginem suam fecerat dici hominem qui tunc de limo formari habebat imago uero & similitudo. Sed & in antecedentibus operibus mundi quomodo scriptum est,primum quidem nondum filio apparente, & dixit deus: Fiat lux,& facta est,ipse statim sermo lux uera quæ illuminat hominem uenientem in hunc mundum,& per illum mundialis quoq; lux. Exinde autẽ in sermone CHRISTO assistente & amministrante deus uoluit fieri,& deus fecit,& dixit deus,fiat firmamentum,& fecit deus firmamẽtum,& dixit deus: Fiant luminaria, & fecit deus luminare maius & minus. Sed & cætera utiq; idem fecit qui & priora,id est sermo dei per quẽ omnia facta sunt,& sine quo factum est nihil. Qui si ipse deus est,secundum Iohãnem deus erat sermo,habes duos. Alium dicentem ut fiat,alium facientem. Alium autem quomodo accipere debeas iam professus sum,personæ,non substantiæ nomine,ad distinctionem,nõ ad diuisionem. Cæterum ubique teneo unam substantiã in tribus cohærentibus. Tamen alium dicã oportet ex necessitate sensus eũ qui iubet & eũ q facit. Nã nec iuberet si ipse faceret dũ iuberet fieri per eũ. Tamẽ iubebat,haud sibi iussurus si unus esset,aut sine iussu factur⁹,quia nõ expectasset ut sibi iuberet. Ergo inqs si deus dixit, & deus fecit,si alius deus dixit,& alius fecit,duo dij prædicãt. Si tã durus es, puta interim,& ut adhuc amplius hoc putes,accipe & in psalmo duos deos dictos: Thronus tuus deus in æuũ uirga regni tui. Dilexisti iustitiã & odisti

iniquitatē, ꝑpterea unxit te deus, de⁹ tuus. Si ad deū loquitur & unctū, deū à deo affirmat, sed hic duos deos pro uirga regni tui. Inde & Esaias ad personam CHRISTI, & Seboin, inquit, uiri elati ad te transibunt, & post te sequūtur uincti manibus, & te adorabūt, quia in te deus est. Tu enim es deus noster & nesciebamus, deus Israhelis. Et hic eṁ dicēdo deus in te & tu deus, duos proponit qui erant in CHRISTVM & spiritum. Ipsum plus est quod in Euangelio totidem inuenies: In principio erat sermo, & sermo erat apud deum, & deus erat sermo. Vnus qui erat, & alius penes quē erat. Sed & nomen domini in duobus lego. Dixit dominus domino meo, sede ad dexterā meam. Et Esaias hæc dicit. Domine quis credidit auditui nostro, & brachiū domini cui reuelatū est? Brachiū enim suū nō dixisset, si nō dominū patrē, & dominū filium intelligi uellet. Etiā adhuc antiquior Genesis. Et pluit dominus super Sodomā & Gomorrā sulphur & ignē de cœlo à domino. Hæc autē nega scripta, aut qs es ut nō putes accipiēda quēadmodū scripta sunt, maxime quæ non in allegorijs & parabolis, sed in definitionibus certis, & simplicibus habēt sensum. Quod si ex illis es qui tūc dominū nō sustinebāt dei se filium ostendentem ne eum dominū crederent, recordare tu cum illis scriptum esse. Ego dixi uos dij estis, & filij altissimi. Et stetit deus in ecclesia deorum, ut si homines per fidem filios dei factos, deos scriptura pronūciare non timuit, scias illam multo magis uero & unico dei filio domini nomē iure contulisse. Ergo inquis prouocabo te ut hodie quoq; ex autoritate istarū scripturarum constanter duos deos & duos dominos prædices. Absit. Nos enim qui & tempora & causas scripturarū per dei gratiam inspicimus, maxime paracleti non hominum discipuli, duos quidem definimus patrem & filium, & iam tres cum spiritu sancto secundum rationem œconomiæ quæ facit numerū, ne ut uestra peruersitas infert pater ipse credatur natus & passus, quod non licet credi, quoniā nō ita traditū est. duos tamē deos & duos dominos nunquā ex ore nostro proferimus, nō quasi nō & pater deus & filius deus, & spiritus deus, & deus unusquisq;, sed quoniā retro & duo dij & duo domini prædicabātur, ut ubi uenisset CHRISTVS, & deus agnosceretē, & dominus uocaretur, quia filius dei & domini. Si enim una persona & dei & domini in scripturis inueniretē, merito CHRISTVS nō esset admissus ad nomē dei & ad domini. Nemo eṁ alius præter unus deus & unus domin⁹ prædicabatur, & futurū erat ut ipse pater descēdisse uideretur, qa unus deus & unus dominus legebatur, & tota œconomia eius obumbraretur, quæ in materiā fidei prospecta atq; dispensata est. At ubi uenit CHRISTVS & cognitus est à nobis quod ipse qui numerū retro fecerat factus secūdus à patre, & cū spiritu tertius, & iā pater per ipsum plenius manifestatus, redactū est iam nomē dei & domini in unione. Et quia nationes à multitudine idolorum trāsirent ad unicū deū, ut differētia cōstitueretur inter cultores unius & plurimæ diuinitatis. Nā & lucere ī mūdo Christianos oportebat ut filios

Aliàs profecta.

lucis

lucis,lumen mundi unũ & deum & dominũ colentes & nominãtes. Cæterũ si ex cõscientia qua scimus dei nomẽ & domini,& patri & filio & spiritui con uenire,deos & dominos nominaremus,extinxissemus faces nostras etiam ad martyria timidiores,quibus euadendi quaq; patet occasio iurãtibus statim per deos & dominos,ut quidã hæretici quorũ dij plures.Itaq; deos omnino non dicã,nec dominos ,sed Apostolum sequar ut si pariter nominãdi fuerint pater & filius,deũ patrẽ appellẽ & IESVM CHRISTVM dominum nominẽ.Solũ aũt CHRISTVM potero deũ dicere sicut idem Apostolus. Ex quibus CHRISTVS qui est inquit deus super omnia benedictus in æuũ omne.Nã & radiũ solis seorsum solẽ uocabo. solẽ aũt nominãs cuius est radius,nõ statim & radiũ solẽ appellabo.Nã & si soles duos faciã,tamẽ & solẽ et radium eius tam duas res et duas species unius et indiuisæ substantiæ numerabo,qua deũ et sermonẽ eius quam patrẽ et filiũ.Adhuc et illa nobis regula adsistit duos uindicãtibus patrem et filiũ,quem inuisibilem deũ determinauit. Cum enim Moyses in Aegypto desiderasset domini cõspectũ dicens:si ergo inueni gratiã corã te,manifesta mihi te , ut cognoscenter uideã te:non potes uidere,inquit,faciem meã. Non enim uidebit homo faciẽ meã & uiuet,id est morietur qui uiderit.Inuenimus enim et à multis deũ uisum, & neminẽ tamen eorum qui eum uiderãt mortuũ. Visum quidẽ deũ secundũ hominũ capacitates,nõ secundũ plenitudinẽ diuinitatis. Nã Patriarchæ deum uidisse referũtur,ut Abraham & Iacob. Et prophetæ ut Esaias,ut Ezechiel & tamen mortui non sunt.Igitur aut mori debuerãt si eũ uiderãt,Deũ enim nemo uidebit & uiuet:aut si deũ uiderũt & mortui nõ sunt ,scriptura mentitur,deum dixisse,faciẽ meã homo si uiderit nõ uiuet.Aut scriptura mẽtitur cũ inuisum aut cũ uisum deum profert.Iã ergo alius erit qui uidebatur quia nõ potest idem inuisibilis definiri qui uidebatur,& cõsequens erit ut inuisibilem patrẽ intelligamus pro plenitudine maiestatis,uisibilẽ uero filium agnoscamus pro modulo deriuationis : sicut nec solẽ nobis cõtemplari licet quãtum ad ipsam substãtiæ summã quæ est in cœlis,radiũ autẽ eius toleramus oculis pro tẽperatura portionis quæ in terrã inde porrigitur. Hic ex diuerso uolet aliquis etiam filiũ inuisibilẽ cõtendere , ut sermonẽ ut spiritũ,& dum unã cõditionem patris & filij uindicat,unũ potius atq; eundem cõfirmare patrẽ & filiũ. Sed diximus scripturã differentiæ patrocinari,per uisibilis & inuisibilis distinctionem. Nã & illud adijciunt ad argumentationem. Quod si filius tunc ad Moysen loquebatur ipse faciẽ suã nemini uisibilẽ pnunciaret,quia scilicet ipse inuisibilis pater fuerit in filij nomine. Ac per hoc sic eundem uolunt accipi & uisibilem & inuisibilẽ:quomodo eundem patrẽ & filium,quoniã & paulo supra antequã faciem Moysi negasset , & scriptũ sit dominum ad Moysen locutum corã,uelut si quis loquatur ad amicũ suũ non minus quàm & Iacob:Ego uidi,inquit,dominum facie ad faciem. Ergo uisibilis & inuisibilis idem. Et quia idem utrũq;,ideo & ipse pater inuisibilis

Fort. quàm deum.

quia & filius uisibilis, quasi non expositio scripturæ quæ fit à nobis, filio cõpetat patre seposito in sua uisibilitate. Dicimus enim & filium suo nomine eatenus inuisibilem quâ sermo & spiritus dei ex substantiæ conditione iam nunc, & quia deus & sermo & spiritus dei: uisibilem autem fuisse ante carnẽ eo modo quo dicit ad Aaron, & Mariã: Et si fuerit prophetes in uobis in uisione cognoscar illi, & in somnio loquar illi, nõ quomodo Moysi os ad os loquar illis in specie, id est i ueritate & nõ in ænigmate, id est nõ imagine sicut & Apostolus: Nũc uidemus tanquã per speculũ in ænigmate, tũc aũtẽ facie ad faciem. Igitur cũ Moysi seruat cõspectum suũ & colloquiũ facie ad faciẽ in futurum: nam hoc postea adimpletũ est, in montis secessu sicut legimus in euãgelio uisum cũ illo Moysen colloquentẽ, apparet retro semper in speculo & ænigmate & uisione & somnio deum, id est filium dei, uisum, tam ꝓphetis & Patriarchis, quàm & ipsi adhuc Moysi: & ipse quidem dominus si forte corã ad faciem loquebatur nõ tamen ut est, homo faciem eius uideret ni forte in speculo & in ænigmate. Denicꝫ si sic Moysi locutus est dominus ut & Moyses faciem eius cõminus sciret, quomodo statim atcꝫ ibidem desiderat faciem eius uidere, quam si uideret nõ desideraret? Quomodo æque & dominus negat uideri faciem suã posse quam ostenderat, si tamen ostenderat: aut quæ est facies dei, cuius cõspectus negatur, si erat quæ uisa est? Vidi inquit Iacob deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Alia debet esse facies, quæ si uideatur occidit. Aut nunquid filius quidẽ uidebatur? & si facies, sed ipsum hoc in uisione, & somno, & speculo, & ænigmate, quia sermo spiritus, nisi imaginaria forma uideri nõ potest. Faciẽ autem suã dicit inuisibilẽ patrem. Quis enim pater? num facies erit filij nomine autoritatis quam genitus à patre cõsequitur. Nõ enim & de aliqua maiore persona cõgruit dicere, facies mea est ille homo: & faciẽ mihi præstat: pater inqt maior me est. Ergo facies erit filij pater. Nam & scriptura quid dicit: spiritus personæ eius, CHRISTVS dominus. Ergo si CHRISTVS personæ paternæ spiritus est, merito spiritus cuius persona erat, id est patris eius faciẽ suã ex unitate scilicet pronũciauit. Mirarer planè an facies filij pater accipi possit qui est caput eius. Caput enim CHRISTI deus. Si hunc articulũ quæstionibus scripturæ ueteris nõ expediã, de nouo testamento sumã confirmationẽ nostræ interpretatiõis: ne quodcũcꝫ in filiũ reputo, in patrẽ proinde defendas. Ecce enim & in Euãgelijs & in Apostolis uisibilẽ et inuisibilem deũ deprehẽdo, sub manifesta & personali distinctione conditionis utriuscꝫ. Exclamat quodammodo Iohãnes: Deũ nemo uidit unquã, uticꝫ nec retro. Ademit eñ tẽporis quæstionẽ, dicendo dominũ nũquã uisum. Cõfirmat et Apostolus de deo. Quẽ nemo uidit hominũ, sed nec uideri potest, scilicet quia morietᷣ qui uidebit. Idẽ ipsi Apostoli & uidisse se CHRISTVM & cõtrectasse testãtur. Porrò si ipse est CHRISTVS pater & filius, quomodo uisus est & inuisus? Ad hãc diuersitatẽ uisi & inuisi in unũ cõferẽdã, quis ex diuerso nõ argumẽ

tabitur

tabitur,recte utrūq; dictū,uisibilē quidē in carne,inuisibilē uero ante carnē: ut idem sit pater inuisibilis ante carnem,qui & filius uisibilis,in carne. Atqn si idem ante carnē inuisibilis,quomodo uisus etiā retro iuenitur ante carnē? Aeque si idem post carnem uisibilis, quomodo & nūc inuisibilis pronūciatur ab Apostolis? nisi quia alius qui & retro uisus i ænigmate plenius uisibilem caro effecit,sermo scilicet qui et caro factus est: alius quē nunquā quisquam uidit nisi pater,scilicet cuius est sermo. Deniq; inspiciamus quē Apostoli uiderint. Quod uidimus inquit Iohānes,quod audiuim9,oculis nostris uidimus,et manus nostræ cōtrectauerūt de sermone uitæ. Sermo em̄ uitæ caro factus & auditus & uisus et contrectatus qa caro,qui ante carnē sermo tantū in primordio apud deū patrē,nō pater apud sermonē. Nā et si deus sermo sed apud deū,qa ex deo deus,qa cū patre apud patrē. Et uidim9 gloriā eius tāquā unigeniti à patre,utiq; filij: scilicet uisibilis glorificati à patre inuisibili. Et ideo q̄modo sermonē dei deū dixerat ut adiuuaret aduersariorū præsumptionem quasi patrem ipsum uidisset,ad distinguendū inter inuisibilem patrē & filiū uisibilē superdicit ex habūdāti: Deū nemo uidit unquā. Quem deū: sermonē? Atquin uidimus & audiuimus et cōtrectauimus, de sermone uitæ prædictū est. Sed quem deū,scilicet patrē apud quē deus erat sermo unigenitus filius qui est in sinu patris ipse disseruit. Ipse et auditus et uisus,et ne phantasma crederetur,etiā contrectatus. Hūc et Paulus cōspexit nec tamē patrem uidit. Nónne,inquit,uidi Iesum? CHRISTVM autem & ipsum dominū cognominauit,quorū patres et ex qbus CHRISTVS secundū carnem,q est per omnia deus benedictus in æuū. Ostendit et uisibilem domini filiū,id est sermonē dei,qa qui caro fact9 est, CHRISTVS dictus est De patre aūt ad Timotheū. Quem nemo uidit hominū,sed nec uidere potest. Exaggerans amplius. Qui solus habet immortalitatē,et lucē habitat inaccessibilē. De quo & supra dixerat. Regi aūt seculorū,immortali,inuisibili, soli deo,ut & cōtraria ipsi filio adscriberemus mortalitatē,accessibilitatē,quē mortuū cōtestatur secundū scripturas,ut à se nouissime uisum per accessibilem utiq; lucē,quanquā & illā neq; & ipse sine periculo luminis expert9 est, neq; Petrus & Iohānes & Iacobus sine ratione et amētia,q si nō passuri filij gloriā,sed patrē uidissent credo morituri ibidē. Deū em̄ nemo uidebit et uiuet. Si hæc ita sunt cōstat eū semp uisū ab initio,q uisus fuerit in fine. Et eū nec in fine uisum,q nec ab initio fuit uisus,et ita duos esse,uisum et inuisum. Filius ergo uisus est sp,et filius cōuersatus est semp,et filius opatus est semp,ex autoritate patris et uolūtate: qa filius nihil à semetipso potest facere,nisi uiderit patrē facientē in sensu scilicet sentientē. Pater em̄ sensu agit. Filius uero qui in patris sensu est,uidens perficit. Sic omnia p filiū facta sunt,et sine illo factum est nihil. Nec putes sola opera mundi per filium facta,sed et quæ à deo exinde gesta sunt. Pater enim qui diligit filium et omnia tradidit in sinu eius,utiq; à primordio diligit, & à primordio tradidit. Ex quo,

à primordio sermo erat apud deum,& deus erat sermo ,cui data est omnis potestas à patre in cœlis & in terra. Non iudicat pater quenquã,sed omne iudicium tradidit filio,à primordio tamẽ. Omnẽ enim dicens potestatem, & omne iudicium , & omnia per eum facta ,& omnia tradita in manu eius, nullã exceptionem temporis permittit.quia omnia non erunt,si non omnis temporis fuerint.Filius itaq; est qui & ab initio iudicauit turrem supbissimã elidens,linguasq; disperdẽs orbem totum aquarũ uiolentia puniens ,pluẽs super Sodomã & Gomorram ignem & sulphurem,deus à deo.Ipse enim & ad humana semper colloquia descendit ,ab Adam usq; ad Patriarchas ,& Prophetas,in uisione,in somno,in speculo,in ænigmate,ordinem suũ præstruens ab initio semper quæ erat persecuturus infinita,semper ediscebat,& deus in terris cũ hominibus cõuersari,nõ alius quàm sermo qui caro erat futurus.Ediscebat autem ut nobis fidem sterneret ,ut facilius crederemus filiũ dei descendisse in seculum ,& retro tale quid gestum cognosceremus. Propter nos enim sicut scripta sunt,ita & gesta sunt , in quos æuorũ fines decucurrerunt.Sic etiã adfectus humanos sciebat iam tũc,suscepturus etiã ipsas substãtias hominis,carnem & animã:interrogãs Adam quasi nesciens,Vbi es Adã:pœnitẽs quod hominem fecisset ,quasi nõ præsciẽs,tentãs Abrahã, quasi ignorans quid sit in homine:Offensus ,reconciliatus eisdem:Et si qua hæretici adprehendunt quasi deo indigna ,ad destructionẽ creatoris,ignorantes hæc in filium competisse ,qui etiam passiones humanas , & sitim & esuriem,& lachrymas,& ipsam natiuitatem , ipsamq; mortem erat subiturus,Propter hoc minoratus à patre modicũ citra angelos.Sed hæretici quidem nec filio dei deputabunt cõuenire ,quæ tn ipse patri inducis,quasi ipse se deminorauerit propter nos ,cum scriptura alium dicat ab alio minoratũ, non ipsum à semetipso.Quid si & alius qui coronabatur gloriam & honorem,alius qui coronabat,utiq; filium pater. Cæterum quale est,ut deus omnipotens ille inuisibilis quem nemo uidit hominũ nec uidere potest,ille qui inaccessibilẽ lucem habitat,ille qui nõ habitat in manu factis ,à cuius cõspectu terra contremescit ,montes liquescunt ut cera , qui totum orbem manu adprehendit uelut nidum,cui cœlũ Thronus,& terra scabellũ,in quo omnis locus,nõ ipse in loco,qui uniuersitatis extrema linea est,ille altissimus,in paradiso ad uesperam deambulauit , quærens Adam , & Arcam post introitum Noẽ clauserit ,& apud Abraham sub quercu refrigerauerit,& Moysen de rubo ardenti uocarit , & in fornace Babylonij regis , quartus apparuerit : quanquam filius hominis est dictus , & in imagine,& speculo , & ænigmate. Scilicet & hæc nec de filio dei credenda fuisse , si scripta non essent, fortasse non credenda de patre,licet scripta,quem isti in uuluam MARIAE deducunt , & in Pilati tribunal imponunt , & in monumentis Ioseph reconcludunt . Hinc igitur apparet error illorum . Ignorantes enim à primordio , omnem ordinem diuinæ dispositionis per filium decucurrisse, ipsum

Vniuersitatis extrema linea.

ipſum credũt patrem & uiſum & cõgreſſum, & operatum, & ſitim, & eſuriẽ paſſum, aduerſus prophetã dicentem: Deus æternus nõ ſitiet nec eſuriet om nino, quãto magis nec morietur, nec ſepelietur. Et ita unũ deum ſemper egiſ ſe, id eſt patrẽ quæ per filiũ geſta ſunt, facilius exiſtimauerũt, patrẽ in filij no mine egiſſe, quàm filiũ in patris, dicẽte ipſo domino: Ego ueni in patris mei nomine: Itẽ ad ipſum patrẽ: Nomen tuũ manifeſtaui hominibus cõdicente etiam ſcriptura: Benedictus qui uenit in nomine domini, utiqꝫ filius in pa- tris nomine: & nomẽ patris deus omnipotẽs dominus uirtutũ, rex Iſrahẽlis qui eſt. Quatenus ita ſcripturæ docent. Hæc dicimus & in filiũ cõpetiſſe, & in his filium ueniſſe, & in his ſemper egiſſe, & ſic ea in ſe hominibus manife ſtaſſe. Omnia inquit patris, mea ſunt. Cur non & nomina? Cum ergo legis deum omnipotentẽ, & altiſſimũ, & deũ uirtutũ, & regẽ Iſrahẽlis, & qui eſt, uide ne per hæc filius etiã demõſtretur ſuo iure deus, quã ſermo dei omipo tentis, quaqꝫ omnium accepit poteſtatem altiſſimus, quâ dextera dei exal- tatus, ſicut Petrus in Actis cõcionatur. Dominus uirtutũ, quia omnia ſubie cta ſunt illi à patre. Rex Iſrahẽlis, quia illi ꝓprie excidit ſors gentis iſtius. Itẽ qui eſt: quoniã multi filij dicũtur & nõ ſunt. Si aũt uolunt & CHRISTI no- men patris eſſe, audiunt ſuo loco. Interim hic mihi promotum ſit reſpon- ſum aduerſus id, quod & de Apocalypſi Iohãnis ꝓtulerũt. Ergo dominꝰ qui eſt & qui erat & qui fuit, & uenit omnipotens, & ſicubi alibi dei omnipoten tis appellationem nõ putãt etiã filio conuenire, quaſi qui uẽturus ſit omni- potens, cum & filius omnipotẽtis tam omnipotens ſit dei filius, quàm deus dei filius. Sed hanc ſocietatem nominum paternorũ in filio, ne facile perſpi- ciant, perturbat illos ſcriptura, ſi quando unicum deum ſtatuit, quaſi nõ ea- dem, & deos & dominos duos propoſuerit, ut ſupra oſtẽdimus. Ergo quia duos & unum inquiunt inuenimus, ideo ambo unus atqꝫ idem, & filius et pater. Porrò non periclitatur ſcriptura, ut illi de tua argumentatione ſuccur- ras, ne ſibi cõtraria uideatur. Habet rationem, & cum unicum deum ſtatuit, & cum duos patrem & filium oſtendit, et ſufficit ſibi. Filium nominari ab ea conſtat. Saluo enim filio recte unicum deum poteſt determinaſſe cuius eſt filius. Non enim deſinit eſſe qui habet filium ipſe unicus, ſuo ſcilicet no- mine quotiens ſine filio nominatur. Sine filio autem nominatur, cum prin- cipaliter determinatur, ut prima perſona quæ ante filij nomen erat propo- nenda, quia pater ante cognoſcitur, & poſt patrem filius nominatur. Igitur unus deus pater, & abſqꝫ eo alius non eſt. Quod ipſe inſerens, non filiũ ne- gat, ſed alium deum. Cæterũ alius à patre filius nõ eſt. Denique inſpice ſe- quentia huiuſmodi pronunciationum, & inuenies ferè ad idolorũ factitato res atqꝫ cultores definitionem earum pertinere, ut multitudinem falſorum deorum unio diuinitatis expellat, habens tamẽ filium quanto indiuiduum & inſeparatum à patre, tanto in patre reputandum, & ſi non nominatum. Atquin ſi nominaſſet illum, ſeparaſſet, ita dicẽs. Alius præter me nõ eſt niſi filius

filius meus. Alium enim etiam filium fecisset, quem de alijs excepisset. Puta solem dicere: Ego sol, & alius præter me nõ est, nisi radius meus, nónne denotasset uanitatem, quasi non & radius in sole deputetur. Itaq; per semetipsum nõ esse alium deũ, hoc propter idololatriam tam nationũ quàm Israhèlis: Etiam propter hæreticos, qui sicut nationes manibus, ita & ipsi uerbis idola fabricãtur, id est alium deũ & alium CHRISTVM. Igitur & cũ se unũ pronũciabat filio pater, procurabat ne ab alio deo CHRISTVS uenisse crędatur, sed ab illo q prædixerat: Ego deus & alius absq; me nõ est, qui se unicum, sed cũ filio ostẽdit, cũ quo cœlũ solus extẽdit. Qui & hoc dictũ eius, in argumentũ singularitatis arripient: Extendi, inquit, cœlũ solus. Quantũ ad cæteras uirtutes solus, præstruens aduersus cõiecturas hæreticorũ, qui mundum ab angelis & potestatibus diuersis uolũt structum, qui & ipsum creatorem, aut angelum faciũt, aut ad alia quæ extrinsecus, ut opera mũdi ignorãtem quoq; subornatum. Aut si sic solus cœlum extendit, quomodo isti præsumunt in peruersum hæretici, quasi singularis, nõ admittatur sophia illa dicens, cum pararet cœlum ego aderam illi. Et si dixit, quis cognouit sensum

Alias non fuit. domini, & quis illi consilio fuit, utiq; præter Sophiã fuit, quæ illi aderat. In ipso tamen & cum illo uniuersa compingebat, non ignorante quid faceret. Præter sophiam autem, præter filium dicit qui est CHRISTVS, Sophia & uirtus dei, secundum Apostolum, solus sciens sensum patris. Quis enim scit quæ sunt in deo nisi spiritus qui in ipso est: non qui extra ipsum erat. Ergo qui non solũ deum faceret, nisi à cæteris solũ. Sed euangeliũ recusetur, quod dicat omnia per sermonem à deo facta esse, & sine eo nihil factum. Nisi ẽm fallor & alibi scriptũ est. Sermone eius cœli firmati sunt, & spiritu eius omĩs uirtus eorũ. Et sermo autẽ uirtus: & Sophia ipse erit dei filius. Ita si per filiũ omnia, cœlum quoq; per filium extendens, non solus extẽdit, nisi illa ratio ne qua cæteris solus. Atq; adeo statim de filio loquitur. Quis alius deiecit si

Aliàs à ceteris. gna uentriloquorum & diuinationes à corde, auertens sapientes retrorsum & cõsilium eorũ infatuans, sistens uerba filij sui dicendo scilicet, hic est filius meus dilectus hunc audite. Ita filium subiũgens, ipse interpretator est, quomodo cœlum solus extenderit, scilicet cum filio solus, sicut cum filio unum. Proinde & filij erit uox, extendi cœlum solus, quia sermone cœli confirmati sunt. Quia Sophia in sermone adsistente paratũ est cœlũ, & omnia per sermonem sunt facta, cõpetit & filium solum extendisse cœlũ, quia solus operationi patris ministrauit. Idem erit dicens. Ego primus, & in superuentura ego sum. Primum scilicet omnium sermo. In principio erat sermo, in quo principio prolatus à patre est. Cæterum pater nõ habens initium ut à nullo prolatus, ut innatus, non potest uideri: qui solus fuit semper, ordinem habere non potuit. Igitur si propterea eundem & patrẽ & filiũ credendũ putauerunt ut unũ deũ uindicent, saluus est unio eius, qui cũ sit unus, habeat & filium æque & ipsum eisdẽ scripturis cõprehensum. Si filium nolunt secundũ

à patre

à patre reputari,ne secundus duos faciat deos dici ,ostendimus etiam duos deos in scriptura relatos & duos dominos:& tamen ne de isto scandalizentur,rationem reddimus,qua dei nõ duo dicantur nec domini,sed qua pater & filius duo:& hoc non ex separatione substantiæ, sed ex dispositione cum indiuiduum & inseparatum filium à patre pronunciamus,nec statu,sed gradu aliũ,qui & si deus dicatur,quando nominatur singularis ,non ideo duos deos faciat sed unũ,hoc ipso quod & deus ex unitate patris uocari habeat. Sed argumentationibus eorum adhuc retundendis,opera præbenda est,si quid de scripturis ad sententiam suam excerpent cætera nolentes intueri, quæ & ipsa regulam seruant, & quidem salua unione diuinitatis,& monarchiæ sonitu. Nam sicut in ueteribus nihil aliud tenent,quàm Ego deus & alius præter me non est:Ita in Euangelio responsionem domini ad Philippum tuētur,ego & pater unum sumus,& qui me uiderit,uidit & patrem, & ego in patre & pater in me.His tribus capitulis totum instrumentũ utriusq; testamenti,uolunt credere,cum oporteat secundum plura intellegi pauciora.Sed proprium hoc est omnium hæreticorum. Nam quia pauca sunt quæ in sylua inueniri possunt,pauca aduersus plura defendunt,& posteriora aduersus priora suscipiunt.Regula , autem omni rei ab initio constituta, in prioribus,& in posteriora præscribit,utique & in paucioribus.Aspice itaque quanta præscribant tibi,etiam in Euangelio ante Philippi consultationem,& ante omnem argumentationem tuam,& in primis ipsa statim præfatio Iohãnis euangelizatoris demõstrat,quid retro fuerit qui cato fieri habebat:In principio erat sermo,&sermo erat apud deum,& deus erat sermo. Hic erat in principio apud deũ.Omnia per ipsum facta sunt,& sine ipso factum est nihil. Nam si hæc non aliter accipi licet, quàm quomodo scripta sunt,indubitanter alius ostenditur,qui fuerit à principio, alius apud quem fuit.Alium sermonem dei,alium dominum,licet & deus sermo ,sed quâ dei filius,non qua pater. Alium per quem omnia ,alium à quo omnia. Alium autem quomodo prædicamus,sæpe iam ædidimus. Quo aliũ dicamus necesse est.Non eundem autem non quasi separatum ,dispositione alium nõ diuisione. Hic ergo factus est caro. non ipse cuius erat sermo . huius gloria uisa est tanquam unici à patre ,nõ tanquam patris. Hic unius sinum patris disseruit , non sinum suum pater . Præcedit enim. Deum nemo uidit unquam.Inde,etsi agnus dei ab Iohanne designatur ,non ipse cuius est dilectus.Certe filius dei semper,sed non ipse cuius est filius.Hoc eũ Nathanael statim sensit,sicut & alibi Petrus:Tu es filius dei.hoc & ipse recte sensisse illos confirmat.Nathanael quidem respondens, quia dixit ,uidi te sub ficu, ideo credis. Petrum uero beatum adfirmans , cui non caro neque sanguis reuelasset,quod & patrem senserat,sed pater qui in cœlis est.Quo dicto utriusque personæ constituit distinctionem,& filĳ in terris,quem Petrus agnouerat dei filiũ,& patris q in cœlis qui Petro reuelauerat quod Petrus agno

à patre reputari, ne secundus duos faciat deos dici, ostendimus etiam duos deos in scriptura relatos & duos dominos: & tamen ne de isto scandalizentur, rationem reddimus, qua dei nõ duo dicantur nec domini, sed qua pater & filius duo: & hoc non ex separatione substantiæ, sed ex dispositione cum indiuiduum & inseparatum filium à patre pronunciamus, nec statu, sed gradu aliũ, qui & si deus dicatur, quando nominatur singularis, non ideo duos deos faciat sed unũ, hoc ipso quod & deus ex unitate patris uocari habeat. Sed argumentationibus eorum adhuc retundendis, opera præbenda est, si quid de scripturis ad sententiam suam excerpent cætera nolentes intueri, quæ & ipsa regulam seruant, & quidem salua unione diuinitatis, & monarchiæ sonitu. Nam sicut in ueteribus nihil aliud tenent, quàm Ego deus & alius præter me non est: Ita in Euangelio responsionem domini ad Philippum tuẽtur, ego & pater unum sumus, & qui me uiderit, uidit & patrem, & ego in patre & pater in me. His tribus capitulis totum instrumentũ utriusq; testamenti, uolunt credere, cum oporteat secundum plura intellegi paucio ta. Sed proprium hoc est omnium hæreticorum. Nam quia pauca sunt quæ in sylua inueniri possunt, pauca aduersus plura defendunt, & posteriora aduersus priora suscipiunt. Regula, autem omni rei ab initio constituta, in prioribus, & in posteriora præscribit, utique & in paucioribus. Aspice itaque quanta præscribant tibi, etiam in Euangelio ante Philippi consultatiõnem, & ante omnem argumentationem tuam, & in primis ipsa statim præfatio Iohãnis euangelizatoris demõstrat, quid retro fuerit qui caro fieri habebat: In principio erat sermo, & sermo erat apud deum, & deus erat sermo. Hic erat in principio apud deũ. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Nam si hæc non aliter accipi licet, quàm quomodo scripta sunt, indubitanter alius ostenditur, qui fuerit à principio, alius apud quem fuit. Alium sermonem dei, alium dominum, licet & deus sermo, sed quâ dei filius, non qua pater. Alium per quem omnia, alium à quo omnia. Alium autem quomodo prædicamus, sæpe iam ædidimus. Quo aliũ dicamus necesse est. Non eundem autem non quasi separatum, dispositione alium nõ diuisione. Hic ergo factus est caro. non ipse cuius erat sermo. huius gloria uisa est tanquam unici à patre, nõ tanquam patris. Hic unius sinum patris disseruit, non sinum suum pater. Præcedit enim. Deum nemo uidit unquam. Inde etsi agnus dei ab Iohanne designatur, non ipse cuius est dilectus. Certe filius dei semper, sed non ipse cuius est filius. Hoc cũ Nathanael statim sensit, sicut & alibi Petrus: Tu es filius dei. hoc & ipse recte sensisse illos confirmat. Nathanael quidem respondens, quia dixit, uidi te sub ficu, ideo credis. Petrum uero beatum adfirmans, cui non caro neque sanguis reuelasset, quod & patrem senserat, sed pater qui in cœlis est. Quo dicto utrisque personæ constituit distinctionem, & filij in terris, quem Petrus agnouerat dei filiũ, & patris q in cœlis qui Petro reuelauerat quod Petrus agnouerat

uerat dei filium CHRISTVM. Cũ in templo introijt, ædẽ patris appellat ut
filius. Cum ad Nicodemũ dicit, ita inquit dilexit deus mundũ, ut filiũ ſuũ
unicum dederit, in quem omnis qui crediderit nõ pereat, ſed habeat uitam
ſempiternã. Et rurſus. Nõ enim miſit deus filiũ ſuũ in mũdũ ut iudicet mũ
dum, ſed ut ſaluus ſit mundus per eum. Qui crediderit in illũ non iudicatur.
Qui nõ crediderit in illũ, iam iudicatus eſt, quia nõ credidit in nomine unici
filij dei. Iohãnes autẽ cũ interrogaret quid de IESV cõtingeret, pater inquit
dilexit filium, & omnia tradidit in manu eius. Qui credidit in filium, habet
uitam æternã. Qui nõ credidit in filio dei, nõ uidebit deũ, ſed ira dei mane-
bit ſuper eum. Quẽ uero Samaritidi oſtendit? Si meſſiã qui dicitur CHRI-
STVS, filiũ utiq; ſe nõ patrẽ demõſtrauit. Qui & alibi Chriſtus dei filius nõ
pater dictus eſt. Exinde diſcipulis, Meũ eſt inquit ut faciã uoluntatẽ eius q
me miſit, ut conſummẽ opus eius. Et ad Iudæos de paralytici ſanitate, Pater
meus uſq; modo operat, & ego operor. Pater & ego filius dicit. Deniq; pro
pter hoc magis Iudæi illũ iterficere uolebãt. Nõ tamẽ quod ſolueret ſabba-
tum, ſed quod patrẽ ſuũ deum diceret, æquans ſe deo. Tũc ergo dicebat ad
eos. Nihil filius facere poteſt à ſemetipſo, niſi uideat patrem facientẽ. Quæ
enim ille facit, eadẽ & filius facit. Pater enim diligit filiũ, & omnia demõſtra
uit illi quæ ille fecit, & maiora iſta opera demonſtrauit illi ut uos miremini.
Quomodo eñ ſuſcitat mortuos & uiuificat, ita & filius quos uult uiuificat.
Neq; eñ pater iudicat, ſed om̃e iudiciũ dedit filio, uti omnes honorẽt filiũ.
ſicut honorãt patrẽ. Qui nõ honorat filiũ, nõ honorat patrẽ, qui filiũ miſit.
Amen amẽ dico uobis, quod q audit ſermones & credit ei qui me miſit, ha-
bet uitã æternã, & in iudiciũ nõ ueniet, ſed trãſit de morte in uitã. Amẽ dico
uobis quod ueniet hora qua mortui audiẽt uocẽ filij dei, & cũ audierint ui-
uent. Sicut enim pater habet uitã æternã à ſemetipſo, ita & filio dedit uitam
æternam habere in ſemetipſo, & iudicium dedit illi facere in poteſtate, quia
filius hominis eſt. Per carnẽ ſcilicet, ſicut & filius dei per ſpiritũ eius. Adhuc
adijcit. Ego autẽ habeo maius quã Iohãnis teſtimoniũ. Opera eñ quæ pa
ter mihi dedit cõſummare, illa ipſa de me teſtimoniũ perhibẽt, quod me pa
ter miſerit. Et qui me miſit pater, ipſe teſtimoniũ dixit de me. Subiũgẽs aũt,
neq; uocẽ eius audiſtis unquã, neq; formã eius uidiſtis, cõfirmat retro non
patrem, ſed filiũ fuiſſe, qui uidebatur & audiebatur. Deniq; dicit. Ego ueni
in patris mei nomine, & nõ me recepiſtis. Adeo ſemper filius erat in dei & re
gis, & domini omnipotẽtis & altiſſimi nomine. Interrogãtibus autẽ quid fa
cere debeãt, reſpondit, ut credatis in eũ quẽ deus miſit. Panẽ quoq; ſe adfir-
mat quẽ pater præſtaret de cœlo. Ergo omne quod ei daret pater ad ſe ue-
nire, nec reiecturũ ſe, quia de cœlo deſcẽdiſſet, nõ ut ſuã, ſed ut patris faceret
uoluntatem. Voluntatem autẽ patris eſſe, uti qui uiderit filium & crediderit
in eum, uitam & reſurrectionem conſequatur. Neminem porrò ad ſe ueni-
re poſſe, niſi quem pater adducat, omnem qui à patre audiſſet & didiciſſet
uenire

uenire ad se, nõ quasi patrem aliquis uiderit: adijciens & hic, ut ostenderet patris esse sermonem, per quem docti fiant. At cum discedunt ab eo multi & Apostolis suis offert, si uelint discedere & ipsi: quid respondit Simon Petrus? quò discedimus? uerba uitæ habes, & nos credimus quod tu sis CHRISTVS. Patrem illum esse, an patris CHRISTVM? cuius autem doctrinã dicit, ad quam mirabantur, suã an patris? æque ambigẽtibus inter se, ne ipse esset CHRISTVS: utiq; nõ pater, sed filius. Neq; me scitis, inquit, unde sim: & nõ ueni à meipso, sed est uerus qui me misit, quem uos non nostis. Ego noui illũ, quia apud illũ sum. Non dixit, quia ipse sum, & ipse me misi, sed ille me misit. Item cum misissent ad inuadendum eum pharisæi, Modicũ adhuc temporis ait uobiscum sum, & uado ad eum qui me misit. At ubi se negat esse solũ: sed ego, inquit, & qui me misit pater, nónne duos demonstrat, tam duos quàm inseparatos? imò totum erat hoc quod docebat inseparatos duos esse. Siquidem & legem proponens duorum hominum testimonium confirmantem, subiungit: Ego testimoniũ dico de me: & testimoniũ dicit de me, qui me misit, pater. Quod si unus esset, dum idem est & filius, & pater, non uteretur legis patrocinio fidem imponentis: nõ unius testimonio, sed duorum. Item interrogatus ubi esset pater: neque se, neque patrem notum esse illis respondens, duos dixit ignotos. Quod si ipsum nossent, patrem nossent: nõ quidem quasi ipse esset pater & filius, sed quia per indiuiduitatem neque agnosci neq; ignorari alter sine altero potest. Qui me, ait, misit, uerax est: & ego quæ ab eo audiui, ea & loquor in mundum. Interpretante extrinsecus scriptura, nõ cognouisse illos quod de patre dixisset, cũ scilicet cognoscere debuissent sermones patris in filio esse, legendo apud Hieremiã: Et dixit mihi dominus: Ecce dedi sermones meos in os tuũ. Et apud Esaiam: Dominus dat mihi linguã disciplinæ ad cognoscendum quando oporteat dicere sermonẽ. Sicut ipse rursus: Tũc, inqt, cognoscetis quod ego sim, & à memetipso nihil loquar: sed sicut me docuit, ita & loquor. Quia & qui me misit, mecum est. Et hoc ad testimonium indiuiduorum duorũ. Itẽ in altercatione Iudæorum exprobrans quod occidere eum uellent: Ego, inquit, quæ uidi penes patrem meũ loquor: & uos quod uidistis penes patrẽ uestrum id facitis: & nunc uultis occidere hominẽ, ueritatẽ uobis locutum, quam audiuit à deo. Et si deus esset pater uester, dilexissetis me. Ego enim ex deo exiui & ueni: & tamen nõ separamus, licet exisse dixerit, ut quidã arripiunt huius dicti occasionem. Exiuit autem à patre, ut radius ex sole, ut riuus ex fonte, ut frutex ex semine. Ego dæmonium non habeo, sed honoro patrem meum. Et si ego me ipse glorificem, nihil est gloria mea. Est qui me glorificet, pater: quem uos dicitis deum esse uestrum. Nec nostis illũ. at ego noui eum. Et si dicam non noui, ero similis uestri mendax. Sed noui illũ, & sermonem eius seruo. At cum subiungit: Abraham diem meũ uidit, & lætatus est: nempe demonstrat filium Abrahæ retro uisum, nõ patrem. Item

super cæcum illum patris opera dicit se facere oportere, cui post restitutionem luminũ: Tu, inquit, credis in filium dei? & interroganti quis esset iste, ipse se demonstrans, utique filium demonstrauit, quem credendum esse dixerat. Dehinc cognosci se profitetur à patre, & patrem à se. Et ideo se diligi à patre, quod animã suam ponat: quia hoc præceptum accepisset à patre. Et interrogatus à Iudæis, si ipse esset CHRISTVS utiq; deus: nam usque in hodiernum Iudæi CHRISTVM dei, non ipsum patrem sperant: quia nunquàm CHRISTVS pater scriptus est uenturus. Loquor, inqt, uobis & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris, ipsa de me testimonium dicunt. Quod testimonium? ipsum scilicet esse, de quo interrogabant, id est, CHRISTVM dei: De ouibus etiam suis, quod nemo illas de manu eius eriperet. Pater enim quod mihi dedit, maius est omnibus. Et ego & pater unũ sumus. Hic ergo iam gradum uolunt figere stulti, imò cæci qui non uideant: Primo ego & pater, duorum esse significationem. Dehinc in nouissimo, sumus: nõ ex unius esse persona, quod pluraliter dictum est. Tunc quod unũ sumus, nõ unus sumus. Si enim dixisset quod unus sumus, potuisset adiuuare sententiam illorum. Vnus enim singularis numeri significatio uidet. Adhuc cum duo, masculini generis. Vnum dicit neutrali uerbo: quod non pertinet ad singularitatẽ, sed ad unitatẽ, ad similitudinẽ, ad cõiunctionẽ, ad dilectionẽ patris, qui filium diligit, & ad obsequiũ filij, qui uoluntati patris obsequitur. Vnũ sumus, dicens, ego & pater: ostẽdit duos esse, quos æquat & iungit. Adeo addit etiam multa se opera à patre ostendisse, quorum nihil lapidari mereretur. Et ne putarent ideo se illum lapidare debere, quasi se deũ ipsum, id est, patrẽ uoluisset intelligi, quia dixerat: Ego & pater unum sumus: quâ filium dei deum ostendens, nõ quâ ipsum deum. Si in lege, inquit, scriptum est: Ego dixi, uos dij estis, & non potest solui scriptura: quem pater sanctificauit, & misit in mundũ, uos eum blasphemare dicitis: quia dixerat, filius dei sum? si nõ facio opera patris mei, nolite credere: si uero facio & mihi credere nõ uultis, uel ꝓpter opera credite. Et scitote quod ego in patre sim, & pater in me. Per opera ergo erit pater in filio, & filius in patre: & ita per opera intelligimus unũ esse patrem. Adeo totum hoc perseuerabat inducere, ut duo tamen crederentur in una uirtute: quia aliter filius credi nõ posset, nisi duo crederentur. Post hæc autem Maria filium dei eũ confessa, nõ magis errauit quàm Petrus & Nathanahel: quanquàm & si errasset, statim didicisset. Ecce enim ad suscitandum fratrem eius à mortuis ad cœlũ & ad patrem dominus suspiciens, Pater, inquit, utique filius, gratias ago tibi, quod me semper exaudias. propter istas turbas circumstantes dixi, ut credant quod tu me miseris. Sed & in conturbatione animæ. Et quid dicam? Pater, saluũ me fac de ista hora. Atquin propter hoc ueni in istam horam. Verum pater glorifica nomen tuum, in quo erat filius. Ego, inquit, ueni in patris mei nomine. Inde scilicet suffecerat filij ad patrem uox. Ecce ex abundantia

Maria magdalena.

dantia respondet de coelo,pater filio contestať:Hic est filius meus dilectus,
in quo bene sensi,audite illum. Ita & isto: Glorificaui,& glorificabo. Rursus
Quot personæ tibi uidentur puerissime Praxea, nisi quot & uoces? Ha-
bes filium in terris,habes patrem in coelis. Non est separatio ista,sed dispo
sitio diuina. Cæterum scimus deum etiam intra abyssos esse,& ubiq; consi-
stere,sed ui & potestate. Filium quoq; ut indiuiduũ cum ipso ubiq;. Tamẽ
in ipsa οἰκονομίᾳ pater uoluit filium in terris haberi,se uero in coelis. Quod
& ipse filius suspiciẽs,& orabat & postulabat à patre:quo & nos erectos do
cebat orare: Pater noster,qui es in coelis:cum sit & ubiq;. Hanc sedem suam
uoluit. Pater minorauit filium,modico citra angelos ad terram dimittẽdo,
gloria tamen & honore coronaturus,illum in coelos resumendo. Hæc iam
præstabat illi,dicens: Et glorificaui,& glorificabo. Postulat filius de terris:pa
ter promittit à coelis. Quid mendacẽ facis & patrem & filium? Si autem pa-
ter de coelis loquebatur ad filium:si autem pater cum ipse esset filius apud
terras,aut filius ad patrem precabatur,cum ipse esset filius apud coelos,qua
le est ut filius item postulet à semetipso,postulando à patre? filius erat pa-
ter. Aut iterum pater sibi ipse promitteret,promittendo filio si pater erat:ut
sic duos diuisos diceremus,quomodo iactitatis tolerabilius erat duos diui-
sos,quàm unum deum uersipellem prædicare. Itaq; ad istos nũc dominus
pronunciauit: Non propter me ista uox uenit,sed propter uos,ut credãt &
hi,& patrem & filium in suis quẽq; nominibus & personis & locis. Sed ad-
huc exclamat IESVS & dicit: Qui credit in me,nõ in me credit:sed in eũ cre-
dit,qui me misit:quia per filium in patrem creditur:& autoritas credendi fi
lio,pater est. Et qui conspicit,conspicit eum qui me misit. Quomodo? quo-
niam scilicet à memetipso non sum locutus,sed qui me misit pater,ipse mi-
hi mandatum dedit,quid dicam,& quid loquar. Dominus enim dat mihi
linguam disciplinæ,ad cognoscendum quando oporteat dicere sermonem,
quem ego loquor:sicut mihi pater dixit,ita & loquor. Hæc quomodo dicta
sint,euangelizator & utiq; tam charus discipulus Iohannes magis quàm
Praxeas nominat:ideoq; ipse de suo sensu: Ante autẽ solennitatẽ Paschæ,
inqt,sciẽs IESVS omnia sibi tradita à patre esse, & se ex deo esse,& ad deũ
uadere. Sed Praxeas ipsum uult patrẽ de semetipso exisse, & ad semetipsũ
abisse,ut diabolus in cor Iudæ,non filij traditionem,sed patris ipsius inmi-
serit. Nec diabolo bene nec hæretico: quia nec in filio bono suo diabolus
operatus est traditionem. Filius enim traditus est dei,qui erat in filio homi
nis:sicut scriptura subiungit: Nunc glorificatus est filius hominis,& de⁹ glo
rificatus est in illo. Quis deus? utiq; non pater,sed sermo patris. qui erat in
filio hominis:id est,in carne in qua & glorificatus iã:uirtute uero & sermo-
ne,& ante IESVM:& deus,inquit,glorificauit illum in semetipso:id est,pa-
ter filium quem in semetipso habens:& si porrectum ad terram,mox per re
surrectionem morte deuicta. Erant planè qui & tunc non intelligerẽt. Quo

niam & Thomas aliquandiu incredulus, domino enim inquit: Nõ ſcimus
quò eas, & quomodo uiam nouimus? Et IESVS: Ego ſum uia, ueritas & ui-
ta. Nemo uenit ad patrem, niſi per me. Si cognouiſſetis me, cognouiſſetis
& patrem: ſed & abhinc noſtis illum, & uidiſtis illũ. Et peruenimus iam ad
Philippũ, qui ſpe excitatus uidendi patris: nec intelligens quomodo uiſum
patrem audiſſet: Oſtende, inquit, nobis patrem, & ſufficit nobis. Et domi-
nus: Philippe, tanto tempore uobiſcum ſum, & non cognouiſtis me: quem
dicit cognoſci ab illis debuiſſe: hoc enim ſolum diſcuti oportet, quaſi patrẽ,
an quaſi filium? Si quaſi patrem, doceat Praxeas tãto tẽpore CHRISTVM
cum eis conuerſatum, patrẽ aliquando non dico intelligi, uerũ uel æſtimari
potuiſſe. nobis omnes ſcripturæ, & ueteres CHRISTVM dei, & nouæ filiũ
dei præfiniunt. Hoc & retro prædicabatur: hoc & ab ipſo CHRISTO pro-
nunciabatur: imò iam & ab ipſo patre coràm de cœlis filium profitente, &
filium glorificante: Hic eſt filius meus. Et glorificaui, & glorificabo. Hoc &
à diſcipulis credebatur: hoc & à Iudæis non credebatur: hoc ſe uolens credi
ab illis, omni hora patrem nominabat, & patrem præferebat, & patrem ho-
norabat. Si ita eſt, ergo nõ patrem tanto tempore ſecum conuerſatũ igno-
rauerant, ſed filium: & dominus cum ſe ignorari exprobrans, quem ignora-
uerant, eum utiq; agnoſci uolebat, quem tanto nõ agnoſci tempore expro-
brauerat, id eſt, filium. Et apparere iam poteſt quomodo dictũ ſit: Qui me
uidet, uidet & patrem. Scilicet quo & ſupra. Ego & pater unũ ſumus. Qua-
re? quia ego ex deo exiui & ueni: & ego ſum uia. Nemo ad patrem uenit, ni-
ſi per me: & nemo ad me uenit, niſi pater eum adduxerit: & omnia mihi pa-
ter tradidit: & ſicut pater uiuificat, ita & filius: & ſi me cognouiſtis, & patrẽ
cognouiſtis. Secundũ hæc enim uicarium ſe patris oſtenderat, per quẽ pa-
ter & uideretur in factis, & audiretur in uerbis, & cognoſceretur in filio, fa-
cta & uerba patris adminiſtrante: quia inuiſibilis pater, quod & Philippus
didicerat in lege & meminiſſe debuerat: Deum nemo uidebit, & uiuet. Et
ideo ſuggillatur patrem uidere deſiderans quaſi uiſibilem, & inſtruitur uiſi-
bilem eum in filio fieri ex uirtutibus, non ex perſonæ repræſentatione. De-
niq; ſi patrem eundem filium uellet intelligi, dicẽdo: Qui me uidet, patrẽ ui-
det, quomodo ſubijcit? Non credis quia ego in patre, & pater in me? De-
buerat enim ſubiunxiſſe, Non credis quia ego ſum pater? Aut quo exag-
gerauit, ſi nõ illud manifeſtauit quod uoluerat intelligi ſic? ſcilicet filiũ eſſe.
Porrò dicendo, non credis quia ego in patre & pater in me: propterea poti-
us exaggerauit, ne quia dixerat: Qui me uidit, & patrem uidit, pater exiſti-
maretur: quod nunquàm exiſtimari ſe uoluit, qui ſemper ſe filium, & à pa-
tre ueniſſe profitebatur. Igitur & manifeſtam fecit duarum perſonarũ con-
iunctionem, ne pater ſeorſum quaſi uiſibilis in conſpectu deſideraretur: &
ut filius repræſentator patris haberetur. Et nihilominꝰ hoc quoq; interpre-
tatus eſt, quomodo pater eſſet in filio, & filius in patre. Verba, inquit, quæ

ego lo-

ego loquor uobis non ſunt mea,utiqꝫ quia patris. Pater autem manens in
me,facit opera.Per opera ergo uirtutum,& uerba doctrinæ manens in fi-
lio pater,per ea uidetur,per quæ manet,& per eũ in quo manet:ex hoc ipſo
apparente proprietate utriuſqꝫ perſonæ. dum dicit:Ego ſum in patre,& pa
ter in me.Atqꝫ adeo credite ait.Quid?Me patrem eſſe. Nõ puto ſcriptum
eſſe:Sed quia ego in patre,& pater in me.Si quo minus, uel propter opera
credite.Ea utiqꝫ opera,per quæ pater in filio:non uiſu,ſed ſenſu uidebatur.
Poſt Philippum & totam ſubſtantiam quæſtionis iſtius,quæ in finẽ Euan
gelij perſeuerant,in eodem genere ſermonis,quo pater & filius in ſua pro/
prietate diſtinguitur:paracletum quoqꝫ à patre ſe poſtulaturum,cum aſcẽ-
diſſet ad patrem,& miſſurum repromittit & quidem alium:ſed iam præmi
ſimus quomodo alium.cæterum de meo ſumet,inquit,ſicut ipſe de patris.
ita cõnexus patris in filio,& filij in paracleto,tres efficit cohærentes,alterum
ex altero.Qui tres unum ſunt,non unus:quomodo dictum eſt,Ego & pa-
ter unum ſumus:ad ſubſtantiæ unitatem,nõ ad numeri ſingularitatẽ.Per/
curre adhuc,& inuenies quem patrem credis,uice patris dictum ,& patrem,
agricolam:utiqꝫ in terra tu putas fuiſſe.Hunc rurſus in cœlis à filio agnoſci
cum illuc reſpiciens diſcipulos ſuos patri tradidit. Sed & ſi in iſto Euãgelio
non eſt reuelatum,Deus meus ad quid me dereliquiſti?& Pater in tuis ma
nibus depono ſpiritum meum:Tamen poſt reſurrectionẽ,&*deuictæ glo Forte* deuicta. & mox,neceſſitate,
ria mortis expoſita neceſſitatem omnis humilitatis,cum iam patrem ſe poſ
ſet oſtendere,tam fideli fœminæ ex dilectione,non ex curioſitate,nec ex in/
credulitate Thomæ tangere eum adgreſſæ:Ne,inquit,contigeris me,nõdũ
aſcendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos:quia & in hoc fili/
um oſtendit.Filios enim appellaſſet illos,ſi pater fuiſſet,& dices eis:Aſcen-
do ad patrem meum & patrem ueſtrum,deum meũ & deum ueſtrum:pa/
ter ad patrem,& deus ad deum.An filius ad patrem,&ſermo ad deũ?Ipſa
quoqꝫ clauſula Euangelij, propter quid conſignat hæc ſcripta : Niſi ut cre-
datis,inquit, IESVM CHRISTVM filium dei.Igitur quæcũqꝫ ex his puta-
ueris ad demonſtrationem eiuſdem patris & filij proficere tibi poſſe,aduer
ſus definitiuam Euangelij ſententiam niteris.Non ideo enim ſcripta ſunt,
ut patrẽ credas in IESVM CHRISTVM,ſed ut filiũ. Propter unũ Philippi
ſermonem,& domini reſponſionẽ ad eum:uidemur Iohãnis Euangelium
decucurriſſe,ne tot manifeſte pronũciata,& ante & poſtea unus ſermo ſub/
uertat.Secundum omnia potius quàm aduerſus omnia,etiam aduerſus ſu
os ſenſus interpretandus.Cæterum ut alia Euangelia non interponã,quæ
natiuitate dominica fidem confirmant:ſufficit enim qui naſci habebat ex
uirgine,ab ipſo annunciari angelo filium dei determinatum.Spiritus dei ſu
perueniet in te,& uirtus altiſſimi obumbrabit te.Propterea quod naſcetur
ex te ſanctum,uocabitur filius dei.Volent quidem & hic argumentari,ſed
ueritas præualebit.Nempe,inquiunt,filius dei deus eſt,& uirtus altiſſimi al

tiſſimus eſt. Nec pudet illos inijcere, quod ſi eſſet, ſcriptum fuiſſet. Quẽ enĩ uerebatur ut non aperte pronunciaret, deus superueniet, & altiſſimus obũbrabit te: dicens autem ſpiritus dei, & ſi ſpiritus dei, tamen non directo deũ nominans, portionem totius intelligi uoluit, quæ ceſſura erat in filij nomẽ, hic ſpiritus dei, idem erit ſermo. Sic enim Iohanne dicente, Sermo caro factus eſt: ſpiritum quoꝗ intelligimus in mentiõe ſermonis: ita & hic ſermonem quoꝗ agnoſcimus in nomine ſpiritus. Nam & ſpiritus ſubſtantia eſt ſermonis, & ſermo operatio ſpiritus, & duo unũ ſunt. Cæterum alium Iohannes profitebitur carnem factum, alium angelus carnem futurum: ſi nõ & ſpiritus ſermo eſt, & ſermo ſpiritus. Sicut ergo ſermo dei non eſt ipſe cuius eſt, ita nec ſpiritus: & ſi deus dictus eſt, non tamen ipſe eſt cuius eſt dictus. Nulla res alicuius ipſa eſt cuiꝰ eſt, planè cum quid ex ipſo eſt: & ſic eiꝰ eſt dum ex ipſo ſit, poteſt tale quid eſſe, quale & ipſe ex quo eſt, & cuiꝰ eſt. Et ideo ſpiritus deus, & ſermo deus, quia ex deo: non tamẽ ipſe ex quo eſt. Quod deus dei, tanquàm ſubſtantiua res non erit ipſe deus. ſed hactenus deus: quia ex ipſius dei ſubſtantia, quæ & ſubſtãtiua res eſt, & ut portio aliqua totius. Multo magis uirtus altiſſimi nõ erit, ipſe altiſſimus, qui nec ſubſtantiua res eſt quod eſt ſpiritus, ſicut nec ſapientia, nec prouidentia: & hæc enim ſubſtantiæ non ſunt, ſed accidentia uniuſcuiuſꝗ ſubſtãtiæ. uirtus ſpiritui accidit, nec ipſa erit ſpiritus. His itaꝗ rebus quodcũꝗ ſunt, ſpiritu dei & ſermone & uirtute conlatis in uirginẽ, quod de ea naſcitur filius dei eſt, ſi hoc ſe & in iſtis Euangelijs ipſe teſtatur ſtatim à puero: Non ſcitis, inquit, quod in patris mei me eſſe oportet? Hoc & ſatanas, eũ in tentationibus nouit, ſi filius dei es. Hoc & exinde dæmonia confitentur. Scimus qui ſis, filius dei. Patrem & ipſe adorat. CHRISTVM ſe dei à Petro agnitum nõ negat, inſultans in ſpiritu ad patrẽ: Cõfiteor, inqr, tibi pater, quod abſcõderis hæc à ſapientibus. Hic quoꝗ patrem nemini notum niſi filio affirmat, & patris filium confeſſurum confeſſores, & negaturum negatores ſuos apud patrẽ, inducens parabolam filij, non patris, in uineam miſſi poſt aliquot ſeruos, & occiſi à malis ruſticis & à patre defenſi, ignorans & ipſe diem & horam ultimam ſoli patri notam: diſponens regnum diſcipulis quo modo & ſibi diſpoſitum dicit à patre: habens poteſtatem legiones angelorum poſtulandi ad auxiliũ à patre ſi uellet: exclamans quod ſe deus reliquiſſet, in patris manibus ſpiritum ponens: & poſt reſurrectionem ſpondens miſſurum ſe diſcipulis promiſſionem patris: & nouiſſime mandans ut tinguerent in patrem & filium & ſpiritum ſanctum, nõ in unũ: nam nec ſemel, ſed ter, ad ſingula nomina in perſonas ſingulas tinguimur. Et quid ego in tã manifeſtis morabor, cum ea aggredi debeam, de quibus manifeſta obumbrare quærunt: undiꝗ enim obducti diſtinctione patris & filij, quam manente cõiunctione diſponimus ut ſolis, & radij, & fontis, & fluuij: per indiuiduũ tamen numerum duorum et trium: aliter eã ad ſuam nihilominus ſententiã interpretari co

tari co

tari conantur:ut æque in una persona utrũque distinguant,patrem & filiũ, dicentes filium carnem esse,id est,hominẽ,id est,Iesum:patrẽ aũt spiritũ,id est deum,id est,Christum.Et qui unũ eundẽq; contendunt patrẽ & filiũ,iã incipiunt diuidere illos potius quàm unare.Si eñ alius est Iesus,alius Christus,alius erit filius pater,quia filius Iesus,& pater Christus. Talem monarchiam apud Valentinũ fortasse didicerunt,duos facere,Iesum & Christũ. Sed & hæc iniectio eorum ex * tetractatis iam retusa est, quod sermo dei uel spiritus dei & uirtus altissimi dictus sit,quem patrẽ faciunt. Non enim ipsæ sunt cuius dicuntur,sed ex ipso & ipsius,& aliter tamen in isto capitulo reuincentur.Ecce,inquiunt,ab angelo prædicatũ est,Propterea quod nascetur sanctum,uocabitur filius dei.Caro itaq; nata est,Caro itaq; erit filius dei.Imò de spiritu dei dictum est.Certe enim de spiritu sancto uirgo cõcepit:& quod concepit,id peperit:id ergo nasci habebat quod erat conceptũ, & pariundũ:id est,spiritus:cuius & uocabit̃ nomẽ emanuhel,quod est interpretatũ,nobiscũ deus.Caro aũt deus nõ est,ut de illa dictũ sit, uocabit̃ sanctũ,filius dei:sed ille qui in ea natus est,deus:de quo & psalmus: Quoniã deus homo natus est in illa,& ædificauit eã uoluntate patris.Quis deus in ea natus?sermo & spiritus,qui cũ sermone de patris uoluntate natus est. Igit̃ sermo in carne,dũ & de hoc quærendum,quomodo sermo caro sit factus,utrũm ne quasi trãsfiguratus in carne,an indutus carnẽ,imò indutus. Cæterũ deum inmutabilẽ & informabilẽ credi necesse est,ut æternũ. Transfiguratio autem interemptio est pristini.Omne enim quodcũq; transfiguratur in aliud,desinit esse quod fuerat,& incipit esse quod nõ erat. Deus autem neque desinit esse,neque aliud potest esse.Sermo autem deus,& sermo domini manet in æuum, perseuerando scilicet in sua forma. Quem si non capit configurari,consequens est,ut sic caro factus intellegatur,dũ fit in carne,& manifestatur & uidetur,& contrectatur per carnem: quia & cætera sic accipi exigunt.Si enim sermo ex transfiguratione & demutatione substantiæ caro factus est,una iam erat substantia Iesus ex duabus,ex carne & spiritu:mixtura quædã ut electrũ ex auro & argento:et incipit nec aurum esse, id est,spiritus:neq; argentũ,id est,caro:dũ alterũ altero mutat̃,et tertiũ qd efficitur,neq; ergo deus erit Iesus.Sermo eñ desijt esse,qui caro factus est. Neque homo caro.Caro enim nõ proprie est,quia sermo fuit.Ita ex utroque neutrũ est:aliud longe tertiũ est,quàm utrũque. Sed enim inuenimus illum directo,et deum et hominẽ expositum,ipso hoc psalmo suggerente: Quoniã deus homo natus est in illa,et ædificauit eã uolũtate patris.Certe usquequaque filiũ dei et filiũ hominis cũ deũ et hominẽ,sine dubio secundũ utrãque substantiã in sua ,pprietate distantẽ: qa neque sermo aliud q̃ deus,neque caro aliud q̃ homo.Sic et Apostolus de utraque eius substantia docet:Qui factus est,inq̃t,ex semine Dauid,hic erit homo et filius hominis,q definit⁹ est fili⁹ dei secũdũ spiritũ.Hic erit de⁹,et sermo dei fili⁹. Vide-

*Aliàs * ex praetractatis.*

mus duplicem ſtatum, non confuſum, ſed coniunctum in una perſona, deum & hominem IESVM. De CHRISTO autem differo. Et adeò ſalua eſt utriuſq; proprietas ſubſtantiæ, ut & ſpiritus res ſuas egerit in illo: id eſt, uirtutes & opera & ſigna, & caro paſſiones ſuas functa ſit, eſuriens ſub diabolo, ſitiens ſub Samaritide, flens Lazarum, anxia uſq; ad mortem, denique & mortua eſt. Quod ſi tertium quid eſſet ex utroq; confuſum ut electrum, non tam diſtincta documenta parerent utriuſq; ſubſtātiæ. Sed & ſpiritus carnalia, & caro ſpiritalia egiſſet ex tranſlatione, ut neq; carnalia neq; ſpiritalia, ſed tertiæ alicuius formæ ex confuſione: imò aut ſermo mortuus eſſet, aut caro mortua nō eſſet, ſi ſermo conuerſus eſſet in carnem: aut caro enim immortalis fuiſſet, aut ſermo mortalis. Sed quia ſubſtantiæ ambæ in ſtatu ſuo quæq; diſtinctè agebant, ideo illis & operæ & exitus ſui occurrerūt. Diſce igitur cum Nicodemo, Quia quod in carne natum eſt, caro eſt: & quod de ſpiritu, ſpiritus eſt. Neq; caro ſpiritus fit, neque ſpiritus caro: in uno planè eſſe poſſunt. Ex his IESVS conſtitit, ex carne homo, ex ſpiritu deus: quē tunc angelus ex ea parte qua ſpiritus erat, dei filium pronunciauit, ſeruans carni filium hominis dici. Sic & Apoſtolus etiam dei & hominū appellans ſequeſtrem, utriuſque ſubſtantiæ cōfirmauit. Nouiſſime qui filium dei carnem interpretaris, exhibe qui ſit filius hominis, aut nūquid ſpiritus erit? ſed ſpiritum patrem ipſum uis haberi, quia deus ſpiritus, quaſi non & dei ſpiritus: ſicut & ſermo deus, & dei ſermo. Itaque CHRISTVM facis patrē, ſtultiſſime, qui nec ipſam uim inſpicias nominis huius, ſi tamen nomen eſt CHRISTVS & nō appellatio: potius enim unctus ſignificatur. Vnctus autem non magis nomen eſt, quàm ueſtitus, quàm calceatus, accidēs nomini res. At tu, ſi ex aliquo argumēto ueſtitus quoq; uocaretur Ieſus quomodo CHRISTVS ab unctionis ſacramento, æque Ieſum filium dei diceres, ueſtitum uero patrem crederes. Nunc de CHRISTO. ſi pater CHRISTVS eſt, pater unctus eſt, & utique ab alio. Aut ſi à ſemetipſo, proba. Sed nō ita docent Acta Apoſtolorum in illa exclamatione ad deum. Cōuenerunt enim uniuerſi in iſta ciuitate aduerſus ſanctum filium tuum, quē unxiſti. Herodes & Pilatus cum nationibus: ita & filium dei Ieſum cōteſtati ſunt, & filiū à patre unctum. Ergo dominus idem erit Chriſtus, qui à patre unctus eſt: non pater, qui filium unxit. Sic & Petrus, Firmiſſime itaq; cognoſcat omnis domus Iſrahel, quod & dominū & Chriſtum, id eſt, unctum fecerit eū de⁹ hunc Ieſum quem uos crucifixiſtis. Iohannes autem etiam mendacem notat eum, qui negauerit Ieſum eſſe Chriſtum. Contra de deo natum omnē qui crediderit Ieſum eſſe Chriſtū. Propter quod & hortat᷑ ut credamus nomini filij eius Ieſu Chriſti, ut ſcilicet cōmunio ſit nobis cum patre & filio ei⁹ Ieſu Chriſto. Sic & Paulus ubique deum patrem ponit & dominū noſtrū Ieſum Chriſtum. Cum ad Romanos ſcribit, Gratias agit deo per dominū noſtrum Ieſum Chriſtum. Cum ad Galatas, Non ab hominibus ſe apoſtolū præ

Aliàs exclamatione eccleſiæ.

Aliàs Ergo Ieſus idem.

stolum præfert,nec per hominem,sed per IESVM CHRISTVM & deum patrem.Et habes totum instrumentum eius quæ in hunc modum pronunciant,& duos proponunt, deum & patrem,& dominũ nostrũ Iesum Christum filium patris,& Iesum ipsum esse Christum. In altero quoq; nomine dei filium.Nam exinde eo iure quo utrunque nomen unius est,id est,dei filius,etiam alterum sine altero eiusdem est:& siue Iesus tantummodo positum est,intelligitur & CHRISTVS:quia Iesus Christus unctus est.Siue solummodo deest & Iesus,quia unctus est Iesus.Quorum nominũ alterum est proprium,quod ab angelo impositum est:Alterum accidens, quod ab unctione conuenit,dũ tamen Christus filius sit,nõ pater. Postremo quàm cæcus est,qui nec in CHRISTI nomine intelligit alium deum portendi, si Christi nomen patri adscribat.Si enim CHRISTVS pater deus est, qui dicit:Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum,& deum meum & deum uestrum,utique alium patrem super se & deum ostendit.Si itẽ pater Christus est,alius est qui solidat tonitruũ & condit spiritum,& adnunciat in homines CHRISTVM suum.Et si adstiterunt reges terræ,& archontes cõgregati sunt in unum aduersus Christum ipsius,alius erit dominus,contra cuius Christum cõgregati sunt reges & archontes.Et si hæc dicit dominus domino meo CHRISTO,alius erit dominus qui loquitur ad patrem Christi. Et cum Apostolus scribit,uti deus domini nostri Iesu Christi,det uobis spiritum sapientiæ,& agnitionis,alius erit deus Christi Iesu charismatum spiritalium largitor.Certe ne per omnia euagemur,qui suscitauit Christum,suscitaturus est & mortalia corpa nostra,tanquàm alius erit suscitator quàm pater mortuus,& pater suscitatus,si Christus qui est mortuꝰ pater est.Obmutescat obmutescat ista blasphemia,sufficiat Christum filium dei mortuum dici:& hoc qa ita scriptum est.Nam & Apostolus non sine onere pronuncians Christum mortuũ adiecit,secundum scripturas,ut duritiam pronunciationis scripturarum autoritate molliret,& scandalum auditori euerteret.Quanquàm cum duæ substantiæ censeantur in Christo Iesu diuina & humana,constet autem immortalem esse diuinam,cum mortalẽ quæ humana sit,apparet quatenus eum mortuum dicat:id est,quâ carnem & hominem & filium hominis,non quâ spiritum & sermonem & dei filium.Dicẽdo deniq; Christus mortuus est,id est,unctus:id quod unctum est, mortuum ostendit:id est,carnem.Ergo,inquis, & nos eadem ratione dicentes, qua nos filium non blasphemamus in dominũ deum:non enim ex diuina sed ex humana substantia mortuũ dicimus.At cum blasphematis non tantum quia mortuũ dicitis patrem,sed & quia crucifixum:maledictio eñ crucifixi quæ ex lege in filium competit, quia Christus pro nobis maledictio factus est non pater,Christum in patrem cõuertentes in patrẽ blasphematis.Nos autem dicentes Christum crucifixum,nõ maledicimus illũ,sed maledictum legis referimus, quia nec Apostolus hoc dicens blasphemauit.

Sicut autẽ

Sicut autem de quo quid capit dici sine blasphemia dicitur:ita quod nō capit,blasphemia est si dicatur.Ergo nec compassus est pater filio, sicut dire-ctam blasphemiam in patrem ueriti,diminui eam hoc modo sperant,con-cedentes iam patrem & filium duos esse,si filius siquidem patitur:pater ue-ro compatitur.Stulti & in hoc. Quid est enim compati,quàm cū alio pati? Porrò si impassibilis pater,utiq; & incompassibilis.Aut si cōpassibilis,utiq; passibilis. Nihil ei *ueluti mortuo præstas.Times dicere passibilem,quem dicis compassibilem.Tam autem compassibilis pater est,quàm impassibi-lis etiā filius ex ea conditione qua deus est.Sed quomodo filius passus est, si non compassus est & pater? separatur à filio,non à deo. Nam & fluuius si aliqua turbulentia contaminatur,quāquàm una substantia de fonte de-currat,nec secernatur à fonte,tamen fluuij iniuria non pertinebit ad fontē. Et licet aqua fontis sitiue patiatur in fluuio,dum nō in fonte patitur,sed in fluuio:non fons patitur,sed fluuius qui ex fonte est:ita & spiritus dei pa ti possit in filio,quia non in patre pateretur,sed in filio,pater passus nō ui-deretur.Sed sufficit nihil spiritum dei passum suo nomine:quia si quid pas sus est,in filio quidem erat,ut pater cum filio pateretur in carne:quia hoc re tractatus. nec quisquàm negauit,quando & nos pati pro deo possumus, si spiritus dei sit in nobis,qui & loquitur de nobis,quæ sunt confessionis: nō ipse tamē patiens,sed pati posse præstās. Alioquin si ultra pergens potero tibi durius respondere,& te cum ipsius domini pronunciatione cōmittere, uti dicam quid de isto quæris? Habet ipsum exclamantem in passiōe:Deus meus deus meus ut quid me dereliquisti? Ergo aut filius patiebatur à patre derelictus,& pater passus non est,qui filium dereliquit:aut si pater erat qui patiebatur,ad quem deum exclamabat? sed hæc uox carnis & animæ,id est hominis,non sermonis,nec spiritus,id est,non dei propterea emissa est, ut impassibilem deum ostenderet,qui sic filium dereliquit, dum hominē eius tradidit in mortem.Hoc & Apostolus sensit,scribens:si pater filio nō peper cit. Hoc & Esaias prior pronunciauit,& dominus eum tradidit pro deli-ctis nostris. Sic reliquit, dum non parcet,sic reliquit dum tradet.Cæterum non reliquit pater filium,in cuius manibus filius spiritum suum posuit.De niq; posuit, & statim obijt:Spiritu enim manēte in carne,caro omnino mo ri non potest.Ita relinqui à patre mori fuit filio. Filius igitur & moritur & resuscitatur à patre secundum scripturas.Filius ascendit in superiora cœlo-rum,qui & descendit in interiora terræ:hic sedet ad dexteram patris, nō pa ter ad suam.Hunc uidet Stephanus cum lapidaretur adhuc stantē ad de-xteram dei,ut exinde sessurum,donec ponat illi pater omnes inimicos sub pedibus suis.Hic & uenturus est rursus super nubes cœli,talis qualis & ascē dit.Hic interim acceptum à patre munus effudit spiritum sanctum,tertium nomen diuinitatis,unius prædicatorē monarchiæ, sed & οἰκονομίας interpre tatorem,si quis sermones nouæ prophetiæ eius admiserit, & deductoris omnis ue-

Alias *uelut mori turo.

Fort. retractauimus

Prophetia Mōtani.

omnis ueritatis,quæ est in patre & filio & spiritu sancto secundũ Christianum sacramentum. Cæterum Iudaicæ fidei ista res,sic unum deum credere ut filium adnumerare ei nolis,& post filium,spiritum. Quid enim erit inter nos & illos nisi differentia ista? quod opus Euangelij? quæ est substantia noui testamenti,statuens legem & prophetas usq; ad Iohannem,si nõ exinde pater & filius & spiritus tres crediti unum deum sistunt? Sic deus uoluit nouare sacramentum,ut noue unus crederetur per filium & spiritũ, ut coràm iam deus in suis proprijs nominibus & personis cognosceretur,qui & retro per filium & spiritum prædicatus non intelligebatur. Viderint igitur antichristi,qui negant patrem & filium. Negant enim patrem,dum eundem filium dicunt,& negant filium dum eundem patrem credunt,dando illis quæ non sunt, auferendo quæ sunt. Qui uero confessus fuerit CHRISTVM filium dei,non patrem,deus in illo manet,& ipse in deo. Nos credimus testimonium dei,quo testatus est de filio suo. Qui filium non habet,nec uitam habet. Non habet autem filium,qui eum aliũ quàm filiũ credit.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI LIBRI ADVERSVS PRAXEAN, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

IN ipſis Chriſtianæ fidei initijs, quia paulatim ſe ethnici noſtris adiungebant, omnino opus fuit, ut à prophanis gentilium ceremonijs caueret qui CHRISTO nomen dediſſent. Itaq; non ſolum ab his temperandum fuit, quæ manifeſtam præ ſe ferrent impietatem, ſed etiam ab illis, quæ poſſint indifferētia uocari: hoc eſt neq; bona neq; mala: partim ne quiſq; infirmior ex Chriſtianis offenderetur, partim ne ethnici in ſuis confirmarentur erroribus, dum rectius putant quod etiam Chriſtianos obſeruare uident. Nam coronam frondeam in capite ferre aut non ferre, parum ſane retulerit. Cæterū quia gentiles ex ſacrorum ſuorum conſuetudine ſic incedebant, curandum fuit Chriſtianis, ne prophanis illorum ritibus ſubſcribere uiderentur. Proinde cum Impp. Caſs. L. Sept. Seuerus pater & M. Aur. Antoninus Caracalla, filius, donatiuū militibus dari iuſſiſſent. & Tribunus id iam erogaret ſingulis ex ordine uocatis (hunc enim morem fuiſſe Seuerus Sulpitius innuit in uita diui Martini) quidam acceſſit in manu lauream caſtrenſem tenens, quam cæteri in capite geſtabant ob ſolennia Cæſarum. Admiratus hoc Tribunus, quanquam ex militum murmure ſuſpicabatur id quod res erat, quærit tamen quid ſibi hoc uelit. Reſpondet miles ſe Chriſtianū eſſe, proinde non ſibi licere laureatum incedere. Id quod habita huius rei cognitione poſtea compertum eſt. Rapitur itaq; ſtatim in carcerem, pœnam deſertæ idololatriæ luiturus. Hoc factum cum quidam etiam ex Chriſtianis improbarent, quod uidelicet ambitioſius paulo, nec in tempore, nimirum cum nihil eſſet neceſſe, Chriſtianiſmum fuiſſet profeſſus, Tertullianus conſuetudinem Chriſtianorum qua non coronabantur, hoc libro defendendam duxit. Et in hoc quidem argumento multum laborat, undique corradens quod pro ſuo faciat inſtituto. Non aliud ſentit in Apologetico, cum inquit, Non emo capiti coronam. quid tua intereſt emptis nihilominus floribus quomodo utar? puto gratius eſſe liberis, & ſolutis, & undique uagis. Sed & ſi in coronam coactis, coronam naribus admouimus, uiderint qui per capillum odorantur. Porrò quoniam in hoc libro ceremoniarum quarundam meminit, quibus maiores noſtri ſub Apoſtolorum tempora ſunt uſi, libet hic Annotationes præmittere quo ſtudioſis antiquitatis Chriſtianæ gratificer, adiectis etiam quæ cū apud alios ſcriptores, tum apud hunc noſtrum de iiſdem rebus comperi. Quæ res etiam occaſionem mihi dedit explicandi loca aliquot obſcuriora.

ANNOTATIONES IN LIBRVM SEQVENTEM.

Aquam adituri.) Baptizandi ritum oſtendit, qui in uſu ueterum fuit. nam tum adulti ferè regenerationis lauacro tingebantur. Qui mos uſq; ad tempora Charoli Magni & Ludouici Auguſti ſeruatus eſt. Indicant hoc leges ab illis ſancitæ quibus cauetur ne quenquam ſacerdotes baptizent excepto mortis articulo præterquam in Paſcha & Pentecoſte. Eas ſanctiones complectitur uolumē legum Pipini, Charoli Magni, Ludouici, & Lotharij, quas Anſegiſus abbas collegit, & extat adhuc in multis bibliothecis. Seleſtadij ſanè habetur apud Fidei, & Argentinæ. Tingebātur itaq; eodem lauacro, pueri, ſenes, diuites, pauperes, ſerui, liberi, uiri & mulieres. unde Gregorius Nazianzenus in oratione de baptiſmo, obiurgat opulentos quos pudebat

cum

cum tenuibus simul tingi. Haec res animaduersa lucem affert ad intelligẽdas ceremonias & cantica quibus adhuc in Paschalibus ferijs solẽniter utimur (nã ipse Paschae dies peculiariter resurrectioni dicatus est) Qualia sunt, Hymnus, Rex sanctorum, Respõsorium, Vidi aquam, Hymnus, Ad coenam agni prouidi. Introitus feriae secũdae, Introduxit uos dominus in terram fluẽtẽ lac & mel. Introitus feriae tertiae, Aqua sapientiae potauit eos, Et huius oratio, Deus qui ecclesiam tuam nouo semper foetu multiplicas. Introitus feriae quartae, Venite benedicti patris mei. Introitus feriae quintae, Victricem manum tuam domine laudauerunt. Et oratio, Deus qui diuersitatem gentium in confessione tui nominis adunasti, da ut renatis fonte baptismatis una sit fides mentium & pietas actionum. *Secreta*. Suscipe quaesumus domine munera populorum tuorum propitius, ut in confessione tui nominis & baptismate renouati, sempiternam beatitudinem cõsequantur. Introitus feriae sextae, Eduxit eos dominus in spe. *Secreta*. Hostias quaesumus domine placatus assume, quas & pro renatorum expiatione peccati deferimus, & pro acceleratiõe coelestis auxilij. Introitus Sabbati. Eduxit dominus populum suum. Introitus deniq; dominicae diei, Quasi modo geniti. Quae propterea pluribus indicaui, quo res apertius cognosceretur. *Simul* ut ostenderem totam Paschalem hebdomadam à ueteribus fuisse feriando trãsactam. Quod etiam praecipiunt Impp. Charolus Magnus, Ludouicus & Lotharius in legibus suis quas modo citaui, capite de feriarum obseruatione, quarum erat mira paucitas, uix tribus Apostolis hunc honorem sortitis. Idem in decretis habes de baptismi temporibus de consec. dis. 4. c. Non ratione. Et in sequentibus. *Sed* & nomen suum dabat, ad fontem sacrum accessurus. 2. q. 1. c. legum. De baptismo meminit Tertullianus in primo libro Aduersus Marcionem hijs uerbis. *Sed* ille quidem usque nunc, nec aquam reprobauit creatoris qua suos abluit, nec oleum quo suos unguit, nec mellis & lactis societatem qua suos infantat. Quorum hoc postremum ex ueteri instrumento desumptum est, in quo subinde mentio fit terrae fluentis lacte & melle. Porrò lac infantibus cõuenit, quibus assimilantur, modo baptizati. Diuus Hieronymus exponens illud Esaiae, Venite emite absq; argento & absq; ulla cõmutatione uinum & lac, Prouocat nos Esaias, inquit, nõ solum ut uinum emamus, sed & lac: quod significat innocentiam paruulorum. qui mos ac typus in Occidentis ecclesijs hodie usq; seruatur, ut renatis in CHRISTO uinum lácque tribuatur. Eodem autore, de baptismatis fonte surgentes dicere solebant in prima statim dominici corporis communione, Et dimitte nobis debita nostra.

Porrò Pontius Paulinus baptismum & Eucharistiam his carminibus describit,

Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos
 Infantes niueos corpore, corde, habitu,
Circundátq; rudes festis altaribus agnos
 Cura salutiferis imbuit ora cibis.
Hinc senior sociae congaudet turba cateruae,
 Allelu ia nouis balat ouile choris.

Vnde etiam cognoscere licet baptizatos albam uestem induere solitos, & cecinisse allelu ia. Quam rem Lactantius etiam docet in carmine, cuius initium, *Salue* festa dies, cum sit canit,

Rex sacer ecce tui radiat pars magna trophaei,
 Cum puras animas sacra lauacra beant,
Candidus egreditur nitidis exercitus undis
 Atq; uetus uitium purgat in amne nouo.
Fulgentes animas, uestis quoque candida signat,
 Et grege de niueo gaudia pastor habet.

Ab albis baptizatorum uestibus, septimanam in albis appellarũt ueteres eam quae Paschalem proxime sequitur.

Contestamur nos renunciare diabolo) Hoc fiebat ad occidētem teste Hieronymo. Exque ea die l.) Apud ueteres frequens erat lauandi consuetudo, uerum recens baptizati per hebdomadam abstinebant. Docet in Apologetico suo Tertullianus CHRISTIANOS etiam usos lauacris, sed tamen cauisse ne ethnicorum ceremonias obseruare uiderentur: Non lauor, inquit, diluculo Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam. Attamen lauor honesta hora & salubri, quæ mihi & calorem & sanguinem seruet.

Eucharistiæ sacramentum.) Mirum est quod hic dicit de Eucharistia, sed meminerimus eum antiquum esse & uicinum Apostolorum temporibus. Huc facit quod libro secundo Ad uxorem, de muliere loquens quæ gentili nupta sit, Non sciet, inquit, maritus quid secreto ante omnem cibum gustes? Et si scierit, panem non illum credit esse qui dicitur. Et fortassis, quod in libro de Monogamia scribit, de presbyteris & diaconis loquens, Et illi planè sic dabūt uiros & uxores, quomodo buccellas. Diuus Hieronymus indicat ueteres etiam domi suæ solitos accipere Eucharistiam, cum aduersus Iouinianum inquit, Quare non ingrediuntur ecclesias? Quod in ecclesia non licet, nec domi licet. Vt idcirco Paulus dixisse uideatur, An domos non habetis ad manducandum? Verisimile tamen est, CHRISTIANOS in die Cœnæ domini, conuiuium simul in templo celebrasse, cuius rei sunt adhuc certa apud nos uestigia. Nam Tertullianus in libro quem modo citauimus Ad uxorem, de ethnico uerba faciens cuius uxor sit CHRISTIANA, Quis denique, inquit, solēnibus Paschæ abnoctantem uxorem securus sustinebit? Quis ad conuiuiū dominicum illud, quod infamāt (.s.ethnici) sine sua suspitione dimittet? Idem docet in Apologetico frequenter CHRISTIANOS simul cœnitare consuesse, quod cœnæ genus ἀγάπην uocatum tradit, à dilectione mutuato uocabulo, quod ibi ditiorum epulis pauperes reficerentur. Quid autem illic fieret, ibidem tradit. Scribit Plinius ad Traianum, CHRISTIANIS morem fuisse conueniendi ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium. Et Pontius Paulinus in libello de Gazophylacio docet mēsam in ecclesia poni solitam pro pauperibus cibo reficiendis, quam etiam domini mensam uocat, & à domino positam, adhortans ditiores, ut egentibus de suo libenter impertiant. Eucharistiam quam omnes hodie bonam gratiam interpretantur, uidetur Tertullianus à gratiarum actione dictam putasse, quod dicat libro primo aduersus Marcionem, Super alienum panem alij deo gratiarum actionibus fungitur. Vnde & sacerdos consecraturus CHRISTVM imitando dicit, Gratias agamus domino deo nostro, & mox, Vere dignum & iustum est, æquum & salutare, nos tibi semper & ubique gratias agere. Quibus uerbis quidam putant Apostolos & antiquos λειτουργίαν auspicari consuesse, quam nos missam uocamus, quasi præmonito populo per præcedentem exhortationem, Sursum corda. Sed quoniam in missæ mentionē incidimus, operæprecium uidetur hic studiosis aperire quid de hac compertum habeant, qui uetustos sacrarum literarum interpretes uidelicet Origenem & similes cū iudicio diligenter excusserunt. Et arbitrantur quidem illi missam incepisse, dicente sacerdote, Dominus uobiscum, & mox, Sursum corda, deinde, Gratias agamus domino deo nostro, & iterum, Vere dignum & iustum est, æquum, & salutare, nos tibi semper & ubique gratias agere domine sancte pater omnipotens æterne deus, per CHRISTVM dominum nostrum. Post quæ uerba putant illū statim subdidisse, Qui pridie quàm pateretur &c. Nam Canonem, Te igitur cl. à quodam conscriptū aiunt cui Scholastico nomen fuerit, & indicat hoc diuus Gregorius paulo ante suam ætatem factum. Et alium habet Ambrosius. Quia uero pontifex quidam Romanus instituit ante consecrationem Sanctus à populo canatri, fuit opus aliquid præfationi quam uocant, addere quod quasi uiam pararet, & ad quod respōderet Canticum Sanctus, sanctus. In hoc itaque post illa uerba, per CHRISTVM dominum nostrum, adiectum uolūt. Per quem maiestatem tuam, & quæ sequuntur. Post consecrationem

tratione dicebatur oratio dominica, quam CHRISTVS Apostolos (autore Hieronymo) docuit ut ea in corporis illius sacrificio cottidie uterentur. Deinde populus communicabat. Vnde adhuc in hunc usq; diem ultimo cantico Communionis nomen mansit. Cæterum dum conueniret populus, uersus aliquot è Psalmis Dauidicis interim cantari cœperunt, tempori congruentes. Nos Introitum uocamus. Deinde legebatur aliquid ex instrumento Prophetico, uel epistolis Apostolorum accômodatum tempori, mox graduale succinebatur dum minister ascendit in locum æditiorem ad pronunciandum Euangelium. Post cuius lectionem fiebat uariarum rerum oblatio, quas sacerdos benedicebat, non tam in priuatum cuiusque usum quàm in cõmunem pauperum refocillationem. Vnde & mos aquam & salem benedicendi nobis etiamnum durat, sed extra sacrificium. Quæ omnia uideri queant ipsam λειτουργίαν antecessisse. Quando Rabanus etiam ipse, siue is Isidorus est, missam à sacrificio distinguit. Quanquam hæc apud uetustissimos quoq; nostræ religionis in usu fuisse constat. Nam oblationem antiquam esse docet Tertullianus in lib. de cultu fœminarum, cum inquit, Aut sacrificium offertur. Atq; hæc & hijs similia ex cõiecturis colligere facile est, uerum certis argumentis astruere difficillimum. Kyrie eleison & Gloria in excelsis addiderunt Græci. Siquidem hi sacra sua solebant olim à kyrie eleison auspicari, qui mos adhuc obseruatur in ferijs Paschalibus. Tertullianus in Apologetico tametsi non describit missam, quod tum subinde communicarent priuatim & publice, nihilominus ostendit quid facerẽt Christiani, cum inquit, Coimus in cœtum & aggregationem, ut ad deum quasi manu facta precationibus ambiamus orantes. Hæc uis deo grata est. Ecce, hæc erat ecclesia. Quid agebant autem sic congregati? Oramus, inquit, etiam pro imperatoribus, pro ministris eorum & potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete, & mora finis. Hoc adhuc indicant precationes ex uetustate relictæ, quas uulgo collectas uocant. Legebatúr ne aliquid ex sacris literis in congregatione Christianorum? etiam. Siquidem pergens, Coimus, inquit, ad literarum diuinarum cõmemorationem, si quid præsentium temporũ qualitas aut præmonere cogit, aut recognoscere. Certe fidem sanctis uocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam præceptorum nihilominus inculcationibus densamus. ibidem etiam exhortationes, castigationes, & censura diuina. Nam & iudicatur magno cum pondere, ut apud certos de dei conspectu. Hactenus ille. Vides igitur aliquid legi solitum, uel ex ueteri instrumento, uel ex nouo, uidelicet Euangelijs & epistolis Apostolorum. O sanctum conuentum. Vtinã redeat ad nos ista consuetudo, CHRISTI præcepta frequenter mentibus hominum inculcandi. Idem ostendit Christianos super cœnam cõmunem cantilasse uel de piorum felicitate, uel de impiorum cruciatibus, cum inquit lib. secundo Ad uxorem, Quid maritus suus illi, uel marito quid illa cantabit? audiat sane, audiat aliquid dei cœna de taberna, de gehenna. Porrò non possum celare studiosos antiquitatis Christianæ, laicos olim canna solitos haurire dominicum sanguinem è calice: quod pridem mihi indicauit Paulus Volzius Abbas Huccuriensis, uir pius & literatus, erutum ex libro signorum qui frequẽs extat apud Benedictinos. Idem nuper reperit in primis Cartusiorum constitutionibus Chonradus Pellicanus homo miræ sanctitatis ac eruditionis, ubi prohibetur nequicquam preciosorum uasorum possideãt, præter calicem argenteũ & fistulam qua laici dominicum exorbeãt sanguinem. Sed de his iam plus satis, quanquam meo iudicio pulchrum est in Christianismo pie curiosum esse, cũ alios uideamus in ethnicorum rebus ad unguem inuestigandis tam præpostere diligentes, ut de CHRISTO uix illis semel per omnem uitam cogitare uacet.

Etiam antelucanis cœtibus.) significat non modo uictus tempore solitos accipere Eucharistiam, sed etiam in congregationibus quæ nonnunquam ante exortum diem fiebant. Quod non à CHRISTO nec fortassis ab Apostolis, sed ab Aposto-

lorum successoribus institutum innuit. De antelucano Christianorum conuentu sic Plinius ad Traianum, Adfirmabant autem, inquit, quod essent soliti stato die ante lucem conuenire carmenq; CHRISTO quasi deo dicere, seq; inuicem sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent. Itaque uocat antelucanos coetus, quod Plinius dixit ante lucem conuenire. Inuenio autem apud Tertullianum, in Christianorum studijs & officijs fuisse, Stationem, Ieiunia, Processionem, Visitationem fratrum hoc est Christianorum aegrotantium, Conuocationem nonnunquam nocturnam, Solennia Paschae, Dominicum conuiuium, Consolationem martyrum in uinculis detentorum, Exosculatiõem fratrum hoc est Christianorum, Abluere pedes sanctorum, Egentibus Christianis cibum potumq; elargiri, Peregre eosdem aduenientes hospitio suscipere, Se lectulosq; suos cruce signare, Quod immundum esset per flatum expuere, Panem illum ante omnem cibum gustare. De quibus reperies in libro secundo ad uxorem, unde nos sumpsimus. Et quod de cultu foeminarum scribit, Vobis, inquit, nulla procedendi causa non tetrica, Aut imbecillis aliquis ex fratribus uisitandus, aut sacrificium offertur, aut dei uerbũ administratur.

Obstringebant se sacramento Christiani.

Nec de aliorum manu quàm praesidentium.) Praesidentes uocat presbyteros, etiã alibi. Sed & in Apologetico, sic scribit, Si quis, inquit, ita deliquerit, ut à cõmunicatione orationis, & conuentus, & omnis sancti commertij relegetur, praesident probati quique seniores honorem istũ, non pretio, sed testimonio adepti. Neque enim pretio ulla res dei constat. Idem in libro de castitate tradit, ecclesiae autoritatem constituisse differentiam inter ordinem & plebem, & honorem per ordinis consessum sanctificatum.

Oblationes pro defunctis.) Hinc illud in libro de Monogamia. Enimuero pro anima eius orat, & refrigerium interim postulat, & in prima resurrectione consortium & offert annuis diebus dormitionis eius. Sed & in conciliatione matrimonij fiebat oblatio. Nam sic scribit in calce secundi libri ad uxorem suam. Vnde sufficiam ad enarrandam felicitatem eius matrimonij, quod ecclesia conciliat, & cõfirmat oblatio, & obsignatum Angeli renunciant, pater rato habet.

Pro natalitijs.) Hoc tametsi ethnicum aliquandiu tolerauit ecclesia. Concilium Nicenum & sequentia aperte damnant, ut primorum conciliorum canones ostendunt, qui in compluribus adhuc bibliothecis extant digni qui in lucem emittantur. Autor est Pontius Paulinus, populum qui ad Natalem diui Felicis Nolam conflue bat, epulari solitum in aede sacra. Proinde ipse parietes templi picturis ex ueteri instrumento desumptis ornandos curauit, ut accumbentes in cõmuni mensa spectandis illis occupati, temperantius conuiuium exigerent. Id quod propterea duxi referendum, ut mos cõmessandi in dedicationibus templorum & Natalibus diuorum diebus, antiquus esse cognoscatur. Opus autem erat olim multa Christianis indulgere, qui plerunque iam senes de paganismo ad nostram religionem conuertebantur, difficulter ea relinquentes quibus per omnem uitam assueuerant. Secus est hodie.

Die dominico.) Hoc etiamnum obseruatur.

Geniculis adorare.) At hoc hodie tantum fit ad lectionem sacrosancti Euangelij, item in uespertino sacro Paschalis Hebdomadae, ex uetustate relictum. Geniculari in adorando, uelut poenitentis est. Qui stans adorat, tanquam iam ueniam consecutus gratias agit. Quidam propterea nos stare putant dum pronunciatur Euangelium, ut meminerimus id nobis etiam gladio defendendum, cui quibusdam in locis aiunt tum admoueri manum à laicis. Quasi uero CHRISTVS iusserit doctrinam suam armis uindicari.

Eadem immunitate à die Paschae) A Pascha usq; in Pentecosten non geniculando precabantur sed stantes, ut qui deo pro peccatorum remissione & baptismatis

dono

dono gratias agerent. Testatur hoc & Hieronymus aduersus Montanum scribens, Non quo & per totum, inquit, annum, excepta Pentecoste Ieiunare non liceat. Accipit autem Hieronymus Pentecosten pro diebus interstitibus inter Pascha & Pentecosten, Sicut & aduersus Luciferianos, ubi totum hunc Tertulliani locum uidetur æmulatus, his quidem uerbis. Nam & multa alia quæ per traditionē, inquit, in ecclesijs obseruantur, autoritatem sibi scriptæ legis usurpauerunt, uelut in lauacro ter caput mergitare: deinde egressos, lactis & mellis prægustare concordiam, ad infantiæ significationem: die dominico & per omnem Pentecosten nec de geniculis adorare, & ieiunium soluere: multáque alia quæ scripta non sunt, rationabilis sibi obseruatio uindicauit.

Calicis aut panis etiam nostri.) Propter crebram sacramentorum tractationem insolita fuit illis religio quædam, etiam uulgarem panem & uulgare poculū reuerenter tractandi.

Dat & Priapo tænias.) Hic locus erat deprauatissime scriptus, ut sunt pleraque Tertulliani, sic uidelicet, Dat & priapotenia si demetarianne. Ego restitui. Dat & Priapo tænias idem, & Ariadnæ sertum ex auro & Indicis gemmis, Vulcani opus, Liberi munus, post Thesei, sic enim puto legendum pro Thesidus. Nam ex Indicarū gemmarum & auri splendore, ex quibus hæc corona cōstabat è Labyrinthi tenebris ad lucem emersit Theseus. Eam Ariadnæ dono datam à Baccho quidam scribunt, quam idem in cœlum postea transtulerit. Librarius Hesiodum pauloante commemoratum adhuc habuit in mente.

Ab heluco defensare.) Hanc dictionem ideo duxi explicandam, quod sit antiqua paucisq; cognita, neq; enim commentarium in hunc librum scribere decreui. Significat helucus autore Sexto Pompeio, languidum & semisomnum & hesterno uino lāguentem, sic dictum ab hiatu oris & oscitatione. Quanquam Tertullianus pro ipsa potius affectione capitis uidetur usurpare, qua prodiues in somnū reddimur, quam Græci καρηβαρίαν appellant. De hederæ ui frigorifica, multa sunt apud autores.

Propria Osiridis ueste.) Autor est Herodotus, nephas apud Aegyptios fuisse laneas uestes in ædes sacras inferre. proinde lineis utebantur.

Conq. an in totum Christiano militia.) Qui nō permittit ut Christianus ethnico belligeranti nauet operā, an permissurus est ut Christianus Christiano Christianos hoc est fratri fratres persecuturo se militem adiungat? Haud dubie nunquam credidit futurum Tertullianus, ut Christiani mutuis armis concurrerent. Sed ad hanc insaniam deuenimus. Belligerantur hodie non modo prophani, sed & ecclesiastici, CHRISTVM scilicet & Apostolos nobis repræsentantes.

Iam & stationes.) Notæ sunt militum stationes. At Stationes apud Christianos conuentus erant, cum stantes precarentur. id quod fiebat dominico die. Nam addit, aut & dominico die, quando nec CHRISTO?

Vbi Apostolo non placet.) Apud idola uidelicet.

Incumbens & r. super lumbos.) Lanceam intelligit.

Mortuus etiam tuba.) Innuit morem castrensem, quo mortui milites tubicinis cantu, quem hic æneatorem uocat, deplorabantur. Nostrates milites ad caninæ pellis hoc est tympani pulsum efferuntur, ut habet uulgaris cantio iocans in milites.

Per Iliam & Romulus Romam.) Locus hic male habet, sic in ueram lectionem restituendus. Per Iliam & Romulum Romani. Vult autem leuitatem Veneris ostēdere, quæ complureis adamarit, Anchisen, & Martem Romani generis autorē quatenus ex Ilia uirgine Vestali Romulum genuit Romæ postea conditorem. Cæterū salse iocatur se nō credere Venerem cum Marte Romanam esse, quod Venus Iliæ pellex sit, uelutí propterea Venus non ausit Romam uenire timens obiurgationem adamati Martis. Itaque sic leges. Sed & ego Venerem non credo ex hac parte cum

Marte Romanam,quâ pellicis dolor est.Exemplar habet Romana,sed male.

Sed & Paci.) Et hic locus deprauatus est.Quid si legas.Sed et Paci cum Neptuno inijcit ex hac arbore coronam.subintellige idololatria.

Hanc aduerbis lemniscis.) In autore tam mire corrupto quid agas nisi diuinans, si uacet.forte legendum,Triumphi laurea folijs struitur,hinc adnexis lemniscis inornatur,ambustis unguentis delibuitur.Angelus Politianus egregie cauit ne uerba poneret ex hoc loco,cuius meminit in Miscellaneis.

Misellus Archemorus.) Narrat quibus agones fuerint ab ethnicis instituti.Archemorus Lycurgi filius à serpente læsus adhuc infans perijt,ex incuria nutricis suæ Hypsipyles,quæ illum in graminibus reliquerat ostensura Græcis siti laborantibus Langiam fontem.In eius pueri memoriam annuus agon institutus est.Et quia perijt adhuc infans,misellum uocat,non miserum.

Et Antinous infelix,) Hunc Hadrianus Cæsar in delitijs habuit,& tam tenere dilexit,ut ab illo ciuitatem Aegypti cognominarit,ubi & agonem illi quotannis celebrandum instituit.Quam rem in litteras pulchre retulit Egesippus sic scribens referente Hieronymo,Tumulos,inquit,mortuis templáque fecerunt,sicut usque hodie uidemus.E quibus est & Antinous seruus Hadriani Cæsaris ,cui & gymnicus agon exercetur apud Antinoin ciuitatem,quam ex eius nomine condidit,& statuit prophetas in templo.Hæc ille.Notat ἀποθέωσιν Antinoi Tertullianus in primo libro aduersus Marcionem,cum inquit,Alioqui si sic homo deum commentabitur,quomodo RomulusConsum & Tatius Cloacinam,& Hostilius Pauorem,& Metellus Alburnum,& quidam ante hoc tempus Antinoum,&c.

Et Carnam.) Puto legendum & Cardam.pro dea quæ Cardinibus præsideat.

Thyræum Apollinem.) Græci θυραῖον uocāt quicquid foribus obiacet,& extra fores est.unde & saxo Cyclopis quo speluncam suam occludebat,nomē.Siquidem θύραν illi ianuam dicunt.

Antelios dæmones.) Antelij dij Græcis sunt qui pro foribus dedicantur.Sic enim aras uel deorum statuas uocabant subdiales ,ut quæ soli forent expositæ. Esychius, Ἀντήλιοι θεοὶ οἱ πρὸ τῶν πυλῶν ἱδρυμένοι. Et rursus.Ἀντήλιος ,ὁ ἀντικρὺ ἡλίου ἱδρυμένος βωμὸς ἢ θεός.

Centaurijs quoque roris.) Inscitia librarij uerba hæc partim deprauauit,partim confudit.Forte legendum,Centaurijs quoque rosis ex horto Midæ lectis. Intelligit autem rosas quæ a multitudine foliorum Centifoliæ uocantur.Hortū Midæ,rosetum appellat,in libro de pallio,cum inquit,Alcinoi pometum,& Midæ rosetum.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE CORONA MILITIS LIBER.

ROXIME factum est, liberalitate præstantissimorum imperatorum, expungebatur in castris milites laureati. Adhibetur quidam illic magis dei miles, cæteris constãtior fratribus, qui se duobus dominis seruire posse præsumpserat, solus libero capite, coronamento in manu ocioso. Vulgata iam & ista disciplina Christianorum relucebat. Denique, singuli designare, eludere eminus, infrendere cõminus. Murmur Tribuno defertur. & persona iam ex ordine accesserat. Statim Tribunus cur, inqt, tam diuersus habitu? Negauit ille cũ cæteris sibi licere. causas expostulatus, Christianus sum, respõdit. O militem in deũ gloriosum. Suffragia exinde, & res apud acta, & reus apud præfectos, ibidẽ grauissimas penulas posuit releuari auspicatus, spiculator iam morosissimã pedibus absoluit: terræ sanctæ insistere incipiẽs, gladiũ nec dominicæ defensiõi necessariũ reddidit: laurea & de manu claruit, & nunc rufatu sanguinis sui, spe calceatus, de Euãgelij paratura succinctus acutiore uerbo dei, totus de Apostolo armatus, & de martyrij candida melius coronatus, donatiuũ CHRISTI in carcere expectat. Exinde sentẽtiæ super illo, nescio an Christianorũ, nõ enim aliæ Ethnicorum, ut de abrupto, & præcipiti, & mori cupido, qui de habitu interrogatus nomini negocium fecerit, solus scilicet fortis, inter tot fratres cõmilitones, solus Christianus. Planè superest ut etiam martyria recusare meditẽtur, qui prophetias eiusdem spiritus sancti respuerunt. Mussitant deniq; tam bonã & longam sibi pacẽ periclitari. Nec dubito quosdã scripturas emigrare, sarcinas expedire, fugæ accingi de ciuitate in ciuitatem. Nullam enim aliam Euãgelij memoriam curant. Noui & pastores eorum in pace leones, in prælio ceruos. Sed de quæstionibus confessionũ alibi docebimus. At nunc quatenus & illud opponunt, Vbi autẽ prohibemur coronari? Hanc magis localẽ substãtiã causæ præsentis aggrediar, ut & q ex solicitudine ignorãtiæ quærunt, instruãtur, & qui in defensione delicti cõtendunt, reuincãtur ipsius, uel maxime Christiani laureati qbus in solatiũ quæstio est, quasi aut nullũ aut incertũ saltẽ haberi posset delictũ quod patiatur quæstionẽ. Nec nullũ aũt

Fratribus hoc est Christianis.

Candida martyrij, uestis.

Paracletus Montanicus.

Fort. iuxta scripturas.

nec incertum, hinc interim ostendam. Neminem dico fidelium coronam capite nosse aliâs extra tempus tentationis eiusmodi. Omnes ita obseruant à catechumenis usque ad confessores, & martyres, uel negatores. Viderint unde autoritas moris de qua cummaxime quæritur. Porrò cum quæritur cur quid obseruetur, obseruari interim constat. Ergo nec nullum nec incertum

Aliâs quod cõm. uideri potest delictum, quoniam committitur in obseruationem suo iam nomine uindicandam, & satis autoratam consensus patrocinio. Planè, ut ratio quærenda sit, sed salua obseruatione, nec in destructionem eius, sed in ædificationem potius, quo magis obserues cum fueris etiam de ratione securus. Quale est autem ut tunc quis in quæstionem prouocet obseruationem cum ab ea excidit? & tunc requirat unde habuerit obseruationem cum ab ea desijt? quando & si ideo uelit uideri ad quæstionem uocare, ut ostendat se non deliquisse in obseruationis destitutione, nihilominus deliquisse eum constet retro in obseruationis præsumptione. Si enim nõ deliquit hodie suscepta corona, deliquit aliquando recusata. Et ideo non ad eos erit iste tractatus quibus non competit quæstio, sed ad illos qui studio discendi, non quæstionem deferunt, sed consultationem. Nam & semper quæritur de isto, & laudo fidem quæ antecedit, obseruandum esse quam didicit. & facile est statim exigere, ubi scriptum sit, ne coronemur. At enim ubi scriptum est, ut coronemur? Expostulantes enim scripturæ patrocinium in parte diuersa, præiudicant suæ quoque partis scripturæ patrocinium adesse debere. Nam si ideo dicetur coronari licere, quia non prohibeat scriptura, æque retorquebitur ideo coronari non licere, quia scriptura non iubeat. Quid faciet disciplina? utrumque recipiet quasi neutrum prohibitum sit? An utrunque reiiciet, quasi neutrum præceptum sit. Sed quod non prohibetur, ultro permissum est, imò prohibetur quod non ultro est permissum.

Fort. reciprocabimus. Et quamdiu per hanc lineam seram reciprocauimus habentes obseruationem inueteratam quæ præueniendo statum fecit? Hanc si nulla scriptura determinauit, certe consuetudo corroborauit, quæ sine dubio de traditione manauit. Quomodo enim usurpari quid potest, si traditum prius non est? Etiam in traditionis obtentu exigenda est, inquis, autoritas scripta. Ergo quæramus an & traditionis scripta non debeat recipi. Planè ne-

Fort. negabimus. gauimus recipiendam, si nulla exempla præiudicent aliarum obseruationum quas sine ullius scripturæ instrumento solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocinio uindicamus. Denique ut à baptismate in-

Baptisma. grediar. Aquam adituri, ibidem, sed & aliquanto prius in ecclesia sub antistitis manu contestamur nos renunciare diabolo & pompæ & Angelis eius. Dehinc ter mergitamur amplius non aliquid respondentes quàm dominus in Euangelio determinauit. Inde suscepti, lactis & mellis concordiam prægustamus: Exque ea die lauacro cottidiano per totam hebdomadam

hebdomadam abstinemus. Eucharistiæ sacramentũ & in tẽpore uictus, & omnibus mandatum à domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu quàm præsidentium sumimus. Oblationes pro defunctis, pro natalitijs, annua die facimus. Die dominico ieiunium nefas ducimus, uel geniculis adorare. Eadem immunitate à die Paschæ in Pentecosten usque gaudemus. Calicis aut panis etiam nostri, aliquid decuti in terram anxie patimur. Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum & exitum, ad uestitum & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacunque nos conuersatio exercet, frontem signaculo terimus. Harum & aliarum eiusmodi disciplinarũ si legem expostules scripturarum, nulla legis traditio tibi prætendetur. auctrix consuetudo, confirmatrix, & fidei obseruatrix. Rationem traditionis & cõsuetudinis fidei patrocinaturã aut ipse perspicies, aut ab aliquo qui perspexerit disces. Interim nonnullam esse credes cui debeatur obsequium. Adicio unum adhuc exemplũ, quatenus & de ueteribus docere conueniat. Apud Iudæos tam solenne est fœminis eorum uelamen capitis, ut inde noscantur. Quæro legem. Apostolum differo. Si Rebecca conspecto procul sponso uelamen inuasit, priuatus pudor legem facere non potuit, aut causæ suæ fecerit. Tegantur uirgines solæ, & hoc nuptum uenientes, nec antequam cognouerunt sponsos. Si & Susanna in iudicio reuelata, argumentum uelatæ præstat, possum dicere, & hic uelamen arbitrij fuit. Rea uenerat, erubescens de infamia sua, merito abscondens decorem, uel quia timens iam placere. Cæterum in stadio mariti non putem uelatam deambulasse, quæ placuit. Fuerit nunc uelata semper. In ipsa quoque lege habitum requiro, uel in quacunque alia. Si legem nusquam reperio, sequitur ut traditio consuetudini morem hunc dederit, habiturum quandoque Apostoli autoritatem ex interpretatione rationis. His igitur exemplis renunciatum erit, posse etiam non scriptam traditionem in obseruatione defendi, confirmatam consuetudine, idonea teste, probatæ tunc traditionis ex perseuerantia obseruationis. Consuetudo autem etiam in ciuilibus rebus pro lege suscipitur, cum deficit lex. nec differt scriptura an ratione consistat, quando & legem ratio commendet. Porrò si lex ratione constat, lex erit omne iam quod ratione constiterit, à quocunque productum. An non putas omni fideli licere cõcipere & constituere, duntaxat quod deo congruat, quod disciplinæ conducat, quod saluti proficiat, dicente domino: Cur autẽ nõ & à uobis ipsis quod iustũ est iudicatis? ut nõ de iudicio tantũ sed de omni sentẽtia rerũ examinãdarũ. dicit & Apostolus, Si quid ignoratis, deus uobis reuelabit. Solitus & ipse cõsilium subministrare, cũ præceptũ domini nostri habebat. & quædã edicere à semet ipso, sed & ipsum spiritũ dei habens deductorẽ omnis ueritatis. Itaq; consilium & dictum eius diuini iam præcepti instar obtinuit, de rationis diuinæ

EVCHARISTIA.

Ceremoniæ ecclesiasticæ paulo post Apostolica tẽpora.

Consuetudo

patrocinio

patrocinio. Hanc nunc expostula saluo traditionis respectu quocunque traditore censetur: nec autorem respicias, sed autoritatem. Et in primis consuetudinis ipsius, quæ propterea colenda est, ne nō sit rationis interpres. Vt
Obseruationes Christianæ. si & hanc deus dederit, tunc discas quod non obseruanda sit tibi consuetudo. Sed cur maior efficitur ratio CHRISTIANARVM obseruationum, cum illas etiam natura defendit, quæ prima omnium disciplina est? Ideóque hæc prima præscribet coronam capiti non conuenire. Puto autem naturæ deus noster est, qui figurauit hominem: & fructibus rerum appetendis, iudicandis, consequendis certos in eo sensus ordinauit, per propria membrorum quodammodo organa. Auditum in auribus fodit, uisum in oculis accendit, gustum in ore conclusit, odoratum in naribus uentilauit, contactum in manibus æstimauit. Per hæc exterioris hominis ministeria, interiori homini ministrantis, fructus munerum diuinorum ad animam deducuntur à sensibus. Quis igitur fructus ex floribus? (Substantia enim propria certe præcipua coronarum, flores agri,) aut odor, inquis, aut color, aut pariter utrunque. Qui erunt sensus coloris, odoris? uisus opinor & odoratus. Istos sensus æque membra sortita sunt: oculi nisi fallor & nares. Vtere itaque floribus uisu & odoratu, quorum sensuum fructus est. Vtere per oculos & nares, quorum sensuum membra sunt. Substantia tibi à deo tradita est, habitus à seculo. quanquam nec habitus extraordinarius, ordinario usui obstrepit. Hoc sint tibi flores, & inserti & innexi, & in filo & in scirpo, quod liberi, quod soluti: spectaculi scilicet, & spiraculi res. Coronam si forte fa-
Fort. portes. scem existimas florum per seriem comprehensorum, ut plures semel fortes, ut omnibus pariter utaris: iam uero & in sinum conde, si tanta munditia est: in lectulum sparge si tanta mollitia est: in poculum crede, si tanta innocentia est. Tot modis fruere, quot & sentis. Cæterum in capite quis sapor floris? quis coronæ sensus, nisi uinculi tantum? Quia neque color cernitur, neque odor ducitur, nec teneritas commendatur. Tam contra naturam est florem capite sectari, quàm cibum aure, quàm sonum nare. Omne autem quod contra naturam est, monstri meretur notam penes omnes, penes nos uero etiam elogium sacrilegij, in deum naturæ dominum & au-
Fort. Quæres. torem. Quærens igitur dei legem, habens communem istam in publico
Tabulæ naturales. mundi, in naturalibus tabulis, ad quas & Apostolus solet prouocare, ut cum in uelamine fœminæ, Nec natura uos inquit docet, Vt cum ad Romanos: Natura facere dicens nationes ea quæ sunt legis, & legem naturalem suggerit & naturam legalem. Sed & in priore epistola, naturalem usum conditionis in non naturalem masculos & fœminas inter se demutasse affirmans, ex retributione erroris in uicem pœnæ, utique naturali usui patrocinatur. Ipsum deum secundum naturam prius nouimus, sed deum appellantes deorum, bonum præsumentes, & iudicem inuocantes,

uocante, quæris, an conditionis eius fruendæ natura nobis debeat præire, ne illa rapiamur, qua dei æmulus nniuersam conditionem certis usibus homini mancipatam, cum ipso homine corrupit. Vnde eam & Apostolus inuitam ait uanitati succidisse, uarijs plurimum usibus tunc turpibus & iniustis & impijs subuersam. Sic itaq; & circa uoluptates spectaculorũ infamata conditio est, ab eis, qui natura quidem omnia dei sentiunt, ex quibus spectacula instruuntur, scientia autem deficiunt. Illud quoque intellege omnia à diabolo esse mutata. Sed & huic materiæ propter suauiludios nostros Græco quoqne stilo satisfecimus. Proinde dedecorari isti agnoscãt interim naturæ autoritatem, communis patientiæ nomine, quâ homines, & propriæ religionis pignora, quâ deum naturæ proximo colentes, atque ita uelut ex abundanti cæteras quoque rationes despiciant, quæ nostro priuatim capiti coronamentis & quidem omnibus interdicunt. Nam & urgemur à commnnione naturalis disciplinæ, conuerti ad proprietatem CHRISTIANAE totam iam defendendam, per cæteras quoque species coronarum, quæ alijs usibus prospectæ uidentur, ut ex alijs substantijs structæ, ne quia non ex floribus constant, quorum usum natura signauit, ut ipsa hæc laurea militaris, non credantur admittere sectæ interdictionem, quia euaserint naturæ præscriptionem. Video igitur & curiosius & plenius agendum ab originibus usque, ad profectus & excessus rei. Literæ ad hoc seculares necessariæ. De suis enim instrumentis secularia probari necesse est, quantulas attigi credo sufficient. Si fuerit aliqua Pandora quam primam fœminarum memorat Hesiodus. Hoc primum caput coronatũ est à Charitibus cum ab omnibus muneraretur. unde Pandora. Nobis uero Moyses Propheticus nõ poëticus pastor, principẽ fœminã Euam facilius pudenda folijs quàm tempora floribus incinctã, describit. Nulla ergo Pandora. Sed & de mendacio erubescenda est coronæ origo. Iã nũc & de ueritatibus suis. Certe enim cæteros fuisse cõstat autores rei uel illuminatores. Saturnũ Pherecydes ante omnes refert coronatum, Iouem Diodorus post deuictos Titanas hoc munere à cæteris honoratum: Dat & Priapo tenias idem: & Ariadnæ sertum ex auro & Indicis gemmis, Vulcani opus, Liberi munus, post Thesidus. Iunoni uitem Callimachus induxit. Ita & Argis signum eius pal mite redimitum subiecto pedibus eius corio Leonino, insultantem ostentans nouercam de exuuijs utriusque priuigni. Hercules nunc Populum capite præfert, nunc oleastrum, nunc apium. Habes Tragœdiam Cerberi. Habes Pindarum, atque Callimachum, qui & Apollinem memorat interfecto delphine dracone, lauream induisse quâ supplicem. Erant enim supplices coronarij apud ueteres. Liberum, eundem apud Aegyptios Osirin Harpocration industria hederatum argumentatur, quod hederæ natura sit cerebrum ab heluco defensare. Sed & aliâs Liberũ principem coronæ planè laureæ in qua ex Indis triumphauit, etiam uulgus agnoscit, cum dies in illum

Græce etiã scripsit Tertullianus.

Hesiodus.

Pherecydes.

Diodorus Sic.

Callimachus.

Harpocration.

Magna corona. *Leo Aegyptius scriptor.* *Claudius Saturninus.*

in illum solennes Magnam appellat coronã. Si & Leonis Aegyptij scripta euoluas prima Isis repertas spicas capite circũtulit, rem magis uentris. Plura quærentibus omnia exhibebit præstantissimus in hac quoq; materia commentator Claudius Saturninus. Nam est illic de Coronis liber, & origines, & causas & species, & solennitates earum ita edisserens, ut nullam gratiam floris, nullam lætitiam frondis, nullum cespitem, aut palmitem, non alicui capiti inuenias consecratum: quo satis instruamur quàm alienum iudicare debeamus coronati capitis institutionem, ab eis prolatam & in eorũ deinceps honorem dispensatam, quos seculum deos credidit. Si enim mendatium diuinitatis diabolus operatur, in hac etiam specie, à primordio mendax, sine dubio & eos ipse prospexerat, in quibus id mẽdatium diuinitatis ageretur.

Fort. Quale igitur.

Qua igitur habendum est apud homines ueri dei, quod à candidatis diaboli introductum, & ipsis à primordio dicatum est, quodq; iam tunc idololatriæ initiabatur ab Idolis, & in Idolis adhuc uiuis? non quasi aliquid sit idolum, sed quoniam quæ idolis alij fiunt, ad dæmones pertinent. Porrò si quæ alij idolis faciunt ad dæmones pertinent, quanto magis quod ipsa sibi idola fecerunt cum aduiuerent? Ipsi scilicet sibi procurauerũt dæmones, per eos in quibus esurierant antequam procurauerant. Tene interim hanc fidem, dum incursum quæstionis excutio. Iam enim audio dici, & alia multa ab eis prolata, quos seculum deos credidit: tamẽ & in nostris hodie usibus, & in pristinorum sanctorũ, & in dei rebus, & in ipso CHRISTO deprehendi, nõ aliâs scilicet hominem functo quàm per cõmunia ista instrumenta exhibitionis humanæ. Planè ita sit, nec antiquius adhuc in originem disceptabo. Primus Mercurius literas enarrauerit, necessarias confitebor & cõmertij rebus, & nostris erga deum studijs. Sed & si neruos idem in sonum strinxit, non negabo, & hoc ingenium cum sanctis fecisset & deo ministrasset, audiens Dauid. Primus medelas Aesculapius explorauerit: memini & Esaiã Ezechiæ languenti aliquid medicinale mandasse. Scit & Paulus stomacho uinum modicum prodesse. Sed & Minerua prima molita sit nauem: Video nauigantem Ionam & Apostolos. Plus est quod & CHRISTVS uestietur: habebit etiam penulam Paulus. Si & uniuscuiusq; suppellectilis & singulorum uasculorum aliquem ex dijs seculi autorem nominaris, agnoscam necesse est & recumbentem in lectulo CHRISTVM, & cum peluem discipulorum pedibus offert, & cum aquam ex urceo ingerit, & cum linteo circumstringitur, ꝓpria O siridis ueste. Huiusmodi quæstioni sic ubiq; respondeo, admittens quidem utensilium cõmunionem, sed prouocans eam ad rationalium & irrationalium distinctionem, quia passibilitas fallit obumbrans corruptelam conditionis, qua subiecta est uanitati. Dicimus enim ea demũ & nostris & superiorum usibus, & dei rebus, & ipsi CHRISTO competisse, quæ meras utilitates, & certa subsidia, & honesta solatia necessarijs necessitatibus uitæ humanæ procurent: ut ab ipso deo inspirata credantur propiore prospe-

Fort. alij faciunt, aut alij supersit.

Fort. fecisse & ministrasse.

re prospectore,& instructore,& oblectatore,si forte hominis sui. Quæ uero hunc ordinẽ excesserint,ea non conuenire usibus nostris,præsertim quæ propterea scilicet nec apud seculum,nec in dei rebus,nec in conuersationibus CHRISTI recognosci est. Quis deniq; Patriarches,quis Prophetes,qs Leuites, aut sacerdos,aut Archon,quis uel postea Apostolus,aut Euangelizator,aut Episcopus inuenitur coronatus? Puto nec ipsum dei templum, nec arca testamẽti,nec tabernaculum martyrij,nec altare,nec candelabrum: quibus utiq; & in prima dedicationis solẽnitate, & in secunda præstitutionis gratulatione competisset coronari,si dignum deo esset. Atquin si figuræ nostræ fuerunt,nos enim sumus & templa dei,& altaria,& luminaria,& uasa,hoc quoq; figurate portendebant homines dei coronari non oportere, imagini ueritas respondere debebit. Sed forsitan oppones ipsum CHRISTVM coronatum. Ad hoc breuiter interim audies. Sic & tu coronare,& licitum est. Tamen nec illam impietatis cõtumeliosæ coronam populus consciuit. Romanorum militum cõmentum fuit,ex usu rei secularis,quem populus dei nec publicæ unquàm lætitiæ,nec ingenitæ luxuriæ nomine admisit. Facilius cum tympanis & tibijs & psalterijs reuertens de captiuitate Babyloniæ,quàm cum coronis:& post cibum & potum exurgens ad ludendũ sine coronis. Nam neq; lætitiæ descriptio,neq; luxuriæ denotatio,de coronæ decore aut dedecore tacuisset:adeo & Esaias: Quoniam,inquit, cũ tympanis,& tibijs,& psalterijs bibunt uinum: dicturus esset etiam cum coronis,si unquàm hic usus fuisset & in dei rebus. Ita cum idcirco proponis deorum secularium cõmenta etiam apud deum deprehendi,ut inter hæc coronã quoq; capitis cõmuni usui uindices, ipse tibi iã præscribes non habendũ in cõmunione usus apud nos,quod inueniatur in rebus dei. Quid enim tã dignum deo,quàm quod indignum idolo? Quid autem tam dignum idolo,quàm quod & mortuo? Nam & mortuorum est ita coronari:uel quoniam & ipsi idola statim fiunt & habitu & cultu cõsecrationis,quæ apud nos secunda idololatria est. Igitur qui sensu careant,illorum erit proinde uti care,cuius sensu carent,atq; si abuti uellent,si sensu non carerent. Nulla uero distantia est abutendi,cum ueritas cessat utendi, cessante natura sentiendi, qua uult quis abutatur,cum non habeat qua utatur:nobis autẽ abuti apud Apostolum non licet,facilius non uti docentem,nisi quod nec abutunt qui nihil sentiunt:sed uacat totum,& est ipsum quoq; opus mortuũ,quantum in idolis: uiuũ planè quantum in dæmonijs,ad quæ pertinet supstitio. Idola nationum,inquit Dauid,argentum & aurum. Oculos habent, nec uidẽt: nares habent,nec odorantur:manus,nec contrectabunt. Per hæc enim floribus frui est. Quod si tales edicit futuros,qui idola fabricantur,tales iã sunt qui secundum idolorũ ornatum quid utuntur. Omnia munda mundis,ita & immunda omnia immũdis:nihil autem immũdius idolis. Cæterum substantiæ mundæ ut dei res,& hac sua conditione communes usui:sed ipsius

Corona à Romanis militibus Christo imposita.

N usus ad

usus administratio interest. Nam & ego mihi gallinaceum macto, non minus quàm Aesculapio Socrates: & si me odor alicuius loci offenderit, Arabiæ aliquid incendo, sed non eodem ritu, nec eodem habitu, nec eodem apparatu, quo agitur apud idola. Si enim uerbo nudo conditio polluitur, ut Apostolus docet: Si quis autem dixerit, hoc idolothytũ est, non cõtigeris, multo magis cum habitu & ritu & apparatu idolothytorum cõtaminatur. Ita & corona idolothytorũ efficitur. Hoc enim ritu & habitu & apparatu idolis immolatur autoribus suis, quorum eo uel maxime proprius est usus ne in cõmunionem possit admitti, quod in dei rebus nõ inuenitur. Propterea Apostolus inclamat: Fugite idololatriam. In omnem utiq; & eo tam *recogita syluam & quantæ latitant spinæ. Nihil dandum idolo, sic nec sumendum ab idolo. Si in idolio recumbere alienum est à fide, quid in idoli habitu uideri? Quæ cõmunio CHRISTI & Beliæ? & ideo fugite. Lõgum enim diuortium mandat ab idololatria, ni in nullo proxime agendũ. Draco etiã terrenus de longinquo hominis spiritus absorbet. Altius Iohannes: Filioli, inquit, custodite uos ab idolis: non iam ab idololatria quasi ab officio, sed ab idolis, id est, ab ipsa effigie eorum. Indignũ enim ut imago dei uiui, imago idoli & mortui fiat. Vsq; adhuc proprietatem istius habitus & ex originis censu, & ex supstitionis usu idolis uendicamus, ex eo præterea, quod dũ in rebus dei nostri * infertur, magis magisq; illorũ deputat, in quorum & antiquitatibus & solẽnitatibus & officijs conuenitur. Ipsæ deniq; fores, ipsæ hostiæ, & areæ, ipsi ministri & sacerdotes eorum coronantur. Habes omniũ collegiorum sacerdotalium coronas apud Claudium. Sed & illã interstruximus distinctionem differentiæ rationalium & irrationaliũ, eis occurrentẽ qui cõmunionẽ in omnibus de quorundã exemplorũ occasione defendũt. Ad hanc itaq; partem causas iam ipsas coronarias inspici superest. ut dum ostendimus extraneas, imò & contrarias disciplinæ, nullam earum ratiõis patrocinio fultam probemus, quod posset habitus eiusmodi quoq; cõmunioni uindicari: sicut & quidam, quorum exempla nobis obiectãtur. Etenim ut ipsam causam coronæ militaris aggrediar, puto prius cõquirendũ, an in totum Christianis militia conueniat. Quale est alioquin de accidentibus retractare, cum à præcedentibus culpa sit? Credimus ne humanũ sacramentũ diuino superduci licere, & in alium dominũ respondere post CHRISTVM & eierare patrem ac matrem, & omnem proximũ? quos & lex honorari & post deum diligi præcepit. Hos & Euangelium solo CHRISTO *plure non faciens, sic quoq; honorauit. Licebit in gladio conuersari, domino pronunciãte gladio periturũ, qui gladio fuerit usus? Et prælio operabitur filius pacis, cui nec litigare conueniet? Et uincula & carcerem, & tormenta, supplicia administrabit, nec suarum ultor iniuriarũ? Iam et statiões aut alij magis faciet q̃ CHRISTO? aut & dominico die quando nec CHRISTO? Et *excubabit pro templis quibus renunciauit? et cœnabit illic ubi Apostolo nõ placet? Et quos interdiu exorcismis fugauit, noctibus defensabit, incumbens et

Marginal notes: For. *totã recog. — Aliàs refertur. — An Christianis militia conueniat. — Forte *pluris. — Forte *excubabit

requiescẽs

BELLVM

requiescens super lumbos quo perfossum est latus CHRISTI? Vexillum quoq; portabit æmulum CHRISTI? & signum postulabit à principe, qui iam à deo accepit? Mortuus etiam tuba inquietabitur æneatoris, qui excitari à tuba angeli expectat? Et cremabitur ex disciplina castrensi Christianus cui cremare non licuit, cui Christus merita ignis indulsit? Quanta alia in delictis circumspici possunt castrensium muniũ, trangressioni interpretanda? Ipsum de castris lucis in castra tenebrarum nomen deferre, transgressio est. Planè si quos militia præuentos fides posterior inuenit, alia conditio est, ut illorum quos Iohannes admittebat ad lauacrum, ut Centurionũ fidelissimorum, quem CHRISTVS probat, & quem Petrus catechizat, dum tamẽ suscepta fide atq; signata aut deserendum statim sit, ut multis actum: aut omnibus modis cauillandum, ne quid aduersus deum cõmittatur, quæ nec ex militia permittuntur: aut nouissime perpetiendum pro deo, quod æque fides pagana condixit. Nec enim delictorum impunitatem, aut martyriorum immunitatem militia ꝑmittet. Nusquàm Christianus aliud est. Vnũ Euangelium, & idem IESVS, negaturus omnem negatorem & confessorẽ: & dei saluam facturus animã pro nomine eius amissam, perditurus autẽ de contrario aduersus nomen eius lucri habitam. Apud hũc tam miles est paganus fidelis, quàm paganus est miles fidelis. Non admittit status fidei, allegationem necessitatis. Nulla est necessitas delinquendi, quibus una est necessitas non delinquendi. Nam & ad sacrificandum & directio negandũ necessitate quis premitur tormentorum siue pœnarum, tamen nec illi necessitate disciplina conibet, quia potior est necessitas timendæ negatiõis & obeundi martyrij quàm euadendæ passionis & implendi officij. Cæterũ subuertit totam substantiam sacramenti causatio eiusmodi, ut etiam uoluntarijs delictis fibulam laxet. Nam & uoluptas poterat necessitas contendi, habes scilicet unde cogatur. Vel ipse hæc præstruxerim & cæteras officialiũ coronarum causas, quibus familiarissima ista ducatio necessitatis: cum idcirco aut officia fugienda sint, ne in delictis incidamus: aut & martyria tolerãda sint, ut officia rumpamus. De prima specie quæstionis etiam militiæ ipsius illicitæ plura non faciunt, ut secunda reddatur. Nisi omni ope expulero militiam frustra iam de corona militari prouocarim. Puta deniq; licere militiã usq; ad causã coronæ. Sed & de corona prius dicã. Laurea ista Apollini uel Libero sacrata est. Illi ut deo telorum, huic ut deo triumphorum. Sic docet Claudius. Quãquàm ex myrto ait milites redimiri solere. Veneris ẽm myrtus matris Aeneæ, ad aurũ etiã amiculæ Martis per Iliam & Romulus Romã. Sed & ego Venerem nõ credo ex hac parte cum Marte Romana, qua pellicis dolor est. Cum & olea militia coronatur, à Minerua est* idololatria, marmoreáq; dea. Sed & paci cum Neptuno ineite ex hac arbore coronatã. In his erit serti militaris superstitio ubiq; polluta, & polluens omnia, quæ iã polluãtur & causis. Ecce annua uotorum nuncupatio quid uidetur? Prima

Sed hoc est difficile

Forte * cõniuet

N 2 in princi-

in principijs, secunda in Capitolijs. Accipe post loca & uerba, Hũc tibi Iuppiter bouem cornibus auro decoratis uouemus esse futurum. Cuius sententiæ trox est *utiq; negationis. Etiam si tacet *illi Christianus ore, coronat⁹ capite respondit. Eadem Laurea in donatiui dispensatione denunciatur. Planè non gratia idololatria, aliquibus aureis uenditãs CHRISTVM, ut argẽteis Iudas. Hoc erit: Non potestis deo seruire & mammonæ. Mammonæ manũ tradere, & ab eo absistere: hoc est, Reddere quæ sũt Cæsaris Cæsari, & quæ dei deo. Nec hominem deo reddere, & denariũ Cæsari auferre. Triumphi laurea folijs struitur, hanc aduerbis lemniscis in ornatura ambustis unguentis delibuitur, à lachrymis coniugum & matrũ, fortasse quorũdam & Christianorũ, & apud Barbaros. CHRISTVS enim qui hanc portauerit in capite causam, nónne & ipse pugnauit? Est & alia militia regiarũ familiarum. Nam & Castrẽses appellantur munificæ & ipsæ solenniũ Cæsareanorum. Sed & tu proinde miles ac seruus alterius es: & si duotum, dei & Cæsaris, certe tunc nõ Cæsaris cũ te deo debes, etiam in cõmunibus credo potiori. Coronant & publicos ordines laureis publicæ causæ. Magistratus uero insuper aureis ut Athenis, ut Romæ. Superferunt enim illis & Ruscæ. Hoc uocabulũ est coronarũ, quas gemmis & folijs ex auro quercinis ob Iouem in signis ad deducẽdas tensas cũ palmatis togis sumunt. Sunt & prouinciales aureæ imaginũ iam numerũ capita maiora quærentes. sed tui ordinis & tui magistratus, & ipsum curiæ nomen, ECCLESIA est Christi. illius es, cõscriptus in libris uitæ. illic purpuræ tuæ sanguis domini, & clauus lat⁹ in cruce ipsius. illic securis ad caudices arboris posita. illic uirga ex radice Iesse. Viderint & publici & qui cũ coronis suis. Dominus tuus, ubi secũdum scripturam Hierusalem ingredi uoluit, nec asinũ habuit priuatũ. Isti in curribus, & isti in equis, nos aũt in nomine domini dei nostri inuocabimus. Ab ipso incolatu Babylonis illius in Apocalypsi Iohannis submouemur, nedũ ad suggestũ. Coronatur & uulgus nũc ex principaliũ proprietatũ exultatione, nũc ex municipaliũ solennitatũ proprietate: & est omnis publicæ lætitiæ luxuria captatrix. Sed tu peregrinus es mũdi huius, ciuis supernæ Hierusalẽ. Noster, inquit, municipatus in cœlis. Habes tuos census, tuos fastos, nihil tibi cũ gaudijs seculi, imò contrariũ debes. Seculũ enim gaudebit, uos uero lugebitis. Et puto, felices, ait, lugentes non coronatos. Coronant & nuptiæ sponsos: et ideo nõ nubimus ethnicis, ne nos ad idololatriã usq; deducant, à qua apud illos nuptiæ incipiunt. Habes legem à patriarchis quidẽ, habes Apostolũ in domino nubere iubentem. Coronat et libertas secularis. Sed tu iam redemptus es à Christo, et quidem magno. Seruũ alienũ, quomodo seculũ manu mittet? Et si libertas uidet, sed et seruitus uidebat. Omnia imaginaria in seculo, & nihil ueri. Nam & tunc liber homini eras redemptus à Christo, et nũc seruus es Christi, licet manu missus ab homine. Si uera putes seculi libertatem, ut et coronam consignes, redisti in seruitutem hominis, quam putas libertatem: amisisti libertatem Christi, quam putas

seruitutem

Forte *illic.

Tensæ.

Aliàs radices.

Rom à signi ficat.

Forte *ab suggestu.

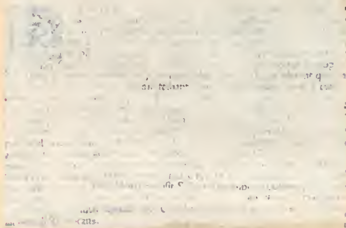
seruitutem. Nunquid & agonisticæ causæ disputabuntur, quas statim tituli sui damnāt, & sacras & funebres scilicet. hoc enim superest ut Olympius Iuppiter, & Nemæus Hercules, & misellus Archimorus, & Antinous infelix in Christiano coronentur: ut ipse spectaculū fiat, quod spectare non debeat. Vniuersas (ut arbitror) causas enumeram⁹, nec ulla nobiscū est: omnes alienæ, prophanæ, illicitæ, semel iam in sacramenti tentatione eieratæ. Hæ enim erant pompæ diaboli & angelorum eius, officia seculi, honores, solennitates, postularitates, falsa uota, humana seruitia, laudes uanæ, gloriæ turpes: & in omnibus istis idololatria in solo quoq; censu coronarum, quibus omnia ista redimita sunt. Præfabitur quidem Claudius etiam cœlum syderibus apud Homeri carmina coronatum, certe à deo, certe homini: igitur & homo ipse à deo coronandus est. Cæterum à seculo coronantur & lupanaria, & latrinæ, & pistrinæ, & carcer, & ludus, & ipsa amphitheatra, & ipsa spoliaria, ipsæq; libitinæ. Quàm sacer sanctus, quàq; honestus ac mundus sit habitus iste, noli de uno poëtico cœlo, sed de totius mūdi cōmercijs æstimare. At enim Christianus nec ianuam suam laureis infamabit, si norit quantos deos etiam hostis diabolus finxerit, Ianū à ianua, Limentinū à limine, Forculū & Carnā, à foribus & cardinibus, & apud Græcos Thyræū Apollinem, & Antelios dæmones, tanto abest ut capiti suo manus inferat idololatriæ, imò iam dixerim Christo, siquidem uiri caput CHRISTVS est, tam liberū quàm & Christus, ne uelamento quidem obnoxium, nedum obligamento. Porrò & quod obnoxium est uelamento caput fœminæ, iam hoc ipso occupatū non uacat etiam obligamento. Habet humilitatis suæ sarcinam. si nudo capite uideri nō debet propter angelos, multo magis coronato: fortasse tunc illo coronato scandalizauerit. Quid enim est capite fœminæ corona, quàm formæ linea, quàm summa lasciuiæ nota, extrema negatio uerecundiæ, conflatio illecebræ. Propterea nō coronabit operosius mulier ex Apostoli prospectu, ut nec criniū artificio coronet. Qui tamē & uiri caput est, & fœminæ facies, ut ecclesiæ Christi IESV, quale oro te sertū pro utroq; sexu subijt? ex spinis opinor & tribulis, in figuram delictorum, quæ nobis protulit terra carnis, abstulit autem uirtus crucis omnes aculeos mortis in dominici capitis tolerantia obtundens. Certe præter figuram contumelia in promptu est, & turpitudo, & dedecoratio, & his implexa sæuitia, quæ tūc domini tempora & fœdauerūt & lancinauerūt: uti tu nunc laurea & myrto, & olea, & illustriore quaq; fronde, & quod magis usui est, Centaurijs quoq; roris, & ortomi delectis, & utrisq; lilijs, & omnibus uiolis coroneris, etiam gemmis forsitan & auro: ut et illam Christi coronam æmuleris quæ postea ei obuenit: quia et fauos post fella gustauit, nec ante rex gloriæ à cœlestibus salutatus est, quàm rex Iudæorum proscriptus in crucē, minoratus primo à patre modice quid citra angelos, et ita gloria et honore coronatus. Si ob hæc caput ei tuū debes, tale si forte ei rependе, quale suum pro

Renunciare diabolo & pompis eius.

Ianus, Limentinus, Forculus, Carda, Thyræus Apollo. Antelij dæmones.

Corona Christi spinea.

Agonothetes est is, qui certamen instruit præmijs propositis. Latini Munerarii appellant.

Xystarches xysti præsidem significat. Erat autem xystus locus in quo athletæ per hyemem exercebantur.

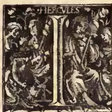
Epistaten Græci uocāt etiā βραβευτὴν, hoc est, eū qui præmia certaminis dispensat.

Scamma, Græcum est uocabulum, & stadium significat, ab effossa terra.

Taureas Græci uocant tegmina, quibus caput & ceruix obuoluuntur, ex taurina pelle concinnata, quales apud nos sunt cuculli fratrum. Eas fortassis excalefactas quidam induebant.

Et Peregrinus qui non olim.) Huius uitam descripsit Lucianus in libello cui titulus de morte Peregrini. Qui se dicit interfuisse spectaculo, cum in ignem se Proteus inijceret, hoc pacto gloriam aucupaturus: id enim uocabuli sibi indiderat impostor ille. Porrò Lucianum aiunt sub Traiano Cæs. uixisse: proinde recte dicit, non olim, ad antiqua respiciens exempla.

Q. SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, AD MARTYRES, LIBER.

INTER carnis alimenta benedicti martyres deſignati, quæ uobis & domina mater eccleſia de uberibus ſuis, & ſingula fratres de operibus ſuis proprijs in carcerem ſubminiſtrant, capite aliquid & à nobis quod faciat ad ſpiritum quoq; educãdum. Carnem enim ſaginari, & ſpiritum eſurire nõ prodeſt. Imò ſi quod infirmũ eſt, curatur: æque quod infirmius eſt, negligi non debet. Nec tantus ego ſum, ut uos alloquar, uerũtamen & gladiatores perfectiſſimos nõ tantum magiſtri & præpoſiti ſui, ſed etiam idiotæ & ſuperuacue quiq; adhortantur de longinquo, ut ſæpe de ipſo populo dictata ſuggeſta profuerint. In primis ergo benedicti nolite contriſtare ſpiritum ſanctum, qui uobiſcum introijt carcerem. Si enim non uobiſcum nunc introiſſet, nec uos illic hodie fuiſſetis. Et ideo date operam, ut illic uobiſcum perſeueret: ita uos inde perducat ad dominũ. Domus quidem diaboli eſt & carcer, in qua familiam ſuã continet. Sed uos ideo in carcerem perueniſtis, ut illum etiam in domo ſua conculcetis. Iam eñ foris congreſſi conculcaueratis. Non ergo dicat: In meo ſunt, tentabo illos uilibus inedijs, defectionibus, aut inter ſe diſſenſiõibus. Fugiat conſpectum ueſtrum, & in ima ſua deliteſcat, contractus, & torpẽs, tanquàm coluber excantatus aut effumigatus. Nec illi tam bene ſit in ſuo regno, ut uos cõmittat: ſed inueniat munitos, & concordia armatos: quia pax ueſtra bellum eſt illi. Quam pacem quidam in Eccleſia non habentes, à martyribus in carcere exorare conſueuerunt. Et ideo eam etiam propterea in uobis habere & fouere & cuſtodire debetis: ut ſi forte & alijs præſtare poſſitis. Cætera æque animi impedimenta uſq; ad limen carceris deduxerint uos, quouſq; & parentes ueſtri. Exinde ſegregati eſtis ab ipſo mundo, quanto magis à ſeculo rebuſq; eius. Nec hoc uos cõſternet, quod ſegregati eſtis à mundo. Si enim recogitemus ipſum magis mundum carcerem eſſe, exiſſe nos è carcere, quàm in carcere introiſſe intellegemus. Maiores tenebras habet mundus, quæ hominũ præcordia excæcant. Grauiores catenas imbuit mundus, quæ ipſas animas hominũ conſtringunt. Peiores immũdicias expirat mundus, libidines hominũ. Plures poſtremo mundus reos cõtinet, ſcilicet uniuerſum hominũ genus. Iudicia deniq; non Proconſulis, ſed dei ſuſtinet. Quo uos benedicti de carcere in cuſtodiarium ſi forte tranſlatos exiſtimetis. Habet tenebras, ſed lumen eſtis ipſi: habet uincula, ſed uos ſoluti deo eſtis. Triſte illic expirat, ſed uos odor eſtis ſuauitatis. Iudex expe

Parentes deducebant martyres uſque ad limen carceris.

MVNDVS

CARCER

ctatur

ctatur de iudicibus, sed uos estis de iudicibus ipsis iudicaturi. Contristetur illic, qui fructum seculi suspirat. Christianus etiam extra carcerem seculo renūciauit, in carcere autem etiam carceri. Nihil interest ubi sitis in seculo, qui extra seculum estis. Et si aliqua amisistis uitæ gaudia, negotiatio est aliquid amittere ut maiora lucreris. Nihil adhuc dico de præmio, ad quod de⁹ martyres inuitat. Ipsam interim cōuersationem seculi & carceris comparemus. Si nos plus in carcere spiritus acquirit, quàm caro amittit, imò & quæ iusta sunt caro nō amittit per curā ecclesiæ, & age per fratrum: & insup quæ semp utilia fidei, spiritus adipiscitur. Nō uides alienos deos, nō imaginibus eorū incurris, nō solennes nationum dies ipsa cōmixtione participas, nō nidoribus spurcis uerberaris, nō clamoribus spectaculorum, atrocitate, uel furore, uel impudicitia celebrātium cæderis: nō in loca libidinum publicarum oculi tui impingunt: uacas à scandalis, à tentationibus, à recordationibus malis, iam & à persecutione. Hoc præstat carcer Christiano, quod eremus Prophetis. Ipse dominus in secessu frequentius agebat, ut liberius oraret, ut seculo cederet. Gloriam denicq; suam discipulis in solitudine demonstrauit. Auferamus carceris nomen, secessum uocemus. Et si corpus includitur, & si caro detinetur, omnia spiritui patent. Vagare spirit⁹, spaciare spiritus, & nō stadia opaca aut porticus longas præponens tibi, sed illam uiā quæ ad deū ducit. Quotiens eam spiritu deambulaueris, totiens in carcere nō eris. Nihil crus sentit in neruo, cum manus in cœlo est. Totum hominem animus circumfert, & quò uelit, trāsfert. Vbi autem erit cor tuum, illic erit & thesaurus tuus. Ibi ergo sit cor nostrum, ubi uolumus habere thesaurum. Sit nunc benēdicti carcer etiam Christianis molestus. Vocati sumus ad militiam dei uiui iam tunc cum in sacramenti uerba respondemus. Nemo miles ad bellum cum delitijs uenit, nec de cubiculo ad aciem procedit, sed de papilionibus expeditis & substrictis, ubi omnis duritia & inbonitas & insuauitas cōstitit. Etiam in pace labor est. Et incōmodis bellum pati iam ediscunt, in armis deambulando, campum decurrendo, fossam moliendo, testudinē desicando: sudore omnia constant, ne corpora atq; animi expauescant: De umbra ad solem, & sole ad cœlum, de tunica ad loricam, de silentio ad clamorē, de quiete ad tumultum. Proinde uos benēdictæ, quodcunq; hoc durū est, ad exercitationem uirtutem animi & corporis deputate: Bonum agonem subituræ estis, in quo Agonothetes, deus uiuus est: Xystarches, spiritus sanctus: corona, æternitatis: brauium, angelicæ substantiæ politia in cœlis, gloria in secula seculorum. Itaq; Epistates uester CHRISTVS IESVS, qui uos spiritu unxit, & ad hoc scamma produxit, uoluit uos ante diē agonis ad duriorem tractationem à liberiore cōditione seponere, ut uires corroborarentur in uobis. Nempe enim & athletæ segregantur ad strictiorem disciplinā, ut robori ædificando uacent: cōtinentur à luxuria, à cibis lætioribus, à potu iocundiore. Coguntur, cruciantur, fatigantur: quanto plus in exercitationibus la-

Puto legen. & agapen fratrum, intelligit aūt eleemosynā, quod ex charitate proficiscatur. Cōuiuiola sua cōmunia Christiani uocabāt Agapas, ut in Apologetico refert. ἀγάπη Grecis dilectionem significat.

buslaborauerint,tanto plus de uictoria ſperant.Et illi,inquit Apoſtolus,ut coronam corruptibilem cõſequantur,nos æternam cõſecuturi.Carcerem nobis pro palæſtra interpretemur,ut ad ſtadium tribunalis bene exercitati incõmodis omnibus pducamur:quia uirtus duritia extruitur, mollitia uero deſtruitur.Scimus ex dominico præcepto, quod Caro infirma ſit, ſpiritus promptus.Nõ ergo nobis blandiamur,quia dominus cõſenſit, carnem infirmam eſſe.Propterea enim prædixit ſpiritum promptum, ut oſtenderet quid cui debeat eſſe ſubiectum,ſcilicet,ut caro ſeruiat ſpiritui,infirmior fortiori,ut ab eo etiam ipſam fortitudinem aſſumat. Colloquatur ſpiritus cũ carne de cõmuni ſalute,nec iam incõmodis carceris,ſed ipſo agone & prælio cogitans. Timebit forſitan caro gladium grauem, & crucem excelſam, & rabiem beſtiarum,& ſummã igniũ pœnam,& omne carnificis ingenium in tormentis.Sed ſpiritus cõtra ponat ſibi & carni,acerba licet iſta, à multis tamẽ æquo animo excepta,imò & ultro appetita,famæ & gloriæ cauſa: nec à uiris tãtum,ſed etiam à fœminis,ut uos quoq; benẽdictæ ſexui ueſtro reſpondeatis.Longum eſt ſi enumerem ſingulos qui ſe gladio cõfecerint,animo ſuo ducti.De fœminis ad manũ eſt.Lucretia quæ uim ſtupri paſſa eſt, cultrum ſibi adegit in cõſpectu propinquorum,ut gloriam caſtitati ſuæ pareret.Mutius manum ſuã dexteram in ara cremauit,ut hoc factum eius fama haberet.Minus fecerũt Philoſophi,Heraditus, qui ſe bubalo ſtercore oblitũ exuſſit,Itẽ Empedocles qui in ignes Aethnæi mõtis diſſiliuit.Et Peregrinus qui nõ olim ſe rogo emiſit:cum fœminæ quoq; cõtẽpſerint ignes.

Peregrinus.

Dido cum poſt uirum dilectiſſimũ nubere cogeretur.Itẽ Aſdrubalis uxor, quæ iam ardente Carthagine maritum ſuum ſupplicem Scipionis uideret, cum filijs ſuis in incendium patriæ deuolauit.Regulus dux Romanorũ, captus à Carthaginenſibus cum ſe unũ pro multis captiuis Carthaginẽſibus cõpenſari noluiſſet,maluit hoſtibus reddi & in arcæ genus ſtipatus undiq; extrinſecus clauis tranſfixus,tot cruces ſenſit.Beſtias fœmina libens appetijt,& utiq; horridiores aſpides ſerpẽtes tauro uel urſo,quas Cleopatra immiſit ſibi,ne in manus inimici perueniret. Sed mortis metus nõ tantus eſt, quantus tormentorum.Itaq; ceſſit carnifici meretrix Athenienſis,quæ conſcia cõiurationis cum propterea torqueretur à tyranno,& nõ prodidit coniuratos, & nouiſſime linguam ſuam cõmeſtam in faciem tyrãni expuit, ut nihil agere ſe ſciret in tormenta,& ſi ultra perſeueraret. Nam quod hodie apud Lacedæmonas ſolennitas maxima eſt Diamaſtygoſis,id eſt,flagellatio,nõ latet.In quo ſacro ante aram nobiles quiq; adoleſcentes flagellis affliguntur aſtantibus parentibus & propinquis,& uti perſeuerent adhortãtibus.Ornamentum enim & gloria deputabitur maiore quidem titulò, ſi anima potius ceſſerit plagis,quàm corpus.Igitur ſi tantum terrenæ gloriæ licet de corporis & animi uigore,ut gladium,ignem,crucem,beſtias,tormẽta cõtemnant,ſub præmio laudis humanæ,poſſum dicere,modicæ ſũt iſtæ paſſiones

Leæna.

Diamaſtygoſis. Hæc etiam num durat apud Italos in Letanijs.

passiones ad consecutionem gloriæ cœlestis & diuinæ mercedis. Tanti uitreum? quanti uerum margaritum? Quis ergo nō libentissime tantum pro uero habeat erogare, quantum alij pro falso? Omitto nunc gloriæ causam. Eadem omnia sæuitiæ & cruciatus certamina, iam apud homines affectatio quoq; & morbus quidam animi cōculcauit. Quot otiosos affectatio armorum ad gladium locat? Certe ad feras ipsas affectatione descendunt, & de morsibus & de cicatricibus formosiores sibi uidentur. Iā & ad ignes quidam se autorauerunt, ut certum spacium in tunica ardente conficerent. Alij inter uenatorum taureas scapulis patientissimis inambulauerunt. Hæc benedicti nō sine causa dominus in seculum admisit, sed ad nos & nūc exhortandos, & in illo die confundendos si reformidauerimus pati pro ueritate in salutem, quæ alij affectauerūt pro uanitate in perditionē.

Sed hæc exempla constantiæ omittamus de affectatione uenientis. Conuertamur ad ipsam conditionis humanæ contemplationem, ut & illa nos instruant, si qua constanter adeunda sint, quæ et inuitis euenire consueuerunt. Quotiens enim incendia uiuos cremauerunt? quotiens feræ & in syluis suis & in medijs ciuitatibus elapsæ caueis, homines deuorauerunt? quot à latronib⁹ ferro, ab hostibus etiam cruce extincti sunt? torti prius, imò & omni contumelia expuncti. Nemo non etiam hominis causa pati potest, quod in causa dei pati dubitat. Ad hoc quidem uel præsentia nobis tempora documenta sint, quantæ qualesq; personæ inopinatos natalibus, & dignitatibus, & corporibus, & ætatibus suis exitus referunt, hominis causa: aut ab ipso, si contra eum fecerint: aut ab aduersarijs eius, si pro eo steterint.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI LIBRI AD MARTYRES, FINIS.

Argumentum

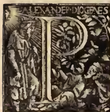

[illegible] Christi [illegible] ans [illegible] confessio, qui [illegible] multis [illegible] nitæ erant. Q [illegible] fitemini alterutrum pec [illegible] mutuis precationibus [illegible] una nobilis confe [illegible] fue [illegible] rationē huiusce [illegible] Atq; hoc [illegible] ulari, omnibus fratribus, hoc [illegible] cies de [illegible] cationis [illegible] gere. Cæterum soli d [illegible] quit homilia. 41. Non [illegible] homilia [illegible] Non tib [illegible]

[illegible] cepent, ostend [illegible] intra templum [illegible]

publice fateretur, & tota urbe spectante Romana ante diē Paschæ in basilica quondam Laterani, qui Cæsariano truncatus est gladio, staret in ordine pœnitentium, episcopo, presbyteris, & omni populo collachrymantibus, sparsum crinem, ora lurida, & squalidas manus, sordida colla submitteret? Quæ peccata fletus iste non purget? Quas inueteratas maculas hæc lamenta non abluant? Hæc Hieronymus. Itē Cyprianus de exhomologesi loquens: Orare, inquit, oportet impensius & rogare, diem luctu transigere, uigilijs noctes ac fletibus ducere, tempus omne lachrymosis lamentationibus occupare: stratos solo adhærere cineri, in cilicio uolutari & sordibus, post indumentum CHRISTI perditum, nullum iam uelle uestitum, post diaboli cibum malle ieiunium, iustis operibus incumbere, quibus peccata purgantur, eleemosynis frequenter insistere, quibus à morte animæ liberantur. Porrò non aliam ob causam complurium hic testimonijs usi sumus, quàm ne quis admiretur Tertullianum de clanculariа ista admissorum confessione nihil locutum, quæ penitus id temporis ignorabatur. Nec est omittendum, quæ de confessione leguntur in Isidori lexico, partim ex hoc Tertulliani libello esse desumpta: siquidem talis fermè est apud Latinos Isidori rhapsodia, qualis apud Græcos Suidæ, undecunque à compluribus consarcinata. Referuntur aūt in hunc modum: Exhomologesis, inquit, Græco uocabulo dicitur, quod latine confessio interpretatur: cuius nominis duplex significatio est. Aut enim in laude intelligitur confessio, sicut est: Confiteor tibi pater domine cœli & terræ &c. Aut dū quisque confiteť sua peccata, & ab eo datur uenia, cuius indeficiens est misericordia. Ex hoc ergo, Græco uocabulo exprimiť & frequentať exhomologesis, qua delictū nostrū domino cōfitemur nō quidem ut ignaro, cuius cognitiōi nihil occultū est. Sed cōfessio est rei scilicet eius quæ ignorať professa cognitio. Vtile enim sibi ac iocundū quisque esse existimauerat, rapere, adulterari, furari: sed ubi hæc æternæ dānationi obnoxia esse cognouit, cognitis his confiteť errorē. Confessio aūt erroris, professio est desinendi: desinendū ergo à peccatis est, dū confessio est. Cōfessio aūt antecedit, remissio sequiť. Cæterū extra ueniam est qui peccatū cognoscit, nec cognitū confitetur. Itaque Exhomologesis prosternendi & humilificandi hominis disciplina est, habitu atque uictu, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animū mœroribus deijcere, illa quæ peccauit, tristi tractatione mutare. Hactenus Isidorus. Cæterū Thomas ab Aquino & Scotus, homines nimiū arguti, confessionē hodie talē reddiderunt, ut Iohannes ille Geilerius grauis ac sanctus Theologus, qui tot annis Argentorati concionatus est, apud amicos suos sæpe testatus sit, iuxta illorum deuteroseis impossibile esse confiteri.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE POENITENTIA, LIBER.

OENITENTIAM, hoc genus hominũ, quod & ipsi retro fuimus, cæci, sine domini lumine, naturatenus norunt passionem animi quandam esse, quæ ueniat de offensa sententiæ peioris. Cæterum à ratione eius tantum absunt, quantum ab ipso rationis autore: quippe res dei ratio. Quia deus omniũ conditor, nihil nõ ratione prouidit, disposuit, ordinauit: nihil nõ ratiõe tractari intelligiq; uoluit. Igitur ignorantes quiq; deum, rem quoq; eius ignorent, necesse est: quia nullus omnino thesaurus extraneis patet. Itaq; uniuersam uitæ conuersationẽ sine gubernaculo rationis transfretantes, imminentem seculo procellam uitare nõ norunt. Quàm autem in pœnitentiæ actu irrationabiliter diuersentur, uel uno isto satis erit expedire, cum illam etiam in bonis factis suis adhibent. Pœnitet fidei, amoris, simplicitatis, patientiæ, misericordiæ, pro ut qd in gratiam cecidit. Semetipsos execrantur, quia benefecerint, eamq; maxime patientiæ speciem quæ optimis operibus irrogatur, in corde figunt, meminisse curantes ne quid boni rursus præstent. Contra patientiæ malum leuius incubant. Deniq; facilius per eandem delinquunt, quàm per eandẽ recte faciunt. Quod si dei ac per hoc rationis quoq; compotes agerent, merita primo pœnitentiæ expenderent, nec unquàm eam ad augmentũ puersæ emendatiõis adhiberent, modũ deniq; pœnitẽdi tẽparent, qa & delinquẽdi tenerent timentes dominũ scilicet. Sed ubi metus nullus, emendatio proinde nulla. Vbi emendatio nulla, pœnitentia necessario uana: quia caret fructu suo cui eam deus seuit, id est, hominis saluti. Nam deus post tot ac tãta delicta humanæ temeritatis à principe generis Adam auspicata, post cõdemnatũ hominẽ cum seculi dote, post eiectũ paradiso, mortiq; subiectũ, cum rursus ad suam misericordiam maturauisset, iã inde in semetipso pœnitentiam dedicauit, rescissa sententia irarum pristinarum ignoscere pactus operi & imagini suæ. Itaq; & populum sibi cõgregauit, & multis bonitatis suæ largitionibus fouit, & ingratissimũ totiens expertus, ad pœnitentiam semper hortatus est: & prophetando uniuersorum prophetarũ emisit ora. mox gratiam pollicitus, quam in extremitatibus temporum per spiritũ suũ uniuerso orbi illuminaturus esset, præire intinctionem pœnitentiæ iussit, si quos per gratiam uocaret ad promissionem semini Abraham destinatã, per pœnitentiæ subsignationem anteponeret. Non tacet Iohannes, pœnitẽtiam initote dicens: iam enim salus nationibus appropinquabit, dominus

Pœnitentia.

*Forte *prioris.*

Intinctionem uocat baptismũ. Idẽ facit Cyprianus, æmulus Tertulliani.

ſcilicet, afferẽs ſecũdũ dei ꝓmiſſũ, cui præminiſtrãs, pœnitentiã deſtinabat purgãdis mẽtibus præpoſitã, ut quicquid error uetus inquinaſſet, quicquid in corde hois ignorãtia cõtaminaſſet, id pœnitẽtia auertẽs & *tradẽs, & foras abijciẽs mũdã pectoris domũ ſupuenturo ſpiritui ſancto paret, quò ſe ille cũ cœleſtibus bonis libẽs inferat. Horũ bonorũ unus eſt titulus, ſalus hominis, criminum priſtinorũ abolitione præmiſſa. Hæc pœnitentiæ cauſa: hæc opera negocium diuinæ miſericordiæ curãs: quod homini proficit, deo ſeruit. Cæterum ratio eius quam cognito domino diſcimus, certam formam tenet, ne nobis unquàm factis cogitatiſue quaſi uiolentia aliqua manus inijciatur. Deus enim reprobationem bonorum ratam non habens, utpote ſuorum, quorum cum autor & defenſor ſit, neceſſe eſt proinde & acceptator. Si acceptator, etiam remunerator. Viderit ergo ingratia hominũ, ſi etiam bonis factis pœnitentiam cogit. Viderit & gratia, ſi captatio eius ad benefaciẽdum incitamento eſt, terrena, mortalis utraque. Quantulũ enim compendij ſi grato benefeceris? uel diſpendij, ſi ingrato? Bonum factum deum habet debitorem, ſicuti & malum: quia iudex omnis remunerator eſt cauſæ. At cũ iudex deus iuſtitiæ cariſſime ſibi exigẽdæ tuendæque præſideat, & in eã omnẽ ſummã diſciplinæ ſanciat, dubitandũ eſt, ſicut in uniuerſis actibus noſtris, ita in pœnitẽtiæ quoque cauſa iuſtitiam deo præſtandam eſſe? quod quidẽ ita impleri licebit, ſi peccatis ſolũmodo adhibeatur. Porrò peccatũ, niſi malum factum, dici non meretur: nec quiſquam benefaciendo delinquit: quod ſi non delinquit, cur pœnitentiam inuadit delinquentium? Priuatũ cur malitiæ officium bonitati ſuæ imponit? Ita euenit, ut cum aliquid ubi nõ oportet, adhibetur, illic ubi oportet negligatur. Quorũ ergo pœnitentia iuſta & debita uideatur, id eſt, quæ delicto deputanda ſint, locus quidem expoſtulat denotare, ſed otioſum uideri poteſt. Domino enim cognito, ultro ſpiritus à ſuo autore reſpectus, emergit ad noticiam ueritatis, & admiſſus ad dominica præcepta, ex ipſis ſtatim eruditur, id peccato deputandum, à quo deus arceat. Quoniam cum deum grande quid boni conſtet eſſe, utique bono niſi malum nõ diſpliceret, quod inter contraria ſibi nulla amicitia eſt. Perſtringere tamen non pigebit, delictorum quædam eſſe carnalia, id eſt, corporalia, quædam uero ſpiritalia. Nam cum ex hac duplicis ſubſtantiæ congregatione confectus homo ſit, nõ aliunde delinquit, quàm unde cõſtat. Sed nõ eo inter ſe differũt, quod corpus & ſpiritus duo ſunt: alioquin eo magis paria ſunt, quia duo unum efficiunt: ne quis pro diuerſitate materiarum peccata earum diſcernat, ut alterum altero leuius aut grauius exiſtimet. Siquidem & caro, & ſpiritus, dei res: alia manu eius expreſſa, alia afflatu eius conſummata. Cum ergo ex pari ad dominũ pertineant, quodcunque eorũ delinquerit, ex pari dominum offendit. An tu diſcernas actus carnis & ſpiritus? quorum & in uita, & in morte, & in reſurrectione, tantum cõmunionis atque conſortij eſt: ut pariter tunc aut in uitam aut in iudicium ſuſcitẽtur: quia ſcilicet pari

Forte *radens

licet pari

licet pariter aut deliquerint, aut innocenter egerint. Hoc eo præmiſerimus, ut nõ minorẽ alteri quàm utriq; parti, ſi quid deliquerit, pœnitentiæ neceſſitatem intelligamus impendere. Cõmunis reatus amborum eſt, cõmunis & iudex, deus ſcilicet: cõmunis igitur & pœnitentiæ medela. Exinde ſpiritalia & corporalia nominantur, quod delictum omne, aut agitur, aut cogitat: Vt corporale ſit, quod in facto eſt: quia factum ut corpus & uideri & contingi habet. Spiritale uero, quod in animo eſt, quia ſpiritus neq; uidet, neq; tenetur: per quod oſtenditur non facti ſolum, uerum & uoluntatis delicta uitanda, & pœnitentia purgãda eſſe. Neq; enim ſi mediocritas humana, factis ſolum iudicat, quia uoluntatis latebris par non eſt, idcirco crimina eius etiam ſub deo negligamus. Deus in omnia ſufficit. Nihil à conſpectu eius remotum, unde omnino delinquitur. Quia non ignorat, nec omittit, quo minus in iudicium decernat. Diſſimulator & præuaricator perſpicaciæ ſuæ nõ eſt. Quid quod uoluntas facti origo eſt? uiderint enim ſi qua caſui, aut neceſſitati, aut ignorantiæ imputantur: quibus exceptis iam non niſi uoluntate delinquitur. Cum ergo facti origo eſt, non tanto potior ad pœnam eſt, quanto principalis ad culpam: quæ ne tunc quidem liberatur, cum aliqua difficultas perpetrationem eius intercipit. Ipſa enim ſibi imputatur, nec excuſari poterit per illam perficiendi infelicitatem, operata quod ſuũ fuerat. Deniq; dominus quemadmodũ ſe adiectionẽ legis ſupſtruere demõſtrat, niſi & uoluntatis interdicendo delicta? cum ad ultimũ nõ eum ſolum definit, qui cõminus in alienum matrimoniũ cecidiſſet, uerum etiam illum, qui aſpectus cõcupiſcẽtia cõtaminaſſet: adeo quod prohibetur adminiſtrare, ſatis periculoſe animus ſibi repræſentat, & temere per uoluntatẽ expungit effectum. Cuius uoluntatis cum uis tanta ſit, ut nõ ſolatium ſui ſaturãs pro facto cedat, pro facto ergo plectetur. Vaniſſimũ eſt dicere uolui, nec tamen feci. Atquin perficere debes quia uis: aut nec uelle, quia nec pficis. Sed ipſe cõſcientiæ tuæ confeſſione pronuncias. Nam ſi bonũ cõcupiſceres, perficere geſtiſſes: porrò ſicut malum non perficis, nec concupiſcere debueras. Quàq; te conſtitueris, crimine aſtringeris: quia aut malum uolueris, aut bonum nõ adimpleueris. Omnibus ergo delictis, ſeu carne, ſeu ſpiritu, ſeu facto, ſeu uoluntate cõmiſſis, qui pœnam per iudicium deſtinauit, idem & ueniam per pœnitentiam ſpopondit, dicens ad populum: Pœnitere, & ſaluũ faciam te. Et iterum: Viuo, inquit dominus, & pœnitentiam malo q̃ mortem. Ergo pœnitentia uita eſt, cum præponitur morti. Eam tu peccator, mei ſimilis (imò me minor, ego enim præſtantiam in delictis meam agnoſco) ita inuade, ita amplexare, ut naufragus alicuius tabulæ fidem. Hæc te peccatorum fluctibus merſum, proleuabit, & in portum diuinæ clementiæ protelabit. Rape occaſionem inopinatæ felicitatis, ut ille te nihil quondam penes deum, nihil ſtilla ſitulæ, & areæ puluis, & uaſculum figuli, arbor exinde fias illa, quæ penes aquas ſeritur, & in folijs perennat, & tẽpore ſuo fructus agit,

Corporale delictũ.

Spiritale.

Forte ut ille qui nihil. & mox, niſi ſtilla ſit.*

agit, quæ nõ ignem, nõ securem uidebit. Pœniteat errorũ reperta ueritate pœniteat amasse quæ deus nõ amat, quando ne nos quidem ipsi seruulis nostris ea quibus offendimur nosse permittimus. Obsequij enim ratio in similitudine animorum constituta est. De bono pœnitentiæ enumerando, diffusa & per hoc magno eloquio cõmittẽda materia est. Nos uero pro nostris angustijs unum inculcamus, bonum atq; optimũ esse quod deus *præcepit. Audaciam existimo de bono diuini præcepti disputare. Neque enim quia bonum est, idcirco auscultare debemus, sed quia deus præcepit: ad exhibitionem obsequij, prior est maiestas diuinæ potestatis: prior est autoritas imperantis, quàm utilitas seruientis. Bonum est pœnitere, an nõ? Quid reuoluis, deus præcipit. At enim ille non præcipit tantum, sed etiam hortat. Inuitat præmio salutem, iurans etiam uiuo dicens, cupit credi sibi. O beatos quorum causa deus iurat. O miserrimos si nec iuranti domino credimus. Quod igitur deus tantopere cõmendat, quod etiam humano more sub deieratione testatur, summa utiq; grauitate & aggredi & custodire debemus, ut in asseueratione diuinæ gratiæ permanẽtes, in fructu quoq; eius & emolumento proinde perseuerare possimus. Hoc enim dico, pœnitentiam quæ per dei gratiam ostensa & indicta nobis, in gratiam nos domino reuocat, semel cognitam atq; susceptam nunq̃ post hac iteratione delicti resignari oportere. Iam quidem nullum ignorãtiæ prætextum tibi patrocinat, quod domino agnito præceptisq; eius admissis, deniq; pœnitentia delictorũ functus, rursus te in delicta restitues. Ita inquantum ignorantia segregaris, intantum contumaciæ adglutinaris. Nam si idcirco te deliquisse pœnituerat, quia dominũ cœperas timere, cur quod metus gratia gessisti, rescindere maluisti, nisi quia metuere desisti? Neq; enim timorem alia res quàm cõtumacia subuertit. Cum etiam ignorãtes dominũ nulla exceptio tueatur ad pœnam: quia deum in aperto constitutum, & uel ex ipsis cœlestibus bonis comprehensibilem, ignorari non licet, quãto cognitum despici periculosum est? Despicit porrò qui bonorum ac malorum intellectum ab illo consecutus, quod intellegit fugiendũ, quodq; iam fugit, resumẽs, intellectui suo, id est, dei dono contumeliam facit: respuit datorem cum datum deserit, negat beneficium, cum beneficium non honorat. quemadmodũ ei potest placere cuius munus sibi displicet? Ita in dominũ nõ modo contumax, sed etiã ingratus apparet. Cæterum nõ leuiter in dominũ peccat, qui cum æmulo eius diabolo pœnitentia renunciasset: & hoc nomine illum domino subiecisset, rursus eundem regressu suo erigit, & exultationem eius seipsum facit, ut denuo malus recuperata præda sua aduersus dominũ gaudeat. Nónne quod dicere quoq; periculosum est, sed ad ædificationem præferendum est, Diabolũ domino præponit? Cõparationẽ enim uidetur egisse, qui utrũq; cognouerit, & iudicato pronunciasse, cum meliorem cuius se rursus esse maluerit. Ita qui per delictorum pœnitentiã instituerat domino satisfacere, diabolo per aliam

*Aliàs *præcipit.*

aliam pœnitentiæ pœnitentiā satisfaciat: eritq; tāto magis gosus deo, quā/to æmulo eius acceptus. Sed aiunt quidam satis deū habere, si corde & animo suspiciatur, licet actu minus fiat. Itaq; se saluo metu & fide peccare: hoc est, salua castitate matrimonia uiolare, salua pietate parenti uenenū temperare. Sic ergo & ipsi salua uenia in gehennam detrudentur, dum saluo metu peccant. Primū exemplum peruersitatis, quia timent, delinquunt: opinor nō delinquerent, si non timerent. Igitur qui deum nolit offensum, nec reuereatur omnino, si timor offendēdi patrocinium est. Sed ista ingenia de semine hypocritarum pullulare consueurunt, quorum indiuidua cum diabolo amicitia est, quorum pœnitentia nunquàm fidelis. Quicquid ergo mediocritas nostra ad pœnitentiam semel capessendam & perpetuo continēdā suggerere conata est, omnes quidē deditos domino spectat, ut omnis salutis in promerendo deo petitores, sed præcipue nouitiolis istis imminet. *Nouitioli.* Qui cūmaxime incipiunt diuinis sermonibus aures rigare, quiq; catuli infantiæ adhuc recentis, nec perfectis luminibus incerta reptant: & dicunt quidem pristinis renunciare, & pœnitentiam assumūt, sed includere eam negligunt. Interpellat enim illos ad desiderandum ex pristinis aliquid, ipse finis desiderandi: uelut poma cum iam in acorem uel amaritudinē senescere incipiunt. Ex parte aliqua tamen adhuc ipsi gratiæ suæ adulantur. Omne præterea cunctationis & tergiuersationis erga pœnitentiam uitium, præsumptio intinctionis importat. Certi enim indubitatæ ueniæ delictorum, medium tempus interim furantur, & commeatum sibi faciunt delinquendi, quam eruditionem non delinquendi. Quàm porrò ineptum, quàm pœnitentiam non adimplere, & ueniam delictorum sustinere? hoc est, precium non exhibere, ad mercem manum emittere. Hoc enim precio dominus ueniam * adducere instituit: hac pœnitentiæ compensatione redimendā proponit impunitatem. *Forte * addicere.* Si ergo qui uenditant, prius nummū quo paciscuntur examinant, ne scalptus, néue rasus, ne adulter etiam, dominum credimus, pœnitentiæ probationem prius inire, tantam nobis mercedem perennis scilicet uitæ concessurum? Sed differamus tantisper pœnitentiæ ueritatem. Tunc opinor emendatos licebit cum absoluimur. Nullo pacto. Sed cū pendente uenia, pœna prospicitur, cum adhuc liberari non meretur: ut possim⁹ mereri, cum deus cōminatur, nō cum ignoscit. Quis enim seruus postea q̄ libertate mutatus est, furta sua & fugas sibi imputat? Quis miles postq̄ castris suis emissus, pro notis suis satagit? Peccator ante ueniam deflere se debet: quia tempus pœnitentiæ, id est quod periculi & timoris. Neq; ego renuo diuinum beneficium, id est, abolitionem delictorum inituris aquam omni modo saluum esse: sed ut eò peruenire contingat, elaborandum est. Quis enim tibi tam infidæ pœnitentiæ uiro, aspergiuem unam cuiuslibet aquæ cōmodabit? furto quidem aggredi, & propositum huius rei asseuerationibus tuis circūduci facile est. Sed deus Thesauro suo prouidet, nec sinit

obrepere indignos.qd deniq; ait: Nihil occultũ quod nõ reuelabit. Quantascũq; tenebras factis tuis superstruxeris,deus lumẽ est. Quidã autem sic opinantur,quasi deus necesse habeat præstare etiã indignis,quod spopondit:& liberalitatem eius faciunt seruitutem. Quod si necessitate nobis symbolum mortis indulget,ergo inuitus facit:quis enim permittit permansurũ id quod tribuerit inuitus? Non enim multi postea excidunt? non à multis donum illud aufertur? Hi sunt scilicet qui obrepunt,qui pœnitentiæ fidem aggressi,super arenas domũ ruituram collocant. Nemo ergo sibi aduletur, quia inter auditorum tyrocinia deputatur,quasi eo etiã nunc sibi delinquere liceat. Dominũ simul cognoueris,timeas:simul inspexeris,reuerearis. Cæterum quid te cognouisse interest, cũ ijsdem incubas quibus retro ignarus? Quid autem te à perfecto seruo dei separat? An alius est intinctis CHRISTVS,alius audientibus? Num spes alia,uel merces, alia formido iudicij, alia necessitas pœnitentiæ? Lauacrum illud obsignatio est fidei:quæ fides à pœnitentiæ fide incipitur & cõmendatur. Non ideo abluimur,ut delinquere desinamus, sed quia desijmus, quoniam iam corde loti sumus. Hæc enĩ prima audientis intinctio est,metus integer. Exinde quoad dominũ senseris,fides sana conscientia semel pœnitẽtiam amplexata. Cæterũ si ab aquis peccare desistimus,necessitate nõ sponte innocentiã induimus. Quis ergo in bonitate præcellens? cui nõ licet,aut cui displicet malo esse? qui iubet,an qui delectatur à crimine *uocare? Ergo nec à furto manus auertamus, nisi claustrorum duricia repugnet:nec oculos à stupri cõcupiscentijs refrenemus, nisi à custodibus corporum obstructi,si nemo domino deditus delinquere desinet, nisi intinctiõe alligatus:quod si qui ita senserit,nescio an intinctus magis cõtristetur,quod peccare desierit,quàm lætetur quod euaserit. Itaq; Audiẽntes optare intinctionẽ,nõ præsumere oportet. Qui enim optat,honorat:qui præsumit,superbit. In illo uerecundia,in isto petulantia apparet. Ille satagit,hic negligit. Ille mereri cupit,at hic ut debitum sibi repromittit:ille sumit,hic inuadit. Quem censeas dignioré,nisi emendatioré? quẽ emendatiorem,nisi timidiorem,& idcirco uera pœnitentia functum? Timuit enĩ adhuc delinquere,ne nõ mereretur accipe. At ille præsumptor,cũ sibi repromitteret,securus scilicet,timere non potuit:sic nec pœnitentiam impleuit,qa instrumẽto pœnitentiæ,id est,metu,caruit. Præsumptio inuerecũdiæ portio est,inflat petitorem,despicit datorem. Itaq; decipit nonnunquàm. Ante enim quàm debeatur repromittit,quo semper is qui est præstaturus offenditur. Hucusq; CHRISTE dõmine de pœnitẽtiæ disciplina seruis tuis dicere uel audire cõtingat,quousq; etiam delinquere nõ oportet audientibus: uel nihil iam de pœnitẽtia nouerint,nihil eius requirãt. Piget secũdæ,imò iam ultimæ spei subtexere mẽtionem,ne retractãtes de residuo auxilio pœnitẽdi,spacium adhuc delinquẽdi demõstrare uideamur. Absit ut aliqs ita interpretetur, quasi eo sibi etiam nunc pateat ad delinquendum, quia patet ad

Auditores,catechumeni.

Baptismus.

Forte *uacare

Auditores.

Præsumptio.

ret ad pœnitendum: & redundantia clementiæ cœlestis, libidinē faciat humanæ temeritatis. Nemo idcirco deterior sit, quia deus melior est, totiés delinquendo quotiens ignoscitur. Cæterum finem utiq; euadendi habebit, cũ offendendi nõ habebit. Euasimus semel. hactenus periculosis nosmetipsos inferamus, et si iterum euasuri uidemur. Plerīq; naufragio liberati exinde repudium & naui & mari dicunt, & dei beneficium, salutem suā scilicet, memoria periculi honorant. Laudo timorem, diligo uerecundiam, nolunt iterum diuinæ misericordiæ oneri esse: formidant uideri inculcare, quod consecuti sunt: bona certe sollicitudine iterum experiri uitant, quod semel didicerunt timere. Ita modus temeritatis, testatio est timoris. Timor autē hominis, dei honor est. Sed enim peruicacissimus hostis ille, nunq̃ malitiæ suæ otium facit. Atquin tunc maxime sæuit, cum hominem plene sentit liberatum: tunc plurimũ accenditur, dum extinguitur. Doleat & ingemiscat necesse est uenia peccatorum permissa, tot in homine mortis opera diruta, tot titulos damnationis retro suæ erasos. Dolet quod ipsum & angelos eius, CHRISTI seruus ille peccator iudicatur 9est. Itaq; obseruat, oppugnat, obsidet, si quā possit aut oculos cõcupiscentia carnali ferire, aut animum illecebris secularibus irretire, aut fidē terrenæ potestatis formidine euertere, aut à uia certa peruersis traditionibus detorquere: nõ scandalis, non tentationibus deficit. Hæc igitur uenena eius prouidens deus, clausa licet ignoscentiæ ianua & intinctionis sera obstructa, aliquid adhuc permisit patere. Collocauit in uestibulo pœnitentiam secundam, quæ pulsantibus patefaciat: sed iam semel quia iam secundo. sed amplius nunquàm: quia proxime frustra. non enim & hoc semel satis est? Habes quod iam non merebaris. amisisti enim quod acceperas. Si tibi indulgentia domini accōmodat, unde restituas quod amiseras, iterato beneficio gratus esto nedum ampliato: maius est enim restituere, quàm dare: quoniam miserius est perdidisse, quàm omnino nõ accepisse. Verum nõ statim succidendus ac subruendus est animus desperatione, si secundæ quis pœnitētiæ debitor fuerit: pigeat sanè peccare rursus, sed rursus pœnitere nõ pigeat: pigeat iterum periclitari, sed non iterum liberari. Neminem pudeat. iteratæ ualetudinis, iteranda medicina est: gratus in domino extiteris, si quod tibi dominus offert, nõ recusaueris: offendisti, sed reconciliari adhuc potes. Habes cui satisfacias, & quidē uolentem: id si dubitas, euolue quæ spiritus ecclesijs dicat: Desertam dilectionem Ephesijs imputat, Stuprum & idolothytorum esum Thyatirenis exprobrat, Sardos non plenorum operum incusat, Pergamenos docentes peruersa reprehendit, Laodicenos fidentes diuitijs obiurgat: & tamen omnes ad pœnitentiam cõmonet, sub cõminationibus quidem. Non cõminaretur autem nõ pœnitenti, si nõ ignosceret pœnitenti. Dubium si nõ & alibi hāc clementiæ suæ profusionem demonstrasset. Non ait, qui ceciderit, resurget, & qui auersatus fuerit cõuertetur? Ille est scilicet, ille est qui misericordiam mauult quàm

Imò non solū semel aut septies, sed etiā septuagies septies.

uult quàm sacrificia. Lætantur cœli, & qui illic angeli, pœnitentia hominis. Heus tu pẽccator bono animo sis, uides ubi de tuo gaudeatur. Quid illa similitudinũ dominicarum argumẽta nobis uolunt. Quod mulier dragmã perdidit, & requirit, & repperit, & amicas ad gaudium inuitat, nõnne restituti peccatoris exemplum est? Errat & una pastoris ouicula, sed grex una carior nõ erat: una illa cõquiritur, una pro omnibus desideratur, & tamẽ inuenitur, & humeris pastoris ipsius refertur: multum enim errando laborauerat. Illum etiam mitissimum patrem nõ tacebo, qui prodigum filiũ reuocat, & post inopiam pœnitentiæ libens suscipit, immolat uitulum præcipuum, cõuiuio gaudium suũ exornat. Quid ni? filium enim inuenerat quẽ amiserat, cariorem senserat quem lucri fecerat. Quis ille nobis intelligendus pater? Deus scilicet, tam pater, nemo: tam pius nemo. Is ergo te filium suũ, & si acceptum ab eo prodegeris, & si nudus redieris, recipiet, quia redisti: magisq; de regressu tuo quàm de alterius sobrietate lætabitur. Sed si pœniteat ex animo, si famem tuam cum saturitate mercenariorum paternorũ compares, si porcos immundũ relinquas pecus, si patrem repetas uel offensum, Deliqui dicẽs pater, nec dignus ego iam uocari tuus. Tantum releuat confessio delictorum, quantum dissimulatio exaggerat. Confessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio contumaciæ. Huius igitur pœnitentiæ secundæ & unius, quanto in arto negotium est, tanto operosior probatio, ut non sola conscientia proferatur, sed aliquo etiã actu administretur. Is act⁹ qui magis Græco uocabulo exprimitur, & frequẽtatur exomologesis est, qua delictum domino nostrum cõfitemur: nõ quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur. pœnitentia deus mitigatur. Itaque exomologesis prosternendi & humilificandi hominis disciplina est, cõuersationẽ *inunguens misericordiæ illicem. De ipso quoq; habitu atq; uictu, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animũ mœrorib⁹ deijcere, illa quæ peccauit tristi tractatiõe mutare. Cæterum pastum & potum pura nosse, non uentris scilicet, sed animæ causa. Plerũq; uero ieiunijs preces alere, ingemiscere, lachrymari, & mugire dies noctesq; ad dominũ deum tuum, presbyteris aduolui, & aris dei adgeniculari, omnibus fratribus legatiões deprecatiõis suæ inungere. Hæc omnia exomologesis, ut pœnitentiam cõmendet, ut de periculi timore dominũ honoret, ut in peccatorem ipsa pronuncians pro dei indignatiõe fungatur, & temporali afflictatione æterna supplicia non dicã frustretur, sed *expugnat. Cum igitur prouoluit hominem, magis releuat: cum squalidũ facit, magis mundatum reddit: cum accusat, excusat: cum cõdemnat, absoluit. Inquantum nõ peperceris tibi, intantum tibi deus crede parcet. Plerosq; tamen hoc opus ut publicationem sui aut suffugere, aut de die in diem differre, præsumo, pudoris magis memores quàm salutis: uelut illi, qui in partibus uerecundioribus corporis contracta uexatione, conscientiã medentiũ uitant

For. *ortādē

CON FES SIO

Ἐξομολόγησις Exomologesis.

For. *inũgẽs

Talis erat confessio apud ueteres.

For. * expungat.

uitant, & ita cum erubeſcentia ſua pereunt. Intolerādum ſcilicet pudori, domino offenſo ſatiſfacere, ſaluti prodactæ reformari. Næ tu uerecundia bonus, ad delinquendum expandens frontem, ad deprecandum uero ſubducens. Ego rubori locum non facio, cum plus de detrimento eius acquiro: cũ ipſe hominem quodāmodo exhortatur: Ne me reſpexeris dicens, ꝑ te mihi melius eſt perire. Certe periculum eius tunc ſi forte oneroſum eſt, cũ penes inſultatutos in riſiloquio conſiſtit, ubi de alterius ruina alter attollitur, ubi proſtrato ſuperſcenditur. Cæterum inter fratres atq; conſeruos, ubi cōmunis ſpes, metus, gaudium, dolor, paſſio (quia cōmunis ſpiritus de cōmuni domino & patre) quid tuos aliud quàm te opinaris? Quid conſortes caſuũ tuorum, ut plauſores fugis? Non poteſt corpus de unius membri uexatione lætum agere: condoleat uniuerſum, & ad remedium conlaboret, neceſſe eſt. In uno & altero eccleſia eſt, eccleſia uero CHRISTVS. Ergo cũ te ad fratrum genua protendis, CHRISTVM contrectas, CHRISTVM exotas. Aeque illi cum ſuper te lachrymas agunt, CHRISTVS patiẽ, CHRISTVS patrem deprecatur. Facile impetratur ſemper, quod filius poſtulat. Grande planè emolumentum uerecundiæ, occultatio delicti pollicetur. Videlicet ſi quid humanæ notitiæ ſubduxerimus, proinde & deum celabimus. Adeó ne exiſtimatio hominũ & dei conſcientia cōparantur? An melius eſt dānatum latere, quàm palàm abſolui? Miſerum eſt ſic ad exhomologeſin pœnitere, malo enim amans ſi peruenitur, ſed ubi pœnitēdum eſt deſerit miſerum: quia factum eſt ſalutare. Miſerum eſt ſecari & cauterio exuri, & pulueris alicuius mordacitate anxiari: Tamen quæ per inſuauitatem medenẽ, & emolumento curationis offenſam ſui excuſant, & præſentem iniuriā ſuperuenturæ utilitatis gratia cōmendant. Quid ſi præter pudorem quem potiorem putant, etiam incōmoda corporis reformident, quod inlotos, quod ſordulentos, quod extra lætitiam oportet deuerſari, in aſperitudine ſacci, & horrore cineris, & oris de ieiunio uanitate? Num ergo in coccino, & Tyrio pro delictis ſupplicare nos condecet? Cedo acum crinibus diſtinguendis, & puluerem dentibus elimandis, & biſulcum aliquid ferri uel æris, unguibus repaſtinādis. Si quid ficti nitoris, ſi quid coacti ruboris, in labia aut genas urgeat. Præterea exquirito balneas lætiores hortulani maritimi ue ſeceſſus adijcito ad ſumptum. Conquirito altilium enormem ſaginam, defecato ſenectutem: *quanq; uini quis interrogarit, cur animæ largiaris: Deliqui dicito in deum, & periclitor in æternum perire. Itaq; nunc pendeo, & maceror, & excrucior, ut deum reconciliem mihi quem delinquendo læſi. Sed enim illos qui ambitu obeunt capeſſendi magiſtratus, neq; pudet, neq; piget incōmodis animæ & corporis, nec incōmodis tantum, uerũ & contumelijs omnibus eniti in cauſa uotorum ſuorum. Quas non ignobilitates ueſtium affectant? quæ non atria nocturnis & crudis ſalutationibus occupāt? ad omnē occurſum maioris cuiuſq; perſonæ decreſcentes, nullis cōuiuijs celebres, nullis come

ECCLESIA

Hic locus diu me torſit. Sic aũt legendũ puto, Malo enim et aniaſi puenitur. ſed ubi peruẽtũ eſt, &c. Eſt aũt ἀνίασις triſtitiæ illatio, cum homo ſeipſum torquet, παρὰ τὸ ἀνιᾶν.

Fort. quanq; uicinus

Forte *idq; lis cõmessationibus cõgreges, sed exules à libertatis & lætitiæ felicitate. Itaq; totũ propter unius anni uolaticum gaudium. Nos quod securium uirgarũ ue petitio sustinet, in periculo æternitatis tolerare dubitamus? & castigationem uictus atq; cultus offenso domino præstare cessabimus, quæ gentiles nemine omnino læso sibi irrogant? Hi sunt de quibus scriptura cõmemorat: Væ illis qui delicta sua uelut procero fune nectunt. Si de exhomologe/
Forte *considera si retractas, gehennam in corde *desidera, quam tibi exhomologesis extinguit: & pœnæ prius magnitudinem imaginare, ut de remedij adoptiõe nõ dubites. Quid illum thesaurũ ignis æterni æstimamus, cũ fumariola quædam eius tales flammarũ ictus suscitent, ut proximæ urbes aut iam nullæ extent, aut idem sibi de die sperent. Dissiliunt superbissimi montes ignis intrinsecus fœta: & quod nobis iudicij perpetuitatẽ probat, cũ dissiliant, cũ deuorentur, nunquam tamẽ finiuntur. Quis hæc supplicia interim montium nõ iudicij minantis exemplaria deputabit? quis scintillas tales non magni alicuius & inæstimabilis foci missilia quædam & exercitoria iacula cõsentiet? Igitur cum scias aduersus gehennam post prima illa intinctionis dominicæ monimenta, esse adhuc in exhomologesi secunda subsidia, cur salutẽ tuã deseris? Cur cessas aggredi, quod scias mederi tibi? Mutæ quidem animæ & irrationales, medicinas sibi diuinitus attributas in tẽpore agnoscunt. Ceruus sagitta transfixus ut ferrum & irreuocabiles moras eius de uulnere expellat, scit sibi dictamno medẽdum. Hirundo si excæcauerit pullos, nouit illos oculare rursus de sua chelidonia. Peccator restituendo sibi institutam à domino exhomologesin sciens, præteribit illam, quæ Babylonium regẽ in regna restituit? Diu enim pœnitentiam domino imolarat, septenni squalore exhomologesin operatus, unguium Leoninum in modum efferatiõe, & capilli incuria horrorem aquilinum præferente. Proh malæ tractatiõis. quẽ homines perhorrebant, deus recipiebat. Contra autem Aegyptius imperator qui populum dei aliquando afflictum diu domino suo denegatum persecutus, in prælio irruit, post tot documenta plagarũ, dissidio maris, quod soli populo peruium licebat, reuolutis fluctibus perit. Pœnitentiã enim & ministerium eius exhomologesin abiecerat. Quid ergo ultra de istis duabus humanæ salutis quasi planè stili potius negotium quàm officium conscientiæ meæ curans: peccator enim omniũ notarum cum sim, nec ulli rei nisi pœnitentiæ natus non facile possum super illa tacere, quàm ipse quoq; & stirpis humanæ & offensæ in dominũ princeps Adam exhomologesin restitutus in paradisum suum non tacet.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE POENITENTIA LIBRI FINIS.

Argumentũ

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI, DE VIRGINIBUS VELANDIS LIBER.

ROPRIVM iam negociũ passus meæ opinionis, Latine quoq; ostẽdam uirgines nostras uelari oportere, ex quo transitum ætatis suæ fecerint: Hoc exigere ueritatem, cui nemo præscribere potest, non spacium temporum, non patrocinia personarum, nõ priuilegium regionum. Ex hijs enim ferè consuetudo initiũ ab aliqua ignorantia uel simplicitate sortita, in usum per successionem corroboratur, & ita aduersus ueritatem uindicatur. Sed dominus noster CHRISTVS ueritatem se non consuetudinem cognominauit. Si semper CHRISTVS, & prior omnibus: æque ueritas sempiterna & antiqua res. Viderint ergo quibus nouum est quod sibi uetus est. Hæreseis non tam nouitas quàm ueritas reuincit. Quodcũq; aduersus ueritatem sapit, hoc erit hæresis, etiam uetus consuetudo. Cæterum suo uitio quis quid ignorat. Quod autẽ ignoratur, fuit tam requirẽdum, quàm recipiendum quod agnoscitur. Regula quidem fidei una omnino est, sola immobilis, & irreformabilis, credẽdi scilicet in unicum deum omnipotentẽ, Consuetudo.

P mundi

mundi conditorem, & filium eius Iesum CHRISTVM, natum ex uirgine MARIA, crucifixum sub Pontio Pilato, tertia die resuscitatum à mortuis, receptum in coelis, sedentem nunc ad dexteram patris, uenturum iudicare uiuos & mortuos, per carnis etiã resurrectionem. Hac lege fidei manente, cætera iam disciplinæ & conuersationis, admittunt nouitatẽ correctionis, operante scilicet & proficiente usq; in finem gratia dei. Quale est enim ut diabolo semper operãte & adijciente cottidie ad iniquitatis ingenia, opus dei aut cessauerit aut proficere destiterit, cum propterea Paracletũ miserit dominus ut quoniam humana mediocritas omnia semel capere non poterat paulatim dirigeretur & ordinaretur & ad perfectum perduceretur disciplina, ab illo uicario domini spiritu sancto. Adhuc, inquit, multa habeo loqui uobis, sed nõ dum potestis ea baiulare: Cum uenerit ille spiritus ueritatis deducet nos in omnem ueritatem, & superuenientia renũciabit uobis. Sed & supra de hoc eius opere pronunciauit. Quæ est ergo Paracleti administratio nisi hæc, quod disciplina dirigitur quod scripturæ reuelantur, quod intellectus reformatur, quod ad meliora proficitur? Nihil sine ætate est, omnia tempus expectant. Deniq; Ecclesiastes, Tempus, inquit, omni rei. Aspice ipsam creaturam paulatim ad fructum promoueri. Granum est primo, & de grano frutex oritur, & de frutice arbuscula enititur. Deinde rami & frondes inualescunt, & totum arboris nomen expanditur, inde germinis tumor, & flos de germine soluitur, & de flore fructus aperitur. Is quoq; rudis aliquãdiu & informis, paulatim ætatem suam dirigens, eruditur in mansuetudinem saporis. Sic & iustitia (nam idem deus iustitiæ & creaturæ) primo fuit in rudimentis, natura deum metuens. Dehinc per legem & prophetas promouit in infantiam. Dehinc per Euangelium efferbuit in iuuentutem. Nunc per Paracletum componitur in maturitatem. Hic erit solus à CHRISTO magister & dicendus & uerendus. Non enim ab se loquetur, sed quæ mandantur à CHRISTO. Hic solus antecessor, quia solus post CHRISTVM. Hunc qui receperunt, ueritatem consuetudini anteponũt. Hunc qui audierũt usq; non olim prophetantem, uirgines contegunt. Sed nolo interim hunc morẽ ueritatis deputare. Consuetudo sit, tantisper, ut consuetudini etiam consuetudinem opponam. Per Græciam & quasdam Barbarias eius, plures ecclesiæ uirgines suas abscõdunt. Est & sub hoc coelo institutum istud alicubi, ne qui gentilitati Græcanicæ aut Barbaricæ cõsuetudinem illam adscribat. Sed eas ego ecclesias proposui quas & ipsi Apostoli uel Apostolici uiri condiderunt, & puto ante quosdam. Habent igitur & illæ eandem cõsuetudinis autoritatem, tempora & antecessores opponunt magis quàm posteræ istæ, quid obseruabimus, quid deligimus? non possumus respuere cõsuetudinẽ quam damnare non possumus, utpote non extraneam, quia non extraneorum cum quibus scilicet cõmunicamus ius pacis & nomẽ fraternitatis. Vna nobis & illis fides, unus deus, idem CHRISTVS, eadem spes, eadem lauacri sacramenta

Montanizat.

Paracletus Montanicus.

sacramenta. Semel dixerim una ecclesia sumus. Ita nostrum est, quodcunq; nostrorum est. Cæterû diuidis corpus, tam hic sicut in omnibus uarie instiutis & dubijs & incertis fieri solet. adhibenda fuit examinatio quæ magis ex duabus tam diuersis consuetudinibus disciplinæ dei cõueniret. Et utique ea deligẽda, quæ uirgines includit, soli deo notas, quibus præterea à deo nõ ab hominibus captanda gloria est, etiã ipsum bonũ suum erubescendũ est. Virginem magis laudando quàm uituperãdo confundas. Quia delicti duriot frõs est, ab ipso & in ipso delicto impudentiam docta. Nam illã cõsuetudinem quæ uirgines negat, dum ostendit, nemo probasset, nisi aliquæ tales quales uirgines ipsæ. Tales enim oculi uolẽt uirginẽ uisam, quales habet uirgo quæ uideri uolet. Inuicem se eiusdem oculorũ genera desiderãt. Eiusdem libidinis est uideri, & uidere. Tam sancti uiri est subfundi, si uirginem uiderit, quàm sanctæ uirginis si à uiro uisa sit. Sed nec inter consuetudines despicere uoluerunt illi sanctissimi antecessores. Tamen tolerabilius apud nos ad usq; proxime utriq; cõsuetudini cõmunicabatur. arbitrio permissa res erat, ut quæq; uoluisset aut tegi aut prostitui, sicut & nubere. Quod & ipsum neq; cogitur neq; prohibetur. Contenta erat ueritas paucis si cum consuetudine ut tacite sub consuetudinis nomine frueretur se uel ex parte. Sed quoniã cœperat agnitio proficere, ut per licentiam utriusq; moris indicium melioris partis emergeret, statim ille aduersarius bonorũ multóq; instituto rum opus suum fecit. Ambiunt uirgines hominum, aduersus uirgines dei nuda planè fronte temerarie audaciã excitatæ, & uirgines uidentur quæ aliquid à uiris petere possunt, nedum tale factum, ut scilicet æmulæ earum, tanto magis liberæ, quanto CHRISTI solius ancillæ, dedãtur illis. Scandalizamur, inquiunt, quia aliter aliæ incedunt, & malunt scandalizari quàm prouocari. Scandalum nisi fallor non bonæ rei, sed malæ exemplũ est, ædificans ad delictum. Bonæ res neminem scandalizant, nisi malam mentem. Si bonum est modestia, uerecundia, fastidium gloriæ, soli deo captans placere, agnoscãt malũ suũ, quæ de tali bono scandalizantur. Quid enim si & incontinẽtes dicant se à cõtinentibus scãdalizari, continentia reuocanda est? & ne multi nobis scãdalizentur, monogamia recusanda est? Cur non magis hæ querantur scãdalo sibi esse petulantiã, impudentiã ostẽtaticiæ uirginitatis. Propter eiusmodi igitur capita nundinatitia, trahãtur uirgines sanctæ in ecclesiam, erubescentes quod cognoscãtur in medio, pauentes quod detegantur accersitæ quasi ad stuprũ. Nõ minus enim & hoc pati nolũt. Omnis publicatio uirginis bonæ, stupri passio est. & tamẽ uim carnis pati, minus est, quia de officio naturæ uenit. Sed cũ spiritus ipse uiolatur in uirgine, sublato uelamine, didicit amittere quod tuebatur. O sacrilegæ manus quæ dicatũ deo habitum detrahere potuerunt. Quid prius aliquis persecutor fecisset, si hoc à uirgine electum cognouisset. Denudasti puellam à capite, & tota iam uirgo sibi non est: alia est facta. Exurge igitur uẽritas, & quasi de patientia

Aliàs aliqui tales.

Scandalum.

erumpe, nullam uolo consuetudinem defendas. nã iam & illa consuetudine sub qua te fruebaris expugnatur. Te esse demõstra quæ uirgines tegit. Ipsa scripturas tuas interpretare, quas cõsuetudo non nouit. Si enim nosset nun quam esset. Quatenus aũt & de scripturis aduersus ueritatem argumentari consuetudo est, statim opponitur nobis nullã mentionem uirginũ ab Apo stolo factam, ubi de uelamine præfinit, sed tantũ mulieres nominatas, cũ si uoluisset & uirgines tegi, de uirginibus quoq; cũ mulieribus nominatis pronunciasset. Quomodo illic inquit ubi de nuptijs tractat quid obseruãdum sit etiã de uirginibus, declarat: Itaq; non cõtineri eas lege uelandi capitis, ut non nominatas in hac lege, imò ex hoc uelari quã nõ iubentur, quæ nec nominantur. Sed & nos eãdem argumentationẽ retorquemus. Qui enim sciebat in alias utriusq; generis facere mentionẽ, uirginis dico, & mulieris, id est non uirginis, ex causa distinctionis, in his in quibus nõ nominat uirginem non faciens distinctionẽ, ostendit conditionis cõmunionem. Cæterũ potuit hic quoq; cõstituere differentiã inter uirginem & mulierem, sicut alibi dicit, diuisa est mulier & uirgo. Igitur quas nõ diuisit tacendo, in altera iniỹt: nec tamen quia illic diuisa est & mulier & uirgo, hic quoq; patrocinabitur illa diuisio, ut quidam uolunt. Quanta enim alibi dicta non ualent, ubi dicta scilicet non sunt, nisi si eadem sit causa quæ alibi, ut sufficiat semel dictum. Illa autẽ causa uirginis & mulieris, longe diuisa est ab hac specie. Diuisa est, inquit, mulier & uirgo. quare? quoniam innupta, id est uirgo cogitat ea quæ sunt domini, ut sit sancta, & corpore & spiritu. Nupta autem, id est non uirgo, cogitat quomodo placeat uiro. Hæc erit interpretatio diuisionis illius, nullum habens locum, in isto capitulo, in quo neq; de nuptijs, neq; de animo & cogitatu muliebri, & uirginis, pronũciatum, sed de capite uelando. Cuius nullam uolens esse disceptationem, Spiritus sanctus uno nomine mulieris, etiã uirginem intelligi uoluit, quam proprie non nominando à muliere nõ separauit, & non separando coniunxit ei à qua non separauit. Nouũ est nunc ergo principali uocabulo uti, & cætera nihilominus in eo uocabulo intellegi ubi nulla est necessitas singillatim distinguendæ uniuersitatis. naturaliter cõpendium sermonis & gratum & necessarium est. Quoniam sermo laciniosus, & onerosus & uanus est. Sic & generalibus uocabulis contenti sumus cõprehendentibus in se specialiũ intellectũ. Ergo iam de uocabulo ipso. Naturale uocabulum est fœmina. Naturalis uocabuli generale mulier. Generalis etiam speciale, uirgo, uel nupta, uel uidua, uel quot etiam ætatis nomina accedunt. Subiectũ igitur est generali speciale, quia generale prius est, & subiectiuũ antecessiuo, & portionale uniuersali, in ipso intellegetur cui subijcitur, & in ipso significatur, quia in ipso cõtinetur. Sic nec manus, nec pes, nec ullũ membrorũ desiderat significari, corpore nominato. Et si mundũ dixeris, illic erit & cœlum, & quæ in eo, sol & luna, & sydera, & astra, & terra, & freta, & omnis census elementorũ. Omnia dixeris, cum id dixeris quod ex omnibus

Fœmina. *Mulier.*

constat

constat. Sic & mulierem nominando, quicquid est mulieris nominauit. Sed quoniam ira mulieris nomen usurpant, ut nõ putẽt cõpetere illud nisi ei soli quæ uirũ passa sit, probari à nobis oportet proprietatem eius uocabuli, ad sexum ipsum, nõ ad gradum sexus pertinere, quo cõmuniter etiam uirgines censeantur. Cum hoc genus secundi hominis à deo factũ est, in adiutorium hominis, fœmina illa, statim mulier est cognominata, adhuc felix, adhuc digna paradiso, adhuc uirgo. Vocabitur, inquit, mulier. Habes itaq; nomẽ nõ dico iam uirgini cõmune, sed proprium, quod à principio uirgo sortita est. Sed ingeniose quidam de futuro uolũt dictũ, Vocabitur mulier, quasi quæ hoc futura esset, cum uirginitatẽ resignasset: quoniã & adiecit, Propterea relinquet homo patrem & matrem, & cõglutinabitur mulieri suæ: & erũt duo in una carne. Ostẽdãt igitur primo, ubi sit subtilitas ista, si de futuro mulier cognominata est, quod interea uocabulum acceperit. Non potest enim sine uocabulo præsentis qualitatis suæ fuisse. Cæterũ quale est ut quæ in futurũ uocaretur nomine designato, in præsenti nihil cognominaretur? Omnibus animalibus Adam nomina imposuit, & nemini ex futura cõditione, sed ex præsenti institutione, cui cõditio quæcũq; seruiret, hoc appellata quod à primordio uoluit. quid ergo tũc uocabatur? Atquin quotienscũq; in scriptura nominatur, mulier appellatur antequã nupta, & nunq; uirgo cũ uirgo. Hoc nomẽ tum unũ illi fuit & quãdo nihil prophetico modo dictũ est. Nã cum scriptura refert fuisse nudos duos Adam & mulierem eius, nec hoc de futuro sapit, quasi mulierem dixerit eius in præsagio uxoris. Sed quoniam & innupta illius mulier, ut de substantia ipsius: Hoc, inquit, os ex ossibus meis, & caro ex carne mea uocabitur mulier. Hinc ergo tacita cõscientia naturæ, ipsa diuinitas animæ in usũ sermonis eduxit nesciẽtibus hominibus, sicut & alia multa quæ ex scriptura fieri & dici solere alibi poterimus ostẽdere, uti mulieres nostras dicamus uxores, quãquã & improprie quædam loquamur. Nã & Græci qui magis uocabulo mulieris in uxore utũtur alia habent propria uocabula uxoris. Sed malo hũc usum ad scripturæ testimonium deputare. Vbi enim duo in unã carnem efficiũtur, per matrimonij nexũ, caro ex carne & os ex ossibus uocatur, secũdum originem mulier eius, ex cuius substantia incipit censeri facta uxor. Ita mulier nõ natura nomẽ est uxoris, sed uxor cõditione nomẽ est mulieris. Deniq; mulier & non uxor dici potest, nõ mulier autem uxor dici nõ potest, quia nec esse. Cõstituto igitur nomine nouæ fœminæ quod est mulier, & explicito quod prius fuit, id est nomine assignato, cõuertit iam ad Propheticã rationẽ uti diceret, Propter hãc relinquet homo patrem & matrẽ. Adeo separatũ est nomen à Prophetia, quãtum & ab ipsa persona, ut nõ utiq; de ipsa Eua dixerit, sed in illas fœminas futuras quas in matrice generis fœminini nominarit. Alioquin non Adã relicturus erat patrem & matrem, quos nõ habebat, propter Euam. Ergo nõ ad Euam pertiner, quia nec ad Adam, quod prophetice dictum est. De maritorum enim

Duo in unã carnẽ.

conditione prædictum, qui ob mulierem parentes suos erãt relicturi, quod in Euam cadere nõ potuit, quia nec in Adam. Si ita res est, apparet nõ propter futurũ, mulierem cognominatã, ad quam futurũ nõ pertinebat. Eò accedit quod ipse rationem eius nominis ædidit. Cũ enim dixisset uocabitur mulier, quoniã ex uiro suo sumpta est, & ipo adhuc uirgine. Sed dicemus & de uiri nomine suo loco. Nemo itaq; nomen ad Prophetiã interpretetur, quod ex alia significatione deductum est: præsertim cũ appareat, ubi de futuro nomen acceperit, illic scilicet, ubi Eua cognominatur personali iam uocabulo, quia naturale præcesserat. Si enim Eua mater uiuentiũ est, ecce ex futuro cognominatur, ecce uxor & nõ uirgo prænũciatur, hoc erit uocabulum nupturæ. Ex nupta enim mater: Ita hic quoq; ostẽditur nõ de futuro mulierem tũc nominatã, quæ postmodũ acceptura erat futuræ cõditionis suæ nomẽ. Respõsum satis est ad hãc partẽ. Videamus nũc si & Apostolus formã uocabuli istius secũdũ Genesim obseruat, sexui deputãs illuc, sic mulierẽ uocans uirginẽ MARIAM queãdmodũ & Genesis Euã. Scribẽs enim ad Galatas, Misit, inquit, deus filiũ suũ factũ ex muliere. Quam utiq; uirginẽ constat fuisse, licet Hebion resistat: Agnosco & angelũ Gabrielem ad uirginem Hebion. missum: sed cũ benedicit illã, inter mulieres nõ inter uirgines deputat: Benedicta tu inter mulieres. Sciebat & angelus mulierem etiã uirginẽ dici. Sed & ad hæc duo ingeniose quidã respõdisse sibi uisus est: quoniãquidem despõsata est MARIA, idcirco & ab Angelo & ab Apostolo mulierẽ pronũciatã: Desponsata enim, quodãmodo nupta. Tamẽ inter quodãmodo, & uerũ, satis interest dũtaxat hoc in loco, nã alibi ita sane habendũ est. Nũc uero nõ quasi iam nuptã mulierẽ MARIAM pronũciauerũt, sed quasi, nihilominus fœminã etiã si nõ sponsam, quasi hoc à primordio dictam. Illud enim præiudicet necesse est à quo forma descendit. Cæterũ quod pertineat ad hoc capitulum, si hic desponsatæ adæquatur, ut ideo mulier dicta sit MARIA nõ quæ fœmina, sed quã maritata, iam ergo CHRISTVS nõ ex uirgine natus est, quia ex despõsata quæ uirgo esse desierit hoc nomine. Quod si ex uirgine natus est, licet ex despõsata tamẽ integra, agnosce mulierẽ etiã uirginem etiam integrã dici. Hic certe nihil prophetice dictum uideri potest ut fututã mulierem, id est nuptam Apostolus nominarit, dicẽdo factum ex muliere. Non enim poterat posteriorem mulierẽ nominare de qua CHRISTVS nasci nõ habebat, id est uirũ passam, sed illa quæ erat præsens, quæ erat uirgo, & mulier uocabatur post uocabuli huius proprietatẽ, secũdũ primordij formam uirginis, & ita uniuerso mulierũ generi defensã. Cõuertamur ad ipsas iam rationes recensendas per quas Apostolus docet uelari fœminã oportere, an eadẽ etiã uirginibus cõpetãt, ut ex hoc quoq; uocabulo cõmunionis inter uirgines & non uirgines cõstet, dum eædem uelaminis causæ in utraq; parte deprehenduntur. Si caput mulieris, uir est: utiq; & uirginis, de qua fit mulier, illa quæ nupsit: nisi si uirgo tertiũ genus est mõstruosum aliquod sui capitis.

capitis. Si mulieri turpe est radi siue tonderi, utiq; & uirgini. Proinde uiderit seculum æmulū dei, si ita uirgini cæsum capillum decori mentitur quēadmodum & puero permissum. Ergo cui æque non cōuenit radi siue tonderi, æque conuenit operiri. Si gloria uiri est mulier, quanto magis uirgo, quæ & gloria sibi est. Si mulier ex uiro & propter uirum, costa illa Adæ uirgo primum fuit. Si mulier potestatem habere super caput debet, uel eo iustius uirgo, ad quam pertinet quod in causa est. Si enim ꝑpter angelos, scilicet quos legimus à deo & cœlo excidisse, ob concupiscentiam fœminarum, quis præsumere potest quales angelos, maculata iam corpora, & humanæ libidinis reliquias desiderasse, ut non ad uirgines potius exarserint, quorum flos etiā humanam libidinem excusat. Nam & scriptura sic suggerit, Et factum est, inquit, cum cœpissent homines plures fieri super terram, & filiæ natæ sunt eis. Conspicati autem filij dei, filias hominum, quod pulchræ essent, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerunt. Hic enim nomen mulierum Græcum, uxoris sapit: quia de nuptijs mentio est. Cum ergo filias hominum dicit, manifeste uirgines portendit, quæ adhuc apud parentes deputarentur. Nam nuptæ maritorum nuncupātur, cum potuerit dixisse uxores hominū æque, non adulteros nominans angelos, sed maritos, dū innuptas sumunt filias hominum, quas natas supra dixit, sic quoq; uirgines significauit supra natas. At hic angelis nuptas aliud eas nescio quām natas, & dehīc nuptas. Debet ergo adumbrari facies tam periculosa, quæ usq; ad cœlū scādala iaculata est, ut cum deo assistens, cui rea est angelorū exterminatorum, cæteris quoq; angelis erubescat, & malā illam aliquando libertatem capitis sui comprimat, iam nec hominū oculis offerendam. Sed & si contaminatas iam fœminas angeli illi appetissent, tāto magis propter angelos uirgines uelari debuissent, quāto magis propter uirgines angeli deliquisse potuissent. Si autem & naturæ præiudiciū adijcit Apostolus, quod honor sit mulieris redundātia capillorū, quia coma pro operimēto est: utique hoc maxime uirgini insigne est: quare & ornatus ipse, proprie sic est, ut cōcumulata in uerticem, ipsam capitis arcem ambitu crinium contegat. Horum certe omnium contraria efficiunt, ne uir caput uelet: scilicet quia non sit naturaliter consecutus ambitionem capillorum, quia radi siue tonderi non sit turpe illi, quia non propter illum angeli exorbitarint, quia gloria & imago dei sit, quia caput eius CHRISTVS. Itaque cum de uiro & muliere Apostolus tractet, cur illam oporteat uelari, illum uero non, apparet cur & uirginis silentium fecerit: eadem ratione scilicet uirginem in mulierem intelligendam sinens, qua & puerum ut in uiro deputandum nō nominauit, totum ordinem utriusq; sexus proprijs uocabulis complexus, mulieris & uiri. Sic etiam Adam adhuc integer, uir in Genesi est cognominatus, uocabit̄, inquit, mulier, quia de uiro suo sumpta est. Sic uir Adam ante nuptiarum congressum, quēadmodum & Eua mulier. De utraq; parte satis ad uniuersam speciem cuiusq;

sexus Apostolus pronũciauit,& breuiter & plene,tam instructa definitiōe, Omnis,inquit,mulier. quid est omnis? nisi omnis generis, omnis ordinis, omnis conditionis,omnis dignitatis, omnis ætatis.Siquidē omne,totũ est, & integrum, & nulla sui parte defectum. Pars autem mulieris & uirgo est. Aeque & de uiro nō uelando, Omnis,inquit. Ecce duo diuersa nomina,uir & mulier,omnis uterq;.duæ leges obnoxiæ inuicem,hinc uelandi,inde nudandi.Igitur si eo quod dictum sit omnis uir,cōmune est nomen uiri,etiam nondum uiri,masculi inuestis:cōmune autem cũ sit nomen secũdũ naturā, cōmunis est & lex nō uelandi eius,qui inter uiros uirgo est,secũdũ disciplinam,cur nō præiudicatum sit proinde & mulierem uirginē omnem muliere nominata cōtineri consortio nominis,ut contineatur & cōmunione legis.Si uirgo mulier nō est,nec uir inuestis est.Si nō operitur uirgo, quia mulier nō sit,operiatur inuestis quia uir nō sit.Eiusdem uirginitatis æqua sit uenia.Si cut uirgines non cogũtur uelari,ita pueri nō iubeātur reuelari. Cur ex parte

Tort.retractamus. diffinitionem Apostoli agnoscimus absolutam,circa omnē uirũ? nec detractamus,quare non & puerum nominarit, ex parte autem præuaricamur, æque absoluta ea circa omnē mulierē? Si quis,inquit,cōtentiosus est,nos talem cōsuetudinē nō habemus,neq; ecclesia dei. Ostendit cōtentionē aliquā de ista specie fuisse,ad quā extinguendam toto cōpendio usus est:neq; uirginem nominans,ut ostenderet dubitandum de uelanda non esse,& omnē

Corinthij. nominans mulierem cum nominasset uirginem. Sic & ipsi Corinthij intellexerunt.Hodie deniq; uirgines suas Corinthij uelāt. quid docuerint Apostoli,qui didicerunt approbant. Videamus nũc an sicut naturæ & causæ argumēta uirgini quoq; cōpetere mōstrauim9,ita etiā disciplinæ ecclesiasticæ

Cur mulieri non liceat docere uel baptizare. præscripta de muliere in uirginē spectant.Nō permittitur mulieri in ecclesia loqui,sed nec docere,nec tingere,nec offerre,nec ullius uirilis muneris ne duo sacerdotalis officij sortē sibi uendicarēt.Quæramus an aliquid horũ uirgini liceat,si uirgini licet.Sed in omnibus eadē cōditione subijcit,& necessitas humilitatis cũ muliere cēsetur.Vnde illi unũ hoc licebit quod om̄i fœminæ nō licet? Quid prærogatiuæ meretur aduersus cōditionē suā,si qua uirgo est,& carnē suā sanctificare ꝓposuit? Idcirco uelaminis uenia fit illi, ut in ecclesiā notabilis & insignis introeat,ut honorē sanctitatis in libertate capitis ostēdat? Potuit dignius honorari aliqua prærogatiua uirilis aut gradus aut officij.Planè scio alicubi uirginē in uiduatu ab annis nōdum uiginti collocatā. Cui si quid refrigerij debuerat episcopus,aliter utiq; saluo respectu disciplinæ præstare potuisset,ne tale nũc miraculũ ne dixerim mōstrũ in ecclesia de

Viduæ. notaretur,uirgo uidua,hoc quidē portentuosior,quod nec quā uidua caput texit,utrunq; se negans,& uirginem quæ uidua deputetur,& uiduā quæ uirgo dicatur.Sed ea autoritate illic sedet contecta,qua & uirgo,ad quam sedē præter annos sexaginta non tantum uniuiræ,id est nuptæ aliquādo eligun tur,sed & matres & quidē educatrices filiorũ:scilicet,ut experimentis omniũ

affectuum

affectuũ ſtructæ.& facile norint cæteras & conſilio & ſolatio iuuare,& ut ni hilominus ea decucurrerint,per quæ fœmina probari poteſt. Adeo nihil uirgini ad honorẽ de loco permiſſum eſt. Sic nec de aliquibus inſignibus. Cæterum ſatis inhumanũ ſi fœminæ quidẽ per omnia uiris ſubditæ,honorigeram notã uirginitatis ſuæ præferant qua ſuſpiciãtur & circũſpiciãtur & magnificentur à fratribus: Viri autem tot uirgines,tot ſpadones uolũtarij,cæco bono ſuo incedant nihil geſtantes quod & ipſos faceret illuſtres. Debebunt etiã & ipſi aliqua ſibi inſignia defendere,aut pennas Garamãtũ,aut ſcrobulos Barbarorũ,aut Cicadas Atheniẽſiũ,aut Cirros Germanorũ,aut ſtigmata Brittonũ:aut ex diuerſo fiat,capite uelati in eccleſia lateant. Certi ſumus ſpiritum ſanctũ magis maſculis tale aliquid ſubſcribere potuiſſe,ſi fœminis ſubſcripſiſſet:cũ præter ſexus autoritatem,etiã ipſius cõtinẽtiæ nomine maſculos potius honorari oportuiſſet. Quorũ quãto ſexus auidior,& callidior in fœminas,tãto cõtinẽtia maioris ardoris laboratior,ideóq; dignior omni oſtentatione:ſi oſtẽtatio uirginitatis eſt dignitas. Nõ enim & cõtinentia uirginitatis antiſtat,ſiue uiduarũ,ſiue qui ex cõſenſu cõtumeliã cõmunem iam recuſauerunt. Nam uirginitas gratia conſtat:continentia uero uirtute. Non concupiſcendi cui concupiſcendo inoleueris grãde certamen eſt: Cuius autẽ cõcupiſcendi ignoraueris fructum facile nõ concupiſces,aduerſariũ non habens,concupiſcentiam fructus. Quomodo ergo nõ magis uiris aliquid tale deus in honorem ſubſcripſiſſet,uel quia familiariori ſcilicet imagini ſuæ,uel quia plus laboranti. Si autẽ nihil maſculo,multo magis fœminæ. Sed quod ſupra intermiſimus,ex parte ſubſecutæ diſputationis,ne cohærentiam eius diſpergeremus,nunc reſponſo expungemus. Vbi enim gradum fiximus de Apoſtoli abſoluta diffinitione,omnẽ mulierem etiã omnis ætatis intellegẽdam:reſponderi ex diuerſo habebat,ergo à natiuitate & à primo nomine ætatis,uirginem operiri oportere. Non ita eſt autẽ,ſed ex quo ſe intelligere cœperit,& ſenſum naturæ ſuæ intrare,& de uirginis exire.& pati nouũ illud quod alterius ætatis eſt. Nam & principes generis Adam & Eua quãdiu intellectu carebant,nudi agebant. At ubi de arbore agnitionis guſtauerunt, nihil primũ ſenſerũt quàm erubeſcẽdũ. Ita ſui quiq; ſexus intellectũ,tegmine notauerunt. Sed & ſi propter angelos uelanda eſt,ſine dubio ab ea ætate lex uelaminis operabitur,à qua potuerunt filiæ hominum cõcupiſcentiã ſui adducere,& nuptias pati. Ex illo enim uirgo deſinit,ex quo poteſt non eſſe. Et ideo penes Iſrahel illicitum eſt ad uirum tradere,niſi poſt conteſtatam ſanguine maturitatem:ita ante hunc indicem acerba res eſt. Igitur ſi tam diu uirgo quandiu acerba eſt,deſinit uirginem cum matura cognoſcitur,& ut non uirgo iam legi applicatur,ſicut & nuptijs. Et deſponſatæ quidem habent exemplum Rebeccæ, quæ cum ad ſponſum ignotum adhuc ignota perduceretur,ſimul ipſum cognouit eſſe quem de longinquo perſpexerat,non ſuſtinuit dexteræ colluctationem, nec oſculi congreſſionem, nec

Germanorũ cirri.

Britonũ ſtigmata.

nec salutationis communicationem, sed confessa quod senserat, id est spiritu nuptam, negauit uirginem, uelata ibidē. O mulierem iam de CHRISTI disciplina. Ostendit enim etiam nuptias de aspectu & animo fieri, quemadmodum stuprum: nisi quod etiam Rebeccam quidam adhuc uelant. De caeteris uero, id est quae desponsatae non sunt, uiderint aut parentum procrastinatio ex angustijs uel scrupulositate descendens, Viderit & ipsum continentiae uotū. Nihil pertinet ad aetatem sua spacia currentem suáq; debita maturitati luentem. Alia in occulto mater, natura: & alius in latenti pater, tempus, filiam suam legibus suis maritarunt. Aspice nuptam iam in illam tuam uirginem & animam expectationem & carnem transfigurationem, cui tu secundum paras maritum. Iam & uox obsolefacta est, & membra completa sunt, & pudor ubiq; uestitur, & menses tributa defendunt: ac tu mulierem negas quam muliebria pati dicis. Si congressio uiri mulierem facit, non tegantur nisi post ipsam nuptiarum passionem. Atqnin etiā apud ethnicos uelatae ad uirum ducuntur. Si autem ad desponsationem uelantur, quia & corpore & spiritu masculo mixtae sunt, ꝑ osculū & dexteras, per quae primū resignarunt pudorē spiritu, per cōmune cōscientiae pignus, quo totā cōdixerunt confusionem, quanto magis tempus illas uelabit sine quo sponsari nō possunt & quo urgente sine spōsalibus uirgines desinūt esse? Tempus etiā ethnici obseruant, ut ex lege naturae iura sua aetatibus reddant. Nam foeminas quidem à duodecim annis, masculum uero à duobus amplius ad negocia mittunt, pubertatem in annis non sponsalibus aut nuptijs decernentes. Mater familiae uocatur licet uirgo, & pater familiae licet inuestis. A nobis nec naturalia obseruantur, quasi alius sit deus naturae quàm noster. Agnoscet mulierem, agnoscet nuptam, de testimonijs & corporis & spiritus, quae patitur & in conscientia & in carne. Hae sunt tabellae priores naturalium sponsalium, & nuptiarum. Impone uelamen extrinsecus, habenti tegumen intrinsecus. Tegantur etiam superiora, cuius inferiora nuda non sunt. Vis scire quae sit aetatis autoritas? Propone utranque immature compressam, in habitu mulieris, & quae maturitate progressa in uirginitate duret cum suo habitu, facilius illa mulier negabitur, quàm ista uirgo credetur. Tanta est adeo fides aetatis ut nec habitu obstrui possit. Quid quod etiam hae nostrae etiam habitu mutationem aetatis confitentur, simulque se mulieres intellexerunt, de uirginibus educantur, à capite quidem ipso deponentes quod fuerunt: uertunt capillum, & acu lasciuiore comam sibi inferunt, crinibus à fronte diuisis, apertam professae mulieritatem. Iam & consilium formae à speculo petunt, & faciem morosiorem lauacro macerāt, forsitan & aliquo eam medicamine interpolant, pallium extrinsecus iactant, calceum stipant multiformem, plus instrumenti ad Balneas deferunt. quid singula persequar? Solae autem manifestae paraturae totam circumferunt mulieritatem. Sed uirginali uolunt sola capitis nuditate, uno habitu

Natura. *Tempus.* *Fort. Agnosce &*

bitu negantes quod toto suggestu profitentur. Si propter homines habi-
tu abutuntur, impleant illum etiam in hoc, ut & apud ethnicos caput uelēt.
Certe in ecclesia uirginitatem suam abscondant, quam extra ecclesiam cæ-
lant. Timent extraneos, reuereantur & fratres: aut constanter audeant, & in
uicis uirgines uideri, sicut audent in ecclesijs. Laudabo uigorem si aliquid &
apud ethnicos uirginitatis nundinarint. Eadem natura foris quæ & intus,
eadem institutio apud homines & apud dominum eadem libertate con-
stat. Quo ergo foris quidem bonum suum abstrudunt, in ecclesia uero p-
uulgant exposco rationem, utrū ne ut fratribus suis placeāt, an ut ipsi deo?
Si ut ipsi deo tam idoneus est ad cōspicienda quæcq in occulto fiunt, quàm
iustus ad remuneranda quæ soli sibi fiunt. Denique præcipit, nihil debucci-
nemus eorum quæ apud illum mercedem merebuntur, nec ea ab homini-
bus compensemus. Quod si unius uictoriati, uel quamcunque eleemosynæ
operationem, sinistra conscientia facere prohibemur, quantum tenebrarum
circumfundere debemus cum tantam oblationem deo offerimus, ipsius cor-
poris & ipsius spiritus nostri, cum illi ipsam naturā cōsecramus. Ergo quod
non potest uideri propter deum fieri, quia sic fieri deus non uult, sequitur ut
hominum gratia fiat: utique primo illicitum, ut gloriæ libidinosum. Gloria
enim illicitum est eis, quorum probatio in omni humiliatione constat. & si
à deo confertur continentiæ uirtus, quid gloriaris quasi non acceperis? Si ue
ro non accepisti, quid habes quod datum tibi non est? Hoc ipso autē cōstat
à deo datum tibi non esse, quod illum nō soli deo præstas. Videamus ergo
quod humanū est, an firmū & uerū. Referunt aliquando dictū à quodā cū
primum quæstio ista tentata est, & quomodo cæteras sollicitabimus ad hu
iusmodi opus? scilicet felices nos facient, si plures erunt, & non dei gratia uel
merita cuiusq. Virgines ecclesiam, an ecclesia uirgines ornat deo siue cōmē
dat? Cōfessus est igitur gloriā esse in causa. Porrò ubi gloria, illic sollicitatio.
Vbi sollicitatio, illic coactio. Vbi coactio, illic necessitas. Vbi necessitas, illic
infirmitas. Merito itaq dum caput non tegunt ut sollicitentur gloriæ cau-
sa, uentres tegere coguntur infirmitatis ruina. Aemulatio enim illarum non
religio producit. Aliquando & ipse deus uenter earum, quia facile uirgines
fraternitas suscipit. Nec tantum autem ruunt, sed & funem longum delicto
rum sibi attrahunt. Prolatæ enim in medium, & publicato bono suo elatæ,
& fratribus omni honore & charitate & operatione cumulatæ, dum nō la-
tent, ubi quid admissum est, tātum dedecoris cogitantes quantum honoris
habuerunt. Si intectum caput uirginitati asscribitur, si qua uirgo exciderit
de gratia uirginitatis, ne prodatur, intecto permanet capite esse, & tunc iam
alieno ambulat habitu, id est quem sibi uendicat uirginitas, permanet ni-
hilominus in habitu uel tunc saltem alieno, ne scilicet mutatione proda-
tur, conscientiæ muliebritatis, iam indubitate audent nudo capite ad deum
adire. Sed æmulator deus & dominus, qui dixit, Nihil occultum quod nō

Victoriatus nummi genus erat.

Puto l. sinistra conscia.

Als in omni humilitate.

Fort. conscientia.

reuelabitur

reuelabitur,plerasq; etiã in conspectum deducit. Non enim confitebuntur, nisi ipsorum infantium suorum uagitibus proditæ. Quantum autem plures,non etiam de pluribus sceleribus suspectas habebis? Dicam licet nolim, difficile mulier semel fit,quæ timet fieri, quæque iam facta potest uirginem mentiri sub deo. Quanta item circa uterum suum audebit,ne etiam mater detegatur? scit deus quod iam infantes & perfici & perduci ad partum integros duxerit,debellatos aliquandiu à matribus.facillime semper concipiunt & feliciſſime pariunt huiusmodi uirgines, & quidem simillimos patribus. Hæc admittit flagitia coacta & inuitata uirginitas.Ipsa concupiscentia non latendi non est pudica:patitur aliquid quod uirginis non sit,studium placẽdi utiq; & uiris.Quantum uelis bona mente conetur,necesse est publicatione sui periclitetur,dum percutitur oculis incertis & multis,dũ digitis demonstrantium titillatur,dum nimium amatur,dum inter amplexus & oscula assidua concalescit. Sic frons duratur,sic pudor teritur,sic soluitur,sic discitur aliter iam placere desiderare.Sed enim uera,& tota,& pura uirginitas,nihil magis timet quàm semetipsam:etiã fœminarum oculos pati non uult,alios ipsa oculos habet:confugit ad uelamẽ capitis quasi ad galeam,quasi ad clypeum,qui bonum suum protegat aduersus ictus tentationum,aduersus iacula scandalorum,aduersus suspitiões & susurros,& æmulationem,ipsum

Fascinum. quoq; liuorem.Nam est aliquid etiam apud ethnicos metuẽdum quod fascinum uocant,infeliciorem laudis,& gloriæ enormioris euentum.Hoc nos interdum diabolo interpretamur.Ipsius est enim boni odiũ.Interdum deo deputamus.Illius est enim superbiæ iudicium,extollentis humiles & deprimentis elatos.Timebit itaq; uirgo sanctior,uel in nomine fascini,hinc aduersarium,inde deum:illius liuidum ingenium, huius censorium lumen.& gaudebit,sibi soli & deo nota. sed & si cui innotuerit, sapit si tentationibus gradum obtraxerit.Quis enim audebit oculis suis premere faciem clausam, faciem non sentientem? faciem (ut dixerim) tristem? quicunq; malus cogitatus,ipsa seueritate frangetur. Iam se etiam mulierem negat,quæ uirginem cælat.In his consistit defensio nostræ opinionis secundum scripturam,secũdum naturam,secundum disciplinam. Scriptura legem condit,natura contestatur,disciplina exigit.Cui ex his cõsuetudo opinionis prodest,uel qui diuersæ sententiæ color est? dei est scriptura,dei est natura,dei est disciplina: quicquid contrarium est istis,dei non est.Si scriptura incerta est,natura manifesta est. Et de eius testimonio,scriptura incerta non potest esse:si de natura dubitatur,disciplina quid magis deo ratum sit ostendit.Nihil est illi carius humilitate,nihil acceptius modestia,nihil operosius gloria,& studio hominibus placẽdi.Illud itaq; sit tibi & scriptura,& natura,& disciplina,quod ratum deo inueneris.sicut iuberis omnia examinare,& meliora quæq; sectari.Superest etiã ut ad ipsas conuertamur,quo libentius ista suscipiant. Oro te siue mater,siue soror,siue filia,uirgo,secundum annorũ nomina,dixerim,

uela

uela caput:si mater,propter filios:si soror,propter fratres:si filia,propter patres:omnes in te ætates periclitantur, induc armaturam pudoris, circumduc uallum uerecundiæ, murum sexui tuo strue qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos. Adimple habitum mulieris. Vt statū uirginis serues, mentire aliquid ex his quæ intus sunt, ut soli deo exhibeas ueritatem, quāquam non mētiris nuptam. Nupsisti enim CHRISTO: illi tradidisti carnem tuā, illi sponsasti maturitatem tuam. Incede secundum sponsi tui uoluntatem. CHRISTVS est qui & alienas sponsas & maritas uelari iubet, utiq; multo magis suas. Sed & uos admonemus alterius pudicitiæ mulieres, quæ in nuptias incidistis, nec sic à disciplina uelaminis exolescatis, ne quidē in momento horæ, ut quia reicere illam nō potestis alio modo destruatis, neq; tectæ, neq; nudæ incedentes. Mitris enim & lanis quædam non uelant caput, sed conligant, à fronte quidem protectæ, quā proprie autē caput est, nudæ. Aliæ modice linteolis, credo ne caput premat, nec ad aures usq; demissis cerebrotenus operiuntur. Misereor si tam infirmo auditu sunt, ut per tegmen audire non possint. Sciant quia totum caput mulier est. Limites & fines eius eo usq; porriguntur, unde incipit uestis: quātum resoluti crines occupare possunt, tanta est uelaminis regio, ut ceruices quoq; ambiātur. Ipsæ enim sunt quas subiectas esse oportet, ꝓpter quas potestas supra caput haberi debet. uelamen iugum illarum est. Iudicabunt nos Arabiæ fœminæ ethnicæ, quæ non caput, sed faciem quoq; ita totam tegunt, ut uno oculo liberato, contentæ sint dimidiam frui lucem, quàm totam faciem prostituere. Mauult fœmina uidere quàm uideri. Quas propterea infelicissimas air Romana quædā regina quod adamare magis quàm adamari possint, cū sint uel ex alterius felicitatis & quidem frequentioris immunitate felices, quia facilius adamari quàm adamare fœminæ possint. Et ethnicæ quidem disciplinæ meracior &(ut ita dixerim) barbarior modestia. Nobis dominus etiam reuelationibus uelaminis spacia metatus est. Nā cuidam sorori nostræ angelus in somnis ceruices quasi applauderet uerberatis, elegantes, inquit, ceruices, & merito nudæ. Bonum est usq; ad lumbos à capite uelêris, ne & tibi ista ceruicum libertas nō prosit. & utiq; quod uni dixeris omnibus dixeris. Quāta autem castigatione merebuntur etiam illæ quæ inter psalmos uel in quacunq; dei mentione retectæ perseuerant? merito ne etiā in oratione ipsa facillime fimbriam, aut uillū, aut quodlibet filum cerebro superponūt, & tectas se opināetur. Tāti caput suum mentiūtur. Aliæ quibus planè maior est palma omni fimbria & filo, non minus capite suo abutuntur, ut bestia quædam magis quàm auis licet pennata, breui capite, protracta ceruice, cætera alregrandia. Hanc aiunt cum delitescendum habet, caput solum planè totum in condensum abstrudere, reliquam se in aperto relinquere. Ita dum in capite secura est, nuda quâ maior est, capitur tota cum capite. Tales erūt & istæ minus quàm utile est rectæ. Oportet ergo omni tempore & omni loco memores

Arabicæ mulieres.

Reuelatio.

Fort. Quamtam castigationem.

Fort. altegradiā.

legis incedere, paratas & instructas ad omnem dei mentionem. qui si fuerit in pectore, cognoscetur & in capite fœminarum. Hæc cum bona pace legentibus, utilitaté consuetudini præponentibus, pax & gratia à domino nostro Iesu redundet, cum Septimio Tertulliano, cuius hoc opusculum est.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI DE VIRGINIBVS VELANDIS FINIS.

[illegible] M [illegible] TVM [illegible] LIBRI [illegible] VT [illegible] PER BEA [illegible] R [illegible] ENAN [illegible] M.

MVLIERES Christianæ non cogitantes Christianismum esse modestiæ professionem, [illegible] seipsis uestiendis ornandisque [illegible] inferiores uideri gentilibus matronis. Proinde eas admonet ut inuidiam humanæ perditionis, cuius autor fuit Eua, lugere [illegible] potius meminerint [illegible] fugere quam augere superbiendo. Deinde docet [illegible] rerum quæ fucandæ formæ [illegible] Quam rem Enoch [illegible] Mox de [illegible] dis [illegible] & de gemmis, [illegible] consulta, sed [illegible] Porrò uindicat [illegible] nomine [illegible] cuius etiam testimonio [illegible] Apostol [illegible] ita quæ [illegible] nc [illegible] tametsi quidam [illegible] agnoscere [illegible] apocryph [illegible] Verum innuit [illegible] Hierony [illegible] enarrans [illegible] etiamsi totum librum non approbes, cum [illegible] librum debere sequi cum qui libri parte [illegible] apocryphũ Enoch de quo Apostolus Iudas in epistola sua [illegible] posuit, inter scripturas Ecclesiæ recipe, & multa [illegible] Apostolus Paulus de reconditis est locutus. Idẽ [illegible] lum scriptis Apocryphis abusum, [illegible] comprobabat. Non negat etiam [illegible] phis esse ueritatem Aur. Augustinus, [illegible] ex fabulis admixtis difficile [illegible] re. De habitu uirginum [illegible] isti similem ædidit Cypria nus imitator Tertulliani.

[illegible] GVMENTI FIN [illegible]

Q·SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, DE HABITV MVLIEBRI LIBER.

I. TANTA in terris moraretur fides, quanta merces eius expectatur in cœlis, nulla omnino uestrũ sorores dilectissimæ ex quo deum uiuum cognouisset, & de sua, id est de fœminæ conditione didicisset, lætiorem habitum ne dicam gloriosiorem appetisset, ut nõ magis in sordibus ageret, & squalorem potius affectaret, ipsam se circumferens Euam lugentem & pœnitentem, quo plenius id quod de Eua trahit (ignominiam dico primi delicti & inuidiam perditionis humanæ) omni satisfactionis habitu expiaret. In doloribus & anxietatibus paris mulier, & ad uirum tuum conuersio tua, & ille dominabitur tui, & Euam te esse nescis? Viuit sententia dei super sexum istum, in hoc seculo: uiuat & reatus necesse est. Tu es diaboli ianua, tu es arboris illius resignatrix, tu es diuinæ legis prima desertrix, tu es quæ eum suasisti quem diabolus aggredi non ualuit. Tu imaginem dei hominem tam facile elisisti: propter tuum meritum, id est mortem, etiam filius dei mori habuit: & adornari tibi in mente est, super pelliceas tuas tunicas? Age nunc si ab initio rerum & Milesij oues tonderent, & Seres arbores nerent, & Tyrij tinguerent, & Phryges insuerent, & Babylonij intexerẽt, & Margarita canderent, & ceraunia coruscarent, si ipsum quoq; aurum iam de terra cum cupiditate prodisset, si iam & speculo tãtum mentiri liceret, & hæc Eua concupijt, de paradiso expulsa, iam mortua opinor. Ergo nec nunc appetere debet aut nosse, si cupit reuiuiscere, quæ nec habuerat nec nouerat, quando uiuebat. Ideo omnia ista damnatæ & mortuæ mulieris impedimenta sunt, quasi ad pompam funeris constituta. Nam & illi qui ea constituerunt, damnati in pœnam mortis deputantur: illi scilicet angeli, qui ad filias hominum de cœlo ruerunt, ut hæc quoq; ignominia fœminæ accedat. Nam cum & materias quasdam bene occultas, & artes plerasq; non bene reuelatas, seculo multo magis imperito prodidissent (siquidem & metallorum opera nudauerant, & herbarum ingenia traduxerant, & incantationum uires prouulgauerant, & omnẽ curiositatem usq; ad stellarum interpretationem designauerant) proprie & quasi peculiariter fœminis instrumẽtum istud muliebris gloriæ contulerũt: *Habitus satisfactionis.*

lumina lapillorũ,quibus monilia uariantur:& circulos ex auro,quibus bra-
chia artantut:& medicamenta ex fuco,quibus lanæ colotãtur:& illũ ipſum
nigrum puluerem,quo oculorum exordia producuntut. Hæc qualia ſint,in-
terim iam ex doctorum ſuorum qualitate & conditione ptonunciari poteſt

Fort. ad integritatem peccatores.

quod nihil ad integritatem pectoris,nihil ad caſtitatem adamatotes ,nihil
ad timorem dei deſertores ſpiritus ,aut monſtrare potuerunt aut præſtare.
Si docttinæ dicendæ ſunt:mali magiſtri male docuerint neceſſe eſt.Si mer-
cedes pto libidine:nullius rei turpis merces decora eſt. Quid autem tãti fuit

Fort. ſine con.

iſta monſtrare ſicut conferre? utrum ne mulieres ſine materijs ſplendoris ,&
ſine ingenijs decoris placere non poſſent hominibus ,quæ adhuc incultæ &
incompoſitæ & (ut ita dixerim) crudæ ac rudes,angelos mouerant? An ne
ſordidi ,& per gratuitum uſum contumelioſi amatores uiderentur ,ſi nihil

Fort. non capit æſtimare.

fœminis in connubium allectis contuliſſent? Sed hæc non capita æſtim[illegible]e.
nihil plus deſiderare poterant quæ angelos poſſidebant.magno ſcilicet nu-
pſerant.Enimuero qui utiq; interdum cogitabant unde cecidiſſent ,& poſt
libidinum uaporata momenta cœlum ſuſpirabãt ,illud ipſum bonum fœ-
minarum naturalis decoris ut cauſam mali,ſic remunerauerunt ,ne eis pro-
fuiſſet felicitas ſua , ſed ut deuectum de ſimplicitate & ſynceritate unà cum
ipſis in offenſam dei peruenirent. Certi erant omnem & gloriam & ambi-
tionem & affectionem pet carnem placendi,deo diſplicere. Hij ſunt nempe
angeli quos iudicaturi ſumus.hij ſunt angeli quib⁹ in lauacro renũciamus.
hæc ſunt utiq; per quæ ab homine iudicari meruerunt. Quid ergo facient
apud iudices ſuos,tes eorum? quod eſt commertium damnaturis cum dã-
nandis? opinor quod CHRISTO & Beliæ. Qua conſtantia tribunal illud
aſcendimus,decreturi aduerſus eos quorum munera appetimus? Nam &
uobis eadem tunc ſubſtantia angelica repromiſſa , idem ſexus qui & uiris,
eandem iudicandi dignationem pollicetur,Niſi ergo hic iam præiudicaue-
rimus res eorum prædamnando quas in illis tunc damnaturi ſumus,illi po-

Enoch liber apocryphus.

tius nos iudicabunt atque damnabunt. Scio ſcripturam Enoch quæ hunc
ordinem angelis dedit,non recipi à quibuſdam , quia nec in armarium Iu-
daicum admittitur. Opinor non putauerunt illam ante catadyſmum ædi-
tam,poſt eum caſum orbis omnium rerum abolitorem,ſaluam eſſe potuiſ-
ſe.Si iſta ratio eſt,recordentur pronepotem ipſius Enoch fuiſſe ſuperſtitem
catadyſmi Noe,qui utique domeſtico nomine & hæreditaria traditione au-
dierat & meminerat de proaui ſui penes deum gratia , & de omnibus præ-
dicatis eius:cum Enoch filio ſuo Matuſale nihil aliud mandauerit quàm ut
notitiam earum poſteris ſuis traderet.Igitur ſine dubio potuit Noe in præ-
dicationis delegatione ſucceſſiſſe ,uel quia & aliâs non tacuiſſet tam de dei
conſeruatoris ſui diſpoſitione,quàm de ipſa domus ſuæ gloria. Hoc ſi non
tam expedite haberet , illud quoq; aſſertione ſcripturæ illius tueretur.Pro-
inde potuit abolefactam eam uiolentia catadyſmi , in ſpiritu rurſus refor-
mare.

mare:quemadmodum & Hierosolymis Babylonia expugnatione deletis, omne instrumentum Iudaicæ literaturæ per Esdram constat restauratum. *Instrumentũ Iudaicæ literaturæ.* Sed cum Enoch eadem scriptura etiam de domino prædicarit, à nobis quidem nihil omnino reiiciendum est, quod pertinet ad nos. Et legimus omnẽ scripturam ædificationi habilem, diuinitus inspirari, à Iudæis postea iam uideri propterea reiectam, sicut & cætera ferè quæ CHRISTVM sonant. Nec utiq; mirum hoc si scripturas aliquas non receperunt de deo locutas, quem & ipsum coràm loquẽtem nõ erant recepturi. Eò accidit quod Enoch apud Iudam Apostolum testimoniũm possidet. *Iudas Apostolus usus testimonio Enoch.* Nulla nunc muliebris pompæ nota inusta sit prædamnationis de exitu autorum. Nihil angelis illis imputetur præter repudium cœli, & matrimonium carnis. Rerum ipsarum qualitates examinemus, ut consilia quoq; concupiscentiæ earum deprehendamus. Habitus fœminæ duplicem speciem circumfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem uocant: ornatum quem immundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro, & argento, & gemmis, & uestibus deputatur: Iste in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis quæ oculos trahunt. Alteri ambitionis crimen intendimus, alteri prostitutionis: ut iam hinc prospicias dei ãncilla quid ex his disciplinæ tuæ conueniat, quæ de diuersis institutis censearis, scilicet humilitatis, & castitatis. Aurum & argentum principes materiæ cultus secularis, assint necesse est, unde sunt, terra scilicet planè gloriosior, quoniam in maledictorum metallorum ferialibus officinis pœnali opere deplorata, nomen terræ in igni reliquit, atque exinde de tormentis in ornamenta, de supplicijs in delitias, de ignominijs in honores, metalli refuga mutatur. *Fort. feralibus.* Sed & ferri & æris & aliarum uilissimarum materiarum par conditio est, & terreni generis, & metallici operis: quo nihilo generosior iudicari possit auri & argenti substantia penes naturam. *Aurum & argẽtũ.* Quod si de qualitate usus, gloria est auro & argẽto: atquin magis ferro, & æri: quorum ita disposita est utensilitas, ut & proprias operas plures & necessariores exhibeant rebus humanis, & nihilominus auri & argenti de sua uice accommodent iustioribus causis. Nam & anuli ferro fiunt. quædam esui & potui uascula ex ære adhuc seruat memoria antiquitatis. Viderit si etiam ad spurca instrumẽta auri & argenti demens copia deseruit. Certe nec ager auri opere paratur, nec nauis argenti uigore cõtexitur. Nullus uidens aurũ demergit in terram. nullus clauus argentum intimat tabulis. Taceo totius uitæ necessitates ferro & æri innixas: cum illæ ipsæ diuites materiæ, & de metallis refodiendæ, & in quocunq; usu producendæ, sine ferri & æris operario uigore non possint. Iam igitur æstimandum est unde obueniat tanta dignitas auro & argento, cum & consanguineis quantum ad genus, & potioribus quantũ ad utensilitatem materijs præferantur. Sed & lapillos istos qui cũ auro superbiã iungunt, quid aliud interpreter quàm lapillos & calculos, *Gemmæ.*

eiusdem terræ minutalia:nec tamen aut fundamentis demādandis,aut parietibus moliendis aut fastigijs sustinendis,aut tectis densandis necessaria. Solum hunc mulierum stuporem ædificare nouerunt: quia tarde teruntur ut niteant,& subdole substruuntur ut floreant,& anxie forantur ut pendeant,& auro lenocinium mutuum præstant. Sed si quid de mari Britannico aut Indico ambitio piscatur,conchæ genus est, non dico Conchylio aut Ostreo sed nec Peloride gratius de sapore. Ad hoc enim conchas nouerim maris poma. Quod si concha illa aliquid intrinsecus postulat,uitium eius magis debet esse quàm gloria. Et licet Margaritum uocetur,non aliud tamē intelligendum,quàm conchæ illius aliqua dura & rotunda uerruca. Aiunt & de frontibus draconum gemmas erui,sicut & in piscium cerebris lapidositas quædam est. Hoc quoque deerit Christianæ,ut de serpente cultior fiat. Sic calcabit diaboli caput,dum de capite eius, ceruicibus suis aut ipsi capiti ornamenta struit. Hæc omnia de raritate & peregrinitate sola gratiam possident. Denique intra terminos suos patrios, non tanti habentur. Semper abundantia contumeliosa in semetipsa est. Apud Barbaros quosdam quia uernaculum est aurum & copiosum, auro uinctos in ergastulis habent:& diuitijs malos onerant,tanto locupletiores,quanto nocentiores. Aliquando reuera inuentum est, quomodo & aurum non ametur. Gemmarum quoq; nobilitatem uidimus Romæ de fastidio Parthorum & Medorum cæterorumq; gentilium suorum,coram matronis erubescentem, nisi quod nec ad ostensionem ferè habētur. Latent in cingulis Smaragdi,& cylindros uaginæ suæ solus gladius sub sinu nouit.& perionib9 uniones emergere de luto cupiunt. Deniq; tam gemmatum habent quod gemmatum esse non debet,si non comparēt:aut ideo comparet, ut neglectum quoq; ostendatur. Proinde & uestium de coloribus honorem serui etiam eorum terunt. Sed & parietes Tyrijs & Hyacinthinis & illis regijs uelis,quæ uos operose resoluta transfiguratis,pro pictura abutuntur. Vilior est apud illos purpura,quàm rubrica. Quis enim est uestium honor iustus de adulterio locorū iniustorum? Non placet deo quod non ipse produxit.nisi si non potuit purpureas & earinas oues nasci iubere. Si potuit ergo iam uoluit. quod deus noluit,utiq; non licet fingi. Non ergo natura optima sunt ista,quæ à deo non sunt autore naturæ.sic à diabolo esse intelleguntur,ab interpolatore naturæ. Alterius enim esse non possunt,si dei non sunt: quia æmuli sint,necesse est,quæ dei non sunt.alius autem præter diabolum & angelos eius,æmulus dei non est. Cæterum materiæ ex deo sunt.nō statim & huiusmodi fructus latere in omnibus quæritur, & unde sint conchæ, & qua dispositione decurrant, & ubi collocentur. Nam & omnes istæ prophanæ spectaculorū secularium uoluptates,sicut de ipsis suū uolumen ædidimus,ipsa etiam idololatria ex rebus dei constat:non tamen ideo Circi furoribus, aut harenæ atrocitatibus

Fort. peronibus.

Fort. late uel licite.

Liber de spectaculis.

atrocitatibus, aut scenæ turpitudinibus, Christianum affici oportet, quia deus & equum. & pãtheram, & uocem homini dedit: nec ideo idololatriam impune faciet Christianus, quia dei conditio est & thus, & merum, & ignis qui uescitur, & animalia quæ uictimæ fiunt, cum & ipsa materia quæ adoratur dei sit. Sic ego & circa actum materiarum census à deo descendens, pro *Fort. sic nec.* pterea excusatus. deo extraneum ut reum scilicet gloriæ seculum. Nam ut quæque rerum, per singulas quasque terras & unamquamque regionem, materijs à deo distributa sunt, inuicem sibi peregrina apud exteros, mutuo rara apud uos, iure, si utique uel appetuntur, uel negliguntur, quia non tantus est in illis feruor gloriæ inter domesticos frigidæ. Sed enim ex possessionum distributione quam deus ut uoluit ordinauit, raritas & peregrinitas apud extraneos semper gratiam inueniens, de simplici causa non habendi quæ deus alibi collocauit concupiscentiam concitat habendi. Ex hac uitium *Modus.* aliud extenditur, immoderate habendi: quod & si forte habendum sit, modus tamen debetur. Hæc erat ambitio unde & nomen eius interpretandum *Ambitio.* est, quod concupiscentia apud animum ambigente nascatur ad gloriæ uotum, grande scilicet uotum quod (ut diximus) non natura, nec ueritas, sed uitiosa animi passio concupiscentia commendauit: & alia uitia ambitionis & gloriæ, sic & precia rebus inflãmauit, ut se quoque accenderent. Non *Fort. Nam tanto;* tanto maior fit concupiscentia quanto magno fecit quod concupijt. Breuissimis loculis patrimonium grãde profertur. Vno lino decies sestertiũ inseritur. Saltus & insulas tenera ceruix fert. graciles aurium cutes calendarium ex pendunt, & in sinistra per singulos digitos de saccis singulis ludit. Hæ sunt uires *Calendariũ et sacci nam mulariorum.* ambitionis, tantarum usurarum substantiam uno & muliebri corpusculo baiulare.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI DE HABITV MVLIEBRI FINIS.

Q 4 Argumentum

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE CVLTV FOEMINARVM LIBER.

NCILLAE dei uiui cõseruæ & sorores meæ, quo iure deputor uobiscũ, postremissimus omniũq; de meo iure conseruitij & fraternitatis audeo ad uos uerba ista facere, non utiq; affectationi, sed affectioni procurans, in causa uestræ salutis. Ea salus nec fœminarum modo, sed etiam uirorum, in exhibitione præcipue pudicitiæ statuta est. Nam cum omnes templum dei simus illato in nos & consecrato spiritu sancto, eius templi æditus & antistes pudicitia est, quæ nihil immundum nec prophanũ inferri sinat, ne deus ille qui inhabitat, inquinatam

Pudicitia.

tam sedē, offensus derelinquat. Sed modo nō de pudicitia, cui indicendæ & exigendæ sufficiunt instantia ubiq; diuina præcepta, uerum de pertinentibus ad eandem, id est qualiter uos incedere oporteat. Pleræq; enim (quod ipsum mihi reprehendendo in omnibus reprehendere deus permittat) aut ignorantes simpliciter, aut dissimulantes audacter, ita ingrediuntur quasi pudicitia in sola carnis integritate, & stupri auersione consistat, nec quicquā extrinsecus opus sit, de cultus dico & ornatus dispositione. Sed enim perseuerant in pristinis studijs formæ & nitoris, eandem sui circumferētes quam fœminæ nationum, à quibus abest conscientia ueræ pudicitiæ: quia nihil uerum in his quæ deum nesciunt præsidem & magistrum ueritatis. Nam & si qua in gentilibus pudicitia credi potest usq; adeo eam imperfectam & inconditam constat, licet animo aliquatenus tenax sui agat, in habitus tamen licentia sese dissoluat propter ueritatem gentilium, solatiū appetendo cuius rei deuitat effectum. Tota deniq; est quæ nec placere quidem extraneis cōcupiscat, quæ non uelit idcirco se expingere ut neget appetitum, quanquam & hoc gentili pudicitiæ familiare sit, non delinquere. Attamen uelle, uel etiā nolle, attamen non denegare, mirum: quia peruersa sunt omnia quæ à deo non sunt. Videant igitur quæ totum bonum non obtinendo facile, & quod obtinent malo permiscent. Vos ab illis, ut in cæteris, incessu quoq; deuertere necessarium est: quoniam perfectæ esse debetis, sicut pater uester qui est in cœlis. perfectæ autem, id est Christianæ, pudicæ appetitionem sui non tātum non appetendā, sed etiā execrandam uobis sciatis: primo quod nō de integra conscientia uenit studium placendi per decorē, quem naturaliter inuitatorem libidinis scimus. quid igitur in te excitas malum istud? quid inuitas cuius te profiteris extraneam? tum quod tentationibus uiam aperire nō debemus, quæ nonnunquam (quod deus à suis abigat) instando perficiunt certe uel spiritu scādalum permouent. Debemus quidem ita sancte & tota fidei substantia incedere, ut confessæ & securæ simus de conscientia nostra, optantes perseuerare id in nobis, nō tamen præsumere. Nam qui præsumit, minus ueretur, minus præcauet, plus periclitatur. Timor, fundamētum salutis est. præsumptio, impedimentum timoris. Vtilius ergo si speremus nos posse delinquere: sperando enim timebimus, timendo cauebimus, cauendo salui erimus: contra si præsumamus, neq; timendo, neq; cauendo, difficile salui erimus. Qui securus agit non est sollicitus, non possidet tutam & firmam securitatem. At qui sollicitus est, is uere poterit esse securus. Et de suis quidē seruis dominus pro misericordia sua curet: etiā præsumere illi de bono suo feliciter liceat. Quid autem alteri periculo sumus? quid alteri concupiscentiam importamus? quam si dominus ampliando legem à facto stupri non discernit in pœna, nescio an impune habeat, qui alicui fuerit causa pditiōis. Perit eñ ille simul in tua forma si cōcupierit, & admisit iam in animo quod cōcupiuit, & facta es tu gladius illi, ut & si à culpa uaces ab inuidia non liberaberis

Fort. propter uanitatem.

Fort. l. Quota deniq;.

Tentationes.

Timor.

Præsumptio.

raberis, Vt cum in alicuius agro latrociniū gestū est, crimen quidē dominū non constringit, dum res tamē eius ignominia notatur, ipse quoq; infamia aspergitur. Expingamus nos, ut alteri pereant. ubi est ergo, diliges proximū tuum sicut te ipsum? Nolite uestra curare, sed alterius. Nulla enunciatio spiritus sancti, ad præsentem tantam materiam & nō ad omnē utilitatis occasionem dirigi & suscipi potest. Cum igitur & nostra & aliorum causa uersetur in studio periculosissimi decoris, iam nō tantū confictæ & elaboratæ libidinis suggestum recusandū à uobis sciatis, sed etiam naturalis speciositatis obliterandum, dissimulatione & incuria, ut proinde oculorum incursibus molestum. Nā & si accusandus decor non est, ut felicitas corporis, ut diuinæ

Fort. uestis. plasticæ accessio, ut animæ aliqua uestitus bona, timendū tamen est uel propter iniuriam & uiolentiā spectatorum, quæ etiam pater fidei Abraham in uxoris suæ specie pertimuit, & sororem mentitus Saram, salutem contumelia redemit. Nūc non sit timenda dignitas formæ, ut nec possidentibus grauis, nec appetentibus exitiosa, nec coniunctis periculosa, nec exposita tentationibus, non circūdata scādalis existimetur: sufficit quod angelis dei nō est necessaria. Nā ubi pudicitia, ibi uacua pulchritudo, quia proprie usus & fructus pulchritudinis corporis, luxuria, nisi si quis aliâs esse decorē arbitratur. Illæ sibi formositatē & datā extendāt & nō datā cōquirāt, quæ quod ab illa flagitatur sibi quoq; præstare se putant, cū alteri præstāt. Dicet aliquis, quid ergo non est exclusa luxuria admissa castitate? laude formæ sola frui, & de bono corporis gloriari licet. Viderit quem iuuat de carne gloriari. Nobis autem nullum gloriæ studium, quia gloria exaltationis ingenium est. Por-

Fort. professoribus rò exaltatio non cōgruit professionibus humilitatis ex præceptis dei. Dein si omnis gloria uana & stuporata, quanto magis quæ in carne? nobis dumtaxat. Nam & si gloriandum est, in spiritus bono, non in carnis placere uelle debemus, quia spiritualium sectatores sumus. in quibus operamur in illis & gaudemus. de his gloriam capimus de quibus salutem speramus. Planè gloriabitur Christianus in carne, sed cum propter CHRISTVM lacerata durauerit, ut & spiritus in ea coronetur, non ut oculos & suspiria adolescentium post se trahat. Ita quod ex omni parte in uobis uacat, merito & nō habentes fastidiatis, & habentes negligatis. Sancta fœmina sit naturaliter speciosa, non adeo sit occasioni. Certe si fuerit, nō ignorare, sed etiam impedire se debet. Quasi gentilibus dicam: Gentiles communionum præceptis alloquens, uos solis maritis uestris placere debetis. In tātum autem placebitis eis, in quantum alteris placere non curaueritis. Securæ estote benedictæ, uxor nulla deformis est. marito suo satis placuit cum electa est, seu mo-

Fort. Neque aliquæ uestrum. ribus seu forma commendata. Neque uestrum putēt si temperauerint à cōpositione sui, odium & auersionem maritorum prosecuturam. Omnis maritus castitatis exactor est. formam uero fidelis non expectat, quia non isdē bonis que gentiles putant capimur. Infidelis contra etiā suspectā habet, uel propter

propter illam sceleratam in nos opinionem gentilium. Cui ergo pulchritudinem tuam nutrias, si fidelis non exigit, si gentilis nō credit? quid gestias aut suspecta, aut non desideranti placere? Hæc utiq; non ad crudam in totū & ferinam habitudinem insinuandam uobis suggeruntur, nec de bono corporis squalorem sed de pudotis suademus, sed de modo & cardine & iustitia corporis excolēdi. Nō supergrediendū ultra quàm quod simplices & sufficientes mūditiæ cōcupiscūt, ultra quàm domino placere. In illū enim delinquunt, quæ cutem medicaminibus unguēt, genas rubore maculāt, oculos fuligine colligunt. displicet illis nimirum plastica dei, in ipsis redarguūt, reprehendunt artificem omnium. Reprehendunt enim cum emendant, cū adijciunt, utique ab aduersario artifice sumentes additamenta ista, id est diabolo. Nam quis corpus monstraret mutare, nisi qui & hominis spiritū malitia transfigurauit? ille indubitate huiusmodi ingenia concinnauit, ut in nobis quodāmodo manus deo inferret. Quod nascitur, opus dei est. Ergo quod fingitur, diaboli negocium est. Diuino operi, Satanæ ingenia superducere quàm scelestum est. Serui nostri ab inimicis nostris nihil mutuātur, milites ab hoste imperatoris sui nihil concupiscunt. De aduersario enim eius in cuius manu sit, aliquid usui postulare transgressio est. Christianus à malo illo adiuuabitur? nescio an hoc nomen ei perseueret. Erit enim eius de cuius doctrinis instrui concupiscit. Quantū autem à uestris disciplinis & professionibus aliena sunt, quàm indigna nomine Christiano faciem fictam gestare, quibus simplicitas omnis indicitur, effigiem mentiri quibus lingua nō licet appetere quod datū nō sit, quibus alienū abstinentiā in specie exercere, quibus studiū pudicitiæ est? Credite benedictæ, quomodo præcepta dei custodietis liniamēta non custodiētes? Video quasdā & capillū croco uertere. pudet eas etiā nationis suæ quod non Germanæ aut Gallæ sint procreatæ, ita patriam capillo transferunt. male ac pessime sibi auspicantur flammeo capite. & decorum putant quod inquinant. Atq; & detrimentum crinibus medicaminum uis inurit, & cerebro perniciem, etiam cuiuslibet synceri humoris assiduitas reseruat, tum solis animando simul & siccādo capillo exoptabilis ardor. quis decor cum iniuria? quæ cum immūditijs pulchritudo? Crocum capiti suo mulier Christiana ingerit ut in aram. Quodcunque enim immundo spiritui excremari solet, id nisi probis & necessarijs & salubribus usibus adhibeatur ad quod creatura dei est prospecta, sacrificium uideri potest. Sed enim dominus ait, quis uestrum potest capillum atrum ex albo facere, aut album ex atro? hæ quæ reuincunt deum, Ecce inquiunt pro albo uel atro flauum facimus gratiæ faciliorem: quamuis & atrum ex albo conantur facere, quas pœnituit ad senectam usque uixisse. Pro temeritate erubescit ætas exoptata uotis. furtum confitetur, adolescentia in qua delinquimus suspiratur, occasio prauitatis interpolatur. Absit à sapientiæ filiabus stultitia tanta. Senectus cum plus occultari studuerit, plus detegetur. Hæc est

Fort. unguunt.

Hæc est æternitas nostra, de capitis iuuentute. Hanc incorruptibilem habemus semper induere ad domum domini quam acacia pollicetur. Bene properatis ad dominũ, bene festinatis excedere de isto iniquissimo seculo, quibus in fine appropinquare deforme est. Quid enim tanta ordinandi capitis onerositas salutem subministrat? Quid crinibus uestris quiescere non licet. modo substrictis, modo relaxatis, modo suscitatis, modo elisis. Aliæ gestiũt in cincinnis cohercere, aliæ ut uagi & uolucres elabantur, non bona simplicitate* custoditis. Præterea nescio quas enormitates subtilium atque textilium capillamentorum nunc in galeri modum quasi uaginam capitis & operculũ uerticis, nũc in ceruicem retro suggestum. Mirũ quod contra domini præcepta contenditur. Ad mensuram neminem sibi adijcere posse pronũciatum est. Vos planè adijcitis ad pondus collirídas quasdam uel sputorum umbilicos ceruicibus astruendo. si non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti ne exuuias alieni capitis forsitan immundi, forsan nocentis & gehennæ destinati sancto & Christiano capiti suppares. Imò hanc ornatus seruitutem à libero capite ꝓpellite. Frustra laboratis ornatæ uideri, frustra peritissimos quosque structores capillaturæ adhibetis. Deus uos uelari iubet. credo ne quarundam capita uideantur. Atque utinam miserrimus ego in illo die Christianæ exultationis, uel inter calcanea uestra caput eleuem, uidere, an cum cerussa, & purpurisso, & croco, & in illo ambitu capitis resurgatis, an taliter expictam angeli in nebula subleuent obuiam CHRISTO. Si nunc bona & dei sunt, tũc quoque occurrent resurgentibus corporibus & sua loca agnoscẽt. Sed non potest resurgere nisi caro, & spiritus solus ac purus. damnata sunt igitur quæ in carne & spiritu non resurgũt, quia dei non sunt. Damnatis hodie abstinete. Hodie uos deus tales uideat, quales tunc uidebit. Videlicet nunc & uir & sexu æmulus fœminas à suis depello. An & nobis quædam respectu obediendæ grauitatis propter metum debitum domino detrahuntur? Siquidẽ & uiris propter fœminas, & fœminis propter uiros uitio naturæ ingenita est placendi uoluntas. Propriasque præstigias formæ, & hic sexus sibi agnoscit, barbam acrius cædere, interuellere, circũdare capillum, disponere, etiam colorare canitiem, primam quãque subducere totius corporis lanuginẽ, pigmento quoque muliebri distinguere, cætera pulueris cuiusdã asperitudine leuigare, tum speculum omni occasione consulere, anxie inspicere, cum tamen cognito deo adempta placendi uoluntate, per luxuriæ uacationem, omnia illa ut ociosa ut hostilia pudicitiæ recusantur. Nam ubi deus ibi pudicitia, ibi grauitas adiutrix & socia eius. Quo ergo pacto pudicitiã sine instrumento eius, id est sine grauitate tractabimus? quomodo autem grauitatem administrandæ pudicitiæ adhibebimus? nisi & in facie & in cultu & in totius hominis cõtemplatione seueritas circũferatur. Quamobrem erga uestitum quoque & reliqua compositionis uestræ impedimenta, proinde uobis curanda est amputatio, & decussio redundantioris nitoris. Nam quid prodest

Aliàs affigitis.

Viri elegantiæ studiosi.

prodest, faciem quidem frugi & expeditam & simplicitate cōdignam diuinæ disciplinæ exhibere, cætera uero corporis, laciniosis pomparum & deliciarum ineptijs occupare? Hæ pompæ quàm de proximo curent luxuriæ negotium, & obstrepant pudicitiæ disciplinis, dinoscere in facili est, quod gratiam decoris cultus societate prostituant: adeo si desint irritam & ingratam reddunt, uelut exornatam & naufragam. Cōtra si forma defecit, adminiculum nitoris quasi de suo gratiam supplet. Aetates denique requietas iam, & in portum modestiæ subductas, splendor & dignitas cultus auocant, & seueritatem appetitionibus inquietant, compensantibus scilicet habitus irritamēto pro frigore ætatis. Ergo benedictæ primo quidem ut lenones & prostitutores uestitus & cultus ne in uos admiseritis, tum si quas uel diuitiarū suarum uel natalium, uel retro dignitatum ratio compellit, ita pompaticas progredi: ut sapientiam consecutæ, temperare saltem ab huiusmodi curate, ne totis habenis licentiā usurpetis prætexto necessitatis. Quomodo etenim humilitatem quam Christiani profitemur, implere poterimus non repastinantes diuitiarū uestrarū uel elegantiarū usū, quæ ad gloriā faciunt? gloria autem reconsueuit. Non enim utemur nostris? quis autem prohibet uti. Secūdum Apostolū tamen, qui nos uti monet mundo isto, quasi non abutamur. Præterit enim, inquit, habitus huius mundi. Et qui emunt, inquit, sic agant quasi non possidentes. Cur ita? quoniam præmiserat, di●ens: Tēpus in collecto est. Si ergo uxores quoque ipsas sic habendas demonstrat, tanquam non habeantur, propter angustias temporum, quid de uanis his instrumētis earum? Non enim & ita multi faciunt, & se spadonatui assignant, & propter regnum dei tam fortem & utique permissam uoluntatem sponte ponētes? quidam ipsam dei creaturam sibi interdicunt, abstinentes uino, & animalibus exulantes, quorum fructus nulli periculo aut sollicitudini adiacēt, sed humilitatem animæ suæ in uictus quoque castigatione deo immolāt. Satis igitur usæ estis diuitijs atque delicijs, satis dotum uestrarum fructum cecidistis. Vnde notitia salutarium disciplinarum, Nos sumus in quos decucurrerunt fines seculorum. Nos destinati à deo ante mundum in æstimationē temporum, tanquàm castigando & castrando (ut ita dixerim) seculo erudimur à domino. Nos sumus circuncisio omniū, & spiritalis & carnalis. nam spiritu & carne secularia circūcidimus. Nimirū enim deus demōstrauit fucis herbarum & concharum alueis, incoquere lanas. Exciderat illi cū uniuersa nasci iuberet, purpureas & coccineas oues mandare. Deus & ipsarum uestium officinas cōmētus, quod leues & exiles, solo precio graues essent. Deus & auri tanta opera produxit cōtemplandis & distinguendis lapillis: scrupulosa deus auribus uulnera intulit, & tanti habuit uexationem operis sui, & cruciatus infantiæ tunc primū dolentis, ut ex illis ad ferrum nati corporis cicatricibus grana nescio quæ penderēt, quæ planè Parthi per omnia quæque sua, bullarum uice inserunt: quanquàm & aurū ipsum, cuius uos gloria occupat,

Christiani profitentur humilitatem.

*Forte * Gloria autē regerere consueuit.*

*Forte * uoluptatem.*

R cupat,

cupat, cuidam genti ad uincla seruire referunt Gentilium literæ: adeo nõ ueritate bona sunt, sed raritate: per angelos aũt peccatores demonstrata sunt, & ipsas materias prodiderunt: & operositas cum raritate cõmissa preciositate ex ea libidine possidẽdæ preciositatis fœminarum, quod idem angeli qui & materias eiusmodi illecebras detexerunt, aurum dico & argentum illustrium & opera eorum tradiderunt, etiam calliblepharum uel plerũq; tincturas inter cætera docuerũt, damnati à deo sunt, ut Enoch refert. Quomodo placebimus deo, gaudentes rebus illorum, qui iram & animaduersionẽ prouocauerunt? Nunc deus ista prospexerit, deus permiserit: nullam de cõchylio uestem Esaias increpet, nullas lunulas reprobet, nullum botronatũ retundat: tamen non ut gentiles, ita nos quoq; nobis adulemur, institutorẽ deum solũmodo existimantes, nõ etiam despectorem institutorũ suorum. Quanto enim melius & cautius egerimus, si præsumamus omnia quidem à deo prouisa tunc, & seculo posita, ut nunc esset in quibus disciplina seruorum eius probaretur: uti per licentiam utendi, continentiæ experientia procederet. Nónne sapientes patresfamiliæ de industria quædam seruis suis offerunt atq; permittunt, ut experiantur an æqualiter permissis utantur, si ꝓbe, si modeste? Quanto autem laudabilior qui abstinuerit in totum, qui timuerit etiam indulgentiam domini? Sic igitur & Apostolus: Omnia, inq̃t, licent, sed nõ omnia ædificant. quanto facilius illicita timebit, qui licita uerebitur? quæ autem uobis causa est structius prodeundi, cum remotæ sitis ab his quæ ad aliud indigent. Nam nec templa circuitis, nec spectacula postulatis, nec festos dies gentilium nostis: propter ipsum enim cõuentus, & mutuum uidere ac uideri omnes pompæ in publicum proferuntur, aut ut luxuria negotietur, aut gloria insolescat. Vobis autem nulla procedẽdi causa nõ tetrica: aut imbecillis aliquis ex fratribus uisitandus, aut sacrificium offertꝰ, aut dei uerbum administratur. quamuis horum grauitatis & sanctitatis negotium, & si cui opus nõ sit habitu extraordinario & composito & soluto. ac si necessitas amicitiarum officiorumq; gentilium uos uocat, cur non uestris armis indutæ proceditis? tanto magis, quanto ad extraneas fidei? ut sit inter ancillas diaboli & dei, discrimen: ut exemplo sitis illis, ut ædificẽtur in uobis: ut (quomodo ait Apostolus) magnificetur deus in corpore uestro: magnificatur autem si per pudicitiam utiq;, & per habitum pudicitiæ competẽtem. Sed enim dicitur à quibusdam, ne blasphemetur nomen in nobis si quid de pristino habitu & cultu detrahamus. Non auferamus ergo nobis & uitia pristina. simus & moribus isdem si & superficie eadem: & tunc uere non blasphemabunt nationes. Grandis blasphemia si qua dicatur, ex quo facta est Christiana, pauperius incedit. Timebit pauperior uideri, ex quo locupletior facta est, & sordidior ex quo mundior: secundum gentiliũ, an secundum dei placitum incedere Christianos oportet? Et optemus tantummodo ne iustæ blasphemationis causa simus. Quanto autem blasphe-

Forte, quoduis horũ. & mox, & cui.

mabile

mabile est, si quæ sacerdotes pudicæ dicimini, impudicarum ritu proceda- *Aliàs sacerdotes pudicitiæ.*
tis cultæ, aut expictæ: aut quid minus habent infelicissimæ illæ impudicarũ
libidinum uictimæ? quas si quæ leges à matronis & matronalibus decora
mentis cohercebant, iam certe seculi improbitas cottidie insurgens honestis
simis quibusq; fœminis usq; ad errorem dinoscendi coæquauit: quãquàm
lenocinia formæ nunquàm nõ prostituto corpori cõiuncta, & debita etiam
scripturæ suggerunt. Illa ciuitas ualida quæ super montes septem & pluri-
mas aquas præsidet, cum prostitutæ appellationem à domino meruisset,
quali habitu appellationis suæ comparata est? Sedet certe in purpura cum
coccino, & auro, & lapide precioso, quæ maledicta sunt, sine quibus non po
tuit maledicta & prostituta describi. Thamar illa quia se expinxerat & or-
nauerat, idcirco Iudæ suspitioni uisa est quæstui sedere, adeo quia sub uela-
mento latebat, habitus qualitate quæstuariam mentiente, & fecit ut quæ-
stuariam, & uoluit, & cõpellauit & pactus est. Vnde addiscimus aduersus
congressus etiam & suspitiones impudicas prouidẽdum omni modo esse:
quid enim castæ mentis integritas in alterius suspitiõe maculatur? quid spe
ratur in me quod auersor? cur non mores meos habitus pronunciat, ne spi-
ritus per aures ab impudentia uulneretur? liceat uideri pudicam, certe impu
dicam non licet: licet aliqua forsan dicam: Non est mihi necessarium homi-
nibus probari, nec enim humanũ testimoniũ requiro. Deus conspector cor
dis est. Scimus omnes, cum tamen quid idem per Apostolum dixerit recor
demur: Probum uestrum coram hominibus appareat. Ad quid? nisi mali-
tia ad uos accessum omnino non habeat, & ut malis & exemplo & testimo
nio sitis: aut quid est, luceant opera uestra? Aut quid nos dominus lumen
terræ uocauit, quid ciuitati supra montẽ constitutæ comparauit, si non relu
cemus inter tenebrosos, & extamus inter dimersos? Si lucernã tuã sub mo-
dium abstruseris, in tenebris relictæ à multis incuseris necesse est. Hæc sunt
quæ nos luminaria mundi faciunt, bona scilicet nostra. Bonum autem dũ-
taxat uerum & plenum non amat tenebras, sed gaudet uideri & ipsa deno-
tatione sui exultat. Pudicitiæ Christianæ satis non est esse, uerum & uideri. *Pudicitia Christiana.*
Tanta enim debet esse plenitudo eius, ut emanet ab animo in habitum, &
eructet à conscientia in superficiem, ut & foris inspiciat quasi supellectilem
suam, ut conueniat fidei continendæ in perpetuum. Discutiendæ enim sunt
delitiæ, quarum mollitia & fluxu fidei uirtus effœminari potest. Cæterum
nescio an manus spatalio circũdari solita, in duritia catenæ stupescere susti-
neat. Nescio an crus de periscelio in neruũ se patiatur artari. Timeo ceruicẽ
ne margaritarum & smaragdorũ laqueis occupata, locum spatæ non det.
Quare benẽdictæ meditemur duriora, & non sentiemus: relinquamus læ-
tiora & non desiderabimus. Stemus expeditæ ad omnem uim, nihil habẽ-
tes quod relinquere timeamus. Retinacula ista sunt spei nostræ, proijciamus
ornamẽta terrena, si cœlestia optamus. Ne dilexeritis aurum, in quo prima

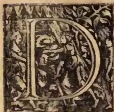
delicta populi Israhelis denotātur. O dissc debetis quod Iudæos perdidit, quod derelinquentes deum adorauerunt: iam tunc aurū ignis est esca. Cæterum tempora Christianorum semper & nunc uel maxime, non auro, sed ferro transiguntur. Stolæ martyriorum præparantur, angelis baiulis sustinentur. Prodite uos iam medicamentis & ornamentis extructæ Apostolorum, sumētes de simplicitate candorem, de pudicitia ruborem, depictæ oculos uerecundia, & spiritus taciturnitate, inserentes in aures sermonē dei, annectentes ceruicibus iugum CHRISTI. Caput maritis subijcire, & satis ornatæ eritis. Manus lanis occupate, pedes domi figite, & plus quàm in auro placebunt. Vestite uos serico probitatis, byssino sanctitatis, purpura pudicitiæ. Taliter pigmentatæ deum habebitis amatorem.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI LIBRI DE CVLTV MVLIERVM, FINIS.

Q. Septimij

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBER PRIMVS AD VXOREM.

ILECTISSIMA in domino conserua quid tibi sectandum sit post discessum de seculo meum, si prior te fuero uocatus, iam hinc prouidere ut p/uisum obserues mandare fidei tuæ. Nam seculari bus satis agentes sumus, & utriq; nostrum consul tum uolumus, talibus ordinamus. Cur non magis de diuinis æque cœlestibus posteritati nostræ prospicere debeamus, sed legatum quodammodo prælegare admonitionem & demonstrationem eorũ quæ ex bonis immortalibus, & de hæreditate cœlorum deputatur? Tu modo ut solidum capere possis hoc meæ admonitiõis fidei cõmissum, deus faciat: cui sit honor, gloria, claritas, dignitas, potestas, nunc & in secula seculorum, Amen. Præcipio igitur tibi quanta continentia potes, post excessum nostrum renuncies nuptijs: nihil mihi isto nomine collatura, nisi quod tibi proderis. cæterũ Christianis seculo digressis nulla restitutio nuptiarum in diem resurrectionis repromittitur, translatis scilicet in angelicam qualitatem & sanctitatem: proinde sollicitudo nulla, quæ de carnis: zelo uel in sententiã illam quam septem fratribus per successionem nuptijs euoluere: neminẽ tot maritorũ resurrectionis die offendet, nec quisquàm illam cõfusurus expectat. quæstio Sadducæorum cessit sententiæ domini. Ne me putes propter carnis tuæ integritatem mihi reseruandam de contumeliæ dolore suspectum insinuare iam hinc tibi consilium uiduitatis: nihil tunc inter nos dedecoris uoluptuosi resumetur. Nec enim tam friuola, tam spurca deus suis pollicetur. Sed an tibi, uel cuicũq; alij fœminæ ad deum pertinentis proficiat quod suademus, licet retractare. Non quidem abnuimus cõiunctionem uiri ac fœminæ benedictã à domino, ut sciremus generi humano & replendo orbi & instruẽdo seculo excogitatam, atq; exinde permissam, unam tamen. Nã & Adam unus Euæ maritus, & Eua una uxor illi⁹, una mulier, una costa. Sanè apud ueteres nostros ipsósq; Patriarchas non modo nubere, etiam plurifariam matrimonijs uti fas fuit. erant & concubinæ: sed licet figuratum in synagogam & ecclesiam cesserit, ut tamen simpliciter interpretemur, necessariũ fuit instituere, quæ postea aut amputari, aut temperari mererentur. Superuentura enim lex erat. oportebat legis adimplendæ causas præcucurrisse. Idem mox legi succurrere habebat, dei sermo circũcisionem inducens spiritalẽ. Igitur per licentiam tunc passiuam materiæ subsequentiũ emendationũ præministrabant, quas dominus Euangelio suo, dehinc Apostolus in extremitatibus seculi aut excidit redundantes, aut composuit inconditas. Sed non

For. prouide.

For. atq; cœlesti.

For. & legatũ

For. nuptiis euoluerunt.

Montanizat de unis nuptijs.

ideo præmiserim de libertate uetustatis & posteritatis castigationẽ, ut præstruam CHRISTVM separandis matrimonijs & delendis coniunctionib9 aduenisse, quasi iam hinc finem nubendi præscriptã uiderint. qui inter cætera peruersitatum suarum disiungere docent, carnem de duobus unam, negantes eum qui fœminã de masculo mutuatus, duo corpora ex eiusdẽ materiæ consortio sumpta, rursus in se matrimonij compactione compegit. Deniq; prohiberi nuptias nusquàm omnino legim9, ut bonũ scilicet: quid tamen bono isto melius sit, accipimus ab Apostolo, permittente quidẽ nubere, sed abstinentiam præferente: illud propter insidias tentationum, hoc propter angustias temporum: qua ratione utriusq; pronunciationis inspecta, facile dinoscitur necessitate nobis concessam esse nubendi potestatem: quod autem necessitas præstat, depreciat ipsa: quod deniq; scriptũ est, Melius est nubere, quàm uri. quale hoc bonum est, oro te, quod mali comparatio cõmẽdat? Vt ideo melius sit nubere, quia deterius est uri. At eñ quàto melius est neq; nubere neq; uri. sed etiã in psecutiõib9 melius est ex pmissu fugere de oppido in oppidum, quàm cõpressum & distortum negare, atq; isto beata est. Idém ue qui negent, beati testimonij cõfessione excidere, possum dicere quod permittitur nõ est bonum. quid enim necesse est mori mihi, si ploro: bonum est, si timeo. quod permittitur suspectam habet pmissionis suæ causam: quod autem melius est, nemo permisit, ut indubitatũ & sua synceritate manifestum. Nã propterea appetẽda sunt quædã, quia nõ uetantur, & si quodammodo uetantur, cum alia illis præferuntur: prælatio enim superior dissuasio est infirmorum. Non ideo quid bonum est, qa malum non est: ideo malũ non est, quia non obest. Porrò plene bonũ hoc antecedet, quod non modo non obest, sed insuper prodest. Item qui malle debes quod prodest, quàm quod non obest. Ad primũ enim locum certamẽ omne contendit: secundus solatium habet, uictoriam non habet. Quod si Apostolo auscultamus obliti posteriorum extendamur in priora, & meliorum donationũ sectatores simus, si nobis laqueum non imponit, quid utilitatis sit ostendit, dicens: Innupta de dominicis cogitat, uti corpore & spiritu sancta sit. Nupta uero, sollicita est quomodo coniugi suo placeat. Cæterum nusquàm ita nuptias permittit, ut non potius ad suũ exemplum nos eniti malit. Felicem illum qui Pauli similis extiterit. Sed carnem legimus infirmã, & hinc nobis adulamur impensius: legimus tamẽ & spiritum firmũ. Nam in uno sensu utrũq; positum est. Caro terrena materia est, spirit9 uero cœlestis. Cur ergo ad excusationem proniores, quæ in nobis infirmata sunt, opponimus: quæ uero fortiora nõ tuemur? Cur cœlestibus terrena nõ cedant? si spiritus carne fortior, quia & generosior. nostra culpa infirmiores sectamur. Nam disiunctis matrimonio duæ species humanæ imbecillitatis necessarias nuptias faciunt. Prima quidem potentissima, quæ uenit de concupiscentia carnis: sequens, de cõcupiscentia seculi. Sed utraq; repudianda

Forte* id est ne qui negent.

Forte. Itaq; malle.

est à

est à seruis dei, qui & luxuriæ & ambitioni renunciamus. Carnis concupiscẽtia ætatis officia desedit, decoris messem requirit, gaudet de cõtumelia sua: dicit uirum necessarium sexui, ut autoritatis & solatij causa, uelut à malis rumoribus tuta sit. Et tu aduersus consilia hæc eius, adhibe sororũ nostrarum exempla, quarũ nomina penes dominũ, quæ nullam formã uel ætatis occasionem præmissis maritis sanctitatẽ anteponũt: malunt enim deo nubere: deo speciosæ, deo sunt puellæ: cũm illo uiuunt, cum illo sermocinãtur: illũ diebus & noctibus tractãt: orationes suas uelut dotes domino adsignãt: ab eodem dignationem uelut munera maritalia quotienscũq; desiderant, consequuntur. Sic æternum sibi bonũ domini occupauerunt, ac iã in terris non nubendo de familia angelica deputantur. Taliũ exemplis fœminarum ad æmulationem te continentiæ exercens, spiritali affectiõe carnalem illam cõcupiscẽtiã humabis. Temporalia & uolatica desideria formæ uel ætatis inimicantium bonorum compensas delenda. Cæterum secularis concupiscentia, causas habet, gloriam, cupiditatem, ambitionẽ, insufficientiam, per quas necessitatem nubendi subornat: uidelicet cœlestia repromittẽs, dominari in aliena familia, in alienis opibus incumbere, cultum de alieno extorquere sũptu, quem non sentias cedere in te. Hæc procul à fidelibus, quibus nulla cura tolerandæ uitæ, nisi si diffidemus de promissis dei, & cura, & prouidẽtia: qui lilia agrestia uestit, qui uolatilia cœli nullo ipsorum labore pascit, qui ꝓhibet de crastino uictuq; curari, respondens scire se quid cuiq; seruorũ suorum opus sit. Non quidem monilium pondera, non uestiũ tædia, nõ Gallicos uultus, nec Germanicos baiulos, quæ nuptiarũ gloriam accendũt: sed sufficientia quæ modestiæ & pudicitiæ apta est. Præsume oro te, nihil tibi opus est, si domino appareas: imò omnia habere, si habeas dominũ: cuius omnia cœlestia recogita, & terrena despiciẽs. Nihil uiduitati apud deũ subsignatæ necessariũ est quàm perseuerare. Adijciunt quidẽ sibi homines causas nuptiarũ de sollicitudine posteritatis, & liberorũ amarissima uoluptate. sed id quoq; penes nos odiosum est. Nam quid gestiamus liberos ferere, quos cum habemus, præmittere optamus respectu scilicet imminentiũ angustiarũ, cupidi & ipsi iniquissimo isto seculo eximi & recipi ad dominum, quod etiã Apostolo uotũ fuit. Nimirũ necessaria soboles seruo dei. Satis enim desunt nostra: securi sumus ut liberis uacemus: quærenda nobis onera sunt, quæ etiã à gentiliũ prophanis uitantur, quæ legibus locuntur, quæ parricidijs expugnantur. Nobis quidem plurimũ importuna, quantum fidei periculosa. Cur enim dominus uæ prægnantibus & nutricãtibus cecinit nisi quia filiorum impedimenta testatur, in illa die expeditionis incõmodũ futura? utiq; nuptias imputaturus. Tum autem ad uiduas non pertinebit: ad primam angeli tubam expedite prosilient. Quamcunque pressuram persecutionémque libere perferent: nulla in utero, nulla in uberibus æstuante sarcina nuptiarum. Igitur siue carnis, siue seculi, siue

Fort. cõpensans uel compensabis.

Al's Gallicos mulos Adhuc baiulos agũt Germani, hodie Põtificij corporis gestatores.

Appareas, hoc est, inseruias. unde apparitores.

Amarissima liberorum uoluptas.

ἀχρεῖα (?)

Fort. locantur.

Dies expeditionis, dies ultimi iudicij.

posteritatis gratia nubet,nihil ex istis necessitatibus dei seruis:ut nõ satis ha
beam semel alicubi earum succubuisse,& uno matrimonio omnẽ concupi-
scentiã huiusmodi expiasse. Nubamus cottidie,& nubentes à die illo dep-
hendamur,ut Sodoma & Gomorrha. Nam illic nõ utiq; nuptias & mer-
Nubebãt et emebãt. cimonia solũmodo agebant:sed cũ dicit,nubebant & emebant, insigniora
ipsa carnis & seculi uitia detinentes,quæ à diuinis disciplinis plurimũ auo-
cent. Alterum per lasciuiendi uoluptatem:alterum per acquirendi uolunta-
tem. Etenim illa tunc cæcitas longe à finibus seculi habebatur. Quid ergo si
et,si quæ olim detestabilia sunt penes dominũ,ab his nos nunc arceat. Tẽ-
pus,inquit,in collecto est.superest,ut qui matrimonia habent,tanquàm non
habẽtes agant. Quod si habent,obliterare debent quod habent:quãto ma
For. habentes obliterare. gis non habentes.prohibentur repetere quod non habẽt: ut cuius maritus
de rebus habuit,exinde quietem sexui suo nubendi abstinentia iniungat:
For. de rebus abijt. quam pleræq; Gentilium fœminarum memoriæ charissimorum maritorũ
*Forte *parentant.* parcant. Cum quid difficile uidetur,difficiliora alios obeuntes recenseam9.
Quot enim sunt qui statim à lauacro carnẽ suã obsignant? Quot itẽ qui cõ
sensu pari inter se matrimonij debitũ tollunt? Volũtarijs spadonibus pro cu
piditate cœlesti saluo matrimonio abstinẽtia toleratur,quãto magis adem
pto? Credo eñ difficilius saluũ derelinqui,quàm amissum non desiderari.
Durũ planè & arduũ satis cõtinẽtia sancta fœmina post uiri excessum dei
causa,cũ Gentiles Satanæ suo & uirginitatis & uiduitatis sacerdotia perfe-
rant? Romæ quidẽ quæ ignis illius inextinguibilis imaginẽ tractant,auspi-
Acreæ Iunonis meminit Pausanias. cia pœnæ suæ cũ ipso dracone curantes,de uirginitate censentur. Aceæ Iu-
noni apud Aegium oppidũ uirgo sortitur:& quæ Delphis insaniunt, nube
re nesciunt. Cæterum uiduas Aphricanæ Cereri assistere scimus, durissima
For. matrimonij, uel matrimoniorum. quidẽ obliuione matrimonio adlectas. Nã manentibus in æternum uiris
nõ modo thoro decedunt, sed & alias eis utiq; ridentibus loco suo insinu-
ant,adempto omni cõtactu usq; ad osculũ filiorũ,& tamẽ durante usu pse
uerant in tali uiduitatis disciplina,quæ pietatis etiam sanctæ solatia exclu-
Oscula. dit. Hæc diabolus præcipit & auditur:prouocat nimirũ dei seruos cõtinẽtia
*Forte * quasi ex æquo cõtinentiũ gehẽnæ sacerdotum.* suorũ,*quasi ex æuo cõtinentiã gehẽnæ sacerdotẽ. Nam inuenit quomodo
homines etiam bonis sectationibus perderet:& nihil apud eũ refert, alios
luxuria,alios cõti nentia occidere. Nobis cõtinentia ad strumentũ æternita
tis demõstrata est à domino salutis deo,ad testimoniũ fidei,ad cõmenda-
tionẽ carnis istius exhibendæ supuenturo indumẽto incorruptibilitatis ad
sustinendã nouissime uoluntatẽ dei. Sup hæc enim recogites moneo,nemi
nẽ ex dei uoluntate de seculo duci, si nec folium quidem ex arbore sine dei
uoluntate dilabitur. Idem qui nos mũdo infert,idẽ & educat necesse est. Igi
tur defuncto per dei uoluntatẽ,etiã matrimoniũ dei uoluntate defungitur.
quid tu restaures,cui finẽ deus posuit? quid libertatẽ collatã tibi iterata ma
Fort. Abliga. pro solutus. trimonij seruitute fastidis? Obligat9 es,inquit,matrimonio,ne quæsieris ob
ligationẽ.

ligationem. Nam & si nō delinquas renubendo, carnis tamē pressurā subse qui dicit. Quare facultatē cōtinentiæ, quantum possumus, non diligamus? quā primū obuenerit imbibamus: ut quod in matrimonio non ualemus, in uiduitate sectemur. Amplectenda occasio est, quæ ademit quod necessitas imperabat. Quantū detrahant, quantum obstrepant sanctitati nuptiæ secundæ, disciplinæ ecclesiæ, præscriptio Apostoli declarat, cū digamos non sinit præsidere, cū uiduā allegi in ordinationē nisi uniuiram nō cōcedit: arā enim dei mundā proponi oportet. Tota illa ecclesia candida de sanctitate describitur. Sacerdotiū uiduitatis, & celebratū est apud natiōes pro diaboli scilicet æmulatione. Regem seculi Pontificē maximū rursus nubere, nefas est: quantū deo sanctitas placet, cū illū etiam inimicū adfectat: non utiq; ut alicuius boni adfinis, sed ut dei domini placita cū cōtumelia adfectans. Nā de uiduitatū honoribus apud dominū uno dicto eius per prophetā expeditum: Iuste facito uiduæ & pupillo, & uenite disputemus, dicit dominus. Duo ista nomina inquantū de spe qui humano, intantū diuinæ misericordiæ exposita, suscepit tueri. Pater omniū uide, quàm ex æquo habetur, qui uiduæ benefecit. quanti est uidua ipsa, cuius adsertor dominus disputauit? Non tantū uirginibus datū opinor, licet in illis integritas solida & tota sanctitas de proximo uisura sit faciem dei. Tamē uidua habet aliquid operosius: qa facile est nō appetere quod nescias, & auersari quod desideraueris nunquàm. Gloriosior cōtinētia quæ ius suū sentit: quæ quid uiderit, nouit. Poterit uirgo felicior haberi, at uidua laboriosior. Illa, quod bonū semp habuit, ista quod bonū sibi inuenit. In illa gratia, in ista uirtus coronatē. Quædam enim sunt diuinæ liberalitatis, quædam nostræ operatiōis. Quæ à domino indulgentur, sua gratia gubernantur: quæ ab homine captantur, studio perpetrantur. Stude igitur ad uirtutem continentiæ, modestiæ, quæ pudori procurat: sedulitati, quæ nugas non facit: frugalitati, quæ seculū spernit. Conuictum atq; cōmercia deo digna sectare, memor illius uersiculi, sanctificati per Apostolum:

Ordinatio.

For. cū illā etiam inimicam

For. de specie qui humano.

Virgo.

Vidua.

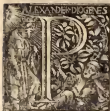
Bonos corrumpunt mores congressus mali.

Loquaces, otiosæ, uinosæ, curiosæ cōtubernales, uel maxime proposito uiduitatis officiunt. Per loquacitatē inrepunt uerba pudoris inimica: p otium seueritate deducūt: p uinolentiā quiduis mali insinuant: p curiositatis æmulationē libidines cōuehunt. Nulla huiusmodi fœminarū de bono uniuiratus loqui nouit: deus enim illis (ut ait Apostolus) uenter est, ita & quæ uentri propinqua. Hæc tibi iam hinc cōmendo cōseruā carissima post Apostolum quidem ex habundanti retractata, sed tibi etiam solatio futura, quod meam memoriam, si ita euenerit, in illis frequentabis.

Menander, φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI PRIMI AD VXOREM, FINIS.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBER SECVNDVS AD VXOREM.

PROXIME tibi dilectissima in domino conserua, quid fœminæ sanctæ matrimonio quacunque forte adempto sectandũ sit, ut potui prosecutus sum. Nunc ad secunda consilia conuertamur, respectu humanæ infirmitatis quorundam exemplis admonentibus, quæ diuortio uel mariti excessu oblata cõtinentiæ occasione, non modo abiecerũt oportunitatem tanti boni, sed ne in nubendo quidem rursum disciplinæ meminisse uoluerunt, ut in domino potissimum nuberent. Itaque mihi confusus est animus, ne qui te nuper ad uniuiratus & uiduitatis perseuerantiam hortatus sum, nũc mentione nuptiarum, prodiuum tibi labendi ab altioribus faciam. Quod si integre sapis, certes istud seruandũ tibi esse, quod sit utilius: quod uero difficile est, & non sine necessitatibus: & hoc maximum propositum uitæ supremi præsidij: nec mihi de isto quoque referendi ad te causæ fuissent, nisi grauiorem meam sollicitudinem comprehendissem. Nam quanto grandis est continentia carnis, quæ uiduitatẽ ministrat, tanto si non sustineatur, ignoscibilis uideri potest: difficilium enim facilis est uenia. Quanto autem nubere in domino perpetrabile est, uti nostræ potestatis, tanto culpabilius est non obseruare quod possis. Eo accedit quod Apostolus de uiduis quidem & nuptis, ut ita permaneant suadet, cũ dicit: Cupio aũt omnes ex eo exemplo perseuerare. De nubẽdo uero in domino, cum dicit tantum in domino, iam non suadet, sed exerte iubet. Igitur in ista maxime specie nisi hoc sequimur, periditamur: quia suasum impune quid negligas quàm iussum. quod illud de consilio ueniat, & uoluntati proponatur: hoc autem de potestate descendat. & necessitate obligetur: illic libertas, hic contumacia delinquere uideatur. Igitur cum quædã istis diebus nuptias suas de ecclesia tolleret, id est, gentili cõiũgeretur: idque ab alijs retro factum recordarer, miratus aut ipsarum petulantiam, aut consiliariorũ præuaricationem, quod nulla scriptura eius factam licentiã proferrẽt, Nunquid, inquam, de illo capitulo sibi blandiuntur, primæ ad Corinthios, ubi scriptum est: Si quis frater infidelem habet uxorem, & illa matrimonio cõsentit, ne dimittat eam. Similiter mulier fidelis, infideli nupta, si cõsentanea maritum experitur, ne dimiserit eum. Sanctificatur enim infidelis uir à fideli uxore, & infidelis uxor à fideli marito: cæterum immũdi essent filij uestri. Hanc monionem fors fidelibus inuinctis simpliciter intelligendum, putent etiam infidelibus nubere licere, qui ita interpretantur. Absit ut sciens se circũscribat,

For. meo uel ex meo mino (margin, beside "De nubẽdo uero in domino")

Fort. inuentis. (margin, beside "fors fidelibus inuinctis")

cumscribat. Cæterum manifestum est scripturam istam eos fideles designare, qui in matrimonio gentili inuenti à dei gratia fuerunt, secundum uerba ipsa: Si quis, inquit, fidelis uxorem habet infidelem: nõ dicit uxorẽ duci infidelem, ostendit iam in matrimonio agentem mulieris infidelis, mox gratia dei conuersum perseuerare cum uxore debere, scilicet propterea ne qui fidẽ consecutus putaret sibi deuertendum esse ab aliena iam & extranea quodã modo fœmina: adeo & rationem subijcit, in pace nos uocari à domino, & posse infidelem à fideli per usum matrimonij lucrifieri. Ipsa etiam clausula hoc ita intelligendum esse confirmat, ut quisque, ait, uocatur à domino ita perseueret: uocantur autem gentiles, opinor, nõ fideles: quod si de fideli ante matrimoniũ pronunciasset, absolute permiserat sanctis uulgo nubere: si uere permiserat, nunquàm tam diuersam atq; contrariam permissui suo pnunciationem subdidisset, dicens: Mulier defuncto uiro libera est, cui uult nubat, tantum in domino. Hic certe nihil retractandum est: nã de eo quod tractari potuisset, CHRISTVS cecinit: ne, quod ait, cui uelit nubat, male uteremur, adiecit, tantum in domino, id est in nomine domini, quod est indubitate Christiano. Ille igitur CHRISTVS sanctus, qui uiduas innuptas integritati perseuerare mauult, qui nos ad exemplum sui hortatur, nullam aliam formam repetũdarum nuptiarum nisi in domino præscribit, huic soli conditioni continentiæ detrimenta concedit: tantum, inquit, in domino.

Forte *adiecit *Abiecit pondus legis suæ tantum. quo sono & modo enunciaueris dictũ istud: & onerosum est, & iubet, & suadet, & præcipit, & hortatur, & rogat, & cõminatur: detractata & experta sententia est, & ipsa sui breuitate fœcũda: sic solet diuina ũxor statim obserues. Quis enim intelligere possit pericula multa & uulnera fidei in huiusmodi nuptijs quas prohibet Apostolus puidisse: & primo quidem carnis sanctæ in carne gentili inquinamentũ præcauisse. Hoc loco dicit aliquis, quid ergo refert inter eum qui in matrimonio gentilis à domino allegitur, & olim id est ante nuptias fidelem, ut non pinde carni suæ caueant: alter arceatur à nuptijs infidelis, alter in his perseuerare uideatur: cur si à gentili inquinamur, non & ille disiungitur, quemadmodum iste nõ obligatur? Respondebo si spiritus dederit, ante omnia allegãs dominũ magis ratum habere matrimoniũ nõ cõtrahi, quàm omnino disiungi: deniq; diuortium prohibet, nisi stupri causa, continentiã uero cõmẽdat. Habet igitur ille perseuerandi necessitatem, hic porrò etiam nõ nubẽdi potestatem. Tunc si secundum scripturam qui in matrimonio gẽtilis à fide deprehenduntur, erunt: ac propterea nõ inquinantur, cum ipsis alij quoque sanctificantur: sine dubio isti, qui ante nuptias sanctificati sunt, si extraneæ carni cõmisceantur, sanctificare eam nõ sint deprehensi: dei autem gratia illud sanctificat, quod inuenit: ita quod sanctificari nõ potuit, immundũ est: quod immundũ est, cum sancto non habet partem, nisi ut de suo inquinet & occidat. Hæc tria sunt. fideles gentiliũ matrimonia subeuntes, stupri reos esse cõstat

esse cõstat,& arcendos ab omni cõmunicatione fraternitatis,ex literis Apostoli dicentis, Cum eiusmodi nec cibum sumendum. At nunquid tabulas nuptiales de illo apud tribunal domini proferemus? Et matrimonium rite contractum allegabimus quod uetuit ipse? non adulterium est quod prohibetur? non stuprũ est extranei hominis admissio? minus templum dei uiolat.minus membra CHRISTI cum membris adulteræ cõmiscet.Quod sciã, non sumus nostri,sed precio empti.& quali precio? sanguine dei. Lædentes igitur carnem istam,eum lædimus.De pximo quid sibi uoluit ille qui dixit, delictum quidem esse extraneo nubere, sed minimum, cum aliâs deposita carnis iniuria ad dominum pertinentis.Omne delictũ uoluntarium in domino grande est.Quanto enim potestas uitandi fuit,tanto contumaciæ crimen oneratur.Recenseamus nunc cætera pericula & uulnera, ut dixit, fidei ab Apostolo prouisa,non carnis tantũ uerum etiam ipsius spiritus molestissima.Quis enim dubitet obliterari cottidie fidem cõmercio infideli? bonos corrumpunt mores confabulationes malæ.quanto magis cõiunctus & indiuiduus usus? Quæuis mulier fidelis dominum obseruet necesse est. & quomodo potest duobus dominis deseruire domino & marito,adde gentili? Gentilem enim obseruãdo gentilia exhibebit,formam,extructionem,mũditias seculares,blanditias turpiores,ipsa etiam matrimonij secreta maculosa:nõ ut penes sanctos officia sexus,cum honore ipsius necessitatis,tanquã sub oculis dei modeste & moderate transfiguntur.sed uiderit qualiter uir officia pendat domino.Certe nõ potest pro disciplina satisfacere,habens in latere diaboli seruum, pcuratorem domini sui ad impedienda fideliũ studia & officia:ut si statio facienda est, maritus de die condicat ad balneas:si ieiunia obseruanda sunt,maritus eadem die conuiuium exerceat:si procedẽdum erit,nunquam magis familiæ occupatio adueniat.Quis enim sinat cõiugem suam uisitandorum fratrũm gratia,uicatim aliena & quidem pauperiora quæq; tuguria circuire? Quis nocturnis conuocationibus, si ita oportuerit,à latere suo eximi libenter feret? Quis deniq; solẽnibus Paschæ abnoctantem securus sustinebit? quis ad conuiuiũ dominicum illud, quod infamant,sine sua suspitione dimittit? quis in carcerẽ ad osculanda uincula martyris reptare patietur? Iam uero alicui fratrum ad osculum conuenire,aquã sanctorum pedibus offerre,de cibo,de poculo inuadere,desiderare, in mente habere. si & peregre frater adueniat, quod in aliena domo hospitium? si cui largiendum erit,horreum,poma præclusã sunt.Sed aliqui sustinent nostra nec obstrepunt.Hoc est igitur delictum,quod gentiles nostra nouerũt, quod sub cõscientia iustorum sumus.quod beneficiorum eorum est si quid operamur. Non potest se dicere nescire qui sustinet:aut si cælatur quia non sustinet,timetur.Cum autem scriptura utrunq; mandet.& sine alterius conscientia, & sine nostra pressura operari domino, nihil interest in qua parte delinquas,aut in conscientia mariti si sit ut patiens in cõflictationẽ tui,dum

Statio. *Ieiunia.* *Processio.* *Visitatio fratrum. Hoc est Christianorum ægrotantium.* *Conuocationes. Peruigilium noctis Paschalis.* DOMINI/CVM CONVIVIVM. *Visitatio captiuorum.* *Exosculatio fratrũ.* *Ablutio pedum.* *Cõmunicatio cibi et potus et hospitij.* *Fort.istorum.*

uitatur impatiens. Nolite, inquit, margarita uestra porcis iactare, ne concu
cent ea, & conuersi uos quoq; euertant. Margarita uestra sunt cottidiana cõ
uersationis insignia. quãto curaueris ea occultare tanto suspectiora feceris,
& magis cauenda gentili curiositati. Latebis ne tu cum lectulum, cum cor-
Signatio crucis. pusculum tuum, signas, cum aliquid immundum flatu expuis, cum etiam
Precatio nocturna per noctem exurgis oratum, & nõ Magiæ aliquid uideris operari? nõ sciet
EVCHARISTIA. maritus quid secreto ante omnem cibum gustes, & si sciuerit panem, non
illum credit esse qui dicitur. & hæc ignorans quisq; rationem simpliciter su-
stinebit, sine gemitu, sine suspitione panis an ueneni? Sustinent quidem, sed
ut inculcent, ut inludant huiusmodi fœminis, quarum arcana in periculum
quod credunt seruent, si forte lædantur, ipsi sustinent: quarum dotes, obie-
ctionem nominis, mercedem silentij faciant, scilicet apud arbitrum specula
torem litigaturi. Quod pleriq; non prouidentes aut re excrutiata, aut fide
Lares. perdita recensuerunt. Moratur dei ancilla cum Laribus alienis, & inter illos
omnibus honoribus dæmoniûm, omnibus solennibus regum, incipiente
Fort. in cauponis. anno incipiẽte mense, nidore thuris agitabitur. Et procedit de ianua laurea-
ta & lucernata, ut de nouo consistorio libidinum publicarum: discumbit
Cantillabant Christiani de rebus sacris. cum marito in sodalitijs, sæpe in opinionis. Et ministrabit nõnunquam ini-
quis, solita quondam sanctis ministrare: & non hinc præiudicium damna-
Nam & ad aliq.) videtur sensus esse Tert. Quod marit⁹ ethnicus uxori Christianismũ amplexæ hoc cõfert, ut tutior sit à calumnijs gẽtiliũ: & ipse interim uocatus ad uirtutẽ cœlestẽ propter cohabitationem uidelicet mulieris iã Christianæ, paulatim uitã ac mores suos in melius mutat. Et sic ex impari cõiugio sua cuiq; coniugũ oritur utilitas. Vxor fit tutior, maritus melior. tionis suæ adconnoscet: eos obseruabit quos erat iudicatura: de cuius manu
desiderabit, de cuius poculo participabit. Quid maritus suus illi, uel marito
quid illa cantabit? Audiat sanè audiat aliqd dei cœna de taberna, de gehen
na. quæ dei mentio? quæ CHRISTI inuocatio? ubi fomenta fidei de scriptu
rarum interfectiõe? ubi spiritus refrigerium? ubi diuina benedictio? omnia
extranea, omnia inimica, omnia damnata, ad terrendæ salutis à malo im-
missa. Hæc si ei quoque euenire possint qui in matrimonio gentilis fidem
adepti moratur, tamen excusantur, ut in ipsis deprehensi à deo, & iubentur
perseuerare, & sanctificantur, & spem lucrationis accipiunt. Si ergo ratum
est apud deum matrimonium huiusmodi, cur non prospere cedat, ut & à
pressuris, & angustijs, & impedimentis, & inquinamentis non ita lacessa-
tur, iam habẽs ex parte diuinæ gratiæ patrociniũ? nam & ad aliquam quæ
uirtutem cœlestem documentis dignationis alicuius uocatus, terrori est
gentili quo minus sibi obstrepat, minus sit & minus speculetur, sensit ma-
gnalia. uidit expedimenta. Scit meliorem factum, sic & ipse candidatus est
timoris. ita facilius huiusmodi lucro fiunt, in quos dei gratia cõsuetudinem
Fort. ultro et spõte. fecit. Cæterum aliud est intro & sponte in prohibita descendere. quæ domi-
Fort. ideo inu. no non placent, utique dominum offendunt, utique malo se inferunt. Hoc
Fort. exerte animẽt. Proci mulierum Christianarũ, fingebant sibi placere Christianismum. signi erit ut solis, quod solis petitoribus placet nomen Christianum. deo
inueniuntur qui tales nõ exhorreant, ut exerta eminent, ut arripiant, ut à fi-
de excludant. Habes causam qua non dubites nullum huiusmodi matri-
monium prospere decurri. à malo conciliatur, à domino uero damnatur.

Ad hoc

Adhoc quæramus an iure, quasi reuera despectatores diuinarum sententiarum. Nónne quique domini & disciplinæ tenacissimi seruis suis foras nubere interdicunt. scilicet ne in lasciuiam excedant, officia deserant, dominica extraneis promant. Nónne insuper censuerunt seruituti uindicandos, qui cum alienos seruos post dominorum denunciationem in consuetudinem perseuerauerunt. Seueriores habebuntur terrenæ disciplinæ cœlestibus præscriptis? ut gentiles quidem extraneis iuncti, libertatem suam amittant: nostræ uero diaboli seruos sibi coniungant & in statu suo perseuerent. scilicet negabunt sibi à domino per Apostolum eiusdem denunciatum. Quam huius amentiæ causam detineam, nisi fidei imbecillitatem pronam semper in concupiscentiam secularium gaudiorum? Quod quidem plurimum in lautioribus deprehensum est. nam quanto diues aliqua est commatrona nomine inflatà, tanto capacem domum oneribus suis requirit, campum in quo ambitio decurrat. sordent talibus ecclesiæ. difficile in domo dei diues, ac si quis est, difficile cœlebs. Quid ergo faciāt? unde nisi à diabolo maritum petant? donum exhibendæ sellæ, & mulabus cinerarijs peregrinæ proceritatis? Christianus ista etiam diues fortasse non præstet. Quæso te gentilium exempla proponas tibi. pleræq; & genere nobiles & re beatæ, pessimis de ignobilibus & mediocribus simul coniungūtur, aut ad luxuriam inuentos, aut ad licentiam expectatos. Nonnullæ se libertis & seruis suis conferunt, omnium hominum existimatione despectandū, modo habeatur à quibus nullum impedimentum libertatis suæ timeant. Christianam fidelem fideli rerum minori nubere piget, locupletiorem fugam in uiro paupere. Nam si pauperum sunt regna cœlorum, quia diuitum non sunt, plus diues in paupere inueniet maiore dote. Sit illa ex æquo in terris, quæ in cœlis forsitan nō erit. Dubitandum & inquirendum & identidem deliberandum est, an ideo sit inuectis dotalibus cui deus censum suum credidit? Vnde sufficiam ad enarrandam felicitatem eius matrimonij quod ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum angeli renunciant, pater rato habet? Nam nec in terris filij sine consensu patrum rite & iure nubent. Quale iugum fideliū tuorum unius spei, unius uoti, unius disciplinæ, eiusdem seruitutis? ambo fratres, ambo conserui, nulla spiritus carnisue discretio. Atquin uere duo in carne una. ubi caro una, unus & spiritus. Simul orant, simul uolutātur, & simul ieiunia transigunt, alterutro ducentes, alterutro hortantes, in ecclesia dei pariter, in connubio dei pariter, in angustijs, in refrigerijs, neuter alterum cælat, neuter alterum uitat. neuter alteri grauis est. libere æger uisitatur, indigens sustentatur. Eleemosynæ sine tormento, sacrificia sine scrupulo, Cottidiana diligentia sine impedimento. Non furtiua signatio, non trepida gratulatio, non muta benedictio, sonant inter duos psalmi & hymni, & mutuo prouocant quis melius deo suo canet. Talia CHRISTVS uidens & audiens gaudet. his pacem suam mittit. ubi duo ibi & ipse. ubi & ipse, ibi

Fort. Adhuc.

Fort. alieno seruo.

Aliàs et matrona.

Fort. onerarijs.

Fort. inuentis & mox, expectatis.

Fort. futurā in uiro

Fort. inuestis pro carente.

Matrimoniū inter Christianos.

Oblatio fiebat in confirmationem matrimonij.

Visitatio egrotantis.

Sustentatio indigētis.

Eleemosynæ.

Sacrificia.

Cottidiana diligentia.

Signatio.

Gratulatio.

Benedictio.

& malus non est. Hæc sunt quæ Apostoli uox illa sub benignitate intellegēda nobis reliquit. Hæc tibi suggere, si opus fuerit, his te ab exemplis quorundam reflecte. Non licet aliter fidelibus nubere. & si liceret, nō expediret.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI SECVNDI AD VXOREM FINIS.

Q. Septimij

Q·SEPTIMII FLOREN. TIS TERTVLLIANI, DE FVGA IN PERSECV- TIONE LIBER.

QVAESISTI proxime Fabi fratēr fugiendū nec ne
ſit in perſecutione,quod neſcio quid annunciare-
tur. Ibidem ego oblocutus aliquid pro loco ac tē
pore & quarundam perſonarum importunitate,
ſemitractatam materiam abſtuli mecum ,plenius
eam de ſtilo nunc renunciaturus , utpote quam ei
tua conſultatio cōmendarat,& conditio temporū
ſuo iam nomine iniunxerat.Quāto enim frequē-
tiores imminent perſecutiones,tanto examinatio procuranda eſt ,quomo-
do eas excipere fides debeat. Procuranda autem examinatio penes ſuos,ſi
forte paracletum nō recipiendo deductorem omnis ueritatis,merito adhuc *Paracletus*
etiam alijs quæſtionibus obnixi eſtis.Igitur conſultationi tuæ ordinē quo- *Montani.*
q; induimus,animaduertētes ante determinari oportere de ſtatu ipſius per- *Fort.obnoxij eſtis.*
ſecutionis,utrum à deo obueniat an à diabolo,quo facilius de obitu eius cō
ſtare poſſit.Omnis enim rei inſpectio,autore cognito planior.Satis eſt qui
dem perſcribere nihil fieri ſine dei uoluntate. ſed non ſtatim hac ſententia
cæteris retractauimus. Locum dabimus ne à præſenti articulo auocemur.ſi
qui reſponderit ergo & malum à deo & delictum à deo,nihil iam in diabo-
lo,nihil etiam in nobis ipſis:De perſecutione nunc quæritur. Circa hanc in-
terim dixerim,nihil fieri,ſine dei uoluntate,reſpiciēs eam in primis dignam
deo eſſe , & ut (ita dixerim) neceſſariam approbationem ſcilicet ſeruorum
eius ,ſiue reprobationem. Quis eſt enim exitus perſecutionis? quis effectus
alius ,niſi probatio & reprobatio fidei? qua ſuos utiq; dominus examina-
uit.Hoc nomen iudicium eſt perſecutio per quam quis aut probatus aut re
probatus iudicatur. Porrò iudicium ſoli deo competit. Hæc pala illa quæ *Iudicium.*
& nunc dominicam aream purgat,eccleſiam ſcilicet,confuſum aceruum fide
lium euentilans,& diſcernens frumentum maturum & paleas negatorum.
Hæc etiam ſcalæ quas ſomniat Iacob,alijs aſcenſum in ſuperiora.alijs deſcē- *Fort.frumētū mar-*
ſum ad inferiora demonſtrantes. Sic & agonem intellegi capit perſecutio- *tyrum & pal.*
nem.A quo certamen edicitur,niſi à quo corona & præmia proponūtur? le
gis edictum agonis iſtius in Apocalypſi,quibus præmijs ad uictoriam in-

 uitet

uitet uel maxime illos qui proprie uicerint in persecutione, uincendo luctati reuera non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritalia nequitiæ. ita agnosces ad eundem agonothetam pertinere certaminis arbitrium, qui inuitat ad præmium. Totum quod agitur in persecutione, gloria dei est probantis & reprobantis, imponentis & deponentis. Quod autem ad gloriam dei pertinet, utique ex uoluntate illius eueniet. Sed quando deus magis creditur, nisi cum magis timetur? nisi in tempore persecutionis? ecclesia in attonito est, tunc & fides in expeditione sollicitior, & disciplinatior in ieiuniis, & stationibus, & orationibus, & humilitate, in alterutra diligentia, & dilectione, in sanctitate, & sobrietate. Non enim uacatur nisi timori & spei. Adeo & ex hoc ipso ostenditur nobis, nō posse diabolo deputari eam quæ meliores efficit dei seruos. Si, quod iniquitas à deo nō est, sed à diabolo, persecutio autem ex iniquitate consistit (quid enim iniquius, quàm ueri dei antistites omnes sectatores ueritatis nocentissimorum more tractari?) ideo uidetur persecutio à diabolo euenire, à quo iniquitas agitur: ex qua constat persecutio: Scire debemus quatinus nec persecutio potest sine iniquitate diaboli, nec persecutio fidei sine persecutione, propter probationem fidei necessariam iniquitatem, non patrocinium præstare persecutionem, sed ministerium. Præcedere enim dei uoluntatem circa fidei probationem, quæ est ratio persecutionis. Sequi autem diaboli iniquitatem ad instrumentum persecutionis, quæ ratio est probationis. Nam & aliâs inquantum iustitiæ iniquitas æmula est, in tantum materia est ad testimonia eius, cuius est æmula, ut sic iustitia iniquitate perficiatur, quomodo uirtus in infirmitate perficitur. Nam infirma mundi electa sunt à deo, ut confundantur fortia, & stulta eius ut confundatur sapientia. Ita & iniquitas adhibetur, ut iustitia probetur confundens iniquitatem. Igitur quod ministerium, non est arbitrij, sed seruitij. Arbitrium enim domini persecutio, propter fidei probationem. ministerium autem iniquitas diaboli, propter persecutionis instructionem. Ita eam per diabolum, si forte non à diabolo euenire credimus. Nihil Satanæ in seruos dei uiui licebit, nisi permiserit dominus, ut aut ipsum destruat per fidem electorum, in tentationem uictricem: aut homines eius fuisse traducat, qui defecerint ad illum. Habes exemplum Iob, cui diabolus nullam potuit incutere tentationem, nisi à deo accepisset potestatem, nec in substantiam quidem eius, nisi dominus ecce, dixisset, omnia quæ sunt ei, in manu tua do, in ipsum autem ne extenderis manum. Denique nec extendit nisi postea quàm & hoc postulanti dominus & cæteris, Trado tibi illum, tantum animam eius custodi. Sic & in Apostolos facultatem tentationis postulauit, non habens eam nisi ex permissu. Siquidem dominus in Euangelio ad Petrum: Ecce inquit postulauit Satanas ut cerneret uos uelut frumentum, ne deficeret fides tua, id est ne tantum diabolo permitteretur, ut fides periclitaretur. Quo ostenditur, utrunque apud deum esse, & concussionem

Fort. præstare persecutioni.

Fort. tentatione uictrice.

& concussionem fidei & protectionem, cum utrunque ab eo petitur. Concussio à diabolo, protectio à filio. Et utique cum filius dei protectionem fidei habet in sua potestate, quam à patre postulat à quo omnem accipit potestatem in coelis & in terris, quale est ut concussionem fidei diabolus in manu sua habeat? Sed in legitima oratione cum dicimus ad patrem. Ne nos inducas in tentationem (quæ autem maior tentatio quàm persecutio?) ab eo illam profitemur accidere, à quo ueniam eius deprecamur. Hoc est enim quod sequitur: Sed erue nos à maligno, id est ne nos induxeris in tentationem, permittendo nos maligno. Tunc enim eruimur diaboli manibus cum illi non tradimur in tentationem. Nec in porcorum gregem diaboli legio habuit potestatem, nisi eam de deo impetrasset. Tantam potestatem habet, ut in oues dei habeat? possum dicere porcorum quoque setas tunc numeratas apud deum fuisse, ne dum capillos sanctorum. Habere uidetur diabolus propriam iam potestatem, si forte, in eos qui ad deum non pertinent, semel in stillam situlæ & in puluerem areæ & in saliuam nationibus deputatis à deo, ac per hoc diabolo expositis in uacuam quodammodo possessionem. Cæterum in domesticos dei nihil illi licet ex propria potestate, quia quando liceat, id est ex quibus causis, exempla in scripturis signata demonstrant. Aut enim ex causa probationis conceditur ei ius tentationis prouocato uel prouocanti uti superioribus. Aut ex causa probationis traditur ei peccator quasi carnifici in poenam, ut Saul, & abcessit, inquit, spiritus domini à Saule, & concutiebat eum spiritus nequam à domino & suffocabat eum. Aut ex causa cohabitationis, ut Apostolus refert datum sibi sudem Angelum Satanæ ut colaphizetur: nec hanc speciem permitti diabolo in sanctos humiliandos per carnis uexationem, simul ut & uirtus tolerantiæ scilicet in infirmitate perfici possit. Nam & ipse Apostolus Phygelum & Hermogenem tradidit Satanæ uti emendentur, ne blasphement. Vides iam & à seruis dei facilius diabolum accipere potestatem, tanto abest ut eam ex proprietate possideat. Cum ergo & hæc exempla magis in persecutionibus eueniant, siquidem magis tunc probamur uel reprobamur, & magis tunc humiliamur uel emendamur, ab eo permittatur uel imperetur necesse est, catholice fieri hæc, à quo & ex parte, scilicet ab illo qui dicit, Ego sum qui facio pacem & condo mala, id est bellum. Hoc est enim contrarium paci. Nostræ autem paci quod est bellum, quàm persecutio? si persecutionis uel maxime exitus, aut uitam auferunt, aut mortem, aut plagam, aut sanationem: habes autorem eiusdem, Ego percutiam & sanabo, ego uiuificabo & mortificabo. Vram, inquit, illos sicut uritur aurum: & probabo, inquit, illos sicut probatur argentum. Cum enim exurimur persecutionis ardore, tunc probamur de fidei tenore. Hæc erunt ignea iacula diaboli, per quæ fidei ustio & conflatio administratur ex dei tamen uoluntate. De isto quis dubitare possit ignoro, nisi planè friuola &

Legitima oratio, oratio dominica.

Fort. nisi ad sanctos

uola & frigida fides,deprehendens eos qui timide conueniunt in ecclesiam
Dicitis enim,inquit,quoniam incondite conuenimus,& simul conuenimus,
& complures cõcurrimus in ecclesiam,quærimur à natiõibus,& timemus ne
Aeae, interiectiones exprobantis.
turbentur nationes. Aeae non scitis quod deus omnium sit dominus? & si
uelit deus,tũc persecutionem patieris.Si uero noluerit,silebũt nationes.cre-
das utiq;,si tamen in eum deum credis sine cuius uoluntate nec passer unius
assis cadit in terram.Nos autem puto multis passeribus antistamus. Igitur
si constat à quo persecutio eueniat,possumus iam consultationem tuam in-
ducere,& determinare ex hoc ipso prætractatu ,fugiendum in persecutione
non esse.Si enim persecutio à deo euenit,nullo modo fugiendum erit,quod
à deo euenit:sicut duplex ratio dependit,quia nec debeat euadi,quod à deo
euenit:nõ debet deuitari,quia bonum. Necesse est enim bonum esse omne
quod deo uisum est.& nunquid ideo in Genesi sic positum est & uidit deus
quia bonum est,non quod ignoraret bonum esse nisi uidisset,sed ut hoc so
no portenderet bonum esse quod deo uisum est? Multa quidem sunt quæ
à deo eueniant & alicuius malo eueniant.Imò bonum est à deo,quia à deo
euenit,ut diuinum rationale. Quid enim diuinum non rationale ,non bo-
num? Quid bonum,non diuinum? Si autem sensui cuiusque uidetur ,non
sensus hominis præiudicat statui rerum,sed status sensui.Status enim unus
Fort sentienti.
quisque certum quid est ,sed dat sensui legem ,ita sentientis statum si est.Si
autem statu quidem bonum quod à deo uenit,nihil à deo nõ bonum,quia
diuinum,quia rationale. sensui uero malum uidetur. erit status in toto.sen-
sus in uitio. Statu optima res pudicitia ,& ueritas ,& iustitia,quæ à multo-
Fort.sensus ui
rum sensu displicent.Nunquid ideo status sensus sui addicitur? Ita & perse
cutio statu bona est , quia diuina & rationalis dispositio. sensui eorum ue-
Fort.leg. quorũ malo uenit , mala. Sed & mox,apud deum haberi.
ro quorum malo uenit. Sed quid est ,etiam illud malum rationale apud
deum habere,cum quis in persecutione euertitur de salute, sicut & bo-
num illud ratione contingere,cum quis ex persecutione proficit in salu-
te? nisi si irrationaliter quis aut perit apud dominum , aut saluus est:is
non poterit persecutionem malum dicere , quæ etiam in malis pat bo-
num est , dum ratione administratur. Ita si bonum persecutio quoquo
modo , quia de statu constat , merito definimus quod bonum est uita-
ri non oportere , quia delictum sit quod bonum est recusare , eo am-
plius quod deo uisum est. Iam uero nec posse uitari , quia à deo eue-
Sic puto leg. cuius uoluntas non poterit euadi. Igitur qui putant.
nit cuius uoluntas non poterit eò adigitur qui putant fugiendum ,aut
malum exprobrant deo , si persecutionem uti malum fugiunt. Bonum
enim nemo deuitat. Aut fortiores se deo existimant,qui putant se eua-
dere posse , si deus tale aliquid uoluerit euenire. Sed quod meum est , in-
quit , fugio , ne peream si negauero. Illius est , si uoluerit etiam fugien-
tem me reducere in medium. Hoc mihi prius responde ,certus es nega-
turum si non fugeris , an incertus? si enim certus,iam negasti , quia præsu-
mendo

mendo te negaturum, id despopondisti de quo præsumpsisti, & uane iam fugis ne neges, qui si negaturus, es iam negasti: si uero incertus es, cur non ex æqualitate incerti metus inter utrunque euentum etiam confiteri te posse præsumis, & saluũ magis fieri quo minus fugias, si cum negaturum te præsumis ut fugias. Iam nũc aut in nobis est utrũque, aut totum in deo. Si in nobis est confiteri aut negare, cur non id præsumimus quod est melius, id est confessuros nos? nisi si uis confiteri, patiaris. Nolle autem confiteri negare est. Si uero in deo totum est, cur nõ totum relinquimus arbitrio eius? agnoscentes uirtutem & potestatem quod possit nos sicut fugientes educere in medium, ita & non fugiẽtes imò & in medio populo cõuersantes obumbrare. Quale est ut ad fugiẽdum, deo honorem reddas, qui possit te etiam fugientem producere in medium, aut constãdum autem inhonores illum, desperans potentiam protectionis ab illo? quanto magis ex hac parte cõstãtiæ & fiduciæ in deum, dicis, Ego, quod meum est, facio, non discedo. Deus si uoluerit, ipse me proteget. Hoc potius nostrum est, stare sub dei arbitrio, quàm fugere sub nostro. Rutilius sanctissimus martyr cum totiens fugisset persecutionem de loco in locum, etiã periculum (ut putabat) nummis redemisset, post totam securitatem quam sibi prospexerat, ex inopinato apprehensus & præsidi oblatus, tormẽtis dissipatus, credo pro fugæ castigatione, dehinc ignibus datus, passionẽ quam uitarat, misericordia dei retulit. Quid aliud uoluit dominus nobis demonstrare hoc documento quàm fugiendũ non esse, quia nihil fuga prosit si deus nolit? Imò, inquit, quia præceptũ adimpleuit, fugiens de ciuitate in ciuitatem. Sic enim uoluit quidam fiet ipse fugitiuus argumentari, & qui proinde nolunt intelligere sensum domini illius pronunciationis, ut eam ad uelamentum timiditatis suæ utantur, cum & personas suas habuerit & tempora & causas. Cum cœperint, inquit, persequi uos, fugite de ciuitate in ciuitatẽ. Hoc in persona proprie Apostolorum & in tempora & in causas eorum pertinere defendimus, sicut subsequentes sensus probabunt qui non nisi in Apostolos competunt: In uia nationum ne ieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne introieritis, sed ite potius ad oues perditas domus Israhẽlis. Nobis autem & uia nationũ patet, in qua & inuenti sumus, & usque in finem incedimus: & nulla ciuitas excepta est, quo per totum orbem prædicamus: sed nec cura nobis Israhẽlis iniuncta est extra ordinem, nisi quã & omnibus gẽtibus prædicare debemus. Etiam si apprehendamur non in concilia eorum perducemur, nec in synagogis illorum flagellabimur, sed Romanis utique potestatibus & tribunalibus obijciemur. Si igitur & fugæ præceptũ, Apostolorum cõditio desiderabat, quoniam primo prædicandum erat ad oues perditas domus Israhẽlis, ut ergo perciperetur prædicatio apud quos priores eam perfici oportebat, uti panem ante filij quàm canes sumerent, ideo illis fugere tunc ad tempus præcepit, non propter elidendum periculum proprio nomine persecutionis

Fort. ad constandũ autem.

RVTILIVS.

Fort. quidam & ipse uel et ſi.

Quoniã uel quã per.

persecutionis. atquin persecutiones eos passuros prædicabat & tolerandas docebat, sed propter profectum annunciationis, ne statu oppressis Euangelij quoque disseminatio perimeretur. Neque enim quasi tacite in aliquam ciuitatem transfugiendum erat, sed quasi ubique annunciaturis, & ex hoc ubiq; persecutiones subituris, donec replerent doctrina sua. Deniq; nō consumabitis, inquit, ciuitates Israhēlis. adeo intra terminos Iudææ præceptū fugæ continebatur. Nobis autem nulla Iudææ præfinitio competit, prædicationis, in omnem iam carnem effuso spiritu sancto. Itaq; Paulus & Apostoli ipsi, memores præcepti dominici, cōtestantur illud apud Israhēl quem iam doctrina sua impleuerant, Vobis oportuit in primis sermonem dei tradi, sed quoniam repulistis eum, nec dignos uos æterna uita existimastis, ecce conuertimus nos ad nationes. atque exinde cōuersi & ipsi sicut antecessores instituerant, & in uiam nationum abierunt & in ciuitates Samaritarum introierunt, ut in totam scilicet terram exiret sonus eorum, & in terminos orbis uoces eorum. Si ergo cessauit exceptio uiæ nationum, & in ciuitates Samaritanorum, cur nō cessauerit & fugæ præceptū pariter emissum? Deniq; ex quo saturato Israhēle Apostoli in nationes transierunt, & fugerunt de ciuitate in ciuitatem, nec pati dubitauerunt. Atquin Paulus qui se per murum concesserat expediri de persecutione, quâ ad hoc tempus erat præcepti, idem iam in clausula officij, & in cōsumatione præcepti discipulis magnopere deprecātibus, ne se Hierosolyma committeret passurus illic quæ Agabus prophetauerat, sollicitudini eorum non subscripsit, sed econtrario quid, inquit, facitis lachrymātes & conturbātes cor meū? Ego enim non modo uincula pati optauerim, sed etiam mori Hierosolymis pro nomine domini mei IESV CHRISTI. Atq; ita omnes aiebant, fiat uoluntas domini. Quæ erat uoluntas domini? utiq; nō fugiendi iam persecutionem. Cæterum poterāt & priorem domini uolūtatem proposuisse, qua fugere mandauerat, qui illum persecutionem uitasse maluerāt. Igitur cum etiam sub Apostolis ipsis temporale fuerit fugæ præceptum, sicut & reliquorū præscriptorum, non potest apud nos perseuerare quod apud doctores nostros cōcessauit, & si non ꝓprie ad illos fuisset emissum, Aut si perseuerare illud dominus, uoluit deliquerūt Apostoli qui nō usq; in finē fugere curauerūt. Videamus nūc an & cætera domini edicta cōgruāt ꝑpetuo fugæ præcepto: primo quidē si à deo persecutio est, quale est ut idē fugiendam eam mādet, qui & infert? quam si euadi uellet, melius nō immitteret, ne uolūtatem suā alia uolūtate præuaricari uideretur, Aut pati enim nos uoluit persecutionē, aut fugere. Si fugere, quomodo pati? si pati, quomodo fugere. Iam uero quāta inæqualitas sententiarum iubentis fugere, & inuitantis ad passionem contrariam fugæ. Quæ? Qui confessus fuerit me, & ego cōfitebor illū coram patre meo. Quomodo confitebitur fugiens, quomodo fugiet confitens? Qui mei confusus fuerit, & ego confundar eius coram patre. Si debito passionem, cōfundo cōfessionē,

Fort. statim.

Temporale præceptum.

Debito pro deuito b pro u. Qui scribēdi modus frequens est in hoc opere, nec semper animaduersus, aut indicatus.

Felices

felices qui persecutionem passi fuerint causa nominis mei. Infelices ergo qui fugiendo ex præcepto nō erunt passi. Qui sustinuerit in finem, iste saluabitur. Quid ergo me iubens fugere, uis in finem sustinere? Tanta diuersitas sententiarum, si non congruit diuinæ grauitati, apparet ex his quoq; præceptum fugæ suam tunc habuisse rationem quam ostendimus. Sed infirmitatem, inquit, quorūdam prospiciens dominus, pro sua humanitate nihilominus & portum fugæ demōstrauit. Nō enim idoneus erat etiā sine fuga tam turpi & indigno & seruili præsidio saluos facere in persecutione, quos sciret infirmos. Atquin nō fouet, sed recusat semper infirmos, primū docens nō fugiendos esse persecutores, sed potius non timendos. Nolite timere eos qui corpus occidere possunt, animæ autem nihil ualent facere. sed timere eū qui & corpus & animam perdere potest in gehēnam. Atq; exinde quæ timidis præfinit: qui pluris fecerit animam suā quàm me, non est me dignus. Et qui non tollit crucem suā, & sequitur me, nō potest esse meus discipulus. Postremo in Apocalypsi nō fugam timidis offert, sed inter cæteros reprobos particulā in stagnū sulphuris & ignis quod est mors secūda. Refugit & ipse uim interdū, sed eadem ratione qua Apostolis fugere præceperat, donec scilicet doctrinā suā impleret, qua cōsumata non dico stetit, sed nec auxiliū à patre angelorum exercituū desiderauit, increpito etiā Petri gladio. Professus quidem & ipse est animā anxiam usq; ad mortē, & carnē infirmā, ut tibi ostenderet primo in se utrāq; substantiā humanā fuisse ex propietate anxietatis animæ & imbecillitatis carnis, ne aliā ut quidam nūc induxerunt aut carnē aut animā CHRISTI interpretareris. dehinc ut demōstratis conditionibus earū, scires illos nihil ualere p semetipsas sine spiritu: & ideo præponit spiritus promptus, ut utrāq; cōditionē substātiæ utriusq; respiciens intelligas interesse etiā fortitudinem spiritus quomodo & infirmitatē carnis: ac iā hinc scias quid unde facias, & quid cui subijcias infirmū scilicet forti, ne ut nūc facis de carnis quidem infirmitate causeris, de spiritus autē firmitate dissimules. Postulauit & ipse à patre, si fieri posset, transiret ab illo calix passionis. Postula & tu, sed stans ut ille, sed postulans tantum. sed subiungens & reliqua: Verum nō quod ego uolo, sed quod tu. fugiens autem quomodo hoc postulabis, ipse tibi præstans calicis translationem, nec quod pater uult, faciens, sed quod tu? Omnia Apostoli secundum deū utique docuerunt, omnia Euangelij reuoluerūt. Vbi illos ostendis præceptum fugiendi de ciuitate in ciuitatem restaurasse, quia nec potuissent tale quid constituere tam cōtrarium exemplis suis ut fugam mandarent. Qui cummaxime de uinculis uel insulis quibus ob confessionem non ob fugam nominis continebantur ad ecclesias scribebāt. Infirmos sustinere iubet Paulus, utiq; eū nō fugiētes. Quomodo enim sustinebātur absentes, an patiētia dicti sustinēdos si cum per infirmitatē fidei suæ offenderint? sic & pusillanimes cōsolari, non tamen in fugam mitti. Sed cum admonet ne locum malo demus, non fugæ suggerit consilium

Marcionitæ.

rit consilium, sed iracundiæ docet temperamentum, & si redimendum tem-
pus dicit, quia dies nequam sunt, non per fugam, per sapientiam conuersa-
tionis lucrari nos uult cōmeatum. Cæterum qui lugere nos iubet uelut filios
lucis, non iubet fuga abscondi ut filios tenebrarum. stare immobiles præci-
pit utiq; nec fuga mobiles & accinctos in fugam. An in occursum euangelij
arma quoque demonstrat, quæ fugituris non essent necessaria? inter quæ &
clypeum quo possitis tela diaboli extinguere resistentes sine dubio & exci-
pientes omnem uim illius. Proinde & Iohannes pro fratribus quoque ani-
mas ponendas docet, nedum pro domino. Hoc à fugientibus non po-
test adimpleri. Deniq; memor Apocalypsis suæ in qua timidorum exitum
audieram, de suo sensu admonet & ipse timorem reiiciēdum, Timor, inquit,
non est in dilectione. Sed enim perfecta dilectio foras mittit timorem, quia
timor supplicamentum habet utiq; ignem stagni. Qui autem timet, non est
perfectus, in dilectione dei scilicet. Porrò quis fugiet persecutionem, nisi qui
timebit? Quis timebit, nisi qui non amauit? Spiritum uero si consulas, quid
magis sermones illos spiritus probat. Nam quod omnes penè ad marty-
rium exhortantur non ad fugam, ut & illius commemoremur: Publicaris,
inquit, bonum tibi est. Qui enim non publicatur in hominibus, publicatur
in domino. ne confundaris, iustitia te producit in medium. quid confunde-
ris laudem ferens. potestas fit cum conspiceris ab hominibus. sic & alibi,
Fort. abors. Nolite in lectulis nec in auorsibus & febribus mollibus optare exire, sed
in martyrijs uti glorificetur qui est passus pro uobis. Sed omissis quidam
diuinis exhortarionibus illum magis Græcum uersiculum secularis senten-
tiæ sibi adhibent,

Qui fugiebat, rursus præliabitur,

Vt & rursus forsitan fugiat. Et quādo uincet qui cum fugerit uictus est? Bo
num militem CHRISTO imperatori suo præstat qui tam plene ab Apo-
stolo armatus, ut tuba persecutionis audita, diem deserit persecutionis. Re-
spondebo & ego de seculo aliquid,

Vsq; adeó ne mori miserum est?

Moriatur quoquo modo aut uictus aut uictor. nā & si negādo ceciderit cū
tormentis, tamē præliatus. Malo miserandū quàm erubescendū. Pulchrior
est miles in pugna prælio amissus, quàm in fuga saluus. Times hominem
Fort. quem tim. CHRISTI? neq; timeri oportet ab angelis, siquidē angelos iudicaturus es:
quē timeri oportet à dæmonijs, siquidē & in dæmonas accepisti potestatē:
quē timeri oportet ab uniuerso mūdo, siquidē & in te mūdus iudicat. Chri
stū indutus es, siquidē in Christum tinctus es: qui fugis diabolū depreciasti
Christū qui in te est. Fugitiuū cū diabolo te reddidisti. sed dominū fugiēs,
exprobras omnibus fugitiuis suis uanitatē cōsilij. Fugerat & qdā animosus
Prophetes dominū, traiecerat ab Iopen Tharsū, quasi & à deo trāsfretaret,
sed illū nō dico in mari & in terra, uerū in uterū etiā bestiæ inuenio, in q̄ nec
mori

mori per triduum potuit, nec uel sic deum euadere: quanto melius seruus, q siue iniquus deum timens nõ fugit eum, sed potius contemnit, confidẽs sci licet de tutela domini: siue deum reformidat, quanto magis sub oculis eius astitit, dicens: Dominus est, potens est: omnia illius sunt: ubi fuero, in manu eius sum: faciat quod uult: nõ discedo, & si perire me uolet, ipse me perdat, dum me ego seruo illi. Malo inuidiam ei facere per uoluntatem ipsius pe reũdo, quàm uelim per meam euadendo. Hoc sentire & facere omnẽ seruũ dei oportet, etiam minoris loci, ut maioris fieri possit, si quem gradus in p secutionis tolerantia ascẽderit secum ipsi actor, id est, ipsi diaconi & presby teri & episcopi fugiunt, quomodo laicus intelligere poterit, qua ratione di ctum, Fugite de ciuitate in ciuitatẽ? Itaq; cum duces fugiunt, quis de grega rio numero sustinebit, ad gradum in acie fugiẽdũ suadere? Certe quidem bonus pastor animã pro pecoribus ponit: ut Moyses non domino adhuc CHRISTO reuelato, etiam in se figurato ait: Si perdis hunc populũ, inquit, & me pariter cum eo disperde. Cæterum CHRISTO confirmãte figuras su as, malus pastor est qui uiso lupo fugit, & pecora diripienda derelinquit: p ijcietur de uilla pastor huiusmodi: detinebũtur illi missionis suæ mercedes suæ in compensatione, imò & de priore peculio eius exigetur detrimẽti do minici restitutio. Etenim qui habet, dabitur ei: ab eo autem qui non habet, etiam quod uidetur habere, auferetur. Sic Zacharias comminatur: Exurge romphea in pastores, & euellite oues, & superducam agnum meum in pa stores. In quos & Ezechiel & Hieremias isdem minis perorant, quod nõ tã tum de pecoribus improbe uescantur pascentes potius semetipsos, uerũ & dispersum gregem faciant, & in prædam esse omnibus bestijs agri, dũ non est pastor illis. Quod nunquàm magis fit quàm cum in persecutiõe desti tuitur ecclesia à clero. Si & spiritum quis agnouerit, audiet fugitiuos deno tantem. Porrò si eos qui gregi præsunt fugere cum lupi irruunt, nec decet, imò nec licet: qui enim talem pastorem malum pronunciauit, uti q; damna uit (omne autem quod damnatur, illicitum factũ est sine dubio) ideo præ positos ecclesiæ in persecutione fugere nõ oportebit. Cæterum si grex fuge re deberet, non debere præpositos gregis stare, sine causa staturos ad tutelã gregis: quam grex nõ desideraret ex licentia fugæ scilicet. Quod ptineat fra tẽr ad tuũ problema, habes sententiæ nostræ responsionem & exhortatio nem. Porrò qui quærit, an persecutio fugienda sit, sequentem quoq; iã p spiciat necesse est: an si fugienda nõ est, nõ est redimenda, certe sit ultro. Igit & de hoc tibi suggeram definiens persecutionem quam constat nõ esse fu giendam, proinde nec redimendam. Precium intereest. Cæterum sicut fuga redemptio gratuita est, ita redemptio nũmaria fuga est certe: & huius timi ditatis consilium est: quod times, redimis, ergo fugis: pedibus stetisti, curri sti nũmis curristi: hoc ipsum quod stetisti, ex redemptione fugisti. Vt autẽ redimas hominem tuũ, nummis ex sanguine suo redemit, quàm indignũ

Fort. sed potius con uenit.

Fort. Sed cum ipse pastor.

Fort. sic ultro

T deo

deo & dispositionis eius, qui filio suo non pepercit pro te, ut fieret maledi-
ctum pro nobis, quia maledictus qui pependerit in ligno: qui tanquã ouis
ad uictimam ductus est, & tanquàm agnus ante tondentem, sic non aperu
it os: sed posuit dorsum suum in flagella, maxillas autem in palmas, & fa-
ciem non auertit à sputaminibus, & inter iniquos deputatus est, & traditus
est in mortem, mortem autem crucis. Totum hoc, ut nos à peccatis lucrare-
tur. Sol cessit diem emptionis nostræ: apud inferos remãcipatio nostra est,
& stipulatio nostra in cœlis: subleuatæ sunt portæ sempiternæ, ut introiret
rex gloriæ, Dominus uirtutum, hominem de terris, imò ab inferis, mercat9
in cœlos. Quis est nunc qui aduersus illum reluctatur, imò de precio & mer
cedem eius tam magno comparatam preciosissimo scilicet sanguine, cõma-
culat? Iam ergo melius fugere quàm fieri uiliorem, si nõ tanto sibi cõstabit
homo quanti constitit domino. Et dominus quidem illum redemit ab an-
gelis munditenentibus potestatibus, à spiritalibus nequitiæ, à tenebris hu-
ius æui, à iudicio æterno, à morte perpetua. Tu autem pro eo pacisceris cũ
delatore, uel milite, uel furunculo aliquo præside, sub tunica & sinum (quod
aiunt) ut *furtiuũ quoq; coram toto mundo CHRISTVS emit, imò & ma-
nu misit. Hunc ergo liberum precio æstimabis, & ptecio possidebis, nisi eo-
dem quanto (ut diximus) domino constitit sanguine suo scilicet? Vt quid er
go de homine CHRISTVM redimis, in homine in quo CHRISTVS est?
Non aliter & Simon facere tentauit, cum pecuniam Apostolis obtulit pro
spiritu CHRISTI. Audiet ergo & iste qui se redimens, CHRISTI spiritum
redemit: Pecunia tua tecum sit in interitum: quoniã gratiam dei, precio con-
sequendam putasti. Quis tamen abnegatorem spernat? Quid enim dicit il
le concussor? Da mihi pecuniam, certe ne eum tradat: siquidem non aliud
uenditat, quàm quod præstaturus est præmio tuo. cum das utiq; ne trada
ris uoluisti: non traditus autem, traduci habebas. ergo dum nolendo tradi
non ut traduci nolendo negasti, te esse traduci noluisti, imò inquis, dũ nolo
traduci quod sum, confessus id esse quod nolo traduci: id est, Christianum.
Potest itaq; te martyrẽ uendicare, constanter ostendisse CHRISTVM. Re-
dimens, nõ ostendi, apud unum si forte cõfessus es, ergo & apud plures no
lendo cõfiteri, negasti. Ipsa salus iudicabit hominem excidisse, dum euadit.
Excidit ergo qui maluit euasisse. Negatio est, etiam martyrij recusatio. Chri
stianus pecunia saluus est: & in hoc nummos habet ne patiatur, dũ aduer-
sus deum erit diues. At enim CHRISTVS sanguine fuit diues pro illo. feli-
ces itaq; pauperes, quia illorum est, inquit, regnum cœlorum, qui animam
solam in confiscato habent. Si non possumus deo seruire & mãmonæ, pos-
sumus & à deo redimi & à mammona. Quis enim magis seruiet mãmonæ
quàm quem mãmonas redemit? Postremo quo exemplo uteris in redem-
ptionem traditionis? Apostoli tractantes persecutionibus agitati, quãdo se
pecunia liberauerunt? quæ illis utiq; non deerat ex prædiorũ precijs ad pe-
des eorum

Delator — *Miles.* — *Præses furunculus.* — *Prouerb. sub tunica et sinu* — *Fort. * ut furtiuo, quem coràm.* — *Fort. abnegaturum sperat?*

des eorum depositis, certe multis locupletibus credentibus uiris ac fœminis qui his etiam refrigeria subministrabāt. quando Onesiphorus aut Aquila aut Stephanus hoc modo eis in persecutione succurrerunt? Paulus quidem cum Felix præses pecunias accepturū se pro eo à discipulis sperasset, de quo & ipse in secreto tractauit cū ipso, neq; ipse pro se, neq; discipuli pro eo numerauerūt: illi utiq; discipuli qui flentes quod neq; Hierosolymā tendere perseueraret, & persecutiones prædicatas illic non præcaueret, postremo, inquiunt, Fiat uoluntas dei. Quæ ista uoluntas? utiq; ut pateretur pro nomine domini, nō ut redimeretur. Oportet enim quomodo CHRISTVS animā suā posuit ꝑ nobis, ita fieri ꝑ eo & à nobis: nec tātum ꝑ ipso, imò etiā pro fratrib⁹ ꝑpter ipsū. quod Iohānes docēs, nō & ꝑ fratribus numerādū, sed moriēdū potius pronūciauit. Nihil interest si quē Christianū redimere tiō debeas, aliū mēte, & adeo uolūtas dei sic est. Aspice regnorū & impiorū utiq; à deo dispositū statū, in cuius manu cor regis. Tāta cottidie ærario augēdo prospiciunt remedia censuū, uectigaliū, collationū, stipēdiorum: nec unquàm usq; adhuc ex Christianis tale aliquid prospectum est, sub aliqua redemptione capitis & sectæ redigendis, cū tātæ multitudinis nemini ignotæ fructus ingens metipsos: sed sanguine empti, sanguine numerati, nullū nummū pro capite debemus: quia caput nostrum CHRISTVS est. Nō decet CHRISTVM pecunia constare. quomodo & martyria fieri possent in gloriam domini, si tributo licentiam sectæ compensaremus? Itaq; qui eam præmio paciscitur, dispositioni diuinæ aduersatur. Cum igitur nihil nobis Cæsar indixerit in hunc mundum stipendiariæ sectæ, *sed nec indictū quā talem quid possit, antichristo iam instante, & in sanguinem non in pecunias hi ante Christianum, quomodo mihi proponere potest scripturam esse, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari? Miles me uel delator uel inimic⁹ cōcutit, nihil Cæsari exigens, imò contra faciem faciens cum Christianū legibus humanis reum mercede dimittit. Alius est denarius quem Cæsari debeo, qui ad eum pertinet, de quo tunc agebatur, tributarius tributarijs scilicet, non à liberis debitus. Aut quomodo reddam quæ sunt dei deo, utiq; ꝑ inde imaginem & monetam ipsius inscriptam nomine eius: id est, hominē Christianū? Quid autem deo debeo sicut denariū Cæsari, nisi sanguinem quem pro me filius fudit ipsius? Quod si deo quidem hominem & sanguinem meum debeo, cum uero in eo sum tempore, ut quod deo debeo expostuler, utiq; fraudem deo facio, id agens ne quod debeo soluam. Bene obseruaui præceptum, Cæsari reddens quæ sunt Cæsaris, deo uero quæ sunt dei abnegans. Sed & omni petenti me dabo in causa eleemosynæ, nō incōcussuræ, petēti inquit. Porrò qui incutit, non petit: qui cōminatur, si non acceperit, non postulat, sed extorquet. Non eleemosynā expectat, qui non miserandus, sed timendus uenit. Dabo igitur misericordiam non timiditatis meæ nomine, ubi qui accepit, deū honorat, & benedictionē mihi reddit: nō

For. nō debeas aliū, nec te.

Christianismus non redimebatur pecunia.

Fort. in semetipso.

*For. in hunc modū. Forte *sed nec indicti unquàm tale.*

faciem, superest.

For. inconcussuræ.

Fort. leg. ubi amplius se benefactũ præstitiße credit.

ubi amplius & benefactũ præstitiſſet,& reddit,& prædã ſuã aſpiciens dicit:
De reatu iraſcar & inimicũ. Sed inimicitiæ & alios habent titulos, nõ tamẽ
dixit traditorẽ,aut ꝑſecutorẽ,aut cõcuſſorẽ:nã huic quãto magis carbones
aceruabo ſup caput,ſi nõ me redemero? Proinde inquit, Qui tibi tunicã ſu
ſtulerit,uel etiã palliũ cõcede,ad eum ꝑtinet,qui rem,nõ qui fidẽ meã eripe-
te quæſierit,concedã & palliũ nõ minanti traditionẽ,ſi minatus fuerit,etiam

Omniũ dominicarũ ſſententiarum.

tunicã repoſcã. Omniũ iã nunc dominicarũ ſuæ ſunt & cauſæ & regulæ ter-
mini,nõ infinitũ,nec ad omnia ſpectãt. Atq; adeo omni petenti dari iubet,
ipſe ſignũ petentibus nõ dat:alioquin ſi omnibus paſſim petentibus dan-
dũ putas,tu mihi uideris,nõ dico uinũ febricitanti,ſed etiã uenenũ aut gla-
dium mortẽ deſideranti daturus. Facite aũt uobis amicos de Mammona,
quomodo intelligendũ ſit, parabola præmiſſa te doceat, ad populum Iu-
daicũ dictũ,qui cõmiſſam ſibi rationẽ domini cũ male adminiſtraſſet, de-
bere de Mãmonæ hominibus,quod nos eramus,amicos ſibi potius ꝑſpi-
cere,quàm inimicos:& releuare nos à debitis peccatorũ,quibus deo detine
bamur, ſi nobis id dominica ratione cõferrẽt:ut cũ cœpiſſet ai.. his deficere
gratia,ad noſtrã fidẽ refugiẽtes reciperent in taber..acula æter... ..uis nũc
puta aliã interpretationẽ parabolæ & ſententiæ iſtius,dum ſcias ueriſimile
non eſſe ut concuſſores noſtri in amicitiã redacti p Mãmonã,recipiãt tunc
nos in tabernacula æterna. ſed quid nõ timiditas pſuadebit,quaſi & fugere

*Forte *ſcriptura*

ſcriptũ ꝑmittat,& redimere præcipiat. Parũ deniq; eſt,ſi unus aut alius ita
eruit maſſaliter. Totæ eccleſiæ tributũ ſibi irrogauerunt. Neſcio dolendum
an erubeſcendũ ſit,cũ in matricibus beneficiariorũ & curioſiorũ,inter taber

For. Lanios, et mox et lenones, Chriſtiani quoq;.

narios & ianios,& fures balnearũ,& aleones,& leones,Chriſtianis quoque
uectigales cõtinent. Hanc epiſcopatui formã Apoſtoli prouidentius cõdi-
derunt,ut regno ſuo ſecuri frui poſſent,ſub obtẽtu procurando? ſcilicet eñ
talem pacem CHRISTVS ad patrem regrediens mandauit à militibus per
Saturnalitia redimendã. Sed quomodo colligemus, inquis,quomodo do-

Dominica ſolennia.

minica ſolẽnia celebrabimus? utiq; quomodo & Apoſtoli fide,nõ pecuniæ
tuti:quæ fides ſi montem transferre poteſt,multo magis militem. Eſto ſa-
pientia,non præmio cautus. Neq; enim ſtatim & à populo eris tutus,ſi offi
cia militaria redemeris. Vna ergo tibi & fides & ſapientia ad tutelam opus
eſt, quibus non adhibitis, & redemptionem tuam potes perdere,adhibitis

Fort. haud redemp.
Fort. lucem

*aut redemptionem deſiderare. Poſtremo ſi colligere interdiu nõ potes,ha-
bes noctem,luce CHRISTI luminoſi aduerſus eam. Non potes diſcurrere
per ſingulos,ſi tibi eſt in tribus eccleſia:melius eſt turbas tuas aliquãdo nõ
uideas quàm addicas. Serua CHRISTO uirginem ſponſam:nemo quæſtũ
de ea faciat. Hæc tibi frater dura forſitan & intolerabilia uidentur:ſed reci-
ta deum dixiſſe,Qui capit,capiat:id eſt,qui non capit,diſcedat. non poteſt
qui pati timet,eius eſſe qui paſſus eſt. At qui pati non timet,iſte perfectus
erit in dilectione,utiq; dei. Perfecta enim dilectio foras mittit timorem: &
ideo

ideo multi uocati, pauci electi. Non quæritur qui latam uiam sequi paratꝰ sit, sed qui angustam. Et ideo paracletus necessarius deductor omniũ ueritatum, exhortator omniũ tolerantiarum: Quem qui receperunt, neq; fugere persecutionem neq; redimere nouerunt, habentes ipsum qui pro nobis erit, sicut locutus in interrogatione, ita iuuaturus in passione. *Paracletus Montanicus.*

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI LIBRI DE FVGA IN PERSECVTIONE, FINIS.

Q. Septimij

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI, AD SCAPULAM, LIBER.

Magis gaudemus dānati, q̄ absoluti.

Disciplina Christianorū

CHRISTIANI.

Clod. Albinus & Pescennius Niger, aduersus Seuerū Cesarē tumultuādo multa tētarūt, à quo fūt etiam occisi: Cassius Iulij Cæsaris trucidator, notissimus est.

[N]Os quidem neq; expauescimus, neq; pertimescimus ea quæ ab ignorantibus patimur: cū ad hāc sectam, utiq; suscepta conditione eius, pacti ante cum anima nostra, & autorati in has pugnas accedimus, ea quæ deus repromittit consequi optātes, & ea quæ diuersæ uitæ cōminatur pati timentes. Deniq; cum omni sæuitia uestra cōcertamus, etiā ultro erumpentes, magisq; damnati quàm absoluti gaudemus. Itaq; hunc libellum non nobis timentes misimus, sed uobis & omnibus inimicis nostris necdū amicis: ita eīm disciplina iubemur diligere inimicos quoq;, & orare pro eis qui nos persequuntur: ut hæc sit pfecta & propria bonitas nostra, nō cōmunis. Amicos enim diligere omniū est, inimicos autem solorum Christianorum. Qui ergo dolemus de ignorātia uestra, & miseremur erroris humani, & futura prospicimus, & signa eorum cottidie intentari uidemus, necesse est uel hoc modo erumpere ad proponenda uobis ea, quæ palàm non uultis audite. Nos unum deū colimus, quem omnes naturaliter nostis: ad cuius fulgura & tonitrua cōtremiscim⁹: ad cuius beneficia gaudetis. Cæteros & ipsi putatis deos esse, quos nos dæmonas scimus: tamē humani iuris & naturalis potestatis est unicuiq; quod putauerit colere: nec alij obest, aut prodest, alterius religio: sed nec religionis est cogere religionem, quæ sponte suscipi debeat, non ui: cū & hostiæ ab animo libenti expostulentur. Ita & si nos compuleritis ad sacrificandum, nihil præstabitis dijs uestris: ab inuitis enim sacrificia non desiderabunt, nisi si cōtentiosi sunt. cōtentiosus autem deus non est. Deniq; qui est uerus, omnia sua ex æquo & prophanis & suis præstat. Ideoq; & iudicium cōstituit æternum de gratis & ingratis: tamen nos quos sacrilegos existimatis, nec in furto unquàm deprehēdistis, nedum in sacrilegio. Omnes autem qui templa despoliant, & per deos iurant, & eosdem colunt, & Christiani non sunt, & sacrilegi tamen deprehēduntur. Longum est si retexamus quibus alijs modis & derideantur & contemnātur omnes dij ab ipsis cultoribus suis. Sic & circa maiestatem Imperatoris infamamur, tamē nunquàm Albiniani, nec Nigriani, uel Cassiani inueniri potuerūt Christiani: sed idem ipsi qui p genios eorum in pridie usq; iurauerant, qui pro salute eorum hostias effecerant & uouerant, qui Christianos sæpe damnauerāt, hostes eorum sunt reperti. Christianus nullius est hostis nedum imperatoris: quem sciens à deo suo constitui, necesse est ut & ipsum diligat, & reuereatur, & honoret, & saluum uelit, cum toto Romano imperio, quousq; seculum stabit. tādiu enim

stabit

ſtabit. Colimus ergo & imperatorem ſic, quomodo & nobis licet, & ipſi expedit, ut hominem à deo ſecundũ: & quicquid eſt, à deo conſecutũ, ſolo deo minorem. Hoc & ipſe uolet. ſic enim omnibus maior eſt, dũ ſolo uero deo minor eſt: ſic & ipſis dijs maior eſt, dum & ipſi in poteſtate ſunt eius. Itaq; & ſacrificamus pro ſalute imperatoris, ſed deo noſtro & ipſius: ſed quomodo præcepit deus, pura prece. Non enim eget deus conditor uniuerſitatis odoris, aut ſanguinis alicuius. Hæc enim dæmoniorũ pabula ſunt. Dæmones autem nõ tantum reſpuimus, uerum & reuincimus, & cottidie traducimus, & de hominibus expellimus, ſicut plurimis notum eſt. Ira nos magis oramus pro ſalute imperatoris, ab eo eam poſtulãtes, qui præſtare poteſt. Et utiq; ex diſciplina patientiæ diuinæ agere nos ſatis manifeſtũ eſſe uobis poteſt, cum tanta hominũ multitudo pars penè ciuitatis cuiuſq;, in ſilentio & modeſtia agimus, *ſingulis forte noti magis quàm omnes: nec aliũde nõſcibiles quàm de emendatione uitiorũ priſtinorum. Abſit enim ut indigne feramus ea nos pati quam optamus, aut ultionem à nobis aliquã machinemur, quã à deo expectamus: tamẽ (ſicut ſupra diximꝰ) doleamꝰ neceſſe eſt, quod nulla ciuitas impune latura ſit ſanguinis noſtri effuſionẽ, ſicut & ſub Hilariano, cum de areis ſepulturarũ noſtrarum adclamaſſent: Areæ nõ ſint areæ ipſorum, non fuerunt meſſes enim ſuas nõ egerunt. Cæterũ & imbres anni præteriti quid cõmemorauerint genus humanũ (apparuit catadyſmũ ſcilicet & retro fuiſſe propter incredulitates & iniqtates hominũ) & ignes q ſuper mœnia Carthaginis proxime pependerunt per noctem. Qui mirati ſunt ſciunt quid uiderunt, & priſtina tonitrua quid ſonauerint ſciunt q obdurúerũt. Omnia hæc ſigna ſunt imminentis iræ dei, quam neceſſe eſt, quo quomodo poſſumus, ut & nunciemus, & prædicemus, & deprecemur, interim localem eſſe. Vniuerſalem enim & ſupremam ſuo tempore ſentiẽt, qui exempla eius aliter interpretantur. Nam & ſol ille in conuentu Vticenſi extincto penè lumine adeo portentum fuit, ut nõ potuerit ex ordinario deliquio hoc pati, poſitus in ſuo hypſomate & domicilio. Habetis Aſtrologos. Poſſumus æque & exitus quorundam præſidum tibi proponere, qui in fine uitæ ſuæ recordati ſunt deliquiſſe quod uexaſſent Chriſtianos. Vigelliꝰ Saturninus qui primus hic gladium in nos egit, lumina amiſit. Claudiꝰ Lucius Herominianus in Cappadocia cum indigne ferens uxorem ſuam ad hanc ſectam trãſiſſe, Chriſtianos crudeliter tractaſſet, ſolo prætorio ſuo uaſtatus peſte, cum uiuis uermibus ebuliſſet: Nemo ſciat (aiebat) ne gaudeant Chriſtiani, aut ſpe Chriſtianæ. Poſtea cognito errore ſuo quod tormẽtis quoſdam à propoſito ſuo excidere feciſſet, penè Chriſtianus deceſſit. Ceciliꝰ Capilla in illo exitu Byzantino, Chriſtiani gaudete, exclamauit. Sed q uidentur ſibi impune tuliſſe, ueniẽt in diẽ diuini iudicij. Tibi quoq; optamꝰ admonitionem ſolam fuiſſe, quod & Adrymeticum Mauilum ad beſtias *damnaſſet, ſtatim & uexatio ſubſecuta eſt: & nunc ex eadem cauſa interpellatio

Sacrificandi pura prece.

Fort. *ſinguli.

Fort. quæ optamus.

Gẽtiles meſſibus caruerunt ob uexatos Chriſtianos.

Fort. cõmemorauerim.

Cecilius Capella.

Fort. quod ut.

Forte * damnaſſes.

pellatio sanguinis. & memento de cætero. Non te terremus, qui nec time-
Forte *ut omnes mus: sed uelim *& omnes saluos facere possimus monẽdo, μὴ θεομαχεῖν. Po
tes & officio iuris dictiõis tuæ fungi, & humanitatis meminisse: uel quia &
uos sub gladio estis. quid enim amplius tibi mandatur, quàm nocentes cõ
fessos damnare, negantes autem ad tormenta reuocare? Videtis ergo quo-
modo ipsi uos contra mandata faciatis, ut confessos negare cogatis. Adeo
confitemini innocentes esse nos, quos damnare statim ex confessione non
uultis. Si autem contenditis ad elidendos nos, iam ergo innocentiam expu
gnatis. Quanti autem præsides & constantiores & crudeliores, dissimulaue
runt ab huiusmodi causis? ut Cincius Seuerus qui Thistri, ipse dedit reme
dium quomodo responderent Christiani ut dimitti possent, ut Vesproni9
Candidus qui Christianum quasi tumultuosum ciuibus suis satisfacere di-
misit, ut Asper qui modice uexatum hominem, & statim deiectum, nec sa-
crificium compulit facere, ante professus inter aduocatos & adsessores se in-
Pudens cidisse in hanc causam. Pudens etiam missum ad se Christianum in elogio
concussione eius intellecta dimisit, scisso eodem elogio, sine accusatore ne-
gans se auditurum secundum mandatum. Hæc omnia tibi & de officio sug
Aduocati. geri possunt, & ab eisdem aduocatis qui & ipsi beneficia habent Christia-
norum, licet adclament quæ uolunt. Nam & cuiusdam notarius cum à dæ-
mone præcipitaretur, liberatus est: & quorundam propinquus & puerulus.
& quanti honesti uiri (de uulgaribus enim nõ dicimus) aut à dæmonijs aut
ualetudinibus remediati sunt? Ipse etiam Seuerus pater Antonini, Christi
anorum memor fuit. Nam cum Proculum qui Torpacion cognominaba-
Forte *Euhoeæ tur, Euhodeæ procuratorẽ, qui eum per oleum aliquando curauerat requisi
Antoninus Caracal uit, & in palatio suo habuit usq; ad mortẽ eius: quẽ & Antoninus optime
la, Christiano lacte nouerat lacte Christiano educatus. Nõ enim & clarissimas fœminas, & cla
educatus. rissimos uiros Seuerus sciens huius sectæ esse, nõ modo nõ læsit, uerum &
M. Aurelius Cæs. testimonio exornauit, & populo furenti in os palàm restitit? Marcus
quoq; Aurelius in Germanica expeditione Christianorũ militum oratio-
nibus ad deũ factis, imbres in siti illa impetrauit. Quando nõ geniculatio-
nibus & ieiunationibus nostris etiam siccitates sunt depulsæ? Tunc & po-
pulus adclamans deo deorum, & qui solus potens, in Iouis nomine deo no
Officia Christia stro testimoniũ reddidit. Propter hæc depositum non abnegamus, matri-
norum. moniũ nullius adulteramur, pupillos pie tractamus, indigentibus refrigera
mus. Nulli malũ pro malo reddimus. Viderint qui sectam mentiunt, quos
& ipsi recusamus. Quis deniq; de nobis alio nomine queritur? quod aliud
negotium patitur Christianus, nisi suæ sectæ? quam incestam, quam crude
lem, tanto tempore nemo probauit. Pro tanta innocentia, pro tanta probi-
tate, pro iustitia, pro pudicitia, pro fide, pro ueritate, pro deo uiuo, crema-
mur. Quod nec sacrilegi, nec hostes publici ueri, nec tot maiestatis rei pati
solent. Nam & nunc à præside Legionis, & à præside Mauritaniæ uexatur
hoc

hoc nomen, sed gladiotenus, sicut & à primordio mandatũ est animaduerti in huiusmodi. Sed maiora certamina, maiora præmia. crudelitas uestra gloria est nostra. Vide tantũ ne hoc ipso, quod talia sustinemus, ad hoc solum uideamur erumpere, ut hoc ipsum probemus, nos hæc non timere, sed ultro uocare. Arrius Antoninus in Asia cum persequeretur instãter, omnes illius ciuitatis Christiani tribunalia eius se manu facta obtulerunt, tum ille paucis duci iussit, reliquis ait, Ω ΔΙ ΠΩΙΗ Ω ΚΑΚΘΑ Π Θ ΩΝΕΣ ΚΗΙΝ ΚΡΗΜΝΩΥΣ Η ΒΡΩΧΩΥΣ ΗΧ ΘΗ. Hoc si placuerit & hic fieri qd facies decem milibus hominũ, tot uiris ac fœminis, omnis sexus, omnis ætatis, omnis dignitatis, offerẽtibus se tibi? Quãtis ignibus, quãtis gladijs op9 erit? quod ipsa Carthago passura est decimata à te, cũ propinquos, cũ contubernales suos illic unusquisq; cognouerit, cũ uiderit illic fortasse & tui ordinis uiros & matronas, & principales quasq; personas, & amicorũ tuorũ uel ꝓpinquos uel amicos. Parce ergo tibi si nõ nobis, parce Carthagini si nõ tibi, parce prouinciæ, quæ uisa intẽtione tua obnoxia facta est cõcussionib9 & militum & inimicorum, cuius, quorum cuiusq;. Magistrũ neminem habemus nisi deum solum. Hic ante te est, nec abscondi potest, sed cui nihil facere possis. Cæterum quos putas tibi magistros, homines sunt & ipsi morituri quandoq;: nec tamen deficiet hæc secta, quã tunc magis ædificari scias cum cædi uidetur. Quis enim tantam tolerantiam expectans, in aliquo scrupulo percussus, & inquirere accenditur, quid sit in causa, & ubi cognouerit ueritatem, & ipse statim sequitur.

Fort. tribunali eius, & mox, duci iussis.

Hæ duæ dictiões, cuius quorũ, uidentur mihi superesse. Nisi uelis legere quorum cuiusq; magistrum.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI AD SCAPVLAM, FINIS.

☙ Q. SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI DE EXHORTATIONE CASTITATIS, LIBER.

ON dubito frater te post uxorem in pace præmissam ad compositionem animi conuersum, de exitu singularitatis cogitare. Et utiq; cõsiliũ digere. quanquàm & huiusmodi cũ fide sua cõloqui debeat unusquisq;, eiúsq; uires consulere: tamen quoniam in ista specie carnis, necessitas cogitatum mouet, quærere apud eandẽ conscientiam quæ fidei resistit, opus est fidei extrinsecus cõsilium, tanquàm aduocatum aduersus carnis necessitatem. Quæ quidem necessitas circumscribi potest, si uoluntas potius dei quàm indulgentia consideretur. Nemo indulgentiam audendo promeret̃, sed uoluntati obsequẽdo. Voluntas dei est sanctificatio nostra. Vult enim imaginem suam nos etiam similitudinem fieri, ut simus sancti, sicuti & ipse sanctus est, inquit. Id bonum sanctificationem dico in species distribuit complures, ut in aliqua earum deprehẽdamur. Prima species est, uirginitas à natiuitate. Secunda uirginitas, ut ex arbitrio suo uidua maneat, cum alibi dicas damnandã si nupserit: id est, lauacro aquæ, aut in matrimonio purificat ex compacto, aut in uiduitate perseuerat ex arbitrio. Tertius grad⁹

tius gradus superest monogamiæ, cũ post matrimoniũ unũ interceptũ, ex/ inde sexui renũciatur. Prima felicitas, prima uirginitas est, non nosse à quo postea optabis liberari, in totum. Secundæ uirginitatis est, contemnere uim quam optime noris. Reliqua species hactenus nubendi, post matrimoniũ morte disiunctũ, præter uirtutes etiã modestiæ laus est. Modestiæ ẽm laus est ablatũ non desiderare, & ablatũ à deo domino, sine cuius uoluntate nec folium de arbore labitur, nec passer assis unius ad terrã cadit. quàm denique modesta illa uox est, Deus dedit, dominus abstulit: ut domino uisum est, ita factũ est. Ideo si nuptias ablatas restauremus, sine dubio cõtra uolũta/ tem dei nitimur, uolentes habere rursus quod habere nos noluit. si ẽm uo/ luisset, nõ abstulisset: nisi & in hoc uoluntatem dei interpretamur, quasi rur sus uellet in nos, quod iã noluit deus. Nõ est bonæ & solidæ fidei, sic omnia ad uoluntatẽ dei referre. Et ita adulari unumquemque, dicendo, nihil fieri si/ ne iussione eius: ut nõ intelligamus aliquid esse in nobis ipsis. Cæterũ excu sabitur omne delictũ si continuerimus, nihil fieri à nobis sine dei uolunta/ te, & ibi definito istam destructionẽ totius disciplinæ etiam ipsius dei, si & quæ nõ uult de sua uoluntate producit, aut nihil est quod deus nõ uult. sed quomodo uetat quædam, quibus etiam suppliciũ æternũ cõminatur, utique etiam quæ uetat nõ uult, à quibus & offenditur: sicuti & quæ uult, præcipit, & accipit, & æternitatis mercede dispungit. Itaque cum utrunque ex præceptis eius didicerimus, quid uelit, & quid nolit, iam nobis est uoluntas eligẽdi al terum, sicut scriptum est: Ecce posui ante te bonum & malum: gustasti enim de arbore agnitionis: & ideo nõ debemus quod nostri expositum est arbi- trio, in deum referre uoluntate, nos quos uult ipse & uelle est, qui malũ non uult: ita nostra est uoluntas, cum malũ uolumus aduersus dei uoluntatem, qui bonũ uult. Porrò si quæris, unde ueniat ista uoluntas, qua quid uolu- mus aduersus dei uolũtatem. Vt dicã, ex nobis ipsis, nec temere semini tuo respondeas necesse est. Siquidem ille princeps generis & delicti Adam uo- luit quod deliquit: neque enim diabolus uoluntatem eius imposuit delinquẽ di, sed materiam uoluntatis subministrauit. Cæterum uolũtas dei in obau dientiam uenerat. Proinde & tu si nõ obaudieris deo, qui te proposito præ cepto liberæ potestatis instituit, per uoluntatis libertatem uolens te uergi finit quod deus noluit: ita deputat diabolo subuersum, qui & si uult te uelle quod deus nõ uult, nõ tamen facit ut & uelis: quia nec tunc inuitos proto plastos ad uoluntatem delicti subegit. imò neque inuitos neque ignorantes quid deus nollet. utique enim nolebat fieri, cui admisso mortem destinabat: ita diaboli opus unũ est tẽperare quod in te est an uelis. At ubi uoluisti se/ quitur ut te sibi subigat, nõ operatus in te uoluntatem, sed nactus possessio nem noluntatis. Igitur cum solum erit in nobis uelle, in hoc probatur nostra in deum mens, an ea uelimus quæ cum uolũtate eius sapiant. Alte impresse recogitandam esse dico dei uolũtatem, quid etiam in occulto uelit, quæ ẽm manifesto

Forte, in dei referre uoluntatẽ nos, q. u. i. & uelle qui mal.

manifesto,scimus omnes, eáque ipsa qualiter in manifesto sint perspiciendum est:nam si quædam uidentur uoluntatem dei sapere dum à deo permittuntur,nō statim omne quod permittitur,ex mera & tota uolūtate procedit eius qui permittit:ex indulgentia est quodcunq; permittitur. Quæ & si sine uoluntate non est,quia tamen aliquam habet causam in loco cui indulgetur,quasi de inuita uenit uoluntate passa causam sui,quæ cogit uolūtatem. Vide qualis sit uoluntas eius,cuius altera sit causa. Secunda iterum species consideranda est puræ uoluntatis. Vult nos deus sibi placita in quibus nō indulgentia operatur patrocinatur,sed disciplina dominatur. Si tamen alia, ista proponit utique quæ magis uult,dubium ne est ea nobis taxanda esse, quæ mauult,quàm ea, quæ minus uult, qui alia magis uult, proinde habenda sunt. nam ostendendo quæ magis uelit, minorem uoluntatem maiore deleuit. Quantóq; notitiæ tuæ utranq; proposuit, tanto definiuit id te sectari debere quod parauit te magis uelle. Ergo si ideo dedarauit uti secteris quod magis uult,sine dubio nisi ita facis,contra uoluntatem eius sapis,sapiendo contra potiorem eius uoluntatem,magisq; offendis ꝙ promereris. Quod uult quidē faciendo,mauult, respuendo ex parte delinquis,non tamen promereris. Porrò & promereri nolle delinquere est. Secundum itaq; matrimoniū si ex illa dei uoluntate quæ indulgētia cogit, negauimus meram,cui indulgenda est causa,si ea cui potior alia præponit continentiæ magis appetendæ didicerimus non potiorem à potiore scindi. Hæc præstruxerim,ut iam Apostoli uoce decurram. In primis autem non uidebor irreligiosus,si quid ipse profitetur cōtinentiæ magis appetendæ didicerim. Iam animaduertā omnem illam indulgentiam nuptiarum de suo, id est,de humano sensu,non de diuino præscriptu induxisse. Nam & cū de buisset innuptis definiuit uti nubant, si continere nō possunt, quia melius est nubi,quàm uri,conuersus ad aliam speciem,nuptis autem denuncio,inquit,non ego,sed dominus: ita ostēdit extra rationem personæ suæ in deū id quod supra dixerat,id non ex persona domini,sed ex sua pronunciasse, melius esse nubi quàm uri. Quæ uox licet ad eos pertineat, qui sunt nupti, uel uiduæ,qui tamen nubendi licentiā amplectunt,uelim retractare,quale bonum ostendat quod melius est pœna,quod non potest uideri bonū,nisi pessimo comparatū,ut ideo bonū sit nubere,quia deterius est ardere. Bonū ita & si per se nomen hoc obtinet sine cōparatione nō dico mali,sed etiā boni alterius: ut & si bono alij comparatur,& ab alio adumbratur, nihilominus remaneat id boni nominis. Cæterū si per mali collationem cogitur dici,non tam bonum est quàm genus mali inferioris,quod à superiore malo obscuratum ad nomen boni impellitur,auferendiq; *dictionem comparationis:ut nō dicas,melius est nubere quàm uri:& quæro,an dicere audeas melius est nubere,nō adijciens quid sit fieri,†melius est ergo fieri. Quod nō melius utiq; nec bonum,quia abstulisti & remouisti inditionem comparationis quæ

Fort. quod mauult.

For. īdulgētia

Fort. ita est.

For. cōdic. uel indictionem.

tionis quæ dum melius illud facit ita bonum, ita habere cogit. Melius esse nubi quam uri sic accipiendum est ac si melius uno oculo quàm duobus carere, si tamen à comparatione discedas non erit melius unum oculum nõ habere quàm & bonum. Nemo igitur captet ex hoc capitulo defensionẽ quod propne ad nuptos & uiduas spectat, quibus nulla adhuc cõiunctio numeratur. Quanquam ostenderim etiam illis numerandam esse permissi conditionem. Cæterum de secũdo matrimonio scimus tamen Apostolum pronunciasse: Solutus es ab uxore ne quæsieris uxorẽ. sed & si duxeris nõ delinques. proinde tamen & huius sermonis ordinem consilio suo nõ de diuino præcepto introducit. Multũ autem interest inter dei præceptum & consiliũ hominis. Præceptum dei, inquit, non habeo, sed consilium do, quasi misericordiam cõsecutus fidelis esse. quoniam neq; in Euangelio neq; ipsius Pauli Epistolis ex præcepto dei inuenias permissam matrimonij separationem. Vnde unum habendũ confirmatur, quia quod à domino permissum non inuenitur, id agnoscitur interdictum. Adde quod & hæc ipsa huius consilij interiectio quasi inrecogitationem excussus sui passa, statim se refrenat & reuocat cum subiũgit, Verumtamen huiusmodi pressurã carnis habebunt, cum parcere se eis dicit, cũ tempus in collecto esse adijcit, quo oporteat etiã habentes matrimonia pro nõ habentibus agere, cum sollicitudinem nuptorum committit. Per hæc enim docens cur nõ expediat nubere, dissuadis ab eo quod supra indulserat: & hoc ne primo matrimonio, quanto magis secũdo. Cum nos uero ad exemplũ suũ hortatur utiq; ostendens quid nos uelit esse, id est continentes, pariter declarat quid nos esse nolit. id quod nõ uult, nec sponte nec ueritate permittit. Si enim uellet, non permisisset imò imperasset. Sed ecce rursus, mulierẽ defuncto marito dicit nubere posse, si cui uelit, tantum in domino. At enim felicior erit inquit si sic perseuerauerit secũdum meum cõsilium. Puto autem & ego spiritũ dei habeo. Videmus duo consilia quo supra nubendi ueniam facit, & quo postmodum cõtinentiam nubendi indicit. Cui ergo, inquit, consilio adsentabimur? Inspice & lege. Cũ ueniam facit, hominis prudentis consiliũ allegat. cum cõtinentiam indicit, spiritus sancti cõsilium adfirmat. Sequere admonitionem cui diuinitas patrocinatur. Spiritũ quidem dei etiam fideles habent, sed nõ omnes fideles. Apostolicum ergo quod fidelem dixerit adijcit postea spiritum se dei habete quod nemo dubitat etiam de fideli. Idcirco hoc dixit ut sibi Apostoli fastigium redderet. Proprie enim Apostoli spiritum sanctum habent, qui plene habent in operibus prophetiæ efficaciam uirtutum, atq; documẽtorum linguam, non quasi ex parte quod cæteri: Ita spiritum sanctũ autoritate ad eandem speciem adire fecit, cui nos magis obsequi uoluit. & factum est iam nõ consilij diuini spiritus, sed pro eius maiestate præceptum. Ad legẽ semel nubendi dirigam. Ipsa origo humani generis patrocinatur, cõtestans quid deus ab initio cõstituerit in formam posteritatis recensendam. Nam cũ ho-

Fort. dissuadet.

Fort. inquis.

minem figuraſſet,eiq́ parem neceſſariã proſpexiſſet,unã de coſtis eius mutuatus,unã illi fœminam finxit,cum utiq́ nec artifex,nec materia defeciſſet. plures coſtæ in Adam ,& infabricabiles manus in deo ,ſed non plures uxores apud deum:& ideo homo dei Adam,& mulier dei Eua unis inter ſe nuptijs defuncti ſunt.Formam hominis dei de originis autoritate,& primam dei uoluntatem ſanxerunt.Erunt duo ,inquit ,in una carne:non tres ,neque quatuor.Alioquin iam non una caro,nec duo in una carne.tunc erunt,ſi cõiunctio & concretio dum in unitate ſemel fiat.ſi uero rurſus ,aut ſæpius,iam una eſſe deſijt.& erunt iam non duo in una carne,ſed una planè caro in plures.At cum Apoſtolus in eccleſiam & CHRISTVM interpretatur,erũt duo in una carne,ſecundum ſpiritales nuptias eccleſiæ & CHRISTI,unus CHRISTVS & una eius eccleſia ,agnoſcere debemus duplicatam & exaggeratam eſſe nobis unius matrimonij tam ſecundum generis fundamentum , quàm ſecundum CHRISTI firmamentum . Vno matrimonio cenſemur utrobiq́ ,& carnaliter in Adam,& ſpiritaliter in CHRISTO.duarum natiuitatũ unum eſt monogamiæ præſcriptum.utraq́ degenerat,qui de monogamia exorbitat. Numerus matrimonij à maledicto uiro cœpit. Primus Lamech duabus maritatus,tres in unam carnem effecit.Sed & benedicti,inquis,Patriarchæ non modo pluribus uxoribus , uerum etiam concubinis coniugia miſcuerũt.Ergo propterea nobis quoq́ licebit in numerum nubere.Sane licebit ſi qui adhuc typi alicuius futuri ſacramẽti ſuperſunt , quos nuptiæ tuæ figurent. quod ſi etiam nũc locus eſt uocis illius .Creſcite & multiplicamini, id eſt ſi nondum alia uox ſuperuenit ,Tempus iam in collecto eſſe , reſtare ut & qui uxores habent tanq́ nõ habentes agant , Vtiq́ enim continentiã indicens,& compeſcens concubitum ſeminarium generis,abſoleſcit Creſcite illud & multiplicamini.Vt opinor autem unius & eiuſdem dei utraq́ pronũciatio,& diſpoſitio eſt.qui tunc quidem in primordio ſementem generis emiſit indultis coniugiorũ habenis,donec mũdus repleretur,donec nouæ diſciplinæ materia proficeret.Nũc uero cum extremitatibus temporũ compreſſit quod emiſerat,& reuocauit quod indulſerat,nõ ſine ratiõe propagationis in primordio,& repaſtinationis in ultimo.ſemper initia laxãtur ,fines contrahũtur.Propterea ſyluam quis inſtituit ; & creſcere finit ,ut tẽpore ſuo cædat ſyluã. Erat uetus diſpoſitio quæ in euãgelio nouo deputatur,in quo & ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Sic & oculum pro oculo,& dentem pro dente,iam ſenuit,ex quo iuuenuit.Malum pro malo nemo reddat.Puto autem etiam humanã conſtitutionem atq́ decretũ ,poſtea priſtinis prævalere. Cur autem de priſtinis exemplis nõ ea potius agnoſcamus quæ cũ poſteris cõmunicant diſciplinæ,formam uetuſtatis ad nouitatem tranſmittunt.Ecce enim in ueteri lege animaduerto caſtratam licentiam ſæpius nubendi.cautum eſt in leuitico,Sacerdotes mei nõ plus nubent.poſſum dicerè etiam illud,plus eſſe quod ſemel non eſt.quod non unum eſt,numerus eſt.

deniq́

deniq; post unum incipit numerus. Vnũ autem omne quod semel est. Sed
in CHRISTO seruabatur, sicut in cæteris, ita in isto quoq; legis plenitu-
do. Inde igitur apud nos plenius atq; structius præscribitur, unius matri-
monij esse oportere quos alleget in ordinem sacerdotalem usq; ad quosdã
memini dicamus loco deiectos. Sed dices ergo cæteris licet, cum quibus nõ *Fort. Memini digamos.*
liceat excipit. Vani erimus si putauerimus quod sacerdotibus nõ liceat, laicis ORDO.
licere. Nõnne & laici sacerdotes sumus? scriptum est laici sacerdotes sumus,
regnum quoq; nos & sacerdotes, deo & patri suo fecit. Differentiam inter
ordinem & plebem constituit ecclesiæ autoritas, & honor per ordinis con-
sessum sanctificatus à deo. ibi ecclesiastici ordinis nõ est consessus? Et offert
& tinguit sacerdos. Est ibi solus. Sed & ubi tres, ecclesia est. licet laici. unus-
quisq; enim de sua fide uiuit. nec est personarum acceptio apud deũ. Quo-
niam nõ auditores legis iustificabũtur à deo, sed factores, secundum quod,
& apostolus dicit. Igitur si habes ius sacerdotis in temetipso ubi necesse est
habeas. Oportet etiam disciplina sacerdotis. necesse sit habere ius sacerdo-
tis. Digamus tinguis, digamus offers. quãto magis laico dicat quo apud sa-
lutem erit agere pro sacerdote, cum ipsi sacerdoti dicitur, quó ue facto cõmi
catur actione sacerdotis. Sed necessitati inquis indulserit. Nulla necessitas
excusatur, quæ potest non esse necessitas. Deniq; dicamus deprehẽdi & ne- *Fort. digamos.*
cessitate administrandi quod nõ licet. Dicam omnes nos deus ita uoluit dis *Fort. quod nõ licet digamo. Omnes.*
positos esse, & ubiq; sanctionis eius obeũdis si disciplina. Vsq; adeo nisi lai
ci ea obseruent per quæ presbyteri alleguntur, quomodo erunt presbyteri *Fort. et ubiq; sanctiones e. obeundis disciplina.*
qui de laicis alleguntur? Ergo perferre debemus ante laicum iussum à secun
do matrimonio retinere, dum presbyter esse non alius potest quàm lai-
cus semel fuerit maritatus. Liceat nunc denuo nubere, si & omne quod licet,
bonum est. idem Apostolus exclamabat, Omnia licent: sed nõ omnia pro
salute. quod non prodest oro te potest bonum dici? Si licita sunt & quæ nõ
pro salute, ergo & quæ non bona sunt. licita sunt. Quid autem magis uelle
debebis quod ergo bonũ est, quia licet, an quod ergo quia prodest. Multũ
existimo esse inter licentiam & salutem. De bono nõ uincis, licet quia bonũ
permittit non expectat, sed adsumi permittitur aut quod, an bonum sit in- *Fort. adsumi permittit. Permittitur autem q. a. b. si in dubio est.*
dubium est, quod potest etiã nõ permitti, si nõ habeat aliquam sui causam
primam, quia propter incontinentiæ periculum permittitur nubere secũdũ,
quia nisi licentia alicuius nõ bonæ rei subiaceret, nõ esset in quo probaretur
qui diuinæ uoluntati & qui suæ potestati obsequatur, quis nostrum utilita-
tis præsentiam sectetur, & quis occasionem licentiæ amplexetur, quis diui-
næ uoluntati, & quis suæ uoluntati obsequatur. Licentia plerunq; tentatio- *Fort. tentatio est.*
ne disciplinæ, quoniam disciplina per tentationem probatur, tentatur per li- *Fort. qui tentatur.*
centiam operatur. Ita fit ut omnia liceant, sed non omnia expediant, dum *Fort. ut uincatur.*
tentatur cui permittatur, & uincatur dum in permissione tentatur. licebat, &
Apostolis nubere, & uxores circumducere. Licebat & de Euangelijs uiuere.

V 2 Sed

Fort. lic. experimento abstinẽtiam pre.

Sed quibus reus non est in occasionem, ad exemplum nos suum prouocat docens in eo esse probationem, in quo licentiæ experimentum. Abstinentiæ præstruxerit superiorem, ne sensus eius interpretemur. non illud dicendum erit secundum matrimonium quasi speciem stupri? Cum enim dicat maritos hoc in sollicitudinem habere quonammodo sibi placeant. nõ utiq; de moribus, nam ut bonam sollicitudinem, non subleuare, sed de cultu & ornatu & omni studio formæ ad illecebras mouendas sollicitos iungi uelit, de forma & cultu placere carnalis concupiscentiæ ingenium sit, quæ etiam stupri causa est, eo quod uidetur tibi stupri adfine esse matrimonium. Quoniam ea in illo reprehendo quæ stupro competunt. Interim dominus ipse dicit, qui uiderit, inquit, mulierem ad concupiscendum eam, iam stuprauit eam in corde suo. Qui autem ad ducẽdum uiderit, minus par fecit? quid si etiam duxerit? quod nõ faceret, nisi ad ducendum cõcupisset. Nisi potest duci uxor, quam & si non uideris, at concupieris saltem cum ipsam ducere ceperis. Multum sane abest maritos apud cœlũ nõ concupiscentes. Omnis mulier cœli uia est quandiu aliena, nec per alium fit marita nisi per quem & adultera legis. Videtur matrimonij & stupri differentia? Alioquin res & uiris & fœminis eãdem bonitatem ad matrimonium & stuprum commixtio carnis. scilicet certandum cuius concupiscentiã non stupro adæquauit. Ergo inquis iam & primas, id est unas nuptias destruis, nec immerito: quoniã & ipsæ ex eo constãt quod est stuprum. Et ideo optimum est homini mulierem iungere, quia cara est stupri affinitate. Sed cum hæc etiam de primis & unis nuptijs prætendi ad causam continentiæ possint, quanto magis secundo matrimonio recusando prauidebuntur? Gratus esto si semel tibi deus indulsit nubere. Gratus enim eris si & iterum indulsisse tibi nescias. Cæterum uteris indulgentiam cum nec modestiam uteris. modestia ammodo iungitur. Non tibi sufficit de summo illo iunxere etiam uirginitatis gradu in secundum deliquisse nubendo, sed in tertium adhuc deuolueris & futuris impellis, post, qui in secunda statione continens non fuisti, quia nec prohibere plures nuptias uoluit qui de secundis prouocandis retractauit. Nubamus igitur cottidie & nubentes ab ultimo die deprehẽdamur, tanquam Sodoma & Gomorra: quo die adimplebitur uæ illud super prægnantes, & lactantes, id est maritos incontinentiæ. de nuptijs enim uteri & ubera infantis. Et quando finis nubendi? credo post finem nubendi renũcient tandem carnalibus fructibus, ut aliquãdo spiritalia retractemus. Rape occasionem & si non exhortatissimam, attamen desisti habere cui debitum solueres. O te felicem. amisisti debitorem. simile damnum. quod si non diximus damnum lucrum sentientem. Per cõtinentiam enim negociauerimus magnam substãtiam necessitatis parcimonij carni sæuientis adquirens. Recogitemus enim ipsam conscientiam nostram, quàm alius alium se homo sentiat, cum sua fœmina cessat. si orationem facit ad dominum, in prope est cœlo. si scri-

pturæ

Fort. species. — *Fort. aut bonam.* — *Fort. eo quo uidetur mihi.* — *Fort. mulierem non contingere.* — *Fort. syncere etiam* — *Fort. impelleris.* — *Fort. quod simile damnum.* — *Fort. patrimonij carnis si adquirentes.*

pturæ incumbit,totus illic eſt.ſi pſalmum canit,placet ſibi. Ideo Apoſtolus purificationi orationem commendauit,cauſantes id quod ad tempus permiſerat ſemper nobis exercere eſſe quod ſemper proſit.Si cottidie omni momento oratio hominibus neceſſaria, utiq; & continentia quæ orationi neceſſaria ſit.Oratio de conſcientia procedit, ſi conſcientia erubeſcit,erubeſcat oratio.Spiritus ducit orationē ad deum.Si ſpiritus reus apud ſe ſit,conſcientia erubeſcit, quomodo audebit orationem ducere ad altare? ſic etenim eſt prophetica uox ueteris teſtamenti: Sancti erimus,quia & deus ſanctus.& rurſus.Cum ſancto ſanctificaris,& cum uiro innocente innocens eris,& cū electo electus eris. Debemus enim ita ingredi in diſciplina domini, ut deo dignum fructum non ſecundum carnis ex ſqualentiæ concupiſcentia. Ita enim & Apoſtolus dicit,quod ſapere ſecundum carnem,mors eſt.ſecūdum ſpiritum uero ſapere,uita æterna ſit in CHRISTO IESV domino noſtro. Si hæc obtuſio etiam cum in unis nuptijs in nos carnis exercetur, ſpiritum ſanctum auertit,quanto magis cum in ſecundo matrimonio agitur? Duplex enim eſt rubor eſt: quia in ſecundo matrimonio duæ uxores eundem circumſtant maritum. una ſpiritu,alia carne. Nec enim priſtina poteris odiſſe,cui etiam cariorem reſeruans affectionem, etiam repete apud deum pro cuius ſpiritu poſtules,pro qua oblationes annuas reddas. Stabis ergo *Oblationes annuæ.* ad deum, cum tot uxores quot illas orationi commemoras, & offers pro duabus,& commemorabis illas duas,& per ſacerdotem de monogamia ob priſtinum de uirginitate ſancitum,circumdatum uirginis uniuiris,& aſcendit ſacrificium tuum libera fronte & inter cætera uoluntas bonæ mentis.Poſtulabis tibi & uxoris caſtitatem.Scio quibus excuſationibus coloremus inſatiabilē carnis cupiditatē. Ex quibus neceſſitates adminiculorum deſcendunt adminiſtrandam familiam regendam,loculos,claues cuſtodiendas,lanificandis penſandum,uictum procurandum,curas domeſticas·ſcilicet ſolis maritorum dominibus bene eſt.perierūt cœleſtibus familiares ſpadonum *Fort. domibus, & mox, perierunt cœlibibus.* famulæ militum,aut peregrinantium ſine uxoribus.Non enim & nos milites ſumus,eo quidem maioris diſciplinæ quo & tanti imperatoris? Non & nos peregrinantes in iſto ſeculo ſumus? cur autem ita diſpoſitus eſt Chriſtianus ut ſine uxore non poſſis? Nunc & conſortium onerum domeſticorum neceſſarium eſt. *Conſortium onerū domeſticorum.* Habe aliquam uxorem ſpiritalem,adſume de uiduis, fide pulchram,paupertate dotatam,ætate ſignatam.bonas nuptias feceris huiuſmodi uxor.has te plures habere deo gratum eſt.Sed de poſteriori tēpore cogitant Chriſtiani,quibus craſtinum nō eſt. Hæredes dei ſeruus deſiderabit,qui ſemetipſum de ſeculo exhæredauit. Vt ergo quis repetis matrimonium de priſtino nō habeat liberos.Itaq; hoc primum diutius uti uolunt ipſo Apoſtolo feſtinante ad dominum in perſecutionibus,conſtantiſſimum in martyrijs.promptiſſimum in communicationibus rerum,tempe- *Fort. Vt ergo quid, & mox, cum de priſtino nō habeas, uel non habēs, & mox conſtantiſſimo.*

in ecclesijs ordinari in ecclesia solent, qui deo nubere maluerunt, qui carnis suæ honorem instituerunt, quiq; se iam illius pudoris filias dicauerunt, occidentes in se concupiscentiam libidinis, & totum illud quod inter paradisum non potuit admitti. Vnde præsumendum est hos qui intra paradisum recipi uolunt, tandem debere cessare ab ea re à qua paradisus instructus est. Gratia ergo cum indulgenti hæc. memento orationibus tuis Tertullianum ad hæc exercentes. *For. intelligēti hæc: & mox. exercites.*

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI DE EXHORTATIONE CASTITATIS, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEAT. RHENANVM.

VOD alibi suadere tantum uisus est, hic tanquam dogmatistes præcipit, secundas nuptias aperte damnans, & in Monogamia persuadenda egregie ineptiens. Standum est nobis ab orthodoxorum patrum sententia, nec sinistræ Paulinorum uerborum interpretationi ullo modo adhærendum. Diuus Hieronymus epistolam ad Titum enarrans, Montanus, inquit, & qui Nouati schisma sectantur, nomen sibi munditiæ præsumpsere: putantq; secunda matrimonia ab ecclesiæ cōmunione prohibenda, cum Apostolus de episcopis & presbyteris hoc præcipiens, utiq; in cæteris relaxarit: non quod hortetur ad secunda matrimonia, sed quod necessitati carnis indulgeat. Scripsit & Tertullianus de monogamia librum hæreticum, quem Apostolo contraire, nemo qui Apostolum legerit, ignorabit. Idem in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum refert hunc librum aduersus ecclesiam scriptum. Quæ uerba uelut antidotum libuit præmittere, quo lectoris animus præmunitus, absq; detrimento uerioris sententiæ tutus transcurrat.

ARGVMENTI FINIS.

Q·SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, DE MONOGAMIA, LIBER.

AERETICI nuptias auferunt, Physici ingerunt. Illi nec semel, isti non semel nubunt. quid agis lex creatoris? inter alienos spadones & aurigas tuos tantũdem quereris de domestico obsequio, quãtum de fastidio extraneo. Proinde te lædunt qui abutuntur, queadmodum qui non utuntur. uerũ neq; continentia eiusmodi laudanda, quia hæretica est, neq; licentia defendenda, quia Physica est. Illa blasphemat, ista luxuriat. illa destruit nuptiarum deum, ista confundit. Penes nos autem quos spiritales merito dici facit spiritalium charismatum continentia religiosa est, cum licentia uerecunda. uerecũda continentia, ambæ cum creatore sunt. Continentia legem nuptiarum honorat, licentia temperat. illa non cogitur, ista regitur. illa arbitrium habet, hæc modum. unum matrimonium nouimus, sicut unum deum. Magis honorem refert lex nuptiarum ubi habet & pudorem. Sed Physicis nõ recipientibus spiritũ, ea quæ sunt spiritus non placent. ita quæ sunt spiritus nõ placent ea quæ sunt carnis placebunt contraria spiritus. Caro, inquit, adu[illegible]sus spiritũ cõcupiscit, & spiritus aduersus carnem. Quid autem cõcupiscet caro quàm quæ magis carnis sunt? Propter quod & in primordio extranea spiritus facta est. Non inquit permanebit spiritus meus in istis hominibus in æuũ, eo quod caro sint. Itaq; monogamiæ disciplinã in hæresim exprobant. nec ulla magis ex causa paracletum negare coguntur, quàm dum existimant nouæ disciplinæ institutorem, & quidem durissimæ illis, ut iam de hoc primum cõsistendũ sit ut generali retractatu, an capiat paracletũ aliquid tale docuisse, quod aut nouum deputari possit, aduersus Catholicam traditionem, aut onerosum aduersus leuem sarcinam. De utroq; autem ipse dominus pronunciauit: dicens enim adhuc multa habeo quæ loquar ad uos, sed nondũ potestis portare ea. cum uenerit spiritus sanctus ille uos ducet in omnem ueritatem. Satis utiq; prætendit ea acturum illum quæ & noua existimari possint, ut nũquam retro ædita, & aliquanto onerosa ut idcirco non ædita. Ergo, inquis, hac argumentatione quid uis nouum & onerosum paracleto adscribi poterit

terit,etsi aduersario spiritu fuerit non utiq;.aduersarius enim spiritus ex diuersitate prædicationis apparet.primo regulam adulterans fidei & ita ordinem adulterans disciplinæ:quia cuius gradus prior est,eius corruptela antecedit, id est fidei,quæ prior est disciplina.ante quis de deo hæreticus sit necesse stet,tunc de instituto.Paracletus autem multa habens edocere quæ in illum distulit dominus secūdū præfinitionem, ipsum primo CHRISTVM contestabitur,qualem credimus,cum toto ordine dei creatoris,& ipsum glorificabit & de ipso commemorabit:& sic de principali regula illa,multa quæ sunt disciplinarum reuelabit,fidem dicente pro eis integritate prædicationis,nouis,quia nunc reuelantur:licet onerosis,quia nec nunc sustinentur,nō alterius tamen CHRISTI quàm qui habere se dixit,& alia multa quæ à paracleto edocerentur:non minus istis onerosa quàm illis à quibus non dum tunc sustinebantur.Sed onerosam monogamiam uiderit adhuc impudens infirmitas carnis.an autem noua, de hoc interim constet. Illud enim amplius dicimus,etiam si totam & solidam uirginitatem siue continentiam paracletus hodie determinasset,ut ne unis quidem nuptijs feruorem carnis despiritu manare permitteret, sic quoque nihil noui inducere uideretur, ipso domino spadonibus aperiente regna cœlorum: ut & ipso spadone quem spectasset Apostolus,propterea & ipse castratus continentiam mauult, sed saluo inquis iure nubendi. planè saluo.& uidebimus quousque. Nihilominus tamen ex ea parte destructo qua continentiam præfert:bonum,inquit, homini mulierem non contingere. Nihil enim bono contrarium nisi malum .ideóque superesse ut & qui habeāt uxores sic sint quasi non habentes: quo magis qui non habent habere non debeant. reddit etiam causas cur ita suadeat, quod innupti de deo cogitent: nupti uero quomodo in matrimonio quis suo placeat. Et possum contendere non mere bonum esse quod permittitur. Quod enim mere bonum est,non permittitur, sed ultro licet. Permissio habet causam aliquando, & necessitas. Denique in hac specie non est uoluntas permittentis nubere. Aliud enim uult, Volo uos,inquit,omnes sic esse quomodo & ego. & cum ostendit melius esse quod utique se uelle confirmat, quàm quod melius esse præmisit. & ita si aliud quàm quod uoluit permittit,non uoluntate, sed necessitate permittens,nō mere bonum ostendit,quod inuitus indulsit.Deniq; cum dicit melius est nubere quàm uri,quare id bonum intellegendum quod melius est, & pœna quod non potest uideri melius nisi pessimo comparatū? Bonum illud est quod per se hoc nomē tenet,sine cōparatione nō dico mali, sed etiā boni alterius:ut & si alio bono comparatum adumbretur,remaneat nihilominus in boni nomine. Cæterum si per mali cogitationem cogitur bonum dici,non tam bonum est quàm genus mali inferioris,quod ab altiore malo obscuratum ad nomen boni impellitur. Aufer deniq; conditionem ut dicas melius est nubere,quàm uri,& quæro an dicere audeas, melius nubere,non

adijciens

adijciens quo melius fit.ergo iam non melius. & dum nõ melius,nec bonũ, sublata cõditione,quæ dum melius illud facit alio, ita bonum haberi cogit. Melius est unum oculum amittere quàm duos. Si tamen discedas à comparatione utriusq;,non erit melius unum oculum habere,quia nec bonum. Quid nunc,si omnem indulgentiam nubendi de suo,id est de humano sensu accommodat ex necessitate qua diximus, quia melius sit nubere quàm uri.Deniq; conuersus ad alteram speciem dicendo, Nuptis autem denuncio,non ego,sed dominus: Ostendit illa quæ supra dixerat non dominicæ autoritatis fuisse,sed humanæ æstimationis. At ubi ad continentiam reflectit animos, Volo autem uos sic esse omnes. Puto autem,inquit,& ego spiritum dei habeo,ut si quid indulserat ex necessitate, id spiritus sancti autoritate reuocaret. Sed Iohannes monens sic nos incedere debere quemadmodum & dominus,utiq; etiam secundum sanctitatem carnis admonuit incedere,adeo manifestius & omnis,inquit,qui spem istam in illo habet castificat se,sicut & ipse castus est. Nam & alibi, Estote sancti,sicut & ille sanctus fuit,scilicet carne. De spiritu enim non dixisset,quia spiritus ultro sanctus agnoscitur,nec spectat sanctitatis admonitionem quæ propria natura est eius. Caro autem docet sanctitatem,quæ & in CHRISTO fuit sancta. Igitur si omnia ista obliterant licentia nubendi, & cõditione licentiæ inspecta, & prælatione continentiæ imposita,cur non potuerit post Apostolos idem spiritus superueniens ad deducẽdam disciplinam in omnem ueritatem, per gradus temporũ (secũdũ quod Ecclesiastes, Tempus omni rei,inquit,super terram) iam carni fibulam imponere,iam nõ oblique à nuptijs auocans, sed exerte,cum magis,nunc tempus in collecto factum sit, annis circiter CLX. exinde productis? non ne ipse apud te retractare suetus, Hæc disciplina sit præmonstrata,iam tunc in carne domini,& in uolũtate,deh inc in Apostolorum eius tam consilijs quàm exemplis. Olim sanctitati huic destinabamur. Nihil noui paracletus inducit. quod præmonuit,definit. quod sustinuit exposcit. Et nunc recogitans ista,facile tibi persuadebis multo magis unicas competisse paracleto prædicare qui potuit & nullas. magisq; credendum temperasse illum quod & abstulisse docuisset, si quæ uelit CHRISTVS intellegas. In hoc quoque paracletum agnoscere debes aduocatum, quod à tota continentia infirmitatem tuam excusat. Secedat nunc mentio paracleti ut nostri alicuius autoris. Euoluamus communia instrumenta scripturarum pristinarum. Hoc ipsum demonstratur à nobis, neque nouam,neque extraneam esse monogamiæ disciplinam, imò & antiquam & propriam Christianorum,ut paracletum restitutorem potius sentias eius quàm institutorem. Quod pertineat ad antiquitatem, quæ potest antiquior forma proferri, quàm ipse census generis humani? Vnam fœminam masculo deus finxit, una costa eius decerpta & utique ex pluribus. Sed & in præfatione ipsius operis, Non est, inquit, bonum homini,solum eum esse.

Fort. conditio & prelatio, Nisi legere malis, obliterantur.

Anno à Christo CLX. uidetur hec scripsisse Tertullianus. Sed puto numerat à Christo nõ nato,sed passo.

faciamus

faciamus adiutorium illi. Adiutores enim dixiſſet, ſi pluribus eum uxoribus deſtinaſſet. Adiecit & legem de futuro. Siquidem prophetiæ dictum eſt, & erunt duo in unam carnem, non tres, neque plures. Cæterum iam nõ duo ſi plures: ſtetit lex. Deniq; perſeuerauit unio coniugij in autoribus generis ad finem uſq;, non quia non erant fœminæ aliæ, ſed quia ideo non erant, ne primitiæ generis duplici matrimonio contaminarentur. Alioquin ſi deus uoluiſſet, & eſſe potuiſſet: certe de filiarum ſuarum numeroſitate ſumpſiſſet, non minus ex oſſibus & ex carne ſua hauc ſeuam ſibi hoc pie fieret. At ubi primum ſcelus homicidium in fratricidio dedicatum, tam dignum ſecundo loco ſcelus non fuit, quàm duæ nuptiæ. Neque enim refert duas quis uxores ſingulas habuerit, an pariter ſingulæ duos fecerint. Idem numerus coniunctorum & ſeparatorum. Semel tamen uim paſſa inſtitutio dei per Lamech, conſtitit poſtea in finem uſque gentis illius. Secundus Lamech nullus extitit, quomodo duabus maritus. negat ſcriptura quod nõ notat. Aliæ diluuium iniquitates prouocauerunt, ſemel defenſæ quales fuerunt, non tamen ſeptuagies ſepties: quod duo mattrimonia meruerunt. Sed & reformatio ſecundi generis humani monogamia matre cenſetur. Iterum duo in unam carnem creſcere & redundare ſuſcipiunt, Noe & uxor, filijq; eorum in unicis nuptijs. Etiam in ipſis animalibus monogamia recognoſcitur, ne uel beſtiæ de mœchia naſcerentur. ex omnibus, inquit, beſtijs ex omni carne duo induces in arcam, ut uiuant tecum maſculus & fœmina. erunt de animalibus uolatilibus ſecundum genus, & de omnibus ſerpentibus terræ ſecundum genus ipſorum: duo ex omnibus introibunt ad te, maſculus & fœmina. eadem forma et ſeptena ex binis adlegi mandat ex maſculo & fœmina uno & una. quid amplius dicam? immundis quoque alitibus cum binis fœminis introire nõ licuit. Hæc quantum ad primordiorum teſtimonium & originis noſtræ patrocinium, & diuinæ inſtitutionis præiudicium. quæ utique lex eſt non nomine tunc, quoniam ſi ita factum eſt à primordio, inuenimus nos ad initium dirigi à CHRISTO, ſicut in quæſtione repudij, dicens, illud propter duriciam ipſorum à Moyſe eſſe permiſſum, ab initio coniunxit in unam carnem duos. Hodie homo non ſeparabit. Dicit & Apoſtolus ſcribens ad Epheſios, deum propoſuiſſe in ſemetipſo ad diſpenſationem adimpletionis temporum, ad caput, id eſt ad initium reciprocare uniuerſa in CHRISTO. quæ ſunt ſuper cœlos & ſuper terras in ipſo. ſic & duas Græciæ (ſumma litera & ultima) ſibi induit dominus, initij & finis concurrentium in ſe figuras: uti quemadmodum α & ω replicatur, ita oſtenderet in ſe eſſe & initij decurſum ad finem, & finis recurſum ad initium: ut omnis diſpoſitio in ω deſinens per quem cœpta eſt, per ſermonem ſcilicet dei quia caro factus eſt, proinde deſinat quẽadmodum & cœpit: & à deo in CHRISTO omnia reuocarentur ad initium, ut & fides reuerſa ſit à circumciſione ad integritatem illius, ſicut ab initio fuit, & ſanguinis ſolius

Duo in unã carnẽ.

Fort. habens Euam, ſi hoc.

abſtinentia

abſtinẽtia,ſicut ab initio fuit:& matrimonij indiuiduitas,ſicut ab initio fuit, & repudij cohibitio,quæ ab initio nõ fuit.Et poſtremo totus homo in paradiſum reuocať,ubi ab initio fuit.cur ergo uel monogamũ illũ debeat Adã referre,qui nõ poteſt tam integrum quàm inde demiſſus eſt?Quantũ pertinet,itaq; ad initij reſtitutionem,id ad te exigit & diſpoſitionis & ſpei tuæ ratio,quod ab initio fuit ſecundum initium quod tibi & in Adam cenſetur. elige in quo eorum initium tuum deputes.in ambobus te ſibi monogamiæ cenſura defendit.Sed & ſi initium tranſmittit ad finem,ut Alpha & ω quomodo finis remittit ad initium,atq; ita cenſus noſter transfertur in CHRISTVM,animalis in ſpiritalem,quia non primo quod ſpiritale eſt,ſed quod animale dehinc quod ſpiritale.proinde uideamus an id ipſum debeas huic quoq; cẽſui ſecũdo,an in eadem te forma cõueniet nouiſſimus quoq; Adã

Fort.innuptus. in quam & CHRISTVS in nuptijs in totũ quod etiam primus Adam ante exilium.Sed donato infirmitati tuæ carnis ſuæ exemplo perfectior Adam, id eſt CHRISTVS eo quoq; nomine perfectior:quã integrior,uolenti quidem tibi ſpado occurrit in carne. ſi uero non ſufficis, monogamus incurrit in ſpiritu,unam habens eccleſiam ſpõſam ſecũdum figuram quam Apoſtolus illud magnum ſacramentum interpretatur in CHRISTVM & eccleſiam cõpetentes carnali monogamiæ per ſpiritalem. Vides igitur queadmodum

Fort. nouaris,& mox ,deferre ,niſi carne ſis quod ſpiritu ille eſt ,& eſſe debueris.

etiam in CHRISTO nouas cenſum nõ poſſis eum ſine monogamiæ profeſſione deferret niſi carnis is quodquod ſpiritus ille eſt ,licet & quod fuit in carne æque eſſe debuerit.Sed adhuc nobis quæramus aliquos originis principes. Non placent enim quibuſdam monogami parentes Adam & Noe, fortaſſe nec CHRISTVS . Ad Abraham deniq; prouocant prohibiti patrem alium præter deum agnoſcere. Sit nunc pater noſter Abraham.ſic & Paulus In euãgelio,inquit ,ego uos generaui.etiam Abrahæ te filium exhibe.Non enim paſſiuus tibi cenſus eſt in illo. Certum tempus eſt ,quo tuus pater eſt.Si enim ex fide filij deputemur Abrahæ ut Apoſtolus docet,dicẽs ad Galatas,Cognoſcitis nẽpe,quia qui ex fide ,iſti ſunt filij Abrahæ,quando credidit Abraham deo,& deputatum ei in iuſtitiam? Opinor adhuc in monogamia,quia in circumciſione nondum. quod ſi poſtea in utrunq; mutatus eſt & in digamiam, per ancillæ concubinatum , & in circumciſionẽ per teſtamenti ſignaculum ,non potes illum patrem agnoſcere , niſi tunc cum deo credidit.ſiquidem ſecundum fidem filius eius es , non ſecundum

Fort.ſequi. carnem . Aut ſi poſteriorem Abraham patrem ſe quæri ſat eſt , digamum recipe & circumciſum. Si reicis circumciſum , ergo recuſabis & digamum. duas diſpoſitiones eius binis inter ſe modis diuerſas miſcere non poteris . digamia circumciſione ſeorſus eſt, & monogamia cum præputiatione. recipis digamiam , admitte & circumciſionem. Tueris præputiationem , teneris & monogamiæ . Adeo autem monogami Abrahæ filius es ſicut & præputiati,ut ſi circumcidaris , iam non ſis filius , quia non

eris

eris ex fide, ſed ex ſignaculo fidei in præputiatione iuſtificatæ. Habens
Apoſtolum diſce cum Galatis proinde. & ſi digamiā iam tibi intuleris, non
es illius, cuius fides in monogamia præceſſit: nam & ſi poſtea pater multa-
rum nationum nuncupatur, ſed earum quæ ex fide digamia præcedente fi-
lij habeant deputari Abrahæ. exinde res uiderint. Aliud ſunt figuræ, aliud
formæ. aliud imagines, aliud definitiones. Imagines tranſeunt adimpletæ,
definitiones permanent adimplendæ: imagines prophetant, definitiões gu
bernant. Quid digamia illa Abrahæ portendat, idem Apoſtolus edocet
interpretator utriuſq; teſtamenti, ſicut idem ſemen noſtrum in Iſaac uoca-
tū determinat. Si ex libera es, ad Iſaac pertines, hic certe unū matrimoniū
pertulit. Iſti itaq; ſunt (ut opinor) in quibus cenſeor. cæteros neſcio. quorum
ſi exempla circūſpicio alicuius dabit etiam per ſanguinem neſcias ſibi inge- *Fort. per ſangui. ne*
rentis alicuius Salomonis etiam uxoribus diuitis meliora ſectari iuſſus, ha- *phas ſibi.*
bes & Ioſeph monogamum, & hoc nomine audeo dicere patre meliorem.
Habes Moyſen dei de proximo arbitrum. Habes Aaronem principalē ſa-
cerdotem. Secundus quoq; Moyſes populi ſecundi, qui imaginem noſtrā *For. imagine noſtra*
in promiſſionem, in imaginē domini dedicatus eſt, non fuit digamus. Poſt
uetera exempla originalium perſonarum, æque ad uera tranſeamus inſtru *Fort. ad uetera trā.*
menta regalium ſcripturarum, ut per ordinem per omnia noſtra paratura
retractemus. Et quoniam quidam interdum nihil ſibi dicunt eſſe cum lege,
quam CHRISTVS non diſſoluit, ſed adimpleuit: interdum quæ uoluit le- *Fort. quæ uolunt.*
gis arripiunt: Planè & nos ſic dicimus deceſſiſſe legem, ut onera quidē eius
ſecundum ſententiam Apoſtolorum, quæ nec patres ſuſtinere uoluerūt, cō
ceſſarint: quæ uero ad iuſtitiam ſpectant, non tantum reſeruata permane-
ant, uerum & ampliata: ut ſcilicet redūdare poſſit iuſtitia noſtra ſuper Scri-
barum & Phariſæorum, iuſtitia iuſti utiq; & pudicitia. Si ergo quoniam in
lege præcipitur, ut quis fratris ſui uxorem ſine liberis defuncti in matrimo-
nium adſumat, ad ſuſcitandum fratri ſuo ſemen: idque ſæpius euenire in
unam perſonam poteſt ſecundum callidam illam quæſtionem Sadducæo
rum: ideo & aliâs putant perm iſſam frequētiam nuptiarum: Intelligere de-
bebunt, primo rationem ipſius præcepti, & ita ſcient illam rationem iam ceſ
ſantē ex eis eſſe quæ euacuata ſint. Neceſſario ſuccedendum erat in matri-
moniū fratris ſine liberis defuncti, primū quia adhuc uet9 illa benedictio
decurrere habebat: Creſcite & redundate. dehinc, quoniam patrum delicta
etiam de filijs exigebantur: tertio quoniam ſpadones & ſteriles ignominio
ſi habebantur. Itaq; ne proinde maledicti iudicarentur, qui nō naturæ rea-
tu & mortis præuentu orbi deceſſiſſent, ideo illis ex ſuo genere uicaria, &
quaſi poſthuma ſoboles ſupparabatur. At ubi & Creſcite & redundate eua
cuauit extremitas temporum, inducēte Apoſtolo: Supereſt, ut & qui habēt
uxores, ſic ſint, ac ſi non habeant: quia tempus in collecto eſt, & deſijt uua
acerba à patribus manducata filiorum dentes obſtupefacere. Vnuſquiſq;

enim in suo delicto morietur:& spadones non tantũ ignominia caruerunt, uerum & gratiam meruerũt, inuitati in regna cœlorum. Sepulta lege, succedendi in matrimonium fratris, contrarium eius obtinuit non succedendi in matrimonium fratris. Et ita ut prædiximus quod cessauit ualere, cessante ratione, non potest alij argumentationem accõmodare. Ergo nõ nubet defuncto uiro uxor fratri, utiq; nuptura, si nupserit. Omnes enim nos fratres sumus:& illa nuptura in domino habet nubere, id est, non ethnico, sed fratri: quia & uetus lex adimit coniugium allophylorum. Cum autem & in Leuitico cautum sit, Quicũq; sumpserit fratris uxorem, inmundicia est, turpitudo, sine liberis morietur: sine dubio dum ille prohibetur denuo nubere, & illa prohibetur, non habens nubere nisi fratri. Quomodo ergo Apostolo cõueniet & legi, quam non in totum impugnat? cum ad epistolam ipsius ueneris, ostendetur. Interim quod pertineat ad legem, magis nobis competũt argumentationes eius: deniq; prohibet eadem, sacerdotes denuo nubere: filiam quoq; sacerdotis iubet uiduam uel eiectam, si semen non fuerit illi in domũ patris sui regredi, & de pane eius ali. Ideo si semen non fuerit illi, non ut si fuerit, denuo nubat: quãto magis enim nõ nubet, si filios habeat? Sed & si habuerit, à filio potius alatur quàm à patre, quo & filius præceptũ dei exequatur: Honora patrem & matrem. Non autem is summus sacerdos & magnus patris de suo uestiens: quia qui in CHRISTO tinguntur, CHRISTVM induerunt, sacerdotes deo patri suo fecit, secundum Iohannẽ. Nam & illum adolescentem festinantem ad exequias patris ideo reuocat, ut ostẽdat sacerdotes nos uocari ab eo, quos lex uetabat parentum sepulturæ adesse: Super omnem, inquit, animam defunctam sacerdos non introibit, & super patrem suum, & super matrem suam non contaminabitur. Ergo & nos hoc interdictum obseruare debemus. non utiq;. Viuit enim unicus pater noster deus, & mater ecclesia, & neque mortui sumus qui deo uiuimus: neq; mortuos sepelimus, quia & illi uiuunt in CHRISTO. Certe sacerdotes sum⁹ à CHRISTO uocati monogamiæ debitores, ex pristina dei lege quæ nos tunc in suis sacerdotibus prophetauit. Nunc ad legem proprie nostrã, id est, Euangelium conuersi, qualibus excipimur exemplis dum ad sententias peruenimus? Ecce statim quasi in limine duo nobis antistites Christianæ sanctitatis occurrunt monogamia & cõtinentia: alia pudica in Zacharia sacerdote: alia integra in Iohanne antecursore. Alia placans deum, alia prædicans CHRISTVM: alia totum prædicans sacerdotem, alia plus præferens quàm prophetans, scilicet eum qui non tantum prædicauerit aut demonstrauerit coràm, uerum etiam baptizauerit CHRISTVM. Quis enim corpus domini dignius initiaret, quàm eiusmodi caro, qualis & concepit illud & peperit? Et CHRISTVM quidẽ uirgo enixa est, semel nuptura post partum, ut uterq; titulus sanctitatis in CHRISTI censu dispungeretur, per matrem & uirginem & uniuiram. At ubi infans templo exhibetur, quis illũ

Tert. nos autẽ

Tert. nos utiq;

in manus

in manus suscipit: qs in spiritu primus agnoscit: uir iustus, & caut⁹, & utiq; nō digamus, uel ne dignius mox CHRISTVS à fœmina prædicaretur uetere uidua & uniuira, quæ & templo dedita satis in semetipsa portendebat quales spiritali templo, id est, ecclesiæ debeant adhærere. Tales arbitros infans dominus expertus, nō alios habuit & adultus. Petrum solum inuenio maritum per socrum, monogamū præsumo per ecclesiam, qua super illum omnem gradum ordinis sui de monogamis erat collocaturus. Cæteros cū maritos nō inuenio, aut spadones intellegam necesse est, aut cōtinētes. Nec enim si penes Græcos cōmuni uocabulo censentur mulieres & uxores pro consuetudinis facilitate (cæterum est proprium uocabulum uxorum) ideo Paulum sic interpretabimur, quasi demōstrasset uxores Apostolos habuisse. Si enim de matrimonijs disputasset, quod in sequētibus facit, ubi magis Apostolus aliquod exemplum nominare potuisset, recte uideretur dicere: Non enim habemus potestatē uxores circūducendi, sicut cæteri Apostoli & Cephas: At ubi ea subiungit, quæ de uictuaria exhibitione abstinētiam eius ostēdūt, dicētis: Nō enim potestatem habemus manducādi & bibēdi, nō uxores demonstrat ab Apostolis deductas: quas & qui nō habent, potestatem tamē manducādi & bibendi habēt: sed simpliciter mulieres, quæ illis eodem instituto quo & dominum comitantes ministrabant. Iam uero si CHRISTVS reprobat Scribas & Pharisæos, sedentes in cathedra Moysi: nec faciētes quæ docerēt, quale est ut & ipse sup cathedram suam collocaret, qui sanctitatem carnis præcipere magis nō etiam obire meminissent, quam illis omnibus modis insinuarat & docendam & agēdam: in primis suo exēplo, tūc de cæteris argumētis: Cum puerorum dicit esse regnum cœlorū: cū consortes illis facit alios post nuptias pueros: cum ad simplicitatem columbæ prouocat, auis nō tātum innocuæ, uerum & pudicæ, quam unam unus masculus nouit: cum Samaritanæ maritum negat, ut adulterum ostendat numerosum maritum: cum in reuelatione gloriæ suæ de tot sanctis & prophetis Moysen & Heliam secum mauult: alterum monogamū, alterū spadonem: nō enim aliud fuit Helias, quàm Iohannes, qui in uirtute & spiritu uenit Heliæ: cum ille uorator & potator homo prandiorum & cœnarum cū publicanis & peccatoribus frequentator, semel apud unas nuptias cœnat multis utiq; nubentibus. Totiēs enim uoluit celebrare eas, quotiens & esse. Sed hæ argumētationes potius existimentur de coniecturis coactæ, si non & sentētiæ astiterint, quas dominus emisit in repudij retractatu, quod permissum aliquando iam prohibet: in primis, quia ab initio nō fuit, sicut matrimonij numerus: tunc quia quos deus cōiunxit, homo nō separabit: nō autem per duriciam repudij, quam & exprobrat, compescit, sed per debitum mortis. Si quidem unus ex passeribus duobus non cadit in terram sine patris uoluntate, igitur si quos deus cōiunxit, homo nō separabit repudio, & quid cōsentaneū est, ut quos deus separabit morte, homo nō cōiungat ma

Forte. (beside "Nec")
Fort. dū de cæteris. (beside "plo, tūc de cæteris argumētis")
Fort. equidē cōsen. (beside "tris uoluntate")

Fort. atq; quasi trimonio, proinde contra dei uoluntatem iuncturus, separationem atq; si separationem coniunctionem. Hoc quantum ad dei uoluntatē nō destruē dam, & initij formam restruendam. Cæterum & alia ratio cōspirat, imò nō alia, sed quæ initij formā imposuit, & uoluntatem dei, mouit & prohibitionem repudij: quoniam qui dimiserit uxorem suam, præterquàm ex causa adulterij, facit eam adulterari. Et qui dimissam à uiro duxerit, adulteratur utiq;: nam & nubere legitime non potest repudiata, & si quid tale cōmiserit, sine matrimonij nomine, nō capit elogium adulterij, quā adulterium in matrimonio criminis deus aliter censuit, citra quā homines ut in totū siue p nuptias, siue uulgo alterius uiri admissio adulteriū ,pnunciet. Imò ideo. uideam⁹ enim quid sit matrimoniū apud deum: & ita cognoscemus quid sit æque adulterium. Matrimoniū est cum deus iungit duos in unam carnem, aut iunctos deprehendens in eadem carne, cōiunctione signauit. Adulterium est cum quoquo modo disiunctis duobus, alia caro, imò aliena miscetur, de qua dici nō possit, Hæc est caro ex carne mea, & hoc os ex ossib⁹ meis. Semel enim hoc factum & pronunciatū sicut ab initio, ita & nunc in aliā carnem non potest conuenire. Itaq; sine causa dices deum uiuo marito nolle repudiatā alij uiro iungi, quasi mortuo uelit, quando si mortuo nō tenetur, proinde nec uiuo, tam in repudio matrimoniū dirimente, quàm morte non tenebit̄ ei cui quod tenebatur abreptū est. de eo interest uiuo an mortuo à uiro nubat. Neq; enim illo delinquat, sed in semetipsam. Omne delictum quod admiserit homo extra corpus est: qui autem adulteratur, in corpus suum delinquit. Adulteratur autem sicut supra præstruximus, quia uiuam carnem sibi immiscet super uiuam pristinam, quā deus aut coniunxit in duos, aut coniunctam deprehendit. Ideòque abstulit repudiū quod ab initio nō fuit: quod ab initio fuit, muniat duorum in unam carnem perseuerantiam, necessitas uel occasio tertiæ concarnationis irrumpat, & soli causæ permittēs repudium, si forte præuenerit cui præcauetur. Adeo autem repudium à primordio non fuit, ut apud Romanos post annū sexcentesimum urbis conditæ id genus duritiæ cōmissum denotetur. Sed illi etiam nō repudiantes adulteria cōmiscent, nobis & ni repudiemus ne nubere quidem licebit. Video iam hinc nos ad Apostolum prouocantem, ad cuius sensum facilius perspiciendum tanto instantius præculcandum est, mulierem magis defuncto marito teneri, quo minus alium uirum admittat. Recogitemus enim repudium aut discordia fieri, aut discordiam facere: mortem uero ex lege non ex hominis offensa euenire, idq; omniū esse debitum etiam non maritorum. Igitur si repudiata quæ per discordiam, & iram, & odiū, & causas eorum iniuriam uel cōtumeliam, uel quamlibet querelam & anima & corpore separata est tenetur inimico ne dicā marito, quanto magis illa quæ neq; suo neq; mariti uitio, sed dominicæ legis euentu, matrimonio nō separata, sed relicta eius erit etiam defuncti, cui etiam defuncto concordiam debet: A

Fort. ex uoluntate dei.

Fort. ut quod.

bet. A quo repudiũ non audijt, nõ diuertit: cui repudiũ nõ scripsit, cum ipso
est: quem amisisse noluit, retinet: habet secũ animi licentiã, qui omnia homi
ni quæ non habet imaginario fructu repræsentat. Ipsam denique interrogo
fœminã: Dic mihi soror, in pace præmisisti uirum tuũ? Quid respondebit?
An in discordia? Ergo hoc magis euincta est, cũ qua habet apud deũ cau- *Fort. coniuncta.*
sam: non discessit, quæ tenetur, sed in pace: ergo perseueret in ea cum illo ne-
cesse est, quẽ iam repudiare non poterit: nec sic quidem nuptura, si repudia-
re potuisset. Enimuero anima eius orat, & refrigeriũ interimat: postulat eñ *For. pro anima eius*
& in prima resurrectione consortium, & offert annuis diebus dormitionis *& mox, & refrig.*
eius. Nam hæc nisi fecerit, uere repudiauit quantum in ipsa est: & quidem *interim postulat, &*
hoc iniquius, quãto quomodo potuit: quia nõ potuit & hoc indignius, quã *in prima. Nisi uelis*
to iam indignius si quia non meruit: aut nunquid nihil erimus post mortẽ *legere, intimat.*
secundum aliquem Epicurum, & non secundum CHRISTVM? Quod si cre
didimus mortuorum resurrectionem, utique tenebitur, cũ quibus resurrectu *Forte. credimus, &*
ri sumus rationem de alterutro reddituri. Si autem in illo æuo neque nubent *mox, tenebimur.*
neque nubent, sed erunt æquales angelis: non ideo non tenebimur coniugi-
bus defunctis, quia nõ erit restitutio coniugij. Atquin eo magis tenebimur
quia in meliorem statum destinamur, resurrecturi in spiritale consortium,
agnituri tã nosmetipsos quàm & nostros. Cæterũ quomodo gratias deo
in æternum canemus, si non manebit in nobis sensus & memoria debiti hu
ius? Substantia non conscientia reformabimur? Ergo qui cum deo erimus,
simul erimus, dum omnes apud deum unũ, licet mercedes uaria, licet mul-
tæ mansiones penes patrem eundem, uno denario eiusdẽ mercedis operati,
id est, uitæ æternæ: in qua magis non separabit, quos cõiunxit deus, q in ista
minore uita separari uetat. Cũ hæc ita sint quomodo alij uiro uacabit, quæ
suo etiam in futurũ occupata est? Vtrique autem sexui loquimur, & si ad al-
terum sermo est, quia una disciplina præest. Aliud habebit in spiritu, aliud
& in carne: hoc erit adulteriũ, unius fœminæ in duos uiros conscientia. Si al
ter à carne disiunctus est, sed in corde remanet, illic ubi etiã congregatus si-
ne carnis congressu & adulteriũ ante perficitur ex concupiscentia, & matri-
moniũ ex uoluntate. Vsque adhuc maritus est, ipsum illud possidẽs p quod
& factus est, id est animũ in quo si & alius habitauit, hoc erit crimẽ. Cæterũ *Fort. habitabit. b p*
nõ est exclusus si à uiliore cõmercio carnis discessit. Honoratior maritus est, *u.*
quanto mundior factus est. Vt igitur in deo nubas secundũ & Apostolũ,
si tamen uel hoc curas qualis es, id matrimoniũ postulans, quod eis à qbus
postulas nõ licet habere ab Episcopo monogamo, à presbyteris & diaconis
eiusdem sacramenti, à uiduis, quarũ sectã in te recusasti: & illi planè sic da-
bũt uiros & uxores quomodo buccellas. Hoc enim est apud illos, omni pe
tenti te dabis, & cõiungent uos in ecclesia uirgine, unius CHRISTI unica *Nota de buccellis*
sponsa, & orabis pro maritis tuis nouo & uetere. Elige cui te adulterã præ-
stes, puto ambobus. Quod si sapias, taceas defuncto, repudium sit illi silen

 tium tuũ

tium tuum:alienis iam dotalibus ſcriptum. hoc modo nouũ promereberis
maritũ ſi ueteris obliuiſcaris.debes magis illi placere, propter quẽ deo non
maluiſti.Hæc Phyſici uolunt Apoſtolũ probaſſe, aut in totum nõ recogi-
taſſe,cum ſcriberet Mulier iuncta eſt inquantũ temporis uiuit uir eius:ſi au
tem mortuus fuerit,libera eſt:cui uult,nubat:tantũ in domino. Ex hoc enĩ
capitulo defendunt licentiam ſecundi matrimonij,imò & plurimi ,ſi ſecun-
di:quod enim ſemel eſſe deſijt,omne obnoxium eſt numero.Quo autẽ ſen
ſu Apoſtolus ſcripſerit, ita relucebit, ſi prius conſtet,non hoc illũ ſenſu ſcri-
pſiſſe,quo Phyſici utuntur.Cõſtabit autem ſi quis ea recordetur, quæ huic
capitulo diuerſa ſunt & apud doctrinã,& apud uoluntatẽ,& apud propriã
Aliâs *admittit ipſius Pauli diſciplinã.Si enim ſecũdas nuptias *remittit, quæ ab initio nõ
fuerũt,quomodo affirmat oia ad initiũ recolligi in Chriſto? Si uult nos ite
rare coniugia,quomodo ſemen noſtrũ in Iſaac ſemel marito autore defen-
dit? quomodo totũ ordinem eccleſiæ de monogamis diſponit? Si non hæc
Ordo eccleſiæ diſciplina præcedit in laicis,ex qbus eccleſiæ ordo proficit,quomodo in ma-
trimonio adhuc poſitos à fructu matrimonij auocat? dicẽs:In collecto eſſe
tempus,ſi per mortem matrimonio elapſos iterum in matrimonium reuo-
cat? Hæc ſi diuerſa ſunt ei capitulo de quo agitur,conſtabit(ut diximus)nõ
hoc illum ſenſu ſcripſiſſe,quo Phyſici utuntur. Quia facilius eſt ut aliquã
rationem habeat unum illud capitulum,quæ cum cæteris habeat,quàm ut
Apoſtolus diuerſa inter ſe docuiſſe uideatur.Eam rationem in ipſa mate-
ria poterimus recognoſcere,qua iſta materia Apoſtolo fuit ſcribenda.Ita-
Italia. lia tirocinium nouæ & quàmmaxime oriẽtis eccleſiæ,quã lacte ſcilicet edu-
cabat,nondum ſolido cibo ualidioris doctrinæ,adeo ut præ illa infantia fi-
dei ignorarent adhuc quid ſibi agendũ eſſet circa carnis & ſexus neceſſita-
tem:cuius etiam ipſas ſpecies ex reſcriptis intellegimus,cum dicit:De his au
tem quæ ſcribitis:Bonũ eſt homini mulierẽ non attingere.propter fornica-
tiones autem unuſquiſq; uxorem ſuã habeat.oſtendit fuiſſe qui in matri-
monio à fide deprehenſi,uerebantur,ne non liceret eis matrimonio ſuo ex
inde uti:quia in carnem ſanctã CHRISTI credidiſſent.& tamen ſecundum
ueniam concedit,non ſecundum imperium:id eſt,indulgens,non præcipiẽs
ita fieri. Cæterum malebat omnes id eſſe quod & ipſe. Proinde & de repu-
dio reſcribens,demonſtrat quoſdam de iſto quoq; cogitaſſe : uel maxime,
quia & in ethnicis matrimonijs non putabant poſt fidem perſeuerãdum:
quærebant & de uirginibus cõſilium.Præceptum enim domini nõ erat, bo
Pro domini nõ, puto legẽ dominicum. num eſſe homini ſi ſic pmaneat,utiq; quomodo à fide fuerit inuẽtus. Vin-
ctus es enim uxori,ne quæſieris ſolutionẽ.Solutus es ab uxore, ne quæſie-
ris uxorẽ.Si aũt acceperis uxorẽ.nõ deliquiſti:quia ante fidẽ ſoluto ab uxo
re nõ numerabit' poſt fidẽ ſecunda uxor,quæ poſt fidẽ prima eſt:à fide enĩ
etiã ipſa uita noſtra cenſet':ſed hic parcere ſe dicit illis. Alioqn preſſurã car-
nis ſubſequuturã præ anguſtijs temporũ impedimẽta matrimonij recuſan
tibus

tibus. quin potius de domino sollicitudinẽ habendã ꝓmerendo, quàm de merito. Et ita reuocat quod pmisit. Sic ergo in eodẽ ipso capitulo, quo defi nit unũquẽq; , in qua uocatiõe uocabit̃, in ea pmanere debere: adijciẽs Mu lier uincta est q̃diu uiuit uir ei⁹: si aũt dormierit, libera est: cui uolet nubat, tantũ in domino, hanc quoq; eã demonstrat intelligendã, quæ & ipsa sic fuerit inuẽta, soluta à uiro, quomodo & uir solutus ab uxore: p mortẽ utiq;, nõ p repudiũ facta solutione: quia repudiatis non pmitteret nubere aduersus pristinũ præceptũ. Itaq; mulier si nupserit, nõ delinquet: quia nec hic secũdus maritus deputabit̃, qui est à fide primus. & adeo sic est, ut ꝓpterea adiecerit tantũ in domino. Quia de ea agebat̃ quæ ethnicum habuerat, & amisso eo crediderat, scilicet etiã post fidẽ ethnico se nubere posse præsumeret: licet nec hoc Physici curent. Sciamus planè nõ sic esse in Græco autentico, quomodo in usum exigit p duarũ syllabarũ aut callidam aut simplicem euersionẽ: Si aũt dormierit uir eius, quasi de futuro sonet: ac p hoc uideatur ad eã ptinere, quæ iã in fide uirũ amiserit. Hoc quidẽ si ita est, & in infinitũ emissa licentia, totiens uirũ dedisset, quotiẽs amissus esset, sine ullo pudore nubendi etiã ethnicis cõgruentes: sed si ita esset quasi de futuro, si cuius maritus mortuus fuerit tantundẽ & futurũ ad eã ptineret, cuius ante fidẽ moriẽt maritus, nõ euertas. Nã cũ & illa sentẽtiæ cedant, Seruus uocatus es, ne curaueris: impræputiat⁹ es, ne circũcidaris, circũcisus uocatus es, ne adduxeris: quibus cõcurrit, Vinctus es uxori, ne quæsieris solutionẽ: solutus es ab uxore, ne quæsieris uxorẽ: satis manifestũ est ad eos hæc ptinere, qui in noua & recenti uocatione cõstituti de his cõsulebãt, in quibus à fide fuerãt deprehensi. Hæc erit interpretatio capituli istius de hoc examinãda, an & tẽpori & causæ, & tã exẽplis & argumẽtis præcedẽtibus, q̃ & sentẽtijs & sensib⁹ subsequentibus: & in primis an ipsius Apostoli & consilio proprio congruat & instituto: nihil eñ custodiendũ est qua diuersus sibi deprehẽdat̃. Audi & subtilissimã ecõtrario argumẽtationẽ. Adeo, inquiũt, pmisit Apostolus iterare cõnubiũ, ut solos qui sunt in clero monogamiæ iugo astrinxerit. Quod eñ qbusdã præscribit, id nõ omnibus præscribit: nunqd ergo & qd̃ omnibus præcipit, solis episcopis nõ præscribit: si quod episcopis p̃scribit, nõ & oib⁹ p̃cipit: an ideo oib⁹ qa & episcopis: & ideo episcopis, qa & oib⁹: Vnde eñ episcopi & clerus. Nõne de oib⁹: si nõ oẽs monogamiæ tenẽt̃, unde monogami in clerũ: An ordo aliqs seorsũ debebit institui monogamorũ, de quo allectio fiat in clerũ: Sed cũ extollimur & inflamur aduersus clerũ, tũc unũ oẽs sum⁹, tũc oẽs sacerdotes: qa sacerdotes nos deo & patri fecit. Cũ ad pæquationẽ disciplinæ sacerdotalis ꝓuocamur, deponimus insulas, & pares sum⁹. De ecclesiasticis ordinibus agebat̃, quales ordinari oporteret. Oportebat igitur omnem cõmunis disciplinæ formam sua fronte proponi, edictum quodammodo futurum uniuersis impressione, quo magis sciret plebs eum ordinem sibi obseruandum, qui faceret præpositos: & ne uel ipse honor aliquid sibi ad licentiam, quasi de priuilegio loci blandiatur,

 Prospiciebat

Prospiciebat spiritus sanctus dicturos quosdam, Omnia licent episcopis, sicut ille uester Vthinẽsis, nec Scantiniam timuit. Quot enim & ex digamia præsident apud uos, insultantes utiq; Apostolo: certe nõ erubescentes, cum hæc sub illis legũtur? Age iam qui putas acceptionem monogamiæ de episcopis factã: recede à reliquis tuis titulis disciplinæ, qui cũ monogamia episcopis ascribuntur. Noli esse irreprehensibilis, sobrius, bene moratus, ornatus, hospitalis, docibilis: quin uero & uino deditus, & manu promptus ad cædendũ & pugnas, & pecuniæ amans, & domũ nõ regens, nec filiorũ curãs disciplinam, sed nec ab extraneis bonã famã sectans. Si enim suam habent Episcopi legem circa monogamiã, etiam cætera quæ monogamiæ accedere oportebit, Episcopis erunt scripta. Laicis uero quos monogamia non côuenit cætera quoq; aliena sunt. Euasisti physice, si uelis, uincula disciplinæ totius, præscribe constanter, nõ omnibus præcipi quæ quibusdam sint præcepta: aut si cætera quidẽ cõmunia sunt, monogamia uero solis Episcopis imposita est, nunquid illi soli Christiani pronunciandi, in quos tota disciplina collata est? Sed & Timotheo scribens, uult iuuenculas nubere, filios suscipere, matres familiæ agere, ad eas dirigit quales supta denotat, iuuẽculas uiduas quæ in uiduitate deprehensæ & aliquãdiu affectatæ, postquàm in delitijs habuerunt CHRISTVM, nubere uolunt, habentes iudicium quod primam fidem resciderunt, illam uidelicet à qua in uiduitate inuentæ & professæ eam, non perseuerant. Propter quod uult eas nubere, ne primam fidẽ susceptæ uiduitatis postea rescindant: nõ ut totiẽs nubant, quotiens in uiduitate tentanda, imò & in delitijs habita noluerint perseuerare. Legimus eum & ad Romanos scribentẽ: Quæ aũt sub uiro est mulier, uiuenti uiro uincta est: si autem obierit, euacuata est à lege uiri. Nempe ergo uiuente uiro adulterare putabitur, si iuncta fuerit alteri uiro. Si uero obierit uir, liberata est à lege, quod nõ sit adultera facta alij uiro. Sed & sequentia recognosce, quo sensu iste qui tibi blanditur, euadat. Itaq;, inquit, fratres mortificamini & uos legi per corpus CHRISTI, ut efficiamini aliter ei, scilicet qui à mortuis resurrexit, uti fructũ feramus deo. Cũ enim eramus in carne passiones delictorum, quæ per legem, efficiebantur in membris nostris ad fructũ ferendũ morti: nũc autem euacuati sumus à lege mortui, in quo tenebamur ad seruiendũ deo in nouitate spiritus, & nõ in uetustate literæ. Igitur si mortificari nos iubet legi per corpus CHRISTI, quod est ecclesia, quæ spiritu nouitatis constat, non per literam uetustatis, id est, legis auferens te à lege, quæ tenet uxorem marito defuncto, quo minus alij uiro fiat, ad contrariã te redigit conditionem, ne amisso uiro nubas: quantumq; nõ deputareris adultera facta alteri uiro post mortem mariti, si adhuc in lege agere deberes, tãto ex diuersitate cõditionis adulterij te præiudicat post mortẽ mariti alij nubentem: quia iam mortificatæ legi non potest tibi licere, cum recessisti ab ea apud quã tibi licebat. Nunc & absolute Apostolus pmisisset in fide amisso matrimonio

Fort. sensus iste.

Fort. mortis.

For. mortificata lege.

matrimonio nubere: proinde fecisset quemadmodũ & cætera quæ aduersus formã regulæ suæ pro conditione temporum gessit, circũcidens Timotheum propter supductitios falsos fratres: & rasos quosdam inducens in tẽplum propter obseruationem Iudæorum, ille qui Galatas in lege uolentes agere castigat. sed ita res exigebãt, ut omnibus omnia fieret, quo omnes lucrifaceret: parturiens illos donec formaretur CHRISTVS in ipsis, & calefaciens tanquàm nutrix paruulos fidei, docendo quædam per ueniam, non ꝑ imperium. Aliud est enim indulgere, aliud iubere: proinde temporalẽ licentiam permittens denuo nubendi propter infirmitatem carnis, quemadmodum Moyses repudiandi propter duritiã carnis. Et hic itaq; reddemus supplementum sensus istius. Si enim CHRISTVS abstulit quod Moyses præcepit, quia ab initio non fuit sic, nec sic ideo ab alia uenisse uirtute reputabitur CHRISTVS: cur non & Paracletus abstulerit, quod Paulus indulsit: qa & secundum matrimoniũ ab initio non fuit, nec ideo suspectus habendus sit, quasi spiritus alienus: tantum ut deo & CHRISTO dignum sit quod superducitur? Sed deo & CHRISTO dignum fuit duritiam cordis tẽpore expleto compescere: cur non dignius sit & deo & CHRISTO infirmitatem carnis tempore iam collectiore discutere? si iustum est matrimoniũ non separari, utiq; & non iterari honestum est. Deniq; apud seculum utrũq; in bona disciplina deputatur, aliud cõcordiæ nomine, aliud pudicitiæ. Regnauit duritia cordis usq; ad CHRISTVM: regnauerit & infirmitas carnis usq; ad Paracletum. Noua lex abstulit repudium, habuit quod auferret. Noua ꝓphetia secundum matrimoniũ, non minus repudium prioris. Sed facilius duritia cordis CHRISTO cessit, quàm infirmitas carnis: plus hæc sibi Paulum defendit quàm illa: non sensi tamen defendit quam indulgentem eum captat, præscribentem recusat: quæ potiores sententias & perpetuas uoluntates eius, uelut id quæ non finit nos hoc Apostolo præstare quod mauult. & quousq; infirmitas ista impudentissima in expugnando meliora perseuerabit? Tempus eius donec Paracletus operatur fuit, in quem dilatata sũt à domino, quæ tunc sustineri non poterant, quæ iam nemini competit portare nõ posse, nõ deest. Quādiu causabimur carnem? quia dixit dominus, Caro infirma. sed præmisit, & spiritus promptus: ut uincat spiritus carnem, ut cedat quod infirmũ est fortiori. Nam & qui potest capere, capiat, inquit: id est, qui non potest discedat. Discessit & ille diues qui non ceperat substãtiæ diuidendæ egenis præceptum, & dimissus est sententiæ suæ à domino. Nec ideo duritia imputabitur CHRISTO de arbitrij cuiuscunq; liberi seruitio. Ecce, inquit, posui ante te bonum & malũ. Elige quod bonum est: si non potes, quia non uis (posse enim te si uelis ostendit) quia tuo arbitrio utrũq; ꝓposuit, discedas oportet ab eo cuius non facis uoluntatem. Quæ igit̃ hic duritia nostra, si non facientibus uoluntatem dei, renunciamus? quæ hæresis, si secundas nuptias ut illicitas iuxta adulterium iudicamus? Quid est enim adulteriũ

Noua prophetia Montani.

Sic lege, quam illa Moysen: si tamen. Fort. uolũtates eius reputat, quæ non.

adulterium,quàm matrimoniũ illicitum? Notat Apoſtolus eos,qui in totũ nubere prohibebant,qui & de cibis interdicebant,quos deus cõdidit. Nos uero non magis nuptias auferimus,ſi ſecundas recuſamus,quàm cibos reprobamus,ſi ſæpius ieiunamus. Aliud eſt *referre,aliud tẽperare: aliud eſt legem non nubendi ponere,aliud eſt modum nubendi ſtatuere. Planè qui exprobrant nobis duritiam uel hæreſim in hac cauſa,ſi intantũ fouent carnis infirmitatem, ut in nubendo frequenter ſuſtinendam putent,cur illam in alia cauſa neq; ſuſtinent,neq; uenia fouent,cũ tormentis expugnata eſt in negationem? Vtiq; enim illã magis excuſari capit,quæ in prælio cecidit, quàm quæ in cubiculo:quæ in eculeo ſuccubuit,quàm quæ in lectulo: quæ crudelitati ceſſit,quàm quæ libidini:quæ gemẽs deuicta eſt,quàm quæ ſubans. Sed illam quidem à cõmunicatione depellunt, quia nõ ſuſtinuit in finẽ:hanc uero ſuſcipiunt,quaſi & hæc ſuſtinuerit in fine. Propone qd utraq; nõ ſuſtinuerit in finẽ, & inuenies eius cauſam honeſtiorẽ,quæ ſæuitiam,quã quæ pudicitiam ſuſtinere non potuit:& tamẽ nec cruentam defectionẽ infirmitas carnis excuſat,nedum impudicam. Rideo autem cũ infirmitas carnis opponitur,quæ ſumma fortitudo dicenda eſt. Iterum nubere eſt res uirium:reſurgere in opera carnis de cõtinentiæ otio,ſubſtantia eſt laterũ:talis infirmitas & tertio & quarto & uſque ſeptimo,forſitan matrimonio ſufficit:ut quæ totiens fortior,quotiens fuerit infirmior,habitura iam nõ Apoſtolum autorem,ſed Hermogenẽ aliquem plures ſolitum mulieres ducere, quàm pingere:materia enim in illo abundat,unde & animã eſſe præſumẽs multo magis ſpiritum à deo nõ habet iam nec Phyſicus. Quid ſi inopiam quis cauſetur,ut carnem ſuam aperte proſtitutam profiteatur,exhibitionis cauſa nubẽtem,oblitus de uictu & ueſtitu nõ eſſe cogitandum. Habet deũ etiam corporum educatorem,etiam florum excultorem. Quid ſi ſolitudinẽ domus oſtendat,quaſi una mulier frequentiam præſtet,homini ad fugam proximo:habet uiduam utiq; quam aſſumat,licebit:nõ unam generis huius uxorem,ſed iam plures habere conceſſum eſt. Quid ſi de poſteritate qs cogitetis de minimis,quib⁹ oculis uxor Loth,utiq; deo quis repetat matrimoniũ,quia de priore liberos nõ habuit:hæredes ſcilicet Chriſtianus quæret ſeculi totius exhæres. Habet fratres,habet eccleſiam matrẽ. Aliud eſt ſi & apud CHRISTVM legibus Iulijs agi credunt,& æſtimant cœlibes & orbos ex teſtamento dei ſolidum non poſſe capere. Nubant igitur huiuſmodi in finem uſq;:ut in iſta confuſione carnis,ſicut Sodoma & Gomorrha & diluuij dies,ab illo ultimo exitu ſeculi deprehendantur. Adijciant tertiũ dictum: Manducemus, & bibamus,& nubamus,cras enim moriemur:nõ recogitantes uæ illud prægnantibus & lactãtibus multo grauius, & amarius euenturum in concuſſione totius mundi,quàm euenit in uaſtatione unius particulæ Iudææ. Satis oportunos nouiſſimis temporibus fructus iteratis matrimonijs colligant,ubera fluitantia,& uteros nauſeantes,& infantes pipantes

Fort. auferre, aliud.

Negatores depellebantur à cõmunicatione.

Hermogenes polygamus & pictor, aduerſus quem librum edidit.

For. cogitet iſdẽ animis, q. o. u. L. ut ideo quis.

Iuliæ leges.

pantes. Parēt antichristo in quo libidinosius sæuiat. adducet illis carnifices obstetrices. Habebunt planè CHRISTO quod legent, speciosum priuilegium, carnis usquequaque imbecillitatem. Sed hanc iudicabunt tam non Isaac monogamus pater noster, nec Iohannes aliqui CHRISTI spadone, nec Iudith, nec filia Merari, nec tot alia exempla sanctorum. Solent ethnici iudices destinari. Exurget regina Carthaginis, & decernet in Christianas, quæ profuga, & in alieno solo, & tantæ ciuitatis cum maxime formatrix, cū regis nuptias ultro optasse debuisset, ne tamen secūdas eas experiretur, maluit ecōtrario uri quàm nubere. Assidebit & illi matrona Romana, quæ & si per uim nocturnam nihilominus experta alium uirum, maculam carnis suo sanguine abluit, ut monogamiam in semetipsam uindicaret. Fuerūt & quæ post uiros nuberent idolis, certe & in monogamia & uiduitas apparet. Fortunæ muliebri coronam non imponit, nisi uniuira, sicut matri Matutæ. Pontifex maximus & Flaminica nubunt semel. Ceteris sacerdotes uiuentibus etiam uiris & consentientibus amica separatione uiduantur. Sunt & qui de tota continentia iudicent nos, uirgines Vestæ, & Iunonis Achaicæ, & Dianæ Scythicæ, & Apollinis Pythij, etiam bouis illius Aegyptij antistites de continentia infirmitatē Christianorum iudicabunt. Erubesce catō quæ CHRISTVM induisti. Sufficiat tibi semel nubere, in quod à primordio facta es, in quo definiri uocaris. Redi in Adam uel priorem, si in nouissimū non potes. Semel gustauit ille de arbore, semel concupijt, semel pudenda protexit, semel deo erubuit, semel ruborem suum abscondit, semel de paradiso sanctitatis exulauit, semel exinde nupsit. Si in illo fuisti, habes tuam formam: si in CHRISTVM transisti, melior esse debebis. Exhibe te tertium Adam & hunc digamū, & tunc poteris esse quod inter duos nō potes.

Fort. quod allegent.

Fort. nec aliqui spadones.

Hunc totum locum usurpat Hieronymus i libello de Monogamia ad Gerontiam. Atq; hinc succurri poterit duobus locis deprauatis alteri in libro de exhortatiōe castitatis circa finē, alteri in priori lib. ad uxorē, ubi Aceæ Iunoni legitur pro Achææ, sic Achiuæ.

Fort. in quod & fi.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI DE MONOGAMIA, FINIS.

Q. SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, DE PALLIO LIBER.

RINCIPES semper Aphricæ uiri Carthaginenses, uetustate nobiles, nouitate felices, gaudeo uos tam prosperos temporum, cum ita uacat ac iuuat habitus denotare pacis. Hæc & annona & ocia ab imperio & à cœlo. Bene est. Tamē & uobis habitus aliter olim tunicæ fuere, Et quidē infama de subtegminis studio, & luminis consilio, & mensura & tēperamento, quod neq; trās crura prodige, nec intra genua uerecūde, nec brachijs pare, nec manibus arte, sed nec cingulo sinus diuidere expeditum beate quadrata iustitia. In uiris stabant pallij extrinsecus habitus & ipse quadrangulis ab utroq; laterum regestus, & ceruicibus circūstructus, in fibulæ morsu humeris acquiescebat. initar eius hodie Aesculapio iā uestro sacerdotium est. Sic & in proximo soror ciuitas uestiebat, & sicubi alibi in Aphrica Tyros. ad cum secularium fortiū uauia uiturna, & Romanis deus maluit, soror quidem ciuitas suapte arbitrio mutare properauit, ut adpulsum Scipionem ante iam de habitu salutasset Romanū præcoca. Vobis uero post iniuriæ beneficium ut senium non fastigium exemptis, post Gracchi obscœna omina, & Lepidi uiolēta ludibria, post trinas Pompei aras, & longas Cæsaris moras, ubi mœnia Statilius Taurus imposuit, Solennia Sentius Saturninus enarrauit, cū cōcordia iuuat, toga oblata est. Prò quantū circūmeauit à Pelasgis ad Lydos, à Lydis ad Romanos ut ab humeris sublimiores populi Carthaginenses complecteretur. Exinde tunicā longiorem cinctu arbitrantes suspenditis, & pallij iam teretis redūdantiam tabulata congregatione fulcitis, & si quid præterea conditio uel dignitas, uel temporalitas uestit. Pallium tamē generaliter uestrum immemores etiam denotatis. Equidem haud miror præ documēto superiore. Nam & arietem (nō quem Laberius reciprocicornē, ut laniatem & testitrabum, sed trabes machina est quæ muros frangere militat) nemini unquam adhuc libratum, illa dicitur Carthago studijs asperrima belli, prima omnium armasse in oscillum penduli impetus, commentata uim tormenti, debile pecoris caput uindicātes. Cum tamen ultimant tempora patriæ, & aries iam Romanus in muros quondam suos audet, stupuere illico Carthaginēses ut nouum extraneum ingenium.

Aliàs intra crura.

Fort. At cum, & mox, è Romanis deos.

Y tantum

Tãtum æui longinqua ualet mutare uetustas. Sic deniq; nec pallium agnoſcitur. Sic nunc aliunde res, ne Pœnicum inter Romanos, aut erubeſcat, aut doleat. Certe habitum uetera naturæ totius ſolennem unus eſt, fungitur & ipſe mundus interim iſte quem incumbimus. Viderit Anaximander ſi plures putat, uiderit ſi quis uſpiam alius ad Meropas ut Silenus penes aures Midæ blatit, aptas ſane grãdioribus fabulis. Sed & ſi quem Plato æſtimat, cuius imago hic ſit, etiam ille habeat neceſſe eſt. Proinde mature, quippe ſi mundus ex diuerſis ſubſtãtijs officijſque cõſtabit ad formã eius quod mũdus hic eſt. Neq; enim mũdus ſi non ut mundus. Proinde diuerſa in unum ex demutatione diuerſa ſunt. Deniq; diuerſitatis diſcordiam uices fœderãt, ita mutando erit mũdus omnis qui ex diuerſitatibus corporatus & uicibus

Fort. mutatio. temporatus. Noſtra certe metatio (quod clauſis uel in totũ Homericis oculis liquet) totum uerſiforme eſt, dies & nox inuicem uertunt ſolſtitionibus annuis, Luna modulationibus menſtruis uariat, ſyderum diſtincta cõfuſio

Fort. ſudo ſplẽdidus interdum reijcit quid, interdum res uitiat. cœli ambitus nunc ſub diuo ſplendidus, nũc nubilo ſordidus. aut imbres ruunt, & ſi qua miſſilia cũ imbribus. dehinc ſubſtillũ, & denuo ſudum. Sic & mari fides infamis, dum & flabris æque mutantibus de tranquillo probum, de fluſtris temporatum, & extemplo de decumanis inquietat. Sic & terram recenſeas tẽporatim ueſtiri, amãtem propeſſis eadem negare, memor uiridem cum conſpicis flauam mox uiſurus & canam. Cæteri quoq; eius ornatus quid nõ aliud ex alio mutãt? & mõrium ſcopulæ decurrendo & fontium uenæ cauillãdo, & fluminũ uiæ obumbrando. Mutauit & totus orbis aliquando aquis omnibus obſitus, adhuc maris conchæ, & buchinæ peregrinantur in montibus, cupientes Platoni probare etiam ardua fluitaſſe, ſed & enatãdo rurſus infirma mutauit, rurſus orbis alius. idem, mutat & nunc localiter habitus cum ſitus læditur, cum inter inſulas nulla iam Delos, harenæ, Samos, & Sibylla non mendax Aeon in Atlantico Lybiam aut aſiam adæquãs. Nam quæritur cum Italiæ quondam latus, Hadria Tyrrhenoq; quaſſantibus mediotenus interceptũ reliquias Siciliam facit, cũ tota illa plaga diſcidij cõtentioſos equorum coitus, anguſtis retorquẽs nouum uitij mari imbuit non expuentis naufragia, ſed deuorantis. Patitur & continens de cœlo aut de ſuo. Aſpice ad Palæſtinam quâ Iordanis amnis finium arbiter, uaſtitas ingens, & orba regio, & fruſtra ager. Et urbes retro, & populi frequentes, & ſolus audiebat. Dehinc ut deus cẽſor eſt, & impietas ignium meruit imbres, hactenus Sodoma, & nulla Gomorra, & cinis omnia, & propinquitas maris iuxta cũ ſolo mortẽ bibit. Ex huiuſcemodi nubilo & Tuſcia Vulſinios priſtinos deuſta, quo magis de montibus ſuis Campania ſperet erepta Pompeios. Sed abſit. utinã & Aſia ſecura iam ſit, de ſoli ingluuie. Vtinam & Affrica ſemel uoraginem pauerit Tunicis caſtris fraudatis expiata. Multa & alia huiuſmodi detrimẽta habitum orbis nouauere ſituſq; mouere. Bellis quoq; plurimum licuiſſe

& piget

& piget tristitia non minus quàm regnorum uices recensere,quotiés & ista mutauerit,iã inde à Nino Beli progenie,si tamē Ninus regnare primus ut autumant superiorum prophanitas.fermè apud uos ultra stilus non solet ab Assyrijs si forte æui historiæ patescunt. Qui uero diuinas lectitant,ab ipsius mundi natalibus compotes sumus.sed læta iam malo quippe & læta mutant.Denique si quid mare diluit, cœlum texit, terra subduxit, gladius detotondit, alias uersura compensito redit.Iam & primicijs maiorem ambitum terra cassa & uacans hominum,& sicubi aliqua gens occuparat.sibimet soli erat.Itaque colares omnia si domum intelligis alibi stipantem copiam alibi deserentem runcare atque ruspare consuluit,ut inde uelut ex surculis & propaginibus populi de populis, urbes de urbibus, per ubique urbes pangerentur.Transuolauere redundantium gentium examina,in aschite exuberant Persas, Phœnices in Affricam eructant,Romanos Phryges pariunt,Chaldæum semen in Aegyptum educatur. Dehinc cum inde transducitur Iudæa gens est.Sic & Herculea posteritas quæ Temeno pariter Peloponesum occupando producunt.Sic & Iones Nili comites Asiam nouis urbibus instruunt.sic & Corinthij cum Archia muniunt Syracusas.Sed uanum iam antiquitas, quando curricula nostra coràm. Quantum reformauit orbis seculum istud? quantum urbium aut produxit, aut anxit, aut reddidit præsentis imperij triplex uirtus, deo tot augustis in unum fauente? quot census transcripti? quot populi repugnantes, quot ordines illustrati? quot barbari exclusi? Reuera orbis cultissimum huius imperij rus est era dicato omnia condito hostilitatis & coacto, & rubo subdolæ familiaritatis consultus & amœnusci paralcimij pometum, & Midæ rosetum. Laudans igitur orbem mutantem, quid denotas hominem? Mutant & bestiæ pro ueste formam, quanquam & Pauo pluma uestis, & quidem de cataclitis, imò omni conchylio depressior,quâ colla florent, & omni patagio inauratior quâ terga fulgent,& omni syrmate solutior quâ caudæ iacent,multicolor, & discolor, & uersicolor, nunquam ipsa, semper alia.& si semper ipsa, quando alia,totiens denique mutanda quotiens mouenda. Nominandus est & serpens licet pene pauum. nam & iste quod sortitus est conuertit corium & æuũ.siquidem ut seniũ persensit,in angustias stipat,pariterque specum ingrediens,& cute egrediens, ab ipso statim limine erasus exuuijs ibidem relictis nouus explicat. cum squamis & anni recursantur. Hyænam si obserues sexus annalis est, marem & fœminam alternat. Taceo ceruum quod & ipse ætatis suæ arbiter,serpente pastus, ueneno languescit in iuuentute,Est & quadrupes,tardigrada,agrestis,humilis,aspera,testudinem Pacuuianam putas.Non est.capit & talis bestiola uersiculum de mediocribus oppido,sed nomen grande.chamæleontem qui audieris, aut ante gnarus iam timebis aliquid amplius cum Leone.At cum offenderis apud uineam

Fort.licuit.sed piget tristia.

Fort.examina Scythæ.

auxit

Aliàs quot populi regnati.

Fort.familiaritatis cõsumpto, amœnus cipar, Alcinoi pometum.

Fort.haud ante.

fermè eſt ſub pampino totum. ridebis illico audaciam & Græci iam nomi-
nis. quippe nec ſuccus eſt corpori, quo minutioribus multo licet chamæleon
pellicula uiuit, capitulum ſtatim à dorſo (nam deficit ceruix). Itaque durum
reflecti, ſed circumſpectu hiemis ſic ocelli imò luminis puncta uertiginant.
hebes. feſſus, uix à terra ſuſpendit, molitur inceſſum ſtupens, & promouet,
gradum magis demonſtrat quàm explicat, ieiunus ſcilicet ſemper & inde-
fectus, oſcitans ueſcitur, follicans ruminat, de uento cibus. tamen & chamæ-
leon mutare totus, nec aliud ualet. Nam cum illi coloris proprietas una ſit:
ut quid acceſſit, inde ſuffunditur, hoc ſoli chamæleonti datum, quod uulgo
dictum eſt, de corio ſuo ludere. Multa dicendum fuit, ut ad hominem præ-
Fort. poſt deum. ſtrictim perueniretur. hunc quoquo primordio accipitis, nudus certe & in-
ADAM. ueſtis figulo ſuo conſtitit, poſt demum ſapientiam haud dum licitam præ-
reptam potitur. ibidem quod in nouo corpore indebitum adhuc pudori
erat, protegere feſtinans, ficulneis folijs interim circundat. Dehinc cum de
originis loco exterminat, quippe deliquerat, pellitus orbi ut metallo datur.
ſed arcana iſta, nec omnium noſſe. Cedo iam de ueſtro, quod Aegyptij nar
rant, & Alexander digerit, & mater legit, ea tempeſtate Oſiridis qua ad
illum ex Libya Ammon facit ouium diues. Denique cum ipſis Mercurium
autumant forte palpati arietis mollitie delectatũ, dilabaſſe ueculandumꝗ
pertentat quod facilitas materiæ ſuadebat, tractu proſequente filum eli-
quat, & in tetis priſtimi modum quam phyliratenus iunxerat, exiſſe ſuos
Fort. Vos omnem. omnem lanitij diſpenſationem ſtructuramꝗ telarum Mineruæ maluiſtis,
cum penes Arachnen diligẽtior officina exinde materia, nec de ouilibus di-
Fort. aut quis Ta- co Mileſijs & Selgicis & Altinis, aut quiſta renitum, uel Betica cluet natura
rentum. colorante. Sed quoniam & arbuſta ueſtiunt, de lini herbida, poſt uirorem
lauacro niueſcunt. Nec ſi ut ſatis tunicam pangere, & ſerere ni etiam piſcari
Nec ſit ſatis. ueſtitum contigiſſet. Nam & de mari uellera quæ muſcoſæ lenoſitatis plau
tiores conchæ comant, prorſus haud latet bombicem (uermiculi genus eſt)
quæ per aerem aliquando araneorum Horoſcopis idonius diſtendit de-
hinc deuorat, mox à quo reddere, perinde ſi necaueris animata iam ſtami-
ne uolues. Tantam igitur materiam materiarum ingenia quoque ueſtifici-
næ proſecuta, primum tegendo homini quâ neceſſitas præceſſit, dehinc &
ornando imò & inflando, quâ ambitio ſucceſſit, uarias indumentorum for-
mas promulgauere. quarum pars gentilitus inhabitantur, cæteris incom-
munes. pars uero paſſiuitus omnibus utiles, ut hoc pallium, & ſi Græcum
magis, ſed lingua iam penes Latium eſt. cum uoce ueſtis intrauit. atꝗ adeo
ipſe qui Græcos præter urbem cenſebat in terras, eorum uocem quæ ſenex
iam eruditus idem Cato iuridicinæ ſuæ intemporeum, uerum exertus, aut
minus palliato habitu Græcis fauit. Quid nunc ſi & Romanitas omni ſa-
lus, nec honeſtis tamen admodis gratis eſtis, aut ne ita eſt. Vnde gentium

in prouintijs

in prouintijs melius exercitus, quas natura agro potius eluctando commodauit studia, palæstræ male senescentia & cassum laborantia, & lutea unctio, & pulverea uolutatio, arida saginatio. Vnde apud aliquos Numidas etiam equis cæsareatos iuxta cutem tonsor, & cultri uertex solus immunis. Vnde apud hirtos & hirsutos tam rapax atalores si natam furax a mēto uel sella prodigium est. Hæc sine pallio fieri illius est. Hæc tota res Asiæ. Quid tibi Libya & Europa cum rusticis mundicijs quas uestire non nosti? Reuera enim quale est Græcatim depalari magis quàm amiciri, habitum transferre ita domunculæ prope est, si non consuetudo, sed natura mutetur: sat refert inter honorem temporis & religionem dei. consuetudo fidem tem pori, natura deo. Naturam itaque concussit Larisseus Heros in uirginem mutando, ille ferarum medullis educatus, unde & nominis consilium, quandoquidem labijs uacuerat ab uberum gustu, ille apud rupicem & syluicolam & monstrorũ eruditorem scrupea schola eruditus. Feras si in puero ma tri sollicitudinem, patiens certe iam ustriculus, certe iam uirum alicuius dan culos functus, adhuc sustinet stolam fundere, comam struere, cutem fingere, speculum consulere, collum demulgere, aurem quoque foratu effœminatus, quod illi apud Sigæum stagila seruat. Planè post eam miles est. Necessitas enim reddidit sexum. de prælio sonuerat, nec arma longe. ipsum, inquit, ferrum uirum attrahit. Cæterum si post incentiuum quoq; puella perseuerasset, potuit & nubere. Ecce itaque mutatio monstrum equidem geminum, de uiro fœmina, mox de fœmina uir. quando neque ueritas negari debuisset, nec fallatia confiteri. Vterque habitus mutandi malus, alter aduersus naturam, alter contra salutem. Turpius adhuc libido uirum cultu transfigurauit, quàm aliqua materna formido, quam et si adoratur à uobis qui erubescendus est ille Scytalo Sagittipelliger leui totam ephiteti sui sortem cum muliebri cultu compensauit. Tantum Lydiæ dancul ariæ licuit ut Hercules in Omphale & Omphale in Hercule prostitueret. ubi Diome des & cruēta præsepia? Vbi Busiris & bustuaria altaria? Vbi Gerion unus cerebris. Adhuc eorum daua fœtere malebat cum unguentis offenderetur. Vetus iam hydræ Cẽtaurorũ æque sanguinis in sagittis, pumice speculi excludebatur, insultante luxuria, ut post monstratas fixa coronant forsitan fuerent ne sobriæ mulieris quidem aut uiraginis alicuius scapulæ sub exuuias bestiæ & antea introire potuissent, nisi diu mollitas & euigoratas & exodoratas, quod apud Omphalen balsamo aut pelino spero factum. Credo & iubas pectinem passas, ne ceruicem eneruem inureret, & stiria leonina hiatus crinibus infersus genuina inter antias adumbrati, tota oris contumelia mugiret, si posset Nemea certe si quis logis genuis ingemebat. Tunc enim se circũspexit leonem perdidisse qualis ille Hercules in Sericho Omphales fuerit. iam Omphales in Herculis scorto designata descripsit. Sede

Achilles.

Patiens ustriculus.

Hercules.

Fort. trinis cerebris

Fort. post monstra transfixa coronam

Pugil Cleomachus. qui arte Tyrinthiũ accesserat pulige leomachus post olympiæ cũ incredibi- le mutatu de masculo fluxisset, inter cutem cæsus, & ultra inter fullones iam Siclege.coronãdus, meritoq; Mimo/ grapho Lentulo. nouianos cotonandus merito, quem imagrafolentulo in Chatiniensibus commemoratus, uticp sicut uestigia cæstuum uirus occupauit, ira & endro- midis solocem aliqua multicia synthesi extruxit. Phiconem & Sardanapa- lum tacendum est, qui nisi insignes libidinum, aliàs reges nemo nosset. Ta- cendum autem ne quid & illi de Cæsaribus quibusdam uestris obmussitet, pariter propudiosisse ne cane & forte constantiæ mandatum sit impurioré physcon & molliorem Sardanapalo cæsarem designare & quidem subne- ronem. Nec tepidior uis uanæ quocp gloriæ mutandis indubijs. etiam ui- ro saluo calor est omnis affectus. Verum cum in affectationem flabellatur, iam de incendio gloriæ ardor est. Habes igitur ex isto fomite æstuante ma- gnum regem, sola gloria minorem. Vicerat Medicam gentem & uictus est Medica ueste. triumphalem catapharacten amolitus, in captiua sarabara decessit, pectus squamarum signaculis disculptum, textu per ludicum tegen do nudauit, anhelum adhuc ad opere uelli, & ut mollius uentilantes serico extinxit. Non erat satis animi tumens Macedo ni illum etiam uestis infla- tior delectasset, nisi quod & philosophi puto ipsi aliquid eiusmodi affe- ctant. Audio enim & in purpura philosophatum. Si philosophus in pur- pura, cur non & in baxa tyrium caltiari: nisi auro minime Græcatur decet. Atquin alius & sericatus & crepidam mercatus incessit, digne quidem bac- chantibus indumentis aliquid subtinniret, cimbalo incessit. Quod si iam tunc locorum Diogenes de dolio latraret, non cœnulentis pedibus nt thori Platonici sciunt, sed omnino totum Empedoclen in adyta doacinarum detulisset ut qui se cœlitem delirarat, sorores prius suas dehinc homines de- as salutaret. Tales igitur habitus qui de natura & modestia transferunt, & acie figere, & digito destinare, & nutu tradere, merito fit. prsus si quis Me- nandri confluxu delicatam uestem humi protrahat, audiat pone se quod & Comicus, Qualem demẽs iste chlamydem disperdit: Enimuero iam du- dum censoriæ intentionis epischynio disperso, quantum denotatui passiui- tas offert, libertinos in equestribus, subuerbustos in liberalibus, deditios in ingenuis, rupices in urbanis, scurras in forensibus, paganos in militari- bus, uespillo, leno, lanista, tecum uestiuntur. Conuerte & ad fœminas. Ha- bes spectare quod Cecinas euertis grauiter senatui impressit, matrona sine stola in publico, denique Lentuli Auguris consulitis quæ ita sese exautoras set pro stupro erat pœna. quoniamquidem indices custodesc̄p dignitatis habitus ut lenocinij iactitandi impedimento sedulo quædam de suo fece- rant. At nunc in semetipsas lenocinando quod planitus adeãtur, & stolam, & supparum, & crepidulum, & calliandrum, ipsas quoque iam lecticas ad Fort. eierauere. stellas quis in publico quocp domestice adsecrete habebantur & ieranere.

Sed

Sed alius extinguit sua lumina, alius non sua accendit. Aspice lupas popularium libidinum nundinas, ipsas quoque frictrices, & si præstat oculos abducere ab eiusmodi propudijs occisæ in publico castitatis. Aspice tamen uel sublimis iam, matronas uidebis & cum latrinarum antistes sericum uentilat, & immundiorem loco ceruicem monilibus consolatur, & armillas quas & uirorum fortium donis ipsæ quoque matronæ temere usurpassent, omnium pudendorum conscias manus inserit, impuro crure purum aut malleolum induit calceum. Cur istas nō spectas? uel illos item habitus, qui nouitatis uestitus religione mentiuntur, cum occultum omnia candidatum, & ob notam uittæ, & priuilegium galeri, Cereri initiantur: cum ob diuersam affectionem tenebricæ uestis, & trici super caput uelleris in Bellonæ montes fuganturcum latioris purpuræ ambitio, & galatici ruboris superiectio, Saturnum commendat: cum ipsum hoc pallium morosius ordinatum, & crepidæ Grecatæ græcatim Aesculapio adulantur. Quanto tunc magis argu as illud, & urges oculis etiam simplicis & inaffectatæ tamen superstitionis reum. Enimuero cum hanc primum sapientiam uestit, quæ uanissimis superstitionibus renuit, tūc certissime pallium super omnes exuuias & peplos augusta uestis supérque omnes apices, & titulos sacerdos suggestus deducit oculos. suadeo reuerere habitum, unius interim erroris tui renunciatorē. Tamen inquis ita à toga ad pallium? Quid enim si & à diademate, & à sceptro? an aliter mutabit Anacharsis cum regno Scythice philosophiam præuertit. nulla in melius trāsgressi sint digna est habitus iste quod faciat, prius etiam ad simplicem captat telam eius. nullo tædio constat. adeo nec artificem necesse est qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat i tillius totumque cōtractum bonis figmentū custodibus forcipibus assignet, dehinc diluculo tunica prius cingulo correpta, quam præstabat moderationem texuisse recognito rursus umbonem ut si quid exorbitauit reformato quidem partem de leuo promittat uero ambitu, uero eius ex quo sinus nascitur iam deficientibus tabulis retrahat à scapulis, & exclusa dextera in læuam adhuc congerat cum alio pari tabulato in tergo deuoto atque ita hominem sarcinā uestiat. Cōscientiam denique tuā perrogabo, quid te prius in to ga sentias indutum, an ne onustum? habere uestem, an baiulare? Si negabis, domum consequar. uidebo quid statim à limine properes. nullius profecto alterius indumenti expositio quàm togæ gatulatur. Calceos nihil dicimus, propriū togæ tormentum, immūdissimam pedum tutelam, uerum & falsam. quem enim non expediat in algore & ardore rigere nudipedem quàm in calceo? hunc pedem magnum incessu munimentum sutrinæ uenetiæ prospexere perones effœminatos. At enim pallio nihil expeditius, etiā si duplex quod cratetis moram nusquam uestiendo componitur. quippe tota molitio eius operire est solutim id uno circumiectu, licet equidem nusq uam inhumano.

Hanc sapiētiā uide licet Christianam.

ita omnia hominis simul contegit. humerum uælans exponit, uel includit, cætero qui in uberum adhæret nihil circũfulcit, nihil circumstringit, nihil de tabularum fide laborat, facile sese regit, facile reficit. etiam cum exponitur, nulli ceuo in crastinum dimandatur. si quid interulæ superest, uacat zonæ tormentum. si quid calceatus inducitur mundissimum opus est, aut pedes nudi magis certe uiriles, magis quàm in calceis. Hæc pro pallio interim, quantum nomine comitasti. Iam uero & de negocio prouocas. Ego, inquit, nihil foro, nihil campo, nihil curiæ debeo, nihil officio aduigilo, nulla ro/stra præoccupo, nulla prætoria obseruo, cancellos non adoro, canales non adoro, subsellia non contundo, iura non conturbo, causas non elatro, non iudico, non milito, non regno, secessi de populo. imò unicum negocium mihi est, nisi aliud non curo quàm ne curem. uitæ muliere magis in se/cessu fruare quam in promptu, sed ignaua infama ius scilicet patriæ, & im/perio rei quæ uiuendum est, errat olim ista sententia, Nemo alij nascitur moriturus sibi, Certe cum ad Epicuros & Zenonas uentum est, sapientes uocas, totum quietis magisterium, qui eam summæ atque unicæ uolupta/tis nomine conseruauere. Tamen pel propemodum mihi quoque licebit in publicum prodisse, soleo de qualibet margine uel ara medicinas moribus dicere, quæ felicius publicis rebus & ciuitatibus, & imperijs bonas ualitudi/nes conferent, quàm tuæ operæ. Quippe si pergam ad acuta tecum, plus togæ læsere rempub. quàm loricæ. Atquin nullis uitijs adulor, nullis ueter/nis parco, nullum petigini adulor, adigo cauterem ambitioni, quanquam Tullius quingentis milibus nõ unum orbem citri emit, qua bis tantum Asinius Gallus pro menda eiusdem Mauritaniæ numerat. Hem quantis fa/cultatibus æstimauere ligneas maculas? item qua lances centenarij ponderis Sylla molitur. Vereor sanè ne parua sit ista trutina cum Rusilianus equidem seruus Claudij quingenaria promulsidem ædificat suprascriptis for/tasse an mensis necessaria cui si officina extructa est, debuit & tridinium in mergo æque scalpellum acerbitat ei: qua Vedius Pollio seruos mure/nis inuadendos obiectabat noua scilicet sæuitia à delectato terrenæ bestiæ exedentulæ & exungues & excornes de piscibus placuit feras cogere, uti/que statim coquendis ut in uisceribus earum aliquid de seruorum suorum corporibus & ipse gustaret. Præcidam gulam qua Hortensius orator pri/mus pauum cibi causa potuit occidere, qua Aufidius lurcho primus sagi/na corpora uitiauit, & coactis alimentis in adulterium prouexit sapo/rem, qua Asinius cetus mulli unius obsonium sexis detulit, qua Aesopus histrio ex auibus eiusdem preciositatis ut canoris, & loquacibus quibus/que centum millium patinam confiscauit: qua filius eius post tale pulpa/mentũ potuit aliquid sumptuosius esurire margarita. Namq; uel ipso no/mine preciosa dehausit, credo ne mendicius patre cœnasset. Taceo Nerones & Apitios

Fort. humerum adheret.

Fort. nulli impe.

Fort. milibus nummûm.

& Apitios, Rufos. dabo Catharcicum impuritatis Scauri, & aleæ Curij, & uinolentiæ Antonij. Et meméto istos interim ex multis togatos fuisse, quales apud pallium haud facile. Has purulentias ciuitatis quis eliciet & exuaporabit ni sermo palliatus? de sermone, inquit, me suasisti medicamine sapientissimo. Verum & si eloquium quiescat aut infantia subductum, aut uerecundia retentum. Nam & elingua philosophia uita contenta est, ipse habitus sonat. Sic deniq; auditur Philosophus dum uidetur, de occursu meo uitia sui fundo. Quis non æmulum suum cum uidet patitur? quis oculis in eum potest in quem mentibus non potest? grande pallij beneficium est, sub cuius recogitatu improbi mores uel erubescunt. Viderit nunc Philosophia quid prosit. Nec enim sola mecum est. Habeo & alias artes in publico utiles. De meo uestiuntur & primus informator literarum, & primus edonator uocis, & primus numerorum Harenarius, & grammaticus, & rhetor, & sophista, & medicus, & poeta, & qui musicam pulsat, & qui stellarum cōiectat, & qui uolaticam spectat. Omnis liberalitas studiorum quatuor meis angulis tegitur. Planè post Romanos equites, uerum & accedonis & omnis gladiatorum ignominia togata producitur. Hæc nimirum indignitas erit à toga ad pallium. Sed ista pallium loquitur. At ego iam illi etiam diuinæ sectæ ad disciplinæ commertium confero. Gaude pallium & exulta, melior iam te Philosophia dignata est, ex quo Christianum uestire cœpisti.

Impuritas Scauri. Alea Curij. Vinolentia Antonij.

Fort. suffundo.

Diuinam sectā, uocat Christianam.

Pallium uestis Christianorū.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI DE PALLIO, FINIS.

Argumentum

nuper natum in sacris suis iugu-

) imo

r canes

hunc usum offuis

put aliminũ ... adoran, de asinarii dicti ... ni, quidã quec, quod

gerent. A

ethnicos

atim insumerent.

stus c. Christianis conquerebantur, sed & lenones, perductores

arioli,

Sarmentitij & Semissij,

urerentur. Itaque

INDEX EORVM QVAE IN APOLOGETICO CAPITATIM TRACTANTVR.

De Laribus

FINIS.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, APOLOGETICVS ADVERSVS GENTES.

DE IGNORANTIA. CAPVT PRIMVM.

SI NON licet nobis Romani Imperij Antistites in aperto, & ipso ferè uertice ciuitatis præsidentibus, ad iudicandum palàm dispicere, & coràm examinare, quid sit liquido in causa Christianorum: sed ad hanc solam speciem autoritas uestra de iustitiæ diligentia in publico aut timet, aut erubescit inquirere: Si deniq;, quod proxime accidit, domesticis indicijs nimis onerata sectæ huius infestatio obstruit uiam defensioni, liceat ueritati uel occulta uia tacitarum literarum ad aures uestras peruenire. Nihil illa de causa sua deprecatur, quia nec de conditione miratur. scit se peregrinam in terris agere, inter extraneos, facile inimicos inuenire. Cæterum genus, sedem, spem, gratiã, dignitatem in cœlis habere. unum gestit interdum ne ignorata damnetur. Quid hinc deperit legibus in suo regno dominantibus, si audiatur? An hoc magis gloriabitur potestas earum, quod etiam inauditam damnabunt ueritatem? Cæterum in auditam si damnent, præter inuidiam iniquitatis, etiam suspicionem merebuntur alicuius conscientiæ, nolentes audire, quod auditum damnare non possint. Hanc itaq; primã causam apud uos collocamus iniquitatis odium erga nomen Christianum. Quam iniquitatem idem titulus & onerat, & reuincit, qui uidetur excusare, ignorantia scilicet. Quid enim iniquius, quàm ut oderint homines quod ignorant: etiam si res meretur odium? Tunc etenim meretur, cum cognoscitur an mereatur. uacante autem meriti notitia, unde odij iustitia defenditur? quæ non de euentu, sed de conscientia ꝓbanda est. Cum ergo propterea oderint homines, quia ignorant quale sit, quod oderunt, cur non liceat eiusmodi illud esse, quod nõ debeant odisse? Ita utrũq; ex alterutro redarguimus, & ignorare illos, dum oderunt, & iniuste odisse, dum ignorant. Testimonium ignorãtiæ est, quæ iniquitatem dum excusat, condemnat, cũ omnes, qui retro oderant, quia ignorabant quale esset, quod oderant, simul ut desinant ignorare, cessent & odisse. Ex his fiunt Christiani utiq; de comperto, & incipiũt odisse, quod fuerãt, & profiteri quod oderant, & sunt

& sunt tanti,quanti & denotantur. Ciuitatē obsessam uociferant. in agris, in castellis,in insulis ob Christianos:omnem sexum,ætatem,conditionem, & dignitatem transgredi ad hoc nomen quasi detrimēto mœrēt, nec tamē hoc ipso modo ad æstimationē alicuius latentis boni promouent animos. Non licet rectius suspicari.non libet propius expediri. Hic tantum urbana curiositas torpescit.amant ignorare,cum alij gaudeant cognouisse. Quanto magis hos Anacharsis denotasset,imprudentes de prudentibus iudicantes,quàm non musicos de musicis? Malunt nescire,quia iam oderunt. adeo quod nesciunt,præiudicant id esse.quod si sciant,odisse non poterant.quādo si nullum odij debitum deprehendatur,optimum utiq; sit desinere iniuste odisse. Si uero de merito constet,nō modo nihil odij detrahatur,sed amplius acquiratur. Ad perseuerantiam,etiā iustitiæ ipsius autoritate abutuntur. Sed non ideo,inquiunt,bonum,quia multos conuertit. quāti enim ad malum præformantur? quanti trāsfugæ in peruersum? Quis negat? Tamen quod uere malum est,ne ipsi quidem,quos rapit,defendere pro bono audent.omne malum aut timore,aut pudore natura perfudit. Deniq; malefici gestiunt latere,deuitant apparere,trepidant deprehensi,negant accusati,ne torti quidem,facile,aut semper confitentur:certe condemnati mœrent: dinumerant in semetipsos mentis malæ impetus:uel fato,uel astris imputant:nolunt enim suū esse,quia malum agnoscunt. Christianis uero quid simile? neminem pudet,neminem pœnitet,nisi planè retro non fuisse. Si denotatur,gloriatur:si accusatur,non defendit. Interrogatus,uel ultro confitetur:damnatus,gratias agit. Quid hoc mali est,quod naturam mali non habet? Timorem,pudorem,tergiuersationem,pœnitentiam,deplorationem? Quid hoc mali est,cuius reus gaudet? cuius accusatio uotum est, & pœna felicitas? non potes dementiam dicere,qui reuinceris,ignorare. Si certū est, deniq; nos nocentissimos esse,cur à uobis ipsis aliter tractamur,quàm pares nostri,id est,cæteri nocentes,cum eiusdem noxæ eadem tractatio deberet prouenire? Quodcunq; dicimur,cum alij dicūtur,& proprio ore,& mercenaria aduocatione utuntur ad innocentiæ suæ cōmendationē:responden di,altercandi facultas patet:quādo nec liceat indefensos,& inauditos omnino damnari. Sed Christianis solis nihil permittitur loqui,quod causam purget,quod ueritatem defendat,quod iudicem nō faciat iniustū. Sed illud solum expectatur,quod odio publico necessarium est,confessio nominis, nō examinatio criminis:quando si de aliquo nocente cognoscitis, non statim confessio eo nomine homicidæ,uel sacrilegi,uel incesti,uel publici hostis(ut de nostris eulogijs loquar)contenti siris ad pronunciandum,nisi & cōsequētia exigatis,qualitatem facti,locum,modum,tempus,conscios socios.

Anacharsis.

Accusatio Christianorū,uotum est, & pœna felicitas.

Fort.confesso nomine,uel cōfessiōe bo. Elogia Christianorum.

Nā borū criminum à gentilibus insimulabantur.

Z Quod

QVOD NOMEN IN CHRISTIANIS DAMNETVR, NON CRIMEN. CAPVT II.

E nobis nihil tale,cũ æque extorquere oporteret,cum falsò iactatur,quot quisq; iam infanticidia degustasset, quot incesta cõcelebrasset,qui coci,qui canes affuissent? O quãta illius præsidis gloria,si eruisset aliquem,qui centum iam infantes comedisset. Atqui inuenimus inquisitionem quoq; in nos prohibitam. Plinius enim Secundus,cum prouinciam regeret,damnatis quibusdam Christianis,quibusdam gradu pulsis,ipsa tamen multitudine perturbatus,quid de cætero ageret,consuluit tunc Traianum imperatorem,allegans præter obstinationem nõ sacrificandi,nihil aliud se de sacris eorum comperisse,quàm cœtus antelucanos ad canendum CHRISTO & deo,& ad confœderãdam disciplinam:homicidium,adulterium,fraudem,perfidiam, & cætera scelera prohibentes. Tunc Traianus rescripsit,hoc genus inquirendos quidem nõ esse,oblatos uero puniri oportere. O sententiam necessitate confusam. negat inquirendos,ut innocentes:& mandat puniri,ut nocentes. Parcit,& sæuit:dissimulat,& animaduertit. Quid temetipsum censura circumuenis? Si damnas,cur nõ & inquiris? Si nõ inquiris,cur non & absoluis? Latronibus uestigandis per uniuersas prouincias militaris statio sortitur. in reos maiestatis,& publicos hostes omnis homo miles est:ad socios,ad conscios inquisitio usq; extenditur.solum Christianum inquiri non licet:offerri licet. quasi aliud esset actura inquisitio,quàm oblatio. Damnatis ergo oblatum, quẽ nemo uoluit requisitum,qui puto iã non meruit ideo pœnam,quia nocens est,sed quia nõ requirendus,inuentus. Itaq; nec in illo *ex forma malorum iudicandorum agitis erga nos,quod cæteris negantibus adhibetis tormenta ad cõfitendum,solis Christianis ad negandum:cum si malum esset, nos quidem negaremus, *nõ uero cõfiteri tormentis compelleretis. Neq; enim ideo nõ putaretis requirenda quæstionibus scelera,quia certi essetis admitti ea ex nominis confessione,qui hodie de confesso homicida,scientes homicidium quid sit,nihilominus ordinem extorquetis admissi. Quo peruersius, cum præsumatis de sceleribus nostris ex nominis cõfessione,cogitis tormẽtis de cõfessione decedere,ut negantes nomẽ pariter utiq; negemus & scelera,de quibus ex cõfessione nominis præsumpseratis. Sed,opinor,non uultis nos perire,quos pessimos creditis. Sic enim soletis dicere homicidæ, nega:laniari iubere sacrilegum,si cõfiteri perseuerauerit. Si non ita agitis circa nos nocentes,ergo nos innocentissimos iudicatis,cum quasi innocẽtissimos nõ uultis in ea confessione perseuerare,quam necessitate,nõ iustitia damnãdam à uobis sciatis. Vociferatur homo, Christianus sum:quod est, dicit: tu uis audire quod nõ est. ueritatis extorquendæ præsides de nobis solis mendacium elaboratis audire. Hoc sum,inquit, quod quæris, an sim. quid me torques in peruersum? confiteor, & torques:quid faceres,si negarem? Planè alijs

Plinius Secundus.

Cœtus antelucani.

Forte ex formula reorum.*

Forte nos uero.*

Christianus sum.

alijs negantibus nō facile fidem accōmodatis:nobis,si negauerimus,statim creditis.Suspecta fit nobis ista peruersitas,ne qua uis lateat in occulto,quæ nos aduersus formam,aduersus naturam iudicandi,contra ipsas quoq; leges ministret.Nisi enim fallor,leges malos erui iubent,nō abscondi:confessos damnari præscribūt,nō absolui,Hoc senatusconsultum,hoc principum mandata definiūt,hoc imperium,cuius ministri estis:ciuilis,nō tyrānica dominatio uestra est.Apud tyrannos enim tormenta etiam pro pœna adhibentur,apud uos solos quæstioni temperatur.Vestram illis seruire legē usq; ad cōfessionem necessarium:& si cōfessione præueniantur, uacabūt. sententia opus est.debito pœnæ nocens expungendus est,non eximendus.denicq; illum nemo gestit absoluere:nobis nō licet hoc uelle. Ideo nec cogitur quisquàm negare.Christianum hominem omniū scelerum reum,deorum, imperatorum,legum,morum,naturæ totius inimicum existimas: & cogis negare,ut absoluas,quem non poteris absoluere,nisi negauerit.Præuaricaris in leges.Vis ergo neget se nocentem,ut eum facias innocentem: equidē inuitum nō de præterito reum? Vnde ista peruersitas? ut etiam illud nō recogitetis,sponte confesso magis credendum esse,quàm per uim negāti: uel ne compulsus negare,nō ex fide negarit:& absolutus,ibidem post tribunal de uestra rideat æmulatione iterum Christianus. Cum igitur in omnibus in nos aliter disquiratis,quàm in cæteros nocentes,id unum contendendo, ut de eo nomine excludamur(excludimur enim,si facimus quæ faciūt non Christiani)intelligere potestis,non scelus aliquod in causa esse,sed nomen, quod quædam ratio æmulæ operationis insequitur.Hoc primum agentes homines,ut nolint scire pro certo,quod se nescire pro certo sciunt. Ideo & credūt de nobis quæ nō probantur:& nolunt inquiri,ne probentur nō esse, quæ malunt credidisse:ut nomē illius æmulæ rationis inimicum, præsumptis nō probatis criminibus de sua sola confessione damnetur.Ideo torquemur confitentes,& punimur perseuerantes,& absoluimur negātes,quia nominis prælium est.Deniq; quid de tabella recitatis illum Christianum, cur nō & homicidam? Sed homicida Christianus,cur nō & incestus? uel quod cūq; aliud nō esse creditis? In nobis solis pudet,aut piget ipsis nominibus scelerum pronūciare? Christianus,si nullius criminis reus est:nomen ualdē infestum, si solius nominis crimen est.

ODIOSISSIMVM SINE CAVSA CHRISTIANVM ESSE NOMEN. CAPVT III.

Vid,quod ita pleriq; clausis oculis in odiū eius impingūt, ut bonum alicui testimonium ferentes,admisceant nominis exprobrationem.Bonus uir Caius Seius,sed malus tantū quod Christianus.Item alius:ego Lucium sapientem uirum repente factum Christianū defero:nemo retractat,nō ideo bonus Caius,& prudens Lucius, qa Christianus? aut ideo Christianus,quia prudens,& bonus? Laudant,quæ sciūt *Nō pro nōne*

 uituperant

uituperant,quæ ignorant:& id quod sciunt,eo quod ignorant,corrumpũt:
cum sit iustius occulta de manifestis præiudicare,quàm manifesta de occul-
Fort. Alij. tis prædãnare. Alijs,quos retro ante hoc nomen uagos,uiles,improbos no-
uerant,ex ipso denotant,quod collaudant:cæcitate odij in suffragiũ impin-
gunt,quod mulier,quod lasciua,quod festiua,quod iuuenis, quod Lucius,
For. quod Amasius. quàm Amasius facti sunt Christiani. Ita nomẽ emendationi imputat. Nõ-
nulli etiam de utilitatibus suis cum odio isto paciscuntur, contenti iniuria,
dum ne domi habeãt,quod oderunt. Vxorem iam pudicam maritus, iam
nõ zelotypus:filium subiectum pater retro patiens abdicauit:seruũ iam fi-
delem dominus olim mitis ab oculis relegauit. Vt quisq; hoc nomine emẽ-
datur,offendit.tanti non est bonum esse,quanti odiũ Christianorũ. Nunc
igitur,si nominis odium est,quis nominis reatus? quæ accusatio uocabulo-
rum? nisi aut barbarum sonat aliqua uox nominis,aut infaustum, aut ma-
Christianus. ledicum,aut impudicum. Christianus uero quantum interpretatio est, de
Nã ethnici Chresti-anos uocabant, & Chrestũ. Χρηστὸς autẽ Græcis uel suauẽ sonat uel bonum. unctione deducitur. Sed & cum perperam Christianus pronunciatur à uo-
bis,nam nec nominis est notitia penes uos.de suauitate,uel benignitate cõ-
positum est.oditur ergo in hominibus innocuis,etiam nomẽ innocuũ. At
enim secta oditur in nomine utiq; sui autoris. Quid noui,si aliqua discipli-
na de magistro cognomẽtum sectatoribus suis inducit? nõnne philosophi
de autoribus suis nuncupãtur Platonici,Epicurei,Pythagorici? etiam à locis
cõuenticulorum,& stationum suarũ Stoici,Academici? atq; Medici ab Era-
sistrato,& Grãmatici ab Aristarcho,Coci etiam ab Apicio? nec tamẽ quẽ-
quam offendit professio nominis cum institutione trãsmissa ab instituto-
re. Planè si qui probant malam sectam,& ita malum,& autorem is proba-
bit, & nomẽ malum dignum odio de reatu sectæ & autoris. Ideóque ante
odium nominis competebat prius de autore sectam recognoscere,uel auto-
rem de secta. At nũc utriusq; inquisitione,& agnitione neglecta,nomẽ de-
tinetur,nomẽ expugnatur:& ignotam sectam,ignotum & autorem uox so-
la prædamnat,quia nominantur,nõ quia reuincuntur. Atq; ideo quasi præ-
fatus hæc ad sugillandam odij erga nos publici iniquitatẽ,iam de causa in-
nocentiæ cõsistam,nec tantum refutabo,quæ nobis obijciũtur:sed etiam in
ipsos retorquebo,qui obijciunt:ut ex hoc quoq; sciant omnes in Christia-
nis nõ esse,quæ in se nesciũt esse:simul uti erubescant accusantes nõ dico pes-
simi optimos,sed iam,ut uolunt,compares suos. Respondebimus ad singu-
la,quæ in occulto admittere dicimur,quæ illos palàm admittentes inueni-
mus,in quibus scelesti,in quibus uani,in quibus damnandi,in quibus irri-
dendi deputamur. Sed quoniam,cũ ad omnia occurrit ueritas nostra, po-
stremo legum adstruitur autoritas aduersus eam:ut aut nihil dicatur retra-
ctãdum esse post leges, aut ingratis necessitas obsequij præferatur ueritati,
de legibus prius concurram uobiscũ,ut cum tutoribus legum.

De legibus

DE LEGIBVS ROMANORVM, QVOD QVOTIDIE VETERES ABROGANTVR, ET NOVAE FERVNTVR. CAPVT IIII.

Am primum, quàm dure definitis dicendo. Non licet esse uos: hoc si sine ullo retractatu humaniore præscribitis, uim profitemini: & iniquam ex arce dominationem, si ideo negatis licere, quia uultis, nō quia debuit nō licere. Quod si quia non debet, ideo nō uultis licere: sine dubio id non debet licere, quod male fit: & utique hoc ipso præiudicatur licere, quod bene fit. Si bonum inuenero esse, quod lex tua prohibuit, minime ex illo præiudicio prohibere me potest, quod si malum esset, iure prohiberet. si lex tua errauit, puto ab homine cōcepta est. neq; enim de coelo ruit. Miramini hominem aut errare potuisse in lege condenda, aut resipuisse in reprobanda: non enim & ipsius Lycurgi leges à Lacedæmonijs emendatæ, tantum autori suo doloris incusserunt, ut in secessu inedia de semetipso iudicarit? Nónne & uos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis totam illam ueterem, & squalentem syluam legum nouis Principalium rescriptorum, & edictorum securibus truncatis, & cæditis? Nónne uanissimas Papias leges, quæ ante liberos suscipi cogūt, quàm Iuliæ matrimoniū contrahi, post tantæ autoritatis senectutem, heri Seuerus constantissimus Principum exclusit? Sed & iudicatos in partes secati à creditoribus leges erant: cō sensu tamen publico crudelitas postea erasa est, & in pudoris notam, capitis poena conuersa est, bonorū adhibita proscriptione: suffundere maluit hominis sanguinem, quàm effundere. Quot adhuc uos repurgandæ leges latent, quas neq; annorum numerus, neq; cōditorum dignitas cōmēdat, sed æquitas sola? & ideo, cum iniquæ recognoscuntur, merito damnantur, licet damnent cum iniquas dicimus, imò si non puniunt, etiā stultas. Si uero facta, cur de solo nomine puniunt facta, quæ in alijs de admisso, non de nomine probata defendunt? incestuosus sum, *cur non requirunt infanticidia? cur non extorquent? in Deos, in Cæsares aliquid committo: cur non audior? quid habeo, quo purger? nulla lex uetat discuti, quod prohibet admitti: quia neq; iudex iuste ulciscitur, nisi cognoscat admissum esse, quod non licet: neq; quis fideliter legi obsequitur, ignorans quale sit, quod ulciscitur lex. Nulla lex sibi soli conscientiā iustitiæ suæ debet, sed eis, à quibus obsequium expectat. Cæterum suspecta lex est, quæ probari se non uult. Improba autem, si non probata dominetur.

Secures edictorum.

Sub Seuero floruit Tertullianus.

*Forte sic * cur nō requirunt? Infanticida*

QVOD ROMANI PRINCIPES CHRISTIANVM NOMEN probarint, & qui oderint: & Tiberij decretū de Christo adorādo. Ca. V

T de origine aliquid retractemus eiusmodi legum. Vetus erat decretum, ne qui deus ab imperatore consecraretur, nisi à senatu probaret: ut M. Aemilius de deo suo Alburno. Facit & hoc ad causam nostram, quod apud uos de humano arbitratu di-

uinitas pensitatur. Nisi homini deus placuerit, deus non erit. Homo iã deo propitius esse debebit. Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianũ in seculum introiuit, annunciatam sibi ex Syria, Palæstináq; ueritatẽ illius di
Fort. reuelata uinitatis reuelarat, detulit ad senatum cum prærogatiua suffragij sui. Senatus, quia non ipse probauerat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorũ. Cõsulite cõmentarios uestros, illic reperietis primum Neronem in hanc sectam tum maxime Romæ orientem cæsariano gladio ferocisse. Sed tali dedicatore damnationis nostræ etiam gloriemur: qui enim scit, illum, intelligere potest non nisi aliquid bonum grande à Nerone damnatum. Tentauerat & Domitianus prænomine Neronis de crudelitate, sed quia & homo, facile cœptum repressit, restitutis etiã quos relegauerat. Tales semper nobis insecutores iniusti, impij, turpes, quos & ipsi dãnare cõsuestis, à quibus damnatos restituere soliti estis. Cæterum de tot exinde principibus ad hodiernũ, diuinum, humanumq; sapientibus ædite aliquem debellatorem Christianorum. At nos contrario
Huius rei meminit etiã in libro ad Scapulam. ædimus protectorem, si literæ Marci Aurelij grauissimi imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam sitim, Christianorum forte militũ precationibus impetrato imbri discussam cõtestatur. Qui sicut palàm ab eiusmodi hominibus pœnam dimouit, ita alio modo palàm dispersit, adiecta etiã accusatoribus damnatione, & quidem tetriore.

QVANTVM A PIETATE, ET MAIORVM SVORVM MORIBVS ROMANI DESCIVERINT. CAPVT VI

Vales ergo leges istæ, quas aduersus nos soli exercent impij, iniusti, turpes, dementes, uani? quas Traianus ex parte frustratus est, uetãdo inquiri Christianos: quas nullus Hadrianus, quanquàm curiositatum omnium explorator: nullus Vespasianus, quanquàm Iudæorum debellator: nullus Pius, nullus Verus impressit. Facilius utiq; pessimi ab optimis quibusq;, ut ab æmulis, quàm à suis socijs eradicandi iudicarentur. Nunc religiosissimi legum, & paternorum institutorum protectores, & cultores, respondeãt uelim de sua fide, & honore, & obsequio erga maiorum consulta, si à nullo desciuerũt? si in nullo exorbitauerũt? si nõ necessaria, & aptissima quæq; disciplinæ obliterauerũt? Quò nam illæ leges abierunt, sumptum, & ambitionẽ comprimentes? quæ centum æra nõ amplius in cœnam subscribi iubebãt, nec amplius quàm unam inferri gallinam, & eam nõ saginatã? quæ patricium, quod decem pondo argenti habuisset, pro magno titulo ambitionis senatu summouebant? quæ theatra stuprandis moribus orientia statim destruebant? quæ dignitatem, & honestorum natalium insignia non temere, nec impune usurpari sinebãt? Video enim & centenarias cœnas à centenis iam sestertijs dicendas: & in lances parum est, si senatorum, & nõ libertinorum uel adhuc flagra rumpentium argentaria metalla producta uideo: &
theatra

theatra, nec singula satis esse, nec nuda. Nam ne uel hyeme uoluptas impudica frigeret, primi Lacedæmonij penulam ludis excogitarunt. Video & inter matronas, atq; prostibulas nullum de habitu discrimen relictum. Circa fœminas quidem etiam illa maiorum instituta ciderunt, quæ modestiæ, quæ sobrietati patrocinabantur: cum aurum nulla norat præter unico digito, quem sponsus oppignorasset pronubo annulo: cum mulieres usq; adeo uino abstinerent, ut matronam ob resignatos cællæ uinariæ loculos sui inedia necarint. Sub Romulo uero quæ uinum attigerat, impune à Mecenio marito trucidata est. Idcirco & oscula propinquis offerre necessitas erat, ut spiritu indicarentur. Vbi est illa felicitas matrimoniorum de moribus utiq; prosperata, qua per annos fermè sexcentos ab urbe condita nulla repudiū domus scripsit? Nunc in fœminis præ auro nullum leue est membrum: præ uino nullum liberum est osculum: repudium uero iam & uotum est, quasi matrimonij fructus. Etiam circa ipsos deos uestros, quæ perspecte decreuerant patres uestri, ijdem uos obsequentissimi rescidistis. Liberum patrem cum mysterijs consules senatus autoritate nō modo urbe, sed uniuersa Italia eliminauerunt. Serapidem, & Isidem, & Harpocratem cum suo Cynocephalo, Capitolio prohibitos inferri, id est, curia deorum pulsos, Piso & Gabinius Coss. non utiq; Christiani, euersis etiam aris eorū abdicauerūt turpium & otiosarum superstitionū uitia cohibētes: his uos restitutis summam maiestatem contulistis. Vbi religio? ubi ueneratio maioribus debita à uobis? habitu, uictu, & instructu, sensu, ipso deniq; sermone proauis renūciastis. Laudatis semper antiquitatem, & noue de die uiuitis. Per quod ostēditur, dum à bonis maiorum institutis deceditis, ea uos retinere, & custodire, quæ non debuistis, cum quæ debuistis, non custoditis. Adhuc quod uidemini fidelissime tueri à patribus traditum, in quo principaliter reos trāsgressionis Christianos destinastis, studium dico deorum colendorum, de quo maxime errauit antiquitas, licet Serapidi iam Romano aras restruxeritis, licet Baccho iam Italico furias uestras immolaritis, suo loco ostendam, proinde despici & negligi, & destrui à uobis aduersus maiorum autoritatem. Nunc enim ad illam occultorum facinorum infamiam respondebo, ut iam inde ad manifestiora pergam.

Felicitas matrimoniorū apud ueteres Romanos.

QVOD GRAVISSIMIS ACCVSATI SCELERIBVS CHRISTIANI, NVNQVAM TAMEN CONVICTI SVNT. CAPVT VII.

Dicimur sceleratissimi de sacramēto infanticidij, & pabulo Iudæ, & post conuiuium incesto, quod euersores luminū canes, lenones scilicet, tenebrarum, & libidinum impiarum inuerecūdiam procurent. Dicimur tamen semper, nec uos quod tandiu dicimur, eruere curatis. Ergo aut eruite, si creditis: aut nolite credere, qui nō eruistis. de uestra nobis dissimulatione præscribitur non esse, quod nec ipsi au-

Hæc crimina Christianis obijciebātur

detis eruere. Longe aliud munus carnificij in Christianos imperatis: nō ut dicant quæ faciunt, sed ut negēt quod sunt. Census istius disciplinæ, ut iam ædidimus, à Tiberio est. cum odio sui cœpit ueritas, simul atq; apparuit ini mica esse. Tot hostes eius, quot extranei: & quidem proprij, ex æmulatiōe: Iudæi, ex concussione: milites, ex natura. Ipsi etiam domesticis nostris quotidie obsidemur, quotidie prodimur: in ipsis plurimū cœtibus, & congregationibus nostris opprimimur. Quis unquàm taliter uagienti infanti superuenit? quis cruenta, ut inuenerat Cyclopum, & Sirenarum ora iudicij reseruauit? quis uel in uxoribus aliqua immūda uestigia deprehendit? quis talia facinora, cum inuenisset, celauit, aut uendidit, ipsos trahens homines? Si semper latemus, quando proditum est, quod admittimus? Imò à quibus prodi potuit? Ab ipsis enim reis nō utiq;, cum uel ex forma omnibus mysterijs silentij fides adhibeatur. Samothracia, & Eleusinia reticentur: quāto magis talia, quæ prodita magis humanam animaduersionē prouocabunt, quàm diuina seruantur? Si ergo non ipsi proditores sui, sequitur, ut extranei. Et unde extraneis notitia? cum semper etiam, impiæ initiationes arceāt profanos, & arbitris caueatur, nisi si impij nimis metuunt.

Fort. iudici. *Fort. tradens.* *Fort. minus metuunt.*

NON ESSE CREDENDVM FAMAE. CAPVT VIII.

FAMA

Natura famæ omnibus nota est, utrum est fama malum, quo non uelocius ullū? Cut malum fama? quia uelox? an quia plurimū mendax? quæ ne tunc quidem, cum aliquid ueri affert, sine mendacij uitio est, detrahens, adijciens, demutans de ueritate. Quid, quod ea illi conditio est, ut nō, nisi cum mentitur, perseueret: & tan diu uiuit, quàmdiu non probat. Siquidem ubi probauit, cessat esse, & quasi officio nunciādi functa, rem tradit: & exinde res tenetur, res nominat. Nec quisquàm dicit uerbi gratia, fama est hoc Romæ factum, aut fama est illū prouinciam sortitum: sed sortitus est ille prouinciam, & hoc factū Romæ. Fama incerti est: locum nō habet, ubi certum est. An uero famæ credat, nisi inconsideratus? quia sapiens nō credit incerto. Omniū est existimare quātacūq; illa ambitione diffusa sit, quantacūq; asseueratione cōstructa, quod ab uno aliquando principe exorta sit, necesse est exinde in traduces linguarum, & aurium serpat: & ita modici seminis uitium cætera rumoris obscurat, ut nemo recogitet ne primum mendacium seminauerit: quod sæpe fit aut ingenio æmulationis, aut arbitrio suspicionis, aut nō noua, sed ingenita quibusdam mentiendi uoluptate. Bene autem, quod omnia tempus reuelat testibus etiam uestris prouerbijs, atq; sententijs ex dispositione naturæ: quæ ita ordinauit, ut nihil diu lateat, etiam quod fama nō distulit. Merito igitur fama tandiu conscia sola est scelerum Christianorum. Hanc indicem aduersus nos profertis: quæ, quod aliquādo iactauit, tantóq; spatio in opinionem corroborauit, usq; adhuc probare non ualuit.

Quod

QVOD QVAE DE INFANTICIDIIS OBIICIVNTVR nobis,falsa omnino sint,& quod sacra humano sanguine ipsi potius polluant. Caput IX.

T fidem naturæ ipsius appellem aduersus eos,qui talia credenda esse præsumunt,ecce proponimus horum facinorum mercedē uitam æternam,repromittunt:credite interim. De hoc enim quæro an & qui credideris,tanti habeas ad eam tali conscientia peruenire? Veni, demerge ferrum in infantem nullius inimicum,nullius reum, omniũ filiũ: uel si alterius officium est,tu modo assiste morienti homini ante quàm uixit:fugientem animam nouam expecta:excipe rudem sanguinem, eo panem tuũ satia,uescere libenter. Interea discumbens dinumera loca,ubi mater,ubi soror,nota diligenter:ut cũ tenebræ ceciderint caninæ,non erres:piaculum enim admiseris,nisi incestum feceris. Talia initiatus,& cõsignatus uiuis in æuum. Cupio respondeas,si tanti æternitas,aut si non,ideo nec credēda. Etiam si credideris,nego te uelle:etiam si uolueris,nego te posse. Cur ergo alij possunt,si uos non potestis? cur nõ possitis,si alij possunt? Alia non, opinor,natura Cyno*penæ,aut *Sciapodes,alij ordines dentium,alij ad incestam libidinem nerui. Qui ista credis de homine,potes & facere. Tu homo es & ipse,quod & Christianus. Qui non potes facere,non debes credere. homo est enim & Christianus,quod & tu. Sed ignorantibus subijcitur, & imponitur. nihil enim tale de Christianis asseuerari sciebant, obseruãdũ utique sibi,& omni uigilantia inuestigandum. Atqui uolentibus initiari moris est(opinor)prius patrem illum sacrorum adire,quæ præparanda sint describere. tum ille infans necessarius adhuc tener,qui nesciat mortem,qui sub cultro tuo rideat. Item panis,quo sanguinis uirulentiam colligas, præterea candelabra,& lucernæ,& canes aliqui,& offulæ,quæ illos ad euersionem luminũ extendãt. ante omnia cum matre, & sorore tua uenire debebis. quid si noluerint,uel nullæ fuerint? qd denique singulares Christiani? non erit(opinor)legitimus Christianus,nisi frater,aut filius. quid tum? & si ista omnia ignaris præparantur,certe postea cognoscunt,& sustinent,& ignoscunt. Timent plecti,si proclament,qui defendi merebuntur,qui etiam ultro perire malint,quàm sub tali conscientia uiuere. Age nunc timeant,cur etiam perseuerent? Sequitur enim ne ultra uelis id te esse,quod si prius scisses,nõ fuisses. Hæc quo magis refutauerim,à uobis fieri ostẽdam,partim in aperto, & partim in occulto,per quod forsitan & de nobis credidistis. Infantes penes Africam Saturno immolabantur,palàm usque ad proconsulatum Tiberij,qui eosdem sacerdotes in eisdem arboribus templi sui obumbratricibus scelerũ,uotiuis crucibus exposuit,teste militia patriæ nostræ,quæ idipsum munus illi proconsuli functa est. Sed & nunc in occulto perseuerat hoc sacrum facinus. nõ soli uos contemnunt Christiani. nec ullum scelus in perpetuum eradicatur,aut mores suos aliquis deus cum proprijs filijs mutat. Saturnus

Pater sacrorum.

turnus non pepercit extraneis: utiq; non parcendo perseuerabat, quos quidem ipsi parentes sui offerebant, & libentes exponebãt, & infantibus blandiebantur, ne lachrymantes immolarentur. & tamen multũ homicidio parricidiũ differt. Maior ætas apud Gallos Mercurio prosecatur. remitto Tauricas fabulas theatris suis. Ecce in illa religiosissima urbe Aeneadarum piorum est Iupiter quidam, quem ludis suis humano proluunt sanguine: sed

Fort. bestiariorum.

bestiarũ inquitis. opinor hoc minus quàm hominis. an hoc turpius, quod mali hominis? certe tamen de homicidio funditur, O Iouem Christianum, & solum patris filium de crudelitate. Sed quoniam de infanticidio nihil interest, sacro an arbitrio perpetretur, licet parricidium homicidio intersit, conuertat ad populum quod uultis ex his circumstantibus, & in Christianorũ sanguinem hiantibus ex ipsis etiam uobis iustissimis, & seuerissimis in nos præsidibus apud conscientias pulsem, qui natos sibi liberos enecent. Siquidem & de genere necis differt, utiq; crudelius in aqua spiritum extorquetis, aut frigori, & fami, & canibus exponitis. ferro enim mori ætas quoq; maior optauit. nobis uero homicidio semper interdicto, etiam conceptũ utero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissoluere non licet. homicidij festinatio est prohibere nasci. nec refert natam quis eripiat animam, an nascẽtium disturbet. homo est & qui est futurus. etiam fructus omnis iam in semine est. De sanguinis pabulo, & eiusmodi tragicis ferculis legite: nec

For. cõuertat ad pop. quot ut pronuncietur interrogatiue.

Est apud Herodotũ. uidetur in contextũ è margine relatum.

ubi relatum sit, est apud Herodotum (opinor) diffusum brachijs sanguinẽ ex alterutro degustatum nationes quasdam fœderi comparasse. Nescio qd & sub Catilina degustatum est. Aiunt apud quosdam gentiles Scytharum defunctum quenq; à suis comedi. Longe excurro: hodie istic Bellonæ sacratus sanguis de femore proscisso in palmulam exceptus, & suis datus signatis. Item illi, qui munere in arena noxiorum iugulatorum sanguinem recentem de iugulo decurrentem exceptum auida siti comitiali morbo medẽtes auferunt: ubi sunt itẽ illi, qui de arena ferinis obsonijs cœnãt? qui de Apro, qui de Ceruo petunt? Aper ille, quem cruentauit, luctando detersit: Ceruus ille, in gladiatoris sanguine iactauit. Vrsorum aluei appetuntur trucidantibus adhuc se uisceribus humanis. Ructatur proinde ab homine caro pasta de homine. Hæc qui editis, quantum abestis à conuiuijs Christianorũ? Minus autem & illi faciũt, qui libidine fera humanis membris inhiant, quia uiuos uorant? minus humano sanguine ad spurcitiam consecrantur, quia futurum sanguinem lambunt? non edunt infantes planè, sed magis puberes. Erubescat error uester Christianos. qui ne animalium quidem sanguinẽ in epulis esculẽtis habemus: qui propterea quoq; suffocatis, & morticinijs abstinemus, ne quo sanguine contaminemur uel intra uiscera sepulto. Deniq; inter tentamenta Christianorum, botulos etiam cruore distentos admouetis, certissimi scilicet illicitum esse penes illos per quod exorbitare eos uultis. Porrò quale est, ut quos sanguinem pecoris horrere * cõfiditis, humano

τὺς λεσβιάζοντας notat. seu λαιχάζοντας.

Non diu est quod Christiani suffocato uescimur & morticina car

Forte * conspicitis.

inhiare

inhiare credatis? nisi forte suauiorem eum experti. Quem quidem ipsum proinde examinatorem Christianorum adhiberi ut foculū, ut acerrā oportebat: proinde enim probarentur sanguinem humanum appetendo, quemadmodum sacrificium respuendo: alioquin necandi si non gustassent, quemadmodum si immolassent. Et utiq; nō deesset uobis in auditione custodiarum, & damnatione, sanguis humanus. Proinde incesti, qui magis quàm quos ipse Iupiter docuit? Persas cum suis matribus misceri Ctesias refert. Sed & Macedones suspecti, quia cum primum Oedipum tragœdiam audissent, ridentes incesti dolorē eme*ne dicebant. Iam nunc recogitate quantum liceat erroribus ad incestas miscere materias pessumitate luxuriæ? In primis filios exponitis suscipiēdos ab aliqua prætereunte matre extranea, uel adoptandos melioribus parentibus emancipatis. Alienati generis necesse est quandoq; memoriam dissipari: & simul error impegerit, exinde iam tradux proficiet incesti, serpente genere cum scelere. Tunc deinde quocunq; in loco domi, peregre, trans freta comes est libido: cuius ubiq; saltus facile possunt alicubi ignaris filios pangere, uel ex aliqua seminis portione uti asperſum genus per commercia humana concurrat in memorias suas: neq; eas cœtus incesti sanguinis agnoscat. Nos ab isto euentu diligentissima & fidelissima castitas sepsit: quantumq; ab stupris, & ab omni post matrimoniū excessu, tantum & ab incesti casu tuti sumus. Quidam multo securiores totam uim huius erroris uirginea cōtinentia depellunt. Senes, pueri, si hæc in uobis esse consideraretis, proinde in Christianis nō esse perspiceretis. ijdem oculi renuntiassent utrunq;. sed cæcitati duæ species concurrūt, ut qui nō uident, quærant, & uidere uideantur quæ nō sunt. Sic per omnia nūc de manifestioribus dicam.

ne. Nā Betanus presbyter, & itē Rabanus in pœnitētiario, sed & quotquot de hac re supra. 400. annos tradiderunt, certū pœnitentiæ tēpus præscribunt, si quis Apostolicā hāc legē fuerit præuaricatus. Extat i Actis. Sed & cadauer animalis tāgere, piaculum erat.

*For. * ἐμμεν, seu pos τινς μέμηνε, hoc est insaniit, ut sit sensus Oedipū uisum Macedonibus insania non carere, qui tantopere doleret de incesto cum matre louis casta cōmisso, quā imprudens uxorem duxerat.*

Castitas Christianorum.

DEOS, QVOS COLVNT, NON ESSE DEOS. CAP. X.

Eos, inquitis, nō colitis, & pro imperatoribus sacrificia non impenditis. Sequitur, ut eadem ratione pro alijs nō sacrificemus, quia nec pro nobis ipsis. scimus deos nō colendos. Itaq; sacrilegij, & maiestatis rei cōuenimur. Summa hæc causa immota est, & utiq; digna cognosci, si nō præsumptio, aut iniquitas iudicet: altera quæ desperet, altera quæ recusat ueritatē. Deos uestros colere desinimus, ex quo illos nō esse cognoscimus. Hoc igitur exigere debetis, uti probemus nō esse illos deos, & idcirco nō colendos, quia tunc demum coli debuissent, si dij fuissent. Tunc & Christiani puniendi, si quos nō colerent, quia putarent nō esse, cōstaret illos deos esse. Sed nobis, inquitis, dij sunt. Appellamus, & prouocamus à uobis ad conscientiam uestram, illa nos iudicet, illa nos damnet, si poterit negare omnes istos deos uestros homines fuisse. Sed & ipsa inficias si ierit, de suis antiquitatum instrumentis reuincetur: de quibus dicit testimonium perhibentibus ad hodiernū: & ciuitatibus, in quibus nati sunt: & regionibus, in quibus aliquid operati, uestigia reliquerunt, in quibus etiā

sepulti

sepulti demonstrantur. Nunc ergo per singulos decurram, tot ac tantos, nouos, ueteres, seruos, barbaros, Græcos, Romanos, peregrinos, captiuos, adoptiuos, proprios, cōmunes, masculinos, fœminas, rusticos, urbanos, nauticos, militares (otiosum est etiam titulos persequi, ut colligam in compēdiū) & hoc non quo cognoscatis, sed recognoscatis. certe enim oblitos agitis.

QVOMODO VETERVM DII PLANE MORTALES fuere, & quare, cum homines essent, facti sint ab hominibus Dīj. Caput XI.

Nte Saturnum Deus penes uos nemo est. ab illo census totius uel potioris, uel notioris diuinitatis. Itaq; quod de origine constiterit, id & de posteritate conueniet. Saturnū itaq;, quantum literæ docent, neq; Diodorus Græcus, aut Tallus, neque Cassius Seuerus, aut Cornelius Nepos, neq; ullus cōmētator eiusmodi antiquitatum aliud quàm hominem promulgauerūt. Si quæras rerum argumenta, nusquàm inuenio fideliora, quàm apud ipsam Italiam, in qua Saturnus post multas expeditiones, postquàm Attica* hospitia consedit, exceptus ab Iano, uel Iane, ut Salij uolunt, Mons quem coluerat, Saturnius dictus: ciuitas, quam debellauerat, Saturnia usq; nunc est. Tota deniq; Italia post Oenotriam, Saturnia cognominabatur. Ab ipso primum tabula, & imagine signatus numus, & inde ærario præsidet. Tamen si homo Saturnus, utiq; ex homine: & quia ab homine, non utiq; de cœlo, & terra. Sed cuius parentes ignoti erant, facile fuit eorum filium dici, quorum & omnes possumus uideri. Quis enim non cœlum, & terram, matrem, ac patrem uenerātiōis, & honoris gratia appellet, uel ex cōsuetudine humana, qua ignoti, uel ex inopinato apparentes de cœlo superuenisse dicuntur? Proinde Saturno repentino aduentu ubiq; cœlitem contigit dici. Nā & terræ filios uulgus uocat, quorum genus incertum est. Taceo quod ita rudes adhuc homines agebant, ut cuiuslibet noui uiri aspectu, quasi diuino cōmouerentur. Cū hodie iā politi, quos ante paucos dies luctu publico mortuos* sint confessi, in deos cōsecrent. Satis iā de Saturno, licet paucis. etiā Iouē ostēdemus tā hominē q̄ ex homine, & deinceps totū generis examē tā mortale, q̄ seminis sui par est: quoniam sicut homines fuisse nō audetis negare, ita post mortē Deos factos instituistis asseuerare. causas, quæ hoc exegerint, retractemus. In primis quidē necesse est, cōcedatis esse aliquē sublimiorē deū, & mancipem quendā diuinitatis, qui ex hominibus deos fecerit. nā neq; sibi illi potuissent sumere diuinitatē, quam nō habebant, nec alijs præstare eam nō habentibus, nisi qui proprie possidebant. Cæterū si nemo esset, qui deos faceret, frustra præsumitis deos factos auferendo factorem. certe quidem si ipsi se facere potuissent, nūquàm homines fuissent, possidentes scilicet melioris cōditionis potestatē. Igit' si est, q faciat deos, reuertor ad causas examinādas faciendorū ex hominibus deorū. nec ullas inuenio, nisi si ministeria & auxilia officijs diuinis desiderauit ille magn9 deus. Primo indignū est, ut alicuius

De cœlo uenit Terræ filius.

alicuius opera indigeret,& quidem mortui,cum dignius ab initio Deus aliquem fecisset,qui mortui erat operam desideraturus. Sed nec operi locum uideo. Totum enim hoc mundi corpus siue innatum ,& infactum secundũ Pythagoram,siue natum,& factum secũdum Platonem,semel utiq; in hac constructione dispositum,& instructum,& ordinatũ,cum omni rationis gubernaculo inuentum est. imperfectũ non potuit esse, quod perficit omnia: Nihil Saturnum,& Saturniam gentem expectabat. Vani erunt homines, nisi certi sint à primordio,& pluuias de cœlo ruisse,& sydera radiasse,& lumina floruisse,& tonitrua mugisse,& ipsum Iouem,quæ in manu eius poni tis fulmina,timuisse. Item omnem frugem ante Liberũ,& Cererem,& Mineruam,imò ante illum aliquem principem hominem de terra exuberasse, quia nihil cõtinendo,& sustinendo homini prospectum post hominem potuit inferri.deniq; inuenisse dicũtur necessaria ista uitæ,nõ instituisse.quod autem inuenitur,fuit:& quod fuit,nõ eius deputabitur,qui inuenit,sed eius, qui instituit. Erat enim ante,quàm inueniretur. Cæterũ si propterea Liber Deus, quod uitem demonstrauit,male cum Lucullo actum est,qui primus cerasa ex Ponto Italiæ promulgauit,quod non est propterea cõsecratus,ut nouæ frugis autor,quia inuentor ,& ostensor. Quam ob rem si ab initio & instructa,& certis exercendorum officiorum suorum rationibus dispensata uniuersitas cõstitit,uacat ex hac parte causa allegandæ humanitatis in diuinitatem.quia quas illis stationes,& potestates distribuistis ,tam fuerunt ab initio,quàm & fuissent,etiam,si deos istos non creassetis. Sed conuertimini ad causam aliam,respondentes collationem diuinitatis meritorum remunerandorum fuisse rationem. & huic concedetis opinor illum deum deificum iustitia præcellere,qui nec temere,nec indigne ,nec prodige tantum præmiũ dispensarit. Volo igitur merita recensere,an eiusmodi sint , ut illos in cœlum extulerint,& non potius in imum Tartarum merserint ,quem carcerem pœnarum infernarum cum multis affirmatis. Illuc enim abstrudi solent impij, quiq; in parentes,& in sorores incesti , & maritarum adulteri ,& uirginum raptores,& puerorum contaminatores,& qui sæuiunt,& qui occidũt ,& qui furantur,& qui decipiunt,& quicunq; similes sunt alicuius dei uestri. Quem hominem integrum à crimine,aut uitio probare poteritis,nisi hominem negaueritis? Atqui ut illos homines fuisse nõ possitis negare,etiam istæ notæ accedunt,quæ nec deos postea factos credi permittunt. Si enim talibus uos puniendis præsidetis,si cõmertium,colloquium,conuictum malorum,& turpium probi quiq; respuitis,horũ autem pares Deus ille maiestatis suæ consortio abstruit,quid ergo dãnatis quorum collegas adoratis? Sugillatio est in cœlo uestra iustitia. Deos facitis criminosissimos quosq;,ut placeatis dijs uestris.illorum est honor,consecratio coæqualiũ. Sed,ut omittã huius indignitatis retractatum,probi,& integri,& boni fuerunt,quod tamen potiores uiros apud inferos reliquistis,aliquem de sapiẽtia Socratem,de iustitia Ari

Fort. allegendæ *Fort. adstruit.* *Fort. boni fuerint.* *Fort. quid uel quur.*

stidem, de militia Themistoclem, de sublimitate Alexandrum, de felicitate Polycratē, de copia Crassum, de eloquentia Demosthenē. Quis ex illis dijs uestris grauior, & sapientior Catone? Iustior, & militarior Scipione? Quis sublimior Pompeio? Felicior Sylla, copiosior Crasso, eloquentior Tullio? Quāto dignius istos deos ille assumendos expectasset, præscius utiq; potiorum, properauit, opinor, & cœlū semel clusit, & nunc utiq; melioribus apud inferos mussitantibus erubescit.

QVAM VANA DEORVM SIMVLACHRA. CAP. XII.

Fort. aliquorum uel quorūdam ueterū.

Cesso iam de istis, ut qui sciam me ex ipsa ueritate demonstraturum quid non sint, cum ostendero quid sint. Quātum igitur de Dijs uestris, nomina solūmodo uideo, quorum ueterū mortuorum, & fabulas audio, & sacra de fabulis recognosco. Quātum autem de simulachris ipsis, nihil aliud reprehendo, quàm matres, sorores esse uasculorū, instrumentorumq; cōmuniū, uel ex ijsdem uasculis & instrumentis quasi fatum cōsecratione mutantes licentia artis transfigurante, & quidem contumeliosissime, & in ipso opere sacrilege, ut re uera nobis, maxime qui propter deos ipsos plectimur, solatiū pœnarū esse possit, qđ eadē & ipsi patiūtur, ut fiāt. Crucibus, & stipitibus imponitis Christianos. Quod simulachrū non prius argilla deformat, cruci & stipiti superstructa? in patibulo primū corpus Dei nostri dedicatur. Vngulis deraditis latera Christianorum. At in deos uestros per omnia mēbra ualidius incūbunt asciæ, & rūcinæ, & scobinæ. Ceruices ponimus ante plumbū, & glutinū, & gomphos. Sine capite sunt dij uestri. Ad bestias ipellimur, certe, quas Libero, & Cybele, & Cereri applicatis. Ignibus urimur. hoc & illi à prima quidem massa. In metalla dānamur. inde cēsentur dij uestri. In insulis relegamur. solet & in insula aliquis Deus uester aut nasci, aut mori. Si per hæc cōstat diuinitas aliqua, ergo cū, qui puniuntur, cōsecrantur, & numina erunt dicenda supplicia. Sed planè nō sentiūt has iniurias, & cōtumelias suæ fabricationis dij uestri, sicut nec obsequia. O impiæ uoces, O sacrilega cōuitia, infrēdite, inspumate, ijdē estis, qui Senecā aliquē pluribus, & à maioribus de uestra superstitione perorantē reprehēdistis. Igitur si statuas, & imagines frigidas mortuorum suorū simillimas nō adoramus, quas Milui, & Mures, & Araneæ intelligūt, nōnne laudē magis, quàm pœnā merebatur repudiū agniti erroris? Possumus enim uideri lædere eos, quos certi sumus omnino non esse? Quod nō est, nihil ab ullo patitur, quia nō est. Sed nobis dij sunt inquis. Et quomodo uos è contrario impij, & sacrilegi, & irreligiosi erga Deos nostros deprehendimini? qui quos præsumitis esse, negligitis: quos timetis, destruitis: quos etiam iudicatis, illuditis. Recognoscite, si mentiar, primo, quia cum alij alios colitis, utiq; quos non colitis, offenditis. prælatio alterius, sine alterius contumelia non potest procedere, quia nec electio sine reprobatione. iam ergo cōtemnitis, quos reprobatis, quos reprobādo offendere non timetis. Nam ut supra

Seneca uolumē scripsit de superstitiōe Gentiliū, cuius meminit Aur. Augustinus.

Fortas. inquitis, & mox, Deos uestros.

ſupra perſtrinximus, ſtatus dei cuiuſq; in ſenatus æſtimatione pendebat. Deus non erat, quem homo conſultus noluiſſet, & nolendo damnaſſet.

DE LARIBUS. CAPVT XIII.

Domeſticos Deos, quos Lares dicitis, domeſtica poteſtate tractatis, pignerãdo, uenditando, demutãdo, aliquando in cacabulũ de Saturno, aliquãdo in trullã de Mineua, ut quiſq; cõtritus, atque conculcatus eſt, dum diu colitur, & quiſq; dominũ ſanctiorẽ expertus eſt, domeſticã neceſſitatem. Publicos æque publico iure fœdatis, quos in haſtario uectigales habetis. Sic Capitoliũ, ſic Olitorium forũ petitur, ſub eadẽ uocẽ præconis, ſub eadẽ haſta, ſub eadẽ annotatiõe quæſtoris diuinitas addictã cõducitur. Sed enim agri tributo onuſti uiliores. hominũ capita ſtipẽdio cẽſa ignobiliora. Nã hæc ſunt notæ captiuitatis. Dij uero, qui magis tributarij, magis ſancti. Imò qui magis ſancti, magis tributarij. Maieſtas quæſtuaria efficitur. Circuit cauponas religio mẽdicãs. exigitis mercedem pro ſolo tẽpli, pro aditu ſacri. nõ licet deos noſſe gratis. uenales ſunt. Quid omnino ad honorandos eos facitis, quod nõ etiã mortuis ueſtris cõferatis? ædes proinde, aras proinde: idem habitus, & inſignia in ſtatuis. ut ætas, ut ars, ut negotiũ mortui fuit, ita Deus eſt. quo differt ab Epulo Iouis Silicerniũ? à Simpulo Obba? ab aruſpice Pollinctor? Nã & aruſpex mortuis apparet. Sed digne imperatoribus defunctis honorẽ diuinitatis dicatis, quibus & uiuẽtibus eũ addicitis. accepto ferrent dij ueſtri, imò gratulabũtur, quod pares ei fiãt domini ſui. Sed cum Larentiã publicũ ſcortũ, uelim ſaltem Laidem, aut Phrynen inter Iunones, & Cereres, ac Dianas adoretis. cũ Simonem magũ ſtatua, & inſcriptione ſancti dei inauguratis, cùm de pædagogis, aut aulicis neſcio quẽ Cinædum deũ facitis, licet nõ nobiliores dij ueteres, tamen cõtumeliam à uobis deputabunt hoc & alijs licuiſſe, quód ſolis antiquitas cõtulit.

Fort. ſi Capit. ſi olit

Notæ captiuitatis.

Fort. ferẽt, & mox pares eis.

Simon Magus.

Antinoum uidetur intelligere, quẽ Hadrianus Cæſ. in delitijs habuit.

DE SACRIFICANDI RITV, ET QVID POETAE DE DIIS FABVLATI SINT. CAPVT XIIII.

Nolo & ritus ueſtros recenſere, nõ dico quales ſitis in ſacrificando, cum enecta, & tabidoſa, & ſanioſa quæq; mactatis. cũ de opimis, & integris ſuperuacua quæq; truncatis, capitula, & ungulas, quæ domi quoq; pueris, uel canibus deſtinaſſetis. Cum de decima Herculis, nec tertiam partẽ in aram eius imponitis, laudo magis ſapientiã, quod de perdito aliquid eripitis. Sed cõuerſus ad literas ueſtras, quibus informamini ad prudentiã, & ad liberalia officia, quãta inuenio ludibria? Deos inter ſe propter Troianos, & Achiuos, ut gladiatorũ paria cõgreſſos depugnaſſe. Venerem humana ſagitta fauciatam, quod filium ſuũ Aeneam penè interfectum ab eodem Diomede rapere uellet. Martem tredecim mẽſibus in uinculis penè conſumptum. Iouem ne eandem uim à cæteris cœlitibus experiretur, opera cuiuſdam monſtri liberatum, & nunc flentem Sarpedonis caſum, nunc fœde ſubantem in ſororem ſub commemoratione non ita dile-

ctarum iam pridem amicarum. Exinde quis non Poëta ex autoritate principis sui dedecorator inuenitur Deorũ? Hic Apollinem Admeto Regi pascendis pecoribus addicit. Ille Neptuni structorias operas Laomedonti locat. Est & ille de Lyricis (Pindarum dico) qui Aesculapium canit auaritiæ merito, qua medicinã nocenter exercebat, fulmine uindicatũ. malus Iupiter, si fulmen illius est. impius in Nepotem. inuidus in artificem. Hæc neq; uera prodi, neq; falsa cõfingi apud religiosissimos oportebat. Nec Tragici quidẽ, aut Comici parcunt, ut nõ erumnas, uel errores domus alicuius dei præferãt. Taceo de philosophis Socrate cõtentus, qui in cõtumeliã deorum, Quercũ, & Hircum, & Canem deierabat. Sed propterea dãnatus est Socrates, quia deos destruebat. Planè olim, id est semper, ueritas odio est. Tamen cũ pœnitentia sententiæ Athenienses, & criminatores Socratis postea afflixerint, & imaginem eius auream in templo collocarint, rescissa damnatio testimonium Socrati reddidit. Sed & Diogenes nescio quid in Herculem ludit, & Romanus Cynicus Varro trecentos Ioues, siue Iupiteres dicendum, sine capidibus introduxit.

QVAM SINT FOEDA QVAE IN THEATRIS, AC SCENA DE DIIS REPRAESENTANTVR. CAP. XV.

Lentulus & Hostilius, Mimographi.

Cætera lasciuiæ ingenia etiam uoluptatibus uestris per deorum dedecus operãtur. Dispicite Lentulorum, & Hostiliorũ uetustates, utrum mimos an deos uestros in iocis & strophis rideatis. Mœchum Anubim, & masculum Lunam, & Dianam flagellatam, & Iouis mortui testamentum recitatum, & tres Hercules famelicos irrisos. Sed & histrionum literæ omnem fœditatem eorũ designãt. Luget Sol filium iactatum de cœlo lætãtibus uobis, & Cybele pastorem suspirat fastidiosum non erubescentibus uobis. & sustinetis Iouis eulogia cantari: & Iunonem, Venerem, Mineruã, à pastore iudicari. Quid, quod imago dei uestri ignominiosissimũ caput, & famosum uestit: quod corpus impurũ, & ad istã artem effœminatione productum Mineruam aliquã, uel Herculem repræsentat? nónne uiolatur maiestas, & diuinitas constupratur laudantibus uobis? Planè religiosiores estis in cauea, ubi super sanguinem humanũ, super inquinamenta pœnarum proinde saltãt dij uestri, argumenta, & historias noxijs ministrantes, nisi quod & ipsos deos uestros sæpe noxij induũt. Vidimus aliquando castratum Atyn illum deũ ex Pessinunte. & qui uiuus ardebat, Herculem induerat. Risimus & inter ludicras meridianorũ crudelitates, Mercurium mortuos cantherio examinãtem. Vidimus & Iouis fratrẽ gladiatorum cadauera cũ malleo deducentem. Singula ista quæq; adhuc quis posset inuestigare, si honorẽ inquietant diuinitatis, si maiestatis uestigia absoletãt, de cõtemptu utiq; censentur, tam eorũ, qui eiusmodi factitãt, quàm eorũ, quibus factitãt. sed ludicra ista sint. Cæterũ, si adijciam quæ nõ minus cõscientiæ omniũ recognoscent, in templis adulteria componi, inter

Quidam hic legũt cucterio.

aras

aras lenocinia tractari, in ipsis plerũq; æditiuorum, & sacerdotum tabernaculis, sub iisdem uittis, & apicibus, & purpuris thure flagrante libidinem expũgi. nescio ne plus de uobis dii uestri, quàm de Christianis querantur. Certe sacrilegi de uestris semper apprehenduntur. Christiani templa nec interdiu norunt. spoliarent forsitan ea & ipsi, si & ipsi ea adorarent. Quid ergo colũt, qui talia non colunt? Iam quidem intelligi subiacet ueritatis esse cultores, q mendacii nõ sint. Nec errare amplius in eo, in quo errasse se recognoscendo cessauerint. Hoc prius capite, & omnem hinc sacramenti nostri ordinẽ haurite, repercussis tamen opinionibus falsis.

DE CAPITE ASININO, ET CAETERIS INSIGNIBVS, QVORVM CVLTVRA CHRISTIANIS OBIICIEBATVR. CAPVT XVI.

Am quidã somniastis caput asininum esse deũ nostrum. hanc Cornelius Tacitus suspitionẽ eiusmodi inseruit. Is enim in quarto historiarũ suarum bellũ Iudaicum exorsus ab origine gẽtis etiã de ipsa tam origine quàm de nomine, & religione gentis, quæ uoluit, argumentatus, Iudæos refert Aegypto expeditos, siue ut putauit, extorres uastis Arabiæ in locis aquarũ egentissimos, cũ siti macerarẽtur, Onagris, qui forte de pastu potum petituri æstimabantur, indicibus, fontibus usos, ob eam gratiam cõsimilis bestiæ effigiem cõsecrasse. Atq; ita inde (opinor) præsumptum, nos quoq;, ut Iudaicæ religionis propinquos, eidem simulachro initiari. At enim idem Cornelius Tacitus, sanè ille mẽdaciorum loquacissimus in eadẽ historia refert Cn. Pompeium, cũ Hierusalẽ cepisset, propterea quod templũ adisset speculandis Iudaicæ religionis arcanis, nullum illic reperisse simulachrum. Et utiq; si id colebatur, quod aliqua effigie repræsentabatur, nusquã magis quàm in sacrario suo exhiberetur, eo magis quia nec uerebantur extraneos arbitros, quãquam uana cultura. Solis enim sacerdotibus adire licitum, & cõspectus cæterorum uelo oppanso interdicebatur. Vos tamen nõ negabitis & iumẽta omnia, & coctos cantherios cum sua Hippona coli à uobis. Hoc forsitan improbandum, quod inter cultores omnium pecudum, bestiarũq; asinarii tantum sumus. Sed & qui crucis nos religiosos putat, consecraneus noster erit. Cum lignum aliquod propitiatur. uiderit habitus. cum materiæ qualitas eadem sit, uiderit forma, dũ id ipsum dei corpus sit. & tamen quãto distinguitur à crucis stipite Pallas Attica? & Ceres farrea. quæ sine effigie rudi palo, & informi ligno prostat? Pars crucis est omne robur, quod erecta statione defigitur, nos sic forte integrum, & totum deo colimus. Diximus originem deorũ uestrorum à plaustris de cruce induci. Sed & uictorias adoratis, cum in trophæis cruces intestina sint trophæorum. Religio Romanorum tota castrensis, signa ueneratur, signa iurat. omnibus diis præponit. omnes illi imaginum suggestus insignes, monilia, crucium sunt. Sypara illa uexillorum, & Labarorum stolæ crucium sunt. Laudo diligentiam, noluistis nudas, & incultas cruces consecrare. Alii planè

Cor. Tacitus.

Asinarii uocati Christiani.

Religiosi crucis.

DE CRVCE.

Solem quidam putabant Christianorũ esse deum.

humanius,& uerisimilius Solem credunt deum nostrum. Ad Persas si forte deputabimur, licet solem non in linteo depictũ adoremus, habentes ipsum ubiq; in suo clypeo. deniq; inde suspicio, quod innotuerit nos ad orientis regionem precari. Sed & pleriq; uestrum affectatione aliquando,& cœlestia adorandi ad solis ortum labia uibratis. Aeque si diem Solis lætitiæ indulgemus, alia longe ratione quàm religione Solis, secũdo loco ab eis sumus, qui diem Saturni otio,& uíctui decernunt, exorbitantes & ipsi à Iudaico more, quem ignorãt. Sed noua iam Dei nostri in ista ciuitate proxime æditio publicata est. Ex quo quidam in frustrandis bestijs mercenarius noxius picturam proposuit cũ eiusmodi inscriptione. DEVS CHRISTIANORVM ONONYCHITIS. erat auribus asininis, altero pede ungulatus, librũ gestãs & rogatus. Risimus & nomen,& formam. Sed illi debebant adorare statim biforme nomen, quia & canino,& leonino capite cõmistos,& de capro,& de Ariete cornutos,& à lumbis hircos,& à cruribus serpentes,& planta, uel tergo alites deos receperunt. Hæc ex abundanti, ne quid rumoris inrepercussum quasi de conscientia, præterissemus. quæ omnia conuersi iam ad demõstrationem religionis nostræ repurgabimus.

QVOD VNVS SIT DEVS, ET VERVS, MVLTIS ARGVMENTIS PROBARI POSSE. CAP. XVII.

Vod colimus & nos, deus unus est, qui totam molem istam cũ omni instrumento elemẽtorũ, corporum, spirituum, uerbo, quo iussit, ratiõe, qua disposuit, uirtute, qua potuit, de nihilo expressit in ornamentum maiestatis suæ, unde & Græci nomen mundo κόσμον accomodauerũt. Inuisibilis est,& si uideatur. incõprehensibilis,& si per gratiã repræsentetur. inæstimabilis,& si humanis sensibus æstimetur. Ideo uerus,& tantus est. Cæterum quod uideri cõmuniter, quod cõprehendi, quod æstimari potest, minus est,& oculis, quibus occupatur,& manibus, quibus contaminatur,& sensibus, quibus inuenitur. Quod uero immẽsum est, soli sibi notum est. hoc quod est deum æstimari facit, dũ æstimari nõ capit. ita enim uis magnitudinis,& notum hominibus obiecit,& ignotum.& hæc est summa delicti nolentium recognoscere, quẽ ignorare non possunt. Vultis ex operibus ipsius tot, ac talibus, quibus continemur, quibus sustinemur, quibus oblectamur, etiã quibus exterremur, uultis ex animæ ipsius testimonio cõprobemus? quæ licet carcere corporis pressa, licet institutionibus prauis circũscripta, licet libidinibus & cõcupiscentijs euigorata, licet falsis dijs exancillata, cũ tamẽ resipiscit, ut ex crapula, ut ex somno, ut ex aliqua ualetudine,& sanitatem suã patitur,& deum nominat solum, quia proprie uerus hic unus deus, bonus,& magnus,& quod deus dederit omnium uox est. Iudices quoq; cum testatur, illum deus uidet,& deo commendo,& deus mihi reddet. O testimoniũ animæ naturaliter Christianæ. Deniq; pronuntians, hæc non ad Capitolium, sed ad cœlum respicit. Nouit enim sedem dei

Deus dedit. Deum testor. Deus uidet. Deo cõmendo. Deus mihi reddet.

uiui.ab illo,& inde descêdit. Sed quo plenius,& impressius tam ipsum ,quã dispositiones eius,& uolũtates adiremus, Instrumentum adiecit literaturæ, siquid uelit de deo inquirere,& inquisito inuenire,& inuento credere,& credito deseruire. Et uiros enim iustitia,innocentia dignos deum nosse & ostẽdere,à primordio in seculum emisit spiritu diuino mundatos,quo prædicarent deum unicum esse,qui uniuersa condiderit,qui hominem de humo instruxerit. Hic enim est uerus Prometheus,qui seculũ certis temporũ dispositionibus,& exitibus ordinauit.exinde quæ signa maiestatis suæ indicantis ædiderit per imbres,per ignes.quas demerendo sibi disciplinas determinauerit.quæ ignoratis,& desertis,sed obseruantibus his præmia destinarit,& qui producto æuo isto iudicaturus sit suos cultores in uitæ æternæ retributionem,profanos in ignem æque perpetem,suscitatis omnibus ab initio defunctis,& reformatis,& recensitis ad utriusq; meriti dispunctionem. Hæc & nos risimus aliquando. de uestris fuimus. fiunt,non nascuntur Christiani.

Instrumentum literaturæ.

PROPHETAE.

Verus Prometheus

QVOD PTOLEMAEI PHILADELPHI OPERA SACRAE LITERAE IN GRAECAM LINGVAM SVNT TRALATAE CAPVT XVIII.

Vos diximus prædicatores, Prophetæ de officio prophetandi uocantur.uoces eorũ,itemq; uirtutes,quas ad finem diuinitatis ædebant,in thesauris literarum manent,nec istæ latent. Ptolemæorũ eruditissimus, quem Philadelphum supernominant, & omnis literaturæ sagacissimus, cum studio bibliothecarum Pisistratum(ut opinor)æmularetur,inter cætera memoriarum,quibus aut uetustas, aut curiositas aliqua ad famam patrocinabatur ,ex suggestu Demetrij Phalerei grammaticorũ tũc probatissimi,cui præfecturam mandauerat,libros à Iudæis quoq; postulauit.proprias scilicet atq; uernaculas literas ,quas soli habebãt. Ex ipsis enim & ad ipsos semper Prophetæ perorauerant,scilicet ad domesticam dei gentem ex patrum gratia. Hebræi retro,qui nunc Iudæi.

Prophetæ.

Ptolemæus Philadelphus.

Demetrius Phalereus.

Hebræi Iudæi.

QVANTA SIT SACRAE SCRIPTVRAE ANTIQVITAS, ET DE MOSIS, CAETERORVMQVE PROPHETARVM AETATE. CAP. XIX.

Igitur & literæ Hebrææ,& eloquium. Sed ne notitia uacaret,hoc quoque Ptolemæo à Iudæis subscriptum est septuaginta & duobus interpretib⁹ indultis.quos Menedemus quoq; philosophus prouinciæ Iudææ de sententiæ cõmunione suspexit. Affirmauit hæc uobis etiã Aristæas,ita in Græcũ stylũ ex aperto monimẽto reliquit. Hodie apud Serapæũ Ptolemæi bibliothecæ cũ ipsis Hebraicis literis exhibẽtur. Sed & Iudæi palàm lectitãt. Vectigalis libertas uulgo aditur Sabbatis omnibus. qui audierit,inueniet deum.qui etiã studuerit intelligere ,cogetur & credere.

LXXII. duo interpretes.

Menedemus.

Aristeas.

Vectigalis Iudæorum libertas.

Primam instrumentis istis autoritatem summa antiquitas uendicat. Apud uos quoque religionis est instar, fidem de téporibus asserere. O mnes itaque substátias, omnesque materias, origines, ordines, uenas ueterani cuiusque styli nostri, gentes etiá plerasque, & urbes insignes, historiarú, & causas memoriarum, ipsas denique effigies literarú indices, custodésque rerum & (puto adhuc minus dicimus) ipsos inquam deos uestros, ipsa templa, & oracula & sacra, unius interim prophetæ scrinium seculis uincit. in quo uidetur thesaurus collocatus totius Iudaici sacramenti, & inde etiam nostri. Siquidem audistis interim Moysen Argiuo Inacho parem ætate octingentis penè annis ante Vrbem Con. Cétum septuaginta Danaum ipsum apud uos uetustissimú præuenit. trecentos circiter cladem Priami antecedit. possem etiá dicere quingentis, & Homerú habens, quos sequar. Cæteri quoque prophetæ, & si Moysi posthumant, extremissimi tamen eorum nó retrosiores deprehenduntur primoribus uestris sapientibus legiferis, & historicis.

INSTRVMENTA PROPHETICA. Fort. uestri, gentes. MOYSES.

QVOD ET VETVSTISSIMIS SCRIPTORIBVS, ET RERVM PRAEDICTARVM EVENTV VERITAS PROBETVR. CAPVT XX.

HAEc quibus ordinibus probari possint, nó tam difficile est nobis exponere, quàm enorme, & arduú. Sed inte rim lógú multis instruméntis cum digitorú supputarijs gesticulis assidendú est. Referáda antiquissimarú etiá gentium archiua, Aegyptiorum, Chaldæorú, Phœnicum. aduocádi eorú municipes, per quos notitia subministrata est, aliqui, Manethon Aegyptius, & Berosus Chaldæus, sed & Hieronymus Phœnix Tyri rex, Sectatores quoque eorú Médesius Ptolemæus, & Menander Ephesius, & Demetrius Phalereus, & rex Iuba, & Appion, & Tallus, & qui istos aut probat, aut reuincit, Iudæus Iosephus antiquitatum Iudaicarú uernaculus uindex, Græcorum etiá censuales conferendi, & quæ quádo sint gesta, ut cócatenationes téporum aperiátur, per quæ luceant annalium numeri. Peregrinádum est in historias, & literas orbis. Et tamé quasi partem iam probationis intulimus, cum per quæ probari possint, aspersimus. Verú differre præstat, ne uel minus ꝓsequamur festinádo, uel diutius euagemur persequendo. Plus iam offerimus pro ista dilatione, maiestatem scripturarú, si nó uetustate diuinas ꝓbamus. Si dubitatur átiquitas, ne hoc tardius, aut aliúde discendú. Coràm sunt quæ docebút, Múdus, & Seculú, & Exitus. Quicquid agitur, prænuntiabatur, quicquid uidetur, audiebatur. Quod terræ uorant urbes, quod insulas maria fraudát, quod externa, atque interna bella dilaniant, quod regnis regna, cópulsant, quod fames, & lues, & locales quæque clades, & frequentiú plerúque mótium uastant, quod humilés sublimitate, sublimes humilitate mutantur, quod iustitia rarescit, & iniquitas increbrescit, bonarum omnium disciplinarum cura torpescit, quod etiam officia temporum, & elementorum munia exorbitantur, quod & monstris, & portentis naturalium forma turbatur, prouidenter scripta sunt. Dum

Iosephus.

patimur

patimur, leguntur, dum recognoscimus, probantur. idoneum (opinor) testimoninm diuinitatis ueritatem diuinationis. Hinc igitur apud nos futurorum quoq; fides tuta est iam scilicet probatorum, quia cum illis, quæ quotidie probantur, prædicebantur. Eædem uoces sonant, eædem literæ notant, idem spiritus pulsat. unum tempus est diuinationi futura præfari. apud homines. si forte distinguitur, dum expūgitur: dum ex futuro præsens, dehinc ex præsenti præteritū deputatur. Quid delinquimus (oro uos) futura quoq; credentes, qui iam dicimus illis per duos gradus credere? *Fort. didicimus.*

QVID CHRISTIANI DIFFERANT AB HEBRAEIS, ET QVISNAM CHRISTVS, QVOMODOVE PASSVS. CAP. XXI.

Ed quoniam ædidimus antiquissimis Iudæorum instrumentis sectam istam esse suffultam, quam aliquādo nouellā, ut Tiberij temporibus pleriq; sciunt, profitētibus nobis quoq; fortasse, an hoc nomine de statu eius retractetur, quasi sub umbraculo insignissimæ religionis, certæ licētiæ aliquid, & ppriæ præsumptionis abscōdat, uel quia præter ætatē neq; de uict⁹ exceptionibus, neq; de solēnitatibus dierum, neq; de ipso signaculo corporis, neq; de cōsortio nominis cum Iudæis agimus, quod utiq; oporteret si eidē deo māciparemur. Sed & uulgus iā scit CHRISTVM, ut aliquē hominum, qualē Iudæi iudicauerunt. quo facilius, qui nos hominis cultores existimauerint. Verū neq; de CHRISTO erubescimus, cū sub nomine eius deputari, & dānari iuuat: neq; de deo aliquid præsumimus aliter. Necesse est igitur pauca de Christo, ut de deo totū. Iudæis erat apud deū gratia, ubi & insignis iustitia, & fides originaliū autorū. unde illis & generis magnitudo, & regni sublimitas floruit, & tanta felicitas, ut de dei uocibus, quibus edocebantur, de promerendo deo, & non offendendo, præmonerentur. Sed quanta deliquerint, fiducia patrum inflati, ad declinādum detriuantes à disciplina in profanum modum, & si ipsi non confiterentur, probaret exitus hodiernus ipsorum. Dispersi, palabundi, & cœli & soli sui extorres uagantur per orbem sine homine, sine deo rege, quibus nec aduenarum iure terram patriam saltem uestigio salutare conceditur. Cum hæc illis sanctæ uoces præminarentur, eadem semper omnes ingerebant fore, uti sub extimis curriculis seculi, ex omni iam gente, & populo, & loco cultores sibi allegeret deus multo fideliores, in quos gratiam transferret pleniorem quidem ob disciplinæ, & autoris capacitatem. Venit igitur, qui ad reformandā, & illuminandā eam uenturus à deo prænuntiabatur CHRISTVS ille filius dei. Huius igitur gratiæ, disciplinæque arbiter, & magister illuminator, atque deductor generis humani filius dei annunciabatur, non quidem ita genitus, ut erubescat in filij nomine, aut de patris semine. non de sororis incœsto, nec de stupro filiæ, aut coniugis alienæ Deum patrem passus est, squamatum, aut cornuū, aut plumatū amatorem in auro cōuersum Danaës

Ceremoniæ Iudaicæ.

CHRISTVS.

Fort. cornutum.

Danaēs Iouis.& iſta ſunt numina ueſtra. Cæterū dei filius nullā de impu-
dicitia habet matrem,etiā quam uidetur habere,nupſerat.Sed prius ſubſtā
tiam ediſſerā ,& iam natiuitatis qualitas intelligitur. Iam ediximus Deum
uniuerſitatē hāc mūdi Verbo,& Ratione,& Virtute molitū. Apud ueſtros
λόγος quoq; ſapientes λόγον,id eſt ſermonem , atq; rationē cōſtat artificem uideri
Fort. factitatorem. uniuerſitatis.Hūc enim Zenon determinat factitorē. qui cūcta in diſpoſi-
tione formauerit,eundē & fatū uocari,& Deū & animū Iouis ,& Neceſſita-
tem omniū rerum.Hæc Cleanthes in Spiritu cōgerit,quē permeatorē uni-
uerſitatis affirmat. Et nos etiā Sermoni,atq; rationi,itēq; Virtuti , per quæ
omnia molitū Deum ediximus,propriā ſubſtantiā ſpiritus inſcribimus,cui
& ſermo inſit prænuntiāti,& ratio adſit diſponenti,& uirtus præſit perficien
ti.Hūc ex Deo prolatum didicimus,& prolatione generatū ,& idcirco filiū,
& Deum dictū ex unitate ſubſtantiæ. nam & Deus ſpiritus. Etiā cū radius
ex ſole porrigitur,portio ex ſumma.Sed Sol erit in radio ,quia Solis eſt ra-
dius,nec ſeparatur ſubſtātia ,ſed extēditur.Ita de ſpiritu ſpiritus ,& de Deo
Deus. Vt lumē de lumine accēſum manet integra ,& indefecta materiæ ma
trix:& ſi plures inde traduces qualitatū metueris,ita & quod de deo pfectū
eſt,Deus eſt,& Dei filius,& unus ambo.Ita de ſpiritu ſpiritus,& de deo de⁹
modulo alternū numerū gradu nō ſtatu fecit,& à matrice nō receſſit,ſed ex-
ceſſit.Iſte igitur dei radius,ut retro ſemper prædicabatᷣ ,delapſus in Virginē
quandā,& in utero eius caro figuratus naſcitur homo Deo miſtus.Caro ſpi
ritu inſtructa nutritur,adoleſcit,affatur,docet,operatur,& CHRISTVS,eſt.
Recipite interim hāc fabulā,ſimilis eſt ueſtris,dū oſtēdim⁹ quomodo Chri
ſtus probetᷣ,& qui penes nos eiuſmodi fabulas æmula[illegible] deſtructionē ue
ritatis iſtiuſmodi præminiſtrauerint.Sciebāt & Iudæi uenturū eſſe Chriſtū,
ſcilicet qbus prophetæ loquebātur. nā & nunc aduentū eius expectant.nec
alia magis inter nos,& illos cōpulſatio eſt,quā quod iam ueniſſe nō credūt.
Duobus enim aduētibus eius ſignificatis,primo ,qui iā expunctus eſt in hu
militate cōditiōis humanæ,Secūdo,q cōcludēdo ſeculo imminet in ſublimi-
tate diuinitatis exertæ,Primū nō intelligēdo,Secūdū,quē manifeſtius præ-
dicatum ſperāt,unū exiſtimauerunt. Nec em̄ intelligerēt priſtinū ,credituri
ſi intellexiſſent,& cōſecuturi ſalutē,ſi credidiſſent.meritū fuit delictū eorum.
Ipſi legunt ita ſcriptum.multatos ſe ſapientia,& intelligētia ,& oculorum,&
L. magnum æsti. & mox cum ille. aurium fruge.Quem igitur ſolū hominem modo præſumpſerant de humi
litate,ſequebatur uti magnū æſtimarent de poteſtate ,cū illo uerbo dæmo-
nia de hominibus excuteret,cæcos illuminaret,leproſos purgaret ,paralyti-
cos reſtringeret,mortuos deniq; uerbo redderet uitæ ,elemēta ipſa famula-
rēt,cōpeſcens ,pcellas,& freta ingrediēs,oſtendēs ſeſe uerbū dei,id eſt λόγον,
illud primordiale primogenitum uirtute,& ratione comitatum,& ſpiritu in-
ſtructum eundem ,qui uerbo omnia & faceret,& feciſſet. Ad doctrinā uero
eius quia reuincebantur magiſtri , primoreſq; Iudæorū,ita exaſperabātur.

maxime

maxime quod ad eum ingens multitudo deflecteret, ut postremo oblatum Pontio Pilato Syriam tunc ex parte Romana procuranti uiolentia suffragiorum in crucem Iesum dedi sibi extorserint. Prædixerat & ipse ita facturos. Parum hoc, si nõ & prophetæ retro etiam. Tamen suffixus multa mortis illius propria ostendit insignia. Nam spiritum cũ uerbo sponte demisit præuento carnificis officio. Eodem momento dies medium orbem signãte Sole subducta est. Deliquium utiq; putauerunt, qui id quoq; super CHRISTO prædicatũ non sciebant: & tamẽ eum mũdi casum relatum in archiuis uestris habetis. Tunc Iudæi detractum, & sepulchro cõditum magna etiam militari manu custodiæ diligentia circũsederunt, ne quia prædixerat tertia die resurrecturum se à morte, discipuli furto amoliti cadauer fallerent suspectos. Sed ecce die tertia cõcussa repente terra, & mole reuoluta, quæ obstruxerat sepulchrum, & custodia pauore disiecta, nullis apparentibus discipulis, nihil in sepulchro repertum est, præterq; exuuiæ sepulti. Nihilominus tamen primores, quorũ intererat & scelus diuulgare, & populum uectigalem, & famularem sibi à fide reuocare, surreptum à discipulis iactitauerũt. Nam nec ille se in uulgus eduxit, ne impij errore liberarẽtur, ut & fides nõ mediocri præmio destinata difficultate constaret. Cũ discipulis autem quibusdam apud Galilæã Iudææ regionem ad LX. dies egit, docens eos quæ docerent. Dehinc ordinatis eis ad officiũ prædicandi per orbem circũfusa nube in cœlũ est receptus, multo melius quàm apud uos asseuerare de Romulo Proculi solent. Ea omnia super CHRISTO Pilatus, & ipse iam pro sua conscientia Christianus, Cæsari tunc Tiberio nuntiauit. Sed & Cæsares credidissent super CHRISTO, si aut Cæsares non essent seculo necessarij, aut si & Christiani potuissent esse Cæsares. Discipuli quoq; diffusi per orbem ex præcepto magistri Dei paruerũt, qui & ipsi à Iudæis insequẽtibus multa perpessi, utiq; pro fiducia ueritatis libenter, Romæ postremo per Neronis sæuitiam sanguinem Christianum seminauerunt. Sed mõstrauimus uobis idoneos testes CHRISTI ipsos illos, quos narratis. Multum est, si eos adhibeam, ut credatis Christianis, propter quos non creditis Christianis.

DE CHRISTO, ET DAEMONIBVS, EORVMQVE VIRIBVS, ET ACTIONIBVS. CAP. XXII.

INterim hic est ordo nostræ institutiõis. hunc ædidimus & sectæ, & nominis censum cũ suo autore. Nemo iam infamiam incutiat, nemo aliud existimet, quia nec fas est ulli de sua religione mẽtiri. Ex eo enim, quod aliud à se coli dicit, quàm colit, negat q̃d colit: & culturã, & honorẽ in alterũ trãsfert: & transferẽdo iã nõ colit, quod negauit. Dicimus & palàm dicimus, & uobis torquẽtibus lacerati, & cruẽti uociferamur: Deũ colimus, per CHRISTVM, illũ hominem putate per eum, & in eo se cognosci uult Deus, & coli. Vt Iudæis respondeamus, & ipsi Deum per hominem Moysen colere didicerunt. Vt Græcis occurram, Orpheus Pieriæ, Musæus

Athenis

Athenis, Melampus Argis, Trophonius Bœotiæ initiationibus homines obligauerunt. Vt ad uos quoq; dominatores gentium aspiciam, homo fuit Pompilius Numa, qui Romanos operosissimis superstitionibus onerauit. Licuerit & CHRISTO cōmentari diuinitatem rem propriā. nō quia rupices, & adhuc feros homines multitudinem tot numinū demendorū, attonitos efficiendo ad humanitatem temperaret, quod Numa. Sed qui iam expolitos, & ipsa urbanitate deceptos in agnitionem ueritatis ocularet. Quærite ergo, si uera est ista diuinitas CHRISTI. Si ea est, qua cognita, quis reformetur ad bonum, sequitur, ut falsæ renūcietur: cōperta in primis illa omni ratione, quæ delitescens sub nominibus, & imaginibus mortuorum, quibusdam signis, & miraculis & oraculis fidē diuinitatis operatur. Atq; adeo dicimus esse substantias quasdam spiritales. nec nouum est nomen. Sciūt dæmones philosophi, Socrate ipso ad dæmonij arbitriū expectante. Quidni? cum & ipsi dæmonium adhæsisse à pueritia dicatur, dehortādo planè à bono. Omnes sciunt, Poëtæ. Etiam uulgus indoctum in usum maledictis frequentant Satanam principem huius mali generis, proinde de propria cōscientia animæ, eadem ex sacramenti uoce pronunciat. Angelos quoq; etiam Plato nō negauit. Vtriusq; nominis testes esse, uel magos afferunt. Sed quomodo de angelis quibusdam sua sponte corruptis corruptior gens dæmonum euaserit damnata à deo cum generis autoribus, & cum eo, quem diximus, principe, apud literas sanctas ordine cognoscitur. Nunc de operatione eorum satis erit exponere. Operatio eorum est hominis euersio. sic malitia spiritalis à primordio auspicata est in hominis exitium. Itaq; corporibus quidem & ualetudines infligūt, & aliquos casus acerbos. animæ uero repētinos, & extraordinarios per uim excessus. Suppetit illis ad utrāq; substantiam hominis alendam subtilitas, & tenuitas sua multum spiritalibus uiribus. licet & inuisibiles, & insensibiles in affectu potius quàm in actu suo appareant. Si poma, si fruges nescio quod auræ latens uitium in flore præcipitat, in germine exanimat, in pubertate cōuulnerat, ac si cæca ratione tentatus aër pestilētes haustus suos effundit: eadem igitur obscuritate cōtagionis, aspiratio dæmonū, & angelorū mentis quoq; corruptelas agit furoribus, & amentijs fœdis, ac sæuis libidinibus cum erroribus uarijs, quorum iste potissimus, quod eos ipsos captis, & circūscriptis hominū mentibus comedat, ut & sibi pabula propria nidoris, & sanguinis procuret simulachris, imaginibus oblata, & quæ illi accuratior pascua est, qua hominem è cogitatu ueræ diuinitatis auertat præstigijs falsis, quas & ipsas quomodo operetur, expediam. Omnis spiritus ales est. Hoc angeli & dæmones. Igitur momento ubique sunt. Totus Orbis illis locus unus est. quid ubique geratur, tam facile sciunt quàm enunciant. uelocitas, diuinitas, creditur, quia substantia ignoratur. Sic & autores interdum uideri uolunt eorum, quæ annuntiant. & sunt planè malorum nonnunquam, bonorum tamen nunquam. Dispositiones etiam

Fort. multitudinē t. n. demendo.

Sic puto legendum. Multū spiritalibus uiribus licet. & mox, in actu suo appareant. Ac si poma.

etiam dei,& nunc prophetis concionantibus excerpunt, & nunc lectiõibus resonantibus carpunt. Ita & hinc sumentes quasdam temporũ sortes æmulantur diuinitatem,dum furantur diuinationem. In oraculis autem quo ingenio ambiguitates temperent in euentus,sciunt Crœsi,sciuntq́ Pyrrhi. Cæterum testudinem decoqui cum carnibus pecudis,Pythius eo modo renunciauit,quo supra diximus,momento apud Lydiam fuerat. Habens de inco latu aëris,& de uicinia syderum,& de cõmertio nubium cœlestes sapere pa raturas,ut & pluuias,quas iam sentiunt,repromittant:beneficij planè,& circa curas ualetudinum. lædunt enim primo,dehinc remedia præcipiunt ad miraculũ noua,siue contraria: postquàm desinunt lædere,& curasse creduntur. Quid ergo de cæteris ingenijs,uel etiam uiribus fallaciæ spiritalis edisseram? Phantasmata Castorum,& aquam cribro gestatam,& nauem cingulo promotam,& barbam ractu irrufatam,& ut numina lapides crederent, & deus uerus non quæreretur.

Fort.habent.

Fort.benefici

DE PHANTASMATIBVS MAGICAE, ET DAEMONIIS.
CAPVT XXIII.

Orrò si & Magi phantasmata ædũt,& iam defunctorũ infamant animas,si pueros in eloquium oraculi eliciunt, si multa miracula circulatorijs præstigijs ludunt,si & somnia immittũt, habentes semel inuitatorum angelorum,& dæmonũ assistentem sibi potestatem,per quos,& capræ, & mensæ diuinare consueuerunt, quanto magis ea potestas de suo arbitrio,& pro suo negotio studeat totis uiribus operari,quod alienæ præstant negotiationi? aut si eadem & angeli, & dæmones operantur,quæ & dij uestri,ubi est ergo præcellentia diuinitatis,quam utiq; superiorem omni potestate credendũ est? Non ergo dignius præsumetur ipsos esse,qui se deos faciant,cum eadem ædant,quæ faciãt deos credi,quàm pares angelis,& dæmonibus,deos esse? Locorum differẽtia distinguitur(opinor)ut à templis deos existimetis,quos alibi deos non dicitis.ut aliter dementare uideatur,qui sacras turres peruolat,aliter qui tecta uiciniæ transilit,& alia uis pronuncietur in eo,qui genitalia,uel lacertos, alia,qui sibi gulam prosecat,cum par exitus furoris,& una ratio est inuestigationis. Sed hactenus uerba,iam hinc demonstratio rei ipsius,qua ostendemus unã esse utriusq; nominis qualitatẽ. Aedatur hic aliquis sub tribunalibus uestris,quem dæmone angi constet, iussus à quolibet Christiano loqui spiritus ille tam se dæmonem confitebitur de uero,quàm alibi deum de falso. Aeque producatur aliquis ex ijs,qui de deo pati existimantur, qui aëris maleficum numen de nidore concipiunt,qui ructando curantur,q anhelando profantur. Ista ipsa uox cœlestis pluuiarum pollicitatrix, iste ipse Aesculapius medicinarum demõstrator alia de morituris Socordio & Denatio,& Asclepiodoto sumministrator, nisi se dæmones confessi fuerint, Christiano mentiri non audentes,ibidem illius Christiani procacissimi sanguinẽ

Magi.

Cõijcio alia de morituris in contextũ, ex margine relatũ, cũ quispiã annotasset pro demõstrator aliàs posse legi demorituris, hoc ut opinor modo, Aesculapius medicinarũ demorituris Socordio, & Denatio, & Asclepiodoto sum ministrator.

guinem fundite.quid iſto opere manifeſtius? quid hac probatiõe fidelius?
ſimplicitas ueritatis in medio eſt.uirtus illi ſua aſſiſtit.nihil ſuſpicari licebit
magia,aut aliqua eiuſmodi fallacia fieri.Dictis non ſtetis,ſi oculi ueſtri, &
aures præmiſerint uobis.quid autem inniti poteſt aduerſus id,quod oſten
ditur nuda ſynceritate? ſi altera parte uere dei ſunt,cur ſeſe dæmonia menti
untur? an ut uobis obſequantur? Iam ergo ſubiecta Chriſtianis diuinitas
ueſtra.nec diuinitas deputãda eſt,quæ ſubdita eſt homini,& ſiquid ad de-
cus facit æmulis ſuis.Si altera parte dæmones ſunt,uel angeli,cur ſe alibi ꝓ
dĳs agere reſpondent.Nam ſicut illi,qui dĳ habẽtur,dæmones ſe dicere no-
luiſſent,ſi uere dĳ eſſent,ſcilicet ne de maieſtate ſe deponerẽt.Ita & iſti,quos
directo dæmones noſtis,non auderent alibi pro dĳs agere,ſi aliqui omni-
no dĳ eſſent,quorum nominibus utuntur.Vererentur enim abuti maieſta
te ſuperiore ſine dubio,& timendorum.Ideo nulla eſt diuinitas iſta, quam
tenetis,quia ſi eſſet,neq; à dæmonĳs affectaretur in confeſſione,neq; à dĳs
negaretur.Cum ergo utraq; pars concurrit in confeſſionem deos eſſe ne-
gans,agnoſcite unum genus eſſe,id eſt,dæmonas.Verum utrobiq; iã deos
quærite:quos cum præſumpſeratis,dæmonas eſſe cognoſcitis.Eadem uero
opera noſtra ab eiſdem dĳs ueſtris non tantũ hoc detegentibus,quod neq;
ipſi dĳ ſint,neq; ulli alĳ,etiam illud in continenti agnoſcitis,qui ſit uere de-
us,& an ille,& an unicus,quem Chriſtiani profitemur.& an ita credendus,
colendusq;,ut fides,ut diſciplina diſpoſita eſt Chriſtianorum.Dicent ibidẽ
ecquis ille Chriſtus cum ſua fabula? Si homo cõmunis conditionis, ſi ma-
gus,ſi poſt mortem de ſepulchro à diſcipulis ſurreptus, ſi nunc deniq; pe-
nes inferos,ſi non in cœlis potius,& inde uenturus cum totius mũdi motu,
cum horrore orbis,cum planctu omniũ,non Chriſtianorum,ut dei uirtus,
& dei ſpiritus,& ſermo,& ſapientia,& ratio,& dei filius:quod cum ridetis,ri
deant & illi uobiſcum.Negẽt CHRISTVM omnem ab æuo animam reſti
tuto corpore iudicaturum.Dicant hoc pro tribunali,ſi forte Minoën,& Ra
damanthum ſecundum cõſenſum Platonis,& poëtarum hoc eſſe ſortitos,
ſuæ ſaltem ignominiæ, & damnationis notã refutent.Renuntiẽt ſe immũ-
dos ſpiritus eſſe,quod uel ex pabulis eorum ſanguine, & fumo, & putidis
rogis pecorũ,& impuratiſſimis linguis ipſorum uatum intelligi debuit.Re
nuant ob malitiam prædamnatos ſe in eundẽ iudicĳ diem cũ omnibus cul
toribus,& operationibus ſuis.Atqui omnis hæc noſtra in illos dominatio,
& poteſtas dominatione CHRISTI ualet,& de cõminatione eorũ,quæ ſi-
bi à deo per arbitrũ CHRISTVM imminentia expectant.CHRISTVM ti
mentes in deo,& deum in CHRISTO,ſubĳciuntur ſeruis dei,& CHRISTI.
ita de contactu,déq; afflatu noſtro,contemplatiõe & repræſentatiõe ignis
illius correpti,etiam de corporibus noſtro imperio excedunt inuiti,& dolẽ
tes,& uobis præſentibus erubeſcentes.Credite illis,cum de ſe loquũtur, qui
mentientibus creditis.Nemo ad ſuum dedecus mentitur,quin potiꝰ ad ho
norẽ.

norem. Magis fides prona est aduersus semetipsos confitentes, quàm pro semetipsis negantes. Hæc denique testimonia deorum uestrorum Christianos facere consueuerunt, quia plurimũ illis credendo, in CHRISTO domino credimus. Ipsi literarum nostrarum fidem accendunt. Ipsi spei nostræ fiduciam ædificant. Colitis illos, quos scitis esse de sanguine Christianorum. Nollent itaque uos, tam fructuosos, tam officiosos sibi admittere, uel ne à uobis quandoque Christianis fugentur, si illis sub Christiano uolente uobis ueritatem probare, mentiri liceret. Omnis ista confessio illorũ, qua se deos negant esse, quáque non alium deum respondent præter unum, cui nos mancipamur, satis idonea est ad depellendum crimen læsæ maxime Romanæ religionis. Si enim non sunt dei pro certo, nec religio pro certo est. Si religio non est, nec pro certo rei sumus læsæ religionis. At econtrario in uos exprobratio resultauit, qui mendacium colentes ueram religionem ueri dei non modo negligendo, quin insuper expugnando deum uerum, cõmittitis crimen ueræ irreligiositatis. Nam ut constaret illos deos esse, nónne cõceditis de æstimatione cõmuni aliquem esse sublimiorem, & potẽtiorẽ, uelut principem mundi perfectæ peritiæ, & maiestatis? nam & sic plerique disponũt diuinitatem, ut imperiũ summæ dominationis, esse penes unũ, officiá eius penes multos uelint, ut Plato Iouem magnũ in cœlo comitatũ exercitu describit deorum pariter, & dæmonũ. Itaque oportere & procurantes, & præfectos & præsides pariter suscipi. Et tamẽ quod facinus admittit, qui magis ad Cæsarem promerendũ & operam, & spem suam trãsfert, nec appellationẽ dei, ita ut imperatoris in aliquem principem confitetur, cum capitale esse iudicetur alium præter Cæsarem & dicere, & audire? Colat alius deum, alius Iouẽ, alius ad cœlum supplices manus tendat, alius ad aram Fidei manus, alius, si hoc putatis, nubes numeret orans, alius lacunaria, alius suam animã deo suo uoueat, alius hirci. Videte enim, ne & hoc ad irreligiositatis elogium cõcurrat, adimere libertatem religionis, & interdicere optionem diuinitatis, ut non liceat mihi colere quem uelim, sed cogar colere, quẽ nolim. Nemo se ab inuito coli uellet, ne homo quidẽ. atque ideo & Aegyptijs permissa est tã uanæ superstitionis potestas auibus, & bestijs consecrandis, & capite damnãdi, qui aliquem huiusmodi deum occiderit. Vnicuique etiam prouinciæ, & ciuitati suus deus est, ut Syriæ Astartis, ut Arabiæ Diasares, ut Norico Tibilen⁹, ut Africæ Cœlestus, ut Mauritaniæ reguli sui. Romanas (ut opinor) prouincias ædidi, nec tamẽ Romanos dominos earũ, quia Romæ non magis coluntur, quàm qui per ipsam quoque Italiam municipali cõsecratiõe censẽt, Crustuminiensiũ Deluentinus, Narniensiũ Viridianus, Aesculanorũ Ancaria, Volsiniensiũ Nursia, Otriculanorũ Valentia, Sutrinorũ Nortia, Faliscorũ in honorẽ est pater Curis, unde accepit cognomen Iuno. Sed nos soli arcemur à religionis proprietate. Lædim⁹ Romanos, nec Romani habemur, quia non Romanorũ deũ colimus. Bene quod omniũ deus est,

Tibilenus Noricorũ deus, der teuffel.

 cui⁹ ueli-

cuius uelimus, aut nolimus, omnes sumus. Sed apud uos quoduis colere ius est, præter deum uerum, quasi non hic magnus omnium sit deus, cuius omnes sumus.

DE RELIGIONE ROMANORVM. CAP. XXIIII

Atis mihi quidem uideor probasse de falsa & uera diuinitate, cum demonstraui, quemadmodum probatio consistat non modo disputationibus, nec argumentationibus, sed ipsorum etiam testimonijs, quos deos creditis, ut nihil iam ad hanc causam sit retractandum. Quoniam tamen Romani nominis proprie mentio occurrit, non omittam congressionem, quam prouocat illa præsumptio dicentium, Romanos pro merito religiositatis diligentissimæ in tãtum sublimitatis elatos, ut orbem occuparint, & adeo deos esse, ut præter cæteros floreant, qui illis officium præter cæteros faciãt. Si ista merces Romanis à dijs pro gratia expensa est, Sterculius, & Mutinus, & Larentia prouexit imperium. Peregrinos enim deos non putem extraneæ genti magis fautũ uoluisse quàm suæ. & patrium solũ, in quo nati, adulti, nobilitati, sepultiq́ sunt, transfretanis dedisse. Vnde Cybele, si urbẽ Romã, ut memoriã Troiani generis adamauit, uernaculi sui scilicet aduersus Achiuorum arma protecti, si adulteros transire prospexit, quos sciebat Græciam Phrygiæ debellatricem subacturos? Itaq; maiestatis suæ in urbem collatæ grande documentũ nostræ etiam ætati proposuit, cum M. Aurelio apud Syrmiũ reip. exempto die. XVI. Calend. Aprilis, Archigallus ille sanctissimus die. IX. Calend. earundẽ, quo sanguinẽ impurum lacertos quoq; castrãdo libabat, pro salute imperatoris Marci, iam interpreti solita æque imperia mandauit. O nuntios tardos, ó somniculosa diplomata, quorum uitio excessum imperatoris non ante Cybele cognouit. Næ deam talem riderent Christiani. Sed nõ statim & Iupiter Cretam suam Romanis fascibus concuti sineret, oblitus antrũ illud Idæum, & æra Corybantia, & iucundissimũ illic nutricis suæ odorem. nónne omni Capitolio tumulũ suũ præposuisset, ut ea potius orbi terra præcelleret, quæ cineres Iouis texit? Vellet Iuno Punicã urbem posthabita Samo dilectam ab Aeneadarum utique genere deleri? quod si

Quid si legas pro f. imp. M. iã intercepti.

—Hic illius arma,
Hic currus fuit, hoc regnum dea gentibus esse,
Siqua fata sinant, iam tum tenditq; fouetq;.
Misera illa coniux Iouis, & soror aduersus fata non ualuit, planè
Fato stat Iuppiter ipse.

Nec tantum tamen honoris Romani dicauerũt Fatis dedentibus sibi Carthaginem aduersus destinatum, uotumq́ Iunonis, quantum prostitutissimæ lupæ Larentiæ.

De regno

DE REGNO DEORVM. CAPVT XXV.

Lures deos uestros regnasse certum est. Igitur si conferendi Imperij tenent potestatem, cum ipsi regnarent, à quibus acceperāt eam gratiam, *quam coluerat Saturnus & Iupiter aliquem opinor Sterculium, sed Romani postea cum indigenis cultoribus suis. Etiam siqui non regnarunt, tamen regnabatur ab alijs non dum cultoribus suis, ut qui non dum dij habebantur. Ergo aliorum est regnum dare, quia regnabatur multo ante, quàm isti dij inciderentur. Sed quàm uanum est fastigium Romani nominis religiositatis meritis deputare, cum post imperium, siue adhuc regnum, religio profecerit. Age iam rebus religio profecerit. nam & si à Numa concepta est curiositas superstitiosa, non dū tamen aut simulachris, aut templis res diuina apud Romanos constabat: frugi religio, & paupes ritus, & nulla capitolia certantia cœlo, sed temeraria de cespite altaria, & uasa adhuc Samia, & nidor ex illis, & deus ipse nusquam. Non dum enim tunc ingenia Græcorum, atq; Tuscorum fingendis simulachris urbē inundauerant. Ergo non ante religiosi Romani, quàm magni. Ideóq; non ob hoc magni, quia religiosi. Atqui quomodo ob religionem magni, quibus magnitudo de irreligiositate prouenit? Ni fallor enim òmne regnū uel imperium bellis quæritur, & uictorijs propagatur. Porrò bella, & uictoriæ, captis & euersis plurimū urbibus constant. Id negotium sine deorum iniuria non est. cædes, strages mœnium, & templorum, pares cædes ciuium, & sacerdotum, Nec dissimiles rapinæ sacratum diuitiarum, & profanarū. Tot igitur sacrilegia Romanorum, quot trophæa. tot de dijs, quot de gentibus triumphi. tot manubiæ, quot manent adhuc simulachra captiuorū deorum. Et ab hostibus ergo suis sustinent adorari, & illis imperium sine fine decernunt, quorum magis iniurias, quàm adulationes remunerasse debuerant. Sed qui nihil sentiunt, tam impune læduntur, quàm frustra coluntur. Certe non potest fidei conuenire, ut religionis meritis excreuisse uideantur, qui ut suggessimus religionē, aut lædēdo creuerunt, aut crescendo læserunt. Etiam illi, quorum regna conflata sunt in imperij Romani summā, cum eā amitterent, sine religionibus non fuerunt.

Forte* Quē coluerat Sat. et Iupiter?

DE REGNO DEI. CAPVT XXVI.

Idete igitur ne ille regna dispenset, cuius est & orbis qui regnatur, & homo ipse, qui regnat. ne ille uices dominationū ipsis tēporibus in seculo ordinauerit, qui ante omne tempus fuit, & seculum corpus temporum fecit. ne ille ciuitates extollat, aut deprimat, sub quo fuit aliquando sine ciuitatibus genus hominū. Quid erratis? prior est quibusdam dijs suis syluestris Roma. ante regnauit, quàm tātum ambitum capitolij extrueretur. Regnauerunt & Babylonij ante pontifices, & Medi ante XV. uiros, & Aegyptij ante Salios, & Assyrij ante Lupercos

percos,& Amazones ante Virgines Vestales. Postremo si Romanæ religiones regna præstant, nunquàm retro Iudæa regnasset despectrix communium istarum diuinitatum, cuius & Deum uictimis, & templum donis, & gentem fœderibus aliquandiu Romani honorastis. nunquàm dominaturi eius, si Deo non deliquisset, ultimo in CHRISTVM. Satis hæc aduersus intentionem læsæ diuinitatis, quod non uideamur lædere eam, quam ostẽdimus non esse.

DE SPIRITV DAEMONIACO. CAPVT XXVII.

IGitur prouocati ad sacrificandum obstruimus gradum pro fide conscientiæ nostræ, qua certi sumus, ad quos ista perueniant officia, sub imaginum prostitutione, & humanorum nominum consecratione. Sed quidam dementiam existimant, quod cum possimus & sacrificare in præsenti, & illæsi abire manente apud animũ proposito, obstinationem saluti præferamus. Datis scilicet consilium, quo uobis abutamur. Sed agnoscimus unde talia suggerantur, qui totum hoc agitent, & quomodo nunc astutia suadendi, nunc duritia sæuiendi ad constantiam nostram deijciendam operetur. Ille scilicet spiritus dæmoniacæ, & angelicæ paraturæ, qui noster ob diuortium æmulus, & ob dei gratiã inuidus, de mentibus uestris aduersus nos præliatur, occulta inspiratione modulatis, & subornatis ad omnem, quam in primordio exorsi sumus, & iudicandi peruersitatem, & sæuiendi iniquitatem. Nam licet subiecta sit nobis tota uis dæmonum, & eiusmodi spiritus, ut nequam, tamen serui metui nonnunquàm cõtumaciam miscent, & lædere gestiunt, quos aliâs uerẽtur. odiũ enim etiam timor spirat. Præterquàm & desperata conditio eorum ex prædamnatione, solatium reputat fruendæ interim malignitatis de pœnæ mora. & tamen apprehensi subiguntur, & conditioni suæ succidunt, & quos de longinquo oppugnant, de proximo obsecrant. Itaq; cum uice rebellantium ergastulorum, siue carcerum, uel metallorum, uel hoc genus pœnalis seruitutis erumpunt aduersum nos, in quorum potestate sunt, certi impares se esse, & hoc magis perditos, ingratis resistimus, & æquales repugnamus, perseuerantes in eo, quod oppugnant. & illos nunquàm magis detriumpham9, quàm cum pro fidei obstinatione damnamur.

Satan.

Odiũ timor spirat.

QVOD PLVS HONORIS IMPERATORIBVS SVIS EXHIBEANT QVAM DEIS. CAP. XXVIII.

QVoniam autẽ facile iniquũ uideretur liberos homines inuitos urgeri ad sacrificandum (Nam & aliâs diuinæ rei faciendæ libens animus inducitur) certe ineptum existimaretur, si quis ab alio cogeretur ad honorem deorum, quos ultro sui causa placare deberet, ne præ manu esset iure libertatis dicere, nolo mihi Iouem propitium. Tu qui es? me conueniat Ianus iratus, ex

qua uelit

qua uelit fronte. Quid tibi mecum est? formati estis ab ijsdem utiq; spiritibus, ut nos pro salute imperatoris sacrificare cogatis. & imposita est tam uobis necessitas cogendi, quàm nobis obligatio periditandi. Ventum est igitur ad secundũ titulum læsæ augustioris maiestatis. Siquidem maiore formidine, & callidiore timiditate Cæsarem obseruatis, quàm ipsum de Olympo Iouem etiam merito si sciatis. Quis enim ex uiuẽtibus non cuilibet mortuo potior? Sed nec hoc uos ratione facitis, potius quàm respectu præsentaneæ potestatis. Adeo & in isto irreligiosi Deos uestros erga deprehendimini, cum plus timoris humano dominio dicatis. In ciuitatibus deniq; apud uos per omnes deos, quàm per unũ Genium Cæsaris peieratur. *Per Genium Cæs.*

AN POSSINT PRODESSE IDOLA. CAP. XXIX.

Constet igitur prius, si isti, quibus sacrificatur, salutem imperatoribus, uel cuilibet homini impertiri possunt, & ita nos criminí addicite. Si angeli, aut dæmones substantia pessimi spirit9, beneficium aliquod operantur, si perditi conseruant, si damna liberant, si deniq;, quod conscientia nostra est, mortui uiuos tuentur, iam utiq; suas primo statuas, & imagines, & ædes tuerẽtur, quæ (ut opinor) Cæsarum milites excubijs salua præstãt. Puto autem hæ ipsæ materiæ de metallis Cæsarum ueniunt, & tota templa de nutu Cæsaris constant. multi deniq; dij habuerunt Cæsarem iratum. Facit ad causam, si & propitius illis aliquid liberalitatis, aut priuilegij confert. Ita q; sunt in Cæsaris potestate, cui9 & toti sunt. quomodo habebũt salutem Cæsaris in potestate, ut eam præstare posse uideantur, quam facilius ipsi à Cæsare consequuntur?

IMPERATORES A DEO ESSE, QVORVM SALVTEM CHRISTIANI A DEO VERO SVPPLICES PETANT, QVI EAM DARE SOLVS POTEST. CAPVT XXX.

In Deo ergo cõmittimus in maiestatem Imperatorum, quia *illos nos subijcimus rebus suis? quia non ludimus de officio salutis ipsorum? qui eam non putamus in manibus esse plumbatis? Sed uos religiosi, qui eam quæritis ubi non est: petitis, à quib9 dari non potest: præterito eo, in cuius est potestate. Insuper eos debellatis, qui eam sciunt petere, qui etiam possint impetrare, dum sciunt petere. Nos enim pro salute Imperatorũ Deum uocamus æternũ, Deum uerũ, & Deũ uiuum, quem & ipsi Imperatores propitium sibi præter cæteros malũt. Sciunt quis illis dederit imperiũ. sciũt qui homines, qui & animas sentiũt, eum deum esse solum, in cuius solius potestate sunt, à quo sunt secũdi, post quẽ primi ante omnes, & sup omnes deos. Quidiu cũ super omnes homines, q utiq; uiuũt, & mortuis antistãt, recogitãt quousq; uires imperij ualeãt, & ita *Leg. *illos non.*

 deum

deum intelligunt, aduersus quem ualere non possunt, per eum ualere se cognoscunt. Coelum denique debellet Imperator, coelum captiuum triumpho suo inuehat, coelo mittat excubias, coelo uectigalia imponat. Non potest. ideo magnus est, quia coelo minor est. Illius enim est ipse, cuius & coelũ est, & omnis creatura. Inde est imperator, unde & homo ante quàm imperator. inde potestas illi, unde & spiritus. Illuc suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocuis, capite nudo, quia non erubescimus, denique sine monitore, quia de pectore oramus, precantes sumus omnes semper pro omnibus imperatoribus, uitam illis prolixam, imperium securum, domum tutã, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietũ, & quaecunque hominis, & Caesaris uota sunt. Haec ab alio orare non possum, quàm à quo scio me consecuturum, quoniam & ipse est, qui solus praestat, & ego sum, cui impetrare debetur, famulus eius. qui eum solum obseruo, qui ei offero opimam, & maiorem hostiam, quam ipse mandauit, orationem de carne pudica, de anima innocenti, de spiritu sancto profectam. Nõ grana thuris unius assis, nõ à radice arboris lachrymas, nec duas meri guttas, nec sanguinem reprobi hominis mori optantis, & post omnia inquinamenta, etiã conscientiam spurcam. ut mirer, cum hostiae probentur penes uos, à uitiosissimis sacerdotibus, cur praecordia potius uictimarum, quàm ipsorum sacrificantium examinantur. Sic itaque nos ad deum expansos ungulae fodiãt, cruces suspendant, ignes lambant, gladii guttura detruncent, bestiae insiliãt: paratus est ad omne supplicium ipse habitus orantis Christiani. Hoc agite boni praesides. extorquete animam deo supplicantem pro imperatore. Hic erit crimen, ubi ueritas & dei deuotio est.

Expãsis manibus & nudo capite precabantur Christiani.

Opima ac maior hostia, oratio de anima innocenti profecta.

DE ORATIONE PRO INIMICIS. CAPUT XXXI.

Adulati nunc sumus Imperatori, & mentiti uota, quae diximus ad euadendam scilicet uim. Planè proficit ista fallacia. Admittitis enim nos probare quodcunque defendimus. Qui ergò putas nihil nos de salute Caesarum curare, inspice dei uoces, literas nostras, quas neque ipsi supprimimus, & plerique casus ad extraneos transferunt. Scitote ex illis praeceptum esse nobis ad redundantiam benignitatis, etiam pro inimicis deum orare, & persecutoribus nostris bona precari. Qui magis inimici, & persecutores Christianorum, quàm de quorum maiestate conuenimur in crimen? Sed etiam nominatim, atque manifeste, orate, inquit, pro regibus, & pro principibus, & potestatibus, ut omnia tranquilla sint. Vobiscum enim cõcutitur Imperium, cõcussis etiam caeteris membris eius. Utique & nos, licet extranei à turbis aestimemur, in aliquo loco casus inuenimur.

Quare

QVARE ETIAM PRO IMPERII RO. SALVTE CHRISTIANI ORENT. CAP. XXXII.

Est & alia maior necessitas nobis orãdi pro imperatoribus, etiã pro omni statu imperij, rebusq; Romanis, quod uim maximã uniuerso orbi imminentem, ipsamq; clausulam seculi acerbitates horrendas cõminantem, Romani imperij cõmeatu scimus retardari. Itaq; nolumus experiri, & dum precamur differri, Romanæ diuturnitati fauemus. Sed & iuramus sicut non per Genios Cæsarum, ita per salutem eorum, quæ est augustior omnibus genijs. Nescitis Genios dæmonas dici, & inde diminutiua uoce dæmonia? Nos iudicium dei suspicimus in imperatoribus, qui gentibus illos præfecit. id in eis scimus esse, quod deus uoluit, & pro magno adiumento habemus. Cæterum dæmonas, id est, genios adiurare consueuimus, ut illos de hominibus exigamus, non deierare, ut illis honorem diuinitatis conferamus. Genij.

IMPERATOREM HOMINEM ESSE, NON DEVM. CAPVT XXXIII.

Sed quid ego amplius de religiõe, atq; pietate Christiana in Imperatorem quàm necesse est? Suspiciamus, ut eum, quẽ dominus noster elegerit, ut merito dixerim noster est magis Cæsar, ut à nostro deo constitutus. Itaq; ut in eo, plus ego illi opot in salutẽ. Siquidẽ nõ solũ ab eo postulo eam, qui potest præstare, aut quod talis postulo, qui merear impetrare, sed etiã, quod temperãs maiestatẽ Cæsaris infra deũ, magis illũ cõmẽdo deo, cui soli subijcio. Subijcio autẽ cui non adæquo. Non enim deum imperatorem dicam: uel quia mentiri nescio, uel quia illum deridere non audeo, uel quia nec ipse se deum uolet dici, si homo sit. interest homini deo cedere. Satis habeat appellari imperator. Grãde & hoc nomẽ est, quod à deo traditur. negat illum imperatorem, qui deũ dicit. nisi homo sit, nõ est imperator. Hominem se esse etiam triumphãs in illo sublimissimo curru admonetur. Suggerit̃ enim ei à tergo. Respice post te. Hominem memẽto te. Etiam utiq; hoc magis gaudet, tanta se gloria coruscare, ut illi admonitio conditionis suæ sit necessaria. Minor erat, si tunc deus diceretur. Maior est, qui reuocatur, ne se deum existimet.

NEC DOMINVM NISI MORE COMMVNI, IMPERATOREM ESSE APPELLANDVM. CAP. XXXIIII.

Augustus Imperij formator ne dominum quidem dici se uolebat. & hoc enim dei est cognomen. Dicam planè imperatorem dominum, sed more cõmuni, sed quando non cogor, ut dominum dei uice dicam. Cæterũ liber sum illi. Dominus enim meus unus est deus omnipotens, æternus, idem qui & ipsius. Qui pater patriæ est, quo-

est,quomodo dominus est? Sed & gratius nomen est pietatis quàm potestatis.etiam familiæ magis patres,quàm domini uocantur. tanto abest, ut impator deus debeat dici,quod non potest credi,non modo turpissima,sed & perniciosa adulatione. Tanquàm si habens imperatorem,alterum appelles,nónne maximam,& inexorabilem offensam contrahes eius,quem habuisti,etiam ipsi timendam,quem appellasti? Esto religiosus in deũ,qui uis illum propitium imperatori. Desine alium deum credere,atque ita & hunc deum dicere,cui deo opus est. Si non de mendacio erubescit adulatio, eiusmodi hominem deum appellans,timeat saltem de infausto. Maledictũ est ante ἀποθέωσιν deum Cæsarem nuncupare.

DE SOLENNIBVS CAESARVM. CAP. XXXV.

Propterea igitur publici hostes Christiani,quia imperatorib⁹ neq; uanos,neq; mentientes,neq; temerarios honores dicant. quia ueræ religionis homines etiam solennia eorum,conscientia potius quàm lasciuia celebrant. Grande uidelicet officium focos,& choros in publicum educere,uicatim epulari,ciuitatem tabernæ habitu abolefacere,uino lutum cogere,cateruatim cursitare ad iniurias,ad impudentias,ad libidinis illecebras.siccine exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus? Hæccine solenneis dies principum decent,quæ alios dies non decent? Qui obseruant disciplinam de Cæsaris respectu,ij eam propter Cæsarem deserunt, & malorum morum licentia pietas erit, occasio luxuriæ religio deputabitur. O nos merito damnãdos.cur enim uota, & gaudia Cæsarum casti,& sobrij,& probi expungimus? cur die læto non laureis postes obumbramus? nec lucernis diem infringimus? Honesta res, & solennitate publica exigente inducere domui tuæ habitum alicuius noui lupanaris. Velim tamen in hac quoq; religione secundæ maiestatis(de qua in secundum sacrilegium conuenimur Christiani,non celebrando uobiscum solennia Cæsarum,quo more celebrari,nec modestia,nec uerecundia,nec pudicitia permittũt,sed occasio uoluptatis magis,quàm digna ratio persuasit) fidem,& ueritatem nostram demonstrare,ne forte & istic,deteriores Christiani deprehendãtur. Qui nos nolunt Romanos haberi, sed hostes principum Romanorum: Ipsos quirites,ipsam uernaculam septem collium plebem cõuenio,an alicui Cæsari suo parcat illa lingua Romana? Testis & Tyberis,& scholæ bestiarum. Iam si pectoribus ad translucendum quandam specularem materiam natura obduxisset,cuius nõ præcordia insculpta apparerent? ac noui Cæsaris scenam congiario diuidendo præsidentis, etiam illa hora,qua acclamant, de nostris annis,

Augeat tibi

Iuppiter annos.

Hæc Christianus tã enũtiare nõ nouit,q̃ dediu de nouo Cæsare optare. Sed

Hæc hodie dici possint, in dies festos Christianorũ

uulgus

uulgus, inquis, ut uulgus, tamē Romani. nec illi magis depostulatores Christianorum quàm uulgus. Planè cæteri ordines pro autoritate religiosi ex fide, nihil hosticum de ipso senatu, de equite, de castris, de palatijs ipsis spirant. Vnde Cassij, & Nigri, & Albini, unde qui inter duas lauros obsident Cæsarē? unde qui fascibus eius exprimendis palæstricam exercent? unde q armati palatium irrumpunt, omnibus tot Sigerijs, atq; Parthenijs audaciores? de Romanis (nisi fallor) id est, de nō Christianis. Atq; adeo omnes illi sub ipsa usq; impietatis eruptione, & sacra faciebant pro salute imperatoris, & Genium eius deierabant, alij foris, alij intus, & utiq; publicorū hostium nomen Christianis dabant. Sed qui nunc scelestarum partium socij, aut plausores quotidie reuelantur? Post uindemiam paricidarum racematio superstes. quàm recentissimis, & ramosissimis laureis postes præstruebant? quàm elatissimis, & darissimis lucernis uestibula enubilabant? quàm cultissimis, & superbissimis toris forum sibi diuidebant? non ut gaudia publica celebrarent, sed ut uota propria iam ediscerent, & in aliena solennitate exemplū, atq; imaginem spei suæ inaugurarent, nomen principis in corde mutantes. Eadem officia dependunt, & qui Astrologos, & Aruspices, & Augures, & Magos de Cæsarum capite consultant. quas artes ut ab angelis desertoribus proditas, & à deo interdictas, ne suis quidē causis adhibent Christiani. Cui autem opus est perscrutari super Cæsaris salute, nisi à quo aliquid aduersus illam cogitatur, uel optatur? aut post illam speratur, & sustinetur? Non enim ea mente de charis cōsulitur, qua de dominis. Aliter curiosa est solicitudo sanguinis, aliter seruitutis.

QVOD CHRISTIANI AEQVE OMNES AMANT. CAPVT XXXVI.

SI hæc ita sunt, ut hostes deprehendantur, qui Romani uocabātur, cur nos, qui hostes existimamur, Romani negamur? Non possumus & Romani non esse, & hostes esse, cum hostes repe riantur, qui Romani habeantur? adeo Pietas, & Religio, & fides imperatoribus dedita non in huiusmodi officijs consistit, quibus & hostilitas magis ad uelamentum sui potest fingi, sed in ijs moribus, quibus diuinitas imperat, tam uere, quàm circa omnes necesse habet exhiberi. neque enim hæc opera bonæ mentis solis imperatoribus debentur à nobis. Nullum bonum sub exceptione personarum administramus, quia nobis præstamus, qui non ab homine, aut laudis, aut præmij expensum captamus, sed à deo exactore & remuneratore indifferentis benignitatis. Idē sumus imperatoribus, qui & uicinis nostris. Male enim uelle, male facere, male dicere, male cogitare de quoquam, ex æquo uetamur. Quodcunque non licet in imperatorem, id nec in quēquam. quod in neminem, eo forsitan magis, nec in ipsum, qui per deum tantus est.

Ne malū

NE MALVM CONTRA MALVM. CAPVT XXXVII.

SI inimicos,ut supra diximus,iubemur diligere,quem habebimus odisse? Item si læsi uicem referre prohibemur,ne de facto pares simus,quem possimus lædere? Nam de isto ipsi recognoscite. quoties enim in Christianos desæuitis partim animis proprijs,partim legibus obsequentes? Quoties etiam præteritis uobis,suo iure nos inimicum uulgus inuadit lapidibus,& incendijs ipsi Bacchanalium furijs? Nec mortuis parcũt Christianis,quin illos de requie sepulturæ,de Asylo quodam mortis,iam alios,iam nec totos auellant, dissecent, distrahant. Quid tamen de tam cõspiratis,tamq; denotatis,de tam animatis ad mortem usq; pro iniuria repensatis? quando uel una nox pauculis faculis largitatem ultionis posset operari,si malũ malo dispungi penes nos liceret. Sed absit,ut aut igni humano uindicetur diuina secta,aut doleat pati,in quo probatur. Si enim hostes extraneos,non tantum uindices occultos agere uellemus,deesset nobis uis numerorum,& copiarum? Plures nimirum Mauri, & Marcomani,ipsiq; Parthi,uel quantæcunq; unius tamen loci & suorum finium gentes,quàm totius orbis. Externi sumus,& uestra omnia impleuimus,urbes,insulas,castella,municipia,conciliabula,castra ipsa,tribus,decurias,palatium,senatum,forum. Sola uobis relinquimus templa. Cui bello non idonei,non prompti fuissemus? etiam impares copijs,qui tam libenter trucidamur? Si non apud istam disciplinam magis occidi liceret,quàm occidere? Potuimus & inermes nec rebelles,sed tantummodo discordes solius diuortij inuidia,aduersus uos dimicasse. Si enim tanta uis hominum in aliquem orbis remoti sinum abrupissemus à uobis,suffudisset utique damnationem uestrã,tot qualiumcũq; amissio ciuiũ,imò etiam & ipsa destitutione punisset. Proculdubio expauissetis ad solitudinem nostram,ad silẽtium reorum,& stuporem quendam, quasi mortuæ urbis reliquias quæsissetis. quibus in ea imperaretis. Plures hostes,quàm ciues uobis remãsissent. nũc enim pauciores hostes habetis præ multitudine Christianorũ penè omniũ ciuium,penè omnes ciues Christianos habendo. Sed hostes maluistis uocare generis humani. Quis autem uos ab illis occultis,& usquequaq; uastantibus mentes,& ualetudines uestras hostibus raperet? A dæmoniorum incursibus dico,quæ de uobis sine præmio,sine mercede depellimus. Sufficisset hoc solum nostræ ultioni,quod uacua exinde possessio immundis spiritibus pateret. Porrò nec tanti præsidij compensationem cogitantes nõ modo non molestum uobis genus,uerum etiam necessarium hostes iudicare maluistis,quia sumus planè non generis humani, sed potius tamen erroris.

A Gentilibus Christiani male accipiebantur.

Christianis magis occidi licet, quàm occidere.

Christiani uocabantur hostes humani generis.

De cœtu

DE COETV. CAPVT XXXVIII.

Roinde nec paulo leuius inter licitas factiones sectam istã deputari oportebat, à qua nihil tale cõmittitur, quale de illicitis factionibus timeri solet. Nisi fallor enim prohibendarũ factionum causa de prouidentia constat, ac modestia publica, ne ciuitas in partes scinderetur: quæ res facile comitia, consilia, curias, conciones, spectacula, etiam æmulis studiorum compulsationibus inquietaret, cum iã & in quæstu habere cœpissent uenalem & mercenariam homines uiolẽtiæ suæ operam. At enim nobis omni gloriæ, & dignitatis ardore frigentibus nulla est necessitas cœtus: nec ulla magis res aliena, quàm publica. Vnam omnes rẽpublicã cognoscimus mundũ. Aeque spectaculis uestris intãtum renuntiamus, inquantum originibus eorum, quas scimus de superstitione conceptas, cum ipsis rebus, de quibus exiguntur, prætérimus. Nihil est nobis dictu, uisu, auditu, cũ insania Circi, cũ impudicitia theatri, cũ atrocitate arenæ, cum Xysti uanitate. Quo uos offendimus, si alias præsumimus uoluptates? Si oblectari nouisse nolumus, nostra iniuria est, si forte nostra nõ uestra. Sed reprobamus quæ placent uobis, nec uos nostra delectant. Sed licuit Epicureis aliquam decernere uoluptatis ueritatem, id est, animi æquitatem, & ampla negotia.

DE DISCIPLINA CHRISTIANORVM. CAP. XXXIX.

Edam iam nunc ipse negotia Christianæ factionis: ut qui mala refutauerim, bona ostendam. Corpus sumus de consciẽtia religionis, & disciplinæ ueritate, & spei fœdere. Coimus in cœtũ, & aggregationẽ, ut ad deũ quasi manu facta precatiõibus ambiamus orantes. Hæc uis deo grata est. Oramus etiam pro imperatoribus, pro ministris eorum, ac potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete, pro mora finis. Coimus ad literarũ diuinarũ cõmemorationẽ, siquid præsentiũ temporũ qualitas aut præmonere cogit, aut recognoscere. Certe fidem sanctis uocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam præceptorũ nihilominus inculcationibus densamus. Ibidẽ etiam exhortationes, castigationes, & censura diuina. Nam & iudicatur magno cum pondere, ut apud certeros de dei conspectu, summũq; futuri iudicij præiudicium est, Si quis ita deliquerit, ut à cõmunicatione orationis, & cõuentus, & omnis sancti cõmertij relegetur, præsident probati quiq; seniores honorem istum nõ pretio, sed testimonio adepti, neq; enim pretio ulla res dei constat. Etiam si quod artis genus est, non de oneraria summa quasi redẽptæ religionis cogregatur. Modicam unusquisq; stipem mẽstrua die, uel cum uelit, & si modo possit, apponit. Nam nemo cõpellitur, sed sponte confert. Hæc quasi deposita pietatis sunt, nã inde non epulis, nec potaculis, nec ingratijs uoratrinis dispensatur, sed egenis alendis, humandisq;, & pueris, ac pupillis re ac parentibus destitutis, ætatéq; domitis senibus, itẽ naufragis, & siqui in me-

Christianorũ ueterũ cõuentus qualis.

Fort. certeros.

EXCOMMVNICATIO.

Presbyteri.

Deposita pietatis.

Fort. ingratis.

tallis,& siqui in insulis,uel in custodijs duntaxat ex causa dei sectæ,alumni confessionis suæ sunt.Sed eiusmodi uel maxime dilectionis operatio,notã nobis meruit penes quosdam. Vide,inquiũt,ut inuicem se diligant.ipsi enim inuicem oderunt.Et pro alterutro mori sunt parati.Ipsi enim ad occidendũ alterutrũ paratiores erunt.Sed & quod fratres nos uocamus,nõ aliâs(opinor)insaniunt,quàm quod apud ipsos omne sanguinis nomen de affectatione simulatum est.Fratres etiam uestri sumus iure naturæ matris unius, & si parum homines uos,quia mali fratres.At quanto dignius fratres & dicuntur,& habentur,qui unum patrem deum agnouerunt,qui unum spiritum biberunt sanctitatis,qui de uno utero ignorantiæ eiusdem ad unã lucem expirauerint ueritatis.sed eo fortasse minus legitimi existimamur,quia nulla de nostra fraternitate tragœdia exclamat,uel quia ex substãtia familiari fratres sumus,quæ penes uos ferè dirimit fraternitatem. Itaq; qui animo,animáq; miscemur,nihil de rei cõmunicatione dubitamus.omnia indiscreta sunt apud nos,præter uxores.In illo loco cõsortium soluimus,in quo solo cæteri homines consortium exercent.qui non amicorum solummodo matrimonia usurpant,sed & sua amicis patientissime subministrant. ex illa(credo)maiorum,& sapientissimorum disciplina,Græci Socratis, & Romani Catonis.qui uxores suas amicis cõmunicauerunt, quas in matrimonium duxerant,liberorum causa,& alibi creandorum.nescio quidem an inuitas.quid enim de castitate curarent,quam mariti tam facile donauerant? O sapientiæ Atticæ,O Romanæ grauitatis exemplum. Leno est Philosophus,& Censor.quid ergo mirum,si tanta caritas conuiolatur? Nam & cœnulas nostras præter quàm sceleris infames,ut prodigas sugillatis.de nobis scilicet Diogenis dictum est,Megarenses obsonant,quasi crastina die mori turi.Sed stipulam quis in alieno oculo facilius perspicit,quàm in suo trabẽ. Tot tribubus,& curijs,& decurijs ructãtibus acescit aër.Alijs cœnaturis creditor erit necessarius Herculanarum decimarũ,pollinctorum sumptus stabularij supputabunt.Apaturijs Dionysij mysterijs Atticis coquorum delectus indicitur.Ad fumũ cœnæ Serapicæ sparteoli excitabuntur.De solo tridinio Christianorũ retractatur.Cœna nostra de nomine rationẽ suã ostendit,uocatur ἀγάπη id,quod dilectio penes Græcos est.quantiscũq; sumptibus cõstet,lucrum est pietatis nomine facere sumptũ.siquidẽ inopes quosq; refrigerio isto iuuamus,non quã penes uos parasiti affectant ad gloriã famulandæ libertatis sub autoramento uentris inter contumelias saginandi. sed quã penes Deum maior est contemplatio mediocrium.Si honesta causa est conuiuij,reliquum ordinem disciplinæ æstimate,quid sit de religionis officio.Nihil utilitatis nisi modestiæ admittit.nõ prius discumbitur, quàm oratio ad deum prægustetur.editur quantũ esurientes capiũt.Bibit quãtũ pudicis est utile.ita saturant,ut qui meminerint etiã p noctẽ adorandũ deum sibi esse.Ita fabulantur,ut qui sciant dominũ audire.Post aquã manualem,&

FRATRES se uocabant Christiani.

Cœnæ Christianorũ,& luxus,& incesti traducebãtur.

Ἀγάπη,Cœna Christianorum.

lem,& lumina, ut quisque de scripturis sanctis,uel de proprio ingenio potest,prouocatur in medium deo canere. Hinc probatur quomodo biberit. Aeque oratio conuiuium dirimit,Inde disceditur non in cateruas censionũ, neq; in classes discursationũ,nec in eruptiones lasciuiarum,sed ad eandẽ curam modestiæ,& pudicitiæ,ut qui nõ tam cœnam cœnauerint,quàm disciplinam. Hæc coitio Christianorum merito sanè illicita,si illicitis par, meritò dãnanda,si quis de ea queritur,eo titulo, quo de factionibus querela est. In cuius perniciem aliquando conuenimus? Hoc sumus cõgregati,quod & dispersi.hoc uniuersi,quod & singuli,neminem lædẽtes, neminem cõtristãtes. Cum probi,cũ boni coeunt,cum pij,cum casti cõgregantur,non est factio dicenda,sed curia. At è contrario illis nomen factionũ accõmodandũ est,qui in odium bonorũ,& proborũ conspirant,qui aduersum sanguinem innocẽtium cõdamant,prætexentes sanè ad odij defensionem illã quoq; uanitatẽ, quod existimẽt omnis publicæ cladis,omnis popularis incõmodi Christianos esse causam.si Tyberis ascendit in mœnia. si Nilus nõ ascendit in arua, si cœlũ stetit, si terra mouit, si fames,si lues, statim Christianus ad Leonem acclamatur,tantos ad unum. Oro uos ante Tiberiũ, id est ante CHRISTI aduentũ,qãntæ clades orbem,& urbem ceciderunt? Legimus Hierapolim, & Delon,& Rhodon,& Con,insulas,multis cũ millibus hominum pessum abijsse. Memorat,& Plato maiorem Asiæ,& Africæ terram Atlantico mari ereptam. Sed & mare Corinthium terræmotus ebibit,& uis undarum Lucaniã Italiæ abscissam in Siciliæ nomen relegauit. Hæc utiq; nõ sine iniuria incolentium accidere potuerunt. Vbi uero tunc nõ dicam deorũ uestrorum contemptores Christiani? sed ipsi dij uestri,cum totum orbem catadysmus aboleuit? uel,ut Plato putauit,campestre solũmodo? Posteriores enim illos clade diluuij contestãtur ipsæ urbes,in quibus nati, mortuiq; sunt,etiã quas cõdiderũt. Neq; enim aliàs in hodiernum manerent,nisi & ipsæ posthumæ cladis illius. Nondũ Iudæũ ab Aegypto examen Palæstina susceperat,nec iam illic Christianæ sectæ origo cõsederat,cum regiones,ac fines eius Sodoma,& Gomorra igneus imber excussit. Olet adhuc incendio terra,& si qua illic arborum poma oriãntur oculis tenus, cæterum contacta cinerescunt. Sed nec Tuscia iam tuuc,atq; Campania de Christianis querebantur,cum Vulsinios de cœlo, Pompeios de suo monte profudit ignis. Nemo adhuc Romæ deum uerum adorabat,cum Annibal apud Cannas per Romanos annulos cædes suas modio metiebatur. Omnes dij uestri ab omnibus colebantur,cum ipsum Capitolium Senones occupauerunt.

Cœna Christianorũ, potius disciplina dici merebatur quàm cœna.

Fort. Christianos.

Fort. exussit.

Galli Semnones.

DE ADVERSIS VRBIVM. CAP. XL.

T bene. quod si quid aduersi accidit urbibus, ædium clades, templorumq;,& mœnium, fuerũt (ut iam hoc reuincam non à deis euenire, quia & ipsis euenit) semper. Et humana gens male de deo meruit, primo quidẽ ut inofficiosa eius, quẽ cũ intelligeret

Fort. cōmentaretur uel commenta est. ex parte,nō requisiuit,sed & alios insuper sibi cōmentaret. Dehinc quod nō
inquirēdo innocentiæ magistrū,& nocentiæ iudicē & exactorē,omnibus ui
tijs,& criminibus incoluit.Cæterū si requisisset,sequebatur,ut cognosceret re
quisitum,& recognitū obseruaret,& obseruatū magis propitiū experiretur,
quàm iratū.Eundē ergo nūc quocq; scire debet iratū,quem & retro semper,
prius quàm Christiani nominarentur, quibus bonis utebatur ante æditis
Fort, cuius bonis. quàm deos sibi fingeret,cur nō ab eo etiā mala intelligat euenire,cuius bo-
na esse nō sensit? Illius rea est,cuius & ingrata. Etiā tamen si pristinas clades
cōparemus,leuiora nūc,accidūt,ex quo Christianos à deo orbis accepit. Ex
eo enim & innocentia seculi iniquitates temperauit,& deprecatores dei esse
cœperūt. Deniq; cū ab imbribus æstiua hyberna suspēdūt,& annus in cura
est,uos quidē quotidie pasti,statimq; prāsuri balneis,& cauponis,& lupa-
naribus operati Aquilicia Ioui immolatis, Nudipedalia populo denūtiatis
cœlū apud Capitoliū quæritis,nubila de laquearibus expectatis,auersi ab
ipso & deo,& cœlo. Nos uero ieiunijs aridi, & omni continentia aspersi,ab
omni uitæ fruge dilati,in sacco,& cinere uolutātes inuidia cœlū tundimus,
Fort. inedia. deum tangimus:& cum misericordiā extorserimus, Iupiter honoratur.

QVOD DEVS SPERNITVR, ET STATVAE ADORANTVR. CAPVT XLI.

VOs igitur importuni rebus humanis,uos rei publicorū incōmo-
dorū,uos malorū illices. semper apud uos spernitur. statuæ ado-
rantur. Etenim credibilius haberi debet eū irasci,qui negligatur,
quàm q colūtur. An ne illi iniqssimi,si pp̄ter Christianos,etiā cultores suos
lædūt,quos separare deberēt à meritis Christianorū? Hoc inqtis,& in deū
uestrū repercutere est. siquidē,& ipse patiatur,propter profanos,etiā culto-
res suos lædi. admittite prius dispositiōes eius,& nō retorquebitis. Qui enī
semel æternū iudiciū destinauit,post seculi finē,nō præcipitat discretionem,
quæ est cōditio iudicij ante seculi finē. Aequalis est interim super omne ho-
minum genus,& indulgens,& increpans. cōmunia uoluit esse cōmoda pro-
fanis,& incōmoda suis,ut pari cōsortio omnes & lenitatem eius,& seuerita-
tem experiremur. Quia hæc ita didicimus apud ipsum,diligimus senitatē,
metuimus seueritatē. uos cōtra,utranq; despicitis. Etiā sequitur,ut omnes se
" culi plagæ,nobis forte in admonitionē,uobis in castigationē à deo obueni-
" ant. Atqui nos nullo modo lædimur. in primis. qa nihil nostra refert in hoc
Vnū hoc Christianorū refert,de hoc mundo quàm celerrime excedere. æuo nisi de eo quàm celeriter excedere. Dehinc quia si quid aduersi infligit,
uestris meritis deputatur. Sed & si aliqua nos quocq; perstringunt,ut uobis
cohærentes,lætamur magis recognitione diuinarū prædicationū confirmā
tium scilicet fiduciā,& fidem spei nostræ. Si uero ab eis,quos colitis,omnia
uobis mala eueniūt nostri causa,quid colere perseueratis tam ingratos,tam
iniustos? qui magis uos in dolorem Christianorum iuuare,& asserere de-
buerant,quos separare deberent à meritis Christianorum.

Contra

CONTRA EOS, QVI INFRVCTVOSOS DICEBANT CHRISTIANOS. CAPVT XLII.

Ed alio quoq; iniuriarũ titulo postulamur,& infructuosi in negotijs dicimur. Quo pacto, homines uobiscum degẽtes, eiusdẽ uictus, habitus, instructus, eiusdem ad uitam necessitatis? Neq; enim Brachmanæ, aut Indorum Gymnosophistæ sumus syluicolæ,& exules uitæ. Meminimus gratiã nos debere domino deo creatori. nullũ fructũ operum eius repudiamus. planè tẽperamus, ne ultra modum, aut perperam utamur. Itaq; nõ sine foro, non sine macello, nõ sine balneis, tabernis, officinis, stabulis, nũdinis uestris, cæterisq; cõmertijs cohabitamus in hoc seculo. Nauigamus & nos uobiscum, & militamus, & rusticamur, & mercamur, proinde miscemus artes, opera nostra publicamus usui uestro. Quomodo infructuosi uideamur negotijs uestris, cũ quibus, & de quibus uiuimus, nõ scio. Sed si cerimonias tuas nõ frequento. Attamen illa die homo sum. Nõ lauor diluculo Saturnalibus, ne & noctem, & diẽ perdã. Attamẽ lauor honesta hora, & salubri, quæ mihi, & calorem, & sanguinẽ seruet, Rigere, & pallere post lauacrũ mortuus possum. Nõ in publico Liberalibus discumbo, quod bestiarijs suprema cœnãtibus mos est. Attamen ubi de copijs tuis cœno. Non emo capiti coronã. quid tua interest emptis nihilo minus floribus quomodo utar? puto gratius esse liberis, & solutis, & undiq; uagis. Sed & si in coronam coactis, non coronam naribus admouimus, uiderint qui per capillum odorantur. Spectaculis non conuenimus. quæ tamen apud illos cœtus uẽditãtur, si desiderauero libentius de ꝓprijs locis sumere, planè nõ emimus? Si Arabiæ querũtur, sciant Sabæi pluris, & carioris suas merces Christianis sepeliendis profligari, quàm dijs fumigandis. Certe inquitis templorum uectigalia quotidie decoquunt. stipes quotus quisq; iam iactat. Non sufficimus & hominibus, & dijs uestris mendicantibus opem ferre. Nec putamus alijs quàm petentibus impertiendum. Deniq; porrigat manum Iupiter, & accipiat. cum interim plus nostra misericordia insumit uicatim, quam uestra religio templatim. Sed cætera uectigalia gratias christianis agent ex fide dependentibus debitum, qua alieno fraudando abstinemus, ut si ineatur quantum uectigalibus pereat fraude, & mendacio uestrarum professionum, facile ratio haberi possit, unius speciei querela compensata pro commodo cæterarum rationum.

Apparet Christianorũ corpora unguentis perfundi solita.

Hinc uides etiam apud Gentileis pecuniã colligi solitã pro instauratione templorum.

QVI DE CHRISTIANIS CONQVERANTVR. CAP. XLIII.

Lanè cõfitebor, qui cõquerũtur. Nã siqui forte uere de sterilitate Christianorũ conqueri possunt, primi erũt Lenones, perductores, aquarioli, tum sicarij, uenenarij, magi, itẽ aruspices, ariolï, mathematici. His infructuosos esse magnus fructus est. & tamen quodcunq; dispendium est rei nostræ, per hanc sectam cũ aliquo præsidio compensari potest. Quantos habetis non dico, qui iam de uobis dæ-

monia excutiant,nō dico iam qui pro uobis quoq; uero deo preces sternāt, quia forte non creditis,sed à quibus nihil timere possitis?

QVANTVM INCOMMODI RESP. PATIATVR EX MORTE INNOCENTIVM CHRISTIANORVM. CAPVT XLV.

T enim illud detrimentum reipublicæ tam grande quàm uerū nemo circunspicit.Illā iniuriā ciuitatis nullus expendit,cum tot iusti impendimur,cū tot innocentes erogamur. Vestros enim iam cōtestamur actus,qui quotidie iudicandis custodijs præsidetis,qui sententijs elogia dispūgitis,tot à uobis nocentes uarijs criminū elogijs recēsentur,quis illic sicarius? quis manticularius? quis sacrilegus? aut corruptor? aut lauantiū prædo? quis ex illis etiā Christianus ascribitur? aut cū Christiani suo titulo offeruntur,quis ex illis etiam talis,quales tot nocentes de uestris semper æstuat carcer? De uestris semper metalla suspirant.de uestris semper bestiæ saginantur.de uestris semper munerarij noxiorum greges pascunt.Nemo illic Christianus,nisi planè tantum Christianus:aut si & aliud,iam non Christianus.

DE INNOCENTIA CHRISTIANORVM. CAP. XLVI.

Os ergo soli innocentes.Quid mirum ,si necesse est? Enimuero necesse est.innocentiā à deo edocti,& perfecte eam nouimus,ut à perfecto magistro reuelatam,& fideliter custodimus,ut ab inconceptibili dispensatore mandatā. Vobis autem humana æstimatio innocentiā tradidit,humana item damnatio imperauit.Inde nec plene adeo timendæ estis disciplinæ ad innocentiæ ueritatem.Tāta est prudentia hominis ad demōstrādum bonum ,quanta autoritas ad exigendū.tam illa facilis,quàm ista cōtemni. Atq; adeo quid plenius dicere nō occides,an docere ne irasceris quidē? Quid perfectius ,prohibere adulteriū ,an etiā ab oculorum solitaria concupiscentia arcere? quid eruditius de maleficio,an de maliloquio interdicere? quid instructius iniuriam nō permittere ,an nec uicem iniuriæ sinere? dum tamen sciatis ipsas quoq; leges uestras,quæ uidentur ad innocētiā pergere,de diuina lege,ut antiquiore ferme mutuatas? Diximus iam de Mosis ætate.Sed quāta autoritas legū humanarum ,cū istas euadere homini contingat,& plerūq; in admissis delitescere,& aliquādo cōtemnere? in uoluntate,uel necessitate delinquendi recogitat etiā pro breuitate supplicij cuiuslibet,non tamē ultra mortē remāsuri. Sic & Epicurus omnē cruciatū,doloremq; depretiat,modicū quidem cōtemptibilem pronūtiādo magnum uero nō diuturnū.Enimuero nos,qui sub deo omniū speculatore dispungimur,quiq; æternā ab eo pœnā prouidemus ,merito soli innocētiæ occurrimus,& pro sciētiæ plenitudine,& pro latebrarum difficultate , & pro magnitudine cruciatus nō diuturni,uerum sempiterni,eū timentes,quem timere debebit & ipse,qui timentes iudicat ,deum nō proconsulem timentes.

Constituimus

Constituimus(ut opinor)aduersus omniũ criminũ intentionem,quæ Christianorum sanguinem flagitat.Ostendimus totũ statum nostrum,& quibus modis probare possimus ita esse,sicut ostendimus,ex fide scilicet,& antiquitate diuinarũ literarũ.Itẽ ex confessione spiritaliũ potestatũ.Quis nos reuincere audebit,nõ arte uerborũ,sed eadẽ forma,qua probationem constituimus de ueritate? Sed dũ unicuiq; manifestatur ueritas nostra,interim incredulitas dum de bono sectæ huius obducitur(quod usu iam & de commertio innotuit)nõ utiq; diuinũ negotiũ existimat,sed magis philosophiæ genus:eadem,inquit,& philosophi monent,& profitentur,innocentiam,iustitiam,patientiam,sobrietatem,pudicitiã. Cur ergo quibus cõparamur de disciplina,proinde illis nõ adæquamur ad licentiã,impunitatemq; disciplinæ? uel cur & illi,ut pares nostri,non urgentur ad officia,quæ nos obeuntes periditamur? Quis enim philosophum sacrificare,aut deierare,aut lucernas meridie uanas proferre cõpellit? Quinimmo & deos uestros palàm destruunt,& superstitiones uestras cõmentarijs quoq; accusant laudãtibus uobis. Plerıq; etiam in principes latrant sustinẽtibus uobis.& facilius statuis,& salarijs remunerãtur,quàm ad bestias pronunciãtur. Sed merito philosophi, non enim Christiani cognominãtur. Nomen hoc philosophorũ dæmonia non fugat.quidni? cum secũdum deos philosophi dæmonas deputent. Socratis uox est,si dæmonium permittat. Idem & cum aliquid de ueritate sapiat deos negans,Aesculapio tamen gallinaceum prosecari iam in fine iubebat,credo ob honorem patris eius,quia Socratem Apollo sapientissimum omnium cecinit.O Apollinem inconsideratum.sapientiæ testimonium reddidit ei uiro,qui negabat deos esse. In quantum odium flagrat ueritas,intantum qui eam ex fide præstat,offendit. qui autem adulterat,& affectat, hoc maxime nomine gratiam pangit,apud insectatores ueritatis qua illusores,& corruptores. Mimice Philosophi affectant ueritatem,& affectando corrumpunt,ut qui gloriam captant. Christiani eam necessario appetunt, & integre præstant,ut qui saluti suæ curant,adeo neq; de scientia,neq; disciplina,ut putatis,æquamur. Quid enim Thales ille princeps physicorum sciscitanti Crœso de diuinitate certum renuntiauit,commeatus deliberandi sæpe frustratus? Deum quilibet opifex Christianus & inuenit,& ostendit.& exinde totum,quod in deo quæritur,re quoque assignat.licet Plato affirmet factitatorem uniuersitatis,neque inueniri facilem,& inuentum enarrari in omnes difficilem. Cæterum si de pudicitia prouocemur,lego partem sententiæ Atticæ in Socratem corruptorem adolescentium pronũciatam.Sexum nec fœmineum mutat Christianus.noui & Phrynen meretricem Diogenis,supra recubantis ardorem subantem.Audio & quendam Speusippũ de Platonis schola in adulterio perijsse. Christianus uxori suæ soli masculus nascitur. Democritus excæcando semetipsum,quod mulieres sine concupiscentia aspicere nõ posset,& doleret,si non esset potitus,incontinentiam

Si dæmonium permittat.

PHILOSOPHI.

nentiam emendatione profitetur. At Christianus saluis oculis fœminam
„ uidet, animo aduersus libidinē cæcus est. Si de probitate defendam, ecce lutulentis pedibus Diogenes superbos Platonis toros alia superbia deculcat. Christianus, nec in pauperem superbit. Si de modestia certem, ecce Pythagoras apud Thurios, Zenon apud Prienenses tyrānidem affectant. Christianus uere nec ciuitatem. Si de æquanimitate congrediar, Lycurgus ἀποκαρτέρησιν optauit, quod leges eius Lacones emendassent, Christianus etiam dānatus gratias agit. Si de fide cōparem, Anaxagoras depositum hostibus denegauit, Christianus etiā extra fidelis uocatur. Si de simplicitate cōsistā, Aristoteles familiarem suū Hermiam turpiter loco excedere fecit, Christianus nec inimicum suum lædit. Idem Aristoteles tam turpiter Alexandro regendo potius adulatur, quàm Plato à Dionysio uentris gratia uenditatur. Aristippus in purpura sub magna grauitatis superficie nepotatur, & Hippias, dum ciuitati insidias disponit, occiditur. Hoc pro suis omni atrocitate dissipatis, nemo unquam tentauit Christianus. Sed dicet aliquis etiā de nostris excedere quosdam à regula disciplinæ. desinunt tum Christiani haberi penes nos. Philosophi uero illi cum talibus factis in nomine, & in honore sapientiæ perseuerant. Adeo quid simile Philosophis, & Christianis? gratiæ discipulus, & cœli. famæ negotiator, & uitæ uerborum, & factorū operator. & rerum ædificator, & destructor. Amicus, & inimicus erroris. ueritatis interpolator, & integrator, & expressor. & furator eius & custos. Antiquior omnibus ueritas (ni fallor) & hoc mihi proficit antiquitas præstructa diuinæ literaturæ, quo facile credam thesaurum eam fuisse posteriori cuiq; sapiētiæ. Et si non onus tamen uoluminis temperarem, etiā excurrerē in hanc quoq; probationem. Quis poëtarum, quis sophistarum, qui non omnino de prophetarum fonte potauerit? Inde igitur philosophi sitim ingenij sui rigauerunt, ut quæ de nostris habēt, ea nos cōparent illis. Inde (opinor) & à quibusdam quoq; eiecta philosophia, à Thebanis dico, à Spartiatis, & Argiuis, dū
„ à uestra conantur. Et homines gloriæ (ut diximus) & eloquētiæ solius libidi
„ nosi, si quid in sanctis scripturis offenderunt, digestis, ex improstituto curio
„ sitatis ad propria uerterunt, neq; satis credentes diuina esse quo minus in
„ terpolarent, neq; satis intelligentes, ut adhuc tunc sub nubilo etiam ipsis Iu
„ dæis obumbrata, quorum propria uidebantur. Nam & si qua simplicitas
„ erat ueritatis, eo magis scrupulositas humana fidem aspernata mutabat.
„ per quod incertum miscuerunt etiam quod inuenerant certum. Inuentum enim solummodo deum, non ut inuenerant, disputauerunt, ut & de qualitate, & de natura eius, & de sede disceptent. Alij incorporalem asseuerant, alij corporalem, ut tam Platonici quàm Stoici. alij ex atomis, alij ex numeris, sicut Epicurus, & Pythagoras. alij ex igne, qualiter Heracleto uisum est. & Platonici quidem curantem rerum, contra Epicurei otiosum, & inexercitum, &, ut ita dixerim, neminem humanis rebus, positum uero extra mundum

Quid si legas Græciæ discipulus.

VERITAS. *Antiquitas diuinæ literaturæ.*

A Prophetis acceperunt Philosophi, si quid recte præcipiunt.

mundũ. Stoici, qui figuli modo extrinsecus torqueat molẽ hãc intra mũdũ. Platonici, qui gubernatoris exẽplo itra illud maneat, quod regat. Sic & de ipso mundo natus, innatus ue sit, decessurus mansurus ue sit uariãt. Sic & de animæ statu, quam alij diuinã & æternã, alij dissolubilẽ cõtẽdũt. ut quis sen sit, ita intulit, aut reformauit. Nec mirũ si uetus instrumentũ ingenia philosophorũ interuerterũt, Ex horũ semine, & nostrã hãc nouitiolã paraturam uiri quidã suis opinionibus ad philosophicas sentẽtias adulterauerũt, & de una uia obliquos multos tramites, & inexplicabiles sciderunt. Quod ideo suggesserim, ne cui nota uarietas sectæ huius, in hoc quoq; nos philosophis adæquare uideatur, & ex ueritate defẽsionũ uindicet ueritatẽ. Expedite aũt præscribimus adulteris nostris, illã esse regulã ueritatis, quæ ueniat à CHRISTO, transmissa per comites ipsius, quibus aliquãto posteriores diuersi isti cõmentatores probabũtur. Omnia aduersus ueritatẽ de ipsa ueritate construcța sunt, operãtibus æmulationem istã spiritibus erroris. Ab ijs adulteria huiusmodi salutaris disciplinæ suborta, ab his quædã etiã fabulæ immissæ, quæ dissimilitudine fidẽ infirmarẽt ueritatis, nel etiã, si possent, euincerẽt: ut quis ideo nõ putet Christianis credendũ, quia nec poëtis, & philosophis, uel ideo magis poëtis, & philosophis existimet credendũ, quia nõ Christianis. Itaq; & ridemur deũ prædicãtes indicaturũ. Sic enim & poëtæ, & philosophi tribunal apud inferos ponũt. Si gehẽnam cõminemur, quæ est ignis arcani subterraneus ad pœnã thesaurus, proinde decachinamur. Sic enim & Pyriphlegethon apud mortuos amnis est. Et si paradisum nominemus locũ diuinæ amœnitatis recipiendis sanctorũ spiritibus destinatũ, materia quãdã igneæ illius Zonæ à notitia orbis cõmunis segregarũ, Elysij cãpi fidem occuparunt. Vnde hæc oro uos, philosophis, aut poëtis tam cõsimilia? non nisi de nostris sacramentis, ut de prioribus. Ergo fideliora sunt nostra magisq; credenda, quorum imagines quoq; fidem inueniunt de suis sensibus. Iam ergo sacramenta nostra imagines posteriorum habebuntur, quod uerum forma nõ sustinet. nũquam enim corpus umbra, aut ueritatẽ imago præcedit. Age iam si quis philosophus affirmet, ut ait Laberius de sentẽtia Pythagoræ, hominem fieri ex mulo, colubrum ex muliere, & in eã opinionem omnia argumẽta eloquij uirtute detorserit, nónne & sensum mouebit, & fidem infiget etiam ab animalibus abstinendi? Propterea persuasum quis habeat, ne forte bubulã de aliquo proauo suo obsonet. At enim Christianus, si de homine hominẽ, ipsumq; de Caio Caium reducere repromittat, lapidibus magis, nec saltem cædibus à populo exigetur? Si quæcunque ratio præest animarum humanarum reciprocandarum in corpora, cur non in eandem substantiã redeant, cum hoc sit restitui, id esse, quod fuerat? Iam non ipsæ sunt, quæ fuerant, quia non potuerunt esse quod non erant, nisi desinant esse quod fuerant. Multis etiam locis exoptio opus erit, si uelimus ad hanc partẽ lasciuire. quis inquam bestiam reformari uidit? Sed de nostra

Vetus instrumentũ à philosophis interpolatum.

Ex horum semine, De philosophis intelligit.

Nost. hanc nouitiolam paraturã uocat nouũ instrumentũ.

Gehenna.

DE RESVRRECTIONE.

stra magis defensione, qui pponimus multo utiq; dignius credi hominem ex homine rediturũ, quélibet pro quolibet, dũ eadẽ qualitas animæ in eádẽ restauretur cõditionem, & si nõ effigiem. Certe quia ratio restitutionis destinatio iudicij est, necessario idẽ ipse, qui fuerat, exhibebitur, ut boni, seu cõtrarij meriti iudiciũ, à deo referat. Ideoq; repræsentabũtur, & corpora, quia neq; pati quicquã potest anima sola sine materia stabili, id est carne, eo quod omnino de iudicio dei pati debẽt. Animæ nõ sine carne meruerũt, intra quã omnia egerunt. Sed quomodo inquis, dissoluta materia exhiberi potest? Considera temetipsum ó homo, & fidem rei inuenies. Recogita quid fueris ante quàm esses, utiq; nihil. meminisses enim, si quid fuisses. Qui ergo nihil fueras, prius quàm esses, idem nihil fectis, cũ esse desieris, cur nõ posses esse rursus de nihilo eiusdẽ autoris uoluntate, qui te uoluit esse ex nihilo? Quid noui tibi eueniet? qui nõ eras, factus es. cũ iterum nõ eris, fies. Redde rationem, si potes, qua factus es, & tunc requires, qua fies. Et tamen facilius utiq; fies, quod fuisti aliquãdo, quia æque e nõ difficile factus es, quod nunquã fuisti aliquãdo. Dubitabitur, credo, de dei uiribus, qui tãtum corpus hoc mundi de eo, quod nõ fuerat, nõ minus quàm de morte uacationis, & inanitatis imposuit animatũ spiritum omniũ animarum animatiõe signatũ, & ipsum humanæ resurrectionis exemplum in testimoniũ nobis. Lux quotidie interfecta resplendet, & tenebræ pari uice decedendo succedunt, sydera defuncta uiuescunt, tẽpora ubi finiũtur, incipiũt. fructus cõsumantur, & redeunt. certe semina nõ nisi corrupta, & dissoluta fœcũdius surgũt. omnia pereundo seruantur. omnia de interitu reformãtur. Tu homo tãtum nomen, si intelligas te, uel de titulo Pythiæ, dicens dominũ omniũ morietium, resurgentiumue ad hoc morieris, ut pereas. ubicunq; resolutus fueris, quæcũq; te materia destruxerit, hauserit, aboleuerit, in nihilũ prodegerit, reddet te. Eius est nihilũ ipsum, cuius & totum. Ergo inquitis, semper moriendũ erit, & semper resurgendum. si ita rerũ dominus destinasset, ingratis experieris cõditionis tuæ legem. At nũc non aliter destinauit, quàm prædicauit, quæ ratio uniuersitatem ex diuersitate cõposuit, ut omnia æmulis substãtijs sub unitate cõstarẽt ex uacuo, & solido, ex animali, & inanimali, ex comprehẽsibili, & incomprehensibili, ex luce, & tenebris, & ipsa uita, & morte. eadem æuũ quoq; ista destinata distincta conditione cõseruit, ut prima hæc pars, ab exordio rerum quam incolimus, temporali ætate ad finem defluat. Sequẽs uero, quam expectamus, in infinitam æternitatem ppagetur. Cũ ergo finis, & limes medius, qui interhiat, affuerit, ut etiam mundi ipsius species transferatur æque temporalis, quæ illi dispositioni æternitatis aulæi uice oppansa est, tunc restituetur omne humanum genus ad expungendum, quod in isto æuo boni, seu mali meruit, & exinde deprehendendum immensam æternitatis perpetuitatẽ. Ideoq; nec mors iã, nec rursus, ac rursus resurrectio. Sed erimus ijdẽ, qui nunc, nec alij post, Dei quidem cultores apud deum semper superinduti substant ia

Exemplum humanæ resurrectionis.

substantia propria æternitatis. Profani uero, & non integre ad deũ, in pœna æque iugis ignis, habentes ex ipsa natura eius diuinam scilicet subministrationem incorruptibilitatis. Nouerunt & philosophi diuersitatem arcani, & publici ignis. Ita longe alius est qui usui humano, alius, qui iudicio dei apparet, siue de cœlo fulmina stringens, siue de terra per uertices montium eructans. Non enim assumit, quod exurit: sed dũ erogat, reparat. adeo manent montes semp ardentes, & qui de cœlo tangit̃, saluus est, ut nullo iam igni decinerescat. Et hoc erit testimoniũ ignis æterni, hoc exemplũ iugis iudicij, pœnã nutrientes montes urunt̃, & durant. Quid nocentes, & dei hostes? Hæc sunt, quæ in nobis solis præsumptiones uocant̃, in philosophis, & poëtis summæ scientiæ, & insignia ingenia. Illi prudentes, nos inepti. Illi honorandi, nos irridendi: imò eo amplius & puniendi. Falsa nunc sint, quæ tuemur, & merito præsumptio. Attamen necessaria, inepta, attamen utilia. Siquidẽ meliores fieri coguntur, qui eis credũt metu æterni supplicij, & spe æterni refrigerij. Itaq; non expedit falsa dici, nec inepta haberi, quæ expedit uera præsumi. Nullo titulo dãnari licet, quæ prosũt omnino. In uobis itaq; præsumptio est hæc ipsa, quæ dãnat utilia. Proinde nec inepta esse possunt. Certe & si falsa, & inepta, nulli tamẽ noxia, nã & multis alijs similia, quibus nullas pœnas irrogatis, uanis, & fabulosis inaccusatis, & impunitis, ut innoxijs. Sed in eiusmodi, si utiq; irrisioni adiudicãdũ est, nõ gladijs, & ignibus, & crucibus, & bestijs. de qua iniquitate sæuitiæ non modo cæcũ hoc uulgus exultat, & insultat, sed & quidã uestrũ quibus fauor uulgi de iniquitate captat̃, gloriant̃, nõ quasi totũ, quod in nos potestis, nostrũ sit arbitriũ. Certe, si uelim, Christianus sum. tunc ergo me damnabis, si damnari uelim. Cũ uero quod in me potes, nisi uelim, nõ potes, iam meæ uoluntatis est, q̃d potes nõ tuæ potestatis. Proinde & uulgus uane de nostra uexatiõe gaudet. proinde enim nostrũ est gaudiũ, quod sibi uindicãt, qui malunt dãnari, q̃ a deo excidere. Cõtra illi, q nos oderũt, dolere nõ gaudere debebãt cõsecutis nobis quod eligimus. Ergo, inqtis, cur querimini, quod uos insequamur, si pati uultis, cũ diligere debeatis, p quos patimini? Quod uultis planè uolumus pati, uerũ eo more, quo & bellũ miles. nemo quippe libens patit̃, cũ & trepidare, & periclitari sit necesse: tamẽ & præliatur omnibus uiribus, & uincens in prælio gaudet, qui de prælio querebat̃, quia & gloriam cõsequitur, & prædam. Prælium est nobis, quod prouocamur ad tribunalia, ut illic sub discrimine capitis pro ueritate certemus. Victoria est autem pro quo certaueris, obtinere. Ea uictoria habet & gloriã placendi deo, & prædam uiuendi in æternum. Sed obducimur certe, cum obtinuimus: ergo uicimus, cũ occidimur: deniq; euadimus, cũ obducimur. Licet nunc sarmenticios, & semissios appelletis, quia ad stipitẽ dimidij assis reuincti sarmentorũ ambitu exurimur. Hic est habitus uictoriæ nostræ. Hæc palmata uestis. tali curru triũphamus. merito itaq; uictis nõ placemus. propterea enĩ desperati, & pditi existimamur. Sed hæc desperatio, & pditio penes uos in causa gloriæ & famæ uexillũ

Dogmata Christianæ fidei, ethnici appellabant præsumptiones.

Sarmenticij. Semissij.

mæ uexillū uirtutis extollūt. Mutius dextrā suā libens in ara reliqt. O subli mitas animi. Empedocles totū sese Catanensiū Aetneis incendijs donauit. O uigor mentis. Aliqua Carthaginis cōditrix rogo se secundum matrimoniū dedit. O præconiū castitatis. Regulus ne unus ꝓ multis hostibus uiueret, toto corpore cruces patit̃. O uirū fortē, & in captiuitate uictorem. Anaxarchus cū in exitiū, ptisanæ pilo cōtunderet̃, tunde, tunde aiebat Anaxarchi follē: Anaxarchū em̄ nō tundis. O philosophi magnanimitatē, qui tali de suo exitu etiā iocabat̃. O mitto, qui cū gladio, ꝓprio, alióue genere mortis mitiore de laude pepigerūt. Ecce em̄ & tormētorū certamina coronant̃
Leena. à uobis. Attica meretrix carnifice iā fatigato, postremo linguā suā comestā
Hippias. in faciē tyrāni sæuientis expuit, ut expueret & uocem, ne cōiuratos confiteri posset, si etiā uicta uoluisset. Zeno Eleates cōsultus à Dionysio, quid nam philosophia præstaret, cū respondisset cōtemptū mortis, impassibilibus fla
Διαμασίγωσις. gellis tyrāni obiectus sententiā suā ad mortē usq; signabat. Certe Laconū
Lacedæmoniorum. flagella sub oculis etiā hortantiū propinquorū acerbata. tantum honor est tolerantiæ. deinde cōferūt, quantū sanguinis fuderint. O gloriā licitā, q̄a humanā, cui nec præsumptio ꝑdita, nec ꝑsuasio desperata reputat̃. In cōtēptu mortis, & atrocitatis omni modo animi tantū pro patria, pro imperio, pro amicitia pati ꝑmissum est, quantū pro deo nō licet. Et tamē illis omnibus & statuas diffundiris, & imagines inscribitis, & titulos inciditis. æternitatem quantū de monimētis potestis, scilicet præstatis. & ipsis quodāmodo mortuis resurrectionē. Hanc qui uerā à deo sperat, si pro deo patiat̃, insanus est. Sed hoc agite boni præsides meliores multo apud populū, si illis Christianos imolaueritis. cruciate, torquete, dānate, atterite nos. Probatio est em̄ innocētiæ nostræ iniquitas uestra. Ideo nos hæc pati deus patitur. Nam & proxime ad lenonē damnādo Christianā, potius q̄ ad leonē, confessi estis labē pudicitiæ apud nos atrociorē omni pœna, & omni morte reputari. nec quicq̄ tamē profuit. Exquisitior quæq; crudelitas uestra, illecebra est magis sectæ. Plures efficimur, quoties metimur à uobis. semē est sanguis Christianorū. Multi apud uos ad tolerantiā doloris, & mortis hortantur, ut Cicero in Tusculanis, ut Seneca in fortuitis, ut Diogenes, ut Pyrrhon, ut Calinic⁹. Nec tamē tantos inueniūt uerba discipulos, quātos Christiani factis docendo. Illa ipsa obstinatio, quā exprobratis, magistra est. Quis em̄ nō contemplatione eius cōcutit̃ ad requirendū quid intus in re sit? Quis nō, ubi requisiuit, accedit? ubi accessit, pati exoptat? ut dei gratiā redimat, ut omnem ue-
Martyrium. niā ab eo cōpensatione sanguinis sui expediat? omnia enim huic operi delicta donant̃. Inde est, quod ibidē sententijs uestris gratias agimus. Vt est æmulatio diuinæ rei, & humanæ, cū dānamur à uobis, à deo absoluimur.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, APOLOGETICI ADVERSVS GENTES, FINIS.

BEATVS B. RHENANVS LECTORI S.

ADMONVIMVS in operis initio, quibus in libris præcipue sit caute legendus Tertullianus. nunc eidem rei consulturi, libellum hunc adiecimus, cui titulus, Definitiones ecclesiasticorum dogmatũ, qui nonnullos Tertulliani lapsus indicat. id quod in illo mirum uideri non debet, quando nõ lõgo interuallo post Apostolorum tempora uixit, An. post Christum CL. & ante, cum nihildum esset à Concilijs definitum, quæ nulla adhuc fuerant, Apostolico illo excepto, cuius Acta faciunt mẽtionem. Siquidẽ mirum in modum illorum mihi consilium probatur, qui scriptoribus è quibus lectori sit periculum, uelut antidota quædam apponunt. Sic quidam Philostrati libris de uita Apollonij impostoris, libellum Eusebij ἐλεγκτικὸν addiderũt. Eas definitiones cum nuper Strazeburgi reperissem in uetustissimo codice, libenter describẽdas suscepit Lucas ille Bathodius non minus bonarum literarum studio, quàm inculpatis moribus spectabilis. Deinde cum diligentius perlegerem quas ante degustaram tantum, uidebar mihi illas aliâs uidisse. Excutio bibliothecam meam. & cum Augustini Tomum decimũ forte sumpsissem in manus, inuenio quod quærebam. Mirabar illic extare titulo Augustini. sed eam admirationem mihi statim ademit aliorũ aliquot libellorum falsa inscriptio, quos idem tomus complectitur. Mox cœpi conferre, & inueni xxx. capita addita, nimirũ decreta Mileuẽtani concilij, quod contra Pelagium coactum fuit, diui Augustini præsentia nobile & Anselmi Romanæ ecclesiæ legati. quorũ capitum adiectitiorum primũ est xxij. ultimum uero LI. Porro pergens conferre, cum ad LXXX. caput uenissem, quod de peccatorum uenia tractat, eò loci, ubi publica lamentatione peccata prodenda docet, cuius publicæ confessionis seu contestationis, Tertullianus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, & omnes ueteres meminerunt, secreta ista admissorum cõfessione quæ in aurem fit sacerdoti prorsus adhuc ignota, sunt autem hæc dogmatis illius uerba: Pœnitẽtia aboleri peccata indubitanter credimus, etiamsi in ultimo uitæ spiritu admissorum pœniteat, & publica lamentatione peccata prodantur: ibi quidã in codice typis excuso post publica adiecerat uel supplici, cum uetustũ exẽplar ante D. annos scriptum, tantum publica habeat. Et in eodẽ capite paulo post, ubi legitur: Et ideo quia uoluntas eius non mutatur, siue emendatione uitæ, si tempus conceditur, siue publica confessione si cõtinuo uita excedetur, uenia peccatorum fideliter præsumatur, rursus quispiam recentioris istius Theologiæ studiosus, cui publica ueterum confessio, uel non erat

L. Bathodius.

Definitiones ecclesiasticorũ dogmatum quæ extãt inter opera Diui Augustini, à genio errore iudicantur.

cognita, uel non placebat, ut confirmaret receptam scholarum opinionem, ex publica confessione supplicem fecerat. Exemplar uetustum extat Strazburgi in bibliotheca maioris templi: qui uolet, inspiciat, si mihi forte diffidit. Quod idcirco censui indicandum, ut appareat etiam grauium receptorũq; scriptorum libros etiam atq; etiã inspiciẽdos excutiendosq;. Si hoc cõtigit in hoc loco, quis neget alibi quoq; potuisse accidere? Proinde quoties dubitatum fuerit, exemplaria uetusta consuli debent, quæ expedit in bibliothecis asseruari propter falsarios coarguendos. Hunc libellum de Definitionibus ecclesiasticorum dogmatum citat Isidorus in opere quodam, nullã Augustini faciens mentionem. Videtur tamen ea natus ætate. quandoquidem Iouiniani meminit & Vigilantij. quanquàm hunc arbitror cottidiana accessione locupletatum, ut quidque decretum aut damnatum fuit. qua ratione etiam ista xxx. capita in medio addita uideri queant, loco conuenientissimo, post caput uidelicet quod de libero arbitrio tractat. quemadmodũ & caput xviij. adiectum apparet, cum non habeat in uetusto codice, ut nec LX. nec LXI. nec LXII. Certe Petrus Lombardus Theologicarũ sententiarum coaceruator, hunc libellum Gennadij nomine citat. quem ego crediderim postremo quædam adiecisse, & hinc autoris emeruisse titulũ. id quod in Etymologiarum libris Isidoro contigit. in Sententijs Petro Lombardo, & apud Græcos Suidæ. Sed & apud Gratianum ex his dogmatibus nonnulla leguntur, quædam Celestini nomine, quædam Gregorij Romanorũ pontificum, quædam Augustini titulo. In summa liber non est unius autoris, nedum Augustini, definitiones complectens diuersis tẽporibus factas, proinde à compluribus consarcinatus. Constat tamen lectu dignissimum esse. quem euoluens cogitare potest quàm expeditior fuerit olim Christianismus, ac est hodie, nodum tot legibus natis, quarum adhuc nullus finis est. Paucæ tum & breues regulæ erant, nunc multo plures & inuolutiores. Quod si dogmata scholasticæ Theologiæ qs numerare conet, intra CCC. annos ex magna parte cum monachis istis quos à mendicando cognominant in orbem ingressa, quorum est tanta fœcunditas, ut adhuc se cottidie multiplicent, si quis inquam numerare uelit, is undas (quod aiunt) numeret, & harenam metiatur. Ea uidemus hodie minis principum & suppliciorum intentatione defendi, procurantibus ijs, qui rationibus suis diffidunt.

Bene Vale.

FINIS.

DEFINITIONES EC

ECCLESIASTICORVM DOGMATVM. DE FIDE. CAP. I

ATREM credimus, eo quod filium habeat. Filium, eo quod patrem habeat. Spiritum sanctũ, eo quod sit ex patre & filio. Pater ergo principium deitatis: qui sicut nunquàm fuit non deus, ita nunquàm fuit non pater: à quo filius natus, à quo spiritus sanctus non natus, quia non est filius: neq; ingenitus, quia non est pater: neq; factus, quia non est ex nihilo, sed ex deo patre & deo filio deus procedens. Pater æternus, eo quod æternum habeat filium, cuius æternus sit pater. Filius æternus, eo quod sit patri coæternus. Spiritus sanctus æternus, eo quod sit patri & filio coæternus. Nõ confusa in una persona trinitas, ut Sabellius dicit: neq; separata, aut diuisa in natura diuinitas, ut Arrius blasphemat: sed alter in psona pater, alter in psona filius, alter in psona spiritus sanctus. Vnus natura in sancta trinitate deus pater, & filius, & spiritus sanct⁹.

Et deo filio. nõ erat In uetusto codice.

Vnde colligitur dogmatis antiquitas.

DE INCARNATIONE CHRISTI. CAPVT II.

On pater carnem assumpsit, neq; spiritus sanctus, sed filius tantum: ut qui erat in diuinitate dei patris filius, ipse fieret in homine hominis matris filius: ne filij nomen ad alterum trãsiret, qui non esset æterna natiuitate filius. Dei ergo filius factus est hominis filius, natus secundum ueritatem naturæ ex deo dei filius, & secundum ueritatem naturæ ex homine hominis filius: ut ueritas geniti non adoptione, non appellatione, sed in utraque natiuitate filij nomen nascendo haberet, & esset uerus deus, & uerus homo unus filius. Non enim duos Christos, neque duos filios fatemur, sed deum & hominem unum filium. Quem propterea & unigenitum dicimus, manentem in duabus substantijs sicut ei naturæ ueritas contulit, non confusis naturis, neque immixtis sicut Thimotiani uolunt, sed societate unitis. Deus ergo hominem assumpsit, homo in deum transiuit, non naturæ uersibilitate, sicut Apollinaristæ dicunt, sed dei dignatione: ut nec deus mutaret͂ in humanam substantiam, assumendo hominem, nec homo in diuinam glorificatus in deum: quia mutatio uel uersibilitas naturæ & diminutionẽ & abolitionem substantiæ facit. Creditur à nobis sine confusione coniuncta sancta trinitas, sine separatione distincta. Natus est ergo dei filius ex homine & non per hominem: id est, nõ ex uiri coitu, sicut Ebion dicit, sed carnem ex uirginis corpore trahens, & non de cœlo secum afferens: sicut Marcion, Origenes, & Euthyces affirmant. Neq; in phantasia, id est, absq; carne, sicut Valentinus, à sole, id est, neq; putatiue imaginatum, sed corpus uerũ. Nõ tantum carnem ex carne, sicut Marcianus, sed uerus deus ex diuinitate, & uerus homo ex carne: unus filius in diuinitate uerbum patris. & deus in homine anima

Matris. adiectũ est.

*Aliàs * in deo.*

Creditur. additũ est.

Origenes. additũ ẽ.

Euticius

Sic lege, sicut Valẽtinus. Neq; δοκήσει id est, putatiue. Sic lege etiam in principio libri de carne Coristi, p tocoxin.

ne anima & caro. Anima non absq; sensu & ratione, ut Apollinaris: neq; caro absq; anima, ut Eunomius: sed anima cum ratiõe sua, & caro cum sensibus suis: per quos sensus ueros in passione, & ante passionem carnis suæ dolores sustinuit.

QVOD AETERNVS DEVS EX VIRGINE NATVS SIT. CAPVT III.

Eq; sic est natus ex uirgine, ut & diuinitatis initium homo nascẽdo acceperit: quasi ante quàm nasceretur ex uirgine, deus nõ fuerit: sicut Arthemon, & Berillus, & Marcellius docuerunt: sed æternus deus & homo ex uirgine natus est.

DE TRINITATE PERFECTA. CAPVT IIII.

Ihil creatum aut seruiens in trinitate credamus, ut uult Dionysius fons Arrij: nihil inæquale, ut uult Eunomius: nihil inæquale gratiæ, ut uult Actius: nihil anterius posteriusue, aut minus, ut Arrius: nihil extraneum aut officiale alteri, ut Macedonius: nihil persuasione aut surreptione insertum, ut Manicheus: nihil corporeũ, ut Melito & Tertullianus: nihil corporaliter effigiatum, ut Anthropomorphus & Vadianus: nihil sibi inuisibile à creaturis, ut Origenes: nihil creaturis uisibile, ut Fortunatus: nihil moribus uel uoluntate diuersum, ut Marcion: nihil ex trinitatis essentia ad creatarum naturam deductum, ut Plato & Tertullianus: nihil officio singulare, nec alteri cõmunicabile, ut Origenes: nihil confusum, ut Sabellius: sed totum perfectum, quia totum ex uno, & unũ ex toto: non tamen solitarium: ut præsumunt Praxeas & Syluanus Pentapolitana damnabilis illa doctrina.

*Al's *Nihil æquale gratia, ut uult Etius.* *Tertullianus.* *Tertullianus.*

DE HOMOVSION. CAPVT V.

Omousius ergo, id est, coëssentialis in diuinitate patri filius: homousius patri & filio spiritus sanctus, homoũsiu deo & homini unus filius manens deus in homine suo in gloria pàtris, desiderabilis uideri ab angelis, sicut pater & spiritus sanctus adoratur ab angelis & ab omni creatura: nõ homo factus præter deũ, uel CHRISTVS cum deo, sicut blasphemat Nestorius: sed homo in deo, & deus in homine.

1. Petri. 1.

DE RESVRRECTIONE. CAPVT VI.

Rit resurrectio mortuorũ omniũ hominũ, sed una & in simul & semel. Non prima iustorum, & secunda peccatorũ: ut fabula est somniatorum, sed una omniũ. Et si resurgere dicitur quod cadit, caro ergo nostra in ueritate resurgit, sicut in ueritate cadit. Et non secundum Origenem immutatio corporum erit: id est, aliud nouum corpus pro carne, sed eadem caro corruptibilis quo cadit, tam iustorũ quàm iniustorum, incorruptibilis resurget: quo uel pœnam sufferre possit pro peccatis, uel in gloria æterna manere pro meritis.

Hominali. additum est.

Quod

QVOD OMNIVM HOMINVM ERIT RESVRRECTIO, & de his qui uiui reperientur. Caput VII.

Mnium enim hominū erit resurrectio. Si omniū erit, ergo oēs moriuntur, ut mors ab Adam ducta omnibus filijs eius domi/netur: & maneat illud priuilegium in domino quod de eo specialiter dicitur: Non dabis sanctum tuum uidere corruptionē. *Psal. 15. Act. 2. d.* Eius enim caro non uidit corruptionem. Hanc rationem maxima patrum turba tradente suscepimus. Verum quia sunt & alij æque catholici & eruditi uiri, qui credunt, anima in corpore manente immutandos ad incorruptionem & immortalitatē eos qui in aduentu domini uiui inueniendi sunt: & hoc eis reputari pro resurrectione ex mortuis, quod mortalitatem immutatione deponant, non morte: quolibet quis acquiescat modo, non est hæreticus, nisi ex contentione hæreticus fiat. Sufficit enim in ecclesiæ lege carnis resurrectionem credere futuram de morte.

DE IVDICIO VIVORVM ET MORTVORVM. CAP. VIII.

Vod autem dicimus in symbolo, in aduentu domini uiuos ac mortuos iudicandos, non solum iustos & peccatores significari, sicut Diodorus putat, sed & uiuos eos, qui in carne inueniendi sunt credimus: qui adhuc morituri creduntur, uel immutandi sunt, ut alij uolunt: ut suscitati continuo uel reformati cum ante mortuis iudicentur. *Aliâs * Theodorus.*

QVOD NVLLA POST RESVRRECTIONEM ET IVDIcium futura sit restitutio. Caput IX.

Ost resurrectionem & iudicium nō credamus restitutionē futuram, quam Origenes delirat: ut dæmones uel impij homines post tormenta quasi supplicijs expurgati, uel illi in angelicam qua creati sunt redeant dignitatem, uel isti iustorū societati donentur: eo quod hoc diuinæ conueniat pietati, ne quid ex rationalibus pereat creaturis, sed quolibet modo saluetur. Sed nos credamus ipsi iudici omniū & retributori iusto, qui dixit: Ibūt impij in supplicium æternū, iusti autem in uitam æternam, ut percipiant fructum operum suorum. *Matth. 25. d.*

QVOD ANGELI ANTE MVNDVM FACTI SINT. CAPVT X.

N principio creauit deus cœlum, & terram, & aquam ex nihilo. *Gene. 1. a.* Et cum adhuc tenebræ ipsam aquam occultarent, & aqua terrā absconderet, facti sunt angeli & omnes cœlestes uirtutes: ut nō esset ociosa dei bonitas, sed haberet in quibus per multa ante spacia bonitatem suam ostēderet. & ita hic uisibilis mūdus ex materia quæ à deo facta fuerat, factus est & ornatus.

QVOD SOLVS DEVS SIT INCORPOREVS. CAP. XI.

NIhil incorporeum & inuisibile natura credendum, nisi solum deũ: id est, patrem, & filium, & spiritum sanctũ. Qui ideo recte incorporeus creditur, quia ubiq; est: & omnia implet atq; constringit: ideo & inuisibilis omnibus creaturis, quia incorporeus est.

QVOD OMNIS CREATVRA SIT CORPOREA. CAP. XII.

CReatura omnis corporea est: angeli & om̃es cœlestes uirtutes corporeæ, licet non carne subsistant. Ex eo autem corporeas esse credimus intellectuales creaturas, quod localiter circumscribũtur, sicut & anima quæ carne clauditur, & dæmones, qui per substantiam angelicæ naturæ sunt.

QVOD INTELLECTVALES NATVRAE IMMORTALES SINT. CAPVT XIII.

IMmortales esse credimus intellectuales naturas, quia carne carẽt, nec habent quo cadant, ut resurrectione egeant post ruinam necessaria.

QVOD ANIMAE HOMINVM NON SINT SIMVL creatæ, nec per coitum seminatæ. Caput XIIII.

ANimas hominum non esse ab initio inter cæteras intellectuales naturas: nec simul creatas, sicut Origenes fingit: neq; cũ corporibus per coitum seminantur, sicut Luciferiani, Cyrillus, & alii qui Latinorum præsumentes affirmant, quasi naturæ cõsequẽtiam seruantes. Sed dicimus creationem animæ solum creatorem omnium nosse, & corpus tantum per coniugij copulam seminari: dei uero iudicio coagulari in uulua, & compingi atq; formari: ac formato iam corpore animã creari & infundi, ut uiuat in utero homo ex anima constans & corpore: & egrediatur uiuus ex utero, plenus humana substantia.

Hæc sũt addita.

QVOD DVAE ANIMAE NON SINT IN HOMINE. CAP. XV.

Exēp. antiq. habet, sicut quidã Syrorum.

NEq; duas animas esse dicimus in uno homine, sicut Iacobus & alij Syrorum scribunt, unam animalem qua animetur corpus, & immixta sit sanguini: & alteram spiritalem, quæ rationẽ ministret: sed dicimus unam esse eandemq; animam in homine: quæ & corpus sua societate uiuificet, & semetipsam sua ratiõe disponat: habens in se libertatem arbitrij, ut in sua substãtia eligat cogitatione quod uult.

QVOD SOLVS HOMO IMMORTALEM HABET ANIMAM. CAPVT XVI.

SOlum hominem credimus habere animam substantiuam, quæ exuta corpore uiuit, & sensus suos atque ingenia uiuaciter tenet. Non cum corpore moritur, sicut *Aratus asserit: neq; *post modicum interuallum, sicut Zenon dicit, quia substantialiter uiuit.

Al's Arabs.*
Al's postmodum.*

Quod animæ

QVOD ANIMAE ANIMALIVM SINT MORTALES.
CAPVT XVII.

Animalium uero animæ non sunt substantiuæ, sed cum carne ipsa carnis uiuacitate nascuntur, & cum carnis morte finiuntur & moriuntur, & ideo nec ratione reguntur, sicut Plato & Alexander putant: sed ad omnia naturæ incitamenta ducuntur.

QVOD ANIMA HOMINIS FORMATO CORPORE INSERITVR. CAPVT XVIII.

Anima humana, non cum carne moritur: quia non cum carne, ut superius diximus, seminatur: sed formato in uentre matris corpore, dei iudicio creat & infundit, ut uiuat homo intus in utero, & sic procedat natiuitate in mundum. *Hoc nō erat in exēplari uetusto.*

QVOD DVABVS SVBSTANTIIS CONSTET HOMO.
CAPVT XIX.

Duabus substantijs tantum constat homo, anima & corpore. Anima cum ratione sua, & corpore cum sensibus suis. Quos tamen sensus absq; animæ societate non mouet corpus. Anima uero & sine corpore rationale suum tenet.

QVOD SPIRITVS IN HOMINE VNVM SIT CVM ANIMA. CAPVT XX.

Non est tertius in substantia hominis spiritus, sicut Didymus contendit: sed spiritus ipsa est anima pro spiritali natura, uel pro eo quod spiret in corpore spiritus appellata. Anima uero ex eo uocatur, quod ad uiuendum uel ad uiuificandum animet corpus. Tertium uero qui ab Apostolo cum anima & corpore inducitur spiritum, gratiam sancti spiritus esse intelligamus: quā orat Apostolus, ut integra perseueret in nobis, ne nostro uitio aut minuatur, aut fugetur à nobis: quia spiritus sanctus effugiet fictum. *1. Thessal. 5. b.* *Sap. 1. a.*

DE LIBERO ARBITRIO. CAPVT XXI.

Libertati arbitrij sui cōmissus est homo statim in prima conditiōe, * ut salua uigilantia mētis, adnitente etiam præcepti custodia pse uteraret, si uellet in eo quod creatus fuerat permanere. Postquàm uero seductione serpētis per Euam cecidit, naturæ bonū perdidit, pariter & uigorem arbitrij: non tamen electionem, ne non esset suum quod *euitaret peccatum: nec merito indulgeretur quod nō arbitrio diluisset. Manet itaq; ad quærendam salutem arbitrij libertas, id est, rationalis uoluntas: sed admonente prius deo & inuitante ad salutem: ut uel eligat, uel sequatur, uel agat occasione salutis, hoc est, inspiratione dei. Vt autem consequat quod eligit, uel quod sequitur, uel quod occasione agit, dei esse libere confitemur. Initium ergo salutis nostræ deo miserante habemus: Vt acquiescamus salu *Aliàs * ut sola uigilantia.* *Gene. 3. a* *Aliàs * emendaret.*

tiferæ

tiferæ inſpirationi,noſtræ poteſtatis eſt:ut adipiſcamur quod acquieſcẽdo admonitioni cupimus,diuini eſt muneris:ut non labamur in adepto ſalutis munere,ſollicitudinis noſtræ eſt, & cœleſtis pariter adiutorij: ut labamur, poteſtatis noſtræ eſt & ignauiæ. Nõ tamen ad obtinẽdam ſine illo,q qu æ-
Matth.7.a rentes facit inuenire,qui pulſantibus aperit,qui petentibus donat. Sicut er-go initium ſalutis noſtræ deo miſerante & inſpirante habere nos credimus,
Hæc ſunt addita. ita arbitrium naturæ noſtræ ſequax eſſe diuinæ inſpirationis libere, cõfite-mur. Igiẗ ut nõ labamur à bono uel naturæ uel meriti, ſollicitudinis noſtræ eſt & cœleſtis pariter adiutorij: ut labamur, poteſtatis noſtræ & ignauiæ.

QVOD ADAM OMNES HOMINES LAESERIT, NEC quenquàm niſi CHRISTI gratia poſſe ſaluari. Caput XXII.

Hæc triginta capi-ta quæ ſequũtur, de-creta putauerim eẽ Mileuẽtani Concilij cui interfuit Au. Au guſtinus. Nec erant ine xẽplari uetuſto.

IRMISSIME credendum eſt, in præuaricatiõe Adæ oẽs homines naturalem poſſibilitatem & innocentiam perdi diſſe: & neminem de profundo illius ruinæ per liberũ ar-bitrium poſſe conſurgere, niſi eum gratia dei miſerantis erexerit. liberum enim arbitrium ille perpeſſus, dum ſuis inconſultius utitur bonis, cadens in præuaricationis pro-funda demerſus eſt. Et nihil quemadmodum exinde ſurgere poſſet, inue-nit, ſuáq; in æternum libertate deceptus, huius ruinæ latuiſſet oppreſſu, ni-ſi eum poſt CHRISTI pro ſua gratia releuaſſet aduentus: qui per nouæ re-generationis purificationem, omne præteritum uitium ſui baptiſmatis la-uacro purgauit.

QVOD NEMO SIT BONVS SVIS VIRIBVS, NISI participatione eius qui ſolus eſt bonus. Caput XXIII.

NEminem eſſe per ſemetipſum bonum, niſi participationem ſui ille do nauerit, qui ſolus eſt bonus.

QVOD NISI GRATIA DEI CONTINVA IVVEMVR, inſidias diaboli deuitare non poſſumus. Cap. XXIIII.

NEminem etiam baptiſmatis gratia renouatum idoneum eſſe ad ſupe randas diaboli inſidias, & ad uincendas carnis cõcupiſcentias, niſi per quotidianum adiutorium dei perſeuerantiam bonæ conuerſatiõis accepit.

QVOD PER CHRISTVM LIBERO BENE VTAMVR arbitrio. Caput XXV.

QVod nemo niſi per CHRISTVM libero bene utatur arbitrio, idẽ ma-giſter in epiſtola ad Mileuentanum Concilium data prædicat, dicẽs:

Aduerte

Aduerte tandem ó prauissimarum mentium doctrina, quod primum hominem ita libertas ipsa decepit, ut dum indulgentius frenis eius utit, in praeuaricationem praesumptione *concideret. Nec ex hac potuit erui, nisi ei prouidentia regenerationis, statū pristinae libertatis, CHRISTI domini reformasset aduentus. Aliás *inciderei.

QVOD OMNIA SANCTORVM MERITA, DONA SINT DEI. CAPVT XXVI.

Quod omnia studia & omnia opera ac merita sanctorum ad dei gloriam laudemq́ referenda sint, quia nemo ali unde ei placeat nisi ex eo quod ipse donauerit. in quam nos sententiā dirigit beatae recordationis papae Zozimi regularis autoritas, cū scribēs ad totius orbis episcopos ait: Nos autem instinctu dei (omnia enim bona ad autorem suum referenda sunt unde nascūtur) ad fratrum & coëpiscoporum nostrorum consciētiam uniuersa retulimus. Hunc autem sermonem syncerissimae ueritatis luce radiantem tanto Aphri episcopi honore uenerati sunt, ut ita ad eūdem uirum scriberent. Illud uero quod in literis, quas ad uniuersas prouincias curasti esse mittendas posuisti, dicens: Nos tamen instinctu dei, & caetera: sic accipimus dictum, ut illos qui contra dei adiutorium extollūt humani arbitrij libertatem, districto gladio ueritatis uelut cursim transiēs amputares. Quid enim tam libero fecisti arbitrio, quàm quod *uniuersam nostrae humilitatis conscientiam retulisti, & tamen instinctu dei factum esse fideliter sapienterq́ uidisti, ueraciter fidenterq́ dixisti? Ideo utiq́, qa praeparatur uoluntas á domino: Et ut boni aliquid agāt, paternis inspirationibus suorum ipse tangat corda filiorum. Quotquot enim spiritu dei aguntur, hi filij dei sunt: ut nec nostrum deesse sentiamus arbitrium, & in bonis quibusq́ uoluntatis humanae singulis motibus, magis illius ualere non dubitemus auxilium. Aliás* uniuersa in. Roma. 8.a.

QVOD OMNIS SANCTA COGITATIO ET MOTVS PIAE VOLVNTATIS, EX DEO SIT. CAP. XXVII.

Ita deus in cordibus hominum, atq́ in ipso libero operatur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consiliū, omnisq́ motus bonae uoluntatis ex deo sit: quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus.

QVOD GRATIA DEI NON SOLVM PECCATA DIMITTIT, sed etiam adiuuat ne cōmittantur. Caput XXVIII.

Quicunq́ dixerit gratiā dei, qua iustificamur per IESVM Christum dominum nostrum, ad solam remissionē peccatorum ualere, quae iam cōmissa sunt, nō etiam ad adiutoriū gratiae, ut nō committantur, anathema sit. De conse. dist. 4. c. placuit ut quicunq́ dixerit.

Quod per

QVOD PER CHRISTI GRATIAM, NON SOLVM ADiuuamur ad non peccandum, sed etiam reueletur intelligentia mandatorum, ut sciamus quid appetendum, quidue uitandum. Caput XXIX.

De conse. dist. 4. c. quisquis dixerit.

Visquis dixerit gratiam dei per IESVM Christum propter hoc tantum nos adiuuare ad non peccandū, quia per ipsum nobis reuelatur & aperitur intelligentia mandatorum, ut sciamus quid appetere, & quid uitare debeamus: nō autem per illā nobis præstari, ut quod faciēdū cognouimus, etiam facere diligamus atq; ualeamus, anathema sit.

QVOD OMNES ORATIONES ECCLESIAE CHRISTI gratiam reformant, qua genus reparatur humanum ab æterna damnatione. Caput XXX.

Bsecrationum quoq; sacerdotalium sacramēta respiciamus, quæ ab Apostolis tradita, in toto mundo, atq; in omni catholica ecclesia uniformiter celebrantur: ut legem credēdi, lex statuat supplicādi. Cum enim sanctarum plebium præsules mandata sibimet legatiōe funguntur, apud diuinam clementiam humani generis agunt causam: & tota secum ecclesia congemiscente postulant & precantur, ut infidelibus donetur fides: ut idololatræ ab impietatis suæ liberentur erroribus: ut Iudæis ablato cordis uelamine, lux ueritatis appareat: ut hæretici catholicæ fidei pceptiōe resipiscāt: ut schismatici spiritū rediuiuæ charitatis accipiāt: ut lapsis pœnitētiæ remedia conferantur: ut denicq; catechumenis ad regenerationis sacramenta perductis, cœlestis misericordiæ aula reseretur. Hæc autem non perfunctorie neq; inaniter à domino peti, rerum ipsarum monstrat effectus: quandoquidem ex omni errorum genere plurimos deus dignatur attrahere, quos erutos de potestate tenebrarum transferat in regnum filij charitatis suæ: & ex uasis iræ, faciat uasa misericordiæ. Quod adeo totū diuini operis esse sentitur, ut hæc efficienti deo gratiarum semper actio, laudisq; confessio pro illuminatione talium uel correctione referantur.

QVOD GRATIAM DEI ETIAM BAPTIZANDORVM testetur instituta propagatio, cum exorcismis & exufflationibus spiritus ab eis expelluntur immūdi. Cap. XXXI.

De cōse. dis. 4. c. siue paruuli.

Llud etiam quod circa baptizandos in uniuerso mūdo sancta ecclesia uniformiter agit, non otioso contemplemur intuitu. Cum siue paruuli, siue iuuenes ad regenerationis ueniunt sacramentū: non prius fontem uitæ adeant, quàm exorcismis & exufflationibus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur: ut tunc uere appareat quādo princeps mundi huius mittatur foras: & quomodo prius alligetur fortis, & deinceps uasa eius diripiantur, in possessionem translata uictoris: qui captiuā ducit captiuitatem, & dat dona hominibus.

Iohan. 12. c. Matth. 12. c. Psal. 67.

QVOD OMNIVM BONORVM AFFECTVVM ATQVE operum,& omnium studiorum,omniumcꝫ uirtutum,quibus ab initio fidei ad deum tenditur,deum profitemur autorem:nec ideo tamen aufertur liberum arbitrium, sed liberatur. Caput XXXII.

Mnium bonorum affectuum atcꝫ operum,& omniũ studiorum,omniũcꝫ uirtutum,quibus ab initio fidei ad deum tenditur,deum profitemur autorẽ.Et non dubitamus ab ipsius gratia omnia hominis merita præueniri:per quem fit ut aliqd boni & uelle incipiamus & facere.Quo uticꝫ auxilio & munere dei non aufertur liberum arbitrium,sed liberatur:ut de tenebroso lucidum,de prauo rectum,de languido sanum,de imprudente sit prouidum.Tanta enim est erga omnes homines bonitas dei,ut nostra uelit esse merita,quæ sunt ipsius dona:& pro his quæ largitus est,æterna præmia sit donaturus. Agit quippe in nobis,ut qđ uult,& uelimus,& agamus:nec otiosa esse in nobis patitꝰ quæ exercenda,non negligenda donauit,ut & nos cooperatores simꝰ gratiæ dei:ac si quid in nobis ex nostra uiderimus remissione languescere,ad illum sollicite recurramus,qui sanat omnes languores nostros,& redimit de interitu uitam nostram:& cui cottidie dicimus:Ne nos inducas in tentationem,sed libera nos à malo. Psal.102. Matth.6.b

QVOD ADAM NON SIT FACTVS A DEO MORTALIS. CAPVT XXXIII.

Qvicunq; dicit Adam primũ hominem mortalem factum, ita ut siue peccaret,siue non peccaret,moreretur in corpore hoc,id est,de corpore exiret,non peccati merito,sed necessitate naturæ,anathema sit.

QVOD PARVVLI IN REMISSIONE PECCATORVM BAPTIZENTVR. CAPVT XXXIIII.

Vicuncꝫ paruulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat,aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari,sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod lauacro regenerationis expietur:unde fit cõsequens,ut in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum non uera,sed falsa intelligatur, anathema sit.quoniam non aliter intelligendum est quod ait Apostolus: Per unum hominem peccatum intrauit in mundum,& per peccatum mors: & ita in omnes homines pertransijt,in quo omnes peccauerunt,nisi quemadmodum ecclesia catholica ubicꝫ diffusa semper intellexit. Propter hanc etẽ fidei regulã etiã paruuli qui nihil peccatorũ in seipsis adhuc cõmittere potuerunt,ideo in peccatorum remissionem ueraciter baptizantur,ut in eis regeneratione mundetur,quod generatione traxerunt. De conse. dist.4.c. placuit ut quicũq. Ro.5.b.

QVOD NON SOLVM HVMILIS, SED ET VERAX sanctorum uox est: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus. Caput XXXV.

1.Iohā.1.c. Vod ait sanctus Iohannes apostolus: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & ueritas in nobis non est: quisquis sic accipiēdum putauerit, ut dicat propter humilitatem non oportere dici nos non habere peccatū, nō quia ueritas est, anathema sit. Sequitur enim Apostolus & adiungit: Si autē cōfessi fuerimus peccata nostra, fidelis est & iustus, qui remittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Vbi satis apparet, hoc non tantū humiliter, sed etiā ueraciter dici. Poterat enim Apostolus dicere: Si dixerimus non habemus peccatum, nosipsos extollimus, & humilitas in nobis nō est. Sed cum ait: Nosipsos decipimus, & ueritas in nobis non est: satis ostendit, eum qui dixerit se non habere peccatum, non uerum loqui, sed falsum.

QVOD IN ORATIONE DOMINICA SANCTI PRO se dicant: Dimitte nobis debita nostra. Caput XXXVI.

Matth.6.b. Vicunq; dixerit in oratione dominica ideo dicere sanctos: Dimitte nobis debita nostra, ut non pro seipsis hoc dicant, qa nō est eis iam necessaria ista petitio, sed pro alijs qui sunt in suo populo peccatores, & ideo non dicere unumquenq; sanctorum: Dimitte mihi debita mea, sed dimitte nobis debita nostra: ut hoc pro alijs potius quàm pro se iustus petere intelligatur, anathema sit. Sanctus enim &
Iaco.3.a iustus erat apostolus Iacobus, cū dicebat: In multis enim offendimus oēs.
Nam quare additum est, omnes, nisi ut ista sententia cōueniret, & psalmo
Psal.142. ubi legitur: Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quoniam non iustificabit
in conspectu tuo omnis uiuens? Et in oratione sapientissimi Salomonis:
Eccl.7.c Non est homo qui non peccet. Et in libro sancti Iob: In manu omnis ho-
Iob.37.b minis signat, ut sciat omnis homo infirmitatem suam. Vnde etiam Daniel
Daniel.9.d sanctus & iustus, cum in oratione pluraliter diceret: Peccauimus, iniquitatē
fecimus. & cætera, quæ ibi ueraciter & humiliter confitetur, ne putaret quē-
Ibidem.e. admodum quidam sentiunt, hoc non de suis, sed de populi sui dixisse peccatis, postea dixit: Cum orarem & confiterer peccata mea, & peccata populi mei domino deo meo: noluit dicere, peccata nostra, sed, populi sui dixit, & sua: quoniam futuros istos, qui tam male intelligerent tanquàm propheta præuidit.

QVOD VERACITER DICATVR A SANCTIS, Dimitte nobis debita nostra. Caput XXXVII.

Matth.6.b QVicunq; ipsa uerba dominicæ orationis ubi dicimus, Dimitte nobis debita nostra, ita uolunt à sanctis dici, ut humiliter non ueraciter hoc dicatur, anathema sit. Quis enim ferat orantem nō hominibus, sed ipsi do

mino mentiētem,qui labijs sibi dicit dimitti uelle,& corde dicit,quæ sibi dimittantur debita non habere.

QVOD PER OFFENSAM PRAEVARICATIONIS Adæ totus homo secundum corpus & animam in deterius cõmutatus sit. Caput XXXVIII.

I quis per offensam præuaricationis Adæ non totum,id est secundum corpus & animam in deterius dicit hominem cõmutatum:sed animæ libertate illæsa durante,corpus tantũmodo corruptioni credit obnoxium,Pelagij errore deceptus aduersatur scripturæ dicenti:Anima quæ peccauerit,ipsa morietur.Et,Nescitis quoniam cui obeditis,& à quo quis supe ratur eius seruus addicitur? Ezech.18.a Roma.6.c 2.Petri.2.d

QVOD NON SOLI ADAE, SED ETIAM EIVS PROPAGINI præuaricatio sua nocuit:nec tantum mortem corporis, sed etiam animæ intulit. Caput XXXIX.

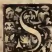
I quis soli Adæ præuaricationem suam,non etiam eius propagini asserit nocuisse:aut certe mortem tantum corporis, quæ pœna peccati est,non autem & peccatum quod mors est animæ p unũ hominem in omne genus humanum transisse testatur,iniustitiam deo dabit,contradicens Apostolo dicenti:Per unum hominem peccatum intrauit in mundum,& per peccatum mors,& ita in omnes homines pertransijt, in quo omnes homines peccauerunt. Roma.5.b

QVOD NON TANTVM INVOCATIONE HVMANA, gratia dei confertur,uerum etiam ipsa gratia facit ut inuocetur. Caput XL.

I quis inuocatione humana gratiam dei dicit posse conferri, non autem ipsam gratiã facere ut inuocetur à nobis,contradicit Esaiæ prophetæ,uel Apostolo idem dicenti:Inuentus sum à non quærẽtibus me, palàm apparui his qui me non interrogabant. Esa.65.a. Roma.10.d

VTRVM VT PVRGEMVR A PECCATO VOLVNTATEM nostram deus expectet. Caput XLI.

I quis ut à peccato purgemur,uoluntatem nostram deum expectare contendit,non autem ut etiam purgari uelimus,p sancti spiritus infusionem & operationem in nobis fieri cõfitetur, resistit ipsi spiritui sancto per Salomonem dicenti:Præparatur uoluntas à domino,Et Apostolo salubriter prædicanti:Deus est qui operatur in nobis & uelle & proficere pro bona uoluntate. Philip.2.b

 Sicut au-

SICVT AVGMENTVM, ITA ETIAM INITIVM FIDEI, qua ad regenerationem sacri baptismatis peruenimus, gratiæ donum est, non naturæ. Caput XLII.

Ro.4.a. SI quis sicut augmentum, ita etiam initium fidei, ipsumq; credulitatis affectum, quo in eum credimus, qui iustificat impium, & ad regenerationem sacri baptismatis peruenimus, nō gratiæ donum, id est, per inspirationem spiritus sancti corrigentem uoluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse dicit, apostolicis dogmatibus aduersarius approbat, beato apostolo Paulo dicente: Confidimus, quia qui cœpit in uobis bonum opus perficiet usq; in diem Christi Iesu. Et illud: Vobis datum est pro Christo, nō solum ut in eum credatis, uerum etiam ut pro illo patiamini. Et, Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex uobis: dei enim donum est. Qui enim fidem qua in deum credimus, dicunt esse naturalem, omnes eos qui ab ecclesia Christi alieni sunt, quodāmodo fideles esse definiunt.

Philip.1.a. Ibidem g. Ephe.2.b.

VT CREDENTES, OBEDIENTES ET HVMILES simus, ipsius gratiæ donum est. Caput XLIII.

SI quis sine gratia dei credentibus, uolentibus, desiderantibus, conantibus, studentibus, petentibus, quærentibus, pulsantibus nobis misericordiam dicit conferri diuinitus: non autem ut credamus, uelimus, uel hæc omnia sicut oportet agere ualeamus, per infusionē & inspirationē sancti spiritus in nobis fieri confitetur: & aut humilitati, aut obedientiæ humanæ subiungit gratiæ adiutorium, nec ut obedientes & humiles simus ipsius gratiæ donū esse consentit: resistit Apostolo dicenti: Quid enim habes, quod non accepisti? Et, Gratia dei sum id quod sum.

1.Cor.4.b. 1.Cor.15.b.

QVOD PER VIGOREM NATVRAE ET ABSQVE illuminatione & inspiratione spiritus sancti non possumus bonum aliquid quod ad salutem pertinet uitæ æternæ, cogitare ut expedit, aut eligere, aut consentire. Caput XLIIII.

SI quis per naturæ uigorem bonum aliquid quod ad salutē pertinet uitæ æternæ, cogitare ut expedit, aut eligere, siue salutari, id est, euangelicæ prædicationi consentire posse confirmat, absq; illuminatione & inspiratione spiritus sancti, qui dat omnibus suauitatem, in consentiendo & in credendo ueritatem, hæretico fallitur spiritu, non intelligens uocem dei in euangelio dicentis: Sine me nihil potestis facere. Et illud Apostoli: Non quod idonei simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est.

Io.15.a. 2.Cor.3.b.

Qui alios

QVI ALIOS PER MISERICORDIAM, ALIOS VERO per liberum arbitrium ad gratiam baptismi posse uenire contendit, à recta fide probatur alienus. Caput XLV.

I quis alios per misericordiam, alios uero per liberũ arbitriũ, quod in omnibus qui de præuaricatione primi hominis nati sunt constat esse uitiatum, ad gratiam baptismi posse uenire contendit, à recta fide probatur alienus. Ille enim non omniũ liberum arbitrium per peccatum primi hominis asserit infirmatum, aut certe ita læsum putat, ut tamẽ quidam ualeant sine reuelatione dei misteriũ salutis æternæ per semetipsos conquirere. Quod quàm sit contrarium, ipse dominus probat: qui non aliquos, sed neminem ad se posse uenire testatur, nisi quẽ pater attraxerit. Sicut & Petro dicit: Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Et Apostolus: Nemo potest dicere, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Iohan.6.e. Matth.16.c. 1.Cor.12.a.

LIBERVM VOLVNTATIS ARBITRIVM IN PRIMO homine amissum, non potest reddi, nisi à quo potuit dari. Caput XLVI.

Rbitrium uoluntatis in primo homine infirmatum, nisi per gratiam baptismi nõ potest reparari. Quod amissum, nisi à quo potuit dari, non potest reddi. Vnde ueritas dicit: Si uos filius liberauerit, tunc uere liberi eritis. Iohan.8.c

QVOD SICVT SINE GRATIA DEI HVMANA NAtura non potuit custodire salutem acceptam, sic sine ea non potest reparare perditam. Caput XLVII.

Atura humana etiam si in illa integritate in qua est condita pmaneret, nullo modo seipsam creatore suo non adiuuante seruaret. unde cum sine dei gratia salutem non possit custodire quam accepit, quomodo sine dei gratia poterit reparare quod perdidit?

SICVT IN LEGE NON EST IVSTITIA, ITA nec per naturam. Caput XLVIII.

Icut eis qui uolentes in lege iustificari à gratia exciderunt, uerissime dicit Apostolus: Si in lege iustitia est, ergo Christus gratis mortuus est: sic eis qui gratiam quam cõmendat & percipit fides Christi putant esse naturam, uerissime dicitur: Si per naturam iustitia est, ergo gratis Christus mortuus est. Iam hic enim erat lex, & non iustificabat: iam hic erat & natura, & non iustificabat. ideo Christus non gratis mortuus est, ut & lex per illum impleretur, qui dixit: Non ueni soluere legem, sed implere: & natura per Adam perdita, per illum repararetur, qui dixit, uenisse se quærere & saluare quod perierat. Galat.2.d. Matth.5.b. Luce.19.b

EPILOGVS QVID SECVNDVM SVPRADICTA SCRIpturarum testimonia, uel antiquorum patrum definitiones prædicare debeamus & credere. Caput XLIX.

Ecundum suprascriptas sanctarum scripturarum sentẽtias, uel antiquorum patrum definitiones, hoc deo propitiante & prædicare debemus & credere, quod per peccatum primi hominis ita genus humanum sit inclinatum, ut nullus postea aut diligere deum, sicut oportuit, aut credere in deum, aut operari propter deũ quod bonum est possit, nisi eum gratia misericordiæ diuinæ præuenerit. Unde & Abel iusto, & Noë &, Abrahæ, & Isaac, & Iacob, omniq; antiquorum sanctorum multitudini illam præclaram fidem, quam in ipsorum laude prædi
Heb.11.c. cat apostolus Paulus, non per bonum naturæ, quod prius in Adam datũ fuerat, sed per gratiam dei credimus fuisse collatam. Quam gratiam etiam post aduentum domini omnibus qui baptizari desiderant, nõ in libero arbitrio haberi, sed Christi nouimus simul & credimus largitate cõferri, secun
Philip.1.d dum illud quod iam sæpe dictum est & prædicat Paulus apostolus: Vobis donatum est pro Christo non solum ut in eum credatis, sed etiam ut ꝓ eo
Philip.1.a patiamini. Et illud: Deus qui cœpit in uobis bonum opus, perficiet usque in
Ephe.2.b. diem domini nostri. Et illud: Gratia salui facti estis per fidem, & hoc nõ ex
1.Cor.7.c uobis, dei enim donum est. Et quod de seipso ait Apostolus: Misericordiã consecutus sum, ut fidelis essem. Non dixit quia eram, sed ut essem. Et illud
1.Cor.4.b Quid habes quod non accepisti? Et illud: Omne datum bonum, & omne
Iaco.1.c. donum perfectum desursum est, descendens à patre luminũ. Et illud: Ne-
Iohan.3.d mo habet quicquàm, nisi illi datum fuerit desuper.

QVOD POST ACCEPTAM BAPTISMI GRATIAM OMNES baptizati Christo auxiliante & cooperante, quæ ad animæ salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare uoluerint, adimplere. Caput L.

Oc etiam secundum fidem catholicam credimus, quod post acceptam baptismi gratiam, omnes baptizati Christo auxiliante & cooperante quæ ad saluté animæ pertinẽt, possint & debeãt, si fideliter laborare uoluerint adimplere. Aliquos uero ad malũ diuina potestate prædestinatos esse, non solũ non credimus, sed etiam si sunt qui tantum mali credere uelint, cum omni detestatione illis anathema dicimus.

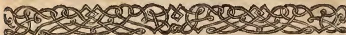
QVOD DEVS NVLLIS PRAECEDENTIBVS BONIS MERItis, & fidẽ & amorẽ sui prius inspirat. Caput LI.

N omni opere bono non nos incipimus, & postea per dei misericordiam adiuuamur, sed ipse nullis præcedentibus bonis meritis & fidem, & amorem sui prius inspirat ut & baptismi sacramenta fideliter

fideliter requiramus,& post baptismum cum ipsius adiutorio ea quæ sibi sunt placita implere possimus. Vnde manifestissime credendum est,quod & illius latronis, quem dominus ad paradisi patriam reuocauit,& Cornelij Centurionis,ad quem angelus domini missus est, Zachæiq; qui ipsum dominum suscipere meruit,illa tam admirabilis fides non fuerit de natura, sed diuinæ gratiæ largitate donata.

Luc.23.f. *Actu.10.a.* *Luc.19.a.* *Hoc est ultimũ ca/ put horũ triginta, quæ mihi uidentur addita ex cõcilio Mileuentano. Nã quædã citat Gratianus. Quæ sequũtur erãt in uetusto codice.*

DE SACRAMENTO BAPTISMI. CAPVT LII.

BAptisma unum est:sed in ecclesia,ubi una fides est: ubi in nomine patris & filij & spiritus sancti datur. Et ideo si qui apud illos hæreticos baptizati sunt,qui in sanctæ trinitatis confessione baptizant,& ueniunt ad nos,recipiantur quidem quasi baptizati,ne sanctæ trinitatis inuocatio uel confessio annulletur: sed doceantur ante & instruantur,quo sensu sanctæ trinitatis mysterium in ecclesia teneatur:& si consentiunt credere,uel acquiescũt confiteri,purgati iam fidei integritate confirmentur manus impositione.Si uero paruuli sunt,uel hebetes,qui doctrinam non capiant,respondeãt pro illis qui eos offerunt iuxta morem baptizandi:& sic manus impositione, & chrismate cõmuniti,eucharistiæ mysterijs admittantur.Illos autem qui nõ sanctæ trinitatis inuocatione apud hæreticos baptizati sunt, & ueniunt ad nos,baptizari debere pronunciamus,non rebaptizari. Neq; enim credendum est eos fuisse baptizatos,qui nõ in nomine patris & filij & spiritus sancti iuxta regulam à domino positam tincti sunt,ut sunt Pauliani,Prodiani,Borborritæ,Siphori,qui nunc uocantur Bonosiani,Fotiniani,Montani, & Manichæi,uariata impietatis germina:uel cæteræ istorum originis siue ordinis pestes,quæ duo principia sibi ignota introducunt, ut Cerdon & Marcion:uel contraria, ut Manichæus:uel tria & barbara , ut Fetianus & Theodosius:uel multa,ut Valẽtinus:uel Christum hominem fuisse absq; deo, ut Cerinthus, Hebion, Arthemon & Fotinus. Ex istis inquam si qui ad nos uenerint,non requirendum ab eis utrum baptizati sint an non, sed hoc tantũ,si credãt ecclesiæ fidem.Et baptizenẽ ecclesiæ baptismate.

Ephe.4.b. *Matth.28.d.* *De cõse.dis.4.c. hi qui apud.* *Aliàs Theodotus.*

DE EVCHARISTIA. CAPVT LIII.

QVotidie eucharistiæ communionem percipere,nec laudo, nec reprehendo.Omnibus tamen dominicis diebus communicãdum suadeo & hortor ,si tamen mens in affectu peccandi nõ sit. Nam habentem adhuc uoluntatem peccandi, grauari magis dico eucharistiæ perceptione quàm purificari:& ideo quamuis quis peccato mordeatur, peccandi non habeat de cætero uoluntatem, & communicaturus satis/

De cõse.dis.2.c.quotidie.4.sentẽ.dis.12. c.institutum est.

Lachrymis & orationibus satisfaciendum.

faciat lachrymis & orationibus,& confidens de domini miseratiõe, qui peccata piæ confessioni donare consueuit,accedat ad eucharistiam intrepidus & securus. Sed hoc de illo dico,quem capitalia & mortalia peccata non grauant. Nam quem mortalia crimina post baptismũ cõmissa premunt, hortor prius publica pœnitentia satisfacere,& ita sacerdotis iudicio reconciliatum cõmunioni sociari,si uult non ad iudicium & condemnationem sui eucharistiam percipere. Sed & secreta satisfactione solui mortalia crimina nõ negamus:sed mutato prius seculari habitu,& cõfesso religionis studio p uitæ correctionem,& iugi imò ppetuo luctu miserante deo:ita dumtaxat,ut contraria pro his quæ pœnitet,agat:& eucharistiã omnibus dominicis diebus supplex & submissus usq; ad mortem percipiat.

PVBLICA POENITENTIA.

SECRETA SATISFACTIO.

DE POENITENTIA. CAPVT LIIII.

4. sent. dist. 14. c. 1. & dist. 15. c. bis respondere.

POenitentia uera,est pœnitenda non admittere,& admissa deflere. Satisfactio pœnitentiæ,est causas peccatorum excidere,nec earum suggestionibus aditum indulgere.

DE DIVINIS PROMISSIONIBVS. CAP. LV.

Meletiani. Tertullianus.

INdiuinis repromissionibus nihil terrenũ uel transitoriũ expectamus,sicut Melitani sperant. Non nuptiarum copulam, sicut Cerinthus & Marcus delirant. Nõ quod ad cibũ uel ad potum ptinet,sicut Papia autore, Irenæus,& Tertullian9,& Lactantius acquiescunt. Neq; post mille annos post resurrectionẽ regnũ Christi in terra futurũ,& sanctos cum illo in delitijs regnaturos speramus, sicut Nepos docuit,qui primã iustorum resurrectionem,& secundã impiorum confinxit:Et inter has duas mortuotum resurrectiones,gentes ignorãtes deum in angulis terrarum in carne seruandas:quæ post mille annos regni in terra iustorum instigante diabolo mouendæ sunt ad pugnam contra iustos regnantes,& domino pro iustis pugnante imbre igneo cõpescendas,atq; ita mortuas cum cæteris in impietate ante mortuis ad æterna supplicia in incorruptibili carne resuscitandas.

QVOD NVLLVS SALVETVR, NISI DEO AVTORE. Caput LVI.

NVllum credimus ad salutem nisi deo inuitante uenire. Nullum inuitatum salutem su am nisi deo auxiliãte operari. Nullum nisi orantem auxilium promereri. Nullũ dei uoluntate perire, sed per seipsum pro electione arbitrij,ne ingenuitatis libertas atq; potestas semel homini attributa ad seruilem cogatur necessitatem.

QVOD MALVM NON SIT A DEO. CAP. LVII.

MAlum uel malitia non est à deo creata,sed à diabolo inuenta:qui & ipse bonus à deo creatus est. Sed quia libero arbitrio utpote rationalis creatura à deo commissus est, & cogitandi acceperat facul

tat facultatem, scientiã boni uertit ad malum, & multa cogitando factus est inuentor mali, & quod in se perdiderat, inuidit in alijs: nec contentus solus perire, suasit alijs: ut qui esset suæ malitiæ inuentor, fieret & aliorum autor: & ex eo malum uel malitia *percucurrit in cæteras rationales creaturas. Al's *peruenit.

QVOD NIHIL SIT IMMVTABILE NISI SOLVS DEVS. Caput LVIII.

VNde cognoscimus nihil esse natura immutabile, nisi solum deum patrem, & filium, & spiritum sanctum: qui mutari nõ potest à bono: quia natura possidet bonũ, nec potest aliud quid esse quàm bonus.

DE ANGELICA SANCTITATE. CAP. LIX.

ANgeli uero qui in illa qua creati sunt beatitudine perseuerãt, nõ natura possident bonum ut non mutarentur cum cæteris, sed arbitrio seruantes bonam uoluntatem, & bonum conditionis, & fidẽ suo domino. Propter quod & merito ab ipso domino sancti angeli uocantur, quod tenuerunt arbitrio sanctitatem, nec sociorum exemplo deuiauerunt à bono.

QVOD OMNIVM CREATVRARVM SIVE SPIRITAlium, siue corporalium bona est substantia, & mali nulla natura. Caput LX.

FIdes uera quæ est catholica, omniũ creaturarum siue spiritalium, siue corporalium bonam confitetur substantiam, & mali nullam esse naturam: quia deus qui uniuersitatis est conditor, nihil nõ bonum fecit. Vnde & diabolus bonus esset, si in eo quod factus est permaneret. Sed quia naturali excellentia male usus est, & in ueritate non stetit, non in contrariam substantiam transijt, sed à summo bono cui debuit adhærere, discessit. Hoc nõ erat in uetusto codice.

QVOD VIRTVTES ANGELICAE, LAPSIS SVPERbientibus angelis in contemplatione conditoris æterna stabilitate subsistunt. Caput LXI.

VIrtutes angelicæ, quæ in diuino amore fixæ perstiterunt lapsis superbientibus angelis, hoc munere retributionis acceperũt, ut nulla iam rubigine surrepentis culpæ mordeantur: ut & in cõtemplatione conditoris sine felicitatis fine permaneant: & in hoc sic conditæ æterna stabilitate subsistunt. Nec hoc.

QVOD PER LIBERVM ARBITRIVM ANGELI STARE aut cadere poterant, sed post malorum casum boni confirmati sint. Caput LXII.

TAles creati sunt angeli, ut si uellẽt in beatitudinis luce persisterẽt: si autem uellent, etiam labi potuissent. Vnde & satan cũ sequenti- Nec hoc.

bus legionibus cecidit. Sed post eius lapsum ita confirmati sunt angeli qui perstiterunt, ut cadere omnino non possint: quia ne omnino iam caderēt, uirtutem incōmutabilitatis acceperunt.

QVOD NVPTIAE BONAE SINT. CAPVT LXIII.

Bonæ sunt nuptiæ, sed causa filiorum & compescendæ fornicationis obtentu.

QVOD NON SVFFICIAT CONTINENTIA SIBI ad beatitudinem sine uacatione. Caput LXIIII.

Melior est continentia, sed non sibi sufficit ad beatitudinem, si pro solo amore pudicitiæ retinetur, sed si & cum affectu causa uacandi domino eligatur: alioquin diuortium magis coniugij uidebitur esse, quàm appetitio castitatis.

QVOD VIRGINITAS ET NVPTIIS ET CONTINENTIæ præcellit. Caput LXV.

Virginitas utroq; bono præcelsior est: quia & naturā uincit & pugnā: Naturam, corporis integritate: pugnam, pace castimoniæ, quæ pro solo amore pudicitiæ in pace est.

DE CIBORVM ACCEPTIONE. CAPVT LXVI.

1. Timo. 4. a Bonum est cibum cū gratiarum actione sumere: & quicquid deus præcepit edendum est. Abstinere autem ab aliquibus nō quasi à malis, sed quasi non necessarijs, non est malum. Moderari uero eorum usum pro necessitate & tempore, proprie Christianorum est.

QVOD NVPTIAE NON SINT MALAE. CAP. LXVII.

Malas uero dicere nuptias uel fornicationi comparandas, aut stupro, cibos quoq; credere malos, uel malicias causare percipientibus, nō est Christianorum, sed proprie Hierarchitarum & Manichæorum.

Encratitarū puto legendum.

QVOD NON SINT NVPTIAE VIRGINITATI COAEQVANDAE. CAP. LXVIII.

Aliàs Sacratæ deo uirg.

Sacratæ uero uirginitati nuptias coæquare, aut pro amore castigādi corporis, abstinentibus à uino uel carnibus nil credere meriti accrescere, non hoc Christiani, sed Iouiniani est.

BEATAM VIRGINEM SEMPER FVISSE VIRGINEM. CAPVT LXIX.

Integra fide credendum est, beatam Mariam dei Christi matrē, & uirginem concepisse, & uirginem genuisse, & post partum uirginem permansisse. Nec est blasphemiæ Heluidij acquiescēdum, qui dixit: Fuit uirgo ante partum, non uirgo post partum.

De clemētis

DE ELEMENTIS MVNDI. CAP. LXX.

Elementa, id est, coelum & terram non credamus abolenda per ignem, sed in melius cõmutanda, figurã quoq; mundi, id est, imaginem, non substantiam transituram.

DE FACVLTATIBVS EROGANDIS. CAP. LXXI.

Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare. Melius *Matt.19.c.* est pro intentione sequendi dominum in simul donare, & absolutum sollicitudine, cum Christo egere.

QVAE SINT ILLA QVAE CLERICATVM IMPEDIVNT. CAPVT LXXII.

Maritum duarum post baptismum matronarum clericum nõ ordinandum: neq; eum qui unam quidem, sed concubinam, non matronam habuit. Nec illum qui uiduam, aut repudiatam, uel meretricem in matrimoniũ sumpsit. Neque eum qui semetipsum quolibet corporis sui membro indignatione aliqua uel iusto iniustóue timore superatus truncauerit. Neque illum qui usuras accepisse conuincitur, aut in scena lusisse dinoscitur. Neque eum qui publica poenitẽtia mortalia crimina deflet. Neque illum qui aliquando in furiam uersus insaniuit, uel * afflictione diaboli uexatus est. Nec eum qui per ambitionem ad imitationem Simonis magi pecuniam offert.

Al's concubinam immatronalem.
Al's uel iuste uel iniuste uel timore.
Dist.50.c.ex poenitentibus.
*Al's * afflatione.*
Act.8.d

DE RELIQVIIS SANCTORVM. CAP. LXXIII.

Sanctorum corpora, & praecipue beatorum martyrum reliquias, ac si Christi membra syncerissime honoranda. & basilicas eorum nominibus appellatas uelut loca sancta diuino cultui mancipata, affectu pijssimo & deuotione fidelissima adeundas credimus. Si quis cõtra hanc sententiam uenerit, non Christianus, sed Eunomianus & Vigilantianus creditur.

DE CATECHVMENIS DEFVNCTIS, ET MARTYribus non baptizatis. Caput LXXIIII.

Baptizatis tantum iter esse salutis credimus. Nullum catechumenum, quamuis in bonis operibus defunctum uitam aeternam habere credimus, excepto martyrio ubi tota baptismi sacramenta cõplentur. Baptizandus confitetur fidem suam coram sacerdote: & interrogatus respondet. hoc & martyr coram persecutore facit, qui & cõfitetur fidem suam, & interrogatus respondet. Ille post confessionem uel aspergit̃ aqua uel intingitur. & hic uel aspergitur sanguine, uel cõtingitur igne. Ille manus impositione pontificis accipit spiritum sanctum. hic habitaculum efficit̃ spiritus sancti

De conse.dist. 4.c. chatecumenum.
4.sent.dist.4.c.bis autem.

expectantes resurrectionem corporis sui, ut ad integram & perpetuam beatitudinem cum ipso pariter immutentur: sicut & peccatorum animæ in inferno sub timore positæ, expectant resurrectionem corporis sui, ut cũ ipso ad pœnam detrudantur æternam.

DE PECCATORVM VENIA. CAPVT LXXX.

POenitentia aboleri peccata indubitanter credimus, etiam si in ultimo uitæ spiritu admissorum pœniteat, & publica lamentatione peccata prodantur: quia propositũ dei, quo decreuit saluare quod perierat, stat immobile: & ideo quia uoluntas eius non mutatur, siue emendatione uitæ si tempus conceditur: siue publica confessione, si continuo uita exceditur, uenia peccatorum fideliter præsumatur ab illo, qui nõ uult mortem peccatoris, sed ut conuertatur à perditione pœnitendo, & saluatus misteratione domini uiuat. Si quis aliter de iustissima dei pietate sentit, non Christianus, sed Nouatianus est.

Publica lamẽtatio. *Hunc locum & eũ qui sequitur, quidã deprauarat.* *Luc.19.b.* PVBLICA CONFESSIO. *Ezech.18.g. & c.33.c.*

QVOD DIABOLVM LATEANT COGITATIONES. CAPVT LXXXI.

INternas animæ cogitationes diabolum non uidere, certi sumus: sed motibus eas corporis ab illo & affectionum indicijs colligi experimento didicimus. Secreta autem cordis solus ille nouit, ad quem dicitur: Tu solus nosti corda filiorum hominum.

2.Para.6.f.

QVOD NON SEMPER MALAE COGITATIONES à diabolo emergant. Caput LXXXII.

NOn omnes malæ cogitationes nostræ semper diaboli instinctu excitantur, sed aliquotiens ex nostri arbitrij motu emergunt. Bonæ autẽ cogitationes semper à deo sunt.

QVOD DAEMONES ANIMABVS HOMINVM NON immisceantur, sed applicentur. Caput LXXXIII.

DAemones per energicam operationem non credimus substantialiter illabi animæ, sed applicatione & oppressione uniri. Illabi autem menti, illi soli possibile est qui creauit: qui natura subsistens incorporeus, capabilis est facturæ suæ.

Aliâs per energiam non cred. *2.sen.dis.8.c.illud.*

DE SIGNIS ET VIRTVTIBVS. CAP. LXXXIIII.

SIgna & prodigia & sanitates etiam peccatores in nomine domini facere ab ipso deo didicimus: & cum alios hac præsumptione iuuent, sibi p ambitionem humanæ gloriæ nocent: quia gloriantur in dato falso, nõ meritis debito.

Math.7.c

Quod nul-

QVOD NVLLVS SIGNIS SANCTVS SIT. CAPVT LXXXV.

Signis & prodigijs datum posse fieri Christianum, non tamen sanctũ, si intemperatis & asperis moribus agat: Temperatis autẽ & placitis moribus, etiam absq; signorum efficacia, & sanctum & perfectum & dei hominem fieri recte credimus.

QVOD NVLLVS SANCTORVM CARET PECCATO, licet affectu teneat sanctitatem. Caput LXXXVI.

Nullus sanctus & iustus caret peccato, nec tamen ex hoc desinit esse iustus uel sanctus, cum affectu teneat sanctitatem. Nõ enim naturæ humanæ uiribus, sed propositi adiumento per dei gratiam acquirimus sanctitatem. Et ideo ueraciter se omnes sancti pronunciant peccatores, quia in ueritate habent quod plangant, etsi non reprehensione conscientiæ, certe mobilitate & mutabilitate præuaricatricis naturæ.

DE PASCHALI SOLENNITATE. CAP. LXXXVII.

Pascha, id est, dominicæ resurrectionis solennitas, ante trãsgressum uernalis æquinoctij & quartædecimæ lunæ perfectionem, non potest celebrari, in eodem mense natæ.

QVOD ANIMA AD IMAGINEM DEI creata sit. Caput LXXXVIII.

Propter nouellos legislatores, qui ideo animam tantum ad imaginem dei creatam dicunt, ut quia deus incorporeus recte creditur, etiã incorporea anima esse credatur: libere confitemur imaginem in æternitate, similitudinem in moribus inueniri.

In uetusto codice hæc erant in fine, sed ut appareret aliquid omissum uitio scriptoris. Censuimus apponendum, ut à studiosis inquiratur.

nostrum spirare uiuere est, ita & dei spirare uiuificare est. Substantia itaq; animæ quadri moderatione subsistit. Sensu, uoluntate, cogitatione, sapientia. Sensus pertinet ad uitam, cogitatio ad consilium, sapiẽtia ad intellectũ, uoluntas ad definitionem. Hac substantia ueluti pelle, creatoris sui dispositione, uestitur.

DEFINITIONVM ECCLESIASTICORVM DOGMATVM, FINIS.

TANDEM in portum delati, ueluti respicientes quantũ maris essemus emẽsi, sumpto in manus opere, errata hæc primo statim obtutu deprehendimus. Nam hic quærere quod emendes, est ἐν θαλάσσῃ ζητεῖν ὕδωρ. Folio.14. uersu.12. pro tocoxin, lege τῷ δοκεῖν. Fol.107. uersu.8. forte legendum Abraxan, è quo mentem.
Fol.110. uer.34. pro & sua charitate, lege, è sua Charite.
Fol.202. uer.30. fort. expungendam, in margine scriptũ, dele. nam bene habet lectio. Fol.210. uers.19. panis quidam ultima litera spoliarat, pani legens. Nobis prior lectio magis arridebat. Fol.293. uers.25. pro tamen ipsam, lege crucem ipsam, & dele quod est asscriptum in margine. Fol.298. uers.21. lege docet. Amplectimur enim omnem. Fol.359. uers.19. pro Sed deus composite, materia. lege, Sed dicis compositæ materiæ intẽd. & mox uers.28. pro labores, non iusti igitur. lege laborasset. Finisti igitur. Fol.414. uers. penultimo pro Hortum Ilidæ. lege, Hortum Midæ. & ulti. uersu Midæ rosetum. Fol.528. uer.4. pro Sub tempore, lege. Sub tempora. Bene uale lector, & operam nostram boni consule.

BASILEAE APVD IO. FROBENIVM MENSE IVLIO.

AN. M. D. XXI.

CHONRADVS PELLICANVS MINORITA LECTORI SALVTEM.

On te lateat candide lector, nos quàm fieri potuit succinctissime, non insigniter modo dictorũ sententiarũq; celebriũ in hoc Tert. indice summã esse cõplexos, sed & dogmata quædã, nobis, qui hactenus in recẽtiorum istorũ collectaneis, quos scholasticos uocat, tantum uersati sumus, paradoxorũ loco futura. Quæ mi lector rogo nolis ante reijcere detestariue quã ipsius autoris libellos perlegeris, obseruaturus quis scripserit, quo tẽpore, & qua motus ratione. Literas sacras tractat mira grauitate & eruditione absq; argutijs sophisticis & curiosis quæstionibus, quibus à tẽporibus Petri Langobardi Euangelica doctrina miserandũ in modũ, non modo obruta sed fermè extincta est. Quanti uero religionem Christianam fecerit, uel hinc colligere licet, quod tantũ laboris subierit pro hac asserenda aduersus hæreticos: nisi docte scribere non est laborare. Sed tamẽ ut nihil ex omni parte beatum, notatus est in libello de Monogamia uelut aduersans apostolicæ doctrinæ, quæ secũdas nuptias permittit. Verũ ipse fortassis non tam ad Montani dogma respexit quàm ad suum seculum, in quo propter continuas persecutiones & aduentũ Christi qui in horas à ueteribus expectabatur, non admodum uacabat implicari matrimonio rei negociosissimæ. Vnde etiã in persecutione nõ esse fugiẽdum solidis scripturæ locis probauit, ad ea potissimũ tempora respiciens. Cõmentitium Montani Paracletum quanquam passim admiratur, nihil tamen est ab illo periculi in hijs saltem libris qui nunc inuulgati sunt. Aeditionem utriusq; testamenti Græcam suo more passim interpretatur, quam consuetudinem ueteribus fuisse Theologis uidemus. At nos hodie propensi sumus ad damnãdum, nihil ipsi interim præstantes, quo uel pilo homines reddantur meliores. Temere definimus absq; scripturarum testimonijs presertim si quis commodo nostro priuato uel ceremonijs quibus præstigiæ uulgo ob oculos offundũtur, instigãte diabolo tentet obstrepere. Et dogmatũ quidem nostrorũ numero indies aliquid accedit, at mores Christiani quotidie magis ac magis degenerant, in Iudaicos planè & Ethnicos & utinam non deteriores. Quin potius igitur sic nobis in mentem uenit, de Tertulliano, Antiquissimus est omnium Theologorum Latinorum, Apostolorũ tempori uicinus, ab horum discipulis mysteria religionis didicit. Condonemus uti sui seculi more loquatur aliquando. Remittamus hic nostrã austeritatẽ, quem rigorem Theologicũ schola uocat. Sed hauddubie ut quisq; est optimus, ita minime offendetur, uetustissimum scriptorem cum reuerẽtia lecturus, & Beato Rhenano, cui hæc æditio magnis sudoribus constitit, gratiam habiturus minime uulgarem. Vale.

Carthago

Deus

Deus po-

Deus

Exemplum

Gehenna

Ab impatientia

Lazari

Marcion

Mores

Nicolaitæ

ad

Solis

Substantia

Virginem

FINIS.

Pagina .291 uersu.36 uno recognoscas, lege uino recognoscas.

